



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

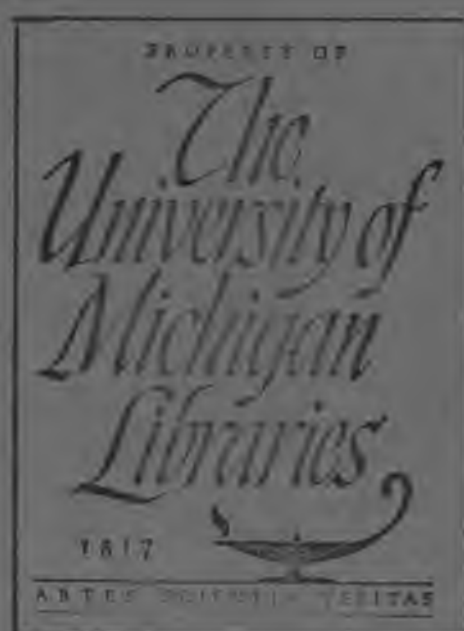
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>









ČESKO-MORAVSKÁ
KRONIKA.

F. Čapka

ZALOŽIL KAREL VLADISLAV ZAP.

KNIHA SEDMÁ.

SEPSAL

JOSEF SVÁTEK.

Čapka

S 31 vyobrazeními dle reprodukcí současných rytin.

„Skutkové předkův buďtež chloubou
i výstrahou potomkům.“

V PRAZE.
NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.
1898.

DB
205.7
235
1880
V.7

KNIHA SEDMÁ.

HLAVA I.

Panování císaře Josefa I.

Charakteristika císaře Josefa I.

Nebyly to poměry utěšené ani mnoho-slibné, za kterých císař Josef I. u věku dvaceti sedmi let po smrti otce svého císaře Leopolda I. vládu v zemích dědičných a v říši římsko-německé nastoupil. Předchůdce jeho zůstavil mu v dědictví velkou válku o dědictví španělské, která jak na Rýně tak ve Vlaších vedena býti musila: v Uhrách bujelo povstání knížete Rákozyho II. a chování Porty bylo v té míře nespolehlivé, že také na Dunaji každým dnem nová válka s nepřítelem křesťanstva vzplánouti hrozila. K tomu družily se děsný nedostatek v pokladnách státních a nespokojenost stavův i obyvatelstva se stále rostoucím břemenem daní, konečně nelad i nehospodářství ve všech oborech správy státní, jež se v nich za dlouhého panování váhavého Leopolda byly zahnízdily. Věru obrovských sil ducha i těla bylo u mladého panovníka k tomu třeba, aby se všem těmto těsným poměrům a obtížím mohlo s vyhlídkou na zdar čeliti.

Byl Josef I. panovníkem toho rázu, aby se bylo urovnání vzrušeného tohoto stavu věci a zlepšení státního hospodářství od něho očekávatí mohlo? Vylíčení osobnosti a povahy jeho přispěje k tomu, aby se otázka tato mohla zodpovídati s jistou určitostí ještě před vypisováním dějův a událostí za krátkého panování jeho se sběhších.

Arcikníže Josef byl nejstarším dítětem císaře Leopolda I. z třetí choti téhož císařovny Eleonory Magdaleny, rozené princezny Fal-

Neuburské, a narodil se dne 26. července 1678, z čehož byla u dvora Vídenského radost veliká, neboť již čtyři synové Leopoldovi z prvních jeho dvou chotí byli vesměs v mladistvém věku zemřeli. Nyní měl císař Leopold opět následníka a jelikož i novorozený princ byl slabé soustavy tělesní, věnována výchově jeho péče co největší. Již na počátku třetího roku věku svého musil mladistvý arcikníže s císařskými rodiči před morem opustiti Vídeň a uchýliti se do Prahy, kdež v král. hradě na Hradčanech na jaře roku 1680 onemocněl, tak že v Praze ještě nějakou dobu zanechán býti musil, když se císař Leopold s císařovnou a s dvorem svým do Brandýsa n. L. a pak do Pardubic odebral. Potom provázal mladý princ císařské rodiče z Pardubic do Lince a po více než roční vzdálenosti vrátil se s nimi opět do Vídně, kde sice ještě několikrát ochuravěl, za to ale vždy více známek jasného a probudilého ducha jevil.

Když dosáhl šestého roku věku a jednalo se o to, kdo mají vychovatelé jeho býti, prohlášoval to řád Tovaryšstva Ježíšova jaksí za zděděnou výsadu svou, že jen členové řádu tohoto mohou zdárně vychování císařského prince řídit. Byliť Rudolf II., všickni tři Ferdinandové a sám Leopold I. výhradně od jezuitů vychovávaní a tudíž měl jim též arcikníže Josef svěřen býti. Avšak císař Leopold, ač byl řádu jezuitskému jinak velice přízniv, ustanovil se v ohledu tomto na jiném a vyloučil jesuity úplně z účastenství ve výchově a vyučování nejstaršího syna svého. Vychov-

vateli a učiteli mladistvého prince stali se světský kněz František Ferdinand svob. pán Rummel, učenec a historik svob. pán Wagner z Wagenfelsu*) a kníže Karel Theodor Salm, vesměs mužové šlechtitných povah, z nichž poslední princovi svého o tři léta staršího syna za společníka při učení a při cvičeních tělesných ustanovil. Volba těchto vychovatelů a učitelů vzbudila revnivost jesuitů, kteří všemožně o to usilovali, aby aspoň kněz Rummel byl s místa svého odstraněn a členem řádu Tovaryšstva Ježíšova nahrazen. Avšak císař Leopold zůstal v této věci neoblomným a všickni tři řečníci vychovatelé setrvali při mladém arciknížeti až do šestnáctého roku jeho, kdy studie princovy ukončeny byly. Po celou tu dobu řídili se zásadou, jakouž jim byl císař hned z počátku za vodítko při výchování prince Josefa naznačil, aby totiž byl vzděláván beze všech předsudků a zejména aby v mladistvé srdce byla mu vštěpována naučení, jaká z dějin národův a panovníkův vyplývají; ani jeho samého nemělo při tom nijak býti šetřeno, neboť z chyb otce svého měl Josef seznati prostředky, kterými by se těchto vyvaroval. V posledním tomto ohledu byl mu výtečným učitelem baron Wagenfels, kdežto vychovatel kněz Rummel vstúpil mu v ohledu náboženském zásadu snášlivosti, kterouž pak Josef jako panovník vzhledem ku protestantům ve Slezsku a v Uhrách tak zjevně osvědčil. Víře katolické byl upřímně a vřele oddán, ale jasný jeho duch mu děl, že také v jiném vyznání náboženském lze býti šlechtitným člověkem a dobrým poddaným, pročez i k nekatolíkům byl snášlivý a spravedlivý, což vzhledem ku předchůdcům jeho zvláště vytknouti dlužno, neboť je tím změna v dosavadním smýšlení na trůnu Habs-

burkův charakterisována, ač ji už Leopold I. byl připravoval.

Cizím řečím přiučoval se Josef s velkou horlivostí a mluvil i psal dovedně v řeči latinské, francouzské, španělské, vlaské, české a maďarské; kdo jej v řeči české vyučoval, není nám známo, a víme jen tolik, že byl v ní cvičen dle návodu, ježž byl český vychovatel dítek císaře Ferdinanda I. probošt Jan Horák z Milešovky sepsal a dle něhož i pozdější princové císařského rodu v češtině vyučováni byli. Také ve vědách právnických a matematických byl dostatečně vzdělán a znalost zákonů si osvojil zejména účastenstvím svým v jednání státní rady, tak že se znalosti jeho v tom oboru i zkušenosti právníci obdivovali.

Také ve vědě válečnické jsa theoreticky důkladně vzdělán osvědčil i nadání vůdcovské při dvojím oblehání pevnosti Landavy ve Falcku, tak že současný životopisec jeho o něm dí, kterak prozíravost zkušeného generála spojoval s udatností prostého vojína; ale přes to zřekl se záliby v životě vojenském, dávaje velkomyslně přednost osvědčeným vojevůdcům vévodovi Ludvíkovi Badenskému a princovi Eugenu Savojskému, kteréhožto posledního tak velice si vážil, že jej bratrem svým nazýval a výslovně mu kázal, aby také jej za bratra považoval. Rad jeho ve věcech válečnických bezvýminečně sledoval, jakož vůbec cizí radu ochotně přijímal a o lepší názor přesvědčiti se dával. Proto brzo opustil opět bojiště, neboť ve státní radě Vídenské bylo přítomnosti jeho více potřebí, a také jako panovník nepostavil se více v čelo vojáků svých, která pod Eugenem, plné důvěře a účinné pomoci císařově se těšíc, od vítězství k vítězství spěchala.

Vedle náruživosti lovecké, která k sesílení těla jeho tak velice přispívala, zdědil po otci svém též zálibu v hudbě, neboť přiučil se nejen hře na několika nástrojích, ale vynikl i co skladatel, jak to dosvědčují skladby jeho, jichž šestero obsaženo jest v nejnovější publikaci, pořázené ve Vídni nákladem ministeria vyučování o skladbách Ferdinanda III., Leopolda I. a Josefa I. Skladby tyto vzbuzují u znaleců plnou úctu nad hudebním nadáním a uměleckým vznětem Josefa I. a zvláště jeho skladba „Regina Coeli“ (Královna nebes) jest zaokrouhlená a též ve zpěvné části vděčné dílo. Neméně pěkné jsou tři světské skladby, jež arcikníže Josef po příkladu otce svého k oblíbeným toho času operám vlaským komponoval. Jako u Leopolda I. též u Josefa I.

*) Baron Wagenfels vyučoval mladého prince především v dějinách a při vyučování tomto byl císař Leopold vždy přítomen, aby důležité věci vlastní zkušeností svou vysvětloval. Wagenfels sepsal zvláštní dílo o dějinách doby Leopoldovy, které jen ve třech exemplářích vytištěno bylo, a v němž byl Josef napomínán, aby příklad otce svého následoval, ale též mnohého se varoval. Mimo jiné bylo ve spisu uvedeno, aby kněžím nebylo u dvora přílišného vlivu povolováno, a aby u dvora nebylo trpeno mnoho cizinců, jako Vlachů a jiných, čímž se domácími čestnými místy ubírá a tím nespokojenost mezi nimi se působuje. Dle rady této se pak Josef I. také zachoval, neboť u dvora jeho nebylo žádných Vlachů, kteří za Leopolda u dvora Vídenského tak vynikající úřady a postavení zaujímal. Rovněž i dosavadní vliv osob duchovních u dvora byl za Josefa I. velice obmezen.

budí to údiv, že v tak bouřlivých válečných dobách, které celé panování jejich vyplňovaly, dovedli si zachovati ideální vzlet, aby se též v oboru hudebních skladeb tak vynikajícím způsobem osvědčili. O lásce jejich k umění a vážné práci podává to aspoň svědectví zřejmého.

Při theoretické výchově této věnována též příslušná péče tělesnému vývoji princovu a to s výsledkem tak zdárným, že v málo letech byl zevnějšek jeho velice prospěšně pozměněn; tělocvikem, plaváním, šermováním a jízdou na koni sesílilo štíhlé tělo jeho, bleďoučká pleť se zbarvila a když pak mladý princ mohl se i v honbách účastniti, vyvinulo se tělo jeho, tvář osmahla a sesílená soustava tělesní poskytovala důvodné naděje, že se mladý princ téhož věku dočká jako otec jeho. Pravidelné rysy obličeje jeho, jasné modré oči, štíhlá postava, ač byla jen prostřední výšky, činily jej mladíkem skutečně krásným, jehož vysoké čelo a intelligentní výraz podlouhlého obličeje svědčily zároveň o duševním nadání, které v něm rozumovou výchovou ve všech směrech probuzeno a dále rozvíjeno bylo. Ve společnosti skvěl se vtipem a zábavností, od mládí byl nepřítelem španělské škrobenosti a etiketty, kterou pak jako panovník úplně ode dvora svého odstranil; k okolí svému byl přívětivý a při všem zachovával důstojnost stavu svého ke každému vlídný, jak to později co panovník i k nejnižšímu z poddaných svých zachovával, vyslouchaje ochotně prosby a žádosti jejich. Byl sice lehko vznětlivý, ba často i prudký, rychle ale zase umírněn a usmířen, tak že všeobecná láska byla mladému princovi údělem.

A když pak od sedmnáctého roku věku svého dle vůle otcovy účastnil se ve všech schůzích státní rady, seznámil se též se správou veřejných záležitostí a bystře při tom um svůj osvědčoval při obsáhlých vědomostech svých neobyčejně rychlý a důkladný názor v poměry, tak že brzo bylo v nejširších kruzích zjevno, kterak příroda soustředila v něm všecky dary ducha i srdce, aby jednou celým mužem se stal. Proto chován velké naděje do nadaného a vysoce vzdělaného následníka trůnu, jenž v nových zásadách byl vychován, a od něhož se právem mohlo očekávati, že tytéž také na trůně budou vodítkem jeho. Pevná a samostatná povaha princova byla zárukou nadějí těchto, jak se to také hned po jeho nastoupení na trůn osvědčovali požalo. Význačnou jest v tom ohledu událost,

která zároveň jeví smýšlení jeho o řádu jesuitském, jenž byl po půldruhého století v říši Habsburkův tak dominující postavení jak u dvora tak ve veškeré společnosti státní zaujímal. Jesuita P. Widemann byl po smrti císaře Leopolda v truchlořeči své za panovníkem tímto obšírně k tomu poukazoval, kterak prý jen princové od jesuitů vychovaní měli štěstí a slavili vítězství nad nepřáteli svými. Josef I. dověděl se o tomto projevu horlivcovu, vypověděl jesuitu ihned ze všech zemí svých; brzká vítězství prince Eugena Savojského pak již dokona uvedla v zapomenutí proroctví jesuitovo.

Při tak vzácných vlastnostech ducha i srdce jest pochopitelno, že Josef I. též u lidu byl velice oblíben a hledělo se s velkými nadějemi k budoucímu panování jeho. Naděje takové chovají se sice obyčejně ke každému korunnímu princovi, jenž pravidelně v jakousi oposici proti právě panující soustavě se přivádí a za zástupce toužených reform se pokládá. Ale nikdy nebylo veřejné mínění toto více oprávněno, než u arciknížete Josefa, jehož tolerantnější smýšlení k jinověrcům zvláště v Uhrách bylo známo, tak že tam roku 1687 bez oposice za krále přijat a dne 9. prosince téhož roku slavně korunován byl. Rovněž hladce dalo se o tři léta později jeho zvolení za krále římsko-německého a oba důležité státní akty tyto byly jen proto tak klidně, rychle a bez odporu provedeny, že při nich osobní oblíbenost a ušlechtilé vlastnosti mladého korunního prince rozhodující úlohu hrály.

Avšak k aktu pro národ český nejdůležitějšímu, totiž ke korunovaci Josefa I. na království české bohužel nedošlo. Veškerí předchůdci Leopolda I. na trůně českém byli pečovali o to, aby nástupce jejich byl ještě za jejich života za krále českého zvolen, přijat a korunován, jedině Leopold toho ne učinil, ač byl na otcí svým povzbuzující příklad měl. Byl Ferdinand III. dal prvorozence svého Ferdinanda IV. a po časně smrti téhož i druhorozence Leopolda ještě za života svého slavně na království české korunovati, Leopold sám však toho při synu svém opomenul a to jest moment, který mu se stanoviska českého ovšem vytknouti musíme.

Obyčejně se za příčinu opominutí tohoto uvádí ta okolnost, že jen proto nedošlo ke korunovaci Josefa I. v Praze, poněvadž Leopold byl stálými válkami zaměstnán a tudíž k delšímu pobytu ve hlavním městě českém

tak snadno se odhodlati nemohl. Důvod tento však není pro nás rozhodným ani závažným; neboť za doby, kdy byl Josef I. na království Uherské korunován, byl císař rovněž válkou zabaven, ba válka tato zuřila právě tehdejší v Uhrách samých, a přece tam došlo ke korunovaci. Za platnější důvod by se mohlo uvést, že se korunovace Josefa I. za krále uherského dala v Prešpurku, tedy ve městě, kterého z Vídně bylo i s nejčtetnějším průvodem snadno lze za den dosíci, kdežto cesta do Prahy při nejmenším celého téhodne a více vyžadovala. Tu pak platí i druhý důvod, totiž finanční, který při stále prázdných pokladnách Leopoldových velice na váhu padal. Cesta do vzdálené Prahy vyžadovala velikého nákladu a jak těžce týž sháněn býval, toho jsme příklad uvedli při líčení cesty císařovy do Prahy v září roku 1679, kdy stavové čeští sami náklad na jízdu Leopoldovu a dvora jeho hradili a finanční ministr hrabě Sinzen-dorf k účelu tomuto již dříve jedno z císařských panství prodati musil, ovšem že pak, obdržev příslušnou sumu od stavův českých, strženě peníze do vlastní kapsy vstrčil.

Třetí a dle zdání našeho nejzávažnější důvod toho, proč byl Josef I. korunován za krále uherského a nikoli též českého, byl povahy politické, která se zakládala zároveň v tehdejší rozdílném postavení království Uherského a království Českého, ač přece státoprávní základ obou byl týž a koruna Svatováclavská ve všem koruně Svatoštěpánské se rovnala. Avšak v Čechách po bitvě Bělohorské stala se úplná přeměna v poměrech i osobnostech stavův zemských, kdežto v Uhrách starí stavové neutrpěli ničadných ztrát a stále si plně vědomí svých práv a výsad zachovali, ba každou chvíli proti vládě Vídenské meč tasiti hotovi byli, jak to Zrinští, Tökelyové a Rákoczyové dosvědčují. V Čechách nebylo od roku 1620 na podobný odboj po celou ostatní dobu XVII. století ani vzdáleně pomýšleno — povstání lidu selského roku 1680 nemělo zjevných cílů politických — slovem z Prahy nehrozilo Vídni nikdy žádného podobného nebezpečí jako z Uher, a proto také spěchal tam Leopold zcela jinak s korunovaci syna svého, než v Čechách, o kteréž zemi věděl, že v ní Josefovi I. byt i nekorunovanému nikdy taková oposice činěna nebude, jaká by mu po smrti otcově v Uhrách najisto byla hrozila, kdyby si držení země korunou Svatoštěpánskou nebyl dříve zajistil. Všakť opakuje se týž zjev v poměru Čech

a Uher i za naší doby, tak že stav věcí ke konci XVII. století dopodrobna i na náš věk se hodí.

Že byl tento rozdíl ve váze a významu obou korun činěn, musíme tím více litovati, anť nejen Leopold I. dle něho jednal, ale též Josef I. jakožto korunovaný král uherský a římsko-německý o to nepečoval, aby se stal též korunovaným králem českým. Znal z dějin, že v rodu Habsburkův každý korunní princ byl ještě za živobytí otce (neb pokud se císaře Matiaše a Ferdinanda II. týče, za živobytí předchůdce svého) na království České korunován, a přece uplynulo od korunovace uherské již osmnácte let a přece Josef I. nedospěl k tomu, aby se též koruna Svatováclavská na hlavě jeho zaskvěla.

Toto opominutí v době, kdy byl císař Leopold ještě na živu, klademe na těžší váhu než v době, kdy Josef I. na trůn dosedl. Nelitostným osudem bylo panování jeho na krátkých šest let obmezeno a celá tato doba byla válkami na všech stranách vedenými vyplněna, tak že zde sami připouštíme onen první důvod, jehož jsme při Leopoldovi tou měrou nepřipouštěli. Ale opominutí korunovace české před rokem 1705 nelze postačitelně omluviti, a to tím méně, anť před tím po všecha století v Čechách případu podobného nebylo. Za to nepochybujeme nikterak, že by císař Josef I. byl opominutí ono napravil, kdyby mu delšího panování bylo dopráno bývalo. Vždyť i nástupce jeho císař Karel VI. byl se teprva až za dvanáct let po svém dosednutí na trůn dal na království České korunovati, a takž i Josef I. byl by slavnostním obřadem tímto svazek dynastický s národem českým upevnil a spečetil.

Jsmo o tom přesvědčeni tím spíše, anť víme, že Josef I. byl si plně vědom váhy a významu státoprávního postavení zemí koruny české k říši římsko-německé, neboť roku 1708 žádal, jak o tom později ještě řeč bude, od sněmu říšského, aby vyslanec jeho jakožto krále Českého a kurfiřta byl připuštěn ku všem poradám ve sboru kurfiřtův říše římsko-německé, kteréžto právo předchůdcům jeho popíráno bylo. Byl si tudíž vědom práv a výsad, které mu království České i vzhledem k poměrům mezinárodním přinášelo, a nemístna by tudíž byla výčitka, že se proto za krále českého nedal korunovati, poněvadž si snad koruny Svatováclavské méně cenil, než koruny Svatoštěpánské. Obrovské oběti hmotné, jaké mu země koruny české v míře ještě vyšší

než otci jeho přinášely, byly by mu politickou a státoprávní váhu těchže každoročně příliš hlasitě na mysl přiváděly. Konečně i rozhodnutí jeho z roku 1710, aby zvláštní komise vypracovala nové zřízení zemské pro Čechy, Moravu a Kladsko, by země tyto jako jednotný celek byly protiváhou nepokojnému království Uherskému, může nám sloužiti za důkaz, kterak Josef I. váhu koruny české ne-li výše aspoň na též stupeň kladl, jako váhu koruny uherské.

Toto smýšlení jeho by bylo ovšem více vyniklo na veřejnost, kdyby byl země koruny české a zejména hlavní město české Prahu častěji navštěvovati mohl, než jak tomu ve skutečnosti bylo. Takž ale od roku 1680, kdy byl u věku tří let s císařskými rodiči svými na král hradě na

Hraděanech meškal, nezažíval přes dvě desetiletí více do Čech, až zase roku 1702, kdy již jako šťastný choť zase do Prahy přibyl. Byl mu dne 15. února 1699

v Modeně prokurací a dne 24. února téhož roku skutečným sňatkem ve Vídni oddána princezna Vilémína Amalie, dvacetišestiletá dcera vévody Jana Fridricha Brunšvicko-Lüneburského a Falcké princezny Benedikty Jindřišky, kterážto nevěsta byla sice o pět let starší než ženich, ale krásou a duchaplností svou v tak cituplném muži, jakým byl Josef I., nelíbenou lásku vzbuditi musila. V dalších letech však byl Josef — a v tom

se lišil od otce svého i ode všech tří Ferdinandův Habsburských — ctitelem také jiných krás ženských a zůstavil několik dětí pobočných. Tomu však bylo až v dalších letech manželství jeho, neboť v prvních třech letech téhož byla jej choť jeho každoročně dítětem obdařila; dne 8. prosince 1699 narodila se mu princezna Marie Josefa (provdaná později za prince Fridricha Augusta Saského, pozdějšího krále Polského), dne 19. října 1700 dostalo se mu mužského dědice v princ Leopoldu Josefovi, který ale k největšímu žalu otcovu již dne 4. srpna 1701 zemřel, a konečně dne 22. října 1701 narodila se mu druhá dcera princezna Marie Amalie, pozdější choť Bavorského kurfiřta Karla Albrechta, jenž roku 1741 jakožto protivník Marie Teresie dal se v Praze za krále českého provolati.

Tato poslední okolnost byla tehdyž ovšem ještě v knize budoucích osudův říše Habsburské zapsána, ale zajímavé jest, že již za doby Josefa I. bylo Bavorsko v témže nepřátelském poměru k říši této, jako o čtyřicet let později. Víme totiž z předešlého vypravování, že Bavorský kurfiřt Maxmilian Emanuel, ač byl zetěm císaře Leopolda I., přece přidal se k francouzskému králi Ludvíkovi XIV., tak že voje císařské Bavorsko za zemi nepřátelskou pokládati musily. Vévoda Ludvík Badenský oblehl pevnost Landau ve Falcku,



Císař Josef I.

kteřá po měsíce útokům jeho vzdorovala, a k oblehání tomuto vyslal císař Leopold syna svého Josefa, aby čest dobytí pevnosti této jemu připadla; to bylo příčinou, že Josef I. zavítal také do Čech a do Prahy, kteřá jej byla jako tříletého prince hostila.

Vrhá to ostré světlo na finanční hospodářství státní za posledních let panování Leopoldova, přihledneme-li k tomu, jakým způsobem se tato výprava Josefa I., kteřá měla účele výhradně válečné, do Falcka dala. Mladý nástupce trůnu, kteřý si chtěl též válečných vavřínů dobytí, vydal se na tuto cestu k Landavě nejen s chotí, ale též s veškerým dvorem svým, jako by se bylo o slavnostní návštěvu v některé z dědičných zemí jednalo. Skládala se průvod římského krále ze 233 osob, mezi nimiž byli poštovní správce s několika listonoši, několik dvorních pradlen, každá se služkou, cidiči bot, několik nosičů nosítek, vazači sena atd. Cestovní průvod římské královny pak čítal 170 osob, mezi nimi dva pomocníky zahradní, dva nosiče zahradní a j. Všech těchto 400 osob (dvorní kavalíři, dvorní dámy, panoši a kaplani měli ještě své zvláštní služebnictvo) bylo udržováno na útraty císařské, pošta je musila zdarma voziti a mimo to dostával každý mimo své služné ještě diety. Není tu pak divu, že náklad na dvorní výdaje pokladnu státní vždy více vyprázňoval.

Okázalým tímto způsobem přibyl Josef I. s chotí svou ke konci června 1702 do hlavního města českého, kdež byl od hodnostův zemských, od stavův a šlechty i od obyvatelstva s velikou počtou uvítán a na královské Hradčany slavně provázen. Zde bylo uspořádáno několik dvorních slavností, velmožové čeští závodili v palácích svých o počtění královských manželů, jež si nejpriznivější dojem z Prahy odnášeli. Svou důkladnou znalostí řeči české získal si Josef za krátko všeobecnou přízeň obyvatelstva Pražského, s nímž se tehdaž účastnil také dvojího slavného procesí do Staré Boleslavi k zázračnému obrazu Panny Marie. Lid český skládal v něj jako druhdy ve Ferdinanda IV. velké naděje, neboť vědělo se, že jakmile na trůn dosedne, přestane u dvora Vídenského vliv Vlachů a jesuitů, což se pak také skutkem stalo. Za pobytu svého v Praze navštívil také královskou zahradu na Hradčanech, v níž dal později velký míčový dům se značným nákladem opravit, a účastnil se též dvorní honby v oboře u Hvězdy, kteřá k počtē jeho tamže pořádána byla.

Po desíti dnech na to bral se s průvodem svým přes Beroun, Rokycany a Plzeň dále ku hranicím bavorským; dne 8. července přibyl královští manželé do Plané, kdež sestoupili v zámku hraběnky Anny Františky Sinzendorfové, kteřážto šlechticeň však byla před příjezdem jejich schválně do Prahy odjela, aby se nezbytným obřadům vyhnula. Jelikož byl tehdaž den postní, dal vrchnostenský hejtman Eliáš Eyb z Eybenu pro vznešené hosty upravit tabuli ze samých postních jídel a Tepelský opat P. Raimund Wilfert, jenž byl k uvítání krále Josefa do Plané přibyl, konal před hostinou obvyklou modlitbu. V zámku Planském bylo také přenocováno, načež za jitra následujícího dne další cesta přes Kynžvart a Cheb nastoupena byla. V tomto posledním městě zdrželi se královští manželé po dva dni, bytující v domě patricijské rodiny Junkerův. V druhé polovici července dostal se Josef I. přes Norimberk do Falcka, kde vévoda Ludvík Badenský silnou pevnost Landavu, od Francouzův obsazenou, dosud marně byl oblehal. Zde byl mladý král u cíle cesty své a také se ihned vojenské úloze své s plnou horlivostí oddal. Především zatlačil sbor francouzského maršála Catinata, jenž sevřené pevnosti ku pomoci spěchal, a pak řídil další oblehání Landavy tak účinně, že se pevnost dne 10. září vzdala musila. Úspěchem tímto získal si Josef také pověst jako zlárný vojevůdce, nechtěje ale býti dále soupeřem vévodovi Badenskému, nastoupil v říjnu s chotí svou, kteřá byla mezitím s dvorem svým ve městě Heidelbergu meškala, zase zpáteční cestu do vlasti.

Bral se opět přes Čechy a zastavil se na několik dní v Roudnici, aby vyhověl pozvání nejv. hofmistra chotí své knížete Ferdinanda Augusta Lobkovic, kteřý dne 25. listopadu královským hostům na zámku Roudnickém co nejskvělejší uvítání a pohostění připravil. Po tři dny byly pořádány slavnosti, k nimž též operní představení náležela, a pak velkolepé honby v okolních oborách knížecích, při nichž množství vysoké zvěře postřeleno bylo. Z Roudnice navštívili královští manželé s dvorem svým též Libochovice, kde jim kníže Ferdinand Dietrichstein na zámku tannim rovněž okázalé uvítání uchystal, načež byla pořádána v bažantnici Kostelecké střelba, při níž 106 zajců, 12 srn a 10 bažantů zastřeleno bylo. Po té následoval krátký pobyt královských manželů v Praze a pak jelo se již bez zastávky dále do Vídně, kdež bylo králi Jose-

fovi jakožto vítězi nad Landavou ode dvora i od obyvatelstva nad míru slavné uvítání uchystáno.

Potom Josef I. země české více nenavštívil a již jen jednou ještě k armádě v říši se odebral, aby znovu ztracené pevnosti Landavy opětně dobyl, což se mu v listopadu roku 1704 také podařilo. Od té doby meškal trvale již ve Vídni, oddávaje se jen státním záležitostem, ve kterých vždy horlivější účast bral, tak že k pozdější panovnické úloze své plně připraven byl. Předním rádcem v oboru tomto byl mu někdejší vychovatel jeho kníže Karel Theodor Salm, jež Josef po skončených studiích svých nejv. hofmistrem svým učinil, ale i ten nepožíval tak výhradního postavení jako někdejší principální ministři, neboť bývalé hospodářství všemohoucích milcův a důvěrníkův panovníkových za Josefa I. úplně za své vzalo. Také nejmilejší společník jeho kníže Leopold Matiaš Lamberg udržel se v přízni císařově jen proto tak dlouho, že se pouze v zábavách jeho, ale nikoli ve státních záležitostech účastnil. Ve věcech válečných těšil se však princ Eugen Savojský neobmezené důvěře jeho a to vším právem, neboť geniální vojevůdce tento byl mu bezmezně oddán a každý krok jeho čelil jen ku prospěchu císaře a říše jeho. Také vůči ostatním ministrům a rádcům svým zachovával si Josef samostatný úsudek svůj, neboť bystrý a pronikavý duch jeho, vlastní znalost všech záležitostí státních i potřeb říšských a zemských činily jej neodvislým od slepého důvěřování, tak že ve všem samostatně vystupovati mohl. Při tom však, což bylo jednou ze vzácných vlastností jeho, nikdy nepohlídal dobrou radou cizí a seznáv ji za prospěšnou, ochotně přijal ji za svou, jakoby z vlastního ducha jeho byla vyšla. Byl si vždy vědom, že při vši bystrosti ducha a při vši pracovitosti své přece nemůže všechno přehlednouti a vše jediné svou vůlí spravovati, a z té příčiny dopřával samostatnosti těm, o nichž věděl, že věci rozumí lépe než on. Proto princ Eugen Savojský, ostatní vojevůdcové a státníci sloužili pod ním s mnohem větší radostí než pod císařem Leopoldem, jenž intrikám dvorským a piklům osobním příliš volně působiště ponechával, tak že princ Eugen od otce jeho po dvakráte si větší plnou moc nabídnutou demissí takřka vyvzdorovati musil. Zvláštní sebezapření osvědčil tím, že ač sám touhou po slávě vojenské byl oživen a podvůkrát před Landavou nejen osobní stateč-

ností, ale též vůdcovským nadáním se proslavil, přece i potom, když jako samovládcе žezla se ujal, v čelo svých vojsk se nepostavil, nýbrž osvědčeným vojevůdcům svým dalších vítězství a slávy si dobývati dopřával.

Shrneme-li rysy této charakteristiky Josefa I. v celkový obraz, snadno si již zodpovíme otázku, kterou jsme v čelo líčení svého postavili, zda panovník tento byl dostatečně silným mužem, aby se bylo od něho urovnání nanejvýš rozrušených poměrů zahraničních i vnitřních očekávati mohlo?

Ano, při všech vzácných vlastnostech ducha i srdce jeho, které vysoko jej povznášely nad většinu současných panovníků a jak se později ukázalo i nad vlastního nástupce jeho; při všem, co jako panovník vykonal a oč pro budoucnost usiloval, musí nestranný soud otázku onu zodpovídati kladně, kdyby Josefovi I. jen času bylo popřáno bývalo, aby obrovskou úlohu tuto byl provesti mohl. Ale nelítostný osud zničil mnohoslibný život ušlechtilé ratolesti této na kmenu Habsburkův, jež by se byla k nejslavnějším panovníkům rodu tohoto družila, ve věku třiceti tří let, sotva byla náběh k rozvoji veliké úlohy své učinila. Však i při krátkém panování svém zůstavil Josef I. nejčestnější památku v dějinách, které toho litovati musí, že mu nebylo souzeno věku tak dlouhého jako otci jeho.

Zvláště nám Čechům jest toho želeť, že nedošlo k zamýšlené jím opravě zřízení zemského v území koruny české, kterým by Čechy a Morava za zcela jiných a příznivějších poměrů byly do století XVIII. vstoupily.

Válka o dědictví španělské. — Odboj Rákoczyho II.

Po otci svém převzav jake odkaz válku o dědictví španělské, pokračoval Josef I. ve velkém zápasu tomto s králem Ludvíkem XIV. mnohem důrazněji a účinněji, než tomu za císaře Leopolda bylo. A kdyby byl měl Josef I. vytrvalejší a spolehlivější spojení, byl by válku s Francouzskem zajisté ještě za živobytí svého mnohem vítězoslavněji ukončil a krále Ludvíka důrazněji do mezí jeho odkázel, než jak se po smrti jeho stalo. Již v krátké době po nastoupení Josefa I. na trůn počal se ve všech oborech státní a vojenské správy jeviti obrat k lepšímu, neboť

princ Eugen Savojský byl jako president dvorní rady vojenské seznal, kterak nedostatky ve správě vojenské souvisí s vadami a těžkovládým řízením státním vůbec i že tudíž v obojím směru třeba nápravy, má-li se příznivého výsledku pro veškeré zřízení státní docíliti. Jakožto důvěrný rádce císařův upozorňoval téhož na vady tyto a Josef I., uznávaje rady jeho za vhodné, řídil se také dle nich, jak to nejdříve u vojska s uspokojením pocíťováno bylo.

Především obrátil totiž mladý císař pozornost svou k napravování nedostatkův a zlořádův u vojska, načež později mělo se též k reformám ve správě státní a zemské přikročiti. Vojsko dostávalo od té doby pravidelnější žold, zásobování jeho rovněž zlepšeno i zrychleno a doplňování potřeb válečných věnována zvýšená péče, tak že armáda císařská na všech bojištích v krátké době seznala, že na trůn zasedl mladý energický panovník, který hned v prvních dnech vlády své nezůstavil nikoho v pochybnostech, k jakým cílům politika jeho směřuje. V říši nevěděli kurfiřti a knížata po smrti Leopoldově, neměli se říšský sněm za rozpuštěný pokládati, a neměli římský král, než vládu jakožto císař převeze, vystaviti revers, že bude volební kapitulaci svou věrně zachovávat. Co by tu byli měli diplomati látky k nekonečným rozpravám, co by se tu bylo dle obvyklého jejich spůsobu času znařilo! Ale rázný Josef I. popletl všem váhavcům a pochybovačům plány jejich tím, že dne 6. května 1705 — tedy hned druhého dne po smrti císaře Leopolda I. — vystavil řečený revers a současně potvrdil další trvání sněmu říšského, k němuž bez prodlení Pasovského biskupa kardinála hraběte Lamberga jakožto principálního komisaře svého vyslal.

Rovněž rychle a rozhodně ujal se mladý panovník vyřizování otázky uherské, která se vždy obtížnější a nebezpečnější stávala. Již dne 10. května 1705 dal Uhrům ohlásiti své nastoupení na trůn, slíbil nespokojencům amnestii a odpomožení všem oprávněným stížnostem jejich: neoblíbený maršál Heister byl z Uher odvolán a mírnější generál Herbeville v čelo císařského vojska tamního postaven. Palatin kníže Esterházy vyzval oběžníkem stavy a primas uherský kardinál Kolonič duchovenstvo k poslušnosti a oba se při tom odvolávali na blahovolené úmysly císařovy. Jelikož ale císař i princ Eugen Savojský v prozíravém duchu svém tušili, že Rákocy,

jenž té doby největší část Uher a Sedmihradska v moci své držel, dobrovolně smíru s císařem neuzavře, chystány zároveň vojenské přípravy k násilnému pokoření odbojníka tohoto. Konečně rozsáhlými opatřeními válečnými rozplasil nový panovník všechny pochybnosti, bude-li ve válce o španělské dědictví pokračovati, neb opustí-li v tomto směru politiku zvěčnělého otce svého. Již za krátko byl svět o tom přesvědčen, že též Josef I. bude politiku tuto a to s ještě větším důrazem a s mohutnější silou sledovati.

Do Vlach vyslal císař opět prince Eugena Savojského, jehož armádu sesiloval sbor 8000 Prusův pod velením knížete Leopolda Desavského, a před mocí touto musil velitel vojska francouzského vévoda Vendomský do Piemontska ustoupiti, čímž bylo stísněnému postavení císařova spojence vévody Savojského uvolněno. Bitva u Cassana na řece Addě dne 16. srpna 1705 svedená zůstala sice, ač v ní císařští mnohem menších ztrát utrpěli než Francouzové, nerozhodnuta, ale vévoda Savojský byl obratnými operacemi prince Eugena z nebezpečného postavení svého vyproštěn a odvrácen od toho, státi se spojencem Ludvíka XIV., který jej všemožnými sliby k sobě lákal. Francouzové pak nemohli toho roku již nic rozhodného v severní Itálii proti slavnému vojevůdci císařskému podniknouti. Rovněž docílono úspěchů válečných na Rýně a to jak v říši tak v Nizozemsku, ve kterážto poslední zemi odňal Marlborough Francouzům všechny kraje a města, kterých byl francouzský maršál Villeroi dobyl, kdežto v říši princ Badenský ke konci srpna překročil Rýn, prorazil francouzským postavením na řece Motteře, dobyl několika měst v Elsasku a donutil nejvýtečnějšího vojevůdce francouzského maršála Villarsa, že musil s vojskem svým až pod děla pevnosti Štrasburské ustoupiti.

Rovněž šťastně dopadla toho roku věc císaře Josefa I. a spojenců jeho na třetím tehdejšími bojišti evropském, totiž ve Španělsku, o kteroužto zemi vlastně celá tato obrovská válka Habsburkův s králem Ludvíkem XIV. vedena byla. Tu však musíme se vrátiti ještě k letům předcházejícím, aby vznik zápasu obou válčících stran na půdě španělské souvisle vyličen byl.

Již roku 1703 odhodlal se totiž císařský dvůr ve Vídni ke kroku, který měl již šest let před tím podniknout býti, neboť jím by k válce o dědictví španělské vůbec ani nebylo došlo. Druhorozený syn císařův arcikníže

Karel byl totiž konečně vyslán do Španělska, aby koruny Habsburků španělských dobyl na vévodovi z Anjou, jenž se byl dal pod jmenem Filipa V. za krále španělského vyhlásiti. Dne 12. září 1703 zřekli se císař Leopold i starší jeho syn římský král Josef ve Vídni slavně všech svých práv na španělské mocnářství ve prospěch arciknížete Karla, který téhož dne odříkací akt obou přijal a od té chvíle španělským králem Karlem III. se nazýval. Ve dvou dnech na to vydal se mladý král na pouť do Marie Celské, vrátil se dne 17. září do Vídne a dne 19. rozloučil se s otcem a s bratrem, jichž více v životě svém neměl spatřiti. Obyvatelstvo Vídenské, jako by bylo osud tento tušilo, mladého krále s velkým pláčem a nářkem daleko za město vyprovázelo.

Výprava tato, při níž Karla III. provázeli jakožto nejvyšší hofmistr kníže Antonín Florian Liechtenstein a skvělý průvod 163 osob, vedla přes Čechy, kdež se král několik dní v Praze zastavil, pak přes Lipsko a Düsseldorf do Hágu, odkud král dvůr anglický ve Windsoru navštívil. Královna Anna anglická jakožto spojenkyně císařova propůjčila mladému králi válečné loďstvo své, které by jej do Portugalska převezlo, neboť jinakou cestou nemohl se Karel III. do Španělska dostat. Dne 9. března 1704 přistal nápadník koruny španělské v Lisabonu ku břehu, odkud vydal ihned manifest k národu španělskému, v němž právo své na španělské mocnářství obšírně odůvodnil, a manifest druhý proti Filipovi V., ježž pouze vévodou z Anjou nazýval. Týž vyhlásil jemu i králi Portugalskému dne 30. dubna 1704 válku, která pak za pomoci anglického a nizozemského vojska i loďstva se střídavým štěstím vedena byla, tak že se Karel III. do hlavního města Madridu dostat nemohl. Za to byla dobyta pevnost Gibraltar, která od té doby v držení Angličanův zůstala. V následujícím roce vzdalo se město Barcelona spojencům, následkem čehož se celá Katalonie pro Karla III. prohlásila; roku 1706 vtrhl velitel anglického vojska lord Galloway i do Madridu, kdež dal Karla III. za krále španělského provolati, týž ale dopustil se chyby, že setrval v Saragosse, na místě aby do hlavního města spěchal, a takž musili Angličané a Portugalci Madrid opět opustiti, ba dne 25. dubna 1707 byli v bitvě u Almanzy na hlavu poraženi, tak že Karel III. na Katalonii obmezen zůstal. Lépe dařilo se mu, když v čelo vojska jeho vstoupil rakouský generál hrabě Guido Starhemberg, tak že

Karel III., jenž se byl mezitím s princeznou Alžbětou Kristinou z Wolfenbüttlu oženil, mohl roku 1710 do Madridu vtáhnouti. Ale tomu bylo jen na krátko, neboť ještě ku konci téhož roku musil se vrátiti do Barcelony, jelikož Angličané potají už s králem Ludvíkem XIV. o mír vyjednávali.

Bylť král tento roku 1706 utrpěl citelné porážky v Nizozemsku i ve Vlasích, neboť tamto zvítězil Marlborough v bitvě u Ramilliesu a zde dobyl princ Eugen Savojský skvělého vítězství u Turina, tak že Ludvík XIV., jehož spojenec v říši, Bavorský kurfiřt, byl od císařských úplně zničen i kurfiřtství svého zbaven,*) počal mír vyhledávati. Ale nejednalo se mu oň upřímně a teprva když musilo vojsko jeho roku 1707 celou hořejší Itálii opustiti a v následujícím roce též v Nizozemsku jeho vojevůdcové vévodové Burgundský a Vendomský v bitvě u Oudenardu na hlavu poraženi byli, počal roku 1709 v Hágu s císařem a se spojenci jeho o mír jednati. Jelikož se ale nechtěl nároků svých na Španělsko vzdáti, vzplanula válka poznovu, načež po slavném vítězství prince Eugena a Marlborougha v bitvě u Malplaquetu vysílený král francouzský, jehož země hladem a krutou zimou roku 1709 byla na kraj záhuby přivedena, znovu o uzavření míru žádal. Počalo se o něj jednati v Gertruidenburku a hrdý král Ludvík vzdával se na něm již španělska, chtěl však, aby Filip V. obdržel v náhradu Neapolsko, Sicílii a Sardinii. Ale poněvadž současně Filipa ve Španělsku k nejtuzšímu odporu proti Karlu III. pobádal, odmítli spojenci po-

*) Připomenouti zde sluší, že kurfiřt Bavorský za války své s císařem vysílal vojenské sbory své do pohraničních krajín českých, aby v nich co nejvíce škod dělaly a kořisti se zmocňovaly, což se také s velkou krutostí dalo. Mimo to chtěl se po bitvě u Höchstädtu lstí zmocniti města Chebu v Čechách, což jen náhodou překaženo bylo. Obsádkám svým ve Waldsassenu a v Tirschenreuthu poblíž hranic českých dal kurfiřt rozkaz, aby se v čas masopustní v maskary oblekli, před branami Chebskými kratochvil tropily a pak stráže ve branách pobily a města se zmocnily. Ale v týž večer masopustní přitáhl do města rytmistr Dingfelder s četou krysníků, aby nové odznaky vojenské přijali, a to Bavoři pokládajíce za vyzrazení záměru svého, rychle se vrátili do Waldsassenu a Cheb byl ušetřen přepadu nepřátelského. Za to trpěly krajiny Šumavské častými vpády vojska bavorského, tak že obyvatelstvo tamní do vnitra země prchati musilo, aby aspoň životů svých uhájilo. Na sněmu stavovském roku 1705 byly ostré výčitky vládě Vídenské činěny, že se o bezpečnost českých těchto krajín lépe nepostarala.

žadavek jeho a sjezd diplomatů rozešel se opět bez výsledku. *)

Viděti jest z tohoto stručného nástinu války o dědictví španělské, že by byl císař Josef nad zapřísáhlým nepřítelem rodu Habsburkův konečně zvítězil, neboť již chystali se slavní vítězové princ Eugen a Marlborough přímo na Paříž táhnouti a krále Ludvíka v srdci říše jeho zdrtiti. Jen kdyby spojenci Josefa I. byli při císaři aspoň ještě rok věrně vytrvali a kdyby jej samého nebyla předčasná smrt zachvátila, bylo by se velkolepé toto vítězství Habsburského rodu nad potomkem Jindřicha IV. skutkem stalo. Takž ale Anglicko, kdež mezi tím byla v srpnu 1710 nová vláda toryův nastoupila, počalo na svůj vrub s Ludvíkem XIV. o mír vyjednávat, a nenadálá smrt císaře dne 17. dubna 1711 změnila stav věci již dokona, neboť též ostatní spojenci císařovi obávali se toho, aby koruna císařská, koruny státův rakouských a koruna španělská byly na jediné hlavě Habsburka Karla soustředěny. Proto Ludvík XIV., jenž nyní věděl, že Anglicko nebude více po straně Habsburkův státi, ustanovil se na tom, že válku o španělské dědictví s namožením i posledních sil dále povede, a takž tatáž i za nástupce Josefova dále zuřila.

Za to podařilo se císaři Josefovi I., že ještě za života svého utlumil povstání knížete Rákoczyho v Uhrách, které již od roku 1703 trvalo a za posledního roku panování císaře Leopolda nebezpečných rozměrů nabývalo. Kníže František Rákoczy byl po svém útěku z vazby v Novém Městě za Vídní uchýlil se do Polska a ač byl dne 30. dubna 1703 po skončeném tajném procesu jakožto velezrádce ku smrti mečem katovým odsouzen, vyzýval otevřenými listy všechny přívržence

své v Uhrách, aby se zbrani proti císaři chopili a zemi uherské samostatnost vybojovali. Jelikož na jaře roku 1703 byla v Uhrách jen hrstka císařského vojska, jemuž generál Nigrelli v Košici velel, rozšířil se odboj rychle po celých severních Uhrách a po Sedmihradsku, zvláště když kníže Rákoczy vydal dne 7. června 1703 z Munkáče svůj pověstný manifest, na nějž se nespokojené župy uherské i v našem století ještě odvolávaly. Byl to vášnivý projev proti Habsburkům a proti vládě Vídenské, v němž dokona i ta lež pronesena byla, která prý národ uherský jednomyslně touží raději po vládě Turkův, neboť prý jest dokázáno, že císařští na Uhrách za jediný rok více vydřeli, než Turci za půl století. Jakožto projev jednotlivého fanatika nebyl by velezrádný tento manifest měl nějaké váhy politické, nabyt jím však v netušených rozměrech, když největší část magnátův uherských a sedmihradských k rebelovi se připojila a lid uherský v davech pod prapory jeho se sbíhal. Takž vzplanul odboj, podporován jsa zlatem francouzským, ve veskerých Uhrách a v Sedmihradsku a štěstí bylo, že Bavorský kurfiřt Maximilian Emanuel, který tehdaž proti císaři ve zbrani stál, nabízené mu koruny uherské nepřijal, něbrž raději Tyrolsko napadl, než aby byl na Vídeň táhl, do jejíhož okolí již sbory povstalcův uherských zabíhaly, lupičské nájezdy také až hluboko do Moravy podnikající.

Císařský generál hrabě Slik, který již v Bavořích nebyl s valným štěstím bojoval, byv vyslán proti Rákoczy-mu, nemohl ani v Uhrách mnoho svesti a musil v listopadu 1703 až k Prešpurku ustoupiti. Do města tohoto přibyl ke konci téhož roku princ Eugen Savojský, aby s Uhry vyjednával, ale z přepjatých požadavkův jejich seznal, že jednání k ničemu nepovede a že Rákoczy-mu jen o to jde, aby času nabyt a válečnou pomoc z Francouzstva získal. Proto postavil princ opět rázného generála Heistera v čelo vojska císařského a rozkázal, aby válečný výboj proti povstalcům dále veden byl. Přes to objevily se jízdecké sbory uherské v březnu a v červnu roku 1704 až před Vídní a teprva slavná vítězství prince Eugena a Marlborougha v říši zbavila sídelní město císařovo všeho nebezpečí se strany uherské. Za to dobyl Rákoczy dne 20. října 1704 Košice a v listopadu oblehly sbory jeho pevnosti Leopoldov a Nové Zámky, jež ale vítězství generála Heistera v bitvě u Trnavy zase vyprostilo. V únoru 1705 za-

*) Všecka vítězství zbrani císařských, jako v bitvě u Höchstädtu, u Turina, u Ramilliesu a u Malplaquetu, dobytí města Barcelony ve Španělsku a pevnosti Monsu v Nizozemsku byla v Praze a v Brně, jakož i ve všech větších městech českých a moravských vždy lidu ohlašována s kazatelen, načež slouženy všude poděkovací slavné mše a střeleno z děl a hmoždířů a vyzváněno všemi zvonů; sbory měšťanské a cechů vytáhly všude k slavnostem těmto, při nichž ozbrojení měšťané po každém Tedeum tři slavnostní salvy vypalovaly. Účastenství lidu bylo při vítězových slavnostech těchto vždy všeobecné a pozorovalo se, že po každé slavnosti přihlašovalo se k vojsku mnohem více dobrovolníků než kdy jindy. V kronice města Berouna zaznamenáno jest jako pamětihodnost, že se roku 1703 přihlásilo ve městě tomto 35 mužů bojovati proti nenáviděným Francouzům.

bíhali jezdci uherští poznovu až ku předměstím Vídenským, tak že císař Leopold odhodlal se k novému vyjednávání s Uhry, jež ale smrt jeho přerušila

Sotva se Rákoczy o smrti císařově dověděl, přísahal s přívrženci svými poznovu, že zbrání dříve neodloží, dokud koruně uherské samostatnosti nedobude, a dal se v Uhrách za vévodu a v Sedmihradsku za knížete zvoliti. Ale již zasedal na trůnu Habsburkův mladý císař Josef I., který k radě prince Eugena Savojského byl odhodlán odboj v Uhrách vynaložením všech sil potlačiti, když bylo zjevno, že smírné vyjednávání s rebelly k cíli nepovede. Nový rázný duch, jenž v císařském hradě Vídenském ode dne 5. května 1705 zavládl, osvědčil se také proti Uhrám, kam byly generálu Herbevillovi značné posily vojenské poslány, aby až do Sedmihradska proniknouti mohl. Odvážný tento plán, jímž hranice rakouských zemí nepříteli v severních Uhrách otevřeny byly, zdařil se dokona, neboť Herbeville překročil u Pešti Dunaj, vymohl si u Segedína přechod přes Tisu, vyprostil obleženou pevnost Velký Varád, zvítězil dne 11. listopadu nad povstanci u Zsiba a spojiv se u Sibíně s císařským generálem Rabutinem podrobil celé Sedmihradsko zase moci císařově.

Přes tento veliký úspěch byl císař Josef nakloněn s rebelly vyjednávat i a svolal za tím účelem sjezd do Trnavy, na němž vyslančové anglický a holandský mohli jako prostředkovatelé působiti, jen aby aspoň příměří docíleno býti mohlo. Chtěl císař v dědičných zemích svých pokoj míti, aby s tím větším důrazem mohl proti králi Ludvíkovi XIV. vystoupiti. Knížeti Rákoczy-mu nabídl císař veškeré statky jeho v Uhrách a markrabství Burgavské jako bezprostřední říšské léno, ale zaslepený rebell stál na tom, aby mu Sedmihradsko bylo postoupeno, čehož císař ovšem učiniti nemohl, a takž bylo vyjednávání v červenci 1706 přerušeno a nepřátelství počalo poznovu. S odbojem Rákoczy-ho šlo to však od té doby valně s kopce. Kníže zmocnil se sice v srpnu 1706 Ostrihomu, ale již po dvou měsících nový císařský velitel v Uhrách hrabě Guido Starhemberg dobyl zase města tohoto a také v Sedmihradsku bylo opět povstání potlačeno, jen že v následujícím roce vzplátno znovu, tak že si Rákoczy v březnu 1707 mohl ve Vášárhely dáti jako knížeti holdovati. Ale když jej císařský generál Heister dne 4. srpna 1708 ve velké bitvě u Trenčína na hlavu porazil a četných měst na Slovensku

se zmocnil, počali jej přívrženci jeho opouštět, přijímajíc císařem nabídnutou amnestii. Roku 1709 vrátilo se dvanáct žup uherských k poslušenství, čtyři generálové a padesát plukovníků vojska povstaleckého podrobilo se zákonnému panovníkovi, jenž všem, ač lhůta k amnestii ustanovená byla již prošla, milost udělil a zabavené statky jim vrátil. Když pak roku 1710 dobyta města Levoč a Nové Zámky, pak Jager, Prešov a jiná města se vzdala, a též Sedmihradsko úplně podrobena bylo, opustili Rákoczy-ho i poslední přívrženci jeho a přísahali dne 14. března 1711 věrnost císaři, jenž na začátku dubna svolal do Sámáru sjezd stavův uherských, aby s nimi plný smír uzavřel. Nedočkal se sice smíru tohoto, který byl šteprv dvanáct dní po smrti jeho podepsán a slavnou přísahou věrnosti císaři spečetěn. Jen kníže Rákoczy nechtěl přísahu tuto složiti a prchl do Francouzsko, kde král Ludvík XIV. tomuto spojení svému roční pensi vyměřil. Po smrti krále onoho byv další podpory zbaven, uchýlil se Rákoczy roku 1717 do Turecka, kde se ve městě Rodostu blíže Cařihradu usídlil a marné plány proti říši Habsburské dále osnoval, chtěje nejdříve Turky, pak Polsko a konečně i cara Petra Velikého proti císaři Karlovi VI. do války veštati. Ti všichni povrhli však šlepnými záměry rebella uherského, jenž pak dne 8. dubna 1735 v Rodostu neslavný svůj život ve věku 59 let dokonal. Český hudebník to byl, jenž složením proslulého pochodu Rákoczy-ho zvěčnil památku tohoto rebella, která se podnes ve veškerých Uhrách oslavuje, aniž by to pojmu loyálnosti Maďarů vadilo.

Císař Josef I. pak měl na smrtelném loži svém uspokojivé zadostučinění, že nástupci svému zanechává království Uherské v plném míru, aby moc válečnou již s veškerým důrazem proti králi Ludvíkovi XIV. obrátiti mohl. Pokoření odboje Rákoczy-ho by se mu bylo hned v prvním roce panování jeho podařilo, kdyby se v Uhrách bylo s plnou silou vojenskou zakročilo, ale právem poukazoval přední rádce mladého císaře princ Eugen Savojský k tomu, že mu ze zemí uherských, i kdyby v nich pokoj panoval, beztoho žádné valné pomoci na penězích a na lidu branném nevzejde, a proto trvalo to po celé panování Josefovo, než povstání ono potlačeno bylo. Za to tím větší oběti ukládány veškerým zemím koruny české, jak v následující kapitole vyličíme.

Hmotné oběti zemi českých v letech 1701—1711.

Berouce zřetel k tomu, že obrovská válka o dědictví španělské za posledních pěti let panování císaře Leopolda I. a po celé šestileté panování císaře Josefa I. na třech stranách vedena býti musila, a že mimo to po celou tu dobu též v Uhrách a Sedmíhradsku občanská válka zuřila: pochopíme snadno, jaké obrovské oběti země koruny české na válku onu a na potlačení odboje Rákocyho přinášeti musily. Z Uher nedostávalo se po všecka ta léta panovníkovi nižádných berní, aniž mužstva branného — neboť to všecko pod prapory povstaleckými stálo —, vnitřní země rakouské neposkytovaly také valných podpor do pokladny státní, anož zejména Tyrolsko bylo pro nepřátelský vpád Bavorův po dvě léta též jevištěm válečným, a takž spočívala všecka břemena říše rakouské skoro zcela na bedrách království Českého a markrabství Moravského. Obě tyto země vstoupily do století XVIII. s neutěšenou vyhlídkou, že jim v novém věku bude ještě větších hmotných obětí přinášeti, než jakých na nich takřka po celé XVII. století bylo vyžadováno. Obavy tyto pak hned od prvního roku nového století měrou vždy rostoucí se vyplňovaly.

Již na sněmu stavovském, který byl dne 3. ledna 1701 na hradě Pražském zahájen a až do 9. srpna téhož léta zasedal, bylo v král. proposici ohlášeno, kterak roku předcházejícího povolené quantum militare v obnosu 1,827.778 zlatých již „daleko nepostačuje“, aby císař hrozící novou válku se silnou zbrojnou mocí vésti mohl, a tudíž že císař ode všech čtyř stavův zvýšenou pomoc peněžní očekává. Ale již měsíc před tím, totiž dne 10. prosince 1700, byl císař z Vídně zaslal král. místodržícím v Čechách reskript, kterým z vlastní moci vypisoval novou daň, aniž by byl dříve o svolení sněmu k tomu žádal; byla to „s b í r k a z e j m ě n í“, dle níž každý obyvatel měl jeden procent z každého sta zlatých jmění svého do státní pokladny odvesti. Stavové opřeli se i tentokrát, jako byli při dani z hlavy učinili, tomuto samovolnému vypisování daní a odvolávající se na výhradní právo sněmu v Čechách daně povolovati, nabídli císaři na místě této sbírky ze jmění peněžitou sumu 600.000 zl. a to z polovice splatnou do konce května a z polovice druhé do konce června. Nabídnutí toto císař přijal, ale vymínil si, aby z té sumy

případlo 400.000 zl. na vrchnosti a 200.000 zl. na poddané. Po vyřízení této první finanční záležitosti oznámena sněmu druhá, v níž stavové žádání byli, by z říšského válečného dluhu dvaceti dvou milionů aspoň šest milionů převzali. Citelnému břemenu tomuto nechťeli se ovšem stavové jen tak zhola podrobiti a vyšetřivše poměr, v jakém by též ostatní země císařské k uhrazení tohoto dluhu přispěti měli, oznámili císaři, že převezmou sumu 3,750.000 zl., ale jen když jim výnos pивního tácu přenechán bude. Avšak císař stál na převzetí plné sumy šesti milionův, a povolil jen tolik, aby do ní byly pojaty dříve převzaté císařské dluhy v obnosu 650.000 zl. a podíl ze 2 milionů zlatých; mimo to přenechal stavům tác z piva od příštího roku na patnáct let a zrušil k tomu daň z masa, z koží a z papíru; pouze ve městech Pražských mělo se i nadále půl krejcaru z každé libry masa odváděti. Konečně předstoupil císař před sněm se zcela novým požadavkem pod jménem „quantum kamerální“, z něhož se na vydeje cís. dvora, na vyslance atd. přispívati mělo. Požadavek tento činil 100.000 zl., ale stavové povolili jen polovici této sumy. Také na zlepšení služného úřadnictva při kanceláři místodržících povolili na tři léta každoročně 2328 kop gr. míš. a obvyklých 30.000 zl. na opevňování hradeb Pražských a Chebských. Quantum militare svoleno pak zase ve výši 1,827.778 zl. Dosáhla tudíž daň toho roku od sněmu českého svolená nebývalé dosud výše 3,222.744 zl., což bylo o 700.000 zl. více než činila daň v pověstném roce 1663.

Sněm na rok 1702 svolaný byl v přítomnosti král. komisaře nejy. sudího zemského hraběte Václava Vojtěcha Sternberka zahájen již dne 12. prosince 1701 a žádáno na něm o něco menší quantum militare, totiž 1,713.541 zl. 40 kr., ale sleva těchto 114.237 zl. byla zase vyvážena požadavkem kamerálního quantum ve výši 150.000 zl., na něž bylo rok před tím jen 50.000 zl. povoleno. Sněm sumu tuto povolil s ohledem na to, že stavové mohli roku 1702 pivní tác již sami vybírat. Ještě více byla však sleva ona zvážena dalším požadavkem císařovým, obsaženým v reskriptu ode dne 28. března 1702, dle něhož mělo království České na vojenskou výpravu krále Josefa do říše přispěti sumou 150.000 zl. Stavové povolili sumu tuto ochotně, vyžádali si však, aby z ní 50.000 zl. jakožto dobrovolný dar osobě mladého krále připadlo, poněvadž „stavové čeští ještě nikdy příhodně

příležitosti neměli. Jeho král. Milosti svou poslušnou devocí prokázati“. Splacení celé sumy 150.000 zl. pak bylo ve lhůtě do konce konce června slíbeno, jelikož vrchnosti sumu na poddané připadající prozatím z vlastního měšce hradily a teprv ke konci roku si ji strhly. Konečně sněm tento, dne 1. srpna zavřený, povolil na zvýšení služného radův a úředníkův při soudu appellačním 16.550 zlatých rýnských, tak že každý rada appellační měl přistě dostávati ročně 1500 zl., kdežto pro sekretáře a ostatní kancelářské osoby 2150 zl. ročně více dáváno býti mělo. Sněm však povolil pouze polovici žádané sumy a to na tři léta po sobě jdoucí. Ale již třetího dne po ukončení sněmu svolán byl zase cís. reskriptem ode dne 28. července 1702 na rychlo sjezd stavovský, aby povolil 4896 rekrutů pro vojsko, kterýžto kontingent vypadal na království České z počtu 15.000 mužův, již toho roku v zemích rakouských naverbování býti měli. Sjezd vyhověl ještě téhož dne požadavku císařovu, když byl obdržel ujištění, že náklad na vyzbrojení každého muže 28 zlatými rýnskými nahrazen bude. Tři díly rekrutů měli býti k vojsku dostaveny do polovice října, ostatní dva díly do polovice prosince, což také v ustanovený čas provedeno bylo.

Již z tohoto spěchu vzhledem k rozmnožování armády císařské mohlo se očekávat, že příští sněm český opět zvýšenými požadavky na vydaje překvapen bude. Poukazovala k tomu i ta okolnost, že císař v létě roku 1702 poznovu v Čechách vypsál daň ze jmění, ač stavové byli se z ní složením sumy 600.000 zlatých vykoupili. Přísné vybírání neústavní daně této způsobilo ve stavech velikou nevoli, která na sněmu, dne 29. prosince 1702 u přítomnosti král. komisaře presidenta nad appellacemi hraběte Maxmiliána Norberta Kolovrata Krakovského zahájeném, k tak tuhé opozici proti vládě vedla, že stavové vypověděli smlouvu o převzetí dluhů císařských v obnosu 6 milionů zlatých, které komora dvorská musila opět na sebe převzít. Proto zřekli se také vybírání tácu z piva, jež císaři zase na patnáct let postoupili, vymínivše si při tom, aby jim z výtěžku této daně bylo každého roku spláceno, co měli za císařem na přeplacených daních, od roku 1689 počínaje. Splacení toto bylo ale ještě po mnohá léta odkládáno, stavům však na něm ani tak mnoho nezáleželo, jelikož se jim jen o to jednalo, aby samostatnost svou proti

Vídni osvědčili a práv sněmu království Českého uhájili.

Oposiční toto smýšlení bylo příznakem celého sněmovního zasedání roku 1703, jež skoro celý rok trvalo a výmluvným důkazem toho jest, kterak i tehdejší stavové byli bdělí nad šetřením ústavních práv království Českého a dovedli se vzpírat absolutistickým snahám dvora Vídenského. Když královští komisaři při zahájení sněmu přednesli první proposici císařovu, aby dosavadní quantum militare bylo zvýšeno na 2.284.722 zlatých rýnských, teda o 571.000 zlatých více než roku předcházejícího, prohlásil sněm rozhodně, že nemůže povolit více, než co roku předešlého povoleno bylo. Odporu tohoto zalekli se ve Vídni a snížili požadavek svůj na dva miliony, na kteroužto sumu sněm sice po dlouhém vyjednávání přistoupil, ale při tom četné stížnosti pronesl, zejména že se pro bezpečnost hranic zemských na straně bavorské ničeho nečiní, kterážto část království Českého útoky nepřátelského vojska bavorského mnoho trpěla. Rovněž snížil sněm žádaný příspěvek 150.000 zl. pro cís. komoru na 100.000 zl., odvolávaje se k tomu, že pivní tác byl zase král. komoře odevzdán a že obyvatelstvo na hranicích bavorských, nepřátelskými vpády o vše oloupené, ničeho kontribuirovati nemůže. Usnesení minulého sjezdu stavovského, jímž naverbování 4876 rekrutů v Čechách pro vojsko císařské povoleno bylo, schválili sice stavové, ale když jim cís. listem ode dne 12. ledna 1703 oznámeno bylo, že mají ještě 2134 mužův k vojsku dostaviti, prohlásili, že takovýto počet rekrutů ve vysílené zemi české více sehnati nemohou, a že raději vyměřenou sumu 33 zlatých rýnských na vystrojení každého muže zapraví. Konečně povolil sněm žádaných 60.000 zlatých na výpravu krále Karla III. do Španělska, která, jak jsme již výše uvedli, toho roku podniknuta byla.

Ještě větších obětí vyžadováno na sněmu z roku 1704, jenž byl dne 22. ledna téhož roku zahájen a do 10. října trval; quantum militare bylo ustanoveno zase ve výši 2.284.722 zlatých, ale stavové svolili opět jen ke dvěma milionům jako roku předcházejícího. Rekrutův pak žádáno zase neméně než 6.500 mužův, pak 1306 koní kyrysničských a 653 koní dragounských, kterážto pomoc válečná také v plném rozsahu povolena byla. Za to nabízeli stavové místo žádaných 200.000 zlatých na císařskou komoru pouze 50.000 zlatých a teprv po mnohém vyjednávání uvolili se k zaplacení

100.000 zlatých. Poněvadž pak z Bavorska hrozily stále ještě nepřátelské vpády do Čech, vyzval císař stavy, aby zřídili zemskou obranu k ochraně hranic bavorských; stavové byli k tomu ochotni, aby za tím účelem byl pátý muž dle počtu usedlých ozbrojen, avšak příslušný náklad aby byl zapraven ze sumy na vojsko povolené. Na to však nechtěl císař přistoupiti, a takž postaven toliko od 50 usedlých jeden myslivec pěší a od 100 usedlých jeden jízdný, což zase učinilo zemi výlohu 82.601 zl. Čítal tento prapor myslivecký tisíc mužův, ale místo aby hranice bavorské chránil, byl ještě téhož roku vyslán do Falcka ke sboru cís. generála Herbevilla a náklad země české byl tudíž k jiným účelům válečným obrácen. Neméně i duchovenstvo musilo přinesti oběť době válečné, neboť vyzval je císař, aby způsobem „dobrovolného daru“ odevzdalo do mincovny všecko zlaté a stříbrné náčiní chrámové, jehož k bohoslužbě nutně zapotřebí není. Slíbeno však, že příslušný obnos 88.493 zlatých v šesti letech i s úroky kostelům nahrazen bude. Sněm vzal tuto resoluci císařovu na vědomí, neboť měla se náhrada ona z peněz sněmem povolených dáti.*)

Již ve čtrnácti dnech po uzavření tohoto sněmu a sice dne 24. října 1704 byl svolán sněm na rok 1705, poslední to sněm za panování císaře Leopolda I., neboť ještě po smrti mocnáře tohoto do 25. června 1705 zasedal. Požadavky císařovy byly zase vyšší, než v roce předcházejícím, neboť quantum militare bylo vyměřeno na 2.300.000 zlatých a rekrutů bylo vyžadováno 6528, pak 1306 kyrysnických a 653 dragounských koní. V prvním ohledu nabízeli však stavové jen 1.500.000 zlatých a teprv po dlouhém smlouvání uvolili se zaplatiti dva miliony zlatých. Rovněž vzpírali se stavové velikému počtu rekrutů, namítajíce, že „na mnohých místech vrchnosti i poddaní k obsáhnutí potřebné polní práce na pacholecích velký nedostatek trpí a proto u některých sedláků ženské pohlaví orati musí,

ano i mnohý otec již posledního syna do služby vojenské dáti musil, odkudž následuje, že z nedostatku podobných lidí mnoho polí neositých zůstatí musí a skrze to všeobecné daně a kontribuce vzešší zůstávají a zapraveny býti nemohou.“ Žádali proto, aby země odváděním rekrut ušetřena byla, i aby se mimo zem, zvláště v Bavořích tehdejších dobytých, na vojnu bralo. Po delším vyjednávání usneseno, aby 1200 mužů plukové zverbovali sami mimo zem, avšak na útraty stavů, ostatek že bude v Čechách dostaven. Žádané koňstvo bylo v plném počtu postaveno, při čemž bylo na koně kyrysnického počítáno 67 zl. 30 kr. a na dragounského 52 zl. 30 kr., kteréžto sumy ze třetího čtvrtletí vojenského svolení strhnuty byly. Na výdaje dvorské komory bylo též tohoto roku žádáno 200.000 zl., sněm ale jako v letech předešlých sumu tuto na 100.000 zl. snížil. Konečně bylo sněmu sděleno, že vláda bude příště vojenský rok vždy od 1. listopadu počítati, což stavové sice přijali, žádajíce však právem, aby svolení na vojsko již učiněné bylo pro měsíce listopad a prosinec odečteno, jinak že by se za ty dva měsíce po dvakrát platilo. Tomu však nechtěli ve Vídni rozuměti a přes všechny námítky stavův odpověděno sněmu listem císařským, že se od toho, co již povoleno jest, ničeho upustiti nemůže a že císař dalšího dopisování v té věci nedovoluje. Musila tudíž země česká obnos na ty dva měsíce ze dvou milionů vojenského svolení ve výši 333.333 zl. 20 kr. podvackrát zaplatiti. Charakteristické bylo odůvodnění tohoto jednání, neboť pravilo se v něm, že knížectví Slezské a markrabství Moravské taktéž dvojnásobnou onu daň za ty dva měsíce bez námitek zapravily.

Mezi zasedáním tohoto sněmu odebral se císař Leopold k otcům a první zasedání sněmu českého za panování císaře Josefa I. bylo zahájeno dne 2. října 1705 u přítomnosti nejv. hofmistra, království Českého hraběte Václava Vojtěcha Sternberka, jakožto král. komisaře, který stavy překvapil král. proposicí, v níž se quantum militare na nebývalou dosud výši 3.600.000 zl. ustanovovalo. Trpký tento oříšek byl oslazen tím, že bylo zároveň navrženo, aby celá suma nebyla rozvržena na poplatníky, nýbrž aby mimořádnými berněmi, akcízy a jinými dávkami sehnána byla; rovněž mělo zaleknuté stavy uchválením vysvětlení, že řádné quantum mělo jako vloni činiti jen 2 miliony, ostatek ale že se má pokládati za quantum mimořádné, což ovšem měšci poplat-

*, Tehdejší Pražský arcibiskup hrabě Jan Josef Breuner byl dal krátce před tím nákladem 25.510 zl. pro chrám Svatovítský na Hradčanech zhotoviti poprsí sv. patronův zemských ze stříbra. Aby je pak zachránil při nařízeném odevzdávání chrámového stříbra, vykoupil je opět nákladem 14.106 zl., aby do mincovny putovati nemusily. Na kostel Strahovský v Praze vypadlo z tohoto „dobrovolného daru“ 52 hřívěn a 10 lotů, které buď v nádobách neb penězích (hřívna za 15 zlatých) odvedeno býti musilo. Strahov odevzdal tehdejších stříbrných zvoneček, 6 svícenů, kaditelnici a pár stříbrných konvíček.

niků zcela lhostejné bylo. Stavové neměli nejmenší chuti tak obrovskou sumu povolit, něbrž nabízeli císaři jen půldruhého milionu, což ale ve Vídni rozhodně zamítnuto bylo; zmírnili tam sice žádanou sumu na 3,333.333 zl., ale s té prý císař ani v nejmenším ustoupiti nemůže. Sněm však ani teď ještě nepřistoupil k návrhu císařovu, nabízející pouze dva miliony a to za quantum řádné i mimořádné, poukazuje k tomu, že země česká velikými dávkami za dlouholeté války jest již úplně ochuzena, živnosti a obchody že ladem leží a tudíž poplatníci břemene daní více snášeti nemohou. Ale všechny tyto nářky zůstaly ve Vídni bez ohlasu, sněm musil vedle řádného quantum dvou milionů konečně povolit též quantum mimořádné v obnosu 1,333.333 zl., pak 6528 rekrutů, při čemž za vystrojení každého muže 35 zl. počítáno bylo, konečně 1959 koní. Na císařskou komoru bylo žádáno opět 200.000 zl., ale sněm nabídl jen 50.000 zl., až po tuhém smlouvání svolil k sumě 100.000 zl. Všecka vydání činila tudíž jako v roce předcházejícím přes 3,774.000 zl. Počalo tudíž panování císaře Josefa I. pro království české za těžké obtížných poměrů, které byly i za druhé polovice panování císaře Leopolda I. poplatníky v zemích českých tak velice tísnily.

Také roku 1707 byl sněmu předložen též postulat 3,600.000 zl. na potřeby vojenské, což se pak opakovalo až do konce války o dědictví španělské, totiž do roku 1713. Stavové nabízeli též roku 1707 nejdřív 1,600.000, potom 1,800.000 zl. co řádnou a 700.000, potom 900.000 zl. co mimořádnou dávku, kterážto poslední suma měla se sehnati všeobecnou daní ze jmění. Avšak i tehdyž nalhal císař na povolení celé žádané sumy, kterou pak zase na 3,333.333 zl. snížil, ač k ní stavové teprv po dlouhém a tuhém vyjednávání přistoupili, prohlašující při tom, že tak činí „ne pod způsobem svolení, ale na nejmilostivější poručení, z pouhé slepé poslušnosti“. Rovněž musilo i tohoto roku jako vloni zase tolikéž rekrutů a koní k vojsku dostaveno býti a taktéž žádáno 200.000 zl. na císařskou komoru, jen že stavové i tu pouze polovici té sumy povolili; zpočátku nabízeli dokonce jen 50.000 zl., poukazující k tomu, která „chudoba chudého kontribuenta tak veliká jest, daně tak velké a mnohé, že se neví, kterou rubriku dříve zaplatiti.“ Teprv na důtklivou odpověď císařovu, že „kamerální důchody vedením té trojnásobné ano čtvernásobné vojny od některých let mnohými dluhy obtíženy jsou a všechno

takměř na vojsko vynaloženo jest,“ přidali stavové dalších 50.000 zlatých. Mimo to vypůjčil si toho roku císař od zámožnějších osob v zemi 674.000 zl., za které nebylo však od sněmu ručení žádáno, jako tomu bylo při půjčkách hraběte Heřmana Černína, který byl v letech 1701—1706 císaři 1,650.000 zl. půjčil, kteréžto půjčky k ubezpečení věřitele se svolením stavů do sněmovních artikulů pojaty byly.*) Císařským listem ode dne 31. března 1707 bylo konečně žádáno na sněmu, aby převzal sumu 48.958 zlatých, která byla rozvržena na království české ze sumy 150.000 zl., každoročně po patnáct let splatných Vídenskému banku, od něhož se byl císař toho roku půldruhého milionu na vydržování „vojska v Uhřích největší nouzi trpícího“ vydlužil. Stavové však po náležitém povážení na tom se usnesli, aby roční splátka tato nebyla jako nové břemeno přejímána, něbrž aby se brala z řádného svolení vojenského. Přes to činily sněmem roku 1707 povolené daně opět o 100.000 zl. více než v roce předcházejícím, totiž 3,874.000 zl., nepočítaje v to náklad země na rekruty a vojenské koně, což také více než 150.000 zl. činilo. Konečně byl zaveden i nový poplatek ze zábav tanečních, dle něhož každý hostinský, který veřejnou zábavu taneční pořádal, musil ustanovenou taxu, tak zvaný hudební impost zapraviti.

Ohromnou sumou více než čtyř milionů zlatých ročně do Vídně zasílaných vysvětluje se houževnatý odpor, jež stavové čeští všem zvýšeným požadavkům vládním činili. Oposice tato pak byla příčinou, že císař Josef odhodlal se k ulehčení velikého tohoto břemene berního, ale poněvadž sumy žádané nemohly vůbec býti sníženy, aby tím branná moc císařova neutrpěla, mohlo se jednati nanejvýše o nějaký jiný způsob vybírání berně, při němž i naděje kynula, že to snad pokladně státní ještě více vynese, než co sněm s takovou nechtí povoloval. Tato poslední okolnost to asi byla, která dvorní komoru ve Vídni k tomu přiměla, císaři nový tento způsob vybírání berní v království českém navrhnouti.

Na sněmu z roku 1708, který dne 7. listopadu 1707 zahájen byl a jehož zasedání až do 20. října 1708 trvalo, poněvadž stavové

* Z dluhu tohoto zbývalo roku 1710 nesplacených 400.000 zl., ku kterým vypůjčeno na novo od šrota po hraběti Černínovi 600.000 zl. se závazkem, že celá suma jednoho milionu v desíti letech po 100.000 zl. ročně splácena bude.

zase tuhou oposici všem vládním požadavkům vojenským činili, bylo totiž dle cis. proposice sneseno, aby byly zavedeny nové akcízy na rozličné předměty každodenní potřeby, které byl císař ostatně již sám ze své moci a bez předcházejícího svolení sněmu vypsál. Tehdáž se sněm tomuto neústavnímu jednání již neopřel, jako byl dříve při dani z hlavy a při dani ze jmění činil, neboť měla to býti daň administrativní, tak že, mnoho-li se z ní sešlo, o tolik měli stavové méně rozvrhnouti na usedlosti, by se dosáhlo celého quantum militare. Stavům bylo tím arcíř ulehčeno, trpělo tím však veškeré obyvatelstvo, neboť akcízy z potravin a jiných potřebných věcí i ten nejhudší nésti musil. Očekávání dvorní komory Vídeňské, že se tímto způsobem důchod státní jen rozmnoží, vyplnilo se také skutečně, neboť vybírání nových akcízů, které dne 20. ledna 1709 počalo, vyneslo za ten rok o 600.000 zl. více, než původně rozpočteno bylo. Počítalo se totiž, že akcízy tyto vynesou 1,200.000 zl. a ony vynesly 1,800.000 zl. To se opakovalo i v dalších pěti letech a také mohli stavové každoročně 1,800.000 zl. od obvyklého quantum militare 3,333.330 zl. odraziti. Vrchnostem a poplatníkům vzešel z toho sice hmotný prospěch, ale lid obecný měl z toho citelnou škodu, což bylo příčinou, že se akcízy od tohoto prvního počátku svého v Čechách tak velice neoblíbeným stal, že již po pěti letech zase zrušen býti musil. Tento odpor lidu proti akcízu přiměl také císaře k tomu, že na sněmu roku 1708 postoupil stavům vybírání akcízu z masa, aby se neříkalo, že je to daň císařská, nébrž zemská; ale postoupení toto bylo jen nájmem na patnáct let za 140.000 zl. ročně, tak že jen, co se přes tuto sumu vybralo, mohlo býti od stavův užíváno k ulevění jiných břemen berních. Jelikož sněm toho roku povolil ke sňatku císařova bratra španělského krále Karla III. s princeznou Alžbětou Kristinou z Wolfenbüttlu dobrovolný dar 50.000 zl. a podobnou sumu císařově sestře arcikněžně Marii Anně, když se za krále Portugalského provdávala, vyrostla tím suma peněz roku 1708 od sněmu povolená na 3,953.000 zl., nepočítaje v to zase náklad více než 150.000 zl. na rekruty a remonty vojenské.

Ve zprávě sněmovní z roku 1709 zajímavé jest přiznání stavův, že „na svolení postulatu vojenského větší díl tohoto sněmu záleží“, neboť již po deset let musil se sněm český obírat jen finančními požadavky vlády, kdežto

vlastní záležitosti a potřeby zemské buď zcela pominuty zůstávaly aneb jen mimochodem o nich se jednalo. Bylo to arcíř vinou stavův samých, ale omlouvá je ta okolnost, že za tehdejších děsných dob válečných, kdy vláda jen s finančními předlohami před sněm přicházela, proti nimž stavové tak tuhou, ač ponejvíce bezvýslednou oposici vésti musili, skutečně nezbývalo času a příležitosti k vyřizování věcí domácích, jež by ve prospěch země a obyvatelstva byly sloužiti mohly. Také na sněmu roku tohoto hádáno se po několik měsíců o položky vojenské, o povolení počtu rekrutův a koní, i o povolení příspěvku na komoru císařskou, až zase vše ve výši předšlého roku povoleno bylo. Nově přibyl k tomu požadavek 6000 zlatých na vydržování kurfiřtského českého legáta v Řezně a assessora při říšském soudu ve Wetzlaru, o kteréžto nové instituci později se zmíníme. Celkové peněžní svolení sněmu činilo toho roku 3,960.000 zl., při čemž podotknouti dlužno, že stavové chtěli na opevňování hradeb Pražských a Chebských místo žádaných 30.000 zl. povolit jen 20.000 zl., poněvadž opevnění Chebu již provedeno bylo; konečně ale zase žádaných 30.000 zl. povolili. Vydání zemská činila toho roku pouze 70.000 zl., ostatní čtyři miliony putovaly do Vídně. Avšak ani tím nebyly toho roku ještě všechny oběti země české vyčerpány, neboť dne 22. října 1709 byl na rychlo svolán sjezd stavovský, aby z kontingentu 6528 rekrutů, jež měl příští sněm povolit, 3916 mužů ještě do konce prosince k vojsku dostaveno a za ostatní mužstvo po 61 zl. do konce ledna 1710 zapraveno bylo. Sjezd ovšem požadavku tomuto vyhověl a sněm na rok 1710 svolaný a dne 12. listopadu 1709 zahájený musil snesení jeho schváliti, jen že si vymínil, aby obě ustanovené lhůty o měsíc prodlouženy byly.

Méně ochotným byl sněm tento při povolování výdejů na vojsko, na něž zase 3,600.000 žádáno bylo; stavové nabízeli totiž nejprv jen 1,500.000 zl. a na nový důtklivý reskript císařův tři miliony a teprv když císař prohlásil, že od původní sumy nikterak ustoupiti nemůže, anť k nastávající kampani válečné nejméně osmi milionův třeba bude, povolili konečně celou sumu, očekávající, že akcízy zase tolik jako v předcházejících dvou letech vynesou. Také při položkách na opravu hradeb Pražských a Chebských a na cis. komoru bylo smlouváno, ale zase marně; rovněž musil sněm vzíti ručení za sumu 500.000 zlatých rýnských, kterou se císař od knížete

Jana Adama Liechtensteina vypůjčil, dav mu za ně v zástavu král. komorní statky české Zbirov, Točnick a Králův Dvůr. Celková svolení sněmu činila toho roku již 4,263.000 zl., kteroužto vysokou sumu sněm také v roce 1711 — posledním to roce panování císaře Josefa I. — povolití musil.

Činila tudíž suma, kterou musilo království České za prvních desíti let trvání války o dědictví španělské vynaložiti, nových padesát milionů zlatých a dodáme-li k tomu, že taktéž Morava každoročně k témuž účelu dva miliony a některého roku i více přispívati musila, tak že i v této zemi příslušný vydej za tu dobu na dvacet milionů zlatých činil: pochopíme snadno, jak poplatné obyvatelstvo obou zemí vyssáto bylo a v jak zuboženém hmotném stavu se země tyto nacházely. Nebyly sice ani za této války Čechy a Morava bezprostředně rejem válečným dotčnuty, ale břemeno daní a poplatků bylo neméně těžké, daň z krve pak vyžadovala každého roku takového množství mladých mužů, z nichž málokterý se do vlasti navrátil, že tím pravidelné stoupání počtu obyvatelstva za všechna ta válečná desetiletí přerušeno bylo. V tom ohledu nelišila se tudíž doba panování císaře Josefa I. od doby císaře Leopolda I., ba břemena válečná byla, jak jsme právě uvedli, ještě větší než v uplynulém období, aniž by za krátké vlády Josefovy bylo k tomu došlo, aby se království Českému a markrabství Moravskému aspoň v jinakých oborech bylo nějaké náhrady dostalo. Náběhy byly k tomu sice za Josefa I. činěny, ale pro krátkost času nedošlo ku praktickému provádění jejich a za císaře Karla VI. počal ve vládních kruzích vanouti vítr zcela opačný a po všech obmyšlených reformách Josefa I. jakoby se byla země slehla. Jen požadavky finanční zůstávaly stále tytéž, ba rostly každým rokem vždy více, tak že všechna naděje na nějakou úlevu naprosto zmizela.

Císař Josef I. a jeho poměr k říši.

Obrovské oběti finanční, jakéž musily země koruny české na válku o španělské dědictví a na potlačení odboje Rákoczyho přinášeti, ač jim oba tito sporní předmětové ne-li cizí aspoň dosti vzdálení byli, právem obrátily pozornost císaře Josefa I. k tomu, že by též říše římsko-německá měla na vedení války s Francouzskem vydatněji přispívati,

aby se neustálých útoků odvčkého nepřítele za Rýnem uhájila. Avšak to byla věc jako vždy jindy také nyní velice obtížná, aby se na říšském sněmu německém hodně mnoho peněz a to rychle vymohlo. Víme, jak těžce císař Leopold po celé skoro půlstoletí na německých kurfiřtech a na sněmu říšském válečné pomoci dobýval, a s touto neochotností v říši bylo též císaři Josefovi I. zápasiti.

Hned v prvním roce panování svého vyzval císař kurfiřty, aby mu zvýšenými sumami na vedení války s Francouzskem přispívali. Kurfiřti na to odpovíděli, že by spíše císař jakožto král český za země koruny české měl se zavázati k berním říšským. Tím obešli kurfiřti jednoduše otázku finanční a chtěli převešti věc na pole státoprávní, na které je však císař nikterak nechtěl následovati. Neprispívalyť země koruny české od staletí ku žádným berním říšským, ba králové čeští nenavštěvovali kollegii kurfiřtských, vyjma k volbě císaře, tak že kurfiřti konečně králům českým popírali práva k tomu, účastniti se sjezdův jejich. Císař Matiaš i císař Ferdinand II. marně protestovali proti jednání takovému, ba císař Leopold I. musil se před svým zvolením za krále římsko-německého zavázati, že nebude se v poradách kurfiřtů účastniti. Nyní však císař Josef I. hleděl tuto povinnost předchůdcův svých oděiniti a kurfiřti mu svým poukázáním na domnělou povinnost krále českého, aby k berním říšským přispíval, dali sami rukojet do rukou, aby se práva svého k účastenství v kollegiích kurfiřtů domáhal.

Toto rázné vystoupení jeho bylo ostatně odůvodněno též proměnami, které se byly průběhem XVII. století ve složení sboru kurfiřtského udály. Bylť, jak vědomo, kurfiřt Falecký Fridrich V. roku 1621 zbaven kurfiřtství, kteréž roku 1623 přeneseno na Bavorského vévodu Maxmiliána; při jednání o mír Westfálský bylo ale kurfiřtství Falecké opět obnoveno a roku 1692 zřízeno nové kurfiřtství pro vévody Brunšvicko-Hanoverské. Když pak císař Leopold I. za posledních let panování svého musil vésti válku s kurfiřty Bavorským a Kolínským, jakožto se spojenci francouzského krále Ludvíka XIV., žádal na sboru kurfiřtském, aby oba tito nepřátelé císaře i říše byli kurfiřtství svého zbaveni. Nedočkal se sice provedení tohoto návrhu svého, ale syn jeho Josef I. ujal se ho s plnou rozhodností, tak že oba kurfiřtové již dne 27. listopadu 1705 byli v říšský acht dáni. Tím ale

ztratili katolíci ve sboru kurfiřtském jeden hlas, totiž Bavorský, a takž i z této příčiny nalehal císař Josef na to, aby byl jakožto král český do sboru kurfiřtského připuštěn, by tím straně katolické většina hlasů pojištěna zůstala. Kurfiřti se tomu více neprotivili, jako byli za dřívějších císařův činili, ale stáli na tom, aby král český ku všem břemenům říšským se zavázal.

Císař Josef, chtěje si hlasem kurfiřtství svého zabezpečiti většinu ve sboru kurfiřtském, aby mu též pomocí vojenskou přispíval, nebyl neochoten, vyhověti požadavku tomuto, ale ač příslušné jednání trvalo po dvě léta, nevzal přece v té věci na potaz nejpřednějšího činitele, totiž stavovský sněm království Českého. Jediné ten mohl o tom rozhodovati, ukládala-li se nová berní břemena království Českému, jak toho od kurfiřtův německých požadováno bylo. Kdyby císař tak byl učinil, byl by říši přiznal právo, měniti státoprávní poměr království Českého k říši římsko-německé, a to mu nikterak na mysli netanulo. Jednalof se mu pouze o získání osobního práva, míti hlas ve sboru kurfiřtském, nikoli pak zkracovati samostatnost království Českého oproti říši. Proto také předstoupil před sněm český pouze s finančním požadavkem, aby zástupce jeho ve sboru kurfiřtském od země byl placen, a stavové vidouce, že věc státoprávního významu nemá, požadavek jeho bez námitek schválili. Neměniliť se smlouvou císařovou s kurfiřty ničeho na dosavadním poměru koruny České k říši, ba mohla se tatáž státi výhodnou pro země koruny této, jelikož se jim mezinárodní smlouvou touto zaručovala „mocná ochrana říšská“. Právě proto ale náleželo vyřízení státoprávní otázky této také před sněm český jako před sněm říšský; nemohlť ovšem stavové čeští tušiti, že celá smlouva zůstane pouhým slovem na papíře, jak se to již roku 1741 ukázalo, když král Pruský a kurfiřt Bavorský do království Českého nepřátelsky vpadli a tím „mocná ochrana říšská“ v pravý opak svůj se zvrátila.

Takž provedena byla v té věci jen osobní politika císařova, neboť jako sbor kurfiřtův přistoupil též sněm říšský na žádost císaře Josefa, aby vyslanec jeho jakožto kurfiřta a krále Českého byl připuštěn ku všem poradám ve sboru kurfiřtském a mohl se účastniti každého hlasování a rozhodování jeho. Žádost tuto předložil říšskému sněmu císařský komisař na jaře roku 1708 a nejdříve prohlásilo se pro ni kollegium městské (28. června

1708), vzdávajíc za ni „nejponíženější díky“, později svolilo k ní též kollegium knížat a konečně i kollegium kurfiřtův, ze kterýchžto tři sborův se sněm říšský skládal. Oproti dřívějším snesením sněmův a kurfiřtův bylo uznáno, že dle zlaté bully Karla IV. králi Českému přísluší právo místa a hlasu ve sboru kurfiřtův, a nazváno jest tudíž opětne připuštění toto „readmissi“. Ale i toto pouhé navrácení starého práva království Českému nestalo se bez náležité náhrady, nébrž sněm říšský vnesl na císaře jakožto krále Českého nebývalou povinnost, aby ku všem břemenům říšským a krajským přispíval „alespoň kurfiřtským podílem a třemi sty zlatými ročně“ na vydržování říšského soudu ve Wetzlaru, začož „veškerá říše závazně slíbila, že korunu a království České se všemi zeměmi k ní přivtělenými vezme ve svou ochranu a že ji tak jako jiné země říšské v nastalé nouzi proti všelikému neslušnému násilí vnitřnímu i zevnějšímu mocně bude chrániti dle řádu exekučního a jiných dobrých zákonů říšských.“ Výslovně pak bylo ve smlouvě doloženo, že zůstávají všechna privilegia a práva krále a království Českého v platnosti, zejména právo, že nikdo z koruny České nemůže býti poháněn k soudu říšskému ani přímo ani způsobem odvolání.

Císař Josef I. potvrdil smlouvu tuto dne 6. září 1708 a stala se tatáž platným zákonem říšským, jen že stavové říšští přikládali témuž právě tak málo váhy, jako stavové čeští, jak to vysvitá z té okolnosti, že nečinili požadavku císařovu žádných podobných obtíží, jako se bylo před sto lety dalo. Ba jim více než na věci samé záleželo na malichernosti, dle níž si vymínili, aby připuštění zástupce kurfiřta českého nebylo na škodu přednosti kurfiřta Mohučského jakožto kancléře říšského a ředitele sněmovního. Musilť tudíž císař vydati sněmu revers, že se nebude těchto práv kurfiřta Mohučského nikdy dotýkati, ale nepřistoupil k tomu, že by takováto mezinárodní smlouva měla též od sněmu království Českého schválena býti. Proto přistoupil císař před sněm český z roku 1709 pouze s finančním požadavkem 6000 zlatých rýnských na vydržování legáta kurfiřtského a přisedícího při říšském soudu ve Wetzlaru, ačkoli působnost soudu tohoto na země koruny České ni v nejmenším se nevztahovala. V příslušné proposici královské se sice pravilo, že readmisce byla účinná „k větší slávě a počestnosti království Českého a jemu přivtělených

zemí, neboť království toto budoucně netoliko říšské přichránění, nýbrž také ještě jinší prospěchy s zachováním všech práv a privilegií užiti moci bude.“ Stavové vzavše to v povážení své, vyslovili ovšem, že „jim za těžko přichází, to nové a takměř vždy trvající břemeno na sebe uvaliti,“ ale svolili přece bez námitek k požadavku císařovu a tatáž suma byla pak již i dále každoročně povolována. Rovněž povolili k témuž účelu stavové moravští ročně 2000 zl. a stavové slezští 4000 zl., tak že tento říšský příspěvek země koruny České činil ročně 12.000 zl., jen že již r. 1725 více nestačil a od té doby stále nedoplatky se vykazovaly. Ty vzrostly pak ještě více od roku 1741, kdy po odstoupení Slezska králi Pruskému příspěvek slezský dokona odpadl.

Již po více než tři století nebylo v Čechách ni slovem jednáno o státoprávním poměru království Českého k říši římsko-německé a rovněž i v říši neodvážil se nikdo k tomu, aby poměr tento chtěl přesněji vytykati neb země koruny České za léno říše římsko-německé reklamovati. Nejzjevnější to důkaz, že království České bylo oproti říši této vždy statem suverénním a nikdy lénem jejím. Proto také nebylo království toto nikdy počítáno k desíti krajům jejím, a jest to jen účinkem národnostní vášně německého „historika“, počítá-li též království České stále za součást velkého Německa, o jakém fanatikové němečtí v Čechách až do našich dob snili, urážejíce všecku pravdu historickou a se zřejmým úmyslem chtějíce snížití národ český na podruha národnosti německé. Jediné osoba panovníka v království Českém požívala úřadu kurfiřtského a úřadu císařského, království České co takové nebylo v nižádném svazku s říši římsko-německou, kdež také od zlaté bully Karla IV. nikdo na podobné choutky nepřipadl, jaké se za našich dob v Čechách od německých „historiků“ nesoudným lidem za historickou pravdu vydávají. Teprve za císaře Josefa I. byla z uvedených příčin otázka státoprávního postavení království Českého k říši římsko-německé zase k řeči přivedena, ale všecko toto jednání císařovo týkalo se jen důstojnosti jeho jako kurfiřta a nemělo nižádného vlivu na samostatnost a neodvislost království Českého. Proto také nebyly země koruny České nikdy na zákony říšské vázány a ani zástupce císaře Josefa I. v kollegium kurfiřtském nikdy zákonův říšských nepodpisoval, jako to ostatní stavové říšští činili. Jedinou touto mezinárodní smlou-

vou, jakouž císař Josef I. za krátkého panování svého uzavřel, totiž readmissí, nestala se tudíž ve státoprávních poměrech království Českého k říši římsko-německé změna nižádná a jen panovník český stal se společníkem říše, aby pro osobu svou nabyt vlivu ve dvou nejvyšších sborech říšských. Hledíme-li na vše se stanoviska tohoto, vysvětlíme si již, proč císař Josef vlastního schválení readmissie na sněmu českém nežádal, a proč nikdo ze stavův na to nenalehal, aby mezinárodní smlouva tato byla též se státoprávního stanoviska vysvětlena a odůvodněna. Jelikož ani na jedné ani na druhé straně nebylo readmissi takového výkladu dáváno, jakoby tatáž samostatnost království Českého nějak pošinovala a poměr země této k říši aspoň z části na nový základ stavěla, nebylo vlastně stavům českým třeba samostatnosti království ve věci této výslovně hájiti, ač i při tomto stavu věci náleželo s důkladnějším odůvodněním zmíněného požadavku peněžního před sněmy země koruny České vstoupiti, než jak se skutečně stalo.

Nebylo tudíž zavedení readmissie žádným pokusem, aby moc císařova v zemích koruny české byla rozmnožena na ujmu moci královské, a nejméně pomýšlel na to císař Josef I., o němž i o jeho předchůdcích právem podotýká Dr. Josef Kalousek ve svém výtečném spisu „České státní právo“ (str. 63), kterak „bedlivě dbali o zachování zásady, že všeliká vládní moc v zemích českých náleží jim toliko jakožto králům českým, a nic jakožto císařům Německým.“ Nejurčitější doklad toho, kterak též císař Josef I. zásadu tuto zachovával, spatřuje řečený historik v reskriptě císaře tohoto ode dne 18. září 1708, kterým se do Moravy nařídilo, že kdo obdržel nějaký titul šlechtický z kanceláře císařské, může ho sice v cizích zemích užívati, nikoli však v zemích koruny české, dokud takové povýšení nebylo uznáno z dvorské kanceláře české. Zeela případně podotýká Dr. Kalousek k tomuto projevu císaře Josefa I., kterak „s větší žárlivostí nehájili králové Čeští svých regalií naproti císaři ani v starších časech, kdy obojí důstojenství nebylo spojeno v jedné osobě.“

I v tomto ohledu podepřeno jest tudíž uznání, jaké jsme v charakteristice císaře Josefa I. vyslovili jakožto o hájiteli a šetřiteli samostatnosti království Českého a práv jeho, na něž příslušnou váhu kladl i ve stálých žádavách válečných, jež celé panování jeho vyplňovaly. Byl by to zajisté osvědčil v míře

ještě větší, kdyby mu bylo dopřáno bývalo panovati v časech pokojných a především kdyby se byl dočkal delšího života, jak to souditi můžeme z příprav jeho k zavádění reform vnitřních v království Českém, kteréž bohužel předčasná jeho smrt zmařila.

Náběhy k reformám vnitřním za Josefa I.

Již za živobytí svého otce byl Josef I. přesvědčen o potřebě důkladných oprav ve všech oborech státní správy říše Habsburské, nanejvýš pak v oboru vojenském, kde každé opominutí neb nedostatečné zařízení mohlo osudné následky veškeré říši přivoditi. Zasedalť mladý nástupce trůnu od svého sedmnáctého roku v tajné státní radě, byl tudíž zasvěcen ve všecky tajnosti diplomatické, ve všecken běh vnitřní správy státní i zemské a též potřeby vojenské byly mu z jednání dvorní rady vojenské dostatečně známy. Po celých deset let, než sám panování nastoupil, mohl tudíž seznati, kde co v obrovském tělesu státním vadí, kde jest nějaké nápravy třeba, zejména pak ve kterém oboru jest nutno pokročilejším státním na západě Evropy se vyrovnávati a stejný krok ve vývoji duševním i hmotném s nimi držeti.

V přesvědčení tomto o potřebě oprav vstoupil Josef I. na trůn otcův svých a jelikož byl ve veškerém myšlení a konání svým mužem pokroku, počal od prvního dne panování svého reformační myšlenky své prováděti. Jak toho nutnost věci vyžadovala, musil v tom ohledu příslušnou působnost obrátiti k oboru vojenskému, a naznačili jsme již dříve, kterak dávaje na moudré rady prince Eugena Savojského zaváděl nejdříve reformy ve správě vojenské, v doplňování a zásobování armády, ve správném vyplácení žoldu atd., tak že již v několika měsících vojsko pozorovalo, kterak ve vládních kruzích nový duch zavládl, jenž také státní ministry a přednosty úřadů ku zvýšené činnosti pobádá, čímž pak také od těch šířila se vždy rostoucí horlivost do nižších vrstev organismu státního, v němž za půlstoletého panování císaře Leopolda I. tak mnoho zlořádů a nepořádků bylo se zahnízdilo. Co v ostatních oborech státní správy v ohledu tomto provedeno bylo, zvláště co Josef I. ku povznesení obchodu a plavby v zemích svých podnikl, leží mimo kruh vypravování našeho a obmezíme se na vylíčení

toho, co v oboru reform v království Českém od císaře Josefa I. podniknuto bylo. Bohužel byly to však jen pouhé náběhy ku provádění potřebných oprav, neboť brzká smrt císařova i v tomto oboru překazila, aby příslušné kroky reformní byly též zdárnými výsledky praktickými korunovány.

Nejdůležitější reformou v Čechách mělo býti úplné přehlednutí Obnoveného zřízení zemského, jež byl císař Ferdinand II. roku 1627 vydal a jež od té doby tvořilo jediný základ všeho veřejného práva a řádu v království Českém. I se stanoviska vládního nemohly býti zavírány oči jak před nedostatky, tak před mezerami zemského zřízení tohoto, jak se během osmdesátileté platnosti jeho v rozmanitém směru objevily a nápravy vyžadovaly. Panovník tak osvěcený jako Josef I. byl postřehl také tyto vady a nedostatky a proto mělo se též k opravě Obnoveného zřízení zemského přikročiti. Není sice určitě známo, od koho vyšel první popud k započetí reformy této, ale že nevyšel od stavů českých, to připustí každý, kdo jen poněkud ducha a působnost tehdejších stavův zná: po celé XVII. století nebyli se zinohli na nějakou iniciativu i v dosti podružných věcech, tím méně pak odvážili se k tomu, žádati za nějakou změnu zřízení zemského, což by se jim bylo dle náhledu jejich přímo za pokus velezrády vykládati mohlo. Zemští úředníci, veskrz jen ze stavův těchto vycházející, nesli se týzně duchem a holdovali téměř zásadám, jako stavové sami, a takž i těm by se činila nezasloužená čest, kdyby se mělo za to, že oni dali popud k zahájení reformy, z níž by se při dosti skrovné samostatnosti ducha a při vlasteneckém vědomí o právech království Českého byla snadno mohla úplná revise státoprávního poměru zemí koruny české k dynastii vyvinouti. Totéž platí o královských místodržicích českých a o ministrech císařských, ve kterýchžto úřednických kruzích již po půlstoletí za příkladem francouzským zavládal vždy více duch absolutistický, jak jsme to již při knížeti Václavu Eusebovi Lobkovicovi byli zřejmě pozorovali. Nezbyvá tudíž než vzíti za pravé, že vlastní počín k reformě Obnoveného zřízení zemského vyšel od samého císaře Josefa I., jak to také povaha a rázný a samostatný duch panovníka tohoto, neméně pak i srovnání všech okolností tehdejších připouští. Nasvědčuje tomu i reskript císařův ode dne 26. září 1709, kterým se „všecko vytýkání a spomínání dávno



Sousoší svatého Františka Xaverského s mostu Karlova.

zapomenutého pochybení stavův českých“, totiž rebellie proti císaři Ferdinandu II., přísně zakazovalo. A jelikož Obnovené zřízení zemské bylo právě na základě oné rebellie a krvavého potlačení jejího vzniklo, což bylo a jest přirozenějšího, než mysliti, že císař, jenž všelikou spomínku na rebellii onu zapovídal, v dalším postupu náhledu tohoto také dobu svou za příhodnou uznal, aby též Obnovené zřízení zřevizováno a novým poměrům i požadavkům časovým přispůsobeno bylo.

Již za nedlouho po vydání významného onoho reskriptu, kterým se s nejvyššího místa a přímo úřadně zastíral závoj zapomenutí nad osudnými událostmi z let 1618—1620, totiž na jaře roku 1710 vydal císař Josef nový reskript ke král. místodržicím v Čechách, aby zřízena byla komise ze znaleců práv, která by přehledla Obnovené zřízení zemské a zjednotila tím jednotu práva mezi královstvím Českým, markrabstvím Moravským a hrabstvím Kladským, a to srovnáním a spojením Zřízení zemských s novellami a jinými zákony pozdějšími, též s právy městskými i s právem obecným.*) Podobná komise měla být zřízena též na Moravě a práce obou komisí měly později společnými úmluvami v jednotný celek uvedeny býti. Zvláště důležité bylo místo v cis. reskriptu, dle něhož bylo „zvláštní“ vůlí císařovou, aby nové zřízení zemské, jak mělo být oběma komisemi vypracováno, platilo pro Čechy, Moravu a Kladsko, čímž byla celistvost země koruny české poznovu slavně prohlášena a samostatnost jejich jako ona země koruny Uherské opětně před světem uznána.

Velkodušným tímto činem, jenž povahu a ducha císaře Josefa I. již sám o sobě charakterisuje, tak že památka jeho v národě českém povždy ctěna býti musí, poskytl šlechtný a pokrokumilovný panovník stavům českým příležitost, aby poměr koruny české k dynastii Habsburkův na nový základ postavili, jímž by se byla mohla práva zemská i sněmu rozšířiti a zároveň samospráva zemská od Vídně neodvislejší státi. Od roku 1618 nenaskytlo se v Čechách tak příznivé doby k upravení vnitřních poměrů v zemích koruny

české jak vzhledem k dynastii tak vzhledem k ostatním zemím rodu Habsburkův; zde mohly z valné části býti napraveny křivdy, které roku 1627 království Českému a obyvatelstvu jeho způsobeny byly, zde mohlo býti odčiněno tak mnohé, co zejména na úkor národnosti české během posledního století v Čechách způsobeno bylo a co v tom ohledu ještě následovati mělo. Zástupci stavu městského pak se tu mohli přičiniti ku přesnému vymezení práv svých na sněmu, která jim od stavův ostatních stále obmezována byla. Avšak veliká tato doba zastala v Čechách jen malé muže, z nichž nikdo neměl tušení o dalekosáhlé úloze, jaká revisní komisi od panovníka v ruce vložena byla a proti jejímuž rozšíření by císař Josef I. zajisté veta svého nebyl položil. Páni komisaři neporozuměli ni v nejmenším této úloze, neboť jako praví byrokrati a v loyálnosti zmírající poddaní ostýchali se pracovati i v těch mezích, které jim v císařském reskriptu dosti volně vytýčeny byly, nercili aby se k nějaké vlastní iniciativě ku rozšíření těchto mezí odvážili. Po dlouhou dobu hádáno se dle byrokratického způsobu oné doby o pouhé formálnosti, načež sneseno se na zásadě, že elaborát komise nemá míti větší počet článků než Obnovené zřízení zemské, a již tím dali si páni komisaři nejmluvnější vysvědčení chudoby ducha a obmezenosti náhledů o významu zákonodárné práce, kterou byl energický a pokrokový přející panovník na ně vložil. Kdež ale dalo se od pobělohorského panstva a rytířstva, od ponížených zástupců stavu městského očekávati, že ze stoleté ocháblosti a strnulosti své vzmouží se ke kroku, který by byl absolutistický směr století XVII. nahradil vzházející osvětou století XVIII., která v Anglicku a v Nizozemsku již vítězný svůj vjezd jak ve zřízení státní tak v řady společenské slavila. Takž ale propásli zástupci stavův českých v servilnosti a obmezenosti své pravou chvíli, získati i jen to, co jim dobrovolně bylo s trůnu podáváno, a práce jejich zůstala beze všeho praktického výsledku.

Není vědomo, kdo členy komise jmenoval, ale že nebyli od stavův na sněmu zvoleni, jde na jevo z toho, že se ve sněmovních snezeních z roku 1709 a 1710 žádné zmínky o takovéto volbě neděje, kdežto se volby všech jiných komisí přesně zaznamenávají. Zdá se, že byli k návrhu král. místodržicích od císaře samého jmenováni, čemuž nasvědčuje i ta okolnost, že do komise nebyl povolán

*) Bylť císař Josef I. již dne 16. června 1707 vydal pro země koruny české nový hrdební řád soudní, v němž poprvé vyslovena zásada rovnosti všech stavů před právem a jímž se některé články Obnoveného zřízení zemského pozměňovaly, tak že i z tohoto ohledu jevila se revise tohoto zřízení nutnou.

žádný člen ze stavu duchovenského, kdežto členové všech ostatních tří stavův v ní zastoupeni byli; holdoval císař Josef I. zásadě, že se kněží nemají v politické a veřejné záležitosti mísi, a takž jich ani do důležité komise revisní nepovolal. Tím čteněji byl v ní zastoupen živel právnícký, jak toho zákonodárný význam práce její vyžadoval. Zasedal v ní čtyři proslulí právníci tehdejší, za to byl stav měšťanský zastoupen jen osobami jinak nepatrnými, kteří z řad konšelův tří měst Pražských vzati byli, aniž by se byl ale mezi nimi některý z primátorů tehdejších nalezal.

Byliť pak členy komise revisní ze stavu panského: hrabě František Karel Přehořovský, nejv. sudí zemský, hrabě Jan Josef z Vrtby, president soudu appellačního, hrabě Jan Arnošt Šafgoč, rada appellační, a hrabě Waldstein, neznámo který; ze stavu rytířského: Jan Hubert z Hartigu, purkrabí kraje Hradeckého, Václav Ehrenfried ryt. Binago, přisídící soudu zemského, Ferdinand František Čejka z Olbramovic a Václav Křištof Hložek ze Žampachu, mistopisár zemský; ze stavu městského: Karel František Gränitzer, Max F. Sušický, Jan Karel Hubálek, Jan František Blovský a Štěpán Václav Bayer, konšelé ze tří měst Pražských. Referentem komise byl Jan Josef Lev z Erlsfeldu, rada appellační. Jakožto právníčtí poradci byli do komise povoláni doktoři práv Václav Neumann z Puchholzu a appellační radové Max František Alsterle z Astfeldu, Petr Theodor Birelli a Václav Řehoř Hannl.

Tito mužové to byli, do jejichž rukou vloženo, vypracovati nové zřízení zemské, a kteří tak málo úloze své dostáli; byli zaboření v pokleslost věku svého, že nechápali potřeby nových směrů v záležitostech ústavních a vůbec veřejných, k jejichž sledování jim osvěcený panovník sám příležitosti poskytoval. Bylo by se to snad v dalším postupu prací změnilo, ale ještě než rok od počátku práce revisní komise uplynul, rozloučil se císař Josef I. se životem a nástupce jeho neměl již takového zájmu u věci této, aby byl na uspišení celého díla nalehal a v duchu Josefovu je dokončiti hleděl. V letních měsících roku 1710 zahájila revisní komise své práce, které, jak již řečeno, velice zvolna postupovaly. A jelikož císař Josef komisi moravské dne 7. srpna 1710 uložil, aby vyřízení články nového zřízení moravského prostřednictvím vlády zemské zaslala komisi české,

aby je tatáž srovnala s články zřízení českého, nastalo tím nové prodlužování veškeré práce, kterou se páni komisaři beztoho neukvapovali. Vypracovaliť do konce roku 1710 po vyřízení všech zdoluhavých formalit pouze rozvrh celého díla, jež pak císař dne 20. února 1711 schválil, doloživ, že může dle potřeby měněn býti; nejspíše uznal sám, že těžkopádná soustava, komisí navržená, bude míti skutečně změn zapotřebí. Byloť celé dílo rozvrženo na devět dílů a z těch byl první šťastně až roku 1723 vyřízen. Spadá tudíž práce revisní komise české již v dobu panování císaře Karla VI., pročez o dalším průběhu jejím teprv později vypravovati budeme.

Rovněž obmeziti se musíme v líčení dalšího náběhu císaře Josefa I. k zavedení oprav na universitě Pražské, která se od té doby, co dvě fakulty její, totiž filosofická a bohoslovecká, jesuitům odevzdány byly, v nejhlubším úpadku nalezala. Nejen vědecký význam její byl ve všech oborech na nejnižší úroveň klesl, ale také kázeň studentstva byla nanejvýš pokleslá, jak jsme o tom již dříve křiklavé doklady o bouřích studentů Pražských v posledních letech panování císaře Leopolda I. uvedli. Kdežto v Anglicku, ve Francouzsku a v Nizozemsku osvěcení duchové vědám nové dráhy razili a svět obdivem nad novými vynálezy a náhledy o božských a lidských věcech naplňovali, živořilo vysoké učení Pražské skoro ve všech oborech, neboť cizí vymoženosti vědy a zejména pokrok ve vědách přírodních pro ně jednoduše neexistovaly. Ještě nejčileji počínala si fakulta právnická, mezi jejímiž professoři byli mnozí, kteří si jako spisovatelé o vědu právnickou, o znalost zákonů a řádů domácích valné zásluhy získali; uvádíme tu Kryštofa Kyblína z Waffenburgu, Jana Křištofa Schambogona a Václava Neumanna z Puchholzu, kteří byli skutečnou ozdobou fakulty právnické. Tím hůře to dopadalo na fakultě lékařské, která ke konci XVII. a na počátku XVIII. století mimo professoři Jakuba Dobřenského a Jana Lva z Erlsfeldu žádných jiných slovnutnějších mužů nevykazuje. Na filosofické fakultě vyučovali jesuité stále ještě dle staré scholastické soustavy, ač ji humanisté již přede dvěma stoletími byli odsoudili; studium věd klassických bylo zde úplně vyloučeno, pro dějepis a zeměpis nebylo po celé XVII. století vůbec žádných profesorů, vědy přírodní pak byly za vynálezek ďáblův pokládány. Jak to za takového stavu vědění na fakultě

bohoslovecké dopadalo, snadno se lze domyslit: hádánost se tam o tom, v kolik hodin počne poslední soud a jak dlouho trvati bude, zdaž andělé v nebi slaví také svátek Božího Těla, kolik duší by se vešlo do horčičného zrna atd.

Takovýto zubožený stav věd na vysokých školách Pražských, jenž byl ovšem přímou protivou pokroku vědeckého na západě Evropy, vzbudil u jednotlivých vzdělavců, jak mezi domácími šlechtici, kteří cizí země navštěvovali, tak mezi učiteli, kteří se s novými poměry v Anglicku, Francouzsku, Německu a Nizozemsku seznamovali, hned po nastoupení osvětleného Josefa I. na trůn oprávněnou touhu, aby také v tomto oboru byly v Čechách reformy zavedeny. Hlasy jejich našly vlivný sluch u panovníka, který sám ideami pokroku naplněn byl, a když mu zejména nedbanlivost profesorů na právnické fakultě university Pražské zvláštním pamětním spisem vyličena byla, zaslal Josef I. král, místodržícím českým dne 10. prosince 1710 rozkaz, aby bez prodlení stav věci vyšetřili a návrhy podali, jak by se vysoké učení Pražské opět povznesti mohlo. Tehdejší rektor university, jesuita P. Jan Müller, a professori právnické fakulty, kterým byl císařský dekret doručen, aby se ospravedlnili a skutečný stav věci vyličili, svalovali veškerou vinu na své malé služné a na skrovný výnos statkův universitních, a v obmezenosti své nespatořovali jiného prostředku ku povznesení university, než aby opravou schátralé budovy Karolina vysoké školy Pražské k bývalému lesku svému přivedeny byly. Tehdejší superintendent university, appellační rada Birelli, kterého jsme poznali již co člena komise revisní, obdržel odpovědi rektora a profesorů právnické fakulty k uvážení, aby o nich místodržícím zprávu podal. Birelli náležel asi k oněm mužům, kteří císaře na bídny stav vysokého učení Pražského upozornili, neboť dobré zdání jeho shledávalo příčinu stavu tohoto v něčem zcela jiném než rektor a professori mínili. Především spatřoval pokleslost university v nesmírném počtu prázdnin, kterých vedle dvouměsíčních hlavních prázdnin bylo tak mnoho, že professori za celý rok sotva šedesát hodin přednášeli.*) Dále navrhl pro každou

fakultu celou řadu oprav, co se přednášek týkalo, žádal za odstranění všelikých nepřístojností, zejména že jesuité členy řádu Tovaryšstva Ježíšova ve své vlastní kolleji promouvují a professory na obou svých fakultách neustále mění. Jen v jediné věci dal profesorům právnické fakulty za pravdu, že totiž stará budova Karolina skutečně oprav potřebuje, nemá-li se za krátko zřízeninou státi. Královští místodržící schválili zprávu superintendentovu do posledního slova a zaslali ji císaři, dokládajíc, aby byla zvláštní komise zřízena, která by zcela nový řád pro vysoké školy Pražské vypracovala. Mezitím byl však císař Josef I. zemřel a další jednání o té věci patří tudíž už v dobu panování nástupce jeho, kde se o něm dále zmíníme.

Současně obrátil císař Josef pozornost svoji k záležitosti upravení far a kollatur v zemi české, která, jak jsme již dříve uvedli, po celou dobu panování Leopolda I. pro neustálé běhy válečné takměř zcela odpočívala; po několik desetiletí byl v Čechách počet far skoro stále tentýž a málo bylo těch vrchností, které z dobré vůle svým nákladem nové fary zřizovaly a dostatečnými důchody je opatrovaly. Na sněmu z roku 1696 bylo o té věci naposledy jednáno a teprva za Josefa I. došla dne 12. listopadu 1709 na sněm královská proposice, v níž se ustanovovalo, aby v záležitosti konečného vyřízení otázky farní byla zřízena zvláštní komise visitační, která by jednoho neb dva duchovní k sobě přibrala a za pomoci jich na místě samém vyšetřila, kde se má nová fara zříditi a kdo má k vydržování jejímu přispívati. Ale i tento náběh k opravě farních a zádušních věcí minul se na ten čas zrovna tak s praktickým účinkem jako za Leopolda I. Pro neustálé války, které i císař Josef I. vésti musil, nemohlo ve věci této žádných peněžních příspěvků z pokladny zemské neb státní poskytováno býti, a takž komise, kterou sněm roku 1709 ochotně zřídil, již po několika schůzích opět úplně v činnosti své ustala.

Za to vyneslo tolerantní smýšlení císaře Josefa I. ve věcech náboženských hojný užitek Slezsku, kterážto země koruny české za panovníka tohoto dosáhla svobody náboženské, které by se bylo později zajisté též ostatním zemím koruny této dostalo, kdyby

*) Svátky vánoční trvaly 17 dní, masopustní 11 dní, velikonoční 14 dní, letniční 16 dní, konečné prázdniny ve psích dnech 40 dní. Mimo to nepřednášelo se ve středu a v sobotu a byla-li jaká promoe,

veřejná disputace neb jakákoli slavnost některé fakulty, vždy měla takového dne celá universita prázdniny.

Josefovi bylo delšího panování dopřáno bývalo. Osvědčil tu mladý císař poznovu, kterak na dobré rady dává a ve skutek je uvádí, byť to i soustavě předchůdcův jeho odporovalo. Brzo po nastoupení jeho na trůn i radil mu totiž pruský král Fridrich I., aby protestantům ve Slezsku svobodu vyznání jejich udělil, totéž opakovali zástupci knížat protestantských na sněmu říšském a konečně i švédský král Karel XII., který roku 1706 vítěznou válku s tehdejší polským králem a saským kurfiřtem Augustem II. vedl a v té i Saska se zmocnil. Bylť na tažení svém z Polska do Sas bral se přes Slezsko, kdež jej lid protestantský jakožto ochrance víry své nadšeně vítal a o příspěví žádal. Seznav takto osobně poměry protestantů slezských, přimlouval se u císaře za to, aby protestantům oněm svobodné vykonávání víry povolil, jak jim to dle míru Westfalského příslušelo. Císař Josef dav se od předního rádce a důvěrníka svého knížete Salma i od českého kancléře hraběte Jana Václava Vratislava přesvědčiti, že ve Slezsku skutečně děje se mnoho, čím se mír Westfalský porušuje, ustanovil se na tom i z příčin politických, aby totiž nebyl s králem Karlem XII. do nové války zapleten, že protestantům slezským svobodu vyznání udělí. Také maršál Marlborough, jenž pro věc císařovu tak vítězně působil, zastával se dobré shody s králem švédským i požadavku Slezanův, a takž vyslal Josef I. hraběte Vratislava do Starého Ranstädtu, letního sídla kurfiřtů saských nedaleko Lipska, kde Karel XII. hlavní stan svůj měl. Tam uzavřel český kancléř jménem císaře Josefa se zástupcem krále švédského hrabětem Piperem dne 1. září 1707 smlouvu, v níž poměry protestantů slezských ve prospěch jejich dle znění míru Westfalského upraveny byly. Avšak platilo to pouze pro protestanty vyznání augšpurského a nikoli též pro přívržence vyznání helvetského, což jest dokladem toho, jak úzkoprsé stanovisko i protestanti němečtí a švédští tehdy ještě proti vyznání helvetskému zaujímal.

Dle této smlouvy Ranstädtské povoleny protestantským Slezanům augšpurského vyznání nejen mírem Westfalským zaručené „obce pokoje“ ve městech Svídnici, Hlohově a Javoře, nýbrž navráceno jim dalších 129 kostelů, které byly druhdy protestantům patřily. Mimo to povolil jim císař o dvě léta později ještě šest kostelů tak zvaných „milostných“ a sice ve městech Zahani, Freistadt, Hirsch-

berku, Miliči, Landshutě a Těšíně. Z měst těchto leželo město Hirschberk poblíž hranic českých a město Těšín poblíž hranic moravských, což mělo za následek, že z pohraničních krajů českých i moravských hrnuly se davy tajných nekatolíků do slezských kostelů, aby bohoslužbám protestantským obcovati mohli. Vzbudiloť udělení svobody náboženské protestantským Slezanům také ve východních Čechách, kde se nejvíce tajných nekatolíkův nalezalo, velké hnutí v lidu selském, které na Litomyšlsku až k tomu vedlo, že tajní přívrženci Českých Bratří a protestantů podpisovali žádost, která měla švédskému králi Karlu XII. zaslána býti, aby též českým nekatolíkům svobodu náboženskou jako slezským vymohl. Žádost několika sty podpisův opatřená a ve jměnu 7000 evangelických Čechův složená dostala se však do rukou vrchností, které ji ovšem zabavily a hlavní původce hnutí tohoto jíti a přísně potrestati daly. Přes to však docházeli tajní nekatolíci čeští a moravští i dále do pohraničních krajů slezských ku protestantským bohoslužbám a od-tamtud zase přicházeli do Čech i do Moravy potají duchovní protestantští a jiní horlivci, aby mezi tajnými nekatolíky ve směru svém působili, jak o tom později ještě blíže vyprávěti budeme.

Měla tudíž císařem Josefem I. prohlášena svoboda náboženská ve Slezsku též vliv na Čechy i na Moravu, ve kterýchžto zemích by postupem času bylo také k podobné reformě náboženské došlo, kdyby snahy osvěceného panovníka tohoto nebyly brzkou smrtí jeho náhlého přerušení doznaly. Každým způsobem jest jisto, že vylíčené zde náběhy Josefa I. k reformám vnitřním byly by poměry v Čechách a na Moravě příznivěji utvářely, než jaké zde po celé další XVIII. století panovaly.

Avšak jedna z velkých opravních prací zákonodárních, které za Josefa I. zahájeny byly, přišla ještě za panování jeho ke konci a sice oprava útrpného a hrdelního řádu, který se té doby ještě na krutém hrdelním právu císaře Karla V. zakládal a tudíž ve mnohém ohledu již oprav vyžadoval. Nebyla to sice oprava zásadná, neboť nový hrdelní řád ponechával dále ještě v platnosti právo útrpné, ba prováděl je i do větších ještě podrobností, než bylo v hrdelním řádu Karlově, ale celkem byl nový hrdelní řád přece pokrokem proti dobám dřívějším. Smělť hrdelní právo vykonávati pouze magistrátové

privilegovaných měst, na venkově pak soudní dvůr, sestávající ze správce zemského soudu neb správce soudního a z devíti přísežných, v útrpném právu dobře obeznalých a nestranných osob, pak z přísežného aktuára, syndika neb notáře. Na pouhá udání neměl býti nikdo vzat v hrdební vyšetřování, nébrž musil býti udavač obviněnému ohlášen a teprva když svědci udání svá přísahou stvrdili, mohl býti proces zahájen. Vinník při činu dopadený musil býti do tří dnů hrdebnímu právu dodán a chtěl-li býti obviněný na svobodě vyšetřován, musila býti o tom podána žádost soudu apelačnímu a ten pak ji českou dvorskou kanceláří císaři k rozhodnutí odeslal. Také se dle 13. článku nového řádu připouštěl ještě zločin kouzelnictví, jen že nestačilo tu více pouhé udání, nébrž musilo se domnělé užívání čar a kouzel dvěma svědky dokázati, poněvadž prý se druhdy ve věci této tak mnoho podvodů dalo. Zajímavé jest, že se z nového tohoto řádu hrdebního dovidáme, že již tehdaž byli hluchoněmi ve čtení a psaní vyučováni, neboť v §. 6 článku VI. se dí, že němý, který psáti umí, má písemně býti vyslýchán. Trpné otázky neměly býti podrobovány téhotné ženy, šestinedělky, blbci a hluchoněmi, šilenci a těžce nemocní, pak osoby v úřadech a důstojenstvích postavené, jako císař. radové, doktoři a šlechticové, vyjma případy zlořečení proti Bohu a uražení majestátu. Konečně neměly mučeny býti osoby nedospělé a staré, slabé, neboť těm se mělo jen skřipcem pohroziti, ale nikoli téhož při nich užíváno býti. Ostatní články nového řádu hrdebního obsahují podrobná udání o tom, jak se má útrpné právo prováděti, jak má kat mučení dle trojího stupně konati, jaké poplatky mu za to přísluší atd. Avšak již roku 1765 zrušila císařovna Marie Teresie platnost tohoto hrdebního řádu císaře Josefa I. a tu vzalo i právo útrpné v zemích rakouských úplně za své: ale bylo by to osvícenému panovníkovi Josefu I. všecku čest dělalo, kdyby opravu hrdebního řádu byl v tom směru provedl, že by byl trpnou otázku úplně z procesu hrdebního vymýtil, jak to již tehdaž od mnohých vynikajících filantropů a právníků bylo žádáno.*)

*) Josefa I. nové právo útrpné a hrdební vyšlo roku 1708 v Praze tiskem u dědicův knihtiskáře Jana Karla Jeřábka ve folio a to v jazyku českém i německém. Český text pořídil proslulý právník Kašpar Jan Kupce z Bílenberka, jenž i při sestavo-

Výzdoba mostu Karlova v Praze za Josefa I.

Jelikož za doby krátkého panování císaře Josefa I. není zaznamenati mnoho stop uměleckého působení tehdejšího, jak jsme to tím hojněji za doby císaře Leopolda I. učiniti mohli: musíme proto poukázati aspoň k význačné jedné památce umění sochařského, která právě v prvním roce panování Josefa I. začátek svůj vzala a ještě několik let po smrti jeho ve skutek uváděna byla. Jestli to vyzdobení kamenného mostu Karlova sochami a sousošími, které ještě dnes po dvou skoro stoletích most tento kráší a tím i veškeré Praze k ozdobě slouží. Postavením soch těchto, které z proslulé Parlérový stavby pravou gallerii svatých utvořily, dovršeno jest jaksi velkolepé dílo Karlovo, od prvního počátku svého pověsti světové do dneška požívající; pověst tato pak byla sochami těmi jen ještě zvýšena a poněvadž významné doplnění mostu Karlova a věží jeho z největší části za doby císaře Josefa I. provedeno bylo, náleží mu zvláštní spoménka, jak toho již i umělecký význam díla takového zasluhuje.

Při popisu Prahy za doby Leopolda I. zmínili jsme se o tom, že na kamenném mostě Pražském stálo té doby již několik soch světcův, mezi nimi též socha Jana z Pomuku, ač týž v té době ještě ani za svatého prohlášen nebyl. Okolnost tato zdá se býti příčinou toho, že na konci XVII. a na začátku XVIII. věku pojaly některé zbožné osoby a korporace duchovní úmysl, postaviti na mostě Pražském též sochy skutečných svatých a zejména patronův zemských. Není sice známo, od koho původně myšlenka tato vyšla, ale nesla to s sebou již doba tehdejší, kdy proti-reformace v Čechách dokonána byla a církev katolická zde triumf svůj slavila. Vímeť, že v druhé polovici XVII. století povstala v Praze celá řada nových chrámů, kostelů a klášterů, četné nové řady mnišské byly sem uvedeny, výteční stavitelé budovali v městech Pražských nové svatyně, jež neméně slavní sochaři výtvořky svými ozdobovali. Jeden z takovýchto nádherných chrámů vystaven také poblíž mostní věže Staroměstské, totiž nynější chrám Křížovnický, vedle něhož i nová bu-

vání původního textu byl pracoval. Roku 1707 dostal výsadu, aby zákon tento česky i německy vydati a po deset let výhradně prodávati směl, kterážto výsada mu byla roku 1718 na další dobu rozšířena.

dova generalátní téhož řádu zřízena a opět se starou věží Juditina mostu spojena byla.

V době takovéhoho čilého ruchu stavitelského a sochařského. jenž veskrz ve službě církve katolické stál, snadno vznikla myšlenka, aby též jediný tehdejší most Pražský byl po obou stranách kamennými sochami světcův ozdoben, tak jako se druhdy podobné sochy svatých i na obou věžích mostních nalezaly, z nichž tři dosud východní průčelí mostní věže Staroměstské zdobily. Zbožné přání, aby se podobné cti jako Janu z Pomuka dostalo též skutečným světcům a najmě českým patronům zemským, vzbudilo v nejširších kruzích Pražských horlivý zájem a v době jednoho desetiletí (totiž od roku 1705 do roku 1714) byl Karlův most na veškerých pilířích a po obou stranách ozdoben sochami a sousošími svatých, že se mu tehdaž v tom ohledu žádný jiný most v Evropě vyrovnati nemohl. Jelikož pak mnohé sochy zhotovili přední umělci sochařští, jest i umělecká cena jejich vzácná, kdežto ostatní, ač v tom ohledu již méně vynikají, přece ladný celek této velkolepé gallerie světcův vhodně doplňují. Každý cizinec do Prahy přišedší právem obdivuje se krásné a významné této výzdobě mostu Karlova, která od té doby v četných jiných městech na stavbách mostních se napodobuje.

Jak již řečeno, byla první z těchto nových soch na mostě Karlově postavena roku 1705, tedy právě v roce, kdy císař Josef I. na trůn dosednul. Bylo to sousoší tří světic a sice sv. Markéty, sv. Barbory a sv. Alžběty, které v staročeském rytířském rodu Obiteckých z Obitce jako zvláštní patronky rodu toho ctěny byly. Rytíř Jan Václav Obitecký z Obitce, pán na Janovicích atd., dal sousoší toto zhotoviti od Pražského sochaře Jana Prokova, který při tom pomoci svého mnohem slavnějšího syna Ferdinanda Prokova užil. Sousoší bylo po zhotovení svém postaveno na druhém pilíři po levé straně mostu, jde-li se ze Starého města na Malou stranu, a podnes se na svém místě i v původní podobě své zachovalo.

Příklad rytíře Obiteckého došel hned v roce 1706 následování, neboť hraběnka Teresie Příchovská z Příchovic, rozená hraběnka Vršovcová, dala od Jana Prokova zhotoviti sochu sv. Josefa, která na čtvrtém pilíři v levo postavena byla. V roce 1707 přišly na most další dvě sochy a sice sv. Anny na čtvrtém pilíři v levo, kterou nákladem hraběte Rudolfa z Lisova dovedný Staroměstský sochař

Matiáš Jäckel zhotovil; druhá socha představovala sv. Antonína Pad. a stála na dvacátém pilíři v pravo, jsouc zhotovena od Malostranského sochaře Oldřicha Mayera. Zakladatel její Křištof Mauric šl. Wittauer, představený c. k. dělostřelcův v Praze, pokládal ji jako vojín vzhledem k císaři Josefovi I. jaksí za slibné dílo, jak to dosvědčují dva latinské nápisy na postranních deskách podstavce, z nichž jeden zní: „Divotvorný apoštolé Italie, ošetřuj s láskou říši císaře Josefa!“ a druhý: „Horlivče pro čest Boží, poraž nepřátele císaře Josefa bázní!“

Nejvíce soch a sice sedm vzniklo roku 1708; na čtvrtém pilíři v pravo postaveno sousoší sv. Dominika a sv. Tomáše Aquinského, nad nimiž Matka Boží v oblacích na zeměkouli stojí; jest to dílo sochaře Matiaše Jäckla a vedl na ně náklad klášter Dominikánský ve Starém městě Pražském. Strahovský opat a světicí biskup P. Vít Seipel dal současně na sedmém pilíři v pravo postaviti sochu sv. Norberta, vedle níž klečeli dva andělé, z nichž jeden patriarchální kříž a druhý biskupskou berlu držel; pěkné sousoší toto zhotovil Jan Prokov, totéž bylo ale již roku 1764 od Strahovského opata Františka Dalera přeneseno do bývalého kostela sv. Benedikta v Starém městě Pražském a na most postavena jiná socha téhož světce, kterou byl dvorní sochař Ignác Platzler zhotovil a která za naší doby novým sousoším nahrazena byla. Na protějším pilíři dal Václav Arnošt, Markvart z Hrádku, místosudí království Českého, postaviti sochu sv. Václava, již tesal Pražský sochař Oktavian; pilíř její však byl při povodni roku 1784 dřenicí ledu tak silně poškozen, že musili sochu snesti a postavili ji pak roku 1791 ke kapli P. Marie z Einsiedlu na placu před král. hradem Pražským, načež na místo její na mostě postavili sochu svaté Ludmily, která druhdy na Mariánských hradbách bývala. Další socha vztyčena roku 1708 na jedenáctém pilíři v levo a představovala tatáž sv. Františka Seraf., po jehož stranách dva andělé stojí; postavil ji řád Kapucínský nákladem hraběte Václava Sternberka, tehdejšího nejv. hofmistra zemského, a zhotovil ji Ferdinand Prokov. Od téhož mistra pochází na desátém pilíři v pravo socha sv. Tadeáše, kterou dal současně rytíř František Sezima Mitrovský z Nemyše zhotoviti. Proti ní v levo postavena nákladem Pražských Augustiniánův socha sv. Mikuláše Tolentinského, kterou umělý sochař Jeronym Kohl zhotovil.

Témuž umělci a témuž řádu děkuje původ svůj též poslední socha, která roku 1708 na most postavena byla, a sice socha sv. Augustina, která světce tohoto v biskupském rouchu jeho představuje a u jehož nohou hošík s lasturou mořskou sedí.

Z roku 1709 pochází patero soch a sice postaveno tu na pravém pilíři v pravo pěkné sousoší mistra Matiaše Jäckla, představující sv. Bernarda, klečícího před Matkou Boží, jež Ježíška na ruce drží; nápis na podstavci hlásá, že náklad na sousoší toto vedl opat kláštera Oseckého P. Benedikt Littwerig. Na postavení sochy Bolestné Matky Boží na třetím pilíři v levo proti krucifixu byl odkázal Pražský měšťan Gabriel Matheides již r. 1695 své veškeré jmění, jelikož ale totéž k uhrazení příslušného nákladu nestačilo, věnoval Staroměstský magistrát k účelu tomu ještě potřebnou sumu peněz a takž zhotovili oba Prokovové roku 1709 sousoší toto, při němž obdivováno se zvláště oběma sochám klečících andělův, jejichž podoba do nejmenších podrobností stejně provedena byla, jakoby z jedné formy ulity byly, jen že jeden v pravo a druhý v levo obrácen byl. Při povodni roku 1784 také toto sousoší valně utrpělo, načež po třech letech nákladem Pražských veřejných posluhův zase obnoveno jest; za naší doby však bylo novým sousoším nahrazeno. Současně se sochou Bolestné Matky Boží vztyčena na druhé straně mostu na pilíři proti nynějším schodům na ostrov Kampu vedoucím socha sv. Kajetána, před štíhlým, andílky v oblacích ozdobeným jehlancem stojícího, kteréžto pěkné dílo mistr Ferdinand Prokov nákladem řádu Kajetánského v Menším městě Pražském zhotovil. Společnou prací obou Prokovův povstala téhož roku socha zemského patrona českého sv. Vojtěcha, na kterou dle nápisu na podstavci sochy umístěného vedl náklad tehdejší radní Starého města Pražského Marek šl. Joanelli. Konečně postaveno v témže roce na posledním pilíři Malostranském v pravo sousoší sv. Kosmy a Damiana, uprostřed nichž Kristus s křížem na oblacích stojí; dala je postaviti ku počtě obou patronův svých lékařská fakulta vysokého učení Pražského a zhotovil je sochař Oldřich Mayer.

Roku 1710 byly postaveny jen dvě sochy a sice ona sv. Františka Borgiaše, vedle níž dva andělé stojí, kdežto na podstavci byl znak zakladatele sochy této Františka šl. Kolleta umístěn. Sochu zhotovil mistr Fer-

dinand Prokov; jelikož stála nad sedmým pilířem v levo, tedy právě uprostřed mostu, byla v druhé polovici minulého století před podstavcem sochy této postavena zděná strážní budka, aby strážník obě polovice mostu přehlednouti mohl. V našich letech byla budka tato stržena a tu vyšel pěkně zachovaný znak onen opět na jevo. Druhá socha byla vztyčena na dvanáctém pilíři v levo a představuje tatáž sv. Ludgardu, již Kristus na kříži pnoucí pravici kol krku objímá, kdežto po pravé straně andílkové v oblacích se vznášejí. Dle všeobecného úsudku znalců jest sousoší toto nejkrásnější ze všech, jež Karlův most zdobí, a uměleckou cenu pochopíme ihned, zvíme-li, že nákras k němu pochází od proslulého malíře českého Petra Brandla a sochařskou práci že provedl dle vzoru tohoto neméně slavný umělec Matiaš Braun, jež byl umění milovný hrabě František Antonín Špork z Inšpruku do Prahy přivedl, kde se výtečný umělec tento celou řadou krásných soch i jiných sochařských prací zvětčil. Náklad na sochu sv. Ludgardy vedl opat Cisterciackého kláštera v Plasích P. Eugen Tittel.

V posledním roce panování císaře Josefa I. přišly na most další čtyři sochy, z nichž dvě patřily k největším a zároveň k nejumělečtějším sousoším v této galerii svatých. Bylť jejich původcem slavný mistr Ferdinand Prokov, jenž hlavně obojím sousoším tímto zjednal si skvělou pověst svoji v kruzích nejširších; skutečně pak byla obě umělecká díla tato po Braunově sv. Ludgardě nejceněnějšími výtvoři sochařského umění na mostě Pražském. Bohužel byla obě mistrovská sousoší tato při srácení se mostu za povodně r. 1890 do řeky smetena, na jejímž dně roztržštěna dosud odpočívají, aniž by naděje bylo, že opět na povrch budou moci býti vynesena. Stála proti sobě na pátém pilíři mostním a sice zobrazovalo sousoší po levé straně sv. Františka Xaverského, kterak habešského knížete ku sv. křtu připravuje. Skupinu nesou čtyři mužové z oněch národů, jimž byl světec tento sv. evangelium hlásal.*) Zajímavé jest, že ve tvárnosti mladíka, jenž knihu s biretem v rukou držel, slavný umělec vlastní podobu svou z mladých let zobrazil. Náklad na sou-

) Myšlenky této užil za naší doby sochař Jos. Max při soše maršálka Radeckého na náměstí Malostranském, ale jak nehybní jsou zde nosiči štítu, kdežto na sochách Prokovových vše přirozeným postavením a životem dýchalo!



Sousoší sv. Ignáce z Loyoly s Karlova mostu.

soší toto vedly bohoslovecká a filosofická fakulta vysokého učení Pražského. Protější sousoší, představující zakladatele řádu Tovaryšstva Ježíšova sv. Ignáce z Loyoly, mělo přímo obrovské rozměry, neboť byl zde světec ve svém kněžském ornátě představen stojící na zeměkouli, již personifikované čtyři díly světa nesly, kdežto u nohou světcových jiné dvě osoby s obrazy v rukou seděly a u paty sousoší, četnými trofeji zdobeného, dva černochové leželi. Také zde vdechl umělec ve všechny postavy pravý život a přirozený pohyb, tak že obě sousoší tato k nejcennějším výtvorům Ferdinanda Prokova patřila. V postavě genia velblouda držícího umělec i zde podobiznu svou provedl. Sousoší sv. Ignáce bylo provedeno nákladem Novoměstské kolleje řádu Tovaryšstva Ježíšova. Také třetí socha, toho roku postavená a na sedmém pilíři v pravo stojící, byla dílem Ferdinanda Prokova a představuje tatáž sv. Jana Křtitele, kterak Kristu sv. křest udílí, kdežto v oblacích nad oběma postavami Bůh Otec a Bůh sv. Duch se vznášejí; také dva andělé, po obou stranách podstavce umístění, prozrazují ruku mistrovi. Jak na podstavci uvedený nápis hlásá pořídil sousoší toto nákladem svým Jan Fridrich Neumann z Neubergru, radní Staroměstský, rytmistr při gardě městské a toho času inspektor mostu Pražského. Konečně byla toho roku ještě vztyčena na prvním pilíři v levo socha sv. Ivona, jenž chudou rodinu pomoci své ujišťuje a po jehož pravé straně socha Spravedlnosti stojí, anť světec tento za života svého spravedlivým soudcem byl. Proto dala právnická fakulta vysokých škol Pražských sousoší toto k počtě ochrance a patrona svého postavití a zhotovil je umělec Matiaš Braun, k jehož předním výtvorům sochařským náleží.

Takž skvěl se ke konci panování Josefa I. věkovitý most Pražský v nádherné umělecké výzdobě své skoro již úplna, neboť jen čtyři místa nad pilíři mostu zůstávala ještě prázna, ale i ta byla v následujících třech letech sochami vyplněna, jak se o tom k vůli celkovému obrazu zde zmíníme. Roku 1712 bylo nad krajním pilířem v levo na ostrově Kampě vztyčeno sousoší zemského patrona sv. Prokopa a sv. Vincence, jež nákladem hraběte Řomedia Jana Thuna zhotovil Ferdinand Prokov; na stěnách mohutného podstavce vytesal umělec dovednou rukou výjevy z legend o svěci Prokopovi. Roku 1713, kdy v Praze děsný mor zuřil,

ustala práce v sochařském vyzdobování mostu, až pak v roce následujícím poslední tři sochy postaveny byly. První z nich bylo kolossální sousoší, představující světce Jana z Mathy, Felixa a Ivana, u jejichž nohou umístil Ferdinand Prokov obrovskou postavu Turka, jenž v žalární kobce tři zajaté křesťany střeží. Postava tato stala se za nedlouho pod jménem „Turka s mostu“ jedním z věstných znamení Pražských, o níž si humor lidu Pražského dodnes svůj vtip brousí. Sousoší dal na památku vysvobození Prahy od moru a míru s Francouzskem uzavřeného postavití nákladem svým hrabě František Josef Thun, jehož rodinný erb zde umístěn jest. Druhá socha, na protější straně stojící, pocházela taktéž z dílny Ferdinanda Prokova, jenž v ní poslední svou sochu pro most Pražský zhotovil; představuje zemského patrona sv. Víta, stojícího s palmou míru na skále, z jejichž slují několik lvů a hadů vylézá. Vztyčena byla nákladem Vyšehradského děkana Matiaše Alberta Machta z Löwenmachtu. Konečně téhož roku 1714 postavena na třináctém pilíři v pravo poslední socha a sice sv. Filipa Benitia, kterou nákladem knížete Liechtensteina zhotovil Solnohradský sochař Mendel, jediný to umělec, mimo Prahu bydlící, který pro výzdobu mostu Pražského pracoval. Socha jeho jest jediná z bílého mramoru zhotovena, kdežto všechny ostatní vytesány jsou z jemnozrnného pískovce, který však působení deště a mrazu nedostatečně vzdoruje, tak že sochy již častokrát opravovány býti musily. Zmínky zasluhuje též, že veškeré nápisy na nových těchto sochách jsou latinské, některé z nich pak, jako na soše sv. Ignáce z Loyoly, tak bombastické, že se nad tím i piarista P. Jaroslav Schaller ve svém Popisu Prahy pozastavoval.

Dokonána byla tudíž roku 1714 nádherná výzdoba mostu Karlova, jsouc od té doby skutečnou gallerií světcův a světic Božích, která dle úmyslu zbožných zakladatelův měla býti zároveň oslavou plného vítězství církve katolické v Čechách. České umění výtvarné pak mohlo býti hrdo na tuto velkolepou práci svou, neboť až na jedinou výminku zhotoveny byly veškeré sochy mostu Pražského od umělcův domácích neb v Praze zdomácnělých. Vznesená byla též řada zakladatelův soch, Karlův most nyní již ode dvou století zdobících, neboť nalezá se mezi nimi císař (Leopold I., jenž dal krucifix na třetím pilíři znovu zříditi), čtrnáct šlechticů a šlechticů, devět opatů a duchovenských sborů,

všecky čtyři fakulty university Pražské a dva přední měšťané Staroměstští. Jména a rodové znaky jejich jsou sice na sochách poněkud divnou ozdobou, ale pro rodopis a znakovství mají tytéž dnes značnou cenu, tak že se s umístěním jich tím spíše smiřujeme, anyž chronogramy v nápisech těch uvedené jsou dnes jediným pramenem, z něhož rok postavení každé sochy seznáváme.

Jak hrdi pak byli současní Pražané na velkolepou výzdobu věkovitého mostu Karlova, vysvitá již z té okolnosti, že ještě roku 1714 vydal dovedný rytec Pražský Augustin Neureiter velké obrazové dílo „Sochy mostu Pražského“, v němž veškeré sochy a sousoší mostu tohoto dle nárysů dobrého malíře Staroměstského Karla Kulicha ve foliovém formátu v mědi vyryty byly. Nejstarší toto grafické dílo o sochách mostu Pražského vyniká uměleckou cenou nad všechny pozdější nápodobeniny, tak že v dalších letech jednotlivé obrazy tyto poznovu vydávány býti musily.*) Též cizí odborníci, jako Füssli a j., vyslovují se s plným uznáním o díle tomto a jelikož domácí i cizí cestovatelé z předešlého i nynějšího století, kteří Prahu kdy navštívili, oplývají nelíčenou chválou o sochách mostu Karlova, kterážto výzdoba až do našich časův při žádném jiném mostě ve světě soupeře neměla, vysvětluje se tím dostatečně, proč jsme předmětu tomuto z doby panování císaře Josefa I. zvláštní stať věnovali.**)

*) Po dvou letech na to vydal J. J. Kamenický obsírný německý spis o mostu Pražském, v němž je též sochám příslušná pozornost věnována. Roku 1721 pak vydali jesuité Pražští sbírku latinských epigramů na veškeré sochy mostu Pražského, které od slechtických chovancův jejich sepsány byly, ale v ničem nad prostřednost nevynikají.

**) Za naší doby byly některé z těchto soch novými nahrazeny, aniž by tím ale umělecká cena jejich byla zvýšena bývala; roku 1853 dal Strahovský opat P. Jeronym Zeidler sešlou sochu sv. Norberta nahraditi novým sousoším sv. Norberta, sv. Václava a sv. Zikmunda, jež sochař Josef Max za 2500 zl. zhotovil; příklad tento následoval Pražský velkoobchodník Jos. Bergmann, který dal od téhož umělce novou sochu sv. Josefa, a ryt. Jan Neuberger, který dal novou sochu sv. Jana Křt. na mostě postavit. Sochař Emanuel Max pak zhotovil v té době sochy P. Marie a sv. Jana Ev. vedle křížku, odkud staré, z olova lité sochy těchže svatých odstraněny byly; pak protějščí sochu Bolestné Matky Boží a sochy sv. Františka Ser. a sv. Křištofora. Oba bratři podali v těchto sochách práce sice přesně akademické, ale, ač sami sochám Ferdinanda Prokova a Matieše Brauna velmi skrovnou cenu uměleckou přikládali, nedostihli jich nikterak v živosti pohybu a přiro-

Úmrtí císaře Josefa I.

Jak vítězné úspěchy na polích válečných, tak zahájené reformy ve všech oborech státní správy oprávněvaly hned průběhem prvních pěti let vlády císaře Josefa I. k bezpečným nadějím, že panování jeho bude slavné a povznese državu Habsburkův na první velmoc v Evropě. Ještě za živobytí jeho přidáván mu název „Vítězný“, kteréžto čestné přímí vzhledem na četná vítězství proti francouzskému králi Ludvíkovi XIV. a na pokoření odboje knížete Rákoczy-ho zcela odůvodněno bylo. Zvláště na jaře r. 1711 jevíly se mladému panovníkovi v císařském hradě ve Vídni skvělé vyhlídky do budoucnosti, neboť dlouholetý odboj v Uhrách byl již úplně potlačen, náčelník rebellů kníže Rákoczy navždy z vlasti vypuzen a zbývalo již jen ujednaný smír se stavy uherskými slavně spečetiti. Král Ludvík XIV. byl ve výbojnosti své od vítězného císaře tak mocně pokořen, že již dvakráte byl žádal o uzavření míru a roku 1711 bylo by najisto k tomuž došlo a země Josefa I. byly by se odtud kýženému pokoji těšily.

Avšak v knize osudův lidských bylo jinaké usouzeno!

Právě na prahu utěšených těchto vyhlídek do budoucnosti, kdy Josef I. v krátké době pěti let byl pokleslou vážností a mocí říše své, jak ji byl roku 1705 z rukou otce svého převzal, opět vysoko povzněl, a kdy též vnitřní správa ve všech oborech na nové základy postavena býti měla: dotkla se nelitostná ruka Morany života mladého panovníka a zničila jej v nejbujnějším rozpuku, ještě než byl plodné ovoce dalekosáhlých snah a záměrů svých vydal. Skláceny byly tím zároveň všechny naděje národův, jež do Josefa I. kladeny byly, a jako mu nebylo dopřáno štěstí, aby byl mužského potomka pro trůn svůj zůstavil, takž přišli národové jeho o požitky z nové jeho soustavy reformní, neboť tatáž od nástupce jeho zase zcela opuštěna byla. Takž

zeném výrazu, neboť většina soch jejich pojata jest v postavení nehybném, které diváka zcela chladným zůstavuje. Rovněž skrovnou cenu uměleckou má socha sv. Václava, kterou sochař Kamil Böhm dle nákresu Führichova nákladem rodiny Klárovy roku 1857 na památku 25letého trvání ústavu slepých v Brusce pro most Karlův zhotovil. Socha tato postavena jest na posledním levém pilíři Malostranském, který byl ode dávna kramářskými boudami zastaven a proto i na počátku XVIII. století prázdný stál, a nyní počet všech soch na mostě Pražském na třicet dovršil.

lze krátkost panování Josefa I. pokládati za skutečné neštěstí pro říši Habsburkův a národy její, neboť obojí bylo v pokrokovém a osvětovém vývoji svém brzkou smrtí císařovou aspoň o půlstoletí zdrženo. A když se za Marie Teresie a Josefa II. nové dráhy nastoupily, dalo se to již ve směru centralistickém, jemuž by Josef I. dle náběhů svých k reformám nikdy nebyl hověl. Koruna Svatováclavská, která by se dle konaných příprav zajisté již za nedlouho byla na hlavě jeho zaskvěla, byla by po provedeném novém zřízení zemském došla opět téhož významu jako koruna sv. Štěpána, neboť bylo úmyslem Josefa I. povznesením státoprávní váhy zemí koruny české nepokojnému Uhersku čeliti.

Všecky tyto naděje a úmysly byly zmařeny smrtí mladého panovníka, kteréž se nikdo ani vzdáleně nenadál, neboť Josef I. čítal teprv třicet tři léta věku svého a těšil se v posledních letech pevnému zdraví, tak že zprávě o povážlivém onemocnění jeho v první době ani věreno nebylo. Avšak byla to potutelná nemoc neštovic, která již tolik členův císařského rodu byla do hrobu sklátila, a nyní též na život císaře Josefa I. smrtící rukou sáhla.

Na Bílou neděli povelikonoční, 12. dubna 1711, byl císař se dvorem svým přítomen slavné mši sv. v kostele karmelitů ve Vídni a po té v tamním refektáři k polední tabuli zasedl. Cítě se však již po několik dní nevolným, neměl valné chuti k jídlu a proto brzo od stolu povstav, mýnil se rychlou jízdou koňmo do císař. hradu nevolnosti své zhostiti. Přivolaní lékaři prohlásili, že císař trpí slabou horečkou, nebránili mu však, když druhého dne na to Josef vyjel si na honbu, domnívaje se, že čilým pohybem na zdravém lesním vzduchu vznikající nemoc potlačí. Bylo to však marné a císař vrátiv se z honby, musil ještě téhož dne ulehnouti a v úterý dne 14. dubna zjistili lékaři, že jest neštovicemi napaden. Bolest a strach zmocnily se celého okolí jeho a císař sám zdál se býti přesvědčen, že se z nemoci své více nepozdraví, neboť dal ještě téhož odpoledne svého zpovědníka P. Engelberta Bischofa k sobě povolati. Tělesní jeho lékaři činili vše možné, aby zhoubu jedovaté nakažliviny odčinili, ale všeliká pomoc lidská byla již marná, neboť nemoc náramně rychle se šířila. Dne 16. dubna dopoledne rozloučil se umírající císař s nejvěrnějším přítelem svým princem Eugenem Savojským, který se na válečné jeviště v Nizozemsku ubíral, netuše,

že se s císařem více nesetká. Během odpoledne a následující noci zhoršil se stav císařův tak povážlivě, že příštího jitra dala choť císařova a matka jeho císařovna Eleonora povolati velké lékařské konsilium, které si však rady nevědělo. Císař, který po celý čas nemoci mužnou mysl zachoval, přijal se zbožnou odevzdaností pravého křesťana svátosti umírajících a rozloučil se něžně s chotí svou. Mladistvým dceruškám svým, arcikněžnám Marii Josefě Alžbětě a Marii Amalii, které pro nebezpečí nákazy neštovic k němu připuštěny býti nesměly, poslal své otcovské požehnání; rovněž rozloučil se se svými ministry a předními dvořany, s nimiž ve chvíli této také státní a ostatní světské záležitosti své uspořádal.

Cítě totiž neodvratně konec života svého se blížiti, ustanovil císařovnu matku, která ani na okamžik nebyla lůžka jeho opustila, za vladařku na tu dobu, než by se bratr jeho Karel ze Španělska do Vídně vrátil a trůnu Habsburkův se ujal; současně jmenoval rádci vladařčinými knížete Trautsohna, říšského místokanceléře hraběte Schönborna, hraběte Vratislava, dvorního kancléře Seilerna, hraběte Windischgräetze a v záležitostech vojenských prince Eugena Savojského. Smířen jsa s Bohem a uspořádav takto všecky světské věci své mohl císař klidně hleděti smrti vstříc, která po nepokojné noci dopoledne dne 17. dubna šlechtnému životu jeho konec učinila. Čtvrt hodiny po 10. hodině vydechl císař Josef I. duši a dne 20. dubna večer o 9. hodině byly tělesné pozůstatky jeho s obvyklými smutečními obřady dvorními v císařské hrobce u kapucínů ku věčnému odpočinku uloženy. Choť jeho císařovna Vilémína Amalie přečkala jej o více než tři desetiletí, neboť zemřela u věku 69 let teprva dne 10. dubna 1742, když byla i celé panování císaře Karla VI. a první dvě bouřlivá léta vlády jeho dcery Marie Teresie přežila.

Upřímná byla soustrast národův říše Habsburské nad nenadálou ztrátou panovníka, do něhož tak veliké naděje byly kladeny. Ve všech městech zemí koruny české byly za zvěčněního konány slavné bohoslužby smuteční a veškeré obyvatelstvo truchlilo nad smrtí Josefa I., jenž tak záhy národům svým byl vyrván, než ještě dalekosáhlé plány jeho ve prospěch duševního i hmotného vývoje jejich byly skutkem učiněny. Zvláště v Čechách a na Moravě bylo předčasně smrti jeho želeno, neboť vědělo se o Josefu I. v lidu

českém obecně, kterak si jazyka českého velice vážil a dokonale se mu přiučil, což v těch dobách, kdy ve vysokých kruzích vážnost jazyka českého tak velice pokleslá byla, ovšem něco velice vzácného bylo. Vzpomínalo se mu toho vděčně, že když roku 1702 do Prahy přibyl a od místodržících na král. hradě Pražském byl německým oslovením vítán, Josef I. jim na to v jazyku českém odpovídal, což ovšem v lidu Pražském velikou radost způsobilo. Vešed tehdy také ve chrámě Svato-vítském do kaple sv. Václava, kdež sbor zpě-váků krásný chorál český „Svatý Václave“ zpíval, jal se Josef ihned také chorál tento česky zpívat, a podobným způsobem ještě několikrátě lásku a vážnost k jazyku českému veřejně osvědčil.

Liberální své smýšlení projevil mimo jiné také tím, že v Čechách dovolil zříditi zvláštní cech ovčácký a potvrdil stano-vy téhož, ve kterých se výslovně ustano-vovalo, že od té doby vrací se ovčákům po-čestnost jejich a že nikdo více nesmí je za nečestné pokládati jako katy, rasy, pohodné atd., jak to dosud nechvalným obyčejem bylo. Za toto povznesení stavu svého byli ovčáci čeští císaři Josefovi I. povždy vděční a přední z nich, známý skladatel prostonárodních písní Lukáš Volný z Kratonoh na Chlumecku, jenž byl hlavním původcem toho, že ovčáci mohli se v cechy sestupovati a tudíž městským ži-vnostem se rovnati, složil roku 1709 dvě písně, vypravující toto povstání čestného pořádku ovčáckého, které pak s třetí podobnou písní bratra skladatelova Václava Volného vyšly roku 1710 tiskem v Praze u Anny Kateřiny Arnoltové z Dobroslavína. Počátek první z těch písní poukazuje k tomu, že jednání o zřízení cechu ovčáckého v Čechách bylo sice již v posledním roce panování císaře Leopolda I. zavedeno, ale že teprv císař Josef I. je ke konci přivedl; zní počátek písně takto: „Leopold císař pán Římský — tenkrát mdlé posilnil hezky; — však Josef I. císař náš pán — již nyní potvrdil všeho nám. Vivat Josef!“ Význam této radosti českých ovčáků nad tím, že jim bylo povoleno zříditi zvláštní pořádek cechovní a že byli zase mezi čestné lidi přijati, pochopíme snadno, uvá-žíme-li, že chov ovcí byl za dob poddanství v Čechách mnohem hojněji pěstován, než po zrušení poddanství, jak o tom svědčí nejen rozsáhlé pastvy ovčí, nyní ovšem namnoze zorané, ale i prostranné ovčiny za starších dob na velkých i menších statcích, nyní již

prázdné a pusté. Proto nalezalo se tehdy na každém panství několik ovčáků a počet jejich té doby v Čechách na dvacet tisíc se páčil. Všem těmto dosud za nečestné pokládaným osobám bylo patentem Josefovým opět čestné postavení v občanské společnosti navraceno a tím vysvětluje se vděčná jejich památka na císaře Josefa I.

Lidumilnost Josefova osvědčila se také tím, že od jeho nastoupení vlády počala též mírnější praxe proti cikánům, kteří, jak vědomo, reskriptem císaře Leopolda I. ode dne 11. července 1697 v Čechách a na Moravě úplně mimo zákon postaveni byli, tak že je každý bez trestu na potkání stříleti neb všeti mohl. Reskript onen nebyl sice od Josefa I. výslovně odvolán, ale také se více od úřadův s dosavadní přísností neprováděl, tak že se v krátké době počali vypuzení hnědí synové Indie zase houfně do Čech a na Moravu vra-ceti. Poněvadž se dle vrozeného zvyku svého opět stále krádeží a loupeží dopouštěli, musilo se již po několika málo letech poznovu k pří-snějším prostředkům proti nim sáhnouti a ci-káni byli zase z Čech a Moravy vypovídaní, ba z posledních let panování Josefova jsou opět příklady toho, že byli potulní cikáni vě-šeni a ženy jejich po vymrskání a uřezání pravého ucha ze země vyhnány. Tím byli cikáni ovšem sami vinni, že lidská spravedl-nost musila zločiny jejich dle práva hrdelního trestati, ale k opětnému prohlášení přísného reskriptu Leopoldova za vlády Josefa I. přece nedošlo.

Jelikož v Praze po opětném zavedení církve katolické zmohlo se opět právo asylní, dle něhož v kostelích a klášterích nalezaly útočiště osoby, které pro vraždu neb jiné zločiny před ramenem spravedlnosti prchaly, kteréhožto práva pak zejména v Praze bylo zneužíváno, vydal císař na začátku roku 1707 ke král. místodržícím nařízení, aby ve srozumění s appellačním soudem českým vy-pracovali dobré zdání, jak by se toto úto-čištní právo mělo obmeziti. Místodržící i ap-pellační soud vyslovili se jednosvorně pro značné obmezení asylu a císař Josef I., uvá-živ důvody při tom uvedené, zrušil je do-kona, tak že se o užívání jeho více zmínky nečiní; toliko vzhledem ku šlechticům bylo ustanoveno, že kdyby přece v některém ko-stele neb klášteře chtěli asyl před světským právem vyhledávati, mají ve městech Praž-ských od městského hejtmána a na venkově od krajského hejtmána z asylu vyvedeni a ve

vazbu vzati býti. Papežský vyslanec ve Vídni pak byl o tomto zrušení práva asylního uvědoměn, aby se duchovenstvo dle toho řídit mohlo.

Spomenouti také třeba toho, že císaře Josefa té doby docházely četné stížnosti na překročování tax a poplatků, jehož se magistrátové měst Pražských i jiných měst v Čechách dopouštěli, zůstávajíce úředníkům i služebníkům svým soudní taxy a poplatky dle vlastní vůle na lidech vydírat. Aby těmto nepřístojnostem konec učinil, dal císař dekretem svým ode dne 23. září 1709 pro všechna města v Čechách nový řád taxovní vypracovati, který pak dne 16. listopadu 1711 od vladařky císařovny Eleonory pro magistrát akademický a pro magistráty měst Pražských uzákoněn byl.

Zmíníme-li se ještě o tom, že císař Josef jakožto účinný podporovatel umění založil ve Vídni akademii výtvarných umění, kterou dne 18. prosince 1705 slavně zahájil; že císař hrad Vídenský rozšířil o onu část, která se dodnes k počtě jeho choti dvorem Amaliiným nazývá; že roku 1707 zřídil ve Vídni dosud trvající zastavárnu, aby lid z rukou zmáhajících se lichvářů vyprostil; že po dvou letech na to zřídil tamže nemocnici pro ženské a že ještě krátce před smrtí svou dal z tureckých děl, roku 1683 ukořistěných, ulíti největší zvon pro velechrám sv. Štěpána ve Vídni — dolíčili jsme tím charakteristiku výtečného panovníka tohoto, nad jehož předčasným úmrtím měli národové rakouští všechnu příčinu truchliti.



HLAVA II.

Panování císaře Karla VI.

Charakteristika císaře Karla VI.

Za podobně zvláštních okolností nedostal se ještě žádný z členův rodu Habsburského ke trůnu jako císař Karel VI., jehož děje nyní vypravovati budeme. Vzdálen daleko od vlasti a panovníkem jsa v cizí zemi, o jejíž držení stále ještě válčiti musil, byl pojednou ohromen zprávou, že starší jeho bratr císař Josef I. rozloučil se po krátké nemoci se světem, nezanechav mužského potomka, kterýž by na osiřelý trůn dosednouti mohl. Poněvadž dle dosavadního řádu v rodu Habsburkův byly ženské od panování vyloučeny, dokud byl některý mužský člen rodu živ, stal se nástupcem císaře Josefa I. mladší bratr téhož Karel, nyní již od několika let král španělský, jenž co takový jméno Karla III. nesl. Kterak trůnu španělského došel a s jakými obtížemi mu bylo na něm zápasiti, o tom bylo již dříve vypravováno, a takž obmezíme se již jen na bližší vylíčení osobnosti Karlovy, která se po smrti císaře Josefa I. pro národy rakouské nerovně důležitější stala, než tomu do té doby bylo, neboť nemohlo se předvídati, že za nedlouho již stane se panovníkem vlastní državy Habsburkův a císařem římsko-německým.

Arcikníže Karel, druhorozený syn císaře Leopolda I. a choti jeho císařovny Eleonory Falc-Neuburské, narodil se ve Vídni dne 1. října 1685, byl tudíž o plných osm let mladší bratra svého, jemuž co do postavy, tvárnosti a barvy očí neobyčejně podoben byl. Avšak rysy Karlovy byly jaksi volnější a méně výrazné, také pohybování se bylo u něho těžkopádnější než u Josefa. Bylť

Josef I. sanguinik, kdežto u Karla VI. živel flegmaticko-melancholický převládal. Proto byly také duševní vlastnosti obou bratrů rozdílné a již v mládí jich se ukazovalo zjevně, kterak arcikníže Josef jak duchem tak nadáním nad mladšího bratra svého vyniká a v každém ohledu jej převyšuje. Vychování arciknížete Karla řídil od šestého roku věku jeho kníže Antonín Florian Liechtenstein, nad jiné vzdělaný to kavalír, a učený jesuita P. Ondřej Braun, kteříž oba vrozenou vážnou povahu princovu v témže směru dále pěstili, tak že Karel VI. již co mladík vážnější a usedlejší povahu jevil, než živější a horkokrevnější starší bratr jeho.

Po otci svém zdědil arcikníže Karel jako Josef I. lásku k uměním a vědám, zvláště pak miloval hudbu a byl též dovedným hudebníkem na několika nástrojích i skladatelem, jen že se nemnoho skladeb jeho hudebních zachovalo, tak že ani do výše zmíněné sbírky vydaných skladeb předchůdcův jeho pojatý býti nemohly. U dvora svého ve Vídni vydržoval později velmi četný sbor hudebníků a měl též dvorní básníky, z nichž zvláště Zeno a Metastasio vynikli. V architektuře jevil taktéž velikou zálibu a Vídeň děkuje mu valný počet nejkrásnějších staveb svých, jež dvorní jeho architekt Fischer z Erlachu prováděl; jmenovati sluší v tom ohledu chrám sv. Karla Bor., budovy říšské kanceláře a dvorní knihovny, zámek Favoritu (nynější Teresianum), budovu akademie inženýrské, císařské konírny a j. Také několik veřejných pomníků ve Vídni, jež slavný sochař Donner

zhotovil, bylo k rozkazu Karla VI. postaveno. V Praze pak vedl náklad na vystavení budovy nemocnice Alžbětinek na Slupi. Divadlu byl císař velice přízniv a dvorní opera jeho, v níž výhradně jen vlaské opery provozovány byly, patřila po celé panování jeho ku nejokázalejším a nejslavnějším v Evropě, neboť jen na hudební sbor její bylo ročně 200.000 zlatých vynakládáno; také v záinku Favoritě byla k rozkazu císařovu operní a hudební představení pořádána, při čemž také skladby proslulého kontrapunktisty českého Jana Dismasa Zelenky provozovány byly.

Avšak nejen krásným uměním, též vážným vědám holdoval Karel VI., jemuž se od vychovatelů jeho již v mládí důkladného vzdělání dostalo. Mluvil plynne v několika řečích a zvláště v latinské se ozdobně vyjadřoval, jakož vůbec v klassicích římských dobře obeznámen byl. Jelikož od mládí svého byl od otce ustanoven k tomu, aby jednou zaujal trůn španělský, dále se také vychování jeho zcela ve směru španělském a dle přísné etiketty Madridské, a takž nebráno ohledu na to, aby se též seznámil s jazyky slovanskými, v zemích rakouských panujícími. Proto neznal se v jazyku českém, jímž starší bratr jeho plynne hovořil; přes to ale vážil si ho a dbal na zachovávání jeho při soudech, vydáv ve své instrukci ode dne 26. dubna 1719 české dvorské kanceláři nařízení, „aby národ český nebyl více souzen cizozemskými soudci“. Po čas dlouhého panování svého nepřiučil se již také řeči české a když při korunovaci jeho na království České oslovoval jej nejv. purkrabí jmenem stavů v jazyku českém, pronášel císař oslovení své vždy jen německy; rovněž skládal i přísahu korunovační po německu, kdežto přítomní stavové po starobylém zvyku české příznání novému králi činili. Jinak ale, an panovník českého jazyka neznal, nebylo jím také u dvora hovořeno a ztrácela se znalost téhož i ve vyšších kruzích českých, v nichž němčina vždy více převládala, tak že jazyk český za panování Karla VI. k nejhlubší své pokleslosti došel, anož mu již ani ve školách nebylo vyučováno.

V právnických vědách byl císař dobře obeznalý a dějepisné vědomosti jeho nebyly jen obyčejné; zvláště ochotně podporoval historické vědy pomocné, diplomatiku, heraldiku, genealogii a numismatiku, ve kteréžto poslední měl takové zalíbení, že na všech cestách svých vozil s sebou skříňku se vzácnými mincemi, jež stále doplňoval. Přechetní

něnci a umělci přízní a podpoře jeho se těšili, slavnému německému filosofu Leibnitzovi udělil stav baronský a značný plat roční, ježž zdvojnásobiti slíbil, pakliže se proslulý učenec tento do Vídně přesídí, což ale Leibnitz odřekl, jinak by již tehdež bylo ku zřízení cis. akademie věd ve Vídni došlo. Také někteří z malířův a sochařův českých docházeli jeho přízně a podpory, ale za to počalo za Karla VI. odvážení nejceennějších obrazů z proslulé obrazárny Hradčanské v Praze, která ještě roku 1718 neméně než 551 děl proslulých mistrů vlaských, španělských, nizozemských a německých čítala. Bylať roku 1721 a pak roku 1723 valná část uměleckých skvostů těchto převezena z Prahy do nově zřízené gallerie v cis. hradě ve Vídni, začez roku 1732 bylo 42 obrazů z Vídně do Prahy zasláno, jež ale mistrovská díla ona nahraditi nemohly.*)

Při dvoře svém ve Vídni zavedl Karel VI. zase všecku někdejší španělskou nádheru a okázalost, všecky španělské obřady a obyčeje, které byl bratr jeho Josef vymýtil, a po celý život jeho panovala u dvora španělská grandezza, jak se ji byl Karel za pobytu svého ve Španělsku v míře ještě zvýšené přiučil, než jak ji byl za živobytí otce svého císaře Leopolda I. znal. Osoby duchovní a zejména členové řádu Tovaryšstva Ježíšova nabyli zase u dvora někdejšího vlivu, čímž i snášelivost Josefa I. k nekatolíkům vzala opět za své, jak to neprodlené ostřejší nastupování proti tajným přívržencům evangeliků a Českých Bratří v Čechách a na Moravě dosvědčovalo. Náběhy ku vnitřním reformám, jak je byl Josef I. tak mnohoslibně zahájil, byly ve všech oborech hned v prvních letech vlády Karlovy zastaveny, slovem panování nástupce Josefova bralo se od počátku jinakými směry, jen že tytéž pokrokovými zvány býti nemohly.

Tím jevílo se zřejmě, jak rozdílný způsob vychování působil též rozdílně na oba syny císaře Leopolda, z nichž mladší byl sice vychován na vzorného člověka, na dobrotivého a vlídného panovníka, nikoli ale na státníka a prozíravého politika, nejméně pak na šťastného válečníka, neboť velká část vítězných

*, Dne 13. září 1725 bylo radovi král. komory české hraběti Františku Hráňovi z Harasova a radovi komorní účtárny Bohumíru Rinzovi uloženo, aby z Pražské obrazárny „ke dvoru“ odvezené obrazy v inventáři odepsali a na zbylých obrazech opadané pečeti obnovili.

válečných a politických úspěchů císaře Josefa I. byla hned v prvních letech panování Karla VI. zase ztracena a také další války mocnáře tohoto nemohly se výsledky svými ani vzdáleně rovnati úspěchům „vítězného“ Josefa. Nebylť Karel VI. tak velikým přítelem prince Eugena Savojského jako bratr jeho, neboť nemohl slavnému vojevůdci tomtu z počátku zapomenouti, že nechtěl převzít vedení vojsk jeho ve Španělsku, a dosti dlouho trvalo, než si princ dobyl důvěry nového panovníka, ač i potom mezi nimi nikdy nedošlo k tak přátelskému poměru, jaký byl ku prospěchu dynastie i říše mezi Josefem I. a princem Eugenem panoval. Tak jako byl Josef I. pravým Habsburkem, byl Karel VI. i po nastoupení vlády v říši Habsburské Španělem, jenž pokládal za nejbolestnější ztrátu svou pád města Barcelony roku 1714, neboť neštěstí toto naplňovalo jej bolestí tím větší, čím starším se stával, ba v posledním roce života svého mluvil zvláště často o hrdinném odporu města tohoto a zároveň o oddanosti Kataloňanův. A nařikaje i na smrtelném lůžku ještě na tuto ránu v srdci svém, dal si přinesti nádobu, do které po smrti srdce jeho vloženo býti mělo, a tu pravil, že nádoba tato jest příliš malá, jak se to potom skutečně také osvědčilo. Barcelona bylo také jedním z posledních slov umírajícího císaře.

Vůbec nehodila se trpná povaha Karla VI. do tak pohnuté a válečné doby, jaká počátkem XVIII. století v Evropě nastala a arciknížete tohoto již od osmnáctého rokův ku jeho ve vír svůj strhla. Vyslání jeho do Španělska stalo se mu pro předcházející váhavou politiku otce jeho úlohou nesmírně obtížnou, zdráhání se jeho vtáhnouti z Barcelony do Madridu, když byl anglický generál Galloway Filipa V. z hlavního tohoto města vypudil, bylo vinou toho, že království Španělské udržeti nemohl. Nevole jeho proti Anglicku, které bylo věrné Kataloňany opustilo, nebyla státnická, neboť dal se jí svesti k tomu, že se k tomuto starému a nezbytnému spojenci Rakouska chladně a odmítavě choval. Že Stanislava Lesczynského, tchána francouzského krále Ludvíka XV., od trůnu vyloučiti hleděl a v téže době proti rozumné radě prince Eugena Savojského armádu svou o 40.000 mužů zmenšil, nesvědčí o prozíravosti politického bystrozraku jeho. Také druhá válka jeho s Turky by se byla zameziti dala a pakli ne, měla s větší silou a vytrvalostí vedena býti. Správné bylo ovšem jednání jeho,

aby si dal ode všech evropských mocností pragmatickou sankci potvrditi, ale měl při tom následovati příklad pruského krále Fridricha Viléma I., aby totiž dceři své Marii Teresii zůstavil dostatečnou armádu a naplněnou pokladnu státní, což při neustálých válkách jeho bylo sice obtížné, ale přece by se bylo provesti dalo. Avšak nedostávalo se císaři nadání organisátorského, nevyznával se zejména v odboru finančním a nevedl přísnou kontrolu ministrů svých, ponechávaje jim v oborech jejich moc takřka neobmezenou, ač ne všichni zasluhovali důvěry takové jako princ Eugen Savojský.

Pro povznesení obchodu a průmyslu i řemeslných živností byl však neunavně činným, dal stavěti obchodní silnici, která Vídeň s Rěkou spojovala, prohlásil Terst a Rěku za přístavy svobodné, založil obchodní společnost Levantinskou a orientálskou společnost obchodní ve Vídni, pak východoindickou společnost v Ostende, kterou ovšem v obět přinesti musil řevnivosti námořských mocností, jež také příčinou toho byla, že nemohl vydatné námořské loďstvo v moři Středozemním zřídit, jak to úmyslem jeho bylo. K ochraně obchodu námořského uzavíral smlouvy s lupičskými státy námořními v severní Africe, uvnitř zemí svých zrušil mýta soukromá, která obchodu tak velice škodila, roku 1722 vydal zákon o řádu obchodním a směnečním a roku 1732 o řádu konkursů obchodních. Zřídil ve Vídni cís. továrnu na porcelán, velkou továrnu na zboží vlněné v Linci a do továrny na zrcadlová skla v Hradci Jindřichovu povolal zkušené dělníky z vlaských Benátek a z Nizozemska, tak že státní podporou touto průmysl, obchod a živnosti v zemích rakouských valně zkvétaly a blahobyť obyvatelstva se množil.

Se stanoviska českého zasluhuje uznání, že dal se korunovati na krále českého, ač se to teprve dvanáct let po nastoupení jeho na trůn stalo, kdežto s korunovací uherskou pospíšil si tak rychle, že již ve čtyřech měsících po návratu do vlasti (dne 22. května 1712) byl v Prešpurku na království Uherské korunován. Rozhodovaly zde tytéž finanční a politické důvody, jaké jsme již při korunovaci Josefa I. na krále uherského byli uvedli, a které i za Karla VI. platily. S obmyslené opravy zřízení zemského v Čechách sešlo však úplně, ač revisní komise ještě po několik roků pracovala, neboť práce její neměly praktického výsledku a návrhy její byly do ar-

chivu uloženy. Ještě roku 1738 hodlal císař Karel VI. nové právo zemské vydání a byla za tou příčinou řečená komise revisní obnovena, ale když císař již po dvou letech na to zemřel, usnula i tato záležitost dokona a v Čechách i na Moravě zůstávalo co do zřízení zemského vše při starém. Vůbec podobala se doba panování císaře Karla VI. době Leopolda I. ve všech směrech, právě jako Karel VI. otci svému i co do zevnějšku, vážného chování i tělesní a duševní váhavosti se podobal.

Postavy byl prostřední a v pozdějších letech těla velmi silného, ač mu i při tom vážné chování se a odměřené pohybování důstojnosti dodávalo. V obcování svém byl velmi vlídný a přívětivý, při dvoře Vídenském zavedl zase přísný mrav, který se byl za Josefa I. uvolnil, a ve všech zábavách a požitcích světských předcházel dvořanům i šlechtě vzorným příkladem. Ač nebyl žádným válečníkem, osvědčoval v mladém věku osobní zmužilost a odhodlanost, jak to zejména při výpravě své do Španělska dokázal. Když se měl do Anglicka přeplaviti, vznikla na moři bouře a lodě jeho byly k nizozemským břehům nazpět vrženy; vše mu radilo, aby se na tak nebezpečnou plavbu podruhé nevzdával, ale s trpkým úsměvem odvětil Karel: „Kdyby byl Vilém Oranienský takto smýšlel, zdaž by byl dosáhl koruny anglické? Proto musím i já ku předu, a byť i jen trup mé rozkotané lodi do Španělska měl přibytí!“ Ve vojenské radě v Lisabonu radil velko-
admirál Kastilský se všemi staršími generály k tomu, aby výboj proti Španělsku byl volnější, ale za to tím bezpečnější zahájen z Portugalska, ale Karel a princ Hessenský rozhodli se pro obtížnější a nebezpečnější útok na Katalonii. Zvolav: „Kdo nemá odvahy, nemá i štěstí!“ skončil válečnou radu a vsedl v několika dnech na loď. Když v Barceloně byl na moři i na zemi obklíčen a přední tvrze již byly v ruce nepřátel padly, radili mu generálové jeho, aby tajným útekem nevyhnutelnému zajetí unikl. S nevolí odmítl radu tuto, pravě: „Opustiti bych měl ty, kteří krev a statky pro mne nasazují a jejichž nárek by na mne vzdáleného pomstu nebes svolával.“ Ni slova podobného více; s nimi chci žíti a zemřít!“ Po nešťastné bitvě u Almanzy musil se jako druhdy anglický král Karel II. po lesích a horách s průvodem svým skrývati a když jedné noci v lese zima jím lomcovala, chtěl přední ministr jeho kníže

Liechtenstein dáti oheň rozdělati, aby se unavený král ohřáti mohl, ale Karel zakázal to přísně, nechtěje, aby zář ohně snad některou z nepřátelských hlídek, po něm slídících, nepřivábila. Silná jeho soustava tělesná přemohla všechny tyto svízele a útrapy. Podobnou osobní statečnost osvědčil císař také za moru roku 1713 ve Vídni zuřícího, neboť neopustil města tohoto a řídil všechna opatření zdravotní, tak že i dvořané a šlechta příklad jeho následovali a z Vídně se nevzdálili, jak se to bylo při moru roku 1679 stalo.

Jako otec jeho císař Leopold, který jej více miloval než Josefa I., poněvadž mu co do povahy i co do smýšlení mnohem podobnější byl, tak že mu i pro případ nezdaru jeho ve Španělsku v závěti své knížectví Tyrolské k samostatné vládě odkázal, byl Karel VI. velkým přítelem honby a všech her rytířských, jež velmi často u dvora svého pořádal a sám horlivě se v nich účastnil; zvláště pak okázale oslavoval každoročně den patrona lovcův sv. Huberta dvorními honbami a loveckými slavnostmi. Tytéž slavnosti pořádal také za každého pobytu svého v Praze v rozsáhlých oborách českých a při jedné z nich přijal z rukou proslulého velmože českého hraběte Františka Antonína Šporka odznaky loveckého řádu sv. Huberta, jež pak při každém lovu s chloubou na prsou nosil. Jakožto výborný jezdec a dovedný střelec holdoval náruživosti lovecké až do smrti své, ba v říjnu roku 1740, kdy se již nemocným cítil, vydal se proti radě lékařů svých s celým dvorem na lov do Čakaturnu v Uhrách, kde za nejhorší povětrnosti po celý den honil a tím nemoc svou ovšem zhoršil, tak že více vyléčen býti nemohl. Také dovednost jeho střelecká mu jednou selhala, když za návštěvy své v Praze roku 1732 vyjel si dne 10. června na lov do císař. obory u Brandýsa nad Labem a tam nešťastnou náhodou trefil ranou z pušky své knížete Adama Františka Schwarzenberka, který pak druhého dne na to v zámku Brandýském k veliké lítosti císařově na poranění toto zemřel.

V rodinném životě svém byl Karel VI. jako otec jeho vzorným manželem, což působilo také na veškerý jeho dvůr, který byl pravou protivou rozmarilého života při ostatních tehdejších dvorech evropských. Panovala při něm vlivem cnotného panovníka ušlechtilost mravů, která při žádném jiném dvoru cizím příkladu neměla, což také proto dlužno zvláště vytknouti, jelikož ve Vídni nebylo

ani stopy po nekalém státním hospodářství vznešených i nízkorodých kuběn knížecích, které tehdy po příkladu zhýralého dvora Versaillského i na každém z nejmenších knížecích dvorů německé říše obyčejem bylo a tím i život vyšších stavův otravovalo. Okolnost tato jest dojista světlou stránkou dvora Vídenského, o němž kritikové naší doby, již také ku mravní stránce života tehdejších panovníkův a panovnic hledí, žádných podobných skandálních historek uváděti nemohou, jakých se v dějinách současných dvorů evropských jen hemží. Choť císaře Karla Alžběta Kristina byla dcerou vévody Ludvíka Rudolfa z Wolfenbüttlu a princezny Kristiny Louisy Oettingenové a narodila se dne 28. srpna 1691; když císařskému princovi za choť vyhlédnuta byla, byl týž již králem španělským a proto musila protestantská princezna k víře katolické přestoupiti, což dne 1. května 1707 v Bamberku se dalo. V Hietzingu u Vídně byla dne 23. dubna 1708 zasnoubena králi Karlovi prokurací, načež následovala jej do Barcelony ve Španělsku, kdež dne 1. srpna téhož roku slavný sňatek s králem Karlem III. následoval. Snášela s ním všecky svízele panování jeho ve Španělsku a když choť její po třech letech na to musil spěchat do rodné vlasti, aby se ujal vlády po zvěčnělém bratru svém, setrvala ve Španělsku jako vladařka, majíc po boku radu vladařskou, v jejíž čelo polní maršál hrabě Guido Starhemberg postaven byl. V obtížném postavení tomto vytrvala po dvě léta jakožto výtečná vladařka, až ji choť její, mezi tím již na císaře římsko-německého zvolený a korunovaný, po uzavřeném míru v Utrechtu v dubnu roku 1713 do vlasti své povolal a ve Vídni okázalé uvítání jí uchystal.

Po osm let zůstávalo manželství císařských manželů bezdětné, až dne 13. dubna 1716 bylo požehnáno narozením dlouho kýženého dědičného prince, jemuž při slavném křtu dána jména Leopold Jan Josef. Radostná tato událost v rodě panovnickém, která po prohlášení již sankci pragmatické nabývala tím větší důležitosti, byla ve všech zemích císařských oslavována co nejokázaleji, jak o tom vzhledem ku Praze ještě vypravovati budeme. Ale všeobecná radost tato byla záhy zase obrácena v žalost největší, neboť mladistvý následník trůnu zemřel ještě téhož roku dne 4. listopadu a jiným synem nebyl císař již obdařen. Dne 13. května 1717 narodila se císařským manželům arcivévodkyně

Marie Teresie, která se mocí pragmatické sankce nástupkyní otce svého stala a provdávši se později za vévodu Františka Štěpána Lotrinského, jest slavnou pramáti panujícího nyní rodu Habsbursko-Lotrinského. Druhá dcera arcikněžna Marie Anna narodila se dne 14. září 1718 a provdala se dne 7. ledna 1744 za vévodu Karla Lotrinského, bratra chotě starší sestry své Marie Teresie, jenž později jako šťastný vojevůdce vojsk císařských proslul. Třetí dcera arcikněžna Marie Amalie narodila se dne 5. dubna 1724, ale zemřela již u věku šesti let dne 19. dubna 1730.

Jako otec jeho císař Leopold v druhé polovici panování svého a jako císař Josef I. neměl též Karel VI. po třicetileté panování své žádných principálních ministrův, nébrž vrchní správu státní vedl sám, maje k ruce ministry odborné a vynikající rádce jak ve věcech politických, tak vojenských. To však průběhem let vedlo k tomu, že nebylo valné jednotnosti ve správě státní a zejména po smrti prince Eugena Savojského utrpěla též správa vojenská, čehož zlé následky císař zvláště v druhé své neslavné válce s Turky trpce pocítoval. Ve věcech vojenských a válečných bylimu předními rádci princ Eugen Savojský a maršál hrabě Starhemberg, jen že oba byli stále soupeři, neboť princ Eugen byl muž nové doby a přál si po skončené válce s Francouzskem sblížení se s dvorem Versaillským, kdežto hrabě Starhemberg sledoval neodvratně starou soustavu Leopoldovu a zastával se spolku s mocnostmi námořskými. Ve věcech státních a politických měl největší vliv na císaře někdejší vychovatel jeho kníže Antonín Florian Liechtenstein, pak státní kancléř hrabě Filip Ludvík Sinzendorf a v posledních letech panování jeho baron Jan Křištof Bartenstein, rodem Hanoverán, jež císařovna jakožto krajana svého ve všem podporovala a jenž se i za Marie Teresie co výtečný státník osvědčil. Ve schůzích státní rady byl císař, ač mnohdy každodenně byly konány, vždy osobně přítomen a líboval si v tom, přednáseti svá mínění v ozdobných řečích, ctil ale též náhledy ministrů svých, jimž, jak už řečeno, příliš velkou samostatnost ponechával. Z českých státníkův stáli mu po boku jako nejv. kancléři čeští hrabě Jan Václav Vratislav, který však již po jednoletém úřadování dne 21. prosince 1712 zemřel; pak hrabě Leopold Slik, který úřad tento do roku 1723 zastával a zejména o přijetí

pragmatické sankce velké zásluhy si získal. Po něm stal se nejv. kancléřem hrabě František Ferdinand Kinský, který úřad tento roku 1736 složil a jehož nástupcem na další dvě léta stal se hrabě Vilém Albrecht Kolovrat Krakovský, jenž dne 21. dubna 1738 zemřel, a konečně hrabě Filip Josef Kinský, již čtvrtý z rodu svého, jenž vysoký tento úřad zastával.

Z nástinu tohoto o povaze a panovnické působnosti i vládní soustavě císaře Karla VI. jde na jevo, že doba jeho vlády, ač tři desetiletí trvala, neznačila celkem pokrok ku předu, nébřž zhostivši se reformních snah císaře Josefa I., pokračovala jen v kolejích doby císaře Leopolda I. To však při obrovském pokroku západních států Evropy, jaký se v těchže od počátku XVIII. století jevil, znamenalo vlastně stagnaci jak v oboru duchovním tak hmotném, a co přece v obojím tomto směru vykonáno bylo, nebylo by se vyrovnalo tomu, co by Josef I. při ráznosti a reformátorské činnosti své byl vykonal, kdyby mu podobně dlouhého panování bylo dopřáno bývalo.

Zejména v zemích koruny české pokračovalo se za Karla VI. ve všech oborech jen v obmezeném duchu století XVII., osvětová a pokroková doba věku XVIII. zůstala v zemích těchto beze všeho účinku a národnost česká dospívala lhotejností kruhů vládních a nedbou povolaných zástupců zemských k nejhlubšímu úpadku svému, nad nímž každý věrný syn národa českého hořekovati musí. Byla to pro rozvoj národa českého léta ztracená a teprva po půlstoletí vzešla z vlastního lůna jeho zoře doby nové, kterou opětným vzkříšením národa českého nazýváme.

Dosednutí Karla VI. na trůn.

Teprva čtrnáct dní po smrti Josefa I. dostala se zpráva o úmrtí jeho králi Karlovi v Barceloně, kamž mu ji byl zvláštní vyslanec císařovny-matky markýz de Lofrano přinesl. Učinkovala na mladého krále, na jehož dvou očích nyní veškerý rod Habsburský spočíval, tak mocně, že pln bolesti a lítosti nad tak nenadálou a rychlou smrtí bratrovou po dva dni v komnatách svých se uzavřel a s nikým mluvit nechtěl. Ačkoliv jej císařovna-matka žádati dala, aby se co nejrychleji do vlasti navrátil, ustanovil se Karel přece na tom, že

Španělska dříve neopustí, dokud očekávané pomocné vojsko z Vlach nepřibude, aby válečné tažení v Katalonii proti Filipovi V. a španělským jeho přívržencům zahájeno býti mohlo. Již ke konci května došlo vojsko toto na půdu španělskou a v červenci přibyl do Barcelony ještě nový pomocný sbor anglický, tak že král Karel na odjezd do vlasti pomýšleti mohl. Ustanovil choť svou královnu Alžbětu Kristinu za vladařku, doporučiv jí věrnosti a oddanosti Kataloňanův a dav jí k ruce radu vladařskou s maršálem hrabětem Starhembergem v čele. Dne 27. září 1711 vstoupil v Barceloně na loď a přeplavil se do Janova, kdež měl poradu se savojským vévodou Viktorem Amadeem, aby si další spojení jeho proti Francouzsku pojistil. Dne 13. října konal slavný vjezd do města Milána, kamž mu dne 30. října přinesl tyrolský místodržitel falckrabí Karel Filip radostnou zprávu, že byl od kurfiřtův říšských za krále římsko-německého zvolen.

Bylať císařovna-matka povolala prince Eugena Savojského z Nizozemska na Rýn, aby chránil kurfiřty k volbě císaře shromážděné, neboť bylo se co obáhati, že Ludvík XIV. vyšle vojenský sbor do říše, aby volbu tuto ne-li překazil, alespoň na čas odročil. Mimo to působil princ Eugen a jiní diplomati císařští na kurfiřty říšské ve prospěch zvolení krále Karla, což ovšem s mnohými obtížemi spojeno bylo. Bylť saský kurfiřt August, jenž byl zároveň králem polským, zabaven státními záležitostmi v Polsku, tak že volba, na den 20. srpna 1711 ustanovená, k říjnu odročena býti musila. Dále protestovali vyobcovaní kurfiřti Bavorský a Kolínský proti volbě císaře vůbec, ale protestu jejich nebylo dbáno, kdežto tajné intriky některých panovníků, aby král August polský byl za císaře volen, bez výsledku zůstaly. V prvních dnech října shromáždili se ve Frankfurtu nad Rýnem zástupcové volenců neb kurfiřti osobně a po mnohém vyjednávání o volební kapitulaci, která moc císařovu ještě více obmezovala než dosud, byl král Karel dne 12. října 1711 za krále římsko-německého zvolen. Zástupcem krále Českého jakožto kurfiřta německého byl volbě přítomen místokancléř království Českého hrabě František Ferdinand Kinský ze Vchynic, kterýž byl již při jednání o readmissi roku 1708 platně působil.

Volební kapitulace, na kterou Karel před svým korunováním na císaře římsko-německého přísahu složití musil, byla výmluvným

svědectvím toho, kterak kurfiřti němečtí nespátřují v mladém panovníku tomto rázného a odhodlaného Josefa I., jinak by si nebyli podobného obmezování beztoho již dost obmezené moci císařské dovoliti mohli. Ustanovovalo se totiž v kapitulaci této, že císař nesmí příště žádného kurfiřta ani knížete v acht dávat, aniž země jeho zabavovati a princům svého rodu dávat, aniž uprázdněné některé kurfiřtství někomu beze svolení sboru kurfiřtského udělovati. Dále neměl příště za živobytí císaře král římský volen býti, leda že by císař pro nemoc nemohl vládu vykonávati neb že by se dlouhý čas mimo říši zdržoval. Bez svolení říšských stavův neměl císař jakožto hlava říše ani válku vypovídati, aniž mír neb spolek s cizími mocnostmi uzavírat; za to mělo kurfiřtům a knížatům německým býti potvrzeno právo, že mohou buď mezi sebou neb s cizími mocnostmi uzavírat spolky, jen když proti zájmům říše římsko-německé čeliti nebudou. Scházelo jen ještě odvolati právo krále Českého, vysílati zástupce svého do porad sboru kurfiřtského, jak si je byl císař Josef I. readmissi vymohl, a moc císaře římsko-německého by se byla již dokona pouhým stínem někdejší právomocnosti císařské stala. K tomu se ale kurfiřti přece neodvážili, ač by se byl Karel VI. dle všeho vzdal i tohoto práva, jež byl bratr jeho jen rázností svou vybojoval. Měl hrabě Kinský od prince Eugena Savojského, který se před volbou frankfurtskou v čele vojska císařského na Rýně nalezal, své instrukce, v duchu Josefově nesené, jinak by i k obmezení práva císařova jakožto krále Českého bylo došlo.

V Miláně přijal Karel VI. vyslance papežovy, vyslance republik Benátské i Janovské, jakož i některých panovníkův a knížat, načež dne 10. listopadu 1711 nastoupil přes Mantovu další cestu do zemí svých a přibyl po desíti dnech na to do Inšpruku, kde přijal slavné holdování stavův tyrolských. Zde bylo prvním činem jeho, že jmenoval čtyřicet sedm tajných radů, jakož si i dále v udílení této důstojnosti liboval, tak že v pozdějších letech se těchto tajných radů až do půltřetího sta čítalo. Mezi takto vyznamenanými hodnosty nalezal se také princ Eugen Savojský, který se byl do Inšpruku dostavil, aby císaři svou počtu složil a rozkazy jeho přijal. Ač bylo u císaře proti princovi působeno, přijal jej Karel VI. přece se zaslouženou počtou a brzo domluvil se s ním o politických a válečných záležitostech, když mu princ Eugen nespole-

hlivost spojenství anglického vyložil, které velkou vinu toho neslo, že Karel ve Španělsku s tak velikými obtížemi a nesnázemi se setkával. Seznal tu císař politický i válečnický bystrozrak proslaveného vojevůdce a věnoval mu důvěru svou, ač v podobný přátelský a srdečný poměr jako Josef I. přece k němu nevešel.

Dne 19. prosince 1711 konal Karel VI. slavný vjezd do města Frankfurtu, kdež byl dne 22. prosince s obvyklou okázalostí a nevidanou jindy nádherou od kurfiřta Mohučského hraběte Lothara Františka Schönborna korunou Karla Velikého na císařství římsko-německé korunován. Dne 11. ledna 1712 odjel přes Norimberk do Vídně, kde byl s nekonečným jásotem od obyvatelstva a od vznešené mateře s nejvroucenějším pohnutím uvítán. Schváliv veškeré činy vládařstva jejího, přijal od ní otěže vládní, aby státní správu v pravidelný řád uvedl. Místodržiteli Vídenskému hraběti Khevenhüllerovi uložil při audienci téhož zejména, aby nestranná a rychlá spravedlnost dala se chudým, vdovám a sirotkům právě jako bohatým, aby úřadnictvo při soudech i při všech jiných úřadech nebralo žádných darův ani úplatkův, neboť prý bude slušné úřadnictva v té míře upraveno, aby mu podobných nepřístojných příjmův třeba nebylo.

Dne 2. února 1712 přijal deputaci stavův uherských s primasem království Uherského arcibiskupem Ostrihomským v čele, která blahopřeje mu k návratu do vlasti prosila jej, aby co nejdříve do Uher přibyl a korunou sv. Štěpána korunovati se dal. Císař slíbil tak učiniti a ještě téhož dne vypsal korunovační sněm ke dni 3. dubna 1712 do Prešpurku, kdež také dne 22. dubna slavně na království Uherské korunován jest. Podobný slib byl učinil císař holdovací deputaci stavův českých již dříve v Klatovech, jen že ke splnění jeho teprva po dvanácti letech došlo. Byl se císař na své cestě z Norimberka do Vídně bral přes jižní Čechy a vstoupil tu po devíti letech opět na půdu království Českého, jímž se byl jako král španělský roku 1703 do Anglicka ubíral. Cesta císařova vedla tentokrát z Bavorska na Domažlice a na Klatovy, ve kterémžto posledním městě byla dle programu cestovního dvoudenní zastávka učiněna.

Za tou příčinou přibyla již dříve do Klatov deputace stavův českých, aby novému panovníkovi jmenem věrného království Českého hold svůj vzdala a zároveň darem jej

pocila. V deputaci této nalezali se ze stavu kněžského probošt metropolitního chrámu Svatovítského Daniel Mayer a scholastik metropolitní Bohumír Herbst; ze stavu panského bývalý nejv. kanclér hrabě Václav Norbert Oktavian Kinský, ze Vchynic a nejvyšší hofmistr království Českého hrabě Antonín Jan Nostic z Rineku; ze stavu rytířského podkomoří král. měst Václav Arnošt Markvart z Hrádku a přísedící král. komorního soudu František Ignác Záborský z Brloha; ze stavu městského primas Starého města Pražského Jan Bohuslav Voříkovský z Kunratic, zároveň nejvyšší král. výběrčí, jenž tudíž samojedin v deputaci této stav městský zastupoval. Zároveň s deputací touto vydali se z Prahy do Klatov též dva zástupcové židovstva českého, aby také císaři holdovali a jmenem obce židovské v Čechách dar mu podali.

Z města Domažlic, kde byl císař první noc na půdě české trávil a ráno dne 20. ledna ve své ložnici na radnici městské mši sv. obcoval, přibyl o půl jedné hodině s poledne do Klatov, do kteréhož města bylo se vzdor třeskutému mrazu tisíce lidu z dalekého vůkolí, množství šlechty české a hodnostů duchovenských i světských dostavilo. Zde byl mladý panovník za hlahu všech zvonů a strelby z lmoždířů s nadšeným jásotem uvítán. Po krátkém oslovení primasem městským bral se císař ihned do farního chrámu Páně, kde podal mu probošt pacifikale, které císař pokleknuv na kolena vroucně políbil. Po té týž probošt, obklopen jsa scholastikem Bohumírem Herbstem, opatem Strahovským P. Marianem Hermannem, opatem Plasským P. Eugenem Tittlem a proboštem Chotěšovským P. Dominikem Peterkou, vesměs infulovanými, pak přemnohými děkany a faráři, uvítal císaře latinskou řečí, načež císař vlídně poděkovav, veden jest pod baldachynem, neseným čtyřmi kněžími, ku hlavnímu oltáři. Po zapění hymny „Te Deum laudamus“ a „Buď jmeno Páně pochváleno“ a po uděleném požehnání řečeným proboštem provázen císař pod baldachynem kněžstvem ku dveřím kostelním, jež nalezají se při vchodu na kůr. Tudy vyšel císař na děkanství, kdež v dolejší síni očekávala jej městská rada, jejímž jmenem jej člen této rady vládyka Hoch z Hochů uvítal. Pak odebral se císař do hořejších síní, do ulice položených, kdež očekávala jej deputace stavů českých, jejíž mluvčí dřívější nejv. kanclér hrabě Kinský oslovil panovníka blahopřáním ku šťastnému návratu do vlasti a ku

jeho zvolení a korunování za císaře římsko-německého. K tomu pak připojil jmenem stavův království Českého nejponiženější přání, aby Jeho Milost ráčila se brzo do Prahy vydati a zde korunu sv. Václava na hlavu si vstaviti a tímto slavným činem svazek mezi národem a dynastií obnoviti a upevniti.

Milostivě děkoval císař za pronesená blahopřání, žádaje, aby díky jeho též všem ostatním stavům věrného království Českého byl oznámen a všickni aby o milosti jeho byli ubezpečeni. Na přání stavův stran brzké korunovace pak odvětil, že dle možnosti co nejdříve tak chce učiniti, jakmile státní a válečné záležitosti tomu připustí. Hrabě Kinský poděkovav císaři za vzácné ujištění toto, které prý největší radost a potěšení ve věrném království Českém a v přivtělených jeho zemích způsobí, podal na to císaři ozdobný a skvostně upravený vak, v němž se deset tisíc dukátů ve zlatě nalezalo, prose, aby Jeho Milost císařská ráčil zlato toto jakožto ponižený dar království Českého přijmouti. Císař opět vlídně za vzácný tento dar poděkovav, propustil deputaci velmi milostivě, když byl se všemi členy jejími přívětivě porozprávěl. Pak přijal též zástupce židovstva českého, kteří po předneseném blahopřání odevzdali mu rudý hedbávný sáček, na němž zlatými nitěmi vyšit byl císařský orel a český lev, a ve kterém se jakožto dar židovstva českého šest set dukátů nalezalo. Konečně byl k audienci připuštěn Klatovský děkan a vikář Daniel Špaček, kterýž tuto návštěvu císaře Karla VI. v pamětní knize děkanství Klatovského zaznamenal a již jsme i my při tomto vypravování svém použili. Od děkana dal si císař vyprávěti zázračný příběh s obrazem Matky Boží Klatovské, jenž se byl dne 8. června 1685 pocením krve udál, o čemž byl za mládí svého slyšel. Po té zasedl císař k tabuli, v níž se účastnili z průvodu císařova nejv. hofmistr kníže Liechtenstein, oba nejv. komoří hrabě Sinzendorf a hrabě Althan, pak dva španělští grandové hrabě Scavalla a hrabě de Monte Santo. Hrabě Sinzendorf obýval s císařem na děkanství, kdež v noci odpočíval s císařem v téže ložnici pod baldachynem ze zeleného koberce nad lůžkem zavěšeným; kníže Liechtenstein bydlil v domě Fridricha Hory z Ocelovic blíže kostela a v kaplanství ubytováni byli hrabě Althan a řečení dva grandové španělští.

Příštího dne ráno přítomen byl císař mši

sv., kterou sloužil zpovědník jeho P. Vít Jiří Tennemann: celou mši svatou vyslechl císař kleče, modle se při tom růženec, načež jasným hlasem odpovídal na litanie Loretánské a modlitbu na odchodnou. Když mnozí netajili se podivem svým nad tím, že císař nepřistoupil v kostele k zázračnému obrazu Matky Boží, odpověděl zpovědník císařův, že císař nikdy nevstupuje na dřevěné schody, že však na důkaz své úcty k Rodičce Boží přímo do kostela se odebral, nedbaje toho, že téhož dne 20. ledna obcovał mši sv. v Domažlicích ve své ložnici, a že toužil slyšeti mši sv. u oltáře divotvorné Matky Boží, jakkoli byl tuhý mráz; druhého dne opětne že do kostela vstoupil, aby službám Božím byl přítomen, kdežto všude jinde mimo Klatovy po celé cestě své mši sv. slychal toliko ve své ložnici.

Během dopoledne rozloučiv se s deputací stavův českých a s přítomnými hodnosty duchovenskými i světskými opustil císař za nadšeného pozdravování shromážděného obyvatelstva, jež náměstí Klatovské i všecky ulice, jimiž se průvod císařský bral, naplňovalo, starobylé město šumavské a jel dále do Horažďovic, kde taktéž přenocováno bylo. O další cestě císařově po území českém v jižní části království víme jen tolik, že dne 23. ledna 1712 zavítal mladý panovník do města Jindřichova Hradce, kdež jej jmenem nezletilého držitele panství hraběte Františka Josefa Černína z Chudenic uvítal poručník téhož zemský hejtmán moravský hrabě František Josef Waldstein z Vartemberka. Také zde byla shromážděna všechna vůkolní šlechta a město hemžilo se davu lidu, jenž císaře při jízdě do starobylého zámku Černínův nadšenými pozdravy provázel. Mezi skvělou hostinou, již hrabě Waldstein ve slavnostní síni zámecké k počtě císařově uspořádal, přivezeno ze zámeckého sklepa sto věder vína na náměstí před radnici a vyčepováno lidu, jenž až do pozdní noci panovníkovi na zdraví připíjel a slávu mu provolával.

Druhého dne na to opouštěl císař opět Hradec Jindřichův a tím i království České, které mu i přes to, že cesta jeho jen po části jižního území téhož vedla a pobyt jeho v Čechách pouze čtyry dni trval, holdováním stavův českých a nadšenými projevy obyvatelstva nejokázalejší uvítání a pohostění prokázalo. Bral se přes Dolní Rakousy dále do sídelního města svého Vídně, kde jej nejdůležitější státní akty očekávaly. Především to

byla korunovace na království Uherské, jež císaře nejvíce zaměstnávat musila, neboť i přes mír Satmárský, jehož byl císař Josef I. se stavy uherskými docílil, vřelo v nepokojné zemi této ještě mnoho látek hořlavých, jak se to i na korunovačním sněmu v Prešpurku brzo objevilo. Byl se císař vydal do města tohoto dne 18. května a příštího dne konal tam, oděn jsa v národní kroj maďarský, slavný vjezd a byl dne 22. května s obvyklou okázalostí korunován. Avšak hned v prvních schůzích sněmu byly od mnohých horlivců jak s protestantské tak s katolické strany obnoveny předešlé hádky náboženské, tak že se k jinakým záležitostem zákonodárným nedospívalo. Císař čekal s velkou trpělivostí na zakončení sněmu, ale nemoha se téhož dočkat, opustil dne 3. srpna zase Prešpurk, když byl protestantům uherským aspoň tolik slíbil, že věrně zachová, co bylo vzhledem ku svobodnému vykonávání víry protestantské v míru Satmárském vyjednáno a že tudíž proti nikomu libovolně vystupováno nebude. Duchovenstvu katolickému, které mu připomínalo, aby pamatoval na to, čím jest jako katolický král španělský a apoštolský král uherský římské církvi povinen, odpověděl dosti samostatně, že jest také tolik katolický jako duchovenstvo samo a ochoten každé hodiny život svůj pro církev katolickou nasadit, avšak co se týče uherských protestantů, že musí činiti, čeho spravedlnost a právo vyžadují a co prospěch jeho říše a všech zemí podporuje.

Nevykonav v Uhrách tudíž nic jiného, než co smír Satmárský předpisoval, a zůstaviv obě strany náboženské prozatím v nejistotě, jakým směrem se vláda jeho bráti bude, vrátil se po čtvrtletním pobytu z Prešpurku zase do Vídně, kdež dne 8. listopadu 1712 přijal také holdování a slib věrnosti od stavův dolnorakouských. Zálubu svoji v okázalých slavnostech dvorských osvědčil hned v tomto prvním roce panování svého, když jakožto vévoda Burgundský dne 30. listopadu v den sv. Ondřeje jakožto patrona řádu zlatého rouna uspořádal ve Vídni první slavnost řádovou, která se od té doby každoročně koná. Jako král španělský přenesl řád zlatého rouna do Rakouska, kde se řád tento jakožto nejvyšší vyznamenání jen katolickým mužům z panovnických neb nejvznešenějších rodův šlechtických uděluje.

Pragmatická sankce.

Poukázali jsme již k tomu, že Karel VI. byl po smrti císaře Josefa I. již jen jediným mužským členem rodu Habsburského, tak že další udržení rodu tohoto pouze na něm spočívalo. Zároveň pak jsme se již také o tom zmínili, že dosavadní manželství jeho zůstávalo bezdětné, a to byla okolnost, která jak v mladém panovníku, tak i v ministrech jeho nejvážnější myšlenky vzbuzovati musila. Zemřel již císař Josef I. bez mužského potomka, což kdyby podobný osud i císaři Karlu VI. byl usouzen býval, jak mělo tu o tak rozsáhlém dědictví jeho rozhodnuto býti?

Císař byl při návratu svém ze Španělska do Vídně sice teprv dvacet šest let starý a mohl se tudíž mužských potomků ještě nadíti, ale také opak byl velmi možný, zvláště když se zdálo, že manželství jeho zůstane vůbec bezdětné. Proto naplňovala císaře obava, že se četné a bohaté koruny jeho jednou rozpadnou, nebudou-li „jako články řetězu“ nerozlučně spolu spojeny. Tatáž obava naplňovala též státníky a důvěrné rádce jeho, jakož vůbec všechny, kdo k dynastii a k vlasti láskou lnuli. Princ Eugen Savojský přiznal se jednomu z přátel svých, kterak „otázka nástupnictví způsobuje mu nejnepokojnější hodiny jeho života, zvláště vzpomene-li si na výrok českého dvorského kancléře hraběte Jana Václava Vratislava, který již za císaře Josefa I. vždy pravil: „Nebe račiž nám dopřáti prince, neboť nelze si jinak mysliti, než že dědičné země rakouské stanou se kořistí nepřátel.“ Podobně smýšleli ostatní státníci a ministři Karla VI. a všickni byli přesvědčeni o nutnosti udržení celistvého Rakouska.

Dle dávných rodinných řádů v rodu Habsburkův, jak od císařův Karla V. a Ferdinanda I. jakožto základní zákony co do nástupnictví na trůnu vydány a od dalších panovníkův až do Leopolda I. blíže vysvětleny byly: panovalo v rodu tomto právo prvorozenství, dle něhož dědil nejdříve nejstarší syn a kdyby ten neměl potomka mužského, pak bratr mladší a když by vůbec mužských potomků nebylo, mělo dědictví na nejstarší dceru panovníkovu přejíti. To platilo nejdříve pro dědičné země rakouské a pak i pro království České a Uherské s přivtělenými jejich zeměmi, jen že vzhledem k oběma zemím těmto bylo ustanovení o dědičném právu dcer dosti nejasné, anť Ferdinand I. v kodexu svém ode dne 4. února 1547 jen očekávání

vyslovil, že v daném případě království České a Uherské nejstarší dceři v dědictví připadnou. Určitěji byla zásada tato vyslovena v rodinné smlouvě ode dne 12. září 1703, kterouž císař Leopold I. a starší jeho syn Josef odřikli se práva na království Španělské ve prospěch Karla III. Ve smlouvě té bylo stanoveno, že kdyby jedna větev rodu Habsburkův po meči vymřela, má po ní dědit větev druhá a kdyby i v té nebylo dědicův mužských, měly dědictví nastoupiti nejprv dcery Leopoldovy, potom dcery Josefovy a konečně po těch dcery Karlovy. Za těchto okolností nebyly by se ani dcery Karlovy, kdyby jaké ještě měl, ku nástupnictví dostaly, neboť roku 1712 byly na živu ještě tři dcery císaře Leopolda I. a dvě dcery císaře Josefa I.

To bylo hlavní příčinou, že Karel VI. hned v prvním roce panování svého pojal myšlenku, všechny starší zákony a řády o dědičném posloupnosti sloučiti v jediný zákon dědičný, jenž by otázku nástupnictví pro všechnu budoucnost přesně a určitě vymezil. Hned po návratu svém z Uher jednal císař s nejdůvěrnějšími rádci a státníky svými o upravení této záležitosti, jejíž provedení za nejdůležitější úkol života svého pokládal. Předběžné jednání o věci, jimž měl býti zřízen nezvratný základní zákon pro mocnářství Rakouské, bylo zachováno v nejhlubším tajemství a teprva když po uvážení všech okolností a po všestranných poradách znění památné listiny o příštím právu posloupnosti v rodu Habsburském ustanoveno bylo, ohlášen státnický akt tento veřejnosti a to s plnou okázalostí a u přítomnosti zástupcův veškerých zemí a říší císařských.

Dne 19. dubna 1713 dal císař veškeré ve Vídni meškající tajné rady o deváté hodině dopolední do dvorního hradu pozvati. Ministři a tajní radové byli dle důstojenství svého do síně tajných radů voláni. Přítomni tu byli: princ Eugen Savojský; kníže Schwarzenberk; arcibiskup kníže Trautsohn; hrabě Traun, zemský maršálek dolnorakouský; hrabě Thurn, nejv. hofmistr císařský; hrabě Dietrichstein, nejv. podkoní císařský; hrabě Starhemberg, president cis. komory; hrabě Martinic mladší; hrabě Herberstein, vicepresident dvorní vojenské rady; hrabě Šlik, nejvyšší dvorský kancléř český; hrabě Schönborn, říšský místokancléř; arcibiskup z Valencie ve Španělsku; hrabě Sinzendorf, nejv. komoří císařský; hrabě Paar, nejv. hofmistr ovdovělé císařovny Amalie; hrabě Sinzendorf, vice-

president říšské dvorní rady; hrabě Mikuláš Illésházy, nejv. kanclér uherský; hrabě Khevenhüller, místodržitel dolnorakouský; hrabě Gallas; hrabě Salm, nejv. podkoní ovdovělé císařovny Amalie; markýz Romeo, král. španělský tajný sekretář státní; hrabě Kornis, sedmihradský místokanclér. Konečně jako zapisovatel byl přítomen referendář šl. Schick.

Císař seděl na trůnu pod baldachynem a sledlil shromážděným, kterak proto je před sebe dal shromáždit, aby jim oznámil, že císař Leopold i římský král Josef slavné paměti a též on sám vydali od sebe řád o poslušnosti na trůnu, na nějž přítomní tajní radové přísahu složili. Poněvadž ale z těchže již jen několik na živu se nalézá, uznal císař toho potřebu, aby přítomným tajným radům a ministrům nejen toto oznámení učinil, ale i zmíněný řád o poslušnosti jim přečísti dal. Nejvyšší dvorní kanclér hrabě Seilern četl po té řád o poslušnosti, daný dne 12. září

1703, i s dodatkem, načež císař s trůnu následující prohlášení učinil:

„Dle řádu tohoto připadla ku španělským královstvím a zemím po smrti císaře Josefa I. slavné paměti, jenž mužských potomků nezůstavil, také všechna dědičná království a země téhož na Jeho Milost císařskou a jeho manželské mužské potomky dle práva prvorozenství, pokud totéž trvá, způsobem nerozdíl-

ným. Nebylo-li by však potomkův mužských (což Bůh milostivě odvrátiti račiž), má dědictví toto na pozůstalé manželské dcery vždy dle práva prvorozenství rovněž nerozdílně spadnouti. Kdyby pak nebylo po Jeho Milosti císařské ani mužských ani ženských potomkův, má toto dědičné právo na všechna dědičná králov-

ství a země nerozdílně připadnouti Jejich Milosti císařských pozůstalým dcerám a jejich manželským potomkům opět dle práva prvorozenství, při čemž se rozumí tolik, že po obou větvích, totiž panující větvi Karlově a zanechané ženské větvi Josefově, následuje dědičné právo sester císařových a všech jiných větví nejjasnějšího rodu dle práva prvorozenství. Trvalý tento řád byl ku cti Boží a k zachování všech dědičných zemí zřízen a od Jejich Milosti císařských pana otce a pana bratra Jeho Milosti císařské osobní přísahou spečetěn. Pročež Jeho Milost císařská, pevně rádu toho se přidržujíc, do taj-

ných rad a ministrů svých vlídně se naděje a zároveň jim milostivě připomíná a jim poroučí, aby také oni tento řád a nařízení plně zachovávali, jeho hájili a dle něho jednali, pročež Jeho Milost císařská z té příčiny je tajné rady a ministry z dalšího závazku mlčenlivosti propouští.“

Po slavném prohlášení tomto, které bylo pro největší část přítomných hodnostův ovšem



Císař Karel VI.

neočekávanou novinou, opustil císař opět shromáždění, načež dvorní rada a sekretář šl. Schick sepsal protokol, jež pak podepsal a pečeti opatřil. Protokol tento jest prvotním dokumentem o veledůležitém státním aktu, jímž se právo posloupnosti pro všechny dědičné země císařského rodu Habsburského na nový základ stavělo a od té doby nezrušitelným zákonem základním pro říši Rakouskou jest. Teprva později, když se o to jednalo, aby zákon tento byl od stavův zemských v jednotlivých zemích dědičných schválen a přijat, i aby též cizí mocnosti jej pro sebe za závazný uznaly, bylo slovné znění jeho rozšířeno a tu užito proň názvu „pragmatická sankce“, pod kterýmžto jménem památná listina tato světové paměti došla a v dějinách zemí rakouských úhelny kámen tvoří.

Podstatný obsah její dá se zahrnouti ve tři články: 1. že veškeré dědičné země rodu Habsburského nemají se nikdy dělit, nýbrž zůstávají vždy pohromadě, dokud panovnický rod ten úplna nevymře; 2. že v nerozdílném panství nad zeměmi těmito nastupovati mají dle pořádku prvorozenstva mužští potomci z arcidionu Rakouského a 3. když by nebylo mužských, také ženské a sice nejprv dcery Karla VI., pak Josefa I., potom Leopolda I. i s jich potomstvem obojího pohlaví, a konečně i ostatní větve rodu Rakouského a to vždy řádem prvorozenstva a se zachováním přednosti mužských před ženskými.

Právnický i politický zarážeti musila dvě nejasná místa jak v ústním prohlášení císařovu, tak v pozdějším písemném znění pragmatické sankce, že totiž císař odvolával se ke smlouvě o posloupnosti ode dne 12. září 1703, jakoby pragmatická sankce s toutéž se srovnávala a jakoby trvalý řád o posloupnosti, jímž zde pouze pragmatická sankce míněna býti mohla, byl též osobní přísahou Leopolda I. a Josefa I. spečetěn. Vždyť pragmatická sankce ustanovovala přece pravý opak toho, co bylo ve smlouvě ode dne 12. září 1703 ujednáno. Tam bylo řečeno, že v případě nebyti potomků mužských mají dědit nejprve dcery Leopoldovy, pak Josefovy a konečně teprv Karlovy: kdežto v pragmatické sankci pořádek tento přímo byl zvrácen, anť podle nového tohoto zákona základního dědily nejdříve dcery Karlovy, pak Josefovy a konečně teprv Leopoldovy. Také o nějaké závaznosti Leopolda I. a Josefa I. vzhledem k důvodnější platnosti pragmatické sankce nemůže

býti řeči, poněvadž oba panovníci tito roku 1713 již na živu nebyli. Konečně ustanovení, že v posloupnosti po všech potomcích tří císařů mají následovati potomci „všech jiných větví nejjasnějšího rodu,“ nedalo se v praxi ani provesti, neboť takových potomků sešvakřených a jinak spřízněných panovnických rodů bylo a jest dosud na sta a na tisíce, tak že již vymření rodu jediné Marie Teresie náleží k holým nemožnostem, nehledě ani k tomu, že by pak musilo býti vyhledáváno potomstvo deér Josefových a konečně deér Leopoldových.

Nejasné toto znění bylo také příčinou toho, že manželé obou deér Josefových, totiž kurfiřt Saský a kurfiřt Bavorský, ač se zpočátku k pragmatické sankci přiznali, později proti ní protestovali a konečně po smrti Karlovy i válečně proti nástupkyni jeho Marii Teresii vystoupili. Totéž učinily touže dobou i Prusko a Francouzsko, ač taktéž byly platnost pragmatické sankce uznaly. Bylo však památné listině této souzeno, aby dříve prošla ohněm války, než byla konečně na všech stranách právoplatně uznána, čehož docílono jenom tím, že ji též národové rakouští krví svou spečetili.

Ačkoli se v pragmatické sankci výslovně dí, že císař vydává tento řád o posloupnosti „jakožto pán neobmezený z plné své moci“, přece nemohl si Karel VI. tajiti, že by pouhá tato slova ani ve vlastním jeho rodu, tím méně pak u cizích mocností žádně nerozborné hradby pro platnost pragmatické sankce netvořila. Proto bylo po celý ostatní život jeho přední starostí, aby platnost listiny této jak v rodu svém tak u cizích mocností zabezpečil; zejména v tomto posledním ohledu přinášel i veliké oběti politické a hmotné a přece tytéž hned po smrti jeho marnými se ukázaly. Když se císaři roku 1716 princ narodil, zdálo se, že hlavní příčina k vydání pragmatické sankce a taktéž i starost o provedení její odpadá; ale když princ po několika měsících zemřel, musil císař opět všechny snahy obnoviti, aby pragmatická sankce plně platnosti nabyla. Když se arcikněžna Marie Josefa, nejstarší dcera císaře Josefa I., r. 1719 za Augusta prince Saského provdávala, musila vydati od sebe tak zvanou renunciaci, totiž prohlášení, že se podle znění pragmatické sankce zříká všech nároků svých na země rakouské ve prospěch mužských i ženských potomků císaře Karla VI. Totéž o tři léta později musila učiniti druhá dcera Jose-

fova, když se roku 1722 provdávala za dědičného prince Bavorského Karla Alberta, a totéž činí dodnes všechny arcikněžny rakouské, kdykoli se do ciziny provdávají. Ba když císař roku 1736 nejstarší svou dceru arcikněžnu Marii Teresii za vévodu Františka Štěpána Lotrinského provdával, musili se oba, ačkoli Marie Teresie již r. 1720 za nástupkyni císařovu prohlášena byla, práv svých k trůnu odřici pro ten případ, kdyby císař později ještě nějakým mužským potomkem obdařen býti měl. Toho se však již nestalo a takž stala se dle pragmatické sankce Marie Teresie nástupkyní otce svého.

Avšak trvalo to ještě plných sedm let, než si císař Karel VI. počal zabezpečovati především u stavův dědičných zemí svých souhlas s pragmatickou sankcí, kteréhožto prodlení však byly jen zevnější běhy příčinou; zuřilť v letech 1713 a 1714 mor v zemích rakouských, který podobné důležité a dlouhé vyjednávání státní nemožným činil, načež později byl císař opět válkami zabavován. Tím se stalo, že teprva roku 1720 byli nejprve stavové dolnorakouští ke dni 22. dubna k mimořádnému zasedání do Vídně svoláni, aby pragmatickou sankcí schválili a plnou platnost její jakožto nového základního zákona pro posloupnost na trůn uznali. Jednání sněmovní dalo se zde hladce, neboť již dne 30. dubna přinášela deputace sněmu stavovského s obvyklou tehdejší okázalostí a ve slavnostním průvodu císaři usnesení sněmu o schválení pragmatické sankce, že „kdyby Jeho Milost císařská bez potomkův mužských zemřiti měl, všecka království a země jeho nejstarší dceři arcikněžně Marii Teresii připadnouti mají.“ Ještě téhož roku učiněno podobné usnesení v Horním a Dolním Slezsku, kde o zemských záležitostech rozhodovali vévodové, knížata a svobodní rytíři, kteří měli právo na sněmu zasedati. Také zde uznána pragmatická sankce na sjezdu knížat dne 21. října 1720 ve Vratislavi konaném. V Čechách svolán za týmže účelem sněm stavovský ku dni 12. října 1720 na hrad Pražský, ale bližší vyličení památného tohoto sněmování českého zůstavujeme si až k roku onomu. V následujícím roce přijata jest pragmatická sankce v Chorvátsku na stavovském sněmu v Záhřebě dne 9. března 1721.

Ve všech těchto sněmích zemských dalo se schválení pragmatické sankce bez oposice, ale tím větší obtíže byly očekávány ze zná-

mých příčin od stavů v Uhrách, neboť tam i po smíru Satmárském bylo mezi stavy dosti nespokojencův a bylo se lze obávati, že i cizí mocnosti, jako to bylo u př. Francouzsko již po půl století veřejně i tajně dělalo, na rozhodnutí stavův uherských také v záležitosti této působiti budou. Nechováno tudíž u dvora Vídenského mnoho naděje, že pragmatická sankce bude v Uhrách rychle a bez oposice přijata, poněvadž bylo známo, kterak se v cizině s neobyčejnou napnutostí k vyřízení této věci v Uhrách hledí, a kterak nespolehlivé jest smýšlení u mnohých stavův uherských. Konečně jednalo se o věc důležitosti státoprávní, která zvláště v Uhrách na váhu padala. Byloť císaři Karlovi VI. před jeho korunováním na království Uherské předloženo patero článkův ku potvrzení, mezi nimiž se nalezal i ten, že kdyby císař bez mužských dědicův zemřiti měl, mají Uhři právo krále svého si voliti. Můžeme se domyslit, že hlavně tento článek to byl, jenž Karla VI. a přední jeho státníky k tomu přiměl, aby pragmatická sankce byla zřízena, neboť hrozilo nebezpečí, že se království Uherské v nebytí mužského dědice Karlova od ostatních dědičných zemí rakouských pod jiným králem odloučí. Také byly pak skutečně hned po návratu císařovu z Prešpurku zahájeny ve Vídni tajné porady, z nichž pak dne 19. dubna 1713 slavné prohlášení císařovo o nové posloupnosti na trůn vzešlo.

Proto Karel VI. odhodlal se k tomu, že osobně zahájí sněm uherský roku 1722 do Prešpurku svolaný, jemuž pragmatická sankce ku přijetí předložena býti měla. Obavy císařského dvora vzhledem k možné oposici se však tehdejší nesplnily, neboť za posledních let bylo se smýšlení stavův i obyvatelstva v Uhrách ve prospěch věci císařské naklonilo; bylať uherská dvorní kancelář i dvorní komora uherská znovu zřízena, vojenská správa upravena a v zemi stálé vojsko zavedeno, správa země zlepšena a mnohá prospěšná zařízení skutkem učiněna; hlavně pak působila ku příznivému obratu tomuto nedávná vítězství prince Eugena Savojského ve válce proti Turkům, neboť mírem Požarevským, dne 21. července 1718 uzavřeným, připojeny jsou k území koruny Uherské Banát, Bělehrad a část Srbska až k řece Timoku, část Bosny a část Valašska až k řece Alutě; plavba na Dunaji byla prohlášena za svobodnou a uherští poddaní mohli vésti volný obchod do Turecka. Zvláště tyto hmotné úspěchy utlumily hlasy oposice na sněmu uher-

ském a v uvážení toho, že císaři přísluší svazky krevnými právo dědičné po císaři Leopoldovi i po císaři Josefovi, dále v uvážení, kterak vítěznou válkou moc i blahobyť Uherska doma i zevně se povznesly a konečně v uvážení zla, jakéž zemi při každém mezikráloví nastává, přijata jest předloha císařova od stavův vliďněji, než bylo vůbec očekáváno. A když po odjezdu císařovu od sněmu splnomocnění komisaři hrabě Gundakar Starhemberg, president dvorní komory, a František Ferdinand hrabě Kinský, nejvyšší kancléř český, předlohu způsobem státnickým i diplomatickým zastupovali, přijata jest tatáž hned v tomto zasedání sněmovním v plném znění ochotně, ba od většiny sněmovní i s nadšením. Tím stala se pragmatická sankce i pro království Uherské základem zákonem státním a zrušením sněmovní články z roku 1712 o svobodné volbě krále v nedostatku mužských potomků, neboť dědičnost trůnu měla přecházeti též na ženské potomky císařovy ve všech dědičných jeho zemích od sebe neodlučitelných, jak to v pragmatické sankci ustanoveno bylo. Slavná deputace sněmovní s kardinálem hrabětem Csákyem v čele odevzdala toto závažné snesení sněmu uherského císaři ve Vídni a ten je dne 19. června 1723 potvrdil. Snadno si lze pomyslit, jaká radost z toho panovala u dvora Vídenského, že jednání s Uhry tak neočekávaně rychle a příznivě vyřízeno bylo. Princ Eugen Savojský psal o tom knížeti Salmovi, kterak teprv nyní rád poslouposti v domě panovníckém zabezpečený vidí a kterak již všechny pochybnosti o vlastnosti dědičné a volební říše rozptýleny jsou. Mohl si zkušený státník a válečník tento představit, jaké zmatky by v říši císařově nastaly, ba kterak by jí nebezpečí rozpadnutí hrozilo, kdyby po smrti Karla VI. království Uherské arcikněžnu Marii Teresii za nástupkyni jeho neuznávalo a jiného krále dle článku z roku 1712 si zvolilo. Toto nebezpečí přijetím pragmatické sankce od Uhrův bylo nyní navždy zažehnáno a tím se vysvětluje vysoké ono uspokojení u dvora Vídenského. Uhrové pak osvědčili dceři císařově Marii Teresii věrnost způsobem, jímž všechny své dřívější rebellie proti rodu Habsburskému odčinili.

V Sedmíhradsku byla pragmatická sankce přijata na sněmu v Sibíni konaném již dne 30. března 1722, po třech letech následovalo totéž v Miláně a v Mantově, dne 15. května 1725 byla pragmatická sankce

pro Nizozemsko prohlášena místodržícím císařským hrabětem Daunem v Bruselu, když ji byli v předcházejících dvou letech stavové uznali: roku 1728 přijali ji stavové ve Štyrsku, v Korutansku a v Tyrolsku, načež Krajinsko teprv roku 1739 závěrek učinilo. Není známo, zdali pragmatická sankce byla též prohlášena v Neapolsku, kteráž království od roku 1707 do roku 1734 k državě Habsburkův příslušelo; zdá se však, že se tak nestalo, poněvadž v zemi té ženská posloupnost ode dávna zákonem stanovena byla.

Zabezpečiv takto platnost pragmatické sankce ve svých nejpřednějších zemích dědičných, snažil se Karel VI., aby podobně závazným způsobem také od mocností evropských uznána byla. To byla ovšem úloha nerovně obtížnější, neboť všechna tehdejší státní politika měla svůj základ v bezmezném sobectví, ba u mnohých států, jako tomu u Francouzsku bylo, pěstovala se ve velkém tatáž soustava, jakou byli ve středověku loupežní rytíři v malém provozovali. Příklad krále Ludvíka XIV. byl sledován i v četných jiných zemích, nevyjímaje ani státečky v říši římsko-německé, které prosty jsou veškeré lásky ku společné vlasti i v tomto ohledu dle příkladu Versaillského se opířily. Zakusil toho též císař Karel VI., když se do této císařské říše své dostavil se žádostí, aby pragmatickou sankcí uznala a váhou svou mezinárodní platnost její podepřela. Na podzim roku 1731 předložil principální komisař císařův lantkrabě Fürstenberg kurfiřtům a stavům říše římsko-německé dekret císařský, v němž se žádalo, aby říše převzala záruku platnosti pragmatické sankce. Požadavek tento se ale zpočátku s velkým odporem setkal, poněvadž někteří kurfiřti i stavové namítali, že dle zlaté bully Karla IV. žádná ženská nemůže mít hlasu kurfiřtského, který by dle pragmatické sankce královně české připadl. Zvláště kurfiřti Bavorský a Saský odvolávali se ostře k důvodu o českém kurfiřtském hlasu, nic nedbajíce toho, že by jim úzký příbuzenský svazek s císařem takovéto nepřátelské vystupování zabráňovati měl. Teprva když král pruský pro uznání pragmatické sankce se vyslovil, obrátila se věc k lepšímu, neboť sbor říšských měst vyslovil se dne 7. ledna 1732 jednohlasně pro předlohu a téhož dne učinil to sbor knížat, načež dne 11. ledna též sbor kurfiřtův většinou hlasů pragmatickou sankcí přijal. Dne 4. února 1732 bylo v té věci uči-

něno všeobecné snesení říšské, ale kurfiřti Bavorský, Saský a Falcký podali už dříve protest proti témuž, ba zástupce kurfiřta Bavorského ze schůze sněmovní dokona odešel. Přes to byla pragmatická sankce v říši římsko-německé uznána, což nezůstalo bez vlivu na rozhodnutí cizích mocností ve věci této, zvláště když císař tak těžké oběti byl hotov přinášeti, aby deři své nástupnictví na trůn pojistil. Zřekl se takřka všech úspěchů, kterých byli oba předchůdce jeho na poli válečném dobyli, zřekl se takřka všeho, o č byla válka o dědictví španělské vedena, totiž království Španělského samého, pak Neapolska a Sicílie, ostrova Sardinie, vévodství Lotrinského a Barského a připustil, aby Elsasko již navždy při Francouzsku zůstalo.

Za to dostalo se mu od mocností papírového uznání pragmatické sankce, které mělo u nich platnost jen potud, dokud císař oči nezavřel. Prusko a Rusko učinily tak roku 1726, Anglicko a Generální Státové roku 1731, začez ale musil císař zrušiti obchodní společnost v Ostende, která oběma těm státům na moři nepřijemnou soutěž dělala. Roku 1733 přiznal se ku pragmatické sankci kurfiřt Saský a král Polský a konečně učinily tak v dalších letech Francouzsko, Španělsko a Sardinie a sice poslední toto království teprv roku 1739, tak že lze říci, že Karel VI. ztrávil celý svůj život snahami o uznání tohoto nejpřednějšího státnického činu za svého panování. Jak málo se ale všechny tyto slavné zápisy a přísahy cizích panovníkův osvědčily, objevilo se hned po smrti císařově, kdy pragmatická sankce byla by od těchže panovníků roztrhána bývala, kdyby ji národové rakouští svou věrností a hrdinností nebyli slavně obhájili.

Mor v Čechách a na Moravě r. 1713 a 1714.

Teprva jedno pokolení lidské bylo od krutého moru roku 1680 minulo a již byla země česká roku 1713 poznovu děsným hostem asijským navštívena, jenž v obyvatelstvu jejím zase tak nemilosrdně řádil, jakoby krvavá válka byla v krajích českých zuřila. Ztráty morem tímto způsobené byly roku 1713 ještě citelnější než roku 1680, poněvadž soustředily se na jednotlivá města a kraje, kdežto území roku 1713 od moru ušetřené bylo v Če-

chách i na Moravě mnohem větší než při morové nákaze roku 1680. Zvláště v Praze padlo moru roku 1713 mnohem více lidských životů za obět, což platí také o městě Olomouci, kdežto město Brno tentokráte úplně od moru ušetřeno zůstalo.

Oběti tyto pak mohly z valné míry zmírněny neb dokona vyvarovány býti, kdyby se v čas byla prováděla opatření zdravotní, roku 1680 nakázaná, a kdyby se bylo lépe pečovalo o čistotu ve městech, zvláště v odlehlejších částech města, chudinou hustě obývaných. Takž ale přišlo průběhem tří desíletí úradní ono nařízení stran zdravotnictví a udržování čistoty v ulicích i v domech též ve hlavním městě českém poznenáhlu v zapomnutí a ve venkovských městech bylo v tom ohledu ještě hůře. Ze zpráv lékařů a magistrátů městských, podávaných vyšším úřadům v době, kdy morová nákaza v zemi již hustě proskakovala, dovídáme se množství žalob na nečistotu a na nedostatek všech zdravotních opatření v odlehlejších částech měst. V Praze samé bylo v tom ohledu nejhůře jako obyčejně v Židovském městě, pak na Újezdě na Malé straně, v Podskalí na Novém městě a na Františku na Starém městě, ve kterýchžto čtvrtích města se také první případy morové nákazy objevily. Když pak se úřadové ku větší činnosti v oboru zdravotnictví vzhopili, bylo již pozdě a nebezpečí moru nedalo se více odvrátiti.

A přece mohlo se již od delší doby s jistotou předvídati, že nebezpečí toto celé české zemi hrozí, neboť již na jaře roku 1711 objevil se v Cařihradě a v okolí mor, jenž tam jako vždy z Malé Asie přivlečen byl a rychle po všech krajích půlostrova balkánského se šířil. Byl to mor tím zhoubnější, poněvadž mu tehdaž podlehal též dobytek hovězí, čehož při moru roku 1680 nebylo. Z Turecka byl mor zavlečen do zemí sousedních, najmě do Uher, do Štýrska a do Polska, tak že nákaza s několika stran současně ke hranicím zemí českých se blížila. Během roku 1712 objevila se z Uher v Dolních Rakousích a ve Vídni, odkud ji nejvíce obchodníci s dobyt看em do Moravy a do jižních Čech roznesli. V Praze objevily se první podezřelé případy morové nákazy již v prvních dnech března roku 1713 a sice v domě proti „třem věnečkům“ na Újezdě v Menším městě Pražském, kde u jistého truhláře čtyry osoby „na peteče“ onemocněly, jak o tom lékař dr. Voos dne 4. března děkanovi lékařské fakulty Mdru.

Janu Ant. Cassinisovi z Bugelly zprávu podal, dokládaje, že jeden z nemocných již zemřel, dva že se uzdravili, ale truhlář že se v největším nebezpečí nalézá. Děkan podal o případu tomto ihned královským místodržícím zprávu a ti již dne 7. března nařídili rektoru P. Jakubu Stesslovi, professoru bohosloví z řádu Tovaryšstva Ježíšova, a magistrátu akademickému, aby bez prodlení dali přísežnými zemskými fysiky a ranléky všecka města Pražská, především ale část města na Újezdě a pak Židovské město prohlédnouti, zda se tam další případy nákazy morové neobjevily a jak to tam s veřejnou čistotou v ulicích, v domech a v příbytcích dopadá. Zpráva fysiků a ranléků zněla v ten smysl, že ani na Újezdě ani v Židovském městě není žádných na mor onemocnělých, ale že zde i tam panuje v ulicích hrozná nečistota a smrad, tak že je tam vzduch velice zkažen a vzniknutí nákazy velmi možné.

Jelikož se v dalších dvou měsících zjevné případy moru neudály a ve dvou jiných podezřelých případech lékaři seznali, že se nejedná o nemoc nakažlivou, počali Pražané opět volněji oddychovati a zdá se, že od přísného vykonávání zdravotních opatření zase upuštěno bylo a též zemští fysikové v úřadě svém vlažně se chovali. Aspoň v prvních dnech července přicestoval do Prahy z morem nakažené Vídně krejčovský chasník Petr Lay, jenž se ubytoval u nožíře Jana Bischofa v domě téhož nedaleko chrámu Matky Boží Sněžné. Druhého dne na to chasník onen zemřel a pak i služka téhož, kteříž oba ve třech dnech nákaze podlehli. Novoměstský fysik dr. Jäckel byl sice k nemocnému učeníkovi volán, ale nikdy se nedostavil, tak že se nákaza v onom domě dále zmáhala, ať také tovaryš nožířův onemocněl. Dr. Jäckel dostal za nedbanlivost svou, když to hejtman Nového města Pražského král. místodržícím oznámil, úřední důtku, kdežto Novoměstskému ranlékovi Leistenovi, který na Malé straně bydlil, nařízeno, aby se do pěti dnů na Nové město přesídlil. Dále nakázáno těmto oběma i ostatním fysikům a ranlékům, aby ku všem nemocným chodili a u každého povahu nemoci zjistili, jinak že s úřadu svého sesazení budou. Současně pak bylo nařízeno, aby z Rakous nebyl nikdo do Čech pouštěn, kdo by nebyl předepsanou karanténou přestál, neb kdo neměl zdravotní průvodní list, že z nezamořeného krajiny přichází.

Opatření toto přicházelo však již pozdě, neboť onen z Vídně přicestovaný chasník byl do nožířova domu skutečně morovou nákazu přinesl, jelikož tam za krátko i jistá punčochářka zemřela, ač to úřadům zatajeno bylo. Podobně zavlekl některý přicestovaný žid (obecně se tehdy v Praze pravilo, že to byl polský žid) mor do Židovského města, kde byl dne 23. července první případ úmrtí morem zjištěn a nákaza v přelidněných a nečistých domech takměř rychlostí blesku se šířila, tak že již dne 14. srpna musili král. místodržící naříditi, aby celé židovské město bylo ihned uzavřeno a všeliké spojení s ním přerušeno. Pouze potraviny a léky směly se tam dodávati, a i tu se musilo největší opatrnosti šetřiti. Pouze v noci směli onemocnění židé přes František a Špitálsko dopravováni býti do židovského lazaretu poblíž Olšan a tolikéž mrtví, kterých se za nedlouho i přes sto denně čítalo, mohli také jen noční dobou na židovský hřbitov u Olšan odváženi býti, kdež je musili hrobníci do hlubokých šachet zakopávati a vrstvou nehaseného vápna pokrývati. Přes to vše šířila se nákaza rychle do ostatních měst Pražských, z nichž šlecht a zámožnější měšťané střemhlav na venek přechali, a též venkovští studenti šmahem Prahu opouštěli, tak že školní rok před časem skončen býti musil. Zhoubný anděl Asrael metal smrtonosné své střely do měst Pražských již s toutéž zuřivostí, jako v osudném roce 1680 a již na začátku srpna 1713 bylo zjevno, že Praha nákazou morovou ještě hůře postižena bude než roku řečeného, poněvadž se s povolaných stran tak málo v pravý čas dělo, aby nákaza zamezena byla, a když již byla vypukla, aby se onemocnělým osobám rychlé a vydatné pomoci lékařské dostávalo.

Císař Karel VI., který všechny hrůzy morové rány ve Vídni prodělal, byl již dne 30. července král. místodržícím nařídil, aby zřídili zvláštní komisi zdravotní, která by vrchní dozor nad veškerým zdravotnictvím vedla a vše potřebné k obmezení nákazy zařizovala. Komise ta sestoupila se však teprva dne 17. srpna, čímž byl drahocenný čas čtrnácti dnů ztracen, kdežto zemští fysikové a ranlékové ve vykonávání lékařských povinností přes všechna úřední nařízení velice liknaví byli. Staroměstský fysik Dr. Pavlovský, jenž měl lékařskou pomocí ve Starém a v Židovském městě přispívati, odvolával se k tomu, že jest již 73 roky stár a žádal,

aby mu byl mladší lékař k ruce přidán. Ustanoven k tomu dr. Šamský, který se pak jakožto horlivý lékař osvědčil. Novoměstský ranlák Leisten usídlil se po obdržení příslušném rozkazu jen na oko na Novém městě, totiž v domě „u tří lip“ na Příkopech, kde se pouze za dne zdržoval, kdežto večer do příbytku svého na Malé straně odcházel, tak že marno bylo jej v noci k nemocným volati. Novoměstský fysik dr. Jäckel, jenž měl též do lazaretu před městem docházeti, protestoval proti tomu, aby právě on co šedesátiletý muž měl takovouto obtížnou úlohu na se bráti, a odvolával se k tomu, že ve Vídni lékaři v čas moru mimo své služné ještě 50 tolarů měsíčně v odměnu dostávali, kdežto v Praze nic podobného se neděje. Za příkladem jeho prohlásil také ranlák Leisten, že bude v lazaretu službu konati, dají-li mu měsíčně ještě 50 zl., a zvýší-li mu pro všecko budoucnost roční služné na 400 zl. Když se o vyslání lékařů do lazaretu Malostranského jednalo, omlouvali se lékaři dr. Fuchs a dr. Maggi svou churavostí, dr. Wahl pak, který byl Prahu bez dovolení opustil a u preláta v klášteře Sedleckém se zdržoval, byl od akademického senátu marně do Prahy volán, aby se pro tento odchod svůj z města zodpovídal. Dva cizí ranlékové z říše, Arnošt Bock z Oettingenu a Fridrich Schindler z Drážďan, musili povolání býti, aby službu lékařskou v lazaretech zastávali. Do města Loun, kde mor zvlášť krutě řádil, měl býti z Prahy vyslán lékař, ale ze čtyř od akademického senátu za tím účelem povolaných lékařů nedostavil se ani jediný, a když senát navrhl dva kandidáty lékařství, nepřijali jich král, místodržící a pohrozili senátu, že hned „zítra“ děkana lékařské fakulty mocí vojenskou do Loun dopraviti dají, nebude-li tam ve 24 hodinách dovedný lékař vyslán. Konečně se tam vydal zmíněný dr. Šamský, který však v Lounech moru podlehl.

Podobnou neochotu jako lékaři jevíli k trpícímu lidu též lékárníci, kteří si ze svého strachu před možným nakažením morovým od akademického senátu vymohli dovolení, že lidé s recepty lékařskými přicházející nesmí do lékárny vstoupiti, nýbrž že se polootevřenými dveřmi mají recepty od nich pomocí kleští přijímati a léky jim tímže způsobem podávati. Léky pak byly neobyčejně zdraženy, tak že jich chudí ani užívat nemohli. Lékárníci židovští pak byli dle úsudku senátu lidé zcela neumělí, kteří řád-

ného léku zhotoviti nedovedli a jen lékvary vydávali, jimiž se nemocným více škodilo než pomáhalo. Ale ani lékařská fakulta Pražská nebyla v této věci lepší, jak to dokazuje její spis „Pražský rád infekční“, pouze v řeči německé vydaný, jakoby Praha byla někde uprostřed říše německé ležela. Odporovala se tu nemocným především modlitba a odříkávání žalmů, chvalozpěvy ku svatým patronům proti moru, sv. Rosalii, sv. Sebestiánu, sv. Rochu, sv. Antonínu a sv. čtrnácti pomocníkům; v druhé kapitole odporučuje se kněžím, jaký šat a jaké prádlo má kněz na se vzíti, když se k nemocným ubírá, načež se uvádějí léky pro boháče a jinaké pro chudé, a mezi těmi vykuřovadlo, které jest jiné pro boháče a jinaké pro chudé. Jako zvláště dobrý prostředek proti moru schvaluje se nositi na srdci „morový štítek“, jenž má na šňůrce kol krku viseti. Dodáme-li k tomu, že universitní senát vyzval knihtiskaře Pražské, aby se přihlásili, který by chtěl „lékařské dílo“ toto zadarmo tisknouti, a že se ani jediný k tomu nepřihlásil, načež je musila zemská tiskárna Helmova vytisknouti, charakterisovali jsme tím dostatečně zvrácený způsob, jakým v Praze se všech povolaných míst proti tak kruté mletě člověčenstva pracováno bylo.

Za takovýchto okolností snadno lze pochopiti, že se rána morová ve městech Pražských úžasně zmáhala a že v měsících srpnu a září již sto a více osob denně na ni zmíralo. V den sv. Václava bylo jí neméně než 285 osob zachváčeno a až od toho dne úmrtnost po několik dní se zmírnila, vystoupila v říjnu zase tak velice, že úřad král. místodržících přesídlil se z Prahy do Plzně a soud apelační do Rokycan, kde až do konce ledna 1714 vytrvaly. Také židé chtěli se ze zamořeného města svého vystěhovati na Císařský ostrov u Smichova, což jim ale k zakročení lékařské fakulty nebylo povoleno, neboť prý by nakažlivinou morovou všecko okolí otrávil a mrtvoly zemřelých do Vltavy házeli, lůza Pražská pak prý by do opuštěného města jejich vpadla, tam loupila a morem se nakazila. Po odchodu státních a zemských úřadů panovalo v Praze již takřka úplné bezvláďí, přestaly všechny styky společenské, ba ani v kostelích nesmělo se obyvatelstvo shromažďovati, nýbrž ustanovila konsistoř arcibiskupská, aby mše sv. byly slouženy pod širým nebem, k vůli čemuž byly na náměstích Pražských postaveny oltáře, u nichž

v děsné této době všechny církevní obřady konány byly. *)

Ale vše to nepomáhalo, neboť až do zimy zuřila nákaza morová nestenčeně a zejména za dnů suchých umíralo lidí nejvíce, kdežto za počasí deštivého a chladnějšího úmrtnost očividně ulevovala. Také bylo pozorováno, že mnohem více žen a děvčat bylo morem zachvacováno, než mužů a hochů, pak že třídy chudší více jím trpěly, než třída zámožných a bohatých. Nemoc sama počínala horečkou, pak otékaly žlázy, tak že se boule tvořily, zejména na některých částech těla, které pak v několika dnech se jítřily a otevřevše se, znamenaly vyvážnutí z nemoci, kdežto jinak otrávil krev, načež již v několika dnech smrt následovala. Obvyčejně trval průběh celé nemoci sedm až devět dní, avšak v četných případech dostavovala se smrt již v několika hodinách, ba byly příklady i náhlé a okamžité smrti. Lékařských pozorování nebylo jako při moru roku 1680 zase žádných činěno, a takž o vlastní podstatě tohoto posledního moru, jenž byl v Čechách a na Moravě zuřil, není ničeho bližšího známo.

Teprva s chladným počasím, v polovici listopadu nastalým, počalo se řádění moru umírňovati, ale ani za mrazivých měsíců prosince a ledna zuření neustávalo, nébrž i v lednu byli každodenně tři i čtyři na mor zemřeli lidé z města vyvázeni. O Hromnicích dovolila konsistoř opět v kostelích bohoslužby konati a v prvních dnech února podala lékařská fakulta zdravotní komisi zprávu, že se ve městech Pražských již jen jednotlivé případy moru vyskytují, a že jest třeba, aby domy, v nichž byla nákaza morová nejlítěji řádila, byly důkladně pročištěny, aby se šlechta a bohaté měšťanstvo bez obavy opět do města vrátiti mohly. Proto nařídila zdravotní komise dne 7. února 1714, aby ve všech městech Pražských konali lékaři a ranlékové,

přibравše si k ruce několik konšelů, všeobecnou prohlídku domů a příbytků, aby se zjistilo, mnoholi morem stížených osob ještě se v Praze nalezá, a pak aby pročištění všech zamořených domů bezodkladně bylo prováděno. Prádla a šatstva po zemřelých osobách bylo dovoleno upotřebovati, jen když totéž venku před městem důkladně provětráno bylo. Ale i za jarních měsíců vyskytovaly se stále ještě jednotlivé případy úmrtí na mor, zejména v Židovském městě, kde si představenstvo židovské ještě dne 14. června 1714 u král. místodržících stěžovalo, že žádný lékař nechce k nemocným ve městě jejich docházeti, tak že titěž bez všeliké pomoci lékařské zmírají. Fakulta lékařská na to odvětila, že nemůže žádnému lékaři předpisovati, aby do „nečistého a smradlavého Židovského města“ docházel, kde se snadno nakaziti a nemoc si způsobiti může.

Proto objevovala se nákaza tu i tam ještě po celý rok 1714, ano jednotlivé případy úmrtí na novo udály se ještě roku 1715, tak že úřadně zjištěné číslo zemřelých ranou morovou jest vyšší, než jak vyšetřeno bylo. Úřední záznamy zahrnují také jen dobu ode dne 22. srpna 1713 do konce března 1714, ač jest jisto, že mor již před onou dobou a také ještě dlouho po ní obětí na lidských životech vyžadoval. Zemřeloť v řečené době na mor ve Starém městě Pražském 2772 osob, v Novém městě 4083, na Malé straně 225, v lazaretu pro Staré i Nové město 958, v lazaretu pro Malou stranu 403, v Židovském městě 3492 osob a vojáků 115 mužů. Vyžádal tudíž mor roku 1713 a 1714 v Praze celkem 12.048 lidských životů, kterýž počet ale lze zajisté na 13.000 osob páčiti, jelikož v něm nejsou uvedeny osoby duchovní a jejich služebnictvo, pak ženy vojáků a dívky jejich. Mimo to třeba bráti ohled na lidi přede dnem 22. srpna 1713 a po březnu 1714 zemřelé. Zuřil tudíž mor tento v Praze mnohem krutěji, než onen roku 1680, anoť tentokráte ještě jednou tolik lidí smrtí zachváčeno bylo. Ovšem bylo obyvatelstvo měst Pražských roku 1713 již početnější než roku 1680, avšak mnoho tisíc lidí bylo před morem Prahu opustilo a takž nezbylo zde mnohem více lidí, než roku 1680. Zemřel tudíž skoro každý šestý člověk ze zbylého obyvatelstva Pražského, což jest úmrtnost úžasná, jakéž při žádném z dřívějších morů pozorováno nebylo.

Snadno lze tudíž pochopiti radost Pražanův, když řádění smrtonosného Asraela

*) Oltáře tyto stály v dřevěných budovách na náměstí Staroměstském a Novoměstském, na Kanském trhu, na hořejší části náměstí Malostranského jinak na Vlaském placu, na druhém náměstí Maltezském a na placu Hradčanském. Na Kanském trhu stály tyto dřevěné kapličky dvě a sice jedna pro Čechy poblíž sochy sv. Václava a druhá pro Němce proti domu „u zlatého beránka“ a postaveny v nich na oltář obrazy Matky Boží Pomocné, které pak po moru do kostela sv. Jindřicha přeneseny byly; obraz z české kapličky postaven v kapli Lamottovské a onen z kapličky německé na oltáři nejsv. Trojice.

došlo konce svého a když ve městech Pražských nastávaly opět poměry pravidelné. Ve všech kostelích Pražských konány na jaře roku 1714 slavné děkovací bohoslužby, zakládány zbožné fundace a staveny sochy na poděkování za skončení moru atd. Magistrat Malostranský byl se zaslíbil, že na témže místě na Vláském placu, kde byla po čas moru dřevěná kaple s oltářem stála, postaví na památku sochu nejsv. Trojice, k níž také dne 1. listopadu 1714 základ položen, načež socha dne 16. června 1715 o slavnosti nejsv. Trojice okázalým způsobem posvěcena byla. Nákres k ní zhotovil dle návrhu cis. architekta Aliprandiho Ondřej Quitainer a zhotovil ji sochař Jan Prokov. Podobné slibné sochy byly postaveny na druhém náměstí Maltežském na Malé straně a na náměstí Hradčanském na téchže místech, kde byly po čas moru kaple s oltáři stály.

Jako roku 1680 způsobil též mor roku 1713 a 1714 obyvatelstvu Pražskému velikých škod hmotných, neboť odchodem veškeré šlechty, bohatého měšťanstva a všeho venkovského studentstva klesly velice příjmy živnostníků a řemeslníků, kdežto ceny potravin a jiných potřeb životních velice vystoupily, poněvadž dovoz z venkova a z ciziny do zamořeného města zcela přestal. Proto císař Karel VI. Pražany již dne 20. listopadu 1713 na tři léta od placení všech daní osvobodil a rovněž i obce městské stísněnému obyvatelstvu všech možných úlev a podpor poskytovat musily. Teprva během letních měsíců roku 1714, když již mor byl z měst Pražských vymizel a jednotlivé případy moru žádným nebezpečím již nehrozily, počaly se poměry v Praze opět lepšíti, neboť šlechta a bohatí měšťané vraceli se sem z venkova, kde mor ještě se šířil, když v Praze byl už zuřiti přestal. Některé zprávy o tehdejší radě moru po venkově budtež i zde uvedeny.

Do Břevnova u Prahy dostavil se příšerný host již ke konci srpna 1713, byv tam přivlečen z Menšího města Pražského 18letým mladíkem Františkem Balounem, který také první v Břevnově na morovou ránu zemřel. Aby mor také do tamního kláštera benediktinského nevnikl jako roku 1680, učiněna rozličná opatření; tehdejší farář P. Lambert Zach byl od ostatních bratří úplně oddělen, tak že i roucha bohoslužebná i oltář měl pro sebe zvláštní; aby se lidé neshromažďovali v kostele, bývalo kázání a mše sv. sloužena pod širým nebem. Morovou ranou stížení

leželi obyčejně venku v zahradách neb ve stodolách; kteří z nich umřeli, bývali pohřbeni zpočátku u kříže poblíž bývalé silnice na Bílou horu vedoucí. Později bylo vedle obyčejného hřbitova zvláštní pohřebiště vykázáno a posvěceno. Koncem listopadu mor ve Břevnově vymizel a více se tam nákaza nedostavila. Ve městě Kolíně objevil se mor teprva ke konci září 1713, kdy dne 29. září felčar Jan Pokorný, jda od Žbraslavic, kde se byl morem nakazil, na louce u mlýna Pekelského ulehnu hlízami, tam také zemřel a hned na místě byl pochován. Dne 8. října bylo ve městě již několik osob morem stíženo a za krátko bylo jich již tolik, že děkan P. Černý s kaplanem svým nestačil ku práci duchovní a povolal sobě na pomoc františkány ze Zásmuk a jiné řeholníky. Primátor Sperling, známý svým nemilosrdenstvím k chudým lidem, děvečku svou hlízami stíženou dal vynesti do své cihelny, a když zemřela, nosiči obecní v noci ji vynesli na hřbitov sv. Jana, a tam ji před zeď hodili. Podruh Jakub Posada, stařec osmdesátiletý, dne 4. listopadu vyšel do vsi za almužnou a než se vrátil, zemřel morem hospodář jeho s manželkou a dítkami. Žebrák při svém návratu nalezl dům zapečetěný a slyše, co se stalo, leknutím zemřel náhle. Celkem zemřelo v Kolíně do konce prosince 122 lidí, nebyl zde tedy mor tehdež tak prudký jako roku 1680, ale ještě po celý rok 1714 morová nákaza ve městě proskakovala.

Mnohem krutěji rádl mor ve městě Lounech, kde nákaza na jaře roku 1714 vznikla a tak rychle jak ve městě tak po všem okolí se šířila, že musilo tam býti odesláno oddělení pěšího pluku Guttensteinského, aby veškeré východy z města a do města strážilo. I rozestaveny jsou stráže na všech cestách k sousedním obcím vedoucích a též na lukách stály stráže, aby ze zamořeného města nikdo vyjiti nemohl. Tam pak nekonány bohoslužby v kostele, nébrž na náměstí u sochy P. Marie, aby se nákaza ještě více neroznášela. Ta ale zmáhala se přes to vždy více a když jí též oba lékaři a bradýř podlehl, nedostávalo se nemocným ani pomoci lékařské a žádáno o takovou z Prahy, odkud ale žádný lékař na tak nebezpečné místo odebrati se nechtěl, až zmíněný již mladý lékař dr. Šamský do Loun se vydal, ale i ten tam v srpnu 1714 moru podlehl. A když nikdo z Pražských lékařů po něm jiti nechtěl, musili královští místo držíci řečeným již způsobem děkanovi lékař-

ské fakulty pohroziti. Celkem zachvátil mor v Lounech přes 500 osob, tak že v nešťastném městě každý čtvrtý člověk zemřel a pro pochovávání mrtvých již ani dosavadní dva hřbitovy nestačily. Rovněž krutě stihl mor město Humpolec, ale teprva v druhé polovici roku 1714, neboť zemřelo tam dle farní matriky od 26. července do 6. prosince téhož léta celkem 264 osob, tak že pro ně zvláštní hřbitov u rybníka Cihelky před městem zřízen býti musil. Ve městě Čáslavi a v okolí zuřil dle tamních současných zápisků městských mor roku 1713 velice silně a po několik měsíců tak strašlivě řádil, že mu již většina osadníků za obět klesla. V této obecné pohromě shromáždili se osadníci Čáslavští v děkanském chrámu Páně před oltářem nejsv. Rodičky Boží a tam se slibem zavázali, že každoročně v neděli svatodušní do Staré Boleslavi k tamnímu zázračnému obrazu Marianskému pouť konati budou, zachránili je Bůh před ranou morovou. Následkem slavného slibu tohoto přestal mor v Čáslavi a v okolí zuřiti a procesí ono konalo se poprvé roku 1715. K podobným procesím do Staré Boleslavy zavázala se též města Roudnice a Mělník, kde mor taktéž mnoho lidí zachvátil, načež po učiněném slibu nákaza rychle přestávala. Také z Hradce Králové vypravilo se za týmže účelem dvojí velké procesí k zázračnému obrazu sv. Salvatora v Chrudimi, aby město od moru ušetřeno bylo, a skutečně nebylo totéž nákazou morovou dotknuto.

Vůbec zůstalo tehdyž mnoho krajín a měst v Čechách od moru ušetřeno, tak že řádění jeho na venkově nebylo ani z polovice tak kruté jako roku 1680, kdežto v Praze naopak mnohem více obětí vyžádal, než roku onoho. Ve městech od moru ušetřených staveny pak hned v následujících na to letech na náměstích sochy na poděkování za to, že nákaza byla od města odvrácena. V Plzni, kde tak jako v Rokycanech nikdo na mor nezemřel, postaveny následkem slibu magistrátem učiněného dne 29. listopadu 1714 na náměstí tři sochy, k nimž pak dne 2. prosince slavné procesí konáno. Rovněž v Písku postaveno roku 1714 na malém náměstí sousí P. Marie s devíti sochami v poděkování za to, že mor do města nevnikl, a totéž se stalo ve městě Poličce, kdež obec za to, že tam nikdo na mor nezemřel, dala od Litomyšlského sochaře Frant. Pacáka zhotoviti krásné seusoší Matky Boží Pomocné s pěti

sochami světcův, kteří se jako pomocníci proti moru vzývají. Město Litomyšl, že před morovým pádem zachováno zůstalo, postavilo na poděkování za to na tržišti sochu P. Marie a při ní sochy sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého. Držitel panství Litomyšlského hrabě František Václav Trautmannsdorf dal ostatně pro případ moru opodál města blíž vesnice Osíku postáviti dřevěnou nemocnici pro osoby morem nakažené, již ale na štěstí nemusilo býti upotřebeno; později byly při baráku tomto jiné chalupy vystaveny a posud se toto místo „lazaret“ nazývá. Na nedalekém panství Lanškrounském však morová rána dosti obětí vyžádala.

Ostatní pohraniční kraje české, kde mnoho lesů čistotu vzduchu udržovalo, zůstaly skoro vesměs od morové nákazy ušetřeny, jak to víme o Broumovsku a Policku, o krajíně Trutnovské a Liberecké; poblíž v kraji však ještě roku 1715 mor proskakoval, neboť v září toho roku byly ve městě Polici opět konány modlitby k odvrácení mornu. V Rudohoří činila všechna města zdravotní opatření a držela pilnou stráž proti osobám ze zamořených krajů přicházejícím, a takž ani tam mor nepronikl. Zvláště pečliví byli v tom ohledu Karlovarští, kdež u každé brány ozbrojení měšťané na stráž stáli, nikoho do lázenského města nepouštějíce, kdo se neprokázal, že z úplně zdravé krajiny přichází. Opatření toto bylo tak přesně zachovááno, že i tři synové měšťanů Karlovarských, kteří v Praze lékařství studovali, teprva potom do města vpuštění jsou, dokud nebyli ve stodole u vesnice Hamru předepsanou třineďlní karanténu přestáli; potřebnou potravu donášel jim tam každodenně hrobník Karlovarský. Tím zůstala všechna okolní krajina od moru ušetřena a na poděkování za to postavila obec Karlovarská roku 1716 na náměstí tanním sochu nejsv. Trojice, kterou Žlutický sochař Osvald Venda zhotovil. Hraběnka z Vrtby, která byla s hraběnkou Šporkovou před morem ve Varech útočiště našla, věnovala na postavení sochy této 1000 zlatých. Také kraje podél Šumavy od Chebu a Tachova až ku Prachaticům a dále ke Krumlovu nepoznaly tehdyž nákazy morové a proto přepjata jest i při tomto moru zpráva kronikářův, že v letech 1713 a 1714 přes stotisíc lidí v Čechách nákazou morovou zachváčeno bylo. S velkou pravděpodobností lze říci, že udání toto sotva s polovice pravé jest, počítaje v to i osoby v Praze na mor zemřelé, kde tato metla

člověčenstva z celé země české nejlítěji zuřila.

Jinak lišil se mor tento v účincích svých od moru z roku 1680 také tím, že morové nákaze podléhal také dobytek hovězí, čehož jindy při moru pozorováno nebylo. Tento pád dobytka dál se ostatně ve všech zemích, kde morová nákaza již od roku 1711 pozorována byla, a takž tomu bylo i v letech 1713 a 1714, kdy největší část hovězího dobytka morem zhynula, neboť dle úředních záznamů padlo ho v těch dvou letech vrchnostem 778.308 a poddaným 1.216.377 kusů, dohromady tudíž 1.994.735 kusů. Jelikož velká část země české morem zastížena nebyla a proto tam ani dobytek nepadal, lze si snadno pomyslit, jak těžká hmotná ztráta stihla tím kraje zachvácené, v nichž bezmála plné dva miliony kusů hovězího dobytka padlo, začez se ubohým poddaným nižádné náhrady nedostalo, kdežto úleva na daních velice skrovná byla. Proto rádi věříme nářkům současníkův, již do Pamětí svých zapisovali, kterak tehdež království České tak veliké škody utrpělo, jakoby po několik let od loupeživého nepřítele bylo pustošeno bývalo. Pravým dobrodiním pro chudý lid bylo, že v těch letech byly brambory do Čech přineseny a zde hojně rozšiřovány, ač jim lid mnohde dlouho přivyknouti nechtěl. *)

Nemenších ztrát doznala morovou nákazou v letech 1713 a 1714 také sousední Morava, kdež ale hlavní město Brno ranou touto ušetřeno zůstalo a za to venkov tím více trpěl. Vnikl tehdež mor se dvou stran a sice od jihu z Dolních Rakous a od severu ze Slezska, do kteréžto poslední země nákaza ze sousedního království Polského přivlečena byla. Avšak na Moravě objevil se dříve mor dobytčí a sice již v létě roku 1711, jak to dokazuje patent ode dne 4. srpna 1711, kte-

rým se obyvatelstvu rolnickému sdělovaly prostředky léčební, které prý se jinde proti nákaze této co účinnivé osvědčily. Avšak pád dobytka trval dále, tak že dne 7. prosince 1713 musil býti vydán nový dekret, kterým se zakazovalo konati dobytčí trhy v místech, kde dobytčí mor panoval, dále nesměl dobytek nikam bez zdravotních průvodních listů hnán býti, a konečně se přísně nakazovalo, aby každý padlý kus dobytka byl ihned zakopán. Přes všechna tato opatření zhynulo v těch letech na Moravě množství hovězího dobytka, tak že tím rolnické obyvatelstvo velice ochuzeno bylo a též vrchnosti značnou škodu trpěly. Leč i ve městech padal dobytek velmi četně a zaznamenáno jest v kronice města Hranic, že tam roku 1712 ve dvou měsících padlo přes 350 kusů hovězího dobytka, načež později padaly také ovce a černý dobytek.

Morem počali lidé na Moravě zmíratí touže dobou jako v Čechách, totiž v srpnu roku 1713, a panovaly při tom v obou zemích tytéž poměry; kdežto některá města a některé krajiny na Moravě byly nákazou silně zastíženy, zůstala jiná města úplně ušetřena a do mnohých krajín se mor vůbec nedostal. Kdežto město Olomouc v letech 1714 a 1715 tak silně morem trpělo, že tam v té době do dvou tisíc lidí zemřelo, zůstalo město Brno nákazy prosto a to hlavně proto, že tam v pravý čas všechna zdravotní opatření zavedena a po celou dobu trvání moru v městě přísně prováděna byla. Především byli veškerí židé z města vyklizeni, podobně se stalo se zbytečným služebnictvem, kdežto studentstvo bylo na prázdniny domů posláno. Silnice a cesty kol města byly překopány a palisádami uzavřeny, a kde průjezd přece otevřen zůstal, tam rozestaveny stráže; lékaři a fysikové byli z četných měst venkovských do Brna sezváni a také lékařská fakulta v Praze dožádána, vyzvati lékaře v Čechách, kteří by se za dobrou odměnu k léčení morem nemocných osob na Moravu a zejména do Brna odebrati chtěli. Kdo se chtěl do Brna dostat, musil se vykázati průvodním listem, že přichází ze zdravé krajiny, ano i předměstští obyvatelé byli jen s listkem svého rychtáře do vnitřního města vpouštěni. Brány městské byly hned za prvního šera uzavírány a teprv za pozdního jitra otvírány; kdo pak ze zamořené krajiny přicházel, musil se před městem několika-denní karanténě podrobiti, k vůli čemuž ně-

*) Brambory byly v Čechách známy již v druhé polovici XVII. století a přišly sem jednak z Vídně, kdež jako pochoutka na tabulích bohatců se skvěly, jednak z Polska, odkud byly mnichům Hyberským v Novém městě Pražském zaslány. Jelikož do Vídně přišly z Vlach, kde jim „tartoffoli“ říkali, nazýváno je „tartofole“, kterýž název byl i v Čechách až do sedmileté války v obědě. Načež jim po pruských Braniborech „brambory“ říkáno. O panu Maximilianovi z Martinic víme, že již roku 1677 na svém panství Bysterském u Poličky „tartofole“ pěstovati a do Vídně si je do kuchyně zasílati dával. Požívány byly tehdež pouze na másle smažené a teprv na začátku XVIII. století počali je též vařit, načež po roce 1713 vždy více v lidu se šířily.

kolik lazaretů kol města zřízeno bylo. Konečně zakázány ve městě všechny veřejné zábavy a tance, divadelní hry a plesy, kdežto hostince a krčmy musily hned po čepobití zavírány býti; rozumí se samo sebou, že po čas morové nákazy bylo dle obyčeje toho času ve městě uspořádáno několik velkých procesí se zázračným obrazem Matky Boží z kostela sv. Tomáše, ve kterýchžto průvodech se zemské úřadnictvo, šlechta, městské zastupitelstvo, vojenská obsádka z tvrze Špilberku a tisíce lidí účastnilo.

Za těchto zdravotních opatření, nad jejichž bedlivým prováděním zejména krajský hejtman Brněnský Jan Veith ze Schwanenfeldu ještě v letech 1714 a 1715 přísně bděl, odvrácena jest od hlavního města moravského nákaza morová, ač ještě roku 1715 v okolní krajině dosti silně zuřila. Vedle Olomouce, kde obec po konečném vymizení moru dala z vděčnosti za to na hořejším náměstí sochu nejsv. Trojice postaviti, zuřil mor nejvíce v Mikulově, kde nečisté město židovské bylo pravým plemeništěm nákazy, odkud mor do všeho okolí roznášen byl. Když tamní studenti chtěli se do Brna zachrániti, byli už zdaleka od uzavřeného města odehnáni a podobně strachovali se jich i v jiných městech sousedních. Přes 800 lidí padlo v Mikulově moru za oběť a tamní židovské město bylo z větší části vymřelé. Také město Přerov utrpělo morem velice, neboť tam od 18. července 1715 do 2. února 1716 zemřelo 956 křesťanů a 78 židů, tak že z veškerého obyvatelstva zbylo jen 82 osob. Na památku tohoto zhoubného moru postavena roku 1717 socha sv. Josefa na Dolním náměstí. Po celou dobu moru byl Přerov vojskem obklopen, tak že nikdo z města vyjít nesměl, aby se mor dále neroznesl. Rovněž krutě byla morem stížena města Vyškov a Hranice, ve kterémžto posledním po velkém rozvodnění řeky Bečvy roku 1715 mor poznovu děsně zuřiti počal. V jiných městech zase byli morem ušetřeni, začož tam pak na poděkování za milost takovou staveny slibné sochy, jakož v Uherském Hradišti připisovali osvození od nákazy morové slibu, jež měšťanstvo dne 28. července 1715 učinilo, že za odvrácení moru postaví na náměstí sochu „Neposkvrněného početí P. Marie,“ což se roku 1716 skutkem stalo; mimo to postavilo tam vojsko na odvrácení moru kapli sv. Sebestiána za branou „Josefovou,“ které se dodnes při obřadech pohřebních užívá.

Od osudných těch let nebyly Čechy a Morava nikdy již morem navštíveny, neboť zdravotní opatření bylo v časech pozdějších každé vniknutí morové nákazy z Asie do zemí evropských zamezeno. Byl to tudíž poslední mor ve vlastech našich a neblahá památka jeho zachována jest v četných „morových“ sochách, jež se skoro v každém českém a moravském městě nalezají. Zhoubné následky jeho jeví se však ještě po mnohá léta v pokleslém počtu populace a v poškozeném majetku obyvatelstva, které za tehdejších válečných let každou hmotnou ztrátu dvojnásob pocítovalo.

Konec války o dědictví španělské. — Narození prince.

Ještě za živobytí císaře Josefa I. vyhledávalo Anglicko, ač bylo s Nizozemskem spojencem císařovým proti Francouzsku, potají mír s králem Ludvíkem XIV., tak že velitel císařského vojska princ Eugen Savojský a nejvyšší vůdce anglického vojska v Nizozemsku maršál Marlborough nemohli více důrazně prováděti obmyslený plán svůj, vtrhnouti se dvou stran do Francouzsku a táhnouti přímo na Paříž, kde by moc Ludvíka XIV. byla úplně pokořena bývala a tím i válka o dědictví španělské konce svého došla. Po smrti císaře Josefa vystoupila vláda anglická již dokonce se svými snahami po uzavření míru s Francouzskem, odvolávajíc se k tomu, že dosednutím Karla VI. na trůn Habsburkův a připojením království Španělského k říši této byla by rovnováha evropská porušena. Marlboroughovi nařizeno, aby se vzdal výbojného plánu svého proti Francouzsku a rozmrzelý tím slavný vojevůdce opustil ke konci října 1711 vojsko v Nizozemsku, kdežto princ Eugen Savojský, jak víme, do říše německé nazpět povolán býti musil, aby kurfiřty německé při volbě císaře ve Frankfurtu před možným útokem francouzského vojska chránil. Také ve Španělsku a v Itálii nesměly pomocné voje anglické ničeho rozhodného proti Francouzům podnikati a současně počali ministři angličtí již zcela veřejně se zástupci Ludvíka XIV. o mír vyjednávat. Dne 8. října 1711 byly v Londýně předběžné podmínky tohoto míru podepsány, císařskému vyslanci v Londýně hraběti Gallasovi kázala královna Anna, již byli

ministři nepravými zprávami zcela pro svou politiku získali, aby dvůr její opustil, ano maršál Marlborough byl všech svých úřadů zbaven a vévoda z Ormondu nástupcem jeho u velitelství vojska anglického v Nizozemsku jmenován.

Císař Karel VI. nastoupiv vládu v říši i v dědičných zemích svých viděl se tudíž od Anglicka opuštěna a nadarmo vyslal prince Eugena Savojského do Londýna, aby spojení námořské moci této poznovu proti Francouzsku získal. Naopak již dne 29. ledna 1712 sešel se v Utrechtu sjezd zástupcův Anglicka a Francouzsku, na kterém již přímo o uzavření míru mezi oběma říšemi vyjednáváno bylo. Císař vyslal ku sjezdu tomu také zástupce svého hraběte Filipa Ludvíka Sinzendorfa, ale týž nemohl s návrhy svými prorazit, zvláště když i Nizozemsko dalo se návrhem francouzským na zřízení pevných hranic mezi oběma zeměmi oblouditi. A když konečně i Savojsko a Prusko přistoupily k ujednáním Utrechtským, byl Karel VI. ode všech dosavadních spojencův svých opuštěn a po všech vítězstvích, jichž byl princ Eugen Savojský za posledních deseti let dobyl, po veškerém válečném štěstí, jež bylo tak ohromných obětí na dědičných zemích císařských a zejména na zemích koruny české vyžadovalo, bylo navždy veta. Císař protestoval však přes to proti usnesením sjezdu Utrechtského a prohlásil, že nyní i bez spojenců další válku proti Francouzsku povede.

Ale to se dalo snáze říci než provést, neboť císařská armáda čítala na začátku roku 1713 pouze 100.000 mužů a i na vydržování téže nebylo peněz, zvláště když peněžní pomoc říše římsko-německé místo ustanovených čtyř milionů pouze 257.000 tolarů vynesla. Takovéto nedostatky nemohlo ani skvělé vudcovské nadání prince Eugena Savojského přemoci a když princ dne 24. května 1713 armádu svou u Mühlbergu přehlížel, byl přesvědčen, že válku proti Francouzsku vítězně skončiti nemůže. Převaha vojenská byla na straně Francouzů, kteří pevností Landavy a Freiburgu dobyli, a také radil princ Eugen sám císaři, aby mír uzavřel, o nějž princ také s francouzským vojevůdcem Villarsem dne 26. listopadu na zámku v Rastattu vyjednávati počal. Jednání trvalo přes čtvrt léta a teprva v noci na 7. března 1714 byla smlouva o mír podepsána. Ustanovovalo se v ní, že císaři dostane se z dědictví španělského království Neapolského, ostrova Sar-

dinie a vévodství Milánského i Mantovského, pak Nizozemsku, kdežto císař zřekl se nároku na Španělsko, přivolil k tomu, aby kurfiřtové Bavorský a Kolínský byli opět ve všecka svá práva dosazeni a pevnost Landava aby zůstala majetkem Francouzsku. Princ Eugen, ač sám byl mír tento uzavřel, pravil o něm, že chová v sobě zárodky k dalším zápletkám válečným, jak se to vzhledem k italským državám také osvědčilo.

Přes to panovala v rakouských zemích dědičných velká radost nad tím, že dlouholetá válka o neplodné dědictví španělské jest skončena a že dojdou konce svého obrovského obětí finanční, jakýchž na vedení její od zemí těch vyžadováno bylo. Od jara roku 1714 zavládl opět mír v říši Habsburkův, kdež v obyvatelstvu po krutých účincích moru tehdejšího tím větší touha po zlepšení hmotných poměrů se jevila. Jak v Praze tak v Brně a ve všech městech venkovských v Čechách i na Moravě bylo uzavření míru Rastadtského oslavováno službami božími s Tedeum, střelbou z hmoždířů a vytažením všech sborů měšťanských a cechů řemeslnických k oslavám církevním, při nichž také vždy veškeré obyvatelstvo se účastnilo.

Avšak ještě větší radost byla v obyvatelstvu dědičných zemí Habsburských vzbuzena, když se císaři dosud bezdětnému dne 13. dubna 1716 narodil syn, jemuž při slavném křtu dáno jméno Leopold Jan Josef. Měl tudíž Karel VI. dlouho kýženého dědice trůnu a jak veliký význam dynastický událost tato v sobě chovala, pochopíme snadno, přihledneme-li k obsahu pragmatické sankce, kterýžto důležitý státní akt tímto narozením korunního prince vlastně bezpředmětným se stal. Zůstal-li princ tento při životě zachován, byl císař zbaven všech dosavadních starostí o nástupnictví na trůnu, dynastie Habsburská byla po meči zachována a nebylo třeba znění pragmatické sankce prováděti a k vůli uznání platnosti její tak veliké oběti přinášeti, jak se později skutečně stalo. Dalekosáhlý význam této radostné události v rodině císařské byl také plnou měrou pocítován ve všech zemích císařských a národové rakouští nemusili již s obavou hleděti vstříc nejisté budoucnosti, jak se jednou po smrti jediného mužského Habsburka tehdejšího záležitost následnictví na trůnu utváří. Z té příčiny byla radost v obyvatelstvu nad narozením prince všeobecná a projevována pořádáním okázalých slavností, jakých země

císařské při podobné příležitosti ještě nikdy nebyly zřely.

Zejména hlavní město království Českého osvědčilo tehdaž oddanost k dynastii Habsburské způsobem co nejokázalejším, neboť od 3. do 6. května byly ve všech městech Pražských pořádány slavnosti, při nichž na nedávné řádění moru dokona bylo zapomenuto. Po slavných bohoslužbách ve chrámech následovaly v každém městě slavnosti světské, totiž veřejné průvody sborů měšťanských, cechů řemeslnických, při nichž hudba na všech stranách hrála a obecný lid na náměstích na útraty obce pitím a jídly častován byl. Jesuité postavili před kostelem sv. Salvatora obelisky s allegorickými obrazy a na tamním balkonu zpívány sbory k počtě novorozeného korunního prince, což se také před ostatními dvěma kolejemi jezuitskými na Malé straně a na Novém městě a před jinými chrámy Pražskými dalo. Domy bohatých měšťanů a šlechticů byly ověšeny koberci a jinakými výzdobami, četné byly též obrazy a transparenty s příležitostnými nápisy, které se k narození dědice trůnu vztahovaly. Po tři dni bylo každého večera pořádáno všeobecné osvětlení města a na ostrově Malých Benátek (nynějším Střeleckém) vypalovány ohňostroje, jimž davu lidu s kamenného mostu a na obou břehách Vltavy přihlížely — slovem Praha tonula v těch dnech u všeobecném veselí, nahražující si vrchovatou měrou útrapy, jakých byla za doby řádění moru zakusila.

Zvláštní zmínky zasluhuje, že také židovská obec Pražská při této příležitosti se usnesla, radostnou událost tuto velkolepým průvodem po městě svém oslaviti. Primátor obce Samuel Sachsels dal za tím účelem všechny přednější ulice Židovského města vydlážditi, krámce a budky kramářské z nich odstraniti, průčelí schátralých domů opravit a podél nich šraňky postaviti, aby slavnostní průvod nebyl návalem diváků rušen. Šlechta a duchovenstvo, veškerí řádové mnišští, magistrátní osoby a úřednictvo všech tří měst Pražských byli ku slavnosti pozváni a pohodlná místa jim vykázána. Hudební sbory stály na několika místech Židovského města na lešeníh pěkně ozdobených, s četných oken byly vyvěšeny drahocenné koberce, v hlavní ulici postavena vysoká slávobrána, všude bylo zříti allegorické obrazy s nápisy (veskrz ovšem německými), tak že druhdy špinavé a nečisté město Židovské nebylo ani

lze poznati. Vrcholem všech slavností, které také zde po tři dni trvaly a každého večera osvětlením celého města končily, byl průvod, jenž dne 18. května 1716 o 4. hodině odpolední vyšel a až do 8. hodiny večerní hlavními ulicemi města se pohyboval, a při tom všude pestrostí a nádherou svojí u přítomných vznešených hostů a nesčetných davů lidu všeobecný obdiv vzbuzoval. Bylo tu zříti zakuklené osoby pěší a jízdní, sbory zpěváků, cech židovských řezníků s praporem z roku 1357, skupinu indiánských bojovníků, četnu jízdních husarů, představenstvo obce židovské se všemi rabíny atd. a konečně i selskou svatbu, která po celé cestě velikou veselost u diváků způsobovala. Po tři noci pak byly voděny průvody se svícemi a pochodněmi, se svítilnami a zářícími transparenty, čemuž vždy množství hodnostů a šlechty přihlíželo. Dva spisy s četnými vyobrazeními jednotlivých částí průvodu zvětčily velkolepou tuto oslavu od židův Pražských na počest narození korunního prince pořádanou.

Také ve všech ostatních městech v Čechách a na Moravě byly za tou příčinou podobné slavnosti konány, všude zpíváno Te-deum, sbory měšťanské strlely z ručnic, všude hřměla střelba z hmoždírů a podílení chudí a všeobecný ples ozýval se po zemích koruny české nad tím, že jest nástupnictví na trůnu Habsburkův zabezpečeno.

Ale již po půl létě proměnila se obecná radost tato v žal největší, neboť novorozený princ Leopold, jsa od narození slabě soustavy tělesné, zemřel již dne 4. listopadu 1716 a císař Karel VI. byl opět bezdětek a pragmatická sankce nastoupila zase v platnost svou, aby jí více nepozbyla.

Konec reform Josefa I.

Konservativní směr vlády Karlovy, který hned od počátku zhosťova se všech příznaků pokrokového směru Josefa I., zabočuje ve všech oborech státní, zemské i církevní správy do vyjetých kolejí vlády Leopoldovy, nepřál ovšem také reformním snahám Josefovým vzhledem k zemím koruny české, o nichž jsme se již zmínili. Snahy tyto byly v odporu k celému duchu vlády Karlovy, jenž vždy rozhodněji tíhnul k absolutistickým zásadám, které dle příkladu Francouzského s počátkem XVIII. století více méně ve všech státech evropské pevniny sledovány byly.

Vnitřní nálada kruhů vládních byla tudíž podporována příkladem ciziny a dvě tyto páky působily také k vyvrácení reformních prací, které byl Josef I. zejména v Čechách a na Moravě zahájil. Nebyla sice reakce tato provedena jedním rázem, neboť pokrokové hnutí, osvíceným oním panovníkem probuzené, nedalo se tak snadno zase utlumiti, nébřž zůstaveno to jednak prodlení času, jednak vlivu neochoty, která jak u dvora tak u vlády ku všem reformním snahám zvěčnělého císaře chována a všem příslušným činitelům tak zřetelně na jevo dávana byla, že titěž sami ve lhostejnost upadli a zmáhající se reakci bez zápasu pole zůstavili.

Týkalo se to především důležitého díla, jež revisní komise česká a moravská dle intencí císaře Josefa I. provesti měly a jímž zejména Obnovené zřízení zemské dle požadavků nové doby upraveno býti mělo. Smrtí císaře Josefa nebylo totiž dílo toto nikterak přerušeno, nébřž obě komise pokračovaly v pracích svých i za vládaření císařovny Eleonory i za prvních desíti let panování císaře Karla VI., ač za nedlouho již mohlo býti každému zjevno, že jest to za nového směru jen pouhá práce akademická, která beze všech praktických výsledků zůstane. Přes to pracovaly komise takřka do úmoru, jakoby se nižádné změny na trůnu a u vlády nebylo událo; právě proto, že to byla veskrz jen práce kompilační, při níž každá nová myšlenka a všechna samostatnost náhledů byly už zpředu vyloučeny, snesli při ní právníci členové komise české, v jejichž čele tu stál advokát dr. Václav Neumann z Puchholzu, tak obrovský materiál, že jim aspoň v tomto ohledu všechno uznání vzdáti sluší. Vždyť připojili pouze k prvnímu z devíti dílů nového zřízení zemského, na němž v letech 1710—1723 pracovali, neméně než 327 důvodů, dokladů a obšírných listin, tak že kdyby též ostatních osm dílů bylo podobně vystrojeno bývalo, bylo by z toho vzniklo pravé monstrum v oboru zákonodárství, jemuž podobného svět neviděl.

Tato snaha po úplnosti a důkladnosti měla aspoň tu výhodu, že do nového zřízení zemského byla pojata též všechna stará práva, která sice Ferdinandovým Obnoveným zřízením nebyla zrušena, ale také do téhož pojata nebyla. Dále vřaděny do nového návrhu také všechny zákony novější a ve smyslu reskriptu císaře Josefa I., jímž se zakazovalo příště Čechům vytýkati rebellii jejich proti

císaři Ferdinandovi II., vymýtěny z celého díla všechny zmínky o odboji tomto, jak v Obnoveném zřízení obsaženy byly. Významné jest dále, že v návrhu mnohá dosavadní práva duchovenstva obmezena byla, což se mohlo státi jen proto, že v komisích revisních stav kněžský zastoupen nebyl. To bylo také příčinou, že vedle státní moci měla pak též hierarchie zájem na tom, aby celý elaborat revisní komise mrtvě narozeným děckem zůstal. Byl i v novém zřízení zemském sice stav duchovenský uznán za stav první v zemi, ale nejvyšší ochrana nad církví byla přiznána císaři; stav duchovenský neměl své spory s ostatními stavy vynášeti mimo zem, jak to dle zlaté bully dosud činiti mohl; nařízení stolice papežské, která nebyla rázu ryze církevního, neměla dříve prohlašována býti, dokud by koruna k tomu svolení svého nedala; při visitacích neměl býti žádný cizinec připuštěn, bez svolení císařova neměl býti žádný provinciální sjezd duchovenstva konán; nadací duchovenských nemělo býti k jiným účelům užíváno a preláti měli teprv po obdržení konfirmaci nabyti práva v zemském sněmu zasedati. Žádná volba neb povýšení preláta nemělo se dít, dokud k tomu zeměpanští komisaři zřízení nebudou. Konečně neměli v zemích koruny české než rodilí Čechové, Moravané a Slezané k duchovenským hodnostem připouštění býti.

Z ustanovení těchto jest zřejmo, že v revisní komisi panoval aspoň v prvních letech pokrokový duch doby Josefa I. a kdy by se též byl osvědčoval také v oboru státoprávním a ve směru rozšíření svobod zemských, byla by práce její zcela jinakého významu nabyla a nebyla by ve vládních kruzích podobného ignorování doznala, jaké se jí skutečně údělem stalo. Něco podobného ale členům komise ani na mysl nepřipadlo, neboť měli za to, že by jim to dle deklaratoria z roku 1640 snad za rebellii vykládáno bylo, kdyby Obnovené zřízení doplnili v tom směru, že sněm zemský má nejen právo berně povolovati, ale také je nepovolovati. Naopak v „důvodech“ svých pokládali sami zamítnutí berně za odboj a rebellii. Dvanáct článků o privilejiích zemských stavův bylo pojato většinou z Obnoveného zřízení, ale o základních právech, jaké současně od stavův v Anglicku dobyty byly, nebylo v nich ovšem ani stopy. Jinak byly bez praktického významu a zejména ustanovení o tom, aby v Čechách nebyl již žádný jiný nový stav zřizován, bylo proto

zbytečné, poněvadž bylo lhostejné, bylo-li stavů více nebo méně, neboť císař měl právo pouze je vyslechnouti, aniž byl na usnesení jejich vázán. Rovněž zbytečný byl článek privileji těchto, že král nemá regalií zaprodávati, neboť byl již v přísaze korunovační obsažen. Celkem nebyl učiněn nižádný náběh, aby moc panovníčí byla v Čechách v něčem obmezena a práva zemských stavův rozšířena, jak se to Uhrům bylo podařilo. Nebylo v tom ohledu duchu času porozuměno a příklad Anglicka, Nizozemska a Uherska zůstal v Čechách úplně bez následování. Vůči takové nestatečnosti a nesamostatnosti snadno lze pochopiti, proč se reformní snaze Josefa I. tak smutného konce dostalo.

Za to byla komise revisní, v níž jen jediný zástupce stavu městského zasedal, naplněna tím větší statečností proti stavu městskému, právě jako ji byla proti nepřítomnému stavu duchovenskému osvědčila. Práva stavu městského neměla býti ni v nejmenším rozšířena, neboť když moravská revisní komise navrhla, aby též poddaná města jako města královská byla k holdování novému panovníkovi připuštěna, prohlásila se komise česká proti tomu, jelikož prý pán na místě poddaných králi věrnost přísahá a jelikož prý by poddaní jako v minulém povstání selském svobodu svou vyhledávali, při čemž by se mohli prý k tomu odvolávati, že císaři tak dobře přísahali jako vrchnosti jejich. Sedlák neměl tudíž poroby své zbaven býti a nesměla ku platnosti přijíti zásada, že jest v zemi pouze jeden pán, jeden zákon a jedna spravedlnost. Vždyť i zástupci královských měst českých, s městy Pražskými v čele, kteříž jediní byli ke schůzím sněmu zemského připuštěni, měli zůstati v poníženém postavení svém na sněmu tomto, kdež nedovoleno jim ani sednouti, tak že vždy po celé jednání sněmovní za lavicemi stavu rytířského stáli musili. Roku 1716 hodlali žádati zástupci král. měst revisní komisi, aby v novém zřízení zemském bylo ustanoveno, že na sněmu mají zástupci každého král. města požívati hlasu zvláštního a nikoli celý stav městský hlasu jen jediného, jak tomu dosud bylo, a dále že zástupci stavu tohoto mají ve sněmu jako ostatní stavové seděti a nikoli v zákoutí státi. Ale člen komise dr. Neumann z Puchholzu prohlásil jim to za věc nepotřebnou, poněvadž prý páni stavové městům ani sedění ani zvláštního hlasu povolití nemíní. V komisi pronesen byl sice náhled, že by se

zástupcům měst mělo aspoň sedění na sněmu povolití, jinak ale že má stav městský jako dosud jen jednoho hlasu požívati; ale stavové vyšší ani v malicherné záležitosti sedění zástupcům měst nevyhověli a takž musili titěž i nadále při sněmovním jednání státi. Není proto div, že vyslaní král. měst docházeli pouze do první schůze sněmovní, kdy král. proposice čteny byly, ale dalších schůzí se stranili; byloť živobyťi v Praze drahé a sněmovní zasedání protahovalo se po měsíce, tak že i zámožní pánové a rytíři Prahu hned po zahájení sněmu zase opouštěli. Proto bývaly to již četně navštívené schůze, když v nich patnáct nebo dvacet sněmovníkův ze všech čtyř stavův přítomno bylo.

Za takovýchto okolností, kdy ve všech vrstvách obyvatelstva tak veliká lhostejnost a netečnost k veřejným záležitostem panovala, snadno lze pochopiti, že také jednání revisní komise nevzbuzovalo ve veřejnosti takřka žádného zájmu a to tím méně, jelikož práce komise postupovaly tak zvolna ku předu, jakoby si členové její známou loudavost říšského soudu německého byli za vzor obrali. Plný rok bylo jednáno o pouhých formálnostech a po dlouhých úvahách sneseno se na tom, aby nové zřízení zemské rozpadalo se na devět dílů (partes), a každý díl na menší částky (tituli). Díl první, věnovaný odboru práva veřejného, jak obsažen byl pod literou A. Obnoveného zřízení zemského, rozpadal se na osmnáct titulů, z nichž ale do roku 1720 bylo pouze sedm vypracováno. Díl druhý měl jednati o úřadech a soudech, díl třetí o řádu soudním a ostatních šest dílů mělo jednati o právu soukromém, právu trestním a řízení trestním. Protahování prací bylo zaviněno z valné části též tou okolností, že revisní komise moravská musila výsledky prací svých předkládati komisi české, neboť obmyšlené nové zřízení zemské mělo přístě míti platnost také na Moravě. Jelikož ale komise moravská pracovala na jiném základě než česká, která si pouze Obnovené zřízení Ferdinandovo z roku 1627 za základ prací svých položila, nastalo tím dlouhé vyjednávání o každém rozdílném článku v obou osnovách a tím se stalo, že obsáhlé tyto práce vždy více vázly, až se v nich před rokem 1720 úplně ustalo.

Ve Vídni by byli tehdejší ničeho nenařadili proti tomu, aby reformní dílo Josefa I. úplně uvázlo a v zapomenutí upadlo: ale císaři i ministrům jeho, kterým na tom zále-

želo, aby pragmatická sankce byla od sněmu českého bez oposice přijata, viděla se proto potřeba toho, stavy české aspoň na čas o tom přesvědčiti, že revise zřízení zemského nemá trvale odklizena býti, nébrž že se má v ní dále pokračovati. Proto byly obě revisní komise roku 1720 ještě před zahájením sněmův českého i moravského, na nichž měla pragmatická sankce stavům předložena býti, obnoveny, neboť průběhem desíletí byli mnozí členové jejich buď zemřeli, buď byli z Prahy a z Brna na jiná místa úředního působení přeloženi.

Nové komise byly opět od císaře jmenovány a sice byla česká takto sestavena: ze stavu panského měli v ní zasedati nejv. sudí zemský hrabě Jan Arnošt Šafgöc, prezident nad appellací hrabě Václav z Kokorova a král. místodržící hrabě Štěpán Kinský; ze stavu rytířského nejv. písař zemský Václav Hložek ze Žampachu, podkomoří Václav Arnošt Markvart z Hrádku a purkrabí kraje Hradeckého Jan František z Goltzu; ze stavu městského syndik Starého města Pražského František Václav Reissmann z Riesenbergu, syndik Nového města Pražského Jan Leopold Zahořanský z Orlíka, syndik Menšího města Pražského Jan Karel Hubálek a Staroměstský konšel Jan František Blovský. Referentem komise byl místopísař zemský Václav Jan Kriegelstein ze Sternfeldu. Za právní poradce byli do komise povoláni: appellační radové dr. František Antonín Wetzker, dr. Dominik Isidor šl. Hoch a dr. Václav Neumann z Puchholzu. Z devatenácti členův první komise zasedalo tudíž v komisi nové pouze pět členův, z nichž jediný dr. Václav Neumann mohl skutečnou pracovní silou zván býti; nově povolání členové ničím nad předchůdce své nevynikali. — Do revisní komise moravské byli povoláni: nejv. sudí dvorský František Antonín Salava z Lípy, baron Ignác Leopold z Rumerskirchu, Václav Maximilian šl. Krisch, Jan Michal šl. Tufstein, Jan Ferdinand Pauer, František Josef Lešický, Jan Augustin a Päming. Referentem komise byl Jindřich Patzelt. Jak viděti, nebyl do druhých těchto komisí opět nižadný člen ze stavu duchovenského povolán, přes to ale jevil se v druhé komisi české vliv stavu tohoto tak mocně, že jednou z prvních prací jejich bylo, znova předělati článek o stavu duchovenském, jehož práva, jak jsme výše uvedli, v návrhu první komise tak značně obmezena byla.

Tato druhá revisní komise česká pracovala sice rychleji než první, která byla k vyřízení sedmi titulů prvního dílu plných deset let potřebovala, neboť zbývajících jedenáct titulů vyřídila za tři léta a mimo to předělala v návrhu první komise titul o stavu duchovenském a titul o stavu městském. Při článku „o sněmích“ ozvali se zástupcové stavu městského poznovu pro rozšíření práv stavu tohoto na sněmu, žádající, aby se městům dostalo většího zastoupení na sněmu, a aby zástupci měst ve schůzích sněmovních rovněž seděti mohli jako stavové ostatní. Ale většina komise zamítla oba tyto návrhy, neboť dle náhledu jejího mělo v té věci zůstatí vše při starém. Členové menšiny (k níž patřili zástupcové měst Pražských) podali na to votum minoritní, ve kterém hájili práv měst, žádající, buď aby jako města měli též tři ostatní stavové na sněmu jen po jednom hlasu, aneb aby šesti předním král. městům byly hlasy virilní povoleny.*) Obšírné odůvodnění tohoto návrhu menšiny obsahuje též významnou větu, která dokazuje, že aspoň Pražané byli si vědomi důležitosti úlohy komise, která by byla mohla ku zcela jinakým výsledkům vésti, kdyby též všickni ostatní členové komise byli pokrokovým duchem při práci své naplněni bývali. Poukazovalof se totiž v odůvodnění tomto ku vlastnímu, ale nepochopenému úkolu komise slovy těmito: „Komise tato právě za tím účelem nařízena byla, aby všeliké nepořádky ve zřízení zemském napraveny a stará privilegia vedle spravedlnosti a potřeby ku vědomosti krále přivedena byla.“ Ze slov těchto vanul zase jednou po celém století duch pokroku a touhy po starých právech království Českého, tak že se obdivovati musíme odvaze zástupcův měst Pražských, s kterou samostatný tento náhled o pravém účelu revisní komise pronášeli. Ale slova jejich zůstala v komisi oslyšána a většina setrvala co do zastoupení měst na sněmu při dosavadním způsobu, který pak až do roku 1847 v platnosti zůstal.

Ještě menšího povšimnutí došel návrh menšiny i odůvodnění jeho ve Vídni, jak se to ostatně při panujícím směru vládním snadno

*) Minorita měla tu na mysli tři města Pražská, pak Plzeň, Budějovice a Kutnou Horu, kteráž města byla zvána „privilegovaná.“ kdežto ostatní král. města docházela na sněm jen při čtení král. proposicí a při publikaci jejich a neměla práva hlasovacího.

očekávati mohlo. Jelikož byl císař, chtěje stavy pro přijetí pragmatické sankce tím spíše získati, při svolávání nové revisní komise dovolil, „aby při této komisi většinou přehlasovaná část remonstraci svou ke dvoru podala,“ bylo minoritní votum i s odůvodněním roku 1720 české dvorské kanceláři ve Vídni zasláno, kdež ale nevyřízeno ležeti zůstalo. Bylť mezitím český sněm pragmatickou sankcí přijal a tu již nebylo třeba bráti ohled na komisi revisní, jejíž práce za nedlouho na to vždy více váznouti počala, až pak dokonat utuchla. Bylť sice r. 1722 k vypracování dalších dílů nového zřízení zemského ustanovení zvláštní referenti, jejichž elaboráty měly dříve obíhati mezi členy komise, než by se vzaly na přetřes v plně komisi, ale ani tímto způsobem nebyla věc nijak ku předu posunuta. Co doposud vypracováno bylo, zaslala komise roku 1723 české dvorské kanceláři ve Vídni, aby celý elaborát císaři předložila, ale nejv. kancléř hrabě František Ferdinand Kinský, znaje ducha u dvora panujícího, položil celou věc ad acta a revisním komisím české i moravské nedostalo se vůbec žádného vyřízení. Přes to pracoval jediný z referentů, totiž dr. Neumann z Puchholzu, horlivě o své úloze dále, vzav na se vypracovati díl třetí o řádu soudním a díl šestý o právu dědickém, ale komise vyřídila jen díl třetí a od roku 1726 již se ani nesešla, ač dr. Neumann byl také díl šestý vypracoval.

S úplným nezdarem setkal se tudíž velké reformní dílo císaře Josefa I., které by bylo mohlo nejlépe následky pro vývoj vnitřních poměrů království Českého míti, kdyby povolání činitelů byli vlastním významu jeho porozuměli, a kdyby pokrokový duch osvíceného původce jeho byl nad provedením jeho dále bděl. Takž ale zvítězil absolutistický směr XVIII. století nad šlechtěnými snahami Josefa I. a když v Čechách byla pragmatická sankce přijata a pak též korunovace Karla VI. na krále českého vykonána, nebylo více nutno na nějaké rozšiřování práv zemských pomýšleti, zvláště když stavové ani o žádné ústupky nežádali a v revisních komisích velikou většinou na tom se usnášeli, aby vše při starém zůstalo. Nedošlo tedy k nižádnému rozšíření svobod zemských ani v Čechách ani na Moravě, ba zástupcové městští nedomohli se ani té malicherné výhody, aby při sněmích zemských jako ostatní stavové aspoň na lavicích seděti mohli. Též po roce 1723 směli pouze vyslaní tři měst

Pražských na sněm stavovský přicházeti, hlasu užívati a stav městský zastupovati, zástupci ostatních král. měst mohli jen vyslyšení sněmovních proposicí přítomni býti, ale v jednání sněmovním ani na sněmu ani ve stavu městském se účastniti. Jelikož čtení král. proposicí na sněmu dle starobylého zvyku dalo se při otevřených dveřích sněmovny a jelikož do vedlejšího sálu Vladislavského byl při tom i širšímu obecnstvu přístup dovolen, nelišili se poslanci venkovských měst v ničem od pouhých divákův a sněmovní právo těchto měst pozbylo tudíž všeho významu. Proto stávalo se účastenství jich ve sněmování průběhem XVIII. století vždy skrovnější, zájem obyvatelstva na jednání sněmovním sklesl na míru nejmenší. Tak truchlý výsledek měla reformní snaha císaře Josefa I. po novém upravení zřízení zemského v království Českém i markrabství Moravském.*)

S tímž neúspěchem jako oprava zřízení zemského setkal se jednání o reformě vysokých škol Pražských, které byl císař Josef I. k radě osvícených mužův a hlavně superintendenta university Birelliho v prosinci roku 1710 tak šťastně zahájil, že tím nový rozkvět pokleslého učení Karlova očekávan býti mohl. Bylo již uvedeno, kterak král. místodržící všechny návrhy universitního superintendenta appellačního rady Birelliho na opravy ve studium universitním schválili, a byly by tytéž od osvíceného panovníka zajiště v plném rozsahu svém provedeny bývaly. Avšak mezitím byl císař Josef I. zemřel a král. místodržící tušice při změně směru vládním, že universita a zejména řád Tovaryšstva Ježíšova budou se asi všem re-

*) Na sklonku života svého dospěl i císař Karel VI. k náhledu, že v Čechách přece mělo dojiti k reformě zřízení zemského a proto v lednu roku 1738 vydal reskript, aby revisní komise byla opět obnovena, ale brzká smrt jeho a po ní nastalé války zmařily i tento záměr a teprva za Marie Teresie v dubnu 1748 svolána zase komise tato, ale brzo uznalo se, že by se kodifikační dílo její nehodilo do nových státních převratů, které tehdy z Vídně zahájeny byly, a takž byla revisní komise česká roku 1753 úplně rozpuštěna a dosavadní práce její vyšly úplně na zmar. Nebyloť již třeba ze země české tvořiti protiváhu vůči nepokojnému tehdy království Uherskému, jak bylo úmyslem císaře Josefa I. a prozíravého jeho rádce prince Eugena Savojského, neboť Uhři byli svým rytířským chováním se ve prospěch Marie Teresie roku 1742 odboje Rákoczy-ův a Tökely-ův dostatečně oddělili, kdežto nepolitické chování se stavův českých vůči bavorskému kurfiřtu Karlu Albertovi u dvora Vídenského jen oprávněnou kyselost působilo.

formám vzpíratí, učinili dne 5. září 1712 císaři Karlovi návrh, aby zřízena byla zvláštní komise, která by všechny závady na vysokých školách Pražských vyšetřila a příslušné návrhy k jejich odstranění vládě podala. Již za měsíc na to bylo místodržícím uloženo, aby do navržené komise jmenovali některé členy ze středu svého, pak některé přisedící soudu appellačního a znalce odboru hospodářského. Zároveň mělo se uvažovati o tom, zda by na universitě Pražské neměla býti zřízena stolice zeměpisu a dějepisu, jakož i ze kterého fondu by se mělo služné profesora této stolice vypláceti. Dne 5. prosince 1712 jmenovali král. místodržící do komise této appellačního presidenta hraběte Arnošta Šafgoče, hraběte Zdeňka Kolovrata Novohradského, hraběte Viléma Kolovrata Krakovského, appellační rady Maximiliana Františka Alsterla z Astfeldu a Jana Františka šl. Turbu, konečně cis. radu Jiřího Arnolda. Poradcem komise byl ustanoven superintendent universitní Birelli a dle potřeby měli též profesori jednotlivých fakult vyslyšení býti.

Komise počala po Novém roce 1713 práce své, které však za nedlouho byly přerušeny nastalým v Praze morem, jenž také hlavního fedrovatele reformy universitní Birelli-ho zachvátil. Teprva po roce sešla se opět komise, jejíž první prací potom bylo, vyžádati si od děkanův všech čtyř fakult dobré zdání o návrzích superintendenta Birelli-ho, jakož i o návrzích opravních, které v komisi samé předneseny byly. Snadno bylo si lze pomysleti, jak dobré zdání fakult bohoslovecké a filosofické zníti bude. Jesuité vyslovili se proti všem obmyšleným reformám na obou fakultách těchto, neboť prý od počátku řádu svého přidržují se nezměněné učebné soustavy své, o níž jim prý zakladatel jesuitské kolleje Pražské císař Ferdinand I. dal ujištění, že nikdy mocí světskou změněna nebude. Zejména prohlásili se proti tomu, aby studium filosofické pouze dvě léta jako na jiných universitách trvalo, neboť prý jiné university, ani Pařížskou nevyjímaje, nemohou se v ohledu tomto vysokému učení Pražskému vyrovnati. Rovněž hájili jesuité počet dosavadních práznin, neboť prý i řemeslník má svou nedělní a sváteční prázeň. Na námitku komise, že by na filosofické fakultě mimo pouhou scholastickou filosofii měly býti přednášeny též zeměpis, měřictví, strojnictví a vůbec praktické vědy mathematické, odpověděli jesuité, že všechny tyto praktické vědy jsou mnohem

méně důležitější než filosofie, která prý jest jaksi přední hradbou církve, kterouž prý nevěrci nejdříve podkopati hledí, aby pak proti náboženství samému návodem ďábla útočiti mohli.

Jen v jediné věci byli jesuité ochotni učiniti ústupek a sice aby se matematika na místě dosavadní půlhodiny přístě přednášela tři čtvrtě hodiny a to proto, aby studenti ve vědě této větší zalíbení nalezali než dosud. Co se ale týkalo studium bohosloveckého, nepřipouštěli jesuité ni nejmenších námitek, neboť prý jest učení jejich v té věci od prvního počátku to nejvýbornější, tak že nedovoluje nižádných změn, jakých prý si kacíři přejí, aby všecku autoritu katolické církve podvrátiti mohli. Konečně ohradili se proti všelikému spojení bohoslovecké fakulty své se seminářem arcibiskupským v Králově Dvoře na Starém městě, dále proti rozšíření činného i trpného práva volebního při volbě rektora, jakož i proti tomu, aby příslušníci fakult jejich musili býti v Karolině a nikoli více v Klementině na doktory povyšováni. A když komise co se týče volby rektora odvolala se ku příkladu university Vídenské, namítli jesuité, že mezi jejich kolleji Pražskou a Vídenskou panuje veliký rozdíl, neboť tam prý Tovaryšstvo Ježíšovo nemělo žádné university a bylo jen z milosti k ní připuštěno, kdežto v Praze prý mělo svou vlastní universitu a při ní rektorát výhradní, jehož se při sloučení obou universit jen k libosti císaře a krále vzdalo.*)

Poněvadž pak se též profesori fakulty právnické i lékařské proti všem obmyšleným opravám co se týkalo učení i hospodářské správy na universitě vyslovili, byla vlastně úloha komise skončena a již roku 1715 podala tatáž císaři zprávu, že za takových okolností nelze jí reformní návrhy Birelli-ho provést. Jedině oprava schátralé budovy Karolina jest prý nanejvýš nutna, nemá-li budova tato spadnouti. Ve Vídni povolili tudíž náklad na přestavbu téže, kterou Pražský stavitel František Maximilian Kaňka do roku 1718 v tom způsobu provedl, jak Karolinum do dnes vidíme. Později bylo nařízeno, aby aspoň hospodářská správa university byla nově upra-

*) Do onoho sloučení byli na universitě Ferdinandové rektory ovšem jen jesuité. načež po sloučení obou universit byl rektor volen střídavě z každé ze čtyř fakult a dle úmluvy ode dne 2. října 1659 volen byl rektor nejdříve z fakulty právnické, pak z bohoslovecké, dále z lékařské a konečně z filosofické.

vena a aby se přivtělení arcibiskupského semináře k universitě provedlo, ale komise odvolala se poznovu k obtížím, které se jí ve věci této v cestu staví, načež jí bylo teprva roku 1728 dáno rozhodnutí, aby v započatém díle pokračovala a řečené dvě záležitosti o sobě projednala. Poněvadž pak po tak dlouhých letech byli členové komise až na předsedu hraběte Šafgoče buď pomřeli neb z Prahy jinam přeloženi byli, povolal císař dne 23. prosince 1728 za nové členy její nejv. sudího lénního hraběte Františka Černína, pak císař rady hraběte Jana Filipa Clary-ho, Václava Jana Kriegelsteina ze Sternfeldu a Viléma Matiaše z Glouchova, ale druhá tato komise k opravě studií na vysokém učení Pražském nevyřídila zrovna tak ničeho jako komise první a při smrti císaře Karla VI. nalezala se universita Pražská v témže zuboženém stavu, jako před třiceti lety, kdy byl císař Josef I. znovuzrození její obmyslel.

Nová válka s Turky a se Španělskem. — Náklady Čech na tytéž.

Mezitím co takto veřejný život v Čechách a na Moravě beze všeho vzrušení plynul a obě země trvalému míru se těšily, byl císař Karel VI., sotva že skončil válku o dědictví španělské, zapleten v novou válku s Turky, ku které jej však nížádný výboj nevedl, nébrž kterou pro spojenství své s republikou Benátskou podniknouti musil. Benátčané byli totiž poskytlí ochrany uprchlému vládkovi Černohorskému a to si vzala Porta za záminku, vypověděti republice válku, aby se ostrova Kandie a Morey zmocniti mohla. To se stalo v prosinci roku 1714 a již ve třech měsících zmocnili se Turci všeho majetku Benátčanů v Levantě a v tisni této obrátila se republika k císaři do Vídně, aby jí dle společné smlouvy z roku 1684 zbrojnou pomocí přispěl.

Císař Karel vyžádal si v té věci dobrého zdání prince Eugena Savojského a ten poukázal k tomu, že Benátčané tehdáž válku nezačali, nébrž nepřítelem napadeni byvše, mohou právem na základě řečené smlouvy válečnou pomoc od císaře očekávati. Mimo to prý Porta, podněcována jsouc od Rákoczy-ho a ostatních uprchlých rebellův uherských, hrozí vpádem do Uher a tudíž jest válka s Turky zcela spravedlivá a slibuje za tehdejších

ších změněných poměrů politických v Evropě rozšířiti moc císařovu na Východě. Byl totiž dne 1. září 1715 zemřel odvěký nepřítel Habsburkův francouzský král Ludvík XIV. a vladař vévoda Orleanský při vyprázdněných pokladnách státních, jaké mu zemřelý bojechtivý král zanechal, byl proti cizině úplně ochromen. Mimo to byl vladař tento protivníkem španělského krále Filipa V., kdožto v Anglicku dostalo se k veslu whigistické ministerstvo Walpolovo, které politice císařově bylo příznivo. Dříve nabídl však císař Portě své prostřednictví mezi ní a republikou Benátskou, ale hrdý sultán na toto nabídnutí ani neodpověděl a dle zpráv císař. residenta v Cařihradě Fleischmanna vždy úsilovněji ku válce s císařem se chystal.

Takž uzavřel císař dne 13. dubna 1716 spolek s Benátčany a zaslal Portě vyzvání, aby vrátila republice Moreu a nahradila jí náklady válečné. Sultán na to odpověděl vypovězením války císaři a zaslal starému rebellovi Rákoczy-mu list, v němž mu knížectví Sedmihradské a královskou důstojnost uherskou sliboval. Císař jmenoval nyní prince Eugena Savojského nejvyšším velitelem vojska v Uhrách proti Turkům, kteří se v červenci 1716 proti Uhrám na pochod dali. Velvezír Ali vjel dne 20. téhož měsíce slavně do Bělehradu, ale již deset dní před tím byl princ Eugen přitřhl k vojsku císařskému, kteréž o síle 64.000 mužů, mezi nimiž bylo 22.000 jezdců, u Petrovaradína shromážděno bylo. Dne 24. července a v následujících dvou dnech překročili Turci Dunaj a dne 1. srpna přitřhli ke Karlovcí, kde byl před sedmnácti lety mír uzavřen. Ač výzvědný sbor císařských pod maršálem Pálffym byl od přemoci nepřátelské k Petrovaradínu zatlačen, svedl zde princ Eugen s Turky, kteří 150.000 mužů čítali, dne 13. srpna bitvu, v níž skvělého vítězství dosáhl. Sám velvezír Ali, když pln zoufalství své janičáry osobně k útoku vedl, byl kulí zastřelen a veškeré vojsko jeho dalo se na to v divý útěk. Již o polednách byla bitva skončena a princ Eugen mohl v dobytém táboře tureckém v nádherném stanu velvezírovi k velké hostině zasednouti. Turci ztratili v bitvě Petrovaradínské 30.000 mrtvých a raněných, 168 děl a veškeré zásoby válečné; císařští měli 2108 mrtvých a 2300 raněných. Eugen dal přehajícího nepřítele pronásledovati až ke Karlovcí a obrátil se pak k pevnosti Temešvárské, která po šestinedělním oblehání dobyta byla. Po té vzata ještě některá města

v Banátě a ze Sedmihradska podnikl generál Dettin výpad do Valašska, ztekl město Bukurešt a odvěkl tamního hospodára Maurokordata i s rodinou jeho do zajetí v Sibíni.

Skvělé vítězství prince Eugena bylo zvýšeno tím, že maršál hrabě Schulemburg, je muž Benátčané k radě princově svěřili vedení svého vojska pozemního, dobyl ostrovů Jonických, čímž nebezpečí vpádu tureckého vojska do Itálie odvráceno bylo. Z vděčnosti za to povolil papež Kliment XI., aby císař mohl od duchovenstva ve svých zemích dědičných vybírat po tři léta daň válečnou, a zaslal princ Eugenovi svěcený meč a klobouk. Také říšský sněm německý povolil císaři válečnou daň na padesát měsíců, aby další válku s Turky vésti mohl. Takž byla císařská armáda na jaře roku 1717 rozmnožena na 160.000 mužů, z nichž 118.000 mužů v Uhrách a v Sedmihradsku stálo. Dne 21. května téhož roku přibyl princ Eugen k vojsku u Futaku stojícímu a jelikož se nová armáda turecká teprva u Drinopole stahovala, vytrhl neprodleně k dobytí Bělehradu, kteréž město 30.000 Turků pod Mustafou pašetem drželo a k jehož ochraně velvezír Chalil se 200.000 muži spěchal. S rekovnou udatností udeřil princ Eugen za časného jitra dne 16. srpna na vojsko toto kol Bělehradu tábořící a v krvavé bitvě poraziv Turky na hlavu rozprávil je tak úplně, že se sotva 10.000 prchájcích Turků u Niše kol poraženého velvezíra zase shromáždilo. Třetího dne na to vzdala se vítězům pevnost Bělehrad, jejíž obsádka byla se na štěstí po čas bitvy zcela nečinně chovala, ač císařským snadno do zad vpadnouti a vítězství jejich ohroziti mohla.

Další následky skvělého vítězství tohoto, jímž geniální vojevůdce princ Eugen slávovec svůj o nejčestnější list rozmnožil, byly rovněž závažné. Turci byli vypuzeni z veškerého Banátu i Srbska, sbor 15.000 Turků a uherských povstalců, kteří byli z Multánska do Sedmihradska vpadli, byl rozprášen a rovněž vypuzen odtamtud sbor Tatarů, kteří na divém útěku svém stanuli teprv u Sréde, kde se trosky armády turecké shromažďovaly. Velící generál v Sedmihradsku Stainville vpadl do Multánska, kde město Jassy rozmetal a ohromné výpalné vynutil, aby ukrutnosti od Turků v Sedmihradsku páchané pomstil, načež hospodár Multánský se podrobil, k ročnímu poplatku císaři se uvoliv. Ve válečném tažení roku 1718 byly by zbraně císařské na Turcích zajisté ještě větších úspěchů

dobyly a sám Cařihrad by se byl před nimi trásl, kdyby Španělsko nebylo novou válku proti císaři zdvihlo, tak že Karel VI. musil se nakloniti k míru, jehož Porta na něm žádala, když jí bylo příměří odmrštěno, kterého byla již v září 1717 docíliti chtěla. Princ Eugen zamítnuv žádané příměří, prohlásil, že jen o plný mír jednáno býti může, a ustanovil k ujednání téhož město Požarevac, kam se na začátku května 1718 splnomocněnci obou stran dostavili. Po delším vyjednávání, mezi nímž se ale prozíravý princ Eugen ku další válce chystal a zejména pevností Vidína a Niše dobytí se strožil, byl konečně dne 21. července 1718 uzavřen památný mír Požarevský, v němž císař podržel všechny země a města, jichž Eugen ve válečných taženích roku 1716 a 1717 dobyl, dále Banát a malé Valašsko, Srbsko s Bělehradem až po řeku Timok a Drinu, Bosnu až po řeku Unnu. Porta se zavázala, že nebude Rákoczyho a ostatní uprchlé rebelly uherské již podporovati a že je vzdálí od hranic uherských. Mír měl trvati po dvacet čtyři léta a zvláštní smlouva obchodní povolovala rakouským poddaným velkých výhod v Turecku. Republika Benátská musila však Portě postoupiti Morey, kteréž beztoho udržeti nedovedla, a podržela některá místa v Dalmácii, v Hercegovině a v Albánsku, kterých se byla za války zmocnila.

Hmotné tyto výhody, jichž se císaři mírem Požarevským dostalo, byly provázeny zároveň v Uhrách úspěchem mravním, neboť skvělá vítězství Eugenova docílila u stavův uherských, jak jsme již pravili, toho účinku, že pragmatická sankce byla od nich bez oposice přijata. Státnická moudrost prince Eugena Savojského, jenž nad průběhem celého jednání o mír ostražitě bděl, osvědčila se také tím, že Portu přiměl ku slavnému zřeknutí se všeho dalšího spojení s Rákoczym a ostatními uprchlíky uherskými, tak že nepokojné hlavy v Uhrách nemohly se již žádně podpory z ciziny nadíti a tudíž smír s panovnickým rodem Habsburkův uzavřiti musily.

Ale vítězná tato válka s Turky, kteráž jediná době císaře Karla VI. lesku dodává, byla by podle všeho, jak už řečeno, ještě slavněji pro zbraně císařské skončila, kdyby Španělsko, chtějíc po smrti krále Ludvíka XIV. výbojnou politiku téhož proti Habsburkům na vlastní vrub sledovati, nebylo se k novému nepřátelství proti Karlu VI. odhodlalo,

tak že císař byl nucen meč od východu zase k jihu Evropy obrátiti. Španělský král Filip V. byl se stal po smrti první choti své těžkomyslným a dal se úplně ovládati od druhé choti své Alžběty Parmánské a od ministra svého kardinála Alberoni-ho, který králi sliboval, že mu dobude všech zemí císařských v Itálii, jež byly druhdy Španělsku patřily. Král svolil k výboji tomuto a Alberoni zřídil značné loďstvo válečné, předstíraje, že má totéž Benátčanům proti Turkům přispěti. Zatím ale vyslal loďstvo toto v srpnu roku 1717 k ostrovu Sardinii, který se vůči přemoci takové zase vládě španělské podrobil. Neprodleně pak bylo ještě mohutnější loďstvo vypraveno, aby se též království Neapolského zmocnilo, k čemuž také vévoda Amadeus Savojský, tehdejší král Sicilský, potají pomocí svou přispěti slíbil, poněvadž chtěl Milánsko pro sebe získati. Následkem toho musil císař Karel VI. na rychlo několik pluků vojska z Uher do Neapolska vyslati, aby tamní místokrál hrabě Daun přistání Španělů u západního břehu neapolského zameziti mohl. Avšak Španělové měli namířeno na ostrov Sicílii, kde velitel loďstva španělského markýz Lede dne 2. července 1718 ku břehu přistál a hlavního města Palerma se zmocnil. Hrabě Daun vyslal pomocný sbor na Sicílii, aby aspoň pevnost Messinská zachráněna byla, ale i ta se musila 29. září vzdáti a Španělé byli pány celé Sicílie.

Toto porušení všech platných smluv, jimiž Itálii nestrannost zaručena byla, působilo u námořských mocností evropských velkou nevoli a Anglicko, Francouzsko a Holandsko utvořily trojspolek proti dalším výbojům Španělska, k němuž císař Karel VI. dne 2. srpna 1718 jakožto čtvrtý člen přistoupil. Za nedlouho přidružil se ke spolku též vévoda Savojský, jenž měl v náhradu za Sicílii ostrov Sardinii jakožto království obdržeti. Španělsko však setrvalo v nepřátelství i proti čtyřspolku a kardinál Alberoni hrozil i Anglicku a Francouzsku podněcováním vnitřních zmatků, tak že obě říše tyto na začátku roku 1719 králi Filipovi V. válku vypověděly, v níž tak dlouho pokračovati chtěly, dokud kardinál Alberoni svržen nebude. Císař Karel pak vyslal nový pomocný sbor do Neapolska, jenž s maršálem Mercym v čele u Sicílie přistál a dostáváje stále nové posily ze zemí rakouských, Španěly ze všech krajů sicilských vypudil, tak že jen v držení hlavního města Palerma zůstali. Jelikož bylo

francouzské i anglické vojsko do Španělska vtrhlo a několika krajů tamních se zmocnilo, seznal konečně král Filip nebezpečnoství výbojné politiky kardinála Alberoni-ho a takž propustil intrikána tohoto dne 5. prosince 1719 z úřadu, a kázal mu, aby bez prodlení půdu španělskou opustil. Tím byla hlavní překážka k docílení opětného míru odstraněna a když byl král Filip při sjezdu spojených mocností v Haagu prohlásil, že ke čtyřspolku přistupuje, měl v Cambrayi plný mír ujednán býti. Do té doby uzavřeno příměří, následkem kteréhož Španělé ostrov Sicílii opustili, načež celý ostrov císaři Karlu VI. jakožto pánu svému holdoval. Císařští splnomocněnci odezdali na to ostrov Sardinii vévodovi Amadeovi Savojskému, jenž se od té doby králem Sardinským zval.

Tím byla válka císaře Karla se Španělskem skončena, ale přes to musila stále ještě silná moc branná v Itálii vydržována býti, neboť plná tři léta bylo o mír v Cambrayi jednáno, aniž by se bylo k nějakému výsledku dospělo, neboť císař nechtěl východoindickou obchodní společnost v Ostende zrušiti, jak toho Anglicko a Holandsko žádaly. Tu dohodlo se Španělsko potají s císařem a ve Vídni byla dne 30. dubna 1725 uzavřena smlouva, kterou císař uznal dědičnou posloupnost krále Filipa V. ve Španělsku a král Filip sankei pragmatickou. Sjezd Cambray-ský stal se tím bezúčelným a rozešel se, národové rakouští pak si mohli od dlouholetých břemen válečných oddechnouti.

Snadno lze si dle zkušeností z předcházejících let válečných pomysli, že hlavní tíha břemene tohoto spočívala především na dědičných zemích rakouských a mezi těmi zejména na zemích koruny české, které co do poplatnosti vždy do první řady staveny byly. Uvedli jsme již, jakou obrovskou sumu — totiž 4.263.000 zl. — musil sněm český v prvním roce panování císaře Karla VI. k vůli dalšímu vedení války o španělské dědictví povolit. Hned v roce 1712 vystoupila však suma tato již na 4.542.333 zl., nepočítaje v to obvyklý náklad na rekruty a na zakoupení vojenských koní, který zase přes 150.000 zl. činil, neboť i toho roku musila země 6528 mužů, pak 1306 koní kyrysnických a 653 dragounských k vojsku postaviti. Mimo to žádal císař stavy, aby mu na svůj úvěr zjednali půjčku tří milionů zlatých, která prý bude i s úroky v desíti letech splácena každoroční sumou 300.000 zl. ze svolení na vojsko povo-

lovaného. Ale stavové věděli příliš dobře, jak se jim s podobnými anticipaty vedlo za císařův Leopolda i Josefa, že totiž skutečné splácení takovýchto půjček každoročně na lepší časy oddalováno bylo. Proto nechtěli půjčky tak veliké povolit, poukazující právem k tomu, že i přes ubezpečení obou předchůdců císařův, sněmovním snesením upevněné, již po dvanáct let nedostává se jim splácení 15. dílu z pivního tácu. Teprva po mnohém vyjednávání chtěli sprostředkovati půjčku dvou milionů, ale k novému ubezpečení císaře, že jak s tímto desítiletým splácením na jisto pokračováno bude, tak i o splacení starších požadavků země bude brzo náležitě pečováno, svolili stavové k celé půjčce tři milionů. Vydány tudíž se strany země dlužné úpisy věřitelům, kteří se v půjčce účastnili, a vyplácení jich vzali stavové na sebe, majíce si k tomu účelu po deset let z každoročního svolení na vojsko sumu 300.000 zl. i s úroky strhovati. Obdržel tudíž císař Karel VI. roku 1713 z království Českého skoro plných osm milionu zlatých, které ovšem zcela na vedení války v cizině putovaly. Ale i na této obrovské sumě nebylo ještě dosti, neboť byl císař dne 3. května 1712 bez svolení sněmovního jako předchůdce jeho vypsal zase daň ze jmění, místo níž povolili stavové dalšího půl milionu zlatých, jen aby práva svého na povolování daní uhájili. Aby sumu tuto sehnali, vypsal sbírku pomocnou od kapitalistů, zejména od neusedlých, a na tři léta sbírku z každého sudu piva (vedle obvyklého posudného císaři povoleného), aby z toho půjčka ona byla zase splacena.

Na štěstí chýlila se válka o dědictví španělské ke konci a ještě mezi zasedáním sněmu, ke konci roku 1713 svolaného, došlo k uzavření míru Rastadtského (dne 6. března 1714), tak že nastávala důvodná vyhlídka, že v době konečného pokoje dojde ku zmenšení břemen válečných, které by v dosavadní výši země česká nikterak již nebyla snášeti mohla. Proto odepřeli stavové na sněmě tomto obvyklých 30.000 zl., na opevňování Prahy a Chebu dosud každoročně povolovaných, odkazující k tomu, aby náklad na tuto fortifikaci byl hrazen z přebytkův dřívějších let, a císař také pro tentokrát od požadavku svého upustil. Dále žádali, aby se rovněž upustilo od příspěvku 200.000 zl. na vydání komorní, poněvadž ostatní země dědičné žádného podobného kamerále neplatí. Ale k naléhání císařovu musili stavové i na tuto položku zase

100.000 zl. povolit, jen že si vymínili, aby z peněz těchto byly placeny některé vydejce komorní, kterým se komora královská od několika let vyhýbala. Byl to náklad na opevňování hradeb Nového města Pražského, na špitály chudých, na platy služebníků při kostele Svatovítském v Praze, na služné hejtmána hradu Pražského a tří hejtmánů městských v Praze a jejich poslá a služebníků. Konečně naléháno na to, aby neoblíbený akcíz, před pěti lety zavedený, byl zase zrušen, čemuž také císař s ohledem na mír již uzavřený ku velikému potěšení veškeré země patentem ode dne 23. července 1714 vyhověl, tak že vybírání akcízu dnem 15. srpna téhož roku přestalo.*)

Po uzavřeném míru císař Karel VI. důvodu k vyžadování dalších válečných obětí nemaje a přece stálý důchod na vydržování vojska pojistiti si chtěje, listem k nejvyššímu purkrabí českému dne 25. července 1714 daným vznesl na stavy české žádost, aby se „k ulehčení země a nieméně ku pojištění potřebného vydání na vojsko jistá suma roční na některou řadu let ustanovila, kterou by stavové co quantum militare odváděti se zavázali, zároveň pak aby se strany zaplacení

*. K charakteristice toho, jakým zlem pro lid byl tehdáž nejen akcíz sám, ale ještě více kruté vybírání jeho, uvedeme z přecetných toho dokladu soukromých i úředních zápis Solnického radního písaře Jana Kalousa v Manuálu města Solnice, jenž takto zní: „Léta Páně 1709 od 1. Januária akcíz se vyhlíhl a v krátkém čase tak velice vzrostl, že všem lidem k hruze a strachu byl; neb se každý obával, aby náhončí jeho mu vlastní kus chleba neb živnost jeho od ústa a z rukou jako vlni nevydřeli. Mnozí handlovní lidé, řemeslníci o své živnosti přišli, jako i s nimi chudí a potřební na žebrotu přivedeni, dnem a nocí nařikati a Pánu Bohu žalovati přinuceni jsou byli. Žádný člověk svým vlastním jist nebyl, byt dosti spravedlivě svou věc vyakcizoval a paletu měl; když ti pochopové na to přišli, hned příčinu sobě vynalezli, říkouce: Jest kontraband! Ze všeho se platiti musilo: z obilí ke mletí, z prodeje, z dobytka, z koní, z volu, ze slepic, z včertelu, ze čtvrtce, z mísky, z váh, z loktu, in summa ze všeho, co jen jmenováno býti mohlo, všecko znamenáno a štemplováno býti musilo. Bez znamení žádný koupiti a prodati nesměl. Jedenkaždý, buď hrabě, zeman, duchovní, světský, s odpustěním i ten kat a ras, nikdo vyňat nebyl. Nad to ještě Buh všemohoucí těm akcizantům srdce zatvrdil, že tak ukrutní byli, žádné prosby neslyšeti, a pro dost malou špatnou věc každému hned železy ba i šibenice pohružku činili. Až Pán Buh nemohla déle takové utiskování chudých lidí viděti, když ten ukrutný akcíz v nejlepším květu a sláve se skvíci, maje věku svého pět let a sedm měsíců, 15. Augusti 1714 umřel. Dejž Bože, aby nikdy více vzkřísen nebyl!“

dluhů učinilo rozvržení též na jistý počet roků.“ K tomu účelu měl sněm zvoliti deputaci, po jedné osobě z každého stavu, která by o věcech těch ve Vídni se zvláštní komisí císařskou vyjednávala. Do deputace této zvolili stavové ze stavu duchovenského Pražského probošta Daniela Josefa Mayera, ze stavu panského appellačního presidenta hraběte Saŕgoče, ze stavu rytířského místokomorníka při dskách zemských Václava Hložka ze Žampachu a ze stavu městského primátora Starého města Pražského Bohuslava Jana Voříkovského z Kunratic. Komise Vídenská pak se skládala z nejv. kancléře českého hraběte Leopolda Josefa Šlika, knížete Jana Leopolda Trautsohna a presidenta dvorské komory hraběte Vintíře Tomáše Starhemberga.

Jednání smíšené komise této, která se ve Vídni v září sešla, protáhlo se přes půl léta, neboť první předloha vládní, která komisi jménem císaře podána byla, zněla v ten smysl, aby se stavové čeští uvolili na deset let od 1. listopadu 1714 každoročně odváděti quantum militare ve výši 2.600.000 zlatých. Poněvadž instrukce deputaci české od stavův daná ukládala též, aby nesvolovala k větší sumě, než jaká naposledy v čas pokoje, totiž roku 1682, povolena byla a to ve výši 1.170.000 zlatých, prohlásili členové deputace, že není jim možno k tak vysoké sumě svoliti. Po novém jednání se stavy nabízela deputace nejvýše půldruhého milionu, k čemuž zase císař přistoupiti nechtěl, snížil ale požadavek svůj na 2.200.000 zl. Houževnatě přidržovala se deputace instrukce své, aby jen postupně císařovu požadavku vyhovovala, a takž nabízela nejdříve 1.600.000 zl., potom 1.700.000 zl. a konečně 1.800.000 zl. Aby tuto tuhost českou oblomil, povolal císař členy deputace k osobní audienci, v níž jim oznámil, že se míní spokojiti se dvěma miliony zlatých, ale k menší sumě že přistoupiti nemůže. Deputace na to prohlásila, že si musí k povolení této sumy vyžádati souhlasu stavův a ti pak na důvodnou zprávu její, že nijakého snížení více očekávati nelze, k sumě dvou milionů přistoupili. Na základě toho uzavřela smíšená komise smlouvu, čili tak zvaný recess, jejž císař dne 12. dubna 1715 potvrdil, zavázav se zároveň, že po deset let, na kterouž dobu smlouva uzavřena byla, nebude na království Českém více žádati, ani témuž daně z hlavy neb ze jmění, ani žádné nucené půjčky neb akcízu ukládati. Pouze v případě války tu-

recké neb jiné války těžké měla býti připuštěna výminka, aby císař stavům českým mohl větší příspěvek na výlohy válečné uložiti; naopak mohli zase stavové, kdyby zemi českou nějaká velká škoda stihla, o slevení s umluvené sumy žádati.

Druhá předloha vládní týkala se zaplacení dluhů, o něž stavové již po dvacet let byli císaře marně upomínali. Dluhy tyto byly rozděleny ve dvě třídy a sice patřily do třídy první dluhy z předešlé války turecké z let 1689 do 1697, jichž se napočítlo celkem 2.099.373 zlatých 39 kr. Dluh tento měl od příštího roku během desíti let splacen býti a to tak, že roku 1715 mělo se na kapitál splatiti 109.189 zlatých 15 kr. a na zadržené úroky 132.387 zl. 1 kr., v každém následujícím roce pak vždy o 5201 zl. 10 kr. méně, tak že v desátém roce zbývalo již jen 84.716 zl. 29 kr. Tato suma měla býti splacena v šesti letech, rokem 1716 počínaje, tak že prvního roku připadalo na kapitál 202.550 zl. 33 kr. a na úroky 42.472 zl. 47 kr. a na ostatních pět let poměrně méně. Všecky tyto splátky měli si stavové každoročně z povolených dvou milionů srážeti a věřitelům je odváděti.

Kdyby byl recess tento zachováván býval, bylo by se ujednáním tímto zemi české značně ulevilo a též věřitelé, tak dlouhá léta vyčkávající, byli by ku svým penězům přišli. Cíniloť peněžní svolení roku 1715 již jen 2.660.000 zl., což bylo o 1.400.000 zl. méně než v předcházejících letech válečných. Vedle quantum militare ve výši 2 milionů, jak bylo recessem upraveno, potvrdil sněm ještě na vy-daje komorní 100.000 zl., na fortifikaci zase 30.000 zl., posudné ve výši 250.000 zl., na vydání komorní 100.000 zl. a na sbírku z masa 140.000 zl. Mimo to převzali stavové na sebe na čtyři léta novou sbírku hudební, 5. dubna 1712 uloženou, a to v roční výši 40.000 zl., tak že veškerý finanční požadavek činil 2.660.000 zl.

Avšak toto ulevení břemen trvalo právě rok, neboť již roku 1716 vypukla válka s Turky, což byl případ, dle něhož se mohl císař od ujednaného recessu uchýliti. Žádal tudíž toho roku na sněmě místo dvou milionů tři miliony na zvýšené potřeby vojenské a stavům bylo se znova proti požadavku tomuto brániti. Povolili sice dva miliony co řádný vydej vojenský, ale na třetí milion nabízeli co mimo-řádný vydej pouze 600.000 zl., kteroužto sumu k naléhání císařovu zvýšili na 666.666 zl. Roku 1717 bylo na válku tureckou požado-



Sen sv. Ludgardy.

Sousoší na Karlovu mostě v Praze; dle koncepce Petra Brandla provedl
Matiáš Braun (viz str. 56).

váno již 3,633.333 zl., ale stavové nabízeli jako vloni jen 2,666.666 zl. a poněvadž jim byl dal císař na vůli, aby zbytek žádané sumy uhradili sbírkou z jmení, půjčkou u neusedlých kapitalistů neb jinakým podobným způsobem, uvolili se k půjčce 717.334 zl., tak že by celé svolení jako za dřívějších válečných let bylo činilo 3,474.000 zl. Ale císař setrval na původní sumě a po dalším vyjednávání zvýšili stavové berní válečnou na 2,700.000 zl. a půjčku na 900.000 zl., tak že císaři bylo celkem jen 33.333 zl. sleviti. Totéž se mimo půjčku opakovalo roku 1718, kdy ale stavové co berní válečnou pouze 3,200.000 zlatých povolili a tudíž požadavek císařův o 433.333 zl. snížili, neboť již se jednalo o mír s Turky a bylo jisto, že se vítězně vedená válka brzo skončí.

To se sice ještě téhož roku stalo, ale již tu byla zase nová válka se Španělskem a císař musil na rychlo vojsko své do Neapolska a na Sicílii vysílati a tudíž zemím svým zase zvýšené náklady vojenské ukládati. Proto žádal r. 1719 na sněmu českém opět 3,500.000 zlatých, ale stavové, předstírajíce tehdejší neúrodu a pád dobytka v Čechách, nejen že se zdráhali sumu tuto povolit, nýbrž žádali též slevení z ujednaných dvou milionů, začož byli hotovi půl milionu co mimořádnou daň válečnou povolit. Vůči této opozici snížil císař požadavek svůj na 2,866.666 zl., chtěl ale, aby mu stavové na pět po sobě jdoucích let ku mimořádné berní vojenské v obnosu 666.666 zl. povolili každoročně o 200.000 zl. více. Proti tomu ohradili se však stavové ještě důrazněji, udávajíce za důvod, že takovéto vztažení nové mimořádné berně vojenské čelí proti privilegiím království Českého. Aby však svou ochotu osvědčili, přidali ku svému předešlému podání ve výši půl milionu ještě 100.000 zl. Císař upustil na to od požadavku stran pětiletého extraordinaria, ale za to musili mu stavové celých 2,866.666 zl. povolit, což se však teprva po mnohém vyjednávání stalo.

V následujícím roce 1720, kdy měl sněm český jednati o pragmatické sankci, slevil císař s posledně jmenované sumy 100.000 zl., ale stavové povolili jen 2,666.666 zl. a poněvadž toho roku jednalo se již o mír v Cambrayi, a válečné náklady stále se menšily, byly také požadavky císařovy na vojsko mírnější, tak že roku 1724, kdy platnost recessu došla, činilo svolení vojenské již jen 2,275.000 zlatých. Rozumí se samo sebou, že v letech, kdy válka s Tureckem a se Španělskem trvala,

musila země česká též zvýšený počet rekrutů a koní k vojsku dostavovati; kdežto po skončené válce o dědictví španělské bylo na rok 1715 žádáno jen 1632 mužů, 327 koní kyrysnických a 163 koní dragounských, vzrostl tento počet hned v prvním roce nové války s Turky na 6528 mužů a 1306 koní kyrysnických a 653 koní dragounských, což se v této výši od roku 1716 až do roku 1720 udrželo. Teprva roku 1721 snížen žádaný počet rekrutů na polovici, kdežto koní kyrysnických dostaveno jen 870 a dragounských 435.

Rovněž jako ujednaný recess nebyl dodržen, co se týkalo vojenského svolení v každoroční výši dvou milionů, nebylo zachováno též ustanovení druhé části recessu, totiž splácení starých dluhů, z nichž jedna část měla býti v desíti a druhá v šesti letech splacena. Již roku 1716 žádal císař na stavích, aby mu obojí splátky byly na dalších čtrnáct let, tudíž až do roku 1729 prodlouženy, tak že obnos každoročních splátek měl o příslušnou sumu menší býti. Vzhledem k vypuklé válce s Turky nezbyvalo stavům jiné, než i k této žádosti císařově svoliti. Prodloužení toto týkalo se později též půjčky 900.000 zl. z roku 1717, která měla býti v šesti letech splacena, načež po uzavření míru se Španělskem nastalá pokojná léta dovolovala staré tyto dluhy nově ustanoveným způsobem spláceti, tak že konečně roku 1729 i poslední splátka na troji tento dluh zapravena byla.

Rovněž veliké byly oběti hmotné, kteréž Morava v prvních dvou desetiletích XVIII. století na neustálé války císařovy přinášeti musila, aniž by taktéž jako Čechy byla za to nějaké náhrady dostala. V letech 1700 a 1701 bylo obvyklé quantum militare sice sníženo na 571.180 zl., poněvadž válka s Tureckem byla již skončena, ale za to zavedeno též na Moravě jako v Čechách quantum kamerální a to ve výši ročních 75.000 zlatých rýnských, tak že tím sleva z výdaje na vojsko více než třikrát převážena byla. Stavové moravští si však vymínili, aby ze sumy této byly uhažovány též výlohy na fortifikaci a všechny výdaje na úřady zemské, tak že v tomto ohledu větší opatrnost osvědčili, než stavové čeští. Jelikož pak císař roku 1700 také na Moravě bez svolení sněmu daň ze jmení vypsál, uvolili se stavové raději k zaplacení sumy 200.000 zl., jen aby svého práva k povolování daní uhájili. Suma tato byla tím způsobem sehnána, že se z každého lánu

platilo 5 zl. 15 kr. a z každého komína 1 zl. 15 kr., tak že celková daň toho roku činila z lánu 22 zl. a z každého komína 2 zl. 10 kr.

Roku 1702, kdy již válka o dědictví španělské zuřila, žádala vláda na quantum militare 609.000 zlatých rýnských, ale sněm povolil zase jen tolik, jako ve dvou posledních letech, totiž 571.180 zl., ale za to vedle quantum kamerálního jakožto mimořádný výdej na vojsko ještě 50.000 zl., tak že daň z každého lánu o 2 zl. a z každého komína o 20 kr. vzrostla. V uvážení vysoké této daně přímé zrušil císař od 1. července 1702 dosavadní poplatek z masa, z koží a z papíru, jen že město Brno poloviční poplatek z hovězího masa i dále odváděti musilo. Podobná suma povolena ještě roku 1703, ale již v prvních dnech roku následujícího byl svolán na rychlo sjezd stavovský, aby povolil 1833 rekrutů, a pozdější sněm musil výdej na vojsko již na 750.000 zl. zvýšiti: tím vzrostla daň z každého lánu na 28 zl. a z každého komína u vrchností na 3 zl. 9 kr. a u poddaných na 4 zl. 9 kr. V posledním roce panování císaře Leopolda žádáno na sněmu moravském ještě 716.666 zl., sněm povolil však jen 666.666 zl., za to však dostavil císaři 2176 rekrutů, z nichž za každého 25 zl. na výzbroj počítáno bylo: mimo to bylo povoleno 435 koní kyrysnických po 67 zl. 30 kr. a 217 koní dragounských po 52 zl. 30 kr. V témže roce přeložen počátek roku vojenského na den 1. listopadu, ale jako v Čechách nebyly i na Moravě poslední dva měsíce z rozpočtu vojenského vyloučeny, nébrž musili stavové příslušnou sumu po dvakrát zaplatiti. Jak jsme již sdělili, odvolala se vláda na českém sněmu, když jí jednání toto vytýkáno bylo, jednoduše k tomu, že moravští stavové dvojnásobný tento požadavek bez odmluvy povolili. Byla-li oposice na sněmu českém v této věci dosti chabá, nebylo na sněmu moravském vůbec ani stopy po ní.

Nejbližší sněm moravský, svolaný na den 28. srpna 1705, počal zasedati dne 7. září již za panování císaře Josefa I., kterýžto panovník i na tomto sněmu se zvýšeným požadavkem vystoupil, aby válka důrazněji než za Leopolda I. vedena býti mohla. Měliť stavové moravští povoliti 1.200.000 zl., kteroužto sumu ale sněm, bera ohled na všeobecnou bídu a nedostatek v markrabství, na 900.000 zl. snížil. Totéž se opakovalo i ve dvou následujících letech, jen že se tu stavové odvolávali také k tomu, že musí vy-

držovati zemskou hotovost na obránění hranic moravských proti povstalcům uherským, což v obou těch letech nákladu několika stotisíc zlatých vyžadovalo; proto byla také daň z lánu a z komínů v pohraničních krajích od povstalců vyhubených na polovici snížena. Roku 1708 chtěli stavové požadované quantum militare 1.200.000 zl. až na polovici snížit, ale po mnohém vyjednávání musili přece zase 900.000 a mimořádný požadavek 150.000 zl. povoliti. Následkem toho vzrostla daň z každého lánu na nebývalou dosud výši 37 zl. 1 kr. a z každého komínu u vrchností na 3 zl. 12 kr. a u poddaných na 5 zl. 48 kr. Jak dobře při tom vrchnosti na prospěch svůj pamatovaly, vysvitá z toho, že poplatek z jejich komínů byl proti dřívějšímu jen o 3 kr., u poddaných však o 1 zl. 39 kr. zvýšen. Všecky tyto obrovské oběti finanční musila Morava přinášeti též v posledních třech letech panování císaře Josefa I., k čemuž sluší ještě připočísti každoroční příspěvek kamerální 75.000 zl. a počet rekrutů i vojenských koní v té výši, jak jsme při roku 1705 uvedli.

Panování císaře Karla VI. počalo na Moravě tím, že ovdovělá císařovna Eleonora Magdalena jakožto vladařka již dne 11. května 1711 vyzvala stavy moravské, aby na zpáteční cestu císaře Karla ze Španělska povolili příspěvek 200.000 zl., kteroužto sumu stavové sice vzali na se, ale vymínili si při tom, aby jim polovice byla ve čtyřech letech od poddaných nahrazena. Z let 1713 a 1714 neměli jsme sněmovních zpráv moravských před rukama a nemůžeme tudíž přesně udati, jak vysoké bylo v těch letech svolení vojenské, ale domýšlíme se, že po skončené válce o dědictví španělské bylo aspoň roku 1714 o něco menší, jako tomu v Čechách bylo, ale již na rok 1715 bylo žádáno na vojsko opět 800.000 zl., neboť proposice císařova odvolávala se při tom již k nebezpečí blízké války s Tureckem, která skutečně přede dveřmi stála. Zároveň však byli stavové moravští vyzváni, aby vyslali do Vídně deputaci, která by jako deputace stavův českých s císařskou komisí umluvila výši vojenského svolení na příštích deset let. Do deputace této zvolil sjezd stavův moravských, za tím účelem zvláště svolaný, opata Vincence Wallnera, hraběte Heřmana Althana a Brněnské radní Františka šl. Moravce a Jana Wagenhuebera; císařská komise byla tatáž, která i s deputací stavův českých vyjednávala. Deputaci této dali stavové instrukci, aby na svolení vojenské povolovali 300.000 zl. neb

nejvýše 400.000 zl., neboť prý nedoplatky císařské komory na Moravě činí již několik milionů a země moravská morem ještě panujícím nesmírně ochuzena jest. Komise císařská však žádala roční sumy aspoň 700.000 zl., načež deputace moravská navrhla 500.000 zl. a po delším vyjednávání ještě o 50.000 zl. více. Tu však pozval císař deputaci taktéž k osobní audienci, v níž členové deputace k dalším 50.000 zl. se uvolili, pakliže stavové s tím souhlasí budou. Ale ani suma 600.000 zl. nebyla císaři dostatečná, a proto prohlásili stavové, že svolují ku třetině těch dvou milionů, jež království České povolilo, a takž bylo zvláštním *recessem* též pro markrabství Moravské ustanoveno, že bude totéž pro příštích deset let vojenské svolení ve výši každoročních 666.666 zl. 40 kr. odváděti. Při tom se slíbilo, že císař nebude po tu celou dobu na Moravě žádné daně z hlavy a ze jmění vypisovati, aniž nějakého akcizu neb zvýšení cla a ceny soli zaváděti. Jako při *recessu* českém bylo však i při moravském vyjednáváno, že úmluva tato nemá platiti pro případ války, kdežto stavové zase v případě neúrody a živelních nehod mohli o snížení ujednané sumy žádati. Konečně bylo ve smlouvě, kterou císař v Laxenburku dne 23. května 1715 podepsal, slíbeno, že všechny nedoplatky stavům moravským z dřívějších let mají býti v desíti letech splaceny tím, že si stavové příslušné sumy z ustanoveného svolení vojenského strhovati mohou.

Avšak jako v Čechách tak i na Moravě platilo toto ujednání jen jediný rok, neboť již roku 1716 předstoupil císař za příčinou vzniklé války s Tureckem před sněm moravský s požadavkem, aby mu mimo umluvené *quantum militare* bylo povoleno ještě 326.388 zl. 53 kr. Stavové nabízeli však jen 133.333 zl. 20 kr., aby svolení vojenské 800.000 zl. činilo, ale ve Vídni setrvali na sumě původní, tak že vyjednávání po půl léta trvalo, než se stavové k sumě 888.888 zl. uvolili. Také kamerální svolení mělo býti zvýšeno na 100.000 zl., ale stavové setrvali na dřívější sumě 75.000 zl., do čehož jako jindy příspěvek 10.000 zl. na fortifikaci počítán byl. Požadavek o dodání 15.0000 měric mouky a tolikéž měric ovsu pro vojsko v Uhrách stojící byl však dokona zamítnut.

Roku 1717 byl sněm vyzván, aby mimo *sumu recessu* ustanovenou povolil na vojsko ještě 544.444 zl. 40 kr., tak že by veškeré svolení vojenské bylo činilo 1.211.111 zlatých rýnských. Stavové, poukazující k neúrodě

toho roku na Moravě panující, k velkému pádu dobytka a ku všeobecné bídě obyvatelstva, chtěli povolit jakožto mimořádnou výpomoc pouze 222.221 zl. 20 kr.; císař reskriptem ode dne 15. ledna 1717 slevil císař 100.000 zl., ale na ostatní sumě 444.444 zl. stál za to tím pevněji. Sněm přistoupil po delším vyjednávání s vládou konečně k sumě této, ale pod výminkou, že polovička má býti půjčkou v šesti letech splatnou. Císař přijal návrh tento, ale žádal, když již splatná půjčka učiněna býti má, aby byla na 300.000 zl. zvýšena, což stavové po mnohém zdráhání učinili. Ale dodání 10.000 centnýřů mouky a tolikéž měric ovsu pro vojsko bylo opět zamítnuto. S těmitéž finančními požadavky vystoupila vláda na sněmu v roce následujícím, slibující brzké skončení vítězné války s Turky, a takž povolil sněm na vojsko opět 1.888.888 zl., z nichž mělo 300.000 zl. opět půjčkou sebráno býti. K tomu družilo se ještě *quantum kamerální* 75.000 zl., pak povolení obvyklého počtu rekrutů a koní vojenských a konečně byla proti slibu dříve učiněnému cena soli pro dobu patnácti let při každém centnýři o 30 krejcarů zvýšena.

Roku 1719, kdy válka s Tureckem již skončena byla, snížen byl požadavek na vojsko na 955.555 zl., ale počet rekrutů a koní musil býti v předešlé výši dostaven; mimo to žádal císař jako donativ ke sňatku arcikněžny Marie Josefy 30.000 zl., spokojil se ale s nabídnutými 20.000 zl., kterážto suma ve dvou ročních lhůtách ke dvoru odvedena byla. Konečně sněm z roku 1720, jenž byl dne 12. listopadu 1719 zahájen a teprva dne 8. ledna 1721 skončen, měl povolit na vojsko 928.828 zl., ale svolil jen k sumě 888.888 zl. a zmenšil také kamerální *quantum* o 10.000 zl.

Uvážíme-li, kterak Morava v prvních dvou desetiletích XVIII. věku častými vpády povstalcův uherských ve východních krajích velikých škod doznala, kterak morem po dvě léta trvajícím i nesmírným pádem dobytka hubena a též častou neúrodou jak na polích tak i na vinicích postižena byla: pochopíme snadno, jak těžce na obyvatelstvo její ty stálé obrovské vydeje válečné doléhaly, a proč ani v žité zemi éto hmotný blahobyt v lidu nemohl se zmáhati.

Další činnost sněmů v letech 1701—1720.

Již z líčení finanční stránky působnosti sněmovní vychází patrně na jevo, že pro ostatní potřeby a naléhavé opravy v záležitostech zemských sněmu mnoho času nezbyvalo. Vždyť sněm z roku 1709 ve své úřední zprávě upřímně se přiznává, kterak finanční požadavky vlády vyplňují největší část zasedání sněmovního, tak že na vyřizování jinakých věcí nelze pomýšleti. A tak tomu bylo nejen v roce 1709, ale ve všech ostatních letech prvních dvou desetiletí XVIII. století, které konec vlády Leopoldovy, pak krátké panování Josefa I. a první desetiletí vlády Karla VI. zahrnují. Vyjímaje jediný rok 1715 zuřily ve všech letech těchto dvou desetiletí války a to války veliké, které největšího napnutí všech sil obyvatelstva v dědičných zemích rakouských vyžadovaly, tak že zástupci stavův zemských mnoho příležitosti neměli, aby se též upravováním poměrů vnitřních a potřeb domácích obíratí mohli.

Jako vždy dříve takž i ve sněmech těchto byla pokaždé první královskou proposicí předloha „o uvedení v pořádnost kollatur a far“, v níž se pravidelně opakovalo, kterak jest na čest a chválu Nejvyššího vždy třeba největší ohled míti, aby samospasitelná římskokatolická církev byla šířena; a k tomu že jen zřizování potřebných ještě far a kollatur může znamenitě pomáhati, neboť pak by neuměla mládež mohla řádně v náboženství vyučována býti a též u lidí dospělých by se víra katolická utvrzovala. Ale zároveň se v každé z těchto proposicí dokládalo, že „pro neustálé žalostné běhy válečné“ nemůže vláda v té věci žádných obětí přinášeti, a vždy končilo se prohlášením, že má prozatím i dále zůstatí při tom, na čem se byl v ohledu tomto sněm stavovský roku 1696 usnesl, aby totiž zvláštní komise vyšetřovala, jak nové prostředky ku zřizování nových far naleztí, když důchody solní pokladny s povolením papežovým na výlohy válečné obracovány býti mohly. Komise však žádných takových prostředků nenalezla, když páni a rytíři nechtěli zabráné statky zádušní vydati, ani k naturálním dávám novým farářům se zavázati. Zůstaveno tudíž jen dobré vůli patronů, aby s duchovním úřadem vyjednali, co by buď na penězích buď v plodinách buď navrácením polností ku zřízení nových far dobrovolně přispěti chtěli. Takových patronů bylo ale velice poskrovnu a proto prodlením času komise sama sebou

se rozešla; teprva ve sněmu roku 1701 bylo v král. proposici zase na ni spomenuto, zda by ji sněm neměl obnoviti. Stavové však o té věci tehdaž ani nejednali a takž odpočívala tatáž až do roku 1710, kdy císař Josef I., jak jsme již vypravovali, v příslušné proposici své ku sněmu ustanovil, aby ku konečnému vyřízení otázky farní byla zřízena zvláštní komise visitační, která by vždy na místě vyšetřila, kde se má nová fara zříditi a kdo má k vydržování jejímu přispívati.

Tehdaž vyhověl sněm žádosti ráznějšího císaře ochotněji, než tomu bylo roku 1701, a usnesl se, aby takováto komise byla zvolena, jen že k ustavení téže došlo teprv po smrti Josefa I., kdy již u dvora i u vlády jinaké poměry nastaly.*) Komisi dán potřebný návod a doloženo, že se od ní „nyní skutečná účinnost očekává“. Jelikož mělo té doby dojíti také k nové rektifikaci všech pozemků v zemi, měla komise vyšetření tohoto k tomu použiti, aby příspěvky na zřizování nových far dle panství a statků ustanoveny byly. Práce své počala komise na jaře roku 1713 a již byla ve všech krajích vyhlášena příslušná ustanovení i rozeslány do nich příznávací tabulky, ale nastalý na to mor zase všechny tyto práce přerušil. A poněvadž rektifikace všech gruntů byla prací obrovskou a protáhla se po celé panování císaře Karla VI. až do prvních let Marie Teresie (výsledkem jejím byl tak zvaný „starý katastr“, na němž se zakládalo bernictví v Čechách až do našich dob), nezvešel tím pro účel visitační komise žádný užitek. Za to se zjistilo, jak se ve sněmovní zprávě z roku 1713 udává, kterak se z nedostatku farářů rozličné kacířstvo semotam v zemi zmáhati počíná, což i v následujícím roce a později ještě opakováno bylo s doložením, že kacířské učení netoliko v pomezích krajinách, ale také již i v místech v zemi položených se šíří. Zprávy tyto zavadaly sice vládě císaře Karla VI., jak později uvidíme, příčinu k novému přísnému vystupování proti všem ne-

*) Do komise této zvolil sněm ze stavu duchovenského probošta Daniela Josefa Mayera, kanovníka Svatovítského Bohumíra Antonína Herbstu a velmistra řádu Křižovníckého Martina Konstantína Beinlicha; ze stavu panského Jana Josefa z Vrtby, hraběte Jeronyma Kolloreda a hraběte Františka Josefa Waldsteina; ze stavu rytířského Václava Arnošta Markvarta z Hrádku, Václava Křištofa Hložka ze Zampachu a Maxmiliana Alsterla z Astfeldu; ze stavu městského primátora Starého města Pražského Bohuslava Jana Voříkovského z Kunratic a radního Nového města Pražského Jana Františka Krusiusa.

katolíkům v Čechách, ale jednáním visitační komise nebylo ničeho získáno pro vlastní účel její, totiž pro zřizování nových far. Lepší výsledek mělo za změněných poměrů vládních a církevních dobrovolné přispívání patronů na nové fary, a takž vydal sněm roku 1719 veřejné vyzvání k patronům kostelů, aby ku zřizování nových far „dle své vlastní libosti s něčím, buďto in natura neb jináče přispěli“. Vyzvání toto bylo pak skoro každoročně od sněmu opětováno a mělo ten příznivý účinek, že každého roku byly některé farní beneficie v pořádnost uvedeny neb nové fary zřízeny, tak že těchž za panování císaře Karla VI. bylo více v život uvedeno, než v celém předcházejícím půlstoletí.

O potřebách kostela Svatovítského na hradě Pražském, o kterých bylo v období předcházejícím několikrát jednáno, stala se v období následujícím na sněmu jen jednou zmínka a to roku 1704, když sněm povolil 6000 zlatých rýnských na opravu střechy chrámové a na některé správký v stavbě, která prý patrně schází; při tom ale sněm poznovu opětoval dřívější připomenutí své, že vlastně královská komora česká jest povinna, podobné opravy na velechrámě tomto svým nákladem obstarávati, jako tomu vždy bývalo. Poněvadž ale sněmu bylo známo, kterak „důchody král. komory jsou nanejvýš ubrány“, povolil přece žádané sumy, vymíniv si však při tom, aby tětěž k jinakému účelu vynaloženo nebylo.

Mnohem značnější byly sumy, kterých bylo na sněmu českém vyžadováno pro jednotlivé členy císařského rodu u příležitosti výprav jejich do ciziny neb sňatkův od nich uzavíraných. Již dříve bylo uvedeno, že roku 1702 povolili stavové králi Josefovi I. na výpravu jeho k pevnosti Landavě 100.000 zl. a jakožto osobní dar dalších 50.000 zl. Když se pak král Karel III. roku 1703 na cestu do Španělska vydával, povolil mu sněm na výlohy cestovní 50.000 zl. a dalších 10.000 zl. na vydržování dvora jeho a jelikož se pro krátkost času suma tato v hotovosti sebrati nemohla, prohlásili tři členové stavův, že peníze tyto zatím ze svého zapůjčí, když jim do Věch Svatých téhož roku zase splaceny budou. Přispěl pak k této sumě 60.000 zl. nejvyšší hofmistr hrabě Heřman Jakub Černín 30.975 zlatými, prezident král. komory hrabě František Josef Šlik 10.075 zl. a prelát kostela Svatovítského Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu 22.274 zl. 30 kr., do kterýchžto sum

také již úroky pojaty byly. Splacení jich stalo se tím způsobem, že polovici vzaly na se vrchnosti a druhá polovice uložena poddaným, počítaje v to též hrabství Kladské i kraj Chebský, jakož i židovstvo české. Donativ tento byl pak králi Karlovi, když se na cestě své do Španělska přes Prahu ubíral, od deputace stavův osobně odevzdán. Při sňatku jeho roku 1708 věnovali mu stavové darem 50.000 zl. a podobného daru dostalo se téhož roku arcikněžně Marii Anně, když se za krále Portugalského provdávala. Roku 1713 vracela se choť císaře Karla VI. císařovna Alžběta Kristina ze Španělska do Vídně, na kteroužto cestu povolil sněm český sumu 75.000 zl. a mimo to věnoval císařovně jakožto osobní dar šest tisíc dukátů ve zlatě. Konečně roku 1719 byl arcikněžně Marii Josefě, dceři císaře Josefa I., když se za kurfiřtu Saského a krále Polského Fridricha Augusta provdávala, věnován svatební dar 50.000 zl., kteroužto sumu jako všecky předešlé z polovice vrchnosti a z polovice poddaní hradili.

Na sněmu roku 1714 konaném*) bylo k návrhu císařovu jednáno o novém rozdělení království Českého na kraje, neboť v rozloze krajův dosavadních panovaly veliké rozdíly, což zejména při rozpisování a vybírání berní nesnáze způsobovalo, neboť některé kraje byly příliš rozsáhlé, tak že krajští hejtmané v těchž byli pracemi přetíženi, kdežto v ostatních menších krajích bylo prací mnohem méně. Bylot království České od polovice XIV. věku rozděleno ve dvanáct krajův a sice: 1. v Pražský (jinak Kouřimský), 2. Slanský, 3. Zatecký, 4. Litoměřický, 5. Bolešlavský, 6. Hradecký, 7. Chrudimský, 8. Čáslavský, 9. Bechynský, 10. Prácheňský, 11. Plzeňský 12. Rakovnický. Za věku Poděbradova byly zřízeny nové dva kraje oddělením z částí krajův příliš rozsáhlých a sice 13. kraj Vltavský a 14. kraj Podbrdský, kteréžto rozdělení až do roku 1714 beze změny potrvало. Mimo kraje tyto měly své zvláštní postavení ještě Chebsko, Loketsko a Kladsko, kterážto území byla sice také „krají“ nazývána, ale nepodléhala zřízení zemskému a krajskému jako kraje druhé.

*) Sněm tento byl pro mor tehdejší v Praze panující svolán ke dni 27. listopadu 1713 do města Plzně, které moru prázdné bylo, a teprva po vymizení moru v Praze byl zase na hrad Pražský přeložen a trval do 17. prosince 1714. Byl to jeden z nejdelších sněmů stavovských a úřední zpráva o něm vyplňuje 99 stránek, jak tomu ještě u žádného z dřívějších sněmů nebylo.

Také tři města Pražská nebyla k žádnému kraji počítána, jak se to až do našich dob zachovalo. Teprva za císaře Ferdinanda II. bylo Loketskó prohlášeno za vlastní kraj, tak že království České od té doby patnácte krajův čítalo.

Rozloha krajův těchto byla ale stále ještě velice rozdílná a takž již na sněmu roku 1629 jednalo se o lepší rozdělení jejich, za kterýmž účelem byla zřízena zvláštní komise sněmovní, aby tu věc s nejvyššími úředníky zemskými v uvážení vzala. Třicetiletá válka však nedovolila dokonati předsevzeti toto a staré rozdělení krajův zůstávalo po celé XVII. století v platnosti. Když pak od roku 1697 počaly se v krajích vybíratí berně měsíčně a nikoli ve lhůtách čtvrtletních jako dosud, vzrostla tím práce krajských hejtmanů nepoměrně velice a správcevé hospodářství na panstvích měli s tím potíž, když měli každého měsíce s vybranou berní do Prahy dojížděti. To vše bylo příčinou toho, že se hned na počátku panování Karla VI. pomýšlelo na to, zřídit v každém kraji pokladnu, do níž by se daně místo do Prahy odváděly. S tím ale souviselo, aby kraje tyto byly co do rozlohy pokud možná stejné, a takž došla sněmu roku 1714 král. proposice, aby kraje v království Českém byly „v lepší proporeci přivedeny, tak aby totižto jeden téměř tak velký jako druhý uveden býti mohl“, a obyvatelé aby nikde nebyli krajských úradů příliš vzdáleni. Sněm přistoupil ku proposici královské a zřídil zvláštní komisi o sedmi členech, která pak jednala s tajným českým dvorským referendářem Maxem Fr. z Deblínu, aby sněmu nové rozdělení na kraje navrhl. V komisi zavládal od počátku náhled, aby krajův bylo spíše méně než více, poněvadž jinak by byl vzrostl náklad na berní pokladny krajské, které přístě v každém kraji zřízeny býti měly. Proto odvolávajíc se též k tomu, že by při větším počtu krajův musila býti též rozdělována panství, navrhl komise, aby bylo zřízeno pouze dvanáct krajův a to tím, že by se kraje menší k větším připojily. Sněm v červenci 1714 již opět v Praze zasedající uznal návrh tento za prospěšný a zaslal jej císaři ku schválení, načež mu panovník dne 3. října sankci svou dal a přístí sněm v prosinci 1714 jej mezi svá snesení přijal, jelikož nové rozdělení země počátkem vojenského roku 1715, totiž dnem 1. listopadu 1714, v platnost vešlo.*)

*) Současné počaly působiti v každém krajském městě nově zřízené pokladny krajské; při nichž byl vždy jeden výběrčí a jeden kontrolor. Jen v krajích

Dle nového rozdělení tohoto, při němž královská města Pražská i dále mimo vše, spojení s kraji zůstávala, čítalo království České kraje Hradecký, Boleslavský, Plzenský, Písecký, Bechynský, Čáslavský, Chrudimský a Litoměřický v dosavadním způsobu, naproti tomu byl kraj Loketský s Chebskem a s panstvím Falknovským připojen ke kraji Žateckému, Slanský kraj pak sloučen s krajem Rakovnickým a král. město Rakovník za krajské město postaveno; kraj Vltavský byl sjednocen s krajem Podbrdským a oběma jim král. město Beroun za krajské město ustanoveno. Kraj Kouřimský zůstal ve své podstatě, ale některé k panství Brandýsskému patřící vesnice byly připojeny ke kraji Boleslavskému, ke kterému se také z Litoměřického kraje panství a město Mělník a Šopka dostaly. Rozdělení toto na dvanáct krajův trvalo však jen do roku 1751, kdy království České bylo rozdělením čtyř velkých krajův na šestnáct krajův rozděleno, jak to až do našich dob v platnosti zůstalo.

Také upravení hranic zemských byla zejména za císaře Josefa I. věnována zvýšená pozornost, neboť zřízená k tomu dříve generální komise pro nedostatek peněžních prostředků vůbec neúradovala a jen soukromníci mohli si pomoci její na útraty své vyžádati, jednalo-li se jim o upravení hranic na pomezích země, které na četných místech, zejména v Krkonoších proti Lužici a Slezsku, stále ještě sporné byly. V krajině té činili hrabat Šafgöčové jakožto držitelé slezského panství Kynastského již od polovice XVII. století nárok na tak zvaných „Sedm dolů“, kde řeka Jizera vzniká, a které byly v držení hrabat Harrachův jakožto majitelův českého panství Jilemnického. Poněvadž se k vůli tomu mezi poddanými a lesníky obou panství dály často krvavé srůtky, byla v srpnu 1701 na místo vyslána komise, aby mezi oběma stranami smírné narovnání provedla, což se jí ale nezdařilo. Teprva když k vyzvání císaře Josefa I. na sněmu roku 1706 nová komise pro upravení hranic zemských zřízena byla*),

Kouřimském, Berounském a Rakovnickém, jakožto v krajích vnitřních, kolem Prahy ležících, nebylo takových pokladen a musily vrchnosti tamní i na dále daň přímo do Prahy odváděti. Od té doby přestala působnost nejvyšších berníkův zemských, jež byl dosud sněm každoročně volil.

*) Zasedali v ní nejv. maršálek zemský hrabě Jan Antonín Nostic, hrabě Václav Hynek Vratislav z Mitrovic, hrabě Ferdinand Arnošt Herberstein a dr. Václav Neumann z Puchholzu, kterýmž byl přísežný

aby zejména hranice proti Bavorsku upravila, pokračovaly věci příznivěji ku předu a po delším vyšetřování byla dne 10. dubna 1710 uzavřena před komisí smlouva, dle které hrabě Alois Tomáš Harrach postoupil hraběti Antonínu Šafgočovi veškeré pozemky mezi Velkou Jizerou a říčkou Mumlavou (8000 jiter lesní půdy, která tehdyž ponejvíce ještě pralesem pokryta byla) a za to obdržel tak zvanou „Českou louku“, neúrodnou a kamenitě pokrytou půdu v rozloze 910 jiter.*) Rychleji postupovaly práce ohraničovací komise na straně bavorské, jelikož se tehdyž Bavorsko v moci císařově nalezalo a úřady císařské správu této země vedly; ve dvou letech byly hranice zemské od Pasova až k Chebu upraveny a všude staré mezníky v pořádku uvedeny. Na jiných stranách království Českého tehdyž k upravování hranic zemských nedošlo, ač řečená komise k vůli vyřizování soukromých sporů pomezních i dále v působnosti své trvala.

O spravování cest a silnic bylo jednáno hned na sněmu z roku 1701, neboť pravilo se v příslušné proposici královské, která právě toho roku více než kdy jindy docházelo místodržícím žalob, že silnice a poštovské cesty na mnohých místech tak velice zkažené jsou, že formané a jiní lidé pocestní bez velkého nebezpečení po nich jezdit nemohou, čímž se obchodu ujma děje. Rovněž trpěli prý tím kurýři a cizí pasažéři, mezi kterými se často vzácné i knížecí osoby nalezaly, a ti při jízdě v Čechách častěji k neštěstí přicházeli. Obnovil tudíž sněm všechna dřívější nařízení v té věci, která pak i v dalších letech prohlašována byla. S tím souviselo také nařízení o vyvěšování mýtních tabulek se sazbou mýtní, která často obcházena byla, tak že se zakročením král. prokurátora proti všem přestupníkům opětovně hroziti musilo. Taktéž opětována v tomto období několikrát dřívější ustanovení o rovnosti loktův, měř a vah Pražských ve veškerém království; roku 1705 pak obnoven zákaz, že poblíž zemských hranic nesmí žádné obilní sýpky zřizovány býti, a jelikož jich

měřič zemský k ruce přidán. heditel komise požíval po čas úřadování denně 20 zlatých rýnských, druhý a třetí člen po 15 zl. a dr. Neumann 10 zl., měřič zemský pak dostával tolik, co se mu při odhadech dávalo.

*) Pozemek hraběti Šafgočovi tehdyž postoupený jest na každé mapě ech snadno znatelný, neboť tvoří hluboký a ostrý zářez nad Novým Světem do Čech.

v posledních letech zase mnoho nově postaveno bylo, uloženo krajským hejtmanům, aby tytéž bez meškání odstraniti dali. Soukromé sýpky tyto škodily totiž obilnímu obchodu vrchností a proto naléhali stavové na zmaření soutěže této, jakož vrchnosti vůbec na hmotné prospěchy své i v jiných oborech pamatovaly. Žádaliť stavové na sněmu roku 1709, aby jim živelní škody, krupobitím a ohněm způsobené, slevením daní nahražovány byly; císař Josef I., uváživ, že vrchnosti k tehdejšímu všeobecnému akeizu více než poddaní přispívati musí, rozhodl reskriptem ode dne 8. ledna 1709, že se jim má žádané polehčení státi, ale při škodách požárních že se sleva na daních nemá vztahovati na vrchnostenská stavení a panská obydlí, nébrž toliko na pivovary, ovčiny a poplužní panské dvory. Na vyhořelé poddané však nebylo při tom spomenuto, aby též tím způsobem zákonním sleva na daních přiřknuta byla.

Podobně postarali se stavové o nový řád myslivosti, jenž od sněmu r. 1713 vypracován a od císaře Karla VI. schválen byl, načež jej stavové i ve svá sněmovní snesení přijali. Císařským patentem, daným dne 31. srpna 1713, byl nový tento řád v království Českém v české i německé řeči prohlášen a mimo to v plném znění i do zprávy sněmovní pojat. Práví se v něm, kterak se jak v královských revířích tak na soukromých panstvích v posledních letech zlodějství zvěře velice rozmohlo a kterak zřízení myslivečtí ani životem bezpečni nejsou, pročž že se k zamezení zlořádu toho ku přísnějším prostředkům přikročiti musí. Proto nařízeno appellačnímu soudu v Praze, aby každého po dvakrát obžalovaného pytláka na životě pokutoval, a kdyby i tato přísnost neprospěla, aby pak každý takového pytláka svobodně jako ptáka zastřeliti mohl. Rovněž přísně měli býti penězi pokutováni všichni, kdož by pytláky přechovávali neb postřílenou zvěř od nich kupovali; kdo by pak pytláka prozradil, měl z těch peněžních pokut třicet zlatých rýnských obdržeti, při čemž se každému udávající zatajení jména jeho zaručovalo. Kdo by mysliveckým zřízencům pomoci proti pytlákům odepřeli, měli pokutou třiceti zlatých i více stíženi býti. Konečně měl patent tento na radních a všech obecních domech veřejně vyvěsen býti a vrchnosti mohly u revírů svých vztyčiti podobné malované tabule, jaké tehdyž pro vypuzení cikánů ze země v obyčeji byly, že totiž každý postižený pytlák na ši-

benici skončí. Drakonické toto nařízení, jež rychtáři při nejmenším každého čtvrt roku před veškerou obcí čísti musili, svědčí výmluvně o tom, kterak tehdejší vrchnosti psych lesní týmže krutým způsobem trestati hotovy byly, jakoby se o zavraždění člověka bylo jednalo. Kroniky místní z těch dob pak skutečné množství příkladův takového pokutování pytláků na životě uvádějí.

Jelikož dosavadní stálá komise sněmovní, která k rozvrhování berní roku 1692 zřízena byla a jaksi nynější zemský výbor zastupovala, po zřízení krajských pokladen ve skrovné působnosti své ještě více omezena byla a sněm pro vzrůstající obor zemského hospodářství jakéhosi výkonného sboru potřeboval, usnesli se stavové na sněmu roku 1714 na tom, aby komise ona byla znovuzřízena a aby se jí všechna správa a řízení zemského hospodářství svěřily. Nová tato komise měla se skládati z osmi členův, po dvou z každého stavu*), a když byl císař zřízení její potvrdil, měla působnost její dnem 1. listopadu 1714 počítati. Byl to nyní skutečný zemský výbor, jak to jde na jevo i z někdějšího německého názvu „Ausschussecommission“, pro nějž zpočátku ani českého jména nebylo, neboť se v českých zprávách sněmovních orgán tento taktéž „ausšuskomisi“ nazývá, načež pro něj roku 1720 nemotorný český název „vevhozní komise“ vynalezli. Tento zemský výbor, každoročně od sněmu obnovovaný, trval pak s krátkou přestávkou za císaře Josefa II. až do našich dob. Vyloučení vlivu této stavovské komise na rozvrhování berní znamenalo nové omezení dosavadní soustavy správy stavovské a rozšiřování centralisující moci státní, která od počátku XVIII. století ve všech oborech se zmáhala a moc stavovskou vždy více omezovala. Sněm český několikrát si na toto omezování působnosti své stěžoval, ale k nějakému důraznějšímu hájení téže nedospěl. Příznivá k tomu doba za Josefa I.

*) Ze stavu duchovenského byli do ní zvoleni probošt Svatovítského chrámu Daniel Josef Mayer a děkan téhož chrámu Bohumír Antonín Herbst; ze stavu panského nejv. komorník hrabě Max Norbert Kolovrat Krakovský a president nad appellacími hrabě Jan Arnošt, ačto; ze stavu rytířského král. podkomorí Václav Arnošt Markvart z Hrádku a místokomorník při deskách zemských rytíř Václav Kristof Hložek ze Žampachu; ze stavu městského Staroměstský primátor Bohuslav Jan Voříkovský z Kunratic a radní Staroměstský Jan Kašpar Brandt. Jeditelem komise byl nejvyšší purkrabí hrabě Jan Josef z Vrtby.

byla nestatečností stavův samých propasena, a za Karla VI. již dokona jim žádné příležitosti ku sledování reformních snah nedáno.

A při tom všem přicházela moc státní ke stavům s novými požadavky hmotnými, kteréž jí samé náleželo hraditi, totiž se zvýšením platův pro úřední zřízence její, pro kterýž vydaj sněm tak řečené quantum kamerální povoloval. Roku 1701 žádali úředníci a služebníci místodržitelské kanceláře české, aby jim služné bylo zvýšeno, jelikož prý v oněch těžkých časech ceny všech věcí a zvláště potravin vystoupily; císař dal žádost tuto stavům přednosti a hned také připojil sumu, která by na toto zvýšení platů měla býti věnována, totiž 2328 kop míš. grošů, kteroužto sumu sněm také na tři léta povolil. O rok později žádali zase radové a sekretáři appellačního soudu o podobné zvýšení platu, tak aby každý rada ročně 1500 zl. služného dostával a na ostatní úřednictvo a služebnictvo při témže soudu ročně 2150 zlatých rýnských připláceno bylo. Císař odvolávaje se k tomu, že mu nelze nadlepení toto z kamerále „beztoho již na nejvyšší obříženo“, zapravovati, obrátil se opět na sněm, aby na toto zvýšení platů ročně 16.550 zlatých rýnských povoloval. Tehdáž ale nebyli stavové ku placení tak značné sumy ochotni a povolili jen polovici téže taktéž na tři léta, kterou pak i po další léta platiti musili, kdežto suma na potřeby místodržitelské kanceláře od roku 1706 již na 15.000 zlatých rýnských vzrostla, což do rubriky zemských vydání pojato býti musilo. Také služné nejv. kanceláře v obnosu 6000 zlatých (druhých 6000 zl. bral nejv. kancléř z Moravy a ze Slezska) nemělo od roku 1707 více do obvyklého quantum kamerálního počítáno býti.

Roku 1705 přihlásili se též krajští hejtmáné, na něž v zemském vydání vždy 7500 zl. ustanoveno bylo (tak že po 200 a 300 zlatých dostávali), o zvýšení tohoto platu, odvolávajíc se k tomu, že na Moravě dostávali krajští hejtmáné až 800 zl. ročně, ač tam kraje i politická agenda byly menší. Vláda se vyhnula placení zvýšeného služného krajským hejtmánům jednoduše tím, že sněmu navrhla, aby místo stálého služného byl témže přikázán čtvrtletně důchod jednoho procenta z vojenské berně, k čemuž sněm roku 1706 také svolil. Vláda měla z toho ještě tu výhodu, že krajští hejtmáné od té doby daně rychleji a správněji vybírali, když z toho i pro sebe důchod měli. Roku 1725 byl jim však povolen opět stálý plat a to oněm ze stavu panského po 1200 zl.

a oněm ze stavu rytířského po 800 zl., ač té doby byla již stavovská povaha zřízení kraj-
ských hejtmánů valně změněna a titěž už
jen úředníky vládními byli. Až dosud za-
stávali hejtmáni tito úřad svůj vždy po pět
let, načež mohli poznovu v něm potvrzení
býti; ale od roku 1726 byli krajští hejtmáni
k návrhu české dvorské kanceláře, která již
v plném proudu centralisačním plula, častěji
měněni a tím někdejší stavovská instituce
tato přešla již dokona ve zřízení byrokratické.

Byla-li činnost sněmu českého za tato
dvě desetiletí dosti skrovná, byla na sněmu
moravském ještě skrovnější, ač i na Moravě
zasedání sněmovní každoročně po několik mě-
síců trvalo. Mohlo býti tudíž dosti času k vy-
řizování věcí domácích, ale také zde zabraly
záležitosti finanční největší část doby zasedací
a ostatní předměty jednací byly jen stručně
nebo s odkazem na předcházející snesení od-
byty. Jako na sněmech předešlých týkala
se první proposice císařova vždy ještě šíření
víry katolické a hned na sněmu roku
1701 byli stavové moravští důtklivě vyzýváni,
přičiníti se k hubení bludův kacířských, které
prý se mimo vše nadání na Moravě posud
vyskytují; zvláště pak přísně mělo býti za-
kročováno proti všem tajným schůzkám pod-
daných, v nichž prý se knihy nekatolické čtou.
Knihy takové měly poddaným býti pobrány
a úřadům duchovenským odevzdány, aby pro-
hlednuty a po případě zničeny býti mohly.
Vyzvání toto bylo i v následujících letech opa-
kováno s doložením, aby byla v té věci zvláštní
pozornost věnována krajům valašským, do
kterých prý se ze sousedních Uher kacířské
učení nejvíce přenáší. Každý případ takové
agitace protikatolické měl býti zemskému hej-
tmanství i konsistoři oznámen, aby se proti
téže ihned mohlo zakročiti. Roku 1703 bylo
stavům na srdce vloženo, aby všechny dosud
neosazené fary byly alespoň kaplany opa-
třeny, kteří by mládež v katechismu vyučo-
vali, kdežto v ostatním lidu měli misionáři
z řádu Tovaryšstva Ježíšova působiti. Roku
1709 vzav císař Josef I. uspokojivě na vědomí,
že skoro všechny fary jsou již duchovními osa-
zeny, doporučel jen ještě, aby také důchody
jejich byly od stavův stejnoměrně upraveny,
neboť mnohé fary prý požívají důchodu, porci
kanovníckou značně převyšujícího, kdežto na
jiných farách duchovní nedostatkem trpí. Roku
1716 naléhala proposice Karla VI. na to, aby
rozsáhlé farnosti v horských krajinách byly
rozdělovány, a byla na věc tuto konsistoř Olo-

moucká zvláště upozorněna. O rok později
byly vrchnosti při uherských hranicích přísně
napomenuty, aby poddaným svým všeliké
obcování s kacíři uherskými zamezily, neboť
v krajích těch prý stále ještě bludy kacířské
v lidu se vyskytují. Napomenutí toto bylo
příznivým výsledkem provázeno, neboť na
sněmu roku 1720 bylo vrchnostem i duchov-
ním za horlivost jejich v ohledu tomto zvláštní
uznání císařovo vysloveno.

Jako v Čechách bylo i na Moravě roku
1704 duchovenstvo vyzváno, aby veškeré stří-
brné a zlaté nádoby kostelní, kterých
při bohoslužbách není nevyhnutelně třeba,
byly jako „dobrovolný dar“ císaři na vydeje
válečné postoupeny, slíbeno ale, že náklad
bude v šesti letech i s úroky 5 procent zase
nahrazen. Také sněm moravský musil toto
rozhodnutí císařské do svých snesení sněmo-
vních vřaditi, neboť se náhrada ona měla pak
z prostředků zemských zapravovati. Rovněž
musil sněm vzíti ručení za splacení dluhu
97.225 zl. 10 kr., jež byla dvorní komora
podle cis. reskriptu ode dne 6. února 1705
převzetím tak zvaného Žďárského kapitálu
u kláštera Velehradského a ženského kláštera
P. Marie v Brně učinila.

Na zvýšení služného nejv. kancléře
království Českého bylo od sněmu morav-
ského roku 1704 povoleno 2000 zl., kterážto
suma i v následujících letech ve čtvrtletních
lhůtách odváděna byla. Jelikož pak se úřední
práce při české dvorní kanceláři ve Vídni
stále množily, zřízen byl při téže roku 1709
dvorní rada jakožto referent český a musila
Morava na služné téhož ročně po 800 zl. pří-
spívat. Když pak po přijetí readmisse byl
při říšském sněmu německém v Lezdně zřízen
stálý vyslanec císaře jakožto krále českého
a při říšském komorním soudu ve Wetzlaru
assessor, povolil sněm moravský od roku
1709 roční příspěvek 2000 zl. na služné obou
zřízencův těchto. Konečně byl sněm roku
1711 vyzván, aby na rozmnožené úřednictvo
při appellačním soudu v Praze povolil ročně
2758 zl. 20 kr., což sněm prozatím na tři léta
na se vzal, vymíniv si při tom, aby k soudu
tomuto též někteří Moravané dosazení byli
a aby appellatione Pražská budoucně žádných
tax a jinakých příplatků za expediční práce
své nevyžadovala.

Jako v království Českém došlo roku
1714 též v markrabství Moravském k novému
rozdělení krajův, kterých bylo za star-
ších dob na Moravě jen dvě, totiž Brněnský

a Olomoucký; teprv roku 1516 určil sněm moravský šest krajův a po příkladu Čech zřídil v každém dva hejtmány, z nichž jeden byl ze stavu panského, druhý ze stavu rytířského. Ale již v roku 1627 rozdělili stavové zemi do čtyř čtvrtí a po dvou letech na to ve čtyři kraje, totiž Olomoucký, Brněnský, Hradištský a Novojičinský. Od roku 1569 uvádělo se již pět krajův a sice Olomoucký, Brněnský, Hradištský, Znojemský a Jihlavský, načež za třicetileté války byl oddělen od kraje Olomouckého kraj Přerovský. Roku 1714 sněm moravský vyzván byv od císaře Karla VI., aby počet krajův nově upravil, setrval při dosavadním rozdělení Moravy na šest krajů, při čemž moravské enklavy v území Slezska byly přiděleny ke kraji Přerovskému. Zařízení toto potrvало pak až do roku 1850, jen že v každém tomto kraji byl ustanoven již jen jeden hejtman a to obyčejně ze stavu panského. Jelikož pak služné krajských hejtmánů moravských bylo již od třicetileté války vykazováno z důvodu zeměpanského, stali se hejtmáné úředníky královskými se služným 1200 zl. při členech stavu panského a se služným 800 zl. při členech stavu rytířského. Byrokratické zřízení toto bylo pak dle vzoru moravského od Karla VI. zavedeno i v Čechách, kdež pak za Marie Teresie byl v každém kraji již jen jeden hejtman jako skutečný královský úředník ustanovován. Dle nové instrukce, císařem Josefem I. roku 1706 pro moravské krajské hejtmány vydané, nesměl se krajský hejtman ze svého kraje vzdáliti a vzdálil-li se, musil za sebe zanechat spůsobilého náměstka, což vedlo později ku zřízení stálých krajských adjunktů. Mimo to měli krajští hejtmáni k ruce komisy, kteří majíce roční služné 250 zl., působili hlavně při pochodech vojska, dostávající při tom dvě porce vojenské.

Roku 1715 usnesli se stavové moravští po příkladu v království Českém obvyklého, aby k vůli lepšímu pořádku a uvarování všech sporů mezi vrchnostmi a poddaným byly též na Moravě zavedeny berní knížky, do nichž by se zapisovalo, jaká daň má ročně z každého lánů a z každého komína odváděna býti; každé splacení daně pak bylo taktéž v knížce této zaznamenáno a tím přerušeno všeliké překročování daně, jehož se vrchnostenská úředníka dle vlastního přiznání stavů často dopouštěli.

Ostatní činnost sněmu moravského ve dvou prvních desetiletích XVIII. věku zá-

ležela jen ve vydávání přísných rozkazů proti žebrákům, tulákům a cikánům, kteřížto poslední dle snesení z roku 1700 jakožto veřejní škůdcové země a za „ptáka svobodného“ již vůbec vyhlášení měli zjímání, vypuzení aneb dokonce zahubení býti. Roku 1701 byl vydán rozkaz, aby lidem poddaným byla všeliká zbraň střelná a ručná odňata, poněvadž prý jí nikoli k obraně své, ale ke rvačkám při posvíceních, jarmarcích atd. užívají. Konečně vydávány každoročně rozkazy, aby cesty, silnice a mosty byly k vůli obchodu v dobrém stavu udržovány, a aby se vzniklé o to spory mohly rychle a se šetřením všech veřejných i soukromých práv vyřizovati, byla roku 1719 při královském tribunálu v Brně zřízena zvláštní komise, od jejíchž rozsudkův nebylo žádného odvolání.

Pragmatická sankce na sněmu českém.

Sedm let bylo již uplynulo od prohlášení pragmatické sankce a dosud nebyla tatáž předložena stavům království Českého, aby od nich jakožto nový základní zákon, pro veškeré dědičné země rodu Habsburského platný, přijata byla. Prodlévání toto bylo zaviněno, jak jsme již naznačili, jednak morem, v dědičných zemích v letech 1713—15 panovavším, jednak vzniklou válkou s Turky, která opět doby několika let vyžádala. Mimo to byla u císařského dvora ve Vídni stále ještě chována naděje v narození mužského následníka trůnu, ve kterémžto případě by hlavního ustanovení pragmatické sankce ovšem nebylo třeba bývalo. Ale když se po časném úmrtí korunního prince Leopolda císaři Karlovi narodily dvě princezny a naděje na mužského potomka mizela, nemohlo se s předložením pragmatické sankce stavům jednotlivých zemí déle otálet, aby platnost základního zákona tohoto od těchž slavně uznána byla. Dále byla válka s Turky mírem Požarevským roku 1718 šťastně skoncována a císař mohl se tudíž klidněji upravování vnitřních záležitostí v říši své oddati.

Již na jaře roku 1720 byla pragmatická sankce stavům dolnorakouským předložena a od nich slavnostním způsobem přijata, načež císař. patenty, danými dne 30. srpna 1720, byli svoláni stavové čeští, moravští a slezští, aby též oni ku pragmatické sankci přistoupili. Dle starobylé zvyklosti a práva ústavního bylo by náleželo pro tak důležitou akci, jakou

bylo přijetí nového zákona základního, svolati do Prahy generální sněm všech zemí koruny České: ale kdož myslil tehdy ve Vídni na nové slavnostní osvědčení celistvosti zemí koruny této, když právo ono u stavů samých bylo již přes půl století v zapomenutí upadlo a stavové moravští a slezští již od korunovace Leopolda I. na krále českého roku 1656 do Prahy pozváni nebyli! Vždyť ani stavové okresu Chebského nebyli tehdy do Prahy obesláni a byla jim pragmatická sankce o půl léta později na sjezdu jejich v Chebu ku zvláštnímu schválení předložena.

Vláda Karla VI., sledující od počátku směr centralistický a absolutistický, nejméně pomýšlela na obnovování zapomenutých ústavních práv království Českého, když se povolní stavové čeští sami o ně nehlásili, kdežto stavové moravští i slezští již z dávné revnivosti na generální sněmy koruny České obnovení této instituce si nepřáli. Takž jeví se i v této důležité věci významný rozdíl mezi směry za panování Josefa I. a Karla VI., jimiž klesající státoprávní váha zemí koruny České za druhého z obou panovníkův těchto jasně označena jest.

Sněm stavův království Českého zasedal sice roku 1720, neboť byl zahájen již dne 4. prosince 1719 a zasedání jeho prodloužilo se přes celé léto roku 1720, tak že vlastně nebylo třeba stavy české ještě zvláště k němu svolávat. Ale císař znaje, kterak slabě jsou schůze sněmovní navštěvovány, a přejíc si, aby pragmatická sankce na sněmu českém byla ku zvýšení významu svého od počtu stavův co možná největšího přijata, vydal řečený patent ode dne 30. srpna 1720 ku stavům českým, v němž je vyzýval, aby se za příčinou vyslyšení důležitého oznámení vládního ku dni 12. října téhož roku co nejčtetněji ku sjezdu na hradě Pražském shromáždili. Zejména bylo v patentu uvedeno, aby každé král. město v Čechách dva zástupce do Prahy vypravilo, což bylo událostí neobyčejnou, která se již od roku 1663 nebyla přihodila a po roce 1720 také více se neopakovala. Byl to tudíž vlastně sjezd stavovský, uprostřed zasedání sněmovního svolaný, jak to bylo v posledních letech při neodkladných záležitostech v obyčej vešlo, jen že tehdy nikdy sněm sám nezasedal.

Vyzvání císařovu bylo v té míře od stavův vyhověno, že do sněmovní schůze dne 12. října dostavilo se tak značné množství členů všech čtyř stavův, jak tomu od koru-

novačního sněmu za Leopolda I. dosud nebylo.

Bylť stav duchovenský na památném sjezdu tímto zastoupen 18 členy (mezi nimiž se nalezal Pražský arcibiskup hrabě Kucenburg a Litoměřický biskup hrabě Vratislav, ostatní pak byli probošti a opatové); ze stavu panského bylo vedle nejv. purkrabí hraběte z Vrtby přítomno ještě 22 členův (mezi nimi čtyři Kolovratové); *) stav rytířský byl zastoupen toliko 18 členy, za to poslův z královských měst dostavilo se 26 (mezi nimi po třech ze Starého, z Nového a z Menšího měst Pražských a z Hradčan, po třech z Plzně a z Rokycan, konečně po dvou z Budějovic, z Kutné Hory, ze Stríbra a z Mostu). Bylo tudíž na sněmu celkem 86 osob **), kterýžto počet však není nikterakž valný, pováží-li se, že tehdy stavové panský a rytířský čítali dohromady přes pět set příslušníkův. Zvláště skrovný jest počet rytířův, neboť největší část z přítomných 18 členův stavu tohoto byli úředníky zemskými neb královskými, kteří v Praze sídlo své měli, kdežto z venkova pouze dva rytíři na sjezd přibyli. Opakovalo se tu totéž, jako za všech předešlých sněmův, kdy nezámožní rytíři a zemané pro velké výlohy s dlouhým pobytem v Praze spojené ku sněmování dojížděti nemohli, neboť tehdy sněmovníci ještě žádných diet nedostávali, jako tomu nyní jest.

Přes to ale panoval v sobotu dne 12. října 1720 ve sněmovní síni na hradě Pražském čilý ruch, neboť již ode dávných let nebylo tak mnoho členův všech čtyř stavů na sněmu shromážděno, a také z obyvательства Pražského dostavilo se mnoho posluchačův do sousední Vladislavské síně, aby čtení královských pro-

*) Významné jest, že na sjezdu tomto nebyl přítomen jeden z nejpřednějších tehdejších volmožův v Čechách, totiž hrabě František Antonín Špork; ten ale nalezal se tehdy, jak později ještě vylicíme, v plné opozici proti absolutistické soustavě vládní a neméně i proti hierarchii duchovenské, pro kteroužto opozici a neméně i pro vlastní pletichy osobní byl jej nejv. kancelér hrabě Kinský v zimě roku 1720 až i do žaláře v Daliborce dal uvrhnouti. Také četní jiní kavalíři čeští z podobných příčin oposičních ku sjezdu stavovskému v říjnu 1720 se nedostavili.

**) Seznam všech těchto přítomných členův sjezdu otištěn jest v příslušné příloze v Kalouskově „Českém státním právu“ (II. vydání str. 627). Poslové Kutnohorští píší ve své zprávě k městské radě v Kutné Hoře, že přítomni byli též poslové měst Ústí n. L. a Mělníka, jelikož se ale titež v seznamu onom neuvádějí, dlužno za to míti, že byli pouze při první schůzi sjezdu a že před závěrkem téhož z Prahy odjeli.

posici při otevřených sněmovních dveřích přítomni byli. Bylať ve svolavacím patentu císařovu řeč o „vysoce důležitém“ přednesení, kteráž stavům učiněno bude, a ač bylo již obecně známo, že se jedná o pragmatickou sankci, přece byl asi mnohý dychtiv zvědět, zda vláda přijetí nového základního zákona nějakými ústupky stavům království Českého vyváží. Soudnější znatelé tehdejších poměrů nechovali ovšem podobného očekávání a průběh i výsledek celého sněmování dal jim také úplně za pravdu. Již forma svolání pouhého sjezdu, kterýž pravidelně trval jen den, neb nejvýše dva tři dni, poukazovala k tomu, kterak vláda si přeje, aby jednání o přijetí pragmatické sankce co nejrychleji bylo skončováno, aniž by stavové navzájem nějakých koncesí vyžadovati mohli. Jeví se tu opět rozdíl mezi královstvím Českým a královstvím Uherským, ve kterémžto posledním císař sněm, k vůli pragmatické sankci roku 1722 svolaný, osobně zahájil, načež jednání uherských stavův o přijetí císařské předlohy po několik měsíců trvalo, než schválena byla. V Praze vyřídil povolný sjezd stavovský proposici o pragmatické sankci ve krátkých čtyřech dnech a i v těch byla mimo to ještě obsáhlá přístupovací listina stavů vypracována, tak že snadno si lze vypočítati, jakou píči času stavové čeští vlastnímu jednání o tak důležitém základním zákonu věnovali.

Jelikož sjezdy stavovské byly ode dávna konány vždy v tak zvané „zelené“ světnici ve staré části král. hradu Pražského, měl tam i dne 12. října 1720 sjezd zahájen býti; jelikož se však ke sjezdu tomuto dostavil tak neočekávaně hojný počet stavův, nebyla by „zelená“ světnice tomuto velkému shromáždění dostačila, a takž ohlásil nejv. purkrabí přítomným účastníkům sjezdu, aby se odebrali do staré síně sněmovní, kdež sjezd zahájen bude. Již z okolností této dalo se souditi na důležitost jednání sjezdového, a bylo to také jak mezi stavy tak mezi přítomným obecnstvem s uspokojením na jevo dávano. V hodinu k zahájení sjezdu ustanovenou dostavil se do sněmovní síně nejv. purkrabí hrabě Jan Josef z Vrtby jakožto direktor sjezdu s císař. komisary hrabětem Janem Arnoštem Šafgočem, hrabětem Karlem Jáchymem Bredou a rytířem Mikulášem Strakou z Nedabílic, jakož i s některými král. místodržícími českými. Vyšší stavové zasedli na své lavice, poslové měst pak stáli za lavicemi stavu rytířského a sice Pražané, Horníci, Plzeňští

a Budějovičtí na nízké oddělené pavláčce, ostatní pak zástupci neprivilegovaných měst na holé podlaze.

Nejvyšší purkrabí zahájiv sjezd jménem královským oznámil stavům, za jakou příčinou svoláni byli, a předložil jim jakožto královskou proposici pragmatickou sankci, aby od stavův království Českého jakožto nový základní zákon pro veškerou říši rodu Habsburského přijata byla. K listině této bylo připojeno několik dodatkův a sice závěť císaře Ferdinanda II. ode dne 10. května 1621 a příslušný dovětek ode dne 8. srpna 1635, ustanovení o poslušnosti, vydané od císaře Leopolda I. dne 12. září 1703, odříkací listina arcikněžny Marie Josefy a potvrzení její od dědičného prince Saského a krále Polského Augusta II., otce jeho. Když byly všechny listiny tyto přečteny, nejvyšší purkrabí doložil, kterak Jeho Milost královská očekává, poněvadž tímto ustanovením především blaho svých dědičných království a zemí rozmnožiti a dobro sv. víry římsko-katolické upevniti chce, že stavové nejmilostivější vůli Jeho Milosti královské naplniti neopominou. O nějakém vzájemném projevu královské milosti ke stavům českým nebylo ani v písemné proposici, ani v proslovení nejv. purkrabí nížádné zmínky, stavové měli pragmatickou sankci jednoduše přijmouti a pak opět se ze sjezdu rozejíti. Pouze tolik bylo v král. reskriptu dodáno, že usnesení sjezdu nemá od ostatních sněmovních akt tohoto roku oddělováno býti.

Důležitý to byl opět okamžik v dějinách království Českého a přivtělených jeho zemí a kdyby byl aspoň některý z přítomných stavův důležitost tuto pochopoval, byl by mohl povstati a prohlásiti, kterak se nesrovnává s velikým významem nového zákona základního, aby byl vyřizován na pouhém sjezdu stavovském, na jakých po čas nepřítomnosti sněmu byli dosud jen peníze na vojnu a rekruti na rychlo povolováni, něbrž že by pragmatická sankce již ku zvýšení a utvrzení významu svého měla býti předložena generálnímu sněmu zemí koruny České a ten teprv aby ji usnesením slavnostním učinil pro vždy závaznou pro země tyto. Byl by dále mohl poukázati k tomu, kterak království České za nezměrné oběti hmotné, které bylo přes půl století k vedení válek rodu panovnickému přinášelo, aniž by nejmenší náhrady bylo se mu za to dostalo, zasloužilo si při vhodné této příležitosti vzájemných ústkův co se týče rozšíření svobod

a práv zemských, jak se to započatou, ale nyní již zase odloženou revisí Obnoveného zřízení zemského nejprospěšněji provesti mohlo. Mohl konečně poukázat k tomu, kterak již příklad království Uherského, jemuž přes všechny nedávné odboje a revoluce jeho přece zase svobody politické i náboženské navráceny byly, pobádá ve vlastním prospěchu říše Habsburské, aby se též království Českému, již po plné století věrně, oddaně a nanejvýš obětovně k dynastii a k říši stojícímu, podobných výhod dostalo, by tím příslušná protiváha království Uherskému spůsobena byla.

Avšak ani stín podobného prohlášení neozval se ze středu shromážděných stavů českých, veliký okamžik byl opět propašen a pragmatická sankce byla jako každá jiná proposice královská odevzdána komisi ku předběžnému vyřízení a to k vyřízení co nejrychlejšímu, neboť sjezd měl již v několika dnech zase ukončen býti. Komise vyhověla také v tomto směru vznesené na ni úloze a již ve čtyřech dnech předložila sjezdu návrh přístupovací listiny, který také po přečtení beze změny a bez dalšího rokování jednoduše přijat byl. Členové tří vyšších stavů hlasovali každý osobně, „stav pak městský (jak poslové Kutnohorskí domů sdělovali) toliko jedno kuriální votum při tom měl.“ Ač právě toho času zástupcové měst v revisní komisi na to naléhali, aby též oni mohli na sněmu jednotlivě hlasovati, přece nebylo tomu vyhověno, a když byli preláti, pánové a rytíři přijetí pragmatické sankce jednotlivě odhlasovali, pronesl direktor sjezdu hrabě z Vrtby ke stavu městskému vyzvání: „Páni Pražané, Horníci a vyslaní z jiných měst,“ načež kancléř Starého města Pražského podobné přiznání na místě všech zástupcův královských měst oznámil.

V obsáhlé listině, kterou stavové čeští ku pragmatické sankci přistupují, a která v tehdejší obvyklém kuriálním a poníženém slohu psána jest, děkují stavové nejdříve za zvláštní milost a otcovskou náklonnost JMC., jakož i za to, že jim JMC. veleobezřelé i spravedlivé opatření to z přirozené dobrotivosti své oznámiti ráčil, k čemuž i připojili přání, aby prozřetelnost všemohoucího Boha na přímluvu sv. patronu českých od JMC. a rodiny JMC. takové smutné příhody odvrátili a ku potěšení a radosti tohoto nejoddanějšího království jeho četnými dědici mužskými obmysliti ráčila. „A poněvadž se při uvažování tohoto veledůležitého skutku JMC. seznalo,

že tento řád o poslušnosti od našeho nejmilostivějšího krále a pána pro čest a chválu Boží, též i pro zachování samospasitelného náboženství katolického, jakož i proto dán byl, aby se obecně dobře jak ve všech dědičných zemích, tak zvláště v tomto království Českém množilo a zachovalo, a všechno zlé a nebezpečnost odvrátilo, které z nedostatku takového, dobrého řádu snadno povstati může, pak zvláště proto, že taková poslušnost a dědičnost základ sváj má v Obnoveném zřízení zemském sub lit. A 1^{mo} a tam jmenované a od císaře Karla IV. v Praze 7. dubna 1348 království Českému a k němu přivtěleným zemím dané Zlaté bulle a též v majestátech od krále Vladislava na hradě Pražském v pátek po Třech králích 1510 a od krále Ferdinanda I. také na hradě Pražském ve středu po sv. Jiljí 1545 vydaných a od stavů českých co základní zákon po všechny časy zachovávaných, jakož i že není proti privilejiím zemským od císaře Ferdinanda II. roku 1627 dne 29. května stvrzeným: proto chceme svou nejponíženější oddanost a přirozenou věrnost k JMC. a Jeho nejjasnějšímu arcidomu na jevo dáti tím, že ustanovení JMC., s nadepsanými základními zákony zemskými se srovnávajícímu, qua legi et sanctioni fundamentali perpetuo valiturae nejposlušněji a jednoduše nejen se podrobujeme, nýbrž i bezvýmínečně zavazujeme, že i my i potomci naši již často jmenovaný řád o poslušnosti, od JMC. vydaný, ve všech jeho kusích nejen držeti a zachovávat, ale i svými statky a hrdly, jak toho naše věrnost a povinnost žádá, v každý čas hájiti chceme, poněvadž se i nejponíženější důvěřujeme a naději máme, že nás nejponíženější stavy a obyvatelé tohoto království Českého JMC. nejen při zmíněné Zlaté bulle a majestátech, které za základní zákony zemské platí, ale i také při všech privilejiích od JMC. Ferdinanda II. slavné paměti dne 29. května 1627 stvrzených, jakož i při všech jiných starobylých rádech a zvycích zachovati ráčí.“

Památná tato listina, jejíž dátum jest ode dne 16. října 1720, vyhotovena jest ve dvou exemplářích stejného znění, avšak pouze v jazyku německém, což jest taktéž charakteristická známka toho, jak tehdejší u stavů českých vážnost jazyka českého pokleslá byla, když ani takovéto důležité státní listiny v něm sepisovány nebyly. Každý z těchto dvou exemplářů byl stvrzen starožitnou pečeti zemskou a jeden zaslán dvorní kanceláři české

ve Vídni k rukou císaře Karla, druhý pak uložen při deskách zemských v Praze, kdež se dosud chová. Exemplář tento psán jest na pergameni ve způsobě knihy malého folia a svázan do desk potažených rudým aksamitem. Na červenobílé šňůře visí při něm pečeť soudu zemského s obrazem sv. Václava a s opisem: „S. Justicia Tocius Terre Sci. Wencezlai Ducis Boem.“ *)

Jednosvorně a bez nejmenších námitek přistoupili tudíž stavové království Českého na sjezdu shromáždění ku pragmatické sankci a ve Vídni mohli býti s výsledkem tímto, jenž tam dle všeho očekáván byl, více než spokojeni. V době čtyř dnů byla důležitá tato státní záležitost v Praze vyřízena a nebylo pochybnosti, že úspěch tento též na stavy v ostatních zemích dědičných příznivě působiti bude. Za krátkého projednávání pragmatické sankce v komisi sněmovní a tím méně na stavovském sjezdu samém nepripadl nikdo na to, aby poukázal na nesrovnalosti, které z nejasného a všeobecného znění listiny oně vyplývaly. Tím méně bylo, jak už řečeno, použito příležitosti této k vymožení nějakých ústupků se strany panovníka a vlády, ba ani zástupci měst Pražských, kteříž jediní byli v revisní komisi na potřebu oprav v Obnoveném zřízení zemském poukázali, neodvážili se tehdež k opětování tohoto náhledu svého, tušíce asi dobře, že by se nejen s odporem vlády, ale též ostatních vyšších stavů setkali. Vždyť nebylo o celém důležitém jednání stran přijetí pragmatické sankce ni jediného slova do úřední zprávy sněmovní pojato, neuvedena v ní ani zpráva komise, která by se byla ovšem dříve do češtiny překládati musila, a teprva na konci zprávy sněmovní, dne 22. ledna 1721 vydané, nalezá se pod stručným titulem „O nápadu koruny a dědictví království Českého“ tato kratičká zpráva:

„Posléz a jakož Jeho Císařská a Královská Milost z přirozené země-otcovské lásky a péče pro vinšovaný a trvanlivý pokoj, též zachování všech svých království, knížectví

a zemí, zvláště pak tohoto dědičného království Českého, ten od slavných svých předkův nejjasnějšího arcidomu Rakouského in forma primogeniturae inter masculos ustanovený, též od výš dotčené samé Jeho Císařské a Královské Milosti upevněný, neméně i také na pohlaví ženské rozšířený nápad koruny a dědictví království Českého, svým skrze obzvláštní patenty svolaným a u větším počtu se sešlým, věrným a poslušným stavům tohoto dědičného svého království Českého při trvajícím sněmu za rok 1720 skrze vlastně k tomu zřízeného svého nejvyššího purkrabího Pražského milostivě a okolostojicně přednesti dáti jest ráčila; pročež věrní a poslušní stavové toto Jeho Milosti dědičného krále a pána své(ho) spravedlivé ustanovení, jakožto jisté nejen již beztoho (se) zřízením zemským bezelstně srovnalé a k stálému zachování pravého náboženství a víry katolické čelící, anobřz taky k budoucímu pokoji a bezpečnosti milé vlasti užitečné zaopatření, v svém náležitém smyslu a obsažitedlnosti přijali a srozuměli, odkudž i taky témuž tanquam sanctioni pragmaticae et legi fundamentali regni in perpetuum valiturae za sebe i potomky své (jakžto od věrných a poslušných stavův za touž důležitostí pod datum dne 16. měsíce října 1720 roku vyhotovené accessionis et submissionis instrumentum v sobě tím hojněji obsahuje) úplně se podvoliti a takové svou krví, jméním též životem po všechny časy zastávati a hájiti se možně zavázali, též do přítomného sněmovního snesení výslovně vtělili a doložili.“

Jak velice císař výsledkem jednání sněmu českého uspokojen byl, vysvitá z okolnosti, že reskriptem, daným ve Vídni dne 3. března 1721, uložil nejv. purkrabí hraběti z Vrtby, aby stavům českým vyslovil jeho nejvyšší zalíbení, že jednohlasně přistoupili k sankci pragmatické a tím věrnost a oddanost k nejjasnějšímu arcidomu osvědčili. Nejv. purkrabí vyhověl vyzvání tomuto a reskript císařův dal přiložiti ku příznávající listině stavův českých, jež se při deskách zemských chová. Jako listina sama jest i reskript tento pouze v německé řeči psán.

O den později než sněm český, totiž dne 17. října 1720, přistoupil též sněm moravský bez všelikého odporu a jednohlasně ku pragmatické sankci a byla příslušná zpráva komise sněmovní taktéž do zemských desk moravských vložena. Do úřední zprávy o sněmu moravském, který byl dne 12. prosince 1719

*) Poprvé byla listina tato otištěna ve spisu Dra. Legis-Glückseliga „Geschichte Böhmens“ (1853, str. 248.) Správnější otisk nalezá se ve spisu Dra. J. Kalouska „České státní právo“ (II. vydání, str. 621.) Věrný český překlad původního německého znění pragmatické sankce uveřejnil r. 1862 Jakub Malý ve svém spisu „Politické zlomky.“ výtah z přístupovací listiny stavův českých podal Dr. J. Emler ve své stati o „Pragmatické sankci“ v Kbrově „Naučném Slovníku“ (VI. str. 769), ježž pro srozumitelnost jeho i my jsme zde uvedli.

zahájen a zasedal až do 8. ledna 1721, byla vložena tatáž stručná stať, jako do zprávy sněmu českého, a seznáváme z ní, že při jednání o pragmatické sankci byli též stavové moravští na sněmu hojněji než kdy jindy zastoupeni. Císařskými komisary při sněmu tomto byli hrabě Ludvík z Roggendorfu, hrabě Gunderman ze Starheimbergu a František Antonín Salava z Lípy, kteří se k tomu platně přičinili, že pragmatická sankce byla též na sněmu moravském bez oposice, ale zároveň také bez veškerých důsledků pro opravu zřízení zemského a pro rozšíření svobod i práv zemských přijata.

Hned následujícího dne po přijetí pragmatické sankce na sněmu českém počali se stavové, kteří jen k vůli základnímu zákonu tomuto četněji než jindy na sněm se sjeli, opět z Prahy rozjížděti a též poslové měst královských, jak ze zprávy poslů Kutnohorských seznáváme, nastoupili téhož dne zpáteční cestu domů. Sněm trval sice ještě dále až do ledna roku příštího, ale účastníci se v něm jako vždy dříve jen členové stavů v Praze bydlící, jichž se nejvýše do dvaceti čítalo.

Ale zbývalo ještě sankci pragmatickou předložiti stavům kraje Chebského, kteří ku sjezdu stavů českých v říjnu 1720 pozváni nebyli. Kdyby byl k vůli pragmatické sankci svolán býval generální sněm koruny české, byli by se též stavové Chebské do Prahy na sněm tento dostaviti musili, ale sněm takový nebyl po chuti tehdejšímu centralisujícímu směru Vídenskému, a takž bylo třeba pragmatickou sankci též stavům kraje Chebského předložiti. Za tou příčinou byl svolán zvláštní sněm kraje tohoto do Chebu ku dni 23. července 1721 a vysláni k němu dva císařští komisaři, aby mu základní zákon ten ku přijetí předložili. Také stavové Chebské, skládající se ze tří zástupců stavu duchovenského (komendátora řádu Křižovníckého, abatyše kláštera sv. Kláry a rektora kolleje jezuitské), pak ze tří členů stavu rytířského a osmi zástupců města Chebu, přijali pragmatickou sankci jednohlasně, jak ji byl sněm království Českého přijal, vyměnili si při tom ale postavení města Chebu a okrslku jeho ke koruně České jakožto výplatné zástavy od říše Německé. Byl to poslední politický čin Chebska, neboť hned po schválení pragmatické sankce stavy tamní bylo z Vídně v důsledku soustav centralisační dekretováno, že zvláštní postavení Chebska v království Českém má

pro příště přestati a stavové tamní roveň s ostatními stavy českými na sněm v Praze se dostavovati. Ani dvojí remonstrace stavů Chebských proti ustanovení tomuto ničeho neprosněla a již po dvou letech na to musili zástupci města Chebu společně se stavem královských měst českých a rytířstvo tamní se stavem rytířským království Českého při korunovaci císaře Karla na krále českého hold svůj skládati.

Jelikož byl i knížecí sněm slezský již dne 25. října 1720 ku pragmatické sankci přistoupl, byl základní zákon tento ve všech zemích koruny České přijat a císař mohl již s větší odvahou tuto nejpřednější úlohu života svého též sněmu království Uherského ku schválení předložiti. Vypravovali jsme již o tom, kterak i v Prešpurku byla pragmatická sankce roku 1722 bez odporu přijata a císař Karel VI., prost jsa války s Tureckem a s Francouzskem, mohl se již klidně o upravování vnitřních záležitostí říše své starati.

Korunování Karla VI. na krále českého.

První takovouto starostí panovnickou po přijetí pragmatické sankce na sněmu českém mělo pro císaře Karla zajisté býti, aby se dal na krále českého korunovati, ale protáhlo se to ještě skoro po dvě léta, než ku slavnému tomuto aktu na královském hradě Pražském došlo. Již v lednu roku 1712 byl císař dal v Klatovech deputaci stavů českých slib, že co možná brzo dá se v Praze na království České korunovati, ale ač ještě téhož roku dal si v Prešpurku královskou korunu sv. Štěpána na hlavu vstaviti, přece trvalo to ještě přes deset let, než se také královská koruna sv. Václava na hlavě jeho zaskvěla. Nebudeme vyšetřovati, zda toto neobyčejně dlouhé prodávání s korunovací českou mělo snad též vnitřní politické neb státoprávní příčiny, ale významné jest, že na žádném ze sněmů českých nebylo od oné audience u císaře v Klatovech více opětováno přání, aby se dal císař v Praze na krále českého korunovati. Chceme vzíti za pravé, že v prvních letech bránil vyplnění slibu císařova mor v zemích koruny české zuřivší, načež v další době válka s Turky a se Španělskem, ač daleko od hranic zemí těchto vedena byla, vykonání slavného aktu onoho překážela.

Když ale válka na obou stranách skončena byla a též ku přijetí pragmatické sankce v obou předních královstvích říše Habsburské došlo, nebylo již žádné podstatné příčiny, proč by se s korunovací českou ještě dále odkládati mělo. Bylo to samo sebou již dosti zvláštní, že se císař dal v Uhrách hned v prvních měsících po svém návratu ze Španělska do vlasti korunovati, kdežto v Čechách ještě ani po desíti letech k témuž aktu nedocházelo. Když ale sněm český pragmatickou sankcí tak hladce a bez veškeré oposice přijal a tím milostivý dík mocnářův plnou měrou si zasloužil, bylo jen dalším projevem uznání tohoto, když císař na počátku roku 1723 pojal úmysl, že se dá též na krále českého korunovati, a že i císařovně má koruna královen českých na Hradčanech v Praze na hlavu vstavena býti. Dne 23. února byl tento úmysl císařův král, místodržícíin do Prahy oznámen.

Konány tudíž ve Vídni rozsáhlé přípravy ku slavnostní jízdě do Čech, v níž se vedle císařských manželů a obou císařských princezen měl též veškerý dvůr s ministry a hodnosty státními účastníti. K velkolepé takovéto výpravě bylo arcí také velkého nákladu třeba, jež dvorní pokladna pro mnohonásobné jinaké vyjeje nemohla sama hraditi. Byli tudíž právě zasedající sněmové český i moravský vyzváni, aby císaři na tuto cestu do Prahy přiměřenými sumami přispěli. Stavové čeští, vyslovivše své obzvláštní potěšení nad tím, že Jeho Milost císařská korunování na království České předsevzítí ráčí, povolili k tomu účelu ochotně dobrovolný dar 100.000 zl. a to pouze z měšce vrchností, neboť uznáno bylo, že podání pro velký nedostatek svůj k daru to-muto přispěti nemohou. Císař reskriptem, daným z Vídně dne 15. března 1723 nejv. purkrabí Pražskému, přijal toto oznámení se zalíbením na vědomí a slevil za to stavům 25.000 zl. z dobrovolného svolení, na týž rok v sumě 325.000 zl. povoleného. Stavové moravští pak v uvážení, že „toto korunování ku cti všem českým dědičným zemím a tudíž i markrabství Moravskému sloužiti bude“, povolili 33.333 zl. 20 kr., kteréžto peníze ve dvou lhůtách ke konci července a ke konci srpna císařské pokladně odvedeny býti měly.

Zabezpečiv si takto uhrazení výloh cestovních a oznámiv do Prahy veřejnými patenty, že korunovace jeho na krále českého bude tamž konána dne 5. září a korunovace císařovny Alžběty Kristiny na královnu českou dne 8. září, nastoupil císař dne 19. června

1723 s císařovnou, s oběma arcikněžnami Marií Teresíí a Marií Annou i s veškerým dvorem svým cestu z Vídně do Prahy, která plných dvanáct dní trvala, jelikož císař s průvodem svým na několika místech se zastavoval*). Cesta vedla přes Korneuburk a Štokravu do Znojma na Moravě, dále přes Mor. Budějovice do Jihlavy, za kterýmž městem Karel VI. po jedenácti letech opět na půdu království Českého vstoupil**). První nocleh v Čechách byl konán v Německém Brodě, kteréž město panovníkovi svému velmi slavně uvítání uchystalo. V oboře před městem tímto jakožto poblíže hranic království očekávala císaře deputace stavův a úředníkův zemských, k níž se na každé další stanici jiní hodnostové připojovali. Další cesta vedla na Habry a na zámek Jeníkovský, odtamtud pak do Nových Dvůrů u Kutné Hory, kdež držitel panství, nádhery milovný hrabě František Antonín Pachta z Rájova, císaře z vděčnosti za to, že jej byl dne 19. října 1721 ve stav hraběcí povýšil, co nejokázalejším způsobem uvítal a pohostil. U večer po příjezdu císaře a císařovny uspořádal hrabě nevídané dosud osvětlení, při čemž panská zahrada, Dominikánská zahrada a celé městečko 15.000 svítílnami různobarevnými byly osvětleny. (Dle poznamenání tehdejších Dominikánů Novodvorských shořelo prý ve svítílnách těch 40 centnýřů

*) Průvod císařský čítal 500 vlastních a přes 600 najatých koní, kteréžto poslední sloužili k dopravě dvořanstva a zavazadel; mimo to bylo již dříve z Vídně do Prahy odesláno 27 císařských kočárů a 158 koní, jakož i množství nábytku a náčiní, jehož při pobytu císařského dvora na král. hradě Pražském třeba bylo.

**) Císařovna Alžběta Kristina byla již dvě léta před tím meškala v Čechách, neboť dne 19. května 1721 přibyla se starší dečrůškou svojí princeznou Marií Teresíí, tehdejší čtyřletou, do Karlových Var, aby tamního léčivého vrídla užívala. Byla tam velice slavně uvítána a sídlila s průvodem svým na poště a v obou sousedních domech; k počtě její uspořádala obec Karlovarská několikero okázalých slavností, mezi nimi též oblíbenou tehdejší štvanicí medvědu a býků. Večer před odjezdem císařovny dne 18. června konán před okny jejími průvod 900 havírů s hořícími kahany hornickými, což zvláště mladistvé princezně velké potěšení způsobilo. Koflík z míšenského porcelánu, z něhož císařovna léčivou vodu pila, byl ozdoben vyobrazením Karlových Var a výjevem loveckým, na spodku pak se nalezal český lev. Památka tato byla zachována a nalezá se nyní ve sbírkách českého museu v Praze, kamž ji roku 1820 hrabě Jan Rudolf Chotek odevzdal. Od vody Karlovarské byl tehdež u dvora očekáván účinek na potomstvo mužské, ale císařovna roku 1724 opět princeznu povila.

rozpuštěného másla.) Druhého dne uspořádal hrabě Pachta k počtu vznešeného hosta svého honbu na jeleny, při níž císař velikého jelena šestnácteráka zastřelil. Po honbě následovala velkolepá hostina v galeriích zámeckých, při níž byl výběr pokrmu nejhledanějších, že císař i císařovna se podivili. Při tabuli hrála Pachtova výtečná hudba, kterou si velmož tento velkým nákladem vydržoval. Z Nových Dvůrů navštívili císařští manželé nedaleký chrám Cisterciáků v Sedleci, načež císařovna jela s průvodem dále do Poděbrad, kdežto císař s četnými kavalíry navštívil císař. hřebčinec v Kladrubech, jehož ředitel hrabě František Václav z Trautmannsdorfu panovníka s velkou poctou uvítal a rozličné kratochvíle v oboře uspořádal.

V Poděbradech se císařští manželé opět sjeli a přes Přerov brali se do zámku v Brandýse n. L., kdež je nejv. purkrabí český hrabě Jan Josef z Vrtby se všemi ostatními král. místodržícími a hodnosty zemskými očekával. Také bylo zde přítomno mnoho dam šlechtických, které pak ku políbení ruky císařovně připuštěny byly. Druhého dne ráno císařští manželé v zámecké kapli vyslyševše mši sv., jeli přes Hloubětín, kde o polednách u generála-velmistra řádu Křižovníckého stolovali, a přiblížili se odpoledne po 3. hodině ku Praze, kdež na poli před Konskou branou byly vztyčeny čtyři ozdobné stany, kolem nichž přes pět set šlechticův českých vznešené hosty očekávalo a několik setnin vojska a měšťanské sbory Pražské rozestaveny byly. Daleké okolí naplňovaly nepřehledné davy obyvatelstva Pražského i okolního, jež příjíždějící císařské manžele nadšeným provoláváním slávy vítaly. Císař vystoupiv s císařovnou z vozu vešel pod baldachynem do hlavního stanu, nádherného daru turecké Porty z roku 1700, a odpočinul zde chvíli, načež oba chtěli vjetí koňmo do města, jak dle programu bylo ustanoveno. Jelikož se ale mezitím byl náhlý déšť spustil, usedli císařští manželé zase do kočáru a také kavalíři musili s koni sedati a uchýliti se do povozů, jichž se do plného tisíce čítalo. Po té seřadil se průvod, jakéhož města Pražská dosud v podobné okazalosti nebyla viděla, k další cestě do města. U Konské brány očekávaly císaře deputace měst Pražských a purkmistr Starého města Michael Václav Bláha vítaje císaře řečí německou, odevzdal mu dle obvyklého způsobu zlaté klíče bran Pražských. Císař odpověděl taktéž německy a vrátil klíče primátorům

k dalšímu opatrování. Českého oslovení nebylo ve hlavním městě království Českého při této příležitosti žádného a to jest moment, který smýšlení a cítění tehdejších zástupcův měst Pražských více než dostatečně charakterisuje.

Spalírem nesčetného lidu bral se slavnostní průvod k Novoměstské radnici na Dobytčím trhu, kde městský hejtman hrabě Jan Václav Černín císaře vítal, načež se Vodičkovou ulicí, Konským trhem a přes Příkopy jelo ku Prašné bráně a Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí. Zde stála u rohu domu před Týnským kostelem universita Pražská, jejíž rektor jesuita P. Retz císaře řečí latinskou vítal. Zde stál také primátor Staroměstský Jan Kašpar Prandt v čele ozbrojeného sboru měšťanského a pak se jelo ulicí Jesuitskou a přes most na Malou stranu a na Hradčany, kdež purkmistr tamní Jan Jiří Mayer císaře opět jen německy oslovil. Teprva před vjezdem do staroslavného sídla králův českých zaslechl Karel VI. hlahol jazyka českého, neboť nejv. purkrabí hrabě z Vrtby vítal zde v čele král. místodržících, jak to starobylý zvyk předpisoval, císaře pouze jazykem českým, odevzdávaje mu zároveň úřad místodržících k rukoum jeho. Císař odpověděl na oslovení toto německy a vyslovil místodržícím spokojenost s úřadováním jejich. U kaple sv. Vojtěcha očekával císařské manžele arcibiskup hrabě Kuenburg se zemskými preláty a kanovníky, načež po latinském oslovení provázal je do chrámu sv. Víta, kdež slavné Te-deum zpíváno bylo. Teprva po 8. hodině večerní byly veškeré obřady vítací skončeny a mohli se císařští manželé do svých komnat ve král. hradě odebrati. Při večerní dvorní hostině bylo od městských střelcův Pražských na Střeleckém ostrově 56 ran z hmoždírů vypáleno. Královský hrad Pražský nestačil velikému počtu dvořanstva a komonstva císařského, pročež valná část téhož hned prvního dne v palácích Pražských ubytována býti musila.

Celá dvouměsíční doba, která plynula, než ke slavnosti korunovační došlo, byla vyplněna dvorními slavnostmi a kratochvílemi, návštěvami předních kostelů a klášterů Pražských, vyjíždkami na šlechtické zámky v okolí města atd. Neméně pořádány výlety do Královské Obory a do Hvězdy, ve kteréžto poslední dále se několikero okázalých dvorních lovů, jež i malbami na plátně jsou zvěčněny; královský letohrádek tamní byl vůbec od po-

částku panování Karlova v nejlepším pořádku udržován a v hořejším sále ozdobné budovy této byly po každém lovu dvorní hostiny pořádány. Zvláště skvělé dny nastaly král. zahradě na Hradčanech, která byla za posledních let valně zanedbána, ale před příjezdem císařovým do Prahy velikým nákladem zase v předešlý skvělý stav uvedena jest. V opraveném velkém míčovém domě tanním bylo zřízeno divadlo, na němž vlaská divadelní společnost malé opery provozovala, ale zvláště skvělou slavnost dal císař v zahradě této uspořádati na počtu narozenin císařské choti své v den 28. srpna. Jakožto velký milovník hudby uložil Karel VI. svému dvornímu kapelníkovi Janu Josefu Fuxovi složití heroickou operu na text dvorního básníka Petra Pariatiho, k níž sám titul opery „Costanza e Fortezza“ (Stálost a Síla) připojil. Opera tato, při níž účinkovalo vedle solistů ještě dvě stě sborových zpěváků, kdežto orchestr čítal vedle dvorní kapely ještě tři sta nejdovednějších hudebníků Pražských, byla pak po léta předmětem rozprav ve světě hudebním, neboť maestro Fux užil při ní pro zvýšení dojmu též střelby z pušek, ba i z děl, tak že mohla ovšem jen pod širým nebem provozována býti. Proto císařský architekt Ferdinand Galli-Bibiena dle návrhu císařova postavil podél severní zdi menšího domu míčového obrovské letní divadlo, jež poskytovalo místa pro několik tisíc osob. Večer dne 28. srpna byla hřmotná opera Fuxova v nové areně této s neslýchaným úspěchem provozována, jen že si diváci při hřmění střelby z děl a pušek (děj opery jednal o dobývání starého Říma za doby Tita Tarquinia) musili stále uši zcípávati. Když pak efektní opera skončena byla, jeviště proměnilo se ve vítězovou bránu, na níž bůžkové římsí se nalezali; ti pak sestoupivše provedli několik balletních tanců, které se těšily neméně hlučné pochvaly vznešeného panstva *).

Za takovýchto neustálých slavností a radovánkách nezbyvalo arciž času k vážným pracím a vyšší stavové nedbali také ani o to, aby přítomnosti panovníkovy použili k nějakému rozšíření práv a svobod království Če-

*) Vyobrazení letního divadla tohoto, které při obležení Prahy od Prusův roku 1757 popelem lehlo, zachováno jest několika rytinami tehdejších rytcův Pražských a sice pochází základní plán téhož od van den Bruggena, jeviště ve čtyřech obrazech od Antonína Birckhardta, další čtyři prospekty od Jindřicha Martina, Jakuba Liebla a V. Höckenuera a profil divadla od Františka a Kristofa Diebelův.

ského, jako toho nebyli při schvalování pragmatické sankce učinili. Jediné zástupcové měst královských skládali do příchodu krále velké naděje, že jim dosud popíraná práva sněmovní konečně navracena budou. Proto již v červenci vyjednávali mezi sebou, kterak by na korunovačním sněmu měli jednání své z roku 1720 stran dosažení virilního hlasu pro každé královské město a stran sedání městských zástupcův na sněmu obnoviti. Jelikož král, dvorská kancelář česká s císařem v Praze přítomna byla, doufali zástupcové čtvrtého stavu v lepší zdar žádostí svých a usnesli se na tom, poslati císaři v té věci pamětní spis, ale ve dvorské kanceláři nebylo jim dáno žádné naděje, že by žádosti jejich před rozepsaným sněmem a korunovaci vyhověno býti mohlo. Kojili se však ještě poslední nadějí, že tak se stane, až král při osobním zahájení sněmu očitě se přesvědčí, kterak nedůstojno jest zástupcův královských měst, nesmí-li ve sněmovní síni jako členové ostatních stavův seděti a musí-li všickni dohromady jen jednoho hlasu užívati. Avšak i tu byli v očekávání svém sklamáni a to tím spíše, aniž vyslanci měst ve mnohých věcech ani mezi sebou svorní nebyli. Horníci chtěli při korunovačních slavnostech míti přednost před Plzeňskými, Pražané tři měst i Horníci vzpírali se zase král. nařízení, aby purkmistr Hradčanský co hlava čtvrtého města Pražského při korunovaci baldachyn nesl. Pražané tvrdili, že Hradčany nejsou žádné město Pražské, Horníci opět dovolávali se toho, že oni jsou prvním městem po Praze a nikoli Hradčany. První spor byl vyřízen tím, že Plzeňští ustoupili dobrovolně Horníkům, kdežto v druhém zvítězili Hradčanští, neboť na obšírný protest Kutnohorských odpověděl nejv. kancléř dne 31. srpna tím, že věc jejich jest již promeškána, anžť korunovace jest již přede dveřmi a příležitosti více není, aby stížnost jejich mohla býti císaři přednesena. K naléhavé prosbě Horníků slíbil pak nejv. kancléř, že žádost jejich ještě téhož dne v sessi král. kanceláře přednese, načež byl jim dne 2. září dodán dekret, jenž zněl v ten smysl, že pro tentokrát má zůstatí při tom, aby purkmistr Hradčanský nesl s purkmistry tří měst Pražských baldachyn při obojí korunovaci, aniž by se tím pro přístě ubíralo práva měst Pražských i jiných, jež město Hradčany předcházeli *). Pro malicherné hádky tyto zapomněli

*) Viz stat. Dra. J. Čelakovského „Stav městský

zástupci měst na důraznější zastávání důležitějších žádostí svých, a ač za pozdějšího sněmování Horníci, Plzeňští a Budějovičtí pamětní spis stran sedání na sněmu podali, zůstal týž beze všeho účinku a jelikož se zástupci měst svého práva nikdy více již nedovolávali, setrvalo až do roku 1847 při starém způsobu, že musili ve schůzi sněmovní státi a jediného hlasu užívat.

Nepatrné tyto spory ve stavu městském zanikly ovšem ve hlučných přípravách k zasedání sněmu korunovačního a ke korunovaci samé, která se v neděli dne 5. září konati měla, kdežto sněm v den předcházející zahájen byl. Města Pražská byla té doby za příčinou obou slavností korunovačních přeplněna hosty a cizinci, neboť již po šedesát sedm let nebyla ve hlavním městě království Českého konána korunovace a takž jen nejstarší z obyvatelův pamatovali dobu, kdy byl císař Leopold I. na krále českého korunován. Neobyčejné divadlo, které bylo zároveň s nejskvělejší nádhrou a okázalostí připravováno, přivábilo do Prahy vedle stavův též množství hodnostův z Čech a z přivtělených zemí, dostavili se poprvé k holdování králi též zástupcové Chebska, deputace stavův moravského sněmu a knížecího sněmu slezského, jakož i nespočetné davy lidu obecného, jako tomu již při slavném vjezdu císaře do Prahy bylo. Panoval tudíž ve městech Pražských život nejhluchnější a obecně bylo uznáváno, že královská Praha od časův císaře Rudolfa II. podobně skvělých dnův neviděla. Proto nastala ve městě též neobvyklá dražota všech potřeb životních a účty vyslancův král. měst byly za tu dobu tak vysoké, že pak páni zástupci měli později doma velikou potíž, než účty jejich byly schváleny, neboť u př. Kutnohorským posílům konšelé takové vyhazování peněz přímo za neplatné a nesvědomitě prohlašovali. Za to Pražané z přítomnosti tak hojného počtu vzácných hostů a zvědavého lidu veliký užitek měli.

Všeobecný tento ruch ve městech Pražských zvýšil se ještě v sobotu dne 4. září, kdy členové vyšších stavův ve skvostných povozech svých sjížděli se na hrad, aby byli přítomni zahájení sněmu císařem, což od roku 1679 nebylo se stalo. Stavové vyšší shromažďovali se v zemské světnici, zástupcové měst ve světnici rytířské, načež se vše ode-

na sněm českém od l. 1692 1723“ v „Čas. Č. M.“ (1869 str. 272.)

bralo do chrámu sv. Víta k obvyklé sněmovní mši sv., kterou děkan chrámu Svatovítského Dominik Řečický sloužil a již také císař s dvorem svým přítomen byl. Po té sešli se stavové ve světnici sněmovní, kam pak též císař, provázen jsa arcibiskupem a všemi zemskými hodnosty, se dostavil a na křesle aksamitem potaženém pod zlatohlavovým baldachynem usednul. Poněvadž sněmovna by byla velikému počtu přítomných stavův nestačila, byly z ní dříve všechny lavice vynešeny, a takž měli zástupcové měst aspoň v této schůzi zadostučinění, že také vyšší stavové jako oni při jednání sněmovním státi musili. Sín sněmovní byla tehdáž na všech stěnách drahocennými cizozemskými tapetami obvěsena a rovněž bohatě byl vyzdoben sál Vladislavský, do kterého tenkrát přístup lidu obecnému povolen nebyl; dvěře síně sněmovní zůstaly však jako vždy při čtení král. proposicí dokořán otevřeny. Nejvyšší kancléř český hrabě František Ferdinand Kinský oznámil stavům v české řeči, kterak JMC. s potěšením vidí, že se v tak hojném počtu na sněm dostavili a že jim za to svou zeměotevskou milost zachová. Když byl nejv. purkrabí hrabě z Vrtby za projev tento taktéž česky poděkoval, prohlásil nejv. kancléř česky stavům, proč korunovace JMC. na krále českého dosud vykonána býti nemohla, tak že teprv nyní od nich holdování přijmouti chce a své proposice jim sděliti dá. Když byly tytéž od přítomných dvou místodržitelských sekretářův nejdříve v české a pak v německé řeči přečteny, četl císař v německé řeči své vyslovení díků za hojné účastenství stavův ve sněmu, dále slib, že zemi mír zachová a břemen poplatných jí co možná uleví, konečně pak ujištění, že stavy české při jich právech a svobodách nejen zachová, ale dle možnosti ještě tytéž zvýší. Když byl za to nejv. purkrabí v řeči české poděkoval, následovalo čtení přísahy holdovací, nejdříve česky a pak německy, tak že česká řeč při všem tomto jednání před němčinou přednost měla. Stavové světské přísahali vyzdvihnutím tří prstův, duchovní pak položili pravici na prsa. Konečně následovalo políbení ruky císaři, jež vykonal nejdříve arcibiskup, dále kníže Filip Lobkovic a nejv. úředníci zemští a pak ostatní stavové, při čemž „k políbení ruky ten dříve přišel, kdo se lépe dráti uměl.“ Každému z přítomných sněmovníkův, jichž tehdáž přes pět set shromažďeno bylo, poklonil se císař pokrytou hlavou, při arcibiskupovi však po-

zdvihl klobouk s hlavy. O hodině 11. byl obřad holdovací skončen a o polednách následovala dvorní hostina, při níž stavové čeští císaři přisluhovali. Odpoledne téhož dne podal nejv. purkrabí hrabě z Vrtby císaři a císařovně, pak oběma princeznám císařským a dědičné princezně Saské pamětní minci korunovační, která dle starobylého obyčeje při korunovaci mezi lid rozhazována býti měla.

Následující neděle 5. září byla ustanovena ke korunovaci, která dle starobylého obřadního programu s největší nádherou a skvělostí ve chrámě Svatovítském konána byla. Výstřely z děl na Marianských hradbách stojících oznamovaly za časného jitra obyvatelstvu Pražskému počátek dne slavnostního, vojenská hudba a ozbrojené sbory měst Pražských táhly za znění bubnů a polnic ulicemi na hrad královský, aby špalíry v nádvořích hradních tvořily a shromážděné davy lidu v pořádku udržovaly. O 7. hodině zazněl s věže Svatovítské velebný hlas velikého zvonu Zikmunda na znamení, že nejvyšší úředníci zemští korunovační klenoty české z císařských komnat do kaple sv. Václava přenášeti počínají. Královskou korunu sv. Václava nesl na červeném polštáři nejv. purkrabí hrabě z Vrtby, král. jablko říšské nejv. sudí zemský hrabě Vrba a král. žezlo na místě onemocnělého nejv. zemského písaře Václava Hložka ze Žampachu podkomoří Václav Markvart z Hrádku. Provázení jsouce cis. tělesními strážci brali se hodnostově tito přes obě hradní nádvoří do chrámu Svatovítského, kdež korunovační klenoty na oltáři v kapli sv. Václava složili a zanechavše jich zde pod čestnou stráží pánův a rytířův opět do hradu se vrátili. Mezitím shromáždilo se ve velechrámě duchovenstvo s arcibiskupem v čele, dostavili se tam nesčetní hosté a hodnostové, kteří místa na tribunách v hlavní lodi postavených zaujali. O osmé hodině vyšel skvělý královský průvod ze schodiště přední části hradu, bera se po prknech bílým a červeným suknem postřených, po obou nádvořích ku hlavnímu vchodu do chrámu Svatovítského. Průvod zahájila řada cis. pážat, načež kráčeli členové všech čtyř stavův, nejv. úředníci zemští, komoří a tajní radové. Před císařem nesl nejv. maršálek zemský hrabě Jan Josef Waldstein obnažený meč sv. Václava a baldachyn nad osobou císařovou nesli na osmi zlatých žerdích purkmistři a primátoři čtyř měst Pražských, Hradčany v to počítaje. Za hlaholu všech zvonů na věžích ve městě a za znění

bubnů a trub rozestavených sborů vojenských i neskonalého járotu lidu bral se průvod do chrámu, kdež arcibiskup s preláty císaře u dveří kaple sv. Václava očekával a kříž císaře Karla IV. se svatými ostatky mu políbiti dal. Po krátké modlitbě před oltářem sv. Václava složil císař s hlavy domácí korunu a s těla do-savaďní šat, načež jej nejv. úředníci zemští v korunovační roucha oblekli a vzavše dle důstojenství svého korunovační klenoty do hlavní lodi jej provázeli.

S obvyklými obřady následovalo v presbyterii před hlavním oltářem korunování, před nímž císař korunovační přísahu, an české řeči mocen nebyl, v řeči německé skládal. Všechny ostatní proslovy a modlitby daly se v řeči latinské a teprv když císař pod korunou na trůn zasedl, ozvala se při slavném korunovačním aktu tomto také řeč česká, anť nejv. purkrabí hrabě z Vrtby přistouпив ke trůnu vysokým hlasem zvolal: „Pojďme a přiznávejme se k našemu korunovanému králi a dědičnému nejmilostivějšímu pánu!“ Pak pokleknuv před císařem, jenž byl mezitím na klekátko před trůnem poklekl, dotekl se dvěma prsty pravé ruky drahocenného safíru v královské koruně nad čelem císařovým, kterážto přiznání také ostatní nejv. úředníci zemští, tři knížata slezští a všichni příslušníci tři vyšších stavův z Čech a z Moravy činili; ze stavu městského byli ku přiznání tomuto pouze tři purkmistři a tři primátoři měst Pražských připuštěni. Mezi slavnou mší sv. následovalo dle starobylého zvyku pasování na rytířství mečem sv. Václava, jak to až do poslední korunovace české obyčejem bylo. Karel VI. pasoval na rytířství toto neméně než 47 osob, z nichž však bylo jen šest šlechticův českých v zemi osedlých; ostatní byli vesměs cizinci, u cis. dvora neb ve vojstě sloužící*). Výkon tento, při němž se s podivením tázati musíme, kterak tolik Francouzů, Angličanů, Vlachův a Španělů k tomu přišlo, slouti rytíři sv. Václava, záležel v tom, že se císař mečem Svatováclavským třikrát dotknul levého ramene vyznamenaného hodnosty. Po té přijal císař z rukou arcibiskupových nejsv. svátost oltářní a když mu byli

*) Pasování na rytířství sv. Václava, jež bylo od starodávna částí slavností korunovačních v Čechách, pokládáno sice za zvláštní vyznamenání, nepřinášelo ale s sebou žádných zvláštních práv, aniž byl takto vyznamenaný pasováním tímto ve stav šlechtický povýšen. Také řádu rytířův sv. Václava nikdy v Čechách nebývalo.

nejv. úředníci zemští a vysocí kavalíři blahopřání svá složili, byl tím obřad korunovační skončen a průvod vrátil se s nově korunovaným králem českým v dřívějším pořádku zase zpět do hradu. Královští heroldové rozhazovali při tom korunovační mince mezi přítomný lid, kterému, když průvod přešel, též bílé a červené sukno na dřevěné podlaže rozestřené v plen dáno bylo. Obrovský nával panoval u tribuny, českým lvem ozdobené a poblíž král. kaple stojící, z níž ze dvou rour červené a bílé víno proudilo a kde císař. služebníci chléb mezi lid rozdávali. Korunovační hostinou v nádherně vyzdobené síni Vladislavské, kde dvanáct tabulí pro hodnosty a stavy rozestaveno bylo, skončila slavnost korunování Karla VI. na krále českého, již podobné Praha od roku 1656 nebyla zřela.

Ve sváteční den Narození P. Marie následovalo korunování císařovny Alžběty Kristiny na královnu českou, při čemž kněžna-abatyše kláštera sv. Jiří na Hradčanech Isidora Konstancia Roudnická z Březnice korunou královen českých nejv. purkrabí s oltáře podala, aby ji s arcibiskupem císařovně na hlavu vstavil. Veškeré řeči a modlitby při korunovačním aktu tomto byly pronášeny v řeči latinské, českých slov nebylo při něm slyšeno, rovněž jako ne při hostině korunovační, při níž se přípitky jen v německé řeči ozývaly. Císařovna jakožto korunovaná královna česká musila mítí toho dne dojem, že jako rodná vlast její Brunšvieko jest i království České zemí ryze německou. Při dvanácti tabulích v síni Vladislavské zasedaly tehdejší pouze dámy, kdežto ve třech jiných síních bylo prostřeno pro hodnosty zemské a stavy, mezi kterýmižto posledními však nebyl pozván žádný ze zástupců stavu městského. Večerní hudební zábavou ve Španělském sále král. hradu byly korunovační slavnosti skončeny. Následovaly však ještě v dalších dnech některé slavnosti dvorní na Hradčanech, pak návštěvy kostelů Pražských, zejména na Strahově, jehož opatovi P. Marianu Herrmannovi byl císař proto velice nakloněn, že se byl zemský prelát tento ve sněmovní komisi roku 1720 nad jiné o to zasazoval, aby pragmatická sankce byla od stavů českých beze všech námitek přijata. Byl pak ve chrámě Strahovském s chotí svou přítomen slavnostním službám Božím a navštívil tamže zůstatky sv. Norberta. Krátce po té vykonali císařští manželé slavnou pouť k obrazu Panny Marie v Staré Boleslavi a po více než čtyřmě-

síčním pobytu ve hlavním městě českém opustili přede dnem sv. Martina zase Prahu. Brali se do Vídně touže cestou, jakouž byli do Čech jeli, zastavivše se opět v Nových Dvorech, kdež přes noc pobyli a hrabě Pacht na počtu jejich opět nádherné osvětlení uspořádal. Přes Německý Brod a Jihlavu jelo se do moravského města Telče, kde taktéž zastávka učiněna jest a kde císař v tamním zámku hrabat z Liechtensteinův zasedl na proslulé „stříbrné stolici“ pana Zachariáše z Hradce z roku 1577. Při návratu do Vídně bylo císařským manželům slavné uvítání uchystáno.

Významný akt korunovace císaře Karla VI. na krále českého neměl pro království České v ohledu politickém i národním nižádných následkův, král. proposice na sněmu stavovském byly tytéž, jako na všech sněmech předcházejících, a sněmovníci rozjeli se po korunovaci v několika dnech zase z Prahy a zbylý hlouček stavův rokoval již jen zase o finančních předlohách vlády, z nichž jedna týkala se povolení obvyklého daru korunovačního; stavové na přímluvu nejv. purkrabí věnovali za tou příčinou císaři deset tisíc a císařovně pět tisíc dukátů ve zlatě, kterýžto dar jim zvláštní deputací ještě za jejich pobytu v Praze pokorně odevzdán a „od Ních s obzvláštní nejdobrotivější náklonností přijat byl.“ Požadovaný příspěvek na nově zřízenou vojenskou kancelář při místodržitelství českém byl však zamítnut, „poněvadž zem na všecky strany náramně obtížena jest.“ Císař sice proti odmítnutí tomuto ničeho nenamítal, ale prohlásil, že s požadavkem tímto před příští sněm zase vstoupí. To bylo vše, co si stavové čeští z korunovačního sněmu roku 1723 domů odnášeli.

Poměry církevní za Karla VI.

Směry absolutistické, které po příkladu francouzském za posledních let panování Leopolda I. vždy zjevněji sledovány byly a od počátku XVIII. století již dokona nepokryté ve všech oborech státní správy vystupovaly, nezasahovaly jen v záležitosti světské, nýbrž záhy počaly se dotýkati též věci duchoven-
ských a církevních, kterých do té doby od státu vždy bývalo šetřeno. Zásady hlášané od tehdejších anglických a nizozemských filosofů, že stát nemá více podřízen býti církvi, naopak že papež i církev mají podléhati státu, docházely vlídného sluchu nejen ve Versaillu,

kde král Ludvík XIV. beztoho stát ve všem na první místo stavěl, něbrž také ve Vídni, kde byl Řím druhdy ve věcech církevních i světských tak mocně rozhodoval. Mimo to lákal katolické panovníky příklad knížat protestantských, kteří od doby reformace Lutherovy byli v zemích svých též ve věcech církevních nejvyššími autoritami. Středověké všemocné postavení Říma v Evropě bylo od časův reformace v základech otřeseno, vliv papežův vztahoval se již jen na střední a jižní Evropu a nyní počali též katoličtí panovníci vliv tento v zemích svých obmezovati.

Zvláště činní byli v tom ohledu pozdější ministři Leopolda I. a příklad jich následovali v jednotlivých zemích vysocí úředníci, kteří absolutistickou politiku Vídenskou v okruhu právomocnosti své často ještě řízněji prováděli, než jak jim od císařských ministrů napovídáno bylo. Zvláště v království Českém a v markrabství Moravském dosáhla panovníčí moc po bitvě Bělohorské v ohledu politickém a vůbec světském svého vrchole, a takž ležela na snadě touha držitelův státní moci, aby též dosavadní právomoc církve a duchovenstva na prospěch státu byla obmezována. Již ta okolnost, že protireformace v Čechách a příslušná činnost krajských hejtmánů stála pod správou světskou, byla obmezením práv duchovenstva; pak došlo k ukládání přímých daní na statky duchovenské, proti čemuž roku 1684 arcibiskup hrabě Waldstein marně protestoval a rovněž marně až u stupňů trůnu odpomoc hledal. Odpověděno mu, že výsada, které byl druhdy král Ferdinand I. pro své vnitřní dědičné země došel, aby totiž mohl i bez povolení papežova na duchovenské statky daně ukládati, platí též pro království České. Spor tento opakoval se též roku 1693, kdy došlo až k tomu, že bylo na sněmu českém hlasovací právo arcibiskupa a zemských prelátů popíráno, a když prelát s arcibiskupem k vůli tomu sněmovní síň opustili, byla lavice jejich ze sněmu jednoduše vyhozena. Rovněž obmezováno duchovenské soudnictví, kterému byla ještě roku 1670 podpora „světského ramene“ zabezpečena; ale již cis. reskriptem ode dne 16. června 1688 byly veškeré hrdelní případy kněží přikázány soudům světským. Roku 1691 bylo dále nařízeno, že ve všech případech duchovenských procesů, kdy se jedna strana ku státní moci odvolá, má světskému úřadu nahlednutí ve všechny soudní listiny zůstaveno

býti. Když pak po velkém požáru Pražském roku 1689 arcibiskup obnovil starý církevní zákaz, že židé nesmí s křesťany bydliti, zrušili král. místodržící zákaz tento. A když arcibiskup následkem toho církevními tresty hrozil, vyšel dne 11. března 1691 cis. reskript, kterým se prohlašovalo, kterak jest dávným privilegiem rodu Rakouského, že v zemích jeho vyloučení z církve smí jen s dovolením zeměpána prohlášeno býti. Dne 30. června 1698 byla dosavadní neodvislost kněží od světských soudů ještě více obmezována tím, že též osobní spory jejich byly světskému soudci přikázány, a dne 3. července 1704 bylo dále nařízeno, že příště žádný kněz nemá již osobně před soud v Římě volán býti; původem toho byl tehdejší opat Broumovský, který jakožto visitátor klášterů Benediktinských vzpíral se tomu, aby arcibiskupští komisaři byli přítomni volbám opatův řádu tohoto, začož od arcibiskupa hraběte Breunera před soud papežský v Římě citován byl.

Bylo-li takovýmto příkrým způsobem nastupováno proti dosavadním výsadám duchovenstva a církve za vlády zbožného Leopolda I., snadno si lze pomysli, že tomu nebylo lépe za císaře Josefa I., který, jak jsme již vylíčili, vliv kněží a zejména jesuitů u dvora svého úplně odstranil. Již dne 22. června 1706 panovník tento obnovil zákaz, že tresty církevní nesmí bez svolení zeměpanského býti prohlašovány; příčinu k tomu zavlal opat kláštera na Karlově v Praze Jan Václav Laušák, jemuž byl arcibiskup hrabě Breuner dne 26. června 1705 nařídil, aby známý obraz P. Marie Karlovské, od malíře Jana Jiřího Heintsche zhotovený, jenž byl za zázračný pokládán, z kostela jako „pohoršlivý“ odstraniti dal. Opat, jemuž arcibiskup jinak církevními tresty pohrozil, obrátil se v té věci prostřednictvím král. místodržících k císaři Josefovi, který obnoviv řečený zákaz proti arcibiskupovi, zároveň nařídil, aby obraz Karlovský na svém místě zůstal. Podobně byl téhož roku od císaře zamítnut protest arcibiskupa Pražského, aby k volbám opatů nebyli připouštěni komisaři císařští, a od té doby byli titíž každé takové volbě přítomni, opatové pak musili za své zvolení značnou taxu císařskému důchodu odváděti. Kterak duchovenstvo v Čechách a na Moravě musilo roku 1706 všecko nevyhnutelně nepotřebné stříbrné a zlaté náčiní kostelní obětovati na vojenské vydeje císaře Josefa, a kterak o rok později zrušil císař dosa-

vadní asylní právo v kostelích a klášteřích, o tom bylo již dříve vypravováno. Podobně nevyhověl panovník tento naléhání církevních úřadů v Čechách, aby se přísněji zakročovalo proti tajným nekatolíkům, kteří zejména po prohlášení tolerance náboženské v sousedním Slezsku vždy zjevněji v pohraničních krajích českých i moravských vystupovali, tak že evangelisti kazatelé ze Slezska do krajův těch veřejně docházeli a bohoslužby zde bez ostychu konali. Ovšem ustanovoval hrdelní řád Josefův stále ještě trest smrti na každého, kdo by kacířské učitele a kazatele v domě svém přechovával a kacířské schůzky držel, rovněž kdo by kacířské knihy podloučně do země přinášel a je rozšiřoval, za kterouž příčinou zejména ve východních krajích Čech a na severu Moravy v těch letech mnohá úřední vyšetřování vedena byla: ale za panování Josefa I. nedošlo k žádným takovým trestům přísným a tolerance musila býti v obou zemích od úřadův světských i duchovenských zachovávána, jak to v úmyslech osvěceného panovníka tohoto spočívalo.*)

Poměry tyto změnily se však, když po smrti Josefa I. císař Karel VI., od jesuitů vychovaný a svým pobytem ve Španělsku výlučněmu směřu římskému holdující, vládu nastoupil. Avšak i tento mocnář byl na svou moc panovníčí jako oba jeho předchůdové tou měrou žárliv, že sledoval vzhledem k církvi a duchovenstvu tytéž zásady o svrchovanosti moci státní, které tehdejší na trůnech moderními se staly. Již dne 16. října 1711 vyšel jmenem císařovým dekret, kterým se všem cizozemským představeným řádův zakazovalo bez zvláštního dovolení královského v klášteřích v Čechách a na Moravě visitace konati; dne 14. listopadu 1713 bylo nařízeno, že příště smějí v Čechách k důstojnostem kanovníckým a prelátským, s nimiž bylo spojeno držení statků v deskách zemských zapsaných, připouštění býti pouze rodáci domácí aneb tací, kteří inkolátu v zemi dosáhli. Nově zavedené právo panovníka, že mohl týž ke všem volbám opatů a prelátů vysílati král. komisaře, bylo cis. reskriptem ode dne 29. srpna 1720 v pevná pravidla uvedeno

*) Přes to však byl roku 1710 ve Skutči uvězněn z bludařství obviněný gruntovník Václav Veselý, u jehož syna Skutečský děkan Matheides s misijnáři jesuitskými jedenáct zapovězených knih našli. Byl i se synem odvezen do Prahy, statek jeho zabaven a on po šest let žalářován, kterýžto trest spadá však již na vrub doby Karla VI.

a tím vliv panovníka i státu na volby tyto stvrzen. Jiným mandátem, daným dne 17. prosince 1720, upravil císař správu mensálních statků duchovenských v době uprázdnění úřadu biskupského. Nařízeními ode dne 9. října a 14. prosince 1724 bylo ustanoveno, kterak se má jmění veškerých jednotlivých kostelů spravovati a účtovat, kterážto ustanovení dodnes ještě platí. Slovem Karel VI. hájil důrazněji než sám Josef I. práv svého „nejvyššího patronátu“ a dovršil theorie nového státního práva církevního. Jen v ohledu udržování asylního práva v kostelích a klášteřích, které byl císař Josef I. úplně zrušil, vrátil se Karel VI. k mírnější praxi, vydav již roku 1712 nařízení, aby nikdo z takových míst asylních násilně nebyl dobýván, neboť dalo se, že si úředové světští v kostelích a klášteřích při stíhání uprchlíků často násilně proti duchovním počínali.

Rovněž i ve hmotném ohledu učinil Karel VI. duchovenstvu v Čechách ústupek, že hned na počátku panování svého po skončení války o dědictví španělské upustil od toho, aby „solní pokladny“ a každoročních důchodův jejích bylo používáno k účelům válečným, jak to za Leopolda I. i Josefa I. s povolením papežským bylo v obyčej vešlo. Pokladna tato odevzdána zase arcibiskupovi hraběti Kuenburgovi a spravovala ji od té doby konsistoř arcibiskupská, která z ní počet do Říma skládala. Důchody roční činily až 30.000 zlatých (v šesti letech od roku 1727 až do roku 1733 přijala pokladna tato celkem 179.893 zlatých) a ze značných sum těchto podporovány nejen vlastní účely náboženské, ale rozmnožovány též důchody arcibiskupství Pražského, biskupství Litoměřického i Kralohradeckého a proboštství Vyšehradského (kapitola Vyšehradská obdržela roku 1716 ze solní pokladny 20.000 zl. na dva kanovníky), ba i zámožní řádové Premonstrátův, Cisterciákův a Benediktinův dostávali z ní po několik let ročně 9333 zlatých; kapitola Svato-vítská v Praze obdržela z ní k rozmnožení kanovníkův přes 300.000 zlatých a sám arcibiskup hrabě Kuenburg vzal si z ní pro sebe 80.500 zlatých. To vedlo k tomu, že státní správa žehrala na toto výhradní upotřebování solní pokladny ve prospěch hierarchie a navrhla císaři, aby se snažil docílití toho u papežské stolice, by peněz těchto pouze k rozmnožování far v Čechách užíváno bylo, mimo to pak aby arcibiskup Pražský vyzván byl, řečenou sumu solní pokladně navrátiti; ko-

nečně měly přehledy a účty solní pokladny zase císaři ku schválení předkládány býti. Ve Vídni bylo návrhům těmto vyhověno a ač arcibiskupovi bylo prominuto navrácení peněz ze solní pokladny vybraných, zastavena další podpora bohatým klášterům a důchodův solní pokladny smělo se přistě užívatí jen k zakládání nových far, ku podporování chudých farářů, kaplanů a administrátorů, k vydržování misionářů, k vydávání a zakupování českých knih, k vydržování na víru obrácených chlapců atd., o čemž všem počet král. české komoře skládán býti musil.

Také zde zvítězila i proti původnímu úmyslu císařovu idea státní moci nad právem duchovenským a pokladna solní byla vyňata z výhradní správy církevní, ač ostatní administrativní práce při pokladně až do časův císaře Josefa II. při arcibiskupské konsistoři setrvaly. Ale ještě rozhodnějšího vítězství než při všech tuto uvedených církevně-politických, finančních a právních věcech dobyla státní moc nad církví v záležitosti „šíření víry“ katolické a ve spojeném s tím pronásledování nekatolíků v Čechách a na Moravě, což jest věc tak důležitá, že její vyličení zvláštní stati zůstavujeme a zde jen na další vypsání církevních poměrů za Karla VI. se obmezíme.

Tehdejší nejvyšší pastýř církve katolické v království Českém, hrabě Ferdinand Kuenburg (nar. roku 1649 v Hradci Štýrském), měl to společné s Karlem VI., že vysokého důstojenství svého dosáhl v cizině: jako Karel VI. roku 1703 byl se vydal do Španělska k dosažení královské koruny tamní, též hrabě Kuenburg, tehdejší biskup Lublaňský, roku 1708 provázal arcikněžnu Marii Annu jakožto královskou nevěstu ke dvoru Lisabonskému, kdež setrval do roku 1712. Tam došlo jej roku 1710 povolání císaře Josefa I. na uprázdněný arcibiskupský prestol Pražský a tam obdržel též confirmaci papežskou ode dne 13. srpna 1711. Ale k vůli moru v Praze panujícímu přibyl hrabě Kuenburg do arcibiskupského sídla svého teprva dne 14. dubna 1714 a byl dne následujícího ve velechrámě Svatovítském slavně nastolen. Hned v prvních letech působení svého dožil se však stálého zasahování státní moci v záležitosti církevní, jak jsme o tom právě vypravovali, a marně vzpiraje se novému tomuto proudu, musil se v činnosti své obmezovati na věci ryze církevní, jimž za to plnou horlivost věnoval, tak

že brzo viděl nové církevní ústavy, kláštery a kostely v Čechách zkvétati.

Při kollegiatní kapitole ve Staré Boleslavi, při níž od časův husitských nebylo mimo děkana žádného sídelního kanovníka, byl z důchodův solní pokladny zřízen první residenčníál; nově do Čech uvedený řád Trinitářův, který se hlavně vykupováním křesťanských zajatcův z jařma tureckého zabýval, převeden jest ze skrovného domu svého na Slupi v Praze do nově zřízeného prostorného kláštera ve Spálené ulici v Novém městě Pražském, při němž řádový kostel Nejsv. Trojice vystaven jest; odtud pak Trinitáři brzo na to též novou residenci svou při kostele sv. Prokopa ve Štěnovicích u Blovic zřídili. Současně založil hrabě František Antonín Špork v Kuksu špitál Milosrdných bratří, jemuž veškeré důchody svého panství Hradištského přikázal, v Lysé pak klášter bosých Augustiniánův, jimž tam později novou budovu klášterní vystavěl. V zámku Hradišti Choustníkovu založil týž velmož konvent Celestinek, v němž jeho dcera Marie Eleonora první abatyší se stala a jež roku 1736 do svého paláce v Novém městě Pražském (býv. Andělské zahrádě v Jindřišské ulici) přenesl, dav při něm od Dienzenhofera ml. vystavěti kapli Zvěstování Panně Marii, do níž Rainer dva obrazy maloval. V Hoře Kutné zřídila hraběcí rodina Trautmannsdorfská konvent ženského řádu Vršilek; roku 1714 založil hrabě Norbert Leopold Kolovrat Libštejnský kollej Piaristickou v Rychnově nad Kněžnou; roku 1719 otevřen péčí hraběnky Marie Markéty Waldsteinové, roz. Černínové, dosud stávající špitál Alžbětinek v Praze, při němž klášter pro sestry řádu tohoto, z Vídně do Prahy povolán, založen. Povzbuzením arcibiskupovým byly ve městech Pražských a v četných městech venkovských zřízeny sochy svatých a světic na památku odvrácení moru roku 1713—1714 zuřivšího; za doby jeho vedl proslulý architekt Křištof Dienzenhofer stavbu velkolepého jezuitského chrámu sv. Mikuláše na Vlaském placu v Menším městě Pražském a syn téhož Kilian neméně skvělou stavbu Mikulášského chrámu benediktinského na Starém městě; současně přestaven od základův starobylý kostel sv. Klimenta v Jesuitské ulici v témž městě a rozšířen kostel sv. Pavla při tak zvaném „Templu“ v Celetné ulici. Dále provedena stavba kostela sv. Marii Magdaleny na Újezdě, stavba kostela ss. Petra a Pavla na Zderaze a přestaven kostel sv. Tomáše v Menším městě

Pražském, což vše provedl starší Dienzenhofer, kdežto syn téhož stavěl ještě kostel sv. Jana Nep. při klášteře Voršilek na Hradčanech, pak průčelí Lorety tamže, kostel sv. Karla Bor. s domem pro sestárlé světské kněze na Zderaze, konečně na Starém městě dokončil stavbu konviktu s kostelem sv. Bartoloměje a postavil seminář sv. Václava.

Pravé závodění ve stavbě nových kostelů a klášterů panovalo za pokojných dob panování Karla VI. na venkově, kde se zejména řády mnišské, od šlechty a dobrodincův hojně podporované, v ohledu tomto takřka předstihovaly. Benediktini v Břevnově u Prahy, kde toho času po třech stech letech opět arcibiskupství obnoveno bylo, zbudoval Krištof Dienzenhofer nový chrám sv. Markéty a nový větší klášter, v němž se tehdež (1715) 57 bratří nalezalo. Ještě velkolepěji zbudoval Kilian Dienzenhofer čtyřpatrový klášter téhož řádu v Broumově a při něm krásný, bohatě ozdobený kostel sv. Václava a sv. Vojtěcha, pak klášter téhož řádu v Polici a proslulou kapli „Hvězdu“; Premonstrátský řád dal od stavitele Jana Santiniho v Želivě nově vystavěti klášter i kostel ss. Petra a Pavla, jež byly roku 1712 požárem zničeny; v Chotěšově vystaveno pro tamní premonstrátský velkolepé stavení klášterní, dosud zachované, ač klášter též za Josefa II. zrušen byl. Cisterciácký opat P. Benedikt Littwerig v Oseku vystavěl tamže v letech 1712–1722 nové opatství a nový chrám s kaplí a čtyřmi věžemi, pak budovu pro knihovnu klášterní; neméně zvelebil velikým nákladem poutnický chrám v Bohusudově a sedmero kaplí jeho. Velkolepé klášterní stavení Cisterciáků v Plásech budoval Dienzenhofer ml. s jinými staviteli po plných dvacet pět let, také v Kladrucech jest býv. benediktinský klášter dílem mistra toho, za to však stavba tamního kostela P. Marie, podivná to gotika v barokním slohu, se mu mylně připisuje. Pro premonstrátský v Doksaněch dal probošt tamní Josef Mika v letech 1720–1725 zbudovati nádherné stavení klášterní (bylo v něm tehdež 50 jeptíšek), při chrámě Narození P. Marie pak vystavěl mohutnou kopuli a třetí věž, tak že chrám tento, uvnitř štukatorskou prací a malbami vyzdobený, k nejnádhernějším kostelům v Litoměřicku náležel. Ještě dlouhá řada klášterů a kostelů klášterních dala by se uvést, jež za doby Karla VI. v Čechách vznikly, ale mnohem delší by byl seznam kostelů, jež byly tohotéž času ve městech a v dělních

na venkově vystaveny, skvělého svědectví podávající jak o zbožném smýšlení lidu, tak o neobyčejné obětavosti šlechty a zámožného měšťanstva, která se bohatými dary a odkazy ve prospěch chrámů a klášterův osvědčovala. V tom ohledu překonala doba císařův Leopolda I. a Karla VI. i proslavené doby Vladislava II. a Karla IV., při čemž ještě to na váhu padá, že za středověku dalo se zakládání kostelů ponejvíce popudem a nákladem panovníků, kdežto po opětném zavedení víry katolické v Čechách i na Moravě účastnili se ve zbožných základech těchto již jen nejširší kruhové obyvatelstva, ovšem se šlechtou apatrickými rody v čele.

Jaký blahodárný vliv měla působnost tato na rozvoj umění stavitelského, sochařského a štukatorského, pak malířského a konečně i hudebního (zejména co se skladeb církevních týče), o tom dal by se obsáhlý spis sestaviti; zde můžeme však jen poukázat k nekonečné takřka řadě umělců ze všech řečených oborů, které tehdež země česká hostila, že se jí v tom ohledu málo která jiná země mohla vyrovnati. Bohužel neměla horlivá a ušlechtilá působnost tato podobně příznivého účinku též na rozvoj národního ducha českého a národnosti české vůbec, neboť všechny obory umění, ve službě církve stojící, nesly a řídily se živlem cizím, buď německým neb vlaským, duch český nedostával z nich vznětu nížádného, jako by téhož vůbec ani nebylo již stávalo. Jedinou čestnou výminku v tom směru činí instituce, která s bohoslužbou ve chrámech souvisela, totiž sborové literácké, zpěv církevní na kůrech kostelních pěstující. Sborové tito, již ve XIV. století vznikší, dosáhli nejskvělejšího rozkvětu ve století XVI., o čemž četné zachované kancionály jejich svědčí. V třicetileté válce došedše k úpadku, počaly se později zase utěšeně zmáhati, tak že na počátku XVIII. věku čítalo se jich již přes půldruhého sta v Čechách (v Praze dvacet). Ty všechny pěstovaly zpěv církevní téměř výhradně jazykem českým a právem lze tudíž o nich říci, že za doby pokleslosti jazyka českého v obou stoletích pobělohorských přispívaly velice k tomu, že se vůbec řeč česká zachovala. V poněmčených městech Prachaticích, Stříbře a j. pouze literácké sbory jazyk český až na naše časy zachovaly. Sborové tito, v trudných dobách oněch též pospolitost občanskou ve městech poctivě pěstující, strádali příspěvky svými též prostředky k důstojnému vypra-

vování křtů, pohřbů, procesí a slavností kostelních, a zachovali si též jmění, které při zrušení jich za císaře Josefa II. dohromady 131.828 zl. 46 kr. činilo, které pak k účelům dobročinným a humanitním obráceno bylo. Jakožto jediní spolkové čeští z těch dob zaslouhují plnou měrou čestné spoménky, neboť byla činnost jejich dobrovolná, kdežto u př. cechové řemeslníci jazyka českého užívající, jen prospěchem svým se řídili, k zachování jazyka Svatováclavského tak věrně jako literáři nepřehlížejíce. Podobného rozšíření jako v Čechách nabýli sborové literáři též na Moravě, kde za doby Karla VI. nebylo většího města beze sboru literáckého, a také tam si společenstva tato též zaslouhují o zachování jazyka českého v lidu obecném zjednala.

Jiné společenstvo církevní, které za císaře Karla VI. vrcholu organizace své došlo a k zachování zbožného ducha v lidu působilo, byl řád poustevníků sv. Ivana, který měl základ svůj již v dobách prvního křesťanství v Čechách a i přes dobu husitskou na jednotlivých místech až do počátku XVII. století se udržel. Po válce třicetileté počali se v Čechách poustevníci opět hojněji objevovati, konajíce zejména při venkovských kostelích poutnických služby kostelnické; ke konci panování Leopolda I., kdy protireformace byla již provedena, závodili katolíci velnožové v zakládání poustevn, aby vesnický lid byl působením poustevníků ve víře katolické utvrzován. Jednalo se tu nejvíce o pohraniční krajiny horské a lesnaté, ve kterých, jak víme, přívrženci víry husitské a bratrské nejdéle se udržovali a tam zvláště po toleranci Slezsku císařem Josefem I. udělené nejvíce cizích predikantů potají přicházelo. Proti působení těchto měli vedle misionářů jezuitských též poustevníci čeliti, a proto bylo jich v prvních letech panování císaře Karla VI. od katolických vrchností tolik zřízeno, že se jich za těch časů již do několika set čítalo. Poněvadž ale poustevníci tito mnohde přicházeli do sporů s mnichy klášterními, z nichž mnozí také v poustevnách přebývali, a to hlavně k vůli konání pobožností, k nimž se obecný lid scházel, pocházely z toho časté stížnosti k arcibiskupskému úřadu v Praze, kde následkem toho arcibiskup hrabě Kuenburg pomýšlel na to, aby instituce světských poustevníků v Čechách, která již takové množství příslušníkův čítala, byla v řádnou organizaci přivedena, v níž by se poustevníci pevnými pravidly řídili. Po mnohých pora-

dách u konsistoře arcibiskupské bylo ujednáno, aby veškerí poustevníci v Čechách tvořili jeden řád, jenž by nesl jméno svatého Ivana, prvního poustevníka českého, a po něm aby se poustevníci jmenovali „Ivanité.“ V čele nové této řehole měl státi jeden z předních poustevníků, ale vrchní dohled nad celým řádem měl vésti vždy některý z kanovníkův při velechrámě sv. Víta v Praze. Jelikož také vláda zemská ničeho nenamítala proti zřízení takového nového řádu poustevnického, vyhověli císař Karel VI. i papež Klement XII. roku 1725 žádosti arcibiskupa hraběte Kuenburga a potvrdili nový řád, jehož účel a zřízení byly pak pastýřským listem arcibiskupovým po veškeré zemi české s kazatelen vyhlášeny. Za přednostu řádu byl od arcibiskupa ustanoven poustevník Dominik Antonín Stey, druhdy měšťan a učitel v Jablonném, jenž po smrti své manželky a všech svých dítek zvolil si pro ostatní život svůj poustevnu v lese u Jablonného za příbytek a pro pobožnost a tuhý život v dalekém okolí dobrou pověst si získal. Tomu bylo uloženo, aby vypracoval podrobné stanovy pro řád Ivanitův, které pak dne 28. dubna 1732 potvrzeny byly.*)

Potvrzení toto nevykonal však již arcibiskup hrabě Kuenburg, neboť byl se církevní hodnosti tento již dne 7. srpna 1731 ve věku osmdesáti tří let se životem rozloučil. Byl po celý život svůj velikým dobrodincem chudiny, která každodenně palác jeho u Hradčanech v Praze obklopovala a vždy štědré almužny docházela. Přes to zachoval si arcibiskup tak značného jmění, že mohl pro rodinu svou roku 1728 zakoupiti panství Mladou-Vožické se statky Milčínem a Kamberkem, z něhož zřídil svěcenství, kterého hraběcí rodina Kuen-

*) Stey užil k tomu pravidel prvních svatých otcův z pouště a bera ohled na to, že sv. Ivan žil v Čechách jako poustevník po čtyřicet dvě léta, roztrčil stanovy na tolikéž kapitol; dle nich byli veškerí Ivanité zavázáni ke zbožnému a bohabojnému životu, každý z nich musil si zvoliti jméno některého sv. otce z pouště a nesměl poustevnu svou opustiti a jiné si vyhledávati. Jakožto příslušníci řádoví měli přistě nositi hazuku ze sukna barvy hřebíčkové, obvázanou v pasu provazem bílým a opatřenou kapucí špičatou, pak krátký pláštěk a škapulíř, jakož i křížek a růženec na provazu pasovém visící. Zároveň bylo od duchovních i světských úřadů vyhlášeno, že který poustevník nepřistoupí k řádu Ivanitův, nebude na své poustece více trpen, nébrž z ní vyklizen a ztratí veškeré dávky a podpory, jichž se poustevníkům od vrchností, od obcí neb dobrodinců dostávalo.

burgův dosud užívá. Již dříve byl pak zaměnil moravské panství Kojetínské za Dolní Břežany u Prahy, kdež pěkný zámek tamní stal se od té doby oblíbeným letním sídlem nástupcův jeho. Nejvýznačnější událostí za úřadování jeho bylo svatořečení Jana z Pomuku, což později ve zvláštní kapitole podrobněji vylčíme. Tělesné pozůstatky jeho byly pochovány ve chrámě Svatovítském ve hrobce pod stupněmi presbyteře. *)

Nástupcem jeho na stoli arcibiskupském jmenoval císař dne 5. listopadu 1731 světicího biskupa Pražského Daniela Josefa Mayera z Mayernu, který byl se roku 1656 ve městysi Vartemberku v Litoměřicku z chudých rodičů narodil; po vysvěcení svým na kněžství odebral se jako misionář do Švédsko, aby tamní katolíky ve víře utvrzoval. Po návratu do Prahy roku 1693 zvolen byl za kanovníka kapitoly Svatovítské, ve kterémžto úřadě osvědčil se jako výtečný kazatel. Roku 1701 zvolen byl za probošta kapitoly a stav se takto zemským prelátem, účastnil se horlivě všeho jednání na sněmích, že podvkráté byl co plnomocník stavův českých vyslán k návrhy k císaři Leopoldovi I. a Karlu VI. Papež Klement XI. jmenoval jej roku 1711 biskupem Tiberiánským, ustanoviv jej spolu za světicího biskupa Pražského, císař Karel VI. pak jej pro zásluhy jeho povýšil ve stav šlechtický s přídomkem „z Mayernu.“ Stav se arcibiskupem přijal odznak důstojenství arcibiskupského čili palium u slávě neobyčejné v přítomnosti císařských manželů, kteří v létě roku 1732 s celým dvorem svým právě v Praze meškali, z rukou biskupa Kralohradeckého Maurice Adolfa vé-

vody Saského dne 20. srpna 1732 v chrámě sv. Víta, kdež byl dne 6. září slavně nastolen. Čítaje tehdaž již 76 let věku netěšil se dlouho důstojnosti arcibiskupské, neboť zemřel již dne 10. dubna 1733 a nalezl poslední odpočinek v chrámě Svatovítském po boku obou předchůdcův svých.

Proto není o působnosti jeho jakožto arcibiskupa mnoho co sděliti a jen tolik třeba dodat, že roku 1729 zřídil s archidiakonom Martinim při velechrámě Svatovítském sbor šesti duchovních choralistů, dále že na proboštských statech Volyni a Hostouni vystavěl dva nové kostely a v proboštské residenci Pražské kapli sv. Mauricia; mimo to rozmnožil prebendu proboštskou přikoupením statků Něhošovského a Němetického u Volyně a statku Veltěžského. Dědici jmění svého ustanovil „svaté patrony zemské,“ aby památka jejich ve velechrámě Svatovítském důstojně byla oslavována (z jmění tohoto zřízena tak zvaná Mayerovská pokladna), bohatou knihovnu svou odkázal metropolitní kapitole Pražské a pro příbuzné své založil několikero studentských nadací, které pod jmenem Mayerovských posud trvají. Pastýrské výnosy jeho dýši nejvřejší horlivostí pro věc Boží a pro zájmy církve, zvláště pak naléhal na bohabojný a vzorný život kněží, na svědomitou návštěvu školy, na pilné vyučování náboženství a přidržování učitelů k životu pravověrnému. Poprvé za něho však počala světská moc používatí též arcibiskupské konsistoře k vyhlásování vládních nařízení, jak o tom císař. patenty proti pytláctví a proti podloudnému dopravování tabáku do země svědčí. „Nejvyšší patronát“ vždy více moci církevní ve prospěch zájmů svých užíval.

Za krátkého arcibiskupování jeho došlo však přece k okázalé slavnosti církevní, o níž dlužno se též zde zmíniti, poněvadž k ní tehdaž zraky veškeré země české byly obráceny. Byla to slavnost korunovace Marie Panny na Svaté Hoře u Příbrami, kteréžto poutnické místo již od polovice XVII. století k nejpřednější v Čechách náleželo. Tamní soška Bohorodičky, zbožnou legendou jakožto práce sochařská prvnímu arcibiskupovi Pražskému Arnoštovi z Pardubic připisovaná, ctěna byla od veškerého lidu českého co zázračná a každoročně četná procesí z celých Čech i z Moravy na Svatou Horu přicházela. Jak jsme již dříve vypravovali, také císař Leopold I. roku 1680 pouť k zázračné sošce této vykonal a syn jeho Josef I. skvostně

*) Zmínky zasluhuje, že arcibiskup hrabě Kuenburg velice byl bedliv toho, aby se mládeži i lidu dostávalo vyučování v náboženství, k vůli čemuž dal dle vzoru Římského katechismu roku 1722 sestaviti zvláštní katechismus Pražský, který pak o rok později vyšel tiskem u arcibiskupského impressora Wolfranga Wickharta pod názvem „Katechismus arcibiskupství Pražského“ a od té doby stále až do roku 1784 vydáván byl. Rovněž k velkému prospěchu duchovenstva i věřících postaral se o to, aby roku 1731 vydána byla rozsáhlá obřadní kniha čili Ritual, dle kteréžto se svátosti v Čechách udělovati a rozličná svěcení neb žehnání konati mají. Za arcibiskupa tohoto byla také roku 1721 v Čechách všeobecně zavedena slavnost Jména Ježíše, kterou byli dosud jen v klášterích konali, a to vždy v druhou neděli po Třech králích; od 1. ledna 1729 prohlášeno pak po Čechách pozdravení: „Pochválen buď Ježíš Kristus,“ jak je byl papež Benedikt XIII. rok před tím pro svět křesťanský nařídil. Morava přijala je hned roku 1728.

dary jí věnoval. Nesčetné byly drahocenné dary, jež šlechta česká k počtě milostné sošky obětovala (mezi nimi koruny, srdce, prsteny, roucha atd.), a takž pojali Otcové řádu Tovaryšstva Ježíšova, kteří správu duchovní na Svaté Hoře vedli, myšlenku, uspořádati slavnost korunovace zázračné sošky Mariánské, jak to od markýza Alexandra Pallaviciniho s povolením papeže Urbana VIII. ve Vlaších zavedeno bylo. Provinciál řádu jezuitského v Praze P. Jan Seidl, zjednav si důkazy o zázračných skutečích, Panně Marii Svatohorské přičítaných, přičinil se v Římě o svolení papežské ke korunovaci zázračné sošky, které mu dne 30. prosince 1731 uděleno bylo. Arcibiskup šl. Mayern ustanovil ku slavnosti korunovační třetí neděli po Letnicích roku 1732, ale pro vysoký věk svůj sám v ní se účastniti nemoha, vyslal k ní jakožto svého zástupce světicího biskupa Pražského hraběte Rudolfa Šporka, kterýž měl titul biskupa Adratského. Jesuité postarali se o to, aby z veškeré země byla ke slavnosti Svatohorské co nejččetnější procesí vypravěna, a takž dostavilo se k ustanovenému dni do Příbrami do statisícův zbožného lidu a množství šlechty, hodnostův duchovenských i světských, jak toho Svatá Hora ještě nikdy nebyla zřela. V den slavnostní vstavl biskup hrabě Špork za okázalých obřadů církevních dvě v Římě posvěcené korunky na hlavu Panny Marie a Ježíška, když se byl dříve s jinými hodnosty duchovními písemně zavázal, že všechny další slavnosti korunovační vždy jen korunkami v Římě svěcenými konány budou. Po celý týden následovaly na Svaté Hoře okázalé slavnosti církevní a od těch dob koná se tamže každoročně slavnost korunovační, která zejména po každých padesáti letech za přítomnosti arcibiskupa Pražského památku korunovace z roku 1732 co nejskvěleji obnovuje.

Upráznění arcibiskupského prestolu Pražského po smrti šl. Mayerna netrvalo dlouho, neboť již za měsíc na to jmenoval císař Karel VI. Litoměřického biskupa hraběte Jana Adama Vratislava z Mitrovic arcibiskupem, avšak ten na cestě do Vídne, kamž se byl vydal, aby se za zvolení toto císaři poděkoval, zemřel náhlou smrtí v Mödlingu u Vídne, tak že ke konfirmaci jeho ani nedošlo. Dne 22. června 1733 jmenoval císař biskupa v Novém Městě za Vídni říšského hraběte Maurice Gustava Manderscheida arcibiskupem Pražským, ač byl jej

krátce před tím arcibiskupem v Palermu na ostrově Sicilii jmenoval. Hrabě Manderscheid, jehož rodina honosila se příbuzenstvím s bývalými českými králi z rodu Lucemburkův, rozhodl se však pro Prahu, kdež dne 12. září 1734 ve chrámě Svatovítském slavně nastolen byl. Ujal se s plnou horlivostí vznešeného úřadu svého a hlavně dbal o provedení jednoty víry v Čechách, která právě v té době zmáháním se živlu nekatolického byla ohrožována, jak to v následující kapitole blíže dolčíme.

Pronásledování nekatolíků za Karla VI.

Přese všechno úsilí moci světské i církevní, aby v Čechách a na Moravě byly vyhlazeny i poslední stopy učení protestantského a bratrského, přece nepodařilo se to ani po stoletém namáhání misionářův i světských duchovních místních v té míře, aby se v obou těch zemích bylo o jednotě víry mohlo mluvit. Tajní nekatolíci žili zejména v pohraničních horských a lesnatých krajinách obou zemí stále ještě v četném počtu, ač ovšem zděděnou víru jen potají a pokoutně vykonávatí mohli. V Čechách brali hlavně posilu ze sousedního Slezska a na Moravě ze slovenského Uherska, odkud se jim nejen protestantských biblí, modlitebních knih a jiných spisův dostávalo, nébrž odkud kazatelé protestantští do oněch krajův českých a moravských potají přicházeli, aby tajné nekatolíky ve staré víře jejich utvrzovali. Rozšiřování knih protestantských obstarávali ponejvíce obchodníci a vozkové, kteří za obchodem z jedné země do druhé jezdili a knihy ty podloudně do Čech a na Moravu přiváželi; neméně se k tomuto šíření knih zakázaných přičiňovali cestující pláteníci, přezáci a krajkáři, kterých zejména mnoho vycházelo do světa z pohraničních krajin, v nichž plátenictví, tkalcovství a krajkářství nejpřednější obživou obyvatelstva bylo.

Když za druhé polovice vlády císaře Leopolda I. ve stíhání nekatolíků mírnější praxe zavládati počala, načež za císaře Josefa I. již dokona od pronásledování jinověrců se strany světských úřadů se ustalo, počali přívrženci starého vyznání vždy zjevněji vystupovati a ke konání pobožností svých se scházeti. Prohlášením tolerance ve Slezsku byla, jak již praveno, tomuto vystupování ne-

katolíků v Čechách i na Moravě přímo brána otevřena. Predikanti přicházeli se Slezska i z Uher do obou zemí, aby zde tajným nekatolíkům kázali a pod obojí jim podávali i ostatní pobožnosti s nimi konali, což mělo za následek, že počet těchto nekatolíků stále rostl, aniž se k nim přidávali i mnozí katolíci, kteří působením misionářův za dřívějších dob byli ke katolické víře jen na oko přestoupili. Za doby tolerantního Josefa I. zamhuřovali světská úřadová obě oči, poněvadž věděli, že se u císařského dvora nepřeje dřívějším bezohledným snahám protireformačním; úřadové církevní pak byli v té době již příliš malomocní proti státní moci, než aby byli s oněmi snahami samostatně vystupovati mohli.

Jako mnohé jiné změnily se i tyto věci, když císař Karel VI. na trůn vstoupil. U dvora Vídenského počal vanouti vítr duchovenstvu příznivější a byť i nový panovník hleděl stále šířiti moc vládní nad moc církevní, přece ve věcech náboženských mohli se biskupové volněji pohybovati, než za obou císařův předešlých. Pražský arcibiskup hrabě Kuenburg, jsa od státní moci obmezován v jiných oborech, obrátil za to plnou horlivost proti šíření se nekatolíků v Čechách, netuše ovšem, že mu moc světská i na tomto poli zbraň z rukou vymkne. Hlavně působením jeho stalo se, že stavovský sněm český hned na počátku vlády císaře Leopolda I., totiž roku 1713 a ještě v letech nejbliž následujících stěžoval si na to, že se „kacířské učení netoliko v pomezích krajinách, ale také již i v místech v zemi položených šíří.“ Stížnost tato zakládala se na zprávách tehdejší komise visitační, která vyšetřovala po krajích poměry pro zřízení nových far, měla tedy podklad úřední, kterému příslušná váha popřena býti nemohla.

Ve Vídni nezůstal opětovný pokyn českého sněmu bez účinku a takž vyšel dne 10. prosince 1717 císařský patent, kterýmž bylo nové stíhání a pronásledování nekatolíků v Čechách zahájeno. Prozatím vystupovalo se patentem tímto, který byl hned v následujícím roce znova vyhlášen, proti podloudnému dopravování knih kacířských do Čech a proto nařízeno všem vrchnostem, aby takových cizích jednatelů, kteří pod záminkou obchodu přes hranice do země přicházejí, v pravdě ale jed kacířský mezi lidem rozšívají, na panstvích svých netrpěly, nébrž kdekoli by takový dopaden byl, ihned jej jíti daly. V souvislosti s tím nařízeno, aby se po kacířských knihách v obyvatelstvu co

nejhorlivěji pátralo, což zase uloženo duchovním místním, kterým při tom od arcibiskupa vydatná pomoc misionářů zabezpečena. Přes všecku horlivost v tomto ohledu od kněží a misionářův projevovanou neměl císař patent onen asi valného účinku, neboť dne 3. března 1721 vydal císař nový patent, ježž král. místodržící již dne 15. března po veškeré zemi vyhlásiti dali. Dle zостřeného patentu tohoto mělo všem obchodníkům a vozkům, kteří by z ciziny podloudně kacířské knihy do Čech přiváželi, veškeré zboží býti zabaveno a ve prospěch fisku prodáno; třetina stržené sumy měla býti vyplacena tomu, kdo by takové tajné dovážení knih úřadu udal. Rovněž slíbena odměna tomu z důchodů fisku, kdo by udal někoho, jenž se zapovězenými knihami obchod vedl, načež každý takový prodavač tělesně trestán býti měl. Nyní nastala po celé zemi pravá honba po kacířských a „husitských“ knihách a po jich šířitelích, každý kupecký vůz přes hranice do země přijíždějící byl co nejdůkladněji prohledáván; kterýkoli kupec neb vozka zapovězené knihy do Čech přivážel, byl bez milosti dle patentu onoho zabavením zboží a bitím trestán. Poněvadž se mezi takto trestanými obchodníky nalezali příslušníci z Pruska, Saska, Bavorska a jiných zemí, vedly si příslušné vlády důrazné stížnosti ve Vídni, následkem čehož císař upustil od dalšího zостření svého patentu, jak toho byl na sněmu appellační soud Pražský žádal.

Podobní horlivci jako mezi členy soudu appellačního nalezali se též mezi misionáři, kteří na venkově po kacířských knihách pátrali a každého, u koho takovou knihu nalezli, hned také za „kacíře“ prohlásili a do vazby jej uvihnouti dali. Mnohé vrchnosti byly jim při tom účinně pomocny a dávaly takovéto zatčené osoby i na trápení, aby na nich přiznání ke bludům kacířským, hlavně ale udání spoluvinníků vynutily. Samovolná tato procedura vyvolala opět zakročování krajských hejtmanů, kteří stížnostmi svými v té věci docílili tolik, že císař rozkázal, aby misionáři o své ujmě neopatřovali vězením osob kacířstvím podezřelých, nébrž aby o nich podali zprávu appellačnímu soudu v Praze, kterýž dle předešlých císař. patentův jediný měl právo kacíře jímati a odsuzovati.

Rozkaz tento byl důsledkem onoho směru, který státní moc nad moc církevní vyvyšoval a také, jak jsme již vypravovali, od císaře Karla VI. s překvapující horlivostí prakti-

kován byl. Tehdáž však nemínil arcibiskup hrabě Kuenburg mlčeti k tomuto novému obmezování církevní moci, jako byl při podobných krocích vlády dosud činil; podal české dvorní kanceláři důrazný protest proti vkládání se soudu appellačního v právomocnost duchovenskou, dokládaje v něm, že pouze jemu náleží právo, vyšetřovati a odsuzovati kacíře ko trestům církevním. Aby pak protestu svému také hned praktického významu dodal, zastavil všecko další vyšetřování proti nekatolíkům, aby appellačnímu soudu žádné příležitosti k zakročování dáno nebylo. Odporu tohoto se však ve Vídni nezalekli, neboť již dne 29. srpna 1721 vydal císař reskript, kterým se ustanovovalo, že osoby z kacířství obviněné smí býti jen od světského soudu ve vazbu vzaty, soud že však má výsledek svého vyšetřování sdělit arcibiskupovi. Konsistoř pak měla obviněného dále vyšetřovati a arcibiskup rozhodnouti, zda-li se obviněný skutečně kacířstvím provinil. Protokol o výsledku u konsistoře jakož i rozsudek arcibiskupův musil však býti v každém jednotlivém případě předložen soudu appellačnímu, který pak, byl-li obviněný za kacíře uznán, celé vyšetřování věci provedl a provinilci sám trest uložil.

Reskriptem tímto bylo vedení procesů proti kacířům vlastně zcela moci duchovenské odušeno a soudu světskému přikázáno, neboť vyšetřování před konsistoří a pronášení rozsudku arcibiskupova bylo illusorní, když teprv appellační soud v celé věci rozhodoval a trest nad vinníkem pronášel. Nedivno tudíž, že arcibiskup hrabě Kuenburg v odporu svém setrval a nový protest do Vídně zaslal. Bylo to však zase marné, státní moc pokračovala dále ve svém směru proti moci církevní, neboť dne 5. listopadu 1723, tedy za pobytu císařova v Praze po korunovaci, byl dřívější patent poznovu prohlášen s doložením, že má pro všechny další časy pokládán býti za pragmatiku při soudech nad kacíři. A když arcibiskup ještě jednou proti tomu remonstroval, vyšla v květnu 1725 další dvě nařízení císařská, která moc světského soudu ještě více rozšiřovala a moci církevní vyšetřování proti kacířům dokona odnímala; rozkazem ode dne 15. května onoho roku nařizovalo se totiž, že appellační soud nezbytně jest povinen touto pragmatikou se řídit, aniž by ohledu na to bral, zda se soud církevní chce procesů proti kacířům účastniti čili nie, a rozkazem ode dne 18. května uloženo soudu

appellačnímu, pilně toho dbáti, aby každý kacíř, jakmile bude udán, byl ihned od světského soudu vzat ve vazbu a vyslýchán od soudců světských.

Ani tím nedal se však arcibiskup v odporu svém oslabiti, nébrž v novém protestu ke dvorní kanceláři české prohlásil za přední příčinu toho, proč nekatolictví v Čechách se šíří, tu okolnost, že pragmatikou jest církevní moci odňato všeliké účastenství při stíhání a odsuzování kacířů. Ve Vídni však měli o věci té názor zcela opačný a jako byl nejvyšší kancelář český hrabě Leopold Josef Šlik již roku 1721 vyslanci arcibiskupovu ve Vídni vyčetl, že prý arcibiskup sám odporem svým přispívá k šíření se nekatolictví v Čechách, bylo i teď řečeno, že jeho působností zavdává prý se hojná příležitost k úpadku katolické církve v české zemi. Proto prý jest třeba, aby státní moc bděla nad čistotou katolického náboženství v Čechách, neboť nekatolictví jest prý zločinem proti státu, aniž by však toto obmezování moci duchovenské bylo snad bojem proti náboženství katolickému. Proto vyzván arcibiskup, aby farářům důrazně nařídil pěstovati katechisaci, vysílati misionáře do odlehlých krajín a ve srozumění s oběma ostatními biskupy v Čechách pečovati o vyhubení kacířstva, o něž prý se císaři především jedná. Konečně ukládal císař ještě jednou a naposledy arcibiskupovi, aby se pragmatice podrobil.

Vůči tomuto osobnímu zakročení císařovu musil arcibiskup hrabě Kuenburg upustiti od dalšího odporu a to tím více, jelikož výčitky nejv. kanceláře i císaře nebyly bez podstaty, neboť duchovenstvo najmě v diecési Kralohradecké a mnohé vrchnosti i úředníci jejích proti šíření se nekatolictví jen vlažně se chovali a ustanovení císařských patentů s patričním důrazem neprováděli. Proto musila v tomto dlouholetém boji mezi moci státní a moci církevní tato poslední podlehnouti a moc státní vzala nyní hubení kacířstva v Čechách a na Moravě úplně ve své ruce, počínajíc si při tom s neobvyklou dosud rychlostí a neméně i s nebývalou přísností. Již za měsíc po vydání řečeného listu císařského arcibiskupovi Pražskému vyšel císařský reskript ode dne 25. prosince 1725 pro markrabství Moravské a ode dne 28. prosince 1725 pro království České, kterými mělo býti co nej-přísněji proti nekatolíkům v obou těchto zemích zakročováno. Do Prahy byl reskript zaslán soudu appellačnímu a král. místo-

držícím, kteřížto poslední jej patentem ode dne 29. ledna 1726 po veškeré zemi české vyhlásiti dali. Tresty na kacířství v něm ustanovené byly tak kruté, že tomu ani za pověstných dragonád pobělohorských v té míře nebylo, jen že na štěstí byl duch času za doby Karla VI. již tak velice pokročil a zásady humanitní tak valně se rozmohly, že ku přesnému provádění reskriptu nedošlo, ač i tak pronásledování nekatolíků vzrostlo v obou zemích tou měrou, jak tomu od války třicetileté nebylo.

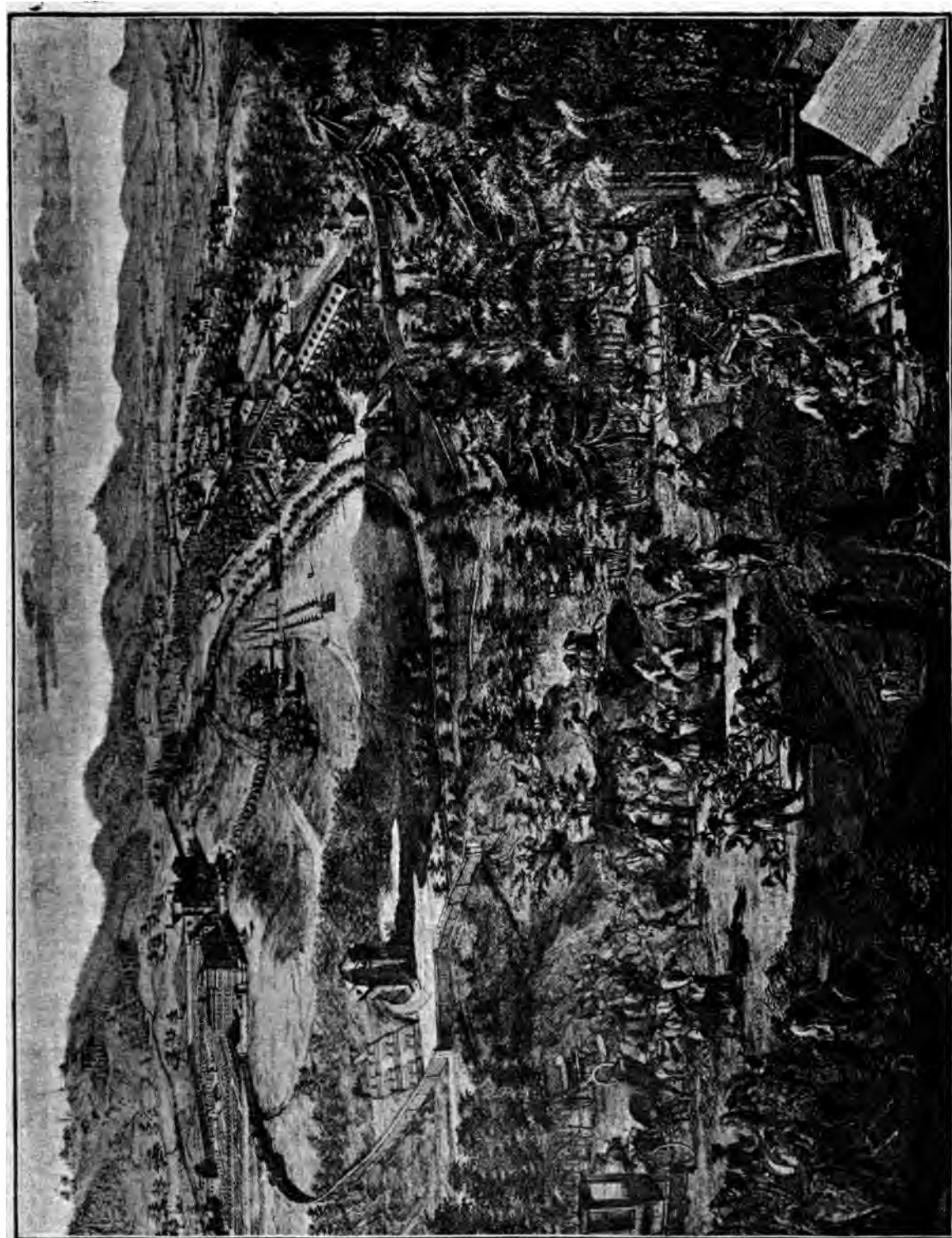
Ustanovovalof se přísným patentem tímto, že každý poddaný mužského i ženského pohlaví, též každý měšťan ve městech šosovních, který by přijímáním pod obojí neb jiným čincem zevním byl překonán, že v kacířství upadl, od soudu appellačního byl poprvé těžkou prací obecní na rok potrestán, kdyby pak v bludu svém setrval, měl i druhý a třetí rok prací touto býti stížen, a kdyby i tento trest neprospl, měl býti ze země vypovězen, a kdyby se vrátil, měl mečem na hrdle ztrestán býti. Kdyby kacíř k obecní práci odsouzený za doby trestu svého k víře katolické přistoupil, měl býti sice na svobodu propuštěn, ale pod dohled světského i duchovního úřadu postaven, neboť jakmile by zase do bludu se navrátil, měl býti na galeje odsouzen, aneb byl-li by k veslování nedostatečný, měl býti mrskán a ze země vypovězen, statek jeho pak vrchnosti odevzdán, aby jej katolickým poddaným osadily. Týž trest platil i pro obyvatele měst královských a svobodných, jen že rozsudek nad měšťany vznešenějšími, osobami šlechtickými a úředníky městskými neb královskými, kteří v kacířství postiženi byli, měla král. komora císaři ku potvrzení předložiti. Kacířští učitelé, kazatelé a jiní svůdcové lidu, jakož i jich přechovavatelé měli býti ihned zjižáni a soudu appellačnímu k vyšetřování dodáni, který by je dle hrdelního řádu Josefského soudil; kdo by kacířského učitele udal, měl dostati odměnu sto tolarů, a kdo by jej soudu dodal, tři sta zlatých rýnských, jmeno udavače pak mělo zatajeno zůstat. Podloudné dovážení knih kacířských do země mělo býti smrtí mečem trestáno a udavačům mělo se tolikéž odměny z král. komory dostati. Vrchnostem a jejich úředníkům, pak hejtnanům krajským, kteří by ke stíhání kacířstva bedlivě a horlivě nepřihlíželi, bylo přísnými tresty pohroženo, nebudou-li poddané při náboženství katolickém udržovati a vše, co by lid ke kacířství

svádělo, zamezovati. Konečně měli úředníci vrchnostensští i rychtáři a konšelé při nastupování úřadu vedle přísahy úřední též přísahati, že nejen sami při víře katolické pevně setrvají, nébrž i rodiny své a všechny poddané k ní přidrží, aby službám Božím a cvičení katolickému obcovali; dále že žádných kacířských učitelů i knih trpěti nebudou a k zachování i rozmnožení víry katolické ze všech sil svých se přičiní.

V následku patentu tohoto počala se také ihned prováděti přísná persekuce proti všem nekatolíkům a to hlavně ve východních krajích Hradeckém a Chrudimském, kde se nejvíce tajných nekatolíků nalezalo a kdo se žaláře provinilci takovými plniti počaly. Tam zacházeno s vězni neobyčejně kruté, byli mrskáni a všelijak trýzněni, tak že mnozí z útrap těchto až smrt měli.* Mnozí z obviněných byli po mnohá léta žalářováni, jiní ze země vypovězeni neb na galeje v Dalmatsku zavezeni: poprava nad zatvřelým kacířem v té době vykonaná připomíná se však jen jediná a to při roku 1728, kdy myslivec na panství Velišském Tomáš Svoboda, že kacířské knihy u sebe choval a o blah. Janu Nep. nevážně se vyslovil, vedle rozsudku soudu appellačního ve městě Kopidlně popraven a spálen byl. Který z vězněných nekatolíků ve vazbě zemřel, pochován byl na místě nesvěceném, ba i pod šibenicí, jako se stalo v Trutnově Anně Zvonocké, ve vězení ukrutným mučením zemřelé, která v okovech na místě popravním zahrabána byla. Počínali-li si takto kruté proti nekatolíkům úřadové, snadno si lze představit, jak divoce řádili vojáci, kteří byli vloženi do vsí, v nichž bylo po tajných nekatolících a po knihách kacířských pátráno. Ukrutností přímo neuvěřitelných dopouštěli se i důstojníci, dávající hospodáře, u nichž byli ubytováni, do naha svleci a na lavici přivázati, načež vojáci z obou stran holemi do nich mlátili, až z ubohých krev stříkala a kusy masa s těla jim padaly. Majetek takovýchto hospodářů byl od surových vojáků vzat v plen a dobytek jejich dle libosti porážen, tak že toto nekalé hospodářství protireformační zcela na řádění švédských žoldnéřů za války třicetileté upomínalo.

Není tudíž divu, že takto kruté proná-

*) Četné doklady toho nalezají se ve spisu dra. Ant. Rezka „Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách“ (1887. str. 68 a sl.), pak v Bílkově „Reformaci katolické“ (1892. str. 272 a sl.).



Lázně Kukuské hraběte Šporka a okolí jejich.
(Dle starého originálu.)

sledování tajní nekatolíci sbíhali se statků a i s rodinami přechali ze země, hledající útulek u protestantských souvěrců ve Slezsku, v Sasku a v Prusku, ve kterýchžto posledních dvou zemích byli panovníkům proto vítáni, poněvadž skrovně zalidněné kraje tamní pomáhali osazovati, aniž by to panovníky ony bylo nějaké oběti stálo. První zprávy o takovýchto vystěhovalcích připomínají se již při roku 1717 a sice v Čechách na panství Opočenském a v Moravě na panství Křavařském, na kterémžto posledním hlavně moravský tosař Kristian David k emigraci vybízel a uprchlíky do „zaslíbené země“, totiž na statky hraběte Zinzendorfa v Horní Lužici převáděl. Tam vzniklo pak pravé středisko pro uprchlíky české a moravské, když jim hrabě Zinzendorf roku 1722 založil samostatnou osadu Ochranov (Herrnhut), po níž pak všickni vystěhovalci, kteří se k někdejšímu vyznání Bratří českých přiznávali, jméno Ochranovští neb Herrnhutští přijali a za nedlouho tak valně se roznohli, že i v jiných zemích, ba až ve vzdálené Americe náboženské osady zakládali. Z Ochranova udržováno čilé spojení s nekatolíky v Čechách a na Moravě a odtamtud, jakož i z druhé tamní české osady Hennersdorfu, roku 1724 založené, a rovněž i ze města Žitavy dopravováno sem nejvíce zapovězených knih, které tištěny byly v Žitavě, v Drážďanech, v Perně, v Berlíně, v Lipsku, v Lubani a j. Byly to ponejvíce knihy náboženské, biblí, kancionály, modlitby a jiné nábožensky vzdělávatelné spisy. Některé z nich sepsal Kristian Pešek, potomek českých vystěhovalců v Žitavě a učitel na gymnásium v témže městě, jiné opět Jan Liberda, kazatel v Hennersdorfu; o vydávání a tajné rozšiřování spisův těchto pak se nejhorlivěji přičiňoval Václav Kleych, český vystěhovalec z Lužan u Litomyšle, který máje v Žitavě české nakladatelství a knihkupectví, byl neustále na cestách po Čechách, po Moravě a po Slovensku, všude tajné nekatolíky cizími oněmi knihami zapopatrjuje.

Taktéž za účelem rozšiřování nekatolických knih, ještě více ale k vůli hlásání učení pietistického podnikal do Čech časté cesty kazatel Jan Liberda, který svými spisy „Klíč Davidův“ a „Pravidélka Hennersdorfská“ spůsobil roku 1732 na Opočensku takový ruch mezi četnými tamními nekatolíky, že utvořili zvláštní společnost náboženskou

a podnikání byvše Liberdou, přímo žádali držitele panství hraběte Rudolfa Colloreda, aby jim dovolil náboženství svobodně vykonávati. Odůvodnili žádost svou zvláštním spisem, jež hrabě Colloredo krajskému hejtmánovi do Hradce Králové zaslal. Tam zděsili se snělého počínání nekatolíků Opočenských jako hotové revoluce a bez prodlení vyslali na Opočno osm setnin vojska a s nimi známého misionáře jezuitského P. Firma, aby nekatolické hnutí ono do kořene potlačili. Hned v první den po příchodu vojska vzato po vesnicích ve vazbu 32 „starších“ a 98 „spolubratří“, kteří do okolních měst do žalářů odvedeni byli. Na Opočno přibyla z Prahy komise appellačního soudu, která celé hnutí po dvě léta vyšetřovala, načež 27 starších odsouzeno až do pěti let na pevnost, ze spolubratří pak mnozí ku práci obecní v železech, kdežto ostatním dvouletá vazba za trest přičtena jest. Z Vídně pak naléháno na saskou vládu, aby též Liberda jakožto hlavní původce nekatolické bouře na Opočensku potrestán byl. Ještě r. 1732 byl Liberda v Žitavě zatčen a na pevnost Königstein odvezen, načež jej odsoudili k vazbě v káznici saské ve Waldheimu, odkud se mu roku 1737 podařilo uprchnouti. Na Opočensku zůstalo vojsko ještě přes rok po vesnicích rozloženo, aby bránilo poddaným přes hranice prchati; jelikož pak si vojáci bezohledně počínali, pleníce statky a dobytek vybíjeje, měla i vrchnost z toho nesmírnou škodu, neboť polovice sedláků dlela ve vazbě a ostatní při bohopustém řáčení vojáků nemohli pozemky zdělávati, tím méně pak daně platiti.

Kruté tyto události Opočenské spůsobile velký poplach mezi protestanty v Sasku a v Prusku, kdež uprchlíci z Čech hlasitě nářky na pronásledování nekatolíků v Čechách a na Moravě vedli, zejména misionáře z Tovaryšstva Ježíšova obviňující, že oni jediní jsou příčinou všeho stíhání tajných nekatolíků. Mezi misionáři těmito bylo arcib. mnoho horlivců, kteří si zejména při pátrání po kacířských knihách a v udávání „kacířů“ upřílišně počínali, ale nesmí se zapomínati na to, že v době té měla všechno stíhání a pronásledování nekatolíků již cele ve svých rukou moc světská, která při tom též moci vojenské užívala. A právě násilnické jednání moci vojenské zavdávalo příčinu k oněm nářkům nekatolíků doma i v cizině, kdežto mnohem menší vina spadala na moc církevní, již ale obmezený lid vesnický v přemrštěné své horlivosti nábo-

ženské hlavní vinu všeho utrpení svého přičítal. Zakládal se všechno tehdejší působení misionářů na císařském patentu ode dne 28. prosince 1725, kterým se také vyhledávání a pálení knih kacířských úřadům nařizovalo, a teprv úřadové tito světští se při úloze té pomoci místních duchovních a misionářů dovolávali.

Za prototyp nejhorlivějšího hubitele českých knih „kacířských“ v té době pokládá se obecně misionář jesuitský Antonín Koniáš (1691—1760), o němž jeden z jesuitův Pražských později napsal, že prý do šedesáti tisíc knih českých spálil. Tvrzení tomuto bylo přes sto let věreno, až roku 1863 dokázal bibliotekář universitní knihovny Pražské J. J. Hanuš (viz Č. Č. M. 1863), kterak ono číslo spálených Koniášem knih, od neznámého jesuity do světa hozené, jest od pravdy i tehdy daleko vzdáleno, kdyby se též všechny cizojazyčné knihy v to počítaly. Takž ale Koniášův „Klíč“, obsahující seps kacířských knih, vykazuje jen 3190 knih českých, z nichž ale ani tisíc nebylo k upálení odsouzeno, a takž by byl musil Koniáš aspoň 60 výtisků každé z těchto knih ohněm zahubit, aby počet vzrostl na osudných oněch 60.000 svazků, což zajisté jest k víře nepodobné. Dále nebylo pálení knih vynálezem Koniášovým, neboť ustanovil tak již sněm Tridentský a v Čechách synoda roku 1605: úřední povinnost Koniášova pálení knihy kacířské pak se zakládala na zmíněném císař. patentu z roku 1725. Badáním Hanušovým jest tudíž působení misionáře Koniáše ve mnohem příznivější světlo postaveno, než v jakém se do roku 1863 na muže tohoto hledělo, ba učenec onen přičítá za zásluhu Koniášovi, že všechny jím stíhané vzácnější knihy české se zachovaly, ať je velmi málo pálil, ba hojně ve knihovnách jesuitských uschoval, odkud do universitní knihovny Pražské přešly. Mimo to jest Koniášův „Klíč“, roku 1729 v Králové Hradci vydaný, s hlediště bibliografického nad jiné spisy toho druhu výtečný, tak že byl již Dobrovskému i Jungmannovi hojným zdrojem literatury české; proto neváhal tudíž Hanuš prohlásiti, že „v tom ohledu byl Koniáš, ač proti své vůli, jednak až i ochráncem literatury české.“ Konečně třeba poukázati k tomu, že Koniáš vydal řadu spisův „milým vlastencům českým“, tak že jej v době, kdy se literatura česká v nejhlubším úpadku nalezala, k nejpłodnějším spisovatelům českým z XVIII. století počítati musíme.

Hledíce takto na základě nestranného badání Hanušova již příznivěji na působnost misionáře Antonína Koniáše, nechceme omluvu tuto připouštěti též vzhledem ku všem ostatním misionářům jesuitským, v jejichž rukou za doby císaře Karla VI. vyhledávání kacířských knih a nekatolíků v Čechách spočívalo; mnozí z nich počínali si s tak přílišnou horlivostí, že stesky obyvatelstva proti bezohlednému jednání jejich byly nejen od světské moci, ale též od arcibiskupa Pražského šl. Mayerna za oprávněné uznány, a proto byl řád jesuitský již roku 1732 z misionářství v Čechách úplně odstraněn a na místě členův jeho ustanoveno čtrnáct mimořádných misionářů z duchovenstva světského. Z těch pak bylo vysláno po dvou do krajů Hradeckého, Čáslavského, Chrudimského a Boleslavského, po jednom pak do krajův ostatních. Těm pak bylo z kanceláře arcibiskupské uloženo, aby důstojným, mírným a otcovským chováním jakož i důkladným vyučováním hleděli v bludech vězíci lid víře katolické získati, dále aby se ve všem pokojně chovali a ve věci světské se nevkládali; zvláště pak měli osoby z kacířství podezřelé jenom pomocí vrchností neb úředníků ve vazbu bráti, pak s místním duchovním vyšetřování konati a o výsledku téhož konsistoři zprávu podávati. Knihy kacířské pak neměly již lidem násilně býti vydírány, nýbrž po dobrém jim býti odnímány, rovněž pak neměly tytéž hned býti páleny, nýbrž konsistoři zaslány.

Bouřlivých událostí na Opočensku zalekli se též stavové čeští, ode dne 2. prosince 1732 na sněmu v Praze shromáždění, neboť k podobným výtržnostem mohlo ve východních Čechách na každém jiném panství dojiti a vrchnost podobných hmotných ztrát utrpěti, jako držitel panství Opočenského. Již dne 13. února 1733 zřídil proto sněm zvláštní komisi k trvalému upravení věcí náboženských a ta k návrhu členův stavu duchovního usnesla se na tom, aby nové fary byly četnější zřizovány, aby vrchnosti byly zůstaveny při svém právu ustanovovati učitele bez schválení duchovenstva; dále aby byl rozmnožen počet misionářův a udavačům kacířských knih a tajných nekatolíků aby se ihned vyplácela vysazená odměna, konečně aby vrchnosti dávaly osadníkům již bez obtíží povolení k ženění a aby s poddanými pro víru ucházejícími již tak přísně a ukrutně nenakládaly, jako se dosud dělo.

Avšak také ve Vídni záležitost Opočen-

ská zavdala příčinu k důraznému zakročení, jen že se to zase dělo v obvyklém již směru vyvyšování moci státní nad moc církevní. Vedle oné komise stavovské zřídil totiž císař reskriptem ode dne 11. března 1733 také komisi státní a to pro každou ze svých dědičných zemí, aby se o dosažení jednoty víry v zemích těchto všemi prostředky staraly. V komisi pro Čechy zřízené předsedal nejv. purkrabí, z členův duchovenstva povolání do ní arcibiskup Pražský a dva preláti, ze stavu světského pak čtyři zemští hodnostové, tak že stav duchovenství ve státní komisi této v menšině zůstával. V obšírném návodu, komisi současně s císař. reskriptem vydaném, ukládalo se komisi, aby vydatnými prostředky o vyhlazení kacířství horlivě pečovala, ale trestání osob z kacířství udaných soudu apelačnímu zůstávala. Proto měli komisaři jenom stížnostem duchovenstva proti vrchnostem světským ve věcech náboženských odpomáhati; výstupky mnohých farářů co do přílišných tax zameziti a novým taxovním řádem je trvale odstraniti; počet misionářů měl býti rozmnožen a kde toho třeba, měly nové fary býti zřizovány; u vrchností mělo býti k tomu působeno, aby v každé vesnici neb aspoň vždy ve dvou neb třech vesnicích poblíž sebe ležících byl ustanoven správný a působivý učitel, jenž by zároveň dítky v náboženství vyučoval, kteréž by pak farář neb misionář každého měsíce zkoušel; učitelům měla vrchnost opatřiti byt a postoupiti pole asi po dva korce, jež by mu obec zdělávala. Konečně měla státní komise k tomu přihlížeti, aby učení bohoslovecké při vysokých školách Pražských lépe bylo zřízeno, a kostelní zpěv literácký, jemuž lid ode dávna byl zvyklý, aby byl lépe upraven, a též aby hospody a krčmy po čas služeb Božích i cvičení náboženských pod přísným trestem zůstávaly zavřeny. V posledním ohledu zajímavé jest vyzvání císaře, aby komise uvažovala též o tom, zda by vinaři v okolí Pražském neměli přeloženi býti do okolních vesnic, neboť prý osamělé domky jejich jsou vhodným úkrytem pro nekatolické kazatele i knihy, tak že čeládka viniční nesmýšlí prý po katolicku.

Viděti z toho, že program reformační komise státní byl mnohem obsáhlejší, než onen komise stavovské, a zároveň seznáváme, že ve Vídni znali nedostatky ve věcech náboženských a církevních v Čechách lépe, než stavové čeští sami. Jelikož ale moc státní v celé

věci této stavěla se nad moc církevní, nedocílilo se svorného spolupůsobení obou mocí, tak že komise stavovská, jsouc bez moci výkonné, ustala jako tak mnohé jiné komise sněmovní za nedlouho v jednání svém a zmizela beze stopy; v komisi státní vadilo horlivější činnosti zase to, že členové stavu duchovenského byli v ní v menšině a i ve věcech ryze církevních často přehlasováni byvše, ochabovali v působnosti své. Arcibiskup hrabě Manderscheid v první době sice horlivě vyhovoval úloze naň vpravené, aby vyhledal vhodné misionáře z řádového i světského duchovenstva a každému z nich vykázal okres působnosti jeho, z čehož tak zvaní krajští misionáři vznikli; dal bedlivě dohlížeti na činnost misionářů těchto, aby se snad nedali ke stálé službě na jednom místě neb na jedné farnosti upotřebovati, a nařídil jim, aby každého měsíce zprávu svou konsistoři zasílali; působil rovněž horlivě k odstraňování pověr v lidu, zakázal pověrečné knihy modlitební i podezřelý obchod poutníků a poustevníků se svěcenými věcmi atd. Poněvadž se ale státní moc pobádáním světské většiny státní komise vždy více v záležitosti církevní vkládala a mimo jiné v říjnu 1734 konsistořím uložila, aby patent z roku 1725 o působení státní moci při šíření jednoty víry znovu vyhlásily, utuchovalo postupně i spolupůsobení moci duchovenské v pracích státní komise vždy více a též tato komise rozpadla se během krátkých let touto nesvorností a byla teprv za Marie Teresie roku 1748 obnovena.

Jako v Praze a ve Vídni působila však událost Opočenská, jak jsme již pravili, též mezi vystěhovalci českými v Sasku a v Prusku velké pohnutí myslí, a když i v následujících dvou letech pronásledování nekatolíků v Čechách neustávalo a stále noví uprchlíci do obou oněch zemí přicházeli: usnesli se přednější vystěhovalci čeští v Berlíně na tom, podati stavům evangelickým v Rezně na sněmu říšském shromážděným, pak králi Pruskému a králi Dánskému stížný spis, v němž by jich za to žádali, aby se při císaři Karlu VI. bratři jejich v království Českém pro víru pronásledovaných ujali a přimlouvou svojí jim buď svobodné vykonávání náboženství evangelického neb aspoň povolení k volnému odchodu ze země české vymohli. Jest zjevné, že byl tím následován příklad protestantských Slezanů, když se roku 1707 ku švédskému králi Karlu XII. s podobnou žádostí obrátili a král týž jim u císaře Josefa I. smlouvou Ranstádtskou svobodu náboženskou vymohl. K my-

šlence této, ač není známo, ve kterém vystěhovalci českém původně vznikla, přistoupili ovšem ihned ostatní církevní sborové českých nekatolíků v Prusku a v Sasku, a takž sepsána obšírná stížnost ke Sboru evangelickému v Řezně a k oběma řečeným panovníkům, kterou nejspíše kazatel v Gerlachsheimu Augustin Schulz do němčiny přeložil. V únoru 1735 odevzdali ji sněmu v Řezně Jan Litochleb z církve Berlínské a Tobiáš Bernard z církve Gerlachsheimské; jelikož byla bez podpisů, musili se oba suplikanti vrátiti s ní do Berlína, kdež ji 23 předních vystěhovalců českých podepsalo, a pak teprve byla v Řezně přijata. Uvádělo se v ní, že čeští vystěhovalci v říši jsou potomky Bratří českých, pak bylo vyličeno utiskování nekatolíků v Čechách za dob minulých a hlavně za let posledních a že nemohouce se dostat k císaři, prosí evangelické stavy říšské za přimluvu u téhož. Podotýkalo se dále, že suplikanti nejsou „žádní rebelanti, nepokojní, leniví a svoditelé“, nýbrž že milují pokoj, tichost a poddanost, císaři dávají, což jeho jest, ale že nemohou snášeti, aby poddanství tělesné vztahovalo se též na svědomí a nesmrtelnost ducha. Ke konci bylo naznačeno, že kdyby nebylo co do náboženství lidu českému spomoženo, mohlo by v Čechách vlivem nespokojenců dojíti i k bouři proti vrchnostem.*)

Ve Vídni dověděli se o žádosti exulantů českých ovšem dříve, než Sbor evangelický na sněmu říšském o ní jednati mohl, a jest pochopitelné, že se tam na celou věc pohlíželo se stanoviska vměšování se cizích mocností ve vnitřní záležitosti dědičných zemí císařských, čehož císař připustiti nemohl. Přes to ale nařídil již dne 24. března 1735 nejv. purkrabí v Praze hraběti Šafgöčovi, aby s arcibiskupem obsah stížností vyšetřil a obšírnou zprávu o tom do Vídně podal, aby císař Sboru evangelickému a králi Pruskému, který byl již sněmu říšskému reskript ve prospěch nekatolíků českých podal, odpověditi mohl.**)

*) Původní znění této stížnosti v jazyku českém nalezl Fr. A. Slavík ve farním archivu církve Rixdorfské u Berlína a uveřejnil je v „Osvětě“ roku 1870 str. 325.

**) Významná byla věta v přímělném spisu krále Pruského, v níž se pravilo, že nekatolíci čeští „zůstanou-li přistě dlouho beze všeho vyučování, upadnou konečně v nevěru a bezbožnost jak zemi tak i císaři nebezpečnou“, jak se to potom za Marie Teresie a Josefa II. při českých blouznivech a Adamitech skutečně osvědčilo.

Vyšetřování toto bylo bez prodlení zavedeno, zejména v Hradecku a v Chrudimsku, a výsledek jeho byl ten, že nejv. purkrabí ve své zprávě ode dne 21. června 1735 císaři sdělil, kterak stížnosti vystěhovalců jsou prý dílem nepravé a nedůvodné, dílem klamně a zlomyslné; nekatolíci že jsou lidé poddaní, kterým jen vrchnosti mohou vystěhování se povolit a nikoliv císař, mimo to prý nejsou pravého vyznání evangelického, nýbrž že náboženství jejich jest smíšeno s bývalým učením husitským, a že kdyby se mělo žádosti nekatolíků vyhověti, bylo by to dle platných v Čechách zákonů spojeno s velikými zíněnaní ve zřízení zemském. Připouštělo se ale, že „s mnohými nekatolíky jak duchovní tak světské vrchnosti z přílišné horlivosti poněkud bezohledně a nemírně nakládaly.“

V tom smyslu odpověděl císař sněmu říšskému, ale když stavové a knížata evangeličtí dne 22. října 1735 opakovali přímělnu svou, docíleno bylo aspoň tolik, že se v Čechách od té doby upustilo od dosavadního bezohledného stíhání a pronásledování nekatolíků, jakož císař Karel VI. v posledních letech života svého stal se již snášlivějším ve věcech náboženských, v čemž jej též úřadové světské i duchovenští následovati musili. Krok od českých vystěhovalců v Řezně podniknutý nezůstal tudíž beze všeho účinku. Ale i přes to stěhovali se četní tajní nekatolíci též v dalších letech z vlasti, poněvadž cizí jednatele ze Saska a Pruska v působení svém mezi lidem českým neustávali, aby pusté kraje v obou zemích těch za dobrý plat tamních vlád zalidňovati pomáhali.

13. Svatořečení Jana z Pomuku.

Nerovně světlejší obraz proti těmto ponurým zjevům pronásledování nekatolíků v Čechách za panování Karla VI. tvoří akt církevní, který nejen veškerou zemi českou vzrušil, ale též, možno říci, pozornost celého světa křesťanského k sobě obrátil. Miníme s v a t o ř e č e n í J a n a z P o m u k u, které roku 1729 provedeno bylo a to s takovou okázalostí, jak tomu u jiných světcův dosud nebylo. Byltě nově prohlášený světec tento vráđen zároveň mezi nejpřednější zemské patrony v Čechách a tím vysvětluje se všeobecné účastenství veškerých vrstev obyvatelstva království Českého, se kterým se cír-

kovní ona slavnost setkávala. Pomíjíce sporu o domnělé dvojí osobnosti Jana z Pomuku, který bajkami nekritických kronikářův Hájka a Balbína způsoben byl, omezíme se na vyličení událostí, které za doby Karla VI. se svatořečením Jana z Pomuku ve spojení byly a tudíž v proud vypravování našeho náleží.

Jan z Pomuku — čili z Nepomuku, jak se pozdější pojmenování svěťce tohoto ustálilo a jehož se nyní též my přidržíme — utrpěl od prehlivého krále Václava IV. dne 20. března roku 1393 smrt mučnickou svržením s Pražského kamenného mostu do Vltavy, byl již záhy od lidu českého jakožto mučnick Boží ctěn, kterážto úcta rozšířila se nejvíce ve věku XVII., kdy se v Čechách víra katolická opět panující stala. V kruzích duchovenských byl již více než sto let před svým svatořečením pokládán za svěťce*) a svěceny k účtě jeho ve chrámech oltáře (ve Svatovítském chrámě v Praze učinil tak arcibiskup Lohelius již roku 1621) a později zasvěcovány mu též kaple a kostely. V lidu obecném pak zinožila se úcta k Janu Nepomuckému jakožto mučnicku průběhem XVII. věku tak velice, že v druhé polovici onoho století bylo k počtě jeho v Čechách již na sta soch postaveno a to ponejvíce na mostech neb u mostů, aby tím naznačeno bylo, že mučnickou smrt svržením s mostu utrpěl. Také v Praze byla socha Jana Nepomuckého na mostě Karlově již před rokem 1657 postavena a to na místě, kde pozdější kovová socha jeho dosud stojí.**)

Ale myšlenka Pontanova z roku 1602 zůstávala dlouho ještě pouhým přáním a

*) Generální vikář arcibiskupství Pražského Barthold z Breitenberku čili Pontanus vydal roku 1602 latinské hymny na P. Marii a české patrony zemské, mezi nimiž také Jana Nep. uvádí. Zde první vyslovil přání, aby Jan Nep. byl prohlášen za svatého.

**) První ona socha byla dřevěná, ale není přesně známo, kdy na Pražském mostě, jež tehdy pouze křížem zdobil, vztyčena byla, a kdo ji tam postaviti dal. První zpráva o ní podává se v relaci purkmistra a rady Starého města Pražského, v níž se dle, že dne 19. dubna 1657 spadla pravá ruka křížem na mostě, následkem čehož purkmistr a radní Staroměstští k nařízení král. místodržících křížem prohlednouti dali, při kteréž příležitosti též socha Jana Nepomuckého prohlednuta: byla totiž tehdy v lidu Pražském nepodstatná pověst vznikla, že prý se socha tato k Malé straně obličejem obrátila. Roku 1683 byla dřevěná socha ona nahrazena kovovou, kterou dal baron Matias Vunšvic v Norimberku uliti.

teprva když jesuita P. Bohuslav Balbín roku 1671 sepsal obsírný svůj spis „Život blahoslaveného Jana Nepomuckého“ a věnoval jej kapitole Svatovítské v Praze, počala záležitost svatořečení Jana Nep. do proudu přicházeti. Hlavně působením děkana Pešiny, který ve spisech svých Jana Nep. též mezi zemskými patrony českými uváděl, zaslala kapitola dne 14. září 1675 do Říma spis se žádostí, aby hodinky a mše sv. k počtě Jana Nep. povoleny byly. Žádosti této však nebylo na ten čas vyhověno, rovněž jako druhé z roku 1685, aby Jan Nep. byl za blahoslaveného prohlášen. Přes to ale vydržovala kapitola Svatovítská od té doby stálého prokurátora ze svého středu v Římě, aby v záležitosti této dále působil. Teprva k nové žádosti arcibiskupa hraběte Breunera a kapitoly, k níž byl i přímluvný list císaře Josefa I. připojen, dáno v Římě roku 1707 povolení ku přípravným pracím procesu blahorečení Jana Nep.

Když pak hrabě Ferdinand Kuenburg na prestol arcibiskupský v Praze dosedl, ujal se od prvního počátku co nejhorlivěji věci, která tehdyž mysl veškerého katolického lidu v Čechách a na Moravě naplňovala, a docílil toho, že již roku 1715 zástupce víry při svatém sboru obřadním v Římě kardinál Prosper Lambertini (pozdější papež Benedikt XIV.) zaslal do Prahy list s poučením, jak má býti započat proces o blahorečení Jana Nepomuckého. Kterak tato horlivost arcibiskupa hraběte Kuenburga s náboženským citem lidu českého souhlasila a jím odůvodněna byla, vysvitá z té okolnosti, že ve chrámě Svatovítském bylo ku cti Jana Nep. roku 1716 slouženo 7034 mší sv., v roce následujícím 6920 a roku 1718 opět 7192, tak že v jediném tomto chrámě denně průměrně 200 takovýchto mší sv. slouženo bylo. Podobně dělo se v ostatních chrámech Pražských a v přetných kostelích na venkově v Čechách i na Moravě, tak že lze říci, že touha po svatořečení Jana Nepomuckého v národě českém byla všeobecná. Působení duchovenstva a zejména řádu jezuitského bylo tu ovšem očividné, ale to vyplývalo přirozeně ze směru celé doby tehdejší, kterým jest panování císaře Karla VI. charakterisováno.

Arcibiskup hrabě Kuenburg svolal následkem listu kardinála Lambertiniho dne 13. listopadu 1715 zvláštní komisi s biskupem šl. Mayernem v čele, aby předně vyšetřovala pověst o sv. životě, mučnické smrti a zá-

zracích Jana Nep., za druhé o účtě témuž od nepamětných dob vzdávané. V prvním ohledu vyslechla komise čtyřicet devět svědků, mezi nimiž byli též hodnostové zemští a duchovenští, v druhém čtrnáct svědků, jejichž výpovědi byly se všemi písemnými památkami historickými, k osobě Jana Nep. se vztahujícími *), do Říma zaslány. Po té podnikl arcibiskup druhý krok v záležitosti této, jímž nejhlavnější zázrak, k osobě Jana Nep. se vztahující, na jisto postaven byl. Dal totiž otevřít hrob Jana Nep. ve chrámě Svatovítském, přičemž v lebce světcově neporušený jazyk jeho nalezen jest. Stalo se tak dne 15. dubna 1719 u přítomnosti arcibiskupa, čtyř prelátů a několika jiných duchovních, pak tří předních lékařů a dvou ranléků Pražských, kteří všichni dříve přísahu složili, že jen pravdu mluví budou. Když dělníci náhrobní kámen s nápisem „Jan z Pomuku“ zdvihli a prst z hrobu na dva lokte hluboko vyházeli, přišlo se na pozůstatky zetlelé rakve, v níž úplná kostra Jana Nep. spočívala. Lékaři seznali z polohy kostí, že kostrou nikdy nebylo hnuto, a když veškeré kosti na bílý ubrus na stole vyňali a prohlédli, seznali dále, že zadní část lebky byla na jedné straně proražena a lopatka na levém rameně roztržena, kteréžto obě rány pocházely asi od nárazu na kamenný pilíř mostu Pražského, když svázané tělo Jana Nep. s mostu do řeky svrženo bylo. Lebka byla všecka prsty naplněna a když lékaři prst tuto na ubrus vysypali, spatřili k užasnutí svému i všech přítomných uprostřed prstí neporušený jazyk Jana Nep., ač tělo 326 let v zemi odpočívalo. Všichni byli přesvědčeni, že jazyk jen zázrakem takto čerstvý zachován býti mohl, a když ranlák Schutzbrett, pochybnosti chovaje, arcibiskupa o povolení požádal, aby jazyk naříznouti mohl, jazyk na dvou místech lancetou nařízl, shledal on i přítomní lékaři, že se začervenalá hmota jazyka úplně podobá jazyku lidskému. Jan

František Lev z Erlsfeldu, nejstarší professor lékařské vědy na universitě Pražské, i ostatní lékaři a ranlékové dali na to do protokolu souhlasné vyjádření, že jazyk tento za jazyk lidský uznán býti musí, zachování jeho že však sluší za skutečný zázrak pokládati, ať jazyk ze všech částí pohřbeného mrtvého těla nejdřív shnije.

Vyšetřování toto trvalo řečeného dne od 9. hodiny ranní do 4. hodiny odpolední, neboť s každým z přítomných byl sepsován obšírný protokol o všem, co byl při jednání tomto viděl a shledal. Neporušený jazyk vložen na to do stříbrné nádoby, kterou arcibiskup zapečetil a s ostatními částkami kostry do cínové rakve vložil; rakev uzavřena zámkem, od něhož arcibiskup klíček k sobě vzal, a vložena do rakve dubové, která opatřena dvěma pečetěmi, opět do hrobu spuštěna a vykopanou zemí zasypána byla. Protokoly na místě sepsané byly po kanovníku kapitoly Svatovítské Ludvíku Josefu Šteyerovi taktéž zaslány do Říma a arcibiskup hrabě Kuenburg připojil k ní novou žádost, danou dne 9. dubna 1720, aby Jan Nepomucký byl za svätce katolické církve vyhlášen. Jakmile se zpráva o nálezu neporušeného jazyka Jana Nepomuckého rozhlásila, způsobila ve veškerém světě katolickém neobyčejné vzrušení a se všech stran zasílány do Říma listy přímluvné, aby Jan Nepomucký byl za svätého vyhlášen. Učinili tak císař Karel VI. a jeho choť císařovna Alžběta, četní jiní panovníci a knížata katoličtí, arcibiskupové a biskupové, preláti a představení řádův duchovenských, university Pražská, Vídeňská a Vratislavská i mnohé jiné korporace. Vzhledem k tomuto nebývalému ruchu ve světě katolickém povolil papež Klement XI. dne 26. června 1720 k tomu, aby v Římě počalo nyní úřední jednání o tom, má-li Jan Nepomucký za blahoslaveného a později za svätého býti vyhlášen.

Zástupce víry kardinál Prosper Lambertini počínal si v té věci velmi přísně a poukázal k neshodám historickým, které vymyšlenými bajkami kronikářův Hájka a Balbína o dvojí osobnosti Jana Nepomuckého způsobeny byly. Neshody tyto by se byly ihned vyrovnaly, kdyby v Římě byl zmíněný obžalovací spis arcibiskupa Pražského Jana z Jenštejna znám býval, a byl by se tím pozdější spor o dvojí osobnosti Jana Nep. navždy zamezil. Dle dnešního stavu badání jest jisto, že blahorečení i svatořečení Jana Nepomuckého nemohlo se vztahovati než k Janu z Po-

*) Nejdůležitější takováto památka historická, totiž obžalovací spis Pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna proti králi Václavu IV. z roku 1393, v němž se první zpráva o mučnické smrti Jana Nep. podává, nalezal se tehdy v archivu Vatikánském, aniž té doby o něm kdo věděl. Kdyby byl obsah jeho od počátku znám býval, nebyli by kronikáři Hájek a Balbín nikdy se svou bajkou o druhém Janu Nep. před veřejnost vstoupiti mohli. Spis Jenštejnův byl roku 1752 z Říma náhodou zaslán od Prahy, kdež učený piarista Dobner ihned důležitý význam jeho seznal.

muku roku 1393 dne 20. března utopenému, neboť co jest podstatného v kanonisaci, vztahuje se přesně historicky a pravdivě k tomuto Janu Nep., kdežto věci vedlejší, a byť v nich byly též omyly historické, na podstatě kanonisace ničeho nemění. Hájkův a Balbínův druhý Jan Nepomucký jest i badáním katolických učencův naší doby z dějin kanonisace Jana Nep. úplně vyloučen a souhlasíme s výrokem jednoho z badatelů těchto (Tom. Nováka ve spisu „Svatý Jan Nep.“ z r. 1862, str. 61), kterak „ani nejsvědomitější historik nemůže to Římu za vinu klásti, že, nemaje pramenů, ve vedlejších věcech i nejisté zprávy do životopisu Jana Nep. přijal.“ Jinak jsme ale též přesvědčeni o tom, že by dosavadní účta k svatému patronu zemskému ani stínu nějaké ujmy neutrpěla, kdyby se na příslušném místě prohlásilo, že ve vedlejších věcech kanonisace Jana Nep. byly nejisté zprávy za pravé přijaty. Autority kronikářův Hájka a Balbína není dnes třeba nikterak šetřiti a všem útokům zlehčovatelů kanonisace Jana Nep. by tím byl navždy hrot odňat.

Dne 31. května 1721 byl Jan Nepomucký od papeže Inocence XIII. za blahoslaveného prohlášen a v osmi dnech na to kongregace sv. obřadů v Římě svolila k tomu, aby se každoročně mohly dne 16. května konati hodinky duchovní a sloužiti mše sv. ke cti blahoslaveného mučenníka Jana Nepomuckého a sice v Čechách s větší slavností, v jiných zemích rakouských a v říši německé se slavností menší. Současně dovolila kongregace, aby tělo blah. Jana Nep. z hrobu vyzdvíženo a na oltáři vystaveno býti mohlo. To stalo se v Praze s velikou okázalostí v den 4. července 1721, kdy dostavilo se do chrámu Svatovítského takměř veškeré duchovenstvo z Čech, šlechta v přehojném počtu, universita Pražská, městské rady tří měst Pražských, cechové, sbory a spolky i nesčíslné množství věřícího lidu z Čech, Moravy a jiných zemí. Císařovna Alžběta, vracejíc se toho času z Karlových Var, zdržela se za tou příčinou v Praze, aby vzácné této slavnosti přítomna býti mohla. Tělo mučenníkovo nesli střídavě preláti, kanovníci, professoři universitní a faráři měst Pražských na oltář, arcibiskup hrabě Kuenburg pak neporušený jazyk jeho v nádobě křišťálové; za arcibiskupem kráčela císařovna, provázena jsouc přítomnou šlechtou českou. Rakev s tělem blahoslavence postavena na vyvýšeném místě mezi dvěma oltáři pod baldachynem na místě, kdež podnes se nalézá, ja-

zyk neporušený uložen pak do oltáře sv. ostatkův v kapli Svatováclavské. V chrámě Svatovítském slouženo toho roku ke cti Jana Nep. 50.672 mší sv. a v dalších pěti letech 327.001 mší, kdežto ku sv. přijímání v těch letech přistoupilo u oltáře blah. Jana Nep. 7.286.477 věřících. Již číslíce tyto jsou na svědectví tomu, kterak účta k Janu Nepomuckému byla té doby v národě českém všeobecná a kterak naplněn byl každý katolický příslušník národa tohoto touhou po tom, aby blahoslavenec týž byl také za světce církve katolické prohlášen.

V Římě dbá se z pravidla toho, aby mezi blahorečením a svatořečením uplynula delší doba (aspoň desíti let), ale při blahoslaveném Janu Nep. jevílo se přání po vyhlášení jeho za světce ve veškerém světě katolickém tak všeobecné, že apoštolská stolice v Římě nemohla se vyplnění touhy této vzpírat, a takž povolil papež Benedikt XIII. dne 30. července 1724, aby počalo další vyšetřování v záležitosti svatořečení Jana Nepomuckého a sice co se týče mučennické smrti jeho i zázraků jemu přičítaných. Za tím účelem mělo v Praze býti tělo blah. mučenníka poznovu z rakve vyňato a náležitě ohledáno, neporušený jazyk pak měl býti dle návodu z Říma zasláného vyšetřován. To stalo se v dnech 17. a 27. ledna 1725, kdy znalci poznovu jazyk Jana Nep. jen zázrakem za neporušený uznali, ve kterémžto mínění svém byli utvrzeni neočekávanou okolností, že jazyk během vyšetřování počal nabíhati a tmavočervená barva jeho v šarlatovou červenost se proměnila. Zjev tento ode všech přítomných pokládán za nový zázrak, a když komisi vyšetřující byla sdělena ještě řada jiných zázraků, které na přimluvu blah. Jana Nep. na rozličných místech v Čechách se udály, mohla býti do Říma zaslána nejpriznivější zpráva o podstatné příčině ke kanonisaci blah. Jana Nep.

Kanonisační proces vyžaduje však značných útrat a tak vyzval císař Karel VI. na začátku roku 1725 šlechtu a obyvatelstvo v Čechách a v příslušných zemích, aby za tím účelem dobrovolně příspěvky věnovali. Následkem toho sešlo se v Čechách 26.959 zl. 6 kr., na Moravě 19.086 zl. 19 kr. a v Slezsku 16.666 zl. 20 kr., čímž výlohy na kanonisaci více než uhrazeny byly. Po tři léta trvalo v Římě vyšetřování sboru sv. obřadů, jehož výsledek byl ten, že uznány čtyry zázraky za pravé a sice neporušenost jazyka, přes tři sta let v zemi ležícího, nabíhání jazyka a pro-

měna barvy jeho r. 1725, okamžité uzdravení levé uschlé ruky Teresie Krebsové roku 1701 a vysvobození Rosalie Hodánkové od smrti utonutím roku 1718. Znamení váha kladena ještě na tu okolnost, že blah. Jan Nep. jest první mučenník, který pro zachování tajemství zpovědního smrt mučennickou vytrpěl. Dne 18. ledna 1729 uznal papež Benedikt XIII. čtyry ony proskoumané zázraky za pravé a v den sv. Josefa p. prohlásil v kostele sv. Jana v Lateráně za velkolepých obřadů církevních blahoslaveného Jana Nepomuckého za svätce a vřadil jej tím v seznam svatých církve katolické. Bulla o vyhlášení tomto, daná dne 19. března 1729, podepsána jest od papeže a od třiceti devíti kardinálův. Na věčnou památku svatořečení tohoto dovolil papež, aby kanovníci kapitoly Svatovítské v Praze mohli pro všechny budoucí časy nositi na prsou zlatý kříž s obrazem sv. Jana Nep. a s nápisem vzadu na kříži vyrytým: „Benedikt XIII. 1729.“

Takž vyhověno bylo toužebnému přání katolického lidu českého a jednalo se jen ještě o to, aby svatořečení Jana Nep. též ve městě, kde byl mučennickou smrt vytrpěl, skvělým a důstojným způsobem bylo oslaveno. Arcibiskup hrabě Kuenburg vydal za tou příčinou pastýřský list již na jaře a pro rozsáhlé přípravy ustanovil k slavnosti té dny od 9. do 16. října 1729. K velkolepé oslavě této oděla se královská Praha v roucho slavnostní a zvláště vyzdoben byl vně i zevně chrám Svatovítský, že podobné nádhery a skvělosti posud neviděl. Z veškeré země české, z Moravy a Slezska i z jiných zemí vydalo se do Prahy nesčetné množství šlechty, hodnostů i vynikajících osobností, na sta procesí směřovalo ze všech stran do hlavního města království Českého, tak že hostince ve městě nestačily návalu cizinců a každý dům Pražský čítal tehdaž mnohokrát více obyvatelů než jindy; tisíce poutníků pak nocovalo po celou oktávu buď na kamenném mostě buď na stupních chrámů neb v ambitech a dvorech klášterů. Všude v ulicích ozýval se zpěv procesí, z nichž větší měla i své sbory hudební — slovem Praha nebyla dosud svědkem tak okázalé slavnosti církevní.

Zahájena byla tatáž večer dne 8. října hlaholem veškerých zvonů Pražských, načež v první den slavnosti v neděli dne 9. října časně zrána přenesl světicí biskup šl. Mayern jazyk sv. Jana Nep. z chrámu Svatovítského do kostela Strahovského, před nímž byla

slávobrána zřízena. Tam shromáždilo se veškeré duchovenstvo Pražské s arcibiskupem v čele, veškerí král. místodržící a zemští hodnostové, množství šlechty, primátoři a purkmistři měst Pražských s konšely a úředníky a nepřehledné množství věřícího lidu. Z chrámu Strahovského pak vyšlo slavné procesí, v němž arcibiskup držel skvostný relikviář s neporušeným jazykem sv. Jana Nep. Duchovenstvo v průvodu neslo věsměs rozžaté svíce, vyšší úřednictvo hořící pochodně. Za hlaholu zvonů a hřmění z děl bralo se procesí do chrámu Svatovítského, kde opat Strahovský Marian Herrmann měl kázání německé a Svatovítský kanovník Jiří Chřepický venku před chrámem kázání české; po kázání sloužil biskup šl. Mayern slavnou pontifikální mši sv. u hlavního oltáře, na němž byl sv. jazyk v křišťálovém relikviáři vystaven. Odpoledne následovalo kázání latinské, slavné nešpory a požehnání. V paláci arcibiskupském rozdáván po celý den chléb a maso a připravena hojnost vína bílého a červeného, jehož se každý dle libosti napiti mohl. Večer toho dne byla veškerá Praha i s král. hradem slavnostně osvětlena, na veřejných náměstích hrála hudba a skvěle ozdobenými ulicemi, v nichž množství slávobran, jehlanců a sloupů stálo, proudily se statisíce lidu. Na mostě, na němž byla nad sochou sv. Jana Nep. postavena kaple tisícerymi světly zařící, byla tlačenice tak velká, že na řece musili se lidé převážeti na četných lodích, aby se na druhý břeh dostali. Po řece pak projížděly nesčetné osvětlené lodice s hudebníky a zpěváky, na ostrově Střeleckém pak vystupovalo tisíce raket do povětří a postaveno tam 30 děl a množství hmoždírů, z nichž se po celou oktávu střílelo.

Toto osvětlení města opakovalo se každého večera, pokud osmidenní slavnost trvala, za dne pak byla vedena do chrámu Svatovítského k oltáři sv. Jana Nep. nesčetná procesí, jak z jednotlivých krajů českých do Prahy přicházela. V pondělí přibyla procesí z Berounska, z Plzenska a z Klatovska, jež 59 farářů provázelo a v nichž 128 korouhví nesené bylo. V úterý vedlo 31 farářů procesí z Kouřimska a z Čáslavska s 58 korouhvemi; ve středu přibyla 121 farářů s průvody z Prahenska a z Budějovicka, jež měly s sebou 148 korouhví a 31 sborů hudebních. Ve čtvrtek vítala Praha procesí z Bolešavska, jež provázelo 77 farářů a nad nimiž vlálo 258 korouhví a s nimiž šlo 15 sborů hudebních; v sobotu ko-

nečně přišli poutníci Žatečtí, Litoměřičtí a Chebští, majíce v čele 52 farářů a 115 korouhví. Všem těmto poutníkům bylo v kostele Svatovítském a na prostranství před ním denně dvakrát kázáno a to jazykem českým i německým. V poslední den slavnosti v neděli dne 16. října vytáhla veškerá obsádka vojenská a měšťanské sbory Pražské na náměstí Hradčanské, po němž konáno slavné procesí s tělem sv. Jana Nep.; křišťálovou rakev nesli střídavě kanovníci, preláti, členové akademického senátu vysokých škol Pražských, městští faráři a konšelé všech měst Pražských. Po návratu do chrámu Svatovítského konáno tam opět dvojí kázání, načež následovala slavná pontifikální mše sv. a po odpoledních nešporách zapěl staříčský arcibiskup hrabě Kuenburg „Tě Boha chválíme“ a udělil všem přítomným požehnání, zakončil slavnost církevní, která významem i skvělostí každému z účastníků po veškerý život v krásné upomínce zůstala. V čas oktávy této bylo ve chrámě Svatovítském slouženo 3280 mší sv. tak, že jich na každý den přes 400 připadalo; u hrobu sv. Jana Nep. pak přistoupilo ke stolu Páně přes 208.000 věřících. Posledním osvětlením města u večer dne 16. října byly také světské slavnosti v Praze ukončeny.

Ve slavnostní náladě oněch dnů vznikla myšlenka, aby na místě dosavadního oltáře, na němž tělo sv. mučenníka odpočívalo, byl zřízen oltář nádherný, který by i pozdním věkům svědčil o úctě ku sv. Janu Nep. v XVIII. století. Myšlenka tato stala se za krátko skutkem, neboť zavedené sbírky měly tak skvělý výsledek jak mezi šlechtou tak mezi lidem českým, že zhotovení návrhu skvostného oltáře ze stříbra mohlo býti svěřeno proslulému Vídenskému dvornímu staviteli Josefu Emanuelu Fischerovi z Erlachu, který pak návrh svůj dal ze stříbra uliti Vídenskému zlatníku Janu Josefu Würthovi, který stříbrný hrob i s příslušnými ozdobami zhotovil a roku 1736 jej ve velechrámě Svatovítském postavil, kdež se jako jedna z nejvzácnějších památek svatyně oné dosud nalezá. Upotřebeno bylo k němu 36 centnýřů stříbra a cena hrobu i příslušných lamp (27 stříbrných a 1 zlatá) páčí se na 210.000 zlatých.

Konečně zmíníme se o tom, že roku 1771 k žádosti tehdejšího arcibiskupa Pražského hraběte Příchovského rozkázala císařovna Marie Teresie, aby den 16. května v Čechách byl svátkem zasvěceným ku cti

sv. Jana Nep., jako byl den 28. září ode dávna zasvěcen nej přednějšímu patronovi zemskému sv. Václavu. Dvorní dekret o novém tomto svátku v Čechách vyšel dne 21. listopadu 1771 a v roce na to následujícím byl den sv. Jana Nep. 16. května poprvé v zemi české jako zasvěcený svátek slaven. *)

Hrabě Špork a uvedení zednářů do Čech.

Hledí-li se k obecnému účastenství všech tříd i vrstev obyvatelstva země české, jaké se po dlouhou řadu let vzhledem ku svatořečení Jana Nepomuckého jevílo, mohlo by se za to míti, že zájem tento byl v Čechách jednomyslný a že nebylo tu nikoho, kdo by v té věci s duchovenstvem katolickým a vůbec s Římem nebyl ruku v ruce šel. Avšak nebylo tomu přesně tak. Již dříve jsme vyličili, kterak po celou dobu panování císaře Karla VI. v pohraničních krajích českých na východní straně země žilo na tisíce tajných nekatolíků, a těm bylo svatořečení Jana Nepomuckého asi věci velice lhostejnou. Ba též uvnitř země nescházelo podobných tajných protivníků církve katolické, jak to křiklavě dosvědčuje případ zmíněného již myslivce Tomáše Svobody v Kopidlně, který pro držení knih kacířských a mimo to též pro rouhání se blah. Janu Nepomuckému roku 1728 popraven a po smrti spálen byl.

To však byli pouze lidé poddaní, tudíž nejnížší vrstva obyvatelstva země, leč také ve vyšších kruzích, totiž ve šlechtě, bylo v těch dobách dosti jednotlivců, kteří by nebyli mohli

*) Literatura o sv. Janu Nep. jest velice bohatá a to jak v jazyku latinském tak v řeči české i německé. Vedle spisu Balbínova sestavil Jan Tomáš Berghauer obrovský spis, jehož první díl vyšel roku 1736 a druhý roku 1761; pak následovala řada spisků polemických, v nichž se o domnělé dvojí osobnosti Jana Nep. hádalo; roku 1829 vydal křížovník Jos. Zimmermann v Praze spis o Janu Nep., v letech padesátých obnovil spor o osobnosti Jana Nep. Němec O. Abel. V naší době psal kriticky o sv. Janu Nep. Tomáš Novák, P. Jan Čotka vydal spisek „Zázračný jazyk sv. Jana Nep.“, kanovník Dr. Klement Borový obsáhlý spis „Sv. Jan Nepomucký“ v Dědictví Svatojanském, kdežto menších spisků a brošurek jest hojnost. Také na jeviště byla osobnost sv. Jana často uvedena a jesuité čeští dávali od svých žáků výjevy ze života tohoto světce představit; v den 16. května 1797 byla ve stavovském divadle v Praze německá truchlöhra „Jan z Nepomuku“ dávana; také J. K. Tyl roku 1848 tuto látku v pětiaktovém kusu spracoval.

na to přísahati, že jsou Římu bezvýminečně oddáni a zejména že řád jezuitský jest jim ideálem zřízení církevního. Takovéto „liberální“ smýšlení o věcech náboženských a vůbec o institucích Říma bylo již za Ludvíka XIV. šířeno z Francouzsko do vyšších kruhů v jiných zemích a od počátku XVIII. věku rozšiřovali je již zcela zjevně četní oni filosofové angličtí a nizozemští, kteří při známých rozumových zásadách svých již skoro bezvěrci byli. Hlásajíce při tom i materialistické učení, kterému se svět jeví jako jeviště pro požívání rozkoší, docházeli ovšem vlídného sluchu u lehkých duchů ve vyšších kruzích, kterým toto požívání světské bylo beztoho pravidlem. Protestantští oni filosofové brojili tímto učením svým zároveň proti zásadám církve katolické a v důsledku toho byli též největšími nepřáteli řádu jezuitského, který zásad oněch nejúčinlivěji hájil.

Že se hlasatelům „rozumového“ směru tohoto dařilo i mezi tehdejšími státníky, kteří pak moc církve vždy více obmezovali, státní mocí církevní ji nahraditi chtějící, a že ve směru tomto i v katolických zemích Habsburkův působeno bylo: o tom jsme již dříve vypravovali a doklady toho uvedli. První stopy takovéhoho „liberálního“ smýšlení pozorovali jsme již u Leopoldova ministra knížete Václava Euseba Lobkovice, který byl zároveň nejurputnějším protivníkem řádu jezuitského; později šířilo se ale totéž vždy více v kruzích šlechty a za tolerantní doby Josefa I. patřilo toto koketování s rozumovými směry západní Evropy již jaksi k modě a nepominulo ani za vlády Karla VI., jenž svým ministrům, jak jsme viděli, i přes všecku hlubokou oddanost svou k víře a církvi katolické, připouštěl moc církevní vždy více obmezovati, aby tím státní moc vyvýšena byla.

Také v Čechách docházelo moderní učení západnické u některých mužův šlechtických ohlasu, zejména u takových, kteří v mladých letech svých dle obvyklého obyčeje cesty do zemí západní Evropy podnikali, aby tamní dvorský a kavalírský život z vlastního názoru seznali. Ve Versaillu, v Hágú, v Londýně a v jiných sídlech vznikající moderní „osvěty“ vsáli mnozí z nich do sebe rozumové zásady a zároveň též odpor proti řádu jezuitskému, který jim od filosofů tamních jako hlavní odpůrce nového učení líčen byl. Kvasení a víření duchů, jakéž jest příznakem hned prvních desetiletí věku XVIII., vniklo způsobem tímto též do Čech a ač bylo zde obmezeno jen na

kruhy úzké, přece zmocnilo se mnohých hlav ve vyšších třídách, které si pak pěstování „liberálního“ učení také ve společnosti domácí oblíbily. Stalo se jim modou, následovati „svobodné duchy“ a „volné myslitele“ západních zemí, ač doma za stávajících zde poměrů nemohly na to pomýšleti, aby „liberální“ zásady své vzhledem ke státu neb církvi také prakticky osvědčovaly, jako se na západě dělo.

Nejpřednějším zástupcem a vlastně původcem tohoto nového směru v Čechách byl hrabě František Antonín Špork, jeden z nejbohatších kavalírů té doby v Čechách, jehož působnost v ohledu veřejném, společenském i kulturním jest za panování císaře Karla VI. tak význačná, že tím plně odůvodněno jest, věnujeme-li vynikající osobnosti této a činnosti její zvláštní stať ve vypravování svém. Neníť v té době jiného muže ve šlechtě království Českého, kterým by poměry tehdejší ve všech oborech, zvláště i v sociálních a uměleckých, rázněji byly charakterisovány, než hrabětem Šporkem.

Hrabě František Antonín Špork byl synem proslulého generála jízdy z války třicetileté Jana Šporka, chudého zemana rodem z Westfálska, který vstoupiv ze služeb bavorských do armády císařské jako vojevůdce se proslavil a zejména k vítězství nad Turky v bitvě u Sv. Gottharda přispěl a pak i odboj rebellův uherských potlačil. Již císař Ferdinand III. byl mu v uznání válečných služeb jeho daroval panství Lyson v Čechách a povýšil jej ve stav svobodných pánů, císař Leopold I. pak r. 1666 ve stav hraběcí. V několika letech nashromáždil nový hrabě tak velké jmění (o jehož původu však rozmanité pověsti obíhaly), že mohl zakoupiti panství Konojedy, Malešov, Heřmanův Městec, Hradiště Choustníkovo a Hoříněves (kupní cena těchto panství a příkoupných k nim rytířských statků činila dle zápisů v zemských deskách českých obrovskou sumu 607.000 zl.), čímž vstoupil v řady předních velmožů českých. Zemřev dne 6. srpna 1679 zůstavil z druhého manželství svého s pomoranskou šlechtičnou Eleonorou z Fineckenu dvě dcery a dva syny a sice staršího Františka Antonína a mladšího Ferdinanda Leopolda.

Onen narodil se na zámku v Heřmanovu Městci dne 8. května 1662 a již v osmém roce věku byl dán na studia v koleji jezuitské v Kutné Hoře, kde při výtečném nadání svém ve vědomostech tak dobře prospíval, že již ve 13. roce věku mohl se odebrati na universitu Pražskou, aby zde filosofii a práva studoval.

Po pěti letech na to vydal se s četnou družinou na cesty po západních zemích evropských, kde se u dvorů královských a knížecích v kruzích nejvyšší šlechty pohyboval a zároveň s četnými umělci, učiteli a filosofy se seznámil. Po smrti otce svého vrátiv se do Čech, rozdělil se roku 1684 s mladším bratrem o zděděné statky, ponechav si panství Lysou, Hradiště Choustníkovo a Malešov, kdežto bratr jeho panství Heřmanův Městec a Hoříněves obdržel. Již tehdaž obracel k sobě pozornost svými obsáhlými vědomostmi, svou láskou k hudbě a výtvarným uměním, jež od prvního počátku tak štědře podporoval, že se mu v tom ohledu žádný jiný kavalír v Čechách vyrovnati nemohl. Byl též vášnivým přítelem myslivosti, ale i v té nehledal pouhé zábavy, jak dosvědčuje jeho péče o zdokonalení myslivecké hudby v Čechách*) a založení mysliveckého řádu sv. Huberta, jehož odznaky též císař Karel VI., císařovna Alžběta, četní cizí panovníci a jiné vznešené osobnosti od něho přijaly. V chování svém byl pravým kavalírem, lidumilnost a dobročinnost jeho vysovala jej nade všechny současné velmože a v zakládání humanitních ústavů, kostelů a klášterů neměl sobě rovna, což tehdaž v Čechách mnoho znamenalo. Zasluzná tato činnost jeho došla záhy též uznání u dvora Vídeňského, neboť císař Leopold I. jmenoval jej komořím a tajným radou a přál si ho podržeti u dvora svého, leč hrabě Špork byl odhodlán jen zemi české služby své věnovati a takž jmenoval jej císař jedním z královských místodržících v Čechách.

Roku 1686 zasnoubil se, ač mohl nevěstu v některém z nejpřednějších rodův šlechty české hledati, s chudou příbuznou, slezskou šlechtičnou Františkou Apollonií Sweetsovou z Reistu, sestrou manžela sestřina, ale i té dal rok na rozmyšlenou, oblíbil-li si chotě jiného, pro kterýž případ slíbil jí bohaté věno zapsati. Když pak mu vyvolená jeho věrna zůstala, slavil s ní roku 1687 sňatek, ze kteréhožto manželství měl čtyry děti, z nichž dvě v mladistvém věku zemřely,

*) Na své první cestě v Paříži seznal nově vynalezený lesní roh, jehož mocný a výrazný modulace schopný zvuk tak velice se mu zalíbil, že dal dva myslivecké zřízence z průvodu svého, Václava Svídů a Petra Rölliga, ihned na nástroji tomto vycvičiti, a pak jej také v Čechách zavedl a tak mistrně pěstovati dal, že Šporkova lesní hudba světové pověsti došla, a tím působení jeho též v dějinách hudby čestné místo zaujímá.

kdežto dcery Marie Eleonora a Anna Kateřina dospělých let dosáhly, z nichž ale jen tato poslední jej přežila. Zdá se, že spojení jeho s některým ze starožitných panských rodův českých překážela tehdaž již ta okolnost, že otec jeho pocházel jen z chudého rodu zemanského ve Vestfálsku (kdež prý musil za mládí svého i vepře pásti, než se na vojnu dal), dále pověsti o temném původu pozdějšího bohatství téhož, které se jako u knížete Václava Euseba Lobkovic i tajemnému spojení generálovu se dvorem Versaillským připisovalo. Pověsti tyto nedaly se tenkrát ovšem ničím podstatným dokázati, ale pováží-li se, kterak panstvo české již roku 1680 tehdejšímu povstáním selským (jak víme, zlatem francouzským způsobeným) bylo rozhořčeno, neboť byly vrchnosti české povstáním tímto nezměrných škod hmotných utrpěly, pochopíme poněkud, proč syn vojenského „parvenue“, jak byl generál hrabě Jan Špork nazýván, v kruzích vysoké šlechty české nevěsty nenalezl a snad ji také ani v nich nehledal. A když pak roku 1689 hanebné řádění žhářů francouzských v Praze a v Čechách rozhořčení ono proti živlu francouzskému dovršilo, chovala se ve všech třídách obyvatelstva země české při nejmenším nedůvěra ke každému, kdo ve smýšlení svém směrům francouzským holdoval.

To jest moment, kterým se vysvětluje původ těch četných protiventství, jichž bylo hraběti Františku Antonínu Šporkovi v dalším jeho životě zakoušeti, ač humanitní a lidumilné působení jeho, dále jeho činnost ku povznesení umění a všecken jeho vliv na rozvoj společenského života ve vyšších kruzích v Čechách mohly jej před protiventstvími takovými chrániti. Pověsti o otcí jeho právním či neprávem roznášené neměly se dotýkati osobnosti a záslužné působnosti jeho v životě veřejném, pokud sám k nim příčiny nezavdal, ale pochopíme je již poněkud proto, že mladý hrabě Špork navrátil se po pětiletém pobytu v západních zemích evropských do rodné vlasti české jako nadšený přívrženec nového učení filosofů francouzských, anglických a nizozemských, které jej zároveň učinilo nepřitelem řádu jesuitského, jemuž přece první vzdělání své děkoval. Toto smýšlení své utvrzoval i při dalších cestách na západ Evropy, kde vcházel ve spojení se všemi hlasateli nového učení rozumnového, s nimiž si po veškerý život svůj dopisoval, tak že tato korespondence jeho ve dvaceti obrovských svazcích

zachována jest. Podrobnějšímu badání musí býti zůstaveno rozřešení záhadu, která i při tomto racionalistickém smýšlení svém dovedl působiti tak štědře a vydatně ve prospěch institucí církevních, jak tomu i při nejpravověrnějším z tehdejších velmožův českých nebylo.

Ze starobylého zámku Hradiště Choustníkova, jež byl dal nákladně opravit, zřídil klášter pro nově založený panenský řád Celestinek, do něhož byla dcera jeho Marie Eleonora vstoupila, když s otcem svým v Římě meškala; v novém klášteře tomto stala se první abatysí, ale zemřela již dne 29. ledna 1717. V Lysé založil a nadal kostel Loretánský s klášteřem bosých Augustiniánů a při něm pěkné poustevní kaple sv. Václava a sv. Františka, mimo to tamže vystavěl nový děkanský chrám sv. Jana Křt. Na vrchu Vysoké na panství Malešovském založil krásnou kapli sv. Jana Křt. a při ní tři poustevny, dne 24. června 1697 slavně vysvěcené; pro tři poustevníky tamní založil nadační listinu, dle níž měl každý z nich ročně 100 říšských tolarů z důchodův panství Malešovského dostávat. Podobných pousteven zřídil také na panství Hradištském a Lyském celou řadu a zavedl do nich poustevníky, postarav se nadacemi o vydržování jich, jakož vůbec byl štědrým podporovatelem řádu poustevnického i v jiných krajinách země české. Na chlumu proti zámku svému v Kuksu vystavěl nádhernou hrobku rodinnou a nad ní krásný kostel, jež malíř Petr Brandl obrazy a umělci Braun a Renz četnými sochami ozdobili. Zvláště veliký náklad vedl na tamní klášter Milosrdných bratří, při němž založil špitál pro sto chudých poddaných ze svých panství, ustanoviv v nadační listině ode dne 13. září 1711, aby po smrti jeho veškeré důchody panství Hradištského, tehdež na 300.000 zlatých ceněného, a mimo to úroky z jistiny 100.000 zl. plynuly ve prospěch velkolepého ústavu tohoto, který podnes v rozsahu onom trvá. Podobné špitály pro chudé a nemocné poddané své založil v Lysé a Konojedech (tuto pro 45 chudých, pro něž zřízení byli dva duchovní, lékárník a správce špitálský se služebnictvem). Při každém farním kostele na všech svých panstvích zřídil roční almužny vždy pro šest mužů a tolikéž žen, kteréžto nadace posud stávají. Klášteru Milosrdných bratří v Praze vykázal důchod na vydržování a ošetřování 15 nemocných ve špitále jejich, v biskup-

ském semináři v Hradci Králové zřídil nadaci na vydržování dvou alumnů, invalidovně v Praze, kterou tehdež císař Karel VI. založil, věnoval 60.000 zl. a zřídil při něm nadání ročních 3000 zl., aby z ní 50 starých neb na vojně zmrzačených vojínů vydržováno býti mohlo. Konečně věnoval řádu Trinitářův, jež se zabýval vykupováním křesťanů ze zajetí tureckého, 100.000 zl., ze kteréžto sumy měly dvě třetiny vynakládány býti na vysvobozování otroků a třetina na vyprošťování dlužníků z vazby, kterýžto druhý úkol nadace této obec Pražská po zrušení vazby pro dluhy podnes splácením dlužův nemajetných dlužníků vykonává. Také soukromá dobročinnost hraběte Šporka vyžadovala valných sum a připomíná se v tom ohledu, že za drahoty obilí roku 1695, kdy cena strychu žita s 1 zl. na 8 zl. vystoupila, dal 900 strychů žita chudým rozdělit; z domácích účtů jeho, které vždy sám vedl, bylo seznáno, že na jediné cestě své do Karlových Var pouze na almužnách 3000 zl. vydal.

Sáhaly-li uvedené tuto náklady hraběte Šporka k účelům církevním a humanitním do mnoha statisícův, páčiti možno sumy, jež vynakládal na pěstění všech oborů umění, na velkolepé zábavy a slavnosti v domácnosti své, kterou po čtyřicet let jako nějaký král vedl, přímo na miliony. Procesy jeho, které při umíněné povaze své po celý život zapřádal, pohlcovaly statisíce; neméně udílel bohaté dary na vše strany, ba i ministrům; také vášeň jeho lovecká vyžadovala obrovských sum (za povolení, aby směl v císařských Brandýšských honitích, zaplatil 50.000 zl. a za zastřelení jednoho z bílých jelenů tamže, jež byl car Petr Veliký císaři Karlu VI. darem zaslal, složil pokutu 30.000 zl.); knihotiskárna jeho v Lysé rozdala, jak sám v pamětním listu svém k císaři praví, knih a tiskopisů v ceně 80.000 zl. zcela zdarma; jen stavby a nadace jeho převyšovaly daleko cenu všech jeho panství, a při tom všem zůstavil panství tato dědicům svým bez jediného haléře dluhů! Není tudíž divu, že také vzhledem k němu byly potají roznášeny tytéž pověsti, jaké o původu obrovského jmění otce jeho generála Šporka obíhaly, a že i přes to, že korunované hlavy, nejvznešenější šlechta a nejpřednější hodnostové zemští a státní domácích slavností jeho se účastnili, přece byla k němu nedůvěra chována a pravověrné i dynastické smýšlení jeho jak v kruzích církevních tak i ve dvorských v pochybnost bráno.

Zejmena řád jezuitský, jemuž vždy byl zapřísáhlým protivníkem, sledoval žárlivým okem tajné spojení jeho se západní Evropou a musíme přiznati, že nikoli bez důvodů, anť hrabě Špork byl první, který řád zednářův, tohoto protichůdce řádu jezuitského, do zemí rakouských uvedl.

Než však toto jeho tajné spojení se zednáři či freimaury v západní Evropě blíže vyličíme, musíme se dříve zmíniti také o jeho působnosti v oboru umění a života společenského v Čechách, což obě mu neobyčejnou pověst zjednálo a jméno jeho i pro budoucnost proslavilo. Z českých umělců těšil se zvláštní přízni jeho Petr Brandl, který pro kostely na panstvích Šporkových mnoho olátních obrazů maloval a mimo to několik set nákresů pro sochy a skupiny navrhl, jež pak sochaři Renz a Braun v kameně prováděli; po celý život svůj byl hrabě Špork Brandlovi štědrým mecenášem a mohl mistr tento umění svému déle zachován býti, kdyby nehospodárný a nepořádný život jeho nebyl jej před časem v hrob uvrhl. Na své cestě do Itálie seznal hrabě Špork roku 1704 v Inšpruku mladého sochaře Matiaše šl. Brauna, jež pak do Čech k sobě pozval a po léta jej zaměstnával; na panství Hradištském zhotovil umělec tento mimo četné sochy pro kostely též několik set soch a skupení z pískovcových balvánů a skalín v Bukovinském lese, ba i kmeny tamních stromů přeměnil v sochy světců, poustevníků atd., tak že les onen potom „lesem svatých“ zván byl. Rovněž povolal k sobě z Norimberka slavného ryjce Michala Renze, jemuž i s rodinou jeho příbytek na zámku svém v Kuksu vykázal a tam až do smrti své jej bohatě vydržoval; zde zhotovil Renz pro mecenáše svého na sta uměleckých rytin, podobizen a vyobrazení nesčetných soch Braunových, ryl obrazy krajin a památností na panstvích Šporkových, dále prospekty a medaile i pamětní mince, jež hrabě Špork při každé slavnější neb významnější události dal ve zlatě neb stříbre zhotovovati; neméně ryl množství ilustrací do knih hrabětem vydávaných, tak že dvě veliké sbírky rytin těchto v pozůstalosti Šporkově se zachovaly.

Též mnoho jiných umělců výtvarných zaměstnával hrabě Špork, neboť měl na zámcích svých stále co přestavovati a vyzdobovati; založil na zámku Lysé drahocennou obrazárnu, v Praze, v Kuksu a v Lysé tři velké knihovny a v poslední jmenovaném

městě i zvláštní knihtiskárnu, v níž dával nábožné a poučné knihy svým nákladem tisknouti, jež pak v tisících výtiscích poddanému lidu zdarma rozdával. V paláci svém v Praze a na všech zámcích svých zřídil skvostná divadla, do nichž povolával vlaské zpěvácké společnosti, které pak první vlaské opery a zpěvohry v echách provozovaly, jak to byl Špork u velmožů francouzských a italských seznal. Náklad na tato operní představení vyžadoval báječných sum a navštěvovaly je i korunované hlavy a nejvznešenější společnost šlechtická, k jejichž počtě byly při tom po dlouhá léta nejokázalejší slavnosti, lovy a jinaké zábavy pořádány. V ohledu tomto nemohl se mu žádný jiný kavalír český vyrovnati a po všech zemích střední Evropy šel jeden hlas o skvělosti a nádhře dvora hraběte Šporka; mohlo se tu právem mluvíti o „dvoru“ velmože tohoto, neboť nalezalo se při něm na sta oficiantů a úředníků, celé pluky komonstva a služebnictva — slovem byl to skutečný dvůr královský, jehož vydržování každoročně statisíců vyžadovalo.

Že při tomto pěstění a podporování pravého umění též mnohé bizzarnosti se dály, vyplývalo z povahy hraběte Šporka, která při vši vzdělanosti a osvícenosti ducha jeho ve výstřednostech a neskrocených osobních choutkách si libovala. Tak dal proti zámku zářečskému, majetku jezuitské kolleje sv. Anny ve Vídni, postaviti obrovskou sochu obrněného rytíře, jenž zbraní svou zámku jesuitů stále hrozil; po obou stranách sochy stály dva mohutné jehlance, jejichž stěny paskvily a posměšnými epigramy proti Žířečským jesuitům popsány byly. Na hoře Kalvarii tamže dal hrabě na stěně kostela vymalovati obraz pekla s četnými ďábly, jejichž obličeje měly podobu jesuitů ze Žíře. A to vše činil z původní nenávisti proti řádu jezuitskému a pak pro neustálé procesy s těmito Žířečskými sousedy svými, jež pravidelně prohrával. Záliba jeho v barokních stavbách a vůbec kudrlinkovém umění tehdejší doby jevila se nejznameněji při zakládání pověstných lázní Kuských a obkličujícího je parku lesního. V tamním lese Bukovinském nalezal se pod lesnatou strání pramen, jehož křišťálové vodě lid léčivou moc připisoval. To bylo jako stvořeno pro vášeň hraběte Šporka, neustále stavěti, přírodu opravovati a bizarním choutkám svým hověti. Hned dal část okolního lesa vykáceti, pramen v ozdobnou nádržku svěsti,

nad ní nádhernou kapli zbudovati a na ne-daleké výšině velkolepý zámek postaviti, pod nímž se řada lázenských domků táhla. Pro hosty a služebnictvo jejich zřízena řada vill, tak že tu vlastně celé město povstalo; dále zbudováno zde divadlo a tak zvaný filosofský dům s bohatou knihovnou a čítárnou. Vše to bylo obklopeno nádherným parkem s vodo-trysky, kaskádami, vodou hnanými hudebními nástroji, obrovskými klecemi s ptáky, jízd-nými drahami a skluzavkami; v dalším lese, který jako obora se všech stran obehnan byl, zřízeny nespočetné sochy, skupiny a poustevny, o kterých již řeč byla a které se až do na-šeho věku zachovaly, nyní ale již ponejvíce zničeny jsou.

Do tohoto nádherného, veskrz ve fran-couzském barokovém slohu drženého parku zval své vznešené hosty, jimž k vůli tu neustálé slavnosti a kratochvíle pořádány byly. Lázně Kukuské došly tím světové pověsti, zvláště když četnými Renzovými rytinami u všeobecnou známost vešly. Zde hostil hrabě Špork mimo jiné oba polské krále Augusty, vévodu Lotrinského, pozdějšího císaře Fran-tiška I., kurfiřta Bavorského a mnoho panov-níků německých, kteříž všichni jej opět na vzájem ke svým dvorům zvali. Rozumí se samo sebou, že tu po léta hostil též nejroz-manitější šlechtu českou, zemské a státní hod-nosty, tak že dvůr jeho za zimní doby v Praze a za doby letní v Kuksu byl po celou tu dobu střediskem nejvybranější společnosti v Če-chách, shromaždištěm umělců a učenců, kteří i z dalekých zemí do Čech přicházeli, aby slavného mecenáše hraběte Šporka navštívili a osobně jej seznali. K lovu v rozsáhlých lesích jeho, při kterých se vše tak nádherně a skvěle vedlo, že tím i dvůr císařský byl zastíněn, dostavovali se vznešení lovci z polo-vice Evropy, kteří pak pověst o bohatství a okázalosti dvora českého velmože do dalekých zemí roznášeli.

Ale přes to vše měl hrabě Špork ve vlasti své mnoho protivníků ba i nepřátel, které si jednak osobní povahou, jednak veřejným i taj-ným působením svým ve směru francouz-ských filosofů a anglických zednářů působil. V prvním ohledu zavdávaly k tomu příčinu neustálé jeho soudní procesy, z nichž osudnou se mu stala soudní pře, kterou zdvihl proti svým někdejšímu poručníkům, v jejichž čele byl hrabě Kinský, později nejvyšší kancelář český. Byloť vyšlo na jevo, že poručníci tito byli se jménem jeho nespravedlivě a zjiště

hospodařili. Proces tento, trvající po několik let, byl přes všechny pikle protivníků Šporko-vých rozhodnut v jeho prospěch a poručníci byli odsouzeni k náhradě 160.129 zl., které však nebyly Šporkovy vyplaceny, poněvadž hrabě Kinský počal proti němu nový proces, jenž se opět po léta táhl. Vedle jej advokát Pražský dr. Václav Neumann z Puchholzu, syn sládkův ze Šporkova panství Malešova, který byl od pána tohoto mnohých dobrodiní zažil a nyní zapřísáhlým jeho protivníkem se stal, strpčuje mu život intrikami svými u dvora Vídenského a zemských úředníků v Praze, tak že Špork nemohl ku právu svému přijíti. V rozhorlenosti své vydal hrabě roku 1717 veškerá akta procesu tohoto tiskem, že tím byla způsobena veliká sensace u ve-rejnosti, což advokáta přimělo k tomu, že změnil dosavadní taktiku svou oproti velmo-žovi, aby mu působil ještě větší pokoření.

Se dvěma svědky dr. Neumann přibyl ku hraběti na zámek Kukus a prosil jej za od-puštění, že dosud tak nepřátelsky proti němu vystupoval. Hrabě nejenom že mu odpustil, ale přijal též nabídnutí pokrytského advokáta, že mu nyní sám jakožto právní zástupce jeho dlouholetý onen proces ke konci přivede. Hrabě, touže po vykonání pře, slíbil dru. Neu-mannovi odměnu 5.000 zl., skončí-li proces v navržené lhůtě pěti měsíců, a také mu dal hned směnku na onu sumu, netuše ovšem, že tím dává břitkou zbraň proti sobě do rukou dávného protivníka, který oddanost svou líčil, aby důvěru hraběte šeredně sklamal. Advokát totiž nejen že ničeho neučinil, aby proces ke konci přivedl, nýbrž po uplynutí pěti měsíců směnku zažaloval a vymohl si dokona osobní vazbu na hraběte. V prosinci roku 1720 byl hrabě na svém zámku Lysé v noci od soud-ního úředníka a několika zbrojenců jat a do Prahy odvezen, kdež jej uvrhli do obvyklého vězení pro dluhy ve věži Daliborce na Hrad-čanech, neohlížeje se nic na jeho důstojnost jakožto tajného rady a král. místodržícího. V zasvěcených kruzích se ydělo, že vazbou tonto trestá se na hraběti Šporkovi také op-posice jeho a přátel jeho proti pragmatické sankci, kterou stavové čeští dva měsíce před tím tak ochotně a beze všech vzájemných ústupků se strany císaře a vlády byli přijali. Znajíce toto smýšlení mezi stavy, hrabě Špork a stejně s ním smýšlející páni a rytíři raději se tehdež do sněmu ani nedostavili.

Jak hrabě Špork ve spisku svém později vydaném vypravuje, byl v Daliborce vsazen

do špinavé, netopené kobky žalární, marně protestuje proti takovému jednání s ním, neboť veškeré písemné žádosti jeho k císaři Karlu VI. za propuštění z vazby byly od protivníků jeho zadrženy, tak že velmož plné tři měsíce v žaláři Daliborky ztrávil. Aby v kobce žalární poněkud snesitelněji žít mohl, dal ji vyběliti a stěny její ozdobiti všelikými pořekadly, v nichž si vyléval nevoli nad jednáním protivníků svých. Sám pak nakreslil symbolický obraz, představující lva klidně ležícího a od rozličných nízkých zvířat týraného; obraz ten poslal v posledních dnech masopustních r. 1721 všem sládkům v Praze, aby uvedl advokáta dra. Neumanna jakožto syna sládkova v posměch. Účelu toho také dosáhl, neboť jeden z přátel Šporkových dal rytinu tuto, jakož i ostrá pořekadla z vězení jeho v Německu tiskem rozmnožiti a v Praze rozšiřovati, načež je i vězňovi k obveselení myslí do Daliborky poslal. Ale hrabě Špork byl tvrdou vazbou tak velice sklácen na duchu i na těle, že nebezpečně onemocněl a byl by v Daliborce snad i život dokonal, kdyby nebyl konečně po třech měsících vyproštění ze žaláře dosáhl.

Jiná příčina, proč hrabě Špork měl mezi stavy českými a též mezi úředníky zemskými mnohé protivníky, byla ta okolnost, že v lidumilnosti své ulevoval poddaným na panstvích svých v břemenech robotních, zřizoval jim školy a snažil se mezi nimi vzdělání šířiti, což vše arcíť bylo hříchem v očích vrchností, které lid poddaný v nejtužší porobě tělesní i duševní udržovati hleděly, posmívajíc se robotnímu patentu císaře Leopolda I. z roku 1680, jak o tom ještě blíže vyprávěti budeme. Ale hlavním nepřítelem byl hraběti Šporkovi řád jezuitský, který znal spojení jeho s filozofy a s učením v západních zemích evropských a záhy postřehl, kterak osvícený kavalír tento též v Čechách moderní učení těžce propaguje. Tu přicházíme k důležité stránce působnosti Šporkovy, která za života jeho sice jen tajně, ale krátce po smrti jeho též veřejně i v politickém ohledu vynikající úlohu v zemi české hrála.

Již za prvního pobytu svého v Nizozemsku ke konci XVII. věku hrabě Špork seznal tamní společnost „přátel kříže“, jejíž původ byl mu líčen ve spojení s Komenským a s vystěhovalci českými z Jednoty bratrské, kterážto okolnost ovšem pozornost českého velmože vzbudila. Společnost tato se zakládala na humanitních a osvětových zásadách

Komenského, především tedy na lásce bratrské, na podporování chudých a sirotků, což vše mělo provázáno býti šířením vědomostí v lidu a touhy po osvětě obecné. Šlechtný tento směr našel v hraběti Šporkovi ihned horlivého přívržence, a takž stal se sám společnosti této členem a snažil se po návratu do vlasti též zde šířiti zásady tyto; počínal si při tom arcíť dle způsobu svého, tak že lid český z jeho šíření osvěty, anof se výhradně jazykem německým dalo, žádného užítu neměl. Ještě mocněji působily na hraběte Šporka anglické lože zednářské, které byly na počátku XVIII. století v Anglicku z dosavadních společností humanitních a osvětových vznikly a od starých hutí zednických jmeno i zřízení přijavše, taktéž zásad Komenského, ve spisu téhož „Panegersia“ (Obecné probuzení) obsažených, se přidržovaly. Když pak společnosti tyto roku 1717 organizaci svou provedly a v čelo téže hlavní loži zednářskou postavily, již v každé zemi četné lože vedlejší přiděleny byly, následována tato organizace loží zednářských též ve Skotsku, v Nizozemsku, ve Francouzsku a v severním Německu, načež hrabě Špork jako horlivý přívrženec učení zednářského řád tento též do Čech zavesti usiloval.

Zde však musil si v tom ohledu počínati velice opatrně, neboť světská i církevní moc stíhala zde učení zednářské velmi přísně; vystupovali zednáři na západě Evropy od prvního počátku co nejpříkreji proti řádu jezuitskému, čímž k boji proti sobě jej vyvolali, a když za krátko počali se v oněch zemích též ve věci politické a vůbec reformní místiti, dali tím i vládám příčinu k větší ostražitosti. Nové tyto proudy západní nezůstaly též v zemích Habsburských vládě tajny a proto mohl hrabě Špork o zřízení lože zednářské v Čechách jen v největší tajnosti pracovati. Přívrženců moderních zásad západnických bylo zde po tolerantní době císaře Josefa I. v kruzích šlechty již dosti a takž podarilo se Šporkovi získati několik stejně smýšlejících, kteří byli ochotni, založiti s ním v Praze tajnou společnost zednářskou, jejíž členové scházeli se první léta v paláci Šporkově v někdejší Andělské zahradě na Novém městě Pražském, a která prozatím zvláštního zřízení neměla, až teprva roku 1726 přijala stanovy zednářův podle vzoru lože skotské. V den sv. Jana Křtitele řečeného roku, totiž dne 24. června 1726, byla v paláci Šporkově zahájena první lože zednářská v Čechách a

dáno jí jméno „lože u tří hvězd“; pečeť její se nezachovala, leč znám jest odznak, jež členové lože při schůzích v loži vlastní a v ložích cizích na prsou nosili. Odznak tento má podobu maltežského kříže, jest zhotoven z mědi a modře emailován; na hořejší části nalezá se číslice 3, uprostřed písmeno J (Jehova) a na třech ostatních částech kříže umístěni jsou andělé se čtyřmi křídly, což vše jest postříbřeno. Rovněž zachoval se pamětní peníz, jež dal hrabě Špork na památku založení této první české lože od známého ryjce Pražského Kristiana Wermutha raziti; na přední straně mince této nalezá se poprsí hraběte Šporka a na rubu vyobrazení nového Jerusalema ze Zjevení sv. Jana se dvanácti branami a s obpisem za temnělého obsahu, jímž tendence lože krytě naznačena býti měla.

Hrabě Špork byl v zahajovací schůzi nové lože zvolen prvním velmistrem a z ostatních členů první této české lože zednářské uvádíme

zetě Šporkova barona Františka Karla Sweerts, hrabě Norberta Vrbnu, hraběte Václava Kaisersteina, hrab. Guidobalda Martinice, hrab. Ferdinanda Paradisa, hrab. Jos. Kinského a jiné šlechtice české; dále náleželo k tajnému spolku několik učenců a spisovatelů, jako tajemník Šporkův Gotthard svob. pán Stillenau, který

se později odebral do Holandska jakožto jednatel této lože Pražské, aby spojení její s ložemi cizími udržoval, pak známý Karel šl. David, konečně někteří kupci vlastní, kteří tehdejší v Praze velký obchod v rukou měli a ve společnosti Pražské vynikající postavení zaujímali. V prvních letech trvání svého lože Pražská neměla žádné zvláštní místnosti, členové její scházeli se buď u hraběte Šporka nebo u některého jiného šlechtice, neboť musily se tyto schůze díti tajně, anžť pozornost strany jezuitské stále

Šporka a jeho přívržence sledovala, věříc zednářské jejích působení, které úřadům ličila v takovém světle, ja-



Socha sv. Jana Nep. na Karlově mostě v Praze.

koby čelilo proti zřízení státním i církevním. A skutečně podařilo se snahám těmto, v nichž účastnil se též jezuita P. Koniáš, vzbuditi domněnku, že hrabě Špork ve své knihtiskárně v Lysé dává potají tisknouti nebezpečné a pohoršlivé spisy, jež pak v lidu rozšiřuje. Roku 1729 došlo biskupské konsistoři v Hradci Králové udání, že hrabě Špork chová v knihovně své v Kuksu množství kacířských kněh, následkem čehož byla do Kuksu vyslána zvláštní komise, která opět v noci ke hraběti vnikla a celou knihovnu jeho, přes 30.000 svazků čítající, zabavila a do Hradce Králové odveztí dala. Proti Šporkovi zavedeno vyšetřování, které se vlekl po sedm let, ale roku 1736 úplným osvobozením hraběte skončilo; že zabavené knihy nebyly závadné, vysvitá z toho, že jich později arcibiskup Pražský hrabě Manderscheid za 12.000 zl. koupil a v arcidiecési své je rozdati dal.

Brzo po zasedání procesu tohoto hrabě Špork vzdal se úřadu velmistra zednářské lože Pražské a nástupcem jeho byl zvolen roku 1735 hrabě Ferdinand Paradis, tehdejší král, hejtman Nového města Pražského, jeden z nejčilejších členů lože, který však i přes úřední postavení své počal do lože uváděti, jako se v ložích cizích dělo, též rokování o záležitostech veřejných a o věcech politických. Horlivým pomocníkem byl mu při tom Karel šl. David, někdejší sekretář hraběte z Bubna, ctižádostivý muž, který si od převratu věcí v Čechách sliboval veliký prospěch pro svou osobu. Zastával totiž v loži zednářské náhled, že prý dcera císařova arcivévodkyně Marie Teresie nemá právních nároků na královský trůn český, nýbrž že bavorský kurfiřt Karel Albrecht dle dědičné smlouvy krále Ferdinanda I. s Bavorskem jest legitimním nápadníkem koruny české. Nejasné znění pragmatické sankce dávalo této agitaci jakousi oporu a dosti bylo těch mezi stavy českými, kteří byli toho náhledu, že v nebytí mužského dědice císaře Karla VI. patří posloupnost na trůn nikoli dceři císaře tohoto, nýbrž starší dceři císaře Josefa I., a ta právě byla choti kurfiřta Bavorského.

Náhled tento choval též hrabě Špork, jenž z oposice této nebyl se roku 1720 dostavil na sjezd stavovský, na kterém o pragmatické sankci jednáno bylo. Téhož smýšlení byla největší část prvních zednářů českých, v jejichž schůzích bylo o věci této za velmistrování hraběte Kaisersteina vždy horlivěji rokováno a pro smýšlení toto též v šir-

ších řadách šlechty české agitováno. Počínal se v posledních letech panování Karla VI. vždy čteněji do Čech dostavovati tajní jednatelé bavorští, kteří v lidu i ve vyšších třídách působili pro uznání legitimnosti nároků kurfiřta Karla Albrechta na korunu českou, a jak vydatné bylo toto působení jejich, podporované zlatem z Bavorska a spojeného s ním Francouzsko, objevilo se již roku 1741, kdy největší část šlechty české, od jednatelův oněch a prvních zednářův českých popletená, kurfiřtovi jakožto králi českému holdovala a též lid v jižních a západních Čechách proň získán byl.

Tohoto převratu politického, k němuž byl veškerým působením svým základy kladl a uváděním západnických zásad a řádu zednářskému do Čech půdu připravil, nedočkal se však hrabě Špork více, neboť zemřel dne 30. března 1738 a byl s velikou okázalostí v rodné hrobce v Kuksu pochován. Kdyby byl císaře Karla VI. přečkal, byl by stál zajisté v čele protivníků dcery jeho Marie Teresie a po brzkém vítězství téže byl by rovněž musil prehati z Čech do ciziny a statky jeho by byly propadly konfiskaci, jako se stalo se statky šlechtických zednářů českých, jak o tom na svém místě vyprávěti budeme. Tohoto osudu zbavila jej smrt a takž zachována mu byla čestná počest, která život jeho provázela; zachovány zůstaly rodu jeho všechny statky i vše ostatní jmění jeho, ale očividně nespočívalo Boží požehnání na statech jeho, neboť ještě během XVIII. století přešly vesměs v držení jiné.

Nechť humanita a lidumilnost zachováva hraběti Šporkovi světlou památku, nechť umění ctí jej jako štědrého mecenáše svého, nechť dodnes želmají jeho jmenuti, kdož z nadací jeho podpor a almužen požívají: živel český a národnost česká neděkují mu ni nejmenšího. Ač na půdě české zrozen, cítil se vždy jen ryzím Němcem, řeči české neznal, ano působil k poněmčování českých poddaných svých, vháněje dítky jejich do škol německých a zejména na panství Hradišti Choustníkovu, které bylo ještě ke konci XVII. věku úplně české, provedl poněmčení poddaných svých tak důkladně, jak o tom ten německý půlostrov, od severu hluboko do Hradecka zasahující, dnes na národnostní mapě země české nejvýmluvnějšího svědectví podává. Z plného sta kněh, které z jeho knihtiskárny v Lysé vyšly a jež z valné části obě dcery jeho z francouzského a anglického jazyka do něm-

činy překládaly a jež on mezi lid jen za účelem poněmčování rozdával, nebyla ani jediná česká, nébřž všecky německé. Pouze jediná kniha česká vyšla jeho nákladem a český ten jedináček byl kancionál, ježž farář Jan Josef Brozan v Chroustovicích z českých církevních písní sestavil, a jenž pod názvem „Nebeský slaviček“ roku 1719 v Hradci Králové tiskem vyšel. Takž nevyneslo veškeré veřejné působení hraběte Šporka lidu českému nejen nižádného užitku, nébřž národ náš doznal jím jenom skrácení na původní državě své.

Rovněž i osvětové působení jeho zůstalo v lidu českém bez účinku, poněvadž mu bylo v rouše německém podáváno, a takž lze říci, že též hrabě Špork plul s obecným proudem tehdejších vyšších kruhů, které národnost českou úplně ignorovaly a jazyk český již za vyhynulý pokládaly, jemuž netřeba více nižádné pozornosti a péče věnovati. Tento všeobecný příznak první polovice XVIII. století jest to jediné, co tuto nedbu živlu českého při hraběti Šporkovi poněkud omlouvá; jakožto od Němce nemohlo se žádati, aby národnost českou podporoval, a on také po dlouhý život svůj ničím na jevo nedal, že jako jeden z nejbohatších velmožův českých cítil se kdy národu českému zavázaným. Nečiniliť tak tehdaž i velmožové ze starých šlechtických rodův českých vzešli, a takž jest i hrabě Špork pravou charakteristikou doby oné, kterou národ český za svou nejtruchlejší musí pokládati.

Poměry poddanské za Karla VI.

Robotní patent císaře Leopolda I., daný na zámku Pardubském dne 28. června 1680, poskytoval, jak již řečeno, lidu poddanému vůči vrchnostem značných úlev v ohledu hmotném, ale vadou jeho bylo, že při všeobecném znění jeho nedělalo se v něm rozdílu mezi celoláníky a čtvrtláníky, tak že vrchnosti mohly těmto tak velká břemena ukládati jako oném. Dále nenalezalo se v něm zároveň ustanovení, že poddaní mohou si proti přehmatům a neoprávněnému utiskování vrchností a jejich zřízenců vésti stížnost k úřadům krajským nebo zemským. V přísném patentu ode dne 22. března 1680 bylo sice ustanoveno, že se stížnosti poddaných mají ohlašovati u krajských úřadů, ale zároveň bylo zaká-

záno znalecům práv a písma co nejprísněji, sestavovati poddaným písemné žaloby neb stížnosti proti jejich vrchnostem.

Tím se stala výhoda, ohlašovati stížnosti takové u krajských úřadův, úplně illusorní, neboť při tehdejších nízkém stavu vzdělání lidu selského nebylo mezi poddanými nikoho, kdo by byl podobnou píseinnou žalobu sestaviti mohl. A i kdyby tak se bylo stalo, byl úspěch stížnosti už napřed zmařen tím, že tatáž směla krajskému úřadu jen prostřednictvím vrchnosti podána býti. Která vrchnost by tu byla sama proti sobě jako žalobnice vystupovala a stížnosti poddaných svých podporovala? Konečně postrádal patent Leopoldův všelikého ustanovení o tom, že se na přestoupení jeho trest ukládá, a takž mohly vrchnosti a úředníci jejich v dosavadním utiskování a přetěžování poddaných dále pokračovati, aniž by se byly musily zákonného trestu obáhati.

Poněvadž pak ustanovení patentu ode dne 22. března 1680 nebyla v robotním patentu ode dne 28. června 1680 výslovně zrušena, platila tatáž i nadále, a tato vada lidumilného patentu Leopoldova sloužila vrchnostem za vítané zadní dvířka, jimiž všecky tři články patentu robotního od prvního počátku obcházeni mohli. A to se dalo hned také po odjezdu císaře Leopolda z Čech, kdež lid poddaný zůstal opět beze všeho zastání, neboť krajští hejtmané i zemští úředníci patřili sami k vrchnostem, i nedalo se od nich očekávati, že u vrchností na přísné zachovávání patentu Leopoldova naléhati budou. Poddaní pak byli krutým ztrestáním účastníkův selského povstání roku 1680 na dlouhá léta zastrašeni, tak že se ani neodvážili, na neoprávněné vydírání a utiskování se strany vrchnosti si stěžovati. Takž zůstal patent císaře Leopolda vlastně mrtvou literou a skoro na všech panstvích zavládly hned po roce 1780 tytéž bídné poměry, jaké byly před rokem tím v Čechách panovaly.

Třídenní robota v týdnu byla průběhem času od vrchnosti stále zvyšována a ke konci XVII. století musilo býti na četných panstvích zase po celý týden robotováno: kde pak vrchnost ostýchala se přece proti výslovnému znění císař. patentu jednati, pomáhali si panští úředníci jednoduše tím, že denní robotu na 12, ba až i na 16 hodin rozmnožovali, tak že i zde vlastně celá dřívější tuhá robota panovala. Rovněž libovolně ustanovovány poddaným kontribuce, jež sněm každo-

ročně vypisoval, a teprva v posledním roce panování Leopolda I. bylo k nalehání vlády císařské při jednotlivých berních ustanovováno, jakou částkou vrchnosti a jakou poddaní k nim přispívati mají. Že ale i tu vrchnosti vždy jen vlastního prospěchu dbaly, toho doklady uvedli jsme při líčení finančních záležitostí sněmovních. Konečně nedbáno ani ustanovení třetího článku patentu Leopoldova, že poddaní nemají býti k tomu nuceni, aby od vrchnosti potřeby své životní a hospodářské za drahý peníz kupovali. I v tomto ohledu vráceno se zase k bývalým poměrům a poddaní musili od vrchnosti všechny tyto potřeby své odbírat za ceny, jaké si panští úředníci sami ustanovovali. Ba byli nuceni i k odbírání takových věcí, jichž ani sami nepotřebovali, a musili se o další prodej těchže starati, nechť při tom třebaš prodělali a škodu utrpěli. Všecko toto obnovené vydírání a utiskování lidu poddaného, kterým byla zřejmě ustanovení patentu Leopoldova bezohledně porušována, vycházejí na jevo z četných oněch stížností, ke kterým se lid selský po novém třicetiletém utrpení svém konečně odvážil a nevěda si jinak pomoci, mnohde zase násilí proti vrchnostem a úředníkům jejich se chápal. Od roku 1680 zmáhala se nespokojenost mezi lidem poddaným vždy více, rostla i za panování císaře Josefa I., za něhož bohužel taktéž nedošlo k nějaké nápravě poddanských poměrů, přešla v dědictví též vládě císaře Karla VI., za níž hned v prvních letech na mnohých místech ve zjevnou vzpouru přecházeti počala.

Již roku 1711 vzepřeli se poddaní panství Slatinanského v Chrudimsku svému pánovi, pověstnému dříči lidu selského Karlu Josefovi Zumsandovi ze Sandberku, jenž poddané své nelidskými robotami obtěžoval, ve strašlivém sklepe pod tvrzí svou je věznil, ukrutně bil a hladem mořil, že již slovo „Zumsanda!“ každého strachem a hrůzou naplňovalo. Když pak poddaní konečně k násilí proti němu sáhli, vzbudilo to pozornost i u zemského úřadu v Praze a Zumsanda byl pro ukrutné s poddanými svými nakládání před soud do Prahy pohánán a na to do žaláře ve věži Daliborce uvržen, v němž po delší čas zůstával. Ještě větší odboj vznikl téhož roku proti držiteli panství Starých Buků u Jaroměře ryt. z Adlersberku, jenž taktéž poddané své nekřesťansky utiskoval. V několika dnech pozdvihlo se dvacet vesnic proti pánovi tomuto a vzbouřenci spůsobili

nesmírných škod na vrchnostenských statech. Avšak rychle přivoláno z Králové Hradce vojsko, které vzpouru násilně potlačilo, nežli se dále rozšířila. Všickni účastníci bouře této byli uvězněni, mrskáni a mnozí z nich i ubiti.

Pravým tyranem poddaných svých byl hrabě Karel Jáchym Breda, držitel několika panství v Rakovnicku, jenž na jaře r. 1713 koupiv panství Pečecké u Kolína, ihned počal veškeré nedoplatky berní a dávek po předešlé vrchnosti nemilosrdně na sedlácích vydírati a jim nebývalé roboty ukládati. To pobouřilo mysl lidu poddaného, že zpíval o novém pánu hanlivé písně, z nichž jedna v paměti lidu tamního dosud se zachovala, majíc tento začátek: „Ach, běda, běda — koupil nás Breda — z Pečeckých sedláků — nadělal žebráků“ atd. Podniceni byvše propuštěným panským správcem, shlukli se v říjnu 1713 sedláci z několika vesnic a ozbrojivše se někteří střelnou i sečnou zbraní, ostatní pak podávkami, kosami neb kyji, táhli od vesnice k vesnici, všude sedláky a mužskou čelď třebaš násilím v řady své přibírajíce, že zastup vzbouřenců na tři sta hlav vzrostl, a též sedláci na sousedních panstvích bouřiti se počali. Hejtmán Pečeckého panství František Vojtěch Schultz, nemilosrdný vykonavatel krutých rozkazů hraběte Bredy, povolal oba hejtmany kraje Čáslavského do Peček, aby hleděli rychtáře vzbouřených vesnic k utišení lidu přiměti. Ale vzbouřenci, kteří se byli v lese u Solopisk po vojensku ohradili a tam ve zbrani a pochodech vojenských se cvičili, zamítli dobré rady rychtářů, k povolnosti již nakloněných. Teprva když oba krajští hejtmani mezi sedláky se dostavili a stížnosti jejich vyšetřiti slíbili, rozešli se vzbouřenci, očekávajíce, že požadavkům jejich bude vyhověno. Ale hrabě Breda a hejtmán jeho Schultz uvalili všecku vinu na sedláky a takž položeno vojsko do jejich vesnic a sedláci odsouzeni k náhradě zameškaných robot i všech způsobených škod, aniž by se bylo i jen jediné ze stížností jejich vyhovělo. Jen ze zvláštní milosti císařské bylo jim resolutí ode dne 14. listopadu 1713 další trestání „těžkého provinění jejich“ odpuštěno, jinak ale mělo při plné náhradě za veškeré škody povstáním jejich způsobené zůstatí. Rozhodnutí takové ovšem neuspokojilo sedláků a proto počali se opět srocovati a hrozili novou vzpourou ve větších rozměrech než dříve, jakmile vojsko odtáhne. Proto zůstalo totéž ještě po dlouhou dobu ve vesnicích a hejtmán Schultz

ze msty nakládal s poddanými při robotách, možno-li, ještě hůře než před tím. To se opakovalo i za nástupců jeho v úřadě hejtmanském a ještě roku 1733 (dne 9. prosince) dostal Pečecký hejtmán Ferdinand Bieber od krajského úřadu Čáslavského ostrou důtku, kterak ubozí poddaní Pečečtí žalostně si nařikají, že „hejtmán proti cís. robotnímu patentu novoty v robotování na jejich úkor zavádí, s lidmi krutě zachází, nemilosrdně je bítí dává, jak na jejich tělech zřejmě se vidí, což jest proti vůli panovníkově. Letos že i tak dálece se zapomněl, že svátek Panny Marie zneuctil tím, že v tento zasvěcený den lidi bítí dal. Jest-li ale i po tomto napomenutí svého nelidského počínání nenechá, bude ke krajskému úřadu pohnán, kde s ním vedle zaloužení naloženo bude.“ K tomu připojujeme, že roku 1737 panství Pečecké pro špatné hospodářství hraběte Bredy bylo pod sekvestr dáno a o rok později od věřitelův co panství fundatorní arcibiskupovi Pražskému přiděleno.

Podobné místní vzpoury poddaných udály se v těch letech i na jiných panstvích v Čechách a zprávy o tom vládě Vídenské zasílané přiměly císaře Karla k tomu, že roku 1717 dal robotní patent Leopoldův znovu vyhlásiti a rozšířil ustanovení téhož ještě tím, že poddaní mají nejen právo stížnosti své proti vrchnostem u krajských úřadů přednáseti, ale že se v procesech svých i dále k úřadu král. místodržících a konečně i pro střednictvím král. dvorské kanceláře české k panovníkovi mohou odvolávat. To byl ovšem ústupek značný, ale přece neměl valného účinku, jelikož i nyní musili poddaní tyto stížnosti své jen prostřednictvím vrchností podávat. Ovšem bylo zároveň vrchnostem nařízeno, aby stížnosti poddaných zevrubně vyšetřovaly a dle cís. patentův a slušnosti jim odpomoci hleděly, což v každém jednotlivém případě do šesti neděl vyřízeno býti mělo. Ale málo bylo těch poddaných, kteří by byli mohli obtížnou a nákladnou cestu rekursu ke třem stolicím proti vrchnosti nastoupiti. A poněvadž byly v cís. patentu z roku 1717 též ustanoveny tresty na pomnutí jednotlivé stolice nebo vrchnosti i na přímé obtěžování panovníka: tu již dokona byli poddaní odrazováni od toho, domáhati se práv z onoho patentu pro ně vyplývajících, a vše zůstávalo zase při poměrech dosavadních. Výslovně bylo v patentu opakováno, že sedláci mají vrchnostem v týdně jen po tři dni robotovati a za každý další den ro-

boty, jehož bylo zejména v čas žní třeba, a za každou dalekou fůru že se jim má náležitá náhrada dáti. Konečně bylo vrchnostem poznovu zakázáno, nutiti poddané k odbírání potřeb životních a hospodářských, jakož i zvyšovati jim poplatky a vybírati od nich příspěvky na vydržování panských úředníků. Ale všechna tato přesná ustanovení nedovedla postaviti hráz proti libovolnému jednání vrchností s poddanými a též po roce 1717 hospodařeno na panstvích týmže způsobem, jak to po celé století již obyčejem bylo.

Kterak vrchnosti dovedly ve všem jediné prospěchů svých vyhledávati a největší část berních povinností svých na poddané svalovati, objevilo se při zakládání nového katastru, jenž z nařízení císaře Karla roku 1713 počátek svůj vzal a berní rollu z roku 1654 nahraditi měl. Pozemky byly tu odhadovány dle velikosti a dobroty půdy, načež byl vypočten výtěžek a od toho odražen příslušný náklad; k tomu připočteny též důchody z chovu dobytka, ovocnictví atd. Čistý výtěžek 180 zl. pokládán za jednu usedlost a uložena jí daň 60 zl. Při vypočítávání čistého výnosu rozdělena celá usedlost na 64 částí a držitel jedné části platil 56 krejcaru daně. Při oceňování vrchnostenských pozemků byl však náklad na kulturu mnohem výše počítán, než u pozemků selských, také daň byla z nich mnohem menší uložena a důchody od poddaných vybírané nebyly vůbec vpočteny. Tím se stalo, že vrchnost platila pouze čtvrtinu těch daní, jaké sedlákům uloženy byly.

Vedle těžkých břemen robotních spůsobil hlavně tento nespravedlivý způsob v ukládání daní nespokojenost v lidu poddaném a stále obnovovaly se rozmišky mezi vrchnostmi a sedláky, tak že úřad zemský v Praze k vyřizování těchže již ani nestačil. Proto bylo k návrhu král. místodržících dne 16. srpna 1724 vydáno cís. nařízení, dle něhož byl v Praze zřízen zvláštní úřad pod přednostou hrabětem Norbertem Kolovratem, jenž by různice mezi vrchnostmi a poddanými o potvrzení výsad nebo z jich nepravého výkladu vzniklé vyšetřoval a porovnával; mimo to byli pro urychlení procesů zřízení zemští právní, kteříž by poddaným zdarma nebo za skrovný jen plat radou i pomocí sloužili. Z opatření tohoto, které svědčí o péči vlády Karlovy o zlepšení poměrů lidu poddaného, dovedli ale těžiti jen obyvatelé měst

šosovních, kde pomocí škol přece větší vzdělání panovalo a otevřenější hlavy v kruzích měšťanů oposici proti přechmatům vrchností účinněji vésti znaly. V četných městech takových vymohli si měšťané na šosovních pánech v těch letech potvrzení starých výsad svých, které jim od vrchností zadržovány neb skracovány byly, ač i to se nedálo bez dlouhých procesů, neboť málo bylo těch pánů tehdaž v Čechách, kteří by byli dle intencí panovníkových oprávněným stížnostem poddaných svých dobrovolně odpomoci chtěli.

Tím hůře bylo poddaným selským, kteří za stoleté poroby na mysli i duchu otupěvše a beze všeho vzdělání jsouce, ani výhod zákony a vládními nařízeními jim poskytovaných ve prospěch svůj používatí nedovedli. Takž zůstávalo v poddanských poměrech na vesnicích vše při starém, utiskování a vyssávání sedláků pokračovalo i přes císařský patent z roku 1717 dřívějším způsobem též za dalších let panování císaře Karla VI. dále, roboty ukládány jim stále v téže výši jako jindy a břemeno daní uvalováno na ně i při novém katastru tou měrou, že to bylo také jednou z hlavních příčin, proč tisíce sedláků ve dvacátých a třicátých letech XVIII. století se statků svých sbíhalo a přes hranice do Saska a do Pruska prchalo. Nejen z příčin náboženských dalo se houfné prcháání toto ze země české, také nesnesitelné poměry poddanské přičiňovaly se k tomu, že lid poddaný rodnou půdu opouštěl, když ani právem ani mocí zlepšení bědných poměrů svých dosíci nemohl. Také zminěná již bouře na Opočensku roku 1732 měla vedle důvodů náboženských též své příčiny sociální a nikdy by působení agitátora Liburdy tamže nebylo dosáhlo tak obecného účinku v lidu selském, kdyby nespokojenost téhož nebyla zároveň krutými poměry poddanskými vznícena bývala. A když za nedlouho na to na některých panstvích sedláci proti nesnesitelným robotám poznovu činně se vzepřeli, tak že bouřné toto hnutí lidu selského jen mocí vojenskou utlumenó býti mohlo, seznáno konečně v Praze i ve Vídni, že jedině vrchnosti svým utiskováním poddaných a drzým nešetřením zákonných ustanovení jsou vinny těmito stále se opakujícími vzpourami lidu selského, a že tudíž důrazně proti nelidskému jednání jejich zakročeno býti musí, nemá-li jako roku 1680 ku všeobecnému povstání poddaných v Čechách dojíti.

Po spravedlivém uvážení všech těchto

okolností odhodlal se císař Karel již na sklonku života svého ke kroku, který by byl za panování jeho stav lidu poddaného v Čechách snesitelnějším učinil, kdyby se důrazu jeho již při vydání robotního patentu z roku 1717 bylo užilo. Dne 27. ledna 1738 vyšel císařský patent, spolupodepsaný od státních radů hraběte Kolovrata a hraběte Kinského, jímž se poměr mezi vrchnostmi a poddanými v Čechách nově upravoval. Byl to nový patent robotní, který se jasností a přesností svou od obou předešlých prospěšně lišil a za skutečný pokrok v oboru zákonodárství poddanského pokládán býti musí. Především byl v něm podrobně ustanoven způsob, jakým spory mezi vrchnostmi a poddanými vyřizovány býti mají: dále vyměřeny přesně všechny roboty a při tom nařízeno, aby dny nedělní a sváteční, když sedláci v tyto dny na potažních robotách meškali, byly v dny robotní vpočteny, neboť vrchnosti neděle a svátky sedlákům v počet dnů robotních nezapisovaly, což jim v patentu výslovně vyčítáno bylo. Dosavadní způsob počítati den robotní od slunce východu do slunce západu, což v letní době 16 hodin denních činilo, obnezen tím, že se ruční i potažní robota denně na 10 hodin s dvouhodinovým odpočinkem ustanovila, kterážto doba se pouze v čas žní o něco prodloužiti mohla. V době výsevu a žní směly sice vrchnosti na sedlácích celotýdenní roboty vyžadovati, avšak pouze v případech nejnutnějších, a měly vrchnosti správu polního hospodářství svého tak zaříditi, aby ve žních sedláci též své svobodné dny v týdnu měli. Také co se týče dalekých for byla v patentu obsažena určitá ustanovení a ruční roboty nesměly sedlákům na velké vzdálenosti ukládány býti. Robotní dny, jichž vrchnost nepoužila, mohla si od sedláků penězi dáti nahraditi, při čemž výši náhrady vrchnost sama ustanoviti mohla. Zákaz, že vrchnosti nesmí poddané donucovati, aby své potřeby od nich kupovali, byl obnoven a při tom dodáno, že vrchnosti nesmí nutiti sedláky, aby jim své koně a hovězí dobytek za laciný peníz prodávali. Aby poddaným nemohly od vrchností větší berně libovolně ukládány býti, bylo nařízeno, aby v každé vesnici byla založena kniha berní a každý sedlák aby dostal do ruky knížku berní, aby výši sněmem předepsaných daní určitě seznati mohl. Konečně bylo vrchnostem zakázáno, ukládati poddaným pokuty na penězích a byly-li uloženy, neměly převyšovati škodu způsobenou. Zvlášt-

ním pokrokem sluší zváti, že každé překročení patentu tohoto se strany vrchností neb jejich úředníků mělo dosti vysokými peněžními pokutami — u vrchností 100 až 200 dukátů a u panských úředníků 50 až 100 zl. rýn. — stiháno býti.

Třetím článkem patentu byla obnovena zvláštní komise, při úřadu místodržitelském, roku 1724 zavedená, aby výsady a stížnosti poddaných vyšetřovala. Působnost její byla blíže vymezena tím, že král. místodržící měli stížný spis i příslušnou zprávu krajského úřadu dodati této komisi; ta pak provedla stručné řízení, při čemž mohla poddaným ve spleťtých věcech přidati právního zástupce z úřední povinnosti. Komise vyšetřivši řádně spornou věc, podala své právní dobrozdání místodržícím, aby vynesli rozsudek.

Mohl tudíž tento robotní patent Karla VI. přivoditi skutečné zlepšení poměrů poddanských v Čechách, kdyby jen určitých ustanovení jeho bylo od vrchností šetřeno bývalo, a kdyby příslušní úřadové byli přísně nad prováděním jeho bděli. Ale stoleté zlořády v oboru tomto všeobecně zakořeněné nedaly se rázem vymýtití a vrchnosti dovedly i potom sterým způsobem patent obcházeti. Ač jim peněžité tresty hrozily, přece jako dříve ukládaly čtvrtláníkům tytéž daně a poplatky jako celoláníkům a zvláště oblíben byl u nich způsob, že usedlosti selské dělily na tři i čtyry díly a pak od každého nového držitele tutéž robotu a tutéž daň vymáhaly, kterou byl dříve jediný celoláník odváděl. Takž nedocílil Karel VI. ani patentem tímto uspokojení v lidu selském, stížnosti poddaných se opakovaly dále a ještě téhož roku 1738 došlo na několika místech země české i ku zjevným vzpourám poddaných proti vrchnostem, které zase jen mocí vojenskou potlačeny býti mohly. Zejména stalo se tak v září toho roku na Opočensku a na Litomyšlsku, kde sedláci na nový patent se odvolávajíce a mylně si jej vykládající, žádných robot vůbec dělati nechtěli a násilí proti panským úředníkům se dopouštěli. Z Hradce Králové poslány do Opočna tři setniny vojska, které vzbouřené sedláky schytilo a do vazby na zámku Opočenském přivedlo. Vyšetřující komise odsoudila původce bouře ku trestu na galejích v Dalmacii, ostatní účastníky k žaláři neb ke trestům tělesným. Do Litomyšle vysláno z Prahy 180 vojáků, kteří rovněž vzbouřené sedláky rozehnali a vůdce jejich do Prahy zavezli, kdež po léta byli

vězněni, kdežto ostatní vinníci byli mrskáni neb ku práci obecní odsouzeni. *)

Takž lze říci, že též robotní patent císaře Karla VI. zůstal v Čechách bez kýženého účinku a že se poměry poddanské na konci panování císaře tohoto nalezaly celkem v témže bědném stavu, jako na začátku jeho. Vedle uvedených již příčin přispívala k tomu velikou měrou též ta okolnost, že reformní kroky Leopolda I. a Karla VI. v oboru tomto obmezovaly se výhradně na upravení záležitostí robotních a že též na upravení právního poměru poddaných k vrchnostem ani vzdáleně nebylo pomýšleno. Nevolnictví, jak se během XVII. století v Čechách bylo vyvinulo, nelišíc se mnoho od stavu otrockého, zůstávalo všemi těmi polovičatými reformami zhora nedotknuto, lid poddaný nebyl pánem svých pozemků a přece byl po celý život svůj vázán ke hrudě, neměl práva volně se stěhovati a volně se ženiti neb vdávati, neměl práva syny své dávati na řemesla neb na studie — slovem byl otrokem, jehož každý krok od libovůle vrchností a jejich úředníků závisel. Kterak měla v nevolníkovi takovému láska k rodné půdě a láska k vlasti, vážnost a úcta k představeným a k úřadům, touha po vzdělání a dobývání vlastního majetku vznikat? Teprva zrušením nevolnictví za císaře Josefa II. byl stav rolnický z otrockého snižení svého zase na důstojnost člověčenskou povýšen.

V témže trudném stavu jako v království Českém nalezal se poddaný lid také v markrabství Moravském, neboť i tam počínaly si vrchnosti proti poddaným tímž krutým způsobem, ukládaly jim stále větší roboty a břemena, svalující na ně největší část berní, kterými samy povinny byly. Proto daly se též na Moravě časté vzpoury poddaných proti vrchnostem již ke konci XVII. století, jak se to připomíná při roku 1695, kdy se na biskupském panství Hukvaldském pro přílišné roboty shluklo 1500 sedláků nedaleko Štramberka, kteří jen mocí vojenskou rozehnáni byli, kdežto 24

*) Chrudimská kronika Ceregetti-ho vypravuje o tomto selském vzbouření následovně: „Roku 1738 přišel patent strany ulevení selských robot, čehož se sedláci tuze držíce, až i robotovati nechtěli. Na něž potom přišli Pražští vojáci a takto je pokojili: osm vojáků vzalo jednoho sedláka, na dlouhou stolicí jej položice, a druhí čtyři dali mu padesát ran, až mu krev stříkala a maso se třepilo, od čehož dva umřeli, jeden na Městecku, druhý na Litomyšlsku.“

předních původců té bouře v železích do Kroměříže odvedeno a tam potrestáno bylo. Ba ve východních krajích Moravy byl na tom selský lid mnohem hůře než v Čechách, neboť zde netrpělo obyvatelstvo po třicetileté válce vpády nepřátelskými, jakými Morava od roku 1663 až do roku 1710 od Tatarův, od Turkův a od rebellův uherských tak často k nesmírné ztrátě své byla stíhána. Mnoho měst a sta dědin moravských bylo za vpádů těch dokona vyloupeno a vypáleno, všechen dobytek tamní od nepřátel odveden, pozemky nadobro spustošeny a mužské obyvatelstvo, pokud nebylo do otroctví tureckého zavlčeno, neustále voláno k hájení hranic, tak že nebylo nikoho, kdo by doma role a vinice zdělával. Po mnoho let nemohly ze zubožených krajů těch žádné daně odváděny býti a teprva po upokojení Uherska na konci panování císaře Josefa I. mohla si též Morava po dlouhých válečných útrapách oddechnouti a na zlepšení hmotných poměrů svých pomýšleti. Ale lidu poddanému se ani potom žádné úlevy nedostalo.

Již za zmíněných vpádů nepřátelských sbíhalo mnoho poddaných se statků, tak že i sněm proti tomu zakročiti musil; ve zvýšené míře se opakovalo toto prchání poddaného lidu ze země moravské hned za prvních let panování Karla VI., když na Moravu počali přicházeti tajní oni jednatelé, kteří z příčin náboženských lid do Saska a Pruska lákali, slibující sedlákům zároveň svobodu a zbavení se břemen robotních. Svůdná tato slova docházela na Moravě ještě ochotnějšího sluchu než v Čechách, a takž odcházelo od roku 1716 z Moravy mnohem více tajných nekatolíků, než z Čech, tak že osada Ochranovská v Lužici z větší části z Moravanů záležela a oni na místě „českých bratří“ název „moravských bratří“ si přikládali, který jim pak i na dále zůstal, neboť osady od nich v jiných zemích založené sluly osadami „moravských bratří.“ Také na Moravě přispívaly k tomu valnou měrou bedné poměry poddanské, že se takové tisíce poddaných za hranice stěhovalo, ač veřejně se hromadné toto odcházení z vlasti přičinám náboženským připisovalo.

V obojím směru však měl poddaný lid moravský důvody k tomu, aby nesnesitelným poměrům domácím unikal; po krátké tolerantní době za Josefa I. počalo zase na celé Moravě přísné vyhledávání a stíhání nekatolíků, kdežto břemena robotní stále tatáž zů-

stávala, ba mnohde ještě těžšími se stávala. Vešloť tehdáž při změnách v držení statků takřka v obyčej, že nová vrchnost dala si od poddaných předložiti staré urbáře, v nichž veškeré povinnosti jejich zapsány byly, předstírajíc, buď že je znova potvrditi buď něco v nich poopraviti chce. Pak ale nebyly urbáře obcím více vráceny a když si tytéž u krajských úřadů neb u zemské vlády v Brně stěžovaly, zůstávaly ovšem oslyšeny, poněvadž žádných písemných důkazů v rukou neměly. Páni purkrabí a správcové vrchnostenští utiskovali pak sedláky tím krutěji. Podobně úskočným způsobem jednaly vrchnosti též s městy šosovními, jak o tom vypravují monografie měst moravských, v nichž se vesměs na toto nelidské jednání vrchností stesky vedou. Když město Byteš hraběti Werdenbergovi místo originálů svých výsad zaslalo jen opisy těchže, bylo za to stiženo pokutou 40 tolarů, kteráž pokuta ještě dvakrát zvýšena byla, načež vrchnost města všecky dosavadní dávky a poplatky z várek, ze šenku, z piva, z mýta, z pozemků atd. tři až čtyřkrát zvýšila. Na pusté domy měšťanské ve městě tomto dosazovala vrchnost chalupníky ze vsí, ne tak k vůli zvelebení města, nýbrž aby větší příjem měla; který měšťan pak neodváděl na zámek tolik, kolik vrchnost chtěla, byl dán na chalupu. Když byl tehdáž prodej tabáku vrchnostem dán, pronajal Meziříčský pán prodej tento židovi a celé panství pod velkou pokutou nuceno bylo, aby u žida kupovalo. Jinde byl tabák od vrchnosti odeslán rychtáři měšťskému s poručením, aby jej osobně po domech rozprodal a peníze ihned odvedl. Vzpírala-li se obec požadavkům vrchností, byla za takovouto „neposlušnost“ vazbou trestána (Bytešští konšelé byli pro takovou peněžní záležitost po celý týden na Náměšti vězněni); zdvihlo-li některé město šosovní, všech práv svých zbavené, proces proti nemilosrdné vrchnosti, táhl se týž po léta a způsoboval ohromných výloh, aniž by byl ke kýženému výsledku vedl, jak to dějiny četných měst moravských dosvědčují.

Robotní práce lidu selskému od vrchností ukládaná trvala na Moravě jako v Čechách od 1. ledna do konce června po tři dni v týdnu, od 1. července až do posledního září však po celý týden, načež od 1. října do konce roku zase po tři dni týdně robotováno býti musilo. Na podzim se zvyšovala robota tato ještě dostavováním honců k honbám, v zimě pak sekáním ledu, odvážením

dříví z lesů atd. Při tom všem byly sedlákům daně od sněmu moravského jak z lánů tak z komínů ustanovené libovolně zvyšovány, jen aby vrchnosti své vlastní daně co nejvíce snížit mohli.

K neustálým stížnostem poddaných na zlořád tento, k němuž se stavové moravští na sněmu sami přiznali, jen že vinu toho na úředníky své svalovali, byly k naléhání vlády císařské též na Moravě zavedeny berní knížky, aby každý poplatník určitě věděl, jak vysokou daň má ročně odvádět. Vydáním zvláštní pragmatiky z roku 1706 pro moravské krajské hejtmany, jak mají vyřizovati spory mezi poddanými a vrchnostmi vzniklé, měl býti trvalý řád ve věci této zaveden, ale jak málo pragmatiky šetřeno bylo, vysvitá z té okolnosti, že musila býti za Karla VI. několikrát znovu opakována. Ano

reskriptem ode dne 11. března 1737 musil císař při král. tribunálu v Brně (zemském hejtmanství) zřídit zvláštní komisi ku jednání rozepří mezi vrchnostmi a podda-

nými, což jest důkazem, že ani činnost krajských hejtmánů nebyla poddaným valně ku prospěchu.

Při tomto trudném stavu poddaného lidu

moravského, jenž ani sněmovní ani vládní zakročování u vrchnosti mnoho neodpomáhalo, není divu, že jako v Čechách též na Moravě docházelo i dále ku vzpourám poddaných proti vrchnostem, jež pak zase mocí vojenskou potlačovány býti musily. Bouře taková stihla se opět v září roku 1707 na Malenovském panství hraběte Filipa Liechtensteina pro sporné pozemky, při čemž několik osob střelbou zraněno bylo; ale nejvíce vzpour dalo se na Valašsku, kde lid častými vpády Turkův a rebellův uherských velice zdivočil a spustošením tamních měst a dědin o živnosti své byv přiveden ve sbory loupežné se

shlukoval a na majetku vrchností se hojil. Za válek v první polovici panování Karla VI. bylo na Moravě málo vojska a bylo-li kdy jaké proti loupežným tlupám na Valašsku vysláno,



Hrabě Špork.

nepořídilo nikdy mnoho, poněvadž valašské hory, lesy a rokle byly pro úkryt vzbouřenců jako stvořeny, neboť je tam vojáci stíhati nemohli. Pomýšleno tedy zřídit opět zvláštní ochranný sbor z obyvatelstva samého, valašského, jehož účastníkům „portáši“ říkáno, a jenž se byl již za války třicetileté v těch krajinách dobře osvědčil. Vrchnosti, které sboru tomuto vznik daly, aby řádným odbojníků škod netrpěly, vymohly toho roku 1717 na sněmu moravském, že sbor portášů měl z prostředků zemských vydržován býti, a dáno mu zřízení vojenské. Skládali se pak portáši z poručíka, ze šikovatele a náměstka jeho, z pěti desátníkův a 54 prostých, kteří se v šestero desátnictev dělili. Portáši tito měli časté srážky s tlupy nespokojených poddaných, kteří se pak ještě dlouho násilí proti vrchnostem v oněch stranách země moravské dopouštěli, ale osvědčovali se jako „národní četnictvo“ velmi dobře po celé XVIII. století, tak že roku 1787 navrhovali stavové moravští, aby ústav portášů rozmnožen a na všechny kraje moravské rozšířen byl. Návrh tento byl ale od tehdejší vlády zavržen, poněvadž lepší policejní ústavy postačovaly udržovati bezpečnost vnitřní v zemi a roku 1828 byli moravští portáši úplně rozpuštěni.

Působnost jejich za panování Karla VI. přispěla sice k utlumení všech dalších vzpour lidu poddaného proti vrchnostem, ale neměla vlivu na smýšlení lidu valašského v ohledu náboženském, neboť právě z Valašska v těch dobách nejvíce tajných nekatolíků do Saska a do Pruska prehalo a také se v krajině oné po vydání tolerančního patentu roku 1781 nejvíce z obyvatelstva k víře evangelické přihlásilo. I na Moravě nezměnily se tudíž poměry poddanské za Karla VI. nikterak k lepšímu a všechna tíha nevolnictví a roboty spočívala tam na lidu poddaném, jako tomu v druhé polovici XVII. století bylo.

Obchod a průmysl. Poštovníctví. Řemesla a cechy.

Hmotná bída v poddaném lidu selském, jenž byl vesměs lidem rolnickým, byla zaviněna nejen utiskováním a vydíráním se strany vrchností, nýbrž také tou okolností, že povolání činitelé, totiž země a stát, ničeho nečinily pro povznesení rolnictví a zvýšení důchodů jeho i odvětví s ním spojených. Již

od druhé polovice XVII. století byl ve Vídni oblíben tak zvaný systém merkantilní, soustava, při které stát dbá jediné povznášení obchodu a průmyslu, kdežto rolnictví, chov dobytka, vinařství, hornictví atd. se zanedbávají. Ale též obchod mohl se při soustavě takové jen jednostranně vyvíjeti, neboť hlavní zásadou její bylo, co nejvíce ze země vyvážeti a co nejméně přivážeti a též to, co se nevyhnutelně přivážeti musilo, mělo se nikoli penězi, nýbrž zase jen domácím zbožím platiti — zásada to, která by ku zničení všeho obchodu mezinárodního vedla, kdyby ji každý stát vzájemně prováděl. Tím byl obchod domácí obmezován a zanedbáván, jednak podporován a vyvíjen pouze ony odbory průmyslové, které zboží pro vývoz do ciziny vyráběly.

Soustava tato byla prováděna za Leopolda I. i za Josefa I. a dosáhla vrchole svého za Karla VI., ve kteréž době jí všechny ostatní zájmy národohospodářské podřizovány byly. Učení, že se domácí výrobou a vnitřním obchodem nerozmnožuje v zemi národní jmění, když sem žádných peněz z ciziny nepřichází, bylo tehdež za samospasitelné pokládáno, a takž podporován jediné obchod a to hlavně obchod zámořský a průmysl pro vývoz do ciziny pracující: rolnictví a příbuzných odvětví nikdo si nevšímal a proto nedovedl ode všech opuštěný rolník zvyšovati rozumovým hospodařením důchody své a vlastně se ani o to nestaral, ať nebyl skutečným držitelem pozemku svého a neustálá robota mu toho taktéž nedovolovala. Chov dobytka trpěl častými pády moru, k jehož zamezení nebylo učiněno potřebných opatření zdravotních; a jelikož ani vrchnosti o povznesení oborů těchto nepečovaly, mohlo se to tím méně od sedláka nevolníka očekávati.

Neblahé následky této jednostranné politiky národohospodářské značí se zřejmě ve hmotných poměrech Čech i Moravy za doby císaře Karla VI., kterých se také zde blíže dotknouti musíme. Přispívala politika tato, jak řečeno, valnou měrou ku bíděmu stavu lidu rolnického, jak jsme již v předešlé kapitole vylíčili, a proto mají též stránky tyto vnitřní souvislost, kterou se tehdejší hmotné poměry vzájemně vysvětlují. Země česká byla tehdež obětí soustavy merkantilní, která rolníka a řemeslníka, jenž pro vývoz nepracoval, takřka ubíjela. Tím vysvětluje se také stálé klesání řemesel ve městech českých a moravských, které po válce třicetileté na-

stalo, a jediné soukenictví, plátenictví a sklářství těšilo se podpoře vládní, poněvadž výrobky jejich hlavně do ciziny rozváženy byly. Příslušníci všech ostatních řemesel, kteří jen pro domácí spotřebu a pro vnitřní obchod pracovali, musili se proto též rolnictví chápati, neboť by je řemeslo vždy více utuchující již nebylo uživilo.

Nejkřiklavějším důsledkem soustavy merkantilní pro českou zemi bylo, když císař Leopold I. dne 1. září 1692 vydal rozkaz, že bavorská sůl z Hallu, která již přes šest set let po tak zvané „zlaté stezce“ byla do Prachatic přivážena, odkud ji po celých Čechách rozváželi, nesmí se více do země voziti; za to byla přes Krumlov a Budějovice do Čech dovážena sůl gmundská, která jako státní regal byla také dražší a mimo to vládě za vhodný předmět k ukládání daně sloužila. Současně uložilo se na všecku cizí sůl vysoké clo a sice na strych soli bavorské 1 zl. 49 kr. a na strych soli saské dokona 3 zl. 9 kr.; po Vltavě a po Labi pak se nesměla cizí sůl vůbec do Čech dovážeti, aby tím doprava její co nejvíce byla zdražena. Vše to mělo za následek, že druhdy tak čilý obchod „po zlaté stezce“ v několika letech úplně zanikl a bohaté jindy město Prachatice o blahobyt svůj a o pověst města obchodního navždy připraveno bylo. Snadno lze pochopiti, že bavorská vláda vzala odvetu za tento zákaz soli bavorské v Čechách a navzájem zakázala z Čech do Bavor vyvážeti obilí a pálené nápoje, čímž rolnictví a vinopalství v jižních krajích českých citelně poškozeno bylo.

Na štěstí jest země česká přírodou tak štědře obdařena, že ani tato zvrácená soustava národohospodářská nemohla obchod její v jiných krajích týmž způsobem obmeziti, neboť méně úrodné země severnější byly nutně na české obilí, český chmel, české ovoce a jiné plodiny zdejší nezbytně odkázány, a takž kvetl obchod v oboru tomto a rozvíjel se po zemi a po vodě, hlavně pak lacinější dopravou po Labi, vždy utěšeněji. Od počátku XVIII. století stávalo na Labi u Lovosic každoročně na podzim množství lodí saských a německých, odvázejících odtud obilí, ovoce, víno atd., kdežto silnice hemžily se nákladními vozy, jež zase ponejvíce sukno, plátno a sklářské výrobky do ciziny vyvážely. Čeští soukeníci, pláteníci a skláři měli své sklady v Lipsku a ve Frankfurtu, v Hamburku a Gdanskú i ve městech nizozemských, do nichž v čas trhů výrobky své po vozech dopravovali. Pro-

střednictvím anglickým dováženo toto české zboží dále do Francie, do Španělska a Portugalska, ba až do Ameriky. Na druhé straně dojížděli formani čeští do Polska a do Uher, na Rus i do Turecka, se kterýmižto zeměmi nejživější spojení obchodní udržováno bylo. Získání jižních Uher a zemí na balkánském púlostrově a nabytí pobřeží na moři Jaderském, pak výhodná obchodní smlouva s Tureckem v míru Požarevském uzavřená podporovaly velice zahraniční obchod zemí rakouských, najmě Čech.

Hlavně k výsledkům tohoto zahraničního obchodu českého odvolávali se hlasatelé soustavy merkantilní, neboť byly jim skutečně velké peníze do Čech přiváděny, aniž by se z cizích těch zemí bylo sem mnoho přiváželo. Proto zřídil císař Josef I. hned v prvním roce panování svého v každé zemi stále „komerční deputace“, které pak od Karla VI. r. 1718 přeměněny v „merkantilní komise“, jež po způsobu celé soustavy merkantilní co nejhorlivěji ve prospěch „národního průmyslu“ pracovati slíbily. Ale přes všecku horlivost tuto obdržela česká komise merkantilní vlastní zřízení své teprva dvorním reskriptem ode dne 30. května 1724 a podrobnou instrukci dne 15. prosince 1727.

Následkem tohoto hojného obchodu s cizinou vznikl za těch dob zejména v severních a východních Čechách zvláštní stav povozníků neboli formanů, kteří s ohromnými povozy plachtovými po všech zemích evropských jezdili a často po měsíce mimo domov na cestách těchto meškali. Zvláště v Litoměřicku, Bolešlavsku a Hradecku bylo takovýchto formanů na sta a v četných dědinách živila se mužská část obyvatelstva jen povoznictvím, které jim velké výdělky přinášelo. Mnozí z nich znali několikero řečí, mohli se honositi znalostí cizích zemí a národů, tak že v domově svém vážnosti požívali a zámožností vynikající s rodinami svými v poměrném blahobytu žili, v němž se jim žádný sedlák vyrovnati nemohl. Mnozí z nich zaznamenávali zkušenosti své, kteréžto zápisky, v rodinách uchovávané, v naší době vždy četněji na veřejnost přicházejí a o činnosti a spornosti českých formanů chvalné svědectví vydávají.

Také v Praze byl zvláštní cech takovýchto velkých povozníků, jen že zde byli vesměs ve službách německých a vlaských kupců a obchodníků, neboť v rukou těchto nalezal se již od dob Rudolfa II. skoro veškerý obchod Pražský, tak že pro bohatství

své ode dávna vynikající postavení ve společenských kruzích hlavního města českého zaujímali. Kupci tito vysílali je se zbožím svým do ostatních zemí rakouských, do Bavor, hlavně ale do Vlach a tamních přístavů přímořských, odkud zboží osadnické, koření a jiné plodiny z jižních a východních zemí do Čech nazpět přiváželi. To byl druh zboží, na něž merkantilní soustava nejzávistněji pohlížela, neboť nedalo se plodinami domácími nahraditi a musily se za ně každoročně značné sumy do ciziny zasílati. Aby zámořský obchod tento aspoň do přístavu domácích sváděn byl, podporovala vláda Karla VI. rozvoj Terstu a Řeky, do kterýchž měst byly z vnitřní zemí rakouských nákladné silnice staveny a obchod tamní udílením výsad a jinakých výhod co nejvýdatněji fedrován. Také v Čechách a na Moravě musili k vůli podporování obchodu zemští sněmové dbáti na udržování silnic v dobrém stavu, jak o tom takřka každoroční snesení sněmův těchto svědčí, jen že zřizování a spravování silnic v obou zemích těchto bylo zůstaveno vrchnostem, které příslušný náklad zase na bedra poddaných svalovaly, aniž by zde sám byl něčím k tomu přispíval, jako to v přímořských zemích tím stědřeji činil.

S tímto rostoucím rozvojem obchodu šel v Čechách ruku v ruce rozvoj oněch tří průmyslových oborů, kteréž jediné se tehdejší péči a podpoře vlády těšily, poněvadž výrobky jejich podle přání zastavatelů merkantilní soustavy ponejvíce do ciziny vyváženy byly, totiž soukennictví, plátnictví a sklářství.

Soukennictví kvetlo v Čechách již ode dávňných dob *) a ve XIV. století dosáhlo vysokého rozvoje, načež po úpadku za válek husitských opět se povznese a po válce třicetileté znovu se zmaňalo. Na počátku XVIII. století mělo v Čechách 68 měst a městysů cechy soukennické, které dle úředního vyšetření zhotovily průměrně ročně 41.427 postavu sukna čili 1.242.810 loket a to v ceně od 30 krejcaru do 3 zl. za loket. Nejvíce tohoto sukna bylo spracováno v Liberci, pak následoval Hradec Jindřichův s 8000 postav, Fridland se 4000, Česká Lípa se 3600, Kadaň se 2000, Chomutov, Broumov a Doupov s 1000

*) V Hradci Králové připomíná se již ve XIII. století ulice Soukennická, v Rychnově n. Kn. byl v té době také již cech soukennický a bylo tam řemeslo toto tak četně zastoupeno, že Rychnov nazýván Soukennickým. Broumov, Humpolc a jiná města měla již ve XIV. století své cechy soukennické.

atd. Ale ve všech těchto městech bylo soukennictví provozováno jen řemeslně a nikde nebylo hleděno k tomu, aby v soukennictví české byly uvedeny technické pokroky, jaké mezi tím v Anglicku a v Nizozemsku byly vznikly a dle nichž se všechny druhy sukna po továrnicku vyráběti počaly.

Teprva roku 1710 zřídil jakýsi Jan Fremmrich v městysi Planici v Klatovsku za pomoci hraběte Adolfa Bernarda Martinice skutečnou továrnu na sukno, první v Rakousku, tak že Čechy i v tomto ohledu v čele všech zemí rakouských kráčeji. Továrna jsouc výtečně zařízena prospívala od prvního počátku, načež po třech letech nabídl se Fremmrich císaři Karlovi, že podobných továren na sukno v Čechách několik zařídí, když mu bude povoleno v Praze a v jiných hlavních městech skladiště suken zříditi. Cechové soukennictví vyslovovali se ovšem proti tomuto zavádění novot, ale česká komise merkantilní, již byl Fremmrich 61 vzorků nejjemnějších suken veskrz z české vlny zhotovených k posouzení předložil, vyhověla žádosti jeho, a takž zřídil Fremmrich roku 1717 novou továrnu na sukno v České Lípě, kdežto po příkladu jeho hrabě Jan Josef Waldstein podobnou továrnu již roku 1715 v Horním Litvínově založil, která pak nejjemnější sukna vyráběla. Merkantilní komise česká podporovala ruch tento v oboru soukennictví tím, že navrhla, aby clo na cizí sukno bylo zvýšeno a na domácí sníženo, jakož i aby soukennictví v každém ohledu bylo k tomu vedeno, by soukenníci čeští podobně jemná sukna jako v Německu a v Nizozemsku vyráběli. Tato soutěž továren na sukno, kterých v dalších letech stále více vznikalo, nutila sama sebou soukennické cechy, aby s pokrokem času postupovaly, což se jim za krátko tak dobře vyplácelo a k následování lákalo, že již roku 1728 čítalo se na jediném panství Libereckém přes pět set mistrů soukennických, kteří si pak i zřízení skladiště v Praze vymohli. Vyrábění jemných suken českých, která každým rokem vždy hojněji do ciziny vyvážena byla, vzbudilo velký nářek u soukenníků v Sasku a v Prusku, kde si současně i na rostoucí dovoz bavlněných výrobků z Čech, ovšem inarně, stěžovali. Podporováno jsouc všemožně vládou, která zastaralé řády cechovní dne 16. listopadu 1731 novým patentem o řemeslech nahradila a mimo to dne 26. května 1732 nařídila, že jen vyšší stavové smějí jemných suken z ciziny užívati, šířilo se české sou-

kennictví neobyčejně a zároveň rostl i vývoz výrobků jeho do cizích zemí tak mocně, že tím soustava merkantilní v oboru tomto skutečné vítězství slavila.

Plátennictví české, rovněž ode dávna v Čechách kvetoucí, poněvadž pěstování lnu byla v pohorských krajinách vždy veliká péče věnována, ať se obyvatelstvo tamní ponejvíce tkalcovstvím živilo, počalo se od počátku XVIII. století taktéž znáhati. Vláda podporovala i toto odvětví průmyslové, dovolila tovaryšům tkalcovským zřizovati zvláštní cechy s bratrskými pokladnami a zvýšila clo na dovoz cizího plátna a cizí příze, kdežto vývoz domácích výrobků lněných co nejvíce ulehčován byl. Tím zvýšily se celní důchody a též vrchnosti fedrovaly tkalcovství a plátennictví, poněvadž z každého stavu tkalcovského, z každého kusu plátna a příze, ano i z pouhého bílení plátna dávaly si poplatek odváděti. Mimo to musil na mnohých panstvích každý tkalcovský mistr každoročně vrchnosti 60 loket plátna zdarma utkati a též z prodeje každého kusu výrobku poplatky do vrchnostenské kasy odváděti. A při tom všem vedlo se tkalcům, jejichž hlavní sídlo bylo v Rudohoří, v Krkonoších a v Českomoravském pohoří, dosti dobře, neboť výrobky jejich, platící jen nízké clo, opanovaly brzo trhy ve Slezsku, v Sasku a v Prusku, a byly též do vzdálenějších zemí vyváženy. V Nizozemsku, ve Francouzsku a zejména v Portugalsku nalezala se skladiště českých pláten a bylo s tamními přímořskými městy nejčilejší obchodní spojení z Čech udržováno. Ale za nedlouho počal tento rozvoj plátennictví českého trpěti soutěží bavlny, která se při zvýšeném zámořském obchodu rakouském vždy hojněji z východní Indie přes Terst a Řeku do zemí rakouských přivážela a zde spracovávala. Roku 1723 dala hraběnka Johanna Gallasová k radě svého podnikavého správce Eliáše Kesslera ve městě Hrádku u Liberce zříditi první továrnu na vyrábění bavlněného zboží, k jejímuž založení císař Karel VI. za pobytu svého v Praze toho roku povolení udělil. Merkantilní komise česká podporovala i toto nové odvětví průmyslové, z něhož se za nedlouho zvláště punčochářství vyvinulo, které v málo letech v Boleslavsku a v Hradecku tak silně se rozmohlo, že se jím v některých městech (jako u př. v Solnici) veškeré obyvatelstvo zabývalo a zvláštní cechy řemesla punčochářského se zřizovaly. Odbyt

laciného zboží bavlněného byl nejen v zemi hojný, ale šířil se i do Německa, kde surovinu z Terstu a z Vídně mnohem draze odbírali musili. Ochranná politika rakouská vedla tudíž i zde ku prospěchu jedné třídy obyvatelstva a zvláště ve válečných letech za Marie Teresie přinášely dodávky k vojsku nebývalé výdělky českému plátennictví a bavlnářství.

Sklářství českému náleží zásluha, že skvělou pověst země české rozšířilo takřka do všech zemí světa a to zejména v prvních čtyřech desetiletích XVIII. věku, kdy pověst tato v ohledu státním a politickém nadobro byla utuchla. Ohromné lesy pohraniční v Čechách vybízely takřka samy sebou k zakládání sklářských hutí a takž setkáváme se s výrobou skla v Čechách již za doby Karla IV., v druhé polovici XV. století a později pracovalo v lesnatých krajích oněch již tolik hutí sklářských, že si velmožové čeští za císařův Maximiliana a Rudolfa na přílišné mizení lesů stěžovali. *) Ještě více rostl počet hutí těchto po válce třicetileté a dle svědectví Balbínova nebylo tehdy mimo kraj Vltavský žádného kraje v Čechách, který by nebyl měl několik hutí sklářských. Ale do té doby pracovaly hutě tyto veskrz jen pro spotřebu domácí a teprva v posledních dvou desetiletích XVII. století počali kramáři s českým zbožím sklářským vycházeti přes hranice do zemí německých, kde české sklo pro svou čistotu a pěkné broušení i vkusné tvary za nedlouho velké oblibě těšiti se počalo. Již v málo letech mohli kramáři tyto krosny své zanežňovati za vozíky a vozy, na nichž výrobky sklářské z Čech do zemí vždy dalších rozváželi, a takřka obrovskými skoky v obchod s cizinou se dávali. V době desíti let zřídili v nespočetných městech na severu i západu Evropy skladiště českého zboží sklářského, pronikli do všech přístavů francouzských, portugalských a španělských (v Kadixu připomíná se takové skladiště již roku 1691), a na druhé straně opanovaly trhy v Polsku a v Rusku, v Uhrách a v Turecku a dopravovali zboží své po lodích do Malé Asie a do Egypta. Takž zinožil se obchod s českým sklem v krátké době na pravý velkoobchod, v městech obchodních a přímořských zřizo-

*) Proslulé broušení skla za doby Rudolfa II. bylo v Praze konáno po umělecku a to vesměs jen od brusičův vlaských, nemělo tudíž vlivu na průmyslnické skláře české.

vány faktorie s četnými úředníky a služebníky, kteří se musili řídit pevnými řády obchodními a společenskými, tak že organizace tato skutečný obdiv vzbuzuje. Nejskvělejší pověsti požívalo sklářské zboží z hutí v Plané na Plzeňsku a z hutí hraběte Kounice v Nových Zámkách, které se prý pravému křišťálu podobalo a drazé placeno bylo: ostatní hutě vyráběly drobnější zboží sklářské, zejména skleněné korále a jinaké cetky, které i do cizích dílů světa rozváženy byly, neboť divocí národové tamní za lesklé ozdůbky takové ochotně zlato, stříbro, drahokamy a vzácné plodiny horkých pásem vyměňovali. Slovem sláva českého zboží sklářského rozšířila se tehdy po veškerém světě a obchod s ním přinášel každoročně veliké sumy peněz do vlasti české. *)

Tím zmáhal se sklářský obchod český měrou nebývalou a nabyl za panování Karla VI., které bylo v Čechách dobou stálého míru, rozměrů přímo obrovských. Z pohraničních krajů českých, v nichž sklářské hutě dnem nocí pracovaly, vyjíždělo každoročně s výrobky jejich na sta velkých povozníků do všech zemí evropských, odkud zase tamní zboží a plodiny nazpět do Čech přiváželi. Zajímavé jest čísti v jejich Pamětech a v rodinných zápiskách, jichž se valný počet zachoval, **) kterak jednomu z nich se podařilo i v starobylém sídle průmyslu sklářského ve vláských Benátkách odbyt českému sklu z hutí kraje Čáslavského zjednat; kterak jiný v jediném roce obdržel z Hamburku zakázku na dodání 20.000 sklenic všelikého druhu; kterak jiný hlavně „zednářské“ poháry pro lože zednářů v Nizozemsku dodával. Zároveň seznáváme z prostých zápisků těchto, kterak pilní a pracovití mužové tito vesměs praktickým duchem, obchodnickými zkušenostmi a zároveň dle stanov cechů svých čestným i spořádaným životem i přísnou kázní vynikali. Také dělnictvo hutí sklářských, jichž se na počátku panování Karlova přes 60 v Čechách a 12 na Moravě nalezalo, sestupovalo se v cechy, jimž vrchnosti, přehojného užitku z hutí docházejíce, zvláštních výsad udílely a příslušníky jejich od robot osvobozovali.

*) Ku konci XVIII. století činil dle úředních dat roční výtěžek 66 hutí sklářských v Čechách 7.920.000 zl., z čehož na vývoz do ciziny připadalo 5.580.000 zl. Za doby Karla VI. pak byl vývoz ještě větší.

**) Viz cenné dílo Dra. Edm. Schebka „Böhmen's Glasindustrie und Glashandel“ (v Praze 1878).

Jeť tudíž sklářství české a obchod jeho světlou stránkou doby oné a pochopíme snadno, že je vláda Karla VI. dle merkantilní soustavy své všemožně podporovala; dr. Schebek dí v ohledu tomto, kterak „všecka dobrozdání a rozhodnutí státních úřadů z té doby naplňují nás největší úctou; vše uvažuje se věcně, důkladně a nestranně, rozhodnutí jsou případná a citem práva i spravedlnosti prodechnuta a správně naléhá se na odstranění překážek, které plavbě a vývozu z Čech po Labi od Saska činěny byly.“ Prospěchy z merkantilní soustavy vyplývající byly ovšem tehdy zejména při sklářství českém očividné.

Mohutný rozvoj vyličených tuto tři průmyslových odvětví českých i obrovský vzrůst obchodu s výrobky jejich vynášal toho nutně, aby se též poštovníctví se strany vlády zvýšená péče věnovala. Nejen obchodní spojení samo, ale ještě více dopisování s tak četnými skladišti a faktoriemi v cizině činilo na rakouské pošty a tudíž i na dosavadní primitivní zařízení poštovní v Čechách stále rostoucí požadavky, kterým nutně vyhováno býti musilo. Již ke konci XVII. století měla Praha pravidelné poštovní spojení se všemi hlavními městy evropskými, neboť v určité dny přijížděly sem pošty po hlavních čarách poštovních a rovněž v určité dny odjížděly zase odtud, berouce s sebou listy i ostatní zásilky jak úřední tak soukromé. Doba k odevzdávání listů a zásilek byla v Praze rozkazem král. místodržících ode dne 25. září 1692 ustanovena od 7. do 8. hodiny večerní, pro venkov pak, kde se veškeré průmyslové závody nalezaly, zaveden patentem ode dne 21. července 1698 poštovní řád jízdní a postupem času zřízeny úřady poštovní nejen ve všech krajských, ale též v četných jiných městech, aby průmyslníkům a obchodníkům poštovní spojení s ostatními zeměmi co nejvíce ulehčeno bylo.

Dle řádu toho, který na budovách všech pošt v zemi byl vyvěsen a mimo to každoročně v tehdejších kalendářích uveřejňován, přijížděla do Prahy říšská a slezská pošta vždy v neděli o 9. hodině ráno; Vídenská a Drážďanská v úterý o 7. hodině večer; říšská a slezská opět ve čtvrtek o 9. hodině ráno; Vídenská o 9. hodině a Drážďanská o 7. hodině v sobotu večer. Odjížděla pak z Prahy v neděli Drážďanská a slezská pošta o 9. hodině ráno, ve středu Vídenská, říšská a Drážďanská o 9. hodině ráno, ve čtvrtek slezská o 9. hodině ráno a v sobotu Vídenská

a říšská o 6. hodině večer. Pošty Brněnská a Olomoucká mohly se zasílati poštou Vídenskou neb slezskou; říšská pošta dělila se v Plzni ve dva směry a sice v Chebský, jenž šel na Norimberk a na Frankfurt n. M., a v Řezenský, jenž šel přes Stody a Kleneč na Řezno. Všecky tyto pošty Pražské přibíraly od pošt venkovských listy a zásilky tamních krajin, tak že korespondence průmyslníků a obchodníků po venkově dosti rychle byla dopravována. Kde nebylo vlastní pošty, zařizena na některém z předních domů sběrací skříňka poštovní, z níž pak kolem jedoucí pošta listy vybírala. Odjinud zase mohli soukromí poslové listy k poštovním úřadům donášeti a ti mohli dle patentu z roku 1726 v místech, kde poštovní stanice nebylo, také jiné listy s sebou bráti. Porta platilo se za každý list do veškerých zemí rakouských 8 kr. a sice 4 kr. v místě odeslání a 4 kr. tam, kde list dodán byl: u zásilek poštovních stála doprava při každé libře 18 kr. za každou stanici poštovní. V cizích zemích platily u listů i zásilek sazby tamní, čímž doprava ovšem ve lice zdražena byla. Proto také průmyslníci a obchodníci čeští největší část své korespondence do ciziny po svých povoznicích a vozících posílali a cizozemské dopisy si od nich přivážeti dávali. Přes to ale hlavní pošta Pražská, která do roku 1723 měla sídlo své na „staré poště“ v Menším městě Pražském a odtud v nárožním domě proti kostelu Maltezskému v téže městě, vynášela v těch dobách státu ročně 28—30.000 zlatých čistého užitku, který jakožto regál poštovní do Vídně splýval. Byloť veškeré poštovníctví v dědičných zemích rakouských od roku 1624 jako dědičné léno svěřeno svob. pánu z Paaru, ale roku 1722 prohlásil je císař Karel VI. za výhradní právo své rezervátní, od kteréž doby jest pošta v Rakousku úřadem státním.

Morava držela, co se obchodu a průmyslu týče, rovný krok s Čechami; neboť i tam byl rozvoj soukennictví a plátennictví od vlády podporován, tak že obě odvětví tato stála v čele veškeré výroby zemské. Brno zhotovovalo ve svých četných továrnách jevné druhy sukna, Jihlava vyráběla ročně až 30.000 postavů sukna, které s jedné strany přes Linec a Pasov bylo do říše a s druhé po Dunaji do Uher a Turecka vyváženo; ve Fulneku, Příboře, Val. Meziříčí a Krásně bylo do roka také do 20.000 kusů zhotoveno, jež zase po nejvíce do Polska a do Ruska šly; Nový Jičín spracoval ročně do 4000 postavů a podobně

kvetl průmysl soukennický ve Štamberku, Hranicích a jiných městech severní Moravy, takže soukennictví moravské ročně na půlčtvrt milionu zlatých do země přivádělo. Lnářství bylo v horských krajinách pilně pěstováno a zaměstnávalo sta mistrů tkalcovských se mnoha tisíci tovaryšů a bylo plátno moravské do Uher, do Vlach a do Švýcarska ve značném množství zasíláno. Také železářských a koželužských výrobků bylo tehdejší z Moravy více vyváženo, než i v době nynější. Z jižní Moravy vyváželo se nejvíce vína a sušeného ovoce, výtečné obilí moravské nemělo však tehdejší ještě odbytu do ciziny; za to byl silný vývoz stavebního dříví z Valašska po Bečvě a po Moravě, kterážto poslední řeka za Karla VI. ku plavbě vorů poprvé nákladem státním upravena. V téže době (1727) počato na Moravě se stavbou tak zvaných „císařských“ silnic z Olomouce a z Brna do Vratislavi a do Vídně, kdežto na silnicích zemských bylo mnoho soukromých mýtů zrušeno, aby jimi obchod nebyl stěžován. Poštovních silnic bylo tehdejší na Moravě šestnáctero, jež hlavně do Čech a do Rakous vedly, poštovních erárních stanic bylo do roka 1740 pouze dvanáct, soukromé pošty nalezaly se ale již v každém větším městě moravském a byl pro ně dne 6. června 1726 zvláštní poštovní řád vydán. Z Brna a z Olomouce vyjížděly pošty do Prahy, do Vídně a do Vratislavi dvakrát v týdnu a rovněž dvakrát týdně tam z těchže měst příjížděly. Těžší zásilky však pošta nedopravovala a musily tytéž soukromým povozníkům odevzdávány býti, pročť i na Moravě v těch dobách povoznictví hojně provozováno bylo. Jako v Čechách tak i na Moravě bylo za tehdejší merkantilní soustavy zanedbáváno však rolnictví, chov dobytka i jiná hospodářská odvětví a zejména koní i hovězího dobytka musilo se mnoho z Uher do země dopravovati, aby spotřeba domácí uhrazena byla.

Rovněž zůstávala, jak již výše naznačeno bylo, za doby panování merkantilní soustavy bez státní podpory a péče též řemesla, která nemohouc s obchodem a průmyslem ve vývoji svém postupovati, vždy více zakrňovala a takřka jen živořila. Pracující jen pro místní spotřebu, zůstávala řemesla od rostoucího obchodu a vývozu vyloučena a proto státní správa, nemajíc z nich celních a jinakých důhodů, chovala se k nim macešsky a i když pro ně roku 1731 a opět zase roku 1739 nové cechovní zřízení vydala, dalo se to více jen proto, aby zlořády a přestupky proti řádům

policejním zamezeny byly. Na povznesení řemesel a zvelebení výroby jejich nebylo při tom pomýšleno.

Prvním nařízením ode dne 16. listopadu 1731 zrušovaly se hlavní a vedlejší pokladny cechovní a všechny cechy jednoho řemesla byly sobě na roveň postaveny, tak že přednosti Pražských cechů nad cechy venkovskými zrušeny byly. Dopisování mezi cechy rozličných měst bylo zakázáno a rovněž nesměli mistři ani tovaryši ke schůzím jiných cechů docházeti. Zaváděti novoty bez předchozího úředního svolení bylo zakázáno a všechny starobylé zvyky byly odstraněny, zejména když učňové dostávali za vyučenou. Tovyariši musili zachovávatí přísnou kázeň a na každou cestu do jiných měst nejen listem výučním, nýbrž také vysvědčením zachovalosti se opatřiti; každý přestupek byl u nich trestán pokutou peněžitou, vystoupení z práce bez výpovědi trestáno však co nejprísneji a to kázníci, vazbou na pevnosti neb na galejích. Za to měly od nynějška k řemeslům připouštěny býti dítky lesních a polních hajných, hrobníků, ponocných, biřiců, ano i pohodných z druhého pokolení; také dítky nemanželské neměly více od řemesla vylučovány býti, když se později rodiče jejich za se vzali, nebo když dítky legitimovány byly. Starým předsudkům proti tak zvaným „nečestným“ stavům byla odňata všechna platnost a jen pro zločin mohl někdo z řemesla vyloučen býti. Taxy za přijímání učňů, tovaryšů a mistrů byly sníženy a též zdělávání kusů mistrovských obmezeno. Konečně zůstavila si vláda právo, ustanovovati počet mistrů v cechu a kolik tovaryšů smí mistr držeti.

Druhým nařízením, daným dne 5. ledna 1739, které platilo pro veškeré cechy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ustanovovala se pro učně šestinedělní doba cvičební, po níž teprv k cechu připsáni býti měli. Doba učení stanovena dle rozličnosti řemesla na dva, tři a čtyři roky, jen v Praze mohli v tom ohledu cechové při starobylých zvyklostech zůstat. Plat za učení vyměřen pro řemesla v malých městech na 20 zl., v Praze o něco výše. Dostával-li učeň za vyučenou, což se musilo vždy u přítomnosti všech mistrů a starších tovaryšův díti, nesmělo se již zastaralých zvyklostí užívati, a vždy musil při tom tento cí. patent předčítán býti. Vandrovní léta, bez nichž se žádný tovaryš nemohl mistrem státi, měla tak dlouho trvati jako léta učení, modrý pondělek byl pod peněžitou pokutou

zakázán, a každý tovaryš musil v létě o 10. hodině, v zimě o 8. hodině doma býti, jinak byl peněžitou pokutou stížen, která pak při „kvartálu“ (čtvrtletním shromáždění cechu) složena býti musila. Kdo se chtěl mistrem státi, neměl než mistrovský kus svůj a ustanovený poplatek odvesti a z obvyklé hostiny určitým penízem se vykoupiti. (Poplatek onen byl ustanoven na 20 zl., tento na 30 zl.) Synové mistrův a ti, kdož si dcery mistrův neb vdovy jejich za manželku vzali, platili polovici všech poplatků. Onemocněl-li mistr, jenž neměl tovaryše, musili mu ostatní mistři po řadě tovaryšem vypomáhat. Při smrti mistra, jeho ženy neb dítěte, musil se celý cech k pohřbu dostaviti, a kde cech příliš početný byl, aspoň určitý počet členů k pohřbu vyslati.

Vidno z ustanovení těchto, že oba tyto řemeslnické řády Karla VI. byly většinou jen policejními řády pro řemeslníky, aniž by se ku vnitřnímu povznesení a zvelebení řemesel dost málo bylo přihlíželo. Na pěstování mravního a náboženského citu a příslušníkův stavu řemeslnického, na kteréž ve starých řádech cechovních tak velký zřetel byl brán, nekladlo se již váhy, a také dávného ustanovení řádův těchto, aby z ohledův zdravotních učňové a tovaryši každé soboty v lázni se vykoukali, nebylo více spomenuto. Bylyť ovšem po třicetileté válce v Čechách zanikly všechny veřejné lázně, kterými se byla druhdy skoro každá vesnice česká honosila, a takž i při správě státní nikdo na tento požadavek zdravotnictví nepomněl. Za to bylo všem řemeslníkům zakázáno, nositi dle starobylého obyčeje kordy a pouze cechu lazebnickému výsada tato ponechána. Generálními artikuly těmito, jak oba patenty zvány byly, měl se zároveň odstraniti dosavadní obyčej, že každý cech panovníkovi po jeho nastoupení na trůn řád svůj k novému potvrzení předkládal, ale opakovalo se to ještě za Marie Terezie i za Josefa II., načež zvyk tento trvale pominul.

Na Moravě panovaly ve stavu řemeslnickém celkem tytéž poměry jako v Čechách a též oba zde uvedené cí. patenty platily pro moravské cechy řemeslnické právě jako pro české. Také v moravských městech řemesla pouze živořila a nemohla se v žádném ohledu povznesti, nedocházejíce podpory od vlády a ve vlastním zřízení svém samy překážky v pokroku a rozvoji si kladouce. V úzkostlivém lpění na zastaralých zásadách a zvycích, které ani po vydání řemeslnických řádův Karla VI. ještě vymýšleny nebyly, zbavili se

cechové sami výhod z pokroku technického vyplývajících. Rostoucí počet továren zmenšoval zejména počet soukenníků a tkalců každým rokem, tak že se příslušníkův obou těchto řemesel na konci panování Karlova čítalo již jen polovice co na počátku jeho. A i ti obírali se každoročně půl léta rolnictvím, jelikož by je skrovný výtěžek z řemesla nebyl více uživil. Výrobky řemeslníků sloužily jen místní potřebě a pouze k vůli výročním trhům docházelo se s nimi do dalšího okolí v zemi, ve vývozu do ciziny byly jen skrovnou měrou účastněny a i to dělo se, jako u výrobků koželužských, jirchářských atd., pouze péčí obchodníků, jimž za to také

Činnost sněmů v letech 1721—1740.

Jednání stavovských sněmů v Čechách a na Moravě ve druhém dvacetiletí XVIII. věku nelišilo se v ničem od činnosti sněmovní v době předcházející. Největší část zasedání sněmovního byla i nyní vyplňována jednáním o finančních požadavcích vlády Vídeňské, které i v letech míru byly stále tak vysoké, že se vždy s tuhým odporem stavů setkávaly, ale přes to po dlouhém dopisování mezi Prahou a Vídní, byť i s mnohými srážkami, přece jen povolány býti musily. Proto nezbývalo mnoho času na vyřizování ostatních záležitostí zemských, třeba



Náhrobek sv. Jana Nepomuckého ve hlavním chrámě sv. Víta na hradě Pražském.

větší část výtěžku připadala. Jeť tudíž doba panování Karla VI. pro řemesla v Čechách a na Moravě dobou stále rostoucího úpadku, z něhož se ani dalším průběhem XVIII. století více nepovznesla.

byly sebe naléhavější, a takž i ve dvacetiletí tomto jest výsledek mimofinančního jednání sněmovního v obou zemích jen skrovný, jak to vyplývalo i z centralisujícího směru vlády Karla VI., který samosprávu zemí vždy více omezoval. Jako již dříve vylicíme i nyní nejprve

finanční stránku působení sněmovního, načež uvedeme též ostatní činnost sněmův českého a moravského, pokud ku vlastním záležitostem zemským se vztahovala.

Recessem z roku 1715 byl, jak známo, řádný požadavek na vojsko se stavy českými smluven na roční dva miliony zlatých; ale jako již od roku 1716 vláda k vůli tehdejší válce s Turky přicházela na sněm každoročně i s požadavky mimořádnými, dostavila se též na sněm z roku 1721, jenž byl dne 9. ledna zahájen a do 4. září téhož roku trval, s císař. proposicí, v níž se vedle oněch dvou milionů ještě za povolení vojenského extraordinaria ve výši 700.000 zl. žádalo. Stavové, odvolávající se k neúrodě roku minulého, jakož i k té okolnosti, že jest válka s Turky již dávno skončena, nabízeli císaři jen 400.000 zl., a po mnohém smlouvání přidali nejprv 50.000 zl. a později ještě 100.000 zl., načež se císař sumou 550.000 zl. spokojil. Dále bylo povoleno 3.254 rekrutů a 870 koní kyrysničských a 435 dragounských, na fortifikaci pak 30.000 zl., kdežto kamerální požadavek ve výši 150.000 zl. na 100.000 zl. snížen byl. Roku následujícího činilo mimořádné quantum na vojsko zase 550.000 zl., ale stavové uvolili se jen k sumě 400.000 zl. a také s nákladu na fortifikaci strhli 10.000 zl., při čemž si vymínili, aby svolená suma 20.000 zl. pouze na opravu hradeb Pražských vynaložena byla. Na komorní vydlání nabízeli tehdejší stavové pouze 50.000 zl., k naléhání císařovu zvýšili ale sumu tuto na 100.000 zl. Zároveň nastupovali na splacení zadrželých dluhů a zvolili zvláštní komisi, která by v té věci s vládou vyjednávala, a když císař o další poshovění žádal, povolila komise jen tolik, aby se z každého tisíce těch dluhů 721 zl. 27 kr. poshovělo a ostatek aby do roku 1729 splacen byl. S velkým důrazem bylo k tomu poukazováno, že jiným zemím jsou staré dluhy již dávno splaceny, ač zároveň s českými uzavřeny byly, a rozhodnost tato měla za následek, že dluhy ty též v Čechách v ustanovené lhůtě splaceny či vlastně z řádného požadavku vojenského strhovány byly.

Na sněmu z roku 1723, jenž byl dne 12. listopadu 1722 zahájen a do 10. června 1723 trval, odpověděli stavové na císař. proposici o požadavku mimořádných 400.000 zl. důrazným poukázáním na recess z roku 1715, dle něhož „věrné a poslušné království České žádným způsobem extradaněmi obtěžováno býti nemá.“ Proto nabídli císaři pouze 200.000 zl.

a teprv po mnohém vyjednávání, při němž se vláda na skvělou úrodu minulého roku odvolávala, povolili konečně 325.000 zl., při čemž neopominuli doložiti, že právě úrodou touto sklesly velice obilní ceny v Čechách, čímž důvod vlády Vídenské ovšem pádně byl vyvrácen. Rovněž hrdleno se o quantum kamerální, na něž stavové zase jen 50.000 zl. nabízeli, pak ale přece 100.000 zl. svolili. Právem poukazovali při tom k tomu, že císař. komora má nyní zvýšené důchody z cel a mýt, z posudného, ze soli atd. a přece že stále s dřívějším požadavkem před sněm přichází. Ve Vídni nespůsobila výtky tato arcifžádného účinku, neboť i v dalších letech byl požadavek tento v téže výši opětován. Ze sněm tento na cestu císařovu ke korunovaci do Prahy 100.000 zl. povolil, o tom byla již dříve zmínka učiněna; dodati jen sluší, že suma tato daleko nedostačovala, neboť se císař k účelu tomu tehdejší ještě od hraběnky Gallasové a od hraběnky Filipiny Thunové po 50.000 zl. vypůjčil. K vůli povolení svačebního daru pro arcivévodkyni Marii Amalii byl po skončení sněmu na dar 10. července 1723 svolán sjezd stavovský, který však místo žádaných 100.000 zl. k účelu tomuto jen 50.000 zl. povolil, což také od sněmu následujícího schváleno bylo.

Sněm tento byl, jak vědomo, sněmem korunovačním a byl od císaře Karla zahájen dne 4. září 1723, jen že po čas pobytu císařova v Praze nemohl se zabývati záležitostmi zemskými a také po odjezdu nově korunovaného krále sešel se až v březnu 1724, aby o proposicích vládních pojednal. Žádáno v těchže opět mimořádných 325.000 zl. na vojsko, na kterouž sumu sněm pouze 225.000 zl. nabídl, žádaje při tom ještě snížení cla a ceny soli, což také z Vídně slíbeno bylo, když stavové aspoň 275.000 zl. na extraordinarium povolí. To se také stalo a s ohledem na velké vydeje císař. dvora při korunovaci české povoleno na kamerální quantum ochotně 100.000 zl. Za to však, jak už zmíněno bylo, odmítnut požadavek vlády na vydržování nově zřízené vojenské kanceláře při českém místodržitelství, poněvadž prý se ukládání takového nového břemene, byť i jen skrovné bylo, právům království českého protiví. Císař pak pro tentokrát od požadavku tohoto upustil, ale sněm nevzal si z toho naučení, že by se s podobnou rozhodností měl též proti jinakým požadavkům vlády Vídenské stavěti. Sněm byl skončen dne 15. května 1724, když byl

ještě přijal dík císařův za korunovační dar 10.000 dukátů pro císaře a 5.000 dukátů pro císařovnu, kteréžto sumy jen z měsíce vrchností uhrazeny byly, tak že jimi poddani nebyli obtíženi.

Roku 1725 uplynula desítiletá lhůta, na kterou byla recessem z roku 1715 smluvena roční řádná daň dvou milionů zlatých na vojsko, a takž očekávali stavové právem, že řádný požadavek tento nyní v době míru značně snížen bude. Ale očekávání toto bylo sklamáno, neboť císař žádal na sněmu z roku 1725 zase plně dva miliony a mimo to ještě mimořádných 275.000 zl. Stavové nabídli zpočátku na první sumu jen 1.600.000 zl. a na druhou 150.000 zl. pročez nastalo zase dlouhé vyjednávání, neboť ve Vídni žádným způsobem od původních požadavkův ustoupiti nechtěli. Na důtklivý reskript císařův přidali stavové k řádnému quantum ještě 200.000 zl., ale k novému naléhání z Vídne přistoupili konečně na sumu dvou milionů a také mimořádný požadavek na 250.000 zl. zvýšili. Proposice o zapravování vydejů na vojenskou kancelář z pokladny domestikální byla však i tentokrát zamítnuta, za to ale bez odporu povolen dar 50.000 zl. na cestu arcivévodkyně Marie Alžběty, sestry císařovy, do Nizozemska, když se jako gubernátorka té země do Brusselu ubírala. Také sněm následující musil zase řádný požadavek na vojsko ve výši dvou milionů a mimořádný ve výši 225.000 zl. povolit, jen že vyslovil očekávání, že od tohoto posledního země česká již v příštím roce osvobozena bude.

Naděje tato byla, jak se snadno očekávat mohlo, ovšem zase marná, neboť i na sněm z roku 1727, jenž byl dne 9. ledna téhož roku zahájen a dne 10. listopadu zavřen, přistoupil císař s mimořádným požadavkem 200.000 zl., ba žádal na stavech ještě půjčku 600.000 zl. (tutéž sumu měly též Morava a Slezsko platiti), kterou slíbeno v šesti letech po 100.000 zl. i s 6pct. úroky spláceti. Půjčka tato byla odůvodněna tím, že bylo třeba rozmnožiti armádu císařskou, a takž ji stavové i s řádným a mimořádným požadavkem vojenským bez odmluvy povolili. Tím více však se vzpírali roku 1728, kdy mimořádné quantum militare na půl milionu vzrostlo, jelikož prý dluhy císař. komory výše několika milionů dosáhly a těmito mimořádnými příspěvky dědičných zemí spláceny býti měly. Ale marné bylo vzpírání toto, neboť císař neslevil ničeho ani s řádného požadavku dvou milionů, ani

s mimořádného půl milionu a obě sumy musily v této výši do Vídne odvedeny býti. Totéž se opětovalo v letech 1729 a 1730, kdy mimořádný požadavek na 425.000 zl. snížen byl, všechny ostatní položky pak v dřívější výši se udržely.

Ale již roku 1731, kdy se schylovalo k válce o poslušnost polskou, vystoupil mimořádný požadavek na obrovskou sumu 1.600.000 zlatých a sumy této stavové tak velice se zalekli, že teprv po dlouhém vyjednávání povolili císaři 600.000 zl. a podobnou sumu ve způsobu půjčky, ve čtyřech letech splatné. Sněm tento, dne 27. listopadu 1730 zahájený, protáhl se jednáním tímto až do 4. ledna 1732, ale již po třech dnech na to byl zahájen nový sněm, který měl vedle dvou milionů řádného vydání na vojsko ještě mimořádný požadavek půl milionu povolit; stavové opět dlouho smlouvali, konečně ale musili se k sumě 400.000 zlatých uvoliti, kdežto na řádném požadavku opět žádné slevy povoleno nebylo, jak toho stavové žádali. V následujícím roce usmlouvali s extraordinaria 100.000 zl., a také roku 1734 činila položka tato zase jen 300.000 zl., za to však byl počet rekrutů toho roku zdvojnásoben, neboť musil císař na polských hranicích dva sbory vojenské postaviti. Odvedeno tudíž 6528 mužů a také počet koní k vojsku dodaných byl značně zvýšen; dodatečně musil však sněm ještě 1733 rekrutů dostaviti, poněvadž toho času veškeré pluky císařské, dosud tři prapory čítající, o čtvrtý prapor rozmnoženy byly. K vydržování takto zvětšené armády bylo však třeba peněz a takž musili stavové císaři povolit znova půjčku 1.200.000 zl., která v patnácti letech splacena býti měla. Jelikož ale Francouzsko onoho roku k vůli Polsku zdvihlo proti císaři nový výboj na Rýně i ve Vlaších, vypsal císař v Čechách ještě daň ze jmění ve výši 400.000 zl. a z kontingentu rekrutů na rok 1735 připadajících dal třetí rekrutýrkou ještě 1959 mužů k vojsku odvesti, tak že království České roku 1734 celkem 10.120 rekrutů postavilo. Následkem toho ubylo, jak si sněm ve své zprávě stěžoval, na statecích selských mnoho mladých lidí k obdělávání polí a na mnohých místech musily osoby ženské polní práce vykonávati. Konečně byl toho roku zbytek panství Křivoklátského prodán kněžně Marii Anně Fürstenbergové za 200.000 zl. a tak šlo r. 1734 z Čech zase plných pět milionů zlatých na válečné útraty do Vídne.

Nelépě tomu bylo v roce následujícím.

kdy mimořádný požadavek na vojsko vystoupil na 1,152.000 zl. a mimo to nová daň ze jmění v obnosu jednoho milionu zlatých vypsána byla. Vedle 1959 rekrutů již rok před tím odvedených musila česká země roku 1735 ve dvou rekrutýrkách ještě 8.160 mužů, pak 1741 kyrysnických a 871 dragounských koní k vojsku dostavit. Roku 1736 byla sice válka na Rýně a ve Vlaších již dokončena, ale přes to žádal císař na stavech českých vedle řádných dvou milionů ještě mimořádných 1,300.000 zlatých, kteroužto poslední sumu po mnohém smlouvání na 1,147.200 zl. zmírnil. Ale i toho roku vypsál daň ze jmění ve výši jednoho milionu, neboť stavové více proti ní neprotestovali, jak byli dříve činili. Rovněž musil sněm povolit 110.000 zl. jakožto svatební dar pro císařovu dceru arcivévodkyni Marii Teresii, když se za vévodu Františka Lotrinského provdávala. Jelikož té doby vypukla nová válka s Turky, vypisoval císař v následujících třech letech na místě daně ze jmění tak zvanou daň tureckou, vždy ve výši jednoho milionu, kterou stavové sháněli buď půjčkami neb daněmi postranními (z piva, z jistín, z ročních platů, od penězoměnců a kupeců atd.) a sice činila půjčka tato roku 1737 sumu 400.000 zl. a v letech 1738 a 1739 pokaždé 600.000 zl., kdežto ostatek byl postranními daněmi sehnán, tak že i v těch letech bylo z království českého každoročně pět milionů zlatých daní do Vídně odváděno. Teprve v posledním roce panování císaře Karla VI., když s Turky byl mír uzavřen, zmírnila se suma tato o milion, ale celkový náklad země české za potřeby říše dostoupil v letech 1721—1740 ohromné výše 70 milionů zlatých, tudíž mnohem více, než za válečných let Leopolda I. a Josefa I.

Jako vždy dříve docházela také v této době každoročně sněmu král. proposice o zakládání nových far a kollatur v Čechách, která byla vždy vyřízena poukázáním k tomu, že k účelu takovému není žádných peněz a že tudíž má zůstat při známém vyzvání sněmovním z roku 1719, aby vrchnosti samy nové fary zřizovaly, aneb obvod dosavadních velkých farností zmenšovaly. Dálo se tak na četných stranách země, tak že ke konci panování Karla VI. byl počet nových far v Čechách valně rozmnožen a tím o náboženské vzdělávání lidu opět lépe postaráno. Mimo to dával sněm uveřejňovati známé císař. patenty proti šíření knih kacířských i proti cizím kazatelům a učitelům nekatolickým a zřídil, jak vědomo, roku

1733 též zvláštní komisi k trvalému upravení věcí náboženských v Čechách, jejíž působení, jak jsme již vypravovali, však bez výsledku zůstalo.

Jelikož nedoplatky daní vždy více se množily a exekuce vybírání jich při dosavadním způsobu pomocí vojska velké výlohy činilo, usnesl se sněm roku 1725 k návrhu král. úřadu místodržitelského na novém řádu exekucím, dle kterého mělo na místě dosavadní vojenské exekuce býti zřízeno 80 dobře zachovalých mužů, kteří by především kontribucí nedoplatky vynáhali a spolu také na čistotu silnic dbali a na žebráky i tuláky přísně dohlíželi. Za tím účelem povolil sněm na vydržování jich 20.000 zl., tak že každý ze zřízencův těchto ročně 250 zl. dostával. Suma tato byla uhražována poplatkem exekucím, který při každém stu zlatých denně 3 krejcarů činil, tak že země z tohoto nového způsobu exekucí vybírání velkého nákladu neměla. Ač ale oněch 80 exekutorů od země vydržováno bylo, přece byli jen král. místodržícím a krajským hejtmanům podřízeni a tím opět samospráva zemská skrácena. Zároveň vydán 10. března 1725 krajským hejtmanům návod, jak mají na vybírání daní dohlížeti, dále o to dbáti, aby vrchnosti každoročně každé vesnici berní knížku vydávaly, a konečně příčiny nepořádného placení daní vyšetřovati. Také exekutoři, jímž i „silniční pojezdni“ říkáno, dostali obšírný návod pro úřední práce a povinnosti své, jakož vůbec lze říci, že se nový řád exekucí prospěšně od předešlého lišil. Byl však veskrz výpylem centralisační a byrokratické soustavy Vídenské a na sněmu českém nenalezl se nikdo, kdo by se byl proti tomuto omezení samosprávy zemské ozval.

Rovněž nenalezl nikdo ze stavů slova proti tomu, když na sněm z roku 1727 došla král. proposice, aby členům komerčního kollegium, kteří úřad svůj dosud bezplatně zastávali, byl od země stálý roční důchod vyměřen. Také tento sbor děkoval své zřízení soustavě centralisační a byl ve všem hlavnímu komerčnímu kollegium ve Vídni podřízen. Přes to tedy, že sněm český na působnost sboru tohoto žádného vlivu nepožíval, měl nyní přece vydržování jeho na se vzíti. Stavové nejen že ničeho proti tomuto novému obtěžování země ničeho nenamítali, jak to přece při požadavku na vojenskou kancelář místodržitelskou důsledně činili, nýbrž zřídili komisi, která se měla s komerčním kollegiem

o tom dohodnouti, ze kterých pramenův by se slušné členův sboru tohoto mělo uhrážovati. Komise navrhla, aby buď byl z každého vědra cizího vína mimo clo vybírán ještě zvláštní poplatek, buď aby na každou kopu ze země vyvážené příze byl takovýto poplatek uložen. Ve Vídni nerozpakovali se, obojího prostředku užiti, a takž byl zvláštní onen poplatek na vydržování komerčního kollegia z vína i z příze vybírán.

Mimo to povolil sněm tak zvanou „sbírku z muziky“ od roku 1723 na další čtyry léta, a od roku 1729 na dalších šest let, odváděje na ni každoročně do státní pokladny 40.000 zl.; roku 1734 pak převzal na se splácení ročních 25.000 zl. za tak zvaný malý ungelt (poplatek z potravin atd.), jehož vybírání v obyvatelstvu mnohou kyselost způsobovalo. Dodáme-li k tomu ještě, že sněm několikrát krajským hejmanům nařídil, aby přísně bděli nad udržováním silnic v dobrém stavu, vyličili jsme tím veškerou činnost sněmovní v posledním dvacetiletí panování Karla VI., která věru již skrovnější býti nemohla. Četné záležitosti zemské přebíral stát vždy více do svých rukou a do své správy, o ostatní pak, jako o zvelebení polního a lesního hospodářství, chovu koní a dobytka, o povznesení školství atd. se sněm jednoduše nestaral.

Ještě stručněji dopadne zpráva o činnosti sněmu moravského, který již dokonce po celou tu dobu živořil a pouhým strojem k povolování daní Vídenské vládě se stal, aniž by se byl na nějakou vlastní iniciativu v tom neb onom oboru správy země a zvelebování téže zmohl. Také stavové moravští byli vystavili roku 1715 tak zvaný recess na povolování stálé roční sumy na vojsko a sice v obnosu 666.666 zl., kterážto suma ale již v následujícím roce mimořádnými požadavky zvýšena byla, což se pak jako v Čechách každoročně opětovalo. Též roku 1721 žádal císař na sněmu moravském ještě extraordinarium na vojsko ve výši 233.000 zl. 20 kr., na kteroužto sumu stavové jen 100.000 zl. nabízeli. Po půl léta trvalo vyjednávání mezi Brnem a Vídní, načež ještě 50.000 zl. přidal, ale císař na povolení aspoň 200.000 zl. naléhal, konečně se ale sumou 183.333 zl. 20 kr. spokojil. Dále povolil sněm toho roku 1088 rekrutů a 217 kyrysnických a 108 dragounských koní, pak na fortifikaci 10.000 zl. a na komorní vydeje 65.000 zl. K uhrazení těchto sum platilo se tehdy z každého lánu řádné daně 25 zl. 33 kr. a mimořádné 4 zl. 35 kr., pak z každého

panského i městského komína řádné daně 3 zl. 1 kr. a ze selského 4 zl. 1 kr., mimořádné daně z každého komínu bez rozdílu 4 zl. 2 kr. V následujícím roce usmlouvali stavové z mimořádného požadavku 183.333 zl. 20 kr. po mnohém vyjednávání 50.000 zl., kdežto ostatní položky v téže výši jako roku předcházejícího povoleny byly. Na svatební dar pro arcivévodkyni Marii Amalii žádal císař 30.000 zl., ale stavům zdála se suma tato „poněkud vysoká,“ a takž povolili jen 20.000 zl. Přes to ale vystoupila toho roku řádná daň z lánu na 28 zl. 46 kr., kdežto mimořádná na 3 zl. 19 kr. snížena byla. Při řádné dani z komínů sleveno bylo po 1 kr., při mimořádné však 3 zl. 55 kr., čímž zejména lidu poddanému poněkud uleveno bylo.

Na sněmu roku 1723 snížili stavové moravští mimořádný požadavek vojenský 133.333 zl. 20 kr. na 108.333 zl. 20 kr., ač byli nejdřív na položku tuto pouze 70.000 zl. a pak 100.000 zl. nabízeli. Musili totiž vedle 75.000 zl. na vydeje komorní a fortifikační toho roku povolit císaři na korunovační cestu do Prahy ještě 33.333 zl. 20 kr. V následujícím roce byl mimořádný požadavek snížen na 91.666 zl. 40 kr., tak že celé peněžní svolení na vojsko toho roku činilo 758.333 zl. 20 kr. Když pak roku 1725 desítiletý recess uplynul, očekávali stavové moravští, že nyní aspoň mimořádným požadavkem na vojsko ušetření budou, ale císař žádal opět jako dříve 666.666 zl. 20 kr. řádného vydeje na vojsko a mimořádného jako rok před tím 91.666 zl. 40 kr., načež sněm teprv po mnohém vyjednávání na tuto poslední položku 83.333 zl. 20 kr. povolil; mimo to bylo tehdyž na cestu arcivévodkyně Marie Alžběty do Nizozemska 20.000 zl. věnováno. Roku 1726 zůstal řádný požadavek opět na dřívější výši, mimořádný pak byl snížen na 66.666 zl. 20 kr., ale již v roce následujícím vzrostl pro přípravy válečné zase na 190.000 zl., na kteroužto sumu stavové zpočátku jen 100.000 zl. nabízeli, pak ale ještě 33.333 zl. 40 kr. přidali. Vzrostla tím daň z jednoho lánu na 33 zl. 12 kr. a z každého komína na 5 zl. Tytéž požadavky se opětovaly též roku 1728, ale již v roce následujícím bylo mimořádné quantum na 141.666 40 kr. zvýšeno, kterážto suma též roku 1730 odvedena býti musila, ač se tehdyž stavové odvolávali na velké škody, jež toho roku na Moravě povodněmi a krupobitím způsobeny byly.

Také v dalších třech letech usilovali sta-

vové moravští o to, aby řádný vydej vojenský byl snížen na půl milionu a mimořádný na stotisíc zlatých, ale vždy byly námitky jejich oslyšeny a jen při extraordinariu byla malá sleva povolena. Za to však bylo totéž roku 1734 k vůli válce s Francouzskem zvýšeno na 433.333 zl. 20 kr., s kteréžto sumy po delším vyjednávání 50.000 zl. sleveno bylo. Mimo to musila země 2720 rekrutů, pak 580 kyrysničských a 289 dragounských koní k vojsku dostaviti. Tytéž oběti na penězích, na mužstvu i na koňstvu přinesla Morava též v letech 1735 a 1736 a mimo to vybírána jako již po několik let daň ze jmění ve výši každoročních 300.000 zl., o které se však ve sněmovních zprávách žádné zmínky nečiní, anať od sněmu vůbec povolována nebyla. Roku 1737, kdy nová válka s Turky zuřila, pojmenována daň tato jako v Čechách „daní tureckou“ a vedle ní musil sněm moravský ještě mimořádný požadavek ve výši 380.800 zl. povolit. V následujícím roce žádal císař v obou položkách vojenských celkem 1.100.000 zl., se kteréž sumy stavové konečně 79.200 zl. usmlouvali, ale i potom činilo veškeré vojenské svolení toho roku, poněvadž k tomu ještě náhrada za rekruty a koně přišla, neméně než 1.128.826 zl. 40 kr. a s tureckou daní skoro půldruhého milionu zlatých. Následkem toho vystoupila daň z jednoho lánu na nebyvalou dosud výši 48 zl. a z každého komína na 6 zl. Počet rekrutů a koní k vojsku dostavených zůstával v těchto letech týž, jak při roku 1734 uvedeno bylo. Je-liž mimo daň tureckou a mimo dobrovolnou půjčku jako v Čechách též moravskému duchovenstvu uloženou činilo vojenské svolení roku 1739 ještě 1.161.553 zl. 40 kr. a roku 1740 opět 1.136.333 zl. 40 kr., obětovala Morava za posledních dvacet let panování císaře Karla VI. jediné na vojsko přes dvacet pět milionů zlatých. Tím vysvětlují se také každoroční nářky stavův moravských ve zprávách sněmovních, že zubožená země, která v těch letech častou neúrodou a živelnými pohromami stíhána byla, takovýchto obrovských břemen déle snášeti nemůže.

Ostatní činnost sněmu moravského byla, jak již řečeno, praskrovná, jak vysvitá z hubených těch zpráv sněmovních, které jsou zpolovice každoroční císař. proposicí o uspořádání far a kollatur, zpolovice pak požadavky vojenskými vyplněny. Avšak i řečená proposice o věcech duchovenských neobsahuje nic nového a odvolávají se ku dřívějším

příslušným snesením sněmu, vyzývá vrchnosti a zřízence jejich, aby nekatolíky a bludaře zvláště v krajích při uherských hranicích přísně stíhali a do vězení na Špilberku u Brna je dodávali, dále aby šíření knih kacířských a sbírání peněz na stavbu protestantských kostelů pro české a moravské vystěhovalce zamezovali, poddané své k řádnému dodávání desátků farářům a k docházení na nedělní katechismus přidržovali, konečně pak dle možnosti nové fary zřizovali, jelikož ze státní pokladny k tomuto účelu žádných peněz poskytováno býti nemůže. Charakteristické pro tehdejší poměry moravské jest, že se příslušná císař. proposice po celých těch dvacet let vždy v plném znění doslovně opakuje, jinak by sněmovní zprávy teprv chudě byly vypadaly.

O jinakých záležitostech zemských není ve větší části zpráv sněmovních ani stopy, jen v některých letech ukládá se král. tribunálu v Brně, aby bděl nad tím, by silnice a cesty byly v dobrém stavu udržovány, a soukromá mýta nebyla libovolně zvyšována. Roku 1730 bylo tribunálu tomuto, na nějž země od roku 1727 ročně o 3000 zl. více připlácela, uloženo, aby v zemské úřady a služby dosazoval pouze rodáky moravské („zdejší vlastence“, jak se v dotyčném usnesení dí); konečně převzali stavové moravští roku 1736 monopol tabákový za ročních 75.000 zl., a to jest vše, co se o činnosti moravského sněmu v letech 1721—1740 uvesti dá. Přímou hádkou by bylo, kterak mohl sněm moravský při takovéto „činnosti“ každoročně po mnoho měsíců zasedati, kdybychom nevěděli, že k vůli zdoluhavému vyjednávání s Vídní o vojenských požadavcích následovaly jednotlivé schůze sněmovníků vždy až po měsících za sebou, tak že jedno zasedání sněmovní obyčejně jen čtvero neb patero schůzí vykazovalo.

Veřejná správa země za Karla VI.

Císař Karel VI. byl posledním Habsburkem na trůně rakouském a zároveň posledním panovníkem českým, který se nedotekl rušivě útvarů, ze státoprávního postavení království Českého vyplývajících, jako se již za panování dcery jeho Marie Teresie stalo. Přes mnohé kroky ve směru centralistickém, jakými za vlády jeho dosavadní samospráva zemí českých omezoována byla, jak jsme to zřeli při zrušení zvláštního postavení Loketska a Cheb-

ska, dále v oboru záležitostí obchodních, při poštovním, v oboru instituce krajských hejtmánů a úřadů, při občasném vypisování daní bez svolení sněmovního, ba i v oboru záležitostí duchovenských: přece zůstával státoprávní základ království Českého, jak byl Obnoveným zřízením Ferdinandovým a ostatními, stále ještě platnými starobylými právy a výsadami zemskými vyměřen, celkem neporušen, ač by byli měli stavové čeští dosti přímých stěžovatí si na řečené omezování samosprávy zemské.

Královská dvorní kancelář česká, která při císařském dvoře ve Vídni země koruny České co státní celek zastupovala, setrvala jakožto součást král. úřadu místodržících v Praze stále ještě v téže samostatném postavení jako dvorní kancelář království Uherského a jako dvorní kancelář pro německé země rakouské, kterou byl Ferdinand II. zřídil a již pak Leopold I. též Tyrolsko a tak zvané přední země rakouské v jižním Německu podřídil.*) Tvořilo tudíž Rakousko tenkrát na venek tři zvláštní státy, pouze osobou panovníkovou spojené, z nichž království České s přivtělenými zeměmi co do poplatnosti a branné síly na prvním místě stálo, ač ve Vídni větší politickou váhu království Uherskému přikládali, neboť stavové zemí českých ve směru tomto vždy jen chabě si počínali a z rozhodnosti stavů uherských proti Vídni příkladu si nebrali. Všecky tyto tři státy měly jen s úřadem nejv. dvorního a státního kanceláře při dvoře císařském co činiti a úřad tento, jenž měl tehdy též postavení, jako nyní ministerium zahraničních záležitostí, vždy také se svědomitým zachováváním všech příslušných titulatur s těmito třemi státními celky jednal. Ve formálním ohledu tomto dbala česká dvorní kancelář i ostatní zemské úřady v zemích českých bedlivě toho, aby příznaku státoprávního postavení České koruny náležitě šetřeno bylo. Kéž by jen také v ostatních oborech významu a důležitosti postavení tohoto s toutéž bdělostí a rozhodností bylo dbáno bývalo!

Jakkoli by tudíž dle uvedeného mohlo se za to míti, že král. dvorní kancelář česká ve Vídni od počátku byla neodvislý a samo-

statným úřadem při osobě panovníkově, jakým v době předbělohorské byl úřad nejv. kanceláře v Čechách, přece tomu právně nebylo tak, jak už ze způsobu vzniku jejího na jevo jde. Vedle rady zemské v Čechách, která byla v XVI. století nejvyšším tribunálem v záležitostech politických i soudních, vznikl jako nový správní úřad pro království České úřad královských místodržících v Praze, jež byl císař Rudolf II. hned na počátku panování svého zřídil a jenž dne 26. srpna 1577 působnost svou počal. Když ale císař Matias roku 1612 residenci z Prahy do Vídně trvale přeložil, objevila se potřeba toho, aby pro rozhodování o důležitějších věcech českých byli do Vídně povoláváni někteří radové úřadu kancelářského, jakož i úřadu král. místodržících v Praze. To vedlo k tomu, že radové ti k vůli rostoucí agendě musili i s nejv. kancelářem českým jakožto osobním rádcem panovníkovým stále bydliti ve Vídni vzíti. To byl počátek král. dvorní kanceláře české ve Vídni, jejíž předseda i radové služné své jako vždy dříve z král. komory v Praze dostávali.*) Vznikla tudíž dvorní kancelář ve Vídni z úřadu nejv. kanceláře českého i z úřadu král. místodržících v Praze a jelikož poslední úřad trvale v Praze zůstával, byla dvorní kancelář ve Vídni až do konce svého, ač se význam i povaha její už ve druhé polovici XVII. století podstatně změnila, pokládána vždy jaksi za exposituru úřadu tohoto, neboť ještě roku 1706 musil císař na sněmu českém žádati, aby nově jmenovanému kanceléři hraběti Janu Václavu Vratislavovi funkční příplatek 6000 zl. povolil, což se pak i v dalších letech na sněmích českém i moravském opětovalo.

Právní podklad a vyměření působnosti dáno dvorní kanceláři české v Obnoveném zřízení Ferdinanda II., v němž se předpisovalo, že se v ní mají vyřizovati a králi přednáseti „politická a regimentu všeho obecného dobrého dotýkající se věci,“ jakož i soudní věci, které by následkem stížnosti neb suplikace před osobu krále přišly. V takovýchto případech „má se tu v kanceláři nejméně u přítomnosti sedmi osob, nejvyšších král. úředníkův zemských, soudu zemského neb komorního soudcův

*) Panovník tento po opětném připojení Sedmihradska zřídil také zvláštní dvorní kancelář sedmihradskou, a Karel VI. pro země ze španělského dědictví nabyté podobný úřad, tak zvanou juntu španělskou. Obě tyto úřady však neměly toho významu, jako ostatní tři kanceláře dvorní.

*) Již Ferdinand I. usiloval o zřízení stále dvorní kanceláře české ve Vídni, ale tehdejší stavové čeští důsledně mu toho odpírali a jen od případu ku případu byli čeští radové k poradám o důležitých věcech českých z Prahy do Vídně povoláváni, jak se to i za císaře Maxmiliána II. dalo.

aneb jiných král. v příčině fedruňku spravedlnosti přísečných rad s nejvyšším kancléřem, též místokancléřem vejповедь dáti.“ Rovněž měly se vyřizovati žádosti za revisi rozsudkův zemských a jiných zvláštních soudů, při čemž česká akta měla se přidělovati expedici české a německá německé. Od roku 1627 rostla tudíž agenda dvorní kanceláře české, do níž splývaly záležitosti ze všech tří zemí koruny České, a takž dle povahy věci rozdělila se průběhem času dvorní kancelář ve tři odbory a sice pro Čechy, pro Moravu a pro Slezsko, při čemž odbor slezský také diplomatické záležitosti s královstvím Polským vedl.

Od prvního počátku byli v čelo dvorní kanceláře od panovníkův povolávání ze stavu panského nejprřednější velmožové a státníci z Čech, kteří pak též při dvoře císařském a v tajné státní radě důležitá postavení zaujímalí. Tím se stalo, že dvorní kancléři čeští též mezi nejvyššími zemskými úředníky, v jejichž čele ode dávna vždy nejv. purkrabí Pražský stál, na přední místo postoupili. Zvláště to byl český kancléř hrabě Oldřich Kinský, který význam tohoto úřadu svého vysoce povzněl, neboť státnickým nadáním a diplomatickými schopnostmi svými stal se takřka prvním ministrem císaře Leopolda I., který pak české dvorní kanceláři dal též úřady nejvyšších úředníkův zemských v Čechách obsazovati. Jelikož pak se odtud dály též návrhy na jmenování král. místodržících v Praze, stala se dvorní kancelář česká ve Vídni již za Leopolda I. nejvyšším úřadem zemským pro všechny země koruny české. Během dalších let dle zmáhající se soustavy centralistické vešlo konečně v obyčej, že panovník užíval pravidelně jen rady kancléřovy, zejména ve věcech v působnost zemských sněmů nespadaajících, tak že úřadové zemští v Čechách pozbývali někdejšího vlivu svého na rozhodování panovníkovo o věcech českých, čímž pak také důležitost osobnosti kancléřovy se zmáhala a vliv téhož u dvora všemocným se stal.

Též v ohledu tomto náleží oprávněná výtku stavům českým a nejvyšším úředníkům zemským, že nikdy ničeho proti tomu nena-
mítali, že nedbá se rad a návrhův jejich a že rozšiřuje se kompetence úřadu dvorního kancléře českého ve Vídni, aniž by se to bylo na Obnoveném zřízení a na ostatních právech zemských zakládalo. Ale všechno toto povlovné přenášení vládní moci s úřadu král. místodržících v Praze na dvorního kancléře

českého ve Vídni dalo se jen mlčky a ani Karel VI. neodvážil se toho, aby tuto rozšířenou moc úřadu kancléřského nějakým veřejným aktem též právně uzákonil. Naopak nenásledoval příkladu dřívějších panovníkův, kteří zvláště ve věcech soudních též tajné neb dvorní rady z jiných zemí k poradám ve dvorní kanceláři české povolávali, nébřž roku 1719 rozmnožil počet českých radův při úřadu tomto značně, aby dle slov císařových „český národ nebyl dále souzen cizozemskými soudci“. Současně ustanovil Karel VI. v instrukci, dané dne 26. dubna 1719 pro český odbor úřadu kancléřského, aby v něm byly zřízeny dva senáty a sice jeden pro záležitosti politické a druhý pro záležitosti soudní.

Tím byla dovršena organizace úřadu nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a povýšen týž de facto byť i ne de jure na nejvyšší politickou i soudní instanci zemí koruny České při císařském dvoře a poměr tento potrvál do roku 1749, kdy Marie Teresie tento ústřední orgán státoprávního postavení zemí českých zrušila. Za panování Karlova vystřídalo se v úřadě kancléřském pět členův panského stavu českého a sice stal se po hraběti Vratislavovi roku 1713 kancléřem hrabě Leopold Šlik, který do roku 1723 úřadoval, po něm působil hrabě František Ferdinand Kinský do roku 1736, dále hrabě Vilém Albrecht Kolovrat z Krakovských, který dne 11. dubna 1738 zemřel, a konečně hrabě Filip Josef Kinský, jenž úřad tento i po smrti císaře Karla VI. do roku 1745 spravoval. Vedle nejvyššího kancléře dvorního působil při úřadě tomto ještě kancléř a místokancléř, tři radové ze stavu panského a sedm ze stavu rytířského neb učeného, dále tři tajemníci, dva koncipisté s jedním nadpočetným, 15 úředníkův kancelářských a několik akcesistů. Konečně bylo u kancléřského úřadu ustanoveno pro výkony právnické pět advokátů a deset jednatelů.

Úřad král. místodržících v Praze, o jehož původu jsme se výše zmínili, byl nejvyšším státním sborem v Čechách a ve spojení s úřadem král. dvorní kanceláře tvořil plnou tajnou radu a dvorní úřad království Českého pro osobu panovníkovu, jejíž místo v čas nepřítomnosti v zemi zastupoval a proto místodržitelstvem zván byl. Jelikož tehdejší správa politická a soudní ještě odděleny nebyly, povolání k úřadu král. místodržících nejv. úředníci zemští i soudní, jimž pak Ferdinand II. dne 22. února 1627 veškerou správu

země české svěřil. Jen když panovník v Praze meškal, což se za Karla VI. pouze dvakrát stalo, přestala na tu dobu dle ústavy zemské působnost úřadu král. místodržících a nejv. dvorní kancléř český převzal funkce její u osoby královny, užívaje při tom ovšem pomoci radův místodržitelských. Nejprřednějším z král. místodržících byl nejv. purkrabí Pražský, jenž vždy musil býti členem stavu panského a mocí svého úřadu byl zároveň vždy také direktorem nebo-li předsedou sněmu stavovského, jehož jednání po celé zasedání řídil. Od počátku panování Karla VI. zastával úřad nejv. purkrabí až do své smrti dne 14. srpna 1734 hrabě Jan Josef z Vrtby, po němž pak hrabě Jan Arnošt Šafgoc v důstojnosti této následoval.

Vedle nejv. purkrabí byli stálými členy úřadu král. místodržících ještě nejv. hofmistr zemský, nejv. maršálek, nejv. komoří zemský, nejv. kancléř, nejv. sudí lénní, president soudu appellačního a president král. komory české; dále ze stavu rytířského nejv. písař zemský, podkomoří zemský, a konečně purkrabí kraje Hradeckého. Mimo to byli jmenováni též jiní členové stavu panského král. místodržícími, někdy více, někdy méně, vždy ale jich musilo býti aspoň šest a sice zasedali titěž ve schůzích dle doby jmenování svého. Úřadnictvo bylo rozděleno ve tři odbory, tak zvané expedice, a sice českou, německou a vojenskou, kterážto poslední však musila, jak jsme již sdělili, z Vídně vydržována býti, anť sněm český náklad na ni důsledně odpíral, poněvadž žádného vlivu na vojenství neměl. Každá expedice měla svého sekretáře (německá dva), po 5 neb 6 kancelistech a ještě několik jiných zřízenců. Sbor král. místodržících, který spravoval veškerou politickou agendu v Čechách, zasedal každodenně, vyjímaje středu a sobotu, kdy byla pošta vypravována. Jelikož od počátku panování Karlova docházely do Vídně stížnosti na úřad král. místodržících v Praze, že si u vyřizování běžných věcí příliš pohodlně vede a že někteří členové šlechticů, stavíce do popředí osobní své záležitosti, zanedbávají povinnosti svých, vydal císař dne 1. února 1715 zvláštní instrukci pro úřad tento, ve které činnost jeho i povinnosti všech členův přesně vymezoval. Zejmena bylo jim uloženo, aby se každého dne scházeli do úřadu o 9. hodině dopoledne a tu až do dvanácti trvající běžné záležitosti vyřizovali. Instrukce tato byla král. místodržícím roku 1719 poznovu důtklivě

na paměť uvedena, neboť i potom mnozí z nich v povinnostech svých liknavi byli. Císařské dekrety, patenty, resoluce i zákonní řády dostával úřad král. místodržících ode dvora prostřednictvím dvorní kancláře české a rozesílal je pak krajským úřadům, které tehdy byly nejnižším státním úřadem v zemi, pak vrchnostem a magistrátům městským, aby je v obecnou známost uváděly. Sbírku všech zákonů a nařízení v Čechách platných počal roku 1701 vydávati známý právník Jan Jakub ryt. Weingarten a bylo v ní až do roku 1735 pokračováno, tak že úřadům za dobrou rukověť sloužila.

Řadu král. místodržících podřízeni byli krajští hejtmané, taktéž články staré soustavy stavovské, na něž sice sněm stavovský i v století XVII. ještě vlivu požíval, jenž ale průběhem té doby vždy více orgánem královským se stával, až pak instrukce pro krajské hejtmány roku 1706 a 1731 vydané již jen od panovníka vyšly. Krajských hejtmánů bylo v každém kraji dvě a sice jeden z panského a jeden z rytířského stavu, a musili titěž býti v příslušném kraji osedlí, od čehož se ale již za Leopolda I. upouštělo, rovněž jako se doba úřadování jich stále prodlužovala. Jelikož měli k ruce své sekretáře, písaře a jiné zřízence úřední, zvláště pak komisaře pro záležitosti vojenské, vznikly z této organisace v druhé polovici XVII. století „krajské úřady,“ na jejichž působnost sice i sněm stavovský vliv měl, jež se ale během času, a to zejména za panování Karla VI., vždy více úřady královskými stávaly. Krajští hejtmáné a krajské úřady působily ve správě politické, s čímž i některé výkony soudní souvisely, poněvadž, jak víme, administrace tehdy ještě od soudnictví oddělena nebyla; dále při vybírání daní a provádění příslušných exekucí, k vůli čemuž za Karla VI. zřízeny po krajích též filiální berní pokladny; konečně při dostavování rekrutů a remont pro vojsko, při ubytování vojáků na pochodech a vůbec při všem, co s vojenstvím souviselo. Neméně musili krajští hejtmáné dbáti o zachovávání veřejného pokoje a pořádku, o udržování silnic a cest v dobrém stavu, vésti péči o veřejné zdravotnictví a po vydání robotních patentů Karla VI. nabyli též práva dohlížeti na vrchnosti a zřízence jejich, co se ukládání robot a daní poddaným i všech poměrů poddanských týkalo. Takž šířila se působnost kraj-

ských hejtmanů a krajských úřadů vždy více a právě na instituci této jest nejpatrněji zřítí, která někdejší soustava stavovská přecházela v soustavu centralistickou a byrokratickou, až za Karla VI. tato poslední tou měrou dovršena byla, že za Marie Teresie staré zřízení krajské v Čechách již úplně v moc státní vzato býti mohlo. *)

V oboru správy soudní panovala stále ještě soustava stavovská, jak se byla od XV. století postupně vyvinula a na jejíchž zásadách i appellační soud od Ferdinanda I. zřízen byl, neboť i v témže osoby stavu panského a rytířského mocí tohoto postavení svého zasedaly. Nejvyšším tribunálem soudním v zemi byl větší soud zemský, který se skládal vždy z těchže osobností, které úřad král. místodržících tvořily, mimo to ze šesti neb sedmi členův stavu panského a tolikéž ze stavu rytířského. Soud tento zasedal v síni sněmovní v král. hradě na Hradčanech třikrát v roce a to vždy po čtrnáct dní, ke kterémužto době mohly ještě čtyry dny přidány býti, jednalo-li se o záležitosti vdov a sirotek, které vždy bez průtahu vyřizovány býti musily. Před soudem tímto jednalo se o sporech osob stavu panského a rytířského, týkalo-li se cti, statku a života, o sporech dědických a hraničních, o utrpeném násilí a o dlužních zápisech na panství a statky, konečně o věcech, které pro obtíže u jiných soudů vyřízeny býti nemohly. Soudu tomuto předsedal, meškal-li v Praze, sám král, u jehož nohou při tom zasedl nejv. purkrabí, kdežto nejv. maršálek s obnaženým mečem před trůnem stál; nebyl-li král přítomen, zasedal na trůnu nejv. purkrabí, po jehož obou stranách ostatní nejvyšší úředníci zemští svá vykázaná místa měli. Za panování Karla VI. skládal se větší soud zemský ze dvaceti šesti osob a sice ze šestnácti osob stavu panského a z desíti stavu rytířského.

Vedle tohoto většího soudu zemského působil menší soud zemský, který rovněž třikrát do roka vždy po čtrnáct dní zasedal a to taktéž v síni sněmovní, jen že členové soudu tohoto zasedali pouze po levé straně král. trůnu a nikoli též po pravé. Členův těchto bylo šest, kteří byli zároveň všichni přísedícími u desk zemských. Před menším tímto soudem byly vyřizovány žaloby pro dluhy,

kteří obnos 100 grošův nepřevyšovaly, drobnější záležitost dědické atd. Úřad desk zemských měl v král. hradě své sídlo v komnatách po levé straně Vladislavského sálu a vedli vrchní správu jeho nejv. sudí zemský, který byl zároveň přednostou úřadu tohoto, pak nejv. komoří zemský a nejv. písař zemský; první dva náleželi vždy stavu panskému, třetí pak stavu rytířskému. Vedle těch působil při úřadu desk zemských šest radův a starosta, kteří měli k ruce 30 úředníků a 2 měřiče zemské. Mimo to náleželi k personálu u desk zemských advokáti, prokurátoři a notáři, a sice čítalo se za doby Karla VI. prvních 14, druhých 19 a posledních 4. Desky zemské, tvořice ústřední archiv království Českého, byly ode dávna nejdůležitější institucí zemskou, „největší klenot království,“ jak je císař Ferdinand III. nazýval, neboť byly do nich zapisovány všechny majestáty a privileje, snesení sněmovní, relace soudní, missivy, konsensy, plné moci, závěti a jiné listiny, vklady a odevzdání statků, smlouvy svatební a zápisy věnné atd., tak že desky zemské byly pramenem všeho práva veřejného i soukromého v zemi. Zařízení jejich bylo od počátku tak vzorné, že již ve XIII. století bylo i v cizích zemích následováno a od Karla VI. též v jiných zemích rakouských zaváděno, při čemž úředníci desk českých do zemí těch vysíláni byli, aby v nich ústav deskový dle vzoru českého zaváděli. Císař Karel zvěděl hned na počátku svého panování o rozličných neporádcích při úřadu českých desk zemských vydal dne 18. března 1712 novou přísnou instrukci pro úřad tento, v níž ukládal nejvyšším úředníkům, aby pilně k deskám přihlíželi, a mimo to nařizoval místopísaři při deskách, aby vždy první řádku každého zápisu vlastní rukou napsal, aby bez jeho vědomí nic do desk kladeno býti nemohlo. Rovněž bylo v instrukci této nařízeno, aby se zavedlo v deskách prozatímní zapisování dluhů na statecích a aby se dlužní zápisy více nepřeskrtávaly, nébrž jen po straně se poznamenalo, že kvitancemi výmaz jich byl povolen. Konečně byly zavedeny zvláštní kvaterny pro majestáty, privileje a povýšení do stavu šlechtického, zvláštní kvaterny pro prenotace a zvláštní pro relace ostatních úřadů zemským deskám zasílané. *)

*) Výtečný spis o „Zřízení krajském v Čechách“ vyšel z pera dra. Bohuslava Riegra ve dvou dílech, v nichž se látka tato co nejúplněji projednává.

*) Znění této instrukce nalezá se ve spisu hraběte Jos. Auersperga o soudních dvorech v Čechách (v Brně 1816. III. 332.).

nostem, které podle Obnoveného zřízení zemského měly plnou moc soudní nad poddanými, jsouce jen v příčině konání trestního práva poněkud obmezeny. Někdejší samospráva obecní, která ještě v dobách předbřlohorských byla dosti obsáhlá, vzala po válce třicetileté takřka dokona za své a kde se nějaký zbytek její přece zachoval, závisel jedině na milosti vrchností a jejich úředníkův, neboť státní moc ve zřízení vesnické v ničem nezasahovala a orgánové její, totiž krajští hejtmané, stáli ve sporech, mezi poddanými a vrchnostmi vzniklých, pravidelně po straně vrchností. Jak jsme při líčení poměrů poddanských v Čechách viděli, měli sedláci dle patentu ode dne 22. března 1680 sice právo, obracet se se stížnostmi svými ke krajským úřadům, a také hrdelní řád Josefa I. z roku 1707 dovoľoval poddaným odvolávati se proti nálezům patrimoniálních úřadů k appellačnímu soudu v Praze, ale právo toto bylo veskrz illusorní, jelikož se odvolání jen skrze vrchnosti dít mohlo. Ani robotní patenty Karla VI. nepřivodily v té věci obrat k lepšímu a takž panovaly ještě v polovici XVIII. století v lidu poddaném i co se správy veřejné týče tytéž bédné poměry, jako za věku předcházejícího. Rychtář obecní i s konšely byli výhradně od vrchností dosazováni, čímž stávali se pouhými nástroji úředníků vrchnostenských, kteří s nimi namnoze právě tak příkře a bezohledně zacházeli, jako s každým jiným poddaným: správa obecního majetku spočívala v rukou panských úředníků, aniž by příslušníci obce byli na ni nějakého vlivu požívali. Jen na nemnoha panstvích zachovávan starý obyčej, že úředníci panští svolávali občasně veškerou obec k tak zvanému „panskému řízení“, ke kterému se též farář a učitel jakož i veškerí zřízení vrchnostenská dostaviti musili, aby zprávu o chování se poddaných podali, načež i tito své stížnosti a žádosti přednesti mohli. Každoročně byly při tomto „řízení“ shromážděným předčítány panské artikule, v nichž se poddaným ustanovovalo, jak ve všem chovati a co konati i čeho nechati mají, dále sdíleny tu patenty císařské a nařízení vrchnostenská a konečně vyhlášována tu výška berní zeměpanských a robot vrchnostenských, jejichž nevykonávání trestům peněžitým i tělesným podléhalo. Také všechna jiná provinění proti povinnostem poddanským byla peněžními pokutami neb vsazením do trdlíce, na osla atd. trestána. Tresty tyto po příslušném oznámení rychtářově vrchnostenský úředníci

ukládali a pak je od rychtáře prováděti dávali. Teprva za císaře Josefa II. byly též v tomto ohledu opravy zaváděny a zřízení vesnické z části doзору státnímu podroběno, tak že dosavadní libovůle vrchností a jejich úředníků již valně obmezena byla.

Poslední léta panování Karla VI.

Od míru Vídenského, jež císař Karel se Španělskem dne 30. dubna 1725 uzavřel, odpočívaly sice zbraně vojsk císařských, ale přes to musila armáda býti udržována na předešlé výši, poněvadž značné sbory vojenské stály v Nizozemsku i ve Vlaších, kde každé chvíle nové zápletky válečné vypuknouti hrozily. K těm také došlo již roku 1727, když Španělsko hledělo zase Gibraltar na Angličanech dobytí, a při tom si pomoc císaře Karla zajistilo. Ale po nedlouhém zápasu zastrašeno jsouc obrovskou přemocí Anglicka na moři, musilo se Španělsko dalšího výboje vzdáti, načež i císař Karel s Anglickem příměří na sedm let uzavřel. Tím zbavil se i nové srážky s Francouzskem, které již své voje na Rýn vysílalo, majíc záhlusky na Porýnsko i kraje nizozemské, hlavně pak na vévodství Lotrinské, které již jednou bylo se v moci krále Ludvíka XIV. nalezalo. Proto ohlížel se Karel VI. po spojencích, kteří by mu v čas nebezpečí proti odvěkému nepříteli říše Habsburské na pomoc přispěli. I uzavřel r. 1726 spolek s ruskou carevnou Kateřinou I. a roku 1732 též s Anglickem, k němuž se i Holandsko připojilo. Tím byly výbojné záměry francouzského ministra kardinála Fleuryho zmařeny a takž se státník tento aspoň potají snažil, aby uznání pragmatické sankce od velmocí evropských překazil. Ale i v tomto směru nedocílil úspěchu a proto použil úmrtí polského krále Augusta II. (zemřel dne 1. února 1733), aby Rakousko do nových rozbrojů s jinými mocnostmi přivedl.

Francouzsko usilovalo totiž o to, aby vypuzený někdejší polský král Stanislav Leszczyński, jenž pohostinství u dvora Versaillského požíval, a jehož dceru král Ludvík XV. za choť pojal, byl zase za krále zvolen, kdežto Rakousko i Rusko působily pro volbu kurfiřta saského Augusta III., který si podporu císařovu zjednal tím, že pragmatickou sankci uznal. Byl také skutečně za krále polského zvolen a aby se na trůnu udržel, poslala mu carevna Anna pomocný sbor vojska do Polska a císař

Karel postavil 16.000 mužů ve Slezsku k obraně hranic polských. To si vzalo Francouzsko, jež mezitím uzavřelo spolek se Španělskem a se Sardinskem, za záminku, že císaři vypovědělo válku, což pak také oba řečníci spojenci jeho učinili. Takž musila císařská armáda, kterou byl Karel VI. přes varování prince Eugena Savojského v posledních letech o 40.000 mužů zmenšil, vytáhnouti jednak na Rýn, jednak do Lombardska, aby na obou stranách útoku francouzských vojsk čelila. V Čechách byl v okolí Plzně stažen sbor vojska pod velením vévody Ferdinanda Brunšvického, který měl kurfiřta Bavorského, na stranu Francouzů se klonícího, pozorovati a pak též k Rýnu postoupiti. Vrchní velení v říši měl princ Eugen Savojský, ale zdraví jeho bylo již tak chatrné, že se přes zimu od vojska do Vídně vrátiti musil. Teprva dne 27. dubna 1734 přibyl zase k armádě, která jej sice s jásotem vítala, ale jsouc proti Francouzům slabá, v žádné větší podniky výbojné odvážiti se nemohla. Tuto zdržlivost přičítali odpůrci prince Eugena tomu, že prý se staříčký maršál stává již dětinským, kdežto jen nedostatečnost sil vojenských na straně císařské vinna byla tím, že se k výboji přikročiti nemohlo. Neméně špatně působily zprávy z Vlach docházející, kde se Španělé jakožto spojenci Francouzů celé Sicílie i Neapolska zmocnili a též vrchní velitel císařských maršál hrabě Königseck z Lombardska ustoupiti musil.

Pod účinkem těchto nehod a hlavně z té příčiny, že se Anglicko ve válce činně účastniti nechtělo, byl císař již roku 1734 nakloněn uzavřiti mír, ježž však Francouzsko zamítlo. Když ale roku následujícího přibyl pomocný sbor 20.000 Rusův na Rýn a císařský maršál Seckendorf Francouze u Trevíru porazil, svolil kardinál Fleury k uzavření příměří, mezi čímž se ve Vídni o plném míru vyjednávati mělo. Jednání toto, v němž se též princ Eugen Savojský účastnil, bylo brzo skončeno, když se byl císař k velkým obětem uvolil, jen aby od Francouzů uznání pragmatické sankce dosáhl. Smlouva o mír byla ve Vídni dne 3. října 1735 uzavřena a o týden později podepsal ji císař, načež i ostatní mocnosti k ní přistoupily. Císař zříkal se v ní Neapolska a Sicílie, začež nabyl vévodství Parmy a Piacenzy, Francouzsko uznalo polského krále Augusta III. a pragmatickou sankci, kdežto král Stanislav Leszczyński obdržel na čas života Lotrinsko, které pak po smrti jeho trvale ku Francouzsku připojeno býti mělo; v náhradu

za to přiřknuto rodu Lotrinskému velkovévodství Toskánské. Tím skončila válka, která se obyčejně nazývá válkou o nástupnictví polské, ale byla vlastně jen novou válkou o neblahé dědictví španělské, které přes tři desetiletí nezměrných obětí na zemích rakouských a nanejvýš na zemích koruny České vyžadovalo a konečně přece ztraceno bylo.

Již dlouho před vznikem zápletky polské byl prozíravý státník princ Eugen Savojský poukazoval k tomu, kterak Francouzsko po smrti krále Augusta II. bude usilovati o to, aby Stanislav Leszczyński byl zase na trůn polský dosazen a to že by zájmům sousedních říší, totiž Rakouska, Pruska i Ruska na škodu bylo. Císař Karel, hledě na vše jen ze stanoviska zabezpečení pragmatické sankce, souhlasil s náhledem tímto, aby si uznání téže od Saska i Polska zajistil, a proto byl odhodlán podporovati kandidaturu saského kurfiřta Augusta III. na trůn polský. S Ruskem bylo v té věci již dříve dorozumění docíleno a jednalo se jen ještě o to, aby též Prusko pro tuto věc získáno bylo. K tomu cíli uznáno za vhodné, aby se císař s pruským králem Fridrichem Vilémem osobně sešel a jež k politice Rakouska i Ruska vzhledem k Polsku nakloniti hleděl. Příležitost ke schůzi obou panovníků se naskytla, když pruský král na letní dobu roku 1732 svou návštěvu lázní Karlovarských v Čechách oznámil a též císařovna Alžběta Kristina k radě lékařů ve květnu 1732 do Karlových Var se ubírala. Císař provázal ji s veškerým dvorem svým na této cestě do Prahy, kamž se přes Hradec Jindřichův, Tábor a Pyšely jelo. Návštěva tato dala se v Praze jen jaksi na zapřenou, neboť císař nevjel do města, nébrž od Vyšehradu bral se podél hradeb Nového města Pražského ve vši tichosti přes ostrov Štvanici na hrad, kam císař. dvůr večer dne 30. května beze všeho obřadního vítání přibyl.

Dne 1. června jakožto v Boží hod svato-dušní byli císařští manželé v kostele Svato-vítském přítomni slavné mši sv., načež císařovna již následujícího dne dále do Karlových Var jela. Dne 6. června vyjel si císař s předními dvořany a s četnými kavalíry českými do král. zámku v Brandýse n. L., aby v tamních lesích jeleny honil, vrátil se ale ještě v noci téhož dne zase na Hradčany zpět. V neděli dne 8. června byl přítomen slavným bohoslužbám v kostele Všech Svatých a druhého dne na to mši sv. v kapli sv. Václava. Dne 10. června po poledni odjel opět s četným prů-

do Brandýsa na hon, kdež nešťastnou ho postřelil náhle vyšlou ranou z pušky itomného nejv. štolbu a tajného radu knížete Adama Františka Schwarzenberka pak druhého dne ráno o 4. hodině u Brandýsském na poranění toto ze- Císař byl pro nešťastnou příhodu tuto truchliv a přerušiv ihned hon vrátil se pryč, kdež došla jej dne 11. června zpráva, že Schwarzenberk, jemuž byl císař roku při korunovaci své název vévody Krumho udělil, přese všecku pomoc lékařskou *) Císař odebral se po zprávě té do Svatovítského, kde u hrobu sv. Jana kuckého vroucí modlitbu za spásu duše svého knížete vykonal. Dne 12. června o slavnosti Božího Těla byl v chrámě ta přítomen slavné mši sv. a po té jel mečeno a Petršpurk do Karlových Varů též choti své, kdež se pět týdnů zdržel též lázní tamních užíval. Úvítav v té e Varech krále Fridricha Viléma, konal a s ministry jeho časté porady v záti polské a také jej pro spojenství s Rám a Ruskem ve věci této získal.**)

Dne 19. července vrátili se císařští man- Karlových Var zase do Prahy, kamž srpna přibyl též pruský král, jenž v pa- aběte Antonína Jana Nostice na Mal- n náměstí v Menším městě Pražském il a v neděli dne 3. srpna s císařem a ovnou ve chrámě Svatovítském slav- nastolení nového biskupa Kralohrade- vévody Saského přítomen byl. Dne a král opustil opět Prahu, kdežto císař ovnou o dva dni později jel na hony řovic, odkud se dne 14. srpna na Hrad- rátili. Následujícího dne jakožto o svátku evzetí Panny Marie byli s veškerým a svým přítomni slavným bohoslužbám ele Týnském, načež císař za zvláštní ké slavnosti položil základní kámen ku budovy pro vojenské vysloužilce na

Na památku neblahé události této byla pak ě, kde se neštěstí událo, postavena kaple a í dva andělé na podstavcích stojící. Kaple nalezají se na témže místě dodnes a lze je ě z Prahy po severozápadní dráze spatřiti po aně za železničním mostem na kraji lesa za vicemi na pravém břehu Labe.

Za pobytu svého v Karlových Varech vě- ísař obci tamní, která císařovně i jemu velmi uvítání uchystala, dar 15.000 zlatých, na nového kostela Křižovnického tisíc dukátů a é měšť. společnosti tisíc tolarů a nový nád- rapor, chudým pak 5000 zlatých.

poli Špitálském (v nynějším Karlíně), k níž stavitel Dienzenhofer dle vzoru Pařížské inva- lidovny plány zhotovil, která ale nedohoto- vena zůstala a teprve za císaře Josefa II. dnešní podoby své nabyla. Dne 20. srpna opustili císařští manželé opět hlavní město české a jeli přes Votici, Tábor, Veselí a Bu- dějovice do Lince v Horních Rakousích, kamž dne 30. srpna dorazili.

Od těch dob císař Karel VI. země české již nenavštívil, neboť hned v následujícím roce byl zabavován novou válkou s Francouzskem, která teprva v říjnu roku 1735 skončena byla. Toho času jednalo se již také u císařského dvora ve Vídni o zasnoubení starší dcery cí- sařovy arcivévodkyně Marie Teresie, pro kterou byl původně za chotě vyhlídnut ná- stupce španělského trůnu don Karlos, s čehož ale později z příčin politických sešlo. Mla- distvá arcivévodkyně yěnovala svou lásku vé- vodovi Františku Štěpánovi Lotrin- skému, který od mládí svého při císařském dvoře meškal a pro výtečné vlastnosti ducha i rytířské chování své od císaře za zetě přijat byl. Dne 12. února 1736 byl konán ve Vídni slavný sňatek, při němž dědička rakouských říší podala ruku vévodovi Lotrinskému, aby se památí nynějšího rodu císařského stala.

Památný den 12. února 1736 byl zároveň poslední radostí prince Eugena Savojského, jenž krátce na to psal jednomu z přátel svých takto: „Spojení lotrinsko-rakouského rodu v nejjasnějších páru manželském působilo mi nejradostnější den v celém mém životě, zvláště anať se událost tato na míru s Fran- couzskem a na pragmatické sankci, ode všech evropských státův uznané, zakládá.“ Byl to jeden z posledních listův věrného služebníka a přítele domu Rakouského, neboť za jitra dne 21. dubna 1736 našel prince Eugena ko- morník jeho mrtvého na lůžku, když byl týž ještě večer před tím s hrabětem Windisch- graetzem, s hraběnkou Batthianyovou a se švédským vyslancem u dvora Vídenského hra- bětem Tessinem piket hrál. Raněn byv v noci náhle mrtvicí, zemřel u věku sedmdesáti dvou let, ale duch jeho byl čilý a jasný až do po- sledního okamžiku. Císař dal jej pochovati se všemi počtami, jaké arcivévodům přísluší, šest- náct podmaršálků neslo rakev jeho a ve vele- chrámě sv. Štěpána ve Vídni vznáší se nad hrobem jeho v levé poboční kapli nádherné mausoleum, které mu knížecí rodina Liechten- steinská tamže postaviti dala.

Princ Eugen Savojský náležel k nejslav-

nějším vojevůdcům a státníkům své doby, oddanost a věrnost jeho k domu Rakouskému byla nezdolná, nezištnost jeho neměla v poru-

šené oné době příkladu. Povaha jeho byla ve všem šlechetná a velkodušná, byl ochrancem umění a věd i dobrodincem chudých, lid jej miloval a voj- sko jej zbožňovalo.

Po princí Eugenui stal se hrabě Königs- eck presi- dentem dvorní ra- dy vojen- ské, ale ne- požíval té důvěry cí- saře Karla, jako zesnu- lý slavný vojevůdce, a v posled- ních čty- řech letech panování

Karlova zdálo se, jako by byl s princem Eugenem Savojským též dobrý genius Ra- kouska ze- mřel; císař sám se vzhledem k následujícím událostem válečným prohlásil, že se smrtí prince Eugena též všechno požehnání zbraně jeho opustilo.

V témže měsíci, kdy princ Eugen se svě- tem se rozloučil, a sice v dubnu 1736, počalo

totiž Rusko novou válku s Tureckem, do které se dal i císař Karel VI. zaplestiti, aniž mu někteří horlivci v radě jeho namluvili, že by se při

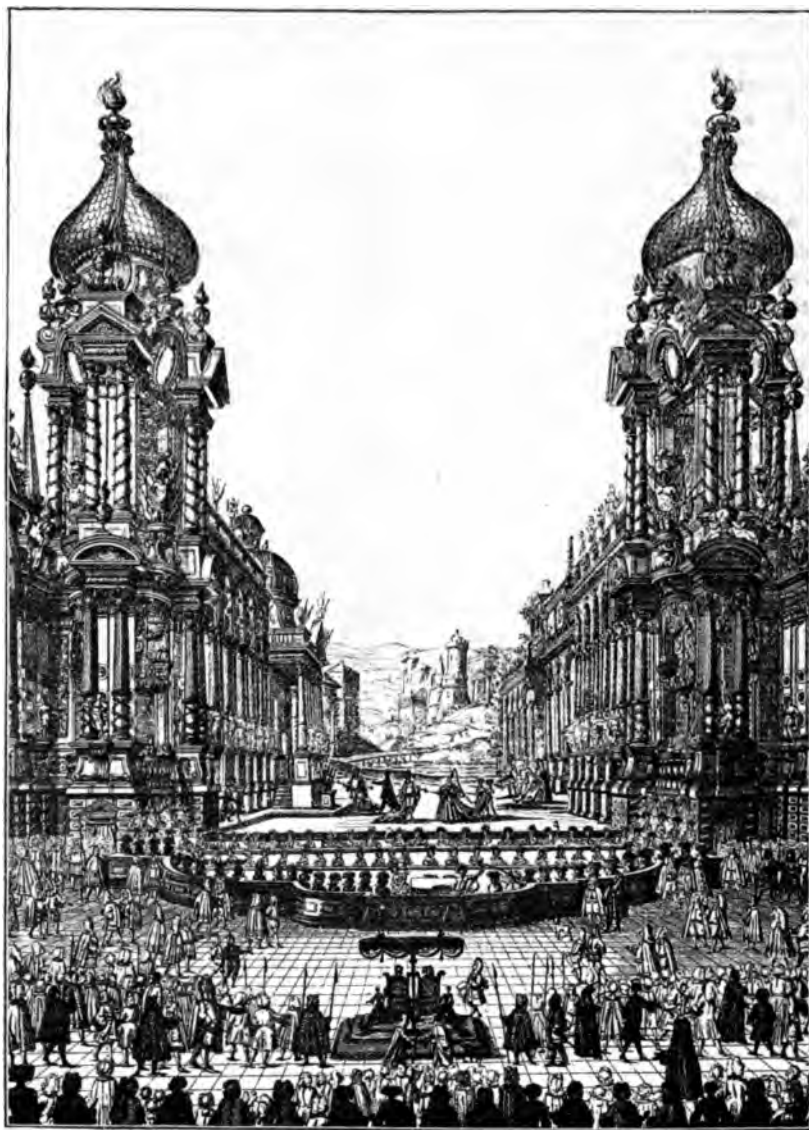
té příleži- tosti dalo snadno Bo- sny a ce- lého Valaš- ska pro Ra- kousko do- byti. Císař dal se tím přiměti k- tomu, že vešed ve spolek s

Ruskem, vypověděl Portě voj- nu a roz- množiv své vojsko v U- hrách na 80.000 mu- žů, posta- vil v čelo téhož své- ho zetě vé- vodu Fran- tiška Lo- trinského. Ten ale

musil pro ochuravění a pro úmrtí velkovévody Toskán- ského za krátko zase armádu o- pustiti. Ge- nerál Sek- kendorf

převzal po něm vrchní velitelství a vtrhl do srbské pe- vnosti Ni-

še, která mu bez odporu brány otevřela, dobyl též tvrze Užice, ale Vidína nemohl se zmocniti, an jej generál hrabě Kheven- hüller nedostatečně podporoval. Mimo to vzdal generál Doxat pevnost Niš zase Turkům, za- čež byl smrtí pokutován, a Seckendorf do



Letní dvorní divadlo v královské zahradě na Hradčanech dle návrhu císaře Karla VI. (str. 173).

ě povolán, kdež byl po delší dobu vazbou a. Nový vrchní velitel maršál Philippi ohl již chyby předchůdců svých napraviti yž také v Bosně byl sbor císařských od ů poražen, a hrabě Wallis z Valašska za n, musili Rakušané na všech stranách opět do Uher ustoupiti. Takž skončilo ně tažení r. 1737 pro zbraně císařské

nešťastně a ne-
tomu bylo roku
kdy president
ní rady vojen-
hrabě Königs-
vrchní velitel-
nad vojskem
hrách převzal.
lásil sice upří-
že uherských
dostatečně ne-
a dle toho cho-
se také velice
divě, ale musil
všem místě se-
i. Turci dobyli
šm Smedereva,
ál Kornberg
jim pevnost
u Ršavu a když
ký velvezír s ve-
armádou k Bě-
du táhl, ustou-
naršál Königs-
ase přes Dunaj
k čemuž jej
ně také mor ve
ě jeho panující
til.

Ještě hůře to
dlo s válečným
ím roku 1739,
neschopný mar-
hrabě Olivier

is byl v čelo vojska v Uhrách postaven;
čátku byl na štíru se všemi ostatními
ály a nemaje než 56.000 mužů pod prapory
i vrhl se dne 23. července u Grocky na
du velvezírovu, která přes 100.000 mužů
, aniž by tato přesila nepřítele byla vo-
é radě Wallisově známa bývala. Mimo
čínal si vrchní velitel ve všem tak zma-
že v nastalé bitvě byl na hlavu poražen
ě o štěstí mluvit mohl, že Turci pora-
vojsko jeho po dosaženém vítězství ne-
sledovali. Před Bělehradem zaujal zbytek
dy pevné postavení, na něž se velvezír

útočiti neodvážil a do Grocky se vrátil, ale
hrabě Wallis, ztrativ všecku rozvahu, opustil
za krátko nedobytné ono místo a ustoupil na
levý břeh Dunaje zpět, zanechav generálu
Schmettau-ovi hájení Bělehradu, jež Turci
ihned jali se obléhati.

Ve Vídni byli porážkou armády Wallisovy
tak velice postrašeni, že na rychlé uzavření

míru naléhali. Hrabě
Neipperg byl vyslán
do tábora velvezi-
rova, aby o mír tento
vyjednával a počí-
nal si při tom tak
ukvapeně, že Tur-
kům i vydání Běle-
hradu nabídl. Pra-
vilo se, že vévoda
František Lotrinský
s ohledem na to, že
zdraví císaře Karla
bylo od počátku roku
1739 velmi chatrné,
dal mu tajný rozkaz,
aby mír za každou
cenu uzavřel. Ná-
sledkem toho byl
Bělehrad Turkům
vydán a dne 18. září
uzavřen tam poni-
žující mír, kterým
celé Srbsko a malé
Valašsko Turkům po-
stoupeno bylo. Císař
mír tento sice dne
22. října 1739 s „nej-
trpčí bolestí“ pode-
psal, ale byl přesvěd-
čen, že Wallis i Neip-
perg jako zrádci je-
dnali. Oba byli zatče-
ni a onen vsazen do



Prince Eugen Savojský.

žaláře v Kladsku a tento ve Štyrském Hradci,
kdežto hrabě Seckendorf odvezen na Špil-
berk u Brna. Všichni náleželi však k vysoké
šlechtě a takž není divu, že po smrti Karla VI.
byli zase na svobodu propuštěni a ve své
úřady a důstojnosti znovu dosazeni, aby se
dalších chyb dopouštěli.

Potupným mírem Bělehradským byla říše
Habsburkův připravena o všechny výsledky
skvělých vítězství prince Eugena Savojského,
vyjma banát Temešvárský, a zároveň se ob-
jevila světu vnitřní slabost říše i zvrácená
správa její. Po uzavření míru uváděla se

armáda císařská na papíru ve výši 175.000 mužů, ale ve skutečnosti čítala jen 82.000 mužů, jichž rozmnožení prázdné pokladny státní nepřipouštěly. Mimo to spoléhal se císař v to, že mu veškeré státy evropské pragmatickou sankcí zabezpečily, a neviděl tudíž potřebu toho, aby armádu opět sesílil a finance státní v pořádek uvedl. Země koruny České, které mu po celé panování jeho tak nesmírných obětí na penězích i na mužstvu branném přinášely, byly na konci vlády jeho takměř vyssáty, aniž by se jim za to nějakých ústupků v ohledu rozšíření práv zemských a péče o rozvoj hmotných poměrů bylo dostalo. Následkem toho šířila se zejména v království Českém ve všech třídách obyvatelstva nespokojenost se stavem věcí veřejných vždy více, ale u dvora císařského ve Vídni nevěděli ničeho o hrozivých příznacích, kterými v Čechách i nejlavnější úloha života Karla VI., totiž pragmatická sankce, v pochybnost brána byla. Tajné působení agentův bavorského kurfiřta Karla Alberta a přívržencův řádu zednářského, zlatem francouzským podporovaného, odvrátilo zde státní myslence rakouské nejen největší část šlechty, ale i vyššího duchovenstva, pak stavu měšťanského a selského, jak se to hned po smrti císařově vzhledem k nástupkyni jeho Marii Teresii skutkem projevilo. Příčin k nespokojenosti této bylo — jak jsme z předcházejícího vypravování seznali — ve všech třídách obyvatelstva království Českého více než dosti. Stavové zemští byli rozmrzeni nejen výši každoročně ukládaných válečných daní, které jen na chránění cizích jinak zájmů vynakládány byly, ale ještě více tím, že se v posledních letech panování Karlova nemohli domoci zaplacení kamerálních dluhů ze soukromých půjček, které výše mnoha milionů dosahovaly. Na splacení dluhů těchto nemohla ovšem cis. dvorní komora ani pomýšleti, neboť důchody její, které do roku 1734 ročně ještě 40 milionů zlatých činily, klesly v letech 1735—1740 na polovici této sumy a v posledním roce života Karla VI. byla finanční tíseň tak veliká, že se při smrti jeho ve státní pokladně pouze 87.000 tolarů našlo. Pokročilejší členové mezi stavy českými, jichž počet v posledních letech působením z ciziny stále rostl, byli zase roztrpčeni tím, že všechna práni jejich po opravách ve zřízení zemském a po rozšíření práv stavovských zůstávala nepovšimnuta, a ač císař k uspokojení jich v lednu 1738 kázal

obnoviti komisi k revisi zřízení zemského, přece tatáž nedospěla k opětné činnosti a volání po reformách vyznívalo i dále na prážno.

Stav duchovenský opět byl nespokojen stálým obmezováním právomocnosti své a zasahováním moci státní v obor duchovenský i církevní, jak jsme o tom četné doklady na svém místě uvedli. Stav měšťanský cítil se hmotně dotknuta účinky soustavy merkantilní a stav řemeslnický obmezením některých práv a svobod cechovních, což se každého jednotlivce dotýkalo a tím nespokojenost ve městech a městysech takřka všeobecnou činilo. Konečně lid poddaný byl rozhořčen tím, že vrchnosti, jak jsme již uvedli, nezachovávaly ani nový robotní patent z roku 1738 a poddané i potom jako dříve utiskovaly a roboty i dávky na nich vymáhaly, tak že selský lid ještě v téže roce, kdy patent onen vydán a prohlášen byl, skoro po celých Čechách proti vrchnostem se bouřil, kterýžto odboj jen mocí vojenskou utlumen býti mohl. *)

K rozrušeným těmto poměrům vnitřním, které jako v Čechách též na Moravě a ve všech ostatních dědičných zemích Habsburských v téže míře panovaly, družil se neutěšený stav záležitostí zahraničních, neboť po nešťastné válce s Tureckem a po neblahém míru Bělehradském byla vážnost říše Habsburské v cizině velice poklesla a každý bedlivější pozorovatel běhu politických byl pře-

*) K uvedeným již dokladům o těchto selských bouřích roku 1738 dodáme tuto ještě některé. Na panství Mladé Vožice v kraji Tábořském vypověděli sedláci všecku robotu a srotili se, vzbouřivše též poddané na Lobkovickém panství Vysokém Chlumci a na jiných panstvích v Tábořsku a v Prácheňsku. Načež odboj i Berounsko zachvátil. Z Prahy vyslán hrabě Václav Kaiserstein se 200 muži vojska do Mladé Vožice, kde šest hlavních strůjcův odboje ve vazbu vzato; ve Vysokém Chlumci pokořil krajský hejtman hrabě Vratislav vzbouřené sedláky pomocí 50 vojáků a dal čtyry jaté vůdce odbojníků veřejně zmrskati a jiné do vězení vsaditi. Ve Voticích a jinde opakovaly se veřejné baštonády a rovněž násilím ztrestán odboj sedláků na Břežnicku, Orlicku a Lnářsku, pak v Klatovsku, na Cholticku a na komorním panství Pardubském; rovněž v krajích Bolešlavském, Hradeckém, Chrudimském a Císlavském musili krajští hejtmané žádati za pomoc vojenskou proti vzbouřeným sedlákům, což se opakovalo též v Rakovnicku a na Křivoklátsku, tak že největší část země byla těmito bouřemi selskými zachváćena. Z 18 vůdcův odboje, kteří do Prahy dodáni byli, odsouzen jest jeden k smrti a ostatní k trestům žalárním, čímž sedláci již úplně byli zstrašeni.

svědčen, že hlavní dílo císaře Karla VI., totiž uznání pragmatické sankce cizími mocnostmi, jest nyní již jen pouhou písmenou na papíře. U dvora Vídenského pak dalo se mnohé, co nepřátelské záměry některých mocností proti říši Habsburské jen ještě podporovalo. Císař Karel neshodoval se totiž v lecčems s náhledy zetě svého vévody Františka Lotrinského, který si mimo to očekávaných vavřínů ve válce s Turky nedobyl: dále byl císař znepokojen tím, že dcera jeho Marie Teresie, ač byla za živobytí jeho již tři děti porodila, přece ještě mužského potomka nemá, a nastávala tudíž obava, že také nástupkyně jeho v nebytí dědice mužského bude mít s těmiže obtížemi co zápasiti, jaké jejímu otci život strpčovaly. Konečně vznikaly mezi císařem a zetěm jeho též mnohé spory pro pokročilejší smýšlení vévodovo, neboť jest známo, že vévoda František Lotrinský byl roku 1731 v Nizozemsku přistoupl tajně k řádu zednářskému a spůsobil vlivem svým, že bulla papeže Klementa XIII. dne 8. dubna 1738 proti řádu tomuto vydaná, v zemích rakouských ani veřejně prohlášena nebyla. Vše to vedlo k tomu, že císař v listopadu 1738 vévodovi nařídil, aby nově nabytý majetek svůj, totiž velkovévodství Toskánské ve Vlaších, nastoupil a vládu v té zemi osobně převzal. Dne 17. prosince 1738 opustil tudíž vévoda František s chotí svou Marií Teresii Vídeň a odebral se do Toskánska, kdež byl jakožto velkovévoda v krásné Florencii dne 20. ledna 1739 slavně vítán.

Avšak odjezd starší dcery císařovy ode dvora Vídenského rozmnožil jen rozčilení a obavy v obyvatelstvu, neboť vznikla z toho pověst, že prý císař hodlá pragmatickou sankci ve prospěch své druhé dcery změnití a arcivévodkyni tuto synovi kurfiřta Bavorského (tehdež dvanáctiletému) za choť ustanoviti. Z bavorské strany, odkud v posledních letech zvláště v Čechách a v obojích Rakousích proti platnosti pragmatické sankce potají agitováno bylo, rozšiřována pověst tato co nejhorlivěji a všude se o uskutečnění jejím co něčem jistém mluvilo. Pověsti tyto přiměly císaře, že již v dubnu 1739 velkovévodu a Marii Teresii zase do Vídně povolal, čímž znepokojení obyvatelstva co se týče nástupnictví na trůnu zase utiшено bylo. Ale toužebně očekávaného mužského dědice trůnu císař nedočkal, neboť když Marie Teresie dne 12. ledna 1740 třetí dítka své povila, byla to opět princezna, která již po roce zemřela.

Uvážili-li se roztrpčenost císaře Karla nad ponížujícím mírem Bělehradským, která byla tak veliká, že císař rozeslal pak ke všem dvorům oběžník, ve kterém si v nejostřejších výrazech na své vlastní generály a splnomocněnce stěžoval, pochopíme snadno, že pod dojmem neblahých událostí posledních let vstupoval s truchlým tušením v rok 1740, který sice počal pro říši Habsburskou již jako rok míru, ale zárodky nejosudnějších událostí pro říši tuto v sobě choval. Psalť na sklonku roku 1739 císař důvěrníkovi svému ministru bar. Bartensteinovi: „Rok tento připravil mne o mnoho let života mého!“ a předtucha tato se také vyplnila, neboť rok 1740 byl posledním rokem života císaře Karla. Dne 31. května téhož roku zemřel také pruský král Fridrich Vilém I., který byl císaři a říši vždy dobrým a věrným spojencem, kdežto o nástupci jeho, mladém králi Fridrichovi II., bylo u dvora Vídenského dobře známo, kterak lehce o císaři Karlovi smýšlí, a že přátelské ujišťování jeho, které dal mimořádným vyslancem svým Münchowem ve Vídni vysloviti, jest v přímém odporu s tajnými instrukcemi, jež vyslanci tomuto vzhledem ku pragmatické sankci dány byly. A jelikož také chování se Bavorska a Francouzsko ve věci této žádné důvěry nevbuzovalo, jakž mohl poslední Habsburk hrozivě takto budoucnosti s uspokojením vstříci hleděti? Odhalilť mladý pruský král tajné záměry své na Slezsko ještě za živobytí císařova, neboť když vláda Vídenská ve finanční tísní své vyslala jednatele do Berlína, aby tam půjčku uzavřel, žádal Fridrich II. dne 22. září 1740 jakožto záruku část Slezska, v níž by mohl vojenské obsádky své vdržovati. Ve Vídni to bylo ovšem rozhodně zamítnuto, ale císaři otevřena touto hamižnou žádostí pruského krále nová neblahá vyhlídka do budoucnosti, která se již ve třech měsících na to děsnou skutečností stala a říši rakouskou o jednu z nejkrásnějších zemí koruny České připravila. Této kruté rány osudu se však Karel VI. již nedočkal, neboť Fridrich II., jenž přátelství své ve Vídni jen ošemetně líčil, čekal, až císař oči zavře, aby tím bezpečněji proti dceři jeho Marii Teresii vystoupiti mohl.

Úmrtí posledního Habsburka.

Již během roku 1739 cítil se císař Karel VI., ač teprv padesát čtyři roky věku svého čítal, často churavým a sesláblým, zejména pak jej

trápila pakostnice v nohou, která mu značných bolestí způsobovala. Od Nového roku 1740 pak tělesné síly jeho stále více ochabovaly a bolestné dojmy posledních dob činily jej i záhumčivým, tak že již jen v honbě a v lovu zábavu a zapomenutí svých četných starostí vyhledával. Zábavě této oddával se však i za nepohody a jinakých obtížných okolností, že tím tělesné síly jeho přesprávil vyčerpávány byly. Lékaři jeho varovali jej v čas před následky vášnivé myslivosti, ale císař nedbal rad jejich, apo na začátku října 1740, kdy churavost jeho již celému dvoru zjevna byla, vydal se přes výstrahy svých lékařů s četným průvodem dvořanů a kavalírů do oblíbeného svého lovištního zámku u Čakaturnu v Uhrách, aby v rozlehlých hvozdech tamních jeleny honil. Povětrnost byla však v těch dnech již velice sychrava, stále přšelo a již také sněžilo, ale císař, ač velkým hryzením trpěl, dne 10. září v prudkém dešti stále honil a tím churavost svou jen ještě zvýšil. Mimo to pojedl večer toho dne mnoho hub olejem mastěných, kteréhož jídla vždy rád požíval, čímž si ale tentokrát žaludek pokazil. V noci se dostavilo prudké vrhnutí, které se do rána několikrát opětovalo a císaře velice seslábilo. Dvořanstvo i lékaři se toho tak velice ulekli, že císaře k neodkladnému návratu do Vídně přiměli. Jízda dále se tak rychle, že vzdálenost osmi mil z Čakaturnu do Vídně ve třech hodinách uražena byla. Císař ale na cestě této několikrát omdlel a byl takřka polomrtvý do letohrádku Favority před Vídní vnesen, neboť do dvorního hradu Vídenského obávali se s ním dojetí.

Klidem se mu tam poněkud ulehčilo, ale již dne následujícího (12. října) dostavilo se vrhnutí opět a sice s prudkostí zvýšenou, kdežto horečkou bolesti pakostniční vzrůstaly. Dne 14. října císaři se zase ulevilo, ale již dne 16. října byli lékaři přesvědčeni, že by obrat v nemoci jen zázrakem způsoben býti mohl. Druhého dne na to počalo ve všech kostelích Vídenských veřejné modlení, všechny stráže ve městě byly zdvojnásobeny, dragounský pluk Althanův byl z Korneuburku a z Kremže na rychlo do Vídně povolán, i zakázáno z Vídně psaní a štafety odesílati, všechna divadla byla zavřena, což se musilo i s městskou bankou státí, poněvadž se do ní hrnuly tisíce lidí, kteří si své peníze z ní vyzvednouti chtěli. Všecka tato opatření svědčí tomu, jak velká nejistota tehdaž u dvora Vídenského panovala, a jak smýšlení v oby-

vatelstvu, od tajných bavorských jednání popletené a podněcované, vládě nespoko- se zdálo.

Císař však zachoval si i v prudkých letech svých mužnou mysl a trpělivost, boť nepochyboval nikterak o tom, že se uzdraví a předešlých sil nabude. Ano ol v žert výroky lékařů, kteří k vážnému i pečí stavu jeho poukazovali. Když však na úsudku svém pevně setrval, změnil on své smýšlení, přes to ale zachoval klidu ducha a když se lékaři u lůžka jeho ne o příčině těžkého onemocnění jeho dohodli, pravil k nim: „Zanechtež hádek; po mé otevřete mé tělo a pak již seznáte, co příčinou nemoci mé!“ Od té chvíle posám k smrti připravovati, přijal ještě dne z rukou papežského vyslance K. Paulucciho nejsvětější svátost oltářní a následující udělil mu dvorní farář pomazání. Po té dal císař k sobě povolati cky ministry a s jasnou myslí ujednal vše, co se nástupnictví na trůnu a další s státní týkalo. K slzičímu ministru B. Steinovi pak pravil: „Kdo jest si v jist, jako já, může poslední cestu svou brou myslí nastoupiti.“ Vysloviv díky ministrům za prokázané služby, zvláště hraběti Starhembergovi, povolal k sobě r dceru, dvaadvacetiletou arcivévodkyni rii Annu, zete svého velkovévodu tiška Stěpána Toskánského a bratra vévodu Karla Alexandra Lotrinského, a též s nimi rozloučil. Starší dcera jeho vévodkyně Marie Teresie, nalezajíc se t v pozhnaném stavu a churavosti k poutána jsouc, nemohla k němu povolána. Choť císařova však dnem nocí u lůžka meškala.

Vida vévodu Karla hořce slzeti, císař k němu: „Neplač, Karle, ač věz, že cíš ve mně dobrého přítele!“ Potěši mladší dceru a zete svého, vzkázal vroucnější požehnání otcovské dceři Teresii a obrátiv se s nejhluším pohrdce k oné straně, kde se komnata též ležala, žehnal v duchu nástupkyni své, nebylo dopráno, aby se s milovaným osobně mohla rozloučiti. Klidněji a spněji by se byl na onen svět odebral, k byl tušiti mohl, že Marie Teresie nosí ji srdcem toužebně očekávaného dědice i potomního slavného císaře Josefa II. P zachoval si obdivuhodnou statečnost a j ducha a s ministry Sinzendorfem. Sta

bergem a Bartensteinem ujednal ve zvláštním dovětku všechny podrobnosti pohřbu svého, doporučil jim císařovnu, spravedlnost i soucit k chudým, i aby věrné služby své též dceři jeho Marii Teresii věnovali. Jmenovav ještě maršála hraběte Jana Pálffy-ho palatinem uherským, urovnal takto všechny přední záležitosti státní a mohl již klidně neodvratné smrti vstříc hleděti.

Během dne 19. října zmáhala se slabost císařova, ale duch jeho byl stále jasný a několikrát za dne pronášel císař spoménky ze svého mládí, zejména spomínaje svého pobytu ve Španělsku a věrnosti Kataloňanův. V noci na to byla císařovna u lůžka jeho mdlobou přepadena, že ji odnesti musili; zotavivši se poněkud, vrátila se ale brzo zase k umírajícímu choti, který ji vítal srdečnými slovy: „Ach, Vaše Lásko mne přece neopouští!“ Pak hovořil ještě plné dvě hodiny se svým zetěm velkovévodou Toskánským a po půlnoci zabrav se opět ve spoménky z mládí, pronesl poslední srozumitelné slovo „Barcelona!“ Mezi jednou a druhou hodinou dne 20. října zesnul císař Karel VI. v Pánu — posledního Habsburka nebylo více!

Ovdovělá císařovna Alžběta Kristina, pláčem se rozplývající, zatlačila zvěčnělému choti oči a klesnuvši u lůžka jeho na kolena, políbila mu ještě naposledy ruku, načež ji více mrtvou než živou z úmrtní komnaty vyvedli. Mrtvola zesnulého panovníka byla z letohrádku Favority přenesena do dvorního hradu Vídeňského, kdež ji v černě vyčalouněné rytířské síni veřejně vystavili. Komnata úmrtní byla hned na to v kapli proměněna, která však za Josefa II. zase v příbytek obrácena jest. U večer dne 24. října byly tělesné pozůstatky posledního Habsburka v císařské hrobce u kapucínů vedle rakve bratra jeho císaře Josefa I. ku věčnému odpočinku uloženy.

Císař Karel VI. zemřel ve věku padesáti pěti let a panoval v dědičných zemích rakouských a v říši římsko-německé plná tři desetiletí. Byla to doba, jak jsme vyličili, od počátku vlády jeho nanejvýš vzrušená a jen skrovný počet byl těch let, kdy císař nebyl nucen s četnými nepřáteli svými války vésti a zděděných držav svých proti nim obhajovati. Šťastnou první válkou s Tureckem rozšířil sice državu svoji na východě, ale neblahým mírem Bělehradským po druhé válce s Portou byl zbaven dobytého území za Dunajem a musil se uspokojiti tím, že aspoň země koruny Uherské v celistvosti pro sebe

a nástupce své udržel. Za to musil se zříci království Španělského a držav svých v Itálii, začal se mu v náhradu jen pochybného uznání pragmatické sankce se strany příslušných mocností dostalo. Nepatřil k největším panovníkům rodu svého, zajisté ale k nejšlechtějším a co do povahy a vlastností duševních k nejlepším, jak jsme tuto stránku již v charakteristice jeho podrobně dolíčili.

O říši Habsburskou získal si nehynoucí zásluhu, že první vyslovil zásadu o nedílnosti této říše, a že pragmatickou sankcí dal jí pro všechnu budoucnost pevný a nezměnitelný základ, a ač týž byl krátce po jeho smrti od cizích nepřátel říše valně otrášen, přece byl věrností a obětovností národův rakouských v plném významu svém uhájen a podnes jest nejpřednější základním zákonem říše Habsburské, která jím svou nedělitelnost a celistvost udržela. Jakou péči vedl o hmotné povznesení zemí svých, o zvelebení obchodu a průmyslu aspoň ve hlavních odvětvích téhož, o zřízení rakouské moci námořské v Adrii a o fedrování četných jiných oborů a zdrojů hmotné síly státní — k tomu bylo již na svých místech ve vypravování našem poukázáno. Karel VI. byl by však v ohledu tomto ještě rozhodnější úspěchů docílit, kdyby nebyl musil skoro po celý čas třicetiletého panování svého bohaté důchody ze svých zemí vynakládati na vedení válek v cizině, z nichž na konec říši jeho žádné rozšíření moci nevzešlo. Zachovávání konservativních směrů vlády císaře Leopolda I., což jest hlavním příznakem též celého panování císaře Karla VI., mělo ten příznivý následek, že za vlády jeho nedotýkáno se předních základův dosavadních stavovských ústav království a zemí, ač zmáhající se soustava centralisační a byrokratická v jednotlivostech tytéž již valně obmezovati počínala.

Také země koruny České zachovaly za Karla VI. své zřízení zemské na základě soustavy stavovské, jak to korunováním jeho na krále českého slavně osvědčeno bylo; k žádoucím reformám ve zřízení tomto, jak je předchůdce jeho na mysli měl, bohužel nedošlo. Rovněž vytknouti třeba, že Karel VI. po celý čas panování svého nenavštívil Slezsku, kdežto častější osobní styk císařův se zemí touto by byl přispěl k utužení citu dynastického v obyvatelstvu tamním, které by pak po smrti jeho nebylo tak lehce připustilo, aby vzácný tento drahokam z koruny Svatováclavské byl od Pruska vytržen.

Zvláštní zmínky ale zasluhuje, že hned po nastoupení Karla VI. na trůn vyskytla se myšlenka, zda by se residence císařská neměla zase z Vídně přeložiti do Prahy, jako tomu za císaře Rudolfa II. bylo, aby císař byl blíže říši římsko-německé a za tehdejších válek s Francouzskem také blíže dějišti válečnému. V tajné radě císařské bylo jednáno o tom, aby císař po své korunovaci v říši jel do Vídně přes Prahu, a kdyby tak se bylo stalo, snad by bylo došlo k uskutečnění myšlenky této, o níž ale není známo, kdo k ní původ dal. Leč ve Vídni měla tatáž příliš mnoho nepřátel (mezi nimi též všechny vyslance cizích dvorů) a mezi státníky českými příliš málo přímluvčích, a takž působením nepřítelův plánu toho, kteří hlavně k důležitosti království Uherského a k povolání Rakouska na Balkáně poukazovali, stalo se, že císař po své korunovaci v Řezně nejel přes Prahu, nýbrž jen přes jižní Čechy, následkem čehož holdovací deputace stavův českých jej v Klatovech uvítati musila. Teprv po této episdě, která by Prahu nad Vídeň byla povýšila, dostalo se Vídni, která od panovníkův dosud vždy jen „naším městem“

jmenována byla, názvu „hlavního a residenčního města,“ jakéhož Praha již od časův císaře Rudolfa II. požívala a jak až do konce předešlého století i úřadně vždy jmenována byla.

Hlavní výtká naše, kterou době Karla VI. činiti musíme, týče se však úplně nevšímavosti k národnosti české, která toho času na nejhlubší stupeň ponížení svého u všem životě veřejném, v úřadech i ve školách klesla. To však bylo vinou celého předcházejícího století a najmě českých stavův zemských, jakožto jediných zástupcův obyvatelstva vůči koruně a vládě, kteří především povoláni byli, aby národu českému a jazyku jeho ve všech oborech veřejného a státního života platnosti zjednávali. Hříšnou nedbou jejich v tom ohledu vysvětluje se, že též ve Vídni neměli zájmu o povznesení české národnosti, když ani v Praze k ní přihlíženo nebylo. Scházelo jen upřímných a prozíravých rádcův koruny mezi zemskými úředníky království Českého, jinak by byl šlechtitný panovník jako císař Karel VI. učinil vše, aby nedošlo v Čechách k tomu, co hned v první rok panování dcery jeho Marie Teresie ke škodě národa českého následovalo.



HLAVA III.

Panování císařovny Marie Teresie.

Charakteristika Marie Teresie.



nohé jsou říše v Evropě, v nichž zasedaly na trůnu také ženštiny, nebylo-li mužských potomků v rodu panovnickém, a z pravidla byly to ženy duchem a ráznou povahou neb jinými vzácnými vlastnostmi vynikající, že panování jejich v dějinách čestnými rysy jest zaznamenáno. Spomínáme tu, co se nového věku týče, královny Isabelly španělské, královny Alžběty anglické, královny Kristiny švédské, carevny Kateřiny ruské a jiných panovnic, které si vesměs význačného místa v dějinách říší svých dobyly.

V zemi české mimo kněžnu Libuši nezasedala však na křesle panovnickém žádná žena z pozdějších rodův královských a také od zvolení rodu Habsburského na království České trímali zde žezlo jen mužští členové rodu tohoto, jak tomu též v ostatních zemích rakouských bylo. Teprva když poslední Habsburk s císařem Karlem VI. zemřel, nastoupila v dědičných zemích rakouských vládu starší jeho dcera Marie Teresie, jak to základem zákonem pro veškerou říši Habsburskou platným, totiž pragmatickou sankcí, ustanoveno bylo. A řízením Prozřetelnosti stalo se, že první tato panovnice na prestolu Habsburském byla ženou, výtečnými vlastnostmi ducha i povahy tak vysoko vynikající, že všechny již uvedené vládkyně v cizích říších zastínila a doba čtyřicetiletého panování jejího k nejskvělejšímu v dějinách říše rakouské náleží. Vzhledem ke království Českému a přivtěleným jeho zemím, najmě pak vzhledem k národu českému obmezuje však nestranný

soud dějin vysoké uznání toto způsobem, jaký vyličením událostí za vlády Marie Teresie v zemích těchto se sběhlých odůvodněn bude.

Marie Teresie, nejstarší dcera císaře Karla VI. a choti jeho císařovny Alžběty Kristiny, narodila se ve dvorním hradě ve Vídni dne 13. května 1717 před osmou hodinou ranní a křest její dál se ještě téhož dne večer za okázalých, ale též únavných slavností, které španělskou etiketou dvorní, tehdaž u dvora ve Vídni panující, do nejmenších podrobností předepsány byly. Pragmatická sankce byla tehdaž již pět let v platnosti a ač císař Karel VI. po celý další život svůj nevzdával se naděje, že se mu ještě dostane mužského dědice, přece pokládána princezna Marie Teresie od prvního počátku za budoucí dědičku trůnu a proto věnována výchově její všecka péče vzhledem ku příštímú vznešenému povolání jejímu. Výchovu tuto řídila sama jasná matka její a připomínají se jako první vychovatelky mladistvé princezny hraběnka Anna Thurnová, hraběnka Stubenbergová a pak ovdovělá hraběnka Karolina Fuchsová, kterážto poslední až do smrti své největší úctě a vděčnosti chovanky své tou měrou se těšila, že ji Marie Teresie po smrti její do cís. hrobky u kapucínů ve Vídni — jediného nečlena císařského rodu — pohrobiti dala. Po dokonaném šestém roce věku počali princeznu vyučovati jesuité P. Michal Pachter a P. Frant. Vogel, tento poslední jakožto učitel náboženství, kdežto prof. Spannagel učil ji dějinám tak poutavě, že se studium dějepisu stalo princezně nejmilejším zaměst-

náním. Mathematice učil ji prof. Marinoni, cizím jazykům Jan Chievre, v latině pak ji vycvičil Jan Dominik Schirmer co nejdůkladněji, tak že Marie Teresie později jazykem tímto na sněmu uherském jakožto tehdejší jazykem úředním mohla hovořiti *). Dvorní kapelník Caldara ji učil hudbě a baletní mistr Levassori tanci, kteříž oba ji tak zdárně vycvičili, že princezna v malých vlaských operách a balettech, které často u dvora provozovány byly, všeobecný obdiv vzbuzovala. Také tělesní výchově její byla příslušná péče věnována a též ve střelbě do terče i při lovech dvorních byla hned v mládí dovedně vycvičena.

Významu jejího jakožto nástupkyně trůnu bylo šetřeno již od mládí jejího, neboť jako šestiletá princezna provázela císařského otce svého do Prahy ke korunovaci jeho za krále českého a roku 1728 opět do Štyrského Hradce, když stavové štyrští, korutanští a krajinští císaři holdovali. Přes to však nebyla až do smrti otce svého ve státní záležitosti zasloužena, tak že, jak si v pamětním spisu svém z roku 1751 stěžovala, na velikou a obtížnou úlohu svoji jako panovnice nikterak připravena nebyla. Dne 4. srpna 1728 přijala v kostele Marie Celské u přítomnosti císařských rodičů svých poprvé svátost sv. přijímání, kterýž obřad na mladistvou mysl její tak hluboký dojem učinil, že poutnickému místu onomu vždy nakloněna zůstala a též jako císařovna s dítkami svými častěji je navštěvovala. Nejmilejší družkou v mládí byla jí baronka Pichlerová, která se později dvorní dámou její stala, kdežto vychovatelka její hraběnka Fuchsová hned po nastoupení Marie Teresie na trůn na nejv. hofmistryni její povýšena jest. Zvláště tato dáma to byla, která v mladé princezně mravní vývoj povahy sílila, samostatnost ducha jejího probouzela a tím přední zásluhu o to si zjedнала, že Marie Teresie aspoň v ohledě tomto budoucí úloze panovnické dostáti mohla. Přirozené nadání ducha jejího, vrozený bystrozrak duševní a čilá, po vědění dychtivá letora podporovaly výchovu její, že vlastním důvtipem doplnila si mnohé, čeho z učebných knih nebylo jí se-

znati, neboť vědecké její vzdělání vykazovalo mnohé mezery, přes to ale Marie Teresie ke vědám po celé panování své velkou vážnost chovala a je podporovala. Vedle toho vynikala vroucí zbožností a upřímným soucitem, ježž nelíceně při každé příležitosti projevovala.

K těmto přednostem ducha i povahy družily se podobné přednosti těla, které z ní kvetoucí obraz krásné panny činily; jsouc vysoké štíhlé postavy, která se plné harmonii všech tvarů těšila, značila se zároveň líbezností podlouhlého svého obličejce, v němž krásné modré oči o síle ducha i dobrotě srdce svědčily. S bělostnou pletí líci souhlasila plavá barva vlasů a kolem ladně tvořených rtů pohrával při vši vznešenosti rys blahovůle, jenž dovedl si srdce každého získati. Letory byla sanguinické, pohyby její byly živé a řeč až kvapná přece líbezným zvukem znějící. Konečně pak — což bylo základním příznakem jejích vlastností — spojovala mužnou mysl s ženskou jemností. Ze všeho toho mohlo se tušiti, že v ní hvězda první velikosti na obzoru dějin rakouských vychází.

Při takovýchto vynikajících vlastnostech ducha i těla, ještě více ale při důležitosti budoucího postavení jejího jakožto dědičky trůnu Habsburského snadno si lze pomysli, že o dosažení ruky arcivévodkyně Marie Teresie bylo od panovnických rodů na všech stranách Evropy usilováno. Především působila k tomu královna Isabella španělská, choť slabomyslného krále Filipa V., která chtěla ruku císařovy dcery pro syna svého infanta dona Karlosa získati, čemuž se ale Anglicko protivilo z obavy, aby říše rakouská a španělská nebyly jednou zase pod jedním panovníkem spojeny. Později snažily se obě dcery císaře Josefa I., Marie Josefa saská a Marie Amalie bavorská, arcivévodkyně Marie Teresie pro své nejstarší syny dobytí, ale ti oba byli mnohem mladší než arcivévodkyně a dle účelu pragmatické sankce jednalo se o to, aby dědička trůnu ještě za živobytí otcova provdána byla, pročez byli oba nezletilí nápadníci tito od císaře odmítnuti. Totéž se stalo portugalskému princovi donu Emanuelovi, který z lítosti nad odmítnutím tímto do řádu dominikánského vstoupil. Že by se byl pruský král Fridrich Vilém I. o ruku Marie Teresie pro syna svého, pozdějšího krále Fridricha II., ucházel, jest pouhou pověstí, neboť již rozdílnost vyznání náboženského plánu takovému odporovala.

*) V jazyku českém nedostalo se však Marii Teresii vyučování, pročez za návštěv svých v Praze odpovídala na česká oslovení zemských hodnostářů buď latinsky neb německy. přísahu korunovační pak skládala v řeči latinské, nechtějíc dávat přednost jazyku německému před českým. Jehož při slavném aktu tom neužila jen proto, že ho mocna nebyla.

rdce Marie Teresie bylo však již samo neboť mladistvá arcivévodkyně milosrdce, veškerou vroucností vévodu Františka Štěpána Lotrinského, který již dříve svého u dvora Vídenského byl vyvážen a jako jiných při hrách a zábavách císařově milým soudruhem se stal. Ke císařskému přibyl František Štěpán o dědičný princ Lotrinský u věku pátého roku 1723, když císař Karel VI. za svou korunu na krále českého nebyl. Dne 10. srpna 1723 byl na zámku v Brandýse n. L. poprvé uveden a tam spatřil též šestiletou arcivévodkyni Marii Teresii, k vůli které byl i jeho vévoda Leopold Lotrinský ke císařskému vyslal, aby ji později hleděl o svou získati. U dvora Vídenského, mladý princ teprva ke konci prosince přibyl, an byl churavostí v Praze zdržen, František Štěpán pro svou čílou, veselou a velice oblíben a císař věnoval velkou lásku výchově jeho, jmenovav učitelem mimo jiné českého appellačního radu Františka Antonína Langra. V dalších letech byl princ císaři nejmilejším společníkem a stal se za krátko členem císařské rodiny, v níž pak i arcivévodkyně Marie Teresie toužila si získati, že oba záhy za budoucí manželství párek pokládání byli. A když po odchodu zmíněných ženichů uznal císař z povahy příčin za vhodné, že pro Marii Teresii budoucí postavení její na trůnu bude zajištěno, provdál ji za prince, který vládne v níž zemi, naklonil se myšlenkou, že vévoda František Štěpán Lotrinský učiní svým. Jmenoval jej místodržitelem v Uhrách, udělil mu vysoké hodnosti vojenské a dne 12. února 1736 slaven jest ve Vídni sňatek arcivévodkyně Marie Teresie s Lotrinským, kterýžto manželský svazek se pak v každém ohledu co nejčastěji osvědčil. Ke sňatku tomuto věnovali mu čeští vznešené nevěsty jakožto „svatobřevní“ pět tisíc dukátů, které jí nejvíc přibyl hrabě Šafgoč spolu s blahopřáním a ve Vídni před oddavkami odevzdal, pak bylo na výpravu svatební od sněmu císařského povoleno 90.000 zl., které císařské koruně v polovici března 1736 dodány byly. Sumu tuto hradili stavové čeští z vlastních prostředků, aby poddaní obtěžování nebyli. Též stavové moravští Marii Teresii německý daru svatebního podali, o tom se

v příslušné zprávě sněmu moravského zmínky nečiní.

Ještě před sňatkem musil vévoda František Lotrinský slíbiti, že nebude nikdy činiti nároky na nástupnictví v zemích rakouských a tolikéž vydala Marie Teresie zápis, že se pro svou osobu i pro své potomky vzdá nástupnictví, bude-li císař ještě synem obdařen; rovněž bylo jí ustoupiti, kdyby neměla mužských potomků, za to ale kdyby je měla sestra její arcivévodkyně Marie Anna, přičemž mělo se ve všem právo prvorozenství zachovati. První dvě léta sídlili novomanželé, kteří byli za nejkrásnější manželský párek té doby prohlašováni, ve Vídni, když ale vévoda František v náhradu za Lotrinsko obdržel velkovévodství Toskánské ve Vláších, odebral se v prosinci 1739 s chotí svou do Florencie, aby v nově nabyté zemi vládu nastoupil. O následujících velkonocích poslal papež Marii Teresii svčnou zlatou růží do Florencie, odkud však císař zetě i dceru v krátkce na to zase do Vídně povolal, aby učinil konec lichým pověstem, že prý Marie Teresie z nástupnictví na trůnu vyloučena bude. Ještě za živobytí Karla VI. porodila Marie Teresie tři dítky, ale vesměs princezny, ač mužský dědic trůnu od císaře i od národův rakouských co nejtoužebněji byl očekáván. Když pak císař v říjnu 1740 na smrtelném lůžku se nalezal, neobdržela Marie Teresie osobně otcovského požehnání, anť byla té doby sama churavostí na lože poutána. Ale vědomí vysokého povolání jejího dodalo jí sil, že ještě v úmrtní den otce svého mohla ministry kol sebe shromáždit, aby učiněna byla všechna opatření, jichž k nastoupení vlády její bylo zapotřebí.

Další charakteristika osobnosti Marie Teresie, zejména co se poměru k zemím koruny České a k národu českému týče, vysvitne z líčení událostí za panování jejího již sama sebou a netřeba nám tudíž líčení toto předstihovati.

Nastoupení Marie Teresie na trůn. — Právní spor s Bavorskem.

V den úmrtní otce svého císaře Karla VI. čítala Marie Teresie teprva dvacet tři léta věku svého, ale statečností ducha a bystrozrakem překonávala i přes toto mládí všechny ministry otce svého, z nichž většina byli již starcové více než sedmdesátiletí. Zaleknuti

hroživými událostmi, jaké byly se ve Vídni po čas nemoci císařovy sběhly, nevěděli si ministři tito po smrti jeho rady, obávajíce se, že nyní Turci do Uher vpadnou, Uhři že se svého práva volebního dovolávají budou, Sasové že do království Českého, Bavoři pak do obojích Rakous vtrhnou a Francouzsko že všechny tyto protivníky Marie Teresie vojskem i penězi podporovati bude. Státní sekretář baron Bartenstein, jenž jakožto zkušený státník a dlouholetý důvěrný rádce císaře Karla VI. jediný by byl ve všeobecném zmatku tomto veslo státní pevnou rukou řídití dovedl, odstoupil v ústraní, anť věděl, že u Marie Teresie a chotě jejího i přívržencův jejich není oblíben a že mu tudíž propuštění z úřadu co nejdříve lze očekávati.

V kritickém tomto postavení osvědčila však dědička trůnu Habsburského veškeré výtečné vlastnosti velikého ducha svého a vyhověla v plné míře nadějím, které od upřímných přátel dynastie a říše rakouské byly v ni kladeny. S mužnou odvahou a pevností vůle, jakéž povahu její charakterisovaly, vzchopila se ještě v den 20. října 1740 ze své churavosti a bez otálení ujala se na základě pragmatické sankce žezla státního, které od toho dne po dalších čtyřicet let pevnou rukou třímala. Odhodlaným tímto vystoupením dodala opět mysli ministrům, jejichž obavy vzhledem ku věrnosti dědičných zemí na ten čas ukázaly se býti bezpodstatnými. Ještě téhož dne, kdy Karel VI. byl na vždy oči zavřel, přijala Marie Teresie holdování ministrů a ostatních nejvyšších hodnostů státních, a dala rozeslati na všechny strany kurýry s listy, jež panovníkům úmrtí císaře a nastoupení Marie Teresie jakožto „královny Uherské a České“ oznamovaly. Podržela všechny ministry otcovy v dosavadních úřadech, potvrdila hraběte Pálffyho jakožto nejvyššího velitele v království Uherském, a když baron Bartenstein v ruce její úřad svůj složití chtěl, nevyhověla žádosti jeho, nébrž přemohši prvotní nechuť svoji k nadanému státníkovi tomuto, vyzvala jej, aby též jí zkušenostmi a vědomostmi svými sloužil, a již za krátko věnovala mu tutéž důvěru, jakou jej byl zvěčnělý císař vyznamenával.

Dne 21. října předsedala poprvé radě ministerské, v níž se i choť její velkovévoda František Štěpán Lotrinský účastnil. Vážné byly předměty, které v radě této byly projednávány. Především jmenovala mladá krá-

lovna chotě svého spoluvládce a svěřila mu zároveň zastupování českého hlasu volebního při nástávající volbě císaře římsko-německého, čímž naznačila, že hodlá důstojnost císařskou rodu svému udržeti a korunu císařskou choti svému zjednati. Další péče měla býti věnována rozmnožení armády, sesílení pevností a vůbec branné moci státní. *) S tím souvisely také opravy v oboru finančním, aby důchody státní, v posledních letech tak velice pokleslé, opět povzneseny byly. Proto byly zejména ve vydejích na dvůr zavedeny veliké úspory — žilof tehdáž ode dvora přes 40.000 osob — a velkovévoda Lotrinský, jemuž Marie Teresie současně správu záležitostí finančních odevzdala, osvědčil se brzo jako výtečný finančník, který bedlivým dohledem svým vyprázdněnou státní pokladnu snažil se naplniti. Neméně postaráno se o četná jiná opatření, která by nově panovníci lásku a oddanost obyvatelstva získala; panující drahotě dala totiž Marie Terezie odpomoci otevřením všech špejcharů na korunních panstvích, vysokou a nízkou zvěř v lesích tamních obětovavala chudým, udělila amnestii uvězněným původcům selských vzpour v Čechách, v Horních Rakousích a ve Štýrsku, konečně propustila, aby si též přízeň vojska získala, k radě nejv. kancléře českého hraběte Filipa Kinského z vazby pevnostní nešťastné vojevůdce z poslední války turecké, kterážto rada se však bohužel též co neblahá osvědčila, když neschopní generálové tito zase v čelo sborů vojenských postaveni byli. Toto samostatné vystupování mladistvé panovnice bylo provázeno zdárným výsledkem a obavy před vnitřními zápletkami mizely, neboť všude bylo pocítováno, že se nikoli slabá ruka ženská, ale duch mocný a odhodlaný ujal řízení správy státní. Jednalo se nyní jen ještě o to, jak se cizina k této změně na trůnu Habsburskům zachová, což především z odpovědí evropských vlád na první list Marie Teresie k panovníkům vysvitnouti musilo.

První odpovědi došly od králův pruského a polského a sice příznivé: také Nizozemsko a král anglický, později král sardinský a papež

*) V ohledu tomto setkávala se však Marie Teresie u vlastních radců svých s obtížemi a stěžuje si v pamětním spisu svém z roku 1751 zejména na českého dvorního kancléře hraběte Filipa Kinského, který háje prý vždy jen prospěchů a zájmů stavovských, opíral se rozmnožování břemen válečných, zvláště pak sestřeďování větších sborů vojenských v zemích koruny České.

přátelské listy mladé panovnici zaslali. izsko však otálelo s písemnou odpovímkou, vyhledati znění titulu, jaký královně a Uherské přísluší; král Ludvík XV. jeho ministr kardinál Fleury vyslo-ž rakouskému vyslanci knížeti Liechten-pouze ústně svoji soustrast nad úmr-šarovým. Tolikéž nedošla odpověď rova, naopak obcházel bavorský vy-u dvora Vídenského hrabě Perusa prvních dnů po smrti císaře Karla VI.

ministři a cizí vyslance, vyzýváje aby od nikoho jiného rozkazův nepřileč od pravého dědice trůnu, kurfiřta Alberta, těchto pak, aby Marie Teresie zali za dědičku a nástupkyni trůnu iských zemích dědičných, jakož i aby nebylo před se bráno, co by nepopi-m prý právům pána jeho k újmě bylo. i vrátil ministrům list oznamující kur-bavorskému úmrtí císaře Karla VI. a ení Marie Teresie na trůn český a uher- i prý ji dvůr bavorský jakožto krás-ské a uherské uznati nemůže. Po té se vyslanec tento se žádostí, aby mu řý originál závěti Ferdinanda I. byl dnutí předložen, jelikož prý se v ori-v Mnichově chovaném nalezá ustano- potomci arcivévodkyně Anny, dcery nda I., nabudou práva, v Rakousku vstoupiti, nebude-li žádných „m u ž-“ potomků v rodě rakouském. Případ rý nyní nastal, a takž prý se kurfiřt ý práva svého dědičného plnou měrou ovolávají*).

ministři Marie Teresie odmítli ovšem roz-vyzvání vyslance bavorského, čímž : jeho vzhledem k Vídenskému origi-věti odmrštěna byla. V této druhé

věci však se nedal hrabě Perusa tak snadno odbyti a obnovil žádost svoji, neboť bylo mu z Mnichova sděleno, že se v tamním origi-nálu závěti Ferdinanda I. skutečně nalezá slovo „mužských“ a nikoli „manželských“ potomků, jak toto poslední ve Vídni na zá-kladě původní listiny tvrzeno bylo. Takovouto námitkou se arcif nároky kurfiřta bavorského v niveč rozpadávaly, anýž dle slova toho mohly i dcery Habsburkův trůn děditi. Zvláštní rada ministerská byla za předsedání Marie Teresie v této sporné záležitosti ko-nána, v níž k radě Bartensteinově uzavřeno, žádaný originál závěti Ferdinanda I. hraběti Perusovi slavným způsobem a před svědky k nahlédnutí předložiti. Bartenstein byl vi-tězstvím Marie Teresie ve sporu tomto tak úplně jist, že prohlašoval přímo, kterak prý byl kurfiřt bavorský nepravým neb podvrže-ným opisem závěti od ziskuchtivých lidí pod-veden, ba označoval jistého barona Hart-manna, bývalého vyslance falckého ve Vídni, pozdějšího místokanceláře v Marburku, jakožto padělatele.

Ze všeho toho jest viděti, jak veliký význam nyní poslední vůle Ferdinanda I. měla, a lze se tudíž domysleti, kterak netrpě-livě v celé Vídni hledělo se k okamžiku, kdy osudná tato listina diplomatům bude předlo-žena. Ustanoven k tomu den 3. listopadu a tu se o polednách sešli ve velké síni paláce nejv. dvorního kancléře hraběte Sinzendorfa papežský nuncius, vyslancové francouzský a benátský, pak hrabě Perusa a konečně mi-nistři rakouští, kteří žádaný originál závěti s sebou přinášeli. Pergamenová svitka byla otevřena, listina přečtena a seznáno zřejmé ustanovení její, že „po vymření manžels-ských potomkův synů Ferdinanda I. a Karla V. dědičné právo na potomky vévod-kyně Anny přejíti má.“ Hrabě Perusa byl očividně překvapen, ba zahanben, neboť ne-mohl o pravosti slova „manželských“ pochy-bovati; pergamen šel u všech přítomných z ruky do ruky, každý ale viděl a četl slovo toto a nikoli slovo „mužských“, které byl hrabě Perusa s plnou jistotou očekával.

Nemenší překvapení nastalo u dvora Mnichovského po tomto výsledku skoumání listiny Vídenské, jak to vysvitá z rozkazů, které hned na to hraběti Perusovi do Vídne zaslány byly. Týž byl žádal totiž za opisy všech příslušných závětních listin Ferdinanda I., a když i této žádosti jeho bylo ochotně vyho-věno, opisoval z Mnichova povolany rada

Tyto nároky bavorské se zakládaly: 1. na dcery Ferdinanda I. arcivévodkyně Anny choťi vévody Albrechta VI. bavorského . června a 5. července, dle kterého dědičné jí a potomkův jejích k Rakousům práva na- „kdyby mužský kmen Ferdinanda I. vy-ouze dcery zde zbyly“; 2. na dovětku Fer-I. daném dne 1. června 1543 a dne 4. února něhož závět zněla: „Stalo-li by se ale, že ří Naši synové bez mužských potomků mějž jedna z Našich pozůstalých dcer krá-lherské a České s příslušnými zeměmi ja-ivá dědička v držení“, což dovětek přesněji val „ve prospěch nejstarší dcery“. Arci-š Anna pak byla po smrti své sestry Al-1546) nejstarší dekou Ferdinanda I.

Dölling od 8. do 13. listopadu listiny tyto a to tím způsobem, že bavorský vyslanecský sekretář Harfinger předčítal znění originálu Mnichovského, kdežto císař. rada šl. Schneller měl Vídenský v ruce a srovnával, co předčítáno a opisováno bylo; také adjunkt dvorní kanceláře Fischell byl v knihovně Sinzendorfově, kde se opisování toto vykonávalo, vždy přítomen. Dne 13. a 14. listopadu byly opisy s originály srovnány, v čemž se hrabě Perusa osobně účastnil. Tři dni později objevil se též opět u hraběte Sinzendorfa, žádaje, aby mu původní listiny ještě jednou byly předloženy. Ačkoli se tušilo, jaký záměr bavorský vyslanec má, bylo již dne 18. listopadu žádosti jeho vyhověno a rada Schneller podal mu originál závěti Ferdinandovy. Perusa vzal pergamen do rukou a zrak jeho utkvěl především na osudném slově „manželských“ potomkův; viděl to jako již po dvě století též nyní černé na bílém a nedalo se odčiniti, nechť nedůvěřivý vyslanec kroutil pergamenem na tu neb onu stranu. Prohlížel pak listinu i proti světlu, zda by se nějakého porušení textu neb aspoň stopy po vyškrobání jednotlivých slov nedopátral; napínal zrak co nejvíce a shledal skutečně tu i tam světlejší pruhy v pergamentu, kterážto seznání neopominul ihned se zvláštním důrazem vysloviti. Rada Schneller však odtušil chladně, že není pergamentu na světě, který by neměl míst světlejších nebo zase temnějších; a když se hraběte dále tázal, nalezá-li se snad některý světlejší pruh právě pod tím důležitým slovem „manželských“, musil se Perusa ku pravdě přiznati, a proto mrzutě odvětil, že tomu tak není, čímž uznával, že světlejší ony skvrny nic podezřelého neznamenaají. Po Perusovi ale prohlížel též Harfinger kritická místa ve všech originálech, ano položil pergameny i na okno a podal jich pak za týmž účelem Döllingovi, jenž zejména voskové pečeti proskoumával, ale taktéž ničeho pochybného na nich se nedomakal. Po výsledku tomto vyslanec s mnohými zdvořilůstkami se poroučel, nemoha zatajiti v obličeji nevrostlost nad sklamaním svým. Již dne 20. listopadu k rozkazu svého dvora opustil Vídeň, když byl dříve ještě hraběti Sinzendorfovi, pak dvorním kancléřům českému a uherskému, jakož i dolnorakouskému zemskému maršálkovi protest kurfiřta bavorského proti nastoupení Marie Teresie na trůn do domu zaslal. Odjížděl za noční tmy co nejrychleji, neboť se v obyvatelstvu Vídenském rozmáhala následkem pánovitého jeho vystu-

pování nevole proti němu a bylo se mu již o osobní bezpečnost obávati.

Takž bylo z Bavorska hrozící nebezpečí na ten čas zažehnáno, leč kurfiřt Karel Albert snažil se i přes to vše nároky svoje opodstatniti a korunní právníci bavorští měli plné ruce práce zhotovovati spisy, ve kterých se dovozovalo, že prý se slovem „manželská“ nic jiného nemůže vyrozumívati, než potomci „mužští“. Tu a tam se sice v bavorských spisech mezi řádky naznačovalo podezření, že snad rakouské originály jsou padělány, ale veřejně a přímo se něco podobného nikdo tvrditi neodvážil.*)

Kdyby byl býval Karel Albert mužem rázným a odhodlaným, byl by mohl se značnou armádou svojí hned na první zprávu o smrti císaře Karla VI. do Rakouska vpadnouti, kde by byl, anaf Marie Teresie na nic podobného připravena nebyla, snadno svých záměrů docílil. Ale Karel Albert zůstavil prozatím odůvodňování svých nároků dědičských korunním právníkům, jejichž průvody měly býti sboru kurfiřtův německých předloženy, aby se Bavorsko pomocí říšské dovolávací mohlo. Spisů státnických i polemických hemžilo se nyní na všech stranách, neboť právníci rakouští nezůstávali bavorským odpověď dlužni, a vedle diplomatů a ministrů vysílali též soukromí publicisté sporné spisy a brošury do veřejnosti, v jejichž nezáživné němčině jen sporé věcné údaje naleztí lze.**)

*) Teprve v našem století tak učinil známý literární a politický přeběhlík baron Hormayr, jenž ve třicátých letech z rakouských služeb do bavorských přestoupil a ve svém spisu „Anamonen“ (díl I. str. 60.) výslovně tvrdil, kterak prý se roku 1740. „dvorní publicisté ve Vídni zbožným podvodem domu císařskému zavděčili.“ Ano Hormayr jmenuje i muže, kteří se podvodu toho se závěti Ferdinanda I. dopustili, a sice byli prý to baron Bartenstein a známý historik Bohumír Bessels, opat kláštera Chotějovského. Ničemnost této lži Hormayrovy jest nyní též od bavorských dějepiscův uznána a jeden z nich, dr. Heigel, jenž byl roku 1873 ve dvorním archivu Vídenském veškeré ony listiny důkladně prohlédl, prohlásil pak ve svém příslušném dějepisném díle, že obvinění Hormayrovo jest úplně bezpodstatné, anof v pergamentu závěti Ferdinanda I. není ani nejmenší rasury neb korektury, listiny pak samy že jsou vesměs originály z doby Ferdinanda I.

**) Nejpočetnější spis toho druhu, v němž dědičné právo Marie Teresie nejdrzejším způsobem popíráno bylo, vyšel z pera politického dobrodruha J. E. Zschackwitze (od r. 1738 profesora dějin a státního práva v Hallu) a byv psán hned po smrti Karla VI., vyšel roku 1742 tiskem ve Freibergu.

se pouze na závěť Ferdinanda I., již výše řečeným způsobem vysvětlovali, nemohouce pravost rčení jejího v nejdůležitější oné větě popírat, nébrž odvolávali se též na právo choti kurfiřtovy Marie Amalie, dcery císaře Josefa I., a konečně i na to, že byl německý císař Fridrich I. vévodovi Jindřichu Jasomirgottovi východní část Bavor postoupil a z ní rakouské vévodství učinil, které pak prý po vymření Babenberkův a tím spíše nyní po vymření Habsburkův samo sebou zase Bavorsku nazpět připadnouti mělo.

Rakouští právníci však měli taktéž celý arsenál historických dokumentů po ruce, aby dokazali, že v rodu Habsburkův ode dávna též dcery právo dědické ke trůnu mají. Mohli se v ohledu tomto odvolávat již ke zlaté bulle císaře Fridricha I., dané Babenberkovi Jindřichu Jasomirgottovi, již se posloupnost ženská po vymření mužských členův rodu tohoto ustanovuje; dále k majestátu císaře Karla V. z roku 1530, v němž se dí, že „arcivévodství Rakouské má po smrti knížat, kteří by žádných synův nezanechali, na nejstarší dceru jejich spadnouti a nic rozděleno býti.“ Neméně rozhodné bylo znění Vídenských originálů závěti a dovětků Ferdinanda I., konečně pak pragmatická sankce Karla VI. v té věci přesná ustanovení obsahovala. Námitku o právu choti kurfiřtovy vyvraceli právníci Vídenští snadno poukázáním k tomu, že arcivévodkyně Marie Amalie byla se před svým zasnoubením všech práv na posloupnost v Rakousku zřekla, a kdyby se i to bylo připustilo, byla by pak starší sestra, choť krále Polského, měla přednější právo k nárokům takovým, jichž ale nečinila. Důvod o bývalém panství bavorském v jedné části Horních Rakous nepotřeboval konečně ani býti věcně vyvracován, anof se právo k té zemi jak na darování císařem římskoněmeckým, tak na staletém skutečném držení zakládalo.

Co takto potyčky diplomatické vedeny byly, neustával kurfiřt Karel Albert také v přípravách válečných, věda dobře, že nároky své žádnými důvody právníckými, leč jen dostatečnou silou vojenskou bude moci k platnosti přiváděti. Po otci svém, kurfiřtovi Maximilianu Emanuelovi, byl zdědil stále vojsko

30.000 mužů, které v listopadu 1740 ve třech táborech u Rosenheimu, Mnichova a Neukirchu rozloženo bylo, hrozíc takto současně Tyrolsku, Horním Rakousům a Čechám, aby v případě potřeby ihned do zemí těchto vtrhnouti mohlo. Leč ještě ani na jaře roku 1741 nebyl kurfiřt k výboji odhodlán a teprve válečné štěstí pruského krále Fridricha II. ve Slezsku, dále sliby Francouzů, že Bavorsku bude pomoci v penězích i vojsku poskytnuto, hlavně pak prohlášení francouzského ministra kardinála Fleuryho ode dne 2. dubna 1741, že se Francouzsko necítí více pragmatickou sankcí vázána, přiměly Karla Alberta k tomu, že zanechal vyjednávání diplomatického a taktéž meče proti Marii Teresii se uchopil.

Vpád Fridricha II. do Slezska.

Nerovně odvážněji a rychleji počínal si mladý král pruský Fridrich II., o němž se ve Vídni nejméně takového nepřátelského vystupování byli nadáli, ač požadavkem jeho o vložení pruských obsádek do některých pevností slezských a ještě více zprávami rakouského vyslance v Berlíně šl. Demeradta v čas varování býti mohli. V době úmrtí císaře Karla VI. meškal král na zámku Rheinsberském v severním Braniborsku a když jej tamže dne 26. října došla zpráva o smrti císařově, psal ještě téhož dne svému příteli, francouzskému filosofu Voltairovi: „Císař jest mrtev. Událost tato zvrací všechny mé plány o udržení míru. Nastal okamžik, změnití starou politickou soustavu evropskou.“ Ihned povolal k sobě z Berlína polního maršála hraběte Schwerina a ministra zahraničních věcí hraběte Podewilsa, s kterými na Rheinsberku po pět dní tajné porady konal. Prohlásil jim přímo, že hodlá Marii Teresii Slezsko odnít, a když jej oba od toho zrazovali, odvětil, že je třeba příhodného okamžiku užiti, a že mu vojsko jeho převahu nad sousedními státy zjedná. Schwerin a Podewils, vidouce nezvratný úmysl králův, Slezska se zmocniti, radili mu dále, aby tak příkře nevystupoval, nébrž aby dříve Marii Teresii několik milionů za Slezsko nabídl a choti jejímu dosažení císařské koruny římskoněmecké slíbil; k opodstatnění žádosti své pak aby král staré nároky Pruska na některá vévodství slezská obnovil.

Král souhlasil s radou touto a uložil universitnímu kancléři šl. Ludwigovi, aby ihned

Spisovatel skryl se v něm za jmeno Rochezang von Iscern. Teprv roku 1749 nařídili král. místodržící čeští dne 10. listopadu co nejprísněji, aby byl ve-zrádný pamflet tento všade od kata veřejně spálen, což se v četných městech v Čechách dalo. Přes to se ale dosud mnoho výtisků knihy té zachovalo.

spis s odůvodněním oněch nároků pruských na Slezsko sestavil; Schwerin a Podewils pak se musili do Berlína vrátiti, aby bez prodlení přípravy k válce činili. Fridrich II. byl již zapomněl na vážné napomenutí otce svého, který umíraje uložil mu, aby jako všickni panovníci braniborští stál vždy věrně k domu císařskému a vždy hájil prospěchů císaře římskoněmeckého. Však takovéto oddanosti k rodu Habsburkův při Fridrichovi II. nebylo, ba zapomněl korunovaný nevďěčník tento i na to, že jest domu císařskému též osobně k díkům zavázán, neboť císař Karel VI., kmotr jeho, to byl, který mu přimluvy svými u přísného otce jeho zachránil život, obinýšeným útekem do Anglicka v šanc daný; jenž jej sama i sestru jeho hmotnými prostředky podporoval, jichž oběma od skoupého otce tak skrovně bylo popráváno. *) Král Fridrich Vilém lépe znal povahu syna svého, an pravil tehdež k rakouskému vyslanci hraběti Seckendorfovi, přimluvě list císařův přinášejícímu: „Daruji mu život, leč seznáte, že jste si v něm žádného přítele neodchovali!“ Slova tato se také plnou měrou vyplnila, jakmile se Karel VI. se životem rozžehnal.

Rovněž na vratkých nohou stál spis, jímž král svůj domnělý nárok na slezské vévodství Krnovské odůvodnit se snažil. Roku 1622 byl císař Ferdinand II. knížeti Krnovskému Janu Jiřímu zabral jeho knížectví, poněvadž účastnil se války zimního krále českého Fridricha Falckého proti císaři, který pak zemi tuto dal v léno knížeti Karlu Liechtensteinovi. Král pruský nyní po více než celém století tvrdil, že císař Ferdinand II. neprávem zabral toto knížectví pro korunu českou, neboť knížectví Krnovské prý nepatřilo jen markraběti Janu Jiřímu, nýbrž celému rodu Braniborskému, jehož potomkem byl král pruský. Podobně jalový byl důvod, jímž král nárok svůj na knížectví Břežské, Lehnické a Olavské opodstatňoval; vévoda Fridrich II. Lehnický uzavřel prý roku 1537 s kurfiřtem Jáchymem II. Braniborským dědičnou smlouvu, dle níž kurfiřtskému rodu bylo jednou nástupnictví ve knížectvích těchto zajištěno. Král Ferdinand I. byl ale tuto smlouvu již devět let po uzavření jejím za neplatnou

*) Korunní princ pruský dostával od císaře roční služné 2500, později 3000 dukátů; k žádosti princově udělil Karel VI. sestře jeho ročních 1000 dukátů, načež princ psal císaři, „že mu nikdy dobrodiní těchto nezapomene.“

prohlásil a od té doby musili se jí všickni vévodové Lehničtí zříkati, když se jim udělení léna toho od císaře dostávalo. Konečně byli se předkové královi roku 1686 a opět roku 1694 všech těchto domnělých nároků panských na ona knížectví slezská výslovně zřekli.

Právní odůvodnění nároků Fridricha II. na knížectví slezská bylo tudíž se strany právníků rakouských snadno vyvráceno a král sám v oprávněnost nároků svých nevěřil, neboť přiznává se v listech a pozdějších spisech svých sám k tomu, že jen ctižádost, vládcovství a touha po rozšíření území říše jeho jej k válce proti Marii Teresii vedly. Zdedilť mimo to plnou pokladnu státní po spořivém otci svém, který mu dobře vycvičenou armádu 30.000 mužů zanechal, a takž mohl se bez rozpaků do boje proti nepřipravené Marii Teresii odvážiti. Dříve ale mělo dle rady ministrův Podewilsa a Schwerina ve Vídni býti zavedeno diplomatické vyjednávání, ač král dobře věděl, že ponížující požadavek jeho rozhodně zamítnut bude. Mimořádný vyslanec královnin markýz Botta, který byl do Berlína vyslán, aby hleděl vlastní záměry královny vyzvěděti, byl klamán přátelským ujišťováním jak krále Fridricha II. tak ministrův jeho, že proti Marii Teresii nebude nic nepřátelského podniknuto, ač vyslanec, maje otevřené oči, musil do Vídně sdělovati, že všecko pruské vojsko táhne ku slezským hranicím a že přes všecko líceměrné ujišťování královo vojsko toto nejdéle ve čtrnácti dnech do Slezska vtrhne.

Po těchto znepokojujících zprávách počali ve Vídni konečně Fridrichovi II. nedůvěrovati a když král svého ministra vojenství hraběte Gottera se zvláštním posláním do Vídně vyslal, aby za odstoupení Slezska nabídl Marii Teresii tři miliony zlatých, dále spolek proti nepřátelům jejím a konečně získání císařské koruny pro chotě jejího: bylo nabídnutí toto, jak Fridrich II. sám očekával, rozhodně zamítnuto. Odmítnutí toto nestalo se ale okamžitě, neboť, jak Marie Teresie v Pamětech svých dí, panoval v ministerské radě o té věci dvojí rozdílný náhled; Sinzen-dorf, Filip Kinský a Fridrich Harrach byli toho mínění, aby se k uvarování války část Slezska králi pruskému postoupila, avšak hrabě Starhemberg a Bartenstein vyslovovali se co nejrozhodněji proti požadavku královi a když se k náhledu jejich též velkovévoda František připojil, rozhodla Marie Teresie, že má

avek krále pruského ve všech částech amítut. Královna pruského vyslance přijala a choť její arcivévoda František zhodnutí ministerské rady stručně ozná-

ikoli bezdůvodně byl prozíravý baron stein neustále k tomu poukazoval, že li Fridrichovi v praničem nesmí důvě, neboť vyslanec králův nebyl ještě ani dni, když vojsko pruské dne 16. pro- 1740 bez opovězení války slezské hra- překročilo. Tím byly ve Vídni pravé y Fridricha II. odhaleny a rozhořčení ra vzrostlo tím více, když do Vídne svolání, které král dal ve všech mě- a krajích slezských v tisících výtisků obyvatelstvem rozšiřovati, v němž lico- prohlašoval, jakoby s vědomím krá- české a uherské do Slezska přicházel, rý zemi tuto pro královnu uchránil, moc zmnožil a choti jejímu k dosažení císař- runy římskoněmecké přispěl. Korunou í tohoto bylo, když Fridrich na výčit- ilovninu, v oběžníku téže k mocnostem nou, že bez vypovězení války do země vojskem vtrhl, což všechno mezinárodní porušuje, jednoduše odpověděl, že prý jeho rychleji postupovalo, než hrabě ; jenž měl ve Vídni vypovězení války lati. Vyslanec tento byl ostatně po ná- svém z Vídne velmi nemilostivě od krále že se mu nepodařilo, některé z rakou- ministrů a státních sekretářů nabíze- stasisici peněz potají pro krále Fridricha i.

e dvou proudech vtrhlo vojsko pruské, í 22.000 pěších a 5000 jízdných s 28 dne 16. prosince 1740 na území rakou- Slezska. Jednomu z obou sborů velel ám, druhému maršál Schwerin. V zemi otevřené a skoro všech obsádek vojen- zbavené postupovalo pruské vojsko bez ky tak rychle ku předu, že již dne

16. prosince před pevností Hlohovem stálo. Zde byl zanechán pozorovací sbor a král táhl se svými pluky přímo na hlavní město Vra- tislav, kde král. vrchní úřad, v jehož čele stál hrabě Hanuš Antonín Šafgoč, vydal sice protest proti vpádu Prusů do Slezska, ale ne- docílil ničeho více, než že z této listiny zvěděl svět, kterak nepodstatné bylo tvrzení v pro- volání krále Fridricha II., že s vědomím krá- lovny Marie Teresie do Slezska přitáhl, aby jí ku pomoci přispěl. Do konce prosince na- lezala se největší část Slezska v moci Prusův a nebylo již pochybnosti, že též hlavní město Vratislav a nedostatečně opatřené pevnosti slezské za krátko v držení jejich se ocitnou.

Tyto neobyčejně rychlé úspěchy pruské- ho vojska ve Slezsku vysvětlují se nejen tím, že nebylo tu vojska, které by bylo měst proti nepříteli hájilo, nýbrž také tou okolností, že obyvatelstvo slezské, veskrz německé a skoro vesměs víry protestantské, dobrovolně Pru- sům brány měst svých otvíralo, anof ve Fri- drichovi II. nového obrance víry své, druhého Gustava Adolfa spatřovalo. Mnoho šlechticův slezských bylo v posledních měsících dojí- žďelo do Berlína, aby pruskému králi tajně služeb svých nabízeli a přátelské smýšlení pro- testantského obyvatelstva tamního mu osvěd- čovali, jak se to pak také po vtrhnutí Prusů do země objevovalo. Hlavní příčinou úspěchů Fridricha II. však byla nedostatečnost vojska královna a bédné poměry finanční i sprá- vní, jež ve vojště i v úřadech panovaly.

Ze stati, kterou setník Duncker dle listin říšského vojenského archivu ve Vídni roku 1885 (nákladem c. a k. generálního štábu vy- dané) uveřejnil, seznáváme nejzřejměji tehdejší nedostatečnost stavu vojenských věcí v zemích rakouských vůbec a ve Slezsku zvlášť. Dle úředních listin těchto měla armáda císařská roku 1740 čítati 157.082 mužů a 39.162 koní, čítala však ve skutečnosti o 49.199 mužů a o 9412 koní méně. Rozloženo pak bylo voj- sko toto pro případ válečných zápletek co nejnepříznivěji. V Čechách stálo totiž všeho všudy jen 622 a ve Slezsku 1539 mužů; hlavní část armády ležela v Uhrách, v Lombardsku a v Nizozemsku a setkávalo se s nesmírnými obtížemi, když se ministři ve Vídni usnesli, aby z Uher bylo vysláno několik pluků do zemí koruny české, ke kterým i Slezsko pa- třilo. Rozpočet vojenský na rok 1741 činil sice jen 8 milionů zlatých, ale i ty bylo těžko lze sehnati. Pokladny a sklady vojenské byly prázdné, odvod k vojsku vázl pro nedostatek

Marie Teresie ve svých Pamětech při té osti poznovu obviňuje nejv. dvorního kancléře o hraběte Filipa Kinského, že hlavně on za- šecky neúspěchy vojska rakouského ve Slez- sbot nechtěl prý o sestředění většího počtu v zemích koruny české ani slyšeti, a proto jenská moc její ve Slezsku příliš slabá, aby ohla pruský útok hned zpočátku důrazně od- Konečně prý to byl hrabě Kinský, který na hal, aby vrchní velitelství nad vojskem ve i bylo svěřeno maršálu hraběti Neippergoví a navrženému pro toto místo hraběti Kheven- vi.

peněz; mnoho pluků nedostalo roku 1740 po sedm měsíců ani haléře žoldu, dělostřelci v Komárně naříkali na nedoplatky třinácti měsíců, generál Rodovský prosil o zadržené dvouletní služné. Pěchota měla v listopadu 1740 nedoplatků pouze za letní měsíce 1,458.914 zlatých a nedoplatky pro jízdní pluky byly jen o několik zlatých menší. Pevnosti nemohly opravovány a sesilovány býti, poněvadž nebylo peněz a k tomu všemu družila se spletitá organizace vojenská. Dvorní rada vojenská závisela v záležitostech peněžních od komory dvorní, všechny pohyby vojsk a obsádek od peněžního svolení zemských sněmů a když se jednalo o přeložení několika setnin ze slezské pevnosti Nisy do Hlohova, vzniklo z toho nekonečné dopisování mezi vrchním král. úřadem ve Vratislavi a českou dvorní kanceláří ve Vídni, a konečně byla celá věc, když ji i královně Marii Terešii k rozhodnutí předložili, zase do Vratislavi vrácena. Špatné silnice a nestejně rozdělení pluků v celém mocnářství, jehož západní a severozápadní části skoro žádného vojska neměly, stěžovaly pochody pluků a ke všemu tomu musili plukové z Uher a ze Slavonska povolání za příčinou moru na tureckých hranicích panujícího dlouho v karanténě meškati.

Tak tomu bylo v armádě královny Marie Teresie, když král Fridrich II. do Slezska vtrhl; nebyla to více vítězná armáda prince Eugena Savojského, duch její byl po posledních porážkách ve válce s Turky pokleslý, neměla schopných vůdců a zejména ve Slezsku byl stav její pro vedení války zcela nedostatečný. Vrchním velitelem byl tamže hrabě Wallis se sídlem ve Hlohově, Kladsko však bylo podřízeno vrchnímu veliteli v Čechách polnímu zbrojmistru hraběti Ogilvy-mu. Hrabě Wallis žádal opětovně o rozmnožení sil svých, ale teprv ke konci listopadu 1740

poslány mu tři slabé pluky z Uher, tak že všecko vojsko ve Slezsku čítalo té doby pouze 4770 mužů. Teprva na jaře roku 1741 měly tam dva pluky husarské vyslány býti. Hrabě Browne byl jmenován velitelem všeho vojska ve Slezsku, vyjímaje pevnost Hlohov, kde hrabě Wallis velel. Reskriptem královny Marie Teresie ode dne 15. prosince 1740 slibovalo se vyslání dalších sil vojenských, které ale teprva po měsících mohly dojíti, a tak dlouho král Fridrich II. ovšem nečekal.

Zrychlenými pochody, při nichž několik malých šarvátek s rakouskými obsádkami svedeno bylo, dostal se Fridrich II. o Novém roce 1741 až do města Vratislavi, klíči to celého Slezska, kde ode dávna bylo velmi málo sympatií k rodu Habsburskému chováno. Po více než celé století nebyla Vratislav žádného z panovníkův rakouských ve zdech svých spatřila, postavení města tohoto v říši německé mělo mnohou podobnost s městy říšskými a rozhodná převaha živlu protestantského utlumovala dokonu všelikou touhu po bližším spojení s katolickou říší Habsburských. Takž stalo se, že vyzvání nově jmenovaného vrchního velitele vojska rakouského ve



Marie Teresie v mladém věku.

Slezsku generála Neipperga, aby město k sesílení svému přijalo větší obsádku vojenskou, bylo od Vratislavských zamítnuto a tím hlavní město Slezska pro Marii Terešii navždy ztraceno. Emisaři a tajní přívrženci Pruska, mezi nimiž zvláště jakýsi obuvník Döblin jakožto zuřivý agitátor vynikal, byli již obyvatelstvo získali pro novou vládu protestantskou, a když král Fridrich dva plukovníky své do města vyslal, aby prohlásili, že přichází co přítel a nikolico nepřítel, otevřeny mu brány města beze všeho odporu. Dne 4. ledna 1741 vjel tudíž Fridrich II. v četném průvodu do Vratislavi, která sice po čas války byla za neutrální půdu prohlášena, ale již v několika měsících na to

úplně pruským vojskem obsazena. Od té doby vytržen jest skvostný drahokam, Slezsko, z koruny Svatováclavské, aby jí nikdy již nebyl navrácen.

Týmž způsobem padala též ostatní města slezská v moc Fridrichovu, jen pevnost Nisa, pak města Břeh a Hlohov, kde byly poněkud silnější obsádky rakouské, musila býti od Prusův obklíčena, načež toto poslední po tuhém boji v noci dne 9. března od nich jest dobyt. Takž byl Fridrich II. pá-nem celého Slezska, ještě než Rakušané s větší silou vojenskou do země přitrhli. Generál Neipperg musil vyčkati posil, ze vnitřních zemí rakouských docházejících, s nimiž se v první polovici dubna u města Molvice položil, kde však jej pruský král dne 10. dubna s celou armádou svoji k boji nepřipraveného přepadl a ač Rakušané v nastalé bitvě zpočátku značných úspěchů dobyli, že se Fridrich sám již za poražena měl a z bojiště uprchl, rozhodlo konečně na sklonku krvavého dne četnější dělostřelstvo pruské bitvu ve prospěch Prusů, kteří měli 4613 mrtvých a raněných, kdežto ztráty Rakušanův značně menší byly.

Velká tato ztráta Fridrichova vojska byla však hojně vyvážena mravním dojmem, jež pruské vítězství u Molvice ve veškeré Evropě způsobilo; rázem chopeno se na všech stranách návrhů Fridrichových na roztrhání mocnářství Habsburského a v Mnichově i v Paříži osnována nyní zjevně aliance proti Marii Teresii, kterou byl bojechtivý maršál Belleisle posud jen tajně připravoval. Vítězný král pruský byl od intrikána tohoto získán, aby při volbě císaře římskoněmeckého dal svůj hlas bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi, a když se Belleislovi podařilo, dne 4. dubna 1741 přiměti krále k uzavření smlouvy mezi Pruskem a Francouzskem, spěchal do Mni-

chova, aby Karla Alberta přemluvil, upustiti konečně od dosavadního otálení a počti též výboj proti Marii Teresii.

Vpád Bavorů a Francouzů do Čech.

Kurfiřt Karel Albert, jsa slabé a nesamostatné povahy, dal se brzo obloučiti slibem francouzskými a vstoupil tím jen ve šlépěje otce svého kurfiřta Maxmiliána Emanuela, který byl taktéž dlouholeté války s Habsburky vedl, když nyní taktéž ve spolek s Francouzskem proti Marii Teresii se dal. Nepotřebovalf k vůli tomu ani zvláštní smlouvu s králem Ludvíkem XV. uzavírati, poněvadž smlouvy starší z roku 1727 ku spolku mezi Bavorskem a Francouzskem dostačovaly. Pověstné smlouvy Nymphenburské ode dne 18. května 1741, které byly později na důkaz výbojného spolku mezi oběma státy uváděny, jsou nyní za padělané uznány a také jich, jak řečeno, k uzavření podobného spolku více třeba nebylo. Teprva v červenci 1741 uzavřeno ve



Velkovévoda František Lotrinský.

francouzské státní radě, armádu proti Rakousku vypraviti a s ostatními mocnostmi o kořist se smluviti. Dle společných těchto úmluv mělo se Dolního Slezska a Kladska dostati Fridrichovi II., Moravy pak a Horního Slezska kurfiřtovi saskému; Bavorsku měly Čechy, Horní Rakousy a Tyrolsko s krajem Breisgavským připadnouti a Francouzsko Nizozemí zabrati, kdežto se Španělsko s Lombardskem, Parmou a Piacencou spokojilo.

Co se takto nepřátelé Marie Teresie o říši Habsburskou jako druhdy žoldnéri o roucho Kristovo dělili, projevovala mladá panovnice pevnost a vytrvalost ducha, jaké skutečně obdivu zasluhují. Potěšena jsouc zároveň s ná-

rody svými, že se jí dne 13. března 1741 dostalo dlouho kýženého dědice mužského, proslaveného později Josefa II., byla odhodlána vše podniknouti, aby tomuto synovi svému Slezsko celé zachovala. Proto důsledně zamítala sprostředkovací návrhy Anglicka, v čemž ji ale jen jediný z ministrův jejích, totiž baron Bartenstein, utvrzoval, kdežto ostatní i s chotěm jejím k uzavření brzkého míru s Pruskem radili, aby prý se tím rozhodněji ostatním nepřátelům mohlo čelit. Ale Marie Teresie byla si stále vědoma přísahy své na pragmatickou sankci složené, která ji kázala ani pídě zemí zděděných nepřátelům nepostupovati, a proto setrvala v neoblomnosti své tím více, anť byla přesvědčena, že se v rozhodné chvíli bude moci nadíti oddanosti a věrnosti, jakož i činné pomoci národů svých, jimž se byla od narození korunního prince zase tím dražší stala.

Bylať Vídeň, do nedávna ještě tak nespojovaná, s velikou okázalostí vítala a oslavovala narození budoucího nástupce trůnu, království České mu věnovalo do vínku 10.000 dukátů a Praha uspořádala dne 21. března velkolepou slavnost s průvody po městě, jež u večer téhož dne všeobecným osvětlením měst Pražských skončila. *) Podobné slavnosti pořádány byly za touže příčinou ve všech větších městech po Čechách a na Moravě, jakož i ve všech jiných zemích rakouských. Také v Uhrách bylo se smýšlením lidu i šlechty velice ve prospěch Marie Teresie obrátilo, když moudrá! panovnice uherskému sněmu oprávněných požadavků povolila a při korunovaci v Prešpurku dne 25. června 1741 všecka práva a svobody království Uherského slavnou přísahou spečetila. Nadšení a obětovnosti Uhrův pak bylo Marii Teresii tím více potřebí, anť již následujícího na to měsíce bavorský kurfiřt Karel Albert dlouho chystaný výboj svůj proti říši Habsburské skutkem započal a tím příklad krále Fridricha II. následoval.

Bylť Karel Albert vedle svých domnělých nároků dědických také rodinnými tradicemi

Wittelsbachův veden k touze po dosažení království Českého, neboť jest z dějin českých vědomo, že předkům jeho již po třikráte byla koruna česká nabízena, arcíť že vždy jen od části stavův českých, tak že ke skutečnému zvolení na krále nikdy nedošlo. Poprvé tomu bylo roku 1440, kdy si někteří pánové čeští bavorského vévody Alberta Pobožného za krále přáli a také již za tím účelem pana Menharta z Hradce k němu do Mnichova vyslali; leč většina stavův rozhodla se pro Ladislava Pohrobka, tehdaž ani ještě nenarozeného; podruhé roku 1526, kdy po smrti krále Ludvíka u Moháče vévoda bavorský Vilém byl též mezi kandidáty trůnu českého, nad nímž ale Ferdinand I. Habsburský zvítězil; potřetí roku 1619, kdy po sesazení Ferdinanda II. někteří stavové čeští vévodu Maxmiliána, pozdějšího vítěze na Bílé hoře, za panovníka míti chtěli.

Následkem těchto častých styků se zemí českou přiučovali se od roku 1440 a ještě více od zasnoubení vévody Alberta s dcerou krále Ferdinanda I. Annou veškerí vévodové bavorští též jazyku českému, což po více než dvě století bylo zachováváno, anť byl ještě děd kurfiřta Karla Alberta plynne česky hovořil. *) Dědická smlouva s Ferdinandem I. obnovila možnost nároků Wittelsbašských na země rakouské, kterážto vyhlídka sňatkem kurfiřta Karla Alberta s dcerou císaře Josefa I., arcivévodkyně Amalií, jen ještě rozmnožena byla, třebaž že on i princezna tato byli se dle ustanovení pragmatické sankce zvláštním reversem všech nároků zrekli. Proto choval se Karel Albert vůbec vzhledem ku pragmatické sankci velice obojetně, neboť nejdříve byl o ní na základě onoho reversu s Karlem VI. zvláštní přátelskou smlouvu uzavřel, roku 1731 však již zase ve spolku s kurfiřtem saským proti ní co nejrozhodněji

*) Židé Pražští oslavili radostnou tuto událost teprva po skončeném šestinedělí mladé královny České, uspořádavše v ozdobeném městě svém slavnostní průvod s nesčetnými maskami a několika hudebními sbory, načež národní slavnost se skutečnou selskou svatbou následovala. Večer bylo celé židovské město skvěle osvětleno a hodnostům křesťanským, kteří slavnosti této přítomni byli, uspořádána od bohatých židů nádherná hostina.

*) V král. pokladnici v Mnichově chová se též zlatá koruna, kterou podnes nazývají českou. Král Fridrich Falcký byl si ji dal roku 1619 zhotoviti pro častější potřebu a jest s ní také na jedné podobizně své z roku 1620 vyobrazen. Má zcela jinaký tvar než koruna Svatováclavská a ona Mnichovská s ní také zcela souhlasí. Po útěku Fridrichovu z Prahy padla tato koruna v moc vévody Maxmiliána, který ji pak s jinými poklady českými do Mnichova odvezl. Ve dvorní knihovně tamní pak se nalezá mezi jinými památkami po velkém kurfiřtovi Maxmilianu Emanuelovi též sešit jeho denních úloh, které byl jakožto devítiletý hoch v šesti řechách a mezi nimi též v české skládati musil.

protestoval. Veda život rozmařilý, promarnil brzo ohromné sumy, jež byl spořivý otec jeho nastrádal, a chtěl nyní jakožto budoucí král český, arcivévoda rakouský a kníže tyrolský zbědovaným financím svým zase na nohy pomoci a po dosažení koruny české též císařskou korunu římskoněmeckou pro sebe získati.

K rozhodným činům však nemaje odvahy otálel, jak již řečeno, skoro celý rok s výbojem proti Marii Teresii, neboť teprve po úmluvách s Francouzskem zaslal ke konci července 1741 onomu sboru bavorské armády, jenž pod velením generála Minuzzi-ho na hranicích rakouských stál, rozkaz, aby se především zmocnil města Pasova, které tehdy ještě samostatným bylo a knížeti-biskupovi hraběti Lambergovi patřilo. Poněvadž ale polohou svojí tvořilo klíč k řece Dunaji a k Horním Rakousům, záleželo Karlu Albertovi ovšem velice na držení jeho, a takž se ho dne 31. července 1741 Bavoři zmocnili tímžestným způsobem, jakým se byli o 130 let dříve Pasovští za svého pověstného vpádu do Čech do města Budějovic vedrali. Úplacený úředník celní, ku městu přijíždějící, dal si totiž za šera jitrního bránu otevřít, vůz jeho však zůstal ve bráně mezi vraty státi, aby zavřena býti nemohla, a v témž okamžiku skočilo několik set bavorských vojáků, v nedaleké houštině ukrytých, do města, jehož se pak, přemohše stráž, snadno zmocnili. Ustrašený kníže-biskup vydal na to Bavorům i tvrz, do níž v několika dnech též Karel Albert se svým generálním štábem a s diplomatickou kanceláří přitáhl.

Tato poslední musila vypracovati obsáhlý manifest k obyvatelstvu Horních Rakous, v němž kurfiřt dovozoval, že dle práva svého přichází, aby se v držení země této uvažal, za jejíhož oprávněného pána se pokládá. Proto prý nemá za nepřitele, nébrž za přítele považován býti, kdežto vojsku jeho jest prý nařízeno, aby se k obyvatelstvu jako k rodákům svým chovalo a veškeré potřeby své hotovými platilo. Dále do země se však kurfiřt na ten čas neodvážil, nébrž očekával dříve pomocné vojsko francouzské, jež maršál Belleisle přes Rýn do Bavorska přiváděl. Čítalo 40.000 mužů, oděných v barvy bavorské, bílou a modrou, na znamení, že nikoliv co nepřítelé říše, leč co spojenci Bavorů přicházejí; jako vojsko bavorské zachovávalo též toto francouzské dobrou kázeň a platilo správně vše, čeho k vydržování svému v poli

potřebovalo, jen aby si přízeň lidu v obsazených zemích získalo.

V prvních dnech září spojila se obě vojska u Schärdingu, kde měl Karel Albert svůj hlavní stan, a zde převzal kurfiřt jakožto generálieutenant a náměstek krále francouzského vrchní vůdcovství nad vojskem, jehož skutečným velitelem však přece maršál Belleisle zůstával. Karel Albert spěchal nyní k hlavnímu městu hornorakouskému Linci, o němž věděl, že není k odporu připraveno, jakož vůbec v celých Horních Rakousích pouze dva pluky jízdy rakouské ležely, které ovšem proud nepřátelský zadržeti nemohly. Vojsko z Uher nebylo lze na kvap k obraně Dunaje a Innu přivolati, anaf francouzská vláda současně Portu ku vpádu do Uher pobádala, aby se ve městě tomto jako arcivévoda rakouský dal provolati.

V městysi Peuerbachu setkal se s deputací stavův hornorakouských, která jej jménem země do hlavního města Horních Rakous zvala, aby holdování stavův jako pravý panovník přijal, jež prý všecken lid venkovský a největší část šlechty a měšťanstva s upřímnou radostí a oddaností uvítají. Neslo tudíž namáhání agentův bavorských, kteří byli sliby a penězi neskrbili, hojně ovoce, a Karel Albert mohl býti utvrzen v dosavadním přesvědčení svém, že obyvatelstvo rakouské jej skutečně za pravého a legitimního mocnáře svého považuje. S neobyčejnou okázalostí vtáhl tudíž dne 13. září v čele skvělého štábu bavorského a francouzského do Lince, kde se již v nejbližších dnech dal hlučným způsobem za arcivévodu rakouského a panovníka Horních Rakous provolati, načež dne 2. října holdování stavův hornorakouských a spojené s tím skvělé slavnosti dvorní následovaly. Snadno mohl tudíž sníti o tom, že za nedlouho též ve hlavním městě království Českého bude totéž vítězství nad Marií Teresii jako v Linci slaviti.

Ku Praze byla totiž všechna pozornost jeho obrácena, koruna Svatováclavská byla cílem nejvřelejší touhy jeho, neboť měla mu k dosažení císařské koruny římskoněmecké pomoci, na kterou si jakožto český král bezpečnější nárok a naději činiti mohl, než co pouhý kurfiřt bavorský. Proto marné bylo vyzývání Fridricha II., aby se Bavoři a Francouzové co nejrychleji též Vídně zmocnili, a tak hlavní oporu Marie Teresie jakožto sídelního města v držení své dostali. Nadarmo vyslal král rakouského přeběhlíka maršála

Schmettau-a do Lince, aby kurfiřta k větší rychlosti a ráznosti pobízel ubezpečením, že mu po pádu Vídně Čechy samy sebou v klín spadnou: Karel Albert hověl v Linci skoro po celý měsíc svým choutkám po okázalostech dvorních a chystal se stále jen k odbočení do Čech, aby již koruny české dosáhl.

Spojenci jeho sice postupovali hlouběji do země, zmocnili se ostatních měst hornorakouských a ve městě Sv. Hippolytu stáli již jen deset mil vzdáleni od Vídně, která by se byla v úplné bezbrannosti své hned při prvním útoku vzdáti musila, anť hradby městské byly na padrt a obsádka tak skrovná, že na delší obranu rozsáhlého města, než by pomoc z Uher byla došla, nebylo lze pomýsliti. Leč tajný záměr vlády francouzské čelil k tomu, aby se Karel Albert Vídně nezmocnil, anť by se pak byl od pomoci francouzské neodvislým a příliš silným stal, kdežto prospěchy politiky Versaillské toho vyžadovaly, aby v Německu žádný panovník nad ostatní příliš nezmohutněl, nébrž aby všickni v malomocnosti své od Francouzů odvislí zůstávali. Třetí konečně věc, která Karla Alberta od Vídně ku Praze lákala, byl strach před Sasy, kteří se taktéž ku vpádu do sousedních Čech chystali a snadno se Prahy zmocniti mohli. Nedůvěřovalť kurfiřtu Augustovi saskému, ač byl jeho švakrem a spojencem, přece ani za mák a ochotně dal si namluviti, že též hodlá Čechy pro sebe získati a tak původní a hlavní záměry kurfiřta bavorského úplně zmařiti.

Vyslav ještě z Lince list ke stavům uherským s vyzváním, aby nepozdvihovali zbraní svých proti němu a druhý list do Vídně, nadepsaný „arcivévodkyni Marii Teresii,“ dočkal se v odpověď s obou stran ponížujícího odmítnutí: v Prešpurku byl totiž list od sněmu uherského s opovržením odložen a list do Vídně zaslaný byl mu nerozpečetěný nazpět poslán s poznámkou, že ve Vídni není žádné arcivévodkyně Marie Teresie, leč jen královny Uherské a České. Za to dostalo se dědičce Karla VI., která v té době zdála se býti od veškerého světa opuštěna, skvělého zadostučinění ve sněmovně uherské v Prešpurku, kamž se byla Marie Teresie z ohrožené Vídně uchýlila. Korunovační sněm uherský, na němž byla si mladá královna tolik sympatií získala, byl ještě v Prešpurku pohromadě a takž vstoupila vznešená paní dne 11. září 1741 v uherském národním kroji, majíc půl leta starého korunního prince Josefa na rukou, do středu

magnátů, aby jim smutné postavení říše své vylíčila a za rychlou pomoc žádala. Dojemná slova královna působila nejvyšší nadšení ve veškerém shromáždění a jako jedinými ústy zazněla proslulá slova: „Moriatur pro rege nostro Maria Teresia!“ (Zemřemež za krále našeho Marii Teresii!) Vojsko 30.000 mužů bylo jí povoleno, jízdy 35.000 mužů slíbeno a vedle toho též chof její velkovévoda František za spoluvládce uznán, začož sněmu nové politické a finanční ústupky učiněny jsou. Marně vyslal též Fridrich II. hraběte Marwitz ke stavům uherským, aby jich odvrátil od slíbeného zřizování všeobecné hotovosti zemské, nadarmo dal jim vyhrožovati vpádem vojska pruského ze Slezska do severních Uher: výhrůžky takovéto rozplamenily nadšení Uhrů jen ještě více a utvrdily je tím pevněji ve věrnosti k domu Habsburskému, tak že se mohla Marie Teresie, zvláště an se Fridrich II. přes celé léto ve Slezsku nebyl ku větším výbojům odvážil, a mimo to se k tajemnému příměří Schnellendorfskému s ním schylovalo, opět lepší nadějí do budoucnosti kojiti.

Za to marně pozýval i Karel Albert stavův dolnorakouských k holdování do Lince, neboť mu na jeho vyzvání odvětili, že pouze dědičné panovníci své Marii Teresii nezlomnou věrnost zachovají, a takž musil se spokojiti holdováním stavův hornorakouských, o němž ostatně mnozí z účastníkův ihned do Vídně sdělovali, že se k němu byli jen z donucení a ze strachu před krutými následky dostavili. Holdování stavův království Českého mělo Karlu Albertovi za odmítnutí stavův dolnorakouských desateronásobnou náhradou býti. Ku Praze čelila veškerá touha jeho a takž přibyl dne 20. října do města Mauthausenu na Dunaji, kde se byla hlavní jeho síla vojenská soustředila, aby řeku tuto přešla a přes Freistadt pochod ku hranicím českým nastoupila. Tam měl jej též sbor vojska francouzského, jenž byl pod velením hraběte Maurice Saského nejhloběji do Dolních Rakous vnikl, od Sv. Hippolyta k Budějovicům v Čechách následovati. Jiný sbor Francouzův, posud v Bavořích u Donauwörthu pod velením generála Polastrona stojící, byl taktéž ke hranicím českým řízen, a konečně měl čtvrtý sbor, bavorské to vojsko pod generálem Minuzzim v Horním Falcu rozložené a francouzským sborem pod Gassionem sesílené, od Ambergu přes hranice české k Plzni postupovati. Tři tyto vedlejší sbory pak se měly s hlavní armádou spojencův z Horních Rakous

přicházející na půdě české spojití a společně v síle 80.000 mužů ku Praze táhnouti, dříve než by městu tomuto pomoc se strany rakouské přišla.

Bylať totiž Marie Teresie odhodlána, Praze za každou cenu přispěti, pročez byl generál Neipperg s částí vojska ze Slezska na Moravu povolán, kde se značná síla vojenská pod velením velkovévody Františka chystala do Čech vtrhnouti a Prahu před příchodem nepřátel obsaditi. Avšak generál Neipperg, již tehdež za zlý osud Rakouska pokládáný, prodléval příliš dlouho se svým pochodem a poněvadž byl i špatnými cestami a nedostatkem potravin zdržován, dorazil teprva dne 7. listopadu do Znojma, kde velkovévoda vrchní velení nad oběma spojenými sbory rakouskými převzal. Od Znojma byl nastoupen pochod do Čech, kde kníže Lobkovic s pomocným sborem od Plzně u Jindřichova Hradce k armádě přitřhl. V Hradci však bylo opět několik dní promařeno, tak že se až dne 23. listopadu k Táboru přibýlo, v den to, kdy se kurfiřt Karel Albert s veškerou armádou svojí již před Prahou objevil.

Pochod Karla Alberta ku Praze.

Ve druhé polovici října překročily přední voje spojené armády bavorsko-francouzské u Vyššího Brodu hranice české, volajíce: „Sláva králi českému!“, čímž byl samozvaný nápadník koruny české míněn. Po vojsku rakouském nebylo v končinách těchto ani stopy, pročez mohli nepřátelé bez všelikého odporu hlouběji do země postupovati, tak že město Budějovice, které při úplném nedostatku obsádky vojenské na odpor pomýšleti nemohlo, již dne 26. října v moci jejich se nalezalo. Jelikož vojsko dostatečnou kázeň zachovávalo a potřeby své penězi správně platilo, bylo od městských úřadů i obyvatelstva do měst a obcí dosti ochotně přijímáno, zvláště an hejtman kraje Prachenského baron Vunšvic byl zástupcem měst, k němu vyslaným, radil, aby Bavorsky a Francouze bez námitek do měst svých přijali. Patřilť bar. Vunšvic k četným oněm šlechticům českým, kteří kurfiřta bavorského za pravého nápadníka koruny české pokládali, a proto k tomu působil, aby se vojsko jeho v jižních Čechách se žádným odporem neselekávalo. Všickni tito tajní přívrženci Karla Alberta mohli nyní se svými snahami již veřejně vystupovati a k tomu družilo se pů-

sobení emisařů bavorských mezi obecným lidem ve městech i po venkově, čímž se stalo, že lid český ve vojstě kurfiřtovu žádného nepřitele nespatořoval, nýbrž naopak za osvoboditele z dosavadní poroby poddanské je pokládal. Míňením toto převládalo zvláště v lidu selském, který měl ovšem, jak víme, hojně příčiny, aby s dosavadními poměry poddanskými byl až do nejhlubšího nitra svého nespokojen a radikální změny jejich si přál, byť se tak i násilím díti mělo.

Karel Albert mohl tudíž s výsledky tajného působení jednatelů a přívrženců svých na ten čas spokojen býti a když dne 7. listopadu poprvé na půdu českou vstoupil, předsvědčil se osobně, že v Čechách neseleká se skutečně se žádným odporem se strany obyvatelstva. Přes to ale francouzský komisař vyhrožoval městu Budějovicům, že mečem i ohněm pohubeno bude, neotevře-li kurfiřtovi dobrovolně bran svých. Jelikož hrozba tato současným přitřhnutím 10.000 mužů vojska ku městu provázena byla, mohl kurfiřt dne 8. listopadu do Budějovic volně vjíti. Odtud vydal, aby též na lid obecný působil, obsáhlý manifest, v české řeči sepsaný, jež ihned do všech měst a dědin českých rozeslati dal.*) Odvolává se v něm na závěť krále Ferdinanda I., dodává ale, že právo jeho sáhá do časův ještě starších, neboť obojí Rakousy prý přísluší Bavorsku již od dob Karolingův a císař Rudolf I., vévodou bavorským na císařství zvolený, jednal prý nespravedlivě a nevděčně, že Rakousy dal rodu svému. Král Ferdinand I., který prý dobře věděl o tomto bezpráví, chtěje proto utišiti svědomí své, nejen dědictví v obojích Rakousích, ale též v království Českém a Uherském rodu bavorskému jakožto potomku a dědici po jeho dceři arcivévodkyni Anně přislíbil. Z té příčiny prý rod bavorský ve své náklonnosti k míru trpělivě čekal na vymření mužských potomkův rodu Habsburského, kterýž případ úmrtím císaře Karla VI. nastal. Mimo to prý stavové

*) Výtisk tohoto provolání, v bédné tehdejší úřední češtině sepsaného, zachoval se v archivu děkanství v Písku, odkud je v našem věku tamní gymnasiální prefekt Schön českému museum do Prahy zaslal. Ku provolání byl mimo to přiložen rodokmen vévodův a kurfiřtův bavorských, aby domnělá legitimost nárokův kurfiřta Karla Alberta tím zjevněji prokázána byla. Spisovatelem tohoto manifestu byl pověstný sl. Karel David, který jako zednář Pražský už dávno spojení s Mnichovem udržoval a jedním z nejhorlivějších agentů pro kurfiřta Karla Alberta v Čechách byl, jak dále ještě doložíme.

čeští i uherští vznesli k němu mnohé prosby, chtějíce jej míti svým králem a mocnářem, i nemůže prý pochopiti, když takovým způsobem právo jeho jasně jest dokázáno, jak směl císař Karel VI. práva toho rodu bavorskému pragmatickou sankcí odníti a země jemu nyní příslušící své dceři přiřknouti. Poněvadž pak prý velkovévodkyně Toskánská (jak zde Marii Teresii nazýval) všeliké jednání ve věci té ve své nesnesitelné pýše zamítla, ač prý právo své řádně dotvrdil a dokázal: proto prý uzavřel právo toto mocí a vším úsilím hájiti a s velkou armádou do zemí rakouských jakožto pravý zeměpán a dědičný král vtrhnouti, aby se poddaným svým ve své lásce ukázal a je v ochranu svou vzal. Ovšem prý toho velice želí, že musí se zbraní v ruce do svých dědičných zemí vpadnouti, při kteréž příležitosti prý proti jeho vůli může stavby a poddané nějaká škoda stihnouti, než že doufá, že válka dlouho trvati nebude a mír brzo nastane, zvláště když jej uznají ihned a dobrovolně za svého zeměpána, jakož prý i hlavní snahou jeho jest, aby při pochodech, ubytování a táborování nestaly se poddaným žádné škody ani nátlisky, nébrž že vždy bude hleděti k tomu, aby zachována byla řádná kázeň jak ve vojsku jeho, tak i ve spojeneckém vojsku francouzském. Slibuje dále zachovati všech při jejich právech, vystupovati všude jako dobrotivý zeměpán, čest Boží rozšiřovati, tak že stavové i poddaní, poddají-li se mu dobrovolně, mohou vše dobré od něho očekávati; dají-li se prý ale dvorem Vídeňským svesti na cesty nepřátelské, nechť následky toho sami sobě přičítají. Konečně vyzývá veškeré obyvatelstvo království Českého, aby jej za zeměpána uznali a k Bohu za to se modlili, by nejmilostivěji ráčil zbraním jeho vítězství hojného dopřáti, a aby jim pokojně, šťastně a po dlouhá léta panoval.

Obsah pověstného manifestu tohoto, který ode dne vydání svého spojené vojsko bavorsko-francouzské do všech krajin českých předcházelo, byl co do dědičných nároků Karla Alberta již dávno od státníkův i právníkův rakouských ve všech částech vyvrácen, a nyní mohlo se tímž způsobem vyvrátiti lživé tvrzení kurfiřtovo, kterak prý byl od stavův českých i uherských vyzýván, aby se stal jejich králem a vladařem. Prosba taková nebyla od stavův těchto nikdy v Mnichově přednesena, jinak by bližší okolnosti takovéhoho velezrádného práni zajisté byly v manifestu smlčeny nezůstaly. Stavové uherští aspoň mu již dříve byli dali pádnou odpověď, opovržlivě odloživše na

sněmu list jeho, v němž jich vyzýval, aby zbraní svých proti němu nepozdvihovali. A přes to nerozpakoval se kurfiřt v manifestu svém opětovati lež, že prý jej mnohými prosbami králem svým míti chtěli. Také vzhledem ku stavům českým nemělo nepodstatné tvrzení toto ni nejmenší zjevné opory a mohlo se jediné na tom zakládati, že mnozí ze stavův těchto pokládali nároky jeho dědičné za oprávněné, což ale jen působením emisářův bavorských a tajných zednářův Pražských docíleno bylo, ale do té doby ni nejmenším projevem veřejným se neosvědčilo.

Teprva když armáda kurfiřtova již v zemi stála a obyvatelstvo veškeré pomoci branné postrádalo, stalo se pod přirozeným nátlakem okolností, že vojsko bavorsko-francouzské nasetkalo se na svém postupu ku Praze se žádným nepřátelstvím a města i dědiny volky nevolky se mu podrobovaly, poněvadž jiného zbyti nebylo. *) Proto se postupování jeho dalo tak rychle, že již ke konci října obsadily dvě setniny Francouzů město Písek, kamž dne 12. listopadu přibyl s oddílem vojska svého a pomocného vojska francouzského sám kurfiřt Karel Albert, přijížděje z Budějovic přes Hlubokou, kterýž zámek četou francouzského vojska obsazen byl. Kurfiřt ubytoval se v Písku v domě u „zlatého kříže“ (nyní budova c. k. okr. hejtmánství), kdežto se vojsko jeho utábořilo na silnici ku Praze vedoucí za kaplí Svatohorskou. Významné pro tehdejší poměr Francouzů k Bavorům jest, že když tito poslední v Písku žádných potravních zásob nenalezše, od francouzských spojencův, kteří dobře zaopatřený sklad potravin s sebou vezli, výpomoci žádali, ničeho neobdrželi. „Voják bavorský“, píše současný kronikář Ledecký, „v rukou máje zlaté peníze, s pláčem žebřal o chléb za ně, neboť Francouzové ze svého skladu Bavorům ničeho popřáti nechtěli.“

Již druhého dne však vytrhlo se z Písku opět dále, neboť jednalo se kurfiřtovi o to, aby se nejen před Rakušany, ale též před

*) Že Písečtí ve vojsku kurfiřtovu žádného „přítele“ nospatřovali, jak to byl Karel Albert očekával, osvědčuje se tím, že tehdejší primátor Písecký Ign. Horák ve srozumění s městskou radou dal obecní pokladnu na tajném a bezpečném místě uschovati a když se pak po ní Bavoři sháněli, nebylo mezi měšťanstvem zrádce, který by byl o tajném úkrytu jejím nepříteli pověděl. Tolikéž bylo ze skladů Píseckých všecko obilí a mouka, ku potřebě vojska královna tamže složené, ještě před příchodem nepřítelů od magistrátu na rychlo z města do Krivsoudova odvezeno.

Sasy ku Praze dostal. Mimo to nutily jej ku spěchu zprávy, že jízdní předvoj armády velkovévodovy přibyl již dne 8. listopadu do Hradce Jindřichova a do Třeboně a táhne na Budějovice, odkud zanechaná francouzská obsádka, dlouhý most za sebou spálivši, rychle za hlavním vojskem kurfiřtovým spěchala, tak že se Budějovice již dne 20. listopadu zase v moci vojska královnina nalezaly. Téhož dne přitřhl hlavní voj bavorsko-francouzský o síle 50.000 mužů k Písku, odkud po dvoudenním odpočinku hnul se dále ku Praze, vyslav 800 pěších a 140 jezdců bavorských, aby se opět Jindřichova Hradce zmocnili a uherské husary tamže ležící zajali. Avšak osud tento stihl Bavorů samé, neboť generál hrabě Nádasdy přepadl je tam se třemi pluky husarů a 300 Chorvátů, tak že se po krvavém boji vzdáti musili a do zajetí v Uhrách odvedeni jsou. První tento neúspěch válečný mohl Karla Alberta poučiti o tom, že nebude mu tak snadno vojenskou moc Marie Teresie zdtititi, jak se byl v pychu svém domníval.

Rovněž byl sklaman v očekávání svém, že přitřhne ku Praze dříve než Sasové, neboť ti vnikše v počtu 18.000 mužů pod generálem Rudovským dne 5. listopadu do Čech, pospíchali přes Litoměřice ku Praze tak rychle, že stáli již dne 16. listopadu u Troje, kdežto téhož dne toliko přední voje kurfiřtovy přes Zbraslav k jižní straně hlavního města českého dorazily. Bylť se Karel Albert omeškal u Zbraslavi, kde očekával francouzský sbor Gassionův, od Plzně táhnoucí, aby se s ním v jedno spojil. V Plzensku byl stál skrovný sbor královského vojska pod knížetem Lobkovicem, který však musil před přesilou pomocného vojska francouzského ustoupiti a přes Klatovsko na jih země se uchýlit. Když pak městská rada Plzeňská v Praze jednatelem svým u nejv. purkrabí poptati se dala, jak se zachovati má, kdyby nepřítel před branami města se objevil, bylo jí odvěčeno, že „srovnání s nepřítelem se zvoliti má.“ Jelikož město svých šest děl musilo již dne 25. října do Prahy odeslati a po odtažení knížete Lobkovice žádného vojska v Plzni nebylo, mohli se Francouzové dne 26. října města snadno zmocniti, kdež především postavili šibenici na postrach těm, kdo by se jim snad protiviti chtěli. Že však nepřišli jakožto „přátelé“ lidu českého do země, osvědčili hned prvního dne tím, že vyprázdnili v celém okolí všechny stodoly a sýpky a odnášeli z nich obilí, slámu, seno i jiné věci ze statků do svého tábora. Městu pak uloženo

velké výpalné a poněvadž obec peněz pohotově neměla, byla nucena peníze si vypůjčiti, tak že na jednotlivé poplatníky i po tisících připadlo. Dne 8. listopadu dal se generál Gassion s vojskem svým na pochod ku Praze, zanechav ve městě obsádku 500 mužův, postupoval ale tak zvolna ku předu, že k veliké nevoli kurfiřta Karla Alberta teprva dne 18. listopadu k voji jeho u Zbraslavi se připojil.

Avšak ještě liknavějšími byli Rakušané, neboť byl i letací sbor podmaršálka hraběte Kolovrata, z Tábora schválně ku Praze vyslaný, přitřhl teprva do Benešova, čtyři míle od Prahy vzdáleného, když nepřátelé hlavní město již obklíčeno měli. Dne 20. listopadu rozložilo se vojsko kurfiřtovo, jež bylo od Zbraslavi přes Smichov a Košíře na Bílou horu táhlo, na planině kolem královské obory Hvězdy, kdež kurfiřt první noc v letohrádku tamním ztrávil. Nenalezaje však ve vyprázdněných komnatách tamních dostatečného pohodlí, přesídlil se již druhého dne s předními důstojníky a dvorany svými do nedaleké prelatury v klášteře Břevnovském. Stojе zde takto u cíle válečné výpravy své, spatřoval z oken prelatury na východě královské Hradčany, kde byla chována koruna Svatováclavská, po jejímž dosažení tak velice dychtil.

Dobytí Prahy.

Ve hlavním městě království Českého byly konečné záměry kurfiřta bavorského dobře známy, neboť jednak byli se tajní náhonci jeho již po léta o to starali, šířiti v lidu českém báj. o nárocích Karla Alberta na královskou korunu českou, jednak vysvitalo od smrti císaře Karla VI. z úředních projevů bavorských zřejmě, proč se proti Marii Teresii vojsko sbírá. Panovalo tudíž v Praze veliké rozčilení od té doby, kdy se byli Bavoři města Pasova zmocnili, a vpád jejich každým dnem očekáván býti mohl. Královští místodržící jakožto nejvyšší správce království Českého vidouce, že se nelze prozatím na pomoc z Vídně spoléhati, uzavřeli, aby Praha sama o své obhájení před nepřátely pečovala, a takž zřídili na začátku měsíce září zvláštní komisi, která by vše opatřila, čeho k ochraně a obraně měst Pražských bylo zapotřebí. S obsádkou vojenskou, která pod velením polního zbrojmistra hraběte Ogilvyho pouze 3000 mužů čítala, nedalo se ovšem na hájení rozsáhlého města

pomýšleti, a takž spomenuto sobě na to, kterák před stoletím byli měšťané a studenti Prahy tak hrdinsky proti Švédům obhájili. Povolání tedy nejdříve primátoři a konšelé měst Pražských k nejv. purkrabí hraběti Satgočovi, aby ozbrojené sbory měšťanské k vykonávání služby vojenské povolali a též ostatní měšťanstvo ozbrojili, načež i akademický senát vysokých škol Pražských předvolán jest, aby za týmže účelem veškeré akademiky do zbraně a k hájení hradeb městských svolal. Primátoři a rektor university vyhověli sice bez meškání tomuto vyzvání král. místodržících, ale místo očekávaných 20.000 měšťanů a 10.000 studentův sehnáno jest nanejvýše 8.000 mužů, mezi nimiž i něco židův, k nosení zbraně sice schopných, ale ve vojenství nevyučovaných, mimo to pak pro boj s mnohem četnějším nepřítelem nepřiliš nadšených. Ještě největší horlivost jevíli studenti, třebaž že rektor, člen řádu Tovaryšstva Ježíšova P. Jiří Petr, neměl ani jiskry toho ohně v sobě, jímž byl jesuita P. Jiří Plachý roku 1648 mládež studentskou proti Švédům roznítiti dovedl. Na provolání rektorovo, které se však rovněž dlouhým dechem jako copařským slohem vyznamenávalo, sestoupilo se asi pět set studentů v legionářský sbor, jenž pak při puštění malířů, rytců a lazebníků na sedm set mužů doplněn byl. Vrchním velitelem jeho stal se proslulý advokát Pražský Dr. Václav Neumann z Puchholzu, toho času děkan fakulty právnické. Setniny měšťanů a studentů těchto byly pak rozestaveny mezi oddíly vojenskými po hradbách města, které za pomoci nádenníků, z obcí celých středních Čech svolaných, v největším kvapu v lepší stav uváděny jsou.

Jelikož té doby pozorovací sbor generála knížete Lobkovic ještě v Plzensku stál, zaslán mu rozkaz, aby v pohraničních lesích záseky učiněny a sedláci i myslivci vrchností k hájení jich povolání byli. To se sice stalo, ale když kníže Lobkovic se svým vojskem od Plzně ku Hradci Jindřichovu od táhl, zůstala Praha na se odkázána, a snadno bylo lze předvídati, že se za takových okolností proti přemoci nepřátelské dlouho neudrží. Tajnými vyzvědači svými, z nichž jeden, přestrojiv se za ženštinu zeleninu prodávající, veškeré hradby Pražské obešel a o nedostatečném počtu obhájcův jejich se přesvědčil, z města samého pak zprávami tajných přívrženců svých dověděl se Karel Albert o pravém stavu věcí v Praze a odhodlal se

tudíž k neodkladnému stečení města, k čemuž ostatně také hrozbou generála Rudovského, že se jinak sám se svými Sasy Prahy zmocní, jakož i hrozbou blízkostí vojska královna přinucen byl.

Již druhého dne po svém příchodu ku Praze, totiž dne 24. listopadu, dal velitele obsádky Pražské generála Ogilvy-ho vyzvati, aby mu město vzdal, což ovšem odmítnuto jest. „Snad se nedomýšlí kurfiřt,“ pravil generál k bavorskému parlamentáři hraběti Fürstenbergovi, „že mu tak zhola vzdám město, na něž ještě ni jediná rána z děla nebyla vypálena! Ostatně jest vojsko velkovévody Toskánského již na pochodu ku Praze a to nás brzo zbaví nepřítele!“ Musilo se tudíž k dobývání města přikročiti a ve velké vojenské poradě, v níž se veškerí velitelé spojeného vojska účastnili, umluven jest plán ku společnému útoku, jež počato ihned prováděti.

Za jasné noci na 26. listopad vyslal Karel Albert přední sbor francouzského generála Polastrona, jenž s armádou bavorskou na výšině Bělohorské ležel, proti hradbám u Strahova, kteroužto stranou byli roku 1648 také Švédové na Hradčany vnikli. Tentokrát nepřibližoval se však nepřítel potají a za úplného ticha ku hradbám, jako když byl zrádce Otovalský švédské pluky ke průlomu hradbnímu vedl, nébrž hřmící dunění děl bavorských provázelo postupující řady Francouzův ku městu, jež tehdež na útok nepřátelský připraveno bylo. Tato dělostřelba však byla týmže lestným prostředkem, jako onen, jehož byl Otovalský ku stečení hradeb Strahovských užil. Mělať totiž přilákati obsádku Pražskou na ohrožené místo Hradčan, aby ostatních částí hradeb tím snáze mohlo býti dobýváno. Sotva že se kolem Strahova o 1. hodině s půlnoci boj rozvinul, udeřili Sasové, pod velením generála Rudovského na planině Ovinecké stojící, o 2. hodině na hradby u Bruské brány, jež po žebřících slézati počali. Zde však stálo 400 studentů Pražských, jimž se podařilo první útok Sasův odraziti, při čemž jim značných ztrát způsobili a též generálmajora Weissbacha, setníka Horsta a praporečníka Jordana zabili. Leč generál Rudovský kázal hnáti k útoku druhému a to s přesilou tak značnou, že studenti po nedlouhém boji ustoupiti musili, načež Sasové bránu roztržili a plným proudem do města se vhrnuli. Jedna část jich obsadila ihned královský hrad Pražský, jehož obhájcové

u Strahova bojem zaneprázdnění byli, a druhá spěchala úvozem ve Brusce do středu Malé strany, kdež se na náměstí tamním rozestavila a okolní ulice obsadila.

Touže noční dobou byl pak též na straně Nového města Pražského rovněž neočekávaný útok podniknut, a sice udeřil zde hrabě Mauric Saský se sborem francouzským, jenž se byl za tím účelem u Zbraslavi a Chuchle na pravý břeh Vltavy přeplavil a opatrně tvrzi Vyšehradské se vylhnul, na hradby u Nové brány, které zvláště slabě obsazeny byly. Granátníci francouzští dostali se nepozorovaně po žebřících na hradby a přemohli zde stráž, načež podplukovník Chevert též vojenskou obsádku ve bráně přinutil, aby se mu vzdala. Brána pak jest otevřena a po spuštění mostě vtáhl jízdní sbor hraběte Saského do Prahy, aby se s vítězným pokřikem „Vive le roi!“ (Sláva králi!) přes Nové a Staré město ke kamennému mostu bral a tam spojení se Sasy docílil. Staroměstská mostní věž byla však zatarasena a několik děl i oddělení pěchoty mělo ji hájiti. Důstojník, jenž zde velel, nechtěl se zpočátku po vyzvání hraběte Saského vzdáti, složil ale konečně přece zbraň, když mu bylo sděleno, že Sasové mají také již Malou stranu v moci své a on že tudíž mezi dvěma ohni se nalezá. Mezi tímto vyjednáváním přibyla k mostu deputace Staroměstského magistrátu, aby veliteli vítězného vojska jmenem generála Ogilvyho klíče města odevzdala. Současně došlo oznámení, že se též velitel tvrze Vyšehradské vítězům vzdal. Dva menší sbory konečně byly v téže době s jiných stran do města vnikly, a sice saský, jenž se přes Vltavu přeplavil, u mlýnů na Poříčí, a bavorský u brány Újezdské, kdež oddělení studentů po drahnou chvíli útoku jeho vzdorovalo, načež po dobytí brány zajato a do blízkých kasáren Újezdských uzavřeno bylo, odkud ale po několika hodinách zase propuštěno jest. V nočních bojích těchto měli Pražané celkem 21 a obsádka 8 mrtvých a dvakrát tolik raněných, kdežto ztráty dobyvatelů byly ovšem značně větší. Obranci města nebyli nikde stíháni a mohli se bez překážky do svých příbytků odebrati.

Takž byl v době čtyř hodin společný útok na město ve všech podrobnostech proveden a o 5. hodině ranní nalezala se celá Praha v moci nepřátel, kteří ihned všechna náměstí a hlavní ulice obsadili. Dálo se to v plném pořádku, neboť kurfiřt Karel Albert,

pokládaje hlavní město království Českého za majetek svůj, kázal veškerému vojsku co nejprísnější kázeň zachovávat a každého vojáka, který by se na životu neb jmění obyvatelstva prohřešil, bez milosti ihned smrtí strestati. Měliť Pražané hned zpočátku přesvědčení nabyti, že vojsko spojencův nepřichází do města co nepřítel a že se jen o svržení panství Marie Teresie v Čechách jedná. Obyvatelstvo pak vidouc se bez obrany, chovalo se zcela klidně a již během dne, byla to právě neděle, mohlo se zase bez překážky z domů ven odvážiti, aby od bavorských a francouzských důstojníků ubezpečení slyšelo, že nikomu nebude ni vlasu na hlavě zkriveno. *)

Kurfiřt Karel Albert v Praze.

Za časného jitra dne 26. listopadu obdržel kurfiřt Karel Albert v prelatuře kláštera Břevnovského zprávu o dobytí Prahy, kteréžto vítězství jej dle domnění jeho páнем království Českého učinilo. Na poděkování Bohu za toto štěstí zbraní jeho byl dopoledne téhož dne přítomen mši sv. v kostelíku na Bílé hoře, na kterémžto místě byl předek jeho vévoda Maxmilian roku 1620 k vítězství Ferdinanda II. nad zimním králem českým Fridrichem Falckým přispěl. Hoře nedočkavostí po tom, aby se již ocitnul ve staroslavném sídle králův českých, odebral se ještě téhož dne na Hradčany, kdež před průčelím král. hradu od duchovenstva kapitoly Svatovítské s arcibiskupem hrabětem z Manderscheidu v čele byl uvítán, kterýžto akt holdovací později arcibiskupovi za veliké provinění proti pravé panovnici Marii Teresii vykládán jest.

Ve velechrámě sv. Víta byl pak претен- dent koruny české přítomen slavnému Te-

*) „Ještě nikdy.“ píše dějepisec Polzl. „netrpělo město útokem dobyté tak málo jako Praha: ani v jediném domě nebylo kořistěno, ani jedinému měšťanu nebylo ukrivděno.“ Již o 8. hodině ráno mohlo obyvatelstvo zase po svých obchodech a živnostech jíti, jakoby nepřítel ani ve městě nebylo. Malá strana však musila přece saskému generálovi hraběti Rudovskému 24.000 zlatých rýnských výpalného složit a Staré i Nové město 16.000 zlatých za dýmantový prsten zaplatiti, jež prý byl Rudovský u Malostranského klenotníka Diesbacha pro hraběte Maurice Saského objednal. Za nedlouho se však toto šetření měst Pražských a obyvatelstva jejich v pravý opak zvrhlo.

deum, jež za hřmění děl a znění všech zvonů ve městě na poděkování za dosažené vítězství kurfiřtovo zpíváno bylo. Po skončené bohoslužbě vrátil se Karel Albert ještě do svého hlavního stanu v Břevnově, načež následujícího dne dopoledne slyšel v kostele tinním opět mši sv., „na připraveném klekátku kleče a velmi nábožně se chovaje.“ O polednách dne 27. listopadu pak vjel se skvělým průvodem svým a s veškerou slávou přímo do král. hradu Pražského, aby zde svou residenci vzal. Možná si představiti radost jeho, když před hradem vítali jej skoro veškerí nejvyšší úředníci zemští s nejv. purkrabím hrabětem Šafgocem v čele, kolem nichž se kupilo množství v Praze sídlících členův panského a rytířského stavu českého, aby mu počtu svou vzdali. Osvědčilot se pravdivým ubezpečováním tajných emisarův i přívržencův jeho mezi zednáři Pražskými, že veliká část šlechty české jest pro něho získána, a že v kruzích těch ochotně za panovníka království Českého uznán bude. Byloť nespolehlivé smýšlení šlechty české té doby již tak zjevné, že anglický vyslanec u dvora Vídenského psal ve zprávách svých do Londýna, kterak „pyšným velmožům tímto jest lhostejné, kdo se jejich panovníkem stane.“ A přece to byly rody šlechtické, jež byli císařové Habsburští již přes století důstojenstvími, tituly a statky zahrnovali, a kteříž nyní pojednou na to vše zapomněli.

Tímto projevem obou vyšších stavův zemských, kterému byl též hold se strany stavu duchovenského již dne předešlého předcházal, byl Karel Albert tak velice potěšen, že přítomné úředníky zemské a stavy k políbení ruky připustil a jim, kteříž se byli bez kordův na znamení podrobení svého dostavili, povolil, aby budoucně s kordem po boku ke dvoru jeho přicházeti směli. Když pak ale též primátoři a konšelé měst Pražských s kordem po boku na hrad přišli, aby novému vládci poklonu složili, nebyli předpuštěni, a když se druhého dne na to bez kordův dostavili, opět jim audience odřeknuta s doložením, že jim pro odpor od měšťanstva kurfiřtovi činěný rozhodnutí jeho časem svým sděleno bude. Na hradě Pražském pak počínal si Karel Albert s okázalostí a nádherou, jak tomu byl již z Mnichova zvyklý, při čemž však měl ten úmysl, zaslepití leskem zevnějším zraky Pražanův a měšťany takto pro sebe získati naději, že z takovéhoho skvělého dvora královského budou moci též oni

co nejvydatněji kořistiti. Byloť mu známo, kterak Praha, po staletí sídlo panovníkův českých, řevní na Vídeň a jak obyvatelstvo spomíná s toužebností oněch časův, kdy byl nákladný dvůr královský ještě na Hradčanech sídlil. Proto kurfiřt nejen sám největší přepych vyvinoval, ale též generálům a důstojníkům spojené armády všude co nejokázaleji mezi lidem Pražským vystupovati kázal.

Byl v tom účinnivě podporován od francouzského maršála hraběte Belleisla, který dne 30. listopadu taktéž do Prahy přibyl a v paláci Toskánském na náměstí Hradčanském se ubytoval. V rozsáhlé budově této zařídil si rozmařilý tento velmož francouzský dvůr zcela dle způsobu Versaillského, neboť pokládal za povinnost svoji, aby se jakožto zástupce Francouzsko a krále Ludvíka XV. v Čechách vždy jen v největším lesku objevoval. Touto nádherou chtěli jak kurfiřt tak maršál zároveň imponovati šlechtě české, o níž jim známo bylo, kterak velice sobě na zámcích a v palácích svých v zevnějším lesku libuje a dle způsobů francouzských se řídí. Proto zval kurfiřt denně ku dvorní tabuli své vedle cizích vyslancův a vojenských hodnostův též přední osoby stavův českých, k nimž se vždy velmi milostivě choval a při tom i slibův nešetřil. Získati šlechtu bylo přední snahou Karla Alberta, a dostavilo-li se hned k první audienci u něho dosti členův jejich, musilo se vše vynaložiti k docílení toho, aby stavové čeští též k aktu holdování a ku skládání přísahy věrnosti novému panovníkovi království Českého v počtu co možná nejhojnějším přibyli.

K důležitému aktu tomuto byla nyní hlavní pozornost kurfiřtova obrácena. Nejdříve byly nejnutnější záležitosti vojenské vyřízeny a sice byl francouzský generál hrabě Bavorský jmenován velitelem obsádky Pražské, pak byla vojsku spojencův v Praze stanoviště jeho vykázána, při čemž Sasové rozloženi na Malé straně a na Hradčanech (v král. hradě konaly čestnou stráž kurfiřtovu dva prapory saské tělesní gardy) a Francouzové na Starém a na Novém městě, kdežto Bavoři prozatím před městem ve svém táboře u Hvězdy ležeti zůstali; současně vyslána část armády do jižních krajů českých proti vojsku Marie Teresie, aby Praze více hroziti nemohlo. Bylť velkovévoda Toskánský, obdržev v Benešově zprávu o dobytí Prahy, se sbory svými ustoupil ke Chrudimi a k Budějovicům, aby Dolních Rakous před nepřítelem chránil. Aby však byl

kurfiřt osobně s veškerou armádou svojí proti vojsku tomuto vytáhl a je v rozhodné bitvě na hlavu porazil, čímž jedině by si byl Čechy pro všecku budoucnost zabezpečiti mohl, toho nepřipouštěla marnivost jeho, neboť si chtěl především v Praze na krále hráti, jako si byl v Linci na arcivévodu hrál. To jedině, co k rozšíření moci své v Čechách podnikl, bylo, že dne 3. prosince vyslal plukovníka barona Girarda s listem k veliteli pohraniční pevnosti české Chebu, aby jej ku vzdání se vyzval, neboť mu na držení pevnosti tak důležité tím více záležeti musilo, anať se druhá pevnost česká, totiž Kladsko, již v moci pruského krále Fridricha nalezala.

Když takto nejnaléhavější potřeby v oboru vojenském zařízeny byly, pečoval Karel Albert též o upravení správy zemské, která nyní vesměs v ruce přívržencův jeho přejíti měla. Ctižádostivců, kteří ten onen dvorský neb zemský úřad uloviti neb královskými komořími se státi chtěli, dostavovalo se každého dne více na Hradčany, že kurfiřtovy naděje na získání veškeré šlechty české každou hodinou rostly. Všem se jevila vyhlídka na skvělé postavení u dvora, neboť již se vědělo obecně, že Karel Albert jakožto král český bude zvolen též za císaře římsko-německého, a kurfiřt dával úmyslně o sobě rozhlašovati, že jakožto císař aspoň polovici každého roku v Praze se dvorem svým sídliti bude, jako tomu za časův císaře Karla IV. bývalo. Za takovýchto okolností a při vrtkavém a nestatečném smýšlení velké části šlechty české není tudíž divu, že se řady přívržencův kurfiřta bavorského v Praze ve všech třídách a stavech obyvatelstva vůči hledě rozmnožovaly a tím i budoucí vládě tohoto pretendenta koruny české nejlepši vyhlídka se zjevovaly.

Zde jevil se nejpatrněji zhoubný vliv tajných agitací zednářův Pražských, které za posledních let vždy nepokrytěji působily k tomu, aby mezi šlechtou a předními měšťany šířen byl náhled, že Marie Teresie nemá právních nároků na trůn český, nébrž že bavorský kurfiřt Karel Albert jest legitimním nápadníkem královské koruny české. Agitace tyto daly se již za živobytí prvního velmistra zednářské lože Pražské hraběte Šporka a zvýšily se ještě po smrti téhož za velmistrování hraběte Ferdinanda Paradisa, tak že lože tato stala se již dokonce střediskem tak zvané „strany bavorské“ v Čechách. Politické toto působení nedocházelo však souhlasu u četných zednářů, z nichž mnozí byli věrnými přívr-

ženci rodu Habsburského, kdežto jiní naléhali na to, aby lože zůstávala při svém původním směru, totiž šíření zásad lidumilných bez ohledu na smýšlení politické a národní. Takž se během roku 1739 a 1740 vyvinuly v loži Pražské, která již nad sto členův čítala, tři strany, totiž bavorská, rakouská a neutrální, kteréžto dvě poslední zřídily si lože zvláštní, jež s agitacemi politickými nic společného míti nechtěly. Přívrženci hraběte Paradisa ustavili se na to v loži „bavorskou“, která konala schůze své v domě šl. Davida u „kamenného zvonu“ na Uhelném plácku (nyní Dražické náměstí) na Malé straně, kdež roku 1740 a ještě více po obsazení Prahy veřejně ve prospěch usurpatora královského trůnu českého působila a jemu mezi všemi stavy českými hojný počet přívržencův získala. Hned po dobytí Prahy navštěvoval schůze lože této též velitel saského vojska generál Rudovský, který jakožto horlivý zednář a velmistr loží saských byl zřídil v předcházejících dvou letech několik loží v Drážďanech a v Lipsku. K ponuknutí jeho byla zřízena poboční lože v Litoměřicích a hlavní jednatel kurfiřta bavorského šl. David zamýšlel ve všech větších městech českých založiti podobné filiálky, které by též na venkově prospěchy kurfiřta bavorského zastávaly a přívržence v obyvatelstvu mu zjednávaly.

Hlavně tyto agitace Pražských zednářů, podporované zlatem bavorským a francouzským, popletly nejvíce veřejné mínění v Čechách, že četní stavové i lid věřili v pravost předstíraných nároků kurfiřta Karla Alberta a odvrátili se od pravé dědičky koruny české královny Marie Teresie. Jen málo bylo těch, kdož touto osudnou proměnou ve smýšlení šlechty a lidu zmásti se nedali a při tom též neblahého osudu někdejšího „zimního krále“ českého Fridricha Falckého spomínali. Ještě méně pak těch, kteří Marii Teresii věrnost zachovali a raději z Prahy se vzdálili, než aby od usurpatora nějaký úřad přijali a jej za krále českého uznali. Mezi těmito posledními nalezal se nejvyšší purkrabí hrabě Šafgoč, jenž chtěl chybu svou napravit, že byl v první den kurfiřtovi též poklonu učinil, pak nejvyšší hofmistr zemský hrabě Stěpán Kinský, nejvyšší maršálek zemský hrabě Jindřich Šlik, president nad appellacemi hrabě Václav Kokořovec, nejvyšší sudí zemský hrabě Josef Vrbna, nejvyšší sudí lénní hrabě Filip Gallas a jiní, kteří se buď již před příchodem nepřítele, buď později s jeho povolením na své statky na venkově odebrali.

Nerovně větší počet však byl těch, kteří Karla Alberta za pravého dědice trůnu českého měli a dle toho ke straně jeho se přidali. Hrabě Jan Václav Kaiserstein, ač byl teprva od otce Marie Teresie císaře Karla VI. roku 1724 ve stav hraběcí povýšen, byl jedním z prvních kavalírů českých, kteří se pro kurfiřta prohlásili a nejhluchěji práva jeho na korunu českou se zastávali. V odměnu za služby tyto jmenoval jej Karel Albert nejvyšším kancléřem království Českého, kdežto rovněž horlivý hrabě Filip Kolovrat presidentem dvorní deputace (jak se nyní úřad král. místodržících nazývati měl), hrabě Václav Paradis zemským hejtmánem se stal; členy dvorní deputace čili král. místodržícími byli jmenováni: hrabě František Leopold Buquoi, hrabě Rudolf Chotek, hrabě Heřman Černín, hrabě Jan Křištof Dohalský, svob. pán Bechyně z Lažan a rytíř Václav Josef Udrčský z Udrče. Jiné zemské úřady dostaly se v úděl hrabatům Lažanským, hrabatům z Bubna, hraběti Sternberkovi, baronu Vunšvicovi, rytíři z Perglasu a j., jakož se i četní úředníci zemští pro službu novému panovníkovi získati dali. Přední zednář Pražský, zmíněný šl. Karel David, již od let nejhorlivější přívrženec Karla Alberta a spisovatel pověstné proklamace téhož k obyvatelstvu království Českého, byl k návrhu hraběte Waldsteina ustanoven za krajského hejtmána a ponecháno mu na vůli, který kraj chce spravovati. David zvolil si kraj Kouřimský a první čin jeho v úřadě krajského hejtmána Kouřimského záležel v tom, že dal věrného přívrženice Marie Teresie barona Mladotu ze Solopisk na zámku jeho Ostředku zatknouti a do žaláře v Bílé věži na Hradčanech uvrhnouti, kde bylo se zajatcem tak hrubě nakládáno, že baron Mladota v několika nedělích zemřel.*)

*) Udař kronikáře Pelzla i všech pozdějších historikův, že Karel David byl úředníkem českého místodržitelství a že při nastoupení Marie Teresie zastával úřad krajského sekretáře a stál tudíž ve státní službě, jest úplně nepodstatný. Jak jsme na základě listin c. k. místodržitelského archivu v Praze zjistili, nebyl David nikdy ve státní ani v zemské službě, nébřž stal se po odbytých právnických studiích soukromým sekretářem hraběte Gallasa a později hraběte z Bubna, kterémužto poslednímu však směnku spronevěřil a za to u kriminálního soudu v Novém městě Pražském vzat jest u vazbu, z níž teprva po složení značné kauce propuštěn. Načež zednářský jeho soudruh hrabě Paradis narovnání mezi žalobcem a žalovaným docílil. Roku 1731 oženil se David s Marií Františkou Fleissnerovou z Vostrovic, která mu 15.000 zl. věna přinesla. Za peníze ty koupil statek Vysokou Lhotu na Sázavě, kdež kompiloval

Ale ku cti těchto šlechticův českých a úředníkův zemských dlužno uvést, že velká část jich jednala v přesvědčení, že nároky kurfiřta bavorského na královskou korunu českou jsou opodstatněny a že se tedy žádné zrady proti „neoprávněné“ královně Marii Teresii nedopouštějí, uznávají-li Karla Alberta za krále českého. Též báječně rychlé a snadné dobytí Prahy působilo na mysl mnohých tak velice, že spojení Čech s Bavorskem již za nevyhnutelné považovali. Daliť se týmž přesvědčením vésti též Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid a celá kapitola Svatovítská, kdežto se četní páni a rytíři, jichž panství ležela v krajích od nepřítele obsazených, opět ze strachu, aby statky jejich nebyly od vojska šacovány, pro nového panovníka prohlásili. Dařilo se tudíž Karlu Albertovi v ohledu tomto nad očekávání příznivě a mohl tím směleji jako skutečný vládce království Českého vystupovati.

Již den 7. prosince byl ustanoven k tomu, aby vítězný sok Marie Teresie byl veřejně za krále českého vyhlášen. Podepsalť Karel Albert toho dne patent, jenž v české a německé řeči v ulicích Pražských slavně čten býti měl a v němž kurfiřt jakožto „z Boží milosti král český“ pod jménem Karel III. stavy království Českého i veškeré obyvatelstvo k poslušnosti a věrnosti novému panovníkovi vyzýval. Z hradu královského vyjel toho dne o 1. hodině s poledne za hlučného znění trub a kotlů prohlášovací průvod do měst Pražských a sice v tomto pořádku: v čele jel dvorní důstojník, za nímž se čtyři trubači na koních a jezdec s kotlem brali, po nich následoval rytmistr v čele čtyř řad kurfiřtské gardy a za těmi královský hlasatel (byl to kancelista úřadu král. místodržících Josef Kunz), jenž v pravé ruce žezlo, v levé štít se znakem českého lva nesl; pak následoval „král. dvorní rada“ šl. Ickstatt, jež byl kurfiřt téhož dne ráno k úřadu tomuto ustanovil a jenž po svém boku dva kancelisty měl, načež čtyři gardisté průvod končili. Přes Malou stranu bral se průvod tento, následován jsa od davu nižšího lidu, po ka-

několik německých právnických spisů, jež připsal císaři Karlu VI., který mu za to udělil název císařského rady a diplomem ode dne 31. března 1733 jej i ve stav šlechtický povýšil. Za to se mu novopovýšený šlechtic, syn Malostranského řezníka Václava Davida, po němž dům u „kamenného zvonu“ a značné jmění na hotovosti zdědil, velezářným jednáním proti deři jeho Marii Teresii odměnil.

menném mostě na Staroměstské náměstí, kde před radnicí řečený patent česky a německy čten byl, což se za velkého shluknutí Pražanův dalo. Tentýž výjev opakoval se před budovou Karolina, pak před radnicí Nového města na Dobytčím trhu, dále na náměstí Malostranském a konečně před radnicí na Hradčanech, načež se průvod zase do král. hradu vrátil. *)

Do ostatních měst a obcí českých byl svolací patent tištěný rozeslán s vyzváním, aby od úřadů krajských byl obyvatelstvu ve známost uveden, což se ovšem jenom v těch krajích stalo, kam právě moc spojencův dosahovala. Druhého dne na to, ve sváteční den 8. prosince, byla u dvora, nyní již „královského“, veliká slavnost oznámena, k níž se šlechta česká v plném lesku dostavila, aby ku políbení ruky novému „králi“ připuštěna byla. Karel Albert plýtl tu ke shromážděným plnou milostivostí a pak, provázen jsa veškerým dvorem a šlechtou, odebral se do chrámu Svatovítského, kde slavné poděkovací služby Boží za šťastné dosažení královského trůnu českého konány byly a Ambrosianský chvalozpěv za neustálého hřmění děl, zejména s tvrze Vyšehradské na počest vypalovaných, zazněl. V poledne následovala skvělá dvorní hostina, při níž šlechticové čeští novému králi, pod baldachynem sedícímu, přisluhovali a bavorští komoří jídla na stůl přinášeli. Nyní nezbyvalo již, než aby se stavové čeští podle starobylého obyčeje novému panovníkovi jakožto „dědičnému králi svému“ slavnou přísahou věrnosti zavázali a obvyklé veřejné holdování mu učinili, jak tomu posledně bylo roku 1723 při korunovaci císaře Karla VI. na krále českého.

6. Holdování stavův Karlu Albertovi. — Jednání sněmovní.

Jakkoli Karel Albert horečně po tom dychtil, aby se koruna Svatováclavská na hlavě jeho zaskvěla, přece ještě více toužil po dosažení císařské koruny Karla Velikého,

*) Na této cestě ulicemi Pražskými spadl hlásatel Kunzovi pojednou s žezla jeho český lev, jenž na vrcholi žezla trůnil, do bláta, což posměšný pokřik provázejícího davu způsobilo a ihned příčinu k tomu zavadlo, že nehoda ta za znamení vykládána, kterak prý vlada nového „krále“ v Čechách dlouho trvatí nebude.

která již v krátké době od kurfiřtův německých volbou nového císaře římskoněmeckého zadána býti měla. Doba tato nestačila však již ku přípravám pro korunovaci na království České a takž musil se kurfiřt, chtěje především dosáhnouti císařské koruny v říši, na ten čas spokojiti pouhým prohlášením za krále a holdovacím aktem stavův českých, jenž mu věrnost těchže měl zabezpečiti. Tím okázalejší pak měla se státi korunovace jeho v Praze, když by jako zvolený a korunovaný císař římskoněmecký opět do hlavního města království Českého přibyl.

K vůli tomuto holdování stavův českých vydal Karel Albert dne 10. prosince patent konvokační, jímž akt holdovací na tři dny a sice 19. prosince, 8. ledna a 8. února ustanoven byl. Poslední dvě lhůty povoleny však byly jen oněm stavům českým, kteří právě mimo Čechy v cizině meškali, kdežto na úterek dne 19. prosince každý jednotlivý člen všech čtyř stavův království Českého a sice preláti, pánové a rytíři, pak zástupcové královských měst do král. hradu na Hradčanech povoláni byli, jinak že proti každému, kdož by se k holdování tomu nedostavil, týmže přísným způsobem nastupováno bude, jak staří zákonové království Českého v té věci ustanovují. Výmluvná výhrůžka tato způsobila u všech, kdož ještě nerozhodnými byli a pro nový stav věcí v Čechách se vysloviti nechtěli, že též oni vyzvání nového panovníka vyhověli, obávajíce se, aby jim snad panství jejich, z velké části od vojsk bavorských, francouzských neb saských obsazená, nebyla skonfiskována neb od bujné soldatesky v plen vzata.

V ustanovený den 19. prosince shromáždilo se na hradě Pražském přes čtyři sta členův všech čtyř stavův království Českého, počet to zajisté nad očekávání velký, jenž se však dá vysvětliti jednak tím, že též mnohá města, jež neměla práva obesílati sněm, zástupce své do Prahy vyslala *), jednak příčinami již dříve uvedenými a hlavně obavou, o které jsme právě mluvili. Dostaviliť se ku slavnosti holdovací i zřejmě a upřímní přívrženci královny Marie Teresie, ba panovnice tato stěžuje si v pamětním spisu svém na to, kterak i nejvyšší purkrabí český hrabě Šafgoč

*) Takž vyslalo město Ústí n. L. dva zástupce, město Hradec Králové, tehdež od pruského generála Kalksteina obsazené, musilo k rozkazu téhož tři zástupce do Prahy vyslati, aby jmenem jeho přísahu holdovací složili.

žádal ji tehdež o přivolení, aby mohl Karlu Albertovi aspoň písemně holdovati, by mu snad statky jeho od bavorského vojska popleněny nebyly. S podobnou žádostí pak se ku královně obrátili též jiní šlechticové čeští a takž není divu, že vyzvání kurfiřtovu tak valný počet stavův českých vyhověl.

Rečeného dne o 7. hodině ranní, když byl na věži Svatovítské zvon Zikmund velebnými zvuky svými zazněl, vešli stavové do rytířské síně Vladislavské na hradě Pražském, kdež několik sekretářů jmena jejich zapisovali, aby se později seznalo, kteří ze stavův se nedostavili. V nádvořích hradních nakupilo se množství zvědavého lidu, jenž se však zamlkle choval a z největší části jen k vůli podívání na Hradčany přibyl. Mezi 9. a 10. hodinou dopolední otevřely se dvěře do kurfiřtových pokojů a jimi vycházel průvod, aby se bral chodbami do chrámu Svatovítského. Nejdříve kráčel dvorní furýr, za ním poslanecové král. měst, pak dvorní kavalíři a jiní šlechticové, načež vyšší tři stavové čeští, totiž rytíři, pánové a preláti následovali; za těmi brali se tajní radové, nejv. zemský maršálek s obnaženým mečem sv. Václava v ruce (meč tento byl teprva den před tím od arcibiskupa hraběte Manderscheida kurfiřtovi ku slavnosti této propůjčen), pak Karel Albert ve skvostném hávu, následován jsa od ostatních účastníkův průvodu. Ve dveřích chrámových byl kurfiřt očekáván od knížete-arcibiskupa, všech členův kapitoly Svatovítské a četného jiného duchovenstva a zde mu též arcibiskup podal svčcené vody, aby se jí pokropil.

Při následující na to slavné mši svaté seděl kurfiřt po pravé straně hlavního oltáře pod baldachynem, kdež mu arcibiskup kříž s částkou kříže Spasitelova k políbení podal. Když mu ale páže dvorní též voskovou svíci do ruky podával, klopýtl hoch a svíce mu vypadla z ruky na zem, na mnoho kusů se roztržlivši, což od přítomných hned také za zlověstné znamení pokládáno jest. *) Do kaple sv. Václava však nebyl kurfiřt uveden, jakož tomu při všech předešlých panovnících českých v den nastolení bylo, rovněž jako žádný z přítomných hodnostův od nového panovníka na rytíře sv. Václava pasován nebyl, což se jen při skutečné korunovaci dalo.

*) Za třetí podobnou zlou zvěst měli Pražané téhož dne, že pistole, z níž znamení k čestným výstřelům z děl dáno býti mělo, spustiti nechtěla.

Z toho všeho vysvitá jasně, kterak mylna jest tu a tam uváděná domněnka, že Karel Albert byl toho dne neb vůbec kdy jindy také korunou Svatováclavskou na království České korunován, a proto již z té příčiny jakožto skutečný král mezi panovníky českými uváděn býti nemůže.

Po skončených bohoslužbách bral se průvod, k němuž se ale nyní vysoké duchovenstvo připojilo, v témže pořádku zase do Vladislavské síně nazpět, kdež Karel Albert zasedl na zvláště připraveném trůně, k němuž čtyři stupně vedly. Po pravé straně stáli nejvyšší maršálek zemský s mečem Svatováclavským v rukou, kapitán tělesní stráže kurfiřtovy, nejvyšší komoří zemský a kníže-arcibiskup Pražský, po levé straně poručík tělesní stráže, nejvyšší hofmistr zemský a nejvyšší kancelář dvorní, v popředí pak nejvyšší purkrabí. V polokruhu před trůnem rozestavili se preláti zemští a duchovenstvo, knížata, hrabata a baroni, za těmi pak rytíři a nejzáje zástupcové měst. Na pokynutí kurfiřtovo prohlásil nejvyšší hofmistr zemský mocným hlasem, kterak „Jeho Milosti královské k veliké radosti jest, že se páni stavové v tak hojném počtu před trůn královský k holdování dostavili, pročež že jich Jeho Milost královská za poslušnost tuto plně své milosti královské ujistuje.“ Po té odvětil nejvyšší purkrabí dosti všeobecnými slovy jmenem stavův, děkuje totiž „králi“ za přítomnost jeho v Praze a ubezpečuje jej, že se „stavové za šťastné a dlouhé panování jeho vždy vřele a vroucně k Bohu modlíti budou.“

Když pak byl i nejvyšší kancelář dvorní hrabě Kaiserstein ke stavům v témže smyslu jako nejvyšší hofmistr promluvil, povstal Karel Albert na trůnu, aby v německé řeči tato slova pronesl: „Slouží Nám ku zvláštnímu a milostivému potěšení, že se čtyři stavové království tohoto tak četne a poslušně ke složení příslušného Nám dědičného holdování na předcházející Naše vyzvání dostavili. Jakkoli jsme proti vůli Naší nuceni byli, toto království a přivtělené země, jež Nám dle práva dědičného a dle práva poslušnosti, pak sva-tebními a dědičnými smlovami připadly, v držení Naše vzíti, jsme volni a ochotni, veškerým stavům a každému z nich zvláště nejen spravedlivým zeměpánem, nýbrž i milostivým otcem po všechny časy se prokazovati. Z téže příčiny dotýkají se srdce Našeho rovněž jako stavův utrpené svízele válečné hluboce; po-

něvadž tytéž ale v nynějších časech a poměrech nemohou, jak bychom toho Sobě přáli, úplně zamezeny býti: ubezpečujeme přece veškeré stavy, že Naši jedinou a největší péčí v životě Našem bude, blaho království tohoto co nejlépe vyhledávati a veškerých stavův lásky Sobě vymoci. Nepřejeme Sobě ničeho snažněji, než aby se Nám potěšení dostalo, brzký mír zjednati, a zůstáváme při tom všem stavům královskou a otcovskou milostí Naši povždy nakloněni.“

Po tomto proslovení, jež provoláváním slávy provázeno bylo, přednášeli dva místodržitelští sekretáři holdovací přísahu v řeči české a německé, při níž prelátí a duchovní pravici na prsa vložili, světské stavy pak pravici s otevřenými třemi prsty do výše pozdvihli a formuli přísazní slovo za slovem odříkávali. Při slovech přísahy „Bohu všemohoucímu, nejblahoslavenější a neposkvrněné Matce Boží“ kurfiřt vždy klobouk, jež v celém shromáždění jediný na hlavě nesl, pozdvihl. Po tomto složení přísahy věrnosti přicházeli stavové jeden po druhém ke trůnu, kdež na koleno poklekli a „králi“ ruku políbili. Když se kníže-arcibiskup Pražský ke trůnu přiblížil, sňal kurfiřt klobouk, kdežto se ho u pánů a rytířů jen rukou dotekl, městským poslancům pak pouze lehkým pokynutím hlavy děkoval.

Po skončeném tomto obřadu holdovacím odebral se „král“, provázen jsa nejvyššími hodnosty zemskými, do komnat svých, načež po polední skvělá dvorní tabule následovala, při níž Karel Albert na povýšeném trůně seděl, obsluhován jsa od komořích a jiných hodnostův dvorních. Večerním plesem, k němuž se veškerá šlechta česká s dámami svými v plné nádhře dostavila, skončil slavnostní den 19. prosince, o němž neustále hlučná střelba z děl nad Prahou hřměla a v ulicích slavné troubení a bubnování zaznívalo, což ale, jak současný kronikář Zelantes v příslušném spisu svém dí, „od měšťanův s velikým mlčením přijato bylo.“ Podobné mlčení panovalo dle téže zprávy mezi lidem na nádvoří hradním shromážděným, když se byl dopoledne průvod do chrámu bral a opět z téhož vycházel. O nějakém nadšení pro nového panovníka země české v lidu Pražském nemohlo tudíž ani řeči býti.

Rovněž i mezi stavy vyššími nepanovalo toho dne asi již původní nadšení pro nového panovníka, neboť už znali titěž obrovskou výši finančních požadavkův jeho, která všechny

oběti za dřívější vlády převyšovala. Již na den 15. prosince byli stavové čeští svoláni na hrad Pražský k zasedání sněmovnímu, které od hraběte Františka Josefa z Vrbny jakožto direktora sněmu zahájeno bylo, aby stavové první proposici „královu“ vyslechli. Bylo-li již to podivné, že Karel Albert nedostavil se do sněmovní síně, ač na hradě Pražském meškal, bylo ještě divnější to, že proposici jeho stavům nepředčítal žádný z nových hodnostův zemských, které byl kurfiřt jako „král“ jmenoval, nýbrž činil tak sekretář generálního intendanta francouzského vojska šl. Sechellesa, kterýžto poslední všecko zásobování armády francouzské i bavorské spravoval a vůbec od počátku války všechny finanční záležitosti řídil. Okolnost tato nejzjevněji svědčila o odvislosti Karla Alberta od francouzských spojencův jeho, neboť titěž nejen válečné plány a pochody vojsk ustanovovali, ale též důchody vojenské ve své správě měli, bez ohledu na kurfiřta o rozmnožení těchž se starající.

Proto byla první proposice nového „krále“ vlastně proposicí generálního intendanta francouzského a proto byla ku všeobecnému překvapení shromážděných stavův českých sepsána a předčítána v jazyku francouzském, načež do němčiny přetlumočena byla. Na český jazyk si nový „český král“ ani nespomněl a také žádný z nových jeho hodnostův zemských mu nepřipomenul, kterak nejen slušnost, ale i právo zemské toho vyžadují, aby proposice tak závažná stavům českým též v jazyku českém předčítána a ku projednání předložena byla. Duchové slavných sněmovníků českých asi divně na toto pohanění jazyka Svatováclavského ve starobylé české síni sněmovní hleděli, leč potomkové oněch mužů vlasteneckých mezi přítomnými stavy nenalezli taktéž slova, aby vytkli způsob v Čechách tak neslýchaný a pro národ český tak velice urážlivý. Ale bylo-li překvapení stavův nad tímto nešetřením jazyka Svatováclavského veliké, bylo přímo ohromující, když seznali vlastní jádro francouzsko-německé proposice Karla Alberta. Z počátku listiny té odvolával se kurfiřt poznovu k dědictvému právu svému na království České a svaloval všecku vinu nynější války na „velkovévodkyni Toskánskou Marii Teresii,“ která prý se o dobrém jeho právu nechce dáti přesvědčiti. Pak žádal na stavech českých pro první půl roku šest milionů zlatých, kterážto suma ve třech lhůtách,

v měsících lednu, březnu a květnu 1742. splacena býti měla.

Po vyslechnutí tohoto poselství „králova“ uzavřel hrabě Vrba schůzi sněmovní a přítomní stavové sešli se hned na to v obvyklých shromaždištích svých na král. hradě, aby o propozici soukromě pojednali. Všichni čtyři stavové usnesli se jednomyslně na tom, zvoliti deputaci, která by odůvodněný protest proti požadavku onomu sepsala a „králi“ jej podala. Deputovaní dali se bez prodlení do práce a ještě téhož dne sestavili obsáhlý protest, plný podrobných statistických dat o tom, jakých škod království České pádem dobytka a spustošením za války utrpělo, jaké dluhy a dřívější nedoplatky erární má a jaká prostora země české jest od rakouského a pruského vojska obsazena, tak že tam pro kurfiřta žádných daní nelze vybírat. To vše poukazuje k tomu, že stavové už dříve na obrovské požadavky usurpatorovy připraveni byli a proto se závčas dány těmi opatřili. Odvolávajíc se tudíž k nedostatku všech vrchností i obyvatelstva, prohlásili stavové, že země nikterakž nemůže tak vysokou kontribuci složit, a žádali, aby si kurfiřt-král řečenou sumu v cizině vypůjčil, načež království České dluh tento od roku 1744 počínaje každoroční sumou 600.000 zl. spláceti počne. Jakožto záruku nabízeli mimořádnou daň z piva (z každého sudu 1 zl.), výtěžek z daně solní, z důchodu celního, z daně potravní a poplatku hudebního, ač stavům dobře známo bylo, že všechny tyto důchody ani polovice řečené roční sumy nedosahují. Za to žádali, aby jim nedoplatky daní z roku 1741 odpuštěny byly, a aby stavům nebylo za vinu kladeno, že se Praha kurfiřtovi hned nevzdala, neboť města Pražská musila prý se dle rozkazů vojenského velitele chovati.

Karel Albert, úplně jsa od francouzských spojenců svých, odevzdal spis českých stavů generálnímu intendantovi Sechellesovi, který dne 22. prosince francouzským listem stručně odpověděl, že teď není času ke dlouhému vyjednávání a že král bezvýminečně své peníze dostati musí; jen tolik že se stavům povoluje, aby bylo od obvyklé repartice upuštěno a za to aby veškerá země, každý stav i každý poddaný svůj majetek v zástavu za žádanou kontribuci dal. Stavové podali dne 4. ledna 1742 nový protest, který však již za Karlem Albertem zaslán býti musil, anž se týž byl dne 28. prosince z Prahy do Frankfurtu k volbě císaře

odebral. Poznovu odvolávali se k chudobě země české, v níž prý se ani milion zlatých na hotovosti nenalezá, a vytýkali, že se jindy v Čechách z jedné usedlosti pouze 60 zl. daní odvádělo, nyní ale že se dvojnásob tolik žádá. Ještě v předcházejícím roce povolil prý sněm Marii Teresii na vojsko pouze 2,750.000 zlatých a i tato suma prý se zcela nesešla; proto odmítli požadavek Sechellesův stran vzájemného ručení celé země, neboť by pak pouze třetina země, pokud totiž od Bavorů a Francouzů obsazena byla, musila za celé království žádaných 6 milionů spláceti. Přes to uvolovali se stavové, že třetinu té sumy složí do konce března, druhou třetinu že se vypůjčí v Holandsku, o třetí třetině že však ještě určití nemohou, kdy bude moci složena býti.

Ještě nebylo jednání o této peněžní záležitosti skončeno a již došla stavů další propozice, dle níž měli novému panovníkovi do konce března dostaviti 3000 rekrutů, z nichž každý měl na výzbroj 16 zl. 45 kr. a na žold a na pušku 16 zl. napřed dostati, načež prý stavové později za každou hlavu 41 zl. náhrady obdrží. Stavové činili také proti rekrutýrce této četné námítky, odvolávajíc se k tomu, že v uplynulém roce bylo v Čechách vedle obyčejného kontingentu ještě 6258 mužů k vojsku odvedeno, tak že v zemi skoro žádného mladého mužstva není. Ale přes to prohlásili, že bude rekrutýrka zavedena, když bude pro veškerou zemi nařízena (což se snížení počtu rekrutů na polovici rovnalo), dále když se dostavení rekrutů do konce dubna prodlouží a nemusí se žold napřed platiti; pak bylo žádáno, aby Prusové v obsazených krajích žádných rekrutů k vojsku svému neodváděli a konečně aby náhrada 41 zl. za muže mohla ihned z kontribuce sražena býti. Většinu těchto podmínek Karel Albert reskriptem ode dne 17. února 1742 vyhověl, ale tím houževnatěji stál na složení 6 milionové kontribuce, na kterou mu stavové po delším vyjednávání 3 miliony nabízeli, s ostatními třemi miliony jej na půjčku holandskou odkazující. Ba navrhovali, že si u krále pruského 6 milionů na roční splátky vypůjčí, kterýžto dobrodružný návrh svědčí jen o tom, že na jaře roku 1742 stavové nového panovníka českého již jen na další doby oddalovali, tušíce dle vítězného postupu vojsk Marie Teresie v Bavorsku, že také v Čechách panování jeho brzkého konce dojde.

enerální intendant francouzský šl. Se-
s, který byl vlastní spružinou tohoto
iní peněz na stavech i na zemi české,
svou bezohledností tolik, že na první
a 6 milionové kontribuce bylo do po-
března 1742 půldruhého milionu se-
, za kterouž sumu Karel Albert stavům
ode dne 20. března děkoval, zároveň
řizoval, aby na nedoplatky přísná exe-
vedena byla. Tím se nabylo dalších
000 000 zl. a v dubnu žádáno na duchoven-
půl milionu, kterážto suma do konce
měsíce složena býti musila. Na všem
le nebylo dosti, neboť ještě v témže
žádal Karel Albert na stavech če-
jakožto „anticipát“ obrovskou sumu
000 000 zl., z níž na stav duchovenský
000 000 zl. připadalo. Aby prý suma tato
ně rozdělena byla, zřídil zvláštní ko-
do níž povolal ze stavu duchovenského
šta kapitoly Svatovítské Chřepického, ze
panského nejv. sudího hraběte Vrnbu,
ivu rytířského Jana Václava Vraždu
waldu a ze stavu městského Jana Vá-
Vejvodu. Aby komisařům těmto práci
l, zaslal jim z Frankfurtu seznam nej-
ších stavův a obyvatelů v Čechách, ale
e prohlásila ve své zprávě ode dne
větna, že požadavku tak přílišnému ni-
nelze vyhověti, poněvadž znuzená země
řech měsících již 2,890.000 zl. na kon-
ích odvedla, nepočítaje to, co bavorské
couzské vojsko na obyvatelstvu v Praze
bsazených krajích vydřelo.
a to rozhodl Karel Albert z Frankfurtu
8. května, aby zřízena byla nová ko-
po dvou členech z každého stavu, již
vojenské strany maršál Belleisle a ge-
í intendant Sechelles přidělení byli, a
vyšetřila, co země česká na kontribu-
a naturálních dávkách dosud odvedla
na původní požadavek šesti milionů
zaplatiti zbývá. Na nedoplatek tento
zatím stav duchovenský 600.000 zl. a
í světští stavové 1.400.000 zl. bez pro-
odvesti. Snadno si lze pomyslet, že
nová komise přes všecko naléhání a
všecky hrozby obou řečených hodností
ouzských zdráhala se požadavku tomuto
ěti a dne 18. června odůvodněný pro-
roti témuž do Frankfurtu zaslala.
yla to však poslední listina, kterou
é čeští s „králem“ Karlem Albertem
ili, neboť již dne 24. června objevil se
oj armády Marie Teresie před Prahou,

k jejímuž obklíčení a oblehání za krátko
došlo. Od toho dne vzalo i panování Karla
Alberta v Čechách skutkem za své, nahrazeno
jsouc v Praze hrůzovládou Francouzů, o níž
později ještě podrobné sdělení podáme. Sta-
vové čeští, kteří se byli k usurpatorovi při-
dali, pozbyli s ním dále všeho styku a ne-
zákonní zasedání sněmovní z prosince roku
1741 i působení komisi jeho došlo tak ne-
slavného konce, že o jednání jeho ani ob-
vyklá tištěná zpráva do veřejnosti vydána
nebyla a proto se tatáž ve sbírce úředních
zpráv sněmovních nenalezá. *)

7. Karel Albert zvolen za císaře. — Prusové v Čechách.

Jednomyslný protest všech čtyř stavův
království Českého proti finančnímu poža-
davku nového panovníka, jenž v době něko-
lika hodin usnesen byl, mohl Karla Alberta
přesvědčiti o tom, že jeho rozkazy nebudou
v Čechách tak hladce a ochotně vykonávány,
jak byl původně očekával. Avšak v lehké
mysli své spokojil se tím, že mohl vůbec
svůj první sněm český odbývati, o němž se
mu ale při vážném přemýšlení snad přece
zdálo, že bude také jeho posledním, jinak by
nebyl v důvěrném hovoru s hrabětem Mau-
ricem Saským na hradě Pražském k témuž
pravil: „Jsem nyní králem Českým, jako vy
jste vévodou Kurským!“, anof jest známo,
že se hrdina tento v držení vévodství Kur-
ského nikdy uvázati nemohl. V pocitu ne-
jistoty této chystal se tudíž Karel Albert
s toutéž ukvapeností, s jakou byl z Rakous
do Prahy pospíchal, aby se tu za krále če-
ského provolati dal, na cestu z Čech do
Frankfurtu, aby též důstojnosti císaře římsko-
německého dosáhl.

Prohlednuv si ještě v dnech 23. a 24. pro-
since klenotnici chrámu Svatovítského i ostatní
památnosti a vzácnosti v Praze, slavil svátky
vánoční s velikou okázalostí v královském
hradě Pražském, kde při dvorních hostinách
denně hodnosti zemské a šlechtu českou

*) Také v archivu c. k. místodržitelství českého
není žádných listin o tehdejších jednáních stavův če-
ských s Karlem Albertem a jen v archivech súčas-
něných šlechticův nalezají se opisy příslušných listin.
zejména pak v archivu knížat Kinských v Praze.
z nichž prof. O. Weber sestavil stať v „Mitth. d.
Vereins für Gesch. d. Deutschen in Böhmen“ (XXXIII.
str. 336), které jsme i my tuto užili.

kolem sebe shromažďoval. Nařídil pak potřebná vládní a vojenská opatření a jmenovav hraběte Bavorského svým místodržitelem a městským velitelem v Praze, opustil dne 28. prosince Prahu, aby přes Drážďany a Řezno do Mnichova spěchal, kam dne 3. ledna 1742 dorazil. Současně s ním vyjel z Prahy francouzský maršál Belleisle, jež byl mezitím král francouzský na vévodu povýšil, aby ve Frankfurtě volbu císaře ve prospěch kurfiřtův řídil. Přes jižní Čechy a Horní Rakousy, kterážto země mu byla přece jakožto panovníkovi svému holdovala, nemohl se Karel Albert proto do Mnichova vrátiti, poněvadž jižní kraje české i Horní Rakousy byly již zase od vojska Marie Teresie obsazeny a chystalo se totéž již také ku vpádu do Bavor, který se v krátkce na to skutkem stal. Právě v den odjezdu Karla Alberta z Prahy byl vrchní velitel vojska královny, velkovévoda František Toskánský, jehož hlavní stan nalezal se v Budějovicích, udeřil na Francouze v Písku ležící, jimž maršál Broglie velel, ale předčasný útok Chorvatů byl od francouzského vojska odražen, tak že velkovévoda v následující noci opět k Budějovicům ustoupil. Francouzové je pronásledovali, ale byli od husarův uherských u Putimi zaskočeni, při čemž do čtyř set Francouzů pobito bylo. I přes neúspěch tento před Pískem zahražovali Rakušané Karlu Albertovi stále ještě zpáteční cestu do Horních Rakous i do Bavor, kteréžto postavení jejich i pruský král Fridrich uznával za pravý mistrovský tah na šachovnici válečné.

Pováží-li pak se dále, že vojsko Marie Teresie chystalo se i do Bavor vtrhnouti, uznáme snadno, že vítání „krále českého“ ve Mnichově nebylo nijak nadšené; obyvatelstvo města tohoto trnulo ve strachu před obávanými husary Trenkovými, kteří se jako rozvodněný veletok jediným náběhem Horních Rakous byli zmocnili, a polovice Mnichova byla na útěku, ještě než byl jediný voják rakouský hraniční řeku Inn překročil. A když došla zpráva, že Rakušané již také do Bavor vpadli, přechal i Karel Albert s rodinou a se státním archivem do Mannheimu, nařídil dříve, aby veškeré mosty v zemi byly strhány, silnice překopány a v průsmykách záseky nadělány. Poněvadž v té straně Bavorska nebylo žádného vojska, anať armáda Karla Alberta v Čechách ležela, svolával kurfiřt veškeré mužské obyvatelstvo do zbraně, což ale jen velmi skrovný výsledek mělo. Na

den se mohlo nyní vypočítati, kdy se Rakušané města Mnichova a celého Bavorska zینocní. V trudném postavení tomto došla Karla Alberta v Mannheimu radostná zpráva, že byl dne 24. ledna jednohlasně za císaře římsko-německého zvolen. Shromáždění plnomocněncův voleneckých, dlouho vyšetřujíc právo Marie Teresie na volební hlas český, uzavřelo totiž konečně, že ani ona ani velkovévoda František je při volbě císařově vykonávati nesmí. Vyslanec Marie Teresie hrabě Prandau musil tedy i s oběma plnomocenstvími svými město Frankfurt opustiti, načež Marie Teresie kurfiřtům prohlásiti dala, že volbu císaře nemůže za platnou uznati. I přes protest tento byl Karel Albert od ostatních kurfiřtův jednomyslně za císaře zvolen a konal slavný svůj vjezd do Frankfurtu dne 30. ledna, načež dne 12. února jakožto Karel VII. s obvyklou slávou na císařství římsko-německé korunován jest.

Jeden ze svědkův korunovace této vypravuje o ní následovně: „Když obřady korunovační v chrámě ukončeny byly, bral se císař pěšky po prkenném mostě, sukrem rozličných barev pokrytém, do radnice. Zde jste měli novou hlavu říše německé v hávu starých císařův, s korunou velikého císaře Karla na hlavě viděti. Koruna tato prý jest čtrnáct liber těžká, tak že skutečným břemenem nazývati lze, korunu císařskou nositi. Počítáme-li k tomu ještě plášť, oblek, trepky a celý svatý ornát, jenž dle staré mody zlatem a perlami poset jest, dělá to notnou váhu, která chůzi císařovu neinálo stěžovala, zvláště an týž churav a po čas celé té slávy silnou kolikou mořen byl. O, jak se klame ten, kdo v koruně největší lidskou blaženost spatřuje! V obleku tom přibyl císař za stálého provolávání slávy do radnice. Životní stráž, vojáci, měšťané, všickni měli co dělati, aby nával lůzy zadrželi. Jednalot se lidu o sukno, kterým most pokryt byl, a jež lidé hned za císařem trhali a ustríhovali. Když si byl císař ve zvláštní komnatě odpočinul, objevil se v okně ve velkém sálu, aby výkony dědičných úřadů říšských shledl. Pozdravil paní vévodkyni z Belleislu, která vedle v domě pánův z Limpurga stála, a pokynul jí vlídně rukou, jakoby jí tím jaksi její podíl ve všeobecném jásotu přikázati chtěl.“

Na to následovaly četné dvorní slavnosti a plesy, rozumí se samo sebou, že na útraty Francouzův, anť Karel Albert, ač byl nedávno

králi pruskému české hrabství Kladsko za 400.000 tolarů zašantročil, opět práznou svých pokladnic trpěl, a proto není divu, že vlastně vévoda z Belleislu jako už dříve v Praze tak i nyní ve Frankfurtu při všem hlavní osobou byl. I přes tento ponižující poměr ku spojenci svému nalezal se Karel Albert přece u cíle žádostí svých, neboť triumfoval nad Marií Teresíí, moha se zvátí vévodou rakouským, králem českým a císařem římsko-německým!

Avšak i přes tento trojnásobný triumf protivníka svého neztratila Marie Teresie ani na chvíli ducha přítomnosti a odvahy své a byť se slzami v očích byla vyslechla zprávu o pádu Prahy, nejosudnější to ztrátě, jakáž mladistvou panovnici mohla stihnouti, přece ani nyní nevzdávala se naděje, že se jí konečného vítězství nad četnými nepřátely jejími dostane a že koruna česká nikterak není pro ni ztracena. Byla pevně odhodlána, nevzdávati se nároků a práv svých na země, jež spojenci na ten čas v moci své drželi, nébrž i dále udržení jich pod žezlem rodu Habsburského mečem zápasiti. „Rozhodla jsem se,“ psala tehdež, „vše nasaditi a třeba si ztratiti, jen abych Čechy zachránila; k cíli tomuto musí všechna opatření směřovati.“

Rozhodnutí její počalo se také hned ve skutek prováděti. Velkovévoda František, obdržev zprávu, že se Karel Albert již Prahy zmocnil, nemohl ovšem již dále ku předu postupovati, a ustoupil od Benešova zpět k Táboru a Budějovicům, ve kterémžto posledním městě, od Francouzů a Bavorů nepochopitelným způsobem opět opuštěném, hlavní stan svůj zvolil. Jednu část vojska svého vyslal však ke Chrudimi, aby čelilo Prusům, kteří byli z Moravy a z Kladska do Čech vtrhli, sám pak se rozestavil v polokruhu od Třeboně ke Strakonici, tak že cesta do Horních Rakous a do Bavor vojsku spojenců v Praze úplně uzavřena byla. Leč ještě jiný plán válečný měl mistrovský tento pohyb zakryti a chrániti, totiž vtrhnutí rakouského vojska od Vídně vzhůru po Dunaji do Horních Rakous a do Bavor samých, aby vojsko bavorské z Čech tomuto vpádu Rakušanů do vlastních zemí kurfiřtových překážeti nemohlo. Skutečně měl Karel Albert neblahé následky tohoto plánu pro sebe až příliš brzo pocítiti.

Stavové uherští byli totiž dostáli slibu svému, ježž byli v září na sněmu Prešpurském Marii Teresii učinili, a v krátké době

několika téhodnů postavili šest pluků pravidelného vojska v počtu 22.000 mužů do pole, k nimž se mimo to ještě četné sbory nepravidelného vojska, mezi nimi pověstní Trenkoví panduři, připojili. Stavové uherští poskytli však zároveň též značných sum k vydržování tohoto vojska a prohlásili, že, bude-li se peněz nedostáváti, každým okamžikem veškeré stříbrné náčiní své do mincovny odevzdají a konečně i chrámové poklady obětují. Všeobecné nadšení bylo se obyvatelstva uherského zmocnilo a palatin královský hrabě Jan Pálffy dovedl ho v pravý čas ve prospěch Marie Teresie plnou měrou užiti. Sebrané vojsko bylo postaveno pod velení osvědčeného vojevůdce hraběte Khevenhüllera, jenž navrhl, aby francouzský generál Segur byl ve svých zimních kvartýrech přepaden a z Horních Rakous vytlačen, aby se válka do Bavor přenesti mohla. Plán tento byl od Marie Teresie schválen a takž ku konci prosince 1741 přešla nová armáda rakouská řeku Enži na třech místech a hnala se při tom jízda uherská s takou rychlostí ku předu, že Francouzové z celé země střemhlav nazpět přechali do Lince, kdež se jich 15.000 mužů uzavřelo. Současně vtrhl do Horních Rakous sbor generála Molcka ze Styrska, 3.000 mužů čítající, a během téhodne bylo veškeré arcivévodství až na město Linec zase pod vládu Marie Teresie přivedeno. Khevenhüller, jenž Linec oblehl, vyslal přední sbor generála Bärnklauna proti městům Riedu a Schardingu, aby také pohraniční území bavorské znepokojováno bylo.

Záměr tento se také nad očekávání zdařil. Veškeré Bavorsko trnulo strachem před Trenkovými pandury, jež děsná pověst předcházela, a pomocný sbor generála Törringa, jenž 1300 mužů čítal a obsádku v Pasově rozmnožiti měl, byl od jízdy uherské nadobro rozprášen, což jen tím větší postrach v Bavorsku způsobilo. Spojené vojsko v Linci uzavřené setkávalo se při výpadech svých s těmitéž nehodami, a nevidouc odnikud pomoci vzdalo se pod výminkou, že po celý rok proti Marii Teresii bojovati nebude. Maršál Khevenhüller pak vjel do hlavního města hornorakouského dne 24. ledna, v týž den, kdy Karel Albert byl za císaře římsko-německého zvolen. Druhého dne na to vzdal se Pasov a v prvních dnech února stáli Rakušané na půdě bavorské. V téže době, kdy se kurfiřt v korunovačních slavnostech stápl, objevili se Trenkovi husaři před jeho hlavním

a sídelním městem Mnichovem, které se bez jediného výstřelu dne 13. února vzdalo. Během několika dnů nalezalo se veškeré ostatní Bavorsko v moci Rakušanův, jejichž nepravidelné sbory v dobyté zemi ovšem zle hospodařily, a Karel Albert, nyní korunou císařskou se honosící, neměl v rodné zemi své ni místočka, kde by byl hlavu složit mohl.

Tento obrat věcí válečných v Bavorsku způsobil ihned též velkou změnu ve všech ostatních poměrech. Karel Albert žádal krále pruského o pomoc proti Rakušanům a sice tím způsobem, aby je Prusové na Moravě a v jižních Čechách zaneprázňovali, kde rakouské vojsko beztoho stále potyčky s vojenskými sbory spojencův svádělo. Fridrich II. obávaje se sám, že by Slezsko zase ztratiti mohl, kdyby válečné štěstí Marii Teresii i dále takto neobyčejně přálo, uznal za vhodné, zrušiti tajnou smlouvu ve Schnellendorfu dne 9. října 1741 s Marií Teresii uzavřenou, kterou se zavázal zachovati příměří do času neurčitého, a uzavřel novou smlouvu se spojenci, v níž se zavázal, že Karlu Albertovi dá svůj hlas při volbě císaře, začož mu kurfiřt jakožto „král český“ hrabství Kladské za 400.000 tolarů postoupil. V důsledku tohoto nového výboje proti Marii Teresii vyslal Fridrich ze Slezska několik svých sborů vojenských do Čech, které celý Boleslavský a Hradecký kraj obsadily a až ke Chrudimi, Nymburku a Kolínu se rozložily. Ve Slezsku samém dal udeřiti ke konci listopadu 1741 na některé sbory Rakušanů a kázal Schwerinovi, aby města Opavy dobyl, a knížeti Dessavskému, aby pevnost Kladskou oblehl; kdyby však voje jejich musily před Rakušany ustupovati, aby zem tak spustošily, by vojsko Marie Teresie v ní žádné výživy nenalezalo. Oba titi generálové, pruští chováli se i bez oné podmínky v Čechách a na Moravě tak krutě, jako někdy hordy švédské, odváděli násilím všecko branné mužstvo ke svému vojsku a ukládali městům a obcím tak velké výpalné, že za krátko mohl kníže Dessavský do Berlína jakožto podíl králův 60.000 tolarů zaslati. Když si Karel Albert na toto řádění Prusů v Čechách u Fridricha II. stěžoval, že se „poddaní jeho“ tím k zoufalství dohánějí, psal Fridrich Dessavskému, aby si „poněkud soustavněji počínal a kuře škubal, aniž by příliš křičelo.“

Sám pak spěchal Fridrich v lednu 1742 do Drážďan, aby Sasy ku vpádu na Moravu přiměl, slibuje Augusta III. „králem Morav-

ským“ učiniti. Ale ministři saští neměli do tohoto odvážného podniku mnoho chuti, poněvadž Fridrichovi nedůvěřovali, a takž byl jen slabý sbor Sasův na Moravu vyslán. S toutéž nedůvěrou setkal se Fridrich v Praze u velitele francouzského vojska vévody z Broglie, který po odjezdu maršála Belleisla do Frankfurtu vrchní velení v Praze převzal. Generál tento nedůvěřoval rovněž králi, přece s ním ale další výboj proti vojsku rakouskému ujednal. Na cestě k Olomouci, kteréž město bylo se Prusům již dne 17. prosince 1741 vzdalo, přibyl Fridrich dne 23. ledna pod večer do Hradce Králové, kdež se dověděl, že se též město Kladsko vojsku jeho vzdalo. Ale pevnost tamní držela se až do dne 28. dubna, neboť ji podplukovník Fontanelle se 2000 Rakušanů hrdinsky bránil; podlehl teprva hladu, maje ze 2000 mužů na konci již jen 200 mužů k boji schopných, z nichž pouze deset zdravých do Brna přibýlo. Dne 28. ledna vjel král Fridrich do Olomouce, kde vojsko své nově shromáždil, načež se dne 12. února u Třebíče k němu 13.000 Sasů a 5000 Francouzů připojilo. Maje takto přes 30.000 mužů pohromadě, obsadil i města Vyškov, Uherské Hradiště a Kroměříž, ba i část uherských hranic, na druhé straně pak města na Dyji od Znojma až k Hodonínu, odkud husaři Ziethenovi náběhy až ke Štokravě v Dolních Rakousích činili. Ale od výboje proti Vídni musil přes to upustiti, poněvadž mohl z jižních Čech od sboru knížete Lobkovic zaskočen býti. Proto zanechal město Brno, jež generál baron Roth mužně bránil, v levo, a táhl na Jihlavu, aby se tamních válečných i potravních zásob Rakušanů zmocnil. Ale kníže Lobkovic zachránil je ještě v čas do Jindřichova Hradce, zanechav Jihlavu nepřítelům, odkud ale Sasové nechtěli dále postupovati, odvolávajíce se k tomu, že stojí nyní pevně na Moravě a to že jim dostačí. Fridrich stěžoval si na to v Drážďanech, chtěje, aby Sasové pomáhali aspoň Brna dobývati, ale král August III. mu dal v odpověď, že nemá k tomu dostatečných děl a žádných peněz k dalšímu vedení války, pročež že musí vojsko své ku Praze odvolati.

Po odtáhnutí Sasů seznal Fridrich II., že se na Moravě vlastně v pasti nalezá a že na obmýšlený pochod k Vídni již pomysliti nesmí; od východu byly dva sbory uherské vtrhly na Moravu a na západě v Čechách hrozila mu hlavní armáda Marie Teresie, nad níž byl místo váhavého maršála Neipperga

Karel Lotrinský velení převzal. Mimo to se rozhořčené obyvatelstvo moravských oddílů Prusů, kteří se musili ve vsích, ženocovali, vždy pevně ohraditi, aby eni a pobiti nebyli. Fridrich byl tímto věci velice rotrpčen a psal svému příteli ovi: „Morava jest zlá země a nemohla dostatek potravy udržena býti. Města nemohlo býti dobyto, poněvadž Sasové žádných

Ostatně mě spu-
že se
ané v ní
ou moci
“ Král
tudíž na
omýšleti,
z Mo-
ostal ry-
o krajů
ách, kte-
ruského
obsa-
yly, ne-
l dostal
í o tom,
velké vá-
poradě
řichovu
bylo
no, aby
mužů ra-
ho voj-
trhlo na
1 proti
královu,
10.000
pod kní-
Lobko-
mělo
ích Če-
lále ope-



Císař Karel VII.

ychle spěchal nyní Fridrich od Jihlavy rudimi v Čechách a sice ve dvou prou- z nichž severní se bral přes Lanškroun pod velením královým přes Litomyšl. to město, kam se přibýlo dne 14. dubna, se král po dva dni, bytuje v domě svého kuchaře Jana Luce proti radnici. rosbě držitele panství Litomyšlského e Františka Trautmansdorfa osvobodil ěsto od výpalného a táhl dne 16. dubna Vysoké Mýto dále ke Chrudimi, kde

měl zásobárny své. Na cestě této byly již na Moravě zadní sbory vojska jeho od uher- ských husarů stále napadány, při čemž přes 600 vozů se spíží a několik děl ztratily. Také do Litomyšle vtrhlo hned po odchodu Prusů 300 husarů, kteří dostihše několik pruských vojáků se třemi vozy vojenskými, do města se s kořistí touto vrátili. Postupovalť princ Karel Lotrinský rychle k Čáslavi, aby Prusy

zaskočil a po- razil, načež se dále k osvobo- zení Prahy po- stupovati mělo. Ke Chrudimi potáhl Fridrich všechny sbory pruské ze seve- rovýchodních Čech a ze Slez- ska, aby se ar- mádě rakouské co do počtu mužstva vy- rovnati mohl, tak že v něko- lika dnech měl taktéž 30.000 mužů pohro- madě. Byl však rozmrzen ne- příznivým vý- sledkem tažení na Moravu a zlobil se na Sa- sy i na Fran- couze, že se k němu co ne- spolehliví spo- jenci zacho- vali; vévoda Broglie byl mu všelikou pomoc z Prahy od-

mítl, kdežto Sasové byli se již pohodlně v Litoměřickém kraji rozložili. Proto byl nakloněn k míru s Marií Teresií, leč žá- dal vedle Slezska a Kladska ještě severo- východní část Čech pro sebe. Marie Teresie však odmítla příslušné návrhy, jež byl Fri- drich skrze anglického vyslance lorda Hynd- forda ve Vídni učiniti dal, a takž mu- sila bitva mezi oběma stranami rozhodnouti. Byla to bitva u Chotusic, v níž se obě vojska dne 17. května 1742 setkala

a která osud Slezska a Kladska na vždy rozhodla.

Stálo tu na obou stranách po 30.000 mužů proti sobě, jen že Prusové dvojnásob tolik děl čítali. Ráno o 7. hodině počalo dělostřelectvo z kusův střílet a hned na to udeřili husaři uherští na pruskou jízdu, která však útok jejich odrazila. Nyní postupovala pěchota rakouská na obou křídlech a zatlačila levé křídlo pruské i dobyla Chotusic, ve kteréž dědině se střed pruského postavení nalezal. Na neštěstí vrhla se uherská jízda na dobytý tábor pruský, kterýž příklad i část pěchoty následovala, aby v táboře kořistila. Nepořádku tohoto použil rychle kníže Desavský, jenž levému křídlu pruskému se čtyřmi pluky pěchoty ku pomoci přispěl a Chotusic zase dobyl, ač se ve vsi té udržeti nemohl, poněvadž ji ustupující Rakušané zadrželi. Silnější dělostřelectvo pruské rozráželo mezitím řady pěchoty rakouské, na kterou se i jízda pruská vrhla, nemajíc již proti sobě jízdných plukův uherských, a tím byla bitva ve prospěch Prusův rozhodnuta. Nic neprosplávala chrabrost pěchoty, která několik útoků pruských statečně odrazila, a protož dal o polednách princ Karel Lotrinský znamení k ústupu, jenž se ve všem pořádku dál, jen že 18 děl v rukou nepřátelských zanecháno býti musilo. Pruské ztráty však byly tak značné, že se na pronásledování ustupujících Rakušanů mysliti nedalo, a takž se král Fridrich spokojil opanováním bojiště a jetím půltřetího tisíce pěšáků rakouských. V celku ztratili Rakušané 1052 mrtvé a 1773 raněné, kdežto Prusové měli mrtvých 2004 a raněných 1463; za to bylo zajato Rakušanů třikrát více než Prusů.

Nenáleží tedy bitva u Chotusic ani co válečný čin ani co do ztrát k velkým bitvám dějinným, tím více však pro následky své, jež k míru mezi Fridrichem a Marií Teresí vedly. Král pruský nebyl i přes vítězství své s to, aby byl Rakušany dokona zničil, a mimo to jej, jak sám ve svých Pamětech dí, nedostatek peněz nutil, aby učinil nový návrh na uzavření míru, o němž tušil, že nyní ve Vídni již příznivěji přijat bude. Blížila se do Čech nová armáda francouzská pod Harcourtem, která byla se v Bavorsku proti Rakušanům již značných úspěchů domohla, a takž Marie Teresie k radě Anglicka povolila, aby se o mír vyjednávalo. Kynula jí naděje, že zbaví-li se nejhorlivějšího nepřítele svého, bude se moci tím účinněji

proti Bavorům a Francouzům postaviti. Marně bylo namáhání vévody z Belleisle, jenž se byl mezitím zase do Prahy vrátil, aby krále Fridricha k dalšímu vedení války přiměl: král pruský nedůvěřoval již Francouzům a dal naopak ministrovi svému Podewilsovi ve Vratislavi rozkaz, aby jednání o mír přispíšil. Avšak požadavek jeho, aby mu vedle Slezska a Kladska ještě dva kraje severovýchodních Čech postoupeny byly, zdržoval uzavření míru. Nechtělať Marie Teresie ani pídě království Českého postoupiti a prohlásila, že raději všecky krutosti další války snese a na zříceninách Vídně s mečem v rukou padne, než aby království Českému jedinou dědinu od-cizila.

Mužná tato odhodlanost královnina přiměla Fridricha k tomu, že od požadavku svého ustoupil a ostatní kořisti se spokojil. Postoupilať mu Marie Teresie z plné moci své od koruny České Dolní i Horní Slezsko, vyjímaje Těšínsko a Opavsko, pak hrabství Kladské, začož se Fridrich odřekl dalších nároků na země rakouské, převzal dluh 1.700.000 tolarů, jež Anglicko bylo ještě za císaře Karla VI. na rukojemství Slezska Rakousku půjčilo, a zavázal se, ze spolku s Bavori a Francouzy vystoupiti a v další válce nestranně se chovati. Dne 11. června 1742 byl na těchto základech mír ve Vratislavi uzavřen a dne 28. července v Berlíně podepsán. Zvláštním článkem téhož vymínil si Fridrich, že mu stavové království Českého vystaví listinu, kterou se všech nároků na postoupené ony země koruny České pro všechny budoucí časy zřikají, což se později na sněmu českém roku 1745 také skutkem stalo. *) V několika dnech na to přistoupil i kurfiřt Saský k míru tomuto a odvolal ihned své vojsko z Čech, tak že byla Marie Teresie dvou svých nepřátel zbavena. Přišla sice o území 700 čtver. mil, na němž půldruhého milionu děl-

*) Ztrátu Slezska nesli těžce všichni Čechové i příslušníci zemí Marie Teresie zvláště pro způsob, jakým tato krásná a úrodná země od krále Fridricha zabrána byla. Úředník jeden v mincovně Vratislavské, rodem Čech a věrný přívrženec Marie Teresie, hleděl se aspoň případným vtipem za to pomstíti. Maje totiž raziti pruské tolary s podobiznou Fridrichovou, rozdělil nápis „Ein Reichsthaler“ (říšský tolar) tak čiperně, že obpis zněl „Ein Reich stahler“ (ukradl říši). K rozkazu královu byly ovšem tolary tyto ihned rozlity a jen něco málo jich zbylo jako vzácnost v tajných rukou a dochovaly se v některých sbírkách numismatických.

ného obyvatelstva ve 100 měst a 5000 dědin bydlilo, mohla však nyní tím rozhodněji všechny síly své na dobytí Čech a ostatního území obrátiti.

Uzavření míru Vratislavského a smíření Fridricha II. s Marií Teresíí účinkovalo jako hromová rána na Bavorsy i Francouze. „S nejživější bolestí,“ psal vévoda Belleisle císaři Karlu VII., „musím oznámiti, že král Pruský spolek s námi opustil a s královnou zvláštní mír uzavřel, a to v době, kdy nám pomoci panovníka tohoto nejvíce potřebí jest.“ Francouzský král Ludvík XV. pak, když mu ministr jeho kardinál Fleury zprávu tuto se slzami v očích sděloval, zůstal jako omráčen státí a zvolal konečně pln zoufalosti: „Pak jest moje vojsko v Čechách ztraceno!“ Aby vládu francouzskou poněkud ukonejšil, vyslovil král Fridrich vyslancovi jejímu Valori-mu, kterak prý nepovažuje spolek svůj s Francouzskem za zrušený, a kardinálovi Fleury-mu psal, že jen chyby vůdců francouzských a zrada Sasův jej k tomu přinutily, aby s Marií Teresíí mír uzavřel, že však vždy prospěchů krále francouzského a říše jeho hájiti a zbraň svoji raději proti sobě, než proti králi francouzskému tasiti bude. Vůči veřejnosti pak se hájil Fridrich v předmluvě k Pamětem svým tím, že prý jen soukromý člověk vázán jest slovo držeti, leč nikoli panovník, který prý vždy jen blaho své říše za jediné měřítko považovati musí.

Bavori a Francouzové měli také všecku příčinu nepřiznivých pro ně následkův míru Vratislavského se obávatí. Jakmile totiž pruský král a Sasové jeviště válečné v Čechách opustili, počalo se proti nim štěstí obracet, které jim od vpádu do země na mnoha stranách bylo sloužilo. Smíšený sbor vojska bavorského a francouzského byl již v prosinci 1741 z Prahy vyslán, aby sesílil obsádku ve městě Písku, kterému Rakušané od Tábora a od Budějovic stále hrozili, až dne 28. prosince skutečně silný útok na město podnikli. Leč Bavori a Francouzové je odrazili a drželi se po celou zimu ve městě a okolních obcích, kdež jim ovšem tehdejší krutá zima a nakažlivé nemoci značných ztrát způsobovaly. Uherští husaři pak taktéž stále na ně doráželi, ale přece je z města vypuditi a neblahé jejich hospodářství tamže překaziti nemohli. *)

*) O pobytu Francouzů v Písku sděluje tehdejší městský děkan František Ledecký ve svém pamětním spisu z roku 1742 takto: „Po odtáhnutí

Ve druhé polovici dubna 1742 podařilo se hraběti Mauricovi Saskému, jenž pevnost Chéb oblehal, že po čtrnáctidenním dobývání obsádku rakouskou, která již nižádných potravin a válečných zásob neměla, ku vzdání se přinutil, což bylo pro spojence tím důležitější výhodou, anž armáda v Čechách ležící tím opět spojení s Bavorskem dosáhla. *) Karel VII. také zprávu o dobytí Chebu s tak velikou radostí uvítal, že hraběti Saskému psal: „Jak jinak by bylo se mnou, kdybyste Vy všude býti mohli!“, což jest důkazem, jak nespokojen byl s ostatními generály francouzskými. Z těch stál ke konci května Broglie u Písku, aby se zde opíral Rakušanům, kteří po bitvě u Chotusic všechny síly své v jižních Čechách sjednotili, by se především zámku Hluboké a pak města Písku zmocnili a tím si pochod na Prahu otevřeli. Kníže Lobkovic vytáhl se sborem 10.000 mužů od Budějovic proti Hluboké, kdež se u vesnice Zahájí s Francouzy setkal a dne 25. května na ně udeřil. Strhla se bitka až do noci trvající, v níž se pěchota sice velmi statečně držela, kdežto jízda rakouská dala se od francouzské zatlačiti, tak že si Francouzové velké vítězství připisovali, poněvadž je Rakušané z postavení jejich vytisknouti nemohli. Na francouzské straně čítalo se 250, na rakouské 500

rakouského vojska drželi se Francouzové zpočátku tiše, pak se ale stávali vždy nevázanějšími a v kruté zimě vyháněli lidi z příbytků, aby se sami hřiti mohli. Zmíraloť jich mrazem a nemocemi tolik, že denně 4 i 5 vozů mrtvol z města vyváželi a do jam u kostela nejsv. Trojice je házeli. Pro nedostatek zásob vznikla ve městě také veliká drahota, chleba však bylo dosti, neboť mlsní Francouzové sami jej lidem prodávali. Nepozorností vojáků vyšel ve městě několikrát oheň, byl ale vždy statně udusen. Také ku kněžím a náboženství chovali se nevázně, ba i kněží francouzští nechovali se slušně; na hřbitově u sv. Václava dovolili držeti voly pro vojsko potřebné. Velitelové francouzští ukládali lidu veliké kontribuce a shanějíce je beze všeho slitování, práznilí hospodářům stodoly, pobrali seno. Obci Písecké pak všechny dvory vyplenili. Ličení toto slouží zároveň i pro jiná města po venkově českém, v nichž Francouzové a Bavori dle souhlasných zpráv týmže způsobem hospodařili.

*) Obyvatelstvo Chebské i magistrát tamní uznávali Karla Alberta za pravého panovníka v Čechách, odvolávající se k tomu, že jsou říšským městem a koruně České pouze v zástavu dáni, a kdo jest pánem této koruny, jest prý též pánem zástavy. A skutečně vyslali za Karlem Albertem do Frankfurту holdovací deputaci a chovali se až do poslední chvíle, kdy Chéb zase od Rakušanův dobyt byl, nepřátelsky k Marii Teresii.

mrtvých; vévoda z Chevreusu a syn maršála Broglie byli zde raněni.

Když ale princ Karel Lotrinský knížeti Lobkovicovi ku pomoci přispěl, nemohl se Broglie k tomu odvážit, aby svého úspěchu u Zahájí vykořistil, a obeslav obsádky z Týna a z okolních měst ke sboru svému, ustupoval přes Písek, kde 1200 mužů zanechal, nazpět ku Praze. Při tom však husaři uherští byli mu neustále v patách a při pochodu přes řeku Blanici a Otavu odňali mu nejen mnoho zavazadel a několik děl, ale též vojenskou pokladnu, že se cena kořisti této na tři miliony livrů páčila. Dne 8. června Karel Lotrinský přitřhl před Písek, kteréž město hned v prvním náběhu vzato jest, načež generál Nádasdy se svými husary přechající Francouze k Dobříši, ba až pod děla Pražská pronásledoval. V neustálých srážkách těchto Francouzové ztratili do 6000 mužův, neboť i sedláci mnoho rozprchlých vojinů v lesích utloukli, tak že zbytek vojska francouzského rozedraný, bez zavazadel a beze zbraní do Prahy přišel, nařikaje stále jen: „Mon Dieu Písek!“, kteréžto volání se ještě dlouho v Čechách v ústech lidu udrželo, měla-li se tím nějaká veliká ztráta neb nehoda naznačiti.

Od Písku hnul se princ Karel rychlými pochody k Plzni, aby překazil další postup sboru 12.000 Francouzů, kteří od Chebu vojsku Broglie-ovu ku pomoci spěchali, ale dověděvše se o ústupu téhož přímo ku Praze se dali a tak srážce s Rakušany unikli. V Plzni bylo 500 Francouzů zajato a veliké tamní skladiště dostalo se v moc prince Karla, jenž nyní proti hlavnímu městu českému vytáhl, kam současně také kníže Lobkovic se svým sborem od jihu a generál Festetič od východu s 18.000 čerstvého vojska směřovali. V druhé polovici června byla Praha vojskem Marie Teresie již se všech stran obklíčena a když dne 27. června též velkovévoda František Lotrinský s oblehacím dělostřelectvem přitáhl a u Zbraslavi s bratrem svým princem Karlem se spojil, mohlo se ihned přikročiti k oblehání Prahy, kde armáda bavorsko-francouzská jako v pasti sevřena byla. Konečný osud její, jakož i celého „kralování“ Karla Alberta v Čechách mohl té doby již snadno předvídan býti. Dříve však musilo hlavní město české všechny krutosti nepřátelského obsazení a pak i válečného dobývání až do dna zakusiti.

Řádění Francouzů v Praze r. 1742. — Jednání o mír.

Jak bylo již vypravováno, šanováno jest měst Pražských po dobytí jich od Bavorů i Francouzů tou měrou, že se zdálo, jakoby se ani nepřátelské vojsko uvnitř zdí městských nenalezalo. Byl vydal kurfiřt bavorský přísné rozkazy vojsku svému v ohledu tomto a také maršál Belleisle nařídil před svým odjezdem do Frankfurtu vojinům francouzským, aby se k obyvatelstvu v Praze a ve všech obsazených místech okolních co nejšetrněji chovali. Důstojnictvo a mužstvo nesmělo od hospodářů žádati nic více, než palivo, svítko a lůžko, kdežto potraviny a píce byly jednotlivým setninám od plukův jejich dodávány; důstojníkům bylo zakázáno zvěť střeliti neb koní a povozů mimo službu vyžadovati, každého téhodne pak měli od magistrátův měst a od představenstva obcí, v nichž právě obsádkou leželi, písemná vysvědčení, jak se mužstvo jejich chová, předkládati.

Leč toto šetrné jednání s obyvatelstvem netrvalo dlouho, neboť jakmile kurfiřt Karel Albert a maršál Belleisle Prahu opustili a též saské vojsko pod generálem Rudovským odtud odtáhlo, dávali Francouzové vždy zřejměji na jevo, že se za vlastní pány v Praze a v Čechách pokládají, jimž bez odporu dáváno býti musí, čehokoli na obyvatelstvu žádati budou. Nedbánoť toho, že království České jest pouze pro kurfiřta bavorského dobyté a že tedy jmenem „krále“ tohoto správa země vedena býti má; všechny mandáty hraběte Bavorského a generálů francouzských byly bez ohledu na nově zřízenou vládu zemskou vydávány jmenem krále francouzského, jakož i vymáhané daně do válečné pokladny francouzské a nikoli do pokladny „deputace zemské“ splývaly. Obyvatelstvu Pražskému bylo kázáno, všecku zbraň odvesti, načež v domech pátráno po skryté zbraní a po zásobách střeliva, při čemž udavačství bujně kvetlo. I jeden z důstojníků studentské legie (byl to poručík čtvrté divise studentské Antonín Polák) vyžradil ze msty Francouzům, že v Karolině ukryt jest prapor legie i všecka zbraň a střelivo legie této, načež francouzský pluk Navarrský budovu universitní obklopil, prapor do paláce Toskánského na Hradčanech odnesl a zbraň i střelivo zabavil; do Karolina pak byla ubytována setnina vojska, které uvnitř starožitné budovy zle hospodařilo. Též do ostatních kolejí vložena oddělení Francouzů, poněvadž hraběti

Bavorskému od některého z četných udavačů doneseno bylo, že prý se v nich členové rozpuštěné legie studentské scházejí a srocení lidu Pražského proti Francouzům připravují. I v těchto kolejkách počínali si vojáci francouzští co nejspupněji a chystali se zejména bohatou knihovnu Klementinskou vydrancovati, což jen stěží zamezeno jest.*)

Ještě větších scestností počala se obsádka francouzská dopouštět, když během prosince a ledna byli do Prahy sváženi četní ranění od sborův spojené armády, z nichž saské po celou zimu s vojsky rakouskými ve východních a francouzské v jižních Čechách v neustálých šarvátkách se grázely a vždy značných ztrát doznávaly. Často bylo viděti brannými Pražskými přijížděti řady povozů s raněnými a marodéry, ba mnohého dne přijíždělo 80 i 100 takovýchto vozů do Prahy, tak že raněnými brzo veškeré nemocnice přeplněny byly. I kázáno kláštery a kostely v nemocnici proměnit, ba i radnice Staroměstská byla již v lednu 1742 raněnými a nemocnými naplněna; a když dopravování toto neustávalo, musili měšťané i do soukromých domů raněné Francouze přijímati a o potřeby jejich se starati. Pohledem na tyto zmrzačené soudruhy své, jichž počet každým dnem se množil a kteří za tehdejší kruté zimy nesmírných útrap na dopravě do Prahy zakoušeli, rozjitrňovala se obsádka Pražská vždy více, tak že se spojenci již jen jako v nepřátelské zemi viděli a dle toho dosavadní šetrné jednání své v bezohlednost vítězovu měnili. Větší část chrámů a klášterů Pražských byla pro vojenské účely zabrána, v některých kostelích postaveny dokona chlebové pece a všude chovala se soldateska v posvátných místech tak neuctivě, že stydno o tom vyprávěti. Nejvíce při tom trpěly koleje jezuitské, z nichž byli páteři vypuzeni, načež v budovách těch vojáci zvuili svou provozovali, vše pustošice a cokoliv se odnesti dalo loupice. Do jezuitské koleje u sv. Ignáce na Novém městě Praž-

ském vtrhli vojáci jednoho dne právě při jídle a sebrali kněžím veškeré cínové nádoby, aby jich k lití kulí upotřebili. V Klementinu opět na udání jistého Pražana, že prý tam jesuité velký poklad zakopaný mají, kopáno na několika místech od loupežného vojska, ale ovšem nic nenalezeno, načež se jesuité značnou sumou peněz vykoupiti musili, aby jim snad rozsáhlá budova Klementinská všecka rozkopána a pobořena nebyla.

Neméně trpěla obec Pražská, kteréž bylo hned v prosinci 1741 uloženo, aby sumou 140.000 zl. měsíčně na vydržování obsádky francouzsko-bavorské přispívala; daň tato měla původně jen po tři měsíce, od ledna do března 1742, odváděna býti, ale později vybírána jest i v dalších měsících, ano nucený poplatek tento byl pak na 200.000 zl. měsíčně zvýšen, kterážto suma na veškeré měšťanstvo rozvržena a od vojska bez ohledu vydírána byla. Vedle toho zabavili Francouzové veškeré zásoby obilní v městských špýcharech, které byly teprva před rokem k rozkazu královny Marie Teresie ve městech Pražských za tím účelem zřízeny, aby se drahotě obilní odpomohlo a škodlivé předkupnictví předešlo; takž mělo při dobytí Prahy Staré město 10.000, Nové město 6000 a Malá strana 4000 měric žita a ječmene v zásobě, což vše se cenilo přes 60.000 zl., ale nyní od spojencův ve prospěch vojenské obsádky obráceno bylo, aniž by se obcím Pražským bylo nejmenší náhrady za tyto zásoby dostalo. Rovněž tak zacházeno s majetkem obcí v ostatních městech českých, jež se toho času v držení vojska bavorského neb francouzského nalezala, neboť odevšad musily zásoby obilní do Prahy dodávány býti, jinak velkými pokutami peněžními vyhrožováno bylo. Později už ani soukromých skladů potravin a píce nešetřeno, neboť se dovoz potravin do Prahy stával vždy obtížnějším, a poněvadž o pravidelné dopravě vojenských zásob z Bavor a z Francouzsko-bavorské země byli zmocnili, ani řeči býti, byla armáda spojencův výhradně na zásobování z Čech odkázána. V krajích českých však panoval pro neustálé pochody vojsk a srážky jejich vždy citelnější nedostatek a tím se i dovoz do hlavního města stenčoval, k čemuž i ta okolnost přispívala, že se venkované s povozy svými na delší cesty odvažovati nechtěli.

Za takových okolností lze si snadno pomyslit, kterak se myslí obyvatelstva Praž-

*) Rektor a senát university podali následkem toho kurfiřtovi žádost, v níž jej jakožto „krále českého“ jmenem vysokých škol Pražských „od předkův jeho Karla IV. a Ferdinanda I. založených“, prosili, aby koleje tyto od ubytování vojenského osvobozeny byly, jakož i aby vysoké školy opět mohly otevřeny býti. K vůli spisu tomuto byli pak roku 1743 všickni hodnostové universitní, kteří jej byli podepsali, od vyšetřující komise akademických hodností svých zbaveni.

ského vždy větší sklíčenost zmocňovala a kterak prvotní nadšení pro pretendenta koruny české i v těch kruzích, jež se byly zpočátku pro něho prohlašovaly, ochabovalo. Proto také v den 29. ledna 1742, kdy do Prahy zpráva o zvolení Karla Alberta za císaře římskoněmeckého došla, nepanoval žádný jásot v obyvatelstvu a jen šlechticové, kteří se byli ku straně kurfiřtově připojili, osvětlili večer své domy, jak to byl hrabě Bavorský celému městu nařídil, osvětliv sám palác hraběte Hartiga na Vlašském placu, v němž bydlil, neméně než 4000 světly, a dav vypáliti na řečeném placu velký ohňostroj, aby Pražany pro nového císaře rozehřál. Úmysl tento zdařil se mu ale velmi špatně, neboť lid stával se vždy nevrlejší, nejen nad nesmírnými obětmi lunotnými, jakéž musily vítězům přinášeny býti, leč také nad tím, že společenské a rodinné řády v Praze počaly od lehkovážných důstojníků a vojinů francouzských pokázu bráti. Nebylať za nedlouho žádná dívka a žena v Praze před dotěravostí galantních synů nadsekvanských jista, otcové a mužové byli v neustálém strachu před pikly pověstných těch svůdců dívek a žen, jichž se v armádě francouzské hemžilo, a proti nimž se všeliké stížnosti a žaloby u velitelův jejich marnými prokazovaly, neboť i vyšší důstojníci týmž způsobem klid rodin měšťanů Pražských porušovali. To vedlo ku třenicím mezi obyvatelstvem a obsádkou, jež by se snadno byly povážlivějšími staly, kdyby strach před krutými následky nebyl Pražany od činného odporu proti utiskovateli zdržoval. Všichni zřejmí přívrženci Marie Teresie byli buď z města vypovídaní neb vězněni a ve vazbě nakládáno s nimi co s provinilci nejtěžšími, jak to dosvědčoval osud krajského hejtmana Kouřimského Jana Viléma barona Mladoty ze Solopisk, který jat byv jakožto odpůrce kurfiřtův v žaláři Bílé věže po dvouměsíční vazbě a nelidském s ním zacházením dne 31. května 1742 zemřel. Výjevy takové přivodily pak nutně obrat ve smýšlení Pražanův, který vítězům pro blízkou budoucnost výstražným znamením býti mohl.

Ale Francouzové ve spupnosti své zjevu tohoto nikterak nedbali a též dále tak si počínali, jakoby panství jejich v Praze i ve veškerých Čechách pro všecku budoucnost zabezpečeno bylo. Zaváděli zde řády dle domáckého způsobu svého, opevňovali hradby městské a chtějíce z Vyšehradu pevnou tvrz udělati, upravili sešlou zevní bránu Vyše-

hradskou*) a k vůli snadnějšímu spojení se sbory svými v jižních Čechách stojícími vyhlámali střelným prachem ze skal před vsí Chuchlí novou silnici ku Zbraslavi, na níž také zděnou prachárnu vystavěli, která se tamže dodnes zachovala.**)

V Praze založili v Hybernské ulici (proti nynějšímu nádraží státnímu) velikou pekárnu vojenskou, na níž dosud zachovaný chlubný nápis „L'art de vaincre est perdu sans l'art de subsister“ (umění vítěziti neváží nic bez umění vydržovati) hlásá, že neměli jen dočasně obsazení Prahy na mysli, ač se výrok onen pro ně ve zcela jiném smyslu osvědčil, než v jakém jej byli na budovu onu umístili. Aby konečně i na mincích běžných panování Karla Alberta jakožto krále českého výraz dán byl, poručeno jest mincovně Pražské raziti peníze s podobiznou jeho, z nichž se však jen tolary zachovaly, které nyní k velikým vzácnostem ve sbírkách numismatických patří.***)

Ze všech těchto vidin o zabezpečení chráněnce svého Karla Alberta v království Českém byli Francouzové nemile vyrušeni netušeným obratem věcí na válečném jevišti v jižních Čechách, jež k ústupu armády francouzské pod vévodou z Broglie ku Praze a k vítěznému postupování Rakušanů do Čech vedl. Hořekující volání tisícův přehajících vojinů „Mon Dieu Písek!“ vybouřilo je až příliš děsným způsobem z domněnky oné, a když armáda Marie Teresie ze tří stran Prahu obklíčila, nemohl si nikdo z nich již tajiti, že panování jejich v Čechách blíží se ke konci. Očekávali sice, že pomocný sbor francouzský v počtu 30.000 mužů pod generálem

*) Brána tato sluje od té doby také francouzskou, poněvadž se mylně za to má, že ji byli Francouzové roku 1742 zcela nově vystavěli. Táž pochází ale z doby císaře Leopolda I., kdy hradby Pražské byly nově zakládány, jak tomu i renaissanční sloh její nasvědčuje, upomínaje na vlaské mistry Santiniho a Luragha, kteří okolo roku 1657 při tomto novém opevňování Prahy činnými byli. Ostatně spatřujeme bránu tuto v dnešní podobě její již na prospektu Prahy od Alten-Allena z roku 1685 a též první topograf Prahy Redeln ji ve svém spisu z roku 1711 v dnešní podobě popisuje.

**) Dřívější silnice byla vedla od Smichova přes vrchy nad Zlíchovem a teprva v rokli za Malou Chuchlí vedla zase na břeh Vltavy dále ku Zbraslavi.

***) Tolary tyto nesou na lici podobiznu Karla Alberta s tímto obpisem: CAR. VII. D. G. R. I. S. A. GERM. ET. BOH. REX., na rubu pak říšského orla se šachovaným kurfiřtským znakem bavorským a tímto obpisem: UTR. BAV. ET. PAL. SUP. DUX. COM. PAL. RH. ARCHID. AUSTRI. S. R. T. E. L. L.

tem ještě v čas řady jejich v Čechách kmile Bavorsko od Rakušanů vyklidí, a tato se Harcourtovi nezdařila v té k byl vévoda z Belleisle za jisté měl, ojsko rakouské, které bylo ke konci 1742 město Mnichov ze strategických opustilo, vrátilo se již dne 6. května hlavního města bavorského a spůsobitce u Hilgertsbergu dne 27. května zům citelnou porážku. To mělo za to, že vévoda z Broglie po svém ne- návratu do Prahy obdržel z Ver- rozkaz, aby vrchní velitelství nad ar- francouzskou v Čechách postoupil vi a sám velení nad vojskem v Ba- převzal. Leč rozkaz tento nebyl též ouzského ministra vojenství podepsán ie se tudíž zdráhal témuž vyhověti. e ke krušnému postavení Francouzů e přidružila ještě nesvornost mezi ež kázni ve vojště velice škodila, tak isle důstojníky, kteří vévodovi z Broglie ost vypovídali, žádati musil, aby téhož a tak dlouho za vrchního velitele po- , pokud v Praze meškati bude. om však byli Belleisle i Broglie jedno- o náhledu, že obsádka francouzská příliš slabá jest, než aby se mohla o proražení železného kruhu, jenž ji dnem těsněji svíral. Čítalyť sbory s, nad nimiž se velkovévoda František ý nejvyššího velení ujal, neméně než nužů, za nimiž v brzku 36 hmoždířů ťěžkých děl oblehacích k dobývání řibýlo. Francouzové pak měli v Praze 1.000 mužů a snadno se dalo předvi- v sevřeném městě, kde se nyní více tisíc lidí tísnilo, za nedlouho nedo- potravín a konečně i hlad nastati žhlídka to, která francouzským voje- takměř již s plnou jistotou hlásala, obyvatelům ve vojenské zajetí vzdáti imo to byli si toho dobře vědomi, že vatelstvo Pražské nemohou spoléhati, e se totéž každé příležitosti chápali oy cizím vetřelcům vzdorovalo. to vydal Belleisle ještě před úplným ím města přísné rozkazy, jiniž se ovážlivé hnutí v lidu již v zárodku a všeliké tajné spojení Pražanův cíl vojskem zameziti mělo. Takž bylo stvo poznovu vyzváno, veškerou zbraň a skvosty i vzácné věci své do je- kostelů Pražských složiti, kde by byly rukou toho, že se lid pokojně chováti

bude; při nejmenší známce nějaké bouře neb spojení s Rakušany pak měly věci tyto ihned v plen vzaty býti. V ulicích měst Pražských nesměl se lid shromažďovati, na místech pak, kde se ulice křížovaly, vystaveny silné stráže, a jakmile by v noci víření bubnu zaznělo, měl každý z obyvatelů hned hořící svíčku do okna postavit, leč pod trestem smrti z okna nevyhlížeti neb dokonce na ulici vycházeti. Mužové, ku práci na hradbách a ve vojenských výrobnách povolání, měli práci tuto bezplatně vykonávati, a obce Pražské vše, čehokoli by třeba bylo, obsádce francouzské zjednávat. Opatření tato sice Pražany zastrašila, ale přichylnost jich ku Francouzům zajisté nezvýšila, rovněž jako nebyla s to, aby vydatnější zásobování města z venkova umožnila.

Rozestavil velkovévoda Lotrinský sbory své kolem Prahy tak dovedně, že všeliké spoje- ní obsádky francouzské s venkovem bylo úplně přerušeno a uherští husaři a panduři, tento postrach nepřátel, ni jedinému člověku k oble- hací čáře přiblížiti se nedali. Hlavní sbor rakouský, jenž byl od Zbraslavi přitáhl, ob- sadil výšiny nad Jinonicemi a Stodůlkami až k Bílé hoře, odkud Francouzové ustoupili, podrževše v moci své jen horský hřbet nad Štřešovicemi, jenž tvořil levé křídlo postavení jejich, dále k oboře Ovinecké a k Holešo- vicům se táhnoucího. Na pravém břehu Vltavy nad Vyšehradem stál sbor knížete Lobkovice ve velkém polokruhu až k potoku Botiči, odkud dále vojsko Festetičovo na výšinách nad Novým městem tábořilo, až k Libni postavení zaujímajíc. Jediné vrch Žižkov byl v držení Francouzů, kteří ale po celodenním tuhém boji od Rakušanů zaháněni byli a dů- ležitě toto místo nepříteli zůstaviti musili, načež oblehací kruh i s této strany úplně uzavřen jest. Ostražitost byla na straně ra- kouské tak veliká, že vojsko v prvních no- cích po obklíčení města nikoli ve stanech, leč pod širým nebem ve zbroji odpočívalo, aby každým okamžikem bylo pohotově vý- pady z města odraziti. Na všech stranách města vyhazovány bez prodlení valy a pří- kopy proti hradbám Pražským, čímž zahájeny jsou obsáhlé práce oblehací, které Francouzům ve městě uzavřeném žádné pochybnosti již nezůstavovaly, že dobývání Prahy všemi pro- středky válečnými podniknuto bude.

Vida se takto v pravé pasti, z níž ne- bylo žádného uniknutí, odhodlal se vévoda Belleisle k tomu, vyjednávat s velkovévodou

Lotrinským o docílení míru, který by jej z osudného postavení jeho vysvobodil. Věděl dobře, kterák veškerá Evropa té doby pohlíží ku Praze a Francouzsko že trne o osud svých synův, mezi nimiž se výkvět tehdejší šlechty francouzské nalezal; sláva zbraní francouzských byla neopatrným uzavřením se v Praze nanejvýš ohrožena a Belleisle co vojévůdce v největší nebezpečí uveden, že vítězné dosud lilie francouzské orlu rakouskému na pospas vydati musí. V posledních dnech června, tedy ještě v době, kdy Rakusané nebyli ani ku pravidelnému oblehání Prahy přikročili, vyslal vyjednavatele k velkovévodovi Lotrinskému, jenž dosud měl hlavní stan svůj na Zbraslavi, aby ho požádal o vyslání jednoho z generálů svých, s nímž by Belleisle na ustanoveném místě osobně o podmínkách českého míru vyjednávati mohl. Velkovévoda neodmítl návrhu tohoto, aby velkodušnost svoji osvědčil, a ustanovil maršála hraběte Königseggga k tomu, aby s vévodou vyjednával. Za místo k poradám byl vyhládnut zámeček v neveliké dědině Komořanech na pravém břehu Vltavy proti Zbraslavi ležící. Vévoda Belleisle souhlasil jak s osobou vyjednavatele rakouského, tak s místem pro porady ustanoveným a za neutrální půdu na čas vyjednávání s obou stran prohlášeným.

Zámeček Komořanský, jehož bílé zdi uprostřed líbezné krajiny Zbraslavské ve vlnách stříbropěnné Vltavy se shlížejí, stal se již dno 2. července jevištěm schůzky maršála Königseggga s vévodou Belleislem, kterýžto v dějinách oné doby zajisté důležitý moment posud se na stropě jedné z komnat zámeckých freskovou malbou vyobrazen nalezá. Maršál rakouský provázen byl knížetem Esterházym, kdežto vévoda Belleisle měl po boku svém hraběte Bavorského, jenž stranu císaře Karla VII. zastupovati měl. Beze všech dlouhých obřadů, jaké tehdáž při každém diplomatickém jednání v obyčeji byly, počalo se ihned rokovati, ale již ve dvou hodinách bylo jednání skončeno. Vévoda Belleisle prohlásil, kterák chtěje Prahy šetřiti, jež by dobýváním nenabytných škod utrpěti musila, opustí hlavní město Čech i celou zemi, bude-li mu povoleno svobodně odtáhnouti. Hrabě Königsegg odpověděl, že instrukce jeho, od velkovévody mu dané, v ten smysl znějí, aby se sice francouzskému vojsku, které přede zdmi Pražskými táboří, pod tou výminkou volný odchod povolil, zavázeli se totéž, že se přímo do Francouzstva vrátí a po tři léta proti Marii

Teresii bojovati nebude; mimo to že musí veškeré škody a výlohy, jež bylo vojsko francouzské zemi české způsobilo, nahraditi a jakožto záruku, že výminky tyto splněny budou, rukojmí v moci Rakusanův zůstaviti; vlastní obsádka francouzská, která ve městech Pražských leží, že se však ve vojenské zajetí vzdáti musí.

Výminky tyto nebyly pyšnému vévodovi francouzskému, který byl po mnohá léta jen na zkázu Rakouska pomýšlel, ovšem vhod a hrdě je odmítnuv, prohlásil, že veškeré branné síly svoje vynaloží, aby válka byla dále vedena a Francouzsko podobného pokoření ušetřeno. K tomu však přece připojil žádost, aby byl rychlý posel do Vídně vyslán, jenž by další rozkazy královny Uherské přinesl; sám pak posla svého se zprávou o vyjednávání s hrabětem Königseggem do Versailu vypravil. Francouzský ministr kardinál Fleury, tísňen jsa ode dvorní šlechty francouzské, která tolik členů svých v Praze v nebezpečí viděla, navrhoval nyní sám mír, což sdělil přípisem hraběti Königseggovi, v němž všecku vinu toho, že Francouzsko Karlu Albertovi proti Marii Teresii válečně pomáhalo, jedině maršálu Belleislovi přičítal. „Lituji,“ psal, „že mne za původce války v Německu považují. Dvůr Vídenský jest ke mně v ohledu tom nespravedliv. Četní lidé vědí, kterák jsem se válečné straně opíral, a jak jsem konečně jen z donucení povolil. Snadno uhodnete onoho, kdo se byl vši silou o to zasazoval, aby krále strhl k alianci, která se snahám a zásadám mým tak velice protiví.“ Takž posil první ministr francouzský, který byl nedávno ještě prohlásil, že „rod rakouský přestal existovati“, Marii Teresii za milost, a královna Uherská nemohla si odepřítí zadostučinění, aby list tento, jenž slabost vlády Versaillské tak zřejmě označoval, nedala v obecnou známost uvesti, což se stalo i s druhým listem kardinálovým, v němž si týž na nešetření tajemství listovního stěžoval. Tím byl ministr francouzský za slabost, faleš a věrolomnost svoji potrestán a posměchu Evropy za terč vystaven. Z toho pak se dalo zároveň souditi, jak návrhy Belleislovy ve Vídni přijaty budou — bylyť krátce odmítnuty a hrdý vévoda byl nucen k dalším ústupkům se snížiti.

Dne 20. července učinil Belleisle maršálu Königseggovi nový návrh, že Prahu, pevnost Cheb a zámek Hlubokou*) vzdá a s veške-

*) Zámek Hluboká byl jediným opevněným mí-

vojskem francouzským za Rýn se vrátí, -li Rakušané Bavorsko. Chtěl o návrhu podruhé s Königseggem v Komořanech rávati, ale maršál to odmítnul, podotý-že od královny jiných rozkazů neob- než jaké mu již dříve dány byly, že opět rychlého posla do Vídně odešle. vévoda František i bratr jeho vévoda

Lotrinský radili Marii Teresii, aby tento návrh přijala, leč hrdé srdce nino se tomu rozhodně vzpíralo. Fran- vé, kteří byli národům jejím tak velikých spůsobili, měli zajetím celé armády své tání býti. Nechtěla žádného míru na okamžik, bez náhrady za všechny utr- ztráty, bez záruky pro budoucnost. Před rým dvorem svým prohlásila francouz- i vyslanci Vincentovi, jenž se u chotě nalezal (anof Francouzsko nebylo Marii ii válku výslovně vypovědělo, tak že ouzové vždy jen co pomocné vojsko

Karla VII. figurovali), že francouzské lé v Čechách žádné kapitulace nepovolí keré návrhy kardinála Fleury-ho za po- lé míti musí. „Divím se“, pravila při „požadavkům Belleislovým. Pouze muž, i ten jest, může podobné činiti. Penězi y omámil veškerá knížata říšská, aby eko proti mně poštal a mne zničil. 7 nezapomenu ani já ani potomkové že on to byl, jenž v době míru ve

Lucemburku vyzvědače držel, kteří obsádku svesti a město zapáliti. Ponižila se až příliš přede dvorem francouzským

a psala jsem kardinálovi slovy, jež by byla nejtvrdsí skálu obměkčila. Povrhl ale pro- sbami mými, pravě, že prý jsem přišla pozdě, anť se nejkřesťanštější král již byl dal v zá- vazky, které více zrušiti nemohl. Necht se nyní obrátí ke spojencům svým; toť jediné, čeho mu povolují!“

K odhodlanému tomuto chování se při- mělo Marii Teresii též působení Anglicka, které tehdaž rozhodným spojencem Rakouska bylo a na tom stálo, aby francouzská armáda v Čechách v zajetí vojenské upadla. Nemělf král Jiří II. a první jeho ministr Carteret jiné v úmyslu, než Francouzsku odniti veškeré území, jakéž mu bylo mírem Westfálským postoupeno, a z té příčiny povolil parlament Londýnský žádaných podpor královně Uher- ské a České, jakož vůbec té doby nejvřelejší sympatie národa anglického mladistvé pano- vnici Habsburské věnovány byly.

Se zápornou odpovědí touto vrátil se rychlý posel dne 26. července do hlavního stanu na Zbraslavi k maršálu Königseggovi a ještě téhož dne sdělil maršál Belleislovi, že Marie Teresie na tom setrvává, aby se armáda francouzská bezvýminečně vzdala, že však královna jest velkodušnou paní a že zajatí se mohou šetrnosti co největší nadíti. Belleisle dal na to v odpověď, že královna nezná vojska francouzského, domnívaje se, že by se totéž tak nečestným výminkám podrobiti mohlo: zbraň že tedy nadále rozhodnouti musí.

Tím bylo všeliké další vyjednávání v Ko- mořanech přerušeno a Belleisle, odhodlán jsa k odporu zoufalému, činil v Praze vše, co vojevůdce v podobném postavení činiti může. Zároveň vynaložil všecken svůj vliv u dvora francouzského k tomu, aby nová armáda byla do Čech vyslána, jež by soudruhy své v Praze vysvobodila. Proti radě kardinála Fleury-ho rozhodl král Ludvík XV., aby se maršál Maillebois se sborem svým od dolního Rýna dal na zrychlený pochod do Čech a plán tento aby v tajnosti co možná největší udržen byl. Se strany rakouské pak bylo hned, jak- mile odpověď Belleislova na Zbraslav došla, ku pravidelnému oblehání a dobývání Prahy přikročeno. Hlavní stan byl ze Zbraslavi pře- ložen blíže ku Praze do Hostovic a později do Motola a oblehací kruh kolem hradeb Pražských co nejtěsněji sevřen. Hlavní město království Českého mělo se státi jevištěm těchže krvavých výjevů a téže spousty, jaké bylo před stoletím za obležení švédského za- kusilo, jen že to bylo tehdaž vojsko pravé pa-

7 jižních Čechách, kteréž té doby Francouzové i své ještě drželi, majíce je od 8. listopadu bsazené. Ke konci dubna 1742 pokoušeli se sice áti u Budějovic ležící o dobytí jeho, záměr byl ale zmařen tím, že jej mlynář ze Zámostí uzské obsádce vyhradil. Po dobytí Písku byla od Rakušanů vyzvána, aby se vzdala, velitel šak chladnokrevně odpověděl: „Hruška není zralá!“ Část vojska rakouského zůstala pod m ležeti a té se musili Francouzové pro ne- ek potravin dne 27. července, tedy právě ě vyjednávání Belleislova, vzdáti. Obsádka, emi a nedostatkem zesláblá, anť v posledním kryš požívati nucena byla, čítala ještě 335 ouzů a 278 Bavorů, mezi nimi 24 štábních a h důstojníků, a byla ve vojenské zajetí do ovic odvedena. Ještě ve třicátých letech tohoto žila na Hluboké skoro stoletá babička, která akožto chůva u tehdejšího správce zámeckého obsazení francouzského na zámku trávila, hovořila o době oné, při čemž neopomíjela ost veselých a galantních Francouzů vychva-

novnice království Českého, které měst Pražských na cizích nepřátelích a vetřelcích dobývati musilo.

Oblehání a dobývání Prahy.

Přípravné práce k tuhému obležení měst Pražských byly v prvních dnech měsíce srpna skončeny a ode dne 5. srpna nepodařilo se již nikomu z města ven se dostat, tak že obsádka i obyvatelstvo od ostatního světa úplně odloučeny byly. Kolem celé Prahy pracovali nyní ženijní důstojníci, od veškerých sborů rakouských za tou příčinou zvlášť povolání, o vyhazování baterií a příkopů, v nichž se zákopníci každým dnem blíže ku hradbám městským prokopávali. Práce tyto byly by s větším úspěchem postupovaly, kdyby je nebyla zdržovala u armády rakouské obvyklá revnivost mezi velitely; ženijní důstojnictvo bylo totiž nevrle nad tím, že generál pěchoty hrabě Harsch, mladý ještě muž, jmenován byl „generálem příkopů,“ ač inženýrství a řízení prací oblehacích jen nedostatečně rozuměl, vydávaje rozkazy ku provádění prací měrických a zákopnických tak nedostatečné, že pak práce ty k naléhání důstojníků ženijních později zase měněny býti musily. Revnivý tento poměr mezi oběma stranami vedl tak daleko, že řečení důstojníci jednoho dne vrchnímu veliteli oblehacích prací maršálu Königseggovi přímo prohlásili, kterak „sbor jejich vždy býval neodvislým od pěchoty a že vrchní inženýr vždy jen od nejvyššího velitele armádního rozkazy přijímá.“ Ale maršál odbyl důstojníky dosti nemilostivě a kázal jim, aby rozkazův generála Harsche bezvýmínečně poslouchali. Sbor měrický a zákopnický byl na to od plukovníka Rochepina (proslulého pozdějšího obhájce pevnosti Olomouce roku 1758), jenž generálu Harschovi k ruce přidělen byl, ve dvě brigády rozdělen, které pak po vykonané obhlídce veškerého území již bez přestávky práce oblehací prováděly.

Hlavní pozornost byla věnovaná hradbám Hradčanským a levému křídlu francouzskému na výšině nad Střešovicemi, kteréžto postavení nepřítelovo za nejsilnější v obhajovací čáře pokládáno býti musilo. Z té příčiny usídlil se generál Harsch s inženýry v hostinci u lazaretu nedaleko kaple P. Marie Vítězné na Bílé hoře, a odtud vyhlednuta nejspůsobilejší místa, kde by se měly baterie

zakládati, kteréž práce Francouzové jak silnou střelbou tak neustálými výpady přerušovali se snažili. Husarské čety byly však dnem noci na stráži, odrážejíce výpady tyto, a takž byl dne 6. srpna nejdříve vyházen opevněný tábor mezi obcí Veleslavínem a zahradou Ůřechovkou, u kteréžto poslední o dva dny později veliká baterie o 12 dělech se vypínala. Současně byly zřízeny reduty na protější výšině nad lomy Strahovskými, nejvyšším místě nad Prahou, odkud se pak řada baterií kolem hradeb Strahovských táhla, chráníc postavení hlavního sboru prince Karla Lotrinského, jež se na výšinách nad Košířemi a Smichovem prostíralo.

Při pracích těchto vzalo ovšem za své veškeré stromoví v té krajině, rovněž jako Francouzové porazili pěkná stromořadí kolem hradeb se táhnoucí a všecky zahrady a vinice tamní až dolů k Ovenci spustošili, že pohled na holou krajinu tuto byl velmi žalostný. Zároveň vyhazovali též obležení na straně této baterie a opevnili mimo jiné skalnaté návrší nad oborou Ovineckou 15 děly, aby chránili hlavní tábor vojska svého na Letné a na planině Holešovické. U vesnice Dejvic pak byly tamní tři brigády pěchoty a jízdy obrovským kruhem naspův a palisád chráněny, jež se k bateriím nad Střešovicemi připojovaly. I rakouští důstojníci přiznávali jak tomuto postavení Francouzů, tak i dobrým stánoviskům baterií a vůbec všem inženýrským pracím jejich velikou obezřetnost a výhodnost, netajíce sobě, kterak dobývání těchto velmi obtížné a s mnohými oběťmi spojeno bude, jak se také již za krátko objevilo.

Dne 13. srpna počala dělostřelba z baterií rakouských a sice nejdříve z oné u Ůřechovky, kamž se ranním jitem toho dne i princ Karel Lotrinský dostavil, aby prvním výstřelům z děl osobně přítomen byl. Hřmění více než sta děl, pojednou ze všech stran na postavení Francouzů kule sršících, oznamovalo zděšenému obyvatelstvu Pražskému počátek skutečného dobývání města a jelikož i baterie francouzské rovněž rázně odpovídaly, otrásala se brzo veškerá Praha i okolní krajina od tisícerych výstřelů těchto, které až do noci trvaly. Za noční doby pak zněl dále rachot drobné střelby, neboť obležení pod ochranou tmy podnikali stále výpady proti Rakušánům, tak že se údolí před Strahovskou branou za každé noci jevištěm krvavých půtek a šarvátek stávalo. Do 16. srpna opětovněla se střelba z rakouských děl bez ustání,

při čemž zákopníci průkopy své ku hradbám městským a k bateriím francouzským vždy dále pošinovali. Ze sto děl a 36 kotlů pumových sršela záhuba jak proti náspům, tak proti městu, neboť též baterie proti Novému městu trčící počaly palbu a se Žižkova sypal se pravý déšť kul na protější tábor u Buben, kde každým okamžikem stany chytati počaly a praskajícími pumami velký zmatek mezi stojícím tam koňstvem a pěchotou způsobován byl.

Takž dali Rakušané obleženým pocítiti všecku převahující sílu svou, majíce v úmyslu, je tím ku vzdání města nakloniti, než k útokům přikročeno bude. Na to však Francouzové ještě nikterak nepomýšleli, něbrž klamajíce se tím, že po oněch třech dnech dělostřelba rakouská poněkud ustala, podnikli v noci na 19. srpna se 4000 mužů pěchoty a s 800 jízdnými nový výpad ze Strahovské brány, při němž se jim podařilo až do baterií nad kamennými lomy vniknouti a zatlouci dvanáct děl tamních, z nichž tři dokona s sebou odvěkli, aniž by jim je byli Rakušané, kteří na ně při ústupu silně dotírali, opět odniti mohli. Naopak utrpěli titěž při noční srážce této, anať jim síla výpadního sboru známa nebyla, ztrátu šesti set mrtvých a zajatých, mezi kterýmižto posledními se též plukovník Cosa nalezal. Francouzové pak čítali 150 mrtvých a raněných. Ještě většího úspěchu domohli se Francouzové při obnoveném velikém výpadu v noci na 22. srpna, při němž by se byli málem až do tábora na Bílé hoře dostali. Pobouřili totiž s večera Rakušany zdánlivým manévrem, vyslavše dva prapory vojska s velikým hlukem z města. Generálové, kteří na této straně veleli a právě u vrchního generála Harsche na Bílé hoře stolovali, vyslali hned pomoc předním sborům, načež nepřítel zase ustoupil. Tu domýšleno se, že jest již po všem, a v hodině na to bylo vojsko odvoláno a generálové se vrátili k tabuli. Za krátko však vyrazilo pod velením obou maršálů Belleisle a Broglie poznovu 12.000 Francouzů, podporovaných dostatečně jízdou, z brány a rozproudili se hned po celé krajině, aniž by se kde byli s odporem setkali. Pouze náhodné okolnosti, že jednomu z pomocných sborů rakouských zapomenuto dáti rozkaz k návratu do tábora, bylo co děkovati, že první náběh nepřítel byl zdržen a vojsko na Bílé hoře pobouřeno. Několik pluků pěchoty vrhlo se na Francouze, kteří byli až ku Břevnovu vnikli a tam se jedné

baterie zmocnili, načež se pravá bitva strhla. Dva pluky dragonů rakouských, kteří pěšky bojovaly, byly zahnány, ale jízda uherská brzo tomuto postupu nepřátel přítrž učinila.

S obzvláštní udatností bojoval při té příležitosti jízdný pluk Szirmayův, který byl teprva nedávno zřízen a po krátkém cvičení ve zbrani poprvé se zde s nepřítelem setkal. Po dvě hodiny odpírali Francouzové útokům Rakušanů a teprve potom, když byli 900 mrtvých a raněných na bojišti zanechali, vrátili se s velkým počtem zajatých, mezi nimiž byl také generál Monti, nazpět do města, stále zápasíce, tak že se ztráta rakouského vojska na tři tisíce mrtvých, raněných a zajatých páčila. Mezi padlými byl plukovník baron Lindenfels a major Botta, mezi raněnými plukovníkové hrabě Wiedt a Beneda. Druhého dne po té uzavřený klid zbraní, aby mrtví z obou stran pochováni býti mohli, byl dostatečným svědectvím toho, jak značných ztrát obě strany v této noční bitvě utrpěly.

Ale od té doby zmírnily se výpady obležených, poněvadž střelného prachu šetřeno býti musilo; za to však Rakušané, jako v odplatu za onen velký výpad, obnovili dne 26. srpna všeobecnou dělostřelbu, která se hlavně na tábor Letenský soustřeďovala a tak velikou škodu obleženým v něm způsobovala, že maršál Broglie rychle tábor onen zrušiti a s vojskem tamním do města ustoupiti musil, kdež mu pak vévoda Belleisle vrchní velení nad veškerým vojskem v Praze odevzdal. Při ústupu onom spustošili Francouzové celou planinu Letenskou způsobem přímo vandálským, neboť pobořena veškerá tamní stavení a mezi nimi i krásný letohrádek Belvedere, jež byl roku 1715 tamže hrabě Waldstein vystavěti dal a od něhož Letná druhé své jméno nese. Totěž učiněno se všemi staveními na Špitálsku a na rovině Holešovické, odkud se taktéž veškeré vojsko francouzské do města nazpět stáhlo. A když pak Rakušané útokem dobyli též postavení na výšině nad Štřešovicemi, odkud tábor francouzský u Dejvic ohrožovali, zrušen jest i poslední tento útulek Francouzů vně hradeb Pražských a takž zatláčení jsou obležení na všech stranách do vnitř města, na něž nyní dělostřelba přímo zahájena byla.

Tatáž platila sice především hradbám městským, jednak proto, že byla královna Marie Teresie kázala, aby se při střelbě na město co nejvíce možno majetku obyvatelstva šetřilo, jednak proto, aby průlom ve hradbách

byl způsoben a tím útok vojska umožněn. Avšak snadno jest pochopitelné, že při tom též domy poblíž hradeb velice trpěly, tak že se obyvatelé musili z nich vystěhovati. Nejvíce však poškozen byl kulemi z baterií nad Strahovským lomy a na Andělcce u Střešovic stojících klášter a kostel Strahovský, do kterýchž dvou budov, jak klášterní kronika dříve, jen v době od 29. srpna do 13. září neméně než 507 punových kul padlo, nepočítaje ony, jež do zahrady a do vinice při klášteře padly. Prudká střelba tato, právě na Strahov soustředěná, vysvětluje se tím, že Francouzové měli na výšině kláštera Strahovského dvě baterie státi, na něž Rakušané křížovým ohněm pálili. Rovněž trpěly domy a paláce na Pohořelci a na Hradčanech, jak to dodnes četné kule na průčelí některých domů těchto zasazené dosvědčují. Měliť Francouzové také na prostranství mezi palácem Černínským a palácem hrabat Šlikův (nyní zemská káznice) dvě baterie, na něž silná střelba tak účinně pálila, že většina děl v nich zničena byla. Chtěli tudíž obležení velkolepý palác Černínský pobořit, aby na zříceninách jeho mohli baterie svoje lépe umístiti, leč princ Karel Lotrinský, jenž potají dostával zprávy o stavu věcí v Praze, dověděl se o tomto úmyslu nepřátel a chtěje krásnou onu budovu zachovati, vypravil zvláštního posla k maršálu Broglieovi s výhrůžkou, že Rakušané v odvetu za to ihned vyhodí do povětří kurfiřtský palác v Mnichově, bude-li Černínský palác dost málo poškozen. Tím byla budova ona zachráněna.

Tím hůře se však dařilo hradbám městským, které byly neustálou střelbou tak velice pobořeny, že by se již snadno bylo k útoku přikročiti mohlo, kdyby princ Lotrinský nebyl s týmž odkládal. Ku přání Marie Teresie šanoval totiž města, jehož obyvatelstvo by od vítězných plukův uherských, dosud jen nedostatečně v kázni vycvičených, bylo zajisté velice trpělo; mimo to Francouzové dovedli každé noci úsilovnou prací všechny průlomy v hradbách zase vyplniti, tak že by útok byl velikých obětí vyžadoval. Konečně očekával princ, že město bude hladem přinuceno, vzdáti se, neboť v táboře rakouském bylo dobře známo, kterak jest potravin v Praze již na sklonku, tak že už tisíce koní poraženo býti musilo, aby se nedostatek jinakého masa nahradil.

Avšak očekávání toto se nemělo splniti. V prvních dnech měsíce září obdržel totiž

maršál Belleisle v Praze tajnou zprávu plánu jeho, vyslati armádu Mailleboisova dolního Rýna Praze ku pomoci, od Ludvíka XV. schválen byl, a armáda v počtu 30.000 mužů, že se již na zrychleném pochodu ku Praze nalézá. Hrdě od nyně vyzvání prince Lotrinského, že se vzdá-li Prahu, povolil výminky, které dříve sám navrhoval, a chystal se k odporu, anž se brzkého vysvobození nadohl. Náhlý obrát v chování se vojska hajíceho utvrzoval jej v předpokládání, neboť ode dne 3. září stávala se dělo Rakušanů vždy slabší, až během několika dnů dokonale umlkla. Byť došel princ Lotrinský dne 8. září z Vídně rozkazem od dobývání Prahy upustil a s větším vojskem svého proti Mailleboisovi vytáhl, sledkem toho byla těžká oblehací k Písku odvážena a dne 14. září vytrhnuti Rakušané k Berounu a dále k Plzni, zanechal před Prahou generály Festetiče a F. se čtyřmi pluky uherskými a se dvěma Chorvatů, aby město dále sevřené drželo, roven jim poručeno, aby veškeré obyvatelství z dědin na tři míle okolo Prahy s dobytím a s veškerými zásobami potravními do kraje odehnali, aby obleženým všeliká pomoc k novému zásobování se odňata. Rozkaz tento byl také v celém okolí Prahy s velikou přísností prováděn a sedláci, kteříž k tomu nářkem musili opouštěti statky.

Maršál Maillebois zanechav Porýnské obrany, ač zemi této silné vojsko anglohanoverské hrozilo, dal se rychle s armádou svojí na pochod do Čech a dovedl plátem tak hlubokým tajemstvím zastříti, že se v Dolním Falcku, než Rakušané o s pochodu tomto zvěděli. Ve Frankfurtu se s bezzemým císařem Karlem VII., kterýž se však nikoli jako ke korunovanému císaři, nýbrž jen jako k vasallovi francouzskému choval. Z Frankfurtu táhl dále do Bamberku, kde se s ním armáda pod velením Maurice Saského v severním Bavorsku spojila, a dne 17. září překročil Smrčin; obklíčené sourodáky své v Praze z osady postavení jejich vyprostil. Vtipkáři Pražští nazvali odtud sbor Mailleboisův řádem Lotrinským, neboť týž měl, jako u nás mluvíme řád Trinitářův, za účel, vysvobozovati „zjaté“ v Turecku a v zemích pohanů. Ale Maillebois nevyhověl proto přece jen svému, neboť třeba že byl přes Chrást Francouzů obsazený, do Čech vnikl a

Lokte, slabou obsádkou Chorvátů chráněného, se zmocnil, ustal přece v dalším pochodu ku Praze a vrátil se zase nenadále do Bavorska zpět.

Bylť tažení do Čech beztoho jen nerad podniknul a setkal se v Čechách s netušenými překážkami, které mu v dalším postupu zbraňovaly. Vojsko jeho bylo totiž rychlými a namáhavými pochody z Westfálska nanejvýš utmáćeno, v českých krajích pak zastal úplný nedostatek potravin a píce, kdežto ze Saska se vojsku jeho nic dovážeti nesmělo, za kterouž příčinou saské vojsko hranice své země bedlivě střežilo. Mimo to byly severovýchodní Čechy naplněny lětacími sbory Úhrův a Chorvátův, které jej neustále napadaly, a kdyby se byl, jak ustanoveno bylo, od Chebu k městu Teplici na pochod dal, byl by se snadno ocítil v nebezpečí, že vojskem prince Karla Lotrinského, z Plzně již ku Plané postupujícím, od Chebu a spojení s Bavorskem odříznut bude. Obrátil se tedy z Čech opět zpátky a tím zmařil i smělý podnik maršála Broglia, který byl se 12.000 mužů nedostatečný oblehací kruh na severu od Prahy prorazil a k Teplici spěchal, aby se s Mailleboisem spojil. Vida se sklamána v tomto plánu svém, obsadil Broglie pevný zámek Děčinský několika sty vojáků, zanechal též ve městě Litoměřicích, kde byl marně na pochod Mailleboisův čekal, obsádku a ostatní část sboru svého odeslal zase zpět do Prahy. Sám pak odejel přes Drážďany do Bavorska k vojsku Mailleboisovu, aby nad ním vrehní velení převzal. Maršál Belleisle, který se s ním byl beztoho v neustálých svárech nalezal, byl nyní jediným velitelem v Praze.

Ústup Francouzů z Prahy.

Naděje Pražanův, že nepřátelské obsádky konečně zbaveni budou, se tudíž nevyplnila, ano Francouzové dotírali na oslabený sbor Festetičův tak důrazně, že týž na vzdálenost několika mil od Prahy ustoupiti a jen tím se spokojiti musil, dovoz do Prahy zamezovati. Když ale princ Karel Lotrinský svými strategickými pohyby Mailleboisa z Čech zatláčil a dále do Bavorska za ním vtrhl, vyslal knížete Kristiana Lobkovice se sborem 20.000 mužů ku Praze, aby dílo osvobození země české od obsazení francouzského dokonat. Lobkovic nastoupil v polovici října

pochod ku Praze a obrátil přední zřetel na Litoměřice, kdež Francouzové byli veliké skladiště zásob potravních z okolních krajín sehnali, aby Prahu zásobiti mohli. Za tou příčinou kázal generálu hraběti Wallisovi se 6000 mužů na Litoměřice udeřiti, kde se obsádka 2000 Francouzů po šestidenním marném odporu vzdala a v zajetí upadla. Po úspěchu tomto, jenž obsádku francouzskou i poslední vyhlídky na vysvobození zbavil a ji zase na sebe samu odkázal, přitřhl kníže Lobkovic dne 2. listopadu ku hlavnímu městu českému, kam se také hrabě Festetič se svými roztroušenými sbory přiblížil a hlavní stan na Zbraslavi zvolil.

Takž byla Praha poznovu obklíčena a obyvatelstvo její, řáděním Francouzův a nedostatkem všech životních potřeb takměř již na kraj zoufalství přivedené, s toužebností hledělo dni vstříc, kdy se Rakušané opět města zmocní a panství cizího nepřítel navždy konec učiní. Maršál Belleisle, jemuž po čas vzdálenosti Festetičovy bylo se podařilo, z okolních krajů opět něco zásob do města sehnati, tvářil se však co nejhrději a všude dával na jevo, kterak prý před Rakušany nemá strachu ni nejmenšího a že hodlá v Praze přezimovati, až by jej očekávaný obrat na ostatních polích válečných zase pánem v Čechách učinil.

Předstírání toto bylo arcíť jenom líčené, neboť již byl Belleisle od francouzského ministra vojenství d'Argensona obdržel tajný rozkaz, aby za každou cenu z Prahy vytrhl a vojsko svoje k Chebu přepravil. Za kruté doby zimní, která tehdaž již od října v Čechách panovala, a za poměrů tak nepříznivých, v jakých se Francouzové v Praze nalezali, byl takovýto ústup pravým šílenstvím, ale rozkaz zněl tak určitě, že Belleisle nesměl na to pomýšleti, aby mu vzdoroval. Stůj co stůj naléhali na to ve Versaillu, aby jediným tímto způsobem bylo vojsko francouzské od nečestného zajetí „zachráněno“, a takž činil Belleisle vše, aby rozkaz vlády své se ztrátami co možná nejmenšími provesti mohl. Zachovával jej nejen v úplné tajnosti, ale klamal jak sourodáky své tak i Rakušany všemi možnými opatřeními, aby se domnívali, že Francouzové celou zimu v Praze ztráví. Kníže Lobkovic, jindy ostražitý, dal se skutečně svesti k domněnce, že Belleisle v uzavřeném městě přezimuje, a rozložil vojsko své dále do kraje, kde města a dědiny nebyly ještě tak velice vyssáty a spu-

stošeny, jako tomu v nejbližším okolí Prahy bylo. Ano dal i most přes Vltavu postavený, jenž spojení mezi vojsky na obou březích postavenými udržoval, strhnouti, aby snad dřenicí ledu neutrpěl. Nepřipadlať mu ani vzdáleně myšlenka, že by obsádka francouzská, hladem vymorená, dostatečného šatstva zimního nemající a polovičku mužstva svého v nemocnicích čítající, za kruté zimy z města do spustošeného kraje vytrhnouti a až ku hranicím země se dostati chtěla.

Vévoda Belleisle bedlivým zrakem stopoval toto počínání Rakušánův, které plánu jeho prálo, a potají vše k ústupu z Prahy připravoval. Po několik dní vysílal jednotlivé sbory k výpadům z města a pak dal rozhlásiti, že v noci na 17. prosince veliký výpad proti Zbraslavi podnikne, aby se tamních zásob vojska rakouského zmocnil. Aby úmysl svůj ještě lépe zastřel, nechal brány městské po celý den 16. prosince otevřené, aby každý volně z venkova do Prahy vejíti mohl. Pod trestem smrti však bylo zakázáno, někoho z města pouštět, čímž mnoho venkovanů ve městě zadrženo jest, kteří hořekováním svým celou Prahu naplňovali. V noci na 17. prosince pak sestředil hlavní část vojska svého u bran Strahovské a Bruské, kdežto u ostatních neustále bubnováno a troubeno jest, jakoby se ohlášený výpad tamtudy dít měl. Vojsko k odchodu z Prahy připravené čítalo v celku 14.000 mužů a mělo s sebou 30 děl; na 300 vozech byly vezeny zásoby a každý voják dostal na týden chleba, neboť se vědělo, že po celé cestě až k Chebu ve spustošené krajině žádných zásob nebude lze nalézt. Šest set koní a mezků odnášelo z Prahy zavazadla a hojnou kořist důstojníků francouzských. Belleisle sám, jenž pro střily, jimiž právě byl sklíčen, na koně vsednouti nemohl, následoval vojsko ve voze a později, když sníl vozům jízdu nemožnou činil, na saních.

V Praze zanechal toliko slabou obsádku a veškeré nemocné, které ovšem na obtížný pochod za třeskuté zimy s sebou vzít nemohl. Aby však osud jejich zabezpečil a obyvatelstvo Pražské od možného útoku na ubožáky tyto zdržel, dal v noci před odchodem z Prahy čtyřicet nejpřednějších osobností Pražských z bytův jejich odvésti, aby je jako rukojmí s sebou pojal. Nalezali se mezi nimi hrabě Filip Kolovrat Krakovský, hrabě Jáchym Pacht z Rájova, hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, probošt Svatovítské kapitoly Zdeněk Chřepický rytíř z Modliškovic, appel-

lační radové Neuberg, Agricolla, Nell a Neumann z Puchholzu, rektor university P. Peter, představený jesuitské kolleje v Klementině, jakož i prokurátor řádu jesuitského, několik bohatých měšťanů, dva rabíni, dva židovští bankéři a j. Ti všichni, většinou vyrváni byvše svým rodinám, vsazeni jsou pod silnou stráž jízdnou do vozů a musili ustupující armádu francouzskou následovati, nevědouce, jaký osud je očekává a zdaž se kdy do Prahy budou moci vrátiti.

Před půlnocí vyšlo vojsko Belleislovo z města do mrazu, jenž tehdaž již po několik neděl s neobyčejnou tuhostí řádil, a do sněhu, jehož všude na stopu, v závějích pak ještě výše leželo. Silnice a cesty směrem k Chebu byly od Rakušánův již dříve na všech stranách nesjízdnými učiněny, mosty na nich strhány a mimo to létacími sbory husarů a Chorvátů střezeny. Takž musil Belleisle na postraních polních stezkách cestu vyhledávati, aby se řekám vyhnul, a proto trval pochod po vysočině od Prahy k Rakovníku se táhnoucí dva dny a dvě noci, poněvadž se pro neschůdnost krajiny neustále zatačky činili musily. Kníže Lobkovic dověděl se teprva druhého dne o ústupu Francouzův, nemohl je s větším sborem pronásledovati, ale vyslal všecku jízdu na levém břehu Vltavy ležící za nimi, aby nepříteli všemožně zdržovala a zavazadla mu odnímala, tak že po bocích a při zadním voji přehající armády bez ustání šarvátky byly sváděny.

Od Rakovníka hnul se Belleisle dále ku městu Žluticům, zde však horská krajina dosavadní překážky pochodu zesateronásobnila, neboť leželo všude sněhu v takové výši, že se jím ubozí vojáci po pás brodit musili, vozy pak jeden za druhým vázly a se lámaly, stávající se kořisti Uhrův a Chorvátův, kteří je po celých řadách zapalovali. Utrmácené mužstvo v davěch zůstávalo na děsném pochodu tomto nazpět, hynouc buď mrazem buď šavlí pronásledující je jízdy rakouské, která, ač ji kníže Lobkovic byl největší šetrnost k nepříteli přikázal, nikomu z nebožákův těchto milosti neudílela a každého opozdilce na místě rozsekala. Krvavé výjevy tyto množily se v krajině Karlovarské, kde mosty přes řeku Teplou a Oharku byly strhány, tak že se Belleisle od Žlutic k Toužimí a odtud k Einsiedlu obrátiti musil, ve kterémžto posledním městě též jeden ze zajatých rukojmí, totiž hrabě Pacht z Rájova, následkem krutých svízeli na cestě této zakouše-

ných zemřel. Přes všechny ztráty, jaké vojsko jeho každým dnem vždy více trpělo, poháněl Belleisle trosky armády své ku předu a takž se dostal konečně přes Kynžvart k Chebu, kam desátého dne, ve druhý svátek vánoční, dorazil. Avšak v jakém stavu nalezala se armáda jeho, která s takovou vítězoslavou byla před rokem do Čech vtrhla! Nikdy ještě před tím nebyla žádná armáda na ústupu tak velikých ztrát doznala a teprva zpáteční ústup vojska císaře Napoleona I. r. 1812 od Moskvy rovnal se děsnosti svou a útrapami tomuto ústupu Belleislova z Prahy.

Celá cesta, kterou byli Francouzové z hlavního města českého táhli a jež pro četné okliky své plných třicet mil činila (vzdálenost z Prahy do Chebu činí jen dvacet mil), byla poseta mrtvolami zmrzlých a pošavlovaných vojinů francouzských, jichž tu přes 1200 bídnou smrt nalezlo, kdežto třikrát tolik jich v zajetí Rakušanů upadlo. Zde a onde bylo zřítí celé hromady mrtvol mužstva i důstojníků, kteří tu na kost zmrzlí leželi; jinde se válely řady roztrštěných vozů a u nich sta zmrzlých zdechlin konských — slovem byl to pohled nejohrovnější spousty válečné. Mnoho set vojinů, kteří se přece byli do Chebu dovlekli, zmíralo v tanních nemocnicích, majíce nohy a ruce zmrzlé, tak že jim uřezány býti musily; jiní zšileli neb upadli v horečku, která je předčasně v hrob vrhala. Do šesti tisíc mužův ztratila armáda Belleislova na pochodu tomto a dále ve městě Chebu, počet to, jehož by ani největší bitva nebyla vyžadovala. Ostatní zbytek se zárodkem smrti v prsou, obraz utrpení a bídy neskonale, neschopen k dalšímu bojování, vracel se po týdenním odpočinku z Chebu přes Bavorsko do vlasti francouzské, která byla od započetí výboje proti Marii Teresii 70.000 mužův na bojištích ztratila, mezi nimi květ šlechty francouzské, neboť důstojníci i generálové s mužstvem tytéž svízele snášeli. Výlohy pak na nešťastnou tuto výpravu proti mladistvé dědičce Habsburkův páčili se na miliardu franků, věru neslýchaná to oběť, jakou národ francouzský ošemetným plánům politiky Versaillské a podporování hamižného a nestatečného Karla VII. přinášeti musil!

Maršál Belleisle spěchal z Chebu do Frankfurtu, aby císaři zvěstoval porážku svoji a zdrtil jej zprávou, kterak kralování jeho v Čechách navždy konec učiněn jest. Vina velikých ztrát jeho na ústupu z Prahy nemůže přičítána býti vojevůdci tomuto, leč jen vládě

Versaillské, která mu bez ohledu na panující nepříznivé poměry přísný rozkaz k vytrhnutí z Čech zaslala. S vojskem svým byl by docílil rovněž volného odchodu z Prahy, jako tomu při zbytku obsádky Pražské bylo; na pochodu pak si počínal co nejbezpečněji, aby se ztrátám vyhnul a nepředložený rozkaz Versaillský co nejlépe provedl. Uznávalo se tudíž obecně moudré jeho provedení obtížné úlohy, směšnou přepjatost však bylo, když tehdejší francouzský vyslanec v Hágu markýz Fénelon zpáteční pochod jeho se známým historickým ústupem desíti tisíc Řekův z nitra Persie k Černému moři přirovnával.

V týž den, kdy byl Belleisle do Prahy dorazil, totiž dne 26. prosince, padla také Praha, kde se generál Chevert, jehož jsme byli jako plukovníka při dobytí Nové brány v Praze neznali, s obsádkou svojí Rakušanům vzdal. Maršál Belleisle byl velitelovi tomuto nakázal, aby město jen pod dobrými výminkami a teprva asi osmého neb devátého dne vzdal a v té době vše podnikl, aby se hlavní sbor Lobkovicův v pronásledování ustupujících Francouzů pustiti nemohl. Lobkovic nemoha více chybu svoji napravit, stáhl voje své zase těsněji ku Praze a vyzval obsádku, aby se na milost a nemilost vzdala. Generál Chevert však prohlásil, že královský hrad na Hradčanech vyhodí do povětří a celou Prahu zapálí, nebude-li mu volný ústup povolen, a také dal hned přípravy ku zničení města činiti. Poněvadž odhodlaná povaha Chevertova v táboře rakouském známa byla, a poněvadž kníže Lobkovic nechtěl královně České Marii Teresii na místě královské Prahy pouhou zřeceninou a ssutinu navrátiti, povolil Francouzům výminky jejich, toliko s výhradou, aby všichni nemocní a ranění, kteří by s obsádkou z města vyjíti nemohli, ve vojenské zajetí vzati byli, pak aby veškeré dělostřelectvo, z velké části bavorské a saské, ve městě zanecháno bylo. Obsádka mohla v plné zbroji a s prapory svými vytáhnouti, mimo to opatřeny jí vozy a koňstvo k dopravě zavazadel, k ochraně pak jí slíben dostatečný průvod vojskem rakouským až ku hranicím země.

Chevert se podrobil požadavkům těmto a dne 26. prosince podepsal smlouvu s knížetem Lobkovicem o vzdání města uzavřenou, do níž také to ustanovení přijato jest, aby nikdo z obyvatelův Pražských k vůli chování svému po čas obsazení bavorsko-francouzského stíhán ani trestán nebyl. Dne 28. prosince byla smlouva tato na radnicích všech tří měst

Pražských za jásotu obyvatelstva slavně prohlášena, načež o den později generál Piccolomini tvrz Vyšehradskou obsadil, kam Pražané v davech přes zamrzlou Vltavu spěchali, aby vojsko královny své vítali. Přes novoroční den zůstal generál Chevert ještě v Praze a dne 2. ledna 1743 vytáhla francouzská obsádka, čítající 4846 k pochodu schopných mužů, Strahovskou branou z Prahy k Chebu, kamž ji pluk Wirtemberský provázal. *) Dva tisíce nemocných a raněných zůstalo v Pražských nemocnicích v zajetí.

Takž bylo hlavní město království Českého od toho dne nepříteli zbaveno, vláda „krále“ Karla VII. v Čechách navždy ku konci přivedena a dědičné i pravé panovnické Marii Teresii zase navracena.

Praha za doby obležení.

Po čtrnáct měsíců zůstávala Praha v rukou nepřátelských a plných šest měsíců byla obklíčena a oblehána — již tato neobyčejně dlouhá doba svědčí sama sebou, jakých svízeli a útrap bylo obyvatelstvu jejímu zakoušeti. Málokteré jiné hlavní město v Evropě bylo po tolik měsíců rejdištěm cizí soldatesky a pak zase jevištěm válečných událostí, jež každé obležení a násilné dobývání opevněného města provázejí. Pražané byli po veškerý čas, co trval zápas Karla VII. s Marií Teresií o korunu českou, obětí obou stran a proto vznikly jim hmotné škody a ztráty tak veliké, že podobných ani za tříměsíčního obležení švédského roku 1648 nezakusili. Při tom všem trápila je nejistota vzhledem k budoucnosti, o níž se nevědělo, zdaž panování usurpatora bavorského neb pravé panovnice dědičné v Čechách zaštěpí. Ztráta Slezska právem mohla vzbuzovati obavy, že snad podobný osud stihne také království České, nebude-li štěstí válečné zbraním Marie Teresie přáti, kdežto s druhé strany vyhlídka na panování „krále“ Karla VII., jehož počátek již tak velikých obětí na obyvatelstvu země české vymáhal, taktéž nikterak vábívou býti nemohla. Prvotní nadšení pro Karla Alberta bylo, jak už řečeno, hned v prvních měsících obsazení bavorsko-francouzského z nej-

větší části ochladlo a čím dále tím více v nenávist proti kurfiřtovi a spojencům jeho se obracelo.

Snažiliť se sice mnozí z mužův, kteří se přichylností svou ke Karlu Albertovi nejvíce vyznamenávali, totiž přívrženci tajného řádu zednářského, aby kurfiřtovi smýšlení lidu českého naklonili, ale snahy jejich za takovýchto okolností nemohly trvalého úspěchu dojíti. Mezi přední agitátory v ohledu tomto patřil zmíněný již Karel šl. David, který neunavně ve prospěch nového panovníka působil a nenalezaje v Praze dosti úrodné půdy pro své záměry, mezi lidem českým po venkově síť své kladl a lákavými sliby jej pro Karla Alberta získati usiloval. Lid tento měl ve smýšlení svém nejen Marii Terezií odcizen býti, ale též zbraní proti ní a proti přívržencům jejím se chopiti. K agitaci v tomto směru byl přední zednář český David, nyní nový hejtman kraje Kouřimského a později na místě barona Zhorského též kraje Boleslavského, jako stvořen a on také po celou dobu lživlády kurfiřtovy nade všechny ostatní zednáře a přívržence Karla Alberta činností svou vynikal. Nejvhodnější příležitost k působení takovému se mu naskytla, když rakouské vojsko ke konci června 1742 Prahu obklíčilo; připravovati Rakusanům v zádech nepřiležitosti a tím pozornost i síly jejich tříštiti, konečně pak i drobnou válku v celé zemi proti nim způsobiti: bylo záměrem Davidovým, a takž naklonil dobrodruh tento jak deputaci zemskou tak i maršála Belleisla k tomu, aby jménem císaře Karla VII. byl vydán ke všem stavům království Českého „královský“ patent, kterým se veškeré obyvatelstvo ve městech, městysích a vsích vyzývalo, aby se zbraně proti vojsku rakouskému chopilo.

David sám byl spisovatelem patentu tohoto, jako byl již první pověstný patent kurfiřta bavorského při vtrhnutí téhož do Čech sepsal, a maršál Belleisle za souhlasu kancléře hraběte Kaisersteina zaslal druhý tento patent ke konci června císaři do Frankfurtu ku schválení. Karel VII. podepsal jej v řečeném říšském městě dne 5. července 1742, načež byla v Praze listina tato v českém i v německém jazyku s datem „Ve Frankfurtu dne 5. července 1742“ a s podpisem „Karel“ vytištěna a v tisících výtisků do všech krajů českých rozeslána. O vytištění pověstného druhého patentu tohoto postaral se David opět sám, neboť jakmile byla listina s podpisem císařovým dne 11. července do Prahy došla, vydal se David

*) V Chebu udržela se obsádka francouzská až do dne 9. září 1743, ve kterýž den se hladem vzdáti musila, když byla opevněnému městu tomuto skoro za půldruhého milionu zlatých škod nadělala.

ledující noci se silným oddělením vojska
ouzského do knihtiskárny v kolleji Kle-
nské, kde patent vytištěn býti měl. Stráž
la faktora Slánského, kterýž listinu v obo-
zyku sám vysázeti a vytisknouti musil.
to během noci vykonáno bylo, vzat jest
pod stráž, až patent uveřejněn a po
ch poslech do krajů vyslán byl.

Obsah jeho byl od intrikána Davida chytře
ukovněnost lidu selského nalíčen. Mělť
láci, kteří zde byli vyzváni, aby se cho-
raní proti vojsku Marie Teresie, voliti
z vyšších stavů a vše, čeho se při vý-
vém zmocní, za kořist svou považovati;
poddaným, kteří by se v selském po-
tomto účastnili, bylo ohlášeno osvo-
ní z nevolnictví a po tři léta ne-
nikdo z nich daně odváděti; vůdcům
ených čet těchto pak byly ještě zvláštní
y slibovány.

isař Karel i maršál Belleisle očekávali
rný účinek od patentu takového a ze-
byli přesvědčeni, že zrušení poddanství
lášení svobody stavu selského z veškerých
ů českých pojednou přívržence nového
“ a spojenců jeho učiní. Dovedlť jim
vylicíti dalekosáhlé následky prohlášení
ly lidu selského v Čechách, čemuž prý
od vlády rakouské tak od vyšších sta-
emských vždy tak velice vzpíráno; po-
na četná povstání selská, jimiž se lid
v Čechách poroby poddanské zbaviti
tvrdě, kterak patent, tomuto nejvřelej-
řání lidu selského vyhovující, všeobecné
ní proti Marii Teresii působí, jako tomu
ké bouře selské proti císaři Leopoldovi I.
680 bylo. Proto Belleisle tak rychle
em Davidovým souhlasil a proto císař
ještě rychleji znění navrženého patentu
il. David tudíž triumfoval a pevně jsa-
dčen, že též v lidu selském podobné ví-
slaviti bude, vydal se sám do okolí
a do kraje Kouřimského, aby patent
oval a sedláky do zbraně svolával, ale
v krajině u Brandýsa n. L., kdež si
stan v zámku Brandýsském zvolil, po-
se mu sedláky pobouřiti a několik ozbro-
čet sehnati, které vrchnostenský ma-
v zámcích a v panských dvorech lou-
čaly, ale za krátko od uherské jízdy proti
yslané zase rozprášeny byly.

dvora Vídenského spůsobil patent tento
poplach, tak že někteří z prozíravějších
rův, kteří se od prohlášení svobody lidu
io dalekosáhlých následkův obávali,

Marii Teresii radili, aby sama svobodu stavu
selského prohlásila a úlevu od dosavadních
robot slíbila. Tomu se však opřeli co nejroz-
hodněji šlechticové a stavové, kteří skrácení
svých důchodů se zhrozili a k tomu pouka-
zovali, že by sedláci pak žádných robot ne-
konali, žádných daní neplatili a vůbec vrch-
nostem i úřadům všechnu poslušnost vypově-
děli. Když pak od nich i na to váha kladena
byla, že by tím zemské zřízení v království
Českém změněno býti musilo, což prý se jen
na řádném stavovském sněmu v Praze pro-
vesti může, bylo od návrhu oněch ministrův
úplně odstoupeno a zvítězil zcela náhled stavův
privilegovaných, aby se v poddanských a ro-
botních poměrech v Čechách pranic neměnilo.
V důsledku toho vydán také ihned rozkaz,
aby patent Karla VII. byl všude pálen a roz-
šiřovatelé jeho co nejpřísněji se trestali. Jak-
mile rozkaz tento v krajích českých v obecnu
známost vešel, setkalo se slibování „svobody“
všude s nedůvěrou lidu selského a když ně-
kolik vsí, kde patent přijali, za trest od vojska
vydrancováno bylo, pomáhali sedláci sami pa-
tent páliť. Když pak jeden z emisářův Da-
vidových při rozšiřování plakátů s „králov-
ským“ patentem od rakouské jízdy chycen
a k výstraze všem jiným stát a rozčtvrcen
jest*), bylo již po celé agitaci této veta a
David musil se z venkova s nepořízenou do
Prahy vrátiti. Velezrádný jeho plán rozpadl
se v niveč a „královský“ patent o osvobození
lidu selského zůstal beze všeho účinku v lidu
tomto. **)

Za to pokračoval v Praze ve svém řádění
proti přívržencům Marie Teresie po čas celého
obležení, ale též zde neměly i nejohavnější
jeho řeči a nejslavnější sliby žádného výsledku,
poněvadž právě Pražské obyvatelstvo obsa-
zením francouzsko-bavorským nejvíce trpělo
a nejtěžší oběti hmotné mu přinášeti musilo.
Za takových okolností nedala se k nové dy-
nastii příchyllost síliti, tím méně od kořene

*) Rozčtvrcené kusy mrtvoly byly pak veřejně
na koly nabodány a na každý kus připnut lístek s ná-
pisem „Odpověď královnina na patent kurfiřta Ba-
vorského.“

**) Charakteristické jest pro Marii Teresii, jak
se zachovala k patentu císařovu, jenž měl dle onoho
rozkazu, kdekoli se vyskytne, veřejně od kata spálen
býti. Marie Teresie souhlasila sice s tím, aby byl
pálen, ale nemělo se to díti rukou katovou. „Nalezá
se na něm podpis korunované hlavy,“ psala velko-
vévodovi Lotrinskému, „a taková, byť nám i ne-
přítelem byla, musí vždy v úctě chována býti. Necht
se tedy patent páli, nikoli však rukama nečestnými.“

vzbuzovati. Požadavek šesti milionů, jež byl kurfiřt sněmu stavovskému předložil, zarazil i nejvřelejší přívržence jeho, načež válečné poplatky, od Francouzů městu neustále ukládané, i poslední zbytky náklonnosti ku Karlu Albertovi v lidu Pražském udusiti musily. Když pak vojsko rakouské Prahu obklíčilo a za krátko ve městě nesmírná dražota nastala, pak již dokonce z úst lidu všeho ozývalo se více méně hlasité láni všem, kdož válku tak zhoubnou způsobili a Prahu hlavním jevištěm jejím učinili. Rostoucí nedostatek potravin dotýkal se konečně i nejnižších tříd obyvatelstva, které jinak dosud nebyly ku břemenům válečným přispívati musily, ano naopak při opevňování Prahy a při jinakých pracích, od obsádky podnikaných, dosud dosti hojný výdělek nalezaly. Leč po uzavření města počal trpěti malý stejně s velkým, bohatý s chudým a za nedlouho byly právě chudší třídy při nesmírné dražotě potravin nejvíce stíženy. Opatření Francouzů v té věci konaná pak ovšem nasvědčovala tomu, že vojsko v obleženém městě bude vždy a při všem nejdříve na sebe pamatovati a na těžký osud ostatního obyvatelstva nepříliš dbáti.

Za prvních tří čtyř téhodnů po obklíčení Prahy stačovaly dosavadní zásoby ve městě, poněvadž vojsko francouzské bylo z dalekého okolí města vše do Prahy sehnalo, co se lidu selskému vůbec odkoupiti neb uloupiti dalo. Ale stotisíc lidí vyžaduje denně tak velikých zásob, že se tím i v nejobrovštějším skladišti značná mezera učiní. Nejdříve a sice již ke konci července dostavil se nedostatek píce pro koňstvo, a takž maršál Broglie vydal dne 31. července rozkaz, dle něhož do dne 2. srpna veškerí koně obyvatelstva Pražského z města vyvedeni býti měli a nikdo si pod žádnou zámkou ni jediného více podržeti nesměl. Remeslníkům a živnostníkům, kteří na př. pivo neb potraviny koni dovážeti musí, byl potah od vojska propůjčován. Dne 3. srpna, dle se v maršálova patentu dále, bude všeobecná prohlídka po domech konána, a kdekoli by kůň nalezen byl, měl též ihned zabít a držitel jeho pokutou 500 zlatých trestán býti, kterou do domu vložená vojenská exekuce bez milosti vymáhati bude. Ten pak, kdož by někoho udal, že koně tajně ukrývá, měl náležitý podíl z oné pokuty obdržeti. Další rozkaz zněl v ten smysl, že veškerá píce v soukromých domech složená do vojenských skladišť odevzdána býti musí. Následkem toho bylo v oněch dnech na sta koní, mezi nimi též mnoho krá-

sných jízdeckých, z městských bran vyhnáno a zejména před Poříčskou a Novou branou probíhalo se jich množství, až hladem a vysílením padali a zdechli, načež hnitím mrch těchto za parné doby srpnové vzduch v okolí města velice otravován byl. Za nedlouho došlo ale též na koně vojenské a když dne 8. srpna Broglie tábor svůj na Letné a na pláni Holešovické opustiti musil, zanecháno tam veškeré koňstvo, kterého nebylo právě nejnuttěji třeba, a aby snad nepřítel koní těch užiti nemohl, přeřezali jim vojáci žíly na nohou, aby bídně zhylnuli. Pres tisíc mrch takto zdechlých koní bylo od Rakušanů v opuštěném táboře napočítáno, ač za nedlouho by obležení byli dobře masa pobitých koní těch potřebovati mohli.

Po nedostatku píce dostavil se totiž, jak se snadno dalo předvídati, též nedostatek potravin pro tak četné obyvatelstvo a cena těchže každým dnem úžasně stoupala.*) A při tom se každý ještě šťastným cítil, kdo vůbec za peníze své něco dostati mohl, aniž si lidé potraviny z rukou drali. Proto musily ku každému pekaři vojenské strážě postaveny býti, aby jim hladoví vojáci a ještě hladovější lid chleba z pece nebrali, jako se v přemnohých případech stávalo. Mnozí vojáci byli totiž pekařům chléb násilím brali a židům jej s výdělkem prodávali, posmívajíc se měšťanům, aby hladem posli, neboť voják prý nejdříve zaopatřen býti musí. V nouzi takové bylo nařízeno, konským masem si vypomáhati, a sice počali je nejdříve důstojníci francouzští jísti, aby mužstvu příklad dali, a sám maršál Belleisle, vždy na nejvzácnější lahůdky Pařížské zvyklý, již v červenci dával důstojníkům ho-

*) Ceny potravin v Praze za té doby zachovaly se nám v plakátu, nyní již velevzácném, který vyšel roku 1743 pod názvem „Tabella, ve kteréžto poznamenáno jest, jak při obležení král. města Prahy v měsíci září 1742 rozličné viktualie draze placeny byly.“ Dle seznamu toho stála libra hovězího masa 1 zl. 30 kr. (později vystoupila až na 3 zl.), telecího 2 zl., vepřového 1 zl. 12 kr., skopového 1 zl. 45 kr.; jehně stálo 21 zl., husa 8 zl., kachna 4 zl., kuře 1 zl. 16 kr., sele 14 zl., zajíc 3 zl., pár mladých holubů 2 zl., libra šunky 1 zl. 30 kr., másla 1 zl. 30 kr., kopa vajec 15 zl., žejdlík mléka 36 kr., žejdlík soli 15 kr.; strych chlebové mouky stál 20 zl., dortové 80 zl., hrachu 28 zl., kroup 54 zl., krupice 22 zl., jahel 25 zl.; strych ječmene platil se za 12 zl., ovsy za 8 zl., centnýř sena za 5 zl., otep slámy za 1 zl. 30 kr.; bochník chleba, jindy za 3 kr. prodáváný, stál 12 kr., černý komisní 30 kr., bílý 1 zl. atd. K tomu sluší dodat, že cena peněz byla tehdyž pětkrát vyšší než nyní, čímž se poměr drahoty této k cenám nynějším ještě patrnějším stane.

při níž konské maso hlavní část jídel . Po delší dobu obležení měl maršál ustojnictvo své každého dne otevřenou při níž jídlo ze skývy chleba, kusu masa a sklenice vína sestávalo. Dů- i přicházeli, jak jim toho právě vojenská dovolovala, a stoje pojedše, spěchali a svá místa na hradbách a v bateriích. ěšťanstvu, které zpočátku se štítilo, kon- masa požívati, musilo se to přísně na- a primátorům městským zaslán na za- srpna rozkaz, aby se každý z nich s pa- řezníky do Ovence, kde koně byli nej- poráženi, odebral a tam maso konské yvatelstvo kupoval; leč řezníci Pražští nou cenu nedali se k tomu pohnouti, na ně již nedoléháno. Vojáci francouzští ívali tedy sami porážení koní, jichž tím em tolik padlo, že konečně každá ška- jízdecká na 4—8 koní obmezena byla. tu kůň za 30, 20 a 10 krejcarů, ano i i za 3 krejcarey koupěn býti, ba mládež á často i za 1 krejcar koně kupovala se na nich v ulicích města s křikem a m proháněla, až ubohá hovada padla hla. Ale při rostoucím nedostatku masa pila konečně i cena konského masa, se ho libra za 15 i 18 krejcarů pro- . Po odtáhnutí z tábora na Letné hlavní a nalezala se na Rejdišti ve Starém Pražském při břehu Vltavy, kdež od- ence do 15. září neméně než 7625 koní no bylo. V celku pak bylo za doby ní v Praze 17.600 koní poráženo, tak- antes právem dí: „Praha se stala pravou ící,“ dodávaje k tomu, že též jiná zví- omáci, jako psi a kočky, k potravě slou- k že za krátko nebylo po nich v Praze y, anof je za drahý peníz prodáváno. ž tomu bylo se zásobami vína, které a ve všech klášteřích od Francouzů ny byly; takž musil klášter Svatojirský der vína svého vydati, z kanonie Kar- bylo veškeré víno, po devatenáct let maždované, ve čtrnácti dnech odvezeno, ním klášteřům byly podobně sklepy do í kapky vyprázdněny pod záminkou, vína toho k posile raněných a ne- ch vojinů třeba. méně veliké oběti musila města Pražská ězích přinášeti, jak vysvitá ze zprávy ím plakátu, od magistratu Staroměst- vydaném, kdež se v příčině této dí: ten celý rok 1742 město Praha na ho- penězích dáti musilo: za nevypálení

města 30.000 zl., na fortifikaci města a na vy- chování vojska 6 milionů, v měsících únoru, březnu, dubnu a květnu po 140.000 zl., v srpnu a v září po 150.000 zl., v říjnu 200.000 zl. a proti každému vekslu takové sumy 250.000 zl., dohromady tedy 7,340.000 zl. Měsíční ony dávky byly na každý den rozpočteny a denně musila se ustanovená částka (5000—6700 zl.) do vojenské kasy odváděti, jinak bylo vyhro- žováno rozkazem maršála Broglie ode dne 31. července, že sto mužů bude hraběti Kolo- vratovi, jakožto presidentovi král. dvorní de- putace, a po padesáti mužích každému z měst- ských hejtmanův a primátorův do domu vlo- ženo, jimž se za každý den prodlení po 30 kr. dávatí musí.“ Poplatky tyto musily z největší části od měšťanstva skládány býti, neboť vyšší stavové byli se buď hned z počátku obležení z Prahy vzdálili, buď nemohli po obklíčení města důchody z panství svých, beztoho po- nejvíce spustošených, dostávatí.

Mimo to byly zejména v postranních ulicích města domy od vojáků francouzských vybíjeny a přes všechny zákazy, zvláště v nocích, kdy se nikdo z domu odvážiti nesměl, loupilo se, cokoli vojákům pod ruku přišlo. Do klášteřů přicházely, jak kronika Strahovská dí, k roz- kazu generálního intendanta Sechellessa kaž- děho dne velké vojenské exekuce, někdy až 60 mužů silné, aby z nich všechny zásoby po- travin a píce odvážely. Do benediktinského opatství u sv. Mikuláše ve Starém městě Praž- ském vtrhlo dne 30. srpna oddělení Francouzů pod velením kapitána, udávajíc, že má po skrytých zbraních pátrati, vskutku ale cenných věcí tamních se zmocniti. Ale když ničeho nenalezeno, žádal kapitán sumu 15.374 zl., kterou měl opat složití jako připadající naň část výpalného, jež všem benediktinským klá- šteřům v Čechách uloženo bylo. Klášter, v němž se již od zimy nemocnice francouz- ského vojska nalezala, byl ale již tak vyssát, že exekuce bez výsledku odejítí musila.

V srpnu doléhali Francouzové na obce měst Pražských s novými požadavky, neboť ač se bylo měšťanstvo od práce na hradbách již dříve vykoupilo a každé z měst mimo to 200 zl. téhodně k zaplacení náhradníků při- spívalo, poručeno, že každý měšťan jednoho dělníka, jenž neměl býti pod 16 let starý, ku práci na hradbách dostaviti musí, jinak že co nejprísněji trestán bude. Jiný rozkaz zněl, že každý, nechť stavu světského nebo duchov- ního, veškeré stříbro své, ať spracované neb nespracované, do mincovny odvesti musí, a

u koho by při pozdější prohlídce nějaká věc stříbrná nalezena byla, že nejen stříbro to ztratí, ale též v pokutu 500 zl. propadne. Rozkaz tento povzbudil konečně staršího cechu sklenářského Aloisa Tochtermanna, jednoho z členů magistrátu Staroměstského, kterémuž úřadu beztoho oprávněná výčitka činěna byla, že se násilným požadavkům Francouzů důrazněji neopírá*), k rozhodnému kroku, že se dvanácti měšťany šel k intendantovi Sechellesovi, aby mu prohlásil, že se měšťané příkázanému vydání stříbra nikterak nepodrobí, a nebude-li rozkaz ten odvolán, že se zítra na místě se dvanácti měšťany již se 12.000 rozhořčených mužů dostaví. Ačkoli mu za toto vyhrožování trestem smrti bylo hrozeno, neustoupil Tochtermann od protestu svého, až byl rozkaz odvolán.**)

Leč jiný dekret, aby obyvatelstvo do 5. září do dvou hodin odpoledne odvedlo všechno olověné a cínové nádobí svoje do zbrojnice, aby z něho kule lity býti mohly, měl býti i násilím prováděn, ač Tochtermann právem k tomu poukazoval, že by splnění požadavku tohoto mohlo později Pražanům za dodávání potřeb válečných nepřítelům Marie Teresie vykládáno a trestáno býti. Leč maršál Broglie vyhrožoval, že profos a kat stojí už po-

hotově, aby s vojáky domy prohlíželi, a kde olovo neb cín nalezeno bude, ihned majitele téhož k výstraze druhým před vlastním jeho domem oběsili. Násilí takovému musilo se ovšem měšťanstvo podrobiti, ale Tochtermann docílil rázným vystoupením svým aspoň toho, že měšťané nemusili cín a olovo přímo do zbrojnice odváděti, nýbrž na radnici měst Pražských snášeti, odkud si je vojsko francouzské moci vzíti mělo, aby na Pražany vina nepadla, že kulemi z toho ulitými na vojsko dědičné královny jejich stříleno bylo.

Ale ani tím nebyl ještě všem požadavkům Francouzů konec učiněn, neboť jednoho dne bylo na městech Pražských mimo měsíční dávku ještě 200.000 zl. žádáno a sice jako půjčka na kraje Boleslavský a Litoměřický připadající, kteréž území se ostatně ani v držení vojska francouzského nenalezalo. Když konšel Tochtermann nyní stále jsa mluvčím Pražanův, intendantovi Sechellesovi prohlásil, že takové sumy nelze již mezi měšťany sehnati, odvětil Sechelles krátce, že peníze ty složeny býti musí, nechť je vezmou měšťané kdekoliv. Byla tedy žádaná suma rozdělena v ten způsob, že 46.000 zl. připadlo na duchovenstvo, 55.000 zl. na stavy vyšší, 63.000 zl. na měšťanstvo a 36.000 zl. na židy; když však bylo šlechtě a měšťanům 54.000 zl. sleveno a na židy přeneseno, musili titíž 90.000 zl. složit. Za takových okolností není divu, že veškeré stříbro rodinné bylo z celé Prahy do mincovny sneseno, že se i poslední zlaté a stříbrné třepeň se šatů spáralo a prodalo, jen aby nedošlo k vyhrožovanému drancování města, které se nad hlavami ubohých Pražanův stále jako Damoklův meč vznášelo.

Totéž řádění dolehlo po odtáhnutí prince Lotrinského v polovici září, kdy se Francouzové zase z měst Pražských ven odvažovati mohli, na okolní města a dědiny, kde nepřítelé týmž způsobem peníze a zásoby potravní vydírali a je do Prahy sváželi. Všude, kam se kořistící sbory Francouzů dostaly, bylo zcela jako v nepřátelské zemi loupěno, chrámy a domy vybiřeny a co se z nich odnesti nedalo, zapalováno, tak že se krajiny okolo Zbraslavi, Roztok, Libně,*) Brandýsa n. L., Michle a t. d. právě

*) Mezi konšely městskými, z nichž mnozí byli členy zednářské lože Davidovy, čítal Karel Albert vůbec mnoho přívrženců, z nichž někteří byli tak nestoudní, že měšťanům, kteří si u nich na veliké daně a poplatky stěžovali, odpovídali, kterak prý královna Uherská má dosti peněz, ta že jim to musí vynahradiť: jini opět při protestech proti uloženým dávkám pravili s Pilátem: Co jsem psal, to jsem psal! Ano mnozí z těchto českých Bavorův a Francouzův vyrazovali nepřítelům tajemství úřední a jeden z nich dokonce Sechellesovi pravil: „Milý pane, Čechové jsou jako mokrá houba, která čím více stlačována, tím více vody ze sebe vydává!“ Jiný zase vyrazil Francouzům, když Rakušané od Prahy odtrhli, že v oboře u Hvězdy ukryli titíž mnoho zásob vojenských, do země je zakopavše. Sechelles ihned odeslal do Hvězdy oddíl vojska a přidal mu k ruce tři sta židův Pražských, kteří v oboře kopati měli. A skutečně padlo mnoho ukrytých zásob vojenských Francouzům do rukou.

**) Konšel Tochtermann byl tudíž chvalným opakem spronevěřilcův proti Marii Teresii, zůstávaje po celou dobu obsazení Prahy od Bavorův a Francouzův věrným přívržencem dědičné panovnice království Českého. Oblehacímu vojsku rakouskému posílal častěji zprávy o stavu věcí v Praze, ba osobně, nehledě na nebezpečí, jež mu hrozilo, do hlavního stanu Lobkovicova a Festeticova docházel. Později byl jak od obce Staroměstské tak od Marie Teresie za toto statečné a vlastenecké chování své vyznamenán a r. 1748 do stavu šlechtického s přídomkem „z Treumuthu“ povýšen.

*) Staroměstský obecní statek Libeň byl tak velice spustošen, že ani jediné hospodářské stavení na něm neporušené nezůstalo; s věže zámku tamního byly i hodiny odneseny a z pivovaru kotel, jenž byl 3000 zl. stál, rozbit a jako měď po kusech prodáván. Škoda, jediné na tomto statku způsobená, páčila se na 136.798 zlatých.

poušti podobaly. *) Během září a října bylo z okolí Pražského tímto způsobem přihnáno do města 2374 volů, 2893 krav, 9734 skopců a 7356 vepřů, obilí pak přivezeno přes 97.000 strychů vymláčeného a ve snopích bez počtu, tolikéž množství mouky, luštěnin a t. d. Obilí ve snopích bylo pak v ulicích a po domech mláceno a od služebnictva důstojníkův prodáváno, jen že peníze za ně brali důstojníci, aniž to za dobrou kořist svou prohlašovali. Následkem toho ulevila drahoty v Praze a okolo sv. Václava přiváželi venkované již zase tolik potravin do města, že nastala láce jako před obležením.

Ale dostatek tento netrval dlouho, neboť již dne 3. října, kdy se uherská jízda opět ku městu přibližovati počala, nikdo již do Prahy dojížděti nemohl, a dřívější drahoty v míře ještě zvýšené nastala. A když za nedlouho i kníže Lobkovic s armádou svoji zase ku Praze přitrlh a ji se všech stran oblehl, že všeliké spojení města s venkovem přerušeno bylo, počaly nahromaděné zásoby, které beztoho jen pro vojsko určeny byly, opět řídnouti, kdežto v obyvatelstvu předešlá nouze a konečně i hlad řádití počaly. Opakovaly se tu v sevřeném městě tytéž výjevy, jako na začátku září a konské maso stávalo se vždy hledanějším, jen že teď ani dostatečného koňstva v Praze nebylo. Chudina se po ulicích více potácela než chodila a „co Praha stojí,“ dí Zelantes, „nebylo v ní tak hrozné bídy vidáno.“ Dne 19. října vypravuje týž dále, naříkal sobě jakýsi muž veřejně, že hladem jest nucen děti svoje zabiti; jakási žena pak chtěla tři svoje dítky do řeky vhoditi, a ve všech domech klečeli lidé, prosíce o kus chleba.

Ve všech kostelích, ač v nich Francouzové byli již dne 2. září všechna kázání zapověděli, modleno se za vyproštění z útrap těchto, a poněvadž obsádka francouzská své stále porážky při výpadech z města účinku tohoto modlení připisovala, byla konečně i návštěva chrámů lidu zakazována. Vůbec chovali se Francouzové po všecken čas pobytu svého v Praze v kostelích velmi neslušně, lezli v nich

přes lavice, ano v jednom chrámě surový vojín i na kazatelnu vystoupil a směšnými posuňky ostatní nevázané soudruhy své obveseloval. V chrámě Svatovítském opět jednoho dne bavorský důstojník šel ku sv. přijímání; bera se z lavice k oltáři, vzal z nedopatření klobouk vedle sedícího Francouze a ten pak k němu přikročiv, právě když ústa ku přijetí sv. hostie otvíral, dal mu tak silný políček, že mu ihned krev z nosu téci počala. Vůbec nezapřeli Francouzové vrozenou lehkovážnou povahu svoji ani za doby nejkřutějších svízeli při dobývání Prahy vojskem rakouským; o dotíravém jejich chování se k pohlaví ženskému byla již dříve zmínka učiněna, později i za nejprudší kanonády tato lehká mysl jich neopouštěla, a když kule kolem nich jen sršely, hvízdali si v bateriích a zpívali neb tančili, kdežto obyvatelstvo smrtelným strachem trnulo. Od veřejné tabule u maršála Belleisla přicházeli důstojníci s výskotem na hradby a když se jednoho dne několik ženštin na Strahovskou bránu odvážilo, aby přihlíželi výpadu vojska francouzského, dali jim galantní důstojníci právě nabitá děla proti Rakušánům vypáliti; ženštiny ochotně se toho chopily, aby prý ukázaly, že jsou dobře francouzsky smýšlející, ale rány se vesměs cíle svého minuly. Když v polovici září venkovské obyvatelstvo zase do Prahy docházeti mohlo, činili si Francouzové posměch ze selského kroje ženských a na náměstí Malostranském sázeli důstojníci selkám čtyrrohé čepice na hlavu, šašky s nimi tropíce. Když dne 7. října vedli dominikáni s Hradčan procesí po ulicích, při čemž družičky sochu P. Marie nesly, objímali francouzští důstojníci veřejně dívky tyto a hubičkující je, průvodu se nestoudně posmívali.

Tolary s podobiznou Marie Teresie, kdykoli je do rukou dostali, okázale líbali, pravice, že tím vzdávají hold svůj spanilé královně Uherské, která by prý zasluhovala býti Francouzkou. Druhého dne po podepsání smlouvy o vzdání města Chevertem tančil jeden z Francouzů po Malostranském náměstí, pokřikuje při tom lámanou češtinou na tamní hokyně: „Francouz přeč, Lotrink pojď sem!“*)

*) O vandálském pustošení kláštera Břevnovského psal P. Bonaventura Piter, professor bohosloví v klášteře tomto, dne 6. října 1742 svému otci do města Police: „Co se dotýká vojny, my u velikém strachu jsme; dne 18. září v noci v 1 hodinu ráno na středě vypadli Francouzové z Prahy a dorazili na náš klášter tak hřmotně, že zvyvrátivše všechny dveře a okna, co našli, všechno pobrali, a celý klášter vyplundrovali tak, že veliké knihy v Praze po krejcaru a po grešli prodávali.“

*) Zde jest na místě podotknouti, kterak hokyně Pražské, které se ovšem nejvíce s francouzskými vojáky stýkaly, za celoročního obsazení města naučily se francouzsky hovořiti a hoši po ulicích francouzské písně zpívali. Jinou památkou na okupaci francouzskou zůstalo slovo „dalamánek.“ neboť

S výjevy těmito kontrastovala přísnost, jakou mnohdy nastupováno proti vojákům, kteří se buď proti kázni buď proti cizímu majetku prohřešili. Tak bylo za doby, kdy Francouzové ještě v táboře u Ovence leželi, mnoho vojinů pro podobné přestupky na stromech tamního stromořadí oběšeno; dne 7. září byl vojin, jenž svého společníka v bytu zastřelil, na justicii uprostřed Konského trhu stojící více zaškrčen než oběšen; dne 7. října časně z rána stihl týž osud jiného, jenž byl v jednom z chrámů Pražských kříž ukradl. O čtyři dni později byl vydán rozkaz, že každý voják, který by kde nějakou potravu ukradl, oběšen býti má, což se stalo následkem toho, že několik vojáků chtělo měšťance Barboře Möllerové nakoupené housky uzmuti, z čehož povstal pravý „ženský boj“, neboť množství žen se sběhlo, pomáhající Möllerové, která jako Vlasta stále hrozila, že první Belleislovi nůž do těla vrazí, že se Francouzům velkého vzbouření lidu bylo obávati. Již po několika dnech byl pak jezdec francouzský oběšen, který byl kdesi dosti chatrný klobouk odcizil. Dne 13. prosince spustilo se třináct vojáků s hradeb, aby k Rakušánům přešli, ale třináctý měl neštěstí, že spadl a zlámav si nohu, chycen byl, načež také na šibenici dokonat. Podobnou smrtí trestán byl francouzský jeden pekař, na něž se prokázalo, že menší chleba prodával. Také několik osob z obyvательства Pražského bylo popraveno a sice byl jistý Staroměstský řezník na šibenici na Konském trhu oběšen, že maso draže než za ustanovenou cenu prodával;*) rozsudek smrti byl mu připnut na prsa a jelikož se na témže podpis Belleislův nalezal, posmívali se Pražané potají, že též maršál na šibenici visí, jak prý toho dávno zasluhuje. Na téže šibe-

Francouzové chléb takto pečený nazývali „pain d'Allemagne“, z čehož zkažené „dalamánek“ vzniklo.

*) O popravě této zaznamenal řeholník kláštera Karlovského takto: „V Praze léta Páně 1742 dne 4. Decembris ve svátek P. Barbory za času toho od Francouzův, panujících nepřátelův, oběšen byl na Konském trhu naproti Špinkovému domu jeden měšťan Staroměstský a spolu řezník. Jiřík Adam Kopejtko, pro dosti malý vývažek masa, jenž scházel na váze. Ale nebylo by se to stalo, kdyby pekař jejich francouzský o půl libry nebyl chybil a měl chléb lehčí a nevážný, tehdy pekaři se nemohlo odpustiti pro jeho velkou chybu a protož z té příčiny musili oba trpěti a oba na jednom čekaně, to jest sloupu, jeden s jedné, druhý s druhé strany oběšení a zaškrčení byli, toliko s tím rozdílem, že pekař dle rozsudku spravedlnosti a řezník z pouhé závisti nepravě pro Francouze viseti musil.“

nici byla dne 19. října oběšena jakási těhotná židovka, která prý francouzskému důstojníkovi několik dukátů ukradla; exekuce tato stala se beze všeho výsledku a když za nedlouho nevina nešťastné ženštiny na jevo vyšla, dostalo se rodině její pouze toho zadostučinění, že mrtvola oběšené byla židům k poctnému pohřbení odevzdána.

Konečně jest se třeba zmíniti o škodách, způsobených ve městě při dobývání, které později taktéž na mnoho milionů zlatých byly páčeny, nehledě ani ku spoustě, v jakou byly přivedeny veřejné budovy a chrámy Pražské, jichž k vojenským účelům zneužito a způsobem vandalským v nich hospodařeno. Nejvíce trpěly dělostřelbou Rakušánův Hradčany a Malá strana, poněvadž na tyto dvě části města střelba dohyvatelů byla soustředěna a také Francouzové na této straně Prahy nejvíce útokům rakouského vojska vzdorovali. Staré město, ve středu Prahy ležící a Novým městem obklopené, trpělo dle polohy své nejmeně, rovněž jako Nové město jen částečných škod na hradbách a domech svých doznalo. Tím hůře to však dopadalo na Hradčanech, jež při vysokém položení svém za přední terč dělostřelbě rakouské sloužily, neboť právě tam nejvíce baterií francouzských rozestaveno bylo. Jak prudká střelba na baterie tyto vedena byla, vysvitá z té okolnosti, že již do dne 6. září bylo v nich 27 děl buď zničeno buď ku střelbě neschopnými učiněno. Do konce září padlo do Prahy v celku 48.700 dělových kulí a 29.800 pum, které množství ohňů způsobily. Zvláště pumy dělaly v bateriích francouzských tak veliké škody, že zkušeni a staří důstojníci se přiznávali, kterak podobných spoust nebyli ještě v žádném válečném tažení zakusili; padloť kdysi jedinou pumou v jedné z baterií Hradčanských devět mužů mrtvých, jindy zase pět v baterii u kapucínského kláštera stojící, což Pražané za spravedlivý trest pokládali za to, že Francouzové se všech chrámů Hradčanských střechy sházeli. Při střelbě tak vydatné není div, že paláce na Hradčanech vypadaly od kulových děl jako řešeta, zvláště pak západní strana paláce Černínského byla poseta kulemi, jichž v okolí do tisícův nasbíráno. Polovička měšťanských domů na Pohořelci byla v ssutiny obrácena, že se z nich obyvatelé hned v prvních dnech vystěhovati musili; ostatní část byla již dříve od Francouzův pobořena, aby se na místě jich baterie stavěti mohly a takž se celý Pohořelec podobal jediné hromadě rumu a trosk. Ne-

méně trpěly kostel a klášter Strahovský, dělům rakouským přímo na ráně stojící.*)

Také hluboko do Malé strany litaly kule a jedna z pum roztrhla se uvnitř paláce Lobkovického, z něhož se byl právě den před tím maršál Broglie do bezpečnějšího paláce hraběte Hřáně z Harasova na Velkopřevorském náměstí přestěhoval. Chrám Svatovítský a královský hrad Pražský, ač jich Rakušané při střelbě své co nejvíce šetřili, přece také mnohých pohrom utrpěly, rovněž jako ostatní vynikající budovy Hradčanské a Malostranské. Největší škody ovšem vykazovaly hradby, v nichž několik průlomů učiněno bylo, jež Francouzové vždy jen stěží dovedli zase zahraditi; pozdější oprava těchže nákladu několika stotisíc zlatých vyžádala.

Přes všecku spoustu tuto vítali však Marii Teresii oddaní Pražané úspěchy dělostřelectva rakouského, neboť každou ranou přibližovalo se vysvobození z krutého stavu jejich a každý den, kdy střelba Rakušanův odpočívala, byl jim děsnějším, než kdy rána za ranou následovala a kule do ulic města jen dštily, neboť každý takový den oddaloval splnění nadějí jejich, že konečně od hladu vysvobození budou. Nesnesitelné postavení toto pak bylo ještě zhoršeno tím, že hned v říjnu neobyčejně krutá zima nastala a mnoho sněhu napadlo, tak že nyní též o palivo nouze byla, následkem čehož obsádka francouzská všecky domy v Praze vybíjela, aby si téhož zjednala. Bez milosti byl obyvatelům odnímán nábytek z pokojů a nádobí dřevěné z kuchyní, aby se rozštípalo na oheň, při němž se vojsko na hradbách a v ulicích hrálo, neboť za třeskutých

mrazů té doby přes dvě stě stráží na stanovištích svých pomrzlo, kdežto v nemocnicích denně 40, 50 i 60 mužů zmrálo. Za takových ztrát snadno lze uvěřiti, že při jedné přehlídce vojska pět pluků francouzských dohromady jen 1300 mužů čítalo, což bylo jednou z hlavních příčin, že maršál Belleisle ústup z Prahy chystal, chtěl-li vůbec ještě aspoň zbytky vojska svého nazpět do vlasti dopravit.

Dne 15. října slavili Pražané jmenoviny Marie Teresie ve vší tajnosti, „jako tomu u prvních křesťanů bylo“ (jak Želantes dí), štěstí zbraním jejím přejíce, jak to také plakáty za noci na rozích ulic přilepené hlásaly, jež ovšem od Francouzů ihned strhány byly. Tím hlučněji slavila obsádka francouzská v den 4. listopadu jmenoviny lžikrále Karla III., čehož si ale již nikdo z obyvatelstva nevšímal. Z počátku prosince objevovaly se vždy více známky toho, že se Francouzové k odchodu z Prahy chystají, neboť důstojníci šmahem vše prodávali a zásobami potravin se zaopatřovali. Dne 17. prosince ráno pak již každý věděl, že ohlašovaný útok na Zbraslav jest jen pouhou zástěrkou k ústupu Belleislova a že se zbytek obsádky za nedlouho vzdáti musí. Avšak ještě po deset dní mělo řádění Francouzů v Praze dále trvati a velitel jejich generál Chevert nastupoval na obyvatelstvo týmž bezohledným způsobem, jako tomu za maršála Belleisle bylo. Již dne 18. prosince musil z každého domu býti vyslán jeden muž k prosekávání ledu pod Vyšehradem, aby se snad Rakušané po zamrzlé Vltavě do města nedostali, a práce tato trvala až do 26. prosince, na kterýž den prosekávači ledu domů poslání jsou, an prý mír již uzavřen jest. V den před Štědrým večerem vyslal totiž Chevert vyjednavatele svého ke knížeti Lobkovicovi a tu pak ujednána smlouva o vzdání města, jak jsme se o tom již byli zmínili. O druhém svátku vánočním, kdy smlouva tato s obou stran podepsána byla, mohli Pražané opět veřejně provolávati slávu Marii Teresii, jejíž panování toho dne v osvobozeném hlavním městě českém opět zahájeno bylo.

Dne 28. prosince byla kapitulace slavně prohlášena a téhož dne v poledne generál Piccolomini obsadil Vyšehrad, načež v den 2. ledna 1743 touže dobou, kdy poslední Francouzové pod Chevertem Strahovskou branou z města vycházeli, kníže Lobkovic slavně do Prahy vjel. Ve skvělém průvodu vešel v čele dvou pluků jízdy, tří pluků pěchoty

*) Knihovník kláštera Strahovského P. D. Čermák sděluje ve svém spisu „Premonstráti v Čechách a na Moravě“ (str. 108) o spoustě na Strahově způsobené takto: „Strašný stav panoval na Strahově, bolestný byl pohled na chrám a klášterní stavení, jež oboje nemilosrdně rozstříleno. A jak také neměl klášter Strahovský hlavně utrpěti, když v Praze uzavření Francouzové s výšiny zahrady klášterní a královští s výšiny „na Andělkách“ na sebe střídali, an ubohý klášter mezi oběma stranami nepřátelskými se nacházel. V zahradě přízemní chodby křížové praskla puma, čímž všechna okna chodby té, krásnými starými malbami opatřená, zničena jsou; jiná puma praskla před provisorátem, čímž tehdejší provisor klášterní značně na hlavě poraněn jest. Opat P. Gabriel Kaspar musil se s 16 bratřími utéci do profesního domu jesuitů na Malé straně a když se 14. září opět vrátili, měli až k pláči smutný pohled na tuto staroslavnou budovu. Chrám, konventní stavení, opatství, vše leželo v zříceninách, kaple sv. Vojtěcha celá zničená. Škoda katastrofou touto způsobená pátla se na více než 100.000 zlatých.“

a šesti setnin granátníků Vyšehradskou branou do města, vítán jsa nekonečným jásotem lidu Pražského, jenž v něm nejen zástupce pravé panovnice své, ale též osvoboditele z dlouhých útrap spatřoval. Přes Dobyteč trh, Vodičkovou ulici a Kanským trhem, pak přes Příkopy, Prašnou branou a Celetnou ulici, dále přes náměstí Staroměstské, Jesuitskou ulici a přes kamenný most brali se vítězové na Malou stranu, kde se kníže Lobkovic v Thunovu paláci v Ostruhové ulici ubytoval. Po celé cestě voláno nadšeně „Sláva Marii Teresii!“, při čemž četné hudební sbory hrály. Praha byla osvobozena, panství „krále“ Karla VII. v Čechách byl navždy konec učiněn.

Pokutování protivníků Marie Teresie.

Konec panství Karla VII. v Čechách, jak vzdáním Prahy již nezvratně a pro všechny budoucí časy byl způsoben, přivodil také zlé dny všem těm, kdož se byli jednáním svým ve prospěch bavorského pretendenta koruny české proti dědičné panovnici Marii Teresii provinili. Ovšem byl k naléhání oněch šlechticův českých, kteří byli po čas obležení vládu Karla Alberta tvořili, hlavně pak šl. Davida, jenž příští svůj osud předvídati mohl, pojat ve smlouvu, mezi francouzským generálem Chevertem a rakouským vojevůdcem knížetem Lobkovicem uzavřenou, též článek toho znění, že nikdo z obyvatelů Prahy, neb kdo se vůbec za doby obležení v tomto městě zdržoval, pro příchynost svoji k císaři Karlu VII. ani stihán ani trestán býti nesmí; leč přemnozí z těchto českých Wittelsbachovcův nedůvěřovali příliš vítězům rakouským a proto spatřovali jen v rychlém útěku jedinou spásu a to aspoň po tu dobu, než by se bezpečně seznalo, jakým způsobem bude Marie Teresie proti předním přívržencům Karla Alberta nastupovati. Zároveň s obsádkou Chevertovou, která dne 2. ledna 1743 pochod z Prahy k Chebu nastoupila, uklidilo se tedy potají z Prahy též mnoho osob kompromitovaných, které se obávaly, že by s nimi týmže způsobem nakládáno býti mohlo, jako se stavovskými rebelly proti Ferdinandovi II. roku 1621.

Mezi provinilci těmito byl nejpřednějším šl. Karel David, proti kterému všeobecná nenávisť obyvatelstva města Prahy a dalekého okolí obrácena byla. Také on chtěl se z Prahy potají uchýliti na venkov a pak do

Drážďan se odebrati, aby tam v bezpečí dalšího průběhu věci vyčkal a pak dle potřeby do Bavor uprchl, jako byli hrabě Kaiserstein, hrabě Paradis a jiní šlechticové učinili. Již několik dní před tím byl odeslal svou rodinu z Prahy na Vysokou Lhotu, kam se pak později též sám odebrati chtěl. Za jitra dne 1. ledna 1743, než ještě Chevert se zbytkem francouzské armády Prahu opustil, vypravil se v lehkém kočárku o jednom koni, jež byl za velké peníze sehnal, z domu svého na Malé straně, aby útěk na Vysokou Lhotu nastoupil, ještě než by Rakušané všecka města Pražská obsadili. Netušil, že k rozkazu Novoměstského magistrátu dva soudní zřízení, adjunkt Sperling a písař Krocín, již od několika dnů každý krok jeho sledují, aby útěk jeho zamezili a jej zatkli. David jel postranními ulicemi Nového města, sledován jsa oběma zřízení, ke kterým se cestou baron Ubelli připojil, který pak dle své instrukce spěchal napřed na Vyšehrad, aby tamního rakouského důstojníka ve bráně na příchod uprchlíka upozornil.

Pln hořkosti nad tím, že úloha jeho v Čechách jest rovněž dohrána, prchal David z hlavního města českého, kterému byl tak veliké zlo způsobil; vidina jeho, uvesti do království Českého nový rod panovnický, rozplynula se jako fantom, on sám byl nyní psancem, který, chycen byv, pouze nečestnou smrt na popravišti očekávati mohl. Prozatím kojil se bezpečnou nadějí, že se mu podaří z Prahy uprchnouti a že nepozná Vysoké Lhoty dostihne. Leč v tak zvané francouzské bráně na Vyšehradě zachvátila jej Nemesis, neboť upozorněný na rakouský důstojník šl. Zedtwitz kázal Davidův kočár zastaviti a uprchlíkovi z téhož vystoupiti. David zbledl na smrt a chtěl se zachrániti, udal důstojníkovi nepravé jméno, dokládaje, že jest šlechtic, který chce knížeti Lobkovicovi své podrobení se oznámiti. Leč stihatelé zjistili osobnost jeho a takž byl David jat a před velitele tvrze Vyšehradské knížete Piccolominiho uveden. Po krátkém výsledku byl dopraven do hlavního stanu na Zbraslavi, kdež uzavřen pod přísným dohledem ve dvoře Zbraslavského preláta. Když pak nejvyšší velitel kníže Lobkovic oznámil zatčení jeho magistrátu Novoměstskému, byl v několika dnech na to bývalý krajský hejtman šl. David do žaláře v radnici Nového města Pražského převeden, aby s ostatními rovněž v Praze zatčenými provinilci očekával rozhodnutí soudní komise, která v krátce na

to k vyšetřování celé vzpoury proti Marii Teresii zřízena byla.

Druhého dne po odtáhnutí Francouzů z Prahy byly v chrámě Svatovítském na Hradčanech u přítomnosti nespočetného množství lidu konány slavné poděkovací bohoslužby, které kapitolní děkan Mauric Martini obětoval. Veškeré rakouské vojsko shromáždilo se na Vlaském náměstí na Malé straně, načež s hlučnou hudbou Ostruhovou ulicí taktéž táhlo do hradu, kamž pak i kníže Lobkovic v šestispřežném voze přibyl, aby církevní slavnosti přítomen byl. Při Tedeum na konci slavné mše sv. zpívaném zazněla střelba z děl a ve všech městech Pražských provolávána poznovu sláva Marii Teresii, jejíž vláda téhož dne v Praze zase fakticky počala. Hned po skončených bohoslužbách na Hradčanech dal totiž kníže Lobkovic prohlásiti královský patent, jímž veškerá správa záležitostí zemských opět hraběti Janu Arnoštovi Šafgočovi svěřena byla a zároveň všem stavům a obyvatelům Pražským se zakazovalo, bez dovolení nejv. purkrabí město opustiti. Jiným patentem ode dne 4. ledna byly veškeré magistráty Pražské suspendovány a na jich místě zřízení jsou městští komisaři, kteří měli nejen veřejné a politické záležitosti v obci spravovati, ale též veškerá nařízení nejv. purkrabí a nově zřízené komise vyšetřovací prováděti. *) Týmž způsobem byl též akademický senát vysokých škol Pražských jakožto soudní stolice suspendován a někteří členové jeho od vyšetřující komise ve vazbu vzati. **)

Tato komise vyšetřovací stala se nyní tribunálem, k němuž nejen zaky veškerého obyvatelstva v Čechách obráceny byly, ale také v cizině obecná pozornost hleděla. Již ze zřízení komise bylo totiž zjevno, že Marie Teresie nehodlá vyhověti prvnímu článku smlouvy s generálem Chevertem uzavřené, jenž beztrestnost všem přívržencům Karla Alberta zaručoval. Ve Vídni stáli pevně na tom, aby

*) Ve Starém městě Pražském byli komisaři těmito čtyři členové dřívější rady městské: Václav Vejvoda, František Petr Piatti, Jan Kamil Marusius a Vilém František Krausenek. Ale výmínečný stav tento netrval dlouho, neboť již dne 14. února 1743 byli magistrátové zase v úřady své dosazeni a instalováni.

**) Mezi nimi nalezali se professoři práv dr. Therer z Thererheimu, prokurátor zemský Schellhorn a Mikuláš Königsmann, kterýžto poslední k rozkazu komise dne 19. února do akademického vězení v Karolinu vsazen, ale již dne 7. dubna jakožto nevinný propuštěn byl.

aspoň ti z nich byli trestáni, kdož se nejvíce proti pragmatické sankci a proti dědičné panovníci byli provinili; Marie Teresie pak byla velice rozhořčena na šlechtu českou, jež byla od rodu jejího vždy tak hojně a před jinými vyznamenávána a v době rozhodné tak nestatečně ve věrnosti své k rodu Habsburskému obstála. Proto mrzela se na uzavření smlouvy se Chevertem a pouze osobnost knížete Lobkovice to byla, jež generála tohoto zbavila nemilých následků ukvapeného jednání jeho, ať by každý jiný vojévůdce byl za to s velitelství svého ssazen býval. Smlouva a podmíněný jí svobodný odchod Francouzů z Prahy nedaly se již odčiniti, a takž se ustanovila Marie Teresie na tom, že aspoň ustanovení jejího o amnestii nebude šetřiti. Aby pak krok takovýto, jenž ovšem byl porušením smlouvy, poněkud byl odůvodněn, rozhlašovalo se, že kapitulace byla bez vědomí a svolení královny uzavřena, a že tudíž k dodržení téže zavázána není — výklad to, který před soudem dějepisu arcíř neobstojí, neboť kníže Lobkovic byl smlouvu uzavíral jménem Marie Teresie a nalezal se zároveň v postavení takovém, že s druhé strany vším právem za splnomocněnce královnina pokládán býti mohl.

Kníže Lobkovic nenamítal však nic proti zřízení komise vyšetřovací, v jejíž čelo byl postaven nejv. purkrabí hrabě Šafgoč, ač víme, že i tento hodnosta nebyl všeliké viny prost, ať též on byl Karla Alberta na Hradčanech vítal a pak mu plnomocenstvím holdoval. Dalšími členy komise byli: tajný rada hrabě Ferdinand Kolovrat, náměstek kancelářův hrabě Rudolf Kořenský, pak dvorní radové Jan Křištof ryt. Jordán a Jan Jindřich ryt. Komořanský; tyto členové měli provinilce z vyšších stavů vyšetřovati, kdežto pro obžalované ze stavu měšťanského byla zřízena zvláštní komise z devíti členův appellačního soudu Pražského, kteří byli věrnost svou k rodu rakouskému po celou dobu obsazení bavorsko-francouzského osvědčili. Nalezaliť se mezi nimi appellační radové hrabě Breda, baron Sternfeld, dr. Höpfinger a dr. Hennot, jímž aktuár Jan August Öpitz jakožto zapisovatel přidělen byl.

První prací vyšetřující komise bylo, všechny obviněné osoby stavu šlechtického z Prahy na statky jejich vypověděti, kde doručení obžalovacího spisu očekávají a na ně pak písemným obhajováním svým odpověděti měly. Internace tato stihla především ony přísedící appellačního soudu, s předsedou téhož hrabětem

Václavem z Kokořova v čele, kteří byli i po čas obsazení jmenem Karla III. v Praze dále úřadovali. Byli to mezi jiným hrabata Karel Kolovrat, Heřman Černín, Antonín Bubna, František Vratislav, František Věžník, František Josef Pachta a j., jakož i několik radův appellačních. Týmže osudem byli postiženi přisedící velkého soudu zemského, mezi nimi velkopřevor řádu maltéžského hrabě Königs-egg, dále hrabata Prokop, Kolovrat, Ferdinand z Kokořova a Filip Šternberk ze stavu panského, Maxmilian Bechyně z Lažan, Josef Rašín z Riesenburka, Maxmilian z Wiedersperka, Václav Dobřenský, Václav Obitecký a j. ze stavu rytířského. Po těch následovali četní členové královské komory, lénního soudu a zemského výboru, konečně pak z vyššího duchovenstva kníže-arcibiskup Pražský hrabě Arnošt z Manderscheidu, probošt Chřepický a děkan Martini. K tomu přičítá sluší ještě všechny šlechtice, kteří se byli osobně k holdování Karlu Albertovi do Prahy dostavili, tak že se všech obviněných do několika set čítalo.

Hlavním svědectvím proti všem byly listiny a protokoly, jež byla vyšetřující komise na Hradčanech zabavila, k čemuž se pak družila četná tajná udání, jimiž zvláště jakýsi Ferdinand Schindler komisaře zásoboval, udává zejména na arcibiskupa, na členy kapitoly Svatovítské, na některé šlechtice a měšťany Pražské, čím se byli ve prospěch Karla Alberta provinili. Vyšetřování trvalo po dva měsíce, ve kteréž době také největší část obviněných své obhajovací spisy komisi odeslala. Mnozí hájili se tak neohroženě a dovedně, že ihned z obžaloby propuštění a v pře-dešlé dvorní a zemské úřady své zase dosazení jsou, jako tomu bylo u nejv. zemského hofmistra hraběte Štěpána Kinského, u hrabat Filipa Gallasa, Václava z Kokořova, Františka Vratislava, Františka a Leopolda Šternberkův a mnohých jiných. Ano i president „dvorní deputace“ hrabě Filip Kolovrat a ostatní členové tohoto sboru byli úplně bezvinnými nalezeni, poněvadž se jim podařilo prokázat, že úřad svůj jediné ku prospěchu země zastávali a častěji se rozkazům francouzských velitelů opírali. Podobným způsobem byli skoro veškerí členové soudu appellačního a velkého soudu zemského zase v úřady své dosazení.

Za to se však nepodařilo obhájení jiným vynikajícím osobám, jež za přichylnost svoji ku pretendentovi buď sesazením s úřadu buď

vypovězením ode dvora trestáni byli. Na prvním místě zde sluší uvést arcibiskupa hraběte Manderscheida, který na svůj statek Břežanský internován byl a Marii Teresii při korunovací její na královnu českou korunu na hlavu vstaviti nesměl;*) dále hraběte Františka Josefa Vrbnu, který byl kurfiřtovi jakožto ředitel stavovského sněmu, zemského soudu a zemských desk sloužil a za to ztrátou úřadů těchto a vypovězením z Prahy trestán jest; také hrabě Khuenburg, jenž byl kurfiřta jakožto komoří do Frankfurtu provázel, jakož i hrabata Karel Morzin, František Clary a Václav Pötting stížení týmže trestem a vypovězením. Rovněž přišli o své úřady Maxmilian Bechyně z Lažan, přisedící soudu zemského, hradní hejtman Jan Václav Markvart z Hrádku a mnozí jiní, kteří se po čas pobytu Marie Teresie v hlavním městě českém nesměli do Prahy dostaviti.

Při všech ostatních obžalovaných zjistila vyšetřující komise, že se byli buď v poli buď v úřadech svých činně ve výboji Karla Alberta proti Marii Teresii účastnili, a protož měl o vině jejich pravidelný soud rozhodnouti. Poněvadž pak mnozí z nich byli ze země prchli, vydán jest dne 1. března 1743 edikt, kterým byli před zvláště zřízený soud k zodpovídání se předvoláni. Soud tento byl sestaven ze členův soudu appellačního pod předsednictvím nejv. purkrabí hraběte Šafgoče a úřad král. prokurátora zastával při něm Jan Kristian šl. Štolz, kdežto proslulý právník Dr. Josef Azzoni byl obhájcem obžalovaných. Souditi se mělo dle hrdelního řádu soudního ode dne 16. července 1707, který na zločiny uražení Veličenstva, vzbouření a zemězrády trest smrti ustanovoval. Dvorní rada Jan František rytíř Turba vypracoval pro soudní dvůr tento pamětní spis, v němž líčil odboje stavův českých proti císaři Ferdinandovi I. roku 1547 a proti císaři Ferdinandovi II. roku 1620, a podobné jednání s provinilci navrhoval. Soudní dvůr pak také ve smyslu tomto rozsudky své pronesl.

Hlavním z obžalovaných byl nepřítomný hrabě Jan Václav Kaiserstein, jenž se jakožto nejvyšší kancléř při dvoře Karla Alberta pro-

*) Po deset let zůstával arcibiskup v nemilosti a teprve když Marie Teresie roku 1754 do Prahy přibyla, aby ústav šlechticů na Hradčanech založila, směl se opět ke dvoru jejímu dostaviti, což mu hlavně přimluvou hraběte Kounice, příbuzného jeho, způsobeno bylo. Od té doby pak byl u dvora zase velice vyznamenáván.

jevil co neúhlavnější nepřítel Marie Teresie a jakožto velmistr „bavorské“ lože zednářské v Praze nejvíce členův šlechty české a předních měšťanů Pražských v řady protivníkův jejich převedl. Za to byl ztrátou cti, statků a hrdla potrestán a při dopadnutí svém v Čechách měl smrti rukou katovou propadnouti. (Rozsudek tento, ač od Marie Teresie potvrzený, nebyl přece vykonán, neboť Kaiserstein dostal roku 1746 své hodnosti a statky zase nazpět, jen že se do rakouských zemí již vrátiti nesměl.) Týž trest stihl hraběte Jana Václava Paradisa, který byl od Karla Alberta prvním dvorním radou u dvorské kanceláře, komořím a tajným radou jmenován a hlavně vydíráním daní v zemi české pro kurfiřta se provinil; byl na útěku svém z Čech od rakouského vojska chycen, do Prahy dopraven a zde do žaláře v Bílé věži na Hradčanech vsazen. Leč trest smrti nebyl ani na něm vykonán, nýbrž odvezen jest do vazby v Novém Městě za Vídní, v níž se ještě roku 1744 nalezal.

Dále byli ku trestu smrti odsouzeni hrabě František Ferdinand Kolovrat Novohradský, jenž byl znám jakožto úhlavní protivník Marie Teresie, o níž jednou při veřejné hostině v Praze tak hanlivě mluvil, že jej přítomný zajatý důstojník rakouský políčkem potrestal; poněvadž byl ale ku Karlu Albertovi utekl, nebyl ani na něm trest tento vykonán a Marie Teresie uspokojila se zabavením jeho statků, z jejichž výnosu však choti jeho, která se byla s dítkami dobrovolně do vlasti vrátila, ročně 2000 zlatých vypláceti dávala. Týž rozsudek byl vydán proti hraběti Martinu Michnovi z Vacinova, jenž byl do bavorských služeb vstoupil a již se do vlasti nevrátil; konečně pak i proti dvěma mladým hrabatům z Bubna, Kazimiru Ferdinandovi a Františku Václavovi, kteří přehnuvše z Čech k bavorské armádě se přidružili, ale po uzavření míru Císařského roku 1748 zase do Čech vrátiti se směli. Z těchto šesti rozsudků na smrt nebyl tudíž ani jediný vykonán, ba většina odsouzených byla, jak vidno, dříve nebo později zase na milost přijata a veškerý jejich trest záležel v tom, že se nesměli ke dvoru Marie Teresie dostavovati.

Doživotní vazbou byl trestán svob. pán Karel Deym ze Střítěže a odvezen na pevnost do Temešváru v Uhrách, kdež za nedlouho zemřel. Baron Jan Ferdinand Vunšvic, jenž od kurfiřta přijal úřad hejtmána Nového města Pražského a svým dvěma synům kázal do

vojska bavorského vstoupiti, nedostavil se po útěku svém do ciziny před komisi a odsouzen jest ku ztrátě veškerého jmění a ku věčnému vypovězení z Čech. Hrabě František Václav z Vrtby a syn jeho Jan Josef pokutováni byli na penězích a sice musili oba dohromady stotisíc zlatých složit; tento pak byl mimo to z appellačního soudu vyloučen. Dále byl peněžitou pokutou stížen hrabě František Václav Bubna, otec svrchu zmíněných dvou důstojníků v bavorském vojskě, který musil 50.000 zlatých zaplatiti; vypovězení pak byli oba bratři Václav a Jan hrabata Lažanští (z nichž onen byl husarský pluk do pole proti své královně postavil), baron Václav z Rossi, Baltazar a Jindřich Kosteletští ze Sladové, baron Karel Pergler z Perglasu a několik jiných šlechticův.

Universitní professor a advokát Pražský dr. Norbert Therer z Thererheimu, jenž byl ze členův akademického senátu nejvíce kompromitován, anož se naň prokázalo, že byl nejen nepřítele činně podporoval, ale též potupné řeči proti Marii Teresii pronášel, ztratil své akademické hodnosti i advokacii a byl ze všech zemí rakouských vypovězen. Registrátor zemských desk Jan Václav Schleichert byl za to, že dobrovolně vydal nepřátelům desky zemské, aby z nich panství duchovních řádů a výtěžek seznatí mohli, odsouzen k doživotnímu vězení na Spilberku u Brna. Mnozí byli svéjednoduchým vypovězením ze země trestáni nebo k vazbě delší neb kratší odsouzeni; jiným opět, jako hraběti Jindřichu Mansfeldovi, jenž byl do ciziny prchl, pak se ale dobrovolně vrátil a činů svých litoval, byla přestálá vazba za trest počítána. Také jedna ze šlechticův českých a sice ovdovělá hraběnka Marie Augusta Kinská, která byla se do Frankfurtu uchýlila a tam službu dvorní dámy u choti Karla VII. přijala, pokutována jest ztrátou veškerého jmění a vypovězením ze země. Některé šlechticny, jako kněžny Mansfeldová a Fürstenberková, pak hraběnka Paradisová, byly v příbytecích svých střeženy, dokud vyšetřování proti nim skončeno nebylo.

Ze stavu měšťanského bylo také mnoho osob, jež ponejvíce za doby noční byly ve svých domech zatčeny, ve vazbu vzato a do vězení v radnicích Pražských vsazeno; takž seděli ve Staroměstské radnici první městský radní Jan Šásek, jenž byl za doby obsazení Prahy veškeré účty obecní vedl a vypsané dávky městské do francouzské pokladny od-

váděl*); dále městský sekretář Konstantin Laroque, čtvrtní Josef Straka, usedlí měšťané a živnostníci Václav Schöpf, Leopold Ziegler, Valentin Ender, Jan Schmidtpauer, František Heiligsfeldt, Jan Weber se svou manželkou Jitkou a Josef Klenka; v Novoměstské radnici uveznění Václav Svoboda, Václav Boro-
vička, Antonín Černohorský, Štěpán Aller (jenž ve vězení tomto zemřel), Leopold Kubeccius, Václav Heim, jakož i rychtáři František Kaplánek z Řečic a Kayser z Poličky; na Malostranské radnici pak seděli vedle zmíněného již registrátora Schleicherta měšťané Jan Stauderer, Ondřej Krassner, Dominik Toniolo, Kristian Olecký, František z Bodenberka a Jindřich Kanoldy. Valná většina jich byla po skončeném vyšetřování propuštěna, jen Leopold Ziegler a Václav Svoboda (kterýž byl usvědčen, kterak veřejně pravil, že se z Prahy vymrskati dá, bude-li velkovévodkyně Toskánská a královna Uherská také královnou v Čechách), byli veřejně vymrskáni a několik jiných ze země vypovězeno.

Z úředníkův při úřadě král. místodržících, kteří se byli v službách Karla Alberta potřebovali, sesazeni jsou s úřadů svých sekretáři Rübner, Danzer a Šťastný, kancelisté Schuhbauer, Petr Schönplugg z Gamsenbergu a onen Kunz, který byl, jak dříve sděleno, provolací patent „královský“ ve městech Pražských prohlašoval. Konečně byla též židovská obec Pražská ve vyšetřování vzata, poněvadž byla po čas obležení nepřátelské vojsko penězi podporovala; ale vykoupila se složením 150.000 zl. od dalšího trestu, přičemž Marie Teresie však si nemohla více získati a musila pro zpronevěřilé jednání své později mnoho zakouseti, jak dosvědčují vypovídací dekrety proti židům v Čechách, o čemž ještě podrobnější sdělení podáme.

Nejtěžší obvinění však spočívalo na Karlu šl. Davidovi, jehož agitaci pro kurfiřta Karla Alberta byli jsme již obšírněji dolíčili a jemuž mimo jiné i zatčení a úmrtí krajského hejtmana Mladoty ze Solopisk, jakož i stíhání jiných, Marii Teresii věrných úředníků právem za vinu přičítáno jest. Dále zjištěno naň, že hlavně on k nemilosrdnému vydírání obyvatelstva Pražského podnět dával a při tom jednou

veřejně k měšťanům hrozbu pronesl, že teprva tehdaž budou k odvádění berní a poplatků povolní, až jich tři sta na vlastních domech v Praze pověšeno bude. Za velezrádu pokládáno mu sepsání obou patentů kurfiřta bavorského, kterými lid český byl proti Marii Teresii pobuřován, jakož po celou dobu obsazení Prahy David veřejně Marii Teresii hanlivými řečmi urážel, chlubil se, že již sedláky na venkově proti ní pobouřil a je podnítil, aby se zbraní chopili. Konečně za doby obležení stále rozhlašoval zprávy o porážkách vojska rakouského, vysílal na svůj groš stále vyzvědače do tábora Rakušanův, udržuje tajné spojení maršála Belleisla s francouzským vyslancem v Drážďanech, ano i po odchodu Belleislovi zprávy z Prahy mu dosílaje.

Po celou dobu vyšetřování, které čtyři měsíce trvalo, choval se David týmže drzým spůsobem, jenž jej byl za doby všemohoucnosti jeho v Praze pověstným učinil; vyhrožoval městskému rychtáři, že na jaře císař s armádou 160.000 mužů zase do Čech vtrhne a Prahu do základů vyvrátí, bude-li mu (Davidovi) jediný vlas na hlavě skřiven; dále se odvolával na přirozené a mezinárodní právo a tvrdil i nyní ještě stále, že nároky Karla Alberta na korunu českou jsou úplně oprávněny. Slovem líčil veškeré zločinné jednání své jakožto výplyv ryzeho vlastenectví a užíval všech prostředků rabulistiky, jaká hlavní stránkou povahy jeho byla. Vyšetřujícími komisary, kteří proces jeho zvláště vedli, byli appellační radové hrabě Breda, baron Sternfeld, dr. Höpfinger a dr. Hennet, jimž byl aktér Jan August Opitz jakožto zapisovatel přidělen. Neméně než 102 otázky byly mu předloženy a v době od 6. února do 19. dubna třináct výsledků, vždy po několik hodin trvajících, bylo s ním zavedeno.

Nejdříve popíral David všelikou vinu, odvolával se k tomu, že vždy jen k rozkazu Bavorů a Francouzů jednal. Ano snížil se až k udavačství proti jiným osobám, z nichž mnohé pak skutečně ve vazbu vzaty jsou. Popíral, že by byl velezrádný patent kurfiřtův sepsal, udáváje, že prý týž vyšel z pera francouzského generála Renau-a, také prý nikdy nepsal ony dva listy, jež byly v příbytku jeho nalezeny a v nichž služby své Belleislovi a Sechellesovi nabízel i rakouské vojsko bandou lupičů nazýval, neboť prý byly tyto listy od bavorských důstojníků psány a v příbytku jeho zanechány. Podobně ničemnými vytáčkami snažil se též ostatní části obžaloby

*) V příčině těchto účtů byl Šasek později zapleten v nemilý proces, jenž skončil teprva roku 1745, když byl Šasek platnost veškerých položek, jež mu za nesprávné vyčítány byly, přísahou za pravé stvrdil.

vyvrátiti, vida ale, že dosavadní způsob obrany jeho bez úspěchu zůstává, dal se v pravý opak a počínal si tak zbaběle, že se soudcové s ošklivostí od něho odvraceli. Plakal, vrhal se každé chvíle na kolena, prose pozdvíženými rukama a třesoucím se hlasem za milost, a přiznával se konečně ke všemu, co mu bylo za vinu kladeno, jen aby byl při živobytí zanechán. Zapíral, že kurfiřtovi přísahu věrnosti složil, a když mu pak namítnuto bylo, že měl tedy tím více věrnost k dědičné panovnici zachovati, odvolával se k tomu,

kterak prý holdováním stavův zemských všichni ostatní poddaní v zemi kurfiřtovi věrností a poslušností zavázáni byli. Když mu bylo konečně předestřeno, že sedláky k odboji vybízel a rakouské úředníky ve vazbu bral, svaloval všecku vinu v té věci na rozkazy Bavorů a Francouzů, dle nichž prý se chovati a je vykonávati musil.

Dne 19. února odevzdal soudcům obsáhlý spis obranný, v němž nejdřív uváděl všechna literární svá díla (jichž celkem šest, vesměs v jazyku německém vydal), odvolával se k zá-



Cheb roku 1743.

sluhám svým o rod Habsburkův a konečně vyvracel veškeré články obžaloby naň vznesené. Dále udával zde, kterak prý nikterak nehodlal z Prahy přehnouti, nébrž osobně se rakouskému velitelovi dostaviti; maršál Belleisle prý jej chtěl s sebou z Prahy vzíti, aby ho v bezpečí do ciziny uvedl, on prý však jako pravý vlastenec nechtěl Čechy opustiti. Také prý mu Francouzové nedali z Prahy odejíti, když mu hraběnka Sternberková do Brandýsa n. L. psala, aby k ní na Častolovice přijel a královně Marii Teresii se podrobil, načež prý mu odpuštění zaručeno bude. Veškeré skutky za vinu mu kladené konal prý jen k vyšším rozkazům a není prý tudíž za ně zodpověden. Ku konci poukázal k tomu,

že mu po čas oblehání Prahy rakouští vojáci statek a zámek jeho Vysokou Lhotu spustošili a škodu více než 16.000 zlatých tamže mu způsobili.

Jak malá váha ale na tento obhajovací spis jeho kladena byla, vysvitá z té okolnosti, že již téhož dne (19. února 1743) rozsudek nad Davidem pronesen byl. Zněl v ten smysl, že „má Karel David pro své mnohé a opěťované těžké a nectné zločiny na obyčejné popravní místo vyveden, zde jiným k opovržení a k výstraze, sobě pak k zaslouženému trestu po useknutí pravé ruky (kterou byl při rozšiřování buřičských patentů hřešil) sťat, potom tělo jeho čtvrceno a na šibenicích, na čtyřech hlavních silnicích Pražských vztyče-

ných, pověšeno, hlava pak na čekanu na popravišti nabodnuta a při ní ruka přibita, jeho veškeré jmění pak pro královský erár od královského fisku zabaveno býti.“

Tím však nebyl proces Davidův ještě skončen, neboť k odvolání jeho byly s ním nové výsledky zavedeny, které však měly za výsledek, že byl rozsudek dne 14. června 1743 v plném znění potvrzen. Za týden na to byl rozsudek ten Davidovi poznovu v přítomnosti všech členů vyšetřující komise přečten a zároveň doloženo, že jej královna Marie Teresie, která té doby v Praze meškala, potvrdila. Současně bylo Novoměstskému magistrátu nařízeno, aby všechny přípravy k vykonání exekuce zařídil, jakož i dodne 25. června na čtyřech hlavních silnicích Pražských šibenice postavití dal, na kterých by rozčtvrcené tělo delinkventovo rozvěšeno bylo. David vyslechl rozsudek dosti klidně, ba z jeho dalšího chování se lze souditi, že mu některý zednářský soudruh, kterých se, jak víme, tehdy v Praze jak mezi šlechtou tak mezi úředníky stále ještě mnoho nalezalo, potají dal sdělit, kterak sice královna několik rozsudků na smrt potvrdila, zároveň ale všem takto odsouzeným milost udělila, neboť byla výslovně prohlásila, že k vůli odboji proti panování jejímu nemá ni jediná krůpěj krve prolita býti.

V ustanovenou dobu bylo popraviště na Dobytčím trhu před Novoměstskou radnicí zřízeno a čtyři ony šibenice postaveny. Veškerá Praha hleděla nastávající popravě se zadostučiněním vstříci, neboť vše upomínalo ještě na děsné útrapy za doby obležení, jejichž původ z velké části Davidovi přičítán byl. Ale ještě dne 27. června, ba i za časného jitra v den k popravě určený byl David vyslýchán a pak o 9. hodině dopolední dne 28. června z vězení svého na popraviště vyveden. Byl se k poslední cestě své oděl v oblek slavnostní, totiž v kabát z červeného aksamitu, bohatě zlatem vyšíváný, v hedbávné spodky a punčochy, ve střevíce se zlatými přeskami, na hlavu pak si vložil mohutnou paruku alonžovou, jakoby se k nějaké dvorní slavnosti ubíral. Tisíce a tisíce Pražanův tísnilo se na náměstí před radnicí a každý se divil statečnosti, s jakou se odsouzenec na popraviště ubíral. Zde se jej předseda soudu ještě jednou tázal, setrvává-li na své výpovědi a chce-li na ní umřít, k čemuž David pevným hlasem přisvědčil. Po té byly delinkventovi oči zavázány (ve zprávě očitého svědka této

exekuce se dí, že si David vlastní rukou svým bílým kapesním šátkem oči zavázal), načež mu kat kázal, aby poklekl a pravou ruku, která před stětím jeho ufata býti měla, na špalek položil.

Osudný okamžik nastal. David vztáhl pravici na špalek, kat pozdvihl lesklý svůj meč do výše, tu však zvolal přítomný komisař appellační rada dr. Vojtěch Höpflinger vysokým hlasem: „Milost!“ Kat sklonil meč a exekuce skončila způsobem nekrvavým. David strhl si rychle obvazek s očí a vzhopiv se, políbil, jak sám ve svém děkovacím připsu ode dne 7. července 1743 dí, „po vyvolání milosti appellačnímu radovi jmenem J. K. M. ruce a pronesl slabým jazykem a s nejpониžnějším srdcem své díky.“ Na to byl do dřívějšího vězení svého nazpět odveden, kde mu přečti král. rozhodnutí, že jest mu trest smrti v doživotní žalář na pevnosti Budínské proměněn. Ušel tudíž smrti nečestné, ale na místě, aby se byl s osudem svým smířil, počal poznovu drzé pikle strojit a vyzývavě se chovati, anť ve zmíněném již připsu *) žádal, aby byl v Praze vězením zůstaven, jelikož prý má silný otok na koleně a veliké bolesti v životě. Když ale komise lékařská k němu vyslána byla, aby zdravotní stav jeho vyšetřila, ukázala se obě ona udání jako lživá a zemští fysikové a lékaři podali své dobré zdání v ten smysl, že David jest zcela zdrav a že tudíž beze všeho nebezpečí cestu do Uher nastoupiti může.

Na další jeho žádost, aby mu do vězení byly poslány knihy, bílé prádlo a šatstvo, odpověděl král. prokurátor Jan šl. Strolz ve své zprávě ode dne 13. července, kterak „jest se diviti drzosti, pýše a domýšlivosti tohoto opovázlivého člověka, který na místě, aby pokoru a lítost jevil, za učeného muže se pokládá a přece ani latinské sepsání sestaviti nedovede, své dílo o feudálním právu do slovně ze Struvia opsal a od prokurátora Wilhelmho si je opravití dal; pročez mu nemá žádných knih býti vydáno, šatstvo pak má takové jako každý jiný vězeň nositi.“ Při tom také zůstalo a současně vydáno veškeré jeho movité jmění král. fisku a zabaveny jeho

*) Na spisu tom, chovaném při obsáhlých aktech procesu Davidova v archivu c. k. místodržitelství, jichž jsme při líčení míru užili, podepsal se David plným jmenem „šlechtic“, kterýžto predikát však cizí rukou přeškrtnut jest: také ve všech ostatních listinách procesu jeho se týkajících jmenuje se jen Karel David a nikdy „šlechtic“.

dům na Malé straně i statek Vysoká Lhota, který byl ještě téhož roku za 10.000 zl. prodán hraběti Janovi z Vrtby, jenž jej ke svému panství Konopištskému přivtělil. Choť Davidova podala sice dne 27. července 1743 a opět dne 27. ledna 1744 z Lišnice žádost král. místodržícím, v níž za to prosila, aby jí byl statek Vysoká Lhota přirčen, an prý byl za věno její koupěn, žádost její však byla zamítnuta. Měla po choti svém dvě nezletilé dcerušky, není však o dalších osudech těchto pozůstalých Davidových nic více známo. Nečestná památka na velezrádce zachovala se však dodnes v pojmenování bývalého statku jeho, neboť lid nazývá od té doby Vysokou Lhotu vždy jen „Lhotou Davidovou“.

Poněvadž král. rozhodnutím ode dne 14. července 1743 nejvyššímu purkrabí a dvorní radě vojenské ve Vídni nařízeno bylo, aby učinili, čeho jest třeba ku převezení Davida na pevnost Budínskou, dostal ke konci srpna soudní adjunkt Novoměstského magistrátu Sperling rozkaz, aby delinkventa z Prahy do Vídně převezl a tam další ustanovení král. české dvorní kanceláře očekával. Dne 31. srpna vydal se Sperling s Davidem, jež desátník a čtyři vojáci střežili, na cestu z Prahy do Vídně, která je přes Habry, Jihlavu a Znojmo vedla a dle pozdějšího účtu Sperlingova nákladu 179 zl. 5 kr. vyžadovala. Dne 7. září byl David odevzdán do vojenské káznice ve Vídni, v několika dnech pak odvezen jest na pevnost do Budína, kde osobnost jeho zcela zanikla. Marná byla jeho naděje, kterou až do poslední chvíle v Praze choval, že mu mocní jeho soudruzi zednářští milost vymohou. *)

*) Zde jest na místě, zmíniti se o tehdejších ložích zednářských v Praze, z nichž ona Davidova lož „bavorskou“ zvána byla, poněvadž přední členové její, jak už řečeno, nejhorlivěji v Praze ve prospěch kurtiřta bavorského působili. Lože „rakouská“, jejímž velmistrem byl hrabě Künigl, zachovala i po čas obsazení bavorsko-francouzského věrnost k rodu Habsburskému a proto dostalo se jí ku přínulvé choti Marie Teresie velkovévody Františka Lotrinského, jak vědomo, též zednáře, té výhody, že mohla ve svém zřízení dále setrvati a ve spojení vejíti s velkou loží Vídenskou, dne 17. září 1742 veřejně zřízenou. Výhody této použil hrabě Künigl k tomu, aby provedl opětne spojení všech tří loží Pražských, což se mu také podařilo; lože Davidova „u tří hvězd“ a její Litoměřická filiálka „Sincerité“, které byly mezitím vstoupily ve spojení s velkou loží v Berlíně, musily tohoto spojení se vzdáti a přistoupení s druhou loží Pražskou, tak zvanou „neutrální“, k loži hraběte Künigla, která pak byla s velkou loží Vídenskou spojena. Po spojení tomto prohlášena jest sjednocená lože za „provinciální“ loží českou, které

Takž ukončena jest veškerá exekuce na protivnících Marie Teresie v Čechách způsobem nekrvavým, jenž neměl nic společného s pokutováním odbojných stavův českých roku 1621. Proto lživým byl protest vypovězencův českých, jež titěž roku 1748 kongresu Cášskému proti Marii Teresii podali, ošemetným způsobem v něm pišice, která prý roku 1743 v Praze neméně než 21 hlav na popravišti padlo; rovněž nepravá byla udání o mučení věznův, o odsouzení mnohých k veřejnému metení ulic, ku práci trestnické atd., podobně jako nepodstatné bylo tvrzení, která prý „přísná inkvisice trvala až do příchodu Prusův do Prahy roku 1744.“ Marie Teresie nepotřebovala takovýchto násilnických prostředkův, aby za panovnici království Českého byla uznána; po vytrpených strastech obsazení bavorsko-francouzského hnula jí všecka srdce česká jako pravé dědičné královně české vstříc a v krátké době byl jak ve hlavním městě tak ve veškerých ostatních Čechách dřívější pravidelný řád zaveden. Výminečný stav v Praze, dekretem ode dne 4. ledna 1743 zavedený, byl již dne 14. února opět zrušen, neboť téhož dne byly, jak už řečeno, magistráty měst Pražských zase v úřad svůj uvedeny a dne 17. dubna též akademický senát veškeré viny sprostěn a v působnost svoji dosazen. Akademické mládeži pak, která se činností svoji ve studentské legii byla vyznamenala, slíbeno, že při udělování míst úřednických přední zřetel na ni brán bude. Města Pražská, za oblehání dělostřelbou tak valně poškozená, snažila se všechny zevnější známky kruté doby roku 1742 opět vyhladiti a dědičnou panovnici svoji co nejdůstojněji ve zdech svých uvítati.

bylo dáno jméno lože „u tří korunovaných hvězd“ a s vyloučením politiky již jen původní směr v filantropické sledovala. Malostranská lože „u tří hvězd“ však i po tomto sloučení trvala tajně dále, leč řídila se již jen zásadami skotskými a když jí ostatní lože zakázaly užívati názvu „u tří hvězd“, nazývala se pak loží „u tří sloupů“. Provinciální lože Pražská působila i po pozdějším zákazu po celé panování Marie Teresie dále, až pak za Josefa II. zase veřejně vystoupila. Význam působení zednářského v době zápasu Karla Alberta s Marií Teresii jest v líčení našem poprvé na světlo uveden a pouze tímto vlivem se vysvětlují počáteční úspěchy Karla Alberta v Čechách a najmě v kruzích šlechty české, která se jen piklemi zednářskými, z Francouzsko a z Bavorska zlatem podporovanými, tak velice oblouditi dala.

Korunování Marie Teresie.

Ještě než v Čechách po odtáhnutí Francouzův roku 1743 opět pravidelný řád ve všech oborech správních zaveden byl, Marie Teresie z Vídně odeslala královské dvorní komisi do Prahy zvláštní reskript, daný dne 2. února 1743, tedy právě za měsíc po odchodu posledních Francouzův z hlavního města českého, jímžto uváděla obyvatelstvu země české k vědomí, kterak hned po nastoupení vlády své měla pevný úmysl, dáti se v Praze co nejdříve na království České korunovati; k nemalému zármutku jejímu že však nepředvídané vpády nepřátel provedení tohoto úmyslu překazily a až dosud je zdržovaly. Ale nyní, když s pomocí Boží nepřátelské toto násilí v království Českém zase přestalo a královské hlavní město Praha opět své dřívější volnosti nabylo, že se rozhodla na tom, v den 25. dubna z Vídně na cestu do království Českého se vydati, dne 29. dubna slavně do Prahy vjeti a pak dne 12. května na království České dáti se korunovati.*)

Za tou příčinou vydala dne 5. února 1743 další královský reskript, kterým se všeobecný korunovační sněm na druhou polovici měsíce března do Prahy svolával. Sněm tento sešel se dne 29. března na královském hradě Pražském a to za velikého účastenství členův všech čtyř stavův království Českého, pak deputace stavovských z Moravy a z pozůstalé části Slezska, jak tomu při každém generálním sněmu zemí koruny České bývalo. Pouze zástupci Chebska nebyli tehdež na sněmu přítomni, poněvadž se město Cheb toho času stále ještě v držení vojska francouzského nalézalo a městská rada tanní Marii Teresii posud za královnu českou neuznávala. Královskými komisaři na sněmu tomto byli hrabě František Jindřich Slik, nejvyšší maršálek v království Českém, hrabě Josef Kinský, nejv. komorník zemský, a rytíř Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, podkomorí zemský. Direktorem sněmu byl jako obyčejně nejv. purkrabí hrabě

*) Zprávu o opětném dobytí Prahy obdržela Marie Teresie ve Vídni dne 29. prosince 1742 a radost její nad tím byla veliká, že hned druhého dne na to dala ve velechrámě sv. Štěpána sloužití slavnou mši sv. s Tedeum, načež ke dni 2. ledna 1743, ač to byl ještě čas postní, pozvala veškerou šlechtu k nádhernému karuselu v cis. jízdárně, v němž se osobně účastnila a drahocenné dary dámám a kavalírům při tom udílela. Po karuselu pak jela v čele všech účastníků ulicemi města Vídně do dvorního hradu, kde skvělý, až do rána trvající ples následoval.

Jan Arnošt Šafgoč. Po přečtení obvyklých královských proposicí závodil na sněmu tomto každý ze sněmovníkův v okázalém osvědčování věrnosti a oddanosti k rodu Habsburskému, jen aby všeliká spoménka na nepořádný sněm stavovský z prosince roku 1741 zahlazena byla.

Nejdříve vyslovili shromáždění stavové „pravé své královně a dědičné paní nejponížejší poděkování, že ona podle příkladu svých nejjasnějších předků tento veřejný sněm rozepsati a podle nabytých nadání a starožitných chvalitebných zvyklostí zase otevřiti, hlavně ale, že ona toto své věrně poddané království České, obzvláště ale svou královskou stolicí, totiž město Prahu, od tak veliké nespravedlivých nepřátel moci a nátisků pod ochranou Nejvyššího prostředkem své vítězné zbraně nejmilostivěji osvoboditi ráčila.“ Dále sněm na důkaz radosti nad tím, že královna Marie Teresie do Prahy přijeti a zde se na království České korunovati dáti ráčí, povolil na tuto cestu její z Vídně do hlavního města českého stotisíc zlatých, kteroužto sumu stavové z vlastního měšce dáti se uvolili, aby znuzení poddaní obtěžováni nebyli. Pouze židovstvo v Čechách mělo k ní dle obvyklé dávky své přispěti, kdežto Kladsko a Chebsko byly z ní vypuštěny, poněvadž ono již Prusku postoupeno a toto od Francouzů obsazeno bylo. Dále svolen byl korunovační dar v obnosu desíti tisícův dukátů, kterýžto dar královně od stavovské deputace, k tomu zvláště zřízené, na královském hradě Pražském pohlán býti měl. Ostatních předmětův jednání sněmovního dotkneme se blíže, až činnost sněmovní od roku 1741 podrobně vypisovati budeme; bylať v první části zasedání sněmovního roku 1743 všecka pozornost stavův k nastávající korunovací obrácena a současně konány velikolepé přípravy ku slavnému uvítání mladistvé panovnice v Praze.

V neobyčejně skvělém a četném průvodu, k němuž se veškerí hodnostové dvora Vídněského, několik uherských biskupů a magnátů, jakož i vyslancové benátský, sardinský, pruský, anglický, ruský a polský připojili*), nastoupila Marie Teresie s chotěm svým velkovévodou Františkem a s dvouletým korunním

*) Pepežský nuncius Baluzzi vyjel z Vídně o dva dni dříve a jel do Prahy přes Litomyšl, kam dne 24. dubna přibyl a slavně tam přivítán byv v zámku hraběte Trautmannsdorfa přes poledne se zdržel.

princem Josefem ráno dne 25. dubna z Vídně cestu do Čech, která se s neobvyklou na tu dobu rychlostí dala. Byl první nocleh konán již na moravské půdě ve Znojmě, kde hrabě Collalto královnu skvěle pohostil; druhého dne 26. dubna Marie Teresie vstoupila u dědiny Starého Pfauendorfu nedaleko Jihlavy na půdu českou, kdež ji na pomezí království Českého nejv. sudí léní hrabě Filip Gallas a zemský podkomoří rytíř Václav Kazimír Netolický z Eisenberka s početnou deputací sněmu stavovského očekávali a s největší počtou uvítali. Toho dne dorazilo se do Německého Brodu a dne 27. dubna odpoledne do Brandýsa nad Labem, kde Marie Teresie v tamním královském zámku sestoupila a od nejv. purkrabí hraběte Šafgoče a nejv. hofmistra zemského hraběte Štěpána Kinského uvítána byla.

Následujícího dne navštívila královna s chotěm svým blízké město Starou Boleslav, aby v proslulém poutnickém chrámě sv. Václava pobožnost vykonala a místo, kde byl tento svatý patron země české smrt mučennickou vytrpěl, ukázati si dala. Když byla v chrámě onom i mši sv. přítomna, vrátila se do zámku Brandýsského, kde audience zemským hodnostům českým udílela. Dne 29. dubna ráno nastoupila z Brandýsa další cestu ku Praze, provázena jsouc již českou šlechtou a zástupci měšťanstva Pražského, kteří byli královně své na půl cesty v okázalém průvodu vstříc vyjeli. Přes Libeň a Špitálsko, kde se zrakům Marie Teresie jevila ještě spousta od Francouzů způsobená, brala se královská kavaládka kolem hradeb Nového města ke Konenské bráně, před níž tři nádherné turecké stany pro královnu, chotě jejího a pro dvořanstvo postaveny byly.

Po krátkém odpočinku vsedla zde Marie Teresie do bohatě ozdobeného dvorského kočáru, majíc po levici chotě svého, a o 4. hodině odpolední počal slavný vjezd za hřmění děl a hláholu všech zvonů Pražských. V čele jelo měšťanstvo na koních, pak šlechta česká s komonstvem svým, vše v nádherných nových oblecích; tři heroldové, český, rakouský a uherský, v bohatém oděvu obřadním jeli přímo před královským kočárem, šesti koni taženým, načež ostatní průvod v nekonečné řadě následoval. Ve bráně odevzdal Staroměstský purkmistr Jan Václav Fridrich (anť úřad primátora právě uprázdněn byl) Marii Teresii, osloviv ji německou řečí, klíče města, jež královna milostivě přijala. Špalířem, jež

ozbrojené měšťanstvo a vojsko tvořilo, bral se průvod po Kanském trhu do města, všude vítán jsa bouřlivým jásotem lidu, jenž veškeré slavnostně ozdobené ulice do umačkání naplňoval. Na věži Novoměstské radnice stáli na nejvyšším vrcholku tři mužové, z nichž jeden praporem točil, druhý střelné rány vypaloval a třetí veselé fanfary troubil. Před Karolinem stáli zástupcové university se studentstvem a zde uvítal děkan fakulty bohoslovecké královnu řečí latinskou, na niž ona v téže jazyku blahosklonně odpověděla. Jesuitskou ulicí a přes kamenný most šel průvod, stále ochvíváný tisícovým provoláváním „Vivat Maria Teresia!“ a „Sláva dědičné královně naší!“ přes Malostranské a Vlašské náměstí Ostruhovou ulicí do královského hradu Pražského, před nímž královnu purkmistr Hradčanský opět řečí německou oslovil. Marie Teresie, v téže řeči poděkovavši, brala se již přímo do chrámu Svatovítského, aby zde především Bohu poděkování za šťastné dosažení království Českého vzdala. Před vraty chrámovými očekával ji nejvyšší purkrabí hrabě Šafgoč s ostatními hodnosty zemskými a tu ji jinem stavův dle starobylého obyčeje vítal řečí českou, na niž Marie Teresie německy odvětila. Ve dveřích chrámu vítal ji na místě vypovězeného arcibiskupa Pražského hraběte Manderscheida Olomoucký biskup hrabě Jakub Liechtenstein s biskupy Litoměřickým a Kralohradeckým, s kapitolou Svatovítskou, pokud členové téže taktéž nebyli vypovězeni, a se všemi preláty zemskými. Biskup Litoměřický vévoda Mauric Saský měl ku královně latinskou řeč vítací. Po vykonané pobožnosti a zpíváním Tedeum vešla Marie Teresie do královského hradu, v němž pak plných sedm týdnů sídlila.

Nyní následovala řada slavnostních dnů a příprav k velikolepému obřadu korunovačnímu, jenž byl původně na den 5. května ustanoven, pak ale k námitkám nejv. dvorního kancléře českého hraběte Filipa Kinského na nedělní den 12. května přeložen jest. Chtěla Marie Teresie proto s korunovací spěchat, poněvadž jednak nebyla ještě všecka litost její nad chováním se stavův českých za doby obsazení bavorsko-francouzského ze srdce jejího vymizela (což dosvědčuje také její výrok o královské koruně české k nejv. kancléři hraběti Kinskému žertovně učiněný), jednak že byla rozmrzena tím, že se císař Karel VII. opovážil v tu dobu vyslati zvláštního posla ke stavům českým, aby proti korunovací její

protestoval, jak totéž španělský vyslanec u dvora císařského hrabě de Montijo jmenem králesvého ve Frankfurtě učinil. Nemělo to však žádných následků více, než že císařův posel, od stavův rozhodně odmítnutý, obdržel zlatou korunovační minci ve váze dvaceti dukátů, s níž se na rychlo k císaři nazpět vrátiti musil, aby císaře mincí touto přesvědčil, kdo jest jediným dědičným králem v Čechách.

V den před korunovací, v sobotu 11. května, dávalo se na hradě v síni sněmovní slavné holdování stavův českých, které se jak co do lesku tak co do počtu přítomných ovšem velice lišilo od holdování kurfiřtu Karlu Albertovi v den 8. prosince 1741. Byla totiž nejen síň sněmovní přeplněna, ale též síň Vladislavská a veškeré síně vedlejší nemohly to množství přítomných stavův obsáhnouti. Marie Teresie seděla v průčelí sálu sněmovního na trůnu královském a nejvyšší hofmistr zemský hrabě Štěpán Kinský promluvil jmenem jejím v jazyku českém, aby stavům vyslovil zvláštní zalíbení Její královské Milosti nad tím, že se tak četně k holdování dostavili. Na oslovení toto odpověděl nejv. purkrabí hrabě Šafgoč také v jazyku českém, načež k rozkazu královskému řečnil k stavům nejv. kancléř dvorní hrabě Filip Kinský, kterak Její královská Milost byla by ráda již dříve stavy české přítomností svou potěšila, kdyby to nebyly bezprávné vpády nepřátelské zamezily. Nyní však že Její královská Milost nechť dále odkládá, by svou zvláštní milost, lásku a náklonnost tomuto království svému dala na jevo, a že se tudíž vydala na cestu, aby se dala y době zasedání sněmovního na království České korunovati.

Po nejvyšším kancléři promluvila též Marie Teresie řečí německou v ten smysl, že četné strasti, jaké byly království České stihly, způsobily jí hluboký zármutek a bolest, ale že doufá, kterak nyní bude s to, aby věnovala péči co největší tomuto svému dědičnému království netoliko k jeho zotavení a úlevě, nýbrž také k jeho zvelebení, a kterak zároveň očekává, že též stavové k zachování a upevnění vlasti, jakož i k ochraně jejich práv a nároků co nejvíce se vynasnaží, na-proti čemuž ona stavům potvrzuje zděděné jejich svobody a výsady. Nadšené trojnásobné „Sláva!“ zaznělo po milostivých slovech těchto z úst všech přítomných, načež nejvyšší purkrabí v jazyku českém královně odpověděl, že po tolikých svízlech, kterých toto věrné království zakusilo, nemůže býti nic

potěšitelnějšího, jako slyšeti z úst Její královské Milosti ujištění o nejvyšší blahosklonnosti k věrnému království, jakož i potvrzení starobylých práv a svobod. Na to přál Její královské Milosti dlouhého zdraví a úplného vítězství nad nepřátely a aby potomstvo z krve Její královské Milosti nad nimi a potomky jejich slavně panovalo; konečně prosil, aby Její královská Milost přítomné stavy k holdování připustila a jednoho každého z nich s věrným dědičným královstvím ve stálé blahosklonnosti zachovávala. Po té následovalo skládání přísahy věrnosti, což jedni ze stavův česky, druzí německy učinili, a pak k políbení ruky připuštění byli.

Druhého dne 12. května dala se slavná korunovace, jejíž dojem byl zvýšen radostnou zprávou, která za časného jitra Marii Teresii skvělé vítězství vévody Karla Lotrinského v bitvě u Simbachu v Bavorsích nad vojskem císaře Karla VII. zvěstovala. Královna sdělila tuto zvěst ihned veškerému dvoru a rychlostí blesku rozlehla se tatáž po Praze, všude bouřlivý jásot způsobující. Vše se hrnulo k Marii Teresii s blahopřáním a mnozí ji slzami radosti ruce smáčeli. Slavnostné naladění myslí dosáhlo tu nejvyššího stupně, a při pohledu na tyto jásající davy roztálo i srdce mladistvé panovnice, která ve chvíli této zapomněla již na časy minulé, považujíc vítěznou zvěst za znamení nové krásné doby, která ji v nerušené držení nejvzácnější její země dědičné uvedla. Ve vděčném pocitu tomto Marie Teresie kázala obřady korunovační o dvě hodiny odročiti, aby byla přítomna slavnému Tedeum, jež na poděkování za vítězství ono ve chrámě Svatovítském zapěti dala. Na to teprv počaly obřady korunovační, jež byly se zachováváním veškerých předpisův starobylého řádu korunovačního vykonávány. Obřady tyto měl dle řádu onoho konati Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid, leč týž byl ode dvora i z Prahy vypovězen na svůj zámek v Březanech u Jílového, a za to povolán již dříve Olomoucký biskup hrabě Liechtenstein do Prahy, aby královně korunu na hlavu vstavil. Po obvyklých otázkách ku královně a přítomným stavům Marie Teresie skládala královskou přísahu po latinsky těmito slovy:

„My Marie Teresie přísaháme Bohu všemohoucímu, požehnané a dědičným hříchem neposkrvněné Matce Boží Marii Panně a všem svatým na toto svaté evangelium, že k víře katolické pevně státi, povždy právo

vykonávati a stavy při jejich, od slavných předků Našich potvrzených starobylých právech a výsadách zachovávat, také od království ničeho oddělovati, nébrž naopak dle možnosti Svě je rozmnožovati a rozšiřovati a vše to, co ku prospěchu a cti jeho slouží, vykonávati chceme, k čemuž nám dopomáhej Bůh, požehnaná a dědičným hříchem neposkvrněná Matka Boží Maria Panna a všickni svatí.“

Po přísaze následovalo mazání svatými oleji a pak obléčení rouch korunovačních a vstavení koruny na hlavu, při čemž biskupovi hraběti Liechtensteinovi biskupové Litoměřický a Kralohradecký asistovali. Pak uvedena jest nová královna na trůn, na nějž se s žezlem a s říšským jablkem v rukou posadila. Nejvyšší purkrabí sklonil zde před ní koleno a obrátiv se ku stavům, oslovil je jazykem českým: „Pojďtež a přiznávejtež se k naší korunované královně a dědičné nejmilostivější paní!“ Na tato slova otřásla se klenba chrámová nadšeným voláním: „Sláva naší královně!“ a zároveň zaznělo slavnostní trubení a víření kotlů, což venku hřměním děl a nekonečným jásotem shromážděného lidu provázeno bylo. Když byla královna ještě dle starobylého obyčeje 21 předních pánův českých na rytíře sv. Václava pasovala*) a Tedeum odzpíváno bylo, vrátil se korunovační průvod zase nazpět do královského hradu, při čemž korunovační zlaté a stříbrné mince mezi lid házeny byly,**) a bílé i červené sukno, po němž královna byla kráčela, lidu v šanc dáno. Ve Vladislavském sále následovala odpoledne skvělá hostina pro vznešené panstvo; po obou

stranách tabule královské bylo rozestaveno dvanáct tabulí nejvyšších hodností, z nichž každý své tabuli předsedal, kdežto ostatní hosté se mohli usaditi k tabulím, kam kdo právě chtěl. Mezi hostinou poslala královna křišťálový pohár vínem naplněný k tabuli nejvyššího purkrabí s přípitkem: „Na zdar tohoto dědičného království a oněch, kdož s Její královskou Milostí, jejím rodem a královstvím dobře smýšleli a smýšlejí!“ Neskonale jásot všech přítomných provázel milostivý tento přípitek královnin.

Následující den byl rovněž slavným dvojitou radostnou okolností: byltě předně dnem narození Marie Teresie a za druhé přibyl toho dne do Prahy generál Lucchesi, aby královně jakožto nejvzácnější „vázané“ odevzdal prapore, od vojska jejího ve vítězné bitvě u Šimbachu ukořistěné. Večer byla královna s veškerým dvorem svým přítomna nádhernému plesu, jež byl k počtu její nejvyšší maršálek zemský hrabě František Jindřich Slik v Trautmannsdorfském paláci na Hradčanech uspořádal, druhého dne pak hostině u hraběte Adama Filipa z Losymthalu. Navštěvy tyto u českých velmožů, jimž v dalších dnech ještě jiné jak v Praze tak v sídlech šlechtických na venkově následovaly, byly důkazem toho, že se Marie Teresie snažila prokázati plnou vděčnost svoji oněm šlechticům českým, kteří k ní byli za doby okupace bavorsko-francouzské nezlomnou věrnost zachovali. Lidu obecnému pak se zavděčila tím, že věnovala značné sumy chudině a dobročinným ústavům, že snížila míru úrokovou při dlužných jistinách o jedno ze sta, za osoby pro dluhy ve vazbě sedící zaplatila veškeré dluhy, aby na svobodu mohly propuštěny býti, a udělila též četným vězňům, kteří se toho prokázali býti hodnými, buď úplnou svobodu, buď jim tresty jejich snížila.

Skoro každého dne navštěvovala chrámy a kláštery. Pražské, prohlížela humanitní ústavy a věnovala též pozornost svoji oněm částem města, které byly při bombardování roku předcházejícího tak velice utrpěly. Takž počtila návštěvou též Strahov, kdež ji pohled na strašně spustošený chrám a klášter tak velice dojal, že bolestným hlasem zvolala: „Ach, zde to vyhlíží smutně!“ Při té příležitosti potvrdila znova všechny výsady kláštera Strahovského a slíbila mu zvláštní ochranu svoji. Projížděje se po místech kolem Hradčan, kde byla armáda chotě jejího velkovévody Františka Lotrinského a později knížete Lob-

*) Pánové tito byli: Hrabě Zikmund Gustav Hráň z Harasova, tajný rada, hrabata Jan Jiří a Jan Arnošt z Waldsteina, hrabě Václav Arnošt Šafgoč, hrabě Adam Filip Losy z Losymthalu, hrabě Adam Sternberk, hrabě Jan Chotek, hrabě Josef Vlček, hrabě Arnošt Šafgoč, hrabě Jan Václav Caretto z Millesimo, hrabě Jan Gotthard Breda, hrabě Ignác Václav Caretto z Millesimo, svob. pán František z Říčan, svob. pán Jan František Fünfkirchen, hrabě Jan Adolf Kounic, svob. pán Jan Václav z Oppersdorfu, hrabě Albrecht Maximilian Desfours, svob. pán Jan Michal Tejirovský z Einsiedlu, Jan Václav Bzenský z Prorubě, Arnošt Václav Malovec z Chejnova a Šebestian Losy z Losenau.

**) Mince tyto na líci měly pod královskou korunou českou latinský nápis: „Maria Theresia Hungar. Bohem. Rex. Archid. Austriae Coronata Pragae 12. Maji 1743.“ Na rubu nalezal se český lev s korunou, jenž držel uherský kříž adolnorakouský štít. Okolo lva uvedeno bylo heslo královny Marie Teresie „Justitia et Clementia“ (spravedlivost a mírnost).

kovice tábořila, položila nedaleko dědiny Motola za Košířemi základní kámen ke kapli Nalezení sv. Kříže *). navštívila též kapli P. Marie Vítězné na Bílé Hoře, poutnický kostel v nedalekém Hájků a jiná posvátná místa v okolí Prahy. Do královského letohrádku v oboře Hvězdě nemohla však jako předešní králové čeští vejíti, neboť obora byla od Francouzů všeho stromoví zbavena a letohrádek tak velice od nich spustošen, že jen holé zdi z něho státi zůstaly. V den 16. května, kdy se v Praze svátek sv. Jana z Nep. okazale oslavuje, byla Marie Teresie s chotěm a dvořanstvem svým přítomna slavnosti svatojanské a sice na řece Vltavě. Toho dne o 6. hodině večer vstoupila totiž nedaleko kláštera křižovníků na Staroměstském břehu na jednu ze tří ozdobných lodí, které pak se vznešeným panstvem nad kamenný most pluly, kdež před sochou sv. Jana Nep. zastavily. Tu pak Marie Teresie přes večerní slavnost církevní, u sochy na mostě konanou, v modlitbě setrvala a pak se s průvodem svým, vystoupivši z lodi, opět do královského hradu navrátila, kterémužto vzácnému divadlu veškeré obyvatelstvo Pražské toho večera přítomno bylo.

Potěšena byvši po čas pobytu svého v hlavním městě českém též dalšími zprávami o vítězném postupování vojska rakouského v Bavořích a odevzdávši v té době též vyslanci krále pruského postupní listinu stavův českých na Slezsko a Kladsko, jak ji byl král Fridrich II. k úplnému zajištění panství svého v zemích těchto žádal, opustila Marie Teresie opět Prahu, v níž byla po čtyřicet osm dní sídlila. Dne 16. června vyjela s chotěm a veškerým dvorem svým Vyšehradskou branou z města, provázena jsouc četným panstvem a měšťanstvem i nescíslnými davy lidu daleko za město, že se po celé té cestě vůz královský sotva mohl prodrati zástupy lidu, jenž pronášeje upřímná blahopřání s plácem hlasitým s panovnicí svou se loučil, tak že též ona těmito projevy nelíbené lásky a oddanosti k slzám pohnuta byla. Tytéž výjevy opakovaly

*) Kapli tuto založila Marie Teresie na památku toho, že byl jistý uherský voják z armády rakouské, jenž při obležení Prahy na tom místě dřív z poražených stromů štípal, našel uprostřed kusu dřeva zarostlý železný křížek, což za pravý zázrak pokládáno jest. Velkovévoda František vzal křížek s sebou do Vídně a choť jeho událost tuto založením řečené kaple zvěčnila. Stavěl ji proslulý stavitel Kilian Ignác Dienzenhofer a posvěcení jejímu roku 1754 byla Marie Teresie opět osobně přítomna, jak se o tom později ještě zmíníme.

se ve městech Benešově a Táboře, nejslavněji však byla vítána v Budějovicích, kteréž město ve všech ulicích ve slavnostní háv se odělo a na náměstí čtyři slavobrány postavilo. Jelikož příjezd vznešených hostů byl na 4. hodinu ohlášen a titěž již o půl 2. hodině ku městu přibyli, nebyl chystaný špalír ještě úplně sestaven a také z děl počalo se teprve střeleti, když Marie Teresie pomíšenými davy lidu jedouc, již na náměstí před radnicí sestupovala, kdež ji primátor a konšelé do skvostně vyzdobené královské síně uvedli a s ostatními korporacemi jí zde hold svůj skládali. Královna mluvila zde s obvyklou laskavostí ku shromážděným, nemohla se ale smíchu zdržeti, když se primátor o nenadálém rychlém příjezdu Jejich Milostí zmiňoval, žádaje za prominutí toho viditelného zmatku. „Pakliže Vás královna překvapila,“ pravila Marie Teresie vlídně, „tehdy to učinila z lásky a důvěry; ale mějte se na pozoru (zde hrozila jim rozmarne pozdviženým prstem), aby vás některý z mých četných nepřátel v nehlídané hodině náhle nepřekvapil! Předkové vaši lnuli k domu Našemu vždy věrně i doufám, že také vy obvyklou věrnost ke Mně a potomkům Mým zachováte.“ A vzavši mladistvého prince Josefa na lokty a ukazujíc jej shromážděným, pravila dále: „Zde vizte, bude-li v tom vůle Boží, svého budoucího krále a pána.“

Všeobecný nadšený jásot porušil po těchto slovech královských napjatost dvorní etikety a volání „slávy“ naplňovalo prostoru síně královské. V jásot tento vmísil se i lid na náměstí, hudba spustila a na náspech vyhrávala děla 101 ránu v širé údolí Vltavino. Marie Teresie děkovala milostivě za tyto projevy loyálnosti a propustila shromáždění těmito slovy: „Mějte se dobře, milí věrní, a povězte sousedům svým, že jim v milosti naklonění zůstáváme; a jelikož na ráno časné k Cáhlově odcestovati musíme, nadějeme se, že opatříte, čeho podle toho zapotřebí!“ Po dvorní hostině vyjeli si královští manželé večer do skvěle osvětlených ulic města, davy jásajícího lidu přeplněných, zvláště ale zářilo náměstí, kde sta a sta lampiček osvětlovalo na vítězných branách transparenty s monogramy královských manželů. Oba osvědčovali potěšení své nad touto oslavou a Marie Teresie, majíc v otevřeném kočáře mladistvého prince Josefa na klíně, ukazovala jej chvílemi tisícímu se lidu, jenž chtěl divokráskou královnou svou a synáčka jejího tváří v tvář spatřiti. Druhého

Korunování Marie Teresie.

dne 18. června již o 3. hodině ráno byla Marie Teresie s chotěm svým a veškerým dvorem přítomna mši sv. v kostele u dominikánů a pak bral se královský průvod dále z města. Jakkoli bylo časně, nicméně bylo veškeré obyvatelstvo na nohou, aby milovancu máš národa ještě spatřiti mohlo. Královna pozdravovala, jedouc hustými zástupy lidu toliko zvolna, v pravo i v levo blahosklonně, a teprve když byli za Krumlovskou branou, mohl postilion koně do kvapu popohnati. Přes Čáhlavu jelo se k Linci, kam královští manželé druhého dne na to dorazili. Zde

následovalo dne 25. června slavné holdování stavův hornorakouských a mnohé slavnosti, tak že se Marie Teresie teprve dne 3. července u vítězoslavném průvodu zase do Vídně vrátila.

Již ve dvou měsících po tomto návratu do sídelního města svého nabyla Marie Teresie též poslední části území českého, kde dosud nebyla za panovnici uznána. Bylo to město Cheb a okolí jeho, jež francouzské vojsko stále ještě v moci své drželo. Jak jsme se již zmínili, musilo se opevněné město toto po čtrnáctidenním krutém dobývání dne 19. dubna



Opevněné město Kladsko r. 1742.

1742 Francouzům vzdáti, kteří pak v něm po půldruhého roku pravou hrůzovládou provozovali. Po odtáhnutí maršála Belleisla z Prahy zanechal vojevůdce tento v Chebu silnou obsádku francouzskou, proti níž byl generál Festetič s několika pluky uherskými vyslán, aby ji ku vzdání se přinutil. Již ke konci ledna 1743 bylo město se všech stran obklíčeno, že tam ničeho více dováženo býti nemohlo, čímž veliký nedostatek a později i hlad nastal. Bylať Marie Teresie nařídila, aby města nebylo násilím dobýváno, aniž do něho z děl střeleno, jako to byli Francouzové za oblehání Chebu činili; měloť se pouze hladem ku vzdání se donutiti, aby další

spousta v nešťastném městě způsobena nebyla. Proto protáhlo se oblehání města přes celé léto roku 1743, kdy v červnu generál hrabě Kajetán Kolovrat velení nad oblehajícím vojskem převzal. Teprva když ve městě strašný hlad zuřiti počal, aniž již veškerí koně, psi a kočky sněděny byly a francouzští vojáci po stech denně zmirali, vzdal se generál Heronville dne 9. září Rakušánům, kteří ještě téhož dne do města vešli, povolivše obsádce francouzské čestný odchod. Purkmistr a konšelé Chebští pospíšili si nyní královnu Marii Teresii za panovnici uznati a jí vzdáti hold, k čemuž ale nikoli ode dvora ve Vídni, nébrž od král. místodržících v Praze byli

vyzváni, neboť z trestu za vzdor svůj nesměli osobně Marii Teresii holdovati.

Takž skončil dne 9. září 1743 i poslední válečný výjev na půdě království Českého, Marie Teresie byla již na veškerém území téhož za panovnici uznána.

Byla nyní korunovanou královnou Uherskou a Českou, uznanou panovnicí ve všech zemích dědičných, a triumfovala tudíž nad protivníkem svým císařem Karlem VII., který vlastní říši svou ztratil, an po jiných neoprávněnou rukou sáhal, a nyní již jen pouhým názvem císaře římsko-německého honositi se mohl. Jediné své statečnosti a nezlomné důvěře ve zděděné právo děkovala Marie Teresie veliký tento úspěch, jímž pragmatická sankce zvůčnělého císařského otce jejího opět k plné platnosti byla přivedena.

Druhý vpád Prusů do Čech.

A co se dalo mezitím s Karlem VII., který od korunování Marie Teresie docela ztratil všechny nároky na zemi českou? Od korunování svého za císaře římskoněmeckého v únoru 1742, tedy po celou dobu, kdy voje Marie Teresie byly království Českého zase pro panovnici tuto dobývaly, a kdy ona sama v Praze již slavně za královnou byla korunována, musil Karel VII. ve Frankfurtu sídliti, nemaje v rodné zemi své místa, které by byl majetkem svým nazývat mohl. I přes střídavé štěstí válečné, jakým se pomocné sbory francouzské jednotlivých částí Bavorska zinočňovaly, zůstávali Rakušané přece stále pány této země, do níž se po dobytí Prahy a osvobození celých Čech veškerá vojenská síla jejich vrhnouti mohla. K tomu se družila ještě okolnost, že byl císař ztratil dva z dosavadních spojenců svých, totiž Sasko a Prusko, tak že se nemohl již než v pomoc francouzskou spoléhati, která mu však každým dnem nemileji dávala pocítovati, kterak lehce o jeho moci císařské smýšlí.

Snadno mohl tudíž nepřilíš utěšenou budoucnost před sebou spatřovati a tudíž i myšlenkou se zabývat, jak by hrozcí mu nepříznivý osud aspoň z části mohl zažehnati. Jiné cesty k tomu však nebylo, než s Marii Teresii smír učiniti, a ač v té věci bylo u něho na ten čas velikého sebezapření třeba, přece se konečně aspoň ku přípravným krokům k tomu odhodlal. Již na začátku října roku

1742 navrhl Marii Teresii prostřednictvím Anglicka, že se vzdá svých nároků na země její, budou-li mu přední země rakouské ve Svábsku a okres Chebský v Čechách postoupeny. To však Marie Teresie rozhodně zamítla, žádajíc naopak za odstoupení Slezska náhrady v zemích bavorských. S tímž výsledkem setkal se druhý jeho návrh, dle kterého žádal z Čech Prachenský a Plzeňský kraj, pak město Cheb s okrškem, začez se mělo Marii Teresii náhrady v Nizozemsku dostati. Ale Anglicko odmítlo již všelikou podporu svoji ve věci této a takž obrátil se Karel VII. opět k pruskému králi Fridrichovi, aby jej výstrahou, že by jinak snadno mohl zase Slezsko ztratiti, pro sebe a pro nový výboj proti Marii Teresii získal. Fridrich II. byl vždy jako elektrickou ranou dotknut, kdykoli se mu kdo o možné ztrátě Slezska zmínil, a takž nepotřeboval císař bojechtivost jeho dlouho podněcovati, zvláště když další vítězství vojsk Marie Teresie proti Bavorům a Francouzům obavy v něm budila, aby se armáda rakouská konečně i proti němu neobrátila a Slezska zase pro Marii Teresii nazpět nedobyla.

Byl francouzský maršál Broglie od vody Karla Lotrinského s veškerou armádou svojí z jižního a středního Německa až za Rýn zatlačen, a jen váhavost pomocných sborův rakouských jej od úplné zahuby zachránila. Za nedlouho bylo se co obáhati, že se Rakušané také města Frankfurtu zmocní a tam císaře Karla VII. za trůnu zbavena prohlásí. Císař žil ve městě tomto v poměrech již tak krušných, že mu Frankfurtští ani úvěru pro dvůr jeho poskytovat nechtěli, a když francouzský generál Noailles po porážce Francouzův u Dettingenu do Frankfurtu přibyl, vydlužil se Karel VII. od něho 40.000 dukátů, jen aby nejnnutnější potřeby dvora svého mohl uhraditi.

Za takových okolností byl by se císař snad k obětem ještě větším odhodlal, než jakých Fridrich II. na něm žádal, měl-li proň poznovu meče svého proti Marii Teresii pozdvihnouti. Nechtěl král pruský v odměnu za válečnou pomoc svoji nic více než veškeré území české na pravém břehu Labe s celým krajem Hradeckým, pak města Pardubice a Kolín s příslušným panstvím, a poněvadž z cizího krev neteče, byl císař bezzemek (ač prý, jak se později sám přiznal, jen „velmi nerad“) ochoten, Fridrichovi postoupiti krásné a bohaté toto území, jež činilo pětinu

království Českého. V tajném článku alianční smlouvy, dne 24. července 1744 ve Frankfurtu uzavřené, zavázal se Karel VII., že postoupí králi pruskému žádaných krajův a měst českých, dopomůže-li mu k ostatní části království. Také někteří jiní panovníci němečtí byli vyzváni, aby ke smlouvě této přistoupili, leč učinili tak pouze dva z nich, neboť ostatní nevěřili již ve štěstí císařovo, ba téhož vlastní bratr měl věc jeho již za ztracenu. Jen Francouzsko přistoupilo k unii, aby prý nad zachováním míru Westfálského bdělo.

O zámínku k novému výboji proti Marii Teresii nebyla u Fridricha II. nikdy nouze. Prohlásil, kterak prý se cítí ohrožena smlouvou, již bylo Rakousko dne 20. prosince 1743 ve Varšavě se Saskem uzavřelo a v níž si oba státy svá území zabezpečovaly, aniž by se prý při tom o platnost míru Vratislavského byla jaká zmínka učinila. Dále stěžoval si svým vyslancem ve Vídni hrabětem z Donína na to, kterak prý Rakousko důstojnost císařskou potlačuje a ústavu říše římsko-německé porušuje. Proto prý se musí jakožto kurfiřt utlačovaného císaře ujmouti a ku právu jeho mu dopomoci. Svým ministrům, kteří jej od nové války zrazovali, odsekl, kterak prý „bylo by největším bláznovstvím, nepředejíti neštěstí, jsou-li prostředky k tomu po ruce.“ Prostředky tyto měl Fridrich II. tehdy v míře dostatečné, neboť měl státní pokladny naplněny a armáda jeho čítala 80.000 mužů, kteří každé chvíli do pole vytrhnouti mohli. Byl tudíž odhodlán i proti radě ministrův svých dáti se ve válku, jejíž početí úspěchy vévody Karla Lotrinského v Elsasku jen ještě přispěšeno bylo.

Marie Teresie důstojným způsobem odpověděla na stížný spis hraběte Donína a opáčila králi Fridrichovi větším právem výčitku o porušování smluv, jakouž on jí byl učinil. Kázala neprodleně v Čechách a ve Slezsku zřizovati zemské milice,*) nové rekruty k vojsku odváděti, na pomezí země záseky lesů

*) V Čechách dalo se toto zřizování „zemského vojska“ dle měst a krajů, v nichž každá vrchnost příslušný počet mužů dostaviti měla. Lid ochotně se stavěl k milici této, která pak vesměs do Prahy vyslána byla, aby obsádku tamní sesílila. Byl to však lid ve zbrani necvičený, který proti nepříteli mnoho neprospěl. Vrchnosti stavěly v čelo sborů těch nejvíce vysloužilé důstojníky, kteří je pak ku Praze vedli. Velkou část zemských brancův těchto vřadil Fridrich II. po dobytí Prahy do vojska svého, jen že mu všichni při nejbližší příležitosti zase uprchli.

činiti, v Praze a ve Vídni veřejné modlitby konati, sama pak odjela dne 10. srpna 1744 do Prešpurka, aby od Uhrův nové pomoci válečné žádala. Té se jí sice dostalo, jelikož ale hlavní vojenská síla Marie Teresie stála v Bavorsku a v Elsasku, nemohla tatáž tak rychle do Čech nazpět povolána býti, aby se vpádu Prusův do této země ještě v čas opriti mohla. Ve třech proudech vtrhla armáda pruská do Čech a sice táhl první sbor, jemuž sám král velel, pak druhý sbor pod vůdcovstvím dědičného prince Leopolda Desavského skrze Sasko a Lužici a třetí pod maršálem Schwerinem ze Slezska přes Broumov, a všechny tři sbory tyto měly se rychlými pochody před Prahou spojit. Mimo to kryl starý kníže Desavský se sborem 17.000 mužů Braniborsko a generál Marwitz se sborem 22.000 mužů Slezsko. Sasové protestovali sice proti pochodu pruské armády saským územím, ale Fridrich si protestu tohoto v obvyklé bezohlednosti své ani v nejmenším nevšímal.

Dne 24. srpna překročil sbor krále Fridricha o síle 25.000 mužů, který byl přes Perno a Peterswald táhl, hranice české, aby se nejdříve města a opevněného zámku Děčína zmocnil. Současně dal král obyvatelstvu celých Čech svůj příchod do země otevřenými listy ohlásiti, v nichž lid napomínal, aby se pokojně choval, začez prý se mu královské ochrany jeho dostane. Vojsko jeho prý jest pomocným sborem císaře Karla VII., jehož mají Čechové za pravého panovníka pokládati. „Královský“ tento patent, který měl býti lidu českému důkazem, že Prusové chtějí jen vládu císaři Karlu VII. v Čechách poznovu zaštepiti, mohl jen proto býti rozšiřován, poněvadž se král Fridrich na pochodu do Čech se žádným odporem nesetkával. Obsádka zámecká v Děčíně skládala se pouze z devadesáti Chorvátů, kteří byly u Mittelgrundu v Labi lodě kamením obtěžené pohroužili, aby nepřítel plavbu po řece provozovati nemohl, a pak na pomezí u Königswaldu záseky lesů učinili. Ale to vše proud přemoci pruské nezastavilo, anť plukovník Stangen s praporem granátníků dobyl ještě téhož dne 24. srpna Děčína, kdež Chorvátí zajati jsou a zámek osazen, načež po 16 dní děla pruská po Labi vzhůru plavena byla. Dne 26. srpna byli Prusové již v Lovosicích a téhož dne vtrhla přední jízda jejich do Litoměřic, kam dne 27. srpna i král Fridrich přibyl, vydav odtud rozkaz krajům Litoměřickému, Rakovnickému a Boleslavskému, dostaviti několik

set čtyřspřežních vozů, které by ony zásoby válečné a potravní od Litoměřic po zemi dále ku Praze dovážely. Dne 30. srpna táhli Prusové přes Roudnici a Velvary ku hlavnímu městu českému, kam rovněž tak rychle též oba ostatní sbory pruské z Lužice a Slezska směřovaly. Král Fridrich byl již dne 1. září 1744 před Prahou, kdežto princ Desavský a maršál Schwerin teprva druhého dne na to Nové a Staré město Pražské od východní strany obklíčili. Sbor králův rozbil tábor svůj na Bílé Hoře a v oboře Hvězdě a Fridrich zvolil si hlavní stan v tamním lovcím hrádku, odkud hned 2. září vyjel si na obhlídku kolem Hradčan. U hospody Ladronky okolí prohlížeje, vzkázal o polednách do kláštera Břevnovského, že tam špitál zařídit dá, načež tam již dne 4. září přinášení první ranění. Téhož dne přeložil král pro spustošenost letohrádku Hvězdy hlavní stan svůj do Ovence, odkud dal velitele vojenské obsádky Pražské generála Harsche vyzvat, aby město vzdal, jinak že na ně dělostřelba se všech stran spuštěna bude.

Generál Harsch měl sice ve městech Pražských obsádku 20.000 mužů, leč vedle několika praporů pravidelné pěchoty a několika škadron husarů i Varaždínců byla to jen narychlo sebraná milice zemská, která ještě ani ve zbrani vycvičena nebyla a proto nedostatek pravidelného vojska nahraditi nemohla. Ozbrojené měšťanstvo čítalo jen asi dva neb tři tisíce mužů, studentstvo pak zřídilo novou legii ze dvou setnin, kdežto třetí se sestavovala.*) S takovouto nedostatečnou mocí vojenskou, proti níž 80.000 mužů cvičeného a zkušeného vojska stálo, nemohl generál Harsch ovšem na dlouhé hájení Prahy pomýšleti, přes to ale činil všechna potřebná opatření k obraně města, doufaje, že bude moci nepříteli aspoň tak dlouho vzdorovati, než vojsko z Elsasska povoláné ku Praze přibude. Právě to však chtěl král Fridrich předejiti a proto dal co nejrychleji dobývací děla z Děvina po Labi přivážeti, aby oheň na Prahu otevřiti mohl. Lodi u Děvina do

řeky pohroužené byly rychle odstraněny a již v několika dnech bylo přes sto velkých děl a pumových hmoždírů ku Praze dopraveno. Za Petřínem u lomů Strahovských, na Andělce, v Ovenci a v Bubnech, pak na druhé straně Vltavy na návrší u Sklenářky a když se byli Prusové též vrchu Žižkova zmocnili, také u Nové brány, sotva sto kroků od hradeb městských, byly baterie vyházeny a děly i hmoždíry osazeny.

Co se takto u Prahy přípravy k dobývání města dály, dověděl se Fridrich II. od vyzvědačů svých, že ve městě Berouně a v nedalekém Královu Dvoře jsou velké zásoby potravin a spíše pro rakouské vojsko nahromaděny. Byl generál Batthiány se svým sborem 12.000 mužů z Bavorska na kvap do Čech povolán, aby dalšímu postupu Prusů do středních a jižních Čech co možná bránil, a generál tento rozprostřev vojsko své až k řece Berounce, z hlavního stanu svého v Cerhovicích město Beroun silně osadil, aby tamní skladiště vojenské chránil. Zásob těchto chtěje se zmocniti a zároveň Batthiány-ho z Berounska odraditi, král Fridrich vyslal dne 6. září ráno z tábora svého na Bílé Hoře ve vsi tajnosti plukovníka Haake-ho s pěti prapory pěchoty, 600 husary a několika děly k Berounu, kam vojsko toto téhož dne již o 8. hodině dopoledne dorazilo, chtějíc město útokem svým překvapiti. Ale bedlivé stráže uherských husarů, které až ke Vráži zajížděly, spozorovaly tento pochod Prusů a pobouřily obsádku generála Festetiče v Berouně, která nic netušícího nepřítele střelbou uvítala. Plukovník Haake vida, že se města překvapením nezmocní, dal na ně z děl stříleti. Ale husaři z dobrých úkrytů svých tak dovedně na dělostřelce pálili, že děla brzo umlknouti musila. A když pak po dvou hodinách na to přichváťalo z tábora u Cerhovic 4000 jezdců na pomoc, vrhli se titěž se dvou stran na Prusy, jichž několik set pobili a ostatní ku Praze nazpět zahnali. Krutý tento boj před Berounem trval od desíti hodin až do dvou hodin odpoledne a ztratili v něm Prusové přes 800 mrtvých a přes 700 raněných, ze kterýchžto posledních ještě téhož dne asi 600 do špitálu v klášteře Břevnovském přivezeno bylo; Rakušanů bylo 300 padlých a tolikéž raněných. Ač titěž ani jediného děla neměli, dobyli nad Prusy přece vítězství skvělého, čímž král Fridrich, jenž téhož dne večer v Břevnově o porážce Haake-ově se dověděl, tak velice se rozlít, že si umínil, osobně

*) Dne 4. září zaujala první setnina legie studentské vykázané stanoviště na hradbách městských a dne 6. září setnina druhá, a obě konaly řádně nejen všechny služby vojenské na strážích, nýbrž i při oblehání na nejnebezpečnějších místech. Po čas této služby proti pruskému vojsku dostávali legionáři od obce Pražské denně po 17 kr. Po válce byla jim dvorským dekretem ode dne 10. února 1746 pochvala vzdána.

svým vojskem k Berounu se vypraviti a dvédi ono hnízdo,“ jak pravil, „v hromadu u obrátiti.“ Ještě téže noci vytáhl s 80 lronami jízdy a se 16 prapory pěchoty erounu, ale objížděje krajinu tamní, shle-vojsko Batthiány-ho na okolních výšinách k výhodném postavení, že se k útoku na eodvážil a již za jitra následujícího dne jskem svým zase ku Praze zpět se vrátil. í tento neúspěch válečný mohl mu býti ectvím, že další jeho výboj proti Marii siii nebude mít tak rychlý průběh, jako pochod od Děčína ku Praze, na němž ebyl se žádným odporem setkal.

Za to tím horlivěji počal usilovati o do-
Prahy a když do 10. září veškeré ba-
pruské na návrších kol města zřízeny
zahájil za jitra dne 11. září proti mě-
Pražským všeobecnou střelbu z děl a
ždířů, která každým dnem děsnější se stá-
Do poledne dne 13. září bylo již 800
a přes 2000 dělových kulí do města pa-
které na četných místech zapálily, tak že
době pouze na Novém městě přes 150
ů v prach a popel obráceno bylo. Jelikož
střelbou touto také hradby u Nové brány
velice rozstříleny byly, že se Prusové
mním průlomem usaditi mohli, seznal ge-
Harsch, že Nového a Starého města
žského proti nepříteli neudrží; proto od-
lal se k tomu, že soustředí vojenské síly
na Malou stranu a na Hradčany, kde by
roti nepříteli déle mohl držeti. Za tou
inou přešel s pravidelným vojskem svým
kamenný most na Malou stranu, a aby
am Prusové po dobytí Nového a Starého
a následovati nemohli, kázal, aby dva
uky mostu Karlova byly strženy. Avšak
že vojáci dlažbu na mostě a rum pod
lstranili, přišlo se na klenbu mostu tak
pevnou, že nížádným namáháním nedala
ztlouci, a takž musilo se od další práce
i. Na Malé straně a na Hradčanech ob-
nyní generál Harsch hradby městské
ásobným počtem mužstva, které střelbou
šek i děl velkých škod nepříteli spůso-
lo. Když král Fridrich dne 12. září s bra-
svým princem Vilémem Braniborským
ie v Ovenci prohlížel, zabila kule z Prahy
tévší prince Viléma před očima krále,
livší mu hlavu a zabivší za ním stojícího
te, z čehož se král velice poděsil. Mrtvola
ova byla pak balsamována a do Berlína
ezena.

Hůře se vedlo na Novém městě, kde při

stálém bombardování města neustále požáry
vznikaly a útoky Prusů vždy chaběji odráženy
byly. Milice zemská vidouc, že se pravidelné
vojsko na Malou stranu uchýlilo, odhazovala
veřejně zbraň a také měšťané Pražští ztráceli
mysl, volajíce, aby se město vzdalo. Jelikož
i ve dnech 13. a 14. září dělostřelba Prusů na
město neustávala a v obyvatelstvu vždy bouř-
livěji žádáno bylo, aby Praha nepříteli vzdána
byla, jinak že by dobyté město drancováno
bylo, nahlédl generál Harsch, že za takových
okolností města déle neudrží. Aby Prahu před
loupežením zachránil, vyslal dne 15. září ke
králi svého jednatele, jenž mu kapitulaci mě-
sta měl nabídnouti. Druhého dne na to byla
po mnohém vyjednávání příslušná smlouva
uzavřena a podepsána; veškerá obsádka Praž-
ská musila zbraň složiti a ve vojenské zajetí
se dáti; šlechta, duchovenstvo a měšťané mo-
hli město svobodně opustiti, leč musili to tý-
den napřed ohlásiti. Vojsko pruské mělo te-
prva dne 18. září města Pražská obsaditi,
jelikož ale luza Pražská dne 17. do Židov-
ského města vpadla a je loupiti počala, vzali
si to Prusové za záminku, že již téhož dne
dva pluky pěší a pluk dragounský do města
vyslali. Vojsko toto obsadilo ihned veškeré
strážnice, ale dokud rakouské vojsko kasáren
a jiných příbytků svých neopustilo, leželo
v ulicích a na náměstích Pražských. Dne
18. září vtáhl král Fridrich v čele generality
do Prahy, ale již druhého dne opustil ji zase
opět, bera se dále do jižních Jech, které ro-
vněž v držení své vzíti hodlal. „Guvernérem
Jeho císa. Milosti“ jmenoval generála Einsiedla,
maršálu Schwerinovi pak vykázal palác Mans-
feldský (nyní Auerspergský) v Jesuitské ulici
za sídlo; měl o to pečovati, aby zajatá ob-
sádka Pražská pod náležitou dohlídkou vojen-
skou byla do pevností pruských v jednotli-
vých oddílech dopravována. Obsádka 10.000
mužů, kterou král v Praze zůstavil, měla pod
velením Schwerinovým dle potřeby tomu neb
onomu sboru pruskému, které do ostatních
částí země české táhly, ku pomoci přispěti.
Generál Einsiedel vydával sice rozkazy své
jmenem císaře Karla VII., staral se ale o něho
jinak zrovna tak málo, jako to byli přede-
dvěma roky Francouzové pod maršálem Belle-
islelem činili. Ano Prusové ukázali k císaři
takovou nevážnost, že v den jmenovin jeho
4. listopadu nížádné slavnosti neuspořádali,
jak Pražané od „pomocného vojska císařského“
(tak se armáda pruská úředně zvala) očeká-
vali. Ostatně mohli již dávno věděti, že Fri-

drich II. nepozdvihl meče svého proti Marii Teresii ve prospěch císaře Karla VII., něbrž aby nová území k říši pruské připojití mohl.

Rádění Prusů v Praze.

Ačkoli v kapitulační smlouvě výslovně ustanoveno bylo, že má obyvatelstva Pražského a majetku jeho šetřeno býti, přece nemohli Pražané s nížádnou důvěrou budoucnosti vstříc hleděti. Známenost a ustrašenost, která je byla po čas barbarského bombardování města ovládala, nevymizela ani po obsazení Prahy, něbrž obrátila se jen k jiným předmětům. Nemusil se sice již nikdo obávatí třaskavých pum a deště kulí, požáry na nesčetných místech způsobené byly uhaseny, ale všecka srdce byla sklíčena otázkou, co dále bude následovati. Ze zamračeného obličejů krále Fridricha II., s nímž dne 18. září ulice a náměstí Pražská projížděl, z výhrůžného chování se pruských žoldnérů soudil každý z ustrašených Pražanů na neblahé dny budoucí, neboť „francouzský púst“ vězel ještě každému v příliš živé paměti, aby se nebyl opakování téhož obávatí musil. Byloť vojákům třeba dáti jen znamení k drancování města a každý byl přesvědčen, že Prusové i nad Francouze v lupičském řemesle se vynají. Proto snažil se každý, kdož jen poněkud mohl, s majetkem svým Prahu v čas opustiti, a ač za průvodní list dukát placen býti musil, řídly den co den řady zámožnějšího obyvatelstva, což zvláště o šlechtě a vyšším duchovenstvu platilo. Přes to ale nebylo každému dovoleno z města odejíti, neboť purkrabí a král. místodržící nesměli se z města vzdáliti, aniž měli Prusům jaksi za rukojmí sloužiti.

Nejdále z Prahy přáli si však asi býti primátoři a konšelé měst Pražských, neboť od prvního dne obsazení Prahy zasypávalo je pruské polní vojenské komisařství spoustou rozkazů a přípisů, v nichž se na městu všecko možné žádalo a to způsobem nejrozhodnějším a s vyhrožováním nejprísnějších trestů pod osobní zodpovědností purkmistrův a magistrátů. Takž bylo hned dne 17. září, tudíž v první den, kdy Prusové do Prahy vtáhli, magistrátům měst Pražských nařizeno, aby druhého dne do 11 hodin dopoledne dostavily na Hradčany devadesát čtyřspřežních žebřinových vozů, které by vojsku potraviny dovážely;

kdyby tak se nestalo, měly vozy tyto skou exekucí na měšťanech vymáhány a každý člen magistrátu za to v poku dukátů propadnouti, které ihned exekuce byty býti měly. Téhož dne bylo nařizeno, aby nejdéle v 48 hodinách bylo pro po vojsko císařské opatřeno 300 koní pro příjezd by 80 pacholků provázelo, jinak že člen magistrátu v pokutu 100 dukátů padne a koně nejprísnější exekucí se se. Dne 18. září došel všecky tři purkmistři Pražské rozkaz, aby od pekařů, měšťanů jiných stran opatřili 2814 centnýřů m z níž se má ihned chléb pro vojsko péci nejdéle příštího jitra 68.784 šestilib. bochníků chleba připraveno bylo, jiní purkmistři a magistrátové vojenské exekuci propadnou. Druhého dne na to měl městský magistrát do 9. hodiny ranní viti dva statečné pekařské mistry, kteří za měsíční plat 18 zl. s armádou prátáhli, jinak že bude purkmistrovi exekuce 24 mužů do domu vložena. Při jiné příležitosti bylo primátorům a hejtmanům Pražských pohrozeno, že budou v pří náměstka guvernérova generálmajora šlechetného (náčelníka sboru inženýrského, jen pro podvody při stavbách roku 1748 k vojennému žaláři odsouzen) tak dlouho zámek drženi, dokud rozkaz jim daný konán nebude. Podobných důrazných příkazů přicházelo zejména v první době obsazení Prahy magistrátům každého dne nejméně tak že listin těchto, pouze magistrátům městskému svědčících, z doby od 17. září do 24. listopadu přes půldruhého sta v městském archivu Pražském leží.

Purkmistrovi Malostranskému bylo 19. září nařizeno, aby do čtyř hodin do domu vložil 400 pytlů, jinak že mu exekuce desíti mužů do domu vložena bude, dokud rozkazu nevyhoví. Dne 20. září ustanoveno, k rychlému opravení hradeb městských opatření nejen dělníci, ale též veškerý potřebný materiál a to bezplatně a pod těžkou exekucí o tři dni později bylo všem magistrátům Pražským dále nařizeno, aby opatřili prodloužení 4000 dělníků pro práce na hradebách s potřebnými písaři a dohlížitelé, dále koleček k dovážení prstí, potřebné množství prken a hřebíků, 50 tesařských dílek k hotovení palisád a kolů, 50 čtyřspřežních vozů k dovážení těchž atd. Zároveň každý držitel předměstských pozemků : dvorů, zahrad, které by pevnostním hradbám šk

pod pokutou 1000 tolarů okamžitě strhnouti a se zemí srovnati. Suma peněz, jež města Pražská na opevňovací práce vynakládati musila, činila týdně 2000 tolarů, na výživu pruské obsádky připlácela obec měsíčně 25.000 zl. za maso a chléb, kdežto guvernér generál Einsiedel dostával z obecních důchodů měsíčně 300 tolarů na tabuli svon. K tomu sluší přičísti poplatky a dodávky všeho druhu, jež zejména pekařům, mlynářům, sládkům, řezníkům a jiným živnostníkům ukládány byly, a které byly proto tím větší, anaf hlavní armáda Prusův výhradně z Prahy zásobována byla, neboť na venkově Prusové nižádných zásob nenalezali, anť lid vše před nimi ukrýval a ani za veliké peníze jim nic prodati nechtěl.

Poněvadž dále Prusové od prvního okamžení, kdy do Čech a do Prahy vtrhli, seznávali, že císař Karel VII. nižádných sympatií v obyvatelstvu českém nepožívá a že zde vše právě panovníci, korunované královně Marii Teresii, z plna srdce oddáno jest, nebyli žádným okamžikem jisti, zda proti nim ozbrojený odpor v obyvatelstvu nevznikne. Aby tudíž lidu všeliké prostředky k odporu takovému odňali a mysl jeho zastrašili, vydali dne 21. září rozkaz, aby Pražané pod trestem smrti a ztráty všeho jmění veškerou zbraň střelnou a sečnou na Vyšehrad odvedli, aby všichni kupci, kteří střelný prach a křesací kameny prodávají, a všichni měšťané, kteří věci tyto v majetku svém mají, pod trestem provazu okamžitě je odvedli, poněvadž pak každý dům co nejpodrobněji prohlížen bude, a kdo by se proti rozkazu tomuto provinil, na tom že se ihned hrdelní exekuce vykoná. Dále nesměl se nikdo, jakmile na poplach bito bude, z domu ven odvážiti, neboť měla jízda v ulicích stráž konající každého takového odvážlivce ihned rozsekati; každý obyvatel měl do oken svých světlo postavit, aby ulice osvětleny byly, kdykoli by poplach zazněl, a konečně nesměl si nikdo s vojskem Marie Teresie dopisovati a zprávy jemu z města dávat. Kdo by o takovém dopisování neb působení ve prospěch královny České pruské vojenské správě bezpečných zpráv podal, měl obdržeti odměnu 200 dukátů a jméno jeho mělo utajeno zůstat. Kdo by za takového provinilce byl uznán, měl trestu smrti propadnouti, tělo jeho mělo rozčtvrceno a na čtyřech branách města rozvěseno býti; kdyby pak ve městě mělo vzbouření vypuknouti, bude prý čtyřem stům jezdcův rozkázáno, aby ho-

řícími pochodnými všechny nárožní domy zažehli a současně aby na Malostranském břehu Vltavy postavená baterie o 20 dělech a 10 hmoždířích celé město požárem v prach a popel obrátila.

Snadno lze pochopiti, že takovéto rozkazy ve spojení s obrovskými poplatky a vojenskými dávkami nenávisť Pražského obyvatelstva proti „Braniborům“ jen ještě více rozdmýchovaly, neboť ve všem jednání Prusův byla pohřešována aspoň ona humanita, kterou byli přede dvěma lety v Praze Francouzové zachovávali. Útrapy obsazení bavorsko-francouzského byly sice kruté, ale co soldateska Fridricha II. v Praze provozovala, rovnalo se řádění hord tatarských a připomínalo zcela hrozná doba vpádů švédských za války třicetileté. Ačkoli v kapitulaci bylo výslovně ustanoveno, že Praha od drancování a loupežení ušetřena bude, dány všechny paláce a domy, jichž držitelé byli město opustili, žoldněrům pruským v plen, kteří v nich ode dne 26. září po celý týden tak děsně řádili, že ani hřebíku ve zdi ušánováno nebylo. Nejen sprostí žoldnéři prustí, ale též důstojníci účastnili se v tomto loupežení, při němž škoda způsobená na miliony zlatých páčena byla. Před některými paláci stáli vrchnostensí oficianti, nabízejíce výkupné, jen aby drancování od cenného a uměleckého majetku vrchností svých odvrátili, ale žádosti jejich byly s posměchem odmítnuty, neboť Prusové dobře věděli, že jim v opuštěných palácích bohatých velmožů českých mnohem větší kořist kyne. Počátek svůj vzalo toto drancování v paláci hraběte Kolovrata v Ostruhové ulici na Malé straně (nyní palác hrabat Thunův větve Děčinské); pak následoval palác hrabat Cavrianův v Celetné ulici, palác hrabat Černínův na Vlaském plácku na Malé straně (nyni palác Lobkovický), palác knížat Schwarzenberkův na Hradčanech, palác hrabat Thunův, pět domů hrabat Pachtův, palác hrabat Martinicův, palác hraběte Filipa Josefa Gallasa, palác hrabat Nosticův a množství jiných. Z kabinetu paláce hraběte Gallasa byly však už dříve největší rodinné a umělecké vzácnosti odklizeny, načež byly dvěře do kabinetu vedoucí zazděny. Když pak žoldnéři prustí při drancování přišli na zazděné tyto dvěře, rychle čerstvou zeď rozbourali, nenalezli ale v kabinetě než seznam vzácností, které v něm byly se našly. Vůbec počínáno si při loupežení tomto co nejděsněji; nejvzácnější komnaty byly vypá-

čeny a obrazy, které i při loupežení Sasův a Švédův za třicetileté války byly obstály, odvečeny tehdejší od Prusů; z proslulé galerie hraběte Františka Václava Nostice vzato čtyřicet pět nejskvostnějších obrazů, o něž se prušští generálové a důstojníci rozdělili, zbytek ponechávající vojákům a kdokoli se v drancování účastnil. A aby Prusům nic neušlo, co by se bylo dobře za kořist hoditi mohlo, vyzván byl každý, kdo by z majetku uprchlých šlechticův a bohatých měšťanův něco ukrýval, aby ihned podrobný seznam toho magistrátu předložil, jinak že trestem tělesným a zabavením svého majetku stížen bude. Kláštery a kostely Pražské prohlíželi důstojníci prušští, zda v nich cenné věci a vzácnosti ukrity nejsou, a skutečně z nich mnoho kořisti odvečeno.

Z lupy tohoto byla valná část prodána židům Pražským, proti nimž následkem toho v obyvatelstvu Pražském oprávněná kyselost vznikla, jakož vůbec židé již za obsazení bavorsko-francouzského a ještě více nyní k nepříteli přátelsky se chovali, poněvadž s důstojníky i vojáky výnosné obchody dělali. Valnou část uloupených věcí, zejména obrazy a sochy, pak bohatý nábytek panský atd., dali generálové a důstojníci prušští v bednách dovážeti do Pruska, jako to byli Švédové před sto lety činili. Ale mnoho z kořisti této padlo do rukou uherských husarů a pandurů, kteří neustále vozy se zavazadly pruskými na všech stranách přepadávali a jich se zmocňovali. Také saské vojsko v Horní Lužici odňalo Prusům několik set vozů s touto Pražskou kořistí do Berlína zasílanou, načež byl seznam všech věcí úřadu král. místodržících v Praze zaslán, aby se vlastníci o ně hlásiti mohli; místodržící pak také dekretem ode dne 12. února 1745 seznam tento vyhlásili, tak že mnohá již za ztracenou pokládána vzácnost opět pravému majiteli nazpět se dostala.

Ale také veškeré ostatní obyvatelstvo Pražské, které podobným drancováním ušetřeno

bylo, musilo obrovskými sumami na vydržování pruského vojska přispívati. Pod názvem „Kontingent k vydržování král. pomocného sboru, Jeho cis. Milosti ke službám přenechaného,“ vypsál guvernér generál Einsiedel druhého dne po zahájení drancování opuštěných paláců Pražských, totiž dne 27. září, obrovské výpalné pro všechna tři města Pražská, při čemž podrobně bylo ustanoveno, jakými sumami jednotlivé stavy, úřady, cechy, kláštery, kostely atd. k uhrazení téhož mají přispěti. Král. místodržící měli složiti 25.000 zl., konšelé 30.000 zl., kupci, směnečníci a přední cechové dohromady 100.000 zl., šlechta pak měla odvesti 150.000 zl. Ještě větší sumy musily složiti řády duchovenské, a sice jesuité 250.000 zl., křižovníci a premonstráti na Strahově po 60.000 zl., dominikánky u sv. Anny 25.000 zl., benediktini v Břevnově 10.000 zl., ba ani řádové žebravých mnichův nebyli od poplatku tohoto vyjmuti. Také veškeré chrámy Pražské byly výpalným tímto stíženy a sice předepsána velechrámu sv. Víta suma 55.000 zl., chrámu Týnskému 20.000 zl., chrámu sv. Jindřicha 10.000 zl., kostelům sv. Štěpána a sv. Vojtěcha po 6000 zl. atd. Ano i na Staroměstském chudobinci u sv. Pavla bylo žádáno 4000 zl., kterážto suma k námit-



Královská kaple Nalezení sv. Kříže.
v Motole u Prahy. (Str. 439.)

kám magistrátu o zlém stavu jmění chudobince tohoto na 200 zl. zmírněna byla. Konečně i židovstvo Pražské mělo se sumou 55.000 zl. vykoupiti. *) Sumy tyto měly Prusům ve třech lhůtách odvedeny býti a sice v dnech 6. a 31. října, pak dne 30. listopadu, jinak měly „násilnou exekuci vojenskou pod trestem olné a meče sehnány býti.“

*) Zvláštní zmínky zasluhuje, že hned druhého neb třetího dne po vtrhnutí Prusů do města musily obce Pražské zaplatiti 18.000 zl. za to, že se mohlo na věžích zvoniti a hodiny tamní býti. K takové rafinovanosti ve vydírání poplatků nebyli ani Francouzové roku 1742 v Praze dospěli.

Ač ohromné tyto sumy výslovně na „vydržování“ pruského vojska v Praze ustanoveny byly, přece musila města Pražská, jak už zmíněno, na vyživování obsádky měsíčně 25.000 zl. připláceti a měsíčně ještě 180 centnů masa a 2600 centnů chleba odváděti, nepočítaje jinaké dodávky, naturálie a práce hmotné. Každé chvíle byly vozy a potahy v davech rekvirovány neb lidem na ulici odnímány. Pekaři Pražští musili pod vojenskou dohlídkou jediné pro obsádku chléb péci, mlynáři pak nesměli než pro pruské zásobní sklady obilí mletí, kdežto obyvatelstvo bylo na mlýny v okolí města odkázáno. Rozkaz tento byl ovšem valně obcházen, neboť pruské vojenské komisařství stěžovalo si v příslušných nařízeních svých opětovně na „zlomyslnost“ Pražských mlynářů, kterým stále vyhrožováno jest, že v případě neposlušnosti na hlavní strážnici ve vojenské zajetí odvečeni budou. Rezníci pak musili Prusům celá stáda z venkova přiháněného dobytka zdarma zabíjeti a maso vysekávati, sládci pro ně pivo vařiti a vinopalové líhoviny pálití, aniž by se jim nějaké náhrady dostávalo, neboť byli se všemi peněžními požadavky svými vždy jen na obce měst Pražských odkazováni.

Slovem Praha zakoušela za obsazení pruského, které bezmála tři měsíce trvalo, ještě krutějších útrap a nátisků nepřátelských, než za obsazení bavorsko-francouzského, a přes to vše — což zvláště sluší vytknouti — zachovalo tehdež hlavní město české od první do poslední chvíle řádění Prusův, kteří zde císaře Karla VII. za pravého panovníka království Českého prohlašovali, nezlomnou věrnost a oddanost ke korunované své královně Marii Teresii. Po celou tu dobu neudál se v Praze i v celých Čechách nižádný dobrovolný projev ve prospěch Karla VII., jako tomu roku 1741 bylo; jen z donucení složili někteří konšelé, když k tomu magistrátové

měst Pražských od guvernéra generála Einsiedla pod výhrůžkou přísných trestů vyzváni byli, slib „věrnosti“ samozvanému „králi Karlovi III.“ ba i kat Staroměstský byl k tomu jako městský zřízenec od Prusů donucen. Jinak nejevilo se již nikde ni nejmenší stopy po nějakém nadšení pro bavorského pretendenta, všude osvědčovaly se v obyvatelstvu sympatie jen pro Marii Teresii, že se i král Fridrich tomu divil, kterak velice byly se v Čechách poměry a veřejné smýšlení v době

dvou let změnilý. Nebyloť v měšťanstvu Pražském již nižádných Davidův, mezi šlechtou českou již nižádných Kaisersteinův a Paradisův, kteří by byli velezrádné agitace ve prospěch „krále“ Karla III. provozovali a lid český i vyšší stavy zednářskými piklemi svými proti Marii Teresii podněcovali. Vedle Prahy známo jen ještě o Budějovicích, které později také pruským vojskem obsazeny byly, že někteří konšelé tamní z donucení novou přísahu věrnosti „králi“ Karlovi III. skládali; bylo to v den 2. října 1744 a to také byl poslední veřejný akt, při němž jméno Karla III., jenž mezi panovníky českými právem uváděn býti nesmí, v Čechách úlohu hrálo, ač se pruské voje ještě skoro dva měsíce ve hlavním městě českém a ve velké části východních a jižních krajův království Českého jako mandatáři císaře římskoněmeckého proháněly.

Až do posledního dne obsazení pruského musila Praha snášeti tíhu železného ramene hrabivých Prusův a ještě v poslední onen den odehrávaly se válečné a krvavé výjevy ve vlastním středu jejím, jež ale vedly ke konečnému vypuzení krutých nepřátel jak z Prahy tak i z celých Čech vítězným vojskem Marie Teresie, které všecky výbojné záměry věrolomného Fridricha II. v Čechách v niveč uvedlo. Kterak k tomuto velikému úspěchu zbraní mladistvé královny České a Uherské došlo, nutno ve zvláštní kapitole vyprávěti.



Křížek ve dřevě stromu roku 1742 u Motola nalezený. (Str. 439.)

Další průběh války s Pruskem v Čechách.

Uvedli jsme již, kterak v polovici roku 1744, kdy král Fridrich II. novou výbojnou válku proti Marii Teresii počal, nebylo v Čechách skoro žádného vojska, poněvadž veškerá armáda královna byla v Bavorsku a v Elsasku soustředěna, kde s francouzskými voji vždy vítězněji válčila. Jediné z té příčiny, že Fridrich II. při svém vpádu do Čech se žádným odporem se nesetkával, mohl se přes Děčín, Litoměřice a Roudnici tak rychle ku Praze dostat a válečné potřeby své z Pruska před hlavní město české tak snadno dovážeti. Rovněž beze všeho odporu mohly též oba ostatní sbory pruské armády do nitra země české postupovati, neboť i v těch stranách žádného vojska Marie Teresie nebylo. Sbor pod princem Mauricem Desavským vtrhl z Lužice dne 20. srpna u Hrádku na půdu českou, zmocnil se následujícího dne Fridlandu a obsadil dne 22. srpna Liberec, všude značného výpalného žádaje a zásoby potravin na obyvatelstvu vydíraje. Přes Turnov a Hradiště Mnichovo spěchali Prusové podél řeky Jízery ku Mladé Boleslavi a dále ku Brandýsu nad Labem, tak že dne 2. září na východní straně města Prahy stáli, kam byl už také sbor generála Schwerina ze Slezska přirazil. Vojevodce tento, maje pod sebou 20,000 mužů, byl vtrhl již dne 15. srpna do Čech a sice od slezského Fridlandu a od pevnosti Kladska. Krajina Broumovská i Polická byly od vojska rakouského úplně opuštěny, neboť slabé obsádky tamní byly i se svolanou obranou zemskou již týden před tím ku Praze odtáhly. Maršál Schwerin ubytoval se v klášteře Broumovském a vojsko rozloženo po domích měšťanů v Broumově a v Polici, kteří o zaopatřování jich pečovati musili. Dne 17. srpna táhlo se dále k Náchodu, kteráž město 6051 zl. výpalného složit musilo. Přes Jaroměř spěchali Prusové dále ku Hradci Králové, kam maršál Schwerin dne 20. srpna s několika pluky přibyl a silnou obsádku ve městě zanechal, která kázala měšťanům hradby opravovati, palisadami město ohraditi a všechny průchody do města zazditi. Rovněž silně osazený Pardubice a Kolín, kterážto dvě města byl si, jak vědomo, král Fridrich od císaře Karla VII. vymínil, chtěje z nich zříditi pevnosti na ochranu severovýchodní části Čech, kterou chtěl pro sebe zabrat. Proto založena tam ihned velká skladiště vojenská, jež musilo obyvatelstvo dalekého okolí všim potře-

bným zásobiti, tak že celá krajina ochuzena jest. Podobného vydírání dopouštěli se Prusové v Králové Dvoře, Nové Pace, Novém Bydžově a j., neboť jednotlivé pluky pruské táhly celým územím severních Čech, aby co nejvíce zásob obilí a mouky, pak dobytka ku Praze sehnali. K dovážení nakořistěných zásob těchto musilo obyvatelstvo dostavovati tisíce povozů, k nimž násilím bráni vozkové a pohůnci, kteří ale přes všecku ostražitosť Prusů každé noci se rozprchávali, tak že vždy nový lid selský sháněn býti musil. Proto nebylo ve městech a dědinách, kudy Prusové táhli, často ani jediného mužského obyvatele, začez si nepřátelské vojsko tím lítěji zlost svou na lidech pozůstalých vylévalo.

Ale i přes tyto prokázký dorazily všechny tři sbory armády pruské v prvních dnech září ku Praze, aniž by se byly na tomto čtrnáctidenním pochodu kde s činným odporem se strany rakouského vojska setkaly. Dobyť Prahy učinilo na ten čas krále Fridricha II. pánem polovice Čech, on však se chtěl zmocniti rovněž rychle i druhé polovice země, neboť byl mu francouzský maršál Belleisle již dříve namluvil, že jen ten jest pánem království Českého, kdo má též jihočeskou vysočinu ve svém držení. Belleisle tu mluvil dle svých zkušeností válečných z roku 1742, kdy však zcela jiné poměry panovaly; tehdy vtrhli Rakušané do Čech od jihu a východu, kdežto nyní bylo je od západu, totiž z Bavorska, očekávati. Fridricha II. opustila však nyní vojenská jeho bystrozrakost a takž dal se dle rady Belleislovy z Prahy na jih místo na západ a tím dopustil se obrovské chyby strategické, která za krátko neblahý konec druhému jeho vpádu do Čech přivodila. Kdyby byl totiž přesilou svojí zničil slabý sbor Batthiányho v Berounsku a Plzensku a dobyl pevné Plzně, byl by tím postup vojska rakouského z Elsaska a Bavorska do Čech nejen stížil, ale i snad zamezil, čímž byla by válka zcela jinaký obrat vzala. Takž ale dychtil jen po dobytí Tábora, Hluboké a Budějovic, kterýchž míst se sice rychle zmocnil, ale rovněž rychle zase s velkými ztrátami pozbyl. Chyby Fridrichovy vykořistil ihned vojevodce Karel Lotrinský, jenž šumavskou branou země české Prusům v jižních Čechách v bok vpadl a je odtamtud prostým strategickým postupem vypudil.

Přespav pouze jedinou noc v dobyté Praze vytrhl Fridrich II. dne 19. září s větší částí své armády na jih, kam generála prince

Nasovského s 10 prapory pěchoty a 40 škadronami jízdy jakožto předvoj vyslal. Přes Jilové, Votici a Bechyni táhli Prusové na Tábor, který po krátkém odporu dne 24. září padl. Velitelem tamní obsádky byl plukovník Bukov, jemuž Prusové povolili odchod z města ve zbrani a se všelikou počtou vojenskou, neboť by je byl delší odpor jeho velice na dalším postupu zdržel, kdežto králi Fridrichovi především na dobytí Budějovic záleželo. Proto nechav Týn nad Vltavou a zámek Hlubokou prozatím stranou, vyslal generála Kreuza zrychleným pochodem k Budějovicům, aby se města toho za každou cenu zmocnil. Prusové udeřili na zdi městské se dvou stran a vrhli do města též čtyři puny, které však žádné škody nespůsobily. Do města byla teprva před pěti dny vešla slabá obsádka pod velením generála Minského, který pak hned na to své pandury se čtyřmi děly k hájení zámku Hluboké odeslal. Jelikož Budějovice delší obležení vydržeti nemohly a generálu Kreuzovi nařizeno bylo, obsádce všechny výminky povolit, svolil v žádost generála Minského, aby s vojskem svým mohl svobodně odtáhnouti, a takž se Prusové stali dne 30. září pány města. Nyní jednalo se ještě o dobytí opevněného zámku Hluboké. Již dne 1. října vytrhl princ Nasovský se dvěma prapory pěchoty a dvěma pluky husarů před Hlubokou, k níž se však, když byl Vltavu přešel, jen po hrázi mezi dvěma rybníky přiblížiti mohl. Tu však počali panduři ze svých děl na postupující Prusy páliť a spůsobili jim značných ztrát. Ale princ Nasovský hnal vojáky bezohledně ku předu, až se pod vrchem zámeckým ocitili, kde jim vysoko postavená děla již škoditi nemohla. Obsádka nemohla delší obklíčení vydržeti, pročež se ještě téhož dne vzdala, když jí byl svobodný odchod povolen. Princ Nasovský obsadil Hlubokou vojskem svým a vrátil se do Budějovic, kde následujícího dne 2. října donutil primátora a některé konšely, že musili králi Karlovi III. poznovu přísahu věrnosti složiti. Ustanoviv generála Kreuza za velitele v Budějovicích a na Hluboké, odebral se princ Nasovský dne 3. října k armádě krále Fridricha, jenž nedaleko Týna nad Vltavou v dědině Temelíně tábořil. Již druhého dne na to vzdalo se i město Týn Prusům a král Fridrich pokládal se od toho dne za vítěze nad veškerým královstvím Českým, neboť i maršál Schwerin byl se k rozkazu jeho se sborem svým z Prahy do východních Čech vydal a celého Chrudim-

ska a Čáslavska až ku hranicím moravským se zmocnil.

Avšak vítězná tato radost jeho netrvala dlouho. Hned v prvních dnech po svém vytáhnutí z Prahy na jih český přesvědčoval se k veliké nevoli své, že se nalezá v zemi nepřátelské, která o „králi“ Karlu III. ničeho věděti nechtěla a do posledního muže věrně při korunované královně Marii Teresii stála. Hned při vpádu Prusů do země dala Marie Teresie ve všech krajích naříditi, aby venkovský lid všude, jakmile by se nepřítel do krajiny blížil, obilí a jiné zásoby zakopal, obydlí opustil a do lesů neb do hor se utekl; za to slíbena jmenem královny náhrada všeliké škody. Tím se stalo, že Prusové po venkově českém nižádných zásob nenalezli, v opuštěných dědinách ani za veliké peníze potraviny a píce nedostali a tudíž brzo velkým nedostatkem trpěli. Z Prahy byly jim sice na vše strany zasílány potravní potřeby, ale těch se ponejvíce zmocňovala lehká jízda Batthiányho, která Prusy stále obletovala a všecken dovoz stěžovala. Mimo to nechtěl nikdo ani za peníze Prusům vyzvědačské služby konati a jelikož husaři uherští zvláště po kurýřích poštovních a poslech pruských pásli a je jímali, zůstávali velitelové jednotlivých sborů vojenských beze všeho spojení mezi sebou, nedostávali žádných zpráv a též král Fridrich byl na jihu českém po delší dobu beze všeho spojení s ostatním světem, tak že zprávu o uzavření spolku saského kurfiřta Augusta III. s Marií Teresii obdržel teprv potom, když již 20.000 Sasů na půdě české stálo, aby Marii Teresii proti Prusům pomáhali. Létací sbory uherských husarů a pandurů napadaly nepřátelské voje v každodenních šarvátkách, značné ztráty na mužstvu jim spůsobující; ale ještě více trpěli Prusové tím, že všechno v Čechách násilně odvedené mužstvo z řad jejich sbíhalo, zejména pak studenti Pražští, jež byl Fridrich po kapitulaci Prahy všechny mezi své vojáky vřadil, poněvadž prý „měli větší chuf k vojančině než ke knihám.“*)

*) Vracející se studenti tito byli v domovech svých od obyvatelstva jako hrdinové hlučně vítáni a zejména oněm v Novém Bydžově bylo za odměnu statečnosti jejich v Praze povoleno, aby vždy ve vagacích zvláštní slavnost s tanci a jinými kratochvílemi pořádali mohli, z čehož vznikla proslulá „studentská merenda“, která se dosud každoročně v Novém Bydžově opakuje. Studenti v Litomyšli zřídili si tehdejší také spolek, jenž měl svůj prapor a vždy o prázdninách ku slavnosti se scházel, což po zrušení

Konečně neodvažovali se již Prusové ani jezdcé na výzvědy vysílati, neboť byli titěž neodvratně ztraceni; kdekoli pak se přenocovalo, musili se prusí vojáci vždy pevně ohraditi, armáda králova pak byla jen na tábor svůj odkázána.

Když pak se Fridrich dověděl, že hlavní armáda rakouská pod vévodou Karlem Lotrinským u Domažlic do Čech vtrhla, načež ihned k Táboru postupovati počala, dále že se k ní sbor Batthiány-ho a konečně u Mirotic nedaleko Písku též pomocný sbor Sasů pod velením vévody Jana Adolfa Saso-Weissenfelského připojil: tu již dokona seznal, kterak svým neobezřetným pochodem do jižních Čech vlastně do pasti vlezl. Jelikož maršál hrabě Traun, jemuž byl vévoda Lotrinský velitelství nad předním vojem spojené armády odevzdal, na Benešov táhnouti se chystal, aby králi zpáteční cestu ku Praze zaskočil, kázal Fridrich maršálu Schwerinovi, aby co nejrychleji z Chrudimska k Benešovu přirazil, kamž pak i sám s vojem svým od Tábora ustoupil. Ústupem tímto byly Tábor, Hluboká a Budějovice, k vůli nimž byl Fridrich svůj výboj do jižních Čech podnikl, i s obsádkami pruskými zcela ztraceny a porážka Prusů v Čechách tím zahájena. Zanecháním několika svých pluků v těch třech místech dopustil se Fridrich nové strategické chyby, neboť města ona byla tak jako tak ztracena. Pokoušel se sice z Benešova, kde král po celý týden nečinně ležel, obsádkám oněm rozkaz dodati, aby k němu co nejrychleji přirazily, ale všech osm důstojníků, za tím účelem vyslaných, vrátilo se s nepořízenou, poněvadž všude setkali se s hlídkami rakouskými, před kterými prchnouti musili.

Bylť mezitím vévoda Lotrinský u Orlika s hlavní armádou svojí překročil Vltavu a dostav se takto na pravý břeh řeky, odřízl tím Prusy úplně od jihu českého. Zároveň vyslal proti Budějovicům vůdce pandurů plukovníka Trenka, který dal ohlásiti dříve tamní obsádce, že po dobytí města žádného Prusa šetřiti nebude. Generál Kreuz, věda, že pověstný náčelník pandurů tuto hrozbu také skutkem učiní, vzdal dne 22. října město Rakušanům bez boje, načež Prusové před Pražskou branou nejen ručnice a náboje, ale i granátnické čáky své odložití musili a v zajetí vzati jsou. Druhého dne na to vzdala se

filosofického ústavu Litomyšlského roku 1754 za své vzalo.

Trenkovi též Hluboká, kde pruský major Conradi se 6 důstojníky a 275 muži v zajetí upadl: na hradě panoval již největší nedostatek, neboť nebylo tam žádné vody, kterou husaři byli už dříve jinam svedli, kdežto ve skladištích měli Prusové jen 22 liber střelného prachu a dva centnýře mouky. Již dne 20. října přitřhl nejv. strážmistr Marschall se silným vojem také k Táboru, kteráž město bylo už několik dní dříve od husarů obklíčeno, a když byl do zdí městských vystřelen průlom, vzdala se i zde obsádka pruská dne 23. října a odvedena jest v počtu 1700 mužů do zajetí v Horních Rakousích.

Tuto ztrátu více než 3000 vojinů svých umínil si Fridrich II., jak ve svých Pamětech dí, pomstíti útokem na přední voj rakouského vojska pod maršálem Traunem, který byl od Orlika přes Sedlec až k Neveklovu postoupil a u městyse Maršovic postavení zaujal. Podle náhledu Fridrichova bylo to postavení dosti nevýhodné a takž jsa vítězstvím svým jist, kázal král armádě své z Benešova ihned v osmi proudech vytrhnouti. Po cestách, kudy ještě nikdy nebylo vojsko táhlo, dostali se Prusové u večer dne 24. října na výšinu, která od rakouského tábora sotva půl hodiny vzdálena byla. Ráno při obhlídce spatřil však Fridrich, že Traun v noci své postavení změnil a nyní tak pevně stál, že nebylo lze na něho udeřiti. Pln nevole vrátil se Fridrich zase k Benešovu, chtěje Trauna z výhodného postavení jeho vylákati. Ale maršál tento znal vůdcovské nadání a válečné spůsoby Fridricha II. lépe, než ostatní generálové rakouští, a proto nedal se s ním v otevřenou bitvu, věda dobře, že jej Rakušané pouhými strategickými pohyby k ústupu z Čech donutí. Bylť se Fridrich příliš vzdálil od svých zásobišť, odvážil se hluboko do země, kde obyvatelstvo nejprudší záští proti němu planulo, a ničila-li lehká jízda, již měli Rakušané dostatek, všechno dovoz ke pruskému vojsku, mohlo se s určitostí napřed stanovit, kdy Fridrich Čechy opustiti musí, jakoby mu nucená cesta byla předepsána.

A skutečně Fridrich II. opustil již dne 26. října Benešov, ustoupil u Poříčí za Sázavu a postavil se u Pyšeli. Traun vešel do Benešova a lehká jízda jeho obklopovala ustupující Prusy tak těsně, že král od prince Nasovského, jež byl s desíti prapory pěchoty a se třiceti škadronami vyslal, aby před Rakušany Komorní Hrádek a Kolín obsadil, nižádných zpráv neobdržel. Maršál Traun přešel dne 31. října

Sázavu u Komorního Hrádku a táhl na Janovice Uhlířské, aby Fridrichovi pochod na Kolín zamezil. Fridrich II. sám se přiznává, že plán maršála Trauna byl obdivuhodný a že vojevůdce tento vždy tak výhodné postavení zaujal, kde proti své vůli nemohl k bitvě donucen býti; proto pokládal Fridrich toto polní tažení za svou školu ve válečnictví a Trauna za svého učitele, dle něhož se každý vojevůdce řídití musí, má-li k tomu vůbec nadání. Nechtěl podnikal Fridrich cokoli, vše zůstávalo bez úspěchu proti moudrým opatřením a pevným plánům Traunovým. Obávaje se, že by mohl i hlavní zásobíště své v Hradci Králové ztratiti, ustoupil král dne 9. listopadu do Kolína, kdež, bydle v domě u „zlaté šitky“ na náměstí, dal si českými koroptvemi a bažanty dobře sloužiti. Zároveň kázal opravití tamní most přes Labe, přes nějž celá jeho armáda za řeku ustoupila, aby pravý břeh její až po Hradec Králové v moci své držela. Domníval se Fridrich, že Rakušané v pokročilé roční době dle obyčeje svého do zimních kvartýrů se rozloží a jej v držení Prahy a severních Čech, jeho budoucího území, zanechají.

V očekávání tomto se však šeredně sklamal, neboť vévoda Karel Lotrinský postupoval dále výbojně k Pardubicům, kde bohaté sklady nepřítelovy spálil a města i s podměstím dobyl. Střemhlav musili nyní Prusové ke Hradci Králové prchat, aby i tohoto města a tamních skladů neztratili. V noci na 19. konána ve hlavním stanu pruském vojenská porada, v níž proti náhledu prince Leopolda Desavského, že nutno ku Praze se obrátiti, aby tamní těžké dělostřelectvo zachráněno bylo, usneseno se na tom, aby se rychle do Slezska zpět ustoupilo, neboť jen tam prý ustupující armádě pruské bezpečí kyne. Ihned byli vysláni rychlí poslové ke všem ostatním sborům pruským v Čechách a k generálu Einsiedlovi do Prahy, aby Čechy zcela opustili. Fridrich pak vjel s oddílem vojska dne 23. listopadu do Hradce Králové, když byl ostatní armádě své nařídil, aby se přes Trutnov, přes Broumov a přes Kladsko do Slezska vrátila. Dne 27. listopadu ráno o 4. hodině prchal též on sám z Hradce Králové na Broumov a již o pět hodin později vtrhli do Hradce vítězní Rakušané, jež druhého dne vévoda Karel Lotrinský s několika generály následoval a v tamní residenci biskupské jako vítěz nad pruským dobyvatelem se ubytoval. Bylť jej ve spolku s maršálem

Traunem bez bitvy jediné strategickými pohyby vypudil z království Českého a kdyby i v následujícím roce byl výtečný vojevůdce Traun další výboj proti Fridrichovi II. řídil, mohla Marie Teresie opět ztraceného Slezska nabyti. K vyhlídce této oprávněval i úspěch, jakého se vojsko královnino na Prusech v Praze domohlo.

Bylť velitel pruský v Praze generál Einsiedel obdržel od krále Fridricha dne 21. listopadu rozkaz, aby tvrz Vyšehradskou a hradby městské na Petříně prachem do povětří vyhodil, těžká děla zatloukl a lafety jejich spálil, ručnice zajaté rakouské obsádky pak do Vltavy vhodil a s obsádkou svojí, která bez nemocných 7000 mužů čítala, Prahu opustil a přes Litoměřice do Lužice se vrátil. První část rozkazu však nedal Einsiedel ihned vykonati, poněvadž očekával, že bude odvolána, nébrž odložil vykonání téže k době odchodu svého, kdy již pozdě bylo. Tím úsilovněji počal prováděti ostatní části rozkazu a sice kázal především uzavřiti veškeré brány městské, tak že každý mohl sice do města vejti, ale nikdo ven pouštěn nebyl. Děla a hmoždíře byly s hradeb odvezeny, zásoby střeliva, pokud je vojsko s sebou vzíti nemohlo, buď zničeny neb užito jich do podkopů, které po odtáhnutí Prusů z města do povětří vyletěti měly. Opevňovací práce, jež obce měst Pražských tak velkým nákladem prováděti musily, byly zase rozmetány a magistrátům rozkázáno, aby nesplacenou třetí lhůtu výpalného okamžitě odvedly. Měšťané ovšem nespěchali, rozkaz tento vyplniti, neboť viděli, že Prusové nemají v Praze již tolik vojska ani času, aby mohli vyhrožovanou exekuci prováděti; za to vnikl pruský polní komisař vojenský dne 25. listopadu se silnou stráží vojenskou do všech tří radnic a ostatních budov úředních, kde dal pokladny násilím otevřiti a všecky v nich nalezené peníze sebral. Již dříve musilo obyvatelstvo Prusům odvesti veškeré koně a všecken dobytek tažný i žirný, který také ze všech okolních dědin od vyslaných husarů a dragounů do Prahy sehnán byl. Dne 25. listopadu kázal generál Einsiedel k sobě povolati všecky primátory a purkmistry měst Pražských, aby jim oznámil, že příštího dne s vojskem svým Prahu opustí a několik vynikajících osobností jakožto rukojmí s sebou vezme, aby prý pozůstalí ranění a nemocní vojáci pruští zabezpečeni byli.

V následující na to noci vyslána z Prahy nekonečná řada vozů se zavazadly, za nimiž

stáda dobytka hnána byla. Ráno dne 17. listopadu shromáždilo se veškeré pruské vojsko, které ještě 7000 k pochodu schopných mužů čítalo, na Staroměstském náměstí, odkud pak s hlučnou hudbou Jesuitskou ulicí na kamenný most a po Malé straně na Hradčany táhlo. Vedlo s sebou čtyři rukojmí a sice kanovníka chrámu Svatovítského Antonína Václava Vokouna, Staroměstského radního Jana Václava Vejvodu, Novoměstského primátora Ondřeje Ignáce Ludegera a člena řádu jesuitského P. Martiniho. Z těchto byli však jen Vejvoda a Martini z města odvedeni, neboť radní Vokoun byl na Malé straně od stíhajících husarův uherských z moci pruské vysvobozen a také primátoru Ludegerovi se podařilo ze zajetí vyváznouti.

Přivrženci Marie Teresie, zejména radní Tochtermann a kavárník Tomáš Lachner, v jehož kavárně na Starém městě byli se pruští důstojníci scházeli, tak že se kavárník od nich mnohé ve prospěch rakouské věci dověděl, byli vyslali z města tajné posly na Zbraslav a do Berouna, kde několik škadron uherských husarů stálo, aby jim nastávající odchod Prusů oznámili. Pod ochranou noci přihnali se husaři ze Zbraslavi na Smichov, kde jedno oddělení pod Vyšehradem po vorech na druhý břeh přešlo, kde z části skrz Podskalí a z části Žitnou branou na Nové město vniklo a s větrem o závod za ustupujícími Prusy se dalo. Již v Jesuitské ulici a ještě více na Křižovnickém placu napadli husaři zadní voj nepřátelský, v němž šavlemi krvavě rádití počali. Mnoho měšťanů a jiného lidu, pouze obušky, tyčemi a kameny ozbrojeného, vrhlo se zároveň na Prusy, kteří neočekávaným přepadem tímto zmámeni jsouce, buď zbraň odhazovali, za milost prosíce, buď vítané příležitosti užili, aby z řad vojska sběhli a do postranních ulic prchali. Ostatní byli od husarů za neustálé seče hnáni přes most na Malou stranu, kde však jim v Mostecké ulici druhé oddělení husarů pod majorem Cognazzem, které bylo újezdskou branou do města vniklo, Lázenskou ulicí v bok vpadlo a rovněž krvavou lázeň mezi nimi způsobilo. Major Cognazzo byl zde však zastřelen, což husary tím více rozlítlo, že Prusům žádné milosti nedávali. Obyvatelé Malostranští účastnili se zde boje již všeobecně, z oken na prchající nepřátele střílejíce neb kamení a náradí na ně metající, že se ve všech ulicích až na Hradčany mrtvých a raněných jen válelo. Konečně přikvapili Strahovskou branou

z Berouna major Simbschen se škadronou husarů, která na Hradčanském náměstí prchající Prusy zuřivě napadla a hradem a po Mariánských hradbách až k Písecké bráně je pronásledovala. Před branou Prusové zase poněkud se sešikovavše, počali z pušek a z několika malých děl na město střílet, ale rozlícený lid přitáhl na hradby dvě děla, jež nezatlučená nalezena byla, a několika dobře mířenými ranami zahnal zadní voj nepřátelský rychle od města. Po tři hodiny trval tento krvavý zápas v ulicích měst Pražských, jež nyní nenáviděných Prusův prosta byla.

Mezitím zavedli magistrátové pátrání po zanechaných podkopech, ohlásivše odměnu sto dukátů každému, kdo některý podkop vypátrá a neškodným učiní. Na štěstí mohl kavárník Lachner, jenž byl z řečí pruských důstojníků místa podkopů těch seznal, některé z nich označiti, tak že hořící v nich doutnáky v čas uhaseny byly; jiné prozradili zase pruští sběhové a takž pouze podkop na Petříně vyletěl do povětří, aniž by však byl velké škody způsobil. Největší nebezpečí hrozilo však Vyšehradu, kde byli Prusové do jedné z kasemat přes 130 sudů se střelným prachem složili a ke krajnímu otevřenému sudu dlouhý doutnák přiložili. Kdyby se byl prach tento vzňal, byla by tím nejen celá tvrz Vyšehradská do povětří vyletěla, leč i hořejší Nové město bylo by neslýchanou zkázu utrpělo. Leč krejčovský tovaryš Kašpar Nepatrný, který na Vyšehradě v domku za francouzskou branou bydlil, pozoroval toto dovážení prachu do kasematy a ihned se domyslí, co to znamená. Sotva že byla poslední stráž pruská Vyšehrad opustila, vnikl ještě se dvěma muži do kasematy, jejíž dveře byli motykami roztržili, a v poslední chvíli hořící doutnák uhasili. Statečný tovaryš Nepatrný byl za toto odvrácení záhuby od města jmenován mistrem krejčovským a kostelníkem chrámu Vyšehradského a požíval doživotní pense 200 zlatých; mimo to obdrželi všichni tři ochráncové po zlaté čestné medaili. Tím byl vandálský záměr krále Fridricha II., zničit celé hlavní město království Českého, v niče obrácen, a nejen že byl on sám z veškeré země vypuzen, ale přišel též o obrovské zásoby potravní a vojenské a musil v Praze 132 děl a 14 hmoždířů zanechat. Byla to arcit skrovná náhrada za ony miliony, jež byli Prusové v Praze a v Čechách vůbec nakořistili.

Generál Einsiedel táhl se svým zbytkem pruské armády přes Roudnici a Litoměřice

k České Lípě, trpě velký nedostatek a ztrácejí každodenně na sta sběhů, tak že po čtrnáctidenním pochodu, při němž od zjednaných průvodců často zcela opácnými směry veden byl, s polovicí sboru svého přes Liberec a Fridland do Žitavy v Lužici přibyl. *) V polovici prosince 1744 nebylo již ani jediného Prusa na území českém a vojsko Marie Teresie mohlo bez zápasu s nepřítelem celé severní Čechy obsadit a do zimních kvartýrů tamže se rozložit. Země česká, nanejvýš ale Praha mohly si po tříměsíčních útrapách válečných opět oddechnouti, jen na židy v Čechách žijící přikvačila pohroma, jejíž příčiny a průběh zvláštního vyličení vyžadují.

Vypovězení židův z Čech.

Poměry židovského obyvatelstva v Čechách, jehož se zde v XVII. a XVIII. století celkem asi 50.000 hlav čítalo, nebyly tak nepříznivé jako v říši německé a zejména v zemích východních. Hlavní příčinou toho byla ta okolnost, že panovníkům vycházel ze židů, kteří byli již od středověku stále jen za „komorní poddané“ pokládáni, značný důchod pro pokladnici státní, pročez jich ve mnohém ohledu šetřeno bylo a povolovány jim výsady, kterých v jiných zemích tou měrou nepožívali. Druhá příčina záležela v tom, že ve Vídni u dvora vešlo v obyčej, držeti si tak zvané „dvorní faktory“, bohaté to židovské bankéře, kteří se půjčkami neb zálohami o naplnění vyprázdněných státních pokladen starali. Z té příčiny požívali u dvora značného vlivu a byli vždy přímluvčími souvěrců svých, kterým povlovně rozšíření práv a výsad jejich vymáhali.

Za císaře Ferdinanda II. požíval takového vlivu Pražský bankéř Jakub Bassevi, který císaře značnými sumami zakládal a v září roku 1623 dokona i ve stav šlechtický — první to

žid v Čechách a vůbec v zemích Habsburských — s přídomkem z Treuenberku povýšen byl. Za Leopolda I. opět byl dvorním faktorem Samuel Oppenheimer, kterému erár roku 1699 již přes pět milionů dluhoval; za Josefa I. a Karla VI. konečně stal se „vrchním dvorním faktorem“ Samson Wertheimer, jenž taktéž v době tehdejších válek s Turky a Francouzy velké miliony vládě opatroval. Lze říci, že židovští boháčové tito byli vlastními finančními ministry řečených panovníků, čímž velký vliv jejich u dvora se vysvětluje. Mocní takovito patroni židovstva přispívali arciž především souvěrcům svým a zjednali jim průběhem času četné výsady a výhody, jakých jim dříve nebylo popráno.

Takž udělil Ferdinand II. židům právo, že rovně jako křesťanští kupci a obchodníci mohli všechny výroční a téhodní trhy navštěvovati a v nich obchody svobodně provozovati; taktéž nemusili již většího cla a mýtního poplatku odváděti, než jaký křesťanští obchodníci platili; dále mohli se všem řemeslům učit, vyjma puškařství, mečířství a platněřství, a ve všelikém umění se vzdělávati. Výsady tyto potvrdil Ferdinand III., rozšířiv je tím, že se mohli židé po celé zemi osazovati, aniž odkud bez vědomí krále vypovídání býti směli. Proto účastnili se Pražští židé ze vděčnosti za práva tato statečně v hájení Prahy při obležení švédském roku 1648 a proto táhlo se z cizích zemí do Čech tolik židů, že roku 1689 v Praze v Židovském městě 318 domů obývali a roku 1708 již přes 12.000 se jich tamže napočítalo, tak že další stěhování se cizích židů do země obmezováno býti musilo. V Praze oddávali se četní židé též umění hudebnímu a zřídili zde několik hudebních kapel, které křesťanským hudebníkům tak nepříjemnou soutěž dělaly, že arcibiskup hrabě Harrach roku 1641 a opět roku 1650 naříditi musil, že při křesťanských svatbách, křtech a jinakých slavnostech žádní židovští hudebníci hráti nesmí. Také řemeslům, ačkoli obchod jim šel nade vše, oddávali se židé hojně, tak že u př. v dědině Libni u Prahy bylo roku 1733 mezi devadesáti židovskými rodinami devět obuvníků, sedm krejčů, a pět holičů, kterýžto poměr i v jiných osadách židovských v Čechách panoval. Přes to však největší část židů živila se jen obchodem jak ve velkém tak v malém, čímž průběhem času obchodníky křesťanské skoro úplně z obchodu vytlačili a všecken úvěr v zemi do rukou svých dostali. Zvláště tato výlučná

*) V prvních dnech prosince žádali magistrátové Pražští generála Einsiedla, aby oba rukojmí, jež s sebou z Prahy vedl, na svobodu propustil. S ohledem na nemocné Prusy v Praze pozůstalé generál Einsiedel tak učinil, zaslal ale po radním Vejvodovi Pražským primátorům a purkmistrům list (daný v České Lípě dne 7. prosince 1744), v němž prohlašoval, že se král Fridrich na Pražanech za to pomstí, že sbor jeho při odchodu z Prahy tak nepřátelsky napadli. Výhrůžka tato stala se bohužel po třinácti letech skutkem!

obchodní činnost židův způsobovala kyselost v lidu českém proti nim, což zvyšováno bylo ještě tou okolností, že přes staletý pobyt svůj v Čechách nepřilnuli židé k živlu českému, nébrž v rodině i ve veřejnosti vždy jen němčiny užívali a tím cit národní v lidu českém uráželi.

Když pak za druhé polovice panování císaře Karla VI. obmezena a pak dokona odstraněna byla někdejší působnost židovských „dvorních faktorů“, obmezovány jsou i mnohé dosavadní výhody židův a mimo jiné nařízeno, že žádný žid nesmí bez vysvědčení o dobré zachovalosti své do království Českého vejíti a v něm se přes šest neděl zdržovati, jinak že pokutou 100 tolarů stížen bude; do Prahy nesměli cizí židé než Strahovskou a Poříčskou branou vcházeti a jen v Židovském městě se ubytovati; vrchnosti pak nesměly pod pokutou tisíce dukátů žida jinam než do pánky usazovati; dle patentu od 30. listopadu 1725 nesměl žádný žid cizího žida u sebe přechovávat; domovské právo směl židovský otec jen na nejstaršího syna přenesti, ostatní synové pak se musili ze země vystěhovati; ve které rodině byly jen dcery, směly se tytéž pouze do ciziny provdati a i tu vysoký poplatek zaplatiti. Přestoupení všech těchto zákazů bylo trestáno tím, že každý takto provinilý žid byl veřejně mrskán a pak ze země vyhnán.

Takto zbaveni byli židé bývalé ochrany u dvora, což ke konci panování císaře Karla VI. již všemu lidu českému zjevno bylo, a tu snadno se domyslíme toho, že se nevlídné smýšlení lidu o židech stále stupňovalo a zejména v Praze při každé příležitosti proti nim se projevovalo. Příležitosti takové nastaly při válečných událostech za prvních let panování Marie Teresie a dostoupily výše své za druhého vpádu Prusův do Čech, kdy ještě jiné příčiny k tomu přispěly, že lid Pražský zlost dávno nastrádanou na židech si vyléval. Ještě zuřil boj dne 26. listopadu 1744 s ustupujícími Prusy a již vrhla se luza Pražská, rozmnožená jsouc uherskými vojáky a pruskými uprchlíky, na Židovské město, kde ihned domy a krámy loupiti počala. Podobně přepaden tandlmark židovský u kostela sv. Havla na Starém městě Pražském, odkud odvečeno vše, co se vzíti dalo, a co lupičové nemohli s sebou vzíti, bylo zničeno. Plné dva dni trvalo toto loupení a trýznění židů a teprva když silné oddělení husarů ulice Židovského města vyklidilo, bylo další kořistění

překazeno, načež dal Staroměstský magistrát s radnice vyhlásiti, že každý, kdož by židům co nejmenšího uzmul, ihned smrtí zastřelením trestán bude. Škodu, kterou židé tímto loupežím utrpěli, páčili si sami na několik tisíc zlatých, což nikterak není přehnáno, uvážíme-li, že tehdejší v Židovském městě mimo vlastní bohatství židů byly nahromaděny všechny ty cenné věci a vzácnosti, jež byli židé za laciný peníz skupili od důstojníků a žoldnérů pruských, Pražské paláce šlechtické vydrancovávali.

Tato okolnost byla přední příčinou zášti lidu Pražského proti židům, k čemuž družila se ještě ta závažnější, že židé Pražští byli obviňováni z dorozumění s nepřitelem, neboť lid vypravoval si, že židé hned po přitrhnutí krále Fridricha II. ku Praze dostavili se k němu do Hvězdy, aby mu nabídli 15.000 dukátů za to, že nebude na město jejich z děl střeleno. Pověst tato není sice dokázána, ale do Židovského města nepadla skutečně po celý čas bombardování Prahy ani jediná pruská kule, kdežto na Novém městě a na jiných stranách Prahy množství domů zapáleno bylo. Stalo-li se tak náhodou, pak to byla náhoda židům neobyčejně příznivá, neboť pruské baterie stály též na Letné, odkud právě do Židovského města bylo nejsnáze lze střeliti. Konečně poukazovali Pražané k tomu, že Prusové žádných židův ku pracím na hradbách nedoháněli, kdežto tisíce křesťanů práce fortifikační bez náhrady konati musilo. Proto již v den vtrhnutí Prusů do Prahy (17. září), kdy obsádka rakouská byla zbraň složila a tudíž ve městě ochrany proti výtržnostem nebylo, vrhla se chátra Pražská na Židovské město a byla by je již tehdejší vydrancovala, kdyby prusští husaři ještě v čas nebyli řádění jejich konec učinili; generál Einsiedel dal pak ve všech kostelích a na všech radnicích vyhlásiti patent, dle něhož mělo vše, co v židech ukradené bylo, zase navraceno býti a každý kdo by o úkrytu takto uloupených věcí věděl, měl to ihned úřadu oznámiti. Neméně bylo v Pražském lidu věreno, že se židé zvláštní ochraně pruských generálů a důstojníků těšili, což opět se zakládalo na tom, že tyto generálové a důstojníci nakořistěné v Praze věci židům prodávali. Významná byla též ta okolnost, že při druhém článku kapitulární smlouvy generála Harsche ode dne 15. září 1744, aby stavové, duchovenstvo, města Pražská a universita byly při svých svobodách a výstavách zůsta-veny, s pruské strany bylo připsáno: „Při-

jímá se, počítaje v to i Židovské město.“ Napadá tu otázka, proč se zde Židovské město zvláště připomínalo, když ve smlouvě již řeč „o městech Pražských“ byla?

Neméně i špehérské služby byly židům vyčítány, neboť prý sloužili nepříteli za vyvědače a posly a to již za obsazení bavorsko-francouzského a ještě více za okupace pruské. Že se též zrady na vojsku Marie Teresie dopouštěli, o tom se uvádějí dva případy a sice vyzradil jistý Pražský žid Francouzům roku 1742 místo, kde Rakusané v oboře Hvězdě válečné zásoby své zakopali, načež je intendant Sechelles ode tří set židův Pražských vykopati dal, kteří mu je pak do Prahy dopravili. Ve městě Roudnici opět vyzradil jeden z tamních židů veliteli pruské obsádky v Litoměřicích, že v zámku Roudnickém jest mnoho děl a jiných zásob vojenských zazděno; velitel pruský přitáhl s oddělením vojska dne 12. října 1744 z Litoměřic do Roudnice, kde v zazděném sklepe nalezena dvě děla turecká, deset děl se znakem knížat Lobkovicův, dále čtyři menší a sedm větších hmoždírů, vesměs s lafetami, a vůz na střelný prach, což Prusové ovšem ihned odvěkli a mimo to celý zámek Roudnický vydrancovali.

Všecky tyto stížnosti a výčitky, jež byly židům Pražským činěny, byly Marii Teresii hned po opětném obsazení Prahy úřadem král. místodržicích sděleny, načež byl dvorní kanceláři české podán z Prahy návrh, aby veškerí židé ze země koruny České navždy vypovězeni byli. Dvorní kancelář přimlouvala se sice v pamětním svém spisu ode dne 17. prosince 1744, aby aspoň bohatší židé směli v Praze zůstat, ale Marie Teresie, která už dle celého směru vychování svého vůbec nikdy židům přízniva nebyla, podepsala hned druhého dne na to, totiž dne 18. prosince 1744 královský patent, ve kterém panovnice ustanovovala, že „pro četné, velice důrazné a Nám dobře známé příčiny žádný žid v Našem dědičném království Českém trpen býti nemá a všichni židé do posledního dne měsíce ledna král. města Pražská opustiti mají, jinak že vojenskou mocí odtud vyklizeni budou.“ Pouze tolik bylo Pražským židům povoleno, že mimo Prahu ještě do 30. června 1745 v Čechách meškati mohou, pak ale též oni ze země vyjítí musí. Patent tento byl zaslán úřadu král. místodržicích, který jej již dne 22. prosince 1744 ve všech židovských obcích v království Českém veřejně dal vyhlásiti. Současně byl

dekret tento dne 2. ledna 1742 zaslán zemským vládám na Moravě a ve Slezsku, neboť i z těchto dvou zemí byli veškerí židé vypovězeni a měli se do konce června přes hranice zemské vykliditi.

Nyní nastal veliký pláč a nárek v Israeli, neboť v tuhé době zimní bylo se židům dvojnásob tíže s egyptskými hrnci v Praze a v Čechách loučiti. Proto již dne 29. prosince 1744 židé Pražští a dne 4. ledna 1745 židé venkovští král. místodržicím podali žádosti, v nichž poukazující na dosavadní své berně a jinaké povinnosti, svědomitě vykonávané, prosili za to, aby se až v příznivější době roční z Prahy a ze země stěhovati mohli.*) K návrhu místodržicích byla také reskriptem ode dne 26. ledna 1745 vypovídací lhůta do konce února a později do konce března prodloužena, při tom ale po oběkrát výslovně podotknuto, že vystěhování židů jest nezměnitelně uzavřeno.

Zde nutno však poukázati k tomu, že celé toto příkré vystoupení Marie Teresie proti židům postrádalo právního základu a vycházelo jen z absolutní moci a vůle panovnice. Proti židům nebylo zavedeno žádného pravidelného vyšetřování soudního a vypovězení jich dalo se jen k návrhu úřadu politického, což se s ústavou zemskou ani s platnými zákony nesrovnávalo. Ani v návrhu místodržicích, ani ve vypovídacím dekretu neuváděla se žádná fakta nějakého skutečného provinění, aniž se vy počítávaly právní příčiny, které by byly vypovězení všech židů odůvodňovaly. Jen všeobecně se mluvilo v dekretu o „četných, velice důrazných příčinách,“ aniž by se byla jen jediná z nich přímo a zřejmě uváděla. Bylo-li mezi židy vinníků, měli soudním vyšetřováním zjištění a dle viny své pokutování býti, jako se proti odpůrcům Marie Teresie v Praze roku 1743 bylo dalo.***) Ale pro nedokázané ještě viny, které by soudní komise snadno byla zjistiti mohla, stíhati krutým trestem vyhnanství veškerý lid židovský ve všech zemích koruny České, nesrovnávalo

*) Mluvíci deputace Pražských židů, která král. místodržicím onu žádost podávala, jmenem Šalomoun Koref mluvil při tom tak hřmotně, že jej jeden z místodržicích proto pokáral. Koref na to odpověděl: „Zo mne křičí deset tisíc duší!“

**) Dr. J. Emler ve své důkladné stati „Vypovězení židů z Prahy“ (Č. Č. M. 1866 str. 155 a sl.) uvádí doklady toho z listin městského archivu Pražského, kterak se židé sami přiznávali, že „mnozí souvěrci jejich Její Veličenstvo urazili a jí nevěrní byli.“ Zavedené vyšetřování však zůstalo bez výsledku.

se se zásadami spravedlnosti, kterými se panovnice ve všech jiných případech řídila. Opominutí této ethické zásady bylo také příčinou, proč vypovězení židů z Čech ve veškeré ostatní Evropě tak neobyčejný hluk způsobilo, že k zakročování cizích vlád a panovníků vedlo, až konečně po několika málo letech s dalšího provádění vypovídacího dekretu úplně sešlo.

Jižž král. místodržící čeští ve svých pozdějších zprávách odvolávali se „k lidskosti, neboť jako křesťané i židé lidi jsou,“ dále k tomu, že odchodem židů vznikne státu, zemi i soukromníkům finanční a obchodní škoda; mimo to že jsou židé v Čechách ode dávných věkův osedlí a dle snesení sněmu stavovského z roku 1501, od králův a císařův opětovně potvrzeného, v koruně České na věčné časy trpení býti mají. Také purkmistr a rada Starého města Pražského uváděli ve spisu ode dne 8. června 1746, jak citelnou škodu Praha odchodem židů trpí, kdežto dvorní kancelář česká dne 30. prosince 1745 svůj návrh opětovala, aby pouze chudí židé byli z Čech vypovězeni, ale bohatí v zemi ponechání. *) Konečně i cizina ve prospěch židův českých u Marie Teresie zakročila a zejména vláda nizozemská, na kterou ovšem bohatí židé Amsterdamští působili, a anglický král Jiří II. za ponechání židů v Čechách se přimlouvali.

Tehdejší nizozemský vyslanec u dvora Vidského baron Berthold Burmania**) ujímal se k rozkazu své vlády, kterou již dne 31. prosince 1744 tři velké obce židovské v Amsterdamu, Hágu a Rotterdamu k tomu vyzvaly, hned po vydání vypovídacího dekretu českých židů co nejhorlivěji, ač přiznává, že „hned po odchodu Prusů z Prahy byli tři židé zatčeni a křesťanskými svědectvími usvědčeni, než nemohli je nijakým způsobem přiměti k tomu, aby svou vinu vyznali či své spoluvinníky udali. Na to vyzváno bylo celé židovstvo, aby udali vinníky, což buď nemohli, buď z důvodů náboženských

nechtěli učiniti. To popudilo panovnici i způsobilo, že rozhodla se úplně vypuditi lid ten.“ Ze zprávy té jde na jevo, že v Praze bylo skutečně vyšetřování proti židům vedeno, že však k výsledku nedospělo. Proto prý také nebyl vypovídací dekret vydán z tak zvané konference, kde by ministři byli nepochybně činili své výklady proti těmž, nébrž přímo z kabinetu, aby se nemohl více činiti odpor proti dekretu. Vratkost důvodů pro vypovězení židů z Čech vysvitá také z odpovědi jednoho z ministrův Marie Teresie, který Burmaniovi děl, kterak „zde nejde o to, zda židé trest zasloužili či nic, že něco takového v dotčeném dekretě nikde nestojí, a že se to dalo ve prospěch jejich, aby v jiných zemích mohli se usídliti a zaměstnání najíti.“ Vyslanec Burmania hodlal též osobně u Marie Teresie ve prospěch židův českých zakročiti, ale nikdy nebyla mu v té věci audience povolena, neboť královna prohlásila, že vypovězení židů z Čech jest vnitřní záležitostí zemí jejich, do níž se nemá žádný cizí stát míšiti.

Rovněž důrazně musil tehdejší anglický vyslanec ve Vídni sir Tomáš Robinson k rozkazu krále Jiřího II. ve prospěch českých židův zakročiti, a když „silné námitky“ jeho bez výsledku zůstaly, zaslal mu anglický ministr zahraničních záležitostí dne 5. března 1745 depeši, v níž se pravilo, kterak jest přáním krále Jiřího, aby byly „nejdůležitější kroky“ učiněny, by vypovídací dekret byl odvolán. „Král,“ pravilo se v depeši té, „vzal si tuto věc velice k srdci a přeje si, aby královna Uherská nejsilnějším způsobem vyzvána byla, žádosti Jeho Vel. ve prospěch židů vyhověti.“ *) Podobným způsobem přimlouvali se za židy české ve Vídni také Švédsko, Dánsko, Polsko, Vysoká Porta a j., což jest svědectvím tomu, kterak již v polovici minulého století byla internacionála židovská ve veškeré Evropě zorganizována a

*) Dvorní kancelář uváděla v pamětním spisu svém, že „není nikterak do židů zamilována.“ ale že „není všecko zemi škodlivé, co židovské jméno nese, a že nutno rozeznávati židy chudé a bohaté, kteřížto poslední nejsou veřejnosti škodliví, nébrž prospěšní.“

**) Depeše jeho v záležitosti českých židů do Hágu zaslané byly roku 1887 ve Vratislavi od Pešského profesora dra. Davida Kaufmanna uveřejněny a český výtah z nich vydal H. G. Schauer v „Kalendáři českožidovském“ na rok 1888—89 str. 62 a sl.

*) Zajímavá spomínka na toto vypovězení židů z Čech byla učiněna roku 1882 v parlamentu anglickém, kdy u příležitosti rokování o vypuzení židů z Ruska, jichž se mělo Anglicko ujmouti, prohlásili ministrpředseda Gladstone i tehdejší ministr záležitostí zahraničních, že se anglická vláda nikdy židů v cizině neujímala. Člen sněmovny baron Worms vyčetl jim na to, že se Anglicko roku 1745 židů v Čechách velice důrazně ujímalo, jak to depeše z roku tohoto dotvrzuje. Ano byla prý tehdejší v Anglicku medaile na paměť toho ražena, že se Anglicku podařilo Marii Teresii k odvolání vypovídacího dekretu přiměti.

jak již vlády tehdejší od židovských bankéřův odvislými byly.*) Jak dalece se k těmto výsledkům přičinila organizace řádu zednářského, v němž se židé již tehdy rozhodujícího vlivu domohli, o tom poučí nás dějiny řádu toho, které podnes s příslušné strany opatrně utajovány zůstávají.

Avšak přes všechno toto zakročování ciziny setrvala Marie Teresie na rozhodnutí svém, které bylo z vlastní hlavy její vyšlo, a proti takovým rozhodnutím jejím neodvážil se žádný z ministrův jejich vystoupiti. Vycházel zcela správně od zásady, že se nemá žádný cizí stát ve vnitřní záležitosti říši jejich vměšovati, a zcela případně odkazovala cizí vyslance k tomu, proč nezakročovali též proti Rusku, které bylo krátce před tím všechny židy ze svého území vypovědělo. Přes to ale byla v mírné myslí své odhodlána, postupem času kruté následky vypovídacího dekretu zmírniti, právě jako byla roku 1743 soudní rozsudky proti přívržencům Karla Alberta neočekávaným způsobem zmírnila.

Po uplynutí prodloužené dvouměsíční lhůty počali se židé z Prahy stěhovati a dne 31. března 1745 odevzdali starší židovští za velkého pláče a nářku exekučnímu komisaři hraběti Filipu Kolovratovi klíče od synagog, židovských škol, radnice a obecního úřadu; též četní nemocní, kterým byl pobyt ve městě povolen na tak dlouho, až se uzdraví, nepoužili výhody této a dali se za odcházejícími souvěrci svými vézt. Odchod židů z města musil se dít pod ochranou vojska, jelikož se úřadové dověděli, že chátka Pražská chystá se k výtržnostem proti židům, jakož vůbec tehdy v Praze i na venkově mnoho potupných písniček a paskvilů na židy obíhalo, v nichž se lid k osvědčení nenávisti své proti židům vyzýval. Opatřením úředním nedošlo však k žádné výtržnosti a také obmyslené přepadení opuštěného města židovského bylo zamezeno; ochrany této dopřáli král. místodržící Pražským židům tím spíše, poněvadž starší jejich byli v ustanovený čas všechny nedoplatky kontribuční zapravili a též dluh obce židovské s povolením vládním učiněný v obnosu 160.000 zlatých správně zaplatili. Také po venkově bylo zvláštním patentem prohlášeno,

aby pod přísným trestem nikdo židům neubližoval.

První tito emigranti židovští usadili se v obcích kolem Prahy, nejvíce v Libni a na tak zvaných „židovských pecích“ u Olšan, neboť musili ještě tak mnohé obchody a záležitosti své v Praze vypořádati, množství dluhů vypominati, na domy své dohlížeti atd. Poněvadž jich bylo přes deset tisíc, musili ve vsích vzíti za vděk kolnami, stájemi, stodolami a nejbídnějšími komorami; životní potřeby musili si každodenně z Prahy opatřovati, neboť na vsích žádných zásob nebylo, aby tak velký počet lidu vyživován býti mohl. Avšak ke každé takové cestě musili si od komisaře hraběte Kolovrata opatřiti průvodní lístek a pod žádnou výminkou nesměli se v Praze přes noc zdržeti. V těchto svízlech byli potěšeni reskriptem královny Marie Teresie ode dne 15. května 1745, kterým se „dle přirozené lidskosti a k radě krále anglického a generálních státův nizozemských“ židům povolovalo, aby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku až k dalšímu nařízení setrvati mohli, kteréž rozhodnutí král. místodržící dne 31. srpna 1745 poznovu vyhlásili. To však byl nejkrajnější ústupek, k němuž se královna na ten čas odhodlala a jehož mnozí vystěhovalí židé k tomu užili, že se zase do svých domů v Praze vrátili. Stalo se tak zejména v době žní, kdy musili stodoly a jiné místnosti na venkově vykliditi, ještě více pak v tuhé zimě roku 1745, kdy nesmírných útrap ve vyhnanství svém zakoušeli. Vraceli se s přivolením místodržících, jež Marie Teresie dne 28. prosince 1745 proto schválila, aby se mezi židy nemoci nerozmohly.

Z toho vznikla mezi židy naděje, že snad všem bude zase návrat do Prahy povolen, ale v očekávání tom byli sklamáni, neboť přes opětované přimluvy král. místodržících a dvorní kanceláře české vyšel dne 20. června 1746 král. reskript, kterým se židům pobyt v Praze a v okolí na dvě hodiny cesty poznovu zakazoval, rovněž jako židům v Čechách bydlení a zvláště přenocování v „uzavřených“ městech*) pod pokutou 100 dukátů za povolení

*) Burmania psal v tom ohledu v depeši své ode dne 23. ledna 1745: „Všecko hýbe se k ochraně židův; za ně přimlouvají se Angličané, Sasové, Dánové, Poláci, Brunšvičtí, Mohučtí, píší za ně, z útrpnosti či z interese.“

*) Tato „uzavřená“ města v Čechách, kde židé již dříve přebývali nesměli, byla: Nymburk, Mělník, Hradec Králové, Pardubice, Chrudim, Cášlav, Hora Kutná, Brod Německý, Kostelec n. L., Budějovice, Příbram, Třeboň, Krumlov, Soběslav, Domažlice, Cheb, Loket, Žatec, Most, Kadaň, Chomutov, Litoměřice, Ústí n. L. a Beroun. Dekretem ode dne

téhož zapovězeno jest. Dne 21. července 1746 bylo nařízeno, že židé musí ku správě svých domů v Židovském městě v Praze ustanoviti křesťany a oznámiti je městskému hejtmanství; dále že nemocní židé musí do 31. července dopraveni býti do židovské nemocnice v Butovicích a do téže doby že také všechny těhotné židovky a šestinedělky z města odvezeny býti musí. Takž bylo Židovské město Pražské dne 31. července 1746 od židů zase úplně vyklizeno, vyjímaje několik těžce nemocných, kteří nemohli jinak převezeni býti a jimž pobyt v Praze do konce srpna povolen byl.

Ale v téže době, kdy tato přísná nařízení královna proti Pražským židům prováděna byla, změnila Marie Teresie opět rozhodnutí své. Vydala totiž dne 4. srpna 1746 reskript, dle kterého měli se židé v šesti letech ze země vystěhovati a to tak, že jich každého roku šestá část Čechy opustiti měla. Místodržící v Praze měli o tom příslušné návrhy podati a ti vidouce, že panovnice dosavadních důvodů jejich proti vypovězení židů nedbala, ujali se věci konečně se stránky finanční, která pak při zuboženém stavu státní pokladny Vídenské skutečně imponovala. Podle všeho měli místodržící závažný svůj důvod finanční asi již dávno připravený, neboť v obšírné zprávě své ode dne 11. srpna 1746 uvedli nejpodrobnější data statistická, jaká hmotná škoda království Českému i obyvatelstvu jeho z vypovězení židů vznikla a dále ještě jim hrozí. Důchod celní byl v uplynulém roce menší o 50.000 zl., poplatek z piva a vína o 13.800 zl., solní důchod o 10.000 zl. a listovní pošta o 3000 zl. Schodek stavovských důchodů činil 32.000 zl. Vývoz surovin do ciziny, jež židé nemohli již obstarávati, měl za následek klesnutí cen těchž, tak že pouze při vlně bylo o 700.000 zl. méně přijato. Voskáři Pražští prý si páčí roční škodu svou na 3744 zl., poněvadž vosk více do synagog dodávati nemohou; dřevaři Pražští vydělali prý o 30.000 zl. méně a řezníci prodali prý loje o 40.000 zl. méně; ryb se spotřebovalo méně o 52.000 zl. a ovoce o 180.000 zl. Dále bylo vypočteno, že židé ročně na živobytí a na šatstvo aspoň milion zlatých vydají a že ře-

5. srpna 1747 byl počet těchto měst ještě rozmnožen o Kouřim, Tábor, Hradec Jindřichův, Písek, Sušice, Vodňany, Plzeň, Stříbro, Klatovy, Rokycany a Louny. Byl tudíž počet židům uzavřených měst ze 24 na 35 rozmnožen a zůstávala všechna tato města až do roku 1848 pro židy uzavřena.

meslníci, nosiči vody, pradelny atd. od nich ročně o 330.000 zl. méně příjmu, konečně že cena domů v okolí Židovského města v Praze velice klesla a důchody Starého města valně se stenčily, poněvadž k nim židé více nepřispívají. Proto již činí škody království Českého po vystěhování židů 4.400.000 zl. a škoda tato prý bude stále větší. Ačkoli jest úhrnná tato číslice přehnaná, jest jisto, že následkem vypovězení židů obchod v Čechách značně poklesl, čímž také výroba průmyslová i hospodářská trpěla. Mimo to poukázalo se k tomu, že židé v Čechách platí ode dávna 45. část všech berní v zemi a ročně 10.000 zl. na konfiskaci, což by přístě ze svého měšce hrab musili stavové, za kterými mají židovští řitelé jen v Praze přes milion zlatých lených požadavků. Co se týče nařízení, se židé mají z Čech vystěhovati v šesti letech dle volné vůle své, namítli král. místodržitelé, pak že se bohatí židé nejdříve stěhují a chudý brak že v zemi zůstane.

Relace takovéhoho důtklivého obsazení nezůstala ve Vídni bez účinku, neboť státní pokladna nemohla důchodu obyvatelstva židovského tak snadno postrádati, a takž ostatní dobu roku 1746 a po celý rok 1747 nebylo v záležitosti vypovězení židů nic více podniknuto a teprve reskriptem ode dne 14. července 1748 povolila Marie Teresie židům další přebývání v zemích koruny České na deset let, začož měli ročně 300.000 zl. erárů platiti a to tím způsobem, že židé v Čechách měli v prvních pěti letech ročně odváděti po 211.000 zl., v dalších pěti letech po 222.000 zl. - pak všem ostatním židům do Prahy vejiti, přičemž jim i vojenská ochrana byla slíbena. Ano dne 23. srpna 1748 psala Marie Teresie do Prahy, aby „židovstvo čím dříve tím lépe bylo do Prahy vpuštěno; dne 24. září byl i vlastní soudní pravomocnost v židovské obci v Praze dle dřívějšího způsobu obnovena dne 18. ledna 1749 konečně postoupen židům Pražským opět tandlmark u sv. Havla povolen všem židům volný obchod v zemi i svobodné provozování řemesel.

Tím skončila více než čtyřletá doba

utrpení židů v Čechách, neboť po uplynutí posledních desíti let, kteráž lhůta byla židům povolena, nebylo vypovídacího dekretu ode dne 14. července 1748 více spočteno, naopak potvrdila Marie Teresie dne 16. října 1755 židům v Čechách všechny jejich bývalé výsady a práva a dekretem ode dne 16. ledna 1757 nařídila zemské vládě v Praze, pečovati o to, aby Pražské židovstvo nebylo ve svých právech skracováno a v obchodech svých poškozováno. Rozumí se samo sebou, že také na Moravě a ve Slezsku, kde vůbec nebylo proti židům tak přísně zakročováno jako v Čechách, poněvadž tam nemělo místa tak těžké obviňování židů ze srovnání s nepřítelem, nedošlo k vypovídání příslušníků židovských, tak že titěž vůbec žádného příkoří netrpěli a ve svých bydlístích stále v klidu zůstávati mohli. Druhý vypovídací dekret ode dne 8. dubna 1745, do Brna zasláný, neměl žádného účinku pro židy moravské a slezské, kteří celou věc pouhým strachem odbyli. Přes to ale připomenouti sluší, že za obou válek s Prusky jako v Čechách i na Moravě panovalo v lidu veliké rozhořčení proti židům, kteří byli i tam z vlastizrádného spojení s nepřítelem obviňováni. Prokázalo se na ně, že roku 1742 sloužili pruským sborům po celé Moravě za průvodce a to po nejdlejších cestách a lesích, aby všude loupiti, všechny sýpky vyprázňovati a obcím výpalné ukládati mohli. Roku 1744 opět prozradili židé Prusům vyzvědače generála Kneula, jenž byl z Brna do pevnosti Nisy vyslán, jež ale Prusové tamže oběsili. Proto bylo následující vypovězení židů z Moravy od lidu tamního jen za spravedlivou odvetu pokládáno. Ale i na Moravě nedošlo, jak řečeno, ke skutečnému odchodu židů ze země, nébrž obmezilo se pokutování jejich na to, že byli z výročních trhů v Brně a v Olomouci vyloučeni a že se na dvě míle daleko v okolí těchto měst nesměli usazovati. Zvláštní náboženské obce jejich ve městech moravských zůstaveny byly však při všech bývalých právech svých, jak tomu i v naší době jest. V národním ohledu lnuli židé na Moravě ještě těsněji než v Čechách k národnosti německé a zejména od zavedení ústavních forem v Rakousku roku 1861 přidržují se zvláštní obce židovské ve městech moravských tak houževnatě živlu německého, že jen tímto chováním se jejich četná města na Moravě natěrá německý podnes zachovávají, ač převážná většina obyvatelstva tamního jest národnosti české.

Úmrtí Karla VII. — Konec války slezské.

Zmínili jsme se již o tom, v jak trudných poměrech císař Karel VII. v říšském korunovačním městě Frankfurtu žil, nemaje nižádné moci panovníčí, ba ani kusa vlastní země, neboť během roku 1743 a 1744 byli Rakušané veškeré Bavorsko obsadili, jako vlastníci země této si počínající. Takž byl císař skutečným bezzemkem a jelikož i domnělý nárok jeho na království České po korunovaci Marie Teresie jako dým se rozplynul: přesvědčil se Karel VII. pádným způsobem o nedostatečnosti pomoci francouzské, za kterouž mu přece tak časté ponížení od krále Ludvíka XV., od jeho ministrů a generálů způsobováno bylo, aniž by mu za to aspoň hmotná náhrada byla zjednána. Tato odvislost od politiky francouzské, jejíž výhody mu od neprozíravého otce jeho již v mládí ve skvělém světle líčeny byly, nyní ale v nejtemnějším opaku se mu jevily, hloďala srdce i mysl německého císaře vždy bolestněji, aniž mu kynula vyhlídka, že se ponížujícího poměru tohoto kdy zbaví.

On, jenž byl po svém zvolení a korunování za císaře římsko-německého od lichotných veršoveců opěván jako panovník, který „říši německé stane se více než Karel Veliký a království Českému druhým Karlem IV.“, měl nyní méně moci, než kterýkoli z malých knížat německých, a mimo to i jako císař byl pouhým vasallem krále francouzského, který s ním jen jako s loutkou zahrával. Nejjevněji se to ukázalo, když král Ludvík XV. odvolal z říše rázného maršála Belleisla, který příliš horlivě pro císaře působil, nahradiv jej vévodou z Broglie, jenž zase svou nečinností a pomíjením všech proseb i námitek císaře a generálů jeho v zoufalství uváděl, tak že Karel VII. v Pamětech svých o tom zapsal: „Nyní jsou mi oči otevřeny!“ Věděl tudíž, jak nespolehlivé jest spojení jeho s Francouzskem, pro které mu již od současníků v Německu vyčítáno bylo, jak malým jest Němcem, což mu v míře ještě větší pozdější dějepisci němečtí vytýkají: ale nemohl se již okovů svých francouzských sprostiti a po celou dobu sídlení svého ve Frankfurtu musil nečinně přihlížeti, kterak dědičné jeho země propadají moci vítězných vojáků Marie Teresie, které jej hrozily dokonce i císařské koruny jeho zbaviti.

K duševním útrapám těmto, o nichž

svědčí každá stránka jeho Pamětí,*) družila se ještě choroba tělesná, totiž pakostnice, která mu i za obřadů korunovačních nesnesitelných bolestí způsobovala a až do konce života jej pronásledovala. A přece ve chvílích, kdy bolesti poněkud ulevily, oddával se opět obvyklým rozmarilostem v jídle i pití, chtěl tím zapomenouti Jobovy zprávy, které jej o stálém postupování voju nepřátelských docházely. Jindy zase dle bigotního vychování svého navštěvoval samojeďin všechny kostely Frankfurtské, poklekaje v nejzadnějších lavicích mezi žebráky a těžkou hlavu do rukou klada, mezi modlením hlasitě vzdychal, že se zraky všech po něm obracely. Bolestně dotknut byv za pobytu svého ve Frankfurtu ještě úmrtím sedinnáctileté dcery a často muse přelstěhati výčitky choti své, která byla ve stálém písemném spojení s matěří svou, ovdovělou císařovnou Alžbětou ve Vídni, trávil Karel VII. neutěšený život v korunovačním městě, kde naň konečně i finanční nedostatek naléhati počal, že mnohého dne ani peněz na vydržování dvora jeho nebylo.

Teprva když vítězný vévoda Karel Lotrinský z Elzaska a z Bavorska s armádou svojí do Čech proti Fridrichovi II. odvolán byl, otevřela se těžce zkoušenému císaři opět cesta do rodné jeho země a dne 23. října 1744 mohl zase do Mnichova vejíti. Avšak radost jeho nad návratem do vlasti netrvala dlouho. Vévoda Karel byl v Bavorsku zanechal sbor 12.000 mužů pod generálem Bärenklauem, jež později ještě vojskem z Čech sesílil, tak že Rakušané opět ku předu postupovati mohli, pevnost Ingolstadt znovu zásobili a města Ambergu dobyli, kde francouzská obsádka 1800 mužů v zajetí jejich upadla. A když došla do Mnichova zpráva, že Bavoři byli u Meinecku od Rakušanů poraženi, dotklo se to Karla VII. tak velice, že se mu pakostnice do těla vrazila a životu jeho konec učinila. Zemřel dne 20. ledna 1745 u věku čtyřiceti osmi let, doživ se toho, že se výše zmíněné

*) Paměti tyto, vlastní rukou Karla VII. psané a z roku 1743 a 1744 pocházející, byly teprv roku 1883 při dražbě hraběcí Praysingské knihovny v zámku Neuveuernu v Bavorsku objeveny a byly ještě téhož roku od bavorského historika K. Heigla tiskem uveřejněny. Jsou psány veskrz francouzsky na 148 foliových listech a při popisu dobytí Prahy zajímavá jest připomínka kufírtova, že měl tehdaž hlavní stan svůj na Bílé Hoře, kde prý praděd jeho Maximilian roku 1620 „tak zvaného zimního krále Fridricha“ porazil. Jak málo lišil se osud „českého krále Karla III.“ od osudu zimního krále Fridricha!

lichotné verše o jeho velikém povolání v říši německé a v Čechách v ukrutný výsměch zvrátily.

Wittelsbachovec tento, v jehož žilách ostatně též krev slovanská proudila, neboť matkou jeho byla princezna Kunhuta Soběská, dcera slavného krále polského Jana Soběského, zasáhl vyličeným již neoprávněným způsobem v dějiny království Českého, které mu žádnou čestnou spomínku zachovati nemohou. Kdyby mu bylo válečné štěstí proti Marii Teresii přálo a on se v držení koruny Svatováclavské udržel, byla by tím národu českému vznikla tatáž záhuba, jaká témuž neodvratně hrozila, kdyby byl zimní král Fridrich na královském trůnu v Praze osedl. Národnost česká, za doby Karla VI. beztoho již tak velice pokleslá, byla by pod tímto německým „králem“ již dokonala vlivu německému podlehla a povážíme-li, jak lehkovážně Wittelsbachovec tento králi Fridrichovi II. pětinu království Českého postoupiti hotov byl, a jak sám hleděl od téhož dva kraje západní s Chebskem pro Bavorsko urvati, poznáme snadno, jak málo mu na zachování individuality království Českého záleželo, kdežto o povinnostech k zachování národnosti české neměl ani ponětí. Vyplňuje tudíž jednoroční panování tohoto druhého zimního „krále“ českého podobný černý list v dějinách království Českého, jako rovněž krátké panování Fridricha Falckého. V obojím případě tomto pouze část stavů vyšších spronověřila se panovníckému rodu Habsburkův, národ sám neměl v proradě této žádného účastenství, neboť stav městský i lid selský stál k Ferdinandovi II. i k Marii Teresii, jen že bohužel vždycky krutou tíhu následků nezaviněného odboje odnáseti musil.

Jedinou omluvou pro bavorského kurfiřta Karla Alberta jest, že měl skutečně přesvědčení o pravosti nároků svých na královskou korunu českou, ač by se byl již před početím výboje svého proti Marii Teresii o nepodstatnosti nárokův těchto přesvědčiti mohl. V tom ohledu mu však zaslepilo oči působení zednářův Pražských mezi šlechtou českou, což holdováním velké části stavův jen ještě utvrzeno bylo. K důležitému momentu tomuto budiž zde zvláště proto poukázáno, že národ český jakožto takový nezavdal žádné příčiny k tomu, aby historická osobitost království Českého a přivtělených jeho zemí, jeho staré ústavní zřízení a dosavadní samostatné postavení v trojstátu Habsburském bylo v té míře obmezováno, jak se po skončení druhé války

slezské skutečně dít počalo. Za druhé dlužno Karlovi VII. vzdání uznání za to, že na sklonku života svého seznal zvrácenost politiky, která jej k výboji proti Marii Teresii vedla a jej císařskou loutkou v rukou Francouzů učinila. Proto doporučoval synovi svému na lůžku smrtelném, aby se co nejrychleji s rodem Habsburským smířil a všech nadějí na císařskou korunu římsko-německou se vzdal.

Syn jeho Maxmilian Josef, při smrti otcově teprv sedmnáct let věku čítající, byl sice nakloněn k míru, v čemž jej také matka jeho, ovdovělá císařovna, utvrzovala; ale Francouzové dali mladému panovníkovi, jenž byl velkým nedostatkem peněz tísněn, neprodleně milion livrů a slíbili mu měsíční příspěvky, kdežto bavorský maršál Törring, zapřísáhlý nepřítel Rakouska, kurfiřta k dalšímu vedení války s Marií Teresii nabádal. Bylo tudíž ve válce s ní pokračováno. Ale generálové Bärenklau a Batthiány postupovali se dvou stran vítězně ku Mnichovu, odkud mladý kurfiřt v noci dne 15. dubna do Augšpurku prchnouti musil, načež Rakušané spojené vojsko bavorsko-francouzské u Pfaffenhofenu na hlavu porazili. Teprva po těchto ztrátách, které mu i poslední naděje odňaly, že by od Marie Teresie nějakou náhradu v zemích obdržel, dal se Maxmilian Josef nakloniti k míru, který byl dne 22. dubna 1745 ve městě Füssenu uzavřen. Marie Teresie uznala v něm zemřelého Karla VII. za císaře a vdovu jeho za císařovnu, vrátila kurfiřtovi veškeré bavorské území a zřekla se všeliké peněžní náhrady; kurfiřt pak se odřekl za sebe i za své potomky všech nároků na dědičnou poslušnost v zemích Habsburských, přistoupil ku pragmatické sankci, uznal právo královny České, že se může při volbě císaře dáti svým vyslancem zastupovati, a slíbil, že při volbě této dá svůj hlas velkovévodovi Františkovi. Takž nemělo Bavorsko, které svými nepodstatnými nároky na dědictví Karla VI. evropskou válku vzniklo, ze čtyřletého válčení jiného užitku, než že z území vlastního nemusilo ničeho postoupiti.

I přes to, že byl s Bavorskem mír uzavřen, nemohla však Marie Teresie voje své z říše odvolati, aby se s veškerou silou proti Fridrichovi II. obrátiti mohla. Stálať na území německém ještě armáda francouzská pod princem Continem, která město Frankfurt ohrožovala a snadno volbu nového císaře překaziti mohla. Aby tak se nestalo, ponechala Marie Teresie armádu svoji v říši a postavila

v čelo její vítěze nad pruským králem maršála Trauna, jen že vojevůdce tento by jí byl ve Slezsku platnějších služeb prokázal, neboť další průběh války s Fridrichem II. byl pro královnu rozhodně nešťastný.

Král pruský byl k další válce s Marií Teresii stůj co stůj odhodlán, poněvadž se musil po neslavném konci svého druhého vpádu do Čech již skutečně o Slezsko obávat. Bylať Marie Teresie jakožto korunovaná královna Česká již dne 1. prosince 1744 vydala patent k obyvatelstvu Slezska a hrabství Kladského, ve kterém prohlašovala, kterak jí země tyto byly od krále Pruského bezprávně urvány a podmínky míru zrušením zemské ústavy slezské, ukládáním nesmírných daní obyvatelstvu a duchovenstvu, skracováním církve katolické, násilným odváděním mužstva k vojsku a konečně vpádem krále do Čech porušeny. Proto prý jest mír Vratislavský zrušen a poddanská přísaha králi neplatna; jakožto pravá panovnice země chce prý Slezsko dosavadního jha zbaviti a starou ústavu země obnoviti, při čemž mělo obyvatelstvo vojsko její podporovati a armádě nepřátelské co nejvíce škoditi.

Z tohoto veřejného prohlášení seznal Fridrich II. pevný úmysl Marie Teresie, Slezska nazpět dobytí, a proto po celou zimu a až do léta roku 1745 sbíral veškeré své síly vojenské, aby útoku rakouského vojska mohl s úspěchem čeliti. Do království Českého, které bylo se mu roku 1744 pravou pastí stalo, z níž se jen kvapným útekem zachránil, nehodlal ovšem již vpadnouti, nýbrž jen na hájení a udržení Slezska se obmeziti. Snahy jeho, aby k tomu pomoc Ruska získal, zůstaly bez úspěchu, neboť marně nabízel ruským ministrům obrovské sumy peněz, aby plány jeho u nové carevny Alžběty podporovali. Za to podařilo se Marii Teresii novou smlouvu se Saskem, Polskem, Anglickem a Nizozemskem uzavřiti, která měla býti protiváhou smlouvy Frankfurtské, jež Fridrichovi nyní ale již jen pomoc Francouzů zaručovala. Ale i přes vítězství své v bitvě u Fontenaye (11. května 1745) nebyl král Ludvík XV. odhodlán králi Pruskému vojenskou mocí přispívati, a takž zůstal Fridrich II. na sebe sama odkázán. Podařilo se mu sehnati armádu 100.000 mužů pěchoty a 45.000 mužů jízdy, ale i ta nebyla by mu vítězství zjednala, kdyby maršál Traun byl vojsko Marie Teresie proti němu vedl, aneb kdyby byl aspoň vévodovi Karlu Lotrinskému po boku stál. Obezřetný vojevůdce

tento, který byl roku 1744 Fridricha II. tak velice pokořil, že Evropa o vůdcovském nadání mladého krále již pochybovat počala, byl poslán do říše a žádný z ostatních generálů rakouských nemohl jej nahraditi. Traun vypracoval sice výborný válečný plán k dalšímu výboji proti Prusům, ale neštěstím pro armádu Marie Teresie bylo, že nemohl jej také sám prováděti.

Plán tento záležel v tom, aby vojsko v severovýchodních Čechách stojící od Trutnova do Slezska vtrhlo, ale nepřítel klamalo, jakoby se táhlo na Kladsko neb na Opavu, by tím král Fridrich byl nucen, armádu svou rozdvajiti; současně měli z horního Slezska generálové Esterházy a Károlyi s uherskou jízdou vytrhnouti. Spojenou touto silou mělo se na krále udeřiti, kdekoli by se nalezal. Pak se mělo neprodleně do marky Braniborské vpadnouti, kam také již pomocný sbor vojska polského a těžké dělostřelectvo z Drážďan řízeno bylo. V Berlíně pak měl konečný osud Pruska rozhodnut býti. Dispozice ku provádění plánu tohoto byly zpočátku vhodné, neboť hlavní armáda pod Karlem Lotrinským stála mezi Hradcem Králové a Jaroměří, pomocný sbor saský pod vévodou z Weissenfelsu tábořil u Trutnova, nestál však pod vrchním velením vévody Karla; jízda uherská v horním Slezsku měla v zádech pruské armády operovati, tak že by tatáž se dvou stran byla napadena bývala. Záleželo jen na rychlém provádění celého plánu a na dobré znalosti postavení Prusův i síly jejich, což jen obezřetnou službou vyzvědačskou zjištěno býti mohlo. V obojím ohledu tomto však nebylo v hlavním stanu rakouském o dostatečná opatření postaráno. Jen Uhři v horním Slezsku počínali si čileji, zmocnili se již dne 17. května pevnosti Kozlu a přední stráž jejich zabíhaly až ku Vratislavi; rovněž spůsobili Uhři velkých ztrát pruskému sboru, ježž král od Krnova rychle k sobě povolal, neboť odňali mu veškeré vozy a pobívše přes sto mužů, zajali 1000 raněných, že sbor jen s nouzí úplné porážce unikl.

Vévoda Karel Lotrinský, jenž byl dne 3. května do Hradce Králové přibyl, vytrhl odtamtud s hlavní armádou rakouskou teprv dne 18. května a dorazil až za týden do Janovic na hranicích slezských, kdežto Sasové od Trutnova byli jej již 21. května k Landshutu ve Slezsku předešli. Zdržení vojska vévodova bylo zaviněno liknavým dovážením potravin a takž mohla se hlavní armáda teprv

dne 29. května se Sasy u Landshutu spojit. Ale i tam musilo se po tři dni na dělostřelectvo nečinně čekati, aniž by se bylo hledělo vyzvěděti, kde hlavní síla pruská stojí. Za to znal Fridrich II. tím lépe všechny pohyby Rakušanů, neboť vyzvědačská služba jeho byla tak výborně zařízena, že penězi získal i špehere rakouského, který oklamal válečnou radu vévodovu zprávou, že Fridrich ustupuje s hlavním vojem svým ku Vratislavi. A když generálové rakouští dne 3. června na Šibeničním vrchu u městyse Hohenfriedbergu, odkud bylo lze celou rovinatou krajinu přehlednouti, skutečně jen tu a tam slabé sbory pruské spatřovali, byli již dokona o tom přesvědčeni, že jim bude jen se zadním vojem ustupující armády pruské co činiti. Proto vyslal vévoda Lotrinský generála Wallisa ku Svídnici, aby se tamních zásobních skladů pruských zmocnil, a vévoda z Weissenfelsu chystal se Ostřehomou dobývati a pak pevnost Hlohov oblehnouti. Zatím ale stála hlavní armáda pruská, ukryta jsouce lesy zrakům generálů rakouských, u Reichenbachu, kdež v táboře nesměly žádné ohně býti rozdělávány, ba vojáci ani kouřiti nesměli. Když Fridrich dne 3. června spatřil Rakušany s výšin u Hohenfriedbergu do nížiny sestupovati, zvolal radostně: „Nyní jsou na místě, kde jsem je míti chtěl!“ V následující noci kázal veškerému vojsku svému v největší tichosti proti Rakušanům postupovati. Ráno o 2. hodině sdělil král generálům svůj plán k bitvě, dle něhož měl se hlavní útok vésti na levé křídlo, kde Sasové stáli; jízda měla nepřítel co nejprudčeji napadnouti a všechny rány šavlí jen do obličeje metati, pěchota pak velkými kroky a s nasazenými bodáky na nepřítel hnáti a teprva z největší blízkosti střeliti.

Dne 4. června došlo k osudné bitvě u Hohenfriedbergu, v níž 76.414 Rakušanův a Sasův proti 76.975 Prusům stálo. Krvavý zápas tento poskytuje truchlého obrazu toho, co neodvratně následovati musí, podniká-li vojevůdce pohyby vojska svého za nejhrubší neznalosti postavení nepřítelova a spolehá se v počet vojů svých a přece sílu nepřátel neznaje, v pyšném domnění věří, že naň útočeno býti nesmí. Ze sebeklamu tohoto byl vévoda Lotrinský se všemi generály svými onoho dne již o 4. hodině ranní vyrušen. V tu hodinu udeřilo pravé křídlo Prusů, dříve ještě než levé křídlo jejich rozestaveno bylo, na Sasy, kteří v počtu 24.000 mužů na výšině u Pilgramshainu stáli; útok,

podporovaný děsnou dělostřelbou, pod níž se až země otrásala, byl tak prudký, že brzo hromady mrtvol bojiště pokrývaly. Saská jízda odrazila sice první tento útok nepřítele, ale neodolala již druhému a také saská pěchota neudržela se proti pěchotě pruské, která ji k nepořádnému ústupu donutila. Vévoda z Weissenfelsu byl svůj sbor tak nevýhodně rozestavil, že do 7. hodiny byli Sasové úplně s bojiště zahnáni a v divý útěk se dali.

V hlavním stanu vévody Lotrinského v Hausdorfu, slyševše dělostřelbu a palbu z pušek, domnívali se, že Sasové Ostřehomu dobývají, ale brzo je tisícové prchajících Sasův z bludu toho vyvedli, úplnou porážku saského sboru zvěstující. Teprva nyní kázal vévoda Karel veškeré armádě své ku předu postupovati, ale propásl vhodný okamžik, kdy mohl levému křídlu nepřátelskému do boku vpadnouti a bitvu vyhrát, ještě než střed Prusů a levé křídlo jejich bitevní postavení zaujaly. Takž ale obmezil se pouze na to, že dal na levé křídlo pruské z děl páliti, mezi čímž Prusové válečný šik svůj zaujali. Mimo to opominuli Sasové most přes vodu u Ostřehoma strhnouti, tak že se pruská jízda beze všeho odporu na druhou stranu dostala a na jízdu rakouskou udeřila. Současně hnal střed pruský útokem na Rakušany, jimž pak i levé křídlo pruské do boku vpadlo. Jízda rakouská na pravém křídle působovala sice krvavou lázeň mezi Prusy, jejichž jediný pluk ztratil při tom 200 mrtvých a 500 raněných, ale při šestém útoku pruské jízdy byla rakouská jízda rozražena a zahnána. Nyní stála již jen rakouská pěchota, od Sasův a jízdeckta svého opuštěná, a ač hrdinsky útokům celé armády pruské vzdorovala, nemohla se nadlouho proti ní udržeti. Dvacet praporů vojska bylo roztrženo a takž musil vévoda Lotrinský dáti znamení k ústupu, který se dál ostatně v dobrém pořádku, poněvadž vítězství Prusové poraženého nepřítele nepronásledovali. O 9. hodině dopolední byla bitva rozhodnuta a Fridrich II. slavil vítězství, jež vůdcovské nadání jeho znovu osvědčilo, ale přece jen hlavně chybami a zvrácenými opatřeními spojencův umožněno bylo. Rakušané ztratili v bitvě této 3815 mrtvých, 5759 raněných a 5647 zajatých, dále 54 praporů, 7 praporců a 40 děl; Prusové měli celkem 4743 mrtvých a raněných. Fridrich II. píše ve svých Pamětech o bitvě u Hohenfriedbergu: „Lstí byla tato bitva připravena a statečností

provedena. Slezsko bylo jí záchraněno, ale nepřítel nebyl zničen, aniž byly nám jí české hory otevřeny.“

Bylť se vévoda Karel Lotrinský po ztracené bitvě vrátil do Čech, kdež u Hradce Králové pevné postavení zaujal; Sasové pak ustoupili do Saska, zanechavše pouze 6000 mužů v severních Čechách. Fridrich II. nemohl je pronásledovati a válečné jeviště na území saské přeložiti, ať by tím byl Slezsko Rakušanům v šanc vydal. K této zdržlivosti králově přičiňovaly se ostatně též ohledy politické, neboť Anglicko usilovalo o to, aby byl mezi Pruskem a Rakouskem mír docílen a uzavřelo s Fridrichem II. dne 26. srpna ve městě Hanoveru smlouvu, kterou mu držení Slezska zabezpečovalo a zároveň se zavazovalo, Marii Teresii k brzkému uzavření míru přiměti. Ale mladá královna doufala stále ještě, že se konečně přece zase Slezska zmocní, a když byl vévoda Karel nové posily vojenské obdržel, vytrhl v srpnu 1745 od Hradce Králové poznovu ku hranicím proti Prusům, jejichž hlavní síla od Smiřic až k Novému Městu n. M. rozložena byla, pohraniční kraje české nemilosrdně vyssávajíc. Především vyslán generál St. André a sbor plukovníka Trenka k Novému Městu, aby téhož dobyli a tím spojení Prusův s Kladskem přerušili. Obsádka pruská hájila se po pět dní statečně ve městě tomto, jelikož ale hradby téhož dělostřelbou brzo rozstříleny byly, ustoupili Prusové ještě před chystaným útokem Rakušanův k Polici; také na levém křídle rakouském byl dobyt tábor sboru pruského, u Králové Lhoty ležícího. Jelikož přesila byla nyní na straně rakouské, ustoupil král Fridrich dne 19. září od Jaroměře ke Trutnovu a Zárovu, kam vévoda Karel je následoval, rozkázav pravému křídlu pod St. André-em a Trenkem, aby dne 29. září s hlavním vojem u Rтынě se spojilo, jelikož následujícího dne z nenadání na Prusy udeřeno býti mělo.

Avšak také v bitvě u Zárova dopustil se vévoda Karel těchže chyb, jako v bitvě u Hohenfriedbergu a nelépe se zachovali všichni ostatní vůdci jeho. Postavení vojska rakouského u Zárova bylo sice výhodné a také přesila jeho (32.000 mužů proti 22.000 Prusům) slibovala vítězství; ale válečný plán nebyl s patřičnou rychlostí prováděn, neboť kdyby předvoj rakouský dne 30. září ráno byl přes Zárov o hodinu dříve vyrazil, byl by tím hlavní voj pruský úplně rozražen býval, a obě křídla rakouská byla by porážku

jeho dovršila. Takž ale kníže Lobkovic hnál příliš pozdě útokem na Prusy a Trenk s pandury a husary svými vůbec se ku pravému křídlu Rakušanův nedostavil, poněvadž se v Polici odvážením slezské kořisti své zdržel. Všecka tato opozdění měla za následek, že se původně obmyslené překvapení Prusů nezdařilo, tak že titěž měli hodinu času, ve válečný šik se postavit, což ani prudká dělostřelba rakouská překaziti nemohla. Lobkovicova jízda prorazila sice první šik jízdy pruské, byla ale od druhého šiku zahánána, ano Prusové vrhli se i na druhý a třetí šik jízdy rakouské, která tím v nepořádek uvedena byla, poněvadž v horském údolí pluky příliš těsně při sobě stály a tudíž volně pohybovati se nemohly. Současně útočili prusští granátníci na pěchotu levého křídla, která na návrší stojíc, tak účinně na nepřítele páčila, že celé řady granátníků jako stěbla pod kosou žencovou k zemi padaly. Ale dalších pět praporů granátnických vyplnilo ihned mezery v útočném šiku, a jelikož Rakušané byli se již vystříleli a jízda je nepodporovala, zmocnili se Prusové výšin a zaskočili celé levé křídlo rakouské, které na útek se dalo, aby v zajetí neupadlo. Takž mohli se Prusové v celé síle své vrhnouti na střed rakouského vojska, kdež pěchota po delší dobu všem útokům nepřátel vzdorovala, pak ale též ona kolísati se počala a do blízkého lesa ustoupila, kdež pronásledována býti nemohla. Takž ztratil vévoda Karel Lotrinský v tomto válečném tažení již druhou bitvu, začč by každý jiný vojevůdce byl sesazen býval. Bitva u Zárova netrvala než čtyři hodiny, přes to ale byly v ní ztráty na obou stranách velmi značné: Rakušané měli 1081 mrtvých a 3259 raněných, ztratili pak 3107 zajatých, sedm praporů a 19 děl. Prusové měli 132 důstojníků a 3387 mužů mrtvých a raněných.

Vévoda Karel ustoupil po ztracené bitvě ke Králové Dvoru, kdežto král Fridrich setrval po pět dní na bojišti, aby světu vítězství své očitě dokázal. Očekáváje, že Marie Teresie bude po nové porážce této k míru již více nakloněna, a seznáváje, že vojsko jeho nemůže ve vyssátých krajích českých přezimovati, vrátil se zase do Slezska, kdež byl hlavní stan ve Svídnici zřízen. Odtud odjel král do Berlína, maje za to, že jest válka pro onen rok skončena. Avšak mezitím byl choť Marie Teresie velkovévoda František Toskánský za císaře římsko-německého zvolen a korunován, čímž Marie Teresie mravní vítězství nad pru-

ským králem slavila. Chtěla však slaviti také vítězství hmotné, jímž by se Slezska znovu zinocnila. Proto mladá císařovna tím snáze souhlasila s plánem, jež její ministr Bartenstein a saský ministr Brühl navrhli, aby se totiž podniklo zimní válečné tažení proti Prusku. Za tím účelem měl se vévoda Karel Lotrinský spojití se Sasy a přímo na Berlín táhnouti. Ale o plánu tomto dověděl se Fridrich II. potají od švédského vyslance a proto spěchal ku své hlavní armádě u Lehnice, aby spojence rychlostí pochodu vojska svého překvapil.

To se mu také zdařilo, neboť dne 23. listopadu rozpráší kníže Desavský sbor saského generála Buchnera u Hengersdorfu v Lužici, dříve než se s ním Rakušané spojití mohli. Touto porážkou saského spojence svého, kterou by byl vévoda Lotrinský odvrátiti mohl, kdyby byl rychleji ku předu postupoval, ztratil vojevůdce tento všecku odvahu a ustoupil přes Žitavu a Jablonné tak rychle do Čech, že tím všechny pluky promíseny byly a největší část zavazadel ve ztrátu přišla. Ústup tento působil na vojsko tím hůře, jelikož mu bylo hlášáno, že se potáhne přímo na Berlín, a nyní tak bezhlavě se ustupovalo, jakoby armáda byla úplnou porážku utrpěla. Ale ve Vídni a v Drážďanech nechtěli ani po této nové nehodě o míru slyšeti, spolehajíce se na slíbenou pomoc ruskou, a takž musil vévoda Lotrinský dalekou oklikou přes Litoměřice a Děčín sněhem a ledem ku Drážďanům táhnouti, aby se tam se sbory generálův Grünne-ho a Rutovského spojil. Od bližší cesty přes Českou Lípu a Rumburk musilo se upustiti, poněvadž vojsko rakouské žádných vozů nemělo. Proto mohlo se jen zvolna postupovati a toho použil král Fridrich k tomu, že kázal knížeti Dessavskému, aby co nejrychleji udeřil na sbory Grünne-ho a Rutovského u Kesselsdorfu nedaleko Drážďan stojící a 34.000 mužů čítající, než hlavní armáda rakouská pod vévodou Lotrinským ku Drážďanům přitrhne. Dessavský velel sboru 33.000 mužů a dne 15. prosince svedl se spojenci, jejichž pluky nevýhodně rozestaveny byly, krvavou bitvu, v níž je po dvouhodinném boji na hlavu porazil, způsobiv jim ztrátu 7000 mužů, kdežto Prusové měli 5000 mrtvých a raněných; za to dobyli 48 děl a několika praporů.

Vévoda Karel Lotrinský nabídl sice druhého dne na to generálovi Rutovskému, že společně se Sasy svede s králem Fridrichem bitvu, aby města Drážďan uchránil; ale generál odvětil, že vojsko jeho ztratilo všecku

odvahu k dalšímu boji, v Drážďanech že není žádných zásob potraviných a válečných, a takž prý nutno ustoupiti, aby aspoň zbytky saské armády zachráněny byly. Takž opustil vévoda hlavní město saské, kam Fridrich II. již dne 18. prosince vtáhl, a vrátil se i se Sasy zpět do Čech. Teprva nyní svolila Marie Teresie k tomu, aby bylo o mír vyjednáváno, neboť Anglicko prohlásilo, že jí žádných peněžitých podpor neudělí a že již dříve Prusku držení Slezska zabezpečilo. Král Fridrich nemohl taktéž na další vedení války pomýšleti, neboť šestnáctiměsíční válka byla jej stála osm milionů tolarů, v pokladně jeho pak nalezalo se již jen 15.000 tolarů, a bez peněz nelze válku vésti. Spojenec Marie Teresie král August III. nemohl taktéž ve válce pokračovati, neboť vojsko jeho bylo zdemoralisováno, Prusové stáli v jeho zemi, žijíce z jejích výtěžkův, tak že panovník její všech důhodů zbaven byl.

Proto dále se vyjednávání o mír velmi rychle, tak že smlouva o mír Drážďanský již dne 25. prosince uzavřena býti mohla. Za Rakousko podepsal ji kancléř český hrabě Fridrich Harrach, za Prusko hrabě Podewils a za Sasko ministr šl. Bülow. Marie Teresie vzdávala se v ní trvale Slezska a hrabství Kladského, král Fridrich uznal Františka I. jakožto císaře, Sasko pak mu zaplatilo milion tolarů ve zlatě a zaručilo mu držení Slezska. Ze Fridrich nezádal na Marii Teresii žádného dalšího území, přičítají mu prustí dějepisci za velkomyslnost, ale král věděl dobře, že by sebe menší části království Českého neb markrabství Moravského nikdy trvale neudržel, neboť byl se za vpádu svého do Čech přesvědčil, kterak obyvatelstvo české i moravské jest proti Prusku tou měrou rozhořčeno, že by nikdy ve věrnost jeho spoléhati nemohl. Jináče bylo s protestantským obyvatelstvem ve Slezsku, které bylo vládu Pruska ochotně přijalo. Trvalým dosažením Slezska v míru Drážďanském vstoupilo Prusko v řadu velmocí evropských a již z toho vysvitá vysoká cena drahokamu, jenž byl z koruny Švatozáclavské navždy vyrván.

Druhým vpádem pruským utrpělo království České opět škod bezměrných, severovýchodní část jeho pak byla v pravou poušť obrácena, v níž na sta dědin v prach a popel obráceno bylo, veškeren lid ožebračen jest, tak že dlouhá léta trvalo, než se ubohé kraje ty zase poněkud spatovaly. „A na tyto veliké škody“, nařiká si kronikář Náchodský, „ani nej-

menší dána nebyla náhrada, ani ulehčení v daních.“ A přece činily škody tyto miliony a miliony, jak seznáme z toho, že za čtyř válečných let tehdejších na jediném panství Náchodském činily škody od Prusův způsobené obrovskou sumu 1,383.815 zl., a týž poměr panoval i ve všech ostatních krajích českých, do kterých hladově a loupeživí Prusové byli vnikli.

Morava na štěstí při druhém vpádu pruském trpěla nerovně méně, jelikož severní hranice její i obou zachovaných krajův slezských mnohem lépe silou vojenskou osazeny byly, než jak tomu v sousedních Čechách bylo. Vzalit si na Moravě lepší poučení z prvního vpádu pruského roku 1742, který byl zemi tak značných spoust a škod působil, a proto pečovali zavčas o opevnění měst Brna a Olomouce, jejichž hradby již na jaře roku 1744 v dobrý stav uvedeny byly. Patentem ode dne 7. května 1744 bylo jako v Čechách nařízeno zříditi zemskou milici, která již dvě léta předtím byla se na Moravě proti nepříteli dobře osvědčila. Milice tato zřizovala se dle krajů z jednotlivých panství, měla za vůdce vysloužilé důstojníky, byla stejně uniformována a z erární pokladny placena; vrchní správu nad ní vedlo zemské vojenské komisařství, v jehož čele stál zemský hejtman hrabě Max Oldřich Kounice. Když pak Prusové ke konci srpna 1744 ku hranicím moravským se blížili, byli patentem ode dne 2. září též Hanáci a Valaši a obyvatelé hornoslezští proti nepříteli do zbraně voláni; z Kladska a z Čech od Lanškrouna podnikli Prusové dva vpády do sousední Moravy, při čemž pověstný vůdce lupičských tlup, husarský major šl. Schlütz (jenž byl 18. července 1745 u Hořic v Čechách od Rakušanů přepaden a zastřelen), města Moravskou Třebovou a Zábřeh i četné okolní dědiny vyplnil, v Šilperku kostel vypálil a asi 80 lidí postřílel. Byl však brzo zase zahrán z území moravského a když z Uher přibyla insurrekce do severní Moravy a do Slezska, musili Prusové dne 23. dubna 1745 Opavu rychle vykliditi a též města Krnov, Ratibor, Vídnavu, Opolí a jiná dostala se v moc vojska rakouského. Avšak po vítězství u Ostřehomy mohl Fridrich II. vyslati zase silnější sbor vojska do hořejšího Slezska, kdež se vévoda Nassovský většiny řečených měst opět zmocnil a dne 4. září v dobyté pevnosti Kozlu 3000 mužů rakouského vojska zajal. V říjnu chystali se Prusové také ku vpádu do Moravy, aby se Olomouce zmocnili, ale od města tohoto byl proti nim vyslán

sbor 10.000 mužů, od vojska ve Vlaších povoláných, následkem čehož vévoda Nassovský zase rychle zpět do Slezska ustoupil, moravského území ani se nedotknuv. Mimo zmíněné dva vpády do severozápadní Moravy nespátřila tudíž země tato za druhé války slezské ani nepřítelů a neutrpěla tudíž valných škod, jaké obyvatelstvo v Čechách od Prusů snášeti musilo. Ovšem nepočínalo si insurrekční vojsko uherské, jež kázně neznalo, v moravských městech a dědinách o mnoho lépe než vojsko nepřátelské.

21. František I. císařem. — Mir Čášký. — Hmotné oběti zemi českých.

Neúspěchy zbraní Marie Teresie v druhé válce slezské, které jediné nedostatečností nejvyššího vojévůdce vévody Karla Lotrinského zaviněny byly, následkem čehož se mladá panovnice podruhé Slezska odříci musila, byly aspoň částečně nahrazeny tím, že Marie Teresie ještě za války této pro chotě svého velkovévodu Františka Toskánského získala císařskou korunu římsko-německou, čímž sama též císařovnou se stala. Snaha po dosažení koruny této, aby zachována zůstala při rodu Habsburském, byla u dvora Vídenského zjevná již od snátka Marie Teresie s velkovévodem Františkem, který měl se státi nástupcem tchána svého císaře Karla VI. v důstojnosti císařské. Po smrti Karlově působili diplomaté rakouští u kurfiřtův německých již přímo k tomu, aby je naklonili k volbě velkovévody Františka za císaře, ale bez výsledku. Jeden z nich, totiž pruský, byl již roku 1741 zdvihl válku proti Marii Teresii, dva jiní, volencové bavorský a saský, chystali se rovněž k válce, již roku 1742 také skutkem učinili, a ostatní byli v té míře nespolehlivi, že i volenecký hlas český k volbě císařské nepřipustili. Marie Teresie sice proti tomuto porušení zlaté bully protestovala, ale protest tento byl tak málo platný, jako další protest proti zvolení kurfiřta bavorského Karla Alberta za panovníka říše římsko-německé, který dne 24. ledna 1742 za císaře zvolen a dne 12. února jakožto císař Karel VII. korunován byl. Jakousi útěchou mohlo Marii Teresii při tom býti, že kurfiřti ani zástupce Karla Alberta, jenž jakožto „král“ český mermomocí chtěl se ve volbě účastniti, k volbě této nepřipustili.

Nerovně příznivěji pro Marii Teresii či vlastně pro chotě jejího velkovévodu Františka

měly se věci po smrti císaře Karla VII. 1745, kdy se o volbu nástupce téhož ječ Tehdáž byl kurfiřt saský již spojencem rie Teresie proti Fridrichovi II., kurfiřt vorský byl se ve smlouvě Füssenské zavázal, že dá svůj hlas velkovévodovi Františku k čemuž se také strýc jeho kurfiřt Kolodá nakloniti; kurfiřti Mohučský a Trevstáli vždy při rodu Habsburském a tolik dalo očekávati od kurfiřta Hanovers. Poněvadž se na hlas krále Fridricha II. čítati nemohlo, zbýval jen ještě kurfiřt Falcký, který se ale vymlouval na to, že jest jeho od vojska francouzského obsazena, a proto přímo se rozhodnouti nemůže. Tudíž vzhledem k němu diplomaticky vynechalo, mělo se mocí vojenskou přiv. Maršál Traun byl z Čech vyslán do říše Francouze za Rýn zatlačil a tím jednání mezil, aby francouzské vojsko volbě ve Frankfurtu překážeti nemohlo, jednal kurfiřtovi Falckému svoboda jednání opatřena byla. Maršál Traun vyhověl své úloze plnou měrou, neboť vypudil za k Francouze z říše za Rýn, jako byl rok tím Fridricha II. z Čech vymanévroval; fiřt Falcký však i přes to setrval při oporu s králem pruským, který tehdáž jediný připuštění volebního hlasu českého proval, kdežto ostatní kurfiřti platnost uznávali.

Za příznivých okolností těchto mo velkovévoda František již osobně z Vídríše vydati, aby byl blíže městu, kde o životním jeho osudu rozhodovalo. V prdnech července 1745 přibyl k armádě rakouské a říšské, jejíž vrchní velení dle jmena přečekávání jeho, že volba nyní rychle vedena bude, se však dlouho nesplnila, neboť pletichy Pruska a Francouzka zdrž. přípravné práce k volbě císaře tak veli dva měsíce uplynuly, než se k volbě přik mohlo. Fridrich II. snažil se totiž ku Saského navnaditi tím, že jemu samému runy císařské dobytí sliboval, kdežto Francouzi církevní kurfiřty proti velkovévodu Františkovi podněcovalo a kurfiřta Falckého skutečně k opozici převedlo. Pletichy nezmožily ale nic více, než že zástupci pruský a falcký byli od účastenství ve volbě císaře odvoláni, kdežto všech ostatních volencův, volební hlas český v to poč zvolilo dne 13. září 1745 jednolhásně velkovévodu Františka Toskánského za císaře římsko-německého, kterýžto výsledek v

eré říši, vyjímaje ovšem země pruské, s nej-
tším jásotem uvítán byl.

K radě přátel rodu Habsburského, přede-
ma ale ku přání chotě svého odhodlala se Marie
esie k tomu, že bude korunovací téhož oso-
ě přítomna, ačkoli finance její se nákladné ce-
s takové velice vzpíraly. Ale jedna z nejpřed-
jších snah jejích, kterou aspoň mravně
d největším nepřítelem svým Fridrichem II.
naad Francouzskem triumfovala, byla zvole-
m chotě jejího za císaře došla splnění, a
kž vydala se dne 15. září, ač se u vysokém
apni těhotenství nalezala, z Vídně na cestu

Frankfurtu, na které jí choť její až do
schaffenburku vstříc přijel a dne 25. září
ní slavně do Frankfurtu vjel. V den svých
denovin dne 4. října byl nově zvolený pa-
ovník říše římsko-německé jakožto císař

antišek I. od arcibiskupa Mohučského
obvyklými obřady korunován a když se
korunovační průvod z velechrámu do radnice

Frankfurtské ubíral, povolala Marie Teresie,
okna domu vedle radnice průvodu přihlížejíc,

isaři první „Sláva!“, což shromážděné davy
adšené opětovaly. Ale naproti tomu opřela

se Marie Teresie rozhodně přání chotě svého,
aby se dala též za císařovnu římsko-německou

korunovati, jako prý všecky choti dřívěj-
ších císařův korunovány byly. Odvolávala se

sice při tom k těhotnému stavu svému, který
prý jí nedovoluje, aby se obtížím obřadu

korunovačního podrobovala, ale vlastní pří-
čina tohoto odporu jejího záležela v tom, že

ni mnohem více zakládala na královských
korunách české a uherské, které jí byly již

na hlavu vstaveny, než na císařské koruně
římsko-německé, jež pouhý stín moci panov-

nické představovala, kdežto obě ony koruny
královské z ní nejmocnější panovnici v Evropě

činily.

Dne 16. října opustili císařští manželé
zase Frankfurt a vrátili se dne 27. října do

Vídně, kde Marie Teresie již jako „císařovna-
královna“ slavně byla vítána. Cesta její do

Frankfurtu vyžadovala nákladu tři milionů
zlatých, kteréžto sumy bylo ovšem velice po-
strádáno v pokladně státní, jež se o vydání

válečná nejen na další vedení války s Pru-
skem, ale též na udržování armád ve Vlaších
a v Nizozemsku starati musila. Válka s Fri-

drichem II. byla sice ještě téhož roku mírem
Drážďanským skončena, ale v obou řečených
zemích zuřila ještě dále po tři léta, aniž by

zbraním Marie Teresie byla vavřínu zjedнала.
Zemí českých se války tyto na štěstí nedotekly,

tím více však obětí hmotných na nich vymá-
haly. Ve Vlaších bojovalo vojsko Marie

Teresie za udržení državy Habsburské v horní
Italii, k vůli které již proudy české krve prolity

byly. Tehdáž Francouzsko i Španělsko spojily
se k tomu cíli, aby moc Habsburskou z Italie

dokona zatlačily, za kterouž příčinou rozmno-
žily na jaře roku 1745 vojska svá v severní

Italii na 91.000 mužů, proti nimž vrchní vo-
jevůdce rakouský kníže Kristian Lobkovic

pouze 12.000 mužů do pole postavit mohl.
Musilť větší část armády své vyslati do Čech

proti Fridrichovi II., neboť Marie Teresie
chtěla stůj co stůj opět Slezska se zmocniti, a

ještě v poslední chvíli odvolala čtyři prapory
pěchoty od armády ve Vlaších na sever říše

své. S takovouto nedostatečnou mocí nemohl
kníže Lobkovic proti spojencům žádný výboj

podniknouti a proto rád postoupil vrchní
velitelství hraběti Schulenburgovi, když jej

Marie Teresie do Čech povolala. Nový ve-
litel, nechtěje spojení své s armádou sardin-

ského krále Karla Emanuela přerušiti, posta-
vil se s vojskem svým na půdě sardinské

u Novary a zůstavil tím Lombardsko Španě-
lům, kteří se Milána a ostatních měst lom-

bardských bez odporu zmocnili. Nelépe se
vedlo Rakušanům, když maršál kníže Liechten-

stein v říjnu 1745 vrchní velitelství převzal,
a mohlo se o štěstí mluvíti, když Francou-

zové a Španělové obleháním četných pevno-
stí a horských tvrzí v Sardinsku se zdržovali

a žádných útoků na Rakušany nepodnikali.
Rovněž výhodné bylo pro knížete Liechten-

steina, že král sardinský přes všecko lákání
Francouzsko při spojení s Marií Teresii

setrval, neboť mohl během roku 1746, kdy
po skončené válce s Pruskem maršál Browne

s pomocným sborem 10.000 mužů do Lom-
bardska přitřhl, zase všech měst lombardských

se zmocniti a dne 16. června Francouze
v bitvě u Piacenzy na hlavu poraziti, načež

město Piacenza s obrovskými zásobami váleč-
nými v moc Rakušanů padlo. Totéž se stalo

s Janovem, kteréž město ale proti slabé ob-
sádce rakouské se vzbouřilo a ji vypudilo.

Bylť tehdáž k návrhu sardinského krále pod-
niknut společný výboj proti francouzské Pro-

venci a proti městu Toulonu, který se ale
nezdařil, a spojená armáda musila se zase
vrátiti do Sardinska a do Lombardska, jež

maršál Belleisle ohrožoval. Během roku 1747
nedošlo však v severní Italii než k menším
srážkám, hlavní bitvy byly již jen v Nizo-

V Nizozemsku po boku Rakušanů válčili s Francouzskem Angličané a Holanďané, ale všechna tři vojska spojencův těchto čítala dohromady jen 67.000 mužů, kdežto francouzská armáda pod vůdcovstvím maršála Maurice Saského 124.000 mužů silna byla. Vojevůdce tento zmocnil se 20. února 1746 hlavního města Brusselu, kde se mu rakouská obsádka 7000 mužů vzdáti musila, načež 1. června i města Antorfu dobyl. Po pádu pevností Monsu, Charleroi a Namuru, které nový vrchní velitel spojené armády princ Karel Lotrinský marně osvoboditi usiloval, došlo 11. října u Raucouxu k veliké bitvě, v níž Francouzové skvěle zvítězili. Marie Teresie měla nyní v Nizozemsku již jen tři města v držení a takž byla ochotna k jednání o mír, když je byli Angličané a Holanďané hned po oné ztracené bitvě o své ujmě s Francouzskem zahájili. Když ale Anglicko na to náléhalo, aby též Rakousko a Sardinsko bylo k jednání o mír připuštěno, přerušili Francouzové vyjednávání a dali se v další výboj proti Holandsku, kde několik pevností dobyli a dne 2. července 1747 armádu spojenců ve velké bitvě u Laveldu na hlavu porazili. Tu odhodlaly se Anglicko i Holandsko k novému jednání o mír, k jehož uzavření byl sjezd do města Cách položen, neboť říše římsko-německá s Francouzskem války nevedla a byla tudíž v Cáchách nestranná půda k vyjednávání diplomatickému. Marně byl zástupce Marie Teresie hrabě Antonín Kounic protestoval proti předběžným úmluvám, v nichž se panovníci jeho žádné náhrady na území nedostávalo, leda že jí od Francouzů dobyté Nizozemsko zase vráceno býti mělo. Nemožnou ale sama o sobě s Francouzskem válku vésti, musila Marie Teresie ku sjezdu v Cáchách splnomocněnce svého vyslati a mír tam ujednáný podepsati, což hrabě Kounic pro preliminarie dne 18. června a pro trvalou smlouvu dne 23. října 1748 za ni vykonal. Mírem tím byl František I. uznán za císaře římsko-německého, pragmatická sankce byla znovu zaručena, rovněž ale Prusku držení Slezska a Kladska zabezpečeno; mimo to musila Marie Teresie Sardinsku některá území v Itálii postoupiti, kdežto jí Nizozemsko zase vráceno bylo. Snadno lze pochopiti, že císařovna, od spojencův svých jsouc opuštěna, smlouvu Cášskou s bolestným srdcem a trpkou myslí uznala a zejména proti Anglicku zaujata zůstala, jak se to za krátko i v její politice zahraniční jevití počalo.

Mírem Cášským skončena byla osmiletá válka, kterou bylo Francouzsko působilo jen za úmyslem, aby říši Habsburskou zničilo. Ale nevyrovnatelná statečnost ducha Marie Teresie, oddanost a obětavost národů jejích ji zachránily. Slezsko bylo sice ztraceno, ale veliký byl mravní dojem v Evropě, že říše Habsburská ani tak četnými protivníky, kteří byli proti dceři posledního Habsburka ve zbrani vystoupili, nemůže býti sklácena, neboť stalo se světu zjevným, jaké nevyčerpatelné síly říše tato v sobě chová, jež ji proti polovici Evropy obhájití dovedou, jen když se jich rádně užívá. Však ukládala tato oddanost a věrnost k dynastii Habsburské národům rakouským oběti nezměrné a najmě země koruny České stály v tom ohledu na prvním místě, jak nejvýmluvněji dosvědčují suché číslice, kterými hmotné oběti Čech a Moravy za oněch válečných let v následujícím vyličíme.

Hned na prvním sněmu stavův království Českého za panování Marie Teresie, který byl dne 6. února 1741 zahájen a do 7. září téhož roku trval, nalezal se mezi král. propositemi řádný požadavek na vojsko ve výši dvou milionů a mimořádný ve výši 750.000 zlatých, kteréžto sumy byly nepřátelským vpádem krále Fridricha II. do Slezska odůvodňovány. Mimořádný požadavek byl v předcházejícím roce ještě plný milion činil, zmírnil se nyní tudíž o 250.000 zlatých; přes to však stavové, odvolávající se k jinakým velkým dávkám zemským, jakož i k bídě v obyvatelstvu, nabízeli královně na řádný požadavek vojenský pouze 1,800.000 zlatých a na mimořádný 550.000 zl. Po mnohém vyjednávání svolili konečně k oběma žádaným sumám, když jim byla s dosavadního poplatku za tabák (225.000 zl.) třetina slevěna, tak že se přišť jen 150.000 zl. odváděti mělo.*) Za to setrvaly všechny dosavadní jiné dávky, jako vykupování sbírky ze jmění, plat z masa, zdražení soli, malý ungelt, komorní příspěvek (100.000 zl.), výlohy na fortifikaci (20.000 zl.) a j. v též výši, tak že všechno svolení peněžní opět skoro na pět milionů vzrostlo. Při tom ušla zemi české všechna berně z hrabství Kladského,

*) Po odstoupení Kladska a po vypovězení židů z Čech byly s této výplaty za tabák sraženy ještě příslušné sumy a sice na Kladsko 5000 zl. a na židy 3333 zl. 20 kr., pak 7536 zl. 46 kr. s dřívější relace král. komory, tak že roční výplata za tabák 134.129 zl. 54 kr. činila, kteréž zmírnění ale teprv rokem 1745 v platnost vešlo.

neboť bylo totéž již od počátku roku 1741 v držení Prusův, kteří se známým způsobem svým o to postarali, aby z tohoto území ani haléře pro Marii Teresii nevycházelo. O počtu rekrutů, jichž v předcházejícím roce 6528 dostaveno bylo, neděje se ve sněmovní zprávě zmínky, lze ale vzít za pravé, že roku 1741 vzhledem k válce s Pruskem počet tento zajiště nebyl menší. Jelikož pak roku 1740 žádná koňstvo k vojsku dostavováno býti nemusilo, byl úbytek tento v roce následujícím z uvedených příčin asi tím hojněji nahrazen.

Roku 1742, kdy se větší část země české v držení nepřátel nalezala, nedostala Marie Teresie ovšem žádných berní z Čech, za to však Bavoři a Francouzové vynutili na tehdejším nepořádném sněmu stavovském, jak jsme již dříve uvedli, za půl léta více než dvojnásob tolik, co by byli stavové za celý rok právě panovníci své odvesti musili. Přičteme-li pak k tomu obrovské ony sumy, jež Bavoři, Francouzové a Prusové v obsazených krajích českých na vrchnostech a na obyvatelstvu vydřeli, neodchýlíme se daleko od pravdy, páčíme-li souhrn kontribucí, výpalného a jiných dávek vojm nepřátelským aspoň na patnáct milionů zlatých, nepočítaje v to nesmírné ony škody, jaké běhy válečnými a loupežím cizích žoldáků na národním majetku způsobeny byly.*)

Když pak počátkem roku 1743 opět dřívější řád v Čechách zavládl a dne 29. března opět pravidelný sněm stavovský zahájen byl, žádáno v král. proposici jakožto řádný výdej na vojsko půldruhého milionu zlatých a jakožto výdej mimořádný 700.000 zlatých, kteréžto obě sumy zastrašení stavové tehdež bez námitek povolili, ale lhůty ku splacení až do konce října si vyžádali. Na sbírku ze jmění mělo se složit 900.000 zl., kterýžto požadavek k námítkám stavův později na 800.000 zl. snížen jest. Všecky ostatní dávky zůstaly ve své dřívější platnosti a mimo to povolil sněm, jak již dříve sděleno bylo, 100.000 zl. na cestu Marie Teresie do Prahy (kterážto suma ale úrokem z půjčky na 140.000 zl. se zvýšila) a 10.000 dukátů ve zlatě jakožto dar

korunovační, tak že sněmovní svolení tehdež daleko přes pět milionů činilo. Pro zemi, od předcházející celoroční války tak velice znuzenou a spustošenou, byla to suma více než dvojnásob citelnější, zvláště když byl úvěr její tak velice poklesl, že stavové z půjček svých neslýchané dosud úroky platiti musili. Konečně dostavily se echy toho roku k vojsku 7521 rekrutů, pak 1506 kyrynských a 753 dragounských koní, což zase nákladu 673.586 zl. vyžadovalo.

V letech 1744 a 1745 nebyl stavovský sněm český za příčinou druhého vpádu pruského do Čech svolán a neznáme tudíž sumy, jaké země na vydržování vojska Marie Teresie odvesti musila a jaké výše dávky ostatní dosáhly. Až do vtrhnutí Prusů do země v srpnu 1744 držely se asi v téže výši jako roku předcházejícího, pak ale nastoupilo kruté řádění vojska pruského, jež v dobyté Praze vrcholo svého dosáhlo. Byly to opět veliké miliony, jež od sverepého nepřitele na zemi české vydírány byly, a takž nic se nedivíme odhadu, jež škody země české ve válečných těch letech skoro na padesát milionů vypočítal. Severovýchodní část země byla tehdež v pravou poušť obrácena a tisíce lidu zmíralo hladem, poněvadž ve vypálených dědinách nebylo nikoho, kdo by se byl o osívání rolí starati mohl. Dobytek padl v plen vojsku domácímu i cizímu, velká část země zůstávala nezdělána, sta dědin bylo vypáleno, množství měst na mizinu přivedeno: slovem byla to spoušť, jaká jen za řádění Švédův ve třicetileté válce sobě rovná měla. Přes to však musila země roku 1745 v době, kdy válka ještě zuřila, mimo všecky ostatní berně a dávky mimořádná přispění na vojsko ve výši 325.000 zl. sehnati a daň ze jmění sumou 600.000 zl. vykoupiti.

Roku 1746 sešel se sněm stavovský dne 21. listopadu a zasedal jedenáct měsíců, neboť se stavové finančním požadavkům vlády houževnatě vzpírali, i po třikráte odůvodněné námítky své proti těmže do Vídně zasílající. Proto jest také příslušná zpráva sněmovní ze všech dosavadních nejobsáhlejší, neboť tvoří svazek o 238 stranách, v němž se takřka výhradně jen o finančních záležitostech jedná. Přes to však neměly námítky stavův žádného účinku, neboť musil sněm na řádný výdej vojenský žádaných 2 milionů a na mimořádný žádaných 700.000 zl., pak příspěvek na vojsko v cizině ležící ve výši 200.000 zl. povoliti. Rovněž zůstala bez povšimnutí oprávněná ná-

*) Ve zprávě sněmovní z roku 1744 vypočítává se škoda válkami v předcházejících pěti letech v Čechách způsobená na obrovskou sumu 49.459.293 zl. 42 kr., což nikterak není přehnáno, ba škody ty byly ještě větší, anž v letech 1744 a 1745 neúroda v Čechách panovala a v severních i východních krajích za druhého vpádu pruského ani pole se osívat nemohla.

mitka stavův, že by království České mělo v poměru k ostatním zemím dědičným o 162.000 zl. ročně méně na vojsko platiti, zvláště když byly Čechy po pět let jevištěm válečným, čehož v jiných zemích nebylo. Za to se stavům podařilo, že se sbírky na jmění, ve výši 600.000 zl. požadované, usmlouvali 200.000 zl., kdežto ostatní dávky v předešlé výši zůstaly, tak že veškeré svolení sněmovní toho roku činilo 5.341.600 zl., počítaje v to náklad na 12.047 rekrutů a 3.213 remontních koní, který vystoupil na 546.278 zl. 30 kr. V následujícím roce zvýšil se tento náklad na rekruty a koně na 1.078.845 zl., tak že celé svolení sněmu roku 1748 činilo 5.515.008 zl. a roku 1748, jenž byl posledním rokem válečným, až 5.615.050 zl., neboť i v obou těchto posledních letech musila země též počet rekrutů a koní vojenských dostaviti, jako roku 1746. Sečteme-li sumy od sněmu českého za prvních osm let panování Marie Teresie na vojsko povolené, shledáme, že válečné požadavky tyto činily kolem 50 milionů zlatých a jelikož škody od nepřátelských vojsk způsobené dosáhly dle vyšetření úředního též výše, bylo království České v krátké době osmi let o obrovskou sumu sto milionů zlatých ochuzeno.

Rovněž bědných poměrů zakoušela též Morava, která nepříteli Prusa ještě dříve než země česká, totiž již v lednu r. 1741, na území svém spatřila. Toho roku musil sněm moravský povoliti na vojsko řádný požadavek 666.666 zl. 40 kr. a mimořádný 250.000 zl., mimo to pak zvláštní příspěvek na vojsko ve výši 178.000 zl. Avšak na tom nebylo ještě dosti, neboť 20. července 1741 zaslala Marie Teresie sněmu reskript, v němž jakožto dobrovolný dar stavův na vedení války 250.000 zlatých žádala; spokojila se však sumou 100.000 zlatých, kterou stavové moravští na šest ze sta vypůjčiti si musili. Dále povoleno 500.000 zl. jakožto záloha na příští daně, kteráž suma ale teprv po skončené válce od roku 1748 splácena byla. Konečně převzal sněm ručení za sumu 100.000 zl., kterou se královna toho roku od knížete Dietrichsteina vypůjčila. Z roku 1742, kdy Prusové ještě přes půl roku větší část Moravy v držení svém měli, není nám známa suma berní pro Marii Teresii vybraných, ale nebyla asi o mnoho menší než roku předcházejícího, poněvadž i v krajích druhdy nepřitelem obsazených nedoplatky daní sháněny byly, ač stavové už dříve, avšak marně, byli za to žádali, aby kraje od dodatečného placení berní

osvobozeny byly. Také z roku 1743 známe jen řádný požadavek na vojsko, který s vydejem na král. komoru a fortifikaci činil úhrnem 930.000 zlatých. Roku následujícího obnášelo řádné svolení na vojsko opět 666.666 zl. 40 kr., mimořádné pak po dlouhém smlouvání ustanoveno na 233.333 zl. 20 kr., vedle toho povoleno na komoru 75.000 a na fortifikaci 10.000 zl., tak že s ostatními dávkami veškerý vydej zase daleko nad milion zlatých vystoupil. Totéž se opětovalo v následujících třech letech, kdy Morava musila mimo to na zimní ubytování vojska ještě po 70.217 zl. 45 kr. připláceti, kterážto suma roku 1748 na 82.551 zl. zvýšena byla, ale od stavův zase jen ve dřívější výši povolena jest. Dále bylo v těch letech každoročně 4130 rekrutů a 734 kyrysnických a 367 dragounských koní k vojsku dostaveno, což zase zemi každoroční výlohu 356.525 zl. způsobilo. Tím vzrostla tehdejší daň z jednoho lána na nebývalou dosud výši 56 zl. a 40 kr. z každého komína. Ale tím vším nebyly oběti země moravské skončeny, neboť pod jmenem půjčky na vydržování císařského vojska v Nizozemsku musila Morava r. 1747 ještě 320.000 zl. a r. 1748 dokona 508.000 zl. odvesti. Tím dosáhly dluhy, jež měli stavové moravští za erárem, obrovské sumy 5.044.655 zl. 21 kr., z nichž sněm do r. 1748 i úroků marně se dožadoval. Takž činily finanční oběti markrabství Moravského za prvních osmi let panování Marie Teresie, jen co se berní a příjmů týče, skoro dvacet milionů zlatých, kteréžto výše dosáhly zajisté také škody, nepřátelským vojskem v zemi způsobené. Zmenšilo se tudíž i na Moravě v té době národní jmění o čtyřicet milionů zlatých, kteráž ztráta byla pro obyvatelstvo tamní tím citelnější, anať země za těch let několikrát neúrodou stihána byla.

Za takovýchto nezměrných obětí hmotných musily obě země koruny České pouze s bolestnou upomínkou hleděti zpět na první léta panování Marie Teresie a kojiti se jen nadějí, že oběti tyto snad vyváženy budou snížením břemen dosavadních v dalších letech, hlavně pak rozšířením práv a výsad zemských, vybavením lidu selského z jařma nevolnictví, rozpoutáním výrobních sil a obyvatelstva a znovuvzkřísením všeho života národního a státního v oboru osvěty a pokroku duchovního. Byly-li naděje takové vůbec chovány, o čemž ale za tehdejších pokleslých poměrů nižádného projevu na veřejnost neproniklo; zvrátily se tytéž bohužel již v brzkou ve pravý opak svůj.

Finanční přípravy k reformám vnitřním.

Po uzavření míru Císařského nastala zemím Marie Teresie kýžená doba pokoje, kdy se mohlo konečně zase o povznesení vnitřních poměrů pracovati. Plodné takovéto práce vyžadovaly nejen potřeby zemí, kterých po tak mnohá léta bylo pomíjeno, ale ještě více kázala to nejistota, jak dlouho doba míru potrvá. Bylť pruský král Fridrich II. stále připraven k novému boji s Marií Teresií, o níž mu bylo dobře známo, že mu nikdy odtržení Slezska, třeba již podvkrát postoupeného, neodpustí, a že proto nelze mu meče na dlouho odkládati. Bylo tudíž Marii Teresii spěchati s pracemi míru a skutečně pracovalo se o provádění reform ve všech oborech státní správy s takovým chvatem, že v málo letech byly ve skutek uvedeny, rovněž ale v málo letech měněny býti musily. Jednalo se jen o to, dle jakých zásad práce tyto řízeny a v jakém směru prováděny býti mají. V tom ohledu rozhodovaly především dva směrodatné momenty a sice tehdejší proud časový a pak osobní vůle Marie Teresie.

V prvním ohledu byly říši Habsburské již přes půl století příkladem četné jiné státy evropské, v nichž od krále francouzského Ludvíka XIV. počínaje, panovníci s největším úsilím pracovali o rozšíření moci panovníčí a o potlačení neb aspoň omezení moci stavovské. Snahy tyto jsouce zároveň od moderních filosofů a osvětářův velebeny jako záslužný boj proti středověkému zřízení stavovskému, docházely u dvorů tím vlídnějšího sluchu a následování, jelikož jim od hlasatelův oněch dáno heslo „osvíceného absolutismu,“ který prý jest nejvhodnější formou každého zřízení státního. Pod heslem tím dalo se dle mínění protestantských oněch filosofův a osvětářův zároveň nejúčinněji bojovati též proti Římu, a skutečně dostávalo se jim zadostučinění, že i přísně katoličtí mocnářové, jak jsme též u císaře Karla VI. viděli, obmezovali v četných oborech dosavadní vliv a moc Říma, jen aby moc státní vyvyšována byla. S touto snahou souviselo též působení panovníků a jejich ministrů, aby státní moc byla vždy více soustředována a aby odklizena byla všechna dosavadní zřízení, kterými dle náhledu činitelův oněch moc státní byla rozptylována a obmezována. To platilo o veškerém zřízení stavovském, které zbytkem temného středověku nazýváno, a proto především témuž platil boj moci státní, který zejména v první polovici

XVIII. století ve velké části státův evropských s rostoucí horlivostí veden byl. Slova „absolutismus“ a „centralisace“ stala se tudíž v té době všeobecným heslem pro držitele státní moci, kteří je také skutkem v platnost uváděli.

Časovému proudu tomuto holdovala také Marie Teresie, jejíž zděděná říše arcí od ideálu absolutistického a centralistického státu nejvíce vzdálena byla. Říše tato tvořila, jak jsme již uvedli, až do její doby trojstátí, jehož části jen osobou její spojeny byly, ale jinak svá samostatná stavovská zřízení měly a také rozdílně se spravovaly, pouze na výkonné vojenství a na záležitosti zahraniční vlivu nemajíce. Jakýž se tu tedy jevil rozsáhlý obor pro směry centralisační a absolutistické, bylo-li jen vůle ku sledování těchže! Vůle této pak bylo při Marii Teresii hned od počátku panování jejího v míře až dostatečné a všechna povaha i smýšlení její, jak se sama v obou pamětních spisech svých k tomu přiznává, tíhly zejména k obmezování moci stavovské na prospěch sjednocené moci státní, z čehož pak i centralisační snahy její vyplývaly.

Působením zahraničních a válečných běhů stalo se, že země koruny České byly vyhlednuty za první předmět pokusův absolutistických a centralistických; neprozíravostí povolaných činitelů jak v Čechách samých tak v radě koruny bylo pak z valné části zaviněno, že mysl Marie Teresie již od počátku proti zemím českým a ústavním zástupcům jejich zaujata byla. Víme, kterak mladá panovnice hlavně nejvyššímu dvornímu kancléři českému hraběti Filipovi Kinskému za vinu kladla, že působením jeho nebylo do zemí českých dostatečné množství vojska vloženo, aby vpád Fridricha II. do Slezska překazen býti mohl. Ještě větší viny pak se v očích jejich dopustili stavové čeští, že bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi jakožto králi českému holdovali, a ač se později opět v milosti k nim naklonila, přece zůstal osten nevole v mysli její, tak že hlavně jen proto již roku 1743 za královnu českou korunovati se dala, aby při možné změně běhů válečných nedošlo snad i ke korunovaci kurfiřta Karla Alberta za krále českého. Konečně obklopila se v průběhu málo let státníky i ministry, kteří rovně s ní směry absolutistické a centralistické sledovali a především k nejobsáhlejším obmezování moci stavovské jí radili.

Za takovýchto Čechám nepřiznivých okol-

ností pochopíme, kterak hned v prvním roce po míru Čábském mohlo v zemích koruny České dojít k zásadní proměně všeho dosavadního zřízení zemského, že se nový útvar od čirého absolutismu jen málo lišil. Zároveň si z okolností těch vysvětlíme, proč se na povolání místě, totiž na českém sněmu stavovském, proti neústavnímu takovému převratu, nežádajícího hlasu neozvalo a také, zastupcové Čech v radě koruny novému směru se důrazně neprotivili. Stavové čeští věděli, jaký mají u Marie Teresie vroubek pro své nedynastické chování se roku 1741, a neosmělili se tudíž, novým odporem proti centralistickým opatřením vládním nemilostivě rázně panovnice znovu vzbuzovati; noví ministři pak byli pečlivě vybráni buď z mužův, o nichž se vědělo, že na zachování dosavadního zřízení zemského v Čechách a na Moravě žádného zájmu nemají a proto snahy vlády ve všem podporovati budou, buď z mužů, kteří neměli dosti ráznosti, aby prospěchů země a stavů vytrvale hájili.

K prvním náležel hrabě Fridrich Vilém Haugvic, jež za prvního zakladatele centralismu v Rakousku pokládati sluší; rodem jsa Slezan a protestant, uchýlil se po dobytí Slezska do Rakouska, kdež ke katolické víře přestoupiv a bohatě se zde oženiv, přízeň u dvora Vídenského si získal a předsedou král. úřadu v Opavě jmenován byl. Na to byv povolán do Vídně stal se roku 1747 presidentem dvorní deputace a co takový působil ve spojení se státním sekretářem bar. Bartensteinem co nejrozhodněji ve smyslu centralistického utváření říše, čímž ovšem plně důvěry císařovny Marie Teresie si dobyl, tak že všechny příslušné návrhy jeho od ní schválení docházely. Ke druhým patřil hrabě Fridrich August Harrach, od roku 1745 nejvyšší dvorní kancléř český, který sice plánům Haugvicovým na obmezení samosprávy království Českého odporoval, ale přes to, že byl i členem tajné státní konference a výtečným diplomatem, přece nedovedl zabrániti, že byl i jeho úřad jakožto dvorního kancléře českého roku 1749 zrušen; zemřev ve Vídni na neštovice dne 4. června téhož roku, byl dle starého zřízení zemského posledním nejv. dvorním kancléřem českým, bera s sebou do hrobu vědomí, že zrušením úřadu a důstojenství jeho jest též všem ústavním právům království Českého odzvoněno. Rovně jemu marně opíral se Haugvicovi předešlý dvorní kancléř český hrabě Filip Kinský, nyní jakožto president bankovní deputace Vídenské finanční ministr

Marie Teresie, zvláště když státník tento byl též odpůrcem hraběte Harracha, jehož finanční plán, aby veškeré finanční potřeby státu byly od stavův povolovány, nedošel souhlasu jeho. Oba tito šlechticové čeští odepřeli však zastupovati návrhy Haugvicovy před sněmy českým a moravským, jsouce tudíž jedinými ze šlechticův a hodnostův českých, kteří k chystanému porušení ústavních práv království Českého přispívati nechtěli. Ačkoli pak i mírná oposice jejich v tajné státní konferenci vždy jen v rukavičkách vedena byla, přece stala se Marii Teresii v té míře nepohodlnou, že oba tyto české státníky za rušivý živél ve státní konferenci považovala, jež dříve neb později úplně odstraněn býti musí. Jelikož také hrabě Filip Kinský dne 12. ledna 1749 ve Vídni zemřel, nebylo zde mimo hraběte Harracha již dokona nikoho, kdo by se byl směru centralisačnímu opírali mohl, a takž slavil týž v Čechách úplné vítězství.

Zbaviv tyto dva hodnosty všeho vlivu na další vývoj věcí v Čechách, mohl hrabě Haugvic vystoupiti s obsáhlým svým plánem na trvalé rozmnožení moci panovnící a zeslabení moci stavovské v zemích koruny České, že jen pouhá zevnější forma dosavadního zřízení zemského ponechána býti měla. Plán tento byl ve směru i účelu svém skutečně obrátěn sestaven a domohl se také plného účinku, zvláště když před prováděním jeho všechny možné překážky a obtíže z cesty odstraněny byly a s druhé strany mu účinného odporu kladeno nebylo. Marie Teresie jej také v celém obsahu schválila a hraběti Haugvicovi plnou moc udělila, aby jej ve skutek uváděti mohl. Především poukázal Haugvic k nutnosti toho, aby ve státní hospodářství finanční byla rovnováha přivedena, neboť jen tím prý se státní moc stane od stavův neodvislou, když každoročního jejich povolování berní a rekrutů více třeba nebude. Stálá armáda měla býti na 108.000 mužů rozmnožena a vydržování její od stavův neodvislým učiněno. Za tím účelem měl od sněmů vymožen býti recess na delší dobu let, který by vládě zabezpečoval veškeré potřeby finanční, aniž by příslušné sumy každoročně od stavův vyžadováno býti musilo. Když by takto finanční i vojenský stav říše byl zajištěn, mohlo se pak již bezpečně ku provádění chystaného převratu ústavního a politického ve směru absolutistickém a centralistickém přikročiti a stavové i posledních zbytků samosprávy zemské zbaveni býti. Výlohy na vydržování stálé armády

108.000 mužů byly rozpočteny na 14 milionů zlatých ročně, ze kterých sumy mělo na Čechy 4.616.156 zl. 46 kr., na Moravu 1.538.778 zl. 55 kr. a na Slezsko 245.000 zl. připadnouti.

Plánu tomuto, od císařovny již schválenému, opírali se, jak řečeno, hrabě Harrach i hrabě Kinský, ale odpor jejich byl příliš chabý a mimo to nebyl ani od stavů samých podporován, neboť i ti s hrabětem Kinským zamítali finanční plán Harrachův, obávající se, že by jim větších obětí hmotných ukládal. Konečně jednalo se o provádění osobních záměrů císařovny, které ani státní konferenci předloženy nebyly, nébrž přímo z kabinetu císařovny vycházely, jako se bylo již jednou v záležitosti vypovězení židův ze zemí českých stalo. Proti takovému osobním rozkazům císařovny byl tudíž dle dosavadních zkušeností všechen odpor marný a protož se hrabě Harrach i hrabě Kinský obmezili na prohlášení, že plánův Haugvických před sněmy českým a moravským zastávati nebudou. Maje od císařovny zajištěnu plnou moc, že se stane jejím komisařem při sněmech obou zemí, až jim bude jednati o příslušné proposici královské stran povolení recessu, a znaje poddajnost stavův českých i moravských, zajel si hrabě Haugvic bez vědomí nejv. kancléře českého do Brna a do Prahy, aby mezi hodnosty a stavy půdu pro své plány připravil. Předstíraje tytéž jako vlastní výron záměrů Marie Teresie a výmluvnými slovy líče výhody recessu, jímž prý všechny ostatní dávky zemské stavům postoupeny budou, dovedl stavy obou zemí pro plány své získati tou měrou, že po návratu svém do Vídně mohl císařovně s plnou bezpečností ohlásiti, kterak její proposice na obou sněmech bez odporu přijaty budou. Převrácenec protestantský, který na zemských právech Čech a Moravy nižádného zájmu ani pochopení neměl, poměrův obyvatelstva tamního a jeho potřeb neznal, mimo to postavou i zevnějškem svým právě karikatuře se podobal, slavil přece v Brně i v Praze plný triumf, jak se to na sněmech obou zemí za krátko objevilo.

Jelikož bylo se obávati, že by na sněmu českém nejv. kancléř hrabě Harrach mohl mezi stavy obtíže vzbuditi, což by ostatním sněmům za nevítaný příklad sloužilo, dána tehdaž přednost sněmu moravskému, na němž dle seznání hraběte Haugvice nedala se vůbec žádná oposice očekávati. Proto svolán sněm moravský do Brna k mimořádnému zasedání, které dne 15. února 1748 zahájeno

bylo; dostavilo se k němu nebývalé množství stavův, mezi nimiž nalezal se také Olomoucký biskup kardinál hrabě Troyer, který ještě nikdy nebyl sněmovnímu jednání v Brně přítomen. Působení hraběte Haugvice mezi stavy moravskými bylo tudíž plným výsledkem provázeno a již z té okolnosti dalo se na příznivý průběh celého jednání o recessu souditi. Hrabě Haugvic dostavil se jakožto dvorní komisař na sněm, jemuž nejv. sudí hrabě Josef Heissler předsedal, a zde předčítal král. prohlášení, ve kterém se potřeba rozmnožení armády a tudíž i zvýšení příslušného nákladu obšírně odůvodňovala. Po té žádalo se na sněmu povolení každoroční výlohy na vojsko ve výši 1.538.778 zl. 55 kr. a to na dobu deseti let. Tím bylo nyní veřejnosti zjevno, že pro všechny země chystaný recess má po celé desítileti trvati. Nižádná oposice neozvala se proti požadavku vládnímu, kardinál první hlasoval pro přijetí recessu a po něm „za zvláštního působení“ hraběte Heisslera a kancléře tribunálního úřadu barona Blümegena všickni ostatní stavové taktéž učinili.

Tím však nebyly všechny požadavky vlády vyčerpány. Dvorní komora ve Vídni spomněla si teprv později na to, že jest třeba též dřívější dluhy válečné spláceti a úroky z nich věřitelům odváděti, a takž měly dědičné země též k tomuto úkolu přispívati. Proto zaslán direktorovi moravského sněmu hraběti Heisslerovi dne 28. května nový král. reskript, kterým byli stavové žádáni, aby také na splacení a zúrokování oněch dluhů ročně sumou 317.711 zl. 93 kr. přispívali, tak že tím suma desítiletého recessu na 1.856.490 zl. 48 kr. vzrostla. Stavové vyslali ze středu svého deputaci do Vídně, aby věc tuto s vládou ku konci přivedla, a když deputaci bylo dáno ujistění, že „recess privilegiím, svobodám, obdarováním a dobře nabytým obyčejům i také svobodnému uvolení stavův nikoliv škodlivý býti nemá“, svolila tatáž i k tomuto požadavku vlády a rovněž učinil i sněm tak ochotně, že ve čtrnácti dnech na to mohl uzavřen býti. Jak ujistění ono o zachovávání všech privilegií, svobod a dobře nabytých obyčejů stavovských upřímně míněno bylo, ukázalo se již v roce následujícím. Za to slíbeno, že markrabství Moravskému po těch deset let nebudou žádné jiné daně ukládány, země že nebude míti více s vojskem co činiti, než jen přístřeší mu zaopatřovati; dále zrušeno erární mýto z dováženého dobytka a poplatek hudební; stavům ponecháno vybí.

rati krejcar z masa, táč z vína a piva i daň z tabáku, z níž ale 50.000 zl. ročně cráru odváděti měli. Konečně byl i poplatek židovstva ve výši 61.883 zl. stavům ponechán. Na základě toho všeho byl smluvený desíletý recess dne 30. června 1748 od císařovny podepsán a k rozkazu jejímu mezi snesení následujícího sněmu moravského vložen. Podotknouti sluší jen ještě tolik, že v listině této Marie Teresie poprvé užila výrazu „Našich společných německých i také uherských dědičných zemí.“ O zemích českých nebylo tu již řeči, jakoby samy sebou již k zemím „německým“ patřily. Stavové moravští pak nejen že proti tomuto zásadnímu převratu ústavy zemí českých, kterým poprvé zásada dualismu v Rakousku úředně prohlášena byla, ni jediným slovem se neozvali, nýbrž ochotně celý recess s významnou onou větou do sněmovních snesení z roku 1749 vložili. Nikdo z nich netušil, že samovolné spojení českých zemí se zeměmi rakousko-německými v jeden státní útvar již příštího roku skutkem prováděti se počne.

Hrabě Haugvic zjednav takto finančnímu plánu svému na Moravě plně vítězství, obrátil se bez meškání za týmž účelem do Prahy, kde dne 1. března 1748 shromážděnému sněmu král. proposici o desíletém recessu předložil. Žádalo se v ní, „aby toto dědičné království České (tak jak v markrabství Moravském, Slezsku, Štýrsku, Korutanech a Krajínsku se stalo) témuž novému militárnímu systematu se podrobilo a stavové na deset let na království České vypadající částku ročních 4.616.156 zl. 43 kr. 3 hal. převzali a svolili.“ Odůvodnění požadavku tohoto znělo mnohem stručněji, než jak se ho i sněmu moravskému dostalo, a slibovalo se, že po těch deset let nebude na sněmu žádného jiného postulátu žádáno, vojsku že mimo obydlí nebude nic jiného dodáváno, země že bude od příspěvku na průchody vojska a od dodávání přípreže ušarována i dostavování rekrutů a koní sprostěna a konečně že budou komorní dluhy převzaty. Tak hladce a rychle jako v Brně nešlo ale jednání o recessu v Praze, kde nejv. kancelér hrabě Harrach byl na stavy působil, pročez titěž, prohlásivše, že sice nové soustavě jednomyslně se podrobují, přece řadu podmínek učinili, než o přijetí recessu trvale rozhodli.

Především poukázali k tomu, že následkem odstoupení Kladska a vypovězení židů z Čech zmenšil se důchod země o 300.000 zl.,

kterážto suma od požadavku na vojsko odražena býti má. Dále žádali, aby s ohledem na škody ve válce utrpené bylo s původního požadavku něco sleveno, a takž aby se císařovna spokojila roční sumou 4.200.000 zl., ke kteréž by vrchnosti čtvrtinou a ostatní kontribuenti třemi čtvrtinami přispívali. Dále inčli stavové býti zůstaveni při dosavadních sbírkách potravních, daň z piva i z kořalky aby byla zemi postoupena, výplata malého ungeltu v ročním obnosu 25.000 zl. aby byla zrušena, rovněž aby příspěvek na fortifikaci byl zrušen, kamerální příspěvek ročních 100.000 zl. aby byl z nové berně brán, a konečně aby z poplatku židův, kterým mělo býti dovoleno zase do Prahy se vrátiti a v Čechách zůstávati, byla přiměřená částka na nabírávání škod v zemi požáry a krupobitím způsobených věnována.

Hraběti Haugvicovi nastalo tudíž o podmínkách těchto dlouhé vyjednávání se stavy, které vedlo k tomu, že stavové k navržené roční sumě ještě 100.000 zl. na vydaje komorní přidali, ale za to náhradu za daň z tabáku, dvorní komoře přepuštěnou, žádali. V odpověď na podmínky stavův předložil hrabě Haugvic jako na Moravě i sněmu českému dodatečný král. reskript ode dne 10. června 1740, ve kterém se prohlašovalo, že na žádaném svolení vojenském ve výši 4.616.156 zl. 43 kr. není dosti, nýbrž že království České také na splácení a zúrokování válečných dluhů ještě ročně 654.332 zl. 1 kr. přispívati má. Vystoupil tudíž desíletý recess na 5.270.488 zl. 44 kr. a mimo to měl poplatek z masa a z tabáku dvorní komoře i dále odváděn býti. Nový požadavek tento nepřišel ovšem neočekávaně, neboť byl již také na ostatních sněmech učiněn a vědělo se napřed, že jako v jiných zemích povolen býti musí. Proto nedálo se o něm již dlouhé vyjednávání, neboť dovedl stavům chytrý Haugvic vyložití, kterak jen ochotou a povolností odčiní velezrádné počínání své z roku 1741. Důvod tento byl pro stavy rozhodující, a takž s těžkým sice srdcem, ale přec úslužně svolili k desíletému recessu ve výši 5.270.488 zl. 44 kr., těšíce se očekáváním, že jim za to ve Vídni aspoň nějakých náhrad poskytnuto bude. Náhrady tyto byly v král. reskriptu slíbeny a bylo se o nich s vládou sjednati deputací sněmovní, která za tím účelem do Vídne vypravěna býti měla. Do deputace této zvoleni: Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid, který se byl mezi stavy nad jiné o přijetí recessu zasazoval,

aby si zase ztracené přízně Marie Teresie dobyl; dále podkomoří zemský Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, purkrabí Kralohradecký Josef Vančura z Řehnic a primátor Starého města Pražského Jan Václav Vejvoda ze Stromberku, vesměs získaní již dříve pro plány hraběte Haugvice.

Deputaci dal sněm instrukci toho smyslu, aby při svém jednání s vládou především prohlásila očekávání stavův českých, že po uplynutí desíti let, na které recess platil, bude zemi od tohoto těžkého břemene berního aspoň poněkud uleveno; dále měla žádati, aby stavové vedle dosavadních sbírek postranních a impostu hudebního mohli přírážku ze soli při každé bečce o 1 zl. 50 kr. zvýšiti, pak zavesti kolek na papír, karty a kalendáře, jakož i krejcar za otvírání bran Pražských. Konečně měla na to naléhati, aby úroky z dluhu 6,552.731 zl. 6 kr., jímž státní pokladnice zemi české povinnována byla, správně každého měsíce byly zemi odváděny a dluh sám postupně splácen byl. Deputace vyjednávala jako již dříve deputace sněmu moravského se zvláštní deputací ministerskou, jejímž předsedou byl nezbytný hrabě Haugvic a v níž vedle knížete Josefa Liechtensteina ještě dva radové a sekretář dvorní komory i sekretář vojenské kanceláře zasedali. V předcházející audienci u císařovny, která se deputace nejdříve tázala, dávají-li stavové čeští přednost finančnímu plánu Haugvicovu před návrhem Harrachovým, přisvědčil mluvčí deputace arcibiskup hrabě Manderscheid, jemuž pouze na získání přízně císařovny záleželo, že stavové i deputace jejich ve všem s plánem hraběte Haugvice souhlasí. S takovýmíto prostředníky měl hrabě Haugvic arcibiskup snadnou práci a takž již v několika dnech uzavřena jest s nimi smlouva o recess, podle které zavazovali se stavové království Českého, že od počátku vojenského roku 1749 budou po deset let odváděti ročně 5,270.488 zl. 44 kr. a sice vydej na vojsko 4,200.000 zl. ve lhůtách měsíčních a vydej na komoru dvorní 1,070.488 zl. 44 kr. ve lhůtách čtvrtletních, vedle toho pak výplatu za daň z masa a za daň z tabáku; první ustanovena jest na 132.222 zl. 13 kr. a druhá na 134.129 zl. 54 kr. ročně, když s obou sum příslušné srážky za židovstvo a Kladsko učiněny jsou. Činila tudíž poplatnost království Českého pro příštích deset let ohromnou sumu ročních 5,534.849 zlatých, jakéž výše jen berně v posledních letech válečných dosáhly, kdežto nyní doba

míru nastávala. V náhradu za to ponechány stavům českým všechny sbírky postranní, dále 170.000 zl. z poplatku židovského, jehož mělo býti užito k nahražování škod živelních, pak dávky, jež v instrukci deputace stavovské obsaženy byly. Co do splácení dluhů erárních měli si stavové každoročně 393.163 zl. z berně komorní srážeti, aby tím úrok z dluhů těch a jedno procento z jistiny dlužní uhražovány byly. Konečně zakazovala se císařovna, že během desítiletí nebude na království Českém nižádných jiných daní ani tak zvaných dobrovolných darů na cesty, sňatky neb podobné příčiny dvorní vymáhati.

Recessní tuto smlouvu podepsala Marie Teresie současně s recessem stavův moravských, totiž dne 30. července 1748, a podepsal ji též, ovšem jen mlčky, nejv. dvorní kancléř český hrabě Fridrich Harrach, jenž dobře pravému významu jejímu a následkům jejím rozuměl, ale přes to přece tolik odvahy neměl, aby se byl důsledkům, od hraběte Haugvice z ní chystaným, důrazně opřel. Také v listině této připustil nejvyšší hodnosta zemí koruny České mluvití jen o „Našich společných německých a uherských dědičných zemích,“ čímž sám půdu pod vysokým důstojenstvím svým podkopati dovolil. Byla v ní sice uvedena též slova, že „to na deset let učiněné dobrovolné svolení stavův ku skrácení a ujmě jich práv a spravedlností, privilegií, nadání a vůbec království Českého dobře nabytých zvyklostí a řádů býti nemá“ — avšak byla to pouhá slova na papíře, neboť již nedlouho na to bylo dosavadní ústavní právo nejv. dvorní kanceláře české právě v této věci úplně skráceno.

Aby pak stavům českým bylo spíše umožněno, zvýšenou berni na vojsko každoročně správně odváděti, užito ve Vídni zase prostředku, který autokratické směry tamější pádně charakterisuje. Bylť roku 1747 v Čechách po více než třicetileté práci skončen nový katastr, od císaře Karla VI. roku 1713 zavedený, ve kterém jako druhdy výnos jednoho lánu pozemků (průměrně 60 strychů) byl na 180 zl. stanoven, z čehož se třetina, totiž 60 zl., na daně odváděti měla. Tento výsledek katastru byl ale ve Vídni změněn v ten způsob, že bylo zemi české připsáno 11.200 fiktivních usedlostí, čímž se stalo, že nikoliv ze 180 zl., nýbrž již ze 142 zl. musilo se 60 zl. daní platiti, čímž ovšem království České proti ostatním zemím znovu přetíženo jest. Přetížení toto ale uvaleno jen na pod-

dané, neboť kde sedlák od roku 1748 platil 60 zl. daní, platily vrchnosti ze svých pozemků jen asi 15 zl. Zvýšením tímto musil každý český sedlák, jenž za císaře Karla VI. pouze 20 až 30 zl. platil, nyní 60—70 zl. daní odváděti.

Zabezpečivši si takto Marie Teresie desíletý recess ve všech dědičných zemích*), postarala se hned také o provádění jeho ve směru, jak jej byl centralista hrabě Haugvic navrhl. Dle platného zřízení ústavního měly novou organizaci berně vojenské v Čechách a na Moravě prováděti nejv. dvorní kancelář česká ve Vídni ve spojení s úřadem král. místodržících v Praze a král. tribunálu v Brně. To však nebylo v souhlasu s chystanou centralisací a s obmezováním moci stavovské, neboť oba řečené úřady zemské byly v držení stavův, jejichž „práva a privileje“ proti výslovnému znění král. reskriptů o recessu měly skráceny býti. K radě Haugvicově odňala totiž císařovna dvorní kanceláři české provádění nové soustavy berně vojenské a svěřila úlohu tuto zvláštní komisi ve Vídni zasedající, která byla tudíž prvním ústředním úřadem říšským ve Vídni, anať se působnost její na všechny dědičné země české a rakouské vztahovala. Předsedou komise stal se ovšem tvůrce její hrabě Haugvic, vedle něhož v ní čtyři přísedící radové zasedali a sice po jednom z dvorních kancelářů české a rakouské, pak jeden z komory dvorní a jeden z generálního komisařství vojenského. Nejv. kancléř český hrabě Harrach opíral se sice tomuto obmezení moci své, ale námitky jeho nebylo dbáno. ba Marie Teresie pokládala první tento ústřední orgán, pro všechny „německé dědičné“ země její platný, za tak důležitý, že každého téhodne i s chotěm svým schůze komise navštěvovala a hlavní resoluce vydávala. Kancléř hrabě Harrach musil je i přes odpor svůj podpisovati, pokud se země českých týkaly, až pak i této formální povinnosti jeho byl již v roce konec učiněn.

V souvislosti se zřízením této ústřední komise byly v Praze i v Brně zřízeny příslušné komise zemské, jimž podivným způsobem dáno jméno „deputací“, kterýž název přece upomínal na pověstnou „deputaci“ Karla

Alberta, roku 1741 v Praze na místě místodržitelstva českého zřízenou. Pro deputace tyto vydána dne 14. července 1748 stejně znějící instrukce, dle které se ve všem jednání svém řídití měly; deputace byly v ní označeny za úřady zeměpanské, kterým bylo se pouze dle nařízení z Vídně vycházejících spravovati. Postavení jejich bylo rovné s úřadem král. místodržících v Praze a s král. tribunálem v Brně, a vyhrazeny jim veškeré záležitosti vojensko-hospodářské, kontribuční a komorní, které nyní z působnosti obou zemských úřadů vyňaty byly. Byl to druhý krok na dráze centralistické, neboť i vrchní berniční úřady v Praze a v Brně, jakož i krajští hejtmani a pokladníci krajských úřadů byly podřízeny deputacím těmto, v jejich obor tím připadly z větší části též poměry poddanské. V Praze byla „deputace“ zřízena král. reskriptem ode dne 23. srpna 1748 a předsedou jejím jmenován zemský podkomoří Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, který si byl velké zásluhy o přijetí recessu na sněmu českém získal a za to od hraběte Haugvice úřadem tímto, s nímž roční služné 8.000 zl. spojeno bylo, odměněn jest. Tím pominul ale zároveň úřad jednoho z nejvyšších zemských úředníků českých, totiž presidenta král. komory české, jímž byl posledně hrabě František Leopold Šternberk, a tím vyrván první kámen z dosavadní soustavy stavovské, jejíž zničení přední snahou centralismu bylo. V Brně byla zřízena „deputace“ již král. reskriptem ode dne 18. července 1748 a také tam stal se předsedou jejím věrný přívrženec hraběte Haugvice nejv. zemský komoří baron Jindřich Blümegen, jemuž dva přísedící a sekretář k rukou dání.

Tím dovršena jest první výprava centralismu rakouského do zemí koruny České, již zástupcové stavovští bez odporu se podrobili, jednak proto, že se snažili, aby Marie Teresie na chování se jejich roku 1741 snáze zapomněla, jednak proto, že přes všecko varování hraběte Harracha dalekosáhlému významu výpravy této ani nerozuměli. Tak mstil se na stavech českých neodpustitelný hřích jejich z roku 1741. který chabost jejich z r. 1748 vysvětluje; ale méně pochopitelné jest chování se stavův moravských, kteří podobnou vinu odčiniti nemusivše, přece o nic rázněji porušování práv země své se neopírali. Jevíť se na Moravě po celé předcházející století mezi stavy vždy samostatnější duch než v Čechách, ale v rozhodné chvíli potuchl i tam

*) Na království Uherské, kde od roku 1715 povoloval sněm pouze daň pozemkovou jako řádnou kontribuci na vydržování vojska, hrabě Haugvic se svým desíletým recessem se neodvážil, a teprva roku 1752 obdržela Marie Teresie v Uhrách jakési zvýšení berně, ač v míře velmi skrovné a po obtížném vyjednávání.

ento a otevřeny jsou i na Moravě brány ismu Vídenskému, který pak i do této země koruny České plným proudem i se jal.

án hraběte Haugvice o dosažení rovnore státních financích rakouských a o vyí státní pokladny ze všeho vlivu staho zdařil se v plném rozsahu. Maje set let zabezpečeny peníze a vojsko, e oddati dalšímu sledování svých záentralistických, které se s vůlí Marie tak velice shodovaly, že císařovna a tohoto za jediného spasitele Rakoukládala. Zaznamenalať o něm v pař spisu svém, že jí byl „poslán opravdu telností“, a po smrti jeho psala pozůdově, kterak „on jediný roku 1747 stát ise v pořádek přivedl.“ Opáčný náhled rmních převratech Haugvicových choak četní státníci a jiní vynikající muhdejší, kterým zaručená dávná práva yla více než pouhou plevou, za jaké ský přistěhovalec pokládal. Nejvyšší tr císařský kníže Josef Khevenhüller enal v Pamětech svých, že „jen nepoměry v zemích působil a všeobecný dek v zemích přivodil.“ Se stanoviska o musí úsudku kavalíra tohoto jen přino býti.

Počátky reform vnitřních.

vní myšlenka o zásadě centralisace ch Habsburských byla Marii Teresii od istických ministrův a rádcův jejich a ším od hraběte Haugvice líčena jakožto k nejpřednějšího základního zákona říše tíž pragmatické sankce císaře Karla VI. o však myšlenka libovolně a mylně aná, neboť v pragmatické sankci mluví o nerozdílnosti království a zemí, které ko celek na manželské mužské potomky labsburského dle práva prvorozenství a tí mužských potomků na pozůstalé mandcery vždy dle práva prvorozenství roerozdílně spadnouti mají. Tím jest vysloouze jednotnost osoby panovníkovy pro tví a země tyto, nikoli však též jednotnost jejich; rovněž není v příslušných sneseiémovních, kterými království a země tickou sankci za státní základní zákon ly, žádné řeči o tom, že ze zákona toho notnost správy zemí těchto, totiž zcenání správy té vyplývá. Po celé pano-

vání Karla VI. nebylo také pragmatické sankci takovéhoho výkladu dáváno, ačkoli již tehdaž, jak jsme toho doklady uvedli, mnohé pokusy centralistické v královstvích a zemích prováděny byly, aniž by se jim bylo ale zákonné platnosti dostalo.

Teprve hraběti Haugvicovi, který ve dřívějším králi pruském Fridrichu Vilémovi ideál centralisátora spatřoval a tudíž zásadami jeho též v Rakousku se řídití odhodlán byl, zůstaveno jest, Marii Teresii vylíčiti, že zásada „nerozdílnosti království a zemí Habsburských“, v pragmatické sankci vyslovená, týče se též nerozdílnosti státní správy jejich. Náhled tento shodoval se až příliš s vlastním smýšlením Marie Teresie o domnělé škodlivosti dosavadní samosprávy království a zemí i stavovského zřízení těchže, jak je císařovna v obou pamětních spisech svých na mnoha místech vyslovuje. Píšeť zde, kterak shledává hlavní příčinu pokleslé moci státní v té okolnosti, že každý ministr a každý dvorní úřad přímo závodil, pouze prospěchy jednotlivé země zastupovati, pro kterouž ustanoveni byli, při čemž prý prospěch celého státu se zřetele pouštěli. Tím prý trpěly zejména finance, neboť každý žádal ode dvorní komory jen peněz, aniž by se byl o to staral, aby důchody komorní ze zemí vzrůstaly, tak že zdroje tyto vždy více vysychaly. Ještě větší chybou prý však bylo, že se každý úřad pokládal za samostatné, od ostatních úřadův úplně oddělené těleso, pročez prý vždy jen k rozšíření své vlastní moci a důstojnosti, nikoli ale ku všeobecnému dobru hleděl. Největší škodu však spatřovala císařovna v tom, že záležitosti rakouských a českých zemí byly spravovány zvláštními dvorními kanceláři a že českou dvorní kancelář řídil vždy Čech, rakouskou vždy Rakušan. Dvorní kancléři byli prý bráni jen ze stavův příslušné země a jsouce se stavy těmito v nejužším spojení, vždy prý prospěchův jejich nerovně více než prospěchův zeměpána svého se zastávali. Z toho prý vyplýval hlavní zdroj nesjednocenosti mezi dvorními kancléři, z čehož zase nesjednocenost zemí vycházela. V tomto posledním ohledu byla Marie Teresie především proti české dvorní kanceláři zaujata, o níž napsala, kterak prý důstojnost českého nejv. kancléře působovala pro zeměpanskou službu největší nepřístojnosti a nejškodlivější účinky, tak že panovník mohl jen tehdaž něco vymoci, když se s ním nejv. kancléř shodoval. Z toho prý vyplývalo, že dvorní kancléř česká vždy ochotněji

plnila předpisy nejv. kancléře, než které nařídil panovník. Proto prý „jest zrušení tohoto místa nejv. kancléře českého věc velmi užitečná ku zlepšení služby.“

Slova tato napsala Marie Teresie do svého pamětního spisu sice teprv r. 1751, ale není nejmenší pochybnosti o tom, že náhled tento chovala již před rokem 1749, když českou dvorní kancelář skutečně zrušila, jak jí potřebu tohoto nejpřednějšího obmezení ústavních práv stavův českých hrabě Haugvic už dávno byl líčil. Když pak si hrabě Filip Kinský a hrabě Fridrich Harrach mocí úřadů svých zjednali přístup do tajné státní konference, v níž byli dosud jen „rakouští“ státníci a hodnostové zasedali, a když pak oba tito čeští šlechticové v nejvyšším onom sboru státním zájmův zemí koruny České se zastávali, vzbudili tím ještě více řevnivost mladé panovnice, tak že o nich napsala, kterak prý šlo v tajné státní konferenci vše pokojně, dokud v ní Kinský a Harrach nezasedli, neboť jejich vystupování ve sboru tímto ve prospěch zemí českých bylo prý „počátkem všeho zla a příčinou, která vše pokazila.“ A přece nečinili oba tito hodnostové jiné, než že, abychom jediný příklad uvedli, podle usnesení sněmu českého na to naléhali, aby proporce vojenských břemen byla spravedlivěji ustanovována, neboť dle dosavadního způsobu rozvržení břemen těchto musilo království České ročně o 162.000 zl. více odváděti, než mu příslušelo. S této stránky neměla tudíž nechuť Marie Teresie proti působnosti českého dvorního kancléře dostatečné oprávněnosti, ale hrabě Haugvic jakožto „spasitel Rakouska“ byl zrušení dvorní kanceláře české už dříve v plán svůj pojal a Marie Teresie s činem tímto při osobním smýšlení svém tím spíše souhlasila, jelikož se hraběti Haugvicovi roku 1748 tak lehce podařilo, v Brně i v Praze desíletý recess vymoci, jak by se k tomu dvorní kancléř asi nikdy nebyl propůjčil.

Podstatnější příčinu k vystupování proti samosprávným úřadům zemí koruny České měla císařovna v té okolnosti, že docházely do Vídně četné stížnosti na úřad král. místodržících v Praze i na úřad král. tribunálu v Brně, kterak prý úřadové tito zejména ve věcech soudních zdlouhavě pracují, aniž stavovští přísedící jejich povinností svých nedbají a tím úřadní vyřizování běžných záležitostí zdržují. Sdělili jsme na svém místě, kterak již císař Karel VI. proti této liknavosti českého úřadu místodržitelského přísnými

instrukcemi roku 1715 a opět roku 1719 zakročil, ale nebylo to mnoho platno a za válečných let po roku 1741 zahnížil se zlořád tento v úřadu onom ještě více. Tu udála se roku 1745 příhoda, která Marii Teresii proti úřadu král. místodržících v Praze zrovna tak zaujala, jak již dříve proti nejv. dvorní kanceláři české zaujata byla. Ve schůzích úřadu král. místodržících českých, které denně konány byly, předsedal nejv. purkrabí hrabě z Vrtby, jenž ale často jinak zaměstnán byl. V takovém případě měl jej v předsednictví zastupovati nejbližší úředník zemský, totiž nejv. hofmistr hrabě Štěpán Kinský, který ale do schůzí místo o 9. hodině teprv o 11. hodině přicházel. Proto požádal nejvyšší purkrabí hraběte Filipa Josefa Gallasa, nejv. sudího nad lény, aby podle instrukce sboru předsedal, by práce téhož zdržovány nebyly. Dne 13. prosince 1745 předsedal hrabě Gallas sboru místodržitelskému, když se tu po 11. hodině přihnal hrabě Kinský a Gallasovi příkrými slovy vytýkal, že v úřad jeho zasahuje. Hrabě Gallas mu odvětil, že jedná jen dle ustanovení nejv. purkrabí, ale vášnivý Kinský hrozil mu, že jej kalamářem do hlavy udeří a také se již strojil, výhrůžku tuto skutkem učiniti. Hrabě Gallas odešel na to ze síně poradní a hned druhého dne zaslal nejv. kancléři hraběti Harrachovi do Vídně stížný spis, jež všickni ostatní přísedící místodržitelští podepsali, a jež hrabě Harrach ovšem též císařovně sděliti musil.

Takovéto vedlejší příčiny, k nimž připojovaly se též stížnosti na místodržitelství dolnorakouské, tak že témuž roku 1746 instrukce císaře Karla VI. znova připomenuta býti musila, přispívaly k tomu, že Marie Teresie vždy více samosprávné úřady zemské za „nepřístojnost“ a „škodné zlo“ pokládala a proto centralistickým plánům hraběte Haugvice plně se přichylovala. Týž počínal si ve spolku s baronem Bartensteinem a ostatními centralistickými příručními svými tak horlivě, že již za půl roku po dosažení desíletého recessu od stavův českých a moravských měl další plány své na zničení moci stavovské a zavedení centralisace v Rakousku tak podrobně vypracovány, že v dané chvíli ráz za ráz příslušnými dekrety císařskými v platnost uváděny býti mohly. To se také stalo tou měrou, že neznáme v zákonodárství království Českého tak krátké doby, která by byla všecko dosavadní ústavní zřízení zemské podobně rychle v pravý opak jeho obrátila, jako se v první

ně roku 1749 stalo. I vítěz Bělohorský Ferdinand II. byl si dal po sedm let, než na ústavní práva království Českého, za Marie Teresie stačila k tomu půl roku, aby zničeno bylo i to, co nové zřízení zemské z roku 1627 státu na zůstavovalo.

Při tom všem počínal si Haugvic velice dobře, jak to byl již při jednání o recessu vy českými i moravskými osvědčil. Od nejednání všechny obtíže a získav rozdílné osobnosti mezi stavy obou zemí, sna-

žil se i mínění v nich upevniti, že se nejedná o žádné porušování práv zemských, ba naopak že na základě jejich dále pracováno bude. Ještě mezi vyjednáváním o recessu, totiž v dubnu 1748, přiměl Marii Teresii k tomu, že vydala král. reskript, aby někdejší komise pro opravu Obnoveného zřízení zemského byla v Praze znovuzřízena a aby v pracích svých dále pokračovala. Komise doplněna sedmi členy ze stavu panského a rytířského i třemi právníky a za předsedu jejího ustanoven prezident nad appellacemi hrabě Václav z Koko-



Holdování stavů českých Marii Teresii v sále Vladislavském.
(Dle současné rytiny.)

1. Již dne 10. července 1748 byla komise v Vídně vybízena, aby práce své urychlila a to vše utvrdilo stavy v domněnku, že žádné obmezování práv stavovských nepřijde, protože to měli za jednu z příčin,

Ze členův někdejší komise zbývali roku 1748 nejv. zemský písař rytíř Jan František Golč, zamestnanec a zemští prokuratoři šl. Schertzer, dr. Scholz, Wolff, Schabner a Ledvinka. Nově byli k ní povoláni hrabě Václav Kokořovec, hrabě Kokořovec, hrabě Karel Vratislav, hrabě Jan Pacht, rytíř Maximilian Wiedersperg, rytíř Malovec, Václav Údrcký z Údrče, hrabě Šafgoc a právníci šl. Müllersdorf, šl. Schutz- a dr. Josef Azzoni. Do roku 1752 staly se i ještě některé osobní změny.

žádaný desítiletý recess v plném rozsahu povoliti. Úmysl hraběte Haugvice zdařil se tudíž i v tomto ohledu a důvěřiví stavové přesvědčili se již za nedlouho, že nové svolání komise pro revisi zřízení zemského bylo též jedním z prostředkův k oslabení jejich opozice proti recessu, a že ve Vídni sami revisi ve zcela jinakém směru chystají.

Počátkem roku 1749 spatřoval hrabě Haugvic připravenou půdu ku provedení nej- přednějšího článku své soustavy centralisační, totiž zrušení nejv. dvorní kanceláře české. Ale i tu vedl si velmi opatrně, aby náhlým podvrácením tohoto hlavního pilíře starodávné samobytnosti zemí koruny České snad celé

převratní dílo své hned v počátku neohrozil. Neobával se sice dle dosavadních zkušeností v Praze i v Brně nějaké oposice stavův, ale přes to uznával potřebu toho, aby hlavní rána proti dvorní kanceláři české nebyla jediným rázem vedena, nýbrž aby zrušení instituce této bylo znenáhla připravováno. Stavové i všecka veřejnost měli se dříve sami přesvědčiti o prospěšnosti přípravných k tomu kroků, jejichž konečný cíl ovšem utajen zůstával. První z těchto kroků záležel v tom, že Marie Teresie dne 15. ledna 1749 vydala reskript ku královskému tribunálu v Brně, v němž se nařizovalo, aby „k vůli lepšímu pořádku a spolehlivosti“ byla při tribunálu tomto správa politických záležitostí od soudnictví oddělena a aby pro každý z obou oborů těchto byl zvláštní senát zřízen. Senát politický měl řídití nejv. zemský komoří baron Blümegen a senát soudní nejv. sudí zemský hrabě Schrattenbach. Toto oddělení správy politické od soudnictví bylo sice správné, jelikož jím zásada neodvislosti soudcovské sledována byla, avšak nebylo to tehdaž vlastním účelem rozdělení tohoto, nýbrž čelilo se tím jen proti dvorní kanceláři české ve Vídni, kterýž pravý účel ovšem i při aktu tomto utajen zůstal. Proto ustanovovalo se na konci reskriptu, aby zprávy a dobrá zdání obou senátů jako dosud dvorní kanceláři české podávány byly. Také přísedící obou senátův byli ještě ze stavovských členův král. tribunálu vzati, tak že tím na pohled žádné skrácení výsad stavův zemských nenastávalo.

Již o několik dní později, totiž dne 24. ledna 1749, vyšel další královský reskript do Prahy, avšak zde nebylo již přímo řečeno, že také v Praze mají všechny soudní záležitosti odděleny býti od úřadu král. místodržících, nýbrž ustanovovalo se pouze tolik, že fiskální a poplatkové záležitosti, spory s komorou o poplatek z tabáku, piva a pálenky, dále věci kolkovní, loterní a lichevní, pak věci utlačování poddaných se týkající, a konečně menší přestupky proti řádu myslivosti mají býti přiděleny zvláštnímu sboru (konsessu), jemuž měl vládou jmenovaný president předsedati, a jenž se i zde měl skládati z přísedících stavu panského i rytířského, pak z radův appellačních, jakož i z několika kameralistův, kteří ale jen hlas poradný měli. Počet přísedících nebyl ustanoven a mohl jich zeměpán více neb méně ustanoviti, čímž budoucí byrokratické zřízení sboru tohoto připraveno býti mělo. Sbor měl každého téhodne dvě

až tři schůze konati, záležitostem komorním pak zvláštní schůzi věnovati. Aby pak i v Praze vlastní účel zřízení tohoto sboru justičního, jenž se záležitostmi politickými neměl již co dělati, zastřen byl, ustanovovalo se v reskriptu, že má protokoly své každého téhodne dvorní kanceláři české do Vídne zasílati. V Praze i v Brně neměl tudíž nikdo ze stavův tušiti, co vlastně toto oddělení soudnictví od politické správy znamená, a že za tím vězí jen příprava ke zrušení dvorní kanceláře, ač ze znění obou reskriptů na jevo vycházelo, že nejvyšší tento úřad zemí koruny České nadále trvati bude. Také dvorní kancelář česká měla zůstatí v nejistotě o plánech hraběte Haugvice, neboť toto oddělení justice od politické správy v Čechách a na Moravě událo se bez vědomí nejv. kancléře hraběte Harracha, který později sice význam obou král. reskriptů postřehl a proti nim důrazně se ohražoval, tím ale jen v nemilost císařovny upadl. Bylť v té době (12. ledna 1749) zemřel jediný jeho spojenec proti centralisačním plánům Haugvicovým, president bankovní deputace hrabě Filip Kinský, a ojedinělá oposice Harrachova připravila též jemu samému a kancléřskému úřadu jeho již v krátké době tři měsíců na to pád, který ovšem od hraběte Haugvice již dávno ustanoven byl.

Dne 1. května 1749 vydala totiž Marie Teresie z letohrádku svého Schönbrunnu ke kancléři českému hraběti Harrachovi, k rakouskému kancléři hraběti Seilernovi a k hraběti Haugvicovi obšírný vlastní list, ve kterém prohlašovala nejdříve své potěšení nad tím, že od lonského recessu zaveden jest pořádek ve správu financí, kontribucí a vojenství, a že od té doby není již také v těch věcech neshod a sporů mezi dvorními úřady. Za to ale prý docházejí stále stížnosti na správu soudní a její liknavé provádění, což prý má svou příčinu v tom, že některé věci u dvorní deputace i u dvorních kanclářů se vyřizují, tak že z toho zbytečná práce a mnoho psaní vzniká. Proto vidí se císařovně soudnictví od politické správy zemí úplně oddělití a pro všechny „německé dědičné země“ zříditi nejvyšší soudní dvůr, jenž má tři sbory tvořiti, v nichž by jakožto kancléř hrabě Seilern a jakožto místokancléř hrabě Oedt (z dvorní kanceláře rakouské) a hrabě Kořenský (z dvorní kanceláře české) předsedali, a jejichž členy má býti patnáct radův, ze stavu panského, rytířského a učeného. Kancléř bude míti právo, buď v tom

nom sboru předsedati a každému z nich přidělovati, při čemž má se k tomu hle-
aby ve sboru, v němž se soudní věci
vyřizují, byla většina radův českých,
se o soudních věcech rakouských jedná,
a radův rakouských, nikdy ale veskrz
é čeští neb rakouští. V jednom sboru
se vyřizovati soudní věci z Čech, Mo-
a Slezska, ve druhém z Vídně a z Dol-
Rakous, ve třetím z Horních Rakous a
ních vnitřních zemí rakouských, pak
olska a z předních zemí rakouských.
tratury a expedice česká a rakouská
však ještě odděleny zůstávají. První
nejv. soudního dvoru tohoto má býti
cování řádu soudního, jenž by pro ve-
země stejnou platnost měl.

císařském listu tomto, jímž se poprvé
centralisace v oboru soudnictví pro vše-
země české i rakouské zaváděla, mluví
o v obou reskriptech recessních o ze-
těchto zase souhrnně jako „o dědičných
h německých,“ jak to od roku 1748 ve
v obyčej vcházeti počalo. Avšak ne-
se v něm ještě výslovně o zrušení če-
vorní kanceláře. Ale ani to nedalo na
ouho čekati. Jako lednový reskript,
ze valnou část soudnictví od politické
y oddělující, měl za utajený účel, připra-
rušení úřadu král. místodržících v Praze,
cís. list ode dne 1. května 1749 nepří-
val rozdělením správy soudní a správy
ké nic jiného, než zrušení nejv. dvorní
láře české, byť i to v něm ještě nebylo
š prohlášeno. Tím spíše se to dalo vy-
iž mezi řádky jeho, neboť v další části
vého ustanovuje Marie Teresie, že pro
ování záležitostí politických zřizuje
ních kanceláři české i rakouské zvláštní
ší sbor pod předsednictvím hraběte
vice, kterýž ponese název direktoria
politické a kamerální záležito-
neboť s ním též dosavadní dvorní ko-
spojena býti měla. Byly tudíž nejv.
i kanceláři české odňaty nejen soudní,
politické záležitosti, tak že jí nezbývalo
ě žádného jiného oboru působnosti více,
dvorní kancelář česká sama sebou po-

a to se v cís. listě výslovně uvádělo,
hoto rozdělení soudnictví a politických
dvora vyplývá též podobné rozdělení
ích, kdež politické záležitosti přistě nový
pod názvem „král. reprezentace a
ora“ spravovati má. Poněvadž prý ale

nelze připustiti, aby v jedné zemi bylo ně-
kolik reprezentací neb místodržitelstev, proto
se, znělo v cís. listu, „od Mé libovůle závisící
a pouze pro nepřítomnost králův českých zave-
dené král. místodržitelství v Praze
tímto zrušuje a příslušná téhož agenda
na král. reprezentaci přenáší.“ Naproti tomu
byli nejvyšší úředníci zemští ve svých úřa-
dech, ve starobylé zemské ústavě založených,
i dále zachováni a měli pro některé soudní
záležitosti tvořiti sbor pod názvem „Královští
čeští nejvyšší úředníci zemští v království
Českém,“ s nímž by si nejvyšší soudní dvůr
v oněch záležitostech soudních prostřednictvím
král. reprezentace dopisoval. Dosavadní nadpo-
četní členové úřadu král. místodržících byli zá-
roveň zrušení. Na konci se v cís. listu hraběti
Harrachovi ukládalo, aby vše, co se mu zde
předpisuje, nejen ihned ve dvorní kanceláři
prohlásil a provedl, nýbrž i zemským guber-
niím tuto relaci císařskou reskripty oznámil,
jelikož jest vůlí panovnice, aby toto nové
zřízení všude dnem 10. května počátek svůj
vzalo.

Toť jest obsah památného cís. listu ode
dne 1. května 1749, kterým bylo dosavadní
stavovské zřízení zemí koruny České změneno,
aby v někdejším útvaru a rozsahu svém, jak
je i Obnovené zřízení Ferdinanda II. v platnosti
zůstavovalo, nikdy více vzkříseno nebylo. Fe-
deralistické zřízení říše Habsburské bylo ode
dne 1. května 1749 proměněno v dualistické
a takž jest Marie Teresie vlastní tvůrkyní
dualismu, který za našich dob v plnou plat-
nost přišel. Jak velice se převrat tento do-
tekl posledního nejv. dvorního kancléře če-
ského hraběte Harracha, vysvitá z té okolno-
sti, že brzká jeho smrt, která jej již za měsíc
na to, dne 4. června 1749, v mužném věku
53 let stihla, byla od současníkův zrušení
dvorní kanceláře české připisována. Není
blíže známo, zda hrabě Harrach činil nějaký
odpor cís. listu, jenž byl bez jeho vědomí a
proti jeho vůli vydán, ale i pak by byl zů-
stal odpor takový beze všeho účinku proti
centralistickému plánu Haugvicovu a Barten-
steinovu, zvláště když týž i z vlastní vůle
panovnice vycházel. Rovněž nevíme, zdali
se zrušením české dvorní kanceláře byla zá-
roveň také osobní hodnost a důstojnost nejv.
dvorního kancléře českého výslovně zrušena;
zdá se ale, že se tak nestalo, poněvadž o tom
žádného aktu zachováno není. Mimo to hrabě
Harrach v úředním prohlášení Vídeňských
Novin ode dne 14. května 1749 ještě jako

„dosavadní nejvyšší kancléř český“ se uvádí, a on sám na reskriptech, během měsíce května Marii Teresii do Čech vydávaných, stále jako nejv. kancléř český se podpisoval, kdežto podpis hraběte Haugvice teprva na druhém místě se nalezal. Slabou náhradou bylo hraběti Harrachovi, že směl ve státním direktorium, jemuž nyní hrabě Haugvic předsedal, první místo a hlas zaujmáti.

Jakkoli nebylo tedy zrušení nejv. dvorní kanceláře české v cís. listě ode dne 1. května 1749 ještě výslovně uvedeno, přece vyšlo již dne 8. května cís. rozhodnutí do všech zemí českých, že se hraběti Harrachovi jakožto nynějšímu členu direktoria nemá více dávatí název dvorního kancléře. Teprve za týden na to dověděl se hrabě Harrach konečně určitě, jaký osud jest nejv. dvorní kancelář české připraven a co všechny dosavadní reformy v Brně a v Praze znamenaly. Vyšlo totiž dne 14. května 1749 ve zvláštní příloze úředních Vídenských Novin vládní prohlášení, ve kterém důvody odloučení soudnictví od ostatních záležitostí zemských podrobněji vloženy byly, než jak se v cís. listě dalo. Prohlášení toto stalo se k ponuknutí bar. Bartensteina, který je nepochybně také sám sepsal a hlavně proto je uveřejniti dal, aby veřejnému světu oznámiti mohl, že jest nejv. dvorní kancelář česká od 1. května 1749 navždy zrušena a dosavadní nejv. český kancléř hrabě Harrach že jest již jen členem státního direktoria. Výslovně praví se totiž v úředním prohlášení onom, že „Její císařská a královská Milost obě dosavadní dvorní kanceláře, král. českou a rakouskou, trvale zrušila,“ na místě jich pak z obou pro soudní správu „nejvyšší soudní dvůr“ pod předsednictvím rakouského dvorního kancléře hraběte Seilerna a pro politické záležitosti „directorium in internis“ pod předsednictvím hraběte Haugvice zřídila.

Tím přibýly k recessní komisi, jež po sloučení s direktoriem státním pro všechny mimouherské země dědičné od roku 1748 představovala společné ministerium financí, dva nové ústřední úřady pro země tyto, totiž ministerium práv a ministerium vnitra, jak úřadové tyto od roku 1848 slují. Provádění podrobných reform, se státním převratem tímto souvisících, počalo v jednotlivých zemích současně hned po 1. květnu 1749, neboť byli se Haugvic a Bartenstein o sestavení příslušných nařízení a návrhů již dávno postarali, tak že týž ráz na ráz za sebou vyhlášovány býti mohly.

Další provádění reform vnitřních.

Hrabě Harrach, vyhostěný dvorní kancléř český, vyhověl s resignací výslovnému rozkazu císařovny, aby všechna ustanovení vlastního listu jejího ode dne 1. května 1749 byla do 10. května vyplněna, a takž již dne 5. května zaslal do Prahy reskript, kterým částečné oddělení soudnictví od správy politické, již v lednu téhož roku stanovené, jakož i zřízení zvláštního sboru pro tyto záležitosti soudní bylo poznovu nařízeno a obor působnosti téhož podrobně vymezen. O dva dni později, dne 7. května 1749, vyšel další reskript, jímž se dosavadní úřad král. místodržících v Praze zrušoval a na jeho místě nový úřad pod názvem „královská reprezentace a komora“ zřizoval. Název „komora“ připojen byl novému úřadu tomuto proto, poněvadž s ním vloni zřízená „deputace“ sloučena býti měla. Připojen byl opis cís. listu ku hraběti Harrachovi, v němž se zrušení úřadu král. místodržících odůvodňovalo tím, že prý úřad tento byl původně zřízen pouze pro nepřítomnost králův českých v Praze a závisel tudíž toliko od libovůle panovníkovy; a jelikož císařovna ve všech zemích svých zřídila zvláštní „representace“, proto prý se nyní též dosavadní místodržitelstvo české zrušuje. Přes to ale budou prý nejvyšší úředníci zeměti zachováni jako dříve ve své působnosti a ve svých úřadech a budou tvořiti zvláštní konsess za předsednictví nejv. purkrabí, jenž by vyřizoval záležitosti, spadající v obor veřejného práva, vyhrazené agendě nejv. dvoru soudního, a v oboru soudním to, co ještě bylo svěřeno dosavadním místodržícím *). Konečně ujišťovala císařovna, že i na dále bude vždy

*. Konsess tento měl roku 1749 za direktora hraběte Filipa Kolovrata Krakovského, nejv. purkrabí, a za přisedící hraběte Filipa Gallasa, nejv. hofmistra; hraběte Frant. Leopolda Buquoie, nejv. maršálka; hraběte Karla Saigoče, nejv. sudího; barona Václava Kazimíra Netolického z Eisenberku, nejv. lénního sudího; hraběte Václava Čejku z Olbramovic, velkopřevora řádu maltežského; hraběte Josefa Viléma Nostice, appellačního presidenta; rytíře Jana Františka Golče, nejv. písaře, a Josefa Vančuru z Řehnic, podkomorího. Jako úřadnictvo byli sboru tomuto přiděleni dva sekretáři, protokolista, dva registrátoři, koncipista a pět kancelistů, z nichž prvním byl známý Jan Josef Kunz, který byl dne 7. prosince 1741 kurfiřta Karla Alberta v městech Pražských jakožto krále Českého prohlašoval, kterýžto velezádný čin mu ale, jak viděti, v úřední kariéře jeho žádného zkrácení nepřivodil.

nejvyšší úřady zemské obsazovati a hned také udělila uprázdněné místo nejvyššího zemského komorníka tehdejšímu nejvyššímu zemskému maršálkovi hraběti Františku Leopoldu Buquioiovi.

Zřízení tohoto konsessu, který se sice jen ze členův stavu panského a rytířského skládal, nemělo však povahy úřadu samostatného a neodvislého, neboť byl sbor tento od počátku podřízen král. representaci a komoře, nemohl si s dvorními úřady a s vyššími soudními úřady zemskými přímo dopisovati, něbrž musil si, potřeboval-li zpráv od těchto úřadův, prostřednictvím representace a komory vyžádati. Tím méně pak měl nějaký význam státoprávní, neboť, ač se ze členův stavovských skládal, byl přece jen dle působnosti své institucí byrokratickou, která v českém zřízení zemském základem neměla.

Za to důležitý význam obsahovalo v sobě zrušení nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze, neboť oběma činy těmito dotknuta jest na ten čas historická samostatnost zemí koruny České, na kterou dosud žádný z předešlých panovníkův nebyl sáhnul. Avšak výslovné zrušení této samostatnosti neb prohlášení Obnoveného zřízení zemského za neplatné nebylo při obou oněch aktech nikterak učiněno a takž i při změně nejvyšších úřadův zemských trvala platnost zemského zřízení Ferdinanda II. v Čechách a na Moravě právně dále, jak k tomu stavové čeští za Leopolda II. a ještě roku 1847 na sněmu českém důrazně poukazovali. Stalo se centralistickými skutky Haugvicovými pouze tolik, že ode dne 1. května 1749 splynuly země české s ostatními zeměmi mimo-rakouskými v jedno těleso státní, řízené ústředními úřady z Vídně a doma úřady státními, které ve všech zemích rakouských stejné a byrokraticky zařízené byly. Nejvyšším úředníkem zemským, ze stavův vycházejícím, odňat jest dosavadní vliv na správu politickou a pokud jim vliv na správu soudní v konsessu zůstaven jest, musil se podrobiti směru centralistickému a byrokratickému. Nejvyšší úředníci zemští nezastupovali v zemi více panovníka, starobylé právo toto přešlo nyní na „representaci“, již jméno toto proto dáno, poněvadž jediné ona měla v zemi panovníka reprezentovati. Byla úřadem státním a nikoli již stavovským, členové její dostávali své služné od státu a nikoli již od sněmu stavovského, jenž je byl dosud každoročně povoloval, počítaje v to i náklad na nejv. dvorní

kancelář českou ve Vídni; konečně závisela representace v působnosti své úplně od ústředního direktoria politického ve Vídni, slovem jako „deputace“, pro věci finanční roku 1748 zřízená, ale nyní s representací sloučená, byla již jen úřadem zeměpanským, ve všem od Vídně závislým. Přes to dáno jí postavení nade všemi zemskými úřady a soudy i nad nejvyššími úředníky zemskými. Starobylé výsady stavovské, jež Obnovené zřízení Ferdinanda II. bylo zemím koruny České zůstánilo, byly tím ovšem změněny, ale zřízení zemské, jehož šetření byla Marie Teresie v korunovační přísaze své zachovati slíbila, nevzalo akty těmito právně za své, neboť by se k převratu tomu bylo svolení sněmovního vyžádati musilo, jak to ústava zemská předpisovala, a k tomu ani hrabě Haugvic nepřikročil. Spokojil se tím, že absolutistický a centralistický plán jeho a spojenců jeho v radě koruny slavil vítězství ve třech oborech, finančním, soudním i politickém, ale státoprávní otázky bylo při tom pominuto. Jen centralisace zemí českých a rakouských a splynutí těchže v jedno těleso státní byly v hlavních rysech vykonány a jednalo se ještě o podrobné provádění jejich.

V tom ohledu byli hlavní původcové centralismu rakouského, hrabě Haugvic a baron Bartenstein, vše potřebné již dávno před tím připravili, a takž mohl hrabě Haugvic již dne 4. května 1749, ještě než zrušení nejv. dvorní kanceláře české veřejně prohlášeno bylo, císařovně předložiti své návrhy stran „direktoria“, které na místo obou dvorních kanceláří, české i rakouské, nastoupiti mělo. Direktorium mělo čítati sedm dvorních radů (o rok později bylo jich už čtrnáct) se šesti sekretáři a jelikož při ústředním úřadě tomto, společném pro všechny české i německé země rakouské, nebylo již třeba zvláštní znalosti českého zřízení soudního a práva zemského, nemusila většina radů a sekretářů pocházeti ze zemí českých. Přes to však opatrný centralista Haugvic i zde nechtěl rázem odstraniti všechny upomínky na někdejší autonomii zemí českých a navrhl, aby byl zřízen jeden referent pro Čechy a druhý pro Moravu, ti oba pak aby společně vyřizovali politické a finanční záležitosti Slezska. Referentem pro Čechy jmenován jest, když Marie Teresie návrh Haugvicův schválila, dvorní rada baron Kannegiesser a pro Moravu dvorní rada šl. Kranichstädt, pro odbor český a slezský povolán sekretář Eger a pro moravský sekretář

Rosenthal *). Byli-li oba onino referenti mocní jazyka českého, jest pochybno, aspoň uznával hrabě Haugvic potřebu toho, aby při českém senátu byl ustanoven jeden koncipista češtiny mocný, jímž byl jmenován Frant. Ant. Ottovský. Úřední dopisování mezi direktoriem ve Vídni a reprezentací v Praze jakožto úřady pouze zeměpanskými dalo se jen po německu. Rakouský senát sešel se již dne 7. a český dne 12. května, oba za předsedání hraběte Seilerna, který je předčítáním listu císařovny ode dne 1. května 1749 zahájil. Avšak již v prvních dnech objevily se jak u direktoria, tak u nejv. soudního dvoru nedostatky kvapných plánů Haugvicových co do působnosti obou ústředních úřadův těchto, neboť již dne 14. května musily z kompetence nejv. soudního dvoru záležitosti náboženské a o měsíc později též záležitosti cechovní a koupě nemovitostí pro korporace duchovenské vyloučeny a direktoriu přiděleny býti, kteréžto změny se roku 1751 u zvýšené míře opakovaly.

Na Moravu vyšel král. reskript o nové organizaci soudní a politické taktéž dne 7. května 1749, jen že tam bylo v té věci poněkud jinak postupováno, než jak se v Praze dalo. Nebyl zde totiž dosavadní král. tribunál zrušen, jako úřad král. místodržících v Praze, nýbrž měl úřad tento i nadále trvati a přiděleny mu záležitosti soudní, kdežto správa věcí politických přešla na nedávno zřízenou „deputaci“, která nyní jako v Praze název „representace a komora“ obdržela. Členy král. tribunálu v Brně byli té doby zemský hejtmán (úřad tento nebyl od smrti hraběte Oldřicha Kounice roku 1746 ještě obsazen), nejv. komoří baron Jindřich Kajetán Blümegen, nejv. sudí hrabě František Antonín Schrattenbach, zemský podkomoří Jiří šl. Žalkovský a nejv. pí-

sař zemský Václav Maxmilian šl. Kriesch; příslušeli k němu úřadující kancléř, deset sedících (4 ze stavu panského a 6 ze rytířského), sedm čís. radův (taktéž ze panského a rytířského) a 11 úředníkův. presentace a komora skládala se z presíd bar. Blümegena, šesti přísedících (1 ze panského a 5 ze stavu rytířského) a 17 dníků. Dne 24. května 1749 vydána ol úřadům těmto instrukce a vyměřena jim ag jejich, což obě ale již reskripty ode dne 23. června 1749 zase měněno a doplněno musilo. Při reprezentaci moravské byl reskriptem ode dne 30. ledna 1751 pro říši záležitosti zřízen jako v Praze též zv ní konsess s předsedou hrabětem Augustinem Herbersteinem v čele, který měl spory poddanské, cechovní a živnostenské řízovati.

Lze si pomyslet, že tento převrat v vyšších úřadech zemských v Čechách i Moravě nebyl v zemích těchto se žád nadšením přijat, třebaž mezi stavy obou kteří jím o dosavadní práva svá připr byli, k žádnému veřejnému projevu op čnému nedošlo. Příčiny této osudné pass proti centralisačním plánům hraběte Haug pokud se stavův českých týče, již jsme dli. Za to se tím hluchněji vedlo mezi p tníky, kteří novou soustavou kontribuční přijetí desíletého recessu zavedenou, ta liká nová břemena snášeti měli. V tom ol byly i vrchnosti s poddanými a ostatním platníky za jedno, neboť nová soustava v kapes stejně těžce se dotýkala. Patentem dne 6. září 1748 byly totiž dosavadní pisy o vybírání daní a o vedení exekucí v zostřeny, a sice především proti vrchnostem, neboť měli berní úředníci od nynějška p k tomu hleděti, aby kontribuce na vrch připadající nebyla směšována s berní p ných, čehož vrchnosti ku zmenšení své vl kontribuce ode dávna zneužívaly. Pro muto utlačování měli nyní poddaní zostře dohledem berních úředníků chráněni. Dále nařizovalo se patentem tím, že do 21 v každém měsíci měla daň na příští i vypadající zapravena býti, jinak se mělo dne 22. s exekucí započítati a sice proti vr stem sekvestrací majetku a proti ostatním platníkům exekucí vojenskou, kterou voje velitel v každém kraji se nalezající dos vati měl.

Zostřená opatření tato způsobila v nespokojenost, která živena byla i be

*) Antonín Rosenthal, rodem Pražan, byl již v září 1749 vyslán do Prahy, aby zde shledal veškeré staré listiny, rodu Habsburského se týkající, a do Vídně je převezl, aby prý se neopakovalo snad, co byl hrabě Fridrich Harrach často tvrdil, že po smrti císaře Karla VI. byli sotva tři ministři císařští o právních nárocích Marie Teresie na království České přesvědčeni, kdežto všickni ostatní prý toho náhledu byli, že nároky bavorského kurfiřta Karla Alberta na Čechy jsou podstatné. Marie Teresie psala také dne 13. září 1749 nejv. purkrabí českému hraběti Kolovratovi, aby všechny důležité státní listiny, které prý ve válce v Čechách v nebezpečí byly, z Prahy do Vídně zaslal, jakož ona sama byla z téže příčiny již roku 1743 i korunu českou do Vídně převezla. Rosenthal počínal si v zemských i v soukromých archivech v Praze tak horlivě, že několik tisíc listin do státního archivu ve Vídni převezl.

úředníky samými, neboť mnozí z nich i přes zavedenou centralisaci považující se stále ještě za úředníky stavovské, drželi s vrchnostmi a s poplatníky proti vládě, ba podporovali je v odporu proti nové soustavě berní a přísnému provádění jejímu. Opposice tato byla v úředních kruzích těchto tak značná, že již dne 2. září 1749 musil býti vydán dvorní dekret, kterým se nařizovalo, aby „všickni onino úředníci, kteří novou soustavu kontribuční lidu co nejvíce zošklivují, ba ochotného poplatníka všelikými výmysly a bajkami v nepokoj uváděti se neostýchají,“ byli k zodpovídání se pohnáni a dle okolností též těžšími tresty stíženi. Tím byla sice opposičním choutkám úředníků přítrž učiněna, ale nespokojenost poplatníků neumenšena. Stavové pak byli již v krátkce na to ještě více roztrpčeni, že jim roku 1750, tedy již ve dvou letech po smlouveném recessu, byla postoupená přírážka na daň ze soli zase pro dvorní komoru ve Vídni odňata a roku 1758 vzat jim k účelům válečným i vlastní fond, jež byli stavové čeští na stavbu silnic sehnali, aniž by se jim po válce bylo za to náhrady dostalo. Ba reskriptem ode dne 13. září 1763 vzaty jim i všecky ostatní přírážky na tabák, kolký, na daň z jistin atd., které stavovskému domestikálnímu fondu ročně přes 300.000 zl. vynášely. Jinak bylo zcela správné, že Marie Teresie dvorním dekretem ode dne 19. února 1751 zrušila všecko dosavadní osvobození vrchnostenských pozemků od placení daní, čímž byl v zemích Habsburských beze všeho odporu a hluku odstraněn středověký zlořád, který o čtyřicet let později byl ve Francouzsku jednou z předních příčin velké revoluce tamní.

S druhé strany bylo hleděno k tomu, aby obvyklé utlačování a přetěžování poddaných se strany vrchností bylo co možná zamezeno a aby stav lidu selského vůbec byl povznesen. S návrhu na úplné zrušení poddanství, jak byl v tajné konferenci Marii Teresii učiněn, pro tuhý odpor šlechtických ministrů sice sešlo, ale přece byla uznána potřeba toho, aby lid selský byl proti přehmatům vrchností a jich úředníků chráněn, jak to již patent ode dne 6. září 1748 berním úředníkům za povinnost ukládal. V důsledku toho nařizoval dvorní dekret ode dne 31. července 1750, že vrchnosti nesmí daň ze zabraných rustikálních pozemků, které jim bez kupu připadly, na ostatní poddané uvalovati, neméně pak že nesmí více poddané ze zakoupených

statků na jiná hospodářství libovolně přesazovati, jinak že trestu propadnou. Současně byly patenty císaře Karla VI. o ulehčení v robotě a v jiných povinnostech poddanských poznovu veřejně vyhlášeny a dále uvolněna dosavadní vázanost selských pozemků nařízením, že sedláci za jistých okolností mohou jednotlivé pozemky od statku svého odprodávati, aby tím ostatní své hospodářství zvelebiti mohli. Konečně bylo téhož roku 1750 vrchnostem zakázáno, selské statky zakupovati a tím rustikální majetek zmenšovati. Po sedmileté válce byly reformy v oboru tomto v míře ještě rozsáhlejší prováděny, tak že se tím poměr poddaných k vrchnostem podstatně změnil, jak o tom později ještě blíže vyprávěti budeme.

Také obcím městským, které zejména v Čechách a na Moravě za posledních válečných let velikých škod utrpěly a v dluhy upadly, mělo býti z Vídne pomozeno, jen že se to dalo způsobem autokratickým, který se kýženým účinkem minul a obcím těmto namnoze jen nových škod spůsobil. Dne 19. února 1752 vyšel totiž pro všecky „německé dědičné země“ nejv. reskript, kterým se nařizovalo, aby ve všech obcích městských „vyjma daně a báňské doly všecken obecní majetek, nechť se týče vlastních důchodů, pivovarů, mlýnů, polních hospodářství, rolí, lesů, rybníků a jiných realit, které dosud nejsou prodány neb pronajaty, nebyl již od obcí samých spravován, nébrž aby byl veřejnou dražbou prodán neb pronajat, nájemné pak aby se na potřeby obecní obracelo a účtovalo.“ Ačkoli ustanovení toto vycházelo z dobrého úmyslu, aby se hospodářství obecní zlepšilo, přece se pro centralistický směr svůj v pravý opak zvrátilo, neboť co by snad jednomu městu bylo prospělo, nemohlo prospívati stům jiných, jak se to také za krátko objevilo. Ku dražbám obecních realit nedostavovalo se totiž pro tehdejší ochuzení obyvatelstva buď žádných licitantův aneb jen úředníci vrchnostenští, kteří obecní reality a pozemky za laciný peníz pro vrchnosti najímali. Proto se stalo toto vládní opatření postiženým městům jen velikou obtíží, tak že města stále u úřadův zemských domáhala se toho, aby pronajímání majetku svého zbavena byla. Nemohli totiž úředníci obecní bráti své služné více v přírodinách, jak dosud bylo se dalo, a musilo jim totéž býti vypláceno v penězích z nájemného, které tím arcí pro vlastní účely své značně kleslo. Žádosti měst za zrušení tohoto

nevýhodného kroku Vídenských státníků zůstávaly po mnohá léta oslyšány a teprve roku 1763 vydalo gubernium v Čechách i na Moravě z císařského poručení rozkaz, aby reality a pozemky obecní po uplynutí lhůty najímací byly ponechány zase ve správě obecní. Aby se však v obcích dobře hospodařilo, ustanoveno jest, aby v každém městě zřízení byli dva obecní inspektoři, volení obcí, kteří by dohlíželi na hospodářství obecní *).

Jelikož se po oddělení soudnictví od správy politické stále ještě vyskytovaly spory o kompetenci mezi konsessem a reprezentací, což se hlavně v Čechách a na Moravě dalo, zřídila Marie Teresie již během roku 1750 ve Vídni za předsednictví hraběte Haugvice zvláštní komisi, která by zásadu oddělení justice od administrace přísně provedla a při novém vymezení kompetence obou řečených sborů především k tomu hleděla, aby soudním úřadům v zemích jen vlastní sporné věci přikázány byly. Po důkladném uvážení komise vydána jest dne 30. ledna 1751 representací v Praze a v Brně (později též pro ostatní země dědičné) nejv. resoluce, kterou se zásada onoho oddělení poznovu co nejprísněji prováděla a pravomocnost reprezentace i konsessu co nejpodrobněji vymezovala. V důsledku toho zrušen dosavadní delegovaný soud pro věci fiskální a zřízen v Praze delegovaný konsess regální a fiskální, pro nějž za měsíc na to dne 28. února 1751 vydána také instrukce jednací, tak že mohl nově zřízený tento sbor dne 8. března 1751 působnost svou počítí. Předsdou jeho stal se appellační president hrabě Vilém Nostic a přísedícími radové reprezentace hrabě František Václav Sinzendorf, František šl. Textor a hrabě Vincenc Vratislav, dále appellační radové baron Alexander Mönich, Vojtěch šl. Höpfingen a Frant. Kunz, konečně Jan Arnošt hrabě Bubna, podkomoří Arnošt Malovec z Chejnova, správce bankovních důchodů Antonín šl. Schabský a správce podkomorního úřadu František Anto-

nín šl. Nell. Sbor to veskrz již byrokratický který s někdejším zřízením stavovským již nic společného neměl.

Dalším krokem k odstranění dosavadní souvislosti zemí koruny České bylo zřízení zvláštního appellačního soudu při král. tribunálu v Brně pro Moravu, což se cíś. reskriptem ode dne 18. listopadu 1752 stalo. Nebylo tudíž více třeba odvolávaní se z Moravy k appellačnímu soudu v Praze, jak se dosud vždy dalo, a stala se tím ve věcech soudních Morava od Čech úplně neodvislou, neboť další odvolání od appellace moravské šlo již jen do Vídně k nejvyššímu dvoru soudnímu. V příslušném reskriptu pravilo se sice, že se appellační soud v Brně zřizuje jen ve prospěch nižších tříd obyvatelstva, aby jim cesta k nábytu práva ulehčena a skráćena byla, ale přes to bylo zjevno, že krok tento měl za účel nové obmezení starého zřízení stavovského, s čímž zároveň i germanisace ruku v ruce kráčela. Kdežto u appellačního soudu v Praze byla česká i německá řeč připuštěna, měla u nového appellačního soudu moravského všecka akta jen v němčině přednášena býti. Působnost appellačního soudu v Brně počala dnem 1. května 1753 a dne 19. července téhož roku vydána mu instrukce, která se zakládala na instrukci pro Pražský appellační soud roku 1644 vydané. Radův bylo při novém soudu tomto zřízeno patnáct, z nichž dva od appellačního soudu v Praze povolání byli; dále působili při něm 2 sekretáři a 2 koncipisté, 1 protokolista s adjunktem a 18 úředníků. Služné jejich bylo hrazeno ze stavovského kamerálu, jen že dosavadní příspěvek stavů moravských na Pražskou appellaci nebyl již odváděn, nébrž obrácen jest s dalším ročním příplatkem 1600 zl. na vydržování appellace moravské.

Vedle zásadních těch tří ustanovení, které centralistický směr hraběte Haugvice především charakterisují, totiž zrušení české dvorní kanceláře ve Vídni, zrušení úřadu král. místodržících v Praze a zřízení appellačního soudu v Brně, vyšla v těch letech ještě řada jiných zákonů a nařízení, která se nejrozličnějších oborů veřejné správy týkaly. Pro Čechy byly z nich nejdůležitějšími roku 1751 zavedené zřízení krajských úřadů a rozdělení země české na 16 krajů, pak téhož roku vydaný nový řád studijní, kterýmžto oběma předmětům pro význam jejich nutno zvláštní stať věnovati. V oboru soudnictví bylo upuštěno od plánu kodifikace práva v užším

*) Obce měst Pražských musily následkem cíś. reskriptu onoho již roku 1752 prodati Staroměstské mostní. Helmovské a Sovovy mlýny, jimž pak následovaly ostatní mlýny městské, ostrovy, převozy, hospody a jiné obecní reality, jako dům u Královny lázně, dům u „tří modrých kulí“, vinice Jirkovská, pole u Jinonic atd. Z téhož důvodu úsporního bylo reskriptem ode dne 29. srpna 1750 nařízeno, aby městská milice Pražská, od sta let obcemi vydržovaná, beze všech námitek byla zrušena, jelikož prý dosti řadového vojska v Praze leží, a příslušného nákladu k něčemu lepšímu upotřebiti se může.

rámci českých zemí a měla kodifikace tato již pro celou říši platiti; v důsledku toho zrušena na jaře roku 1753 komise pro opravu Obnoveného zřízení zemského, ač s prací svou skoro již hotova byla. Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni, kterému celý elaborát komise této

z Prahy zaslán býti musil, užil z ní některých částí pro rakouský civilní řád soudní, ale všecko ostatní bylo odevzdáno archivu, tak že skoro půlstoletá práce kompilační komise Pražské na zmar vyšla. Zásluhou nového řádu soudního ode dne 6. dubna 1752 bylo, že řízení soudní bylo jím zjednodušeno a skráceno a že v něm nejdelší vazba pro dluhy na tři léta snížena byla. Také v pragmatice soudní, vydané dne 23. ledna 1753, bylo práce kompilační komise užito, a že to

nebyla práce povrchní (působiti při ni nej-přednější tehdejší právníci v Praze), vysvitá z té okolnosti, že hlavní ustanovení její byla roku 1781 pojata též do řádu soudního dosud platného. V tom ohledu působí tato část českého Obnoveného zřízení zemského v rakouském všeobecném řádu soudním dodnes a dle úsudku nejvýtečnějších právníků naší doby jen blahodárně; další to důkaz, kterak toho jen litovati

jest, že opravené Obnovené zřízení nebylo v Čechách více v platnost uvedeno.

S oborem soudnictví souviselo též zřízení vojenských soudních dvorů při každém generálním velitelství zemském, tudíž také při vojenském velitelství v Praze, což cis.

patentem ode dne 24. března 1753 prohlášeno bylo. Vojenský tento soudní dvůr skládalse z velícího generála jakožto předsedy, přísedícími pak byli plukovník, dva občanští soudní radové a štábní auditor, jimž zkušený úředník zemského soudu jakožto aktuár přidán byl. Soudu tomuto podléhaly jen osoby ve skutečné službě vojenské stojící neb porci od vojenského eráru beroucí, kdežto vysloužili a s vojenskou hodností vystoupivší důstojníci, pak manželky důstojníků i vdovy a dítky jejich, jakož i k zemským

stavům patřící důstojníci (vyjma ve věcech vojenských zločinů a žalob pro dluhy se týkajících) občanským soudům příslušeli. Později však byly všechny tyto osoby, jakož i polní lékaři a ranlékové zase vojenské právomocnosti podřízeni. Vojenský dvůr zasedal jednou v týdnu v příbytku předsedovu, rozsudek pronášel předseda dle náhledu většiny přísedících a při rovnosti hlasů rozhodoval



Korunovace Marie Teresie na královnu českou. (Dle současné rytiny.)

hlasem svým, jen že v takovém případě musila věc dvorní radě vojenské k rozsouzení předložena býti. V pravomocnost vojenského soudního dvoru příslušely mimo uvedené již osoby všechny v zemi ležící pluky, pokud jako sbor před soud poháněny byly, dále v zemi meškající generálové, pokud nebyli členy stavův zemských, plukovníci, příslušníci generálního štábu, konečně personál domácího dělostřelctva, vojenského komisařství a úřadu plavebního. Soud tento měl se také o to starati, aby hned po prohlášení závěti každého zemřelého příslušníka byl sirotkům pozůstalým od občanského úřadu poručník ustanoven. Odvolání z rozsudkův soudu vojenského šlo k soudnímu odboru dvorní rady vojenské ve Vídni. Spomenouti zde sluší ještě některých zákonův, pro stav vojenský vydaných, totiž záповědi, že důstojníci nesměli dělati dluhy, jež by měsíční gáže přesahovaly, že na třetinu gáže jejich mohla exekuce býti vedena, že na důstojníky nemohla vazba pro dluhy uvalena býti a konečně že sňatky důstojníků byly tím způsobem obmezeny, že byly povolovány jen po složení kauce, jejichž úroků se užilo k zaopatření vdov po zemřelých neb padlých důstojnících až do jejich smrti neb do opětného provdání se za muže stavu občanského.

Prísny patent císaře Leopolda I. ode dne 23. září 1682 proti soubojům, kterým každé vyzvání k souboji, jakož i skutečné provedení souboje na soubojnicích i na svědčích jejich smrti mečem trestáno býti mělo, ponechala též Marie Teresie v plné platnosti a rozšířila jej v patentu ode dne 12. června 1752 článkem, kterým se ustanovovalo, že byl-li v souboji padlý člověk do posvěcené země pochován, měla mrtvola jeho vykopána a na popravišti zahrabána býti. Rovněž ponechána v plné platnosti přísná ustanovení českého Obnoveného zřízení zemského proti lichvě a rozšířena tatáž patentem ode dne 26. dubna 1751 též na ostatní země rakouské s tím zstřením, že lichvář propadl tisku celou půjčenou jistinou a dlužník byl dle okolností vězením trestán. Také v tomto oboru osvědčilo tudíž Obnovené zřízení vhodnost svou, že mohlo příslušné ustanovení jeho i na ostatní země rakouské rozšířeno býti.

Nové upravení štoly duchovenské bylo v království Českém zavedeno nařízením ode dne 30. května 1750; patentem ode dne 1. března 1755 pak bylo ustanoveno, aby všechna udání o strašidlech, kouzelnictví, kopání pokladů a domnělém posednutí od ďábla

nebyla již pouze od duchovenstva vyšetřována, nýbrž společně s úřadem světským a to za účastenství rozumného fysika, aby všeliký skrytý podvod byl odhalen; rovněž nesmělo duchovenstvo bez předcházejícího souhlasu politického úřadu vymítání ďábla z posedlých osob vykonávati. *) Konečně vydán jest dne 13. listopadu 1751 patent, kterým se všechny dosavadní loterie v zemích rakouských zakazovaly a tak zvaná Janovská malá loterie zaváděla, která se na nízkých sázkách zakládala a dodnes v platnosti zůstává. V prvních letech vynášela loterie tato státu 260.000 zl., což se v posledních letech panování Marie Teresie na 800.000 zl. ročně zvýšilo**). Dále vyše dne 5. dubna 1754 obšírný řád o lesnictv: a patentem ode dne 30. října 1755 byla v Praze státní zastavárna zřízena, v níž se na zástavy peníze na 8procentní úrok půjčovaly. O jinakých opatřeních vládních na prospěch obchodu, průmyslu, řemesel a živností bude ještě na svém místě promluveno.

Z ostatních opatření vládních té doby uvedeno budiž ještě významné faktum, jež se týče platnosti městských práv českých z roku 1579 ve městě Chebu; práva tato, tak zvaná Koldínova, jež za Leopolda I. také ve všech městech moravských zavedena byla, neměla platnosti v Chebu, kde stále ještě městské právo Norimberské platilo. Byl to důsledek zvláštního státoprávního postavení Chebska v království Českém a když roku 1754 král. representace v Praze vlády Vídeňské se tázala, má-li městské právo české též v Chebu zavedeno býti, prohlásila Marie Teresie reskriptem ode dne 22. října 1754, že Chebsko má prozatím při tamních právech a obyčejích svých ponecháno býti. Nový to doklad k tomu, že přes všechny převraty a reformy, toho času ve stavovském zřízení zem-

*) Roku 1756 nařídila Marie Teresie, aby jí všechny procesy o kouzelnících a čarodějnicích byly přístě bezprostředně předkládány, „aby všechny ty nesmyslné a pověrečné věci byly zamezeny, anť nic takového neexistuje a mnoho nevinných tím trpí. Také nesměl nikdo z čarodějství obviněn více mučen býti, „neboť žádných čarodějnic není.“ připsala Marie Teresie na jednom z příslušných akt.

**) Číselná loterie tato pronajata byla hned po zavedení svém na deset let šl. Cataldi-mu, který za to eráru ročně 260.000 zl. odváděl. Tahy daly se v Praze a ve Vídni každé tři neděle a byl v Praze první tah konán dne 12. října 1754, při čemž vyšla čísla 22, 75, 33, 71, 44. V Brně byla loterie tato zavedena teprv roku 1771 a vyšla při prvním tahu dne 24. prosince čísla 45, 51, 87, 62, 55.

ském v Čechách provedené, vlastního státoprávního postavení království Českého nemělo býti se dotýkáno.

Nové zřízení krajských úřadů.

Přijetím recessu ode dne 30. července 1748 stavové čeští vzdali se dosavadního vlivu svého na záležitosti berní a vojenské, kteréž vyňaty byvše z právomocnosti nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze, odevzdány jsou nově zřízené zeměpanské „deputaci“, již nyní též krajsští hejtmani v záležitostech oněch výhradně podřízeni byli. Také v oboru tomto byl centralista hrabě Haugvic již napřed vše připravil, aby dosavadní stavovské zřízení krajské bylo v centralistickém a byrokratickém směru od základu proměněno. Byloť, jak víme, již za císaře Karla VI. v tomto směru pracováno, ale teprva hrabě Haugvic provedl zásadní převrat ve zřízení krajském, které dle centralistických plánů jeho základ pro nové útvary správy státní v Čechách tvořiti mělo. Již za pobytu svého v Praze v únoru a březnu 1748, kdy hrabě Haugvic stavy české pro přijetí recessu spracovával, dal si prostřednictvím král. místodržících předvolati do Prahy všech dvanáct krajských hejtmanů, aby od nich způsob jednání při krajských úřadech seznal, pak úřední protokoly a repertoria jejich si předložiti dal, by novou organizaci úřadů těchto provesti mohl. V práci té byl mu pomocen pozdější prezident bankovní deputace hrabě Rudolf Chotek, jež byla v létě r. 1748 Marie Teresie vyslala do Prahy jakožto předsedu komise, která zde nově zřízenou „deputaci“ a odvislé nyní od ní krajské úřady v činnost uvesti měla.

Oba tito mužové pracovali o nové organizaci tak horlivě, že již dne 6. září 1748 (na Moravě dne 26. července) vydány „systemální patenty“, kterými nejen nová soustava berní a vojenská dle recessu upravena byla, ale též působnost krajských úřadů se rozšířila a na nový základ postavila. Služné krajských hejtmanů bylo při tom na 2000 zl. ročně zvýšeno, při čemž polovici nákladu toho hradil stát, který posud nebyl na krajské hejtmany jakožto zřízení stavovské ničím přispíval. Tím stali se hejtmani tito odvislími od vlády zeměpanské, což zvýšilo se v míře ještě větší roku následujícího, když bylo ustanoveno, že krajsští hejtmani nemusí býti více

v témže kraji osedlí, jak to dle zřízení stavovského dosud předepsáno bylo. Že také ostatním úředníkům při krajských úřadech nebylo zároveň služné zvýšeno, zavdalo asi příčinu k tomu, že úředníci tito, jak jsme již vyprávěli, při provádění nové soustavy berní liknavě si počínali, ba poplatníky proti ní popuzovali, že jim i tresty pohrozeno býti musilo. Neméně byl jim proti mysli patent ode dne 26. července 1748, kterým se jim všeliké přijímání darů a „kuchynských regálií“ přísně zakazovalo. Jako na Moravě byli nyní též v Čechách při každém krajském úřadě zřízeni tři průvodčí komisaři, kteří rozložení vojska i směr pochodů jeho ustanovovali, o zaopatření jeho se starali a na pochodu je provázeli. Služného měli 250 zl. ročně a na pochodu brali dvě porce vojenské. Krajským hejtmanům byl pak patentem ode dne 6. února 1749 udělen název císařských radů, aby tím dřívější závislost jejich na stavech zemských též před veřejností zastřena byla.

Ale již v krátce na to nastala v podřízenosti krajských úřadů „deputacím“ opět změna, neboť po zrušení deputací těchto roku 1749 a nahrazení jich „representacemi“ byly podřízeny těmto posledním, čímž dokona staly se úřady zeměpanskými, na něž stavové zemští, z representací vyloučení, již pražádného vlivu neměli. Nové zařízení toto oznámila Pražská representace krajským úřadům vyhláškou ode dne 14. května 1749, od kteréhož dne pozbyli krajsští hejtmani a krajské úřady někdejší povahy své stavovské a staly se zřízeními státními. Že se zásadní přeměna tato nedála v první době bez obtíží a beze zmatků, snadno lze pochopiti; již zmíněná počáteční neochota úředníků krajských působovala zejména při vybírání berní vláde Vídenské větších nesnází, než se s centralistickou soustavou její snášelo. Proto byl reskriptem ode dne 22. dubna 1750 vyslán do Čech předseda král. úřadu v Opavě hrabě František Larisch, taktéž rodem Slezan a věrný přívrženec krajana svého hraběte Haugvice, aby jakožto král. komisař vyšetřil řízení u všech úřadův krajských a pak příslušné návrhy na reformu těchže podal. Hrabě Larisch vyšetřil sice jen tři úřady krajské, totiž Čáslavský, Kouřimský a Hradecký, ale již tato kusá známost mu dostačovala k sestavení návrhu reform, neboť byl do Čech přibyl s hotovým centralistickým plánem Haugvicovým, aby krajské úřady byly i co do působnosti úplně postátněny. Když se s plá-

nem tímto a s příslušnými návrhy svými u representace v Praze vytasil, zdála se centralisace tato i předsedovi representace baronu Netolickému a jiným členům úřadu tohoto přílišnou, tak že porady s hrabětem Larischem v Praze k dohodnutí nevedly.

Ale ve Vídni setrval všemohoucí hrabě Haugvic na úplném provedení svého plánu a Marie Teresie jej také ve všech částech schválila, nedbajíc odporu Pražské representace, která poslední náběh činila, aby aspoň v tomto oboru významu někdejšího zřízení stavovského v Čechách uhájila. Nepodařilo se jí však více docílit, než že v úřad krajských hejtmanů měli i nadále dosazovány býti osoby stavu panského neb rytířského, kterýž ústupek ale pozbyl své váhy tím, že všechny další návrhy Larischovy o reformě krajských úřadů v Čechách měly provedeny býti. Reskriptem ode dne 23. ledna 1751 zrušovalo se totiž staré pravidlo stavovského zřízení českého, že v každém kraji mají býti dva hejtmani, a to jeden stavu panského a druhý stavu rytířského, a ustanovovalo se, že přístě má v každém kraji českém jako v Moravě a ve Slezsku úřadovati již jen jeden hejtman, jemuž k ruce přidán adjunkt. Služné jejich, které bylo nyní úplně od státní pokladny převzato, anť stavovský příspěvek byl odváděn od té doby do pokladny komorní, bylo poznovu zvýšeno tím, že krajští hejtmani nemusili více sekretáře ze svého platiti, a byli též sekretáři a adjunkti od eraru placeni. Tím stali se veškerí členové krajských úřadů již dokona úředníky státními, kteří se stavy zemskými žádného spojení více neměli a od nich úplně neodvislími se stali. *)

Tímto přetvořením dosavadních stavovských úřadů krajských v úřady státní položil hrabě Haugvic široký základ k centralisační soustavě ve všech dědičných zemích rakouských. Bylať správa krajských úřadů dle vzoru českého a moravského v průběhu nejbližší přístích let zavedena též ve všech ostatních zemích, ve kterých úřadů těchto dosud ani nestávalo, neboť tam všechna pravomocnost soudní i politická do té doby jen od patrimoniálních vrchností a jich úředníků vedena byla. Teprve zřízením krajských úřadů ve-

šly úřady zemské v přímý styk s vlastním obyvatelstvem, což především lidu poddanému ve prospěch přišlo, neboť lid tento byl od staletí poddaným vrchností a nikoliv státu. Ještě za posledních let panování Karla VI. bylo následkem toho i ve Vídni poukazováno k tomu, že u př. povolení k vystěhování se poddaných ze země (jednalo se tenkrát o známé stěhování tajných nekatolíků z Čech do Saska a do Pruska) závisí jediné od vrchností a nikoli od státu neb vlády Vídeňské. Ta okolnost pak, že novým státním úřadům krajským dle instrukce jejich náleželo vedle správy berních a vojenských záležitostí vésti též přísný dozor k tomu, aby lid poddaný nebyl od vrchností již libovolně přetěžován při rozdělování berní a vykonávání robot, způsobila, že zakročování krajských úřadů proti přehmatům vrchností mělo dobrý účinek na zlepšení poměrů poddanských. To jest skutečně světlá stránka nového zřízení krajských úřadů, která pópřena býti nemůže, ale přece tím není s druhé strany vyváženo porušení starobylých práv stavův českých, jejichž šetření korunovací přísahou Marie Teresie slíbeno bylo. Rakouští historikové, kteří na vývoj tehdejších vnitřních poměrů v zemích koruny české veskrz jen se stanoviska moderní centralisace pohlízejí, pokládají ovšem zřízení státních úřadů krajských, jakožto prvních, od zemských stavův neodvislých institucí, za „nezapomenutelné dílo hraběte Haugvice“, jemuž prý co do významu a spasitelných následků sotva které jiné opatření vyrovnati se může. Se stanoviska českého musí arcit takovéto uznání díla Haugvicova valně omezeno býti, zvláště uváží-li se, že nové krajské úřady, ve styku svým s representací Pražskou a ve vnitřním úřadování svým jen němčiny užívati směříce, byly tolikerymž středisky k šíření germanisace v zemích českých, neboť za nedlouho i s vrchnostmi bylo všechno dopisování krajských úřadů jen německé.

Další omezení starého stavovského zřízení při krajských úřadech záleželo v tom, že neměl více míti platnost požadavek, aby krajský hejtman byl osedlý v kraji, jež měl spravovati, jak to Obnovené zřízení zemské předpisovalo. Již dne 20. září 1749 nařídila Marie Teresie representaci Pražské, aby jí při budoucí obnově krajských hejtmanů navrhla osoby neosedlé v tom kraji, ve kterém měly býti hejtmany, což mělo vésti k tomu, aby se mohly hejtmany státi osoby vůbec ne-

*) Nové zřízení krajských úřadů vyžadovalo též zvýšeného nákladu, neboť kdežto za posledních let Karla VI. činil náklad tento 24.000 zl. ročně, vystoupil roku 1751 na 51.000 zl. a za Josefa II. na více než 100.000 zl.

osedlé, tudíž pouzí byrokrati, s krajem žádných zájmův nemající, kteří se snadno z jednoho kraje do druhého překládali mohli. Reprezentace proti tomu právem namítla, že by tím vnitřní správa trpěla, kdyby se krajští hejtmani stále měnili, a takž bylo prozatím od požadavku tohoto upuštěno. Ale již reskriptem ode dne 23. ledna 1751 bylo stanoveno, že krajský hejtman má bydleti ve městě krajském a nikoli již na svém statku v kraji, což mělo ten očekávaný následek, že usedlí stavové vždy více upouštěli od dosažení úřadu hejtmána krajského a umožňovali tím vládě Vídenské dosazování byrokratů v úřady tyto. Byli to sice i v letech pozdějších většinou příslušníci stavu panského neb rytířského, ale neosedlí, zejména pak ti, kdož byli ve vojště sloužili a pak ve státní službě zaopatření hledali.

Účinek převratu tohoto objevil se nejdříve při novém upravení počtu krajův v království Českém, kterýž počet za císaře Karla VI., jak známo, roku 1714 na dvanáct ustanoven byl. Tehdáž dále se však toto rozdělení na kraje ve srozumění se stavovským sněmem, kdežto nyní přikročilo se k těmž, aniž by sněm byl o náhled svůj v té věci tázán býval. I v tomto ohledu jeví se tudíž podstatný rozdíl mezi dobou Karla VI. a dobou Marie Teresie, kteráž poslední doba se již zcela zjevně jen v absolutistickém směru pohybovala a na práva stavův zemských žádného ohledu nebrala. Již při svém prvním vyšetřování krajských úřadů v Čechách roku 1750 byl spojenec hraběte Haugvice hrabě Larisch dospěl k poznání, že rozdělení krajův českých jest nedostatečné a že by počet krajů těchto měl býti rozmnožen, jak to také v jednání svém s reprezentací Pražskou přednesl. Ale nedošel ani v té věci souhlasu reprezentace, která byla toho náhledu, aby se počet dosavadních krajů neměnil, poněvadž by tím počet krajských pokladen vzrostl a tím i náklad eráru neb domestikálního fondu se rozmnožil. Oba sporné náhledy byly projednány ve Vídni v konferenci direktoria, kde zvítězil náhled hraběte Larische, či vlastně hraběte Haugvice, k němuž se pak i přivolaný předseda Pražské reprezentace baron Netolický připojil. Byloť usneseno, že se mají čtyři největší kraje české, totiž Bechynský, Hradecký, Plzeňský a Zatecký, rozdělití vždy ve dva kraje, tak že se v Čechách mělo přístě šestnáct krajů čítati, v nichž ale již jen jeden krajský hejtman úřadovati měl. Charakteri-

stické jest, že se toto rozmnožení krajů českých mělo provesti jen potají, aby se ve veřejnosti nevzbudil hluk nad tím, že se proměna tato provádí bez svolení sněmu českého, jemuž jedinému o té věci náleželo rozhodovati. Proto mělo se na oko zachovati dosavadní rozdělení Čech na dvanáct krajů s jejich jmeny a jen čtyři řečené největší kraje měly se každý na dvě části rozdělití. Marie Teresie schválila toto usnesení direktoria, jelikož i nejv. purkrabí český hrabě Kolovrat a nejv. maršálek hrabě Buquoi, za tou příčinou do Vídně povolání, ničeho proti tomu nenamítali.

Císařským reskriptem ode dne 23. ledna 1751 byla tato reforma nových krajských úřadů v Čechách trvale zavedena a tehdejší rozdělení Čech na šestnáct krajů potrvalo plných sto let až do naší doby. Čítalo se tudíž od časův Marie Teresie v zemi české těchto šestnáct krajův: Berounský, Kouřimský, Rakovnický, Litoměřický, Bolešlavský, Bydžovský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Tábořský, Budějovický, Prachenský, Klatovský, Plzeňský, Loketský, a Zatecký. Za posledních let panování Marie Teresie a ještě více za císaře Josefa II. zdál se absolutistické vládě Vídenské i tento počet krajů v Čechách býti ještě příliš malým a byly činěny rozličné návrhy na rozmnožení téhož, ale stavovský výbor zemský a v souhlasu s ním též české gubernium vyslovily se proti tomu, poněvadž prý nedocházely žádné stížnosti proti dosavadnímu rozdělení na šestnáct krajů, a takž nebylo v té věci nic více změněno. Počaloť se v těch letech u šlechticův českých, kteří v ústředních úřadech Vídenských působili, opět více ozývati vědomí stavovské, za prvních let vlády Marie Teresie tak velice utlumené, a takž poukázal roku 1777 tehdejší předseda dvorní komory hrabě Kolovrat k tomu, že by rozmnožení počtu krajských úřadů v Čechách mělo za následek i změnu v ústavě zemské, ač ve Vídni proti tomu namítati mohli, že proměna z roku 1751 také bez svolení stavův a bez ohledu na ústavu zemskou provedena byla. Rovněž nedošlo ku žádanému přeložení sídel některých krajských úřadů do měst, uprostřed příslušných krajů ležících (tak měl krajský úřad Čáslavský přijíti do Ledče, Bydžovský do Jičína, Písecký do Horažďovic atd.), jelikož zemský výbor právem namítal, že by tím města královská proti navrženým městům

municipálním ku skrácení přišla. Za to byla zrušena hodnost král. purkrabí Chebského a všickni stavové okresu Chebského i manové okresu Ašského podřízeni krajskému úřadu Loketskému, jen že do Chebu dán k vedení právomocnosti tamního úřadu purkrabského krajský adjunkt z Lokte s komisařem, kteří musili býti v právech manských obeznalí. Vrchní dohled na všecky krajské úřady vedla král. representace v Praze, kterýž úřad každoročně vysílal některého ze svých radů k visitaci krajských úřadův, ač i z Vídně byli za tou příčinou do Čech vysíláni vyšetřující komisaři, zvláště když se jednalo o nedocházení berní a o stížnostech poddaných proti vrchnostem. *)

Na Moravě nedoznalo krajské zřízení za Marie Teresie tak pronikavých změn jako v Čechách, poněvadž v zemi této krajské úřady již za dřívějších dob byly stavovské povahy své z valné části pozbyly a správa jejich ve mnohém ohledu směru centralistickému se přichylovala, tak že tam pro reformy hraběte Haugvice vlastně již mnoho půdy nezbývalo. Starobylé právo stavovské, že sněm moravský jako v Čechách dosazoval pro každý kraj dva hejtmany a sice jednoho ze stavu panského a jednoho ze stavu rytířského, bylo již za Ferdinanda III. zrušeno a od té doby jmenoval krajské hejtmany na Moravě již jen panovník sám, a to pro každý kraj pouze jednoho. Byli sice v úřad ten i dále dosazováni členové obou vyšších stavův, jelikož ale brali služné své z pokladny komorní, byli úředníky státními a nikoli více zřízenci stavovskými. Služné toto činilo zpočátku u krajských hejtmánů ze stavu panského 800 zl. a ze stavu rytířského 500 zl., načež r. 1732 na 1200 zl. a na 800 zl. zvýšeno bylo. K rukou měli hejtmani moravští již od r. 1638 komisaře průvodčí pro správu pochodů vojska, k nimž roku 1706 krajští sekretáři a roku 1712 náměstkové krajských hejtmánů přibyli, kteřížto poslední nemusili však ze stavův osedlých bráni býti.

Bylo tudíž byrokratické zřízení krajských úřadů na Moravě mnohem dříve provedeno než v Čechách a neměl zde tudíž hrabě Haugvic v ohledu tomto s reformami svými tak

*) Zmíněný již spis dra. Boh. Riegra „Zřízení krajské v Čechách“ pojednává co nejobsáhleji a zároveň co nejdůkladněji o uvedené tuto látce, že žádná jiná země rakouská nehonosí se podobným dílem, které vědecké literatuře české ku pravé ozdobě slouží.

mnoho práce jako v království, ba mohl se v Čechách na příklad Moravy odvolávat, když krajské úřady české nově organizoval. Také počet krajů v zemi moravské nebylo třeba měniti, neboť byly tytéž vesměs menší než kraje české, a zůstalo tudíž na Moravě při počtu šesti krajů, jak roku 1714 se souhlasem sněmu zřízeny byly, a sice kraj Brněnský (jenž se rozpadal v část nižší a vyšší), kraj Jihlavský, Hradištský, Přerovský, Olomoucký a Znojemský. Služné krajských hejtmánů bylo jako v Čechách při nové organizaci na 2000 zl. ročně zvýšeno a později ustanoveno, že ani hejtmani již nemusí ze stavův v kraji osedlých bráni býti. Působnost a podřízenost jejich byla tatáž jako v Čechách a činnost krajských úřadův moravských ve směru centralistickém osvědčovala se od počátku tou měrou, že Brněnský batedel historický ryt. d'Elvert („Verwaltungs-Geschichte“ str. 352) mohl o téže napsati, kterak „žádné jiné opatření císařovny nemělo většího významu a blahodárnějších následků, než bylo zřízení krajských úřadů.“ Jako v království Českém slavila tudíž i v markrabství Moravském soustava hraběte Haugvice, k odstranění dosavadní moci stavův zemských a k zakotvení moci absolutistického a centralistického státu čelící, plné vítězství, aniž by se stavové moravští byli jediným slovem proti tomuto obmezení práv svých ústavních ozvali. V tom ohledu stáli zcela na rovni se stavy českými.

Reformy v oboru školství.

V prvních letech panování Marie Teresie nalezalo se školství v zemích českých v tomtéž neutěšeném stavu, v jakém bylo již za předchůdcův jejich na trůně Habsburském pohříženo. Spravovalo je buď přímo neb nepřímo duchovenstvo a to počínaje od university, kde bohoslovecká i filosofická fakulta byly výhradně v rukou jeho, kdežto na fakultách právnické i lékařské vliv řádu Tovaryšstva Ježíšova tak mocně působil, že také na těchž zastaralý směr scholastický převládal. Vylíčili jsme již, jak vlivem tímto byly již za císaře Karla VI. obmýšlené reformy studií universitních překazeny a jak práce komise pro opravu studií těchto zvláště zřízené beze všeho výsledku zůstaly, tak že na vysokých školách Pražských i po nastoupení Marie Te-

resie na trůn vládlo totéž zřízení, jako ve věku předcházejícím. Rovněž tomu bylo ve školství středním, totiž na gymnásiích, které veskrz vedení duchovenstva řádového svěřeno zůstávalo, kdežto školství obecné vedle kněžstva záviselo též od vrchností a od obcí, kteřížto poslednější dva činitelé školství tomuto spíše na závalu než na prospěch byli; obyčejný kostelník postačoval jim za učitele pro mládež vesnickou a ve městech byli občané rádi, když se jim některý vysloužilý voják za učitele propůjčil. Ty časy za císaře Rudolfa II., kde na školy i malých měst českých byli dosazováni jen absolvovali posluchači vysokých škol Pražských, byly již dávno minuly, vysvědčení universitní bylo nahražováno propustním listem vojenského desátníka; dohled na školství a na návštěvu školní byl pak se strany příslušných orgánů jak duchovenských tak světských v té míře nedostatečný, že největší část mládeže na vesnicích i v malých městech zůstávala beze všeho školního vzdělání.

Povázili se, že v sousedních zemích a zejména v severní a západní části Evropy od půl století působením tamních moderních učencův a vzdělavcův zmáhalo se obecné vzdělání lidu vždy více, jevil se nedostatečný stav školství v zemích rakouských tím zbledavějším, čím méně vlivu měl zde stát na totéž, kdežto v cizích oněch zemích rozvoj školství právě jen působením státní moci byl přivozován. Nanejvýše vystupoval zde stát policejními opatřeními proti spustlosti a výstupkům mládeže, proti surovosti a pověřivosti lidu; o mravní výchovu jeho, která již ve škole počínati měla, ni vzdáleně se nestaral. To bylo zůstaveno vrchnostem a obcím, které pro důležitý úkol tento jen skrovné porozumění měly, spokojující se tím, když kostelník neb vysloužilý voják mládež, které do školy docházeti právě se zlíbilo, aspoň počátkům čtení, psaní a počítání naučil.

Takž politování hodné byly poměry školství v zemích českých, když Marie Teresie vlády nad těmitěž se ujala, a také v oboru tomto neodbytnou nutnost oprav seznala. Avšak válečné běhy, hned od počátku panování jejího na ni přikvačivší, nedopouštěly, aby reformní plány ve školství byly hned ve velkém slohu prováděny, i bylo se panovníci jen na věci nejnutnější obmeziti, než by od počátku vlády její sledovaná zásada o svrchovanosti státní moci také v tomto oboru ku platnosti přivedena byla.

V tom ohledu sluší mladé královně uznání vzdáti, že i za těchto let válečných aspoň co do studií universitních snažila se opravy zaváděti, aby vysoké učení Karlo-Ferdinandské v Praze bylo opět zvelebeno. Ještě za pobytu svého v hlavním městě českém po korunovaci své vydala dne 17. října 1743 nařízení, aby komise od otce jejího pro reformy universitní zřízená od nynějška v pracích svých rychleji pokračovala, a když i toto napomenutí komisi z netečnosti její neprobudilo, vydala dne 20. června 1746 dekret, kterým se nařizovalo zřízení nové komise universitní, již měl sice opět nejv. purkrabí hrabě Šafgoc předsedati, ale s tou podmínkou, aby se dal v úřadě tomto jiným členem král. místodržitelství českého zastupovati, když by sám se nemohl schůzi komise účastniti. Komise tato měla především podati zprávu o poměrech vyučování na universitě a o hmotném hospodářství na téže, pak dobré zdání, jakým způsobem by se měly v obojím oboru nutné opravy zavesti, načež panovnice další opatření učiniti chtěla. O příčinách úpadku university Pražské, které vláda především špatnému způsobu vyučování připisovala, měla komise nejen professory, ale též fakulty v potaz vzíti a od každé jednotlivé fakulty též úsudek její o ostatních fakultách si vyžádati.

Na základě opravných návrhů, které byl superintendent Birelli již roku 1712 vládě podal, bylo v král. dekretu podrobně uvedeno, jaké reformy ve vyučování mají se na jednotlivých fakultách zavesti a kterým novým předmětům dle příkladu cizích universit má se na nich vyučovati. Celkem vanul duch doby moderní, jež si nyní též vláda osvojovala, a lze si tudíž snadno pomysli, jak král. dekret tento nejen u otcův Tovaryšstva Ježíšova, ale též u skostnatělých světských profesorů nemilý dojem působil. Jako roku 1714 protestovali též nyní jesuité proti zavádění všech oprav na fakultách bohoslovecké a filosofické, kdežto professoři světští spatřovali příčinu úpadku Pražské university pouze v zálibě universitní mládeže po novotách, která ji na cizí vysoké školy vábí, dále v obmezování starých svobod universitních úřady občanskými a v jinakých případech nahodilých, jako v nízkém služném professorů, v malém výnosu statkův universitních atd. Ano professoři fakulty lékařské přičítali bídný stav university zmáhání se pokoutních lékařů, ran-léků a lékárníků, kteří prý se v umění profesorův universitních neoprávněně míší. Za to

doktoři fakulty lékařské ve svém dobrém zdání právem obviňovali professory, že přednášky své hrubě zanedbávají, při udílení hodnosti doktorské podpláceti se dávají a mezi sebou neustále se sváří, až prý to veřejné pohoršení způsobuje. Komise pak zjistila, že tři řádní professoři a jeden mimořádný profesor, kteří tehdaž fakultu lékařskou tvořili, v roce dohromady sotva sto přednášek konali. Mimořádnému profesorovi, který žádného služného nepožíval, řádní professoři zůstávali pitvu i botaniku, jen aby sami žádných praktických přednášek konati nemusili, pouze na theoretické výklady se obmezující.

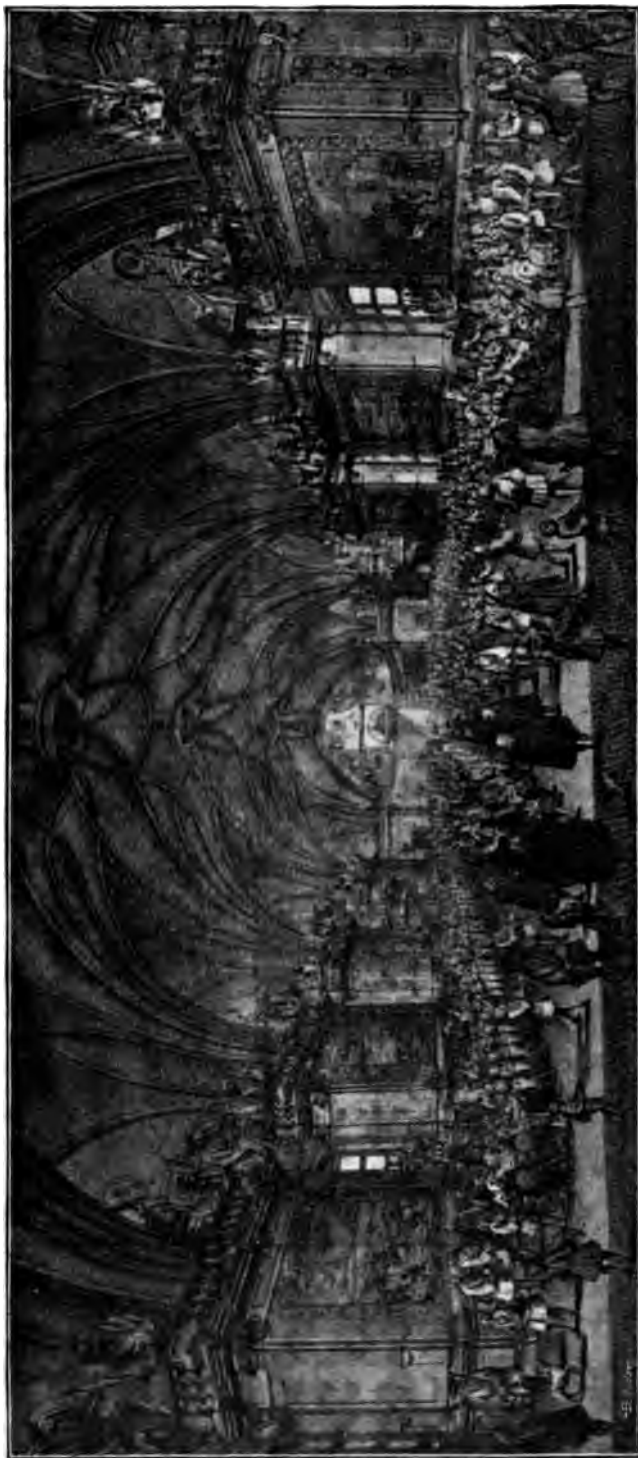
Více na základě svých vlastních úsudků a zkušeností, než těchto strannických dobrozdání podaly universitní komise i úřad král. místodržících vládě Vídenské své reformní návrhy v příčině university Pražské, které také v plném rozsahu schváleny a na základě moderních zásad vědeckých ještě rozšířeny byly. Působit té doby u dvora Vídenského již proslulý reformátor lékařských studií van Swieten, tělesný lékař rodiny císařské, rodem Nizozemčan a všecek proniknutý duchem nové doby, k jehož rozvoji byla vlast jeho tak velkou hřivnou přispěla. Holduje zároveň zásadě o svrchovanosti moci státní, která všechny tehdejší západnické učence a filosofy ovládala, proměnil elaborát Pražské universitní komise, jenž pouze k potřebám vysokých škol v Praze přihlížel, v obsáhlý nový studijní řád pro university Pražskou i Vídenskou, který dne 19. října 1747 prohlášen byl. Pominuto bylo v něm poprvé dosavadních výsad řádu jezuitského, námitky téhož proti opravám ve vyučování byly z větší části zamítnuty, nařízeno mu, aby filosofické přednášky byly ve dvou letech skončeny a aby zvláštní professoři etniku a matematiku přednášeli. Od přednášek o právu přirozeném byl řád osvobozen, poněvadž se předmětu tohoto ujali professoři práv. Těmto posledním uloženo přednáseti několikero nových předmětů a sice vedle práva přirozeného též právo hrdelní, právo směnečné, právo státní a lénní, o kterýchž předmětech mohli též soukromě přednáseti professoři, kteří veřejných přednášek o nich nekonali, aby tím soutěž mezi professory vzbuzována byla. Professorům lékařské fakulty bylo přísně nařízeno, aby počet předepsaných veřejných přednášek určitě zachovávali a denně aspoň jednu soukromou přednášku za příslušný honorář konali. Pro přednášky o lučbě, rostlinosloví, pitvě a ran-

lékařství byl zřízen druhý mimořádný profesor a aby při pitvě bylo vždy dosti těl lidských ku praktickým pokusům, bylo nařízeno, aby fakultě lékařské byly dodávány mrtvoly všech osob popravených a osob v chudobinci zemřelých. Oba starší professoři, kterým náleželo nemocnice navštěvovati, měli s sebou vždy schopné žáky neb absolvované mediky bráti, aby je v praktické léčbě cvičili.

Konečně byly na obou světských fakultách, jakož i na fakultě filosofické zrušeny veškeré dosavadní prázdniny během roku povolované a podzimní velké prázdniny sníženy na šest týdnů, neboť měly přistě od polovice září do konce října trvati. Professorům práv bylo zakázáno, provozovati advokacii u nižších stolic soudních, kdežto professoři lékařství nesměli přijímati úřad zemských fysiků, jinak musili se professury vzdáti. Jelikož se seznalo, že jednou z hlavních příčin úpadku Pražské university byla okolnost, že nebylo žádného dohledu na professory, svěřen arcibiskupovi Pražskému vrchní dozor na universitu s názvem „Protector studiorum“, superintendentovi universitnímu, který dosud policejní dozor nad akademickým senátem vedl, pak uloženo, aby se v té věci vždy s arcibiskupem dorozumíval; aby byl ku větší horlivosti nabádán, vykázána mu roční odměna z důchodův universitních. Dne 12. března 1748 schválila Marie Teresie též návrhy universitní komise v příčině zavedení lepší správy hospodářské na statech universitních, za kterouž příčinou zřízena zvláštní komise hospodářská, bez jejíhož svolení žádná větší vydání nesměla býti činěna. Jelikož z účtův o příjmech a vydejích universitních vyšlo na jevo, že každého roku zbýval značný přebytek, který se při lepší správě mohl ještě zvýšiti, povolila císařovna veškerým professorům práv a lékařství vyšší služné a navždy odstranila zlořád, jež byl již Birelli káravě vytknul, že služné nejmladšího profesora každé fakulty v prvním roce po dosazení jeho musilo mezi starší professory rozděleno býti.

Ze všeho toho jde na jevo, že nový studijní řád měl upřímný úmysl zameziti další úpadek vysokého učení Pražského, ale přece nestačoval k tomu, aby zahnilé zlo z kořene vyvrátil, zvláště když professoři, kteří se jím řídit měli, žádného zájmu neměli, aby se dosavadní stav věcí zlepšil. Jesuité podrobili se jen na oko všem přikázaným reformám, ale vnitřní obsah vyučování jejich zůstával týž jako dříve a takž se na fakultách bohoslo-

vecké i filosofické nic k lepšímu nezměnilo. Na fakultách lékařské i právnické počínali si za krátko profesori v přednáškách opět tak liknavě jako druhdy a dozor arcibiskupův i superintendentův nebyl dosti důrazný, aby se vše zase do starých kolejí nevrátilo. Ba i komise universitní, která měla v dalších reformách pokračovati, nejevila dosti horlivosti v pracích svých, tak že císařovna nemilostivým reskriptem ode dne 26. října 1751 dala senátu universitnímu i komisi svou nespokojenost projevit a ustanovila se na tom, že další opatření k obnově studií již bez ohledu na dosavadní zřízení universitní prováděti bude. Dne 25. června 1752 vydala nový řád pro učení na fakultách bohoslovecké a filosofické, který moderní soustavu učební ještě podrobněji prováděl a ve filosofii auktoritu Aristotelovu již úplně odstranil; na fakultě boho-



Hostina po korunovaci císařovny Marie Teresie.

slovecké pak měly býti zřízeny zvláštní učitelské stolice pro patristiku, liturgii, církevní dějiny, pro řeckou, arabskou a syriskou řeč i pro výmluvnost kněžskou. Dozor nad universitou pak byl na každé fakultě odevzdán řediteli který byl sice podřízen arcibiskupovi jakožto protektoru vysokých škol, ale od vlády ustanovován a placen byl; ku zvýšení pilnosti studujících pak byly předepsány, ani fakultu bohosloveckou nevyjímaje, zkoušky půlletní před tímto ředitelem a čtyřmi examinátory, bez jejichž vysvědčení žádný posluchač ve studiích pokračovati nemohl.

I nyní ještě vzpírali se jesuité novému tomuto řádu studijnímu, odvolávající se k výsadám řádu svého, rektor jejich zaslal do Vídně obsáhlý protest proti všem nařízeným reformám, v němž mimo jiné i zavádění nových bohosloveckých předmětů přímo za zbytečné pro-

hlašoval, neboť prý je scholastické bohosloví a výklad svatého písma dostatečně nahraňuje. Zavedení půlletních zkoušek pak prý se pro velkou ztrátu času s tím spojenou dokona neodporuje, jelikož tím studující od vykonávání církevních pobožností a modliteb jen zdržováni budou. Konečně prý zřízení ředitelů a examinátorů odporuje privilegiím řádu jejich, jakých si vykořisťováním kacířství a šířením pravé víry v Čechách dobyli, neboť prý řízení zkoušek jen představeným řádu jejich zůstaveno jest. Akademický senát, kterému se všechny nové reformy od počátku protivily, souhlasil s protestem jesuitů ve všech částech, za to jej však král. representace Pražská velmi nepříznivou úvahou provázela. Náhled tohoto nejvyššího úřadu zemského v Čechách byl sdílen i ve Vídni a takž byl protest jesuitů Pražských rozhodnutím císařovny ode dne 4. listopadu 1752 zamítnut a odkaz na privileje řádu jejich odbyt tím, že zeměpanské moci ve všech případech přísluší, opatřiti vše, čeho jest k obecnému dobru třeba, a dobro toto prý toho vymáhá, aby ve studiích opravy byly zavedeny. Roku 1754 byl též pro právnickou fakultu podobný plán studijní předepsán a zavedeny také zde zkoušky půlletní, bez nichž žádný studující k dalším studiím připuštěn býti neměl.

Hlavní změna ve zřízení universitním byla přivedena zřízením řečených již ředitelů, kteří na professory dohled vedli, aby povinností svým řádně dostávali. Na štěstí byli to většinou mužové, kterým se o provádění reform na vysokých školách Pražských upřímně jednalo a kteří sami jakožto učenci vynikali; na fakultě filosofické byl ředitelem jesuita P. Josef Stepling, výtečný matematik a fysik, který docílil toho, že roku 1751 byla v Praze v Klementinum hvězdárna zřízena, a založen jím fysikální kabinet, jemuž císařovna značných prostředků peněžních povolila. Na právnické fakultě působil jakožto ředitel přisedící fiskálního úřadu Karel Kresl z Qualtenbergu a na lékařské professor pathologie Vilém Mac-Neven, rodem Skot a důvěrný přítel císařovny tělesního lékaře van Swieten, který po příkladu tohoto reformátora lékařského umění v Rakousku také v Praze lékařskou fakultu nově upravil a mezi professory jejími tak přísnou kázeň udržoval, že se mnozí z nich raději úřadu svého vzdali. Jen o ředitelovi fakulty bohoslovecké P. Františku Hofmanovi nic zvláštního se nepřipomíná, že by se

byl k reformám universitním valně přičiňoval, ale přes to bylo mu s odporem profesorů a děkanů, jakož i vlastních představených řádových neustále co zápasiti, než autorita jeho příslušné vážnosti došla.

Ředitelům tímto byl přidělen nejen dohled při nově zavedených půlletních zkouškách, ale též při všech zkouškách k dosažení doktorátu; oni vedli censuru vět při disputacích, ano i knihy a spisy profesorů přehlíželi. Jelikož musil každý děkan svému řediteli též počet ze správy jmění fakulty klásti, byla tím vlastně všechna dosavadní pravomoc akademickému senátu odňata a přidělena ředitelům, kteří mohouce se o vládu a o státní moc pevně opírat, zejména opposici řádu Tovaryšstva Ježíšova na všech stranách mářili. Znovuzřídívši takto studium universitní zrušila Marie Teresie dne 12. června 1754 dosavadní universitní komisi a zřídila pro správní a finanční záležitosti universitní zvláštní komisi fundální, která statky universitní od podzimu 1754 veřejnou dražbou pronajímala a tím značného výtěžku docílila, tak že z téhož mohl zvláštní professor dějin placen býti, načež i služné ředitelů bylo od eráru na fakulty převedeno. Také o rozmnožení universitní knihovny v Karolinum Marie Teresie pečovala, přikázavši jí několik tisíc knih z duplikátů dvorní knihovny Vídenské a roku 1753 příspěvek 10.000 zl. na upravení místností jejich.

Nový studijní řád Marii Teresii vydaný netýkal se však jen vysokých škol Pražských, nýbrž byla platnost jeho rozšířena též na všechny ostatní university v zemích rakouských, jak to již směr svrchovanosti státní moci a ještě více centralistické snahy vlády Vídenské předpisovaly. V důsledku toho byla správa veškerého školství v říši Habsburské roku 1760 svěřena zvláštní dvorní komisi studijní ve Vídni, v jejíž čelo povolán arcibiskup Vídenský, jenž měl název generálního ředitele studijního; v dědičných zemích pak zřízeny zemské komise studijní, jímž také provinciální říkáno. Předsedou studijní komise Pražské stal se president nad appellacemi hrabě František Věžník, který byl také již komisi fundální předsedal; při tom však podržel arcibiskup Pražský dosavadní název protektora studií a všechny zprávy komise ku dvoru zasílané musily rukou jeho jíti. Za členy komise povoláni jsou všickni čtyři ředitelé fakult universitních, jelikož ko-

misí vedle záležitostí studijních bylo se též věcmi hospodářskými zabývatí.

Současně bylo ředitelství při fakultě filosofické rozděleno ve dva úřady, tak že dosavadnímu řediteli Josefu Steplingovi ponechána pouze správa fyziky a matematiky, kdežto vlastní vědy filosofické svěřeny světskému duchovnímu Petru Hebenstreitovi ze Streitenfeldu; rovněž odňato ředitelství při fakultě bohoslovecké jesuitovi Frant. Hofmannovi a odevzdáno taktéž duchovnímu světskému a sice Pražskému kanovníku Michalu Hertschovi z Herzensteinu, u jesuitů neoblíbenému. Konečně obmezen dosavadní výhradní vliv profesorů na volbu děkanů a rektora, neboť ustanoveno, že ve volbách těchto mohou se účastniti též veškerí doktoři a magistři, kteří jsou na fakultě zapsáni; děkanem pak neměl přistě býti volen žádný profesor, nýbrž jiný člen fakulty, a seniorem neměl býti nejstarší profesor, nýbrž nejstarší, na fakultě promovovaný doktor. Nařízení tato rozšířena výslovně též na obě duchovenské fakulty, čímž výhradní správa těchto jesuitům navždy odňata; tím pominula též výsada rektorů tří Pražských kolleji jesuitských, že jeden z nich stal se rektorem university, kdykoli volba téhož na fakultu bohosloveckou neb filosofickou připadla. Vůbec neměl býti za rektora zvolen žádný z profesorů, nýbrž z fakulty bohoslovecké kanovník, prelát neb jiný vynikající duchovní, z právnické appellační rada neb jiný vysoký úředník a z filosofické příslušník duchovního neb i světského stavu, jen když byl členem fakulty. Také senát akademický rozdělen ve dva senáty a sice v senát soudní a v senát politický, z nichž každý samostatně úřadoval.

Marně vzpíral se řád jesuitský proti všem novotám těmto, marně protestoval proti změně celé učební soustavy, která mu nařízena byla, naopak roku 1761 odňata mu i správa konviktu sv. Bartoloměje a semináře sv. Václava, při jejichž správě velké nešváry zjištěny byly. Po dvou letech na to zrušena i dosavadní výsada řádu jesuitského, že na filosofické fakultě směli jen jeho členové přednášeti, neboť Slezan Karel Jindřich Seibt, přední hlasatel moderních a pokrokových zásad ve vědách i v umění, byl na filosofickou fakultu připuštěn jakožto mimořádný profesor krásných věd, načež za nedlouho též neméně proslulý osvěťář Josef Ignác B u č e k na fakultě této vědy politické přednášeti mohl. Později dosazení na fakultu tuto též

jiní světští professoři a tím dokonána zásadní proměna všeho zřízení a učení universitního v Praze, která trvala až do časů císaře Josefa II., jenž studijním řádem z roku 1784 ještě pronikavější změny v oboru tomto přivodil.*) Zásada o svrchovanosti moci státní došla jako v oboru politickém též v oboru vyučování na vysokých školách rakouských k plné platnosti, university staly se ústavy státními, jež z někdejšího takřka výhradního vlivu duchovenského průběhem několika málo let úplně vymaňeny byly. Soustava velkého centralisátora hraběte Haugvice slavila i zde plné vítězství, které též tím zevního výrazu došlo, že když protektor Vídenské university arcibiskup Trautson roku 1757 zemřel, stal se nejv. kancléř hrabě Haugvic jeho nástupcem v úřadě tomto.

Za takových okolností snadno lze pochopiti, že v podobném směru bylo též vzhledem ku školství střednímu postupováno. Školství toto obmezovalo se tehdy pouze na školy gymnasiální, čili školy latinské, jak jim obecně říkáno. Správa těchto nalezala se výhradně v rukou duchovenských dvou řádů a sice jesuitského a piaristického, kterýžto poslední za války třicetileté do Moravy a do Čech se rozšířil a při kollejích svých v Litomyšli (roku 1640), ve Slaném (roku 1658), v Ostrově (roku 1666), v Kosmonosech (roku 1688), v Benešově (roku 1704), v Rychnově n. Kn. (roku 1714) a v Praze (roku 1752), později pak ještě v jiných městech vyšší neb nižší gymnasia založil a hojně přiznal šlechtě české se těšil. Spravující se ve školství od prvního počátku zásadami liberálními, měli v té věci za stále soupeře jesuity, kteří jim za to řevnili, že zásadu o výhradním panování řádu Tovaryšstva Ježíšova na gymnasiích tak úspěšně prorazili. V lidu českém bylo piaristům za zásluhu přičítáno, že nejen na školách triviálních, ale též v nižších třídách gymnasií svých v jazyku českém vyučovali a mládež teprv postupně k latině přiváděli, čímž prospěšně lišili se od jesuitů, kteří jen učení se latině za hlavní cíl učitelské působnosti své pokládali, na řeč českou žádné váhy nekládouce. Jinak ovšem pohybovala se učební

*, O všech těchto proměnách pojednává šíře V. V. Tomek ve svých německých „Dějinách university Pražské“ (1849 v Praze, str. 308 a sl.), k jejichž vyličení v jazyku českém slavný historik bohužel nedospěl.

soustava obou řádů duchovenských v těchže kolejích, jaké již v XVII. století ve všech zemích dědičných běžnými byly a při nichž se zejména ku vědám přírodním a vůbec k modernímu pokroku žádného zření nemělo. Statutem pro vyučování na gymnásiích, jež byl císař Karel VI. roku 1735 vydal, docíleny sice některé vnější opravy, ale teprv Marii Teresii bylo zůstaveno, aby též střední školství bylo na modernější základy postaveno. Zásady řečeného statutu byly od rádcův mladé panovnice sice celkem za vhodné uznávány, ale tím méně je uspokojovalo jich provádění, jak u obou řádův duchovenských i jednotlivých učitelův bylo v obyčej vešlo. Také pěstování řeči české, kterým se piaristé v dobrém pochopení úkolu svého zaměstnávali, nebylo Vídeňským germanisátorům po chuti, a tudíž mělo s odstraněním ostatních nešvárů na gymnásiích se zahrázdivších též v ohledu tomto zakročováno býti.

Proto vydáno roku 1752 císařské nařízení, aby za učitele na školách gymnasiálních nebyli již dosazováni mladí příslušníci řádů, kteří sami ještě dostatečného vzdělání nenabyli, nýbrž duchovní plně vzdělání a ve vyučování mládeže zkušeni, od nichž zdárné výsledky v oboru tomto lze očekávati. Především vyžadována od učitelů těchto důkladná znalost v řeči latinské a pak i v řeči německé, kteréžto poslední se měla přístě zvýšená péče při vyučování na gymnásiích věnovati; zejména bylo třeba zkoušeti žáky do škol se hlásící, umějí-li pěkně a správně jazykem německým i latinským psáti. O vyučování latině ustanovovalo totéž nařízení, aby počátky grammatiky latinské vykládaly se jazykem německým, v grammatice a syntaxi taktéž musil se diktovati ku překladům do latiny text jen jazykem německým, v němž žáci mimo pensa latinská také úlohy pracovati musili. V prvním náběhu reform těchto pamatovali Vídeňští státníci a osvětáři taktéž jen na pěstění řeči německé, zapominajíce takřka zcela na to, že v dědičných zemích rakouských jsou také jiné řeči národní v obyčejí. Řád jezuitský ochotně vyhovoval požadavkům a nařízením těchto germanisátorů, kdežto piaristé, jak řečeno, brali vždy pilný zřetel na to, aby gymnasiální mládež, péči jejich svěřená, byla vedle latiny též v řeči české vzdělávána; již roku 1735 byla provinciální kapitola jejich ustanovila, aby každá kollej opatřila si potřebné knihy o pravopisu českého jazyka, dokud o stejnost ve vyučování obou řečí zemských nebude od vlády postaráno.

Ale potřeba praktická přinutila vládu Vídeňskou brzo k tomu, aby v zemích českých byla věnována větší péče jazyku českému na gymnásiích, neboť z ústavů těchto vycházeli mladíci v život praktický, kteří se ani slovem ani písmem v jazyku českém nevyznali, což zvláště v úřadech zemských i státních nesnáze způsobovalo. Proto bylo již v patentu ode dne 16. září 1747, jímž se do latinských škol zaváděl „Návod mládeži v jazyku německém“, nedávno ve Vratislavi vydaný, nařízeno jesuitům i piaristům v českomoravské řeholní provincii, aby pamatovali také „vlastního českého jazyka zemského.“ Piaristé činili tak již od počátku působení svého v Čechách a na Moravě a proto se nařízení toto týkalo jen řádu jezuitského, který už z řevnivosti proti piaristům byl vždy ochotným nástrojem centralistů a germanisátorů Vídeňských. Ale i zemská vláda v Praze byla z ohledů praktických nutkána k tomu, naléhati na to, aby se na gymnásiích v Čechách věnovala větší péče pěstění jazyka českého, a odvolávajíc se k tomu, že dříve bylo nařízeno také „zachovávat v zemi český jazyk mateřský“ a že zanedbávání jeho jest „k obecné škodě náboženství a státu“, vymohla toho, že dvorním dekretem ode dne 7. září 1765 byl český jazyk jakožto jazyk většiny obyvatelstva v Čechách a na Moravě zaveden do všech gymnásií jezuitských v Praze i na venkově a že vůbec bylo přísně přikázáno na všech gymnásiích vyučovati češtině. Ale proud tento, českému jazyku příznivý, neměl ve Vídni dlouhého trvání a brzo tam opět zavládl náhled, že má v zemích českých němčina býti co nejvíce šířena, jak se o tom později ještě blíže zmíníme.

Zde uvedeme jen ještě tolik, že příznivějšího onoho proudu pro jazyk český s uznáním hodnou píli použili piaristé, anť provincial jejich Quido Nicht vydal dne 28. ledna 1768 nařízení, v němž se praví: „Ježto z několika dekretů královských vysvítá, že na školách jest také krasopisu a pravopisu jazyka národního učiti, všichni učitelé ať se přičiní, aby žáci v obojím byli pilně cvičeni. A poněvadž obyčejné pravopis jazyka českého skoro byl zanedbáván, jest o to péči míti, aby alespoň těch pravidel — není-li jiných po ruce — bylo šetřeno, která v Komenského Janua linguarum ku konci se čtou.“ Jediné toto faktum, že piaristé na gymnásiích svých užívali spisu „kacíře“ Komenského jakožto knihy učebné, charakterisuje výmluvně libe-

rální jejich směr oproti řádu jezuitskému, který všechny spisy velikého onoho pedagoga českého na index svůj byl dal. Neméně svědčí o revnivosti řádu tohoto proti piaristům okolnost, že jedině oni byli toho příčinou, že při piaristickém gymnásium v Litomyšli roku 1733 zavedené veřejné studium filosofické cis. nařízením ode dne 14. října 1752 bylo zase zrušeno, jelikož vyučování vyšším vědomostem jen na universitě diti se má. Ač i stavové království Českého, řádem piaristickým byvše za to dožádání, vyslovili se v podání svém k císařovně, že pro obecné blaho studium filosofické v Litomyšli jest propěšno a že universitě Pražské není na ujmu, byl přece ústav tento roku 1754 zrušen, jelikož jesuité namluvili kardinálovi Olomouckému a arcibiskupovi Vídenskému, kterak prý piaristé ve vyšších školách učí zásadám pošetilým, ano kacířským, neboť prý zavrženým janse-nismem páchnou. Za to se nezdařilo jesuitům, přiměti císařovnu Marii Teresii, aby piaristům zakázala též učití poesii a rhetorice, naopak bylo jim ode dvora odpověděno, že piaristé umějí v těchto třídách učití jako jiní.

Konečně sluší uvést, že roku 1752 pro gymnásia nařízeno, aby ve třídě V. a VI. bylo mimo poesii a rhetoriku vyučováno také dějepisu a přehlednému zeměpisu, jak to ostatně řád piaristický činil již od roku 1735, kdy mu kapitola provinciální nařídila, aby učitelé na prospěch žáků přičiňovali se do vyučování vetkávati dějiny církevní i světské a každého měsíce zkouškou o prospěchu v nich se přesvědčovati. Obvyklé dosud veřejné přednášení žáků a pořádání her divadelních žáky bylo ale vždy více omezoováno a konečně zcela zakázáno, tak že podobné rhetorické projevy již jen na přednášky při veřejných celoročních zkouškách se omezovaly. Jako na universitách byly též nařízením z roku 1752 a opět dekretem z r. 1754 pro gymnásia upraveny prázdniny celoroční, jež dne 20. září počínaly a dnem posledního října končily, tak že nový školní rok vždy po svátku Věch Svätých zahájen byl. Vrchní dohled na gymnásia byl se strany státu pomenáhlou odnímán představeným a úřadům církevním a svěřen zemské školní komisi, k jejímuž návrhu bylo roku 1761 vydáno nařízení krajským hejtmanům, aby nyní již sami, přiborouce z kněžstva ještě dva visitátory, na počátku každého roku školního na gymnásiích ve svých krajích konali visitaci za tím účelem, aby mladíci ze stavu městského a sel-ského, kteří nemají nadání k studiím akade-

mickým, na školách nebyli trpeni. Tím vším připravována přeměna i gymnásií duchoven-ských na ústavy státní, což po dvou desetiletích na to skutkem se stalo, od kteréž doby gymnásia v království Českém jakožto ústavy státní „královskými“ zvána byla.

Zároveň s reformami, na školách gymnasiálních od roku 1752 zaváděnými, byl učiněn také první krok k zavedení středních ústavů, které povahu nynějších reálných škol míti měly. Ústav takový měl býti zřízen nejdříve na Moravě, neboť u příležitosti vydání živnostenského patentu pro zemi tuto uložila Marie Teresie živnostenskému a továrnickému úřadu v Brně, aby pro veřejný prospěch velice potřebný „strojnický učebný ústav“ co nejdříve byl zřízen. Inspektor Brněnského úřadu živnostenského Ludvík Ferdinand z Rabsteinu vypracoval pro zřízení takovéto školy plán, dle něhož měla tatáž za účel, aby na ní živnostníci theoretickým vzděláním řádného výcviku pro praxi nabyli. Vyučovati se mělo na technickém ústavě tomto arithmetice, měřictví, fysice, a strojnictví, kreslení, účetnictví, a korespondenci, vědám obchodním, dějepisu a zeměpisu v ohledu průmyslovém a obchodním, konečně i nauce o hospodářství polním. Ve větších průmyslových městech moravských měly býti školy podobné zřízeny a sice nejdříve v Brně jesuity a v Mikulově piaristy, načež měly se zavesti též v Jihlavě, v Novém Jičíně, v Olomouci a ve Znojmě. Marie Teresie plán tento dne 26. srpna 1752 schválila, ale dodala, aby se s prováděním téhož sečkalo, až na nich též učitelé odborní stavu světského budou moci býti dosazováni. Těch bylo ale tehdaž v zemích rakouských ještě poskrovnu a jelikož rádcové Marie Teresie nechtěli, aby praktické školy takové byly výhradně duchovním odevzdány, sešlo bohužel s provedení plánu Rabsteinova úplně.

Stav školství obecného v Čechách a na Moravě byl, jak jsme již napověděli, jako ve století XVII. ještě hluboko do věku XVIII. nanejvýš neutěšený a jelikož státní moc, která za Marie Teresie aspoň na vysokých a středních školách vyličené již opravy zaváděla, na školství toto žádného vlivu neměla, zůstávalo totéž proudem nové doby zcela netknuto a teprve v posledních letech panování Marie Teresie činěny též zde některé kroky k nápravě, jak o tom teprve později vyprávěti budeme. Truchlý tento stav škol obecných panoval jak ve městech a městýsech, tak ve vesnicích, ze kterýchžto posledních te-

prve jedna z desíti mohla se školou a učitelem vykázati, kdežto v ostatních mládež vůbec žádného vzdělání školního nedocházela. Ještě v prvních letech vlády Marie Teresie bylo v království Českém jen asi tisíc škol obecných, do nichž sotva 30.000 žáků chodilo. Vrchnosti a obce, kterým péče o školy tyto náležela, nevyhovovaly povinností svým v tom ohledu skoro nikterak, dohled duchovenstva byl rovněž nedostatečný, rodiče pak pokládali školy jen za obtíž a jelikož nucenou docházku dětí do škol nikdo neznal, posílal dítky do školy jen kdo chtěl, kdo nechtěl, nechával je doma. Tak tomu bylo ve městech a ještě hůře na vesnicích, neboť sedlák myslil, že se při hospodářství bez dětí neobejde a že hospodářství jeho zhyne, kdyby své děti do školy posílal. Nebyloť v lidu žádného smyslu pro vzdělání školní a válečné doby v Čechách a na Moravě od roku 1740 skoro po tři desetiletí panovavší tento nedostatek citu pro školu jen ještě zvýšily a zevšeobecněly.

Smutné tyto poměry jeví se již zevně na budovách školních, jež byly na vesnicích, kde vůbec škola stála, nanejvýš chatrné a nedostatečné, neboť obce spíše na kovárně, na pastoušku, na sušárnu neb krému než na školu dbaly. Školní světnice byla obyčejně malá, nízká, špinavá a nezřídka musil učitel s rodinou zpolovice bydleti ve třídě, anť mu skrovná světnička jeho nedostačovala. Ba mnohdy bydlíval a učil učitel v obecné pastoušce společně s pastýřem, jindy zase plahočil se s dětmi školními po státcích, ve kterých se střídavě po týdně učilo, když v obci zvláštního stavení pro školu nebylo. Poněkud lépe bylo tomu na školách v sídlech úřadu vrchnostenského neb vikariátního, kde patronát neb vikář přece více o školu dbali; ale i tu musil se učitel ohlížeti po zaměstnání vedlejším, aby snesitelněji žíti mohl. Proto byl vesnický učitel obyčejně též písařem obecním, dohazovačem při koupích a prodejích, kapelníkem muzik hospodských, tlapačem při svatbách atd., nejčastěji ale zabýval se zděláváním kousku vykázané role, chovem drůbeže, sadařením neb včelařením a pod.

Dosazován byl učitel od vrchnosti patronátní ve srozumění s vikářem, na jejichž milost a nemilost ve všem odkázán byl, a poněvadž tehdejší ústav učitelských nebylo, brán byl za učitele obyčejně vysloužilý voják, jen když trochu čísti, psáti a počítati uměl a vrchnostenského úředníka neb vikáře nakloniti si dovedl. Nejlépe pochodil ten, kdo byl dobrý

muzikant neb zpěvák, a takových bylo tehdejších v Čechách na štěstí dosti, tak že jest jedinou světlou stránkou obecného školství tehdejšího, že učitelé mládež v hudbě a ve zpěvu chrámovém horlivě cvičili, že se v obojím směru tomto země česká již tehdejších proslulou stala. Tím smutněji to při nedostatečném vzdělání sil učitelských dopadalo s ostatním vyučováním, ani lepších škol městských nevyjímaje. Čtení záleželo v pouhém bezsmyslném odříkávání, s krasopisem začalo se teprva ve 3.—4. školním roku, za počty musili ti, kteří se jim učit chtěli, zvláště plátiti. Jediné duchovní dovedli v mládeži cit náboženský probuzovati, ač i z náboženství učilo se všemu nazpamět, aniž se naučenému mnoho rozumělo. Proto vykourilo se mládeži vše naučené zase brzo z paměti a po vyjití ze školy, v níž vůbec žádné kázně nepanovalo, stávala se mládež spustlou a nevázanou, že moc policejní proti ní neustále zakročovati musila.

Hmotné postavení učitelů a jejich „pomocníků“ však bylo v těch časech také podle toho, že se ani jiné výsledky vyučování jejich od nich žádati nemohly. Stálého služného nedostával učitel od vrchností, magistrátů městských a obcí žádného, něbrž byl odkázán na tak zvaný sobotáles, jež si týdně musil od rodičů školních dítek sám vybírat, což mu mnoho zlostí a mrzutostí způsobovalo, tak že málo kdy ku svému přišel. Za služby varhannické dostával i ve městech ročně jen 20 zl., za zpívání na kůru několik grošů, za práci písařskou ročně 3—5 zl. a za čtvero suchých dnů po 1 zl. Mimo to dostával od obce několik sáhů dříví k palivu a směl desetkrát v roce od sousedů tak zvané „koledy“ vybírat. Mimo to mohl při svatbách a pohřbech vyhrávati a také muziku v hospodách řídit, což arcí nejvydatnějším důchodem jeho bylo, ale k vážnosti stavu učitelského nikterak nepřispívalo. Mimo to poskytovala obec učiteli nějaký kus role k užívání a kde toho nebylo, dostávalo se mu posnopného a to z lánu ovsa a žita 4 snopy. Všecky stálé požitky učitele vesnického na penězích nečinily však ročně nikde ani 50 zlatých a také ve městech nebyly o mnoho vyšší, ale i tu nalezaly se při vši nedostatečnosti své přece jen ve stejném poměru ke stupni vzdělání a působnosti sil učitelských.

K nápravě bedných těchto poměrů školství obecného, jež jsme tuto jen k doplnění celkového obrazu školství tehdejšího v Čechách uvedli, dlouho ještě nedošlo a teprva v po-

sledním desetiletí panování Marie Teresie učiněny byly též v oboru tomto první kroky k opravám.

Poměry církevní. — Blouznivci náboženští.

Jakkoli Marie Teresie byla pravověrnou dcerou církve katolické, přece jí horlivost náboženská a vrozený cit lásky a plné oddanosti k víře zděděné nevadily v tom, sledovati vůči stolici papežské tutéž neodvislou politiku státní, jaká již za obou předchůdcův jejích zachovávala byla. Také jí šla absolutistická moc státní výše než moc stolice papežské, s níž se proto po celé panování své neustále v napjatém poměru nalezala, tak že od listopadu roku 1744, kdy rakouský vyslanec hrabě Josef Thun Řím opustil, po několik let ani diplomatického zástupce při papežském dvoře neměla. A když později mezi Vídní a Římem zase poněkud příznivější poměr docílen byl, musil se papež ku mnohým ústupkům odhodlati, jejichž povolení jen vítězství státní moci znamenalo. Hlavní ústupek záležel v tom, že papež Benedikt XIV. k návrhu císařovny svolil ke zrušení 24 svátečních dnů v roce, které dosud v zemích rakouských a tudíž i českých slaveny byly a o kterých přistě každá práce, vyjma robotní, dovolena byla. Také správa jmění církevního byla podřízena moci státní, zaveden vliv úřadů na rozhodování duchovenských soudů v záležitostech manželských, zrušeno úplně právo asylní a odstraněny všechny obyčejy církevní, které příležitost k pověrčivosti lidu zavdávaly.

Všecko toto vystupování státní moci zakládalo se jen na sledování osvětářských zásad tehdejší doby, jimž rádcové Marie Teresie ve svých směrech absolutistických a centralizačních holdovali, kdežto ona sama církvi katolické bezvýminečně oddána zůstávala. Již nechť její proti židům a protestantům nepřipouští domněnky, že by byla kdy chtěla vyznače církve katolické v něčem obmezovati; reformy v oboru duchovenském zaváděné směřovaly jen k vyvýšení moci státní, nějaké přízně k jiným vyznáním náboženským nebylo v nich ani stopy. Jak příkře Marie Teresie chovala se k židům v zemích českých, o tom jsme již dříve vypravovali, a podobně přísně za vlády její nastupováno proti nekatolíkům, jak dále ještě sdělíme. A přes to vše obmezována moc duchovenská za celé panování Marie Teresie vždy více, tak že vlastně tato

zbožná a horlivá dcera církve položila základ ke všem pozdějším reformám císaře Josefa II.

Pokud se zemí českých týkalo, prováděly se v těchže tytéž zásady a reformy, které panování Marie Teresie dodávají rázu, jak jsme jej tuto všeobecně nastínili. Zejména přísné nastupování proti židům a nekatolíkům v zemích českých jest důkazem, kterak mladé panovnické záleželo na provedení jednotnosti víry, totiž víry katolické, ve kterémžto ohledu mohla se ovšem nadíti horlivosti duchovenstva katolického, které jí jinak při ostatních reformách jejích činnou i trpnou opposici projevovalo. Pražský arcibiskup hrabě Mauric Gustav Manderscheid byl již po sedm let po nastoupení Marie Teresie na trůn v Čechách co nejúčinněji pro jednotnost víry působil a také v prvních dvou letech vlády její četnými výnosy svými o zvýšení působnosti instituce krajských misionářů, o vykořeňování kacířství a pověrčivosti v lidu, o poučování téhož kněžím v kázáních a duchovenských cvičeních se přičiňoval. Ale neomluvitelné chování se jeho k bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi v prosinci roku 1741 zbavilo jej na mnohá léta přízně Marie Teresie, tak že vypovězen byv ode dvora a zbaven práva, vstavit korunu Svatováclavskou na hlavu mladé královny, nemohl působiti proti krokům státní moci na obmezení moci duchovenské, jež také v Čechách prováděny byly.

V zátíši svém na zámku Břežanském, nedaleko Prahy ležícím, musil mlčky přihlížeti k tomu, kterak z Vídně nařízeno bylo, že žádná bulla papežská nesměla bez svolení panovnice prohlašována býti, kterak řádům žebravým bylo všeliké sbírání almužen zakázáno, zakupování statků duchovenstvem světským i řeholním od svolení císařovny odvislým učiněno; kterak biskupská pravomocnost v záležitostech manželských byla na církevní obor obmezena a dosažení církevního úřadu od studií v rodné zemi odvislým učiněno. Také ukládání církevních a nadačních peněz na úrok bylo dohledu státní moci podrobeno a nedovolená dříve visitace cizích představených řádů v zemi nyní připuštěna; dále zakázáno užívati trub a bubnů v kostelích a čeledi křesťanské nedovoleno sloužiti židům v dny nedělní. Tím vším zasahovalo se v dosavadní pravomocnost duchovenskou a zároveň jí ukládáno též mnoho prací světských, zejména spolupůsobiti při provádění zákonů a nařízení vládních. Ano i ve věci vnitřní správy církevní vměšovala se vláda světská, jak to dokazuje nařízení

Marie Teresie ode dne 10. března 1753 o zachování přísného čtyřicetidenního postu, za kteréhož prý arcibiskup příliš častá povolení k požívání masitých pokrmů vydává. Rovněž zakázáno dekretem ode dne 31. ledna 1756 rakve s mrtvými těly do kostelů nositi a při nich mši sv. sloužiti. Tím snižována správa duchovenská ve městech a obcích na stupeň zřízení byrokratického, jaké již také ve všech ostatních oborech veřejné správy zemské i státní zavládlo.

Všemu tomuto zasahování státní moci v pravomoc duchovenskou arcibiskup hrabě Manderscheid již proto nijak se nevzpíral, aby nemilost panovnice proti sobě ještě více nevzbuzoval; naopak činil vše, aby sobě ztracené přízně její zase dobyl, čehož po plném desítiletí konečně také dosáhl, když byl hlavně k tomu se přičinil, že stavové čeští desítiletý reces bez opposice přijali a proti zrušení nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze nižádných námitek nečinili. Takž působily též osobní pohnutky k tomu, že důležité oba tyto státní akty mohly v Čechách tak snadno a rychle býti provedeny, když i primas království Českého z příčin osobních je podporoval a všelikou opposici proti nim seslaboval. Jinak podařilo se arcibiskupovi v oboru správy duchovenské docílit úspěchů, o něž se byli předchůdcové jeho marně zasazovali. Šťastně totiž provedl u stolice papežské dlouholetou při o domnělé exemci českých klášterů benediktinských, neboť roku 1757 rozhodl papež Klement XIII. zvláštní bullou, že české kláštery benediktinské netvoří žádné samostatné kongregace, že opat Břevnovský nepožívá práva, zvátí se generálním visitátorem, rovněž i žádné soudní, od arcibiskupa neodvislé pravomocnosti, že tudíž i ostatní opatové řádu benediktinského žádné exemce nemají a že volba opata Břevnovského potvrzení arcibiskupa Pražského podléhá. Rovněž provedl arcibiskup, že též velkopřevorovi řádu maltézského nepovolena exemce, které se též pro fary řádu svého v Čechách domáhal, neboť k námitkám arcibiskupovým byl papežským breve ode dne 31. března 1753 i tento nárok zamítnut a rozhodnutí papežovo později i dvorským dekretem potvrzeno.

Zvláštní nesnáze měl arcibiskup s kolegiatní kapitolou Vyšehradskou, jejímž děkanem byl od 18. listopadu 1749 známý historik Jan Berghauer, který dosednuv na svůj úřad, jako znalec církevních dějin českých počal se ihned domáhati starobylých

práv i výsad své kapitoly. Především naléhal na to, aby exemce, kterou byl papež Bonifác IX. roku 1396 kapitole Vyšehradské udělil a která po válkách husitských v zapomenutí přišla, opět byla obnovena, proti čemuž ale arcibiskup protest do Říma zaslal. Dále nechtěl Berghauer připustiti, aby od arcibiskupa v obci Vršovicích dosazený misionář působil též v okrese duchovenské pravomocnosti Vyšehradské, neboť lid tamní prý jest vyhrazen z arcibiskupství, a děkan prý jest ve svém kostelním okrese jediným ordináři. Když pak papež Benedikt XIV. na rok 1751 ustanovil pro církev léto milostivé, pořádal děkan Berghauer příslušné pobožnosti církevní na Vyšehradě teprv tehdy, když v Praze již skončeny byly; to se opakovalo i za milostivého léta r. 1759, kdy arcibiskup i zemskou vládu a krajský úřad, ač zase marně, k zakročení vyzval, aby slavnosti církevní na Vyšehradě současně s Pražskými byly pořádány. Neméně vzepřel se děkan Berghauer roku 1753 rozkazu arcibiskupovu, aby druhý díl svého velkého spisu o sv. Janu Nep. dříve konsistoři k censuře předložil; děkan na to ostrým listem světícímu biskupu Vokounovi odpověděl, že knihu podá k posouzení pouze Svatému Otci, ten že jest jediný představený jeho, nikoli pak konsistoř Pražská, ani který jiný biskup po celé církvi. Revnivost mezi oběma duchovními hodnosty dosáhla pak vrcholu, když papežský vyslanec ve Vídni arcibiskup Serbelloni splnomocnil děkana Vyšehradského, aby od nově zvoleného opata Břevnovského Fridricha Grundmanna přísahu vzal a jej instaloval, což děkan Berghauer dne 2. května 1752 slavně vykonal. Konečně nepřipustil neohrožený děkan i přes rozkaz vlády zemské roku 1754 arcibiskupskou visitaci na Vyšehradě, kterou měl biskup Vokoun vykonati, a skutečně také k visitaci nedošlo. Příznivější průběh měl proces arcibiskupův s kapitolou Vyšehradskou v Římě, neboť roku 1762 papež Klement XIII. prohlásil bullu papeže Bonifáce IX. o exemci Vyšehradské za neplatnou, ať prý ji papež též roku 1403 sám zase odvolal. Dne 23. dubna 1763 povolila Marie Teresie, aby bulla papeže Klementa XIII. o zrušení výhrady kapitoly Vyšehradské byla veřejně prohlášena, což se také dne 9. června téhož roku stalo. Konce procesu tohoto se však děkan Berghauer již nedočkal, ať byl dne 22. března 1760 život dokonat. Zvláštní úmluva, mezi kapitolou Vyšehradskou a stolicí arcibiskupskou před konsistoří Pražskou dne

18. července 1764 sjednanou, byl konečně dlouholetý tento spor ve prospěch arcibiskupův urovnán.

Arcibiskup hrabě Manderscheid dožil se také posledního rozkvětu řeholních řádů v Čechách. Již roku 1736 byl podporoval přesídlení konventu celestinek z Hradiště Choustníkova do Prahy, kdežto dědic zakladatele konventu tohoto hrabě František Karel Sweerts-Spork roku 1739 v Konojedech (v diecési Litoměřické) nový klášter servitský založil. Také nová kongregace řádová byla do arcibiskupství Pražského uvedena a sice „anglických panen“, kterou byla roku 1620 Angličanka Marie Wardova s jednoduchými sliby dle řádu sv. Ignáce pro výchovu a vzdělávání mládeže ženské zřídila. Dosud měla kongregace tato v zemích rakouských pouze dva domy klášterní a sice ve Sv. Hippolytu a v Křemži; r. 1745 zdědil řád po hraběnce Marii Teresii Auerspergové značný odkaz, následkem čehož představená řádová hraběnka Marie Karolina Asseburgová vyžádala si svolení císařovny, aby mohla z odkazu toho nový klášterní dům v Praze zříditi. Již v roce následujícím otevřela v Menším městě Pražském nový ústav anglických panen, pro nějž byla v Karmelitské ulici zakoupila starobyrou budovu (kde se nyní německé gymnásium Malostranské nalézá). Taktéž roku 1746 zřídila hraběnka Karolina Justina Schönkirchová nový klášter Alžbětinek v Kadani a o čtyři léta později založila dobrodějka ze stavu měšťanského M. Čebišová residenci řádu kapucinského na Mělníku, kterýž příklad následovala později též městská obec v Jáchymově, zřídíc podobnou residenci u tamního poutnického kostela Maria-Sorg. Řád piaristův, podporován jsa několika dobrodinci, mohl si roku 1752 zříditi v Novém městě Pražském řádovou kolej sv. Josefa na rohu Panské ulice a Příkopů, kdež dosud působí; roku 1759 založili zbožní občané v Brandýse nad Labem residenci pro piaristy, kterou bohatá měšťanka Magdalena Budínská tak štědře nadala, že řád při ní hlavní školu vydržovati mohl. Po třech letech na to zřídili též měšťané v Budějovicích kolej piaristickou s gymnásiem a roku 1763 hrabě Josef Kinský povolal piaristy do města Hajdy, kde jim občanstvo též správu fary městské svěřilo. O něco později zřízeny piaristům kolleje od obcí městských v Mostu, v Berouně a v Doupově, kde řád o povznesení obecného i středního školství tamního horlivě pečoval. Konečně založila hraběnka Benedikta Čejková z Olbra-

movic roku 1763 residenci řádu františkánského na Skalce u Mníšku. Také zmíniti jest se o tom, že při kapitole Svatovítské čtyři nová místa kanovníků, již u příležitosti slavnosti svatořečení Jana z Pomuku roku 1729 založená a proto jména nadačních míst svatojanských nesoucí, za Marie Teresie roku 1746 v život uvedena byla.

Zakusiv veškeré strasti válek v Čechách o dědictví rakouské vedených, při nichž pokladna arcibiskupská, jako veškeré ostatní duchovenstvo světské i řeholní, musila střídat se vojům nepřátelským nezměrné dávky peněžitě odváděti, a za nichž také všechny statky arcibiskupské nanejvýš spustošeny byly, dočkal se arcibiskup Manderscheid sice toho, že byl po roce 1750 od císařovny Marie Teresie zase na milost přijat, ale přes to ustanoven mu cis. rozhodnutím ode dne 4. listopadu 1752 Pražský kanovník Antonín Přichovský svob. pán z Přichovic*) se svolením papeže Benedikta XIV. za koadjutora, který od té doby vlastní správu arcibiskupství Pražského vedl. Hodnota tento těšil se pro svou učenost a výtečné vlastnosti přízni papeže i císařovny v té míře, že Svatý Otec udělil mu současně titul arcibiskupa z Ěmesy a propůjčil mu právo nástupnictví po hraběti Manderscheidovi na arcibiskupství Pražském; Marie Teresie pak jmenovala jej roku 1753 též biskupem v Hradci Králové a to již za týden po úmrtí tamního biskupa hraběte Josefa Vratislava z Mitrovic, jen že mohl se svolením papežovým i dále úřad koadjutora v Praze zastávati. V krátkce na to povýšila jej císařovna ve stav hraběcí, jež i bratrovi jeho a potomkům téhož udělila; dne 10. listopadu 1755 dal se hrabě Přichovský i za probosť kapitoly Svatovítské zvoliti, kteroužto hodnost zastával ještě po dvě léta, když již na arcibiskupském stolci seděl.

Od té doby, kdy mu koadjutor Přichovský ustanoven byl, držel se arcibiskup Manderscheid již dokona v ústraní, přebýváje větší část roku na arcibiskupském zámku v Břežanech, kde se mu tak velice zalíbilo, že ke statku tomuto od rodiny Sterneggův za 217.000 zl. přikoupil panství Dobřejovické se statky Kamenicí, Šulicemi, Psáry a Teptínem, jež v panství Břežanské spojil, odkávav je

*) Pocházel ze starobylého rodu českého, jehož původním sídlem byly Přichovice, ves a tvrz v kraji Klatovském. dle které se již roku 1430 páni z Přichovic psali. Roku 1817 též rod v Čechách vymřel.

v poslední vůli své arcibiskupství Pražskému, při čemž si vyžádal, aby totéž v jazyku německém na památku jména jeho panstvím Manderscheidským nazýváno bylo. Již dříve byl také statek Onšov v kraji Tábořském ke statkům arcibiskupským přikoupil a mimo to vynaložil značných sum na opětné opravení chrámu Svatovítského na Hradčanech, který byl při oblehání Prahy od Prusův roku 1757 děsných spoust utrpěl. Dále zůstavil pro arcibiskupství Pražské nezapomenutelnou památku tím, že veškerý fundus instructus na všech panstvích arcibiskupských, jež byl po čas dlouhého života svého z vlastních prostředků pořídil, arcibiskupské stolici odkázal, jejímž majetkem dodnes zůstává. Přestáv ještě všechny hrůzy války sedmileté, která z největší části na půdě české vedena byla, dokonal v Pánu dne 19. července 1763 u věku 88 let a pochován jest ve chrámě Svatovítském, kdež vedle oltáře sv. Kříže pod mramorovým náhrobkem odpočívá. Arcibiskup hrabě Manderscheid, jenž nerozvážným svým politickým činem z roku 1741 pozdější neutěšený osud svůj sám si připravil, proslavil se jinak svou dobročinností; obzvláště mnohé chudé kostely podporoval a náčiní posvátná jim zjednal, chudina Pražská pak povždy v něm ctila štědrého dobroděje. Světicími biskupy za vlády jeho byli Zdeněk Chřepický z Modliškovic († 1755), Václav Vokoun († 1757), hrabě Emanuel Arnošt z Waldsteina, jenž roku 1759 povýšen jest na biskupství Litoměřické, a Jan Ondřej Kaiser ryt. z Kaisernu, jenž zůstal v Praze až do roku 1775, kdy jej Marie Teresie jmenovala biskupem v Hradci Králové. Koadjutor hraběte Manderscheida Přichovský stal se nástupcem téhož na arcibiskupském stolci Pražském císař. dekretem ode dne 26. října 1763 a pallium arcibiskupské odevzdal mu papež Klement XIII. v Římě dne 19. prosince 1763. Slavný vjezd svůj do Prahy konal nový arcibiskup dne 12. května 1764 a nastolen byl v chrámě Svatovítském dne následujícího. Plných třicet let osedl na arcibiskupském přestolu Pražském, pročez působení jeho v úřadě tomto teprv později dolíčíme, až dějiny církve katolické v Čechách za druhé polovice panování Marie Teresie vypisovati budeme.

Na biskupském stolci Kralohradeckém seděli té doby: hrabě Jan Josef Vratislav z Mitrovic, jež byl ještě císař Karel VI. roku 1733 v úřad tento dosadil a za něhož obdržel katedrální kostel sv. Ducha

v Hradci Králové od papeže Klementa XII. tělo sv. Klementa mučenníka; biskup tento rozmnožil majetek biskupství přikoupením statků Zájezdeckého a Roubovického a při smrti své roku 1753 veškerý majetek svůj odkázal katedrále sv. Ducha, o jejíž výzdobu mnoho byl pečoval. Nástupcem jeho stal se hrabě Antonín Petr Přichovský, který však jsa zároveň koadjutorem arcibiskupa Pražského hraběte Manderscheida, nemohl se o vlastní diecési svou mnoho starati, a konečně roku 1763 Olomouckým kanovníkem baronem Heřmanem Blümegenem nahrazen byl; ten však stále neduživ jsa, oblíbil si raději sídliti v Brně a jmenoval již r. 1767 kapitoliho děkana hraběte Matiaše Chorinského zastupcem svým v Hradci Králové, načež roku 1774 v Brně život svůj dokončil; nástupcem jeho jmenovala Marie Teresie Pražského světicího biskupa Jana Ondřeje Kaisera z Kaisernu, který však úřad svůj jen rok zastával; zemřel v Hradci Králové dne 5. května 1776. Za správy hraběte Chorinského zakusilo biskupské sídlo Hradecké všechny hrůzy a spousty války sedmileté, v červenci roku 1762 pak bylo od Prusů kladeným ohněm vypáleno, čímž Hradec Králové na půl milionu zlatých škody utrpěl.

Biskupský stolec Litoměřický zaujímal od roku 1733 Mauric Adolf vévoda Saský, pocházející z vedlejší větve kurfiřtského rodu saského; ve věku čtrnácti let přestoupiv v Uhrách od víry luteránské ke katolické, byl ode dvora Vídenského již v mládí bohatými prebendami v říši německé nadán. Roku 1731 jmenoval jej císař Karel VI. biskupem Kralohradeckým, načež o dvě léta později byl v téže církevní hodnosti do Litoměřic přeložen. Žil ale ponejvíce u dvora Vídenského a Dráždanského, dávaje diecési Litoměřickou spravovati svým generálním vikářům, sám pak žil tak okázale, že r. 1746 v konkurs upadl. S kapitolou Litoměřickou měl pro své pánovité a příkré vystupování stálé spory, na začátku sedmileté války roku 1756 uchýlil se na křižovnické proboštství v Hoře sv. Hippolyta na Moravě, kde dne 20. června 1759 zemřel; pozůstalost jeho daleko nestačila k uhrazení jeho velkých dluhů. Nástupcem jeho jmenovala Marie Teresie kanovníka Svatovítské kapitoly v Praze hraběte Emanuela Arnošta Waldsteina, který byl též děkanem ve Staré Boleslavi a pak i světicím biskupem se stal. Slavný vjezd jeho do katedrály Litoměřické dál se dne 19. března 1760

a působnost jeho v diecési Litoměřické, k níž za něho ještě kraje Žatecký a Bolešlavský připojeny byly, zanechala ve všech oborech nejskvělejší památku; zarmoucen byl však novotami v oboru církevním za posledních let Marie Teresie a hlavně za doby Josefské zaváděnými, neboť teprv roku 1789 u vysokém věku v Litoměřicích život svůj dokonil. Náhradou za zrušení četných klášterů mu bylo, že za biskupování jeho v diecési Litoměřické neméně než 82 nových far zřízeno jest.

Všichni tito církevní hodnostové země české měli co zápasiti se zmáhající se agitací tajných nekatolíkův českých, již protestantská propaganda pruská vždy zjevněji a účinněji podněcovala. Vypravovali jsme již, kterak z Pruska byli do Čech a do Moravy za vlády císaře Karla VI. vysíláni jednatelé, aby poddaný lid přemlouvali k vystěhování se do Pruska, by písčité pustiny braniborské byly zalidněny, kdežto lehkověrnému lidu českému se namlouvalo, že jen proto tak se děje, aby víra jeho, v Čechách potlačovaná a tresty stíhaná, v Prusku plně svobody došla. Ujařený lid český, chtěje se jednak jha poddanství zbaviti, jednak víru od husitských a bratrských otcův zděděnou zachovati, bral lákavé sliby pruských jednatelův za bernou minci a v davech ubíhal z vlasti do Saska a Braniborska, odkud pak čilejší jednotlivci z vystěhovalcův těchto potají docházeli zase zpět do rodných krajův českých a moravských, aby další soudruhy přes hranice lákali.

To se opakovalo v míře mnohonásobné, když pruský král Fridrich II. proti Marii Teresii válku zdvihl a roku 1741 ze Slezska též do Moravy a do Čech vpadl. Tu již zcela veřejně přicházeli zejména do Hradecka, Chrudimska a Čáslavska pruští agenti, kdežto čeští vystěhovanci vraceli se do vlasti, klamajíce lid, že prý král Fridrich přináší Čechům svobodu náboženskou, tak že by jej tajní nekatolíci čeští jakožto osvoboditele svého měli vítati, jako to byli protestanté ve Slezsku činili. A skutečně podařilo se těmto spronevěřilým synům vlasti prostý lid selský ve východních krajích Čech oblouditi tou měrou, že ke králi Fridrichovi choval největší sympatie a ve vojsku jeho žádného nepřitele nespatořoval. Jedním z předních emisařův pruských v těch letech byl český vystěhovalec Kristian Litochleb, z dědiny Morašic na Litomyšlsku do Pruska uprchlý, který byl známou žádost emigrantův českých

k říšskému sněmu v Řezně roku 1735 spolupodepsal. Zároveň s vojskem pruským přibyl do Čech, všude rozdávaje knihy evangelické a lid ku stěhování se do Pruska přemlouvaje. Neméně horlivým agitátorem pruským byl zmíněný již duchovní protestantský Jan Liberda, ježž král Fridrich se šesti jinými náhončími do Čech vyslal, aby tajné nekatolíky české k vystěhování se do Slezska vybízel. Udělil mu název inspektora veškerých obcí českých a Liberda počínal si v úřadě tomto tak horlivě, že přes dva tisíce osob vystěhovalo se r. 1741 a 1742 z Čech do Slezska a do Braniborska; jen brzká smrt Liberdova (zemřel dne 9. srpna 1742) překazila tuto působnost jeho, která však od jiných byla dále prováděna tak účinně, že do roku 1756 jen v marce Braniborské přes 50.000 lidí z Čech a Moravy přibýlo.

Rozumí se samo sebou, že takovéto ubíhání lidu z Čech a z Moravy do ciziny nemohlo býti Marii Teresii a úřadům jejím lhostejné a proto hned po odchodu nepřátelských vojsk z Čech zakročováno co nejprísněji proti všem podobným agitacím a původcové jejich krutě trestáni. Emigrant Václav Bořek, jenž při svádění lidu na Hradecku dopaden jest, byl v Hradci Králové roku 1741 oběšen a mnoho jiných spoluvinníků buď žalářem stěháno neb do Uher a do Sedmihradska k nucené práci vyvezeno. Všude pátráno zase po knihách kacířských, faráři a misionáři měli opět plné ruce práce s vyhledáváním tajných nekatolíků, kterých i přes všecku emigraci nejen ve východních, ale i ve středních a západních Čechách stále ještě do tisícův zůstávalo. K velikému úžasu vrchností duchovenských i světských jevílo se, kterak vpád pruského vojska do Čech r. 1742 vzbudil vědomí tajných nekatolíků a netušeným způsobem rozmnožil řady jejich, které i nejkrutějšími prostředky nebylo více lze ztenčiti. Vášnivost náboženská, tajnými agitacemi z ciziny stále podněcovaná, nahražovala každého odsouzeného neb k deportaci vyvezeného souvěrce sterými jinými přívrženci, zvláště když nový vpád pruského vojska do Čech r. 1744 všecky naděje českých nekatolíků znovu oživil a již jisté se zdálo, že jako Slezsko též království České majetkem protestantského krále pruského se stane.

Vítězný postup maršála Trauna nedal na štěstí k tomu dojiti, král Fridrich II. musil z Čech nečestně prchat, ale přes to vše nebyla tímto úspěchem zbrání Marie Teresie

přivoděna též změna ve smýšlení tajných nekatolíkův českých, kteří působením protireformace, již přes sto let trvajícím, všeho vědomého spojení s církví evangelickou a bratrskou zbaveni byvše, již jen v neurčitých mátohách o věcech náboženských se potáceli a konečně i protismyslným vlivům se podrobili, jen když tytéž v odporu s církví katolickou se nalezaly. Tak hluboce pokleslé bylo vědomí náboženské v nižších vrstvách lidu selského, že snad i hlasatelé víry mohamedánské byli by v něm vlídného sluchu došli, kdyby jen byli příležitost měli, též do Čech propagandu svou zanáseti. Aspoň víra blouznivců těchto v brzké příští mesiáše marokánského, která již v krátkce na to v celých východních Čechách mezi tajnými nekatolíky zavládla, jest výmluvným důkazem pobloudivlosti ducha, jaká v polovici minulého století v Čechách panovala.

Jen tímto stavem věcí dá se vysvětliti, kterak mohla za těch dob v Čechách vzniknouti též sekta, která s křesťanstvím již málo co společného měla a zřejmě k židovstvu se přichylovala. Podobného cosi nebylo v Čechách ještě nikdy slýcháno, ač jsme ve vlasti české čítali sekt náboženských do set; s israelity se však dosud nižádná nebyla v ničem spojovala a teprve netolerantní době za prvních let panování Marie Teresie bylo zůstaveno, aby též tomuto výstřelku náboženské blouznivosti vznik dala. Vlastní původ této židovsko-křesťanské sekty zůstával všem novějším badatelům neznám, poněvadž nebrali zřetel k událostem, jež po vypovězení českých židů ze země roku 1745 následovaly. Tímto rokem je také určitě zjištěna doba původu „israelitův českých“, o níž se badatelé dosud taktéž shodnouti nemohli, hádajíce na léta od roku 1743 do roku 1750, ba ještě později. Výsledky badání vlastního jak o příčině vzniku této sekty tak i o době tohoto vzniku v následujícím doložíme.

Nekatolíčtí blouznivci čeští, po více než celé století o biblí a jiné knihy náboženské odírání, což za Marie Teresie v letech 1743 a 1744 s novým úsilím od misionářů prováděno bylo, spatřovali při tom, že židům ponechává se bez závady Starý Zákon, který taktéž jsa slovem Božím, musil též od nich za písmo svaté jako Nový Zákon pokládán býti. Z toho povstal první styk blouznivců náboženských se židy, že nemajíce vlastních písem svatých, vypůjčovali se od židů Starý

Zákon, v něm hloubali a v tajných svých z něho předčítali. Že mezi židy odjakživa jest dosti horlivcův, kteří pro vyznání mezi křesťany rádi proselyty dělají, se jsme již roku 1689, když Pražští židé po vyhoření města svého mezi křesťanskými rodinami přebývali, jež pak ku přestoupení na víru israelitskou přemlouvali, tak že tomu i tehdejší arcibiskup Pražský i král, mistodržicích důrazně zakročiti nechtěli. Rovněž počali též roku 1743 a 1744 i židé na nevzdělané nekatolíky české převáděním působiti, aby ne-li dokona k židům přestoupili, tož přece aspoň některé ot víry židovské za své přijali. Reči te nezůstaly u lidí obmezeného ducha, kteří te největší část všech náboženských blouznivců v Čechách tvořili, bez účinku, tak že počkové tito za nedlouho skutečně mnohé ob židovské zachovávatí počali; nepožívali vepřového masa, světili místo neděle se jakožto sabbat, poněvadž i Bůh sedmého po stvoření světa odpočíval, ano nečítky své více křtít, a přidružovali se k židovským obyčejům vždy více.

Avšak přední příčinu ku vzniku isrlitské sekty české zavedla Marie Teresie sama, když roku 1745 veškeré židy z Habsburské říše i země české vypověděla. Vylíčili jsme již, kterak nedůsledně bylo při vykonávání tohoto postupováno, jak zpočátku byl židům pobyť na venkově povolen, jak se později zase do Prahy a do měst vrátiti a jak za k nim musili je zase vykliditi. Tím se stalo, že množství židů městských uchýlilo se do vesnic, kde jim lid vesnický přístřeší poskytl a dobrý plat jim všechny potřeby životní činil. Tyto přímé osobní styky židů s lidem vesnickým, počaté od jara roku 1745, daly horlivcům židovským zase podnět k vyhlášení, že křesťany k israelitské přivábiti se snažili. Jelikož, řečeno, mezi prostými blouznivci nekatolíky byl Starý Zákon nyní horlivě čten, nak se titíž snadno ku starozákonnímu výkladu přiklonili, že není Boha kromě Jehovy, čímž popřeli božství Ježíše Krista a vůbec víru v Trojici, tak že poplavení tím lidé již do všeho spojení s křesťanstvím se zhroutili. Jen obřad obrízky dělil je ještě od židů, ale i příkaz téhož vyhledali si v knize starozákonních a začali se témuž nejen na svých dětech, ale též sami na sobě podrobovati. Bylo to již přímo šílenství náboženské, působené bezohlednou protinaturou.

mací, jejíž neblahé účinky nyní též fanatikové židovští pro sebe vykořisťovati dovedli.

Hlavním takovýmto agitátorem byl rabín v Novém Bydžově Mendel, který v působení svém na tajné nekatolíky v okolí Bydžova, Chlumce, Králové Hradce i Králové Dvora tak horlivě si počínal, že na sta přívrženců pro „českou sektu židovskou“ získal. Ti konali tajné schůze, v nichž byla jak na nekřtěných pacholátech tak na dospělých obrízka vykonávána a jiné obřady židovské prováděny. Nejčilejším spolupracovníkem Mendlovým byl Jan Pita, krejčí ze vsi Chudonic, poddaný města Nového Bydžova, který mezi prostým lidem venkovským nejvíce přívrženců pro novou sektu židovskou získal a v zásadách jejích je vyučoval. Působení toto dalo se již za vpádu Prusův roku 1744, kdy úřadové zemští a státní nemohli řádění toto již v zárodku utlumovati, a pokračovalo se v něm ještě více roku 1745, kdy vypovězení z Prahy židé po venkově ce nejvydatněji v něm se účastnili. Tu vzrůstala sekta, vůbec již „českou sektou židovskou“ nazývaná, do tisícův a nemohla tudíž ujíti pozornosti úřadů duchovenských, neboť mnoho novorozených dítek nebylo ku křtu přinášeno a docházely zprávy, kterak mnoho lidí požívání masa vepřového se zdržuje, sobotu světi i jiné obřady a obyčeje židovské zachovává.

Hospodářský správce města Nového Bydžova, přised na stopu tomuto blouznění náboženskému, udal to děkanu Escherichovi a tento opět krajskému hejtmanovi Hradeckému baronu Vančurovi z Řehnic, který bez odkladu rozsáhlé vyšetřování zavedl a z výslechu obviněných osob seznal, že rabín Mendel a krejčí Pita jsou hlavními původci nové sekty. Oba byli u vazbu vzati a do Králové Hradce dopraveni, kde proti nim hrdeční pře zavedena jest; z ostatních sektářův byli mnozí k obecnímu dílu odsouzeni a ostatní po učiněném vyznání víry na svobodu propuštěni, avšak duchovní správce musili na ně přísný dozor vésti, aby opět v bludy své neupadli. Současně vysláni dva misionáři do krajů, kde se byla sekta židovská rozmohla, aby lid zase ku pravé víře přiváděli, a kdo nechtěl vyznání křesťanské složit, byl uvězněn, aby dalšího trestu vyčkával. Takovýchto zatvrzelců byl tak značný počet, že jimi byla v Bydžově, v Hradci Králové, v Jaroměři, ve Dvoře Králové a v jiných městech všecka vězení přeplněna. Proto trvalo vyšetřování všech jatyých sektářův těchto jak soudem církevním,

tak soudem světským po celý rok 1746 a 1747, načež šest hlavních sektářův odsouzeno jest hrdla, mnoho jiných pak — mezi nimi též ženské — k žaláři neb k nucené práci na veřejných silnicích v železích. Rabín Mendel a krejčí Pita byli taktéž odsouzeni ku smrti a sice měl tento poslední dle rozsudku Pražského soudu appellačního ode dne 30. ledna 1748 „jiným ku příkladu a postrachu, sobě pak k dobře zasloužilému trestu hned po vyvedení ze šatlavy před domem radním na hovězí kůži vložen, do ní zašit, a až na popravní místo koněm šmejkán, pak po vytažení jazyka týlem na hranici vložen a tak za živa spálen býti.“ Krutý tento rozsudek byl na ubožáku, který byl působením misionáře P. Koniáše ze všech bludů svých pokání činil, ale vousy, tehda jenom židům obyčejné, si přece podržel, dne 18. prosince 1748 v plném znění vykonán*).

Poprava bludaře Pity dala se v Novém Bydžově, kdežto rabín Mendel byl odvezen z Hradce do Prahy a zde po dlouhé vazbě dne 7. března 1750 taktéž upálen. Vedle zmíněných šesti sektářův byl dále v Hradci ovčák Václav Vacek dříve stat a pak upálen, Lidmila Bourová tamže stat a spálena, kdežto muž její Jan Boura, sedlák z Lužce, umřel v Praze před dokonáním vyšetřování, načež mrtvé tělo jeho v kůži na popraviště vlečeno a spáleno. Všickni odsouzení, kteří vyznání katolické víry učiniti se zdráhali, byli dne 3. prosince 1748 od Hradeckého biskupa hraběte Vratislava z počtu věřících vyloučeni. Tato exkomunikace z církve týkala se také všech k žaláři, ke káznici, neb k jiným trestům odsouzených, kteří se židovských bludů svých odřici nechtěli; ale i ti, kteří ve vazbě pokání činili, nebyli trestů svých zbaveni a teprva později císařovna některým milost udělila, tak že z káznice propuštěni jsou.

Ale ani těmito těžkými tresty a pokutami

*) V radnici města Nového Bydžova chová se podobizna na plátně malovaná, představující muže vousy zarostlého, držícího v jedné ruce knihu, v druhé růženc; v zadu stojí následující nápis: „Jan Pita, krejčí, věku svého 45 let, ze vsi Chudonic, poddaný královského města Nového Bydžova, přes jehlu chtěje rozuměti, s písmem se tak zapletl, že se poradiv s židy do židovského bludu sám upadl a několik jiných do něho zavedl. Z této příčiny odsouzen, aby v kůži z města Bydžovského vyvlečen upálen byl. Před svou smrtí blud svůj oplakával a pokání učinil, pak dle ortele všem k příkladu kající umřel dne 18. Decembris 1748.“ Od koho a kdy obraz ten malován byl, neví se.

nepodařilo se bludařství židovské zcela vykořenit, neboť již dne 1. prosince 1750 k nařízení král. appellatione konsistoř Kralohradecká uložila děkanům v Novém Bydžově a v Chlumu, aby nad sektáři bedlivé oko měli a kdyby dost málo, že se ku předešlému rouhavému různění znova kloní, pozorovali, bez odkladu zprávu dáti neopomíjeli. Rovněž vyskytují se zprávy o dalším bujení blouzníltví tohoto při letech 1758 a 1759, zvláště pak při pověstném povstání selském roku 1775, kdy čeští „israelité“ na Bydžovsku zase zjevně vystoupili, přidávajíc si tu již jméno „Abrahamitův“, kterých se současně též na Hradecku a na Jaroměřsku a v jiných krajinách východních Čech mnoho objevilo. Z těch vznikla pak později sekta tak zvaných „deistův“ čili „Adamitův“, o níž na svém místě blíže budeme vyprávěti. Zmíniti jest se zde ještě o tom, že také na Vsacku na Moravě vznikla takováto „sekta židovská“ a to již o několik let dříve než v Čechách, neboť již v červnu roku 1736 byl u hrdelního práva ve městě Vsetíně vyslýchán podobný bludař, Josef Seidl z Dolní Jasenové, který drže se rovněž jen učení starozákonního, bránil lidem choditi do kostela a dávatí děti křtíti, kácel kříže a sochy svatých na rýncích a silnicích, neuznával nejsv. Trojice atd., za kteréž bludařství k smrti odsouzen a dne 9. srpna 1737 stat jest. Přívrženci jeho rozmnožili se, když po vyhnání židů z Brna a z Olomouce přišli titěž jako v Čechách v bližší styky s lidem selským po venkově a obřady i obyčeje své potají v něm šířili. Roku 1765 blouznivci na Vsacku již nepokrytě zásady deistické a adamitské hlásali a po vydání patentu tolerančního veřejně s nimi jako v Čechách vystoupili.

Vedle těchto blouznivcův israelitských rostl však zejména ve východních Čechách po válkách s Pruskem počet tajných nekatolíků, kteří se za potomky husitův a Bratří českých prohlašovali; zvláště těchto posledních bylo mnoho, poněvadž v Sasku a v Prusku byla Jednota Bratří uznána a tamní přívrženci její čilé styky s krajany v Čechách udržovali, knihy bratrské jim posílajíc a tajnými kazateli ve víře bratrské je utvrzujíc, ač tatáž již valně byla skomolena. Proti tomuto šíření „kacířstva“ vystupovala moc světská vždy rozhodněji a již dne 8. ledna 1748 obnoven přísný patent Karla VI. proti kacířům a když i to nepomohlo, v následujícím roce vyhlášen nový obšírný patent ode dne 11. září, kterým nejprísrnějšími tresty proti

šíření knih nekatolických, proti kacířemisarům a jich přechovatelům nastupc a úřadům duchovenským i vrchnostem nařizováno, aby kacíře stíhaly, poddané k katolické přídržovaly a vůbec o udržení dnoty víry v zemi co nejvíce se přičiňc. Docílilo-li se tím něčeho, bylo to vše zmařeno v dobách války sedmileté, kd katoličtí emigranti z Pruska a jednatelé i mohli zase volně do Čech docházeti a pagandu svou zde provozovati. Proto po válce té dne 15. června 1764 obr přísný onen patent reformační, anof vládě k vědomí, kterak četná shromá tajných nekatolíků se konají, kterak knih kacířských do země dochází a v ničení jich neprospívá. Ale vše to bylo n nový proud časový nedal se více zast zvláště když i směr osvětový toto hnutí ších vrstvách lidu českého podporovati. V posledním desetiletí panování Marie T. vidělo se již patrně, kterak všecko úsilí reformace v Čechách bez kýženého úsj zůstávalo.

Návštěvy Marie Teresie v Čechách.

S lepšími výsledky než tyto snal docílení jednotnosti ve víře v zemích česk setkalo se působení Marie Teresie v reform vojenských, zejména co se týč dnotné organisace armádní, která takté ných oprav vyžadovala. Bylať sice správ jenských záležitostí v dědičných zemích burských nejdříve scentralisována a d rada vojenská ve Vídni byla nejstarším ú ním úřadem pro všecky země tyto; al dostatečnost téhož objevila se hned za pr válečných let po roce 1740 tak křiklav vše po reformách ve vojště a správě voj volalo. Marie Teresie pokládala taktéž o tyto za jednu z nejnutnějších potřeb stá přece ale zdráhala se, presidenta dvorní vojenské, polního maršála hraběte Josefa racha, osmdesátiletého muže nevalných s ností, nahraditi silou mladší a nadanější. musilo se znovuzřízení armády rakousk jaksi mimo dvorní radu vojenskou a ještě před uzavřením míru Cášského, v únoru roku 1748, počaly ve Vídni za sednictví prince Karla Lotrinského p nejpřednějších generálů a vojevůdců o dení nové soustavy ve veškerém vojs rakouském.

V poradách těchto účastnil se sice též prezident dvorní rady vojenské hrabě Harrach, ale hlavní slovo vedl v nich polní zbrojmistr hrabě Leopold Daun*), který se návrhy svými na zavedení oprav ve vojště a hlavně v dělostřelectvu pravým reformátorem armády rakouské stal. K popudu jeho zřídila Marie Teresie r. 1752 též vojenskou akademii v Novém Městě za Vídní a o dvě léta později inženýrskou akademii ve Vídni, nad kterýmižto oběma ústavy hrabě Daun vrchní správu vedl. Mimo nový řád vojenský pro veškerou armádu zaveden jest jednotný výcvik ve zbrani pro pěchotu i jízdu a zjednodušeno i zrychleno účetnictví vojenské, slovem veškeré vojenství rakouské na nové základy postaveno. A jelikož hrabě Daun neustále k tomu poukazoval, kterak jest k vůli praktickému výcviku vojska nezbytně třeba, aby každoročně byly v jednotlivých zemích pořádány polní tábory s manévry dle skutečné války a s předpokládáním vpádu nepřátelského, přiklonila se Marie Teresie ihned horlivě ku plánu Daunovu, nic se nelekajíc velkých vydejmů, které z provádění téhož státní pokladně vznikaly. Ano projevila k té věci též tak čilý zájem osobní, že podnikala časté daleké cesty k nově zavedeným vojenským manévřům, při nichž, výtečnou jsouc jezdkyňi, koňmo všechny cviky a pohyby pluků sledovala.

A kteráž země dle přesvědčení jejího hodila se k moderním manévřům těmto nad jiné případněji než Čechy, na něž zapřísáhlý její nepřítel pruský král Fridrich II. i po druhé válce slezské stále ještě záslusk měl a za tím cílem veškerou armádu svoji ve zbrani udržoval, ba každým rokem ji rozmnožoval? S druhé strany

pak Marie Teresie i po dvojí nešťastné válce s Pruskem dokona se nevzdávala pevné naděje, že opět dobude ztraceného Slezska, aby zásadu pragmatické sankce o nedilnosti dědictví Habsburského provedla. Jen z Čech bylo lze vésti příslušný výboj k znovudobytí Slezska a proto v zemi této pořádány první manévry vojenské, v nichž se armáda císařská k novému zápasu s pruským uchvatitelem jako ve skutečné válce připravovati měla. Proto hned v následujících letech navštívila Marie Teresie neméně než třikrát zemi českou k vůli manévřům těmto, v prozíravém duchu svém tušíc blízkost války sedmileté, která skutečně ponejvíce na území českém vedena byla. Tyto návštěvy císařovny Marie Teresie v Čechách vylíčiti, jest předmětem zvláštní stati této, jelikož se k poslední z nich též jinaký důležitý podnik, totiž založení Teresiánského ústavu šlechticů na Hradčanech v Praze, připojoval.

Při obtížích komunikačních, jaké v první polovici XVIII. století ještě ve všech zemích střední Evropy panovaly, jest zajisté významné, že Marie Teresie mnohem častěji do Čech zavítala, než předchůdcové její na přestolu Habsburském; císař Leopold I. meškal po čas svého více než čtyřicetiletého panování svého v Čechách pouze třikrát, syn jeho císař Josef I. navštívil Prahu roku 1702 jen jako korunní princ a císař Karel VI. za panování svého byl tolikéž jen třikrát hostem na půdě české. Marie Teresie však dlela neméně než sedmkrát mezi obyvatelstvem království Českého a to ještě připadaly návštěvy tyto v první polovici života jejího, načež válečné běhy za války sedmileté a pozdější vdovský stav její nepřipouštěly jí konati delší cesty do zemí zděděných.

Jak jsme již na svých místech stručně naznačili, spatřily luhy země české mladistvou ratolest rodu Habsburského Marii Teresii poprvé, když roku 1721 mateř svou císařovnu Alžbětu Kristinu provázela do Karlových Varů k léčení; druhá cesta přivedla ji do Čech roku 1723, když se otec její císař Karel VI. ubíral do Prahy, aby se na království České dal korunovati, a kdy na zámku v Brandýse n. L. poprvé spatřila pozdějšího chotě svého vévodu Františka Lotrinského; potřetí přibyla do Čech ve květnu roku 1732, kdy opět císařovnu do Varů provázela a s cis. dvorem přes čtvrt léta v zemi české dlela. Čtvrtou cestu do Čech nastoupila již jako panovnice na trůnu Habsburském v dubnu roku 1743, aby se v Praze

*) Hrabě Leopold Josef Daun pocházel ze starého rodu šlechtického v Porýnsku, který se za války třicetileté do zemí rakouských přesídlil a zde od císaře Leopolda I. roku 1655 ve stav hraběcí povýšen byv, inkolátu v zemích koruny České nabyl, když jedna ze tří větví rodu tohoto na Moravě několik zemských statků získala. Hrabě Leopold Daun narodil se dne 25. září 1705 ve Vídni, vstoupil v mladém věku do pluku otce svého v Neapolsku a vyznamenal se ve válce proti Turkům, v níž na generála postoupil. Ve válce s Bavorsy a Francouzy v Čechách roku 1741 zahnal nepřítel od Písku až ku Praze, účastnil se bitvy u Chotusic i oblehání Prahy, bojoval šťastně proti Francouzům na Rýně; v druhé válce slezské vyznamenal se v bitvě u Hohenfridberga i v bitvě u Zárova, začež polním zbrojmistrem jmenován jest. O další působnosti jeho jako výtečného vojevůdce ve válce sedmileté a zejména o slavném jeho vítězství nad Fridrichem II. v bitvě u Kolína, která království České Rakousku zachovala, bude nám ještě vyprávěti.

za královnu českou korunovati dala, kterýžto pobyt její v Praze jsme již podrobně vyličili.

Pátá cesta do země české r. 1750 podniknutá platila již výhradně výše zmíněnému účelu vojenskému, totiž prvním velkým manévrem armády rakouské, pro něž krajina mezi Kutnou Horou a Kolínem zvolena byla. Krajinu tuto navrhli vévoda Karel Lotrinský a generál Daun z důvodné příčiny, že by král pruský, znaje tuto část Čech již z polního tažení r. 1742, kdy se mu v bitvě u nedalekých Chotusic rozhodného vítězství dostalo, po čase opět do krajiny této vtrhnouti mohl. Manévry tyto byly již na jaře r. 1750 ustanoveny na druhou polovici srpna, načež tehdejší držitel zámku Nových Dvůrů u Kutné Hory, generál hrabě Karel Batthiány, nabídl císařským manželům po čas pobytu jejich v Čechách k obývání zámek Novodvorský. Marie Teresie přijala nabídnutí toto, neboť byla, jak jsme vypravovali, již r. 1743 od hraběte Pachty na zámku onom s velikou okázalostí hostěna. Hrabě Batthiány dal pak jako zkušený voják především hráz a cestu vedoucí po straně potoka Páchu pevně upravit, aby usnadnil spojení mezi Novými Dvory a Kolínem, kdež pluky jízdecké rozloženy býti měly, neboť v letech oněch potok tento velice rozvodněn býval. V červenci 1750 pak vydala zemská vláda v Praze vyzvání k městům a obcím, jak Jejich Král. Milosti vítati mají, a sice poručeno magistrátům měst, aby přimátoři těchže příjezdějící královně v branách měst klíče od bran a pečeti městské odvedli, v ulicích slávrobrány a loubí stavěli, cechové aby s korouhvemi a s muzikou po ulicích stáli, děvčata a panny z košíků neb ze zástěr kvítí na cestu házely; měšťanstvo dobře ošacené mělo se k vítání ve zbrani dostaviti a střelbou panovníci vítati; na ulicích mělo víno a pivo téci, slovem z toho příjezdu všechno mělo se radovati a těšiti i vykřikovati: „Vivat Maria Teresia!“ *)

Ještě podrobněji zněl vítací předpis pro obce venkovské, jež tuto jako ukázkou tehdejšího českého slohu úředního v plném znění uvádíme. „Ve vesnicích,“ praví se v patentu onom, „lid český má se v svátečním šatě dobře vystrojený k cestě postaviti, děvčata vypentleny tanec řetězový a ovčáci s holemi tanec ovčácký

provozovati; pacholata do povětří k házetí, děvečky, pacholci s podávkami a srpy, s kosami, cepy státi a cinkati; do věncův ženských se strojit z kvítí a klasův držeti; pacholata na koních a kozlích jezdit; na robotyrsky bubnovati, sluhové na pastýřské trouby na kolovrátky hráti, na dudy a píšťaly Svadební veselosti zpěvem provozovati ozdobeným voze jeti; volům rohy na ocasích pentle zavěsiti a je do plén př Praporemi točiti, Bachusy strojiti, jin vycpati a podle nich menší bachusy neb na sudech seděti. Dobytky své na vyhnati, a tak dále nanejvýš kratočivosti též veselosti provozovati mají Maria Teresia vykřikovati. Farářové. Msti. vítati a všude se všemi zvonami. Anby cesta prašná býti měla, po takov důstatek vody se zaopatřiti a polývat.

Vládní toto nařízení o úředním císařovny a královny i císařského chot týkalo se všech měst a obcí, ležících na od českých hranic u Jihlavy až k Dvorem a byl slavnostní program ten všude s předepsanou okázalostí pr Velkolepý průvod císařovnin, jenž dne 1. Vídeň opustil, pohyboval se přes a Jihlavu tak rychle ku předu, že již 1. jícího dne o 4. hodině odpolední do Dvorem dorazil. Zde byl hrabě Ba již po několik dní všechny slavnostní p osobně řídil a celý ten zámek pro pc císařských manželů a jejich nejpřec komonstva upravit dal, sám bydle svou v blízké residenci dominikánské mimo kuchyň zámeckou ještě zvláštní pro dvořanstvo v zahradě zřízena byla. I od Kaňku k Novým Dvorem dal úřad Kutnohorský zříditi tři vysoké py prapory ozdobené, kdežto v Nových l čtyři slavnostní brány postaveny byly. dne 17. srpna přibýlo do Nových z Prahy množství hodností světských i venských, pak kavalírů, jichž ubytování velké obtíže způsobovalo.

Z dalekého okolí pak se dostavil: v Dvorem nesčetné davy lidu, z Kut a z ostatních sousedních měst veškerí c s prapory a s hudbou, vyzbrojení: měšťanství a jiné korporace, tak že se z nich špalír od Nových Dvorem až na panství k dědině Církvici dosáhoval tudíž vítání císařských manželů n okázalé, zevšad zněla střelba, hláhol

*) Opis patentu zemské vlády ode dne 27. července 1750 v Zápiskách magistrátního radního Kutnohorského Vojtěcha Keglera v městském archivu Kutnohorském.

a zvuky hudby, nadšené provolávání „Vivat“ pak nebralo konce. V zámku Novodvorském byli nejvyšší hodnostové připuštěni k políbení ruky panovnice, ale již v půl hodince po příjezdu svém oddalase Marie Teresie vlastnímu účelu cesty své do Čech, totiž návštěvě vojenského tábora, který nedaleko Starého Kolína rozbit byl. Teprve s pozdním večerem vrátila se s chotěm a s generály ze středu vojska svého v táboře do Nových Dvorů, kdež uspořádáno bylo skvělé osvětlení městečka i zahrady panské, v níž 7000 svítilen, v ladné skupiny rozestavených, hořelo. Skvělá hostina, k níž byli měšťané Kralohradečtí 15 kop raků co dar zaslali, byla v nádherně upravených galeriích zámeckých pořádána.

Za jitra následujícího dne dostavili se do zámku konšelé Kutnohorští s král. rychtářem, aby císařským manželům poklonu složili; nejdříve byli přijati od císaře, jenž s nimi delší dobu o Kutné Hoře rozmlouval, načež po hostině následovala audience u císařovny, při níž Marie Teresie, slibivši, že Kutnou Horu navštíví, s pravé ruky rukavičku stáhla a nejdřív král. rychtáři a po něm ostatním členům rady ruku k políbení podala. *) Po té byli císařští manželé přítomni mši sv. v kostele sv. Anny, načež odjeli k vojenským manévřům u Starého Kolína, kdež Marie Teresie na kůň vsedši, nejdřív rozestavené pluky přehlížela a pak po celý den cvičením vojska přítomna byla. Neméně než 14 pluků pěších i jízdných manévrovalo zde v ohni, načež císařovna hraběti Daunovi a přítomným generálům plnou spokojenost svoji s výcvikem vojska vyslovila. Ráno dne 19. srpna jeli vznešení hosté s veškerým dvorem na mši sv. do kostela Sedleckého, po níž si tamní proslulou kostnicí prohlédli, a pak opět k manévřům se odebrali. Toho dne byl podniknut útok jízdy na domnělého nepřítele, Labe pře-

šedšího, který zaháněm téhož skončil. Byl to týž terén, na kterém maršál Daun po sedmi letech na to skvělého vítězství v bitvě u Kolína nad králem Fridrichem II. dobyl, čímž výhodnost manévřů těchto plně se osvědčila.

Dne 20. srpna přijala Marie Teresie pozvání dominikánů Novodvorských ku snídání v zahradě klášterní, načež uspořádal hrabě Batthiány velkolepou honbu v oboře Kačinské, při níž přes 1200 kusů srstnaté i pernaté zvěře zastřeleno bylo. Téhož dne oznámil krajský hejtman Kutnohorským, že příštího dne k večeru císařovna město jejich navštíví, avšak jen na zapřenou, protože nemá prý žádné slavnostní vítání a střelení pořádáno býti, což se až k druhé návštěvě její ve městě odkládá. Hodlalat Marie Teresie tolikéž jen klášter vel. panen Voršilek v Kutné Hoře navštíviti, kdež také od klášternic s velkou počtou uvítána byla. Připustivši panny k políbení ruky, vlídně se všemi mluvila, vyptávajíc se, kolik jich v klášteře jest a kterak žijí, mnoholi strážnic mají a kolik děvčat do školy jejich chodí, zda v zimě se jim topí, kdy hábit dostávají a proč dvojnásobných oken nemají. Pak prohlédla si všechny pokojíky, vešla i do kuchyně klášterní a chtěla i do podzemního patra sjíti. Vráťvši se do refektáře a vyhledši z okna, spatřila před klášterem davy lidu, což s oblibou pozorovavši, vystoupila na balkon nad portálem, aby se při záři pochodní jásajícímu lidu ukázala. Když po menších úzkých schodech klášterních dolů scházela, omlouvala se jí velebná matka, že tu pro její majestát úzká cesta jest, odpověděla císařovna: „Milé děti, což já do nebe budu míti ještě užší a tvrdší cestu!“ Rovněž navštívila i celu, v níž jedna choromyslná panna chována byla, a když i té ruku k políbení podati chtěla, odmítla to ubohá chorá, pravíc, že to není žádná císařovna, což soustrastný úsměv na lících panovnice vyvolalo. Teprv k 9. hodině večer vrátila se Marie Teresie s průvodem svým zase do Nových Dvorů, kde hlučnou střelbou a hudbou vítána byla.

Po oba následující dny meškali císařští manželé opět v táboře vojenském, kde vždy až přes poledne cvičením a manévřům přítomni byli, načež k večeru byly k počtě jejich ballety, komedie, ba i opery provozovány, za kterouž příčinou bylo v táboře zvláštní divadlo postaveno, jemuž císařovna s chotěm svým v překrásně ozdobeném altánu přihlížela. V zámku Novodvorském pořádány taktéž

*) Radní Vojtěch Kegler, jenž byl audiencím těmto přítomen, vypravuje o těchže v Zápiskách svých takto: „Císař stál uprostřed pokoje, maje klobouk pod paždí, a druhou ruku za kabátem na prsou. Oděv císaře byly šaty bílé, knoflíky zlaté, hladké, výložky červené, zlatem krumplované, klobouk přemovaný zlatý s černým peřím; kord zlatý, v botech černé ostruhy.“ O audienci u císařovny poznamenal týž: „Císařovna stála nedaleko kanape; oděv její byl šat dlouhý, olivovými a tělnými štráfy jako silberštuk se stříbrnými květy, vlasy měla frísírované v tupé, čepce malý s krajkovými palatinami, náušnice a háfty ve vlasech diamantové, Halsbant černý. Je to paní vysoká, v ramenech a prsou silná, tváře její bílé, krásné a spanilé; všechn slavný fraucimor krásou svou převyšovala.“

každého večera tance a ballety, v parku pak vypalovány ohňostroje a konány jiné zábavy. K obveselení vojinů v táboře kázala císařovna u každého stanu markytánského muziky držeti a tančiti, kterémužto reji často se zálibou přihlížela. V neděli dne 23. srpna o 9. hodině dopoledne dál se slavný vjezd císařských manželů do Kutné Hory, kamž je veškerý dvůr a množství panstva provázelo. Za hlaholu všech zvonů a hlučné střelby z hmoždírů bral se průvod nekonečným špalírem cechů, ozbrojeného měšťanstva, horníků a školní mládeže, která kvítí na cestu sypala, do města, kdež u první slávobrány magistrát s primátorem a jinými hodnosty císařovnu vítal a primátor po oslovení svým klíč i pečeť města Jejich Milostem podával. Císař položiv na ně ruku, opět tytéž primátorovi odevzdal. Za nadšeného jásotu lidu, za stálého znění trub a bubnů přibyli císařští manželé na rynek před radnici, kde měšťanstvo ve zbrani a se čtyřmi prapory stálo. Mezi jízdou kázala Marie Teresie častěji zastavovati, vyptávala se cechů a zejména horníků v perkytlích na poměry jejich, radních při voze jdoucích dotazovala se, kdo krásný kostel sv. Barbory stavěl, a že Kutná Hora veliké město jest, pravila. Při kolleji jesuitské vstoupila do kostela, kdež u oltáře Rodičky Boží krátkou pobožnost vykonala, načež další jízda městem, vkusně ve všech ulicích vyzdobeným, následovala. Po návratu do Nových Dvorů při hostině císařovna podvakerát vyslovila, kterak z uvítání v Kutné Hoře velké zalíbení měla.

V pondělí dne 24. srpna byli císařští manželé naposledy přítomni manévřům u Starého Kolína, po nichž odpoledne v táboře tamním opět rozmanité zábavy k počtě jejich pořádány byly. Hraběti Daunovi vyslovila zde Marie Teresie poznovu plné uznání své nad zdárným výsledkem prvních manévřů těchto, ustanovivši při tom zároveň, aby podobná cvičení vojenská přístě již každého roku byla pořádána, neboť byla se tatáž hned na poprvé v každém ohledu co nejlépe osvědčila. Plán hraběte Dauna zdařil se co nejskvěleji a vděčná císařovna jmenovala původce jeho hned po návratu svém z Čech vojenským velitelem ve Vídni a za nedlouho vyznamenala jej udělením řádu zlatého rouna. Hrd na úspěch prvních vojenských manévřů v Čechách, k nimž byl sám plány navrhl, vracel se hrabě Daun v průvodu císařovny do Vídně, kterýžto návrat dne 25. srpna z Nových Dvorů nastoupen jest. Téhož dne ráno byli císařští

manželé přítomni mši sv. v kostele dominikánském tamže, načež přistoupili ku bratrstvu růžence v Nových Dvóřích, do jehož pamětní knihy se vlastnoručně zapsali. O 11. hodině dopolední za hlaholu zvonů a střelby z děl opustili pohostinné sídlo hraběte Batthiányho, berouce se přes Jeníkov a Německý Brod za nových holdův obyvatelstva českého nazpět do Vídně, čímž byla pátá návštěva Marie Teresie v Čechách skončena.

Roku 1751 byla císařovna přítomna manévřům v okolí Budína v Uhrách, kde byl znázorněn vítězný postup rakouské armády pod vévodou Karlem Lotrinským roku 1686; v roce následujícím pořádány manévry v Horních Rakousích, při nichž vzato za základ, že má se odraziti vpád vojska nepřátelského z Bavor, jak jej byl roku 1741 bavorský kurfiřt Karel Albert podnikl. V srpnu r. 1753 pak došlo zase k manévřům v Čechách, které byly tehdy k návrhu hraběte Dauna pořádány v okolí města Týna nad Vltavou, kdež pruský král Fridrich II. roku 1744 s vojskem svým tábořil a odtud od maršála Trauna pouhými strategickými pochody až za Labe a konečně i z Čech zatlačen byl. K vůli manévřům těmto, které čestnou epochu ve válečnictví rakouském připomínaly, nastoupila Marie Teresie svoji šestou cestu do království Českého, o kteréžto návštěvě její jsou však jen sporé zprávy před rukama. Víme pouze tolik, že císařovna s chotěm svým meškala při manévrech Vltavotýnských po deset dní, od nichž se dne 27. srpna 1753 vracela zase do Vídně přes Hradec Jindřichův, kdež s velikou počtou od měšťanstva vítána byla. Na cestě této měla císařovna již jen skrovný průvod s sebou, jelikož pořádání velkých manévřů těchto značného nákladu vyžadovalo, a Marie Teresie tudíž státní pokladně výlohy na cestu její co možná umenšiti chtěla.

Sedmá a poslední návštěva císařovny v Čechách dala se již v roce následujícím, věnována jsouc tehdy účelu dvojímu a sice opět manévřům vojenským, pak ale též založení ústavu šlechtičen na královských Hradčanech v Praze, kterýžto podnik Marii Teresii už po delší dobu zabýval. Jako byla pro syny nezáměrných šlechticův již dříve založila Teresianum a vojenskou kadetní školu ve Vídni, hodlala též pro chudé šlechtičny zříditi ústav, ve kterém by tytéž společně žijíce, plného a stavu svému přiměřeného zaopatření docházely. Takovýchto ústavů chtěla ve svých zemích zříditi několikero a k prvnímu mělo

dojít v Praze, kde za tím účelem byl v král. hradě na Hradčanech zakoupen někdejší palác Rožmberský za kostelem Všetech Svatých, který novou přístavbou rozšířen býti měl. Ke slavnosti kladení základního kamene k novostavbě této odhodlala se Marie Teresie osobně do Prahy se dostavit, před tím však chtěla zase vojenským manévřům u Kolína přítomna býti.

Za tou příčinou nastoupila s chotěm svým dne 16. srpna 1754 cestu do Čech a to za příčinou úspor peněžních opět jen s malým průvodem, tak že jen dvě dvorní dámy a dvě komorné a čtyři vyšší dvořané ji provázeli; však i tento skrovný průvod bral se do Čech na útraty zemské, jakož vůbec veškerý náklad na dvůr po čas tehdejšího pobytu jeho v Čechách od presidenta representace zemské v Praze barona Netolického z peněz zemských hrazen byl. Ministři hrabě Haugvic, hrabě Kounic a kníže Kollaredo následovali dvůr později do Čech, nedostali však žádného cestovního. V řečený den vyjeli císařští manželé z Vídně již před pátou hodinou ranní, tak že s večerem přibyli do Jihlavy, kde přenocováno bylo. Druhého dne dopoledne o 11. hodině dorazili do Nových Dvůrů, kde byli s toutéž slávou a okázalostí vítáni jako roku 1750. Hrabě Batthiány připravil jim v zámku svém zase skvělé pohostění a když se téhož dne z tábora u Kolína do zámku Novodvorského vraceli, překvapil je tak nádherným osvětlením všech budov, věží a dalekého okolí, že dle svědectví všech vznešených hostů ještě nic podobného zřítí nebylo. Dostaviliť pak se tehdejší do Nových Dvůrů také četní vzácní hosté, nezi nimi dědičný princ z Anspachu se starým maršálem Sekendorffem, princ Jiří Darmstadtský, vévoda z Richmondu se svým bratrem lordem Lenoxem, hrabě de Grisors a množství jiných cizích i českých kavalírů. Při císařské tabuli zasedalo denně 20 až 30 zvaných hostů a hrabě Batthiány měl často až 120 osob u tabule.

Dne 18. srpna císařští manželé byli přítomni mši sv. v kostele sv. Anny, načež se odebrali opět k vojenským manévřům u Kolína, což se i v následujících dvou dnech opakovalo. Dne 21. srpna přibyla do Nových Dvůrů princezna Karolina, jediná pozůstalá sestra císaře Františka I., kteráž jmenována jsouc od Marie Teresie abatýší ženského kláštera v Monsu v Belgii, za císařskými manželými přijela, aby pak je do Prahy provázela a několik dní tam s nimi trávila, než další

cestu do Belgie nastoupí. Po další dva dni byli císař i císařovna přítomni opět manévřům, při nichž tehdejší maršál Brown hlavní velení vedl. Po každém cvičení vojenském prohlížela si Marie Teresie vždy celý tábor, navštěvovala skladiště i pekárny, vyptávala se na vše, dávajíc největší péči o vojsko na jevo, které jí také při každém kroku jejím vděčnost a oddanost svoji za to na jevo dávalo. Dne 23. srpna ráno císařští manželé po mši sv. v kostele sv. Martina opustili opět Nové Dvory, udělivše tomuto sídlu hraběte Batthiányho čestné jméno „Dvůr královský“ (Aula regia).

V čteném průvodu kavalírů a šlechticů českých přibyli císařští hosté dne 24. srpna dopoledne do Prahy, kde se jim okázalého uvítání od obyvatelstva dostalo. Ještě téhož dne večer Marie Teresie na král. hradě přijala české hodnosty zemské, kavalíry a jich dámy, načež si s chotěm svým a s princeznou Karolinou vyjela do skvěle osvětleného města, jehož ulicemi se dlouho do noci projížděla, všude provázena jsouc nadšenými holdy lidu Pražského.

Zvláštní slavnost byla věnována hned druhého dne na to vysvěcení král. kaple Sv. Kříže za Motolem u Prahy, o jejímž původu jsme se již dříve byli zmínili. Dne 25. srpna vyjela Marie Teresie s chotěm svým i celým dvorem k slavnosti této, při níž církevní obřad opět na milost přijatý arcibiskup Pražský hrabě Manderscheid vykonal, po níž zbožná panovnice jistinu 300 zl. na udržování kaple této věnovala. Po té jel císařský průvod na Bílou Horu, kde kostelík Matky Boží Vítězné navštíven jest, načež se jelo oborou Hvězdou do benediktinského kláštera v Břevnově, kde opat P. Fridrich Grundmann ve velkém sále prelatury vznešené hosty skvělou tabulí počtil. Přítomen byl jí též arcibiskup hrabě Manderscheid, který byl svým působením pro schválení známého desítiletého recesu, hlavně ale přimluvou spříbuzněného cis. ministra hraběte Kounice opět milosti Marie Teresie došel, tak že jej císařovna i návštěvou v zámku jeho v Troji za Libní u Prahy počtila. Arcibiskup uspořádal tamže hostinu, po níž následoval koncert, při kterém též členové král. opery v Berlíně, proslulá zpěvačka Astrea a tenorista Romani, účinkovali. Arcibiskup byl si jich ode dvora pruského ku slavnosti té zvláště vyžádal a král Fridrich vyslal je ihned do Prahy s poukázáním, aby se tam tak dlouho zdrželi, pokud se císařovně líbiti bude.

V následujících dnech udělala Marie Te-

resie na hradě již od časného jitra veřejné audience, pak se věnovala denně po několik hodin záležitostem státním, načež následovaly návštěvy kostelů a klášterů Pražských i paláců šlechty české. Především vykonala ve velechrámě sv. Víta svou pobožnost u oltáře sv. Jana Nep., kdež jí byla rakev tohoto světce otevřena a částečka z kostry téhož jako sv. ostatek podána. Po té navštívila všechny kláštery ženské v Praze, jakož i kollej jesuitskou v Klementinu, kde byla přítomna provozování komedie studentské, která byla, jak nejv. hofmistr kníže Khevenhüller v Pamětech svých poznamenává, tehdyž veselejší, než jiná představení toho druhu, jež vysoké panstvo obyčejně nudívala. Také četné jiné kláštery počtila císařovna návštěvou, všude kostelům dary udělujíc, mezi jiným v kostele Matky Boží Vítězné v Menším městě Pražském tamní zázračné sošce Ježíšově několikrát nádherné obleky, které byla vlastní rukou zhotovila. Také některé ústavy dobročinné v Praze a pak též vojenskou invalidovnu na Špitálsku si prohlédla.

Současně velmožové čeští den za dnem k počtě její velkolepé slavnosti pořádali. Hrabě Thun dal v krásném sále paláce svého provozovati dva francouzské kusy divadelní, v nichž sám účinkoval, kdežto orchestr veskrz z českých kavalírů se skládal; hraběnka Vilémína Kolovratová, vdova po nejv. kancléři českém, dala v paláci svém od členův své rodiny taktéž provozovati francouzskou komedii „Srdnatá matka“ s balletem, kterýž kus tak velice se líbil, že pak ještě jednou opakován býti musil. U choti hraběte Norberta Kolovrata ztrávila císařovna rovněž několik příjemných večerů, zvláště pak potěšila přední kavalíry české návštěvami na venkovských zámcích a letních sídlech jejich. Tak počtila návštěvou nejv. purkrabí hraběte Josefa z Vrtby v letohrádku jeho v Nůslích u Prahy, druhého dne na to hraběte Prokopa Černína na zámku jeho ve Víně a hraběte Gallasa na zámku Klecanech. Ani deštivé počasí nezdrželo ji, dostátí danému slibu, že navštíví nejvyššího maršálka zemského hraběte Buquoie na zámku v Kunraticích, jenž hraběti Golčovi patřil. Hrabě Rudolf Chotek pak měl potěšení, že mohl vznešenou panovnici hostiti na svém zámku ve Veltrusích, kde císařovna s veškerým dvorem svým po dva dni se zdržela. Po čas výletů těchto vyjel si císař s několika kavalíry na zámek knížete Auersperga Červený Hrádek u Chomutova, kde se po několik dní honbou

bavil, načež jako dobrý hospodář na cestě navštívil některé komorní statky rounským kraji, které mu v zástavě byly.

Den 2. září byl ustanoven k položení základního kamene pro novou ústavu šlechticů na Hradě, k vůli čemuž byla Marie Teresie do Prahy přijela. Za tou příčinou dříve dala zakoupiti vedle starého Roudského paláce dva domy, z nichž je děkanstvím sousedního kostela Všech Svatých, na jejichž místě novostavba ústavu vedena býti měla. Řečeného dne ráno se Jejich Veličenstva s veškerým prý do chrámu Všech Svatých, kde slav sv. sloužena byla, načež císařovna učinila tři rány kladivem na základní kámen velkého schodiště, které s většinou nové budovy skoro již zcela hotovo. Po obřadu tomto šlo se do paláce Roudského, kdež komnaty pro jednu z třiceti šlechticů ústavních již upraveny byly. Císařovnu těšilo, že mohla se zúčastniti, kterak se byla i o nejmenší šlechtici postarala. Ústavu byl odevzdán kostel Všech Svatých a k vydržování vykázaný důchody panství Karlšteinského, Cerhenického a Milínského.*)

Druhého dne po té opustila císařovna princezna Karolina opět Prahu, byla s císařskými manžely toho dne u hrobu sv. Jana Nep. při

*) Nadační listinu pro Hradčanský ústav vystavila Marie Teresie ve Vídni dne 17. září 1755, ustanovivši v ní, aby ústav na věčné časy její nesl, aby byl vždy součástí královské residence a nesměl nikdy v duchovenský klášter přeměněn býti. Stálým komisařem ústavu měl býti purkrabí český (nyní jest jím místodržitel). Členy, které do téhož přijaty býti chtěly, musly být chudé, nejmeně 24 let staré, mravů neuhnilých a vždy v černém obleku choditi, při slavnostech nosit zlatou medaili s obrazem Neposkvrněné P. Marie a na rubu s písmenami M. T. (točtem 1755) nositi. Zároveň musila každá před přijetím rodokmenem prokázati po osmi šlechtických při otci a při matce. Slavné ústavní třiceti šlechticů do ústavu dalo se 8. září 1755 a první abatysí jmenovala Marie Teresie svou dceru arcivévodkyni Marii Annu, jakož abatysí ústavu Hradčanského smí dle nadační listiny vždy jen některá z arcivévodkyň rakouských. Instalaci abatysí vykonává vždy některý z arcivévodků jakožto zástupce císařův. Abatysé nemusí stále sídliti a za přítomnosti své v Praze sídliti na hradě. Šlechticny ústavu mají důstojnost k. komoří.

Ubírala se po srdečném rozloučení se s nimi do Monsu v Belgii, aby úřad abatyše v tamním klášteře ženském nastoupila. Téhož dne vydali se císařští manželé opět na zpáteční cestu do Vídně, jedouce přes Poděbrady, kde v cí. oboře dal císař uspořádati hon na koroptve, jichž při tom přes 3000 postříleno bylo. Z Pardubic navštíveny byly zříceniny hradu Kunětického a pak se jelo přes Třebovou dále k Olomouci, kde se císařovna po čtyři dni zdržela a pevnostní hradby tamní si prohlédla, kdežto císař v táboře shromážděné vojsko přehlížel. Po té následovaly návštěvy na zámcích některých velmožů moravských a u prince Hildburghausena v Dolních Rakousích, čímž poslední cesta Marie Teresie do Čech a Moravy skončena byla. Od té doby císařovna do zemí těchto pro následující na to válku sedmiletou již nezavítala.

Nové přeměny ve správě státní i zemské.

Poukázali jsme již k tomu, kterak centralisační plány hraběte Haugvice byly chvatně pojaty a ještě chvatněji prováděny, že již v několika měsících, ba již v několika dnech musily zase měněny býti, neměl-li v různotvárné správě státní zmatek nastati. Tvůrce náhlých reform těchto, který dříve nebyl nikdy z vlasti své slezské na půdu zemí českých a rakouských vkročil, neznal ani vnitřního ústrojí ani správy jejich, a jen despotická zásada jeho, která se snahami Marie Teresie tak plně se shodovala, že totiž dosavadní federativní zřízení stavovské v zemích rakouských odklizeno a soustavou centralisační nahrazeno býti musí: zjednala hraběti Haugvicovi tak převahující vliv nade všemi ostatními rádci mladé panovnice, že ani nutnost brzkých změn dalšímu provádění plánů jeho na závalu nebyla.

Již v málo letech po oddělení justice od správy politické, což byl hrabě Haugvic jedině proto provedl, aby mohl českou dvorní kancelář ve Vídni a úřad král. místodržících v Praze zrušiti, objevila se v praxi potřeba toho, aby v jednotlivých zemích bylo vráceno se k větší jednotě a souvislosti rozdílných oborů správy veřejné. Byloť jak u direktoria Vídenského tak i při representacích zemských třeba zřizovati stále zvláštní komise, k nimž radové ze všech tří oborů veřejné správy, totiž z politického, soudního a finančního, přibíráni býti

musili. Sloučení těchto tří Haugvicem oddělených oborů znamenalo však znovuzřízení někdejších zemských čili stavovských úřadů, a takovýto návrat k bývalé samosprávě neměl aspoň v zemích českých proveden býti. Proto vzpíral se hrabě Haugvic houževnatě všeliké proměně centralisačního plánu svého a zejména v Čechách nemělo naň sáháno býti. Zde byly mezi král. representací a konsesem nejv. úředníků zemských od prvního počátku vznikaly spory o kompetenci, při nichž hrabě Haugvic dával vždy za pravdu král. representaci jakožto úřadu státnímu, kdežto konses nejv. úředníků zemských za zbytečný pozůstatek starého zřízení stavovského pokládal. Ano přiměl Marii Teresii k vydání cí. reskriptu ode dne 26. srpna 1752, kterým se prohlašovalo, že veškerá rozhodnutí v záležitostech soudních mají se v království Českém díti pouze skrze král. representaci „jakožto jedině gouvverno zemské.“ Zároveň vyslovena konsesu nejv. úředníků zemských důtka, aby se zdržoval všech dalších „sporů a příkrostí“ proti král. representaci české.

Ale nutnost poměrů skutečných byla větší než umíněnost centralisátora Haugvice, neboť podobné kompetenční spory vznikaly nejen v Čechách, nýbrž také v ostatních zemích dědičných; a takž byl hrabě Haugvic i proti vůli své přinucen, v obojích Rakousích obnoviti předešlou vládu zemskou, totiž spojití samostatný senát soudní se zemskou vládou politickou. To se stalo později též v ostatních zemích vnitrorakouských a konečně i ve Slezsku; jen v Čechách a na Moravě neměla centralisační soustava Haugvicova porážky utrpěti, neboť by se tím byla sama ad absurdum přivedla. Leč i v těchto zemích vyvíjely se věci bez ohledu na plány cizákovy a hrabě Haugvic dožil se pokoření, že nejvlastnější jeho stvůra, totiž direktorium in politicis et internis dne 2. ledna 1762 zase zrušeno bylo a na místě úřadu toho opět někdejší dvorní kancelář česká s připojenou dvorní kanceláří rakouskou zřízena jest. Stalo se tak opět jen samovolným aktem císařovny, právě jako dvanáct let před tím zrušení král. dvorní kanceláře české pouhým aktem kabinetním vysloveno bylo. Opět nebyli stavové zemští ve věci té tázáni, opět nedálo se znovuzřízení dvorní kanceláře české slavně prohlášeným zákonem, který by do snesení sněmovních byl vložen býval, slovem dala se roku 1762 zase jen formální přeměna názvů úřadních, jako tomu bylo roku 1749; se státoprávním postavením

království Českého neměla nová tato přeměna zase nic co činiti a jen administrativní sloučení zemí českých se zeměmi německo-rakouskými došlo obnoveného výrazu tím, že někdejší dvorní kancelář rakouská byla nyní sloučena s někdejší dvorní kanceláří českou, od kteréžto doby nový ústřední úřad tento, jenž místo po neosvědčivším se direktoriu nastoupil, česko-rakouskou dvorní kanceláří nazýván byl. Tím způsobena jest povážlivá trhlina v soustavu Haugvicovu, která proti stavovskému zřízení někdejšímu tak urputně vystupovala, že i starobylé názvy úřadů zemských i dvorních vyhlazeny býti měly. Nyní však vráceno se po nemnoha letech zase k historickému názvu „dvorní kanceláře“ a co více, v čelo česko-rakouské dvorní kanceláře postaven dne 30. prosince 1761 zase český a nikoli rakouský velmož, totiž hrabě Rudolf Chotek, dosud předseda dvorní komory, Vídenské banky a komerčního ředitelstva, čili jinak finanční ministr Marie Teresie. Kavalír tento byl druhdy členem deputace zemské v Praze za kurfiřta Karla Alberta, a proto přiklonil se zpočátku centralisačním plánům Haugvicovým, aby si ztracenou přízeň Marie Teresie zase získal, což se mu tou měrou podařilo, že stal se předsedou komory dvorní a nyní v čelo nově zřízené česko-rakouské dvorní kanceláře postaven jest.

Další neúspěch soustava Haugvicova doznala tím, že též nejvyšší státní úřady ve Vídni císařovně navrhovaly, aby v Čechách byla opět zavedena samospráva nejv. úředníků zemských, jak jí byli titíž do dne 1. května 1749 požívali. Bylť stavové čeští v Praze konečně pochopili význam toho, co zrušení nejv. dvorní kanceláře české a úřadu král. místodržících pro samostatnost království Českého znamená a takž obrátili se na předsedu dvorské kanceláře česko-rakouské hraběte Rudolfa Chotka se žádostí, aby snahy jejich po navrácení vlády zemské v Čechách nejv. úředníkům zemským podporoval. Český velmož tento nabyv v novém postavení svém od stavův českých poučení o vlastním stavu věcí v Čechách, nalezl v sobě opět vědomí příslušníka království Českého, pročez vzdav se zásady centralisace, počal při státních úřadech Vídenských působiti ve směru stavův českých, aby v království Českém byla vláda zemská zase vrácena nejv. úředníkům země této, o kterou je byl hrabě Haugvic připravil.

Působením hraběte Chotka se stalo, že česko-rakouská dvorní kancelář i nejv. dvůr

soudní, radivše se o novém zřízení v českých, přišly k náhledu, kterak i v zemích jest nejlépe vrátiti se ku staré soustavě, jaká již v obojích Rakousích a ve Slezsku zavedena byla, obnoviti totiž někdejší král. místodržících, jenž by jako druhdy i soudní záležitosti vyřizoval. I cíli prý jest jen třeba spojití konse zemských úředníků s král. reprezentací: prý pominou všechny spory o kompetenci úřadů těchto, mimo to pak se prý též na tytéž značně zmenší. Když pak i komora podala své dobré zdání v tom, že by v Čechách pro záležitosti finanční měla býti obnovena bývalá král. česká, byla tím vlastně celá centralisační soustava Haugvicova odsouzena a to od všech úřadů dvorních, od nichž to Marie byla asi nejméně očekávala. Ba nejv. komora poukazovala ve svém dobrém přímo k tomu, kterak úřad president komory české byl jedním z nejvyšších zemských v Čechách, zakládající se ve zřízení zemském, čímž bylo řečeno, že tento neměl zrušen býti. To bylo již hlásání návratu ku starému zřízení zemskému, které byl hrabě Haugvic tak porušil, a jehož jednání císařovna byla v schvalovala. Dvanáct let stačilo k tomu i centrální úřady Vídenské uznávaly novou soustavu Haugvicovu a radily svými, ode dne 3. října 1762 císařovně, aby v Čechách staré zřízení zemské zase obnoveno bylo.

To však odporovalo vlastnímu smyslu Marie Teresie, která stále ještě proti statnému postavení království Českého jeho zaujata zůstávala a jen v hraběti Haugvicovi spásu všech svých zděděných ztrát hledala. Proto dovedl ji ministr tento přemluvit k tomu, aby zamítla dobrou obou nejv. úřadů státních, jež soustava Haugvicova a tudíž i osobní revnivost jeho zrušovala. Již za měsíc po dodání oněch dvou zdání, totiž dne 9. listopadu 1762, panovnice cís. reskript, kterým se nářadila obnoviti úřadu král. místodržících v Čechách a jen tolik se připouštělo, aby v Čechách „representaci“ předsedal příští purkrabí český, ale žádný jiný z nejvyšších úředníků neměl jako přisedící k tomuto býti připuštěn, leda že by jím bylo výslovně jmenován. Návrh na obnovení presidenta král. komory české byl zrušen. Ale současně vyzvala císařovna i státní úřady, aby se poznovu radily

má-li se v Čechách opět soudní správa sloučiti s politickou, jak tomu dříve bývalo, leč aby při tom, v čemž patrně viděti návod Haugvicův, vliv nejv. úředníků zemských co nejvíce byl obmezen.

Avšak i vliv hraběte Haugvice na ústřední úřady státní byl té doby již pozbyl někdejší váhy, že tytéž i ve druhém dobrozdání, po mnohých poradách sestaveném, setrvaly na původním svém návrhu, aby úřad král. místodržících v Praze byl znova zřízen. Při tom užily i významné věty, aby v Čechách „byla stará ústava zemská obnovena“, jelikož jednota zemí českých s rakouskými jest prý společnými úřady státními a dvorními dostatečně pojištěna. Rovněž opakován návrh na znovuzřízení král. komory české, která taktéž na „zřízení zemském“ se zakládá; k novému úřadu zemskému pak již z finančních ohledů měli připuštění býti nejv. úředníci zemští, neboť titíž úřady své jen za skrovné požitky spravovali, kdežto předseda i radové representace vysoké služné od eráru brali. Stáli tudíž úřadové státní a dvorní, na něž byli v ohledu tomto nejv. dvorní kancléř hrabě Rudolf Chotek a nejv. purkrabí český hrabě Filip Kolovrat působili, vytrvale na stanovisku samosprávy zemské a kdyby v podobný dotaz byli již roku 1749 vzati bývali, nebylo by došlo ku převratu v Čechách, který k radě Haugvicově pouhým kabinetním listem ode dne 1. května 1749 způsoben byl a všemu světu utajen byv, nejen nejv. kancléře českého hraběte Harracha, ale též všechny ostatní státní a dvorní úřady nanejvýš překvapil. Během dvanácti let byly však vyšly na jevo stinné stránky centralizační soustavy Haugvicovy, kdežto stavové čeští přicházeli vždy více k vědomí ztrát, jaké soustava tato zřízení stavovskému i vlastnímu významu jejich v životě státním i veřejném působila. Majíce rodinnými svazky a postavením styky se všemi úřady státními i dvorními ve Vídni, domohli se toho, že úřadové tito i přes opáčné rozhodnutí Marie Teresie setrvali též ve druhém dobrozdání svém na vrácení někdejšího stavovského zřízení království Českému, jelikož by, jak výslovně uváděli, „nejvyšším úředníkům zemským i veškeré zemi nemohlo jinak než bolestno býti, kdyby se viděli úplně vyloučení ze správy zemské, v jejímž čele byli přece v dobách dřívějších tak chvalně stáli.“

Byla to mluva vůči autokratickým směrům Marie Teresie dosud neobvyklá a kdyby

podobné odvahy byli stavové čeští a moravští roku 1748 při vyjednávání o desítiletém recesu užili, nebyl by se centralisátor Haugvic nikdy ku svému převratu z roku 1749 odvážiti mohl. Leč pravý okamžik byl tehdejší neomluvitelně propasen a vliv hraběte Haugvice na císařovnu byl se mezitím tak velice zmohl, že zvítězil nade všemi ostatními rádci jejími. Při stálé zaujatosti Marie Teresie proti království Českému a stavům jeho bylo to ostatně vítězství tím snazší, jelikož se soustava Haugvicova s osobní povahou panovnice jakožto ženské přímo shodovala. Proto rozhodla Marie Teresie vlastním listem ode dne 20. dubna 1763 k nejv. kancléři hraběti Chotkovi na druhé dobrozdání dvorních i státních úřadů, že zemský úřad v Praze měl i nadále slouiti „representací a komorou“ a neměli k němu nejv. úředníci zemští, nébrž jen placení radové připouštění býti; jediný ústupek zněl jako již v prvotní odpovědi, že nejv. purkrabí má býti zároveň předsedou representace. Konses nejv. úředníků zemských pak měl přistě nésti jméno „král. tribunálu.“

Avšak rovněž houževnati jako Marie Teresie a rádce její hrabě Haugvic byli ve věci této též státní a dvorní úřadové, kteří za předsednictví hraběte Chotka již za týden po vydání vlastního listu císařovna, totiž dne 27. dubna 1763 ku společné poradě se sešli, v níž na dřívějších návrzích svých o rozšíření samosprávy království Českého setrvali a poznovu i obnovení úřadu presidenta král. komory české žádali. Neméně zastávali se opětného zřízení českých soudů, dvorního i purkrabského, jejichž zrušením byli další dva nejv. úředníci zemští, nejv. hofmistr a nejv. sudí, úřadů svých zbaveni, tak že hodnosti svých jen dle jména užívali. Všecky tyto žádosti byly obšírně odůvodněny, a vyvrácen mylný náhled, že by nejv. úředníci zemští v Čechách byli úředníky zemskými neb dokona stavovskými, nébrž že jsou úředníky krále českého, jemuž také přísahu skládají a nikoli stavům zemským.

Avšak i tento třetí pokus obhájevců starého zřízení zemského v Čechách setkal se s úplným nezdarem, neboť tehdejší vystoupil jako spojenec hraběte Haugvice muž, který teprve roku 1753 v řadu ministrův císařovny vstoupiv, jakožto státní kancléř nejdůvěrnějším rádcem Marie Teresie se stal a za krátko zahraniční politiku rakouskou ve zcela jinaké směry obrátil, jako byl hrabě Haugvic s politikou vnitřní učinil. Byl to moravský vel-

mož hrabě Václav Kounic, s kteroužto vynikající osobností se ještě blíže seznámíme, až hlavní dílo jeho, totiž zřízení státní rady z roku 1760, vylíčíme. V nejvyšším tomto sboru státním, který též pro vnitřní politiku zemí mimouherských direktivu dával, měl hrabě Haugvic ještě nejvíce přívrženců, z nichž nej přednější byl státní kancléř hrabě Kounic sám. Ačkoli člen stavův moravských a příslušník starobylého rodu českého byl přece zásadním protivníkem starého zřízení stavovského, jenž o vědomí národním a vlasteneckém ani potuchy neměl. Proto v nynějším sporu o znovuzřízení staré ústavy zemské v Čechách, které by se bylo pak i na Moravě provesti musilo, stál co nejrozhodněji po boku hraběte Haugvice, jehož plány podporoval důvody, které u Marie Teresie ovšem plného účinku se domohly.

Dožádán byv od císařovny o dobrozdání své o tom, má-li se správa zemská v království Českém opět nejv. úředníkům svěřiti, jak to ostatní úředové státní i dvorní navrhovali, podal Marii Teresii dne 1. května 1763 pamětní spis, který absolutistické a centralistické smýšlení tohoto odrodilého potomka šlechtý české a moravské nejvýmluvněji charakterisuje. Práví ve spisu tomto, že sice sám jest Čech a má na Moravě statky a že by tudíž jako člen stavův moravských měl státi o to, aby stavům byla zase všechna stará práva jejich navracena. Ale on prý pamatuje ve všem především na svého panovníka a zájmy jeho, jak prý mu to služební přísaha jeho za povinnost ukládá, a proto prý nemůže pochopiti, jak vlastní služebníci císařovniní mohou se tak velice zapomenouti, že proti rozhodnutí Její Milosti císařské navrhuji obnoviti staré zřízení zemské, které prý se přiči všem pravidlům rozumné formy vládní a prospěchům zeměpána. Ve všech jiných státech prý se práva stavův obmezují, kdežto v Rakousku se navrhuje forma vládní, která nejvyšší moc panovníkovu obmezuje. S patrnou zlovůlí připomíná hrabě Kounic dále, čím stavové čeští byli se roku 1618 proti rodu panovníckému provinili a co roku 1741 proti Marii Teresii opakovali, tak že nejprospěšnějším politickým opatřením bylo, když roku 1749 úřad král. místodržících v Praze zrušen jest. „A nyní by měla Vaše Milost císařská,“ končil hrabě Kounic pamětní svůj spis, „bez nutnosti a bez dostatečné příčiny ono nejkrásnější zřízení opět zvrátiti, neohlížejíc se k tomu, že trvalo v platnosti již po patnáct let,

činž všechno předstírání povážlivých násl. a potřeba obnovení starých privilegií samou odpadá?“

To bylo Marii Teresii jako ze srdce veno a zapomenuvši na to, kterak sta čeští roku 1748 byli desíletý reces beze námitek přijali a tím obětavost svoji sl osvědčili, přidala se úplně k náhledům nicovým a Haugvicovým, kterémužto p dninu dala zadostučnění tím, že při po protokolu státní rady ode dne 2. května připojila poznámku, kterak „po zralém žení uznává za nejlepší to, co před pat lety vykonáno horlivostí, rozumem a akti jediného hraběte Haugvice.“ Již ve dnech na to pak vyšel cis. reskript, dle kterého ve všech třech zemích českých mělo z při dosavadní správě zemské, jak roku utvářena byla, a toliko úřad zemský v chách měl se místo dosavadní „represen nazývati „guberniem“ zemským. Je ústupek záležel v tom, že předsedou novéh bernia měl býti nejvyšší purkrabí český, dle uznání svého mohl do gubernia p vati také některé z předních osobností v ač tím nejv. úředníci zemští výslovně nebyli. A když úředové dvorní, vyzván vše, aby status nových úřadů zemských chách sestavili, v přednesení svém ode 11. května některé nejv. úředníky ze za členy gubernia navrhli, zamítla to cí vna rozhodnutím ode dne 21. května stavujíc si jmenování radův po úřadě s kancléřem hrabětem Chotkem. Týž d proti radě Haugvicově aspoň tolik, že purkrabí český mohl ku všem schůzír vého gubernia přibíratí dva neb tři konsesu nejv. úředníků zemských, kte sbor dále v platnosti zůstávati měl, a neměl je povolávati jako nejv. úředníky ské, něbrž jen proto, aby se mohli s v váním zemských záležitostí seznamovati. 22. června 1763 vyšel cis. reskript o z tohoto gubernia pro království České, působnost dnem 1. července téhož roku p a jež pod názvem tímto až do roku trvalo.

Ale ani tím vážnost gubernia nevzr když k návrhu nejv. kancléře hraběte Cl vyšel dne 17. prosince 1763 cis. reskript. rým se uznávalo ve prospěchu nejvyšší sl aby se konses nejvyšších úřad zemských spojil s guberniem a s ním již jen jedno těleso, v němž by věci soudní ve zvláštních schůzích proj

valy. Takž dostali se nejvyšší úředníci zemští konečně přece ku správě politické v zemi, ale netvořili již sbor samostatný, jako druhdy úřad král. místodržících, který se v ústavě zemské zakládal, kdežto nynější gubernium pouze z vůle panovnice vzešlo. Sloučením konsesu s guberniem vzal i tento poslední zbytek stavovské samosprávy za své, neboť i úřadnictvo jeho bylo nyní k personálu guberniálnímu přiděleno. Celkem zvítězila tudíž zase soustava hraběte Haugvice, aby někdejší stavovské zřízení bylo ve všech oborech potlačeno, a proto nedošlo v Čechách ani ku znovuzřízení král. české komory, nébrž reskriptem ode dne 6. října 1765 zřízen jest při gubernium zvláštní senát pro záležitosti kontribuční a komorní, do něhož pět radů povoláno bylo. Když pak roku 1771 nejv. purkrabí hrabě Filip Kolovrat úřadu svého se vzdal a kníže Karel Egon Fürstenberk, přívrženec vlády Vídenské, nástupcem jeho se stal, rozděleno jest gubernium zase ve dva odbory, politický a soudní, jen že radové odboru prvního mohli se účastniti schůzí odboru soudního, kdežto radové odboru soudního nesměli docházeti do schůzí odboru politického. Tím byli nejv. úředníci zemští zase zbaveni toho zbytku vlivu na záležitosti politické, jakého jim roku 1763 popřáno bylo, a vše se vrátilo zase do těchže kolejí jako před rokem tímto.

Na Moravě bylo s novou politickou přeměnou touto počato o rok později a bylo tam i v této věci jinak postupováno, než v království Českém. Teprve dne 15. prosince 1764 vyšel cís. reskript, kterým se dosavadní reprezentace moravská jako v Čechách přeměňovala na „král. zemské gubernium“, jen že dosavadní tři konsesy, soudní, finanční a komerční, měly dále při něm ve svém složení zůstávati. Avšak byly podřízeny gubernium, tak jako všechny ostatní úřady, odbory a komise, neboť „gubernium mělo býti prvním a nejvyšším úřadem zemským, nejvyšší panovníci reprezentujícím.“ Presidentem gubernia stal se král. hejtman zemský, kterýž byl zároveň direktorem sněmu moravského. Instrukce o agendě gubernia v Brně byla tatáž, jaká byla pro gubernium v Praze vydána, a agenda tato zde rozdělena v patero odborů (politický, kontribuční, vojenský, finanční a komerční) z nichž každému jeden z místodržitelských radů předsedal. Radami těmito mohli se však státi též nejv. úředníci zemští, z nichž nejprřednější zemského hejtmana v čas nepřítomnosti jeho zastupoval.

Vidno z toho, že stavům moravským a nejv. zemským úředníkům tamním bylo větších práv ponecháno, než stavům v Čechách, kde žádný z nejv. úředníkův zemských nebyl co takový do gubernia povolán, kdežto předseda gubernia prvním radou guberniálním zastupován býti mohl. Ve zřízení tomto setrvalo moravské gubernium zemské až do velkých přeměn za císaře Josefa II., jen že roku 1772 konses komerční v komisi komerční proměněn byl. Výlohy na gubernium (v Čechách ročně 146.300 zl. obnášející) činily na Moravě od roku 1762 ročně 77.200 zl.

Hrabě Kounic. — Zřízení státní rady.

Připomenuto již bylo, kterak centralisátor hrabě Haugvic nalezl účinnivého spojence v ministrovi hraběti Kounicovi, bez jehož pomoci by se dle všeho plány Haugvicovy na další obmezování moci stavovské v Čechách byly zhatily, kdežto probuzené vědomí stavův českých o někdejších právech jejich by bylo praktických výsledků snah svých ve Vídni docílilo. Avšak šlechtic slezský nabyt ve šlechticovi moravském pomocníka ve svém působení proti snahám stavův českých a takž v osobnostech těchto dvou mužů ztělesněn byl jaksi dávný odpor obou přivtělených zemí koruny české, které od staletí již často vzpíraly se dominujícímu postavení království Českého. Haugvicovi a Kounicovi podařilo se v krátké době několika let provesti, čeho stavové moravští a slezští po staletí nebyli docílili, uvolniti totiž odvislost svou od království Českého, při čemž ovšem zaměnili někdejší závislost svou od Prahy se závislostí od Vídně. Spojenec hraběte Haugvice v díle tomto, hrabě Kounic, stal se v té době tak význačnou osobností při dvoře císařovny Marie Teresie, že potřebí jest mu zvláštní pozornost věnovati, zvláště když podporováním politiky Haugvicovy, tak osudně v politický vývoj zemí koruny České zasáhl.

Hrabě Václav Antonín Kounic pocházel ze staročeského rodu Kounicův, jehož jedna větev již ode dávna byla na Moravě osedlá a mimo jiná zboží též statky Slavkov a Uherský Brod v držení svém měla. Otec jeho byl hrabě Maxmilian Oldřich Kounic, velmož při dvoře Vídenském jako nejv. komoří se zdržující a později jako zemský hejtman moravský ničím zvláštním nevynikající;

tím rázovitější a samostatnější povahy i ducha byla matka jeho princezna Marie Arnoštka z Rittbergu, poslední člen panujícího starobylého rodu ve Frýssku na pobřeží Severního moře, která již od mládí jsouc vychovávána v jednom ze ženských klášterů v Praze, zemi českou jako druhou vlast svou si oblíbila. S chotím svým sídlila ponejvíce ve Vídni, kdež dne 2. února 1711 porodila nejmladšího z pěti synův svých Václava Antonína, jenž výtečné dary ducha i povahy po matce své zdědil. Jakožto nejmladší z bratrů byl původně ustanoven ke stavu duchovnímu, a již ve 13. roce věku jeho udělena mu důstojnost kanovníka při kapitole v říšském městě Münsteru. Když ale všickni čtyři starší bratři jeho před ním zemřeli, musil býti zachován stavu světskému, aby s ním rod moravských Kounicův nevyumřel. Oddal se tudíž studium věd státních a právnických, načež se po způsobu všech mladých kavalírů té doby vydal na delší cesty po zemích západní Evropy, kde zejména společnost státníků, ministrů, vojevůdců a učenců vyhledával a zvláště v Paříži a ve Versaillu po delší dobu se zdržoval. Tam vznikla jeho záliba ve mravech a způsobech francouzských, která jej po celý život jeho provázela a též působením jeho politiku říše Habsburské ve směry francouzské uvedla.

Po návratu svém z ciziny do vlasti byl od císaře Karla VI. jmenován dvorním radou při říšském soudu ve Vídni a roku 1739 druhým komisařem při stálém říšském sněmu v Řezně. Marie Teresie vyslala hraběte Kounice hned v prvním roce panování svého s diplomatickým posláním do Florencie a do Říma, načež roku 1742 mladý diplomat přiměl krále Sardinského v Turině k těsnějšímu spolku s Rakouskem. O rok později stal se splnomocněným ministrem u dvora v Bruselu, odkud ale i s vojskem spojencův ustoupiti musil, když se Francouzové roku 1746 celého Nizozemska zmocnili. Již tehdy nejza srozuměn s vedením války proti Francouzsku, žádal Marii Teresii za propuštění z úřadu, čemuž ale císařovna nevyhověla, udělivši mu pouze dovolenou, aby se v lázních Cášských zotaviti mohl. Při jednání o mír v Cáchách byl účasten jako zástupce císaře Františka I. i císařovny Marie Teresie a tu použil příležitosti, aby splnomocněnci francouzskému Saint-Severinovi projevils plán svůj, kterak by mnohem prospěšnější bylo, kdyby Francouzsko a Rakousko se spojily, než aby stále spolu válčily, z čehož prý jen Anglicko a Prusko kořistí. Plán tento

setkával se ve Versaillu zpočátku s nedůvěrou, ale když se hrabě Kounic stal za nedlouho vyslancem Marie Teresie u dvora francouzského, počali se mu státníci tamní nakloňovati, zvláště když Kounic dovedl i milostnici krále Ludvíka XV. markýzu Pompadourovou pro sebe získati.

Jednalo se jen ještě o to, aby též Marie Teresie ku změně dosavadní zahraniční politiky své nakloněna byla. Příležitost k tomu se naskytla, když Marie Teresie, seznávši, že staré koleje zahraniční politiky Bartensteinovy a Ulfeldovy k cíli nevedou, roku 1753 všechny konferenční ministry své k poradě svolala, aby jí náhledy své o dalším směru politiky této projevili. Nejmladším z ministrův byl hrabě Kounic, měl tudíž poslední slovo v poradě této. Všichni starší ministři vyslovovali se pro další spolek s mocnostmi námořskými a tudíž proti Francouzsku, ale hrabě Kounic choval se při řečích jejich zcela nevšímavě, že tím i nevoli císařovninu vzbudil. Když mu však jakožto poslednímu slovo bylo uděleno, ujal se téhož s plnou určitostí a bezpečností tak výmluvně, vyvracel na základě svých zkušeností náhledy ostatních ministrů důvody tak pádnými, že plán jeho o prospěšnosti spojenství s Francouzskem okamžitě zvíťazil. Marie Teresie, dříve již se soustavou hraběte Kounice v nitru svém souhlasíc, prohlásila se nyní zjevně pro plán jeho a podávši mu milostivě ruku k políbení, ostatní ministry chladně propustila. Ve třech nedělích na to byli konferenční ministři z úřadů svých propuštěni, Bartenstein přikázán jako místokanclér k česko-rakouské dvorní kanceláři a hrabě Kounic jmenován dvorním a státním kancléřem, jenž nyní jediný zahraniční politiku říše Habsburské spravovati měl.

K radě Kounicově zaslala Marie Teresie markýze Pompadourově známý list, ve kterém tuto milostnici krále Ludvíka XV. „svou drahou sestrou“ nazývala, jakoby skutečnou panovnicí byla, a neobvyčejná dvornost tato, která u dcery posledního Habsburka ovšem velikého sebezapření vymáhala, měla za následek, že markýza Pompadourová vlivem svým dosavadní ministerstvo francouzské svrhla, načež přívrženec její abbé František de Bernis v čele nové vlády francouzské povolán byl. Již dne 1. května 1756 uzavřel nový ministrpresident francouzský abbé Bernis s rakouským velvyslancem v Paříži hrabětem Jiřím Starheimbergem v letohrádku markýzy

Pompadourové v Saint Cloudu smlouvu o spojení mezi Francouzskem a Rakouskem a svět spatřil tu k největšímu překvapení svému, kterak dvě přední velmoci katolické spojily se zde proti oběma protestantským mocnostem Anglicku a Prusku, které však byly již dne 16 ledna 1756 podobnou tajnou smlouvu ve Westminsteru mezi sebou uzavřely. To bylo však Kounicovi hned od prvního dne známo a proto dovedl Marii Teresii tím snáze o prospěšnosti spojení jejího s Francouzskem proti ošemetnosti Anglicka a zjevnému nepřátelství Pruska přesvědčiti. Tímto vystoupením nového ministra zahraničních záležitostí ve Vídni byl všechn dosavadní základ politiky evropské zvrácen a nikdo si nemohl tajiti, že převrat tento nejen k evropskému, ale přímo světovému zápasu povede, neboť Francouzsko a Anglicko též v Americe a v Asii byly sobě soupeři, kdežto v Evropě každý cítil, že nový boj Rakouska s Pruskem o Slezsko jest již jen otázkou času. To předvídal Kounic od prvního počátku a proto neobmezil se jen na získání spojence na Sekváně, nýbrž přiměl i Rusko, Švédsko a Dánsko ku spojení s Rakouskem a Francouzskem, ba zabezpečil si též Portu, aby se mu i strany východní nebylo výboje proti zemím Marie Teresie obávati.

Byla to tatáž politika, kterou byl již velký ministr císaře Leopolda I. kníže Václav Euseb Lobkovic sledoval, jež ale intrikami domácích protivníků téhož byla tehdy zmařena. Osobnosti obou státníkův těchto vykazují tak hojně rysy podobné, že ve Václavu Kounicovi zřímě druhého Václava Lobkovice, neboť oba byli smyšleni liberálního, oba nepřátely řádu jesuitského a oba spatřovali prospěch říše Habsburské ve spojení s Francouzskem, jehož nepřátelství za Leopolda I. jako za Marie Teresie bylo zemím rakouským tak velkých škod způsobovalo. Lobkovicova politika v tom směru zůstala bez úspěchu, poněvadž snad nebyla při původci svém prosta zjištnosti, ale při Kounicovi nepadá ni nejmenší stín na povahu státníka tohoto, který po celý dlouhý život svůj byl vzorem neúplatnosti a všemohoucího postavení svého nikdy ve prospěch svůj neb přívrženců svých nezneužil. Proto těšil se neobmezené důvěře jak Marie Teresie, tak i syna jejího císaře Josefa II., kteříž oba zároveň i samostatného ducha jeho v něm ctili, jak toho při žádném z ostatních současných ministrův nebylo. Zdaž ale zabočení jeho ve směry s francouzskou politikou shodné říši

Habsburské nějaké skutečné prospěchy přineslo, jest jiná otázka.

Jelikož ale nám zde nejde o to, abychom zahraniční politiku hraběte Kounice sledovali, obmezíme se jen na vylíčení toho, v jakém směru státník tento též na vnitřní záležitosti zemí rakouských a najmě českých působil a zdali mu též se stanoviska českého totéž uznání vzdáti sluší, jakého v dějinách říše rakouské požívá. V tom ohledu stojí zcela na rovní s knížetem Václavem Eusebem Lobkovicem, neboť též on uměl sice jazykem českým hovořiti, ale vědomí jakožto příslušníka národa českého, z jehožto předního rodu šlechtického byl vzešel, nebylo při něm žádného, tím méně pak si byl vědom práv a státoprávního postavení zemí koruny České, k jejichž obmezování ochotně přispíval. Jsa pouhým Rakušanem a nikoli Čechem, přichýlil se dokonce k centralistickému směru Haugvicovu, ano byl ještě horlivějším přívržencem myšlenky o absolutismu a centralisaci moci státní než Haugvic sám, jelikož byl účinky této formy státní ve Francouzsku osobně seznal. Souviselo to tudíž zcela se soustavou zahraniční politiky jeho, aby též politika vnitřní byla dle těchže zásad spravována. Proto podal Haugvicovi bez rozpaků ruku při provádění jeho plánu na obmezování moci stavovské v zemích koruny České, ba chtěl plán tento rozšířiti též na království Uherské, když Marii Teresii svůj návrh na zřízení státní rady rakouské předložil.

Proto roveň sknížetem Václavem Eusebem Lobkovicem nemůže mu býti přičteno žádných zásluh o zemi českou, tím méně pak o národnost českou, neboť o národu českém co takovém neměl vlastně žádného vědomí a tudíž si také žádných starostí o rozvoj jeho nepřipouštěl. Jako chladný diplomat počínal si při vážné hře na šachovnici politické vždy bez ohledu na země, z nichž soustátí Rakouské se skládalo, a měl vždy jen jednotnou a scentralizovanou říši na zřeteli, když řízení zahraničních záležitostí rakouských se ujal. Proto jen v důslednosti s absolutistickými a centralistickými zásadami svými podporoval hraběte Haugvice v odporu jeho proti obnovení starého zřízení zemského v Čechách a jeho vlivem se stalo, že Marie Teresie při soustavě Haugvicově setrvala a nejvyšším úředníkům zemským v království Českém všechn vliv na správu zemskou odňala.

Co takto v jednotlivých zemích ve směru absolutismu a centralismu prováděno bylo, byl

hrabě Kounic od prvního počátku hotov prováděti též vzhledem k celé říši Habsburské, jež podle ideálu jeho Francouzská jednotnou rukou a dle centralistické soustavy spravována býti měla. Proto stav se konferenčním ministrem a seznáv tu velkou řadu samostatných úřadů a instancí, které správu vnitřních záležitostí vedly, poznal také ihned nedostatky staré soustavy, jež by byrokratické zřízení všechen běh úřední zdržovalo, tak že státní stroj těžkopádně se pohyboval a trpělivost panovnice přecasto trpce zkoušena byla. Proto souhlasila Marie Teresie s výtkami hraběte Kounice proti dosavadnímu zřízení vnitřní správy, které byl již v srpnu 1758 v pamětním spisu svém pronesl. Nečinil však tehdy ještě určitých návrhů na zavedení reform v oboru tomto a teprve když v prvních letech sedmileté války nedostatky ve vnitřní správě ještě ostřeji na světlo vynikly, vyzvala Marie Teresie hraběte Kounice, aby již určitý plán k odstranění těchto nedostatků sestavil.

Státník pro zásady absolutistické a centralistické tou měrou horující, jako hrabě Václav Kounic, nepotřeboval dlouhého času k tomu, aby císařovně žádaný plán vnitřní reorganisace předložil. V listopadu 1760, hned po nešťastné bitvě u Torgavy ve Slezsku, vybídl Marie Teresie hraběte Kounice k úloze této a již dne 9. prosince 1760 podal ministr panovníci obšírný pamětní spis, jazykem francouzským sepsaný, který náhledy jeho o vnitřní správě dosavadní a zároveň návrhy k reformám v téže obsahoval. V úvodu poukazyval ku množství správních úřadů, z nichž nižádný prý není dle zásad rozumových a s potřebnou horlivostí spravován, všechny prý se vzájemně křížují a věci úřední jen ode dne ke dni vyřizují, jelikož každému patřičný přehled, znalost podrobností a náležitá autorita schází. Pokud válka s Pruskem trvá, dalo prý by se stavu tomu násilnými prostředky odpomoci, ale po zjednaném míru prý se, nedocílili-li se nějaké nápravy, celá státní budova nevyhnutelně sřítí. Vydej státní jest prý každoročně o 6 milionů větší než důchody, válečný vydej 100 milionů zůstává neuhrazen, po válce pak prý se musí armáda na takový stav snížit, že tím bezpečnost státu ohrožena a Rakousko na mocnost druhé třídy sníženo bude.

Prostředkův k odpomožení prý nikterak neschází, neboť bylo-li po míru Čášském roku 1749 rovnováhy ve státních financích docíleno, lze prý toho i nyní dosáti, ovšem že nikoli malichernými úsporami a opravami, ačkoli

prý též těch nelze zcela zamítnuti, ale rozhodným zlepšením správy všech vnitřních záležitostí. Císařovna musí v řízení těchto podporována býti osobami, jež stále plnou známost poměrů zemí a národů mají. Někáký přední ministr prý nemá býti zřizován, neboť takového prý není třeba po boku císařovny, která se o vládu sama tak velice stará, a také prý by takového bylo těžko lze naleztí, kdežto dosavadní ministerská konference k tomu proto nedostačuje, poněvadž se v ní jednotlivé záležitosti vždy jen dle náhledů příslušného ministra, tudíž bez souvislosti se státním celkem projednávají, a mimo to konference nad tím bděti nemůže, zda-li se usnesení její řádně provádějí.

Jediným prostředkem ku provádění všeho toho jest prý zřízení státní rady, poradního to sboru, jemuž by panovnice veškeré jí předložené záležitosti k uvážení odevzdávala, jenž by příslušná rozhodnutí její navrhoval, nad prováděním těchto bděl, na všechny nedostatky ve státní správě upozorňoval, o zachovávaní veřejného řádu a o pořádek ve státním hospodářství pečoval, návrhy ku povznesení rolnictví, průmyslu a obchodu činil a konečně základní pravidla pro veškerou státní správu ustanovil. Usneseními státní rady nemusí prý se panovnice vždy cítiti vázanou, ale tolik prý přece jí nutno činiti, aby všechny jinaké rady, jaké jí s jiné strany činěny budou, státní radě k úvaze odevzdávala a všechna rozhodnutí svá jí předkládala. Avšak tímto vytčením úloh státní rady prý ještě není celá věc vyřízena, vnitřní zřízení její a volba členův jejích prý jest rovněž důležitá. Proto nemějí ani státní rada ani některý člen její práva rozhodovacího, žádný člen její, vyjímaje dvorního a státního kancléře, nevykonávejž jiný úřad veřejný, schůze státní rady budtež vždy za předsednictví císařovny konány, a konečně má se státní rada skládati jen z malého počtu členův a sice tři ze stavu panského s názvem státních ministrův a tři ze stavu rytířského a učeného s názvem státních radův; referendár s potřebným personálem pomocným má výtahy z akt a protokoly sestavovati a kancelářské práce obstarávati. Vidno, jak z Kounice mluví zde pouhý absolutista a centralista, jenž o vlastní povaze soustátí Rakouského neměl ani tušení, a měl-li je, vědomě je zapíral, čímž vina jeho stává se jen ještě větší.

Na pamětní spis tento napsala císařovna vlastní rukou toto rozhodnutí taktéž jazykem francouzským: „Vylíčení toto není nikterak

přepjaté, postavení naše nynější jest velice kritické. Pomocí této státní rady a toho, kdo mi ji navrhuje, troufám si záhubu státu odvrátiti.“ Kabinetní sekretář její König z Kronbergu sestavil na to obšírný výklad o zřízení státní rady, jež hrabě Kounic dne 14. prosince císařovně odevzdal. Bylo to rozšíření francouzského pamětního listu Kounicova s tou jedinou změnou původního návrhu, že se působnost nové státní rady, aby nedůvěřivosti Uhrův nebyl zavdán podnět ku stížnostem, že se na ústavní práva jejich sáhá, nemá vztahovati na veškeré vnitřní záležitosti říše Habsburské, nýbrž jen na země česko-německé. Hrabě Kounic, jako ryzí centralista a absolutista, nebral v pamětním spisu svém žádného zřetele na práva jednotlivých království a stavův jejich, nýbrž i království Uherské mělo právomocnosti státní rady podléhati. To však zdálo se Marii Teresii přece povážlivým býti, neboť byla ve Vídni známa žárlivost stavův uherských na zachovávání práv jejich, která by takového jařma absolutistického nikdy bez odporu nebyla snesla. Na stavy zemí českých nebylo třeba bráti ohledu podobného, neboť neomluvitelné jejich podrobení se recessu z roku 1748 a zrušení české dvorní kanceláře i úřadu král. místodržících z roku 1749 připouštělo již všechny další pokusy k obmezování práv jejich. Za to uvedl sekretář König, čiperný nohsleda hraběte Kounice a dobrý znatel nejtajnějších snah své panovnice, ve výkladu svém též za úkol státní rady, aby tatáž vyšetřovala také nároky českých zemí na území jim odňaté, čímž ovšem jen znovuzískání Slezska miněno bylo. „Tímto způsobem,“ končil sekretář císařovnin prozíravě výklad svůj, „jednalo kurfiřtství Brániborské stále již po dvě stě let a razilo si tím dráhu k rozličným důležitým úspěchům a k nynější moci své.“

Toto připomenutí o Slezsku působilo na Marii Teresii, která stále jen o znovuzískání ztracené země koruny České snila, neméně rozhodně, jako ostatní důvody Kounicovy a ještě téhož dne připsala na výklad sekretáře svého památná slova: „Očekávám s velikou toužebností počátek nové státní rady jakožto spásu mých zemí dědičných, uspokojení mé mysli a mého svědomí.“ Již dne 22. prosince 1760 byl oběžník nejv. hofmistra hraběte Ulfelda k ústředním úřadům říšským o zřízení státní rady v úředních novinách Vídenských uveřejněn a dne 30. prosince jmenování členové nového nejvyššího úřadu státního, jehož

působnost v Rakousku přes sto let až do našich dob potrvála. Členy těmito byli jakožto státní ministři hrabata Kounic, Haugvic a Daun, jakožto státní radové hrabě Blümegen s názvem ministra, baron Borié a šl. Stupan; státním referendárem stal se císařovnin sekretář šl. König. Pouze hrabě Kounic podržel i nadále svůj úřad jakožto státní a dvorní kancléř, všichni ostatní členové byli sprostěni dosavadních úřadů svých a sice Haugvic jakožto nejv. kancléř, Daun jakožto president dvorní rady vojenské, Blümegen jako zemský hejtman moravský, Borié a Stupan jako dvorní radové říšského direktoria a šl. König jako kabinetní sekretář. Dne 27. ledna 1761 konána první schůze státní rady u přítomnosti císařovny, císaře a vévody Karla Lotrinského, při čemž císařovna přísahu od státních radův přijala. Hrabě Kounic jakožto tvůrce nejvyššího úřadu ústředního měl zahajovací řeč, v níž vykládal zásady, dle nichž se státní radové spravovati měli: ale vlastní duší státní rady byl hrabě Haugvic, neboť hrabě Kounic obíral se jen záležitostmi zahraničními, zůstává správu vnitřních záležitostí Haugvicovi, s jehož centralistickými a absolutistickými směry od počátku souhlasil.

Ve státní radě této byly nejdříve přetrásány reformy ve vnitřní správě, které od roku 1761 prováděny byly, jako zrušení direktoria a zřízení česko-rakouské dvorní kanceláře, jak jsme o tom byli již dříve vypravovali, načež roku 1763 též vylíčené již proměny v zemských úřadech následovaly. V oboru tomtó stál hrabě Kounic nejrozhodněji po boku Haugvicovu, poukazuje k tomu, kterak prý v Uhrách, v Sedmihradsku a v Nizozemsku nejzjevněji se ukázalo, jak nebezpečné jsou všechny výsady stavovské. Mírnějšího smýšlení o těchto věcech byli ostatní členové státní rady, tak že i v tomo sboru, jenž měl býti nade všechny strany povýšen, již záhy došlo ku sporům mezi novou a starou dobou, kteréž spory se jen ještě zostrily, když mladý následník trůnu arcivévoda Josef mohl se v jednání státní rady účastniti a v ní své návrhy podávati. Jinak měla státní rada účastenství ve všech reformách, které za druhé polovice panování Marie Teresie prováděny byly, jak o tom na svých místech vyprávěti budeme, ale na samostatnost a na samosprávné zřízení zemí koruny České byl vliv její veskrz neblahý, neboť nejen že pozdějšími usneseními svými souhlasila se všemi centralisti-

ckými kroky, kterými byl hrabě Haugvic práva zemí českých a stavův jejich tak velice obmezil, leč státní rada sama kroky podobné na další omezování práv zemských i stavovských podnikala. Dějepisci rakouští velebí hraběte Kounice jakožto geniálního tvůrce státní rady, která prý byla stěžejním kamenem pro veškerou státní správu vnitřní v říši Habsburské, kdežto stálé měnění kompetence její i vnitřního zřízení jejího, již za Marie Teresie a ještě více za Josefa II. prováděné, všechny tyto chvalořečníky z opaku viní. Co prospěšného státní rada působila, bylo by se přirozeným během věcí taktéž samo sebou vyvinulo, kdyby se bylo starobylých zřízení zemských šetřilo a na místě francouzské centralisace původní federativní zřízení dědičných zemí Habsburských zachovávalo. Se stanoviska českého pak již dokona nelze přizvukovati chvalořečím o významu a působnosti státní rady Kounicovy, neboť zcela v centralistickém směru Haugvicovu pokračovala v obmezování starobylých práv zemí koruny České, snižujíc je na úroveň ostatních německo-rakouských zemí dědičných, které se nikdy někdejší samobytnosti zemí koruny České rovnati nemohly. Již při začátku svém byla státní rada anomalií v říši Habsburské a tou zůstala až do naší doby, kdy jí dualistické utváření říše přirozený konec učinilo.

Přípravy k válce sedmileté.

Zasahování hraběte Kounice v záležitostech vnitřní nemělo tudíž vzhledem k zemím koruny České nižádného účinku příznivého, ba doba působení státníka tohoto, jenž přece pocházel ze starého rodu českého, znamenala nejhlubší ponížení někdejší samostatnosti zemí koruny České, jaké byly tytéž do časův Marie Teresie požívaly; dotklo se zároveň zřízení zemského i práv stavův českých, které jim i při všem obmezení po roce 1627 byly zůstavěny, a jichž zachovávání korunovační přísahou z roku 1743 slavně zabezpečeno bylo. Hledí-li se pak k osvědčenému pravidlu, že v politice rozhoduje pouze výsledek, nemůže nestranný soud dějinný ani v tomto směru přiznati hraběti Kounicovi vlastnost velikého a moudrého státníka, neboť čeho docílil svou aliancí s Francouzskem, která všecken dosavadní směr politiky rakouské zvrátila? Vznítíl tím pouze děsnou válku sedmiletou, která pro říši Habsburskou nižádného příznivého vý-

sledku nepřivodila, naopak zemím českým, ve kterých ponejvíce vedena byla, nezměrných ztrát na životech lidských a na majetku národním způsobila. Ze ztraceného území slezského, jehož znovudobytí bylo jediným cílem politiky Kounicovy, nebylo po sedmiletém válčení ani jediné píď získáno, ba bez chabrosti národův rakouských a statečnosti vůdcův vojsk jejich byla by i celistvost království Českého pruskému dobyvateli v plen padla.

Takovéto výsledky nesvědčí zajisté o velikosti ducha a předvídavosti státníka Kounice, jenž u vysokém věku svém ještě dožil se úplného shroucení své politiky o prospěšnosti aliance Rakouska s Francouzskem, když velká revoluce francouzská nejen tragický konec dcery panovnice jeho, ale též dlouholeté válečné výboje téhož Francouzsko proti Rakousku přivodila. Kdyby na místě hledání aliancí byl se hrabě Kounic raději oddal rozvoji vnitřních sil říše Habsburské na základě historických základův jejich a docílil tím především potřebného rozmnožení moci branné a naplnění státních pokladnic, byl by nový zápas s Pruskem o Slezsko jinak dopadl a drahokam slezský skvěl by se dnes opět v královské koruně české, již by nikdy nebyl odeizen býval, kdyby již císař Karel VI. byl dceři své Marii Teresii, jak to princ Eugen Savojský byl pravil, vedle pragmatické sankce též armádu 100.000 mužů a plnou pokladnu státní zůstavil.

Kterak ku hlavnímu následku nepřirozeného diplomatického díla Kounicova, aliance Rakouska s Francouzskem, totiž ke krvavému dramatu sedmileté války došlo, budiž zde blíže vyličeeno, neboť drama toto po celé trvání své ponejvíce na půdě zemí českých se odehrávalo a proto dějin Čech a Moravy nejvíce se dotýká.

Již přes století pojednávají historikové domácí i cizí, nanejvýš pak rakouští a prusští, o otázce, kdo vlastně zavdal podnět k válce sedmileté, která na všech zemích tak obrovských obětí vyžádala, aniž by ale některé z válčících stran byla dosti skrovného úspěchu neb užitku přinesla. Spůsob, jakým pruský král Fridrich II. válku tuto nenadálým vpádem svým do Saska započal, byl všemu mimopruskému světu od prvního počátku důkazem, že jedině Fridrich II. byl tehdejší rušitelem míru, na něhož všechna odpovědnost za krvavé sedmileté drama ono spadá. Neméně nasvědčuje ponětí tomuto i pověstná politická závět Fridrichova z roku 1752, ve

kte-
rak jest pruskému státu zaokrouhlení a dopl-
nění třeba, a sice musí prý se zmocniti Saska,
západního Pruska a švédského Pomořanska,
k čemuž také hned plán vpádu pruské armády
do Saska připojil. Ovšem měl prý veliký tento
výboj býti zahájen za nejpriznivějších poměrů
v Evropě, podmínka to, která na stav věci
v Evropě roku 1756 dokonce nepřipadala.
Ale ani později nespouštěl Fridrich II. získání
Saska s očí, neboť roku 1759 chtěl část Saska
za některé pruské území zaměnit, a opako-
val zásadu o nutnosti dobytí Saska ve svých spi-
sech ještě několikrát, ba i za války o po-
sloupnost v Bavorsku stál o získání části
území saského. Teprve ve svém spisu o sedmi-
leté válce, který byl roku 1788 uveřejněn,
snažil se tyto výbojné úmysly své proti Sasku
poněkud zastříti, tvrdě, kterak prý roku 1756
bylo proti němu spiknutí všech mocností evrop-
ských zosnováno, aby Prusko bylo zničeno,
a tu prý musil sám vpádem do Saska proti-
vníky své předejiti. Tohoto výkladu králova
přidržovali se prustí historikové až do našich
dob co nejhrouževnatěji, jen aby vinu započeti
sedmileté války s beder Fridrichových sňali.

Co před stoletím při nedostupnosti archi-
vních a zejména úředních pramenů nebylo
možno, aby se totiž vlastní příčiny války oné
zjistiti mohly, to stalo se možným teprve
v naší době, kdy prameny ony na všech stra-
nách badatelům přístupnými se staly. Po-
drobné studium úředních listin přivedlo i pru-
ské historiky, z nichž jen Delbrücka uvádíme,
ku přesvědčení, že dřívější úsudky pruských
chvalořečníků byly jednostranné a že sluší
setrvati při tom, co byl Fridrich II. o svých
záměrech proti Sasku ještě před válkou sedmi-
letou sám napsal, a co teprv na sklonku ži-
vota svého oslabiti se snažil. Avšak badáním
v rakouských archivech vyšlo též na jevo,
že ani Marie Teresie není veškeré viny na
příčinách k válce sedmileté prosta, jak to již
dějepisec její Arneth bez obalu přiznává.
Nestranné uvažování všech poměrů tehdejších
musí rozdělovati stín i světlo na obě strany,
a takž jako v nesčetných jiných případech
dějinných nutno i zde dle pravdy říci, že obě
strany zavdávaly příčiny k tomu, aby stáva-
jící spor o Slezsko, dvakrát již válkou řešený,
byl po třetí jen rozřešení ostrým mečem zů-
staven.

Není žádné pochybnosti více o tom, že
Marie Teresie ani na chvíli nevzdávala se my-
šlenky, Slezska znovu dobytí. Pokládala za

nejsvětější povinnost svou, aby vyhověla od-
kazu zvěčnělého otce svého císaře Karla VI.,
jenž jí v pragmatické sankci nerozdílnost
zemí zděděných jakožto základní zákon říše
její v dědictví zůstavil. K opětnému nabytí
Slezska byla mysl její stále obrácena, k čemuž
za soustavy centralisátora a germanisátora
hraběte Haugvice také ještě ten závažný mo-
ment se přidružil, že Slezsko bylo pro Marii
Teresii zemí ryze německou, tudíž protiváhou
proti Čechám a Moravě, ve kterýchžto zemích,
jak vědomo, byla Marie Teresie k radě Haug-
vicově všecky starobylé české řády tak lehce
přeměnití připustila. V důsledku myšlenky
oné, kterou s pravou umíněností ženské po-
vahy své sledovala, dávala v Čechách v prv-
ních letech padesátých pořádati velké vojen-
ské manévry, kterých se vždy také osobně
účastnila, a to právě v těch krajích, ve kte-
rých byla se v předcházejících dvou válkách
armáda její s vojskem Fridricha II. utkávala.
Význam manévru těchto nemohl utajen zů-
stávati v Berlíně, kdež zcela přirozeně musili
si jej vykládati za výstražné znamení pro ne-
dalekou již budoucnost a dle toho též k nové
válce s Rakouskem se chystali.

Ještě zřetelnější výstraha pak byla Prusku
dána, když hrabě Kounic správy zahraničních
záležitostí v říši Marie Teresie se ujal a se-
znal, že Rakousku ani stav armády ani stav
financí jeho nedovoluje, aby samo o sobě vý-
boj proti Prusku započalo, spojence cizí pro
nastávající zápas o Slezsko získati se snažil.
S Ruskem stálo Rakousko v nejlepších po-
měrech, tak že se dle dřívější smlouvy z roku
1746 mohlo též válečné pomoci jeho nadíti
a to tím spíše, jelikož se tehdy i nyní Rusko
s králem pruským ve velmi napnutých po-
měrech nalezalo. Také spolek se Švédskem a
s Dánskem nedal hraběti Kounicovi příliš
mnoho práce, jelikož obě země tyto tehdy
pluly týmže politickým proudem jako Rusko.
Konečně i Portu přiměl hrabě Kounic k za-
chovávaní pokoje, tak že Rakousko nepotře-
bovalo se útoku z Východu obávat. Tím ob-
tížnější však bylo získati Francouzsko, které
již přes dvě století bylo úhlavním nepřítelem
říše Habsburské a mimo to v posledních dvou
válkách proti Marii Teresii Prusku po boku
stálo. Dávnověké ono nepřátelství, kterému
byli král Jindřich IV. a kardinál Richelieu
jaksi vyšší posvěcení dali, proměnití v poli-
tické spojenství a Francouzsko od dosavadního
válečného spojence jeho Pruska odvrátiti —
to byla věru obrovská práce diplomatická,

ale hrabě Kounic se obtíží jejich ni v nejmenším nelekal a co by se žádnému jinému státníkovi té doby nebylo povedlo, docílil on mistrovskými tahy svými na šachovnici politické, tak že na jaře roku 1756 stála ustrnulá Evropa před dokonanou aliancí rakousko-francouzskou, kterou by byl před nedávnem ještě nikdo za možnou považoval. Hrabě Kounic jako vyslanec Marie Teresie u dvora Versailleského byl ke spolku obou říší přímo pracoval a po něm vyslanec hrabě Starhemberg započaté dílo zdárně ke konci přivedl. Příznivou okolností pro snahy hraběte Kounice bylo při tom, že Francouzsko přišlo tehdejší s Anglickem ve spor o hranice v obapolném území v severní Americe, což přispělo k tomu, že obě mocnosti tyto také v Evropě spojení si vyhledávaly. Anglicko uzavřelo spolek s Pruskem, Francouzsko pak naklonilo se spolku s Rakouskem, jak mu jej hrabě Kounic již po tři léta navrhoval.

Fridrich II. věděl dobře o tomto tajném vyjednávání mezi Rakouskem a Francouzskem, přece jej ale smlouva Versailleská ode dne 1. května 1756 překvapila, neboť nikdy by se nebyl nadál, že jej dosavadní jeho spojenec francouzský opustí a k nepřítelkyni jeho Marii Teresii se připojí. Věda však, že věc se nedá již změnit, ihned odhodlal se císařovně obvyklým svým způsobem půdu pod nohama podrývat, aby ji v dané chvíli pro žeň svou připravenou nalezl. Maje smlouvu o spojenství s Anglickem již mnohem dříve uzavřenu, počal v Uhrách potají brojiti, aby nové Rakousko-ovské vzbouření proti Marii Teresii připravil a skutečně nalezl tam u předních magnátů vlídný sluch, jelikož titěž roztrpčení byli tím, že někteří lotrinští kavalíři byli jmenováni veliteli obsádek ve městech uherských. Do Vídně docházely zprávy o tajných schůzích spiklenců v Uhrách, ba o sbírání ozbrojených tlup v horách karpatských, kdežto ve Slezsku pruské sbory vojenské značně sesilovány byly. Neméně i v Čechách a na Moravě působili tajní jednatelé krále pruského mezi lidem k získání sympatií Fridrichovi II., kterýž prý Čechům náboženskou svobodu přinese a selský lid břemene poddanství zbaví, jako to král již roku 1740 a roku 1744 v obou zemích českých dal hlásati.

Bylo tedy příčin dosti k zápletkám diplomatickým, ale ve Vídni byli od počátku odhodláni, teprv roku 1757 králi pruskému válku vypovědět, tak že bojechtivé Rusko musilo ku zdrželivosti napomínáno býti, aby snad

pruskému králi nebyl podnět zavdán, by Rakousko náhle přepadnouti. Nebylať armáda Marie Teresie k výboji připravena, také pokladnice státní jevila ještě vážení zery, což vše mělo během roku 1756 dopad býti. Také ta okolnost padala na váhu smlouva s Francouzskem platila jen pro případ, že by Marie Teresie od Pruska oddělena byla, kdežto v případě opácném král Ludvík XV. mnohem větší požadoval činiti. Ze všech těch ohledů chovalo se Rakousko v letní době roku 1756 klidně, v Uhrách stálo jen několik pluků pěchoty, a jízda byla po Uhrách rozložena, jen u Friderichovi II. nebylo žádné příčiny ku do Čech a do Moravy poskytnuto.

Zdánlivá tato zdrželivost Marie Teresie a státníkův jejich nemýlila však nikterak pruského, neboť známo mu bylo o Versailleské smlouvě, která Marii Teresii zabezpečila sbor francouzského vojska o síle 30.000 v říši německé a roční příspěvek 30 milionů livrů, Rusko pak že jest každým okamžikem hotovo, s armádou svojí hranice pruské kročiti. Nevývratným důvodům tímto Fridrich II. více, než předstírané zdržení vlády Vídenské a takž dle způsobu své hodlal se sám nepřátele své rázným válečným předejiti. Měl naplněnou státní kladnu, do které byl od míru Drážďan 20 milionů říšských tolarů složil, tak že aspoň čtyři válečná tažení podniknouti veliké zásoby střeliva, zbraní, uniform a již roku 1755 byly všechny jeho pevnosti Slezsku dostaveny a bohatě zásobeny, jízda jeho během první polovice roku 1756 násobeno a též pěchota doplněna, tak že armáda pruská 180.000 mužů výborně vybaveného a kázní otužilého vojska čítala.

V polovici června 1756 obdržev z Ruska posunuje své sbory vojenské k hranicím pruským, dal rozkaz k mobilizaci své armády, jejíž polovice ku konci srpna k vytrhnutí do pole pohotově byla. potom počalo též na straně rakouské zbýti, jež ale šlo liknavě ku předu, neboť nebylo se mužstva i koní a jelikož i státní kladna nedostačovala, musili stavové o lení hotových záloh žádání býti. Nebylo to v Čechách a na Moravě žádných příčin proti Slezsku a proto měly opevněné vojenské v obou zemích zřizovány býti, když Fridrich II. dal se dne 21. června svým vyslancem Klinggráfem ve Vídni zdržeti shromažďování vojska v Čechách

Moravě proti Prusku čelí, kterýžto dotaz již svým způsobem vypovězení války se podobal, pokračovalo zbrojení v zemích českých rychleji ku předu, ale přes to setrvalo se ve Vídni při původním plánu, aby válka teprv roku 1757 počata byla. Proto vyzváno Rusko, aby vojsko své od hranic pruských zase odvolalo a teprv příštího roku k výboji proti Fridrichovi II. se přichystalo; proto také pruskému vyslanci dána ve Vídni vyhýbavá odpověď, neboť Kounicovi záleželo na tom, přesvědčiti svět, že Marie Teresie příčiny k válce nezavdala.

Rakouský státník předčil tenkrát nad pruského krále, jenž svým překvapeným jednáním objevil se před světem jako skutečný rušitel míru, neboť veškeré Evropě bylo známo, že on počal se zbrojením a Marie Teresie že jej teprv následovala. Dnes pak dále víme, že Fridrich II., ještě než odpověď z Vídně na první dotaz svůj obdržel, ohlásil vládě anglické, že ke konci srpna výboj svůj proti císařovně vpádem do Saska zahájí. Kdyby tak byl již v červenci učinil, byl by se zcela jinakého účinku domohl, jelikož Marie Teresie k válce ještě dostatečně připravena nebyla, jak to také pozdější události dosvědčily. Ale takž zaslal dva další dotazy do Vídně, které ještě výhrůžněji zněly než první, neboť žádalo se v nich, aby Marie Teresie písemně se zavázala, že ani v tomto ani v následujícím roce proti Prusku války nezdvihne. Rozumí se samo sebou, že i tyto dotazy rovněž vyhýbavě zodpovídány byly. Poslední odpověď

císařovně došla Fridricha II. teprv dne 25. srpna a již dne následujícího dal král vojsku svému rozkaz ku vpádu do Saska. Hrabě Kounic dosáhl tímto protahováním účelu dvojího: pruský král byl světu uveden jako rušitel míru a Rakousko nabylo času k doplňování branné moci své. Vůči Francouzsku

pak zjednána platnost požadavku k výbojně pomoci proti Prusku, jelikož Marie Teresie od téhož napadena byla. Neméně obrátil Fridrich II. proti sobě výčítku všeho současného světa i nestranného soudu dějin, že výboj svůj počal vpádem do Saska, o kterém byl se již roku 1752 v závětním spisu svém projevil, že ho k zaokrouhlení říše své nutně dobyti musí. Zcela jinak by byl výboj jeho posuzován býval, kdyby král byl přímo do Cech nebo do Moravy vpadl, takto ale jevil se jako sobecký dobyvatel, který již v listopadu 1755 nestyděl se psáti, že „každá válka jest nesmyslná, která nevede k dobytí cizích zemí.“ Ještě ošemetnější pak bylo předcházející



Maršál Leopold hrabě Daun.

vyjednávání jeho s kurfiřtem Saským, aby mu postoupil zemi svou, začez prý mu království Českého v náhradu dobude.

Takž jeví se nekavalířská, sobecká a násilnická povaha krále Fridricha II., jemuž dvorní historikové pruští pro smích všeho ostatního světa chtěli přisouditi název „Veliký“, v téže nahostí roku 1756, jak jsme ji roku 1740 a roku 1744 byli zřeli. Prost jsa všelikých mravních zásad, jak to již za mládí svého nevděčností k dobrodinci svému císaři Karlu VI. dal na jevo, jednal vždy jen dle

sobeckých chťců, které pak jako rabulistický advokát perem svým omluviti a lepšíni učiniti hleděl. Žádný panovník na světě nenapsal tolik obranných a vysvětlovacích spisů jako Fridrich II., jen že na štěstí uměli též současníci jeho psáti, a ti nám pravidelně opak toho oznamují, než co král pruský světu za právo a pravdu vyličiti se snaží. Jak mnohem výše stojí tu v mravním ohledu povaha Marie Teresie, která sice nebyla též svých chyb a nedostatků prosta, přece ale nikdy k podobným ošemetným a násilnickým prostředkům se nesnížila, jakých Fridrich II. proti ní a proti spojencům jejím užíval. Jako byl bezprávným způsobem vpadl roku 1740 do Slezska a roku 1744 do Čech, jednal i roku 1756 při započetí války sedmileté, kterou dle vlastních slov svých jako válku ryze dobývací označil, ač kořistivost jeho na konci jejím šeredně byla sklamána. Vyšel z ní sice s pověstí vojevůdce, jenž i v nejzoufalejším postavení ducha neztrácí a třeba poražen vždy zase nové síly sebrati dovede, ale nenabyl ni jediné půdy země, k jejichž dobytí byl vytrhl a k vůli tomu obrovské oběti na životech lidských a na penězích přinesl.

Zbývá jen ještě zodpověděti otázku, zda by nebylo k sedmileté válce došlo, kdyby Marie Teresie nebyla uzavřela s Francouzskem, něbrž setrvala při starém spojenství s Anglií, jehož domnělá prospěšnost byla se již přes půl století v Rakousku jaksi tradiční stala. Jest pravda, že s Francouzskem nebyl v zemích rakouských a zejména v Čechách populární, neboť bylo ještě v dobré paměti v zemi české, kdo způsobil zde velké povstání selské roku 1680 a kdo vyslal do Čech pověstné žháře francouzské roku 1689. Také v nejbližších kruzích Marie Teresie jevil se největší odpor proti spojenství s Francouzskem, jak to chování se chotě císařovna i korunního prince Josefa dokazuje; ale přes to nedalo se při hlubším uvažování věci zapřiti, že s Francouzskými mocnostmi, totiž s Anglickem a Holandskem, Rakousku vlastně žádných prospěchů nevynesl, něbrž jen ztráty mu přivodil. Za půlstoletého trvání spolku toho přišlo Rakousko o zemi španělskou a Neapolsko, bylo zbaveno vlivu svého v Itálii a Nizozemsku, hlavně ale trpěl obchod jeho zámořský, jehož rozvoji Angličané i Holanďané všechny možné překážky kladly. V tom ohledu nelze tudíž hraběti Kounicovi vyčítati, že Marii Teresii neradil k dalšímu spojenství se sobeckými mocnostmi námoř-

skými, něbrž doporučoval jí s Francouzskem, veden jsa zásadou, že ze dvojího zla jest lépe zlo menší voliti.

U vědomí toho, že veliký zápas mezi Anglií a Francouzskem v severní Americe počatý také v Evropě všeobecný boj vyvolá, nemohla Marie Teresie býti dlouho na rozpacích, má-li se dle rady ministra svého hraběte Kounice pro s Anglickem nebo s Francouzskem rozhodnouti. V prvním případě byla by se ocítila v těchže poměrech, jako na začátku vlády své. Byla by musila vésti současně boj s rodem Bourbonským v Nizozemsku, na Rýně a ve Vlaších a snad i se Sardinskem, kdežto Prusko jako spojenec Francouzsko bylo by ji potřeť v Čechách a na Moravě napadlo a nepochybně i v Uhrách odboj způsobilo. Námořské mocnosti pak by jí byly tak málo prospěly, jako ve všech válkách předešlých. Nová válka s Francouzskem a s Pruskem hrozila tudíž císařovně novými ztrátami a kdyby nebyla vyhledávala s Francouzskem, byl by jej uzavřel Fridrich II. a tím lítěji by se pak byl proti Marii Teresii obrátil. Císařovna volila tudíž menší z obojího zla, neboť vždy musila míti na paměti, že Fridrich II. každé příležitosti použije, aby říši svoji na útraty území jejího rozšířil. Proto chystala válku k roku 1757, tak že by sedmiletá válka každým způsobem byla vznikla, jen že teprv o rok později. Král Fridrich II. předešel jí však o rok, což mu chvalořečníci jeho za mistrovský kousek státnického a strategického umění vykládají, kdežto průběh hned prvního roku válečného o pravém opaku svědčí.

Vpád Prusu do Saska a do Čech.

Týmže násilnickým způsobem jako r. 1740 při svém vpádu do Slezska počínal si pruský král Fridrich II. též roku 1756, když se chystal k nové válce s Marii Teresii, která současným zničením Saska zahájena býti měla. Vedle Saska král hodlal však ve válce této ukořistiti též severovýchodní části Čech až po řeku Labe, jak si byl území toto již roku 1744 od císaře Karla VII. i s městy Pardubicemi a Kolínem postoupiti dal. V pozadí za těmito záměry dobývacími tajil král další sobecký plán, po úplné porážce Marie Teresie a chotě jejího uchvátiti totiž pro sebe císařskou korunu říše římsko-německé, čímž by se Prusko již dokona bylo přední velmocí středoevropskou stalo. Cena tak vysoká a mnohonásobná stála již

aby král Fridrich na dosažení její napjal své síly své finanční i vojenské a ku třetí s Marií Teresí se odhodlal.

Pohraničních krajích severovýchodních bylo obyvatelstvu již v polovici července zjevné, že se v Slezsku nová bouře má proti dědičné panovnici připravuje, té doby ustalo pojednou všeliké docházení obyvatelstva slezského do Čech, čehož a byla za krátko vysvětlena záповědíých úřadů, aby nikdo odtamtud a z osoby přednější a duchovní neodcházely hranice do Čech. Neméně věstily blízké pečí též zprávy, kterak se ve Slezsku hrabství Kladském kvapem opravují y cesty a mosty, kterak se tam mladý lid ě k vojsku odvádí a vždy více sborů ských ku hranicím českým se stahuje. Ž pak na české straně ještě žádného k ochraně hranic rozestaveno nebylo enské sbory rakouské teprve v táboře lina pod velením maršála Browna se aždovaly: přchalo již v druhé polovici ice zámožnější obyvatelstvo z Broumov-olicka a Náchodska do vnitř země, odkud v polovici září první pluky císařské aně Hradce Králové a krajiny okolní y byly.

erovně rychleji počal král Fridrich svůj prováděti, aby Sasko i Marii Teresii ravené přepadnutí mohl. Již v polovici stálo veškeré vojsko jeho pohotově, roz- jsouc ve dvě armády, z nichž jedna elením maršála Schwerina ze Slezska ladska do Čech vtrhnouti a na Hradec vé postupovati měla, kdežto druhé větší jest za úkol, aby pod příným velením držení Saská a řeky Labe si zabezpečila taktéž do Čech vpadla. Obsazením sledoval Fridrich dvojí účel, aby předně ho nepřítel v zádech nezůstavil a za aby válečné jeviště co nejdále od vla- zemí svých přeložil. Obdržev dne pna poslední vyhýbavou odpověď Marie e na třetí vyzvání své, co zbrojení její hách znamená, kázal již následujícího rmádě své na pochod do Saská se dáti. la tato čítala 60.000 mužů a postupo- ze třech sborech ku předu: první vedl a Ferdinand Brunšvický na Lipsko a rg, druhý pod maršálem Keithem čelil orgavu na Drážďany a třetí pod prin- evernským směřoval přes Lužici taktéž vnní město kurfiřtství Saského.

ne 29. srpna překročily všechny tyto tři

sbory hranice saské a když král za nimi do Wilsdrufu přibyl, dověděl se, že vojsko saské, 18.000 mužů čítající, ustoupilo v pevné po- stavení u Perna, kde příchod pomocné armády rakouské očekávati mělo, a že kurfiřt saský se syny svými tam se uchýlil. Mohli tudíž Prusové bez odporu do Drážďan vejíti, načež vytrhli dále k Pernu, kde saský maršál Ru- tovský sice pevně se ohradil, ale tím nedo- statečněji o zásoby potravin pro vojsko své se postaral. Rovněž nemohli Sasové pomoc rakouskou tak brzo očekávati, neboť ar- máda maršála Browna u Kolína se shroma- žďující paradovala sice na papíře ve výši 70.000 mužů, ve skutečnosti čítala však jen 30.000 vojinů, právě jako maršál kníže Pic- colomini, proti Schwerinovi z Olomouce ku Hradci Králové vyslaný, velel na papíře sboru více než 30.000 mužů, kdežto ve skutečnosti jich měl pouze 19.000. Oba sbory pak byly teprv ke konci září dělostřelectvem, pontony a jinými válečnými potřebami dosti nedosta- tečně zásobeny.

Dne 1. září obdržel maršál Browne v tá- boře u Kolína zprávu o vpádu Prusův do Saská a jako chrabrý válečník byl by nejra- ději bez prodlení Sasům ku pomoci vytrhl, ale ve třech dnech na to došly ho z Vídně rozkazy, aby si co nejopatrněji počínal a každé větší bitvě se vyhýbal, aby armáda císařská hned zpočátku žádné nehody neutrpěla, což by pro budoucnost zlé následky mělo. Mimo to musil čekati na dělostřelectvo a na další pluky z Uher, a takž vyslal dne 6. září pouze sbor 8000 mužů pod generálem Wiedem do severních Čech, aby Sasům ústup od Perna do země české umožnil. Jako dvorní rada vojenská ve Vídni pokládal totiž i maršál Browne ústup saské armády k Pernu přes všecku pevnost postavení tamního za nešťas- tný, jak se to také za krátko osvědčilo. Bylť tam totiž Sasové ode všech tří sborů pruských obklíčeni, že jim Rakušané jen pomocí ví- tězné bitvy nad Prusy mohli ku pomoci při- spěti. Proto vytrhl maršál Browne dne 14. září od Kolína za generálem Wiedem a zrychle- nými pochody přibyl dne 20. září ku městu Budyni nad Ohří, kde pevné postavení za- ujal, odkud pak po pravém břehu Labe ho- dlal k Žandovu se přiblížiti, kam také Sasové v umluvený den od Perna vytrhnouti měli.

Ale král pruský zmařil plán tento tím, že sám s dostatečnou silou vojenskou vtrhl od Perna do Čech, aby na maršála Browna dříve udeřil, než na pravý břeh Labe pokročí.

Sbor 30.000 Prusův, jehož vedení Fridrich II. prozatím maršálu Keithovi svěřil, postoupil až ku městu Ústí nad Labem, kde Keith hlavní stan svůj rozbil. Následkem toho vytáhl maršál Browne od Budyně ku městu Lovosicům, aby si přechod přes Labe pojistil, kam ale také král pruský dne 30. září pospíšil, aby mu přechod tento zamezil. Zde musila se tudíž první srážka válečná mezi Rakušany a Prusy udati. Již v noci na 30. září vrážely přední stráže obou stran ve vinicích kolem Lovosic na se, ale hustá mlha, za jitra dne 1. října panující, nedala rozeznati, že se Prusové v plném postupu proti Rakušanům nalézají, ba že obsadili již i vrch Loboš a výšiny Radosické, jež v minulé noci dva tisíce Chorvatů zaujmouti mělo, což ale bez vědomí maršála Browna opominuto jest. Chyba tato byla spozorována, když již bylo pozdě, a za nevýhodné předzvěsti této došlo dne 1. října k bitvě u Lovosic, v níž 30.000 Prusů (s 10.000 jezdci a 102 děly) a 33.354 Rakušanů (se 7762 jezdci a 94 děly) proti sobě stálo.

O 7. hodině ranní, když se mlha poněkud rozptýlovati počala, dal král Fridrich přednímu sboru svému rozkaz, aby udeřil na Chorváty, které byl maršál Browne s několika jinými pluky pěšími i jízdními k sesílení předního sboru rakouského před město Lovosice vyslal. Pravé křídlo Rakušanův opíralo se o město toto, levé o rybníky u Čelechovic; mezi oběma křídly pak stály dvacetdva prapory pěchoty a čelo bylo kryto řadou baterií. Pruská jízda vrhla se úspěšně na pěší Chorváty, ač jim několik praporů pěchoty ku pomoci přispělo. Pruská jízda hnala se horlivě za couvajícími Chorváty, ale za nedlouho ocítila se v křížovém ohni císařské pěchoty, že nyní sama couvati musila. Podnikla sice ještě jeden útok proti pěchotě, který však rovněž byl odražen, a když i císařská jízda na ni udeřila, musila spěšně s bojiště ustoupiti, načež ji král za zády své pěchoty zachránil. Maršál Browne řídil nyní útok proti pruským plukům na vrchu Loboši a na sousedních výšinách stojícím, ale bez výsledku. Postavení Prusů bylo přímo nedobytné, všechny útoky císařských byly odrazeny a když při posledním útoku plukovník hrabě Lascy raněn byl, ustupovala pěchota za stálého boje až ku městu zpět. Raněný Lascy zdržoval však na ústupu tomto dotírajícího naň nepřítele tak udatně, že levé křídlo pruské nemohlo se náležitě rozvinouti, jinak by bylo pravé křídlo císařské ve velmi těsné

postavení přišlo. Takž ale mohlo pravé křídlo uchýliti se beze ztráty na jih od Lovosic, kteréhož města Lascy nyní ustoupil, ale krátko je zase opustiti musil, jelikož je b. král Fridrich střelbou z děl na všech stranách zapáliti dal. Prusové vtrhli do hořícího města, ale upustili od dalšího útočení na císařské, kteří jižně od Lovosic stáli, tak že bitva o 3. hodině odpolední skončena byla. Císaři ztratili v ní 421 mrtvých, 1722 raněných, 719 zajatých, kdežto ztráta Prusů činí 3800 mužů, tudíž značně více.*)

Bitva u Lovosic nebyla vlastně žádnou bitvou, strategicky připravovanou, nýbrž je šarvátkou předních sborů, do níž maršál Browne zapleten byl tím, že proti rozkazu jeho nebyl výšiny před postavením jeho vojska obsazen. O porážce císařských nemohlo tudíž býti řeč a jen ta okolnost, že se maršál Browne v následující noci vrátil zase do svého pevného postavení u Budyně, způsobila, že si král Fridrich vítězství připisoval, přes to ho ale dále nevykořistil, aniž další pokus Brownův k osvobození Sasův u Perna překaziti mohl. Tak ta okolnost, že císařští mohli padlé své i pruské na bojišti samém klidně pohřbiti, poukazuje k tomu, že vítězství pruské nebylo ve skutečnosti tak skvělé, za jaké je Fridrich II. v dával. Přes to ale bylo jím sesílena domněnka o nepřemožitelnosti pruského krále a tudíž v morálním významu prospěla mu srážka u Lovosic velice, mnohem více než v ohledu praktickém.

Nemohl totiž překaziti další pokus maršála Browna o vysvobození Sasův u Perna, který by se byl jinak zdařil, kdyby jej i velná nepohoda nebyla zmařila. Čtvrtého dne po svém návratu do Budyně odevzdal maršál vrchní velení nad vojskem generálovi jízdy hraběti Lucchesi-mu a sám v čele vybraného sboru 8000 mužů vydal se k odvážnému nebezpečnému podniku. U Roudnice přeprav se přes Labe bral se za nesmírných obtíží za nejhorší povětrnosti přes Českou Kamenici, Rumburk a Šluknov do východního Sask, kdež dne 11. října u Žandova zastavil. Sasové u Perna obávali se již, že se jim n

*) Mezi padlými na straně císařské nalezal podmaršál hrabě Julius Radicati, jehož tělo v kaple v Litoměřicích pohřbeno bylo, a 1 důstojníků: mezi raněnými byl generálmajor kníže Lobkovic. Mezi pruskými mrtvými byli generálové Lüderitz, Oertzen a Grandt, pak plukovník Holzendorf. Na památku bitvy této byla na silnici u Lovosic postavena kaple, která dosud stojí.

sledkem bitvy u Lovosic žádné pomoci z Čech více nedostane, ale maršál Browne dal jim po důvěrném poslu, jenž všechny horské stezky saského Švýcarska znal, vzkázati, že je nejdéle do dne 11. října u Lichtenhainu neda-leko Žandova očekávati bude. Sasové dali maršálovi odpověděti, že mají již jen do 12. října skrovně chleba a že tedy odhodlání jsou v noci k tomu dni Labe překročiti a u Lichtenhainu se sborem jeho se spojit. Skutečně dostavil se maršál se svým sborem v umluvený den odpoledne do krajiny u Lichtenhainu, ale místo Sasů dostavil se posel maršála Rutovského s listem, v němž týž maršála Browna o lhůtu 24 hodin žádal, ať prý pro bouři a víchr loďkový most v předcházející noci postavit nemohl; v noci ku 13. říjnu prý ale najisto Labe překročí. Prodlením tímto byla vyhlídka na zdar vý-pravy Brownovy velice zkalena, neboť již se byli o ní též Prusové dověděli a počali od Žandova, Chotějova a Sedlic sbory své ku předu posunovati, aby další postup císařských zamezili a Sasy při přechodu řeky zničili.

V noci na 13. října podařilo se Sasům u Liliensteinu loďkový most přes Labe po-stavit a řeku přejíti, což výstřely z děl na tvrzi Královu Kameni Rakušanům oznamo-váno bylo. Ale bouřlivý víchr zanášel ohlas těchto signálů v opačnou stranu, tak že maršál Browne o přechodu Sasů tušení neměl. Přes to ustanovil se na tom, že ještě dne 14. října do 9. hodiny dopoledne na svém místě vytrvá, což také generálu Rutovskému listem ozná-mil. Ten však nalezl na pravém břehu záseky od Prusů tak silně zřízené, že nebylo lze na další postup bez boje pomysleti, neboť již také nepřátelské sbory se dvou stran proti Sasům se hnaly. Vojenská rada saská, vidouc, že hladem a zimou zmořené vojsko i za největ-ších obětí neurazí vzdálenost čtyř hodin, která je ještě od císařských dělila, usnesla se ráno dne 14. října na kapitulaci celé armády saské a počala také hned s Prusy vyjednávat. Kurfiřt August, který kapitulaci neschvaloval a toliko generálům svým zůstavil, aby na vlastní pěst o osudu armády jeho rozhodli, odjel na to s oběma syny svými do Varšavy, neboť, jak vědomo, nesl též královskou ko-runu polskou na hlavě své. Druhého dne na to vzdalo se 17.000 Sasů s 80 děly Prusům, kteří se tím pány celého kurfiřtství Saského stali. Důstojníci musili se čestným slovem za-ručiti, že po čas války nebudou proti pru-skému králi sloužiti, prostí vojíní pak byli

do řad pruské armády vstrčeni, z níž ovšem při nejbližší příležitosti zase uprchli.

Maršál Browne čekal dne 14. října ještě o šest hodin déle nad ustanovenou dobu u Lichtenhainu na Sasy, když jej ale odpo-ledne téhož dne stihla zpráva o tom, co se v saském táboře událo, nesměl ni okamžik déle otálet s návratem do Čech, nechtěl-li od celé moci pruské napaden býti. Za nej-větší obezřetnosti nastoupen tudíž ústup přes hranice saské do Čech, při čemž zadní od-dělení jeho sboru skutečně od Prusů napa-deno jest; ale útok jejich byl odražen tak mocně, že maršál nebyl na dalším pochodu již znepokojován a s celým sborem svým bez všelikých ztrát dne 20. října opět do tábora u Budyně se navrátil. Pruský král spěchal hned po první zprávě o kapitulaci saské ar-mády z Čech do Drážďan, kam jej dne 25. října maršál Keith s celým vojskem z tábora u Lovosic následoval. Browne dal jej stíhati husary a lehkými jezdci husarskými pod gene-rály Hadíkem a Macquièreem, kteří Prusům až na hranice české značných ztrát neustálými útoky svými způsobovali.

Takž nedomohl se Fridrich II. i přes své vítězství u Lovosic žádného úspěchu v severních Čechách a také v Hradecku ne-vedlo se maršálu Schwerinovi o nic lépe. Týž byl dne 17. září z Kladska vtrhl do Čech a obsadil zde nejdřív město i zámek Náchod, kdež hned v prvních třech dnech na 16.000 zl. škody způsobeno. Hlavní síla pruská utábo-řila se na staropamátné Dobeníně až k Vy-sokovu a Kramolné, odkud se dne 20. září na další pochod ku Hradci Králové dala. Tam však byl maršál kníže Piccolomini, jenž byl od Olomouce do Čech přitáhl, aby nad sbory od Kolína ku Hradci vyslanými vrchní velení převzal, tak pevné postavení zaujal, že se Schwerin k útoku na ně neodvážil a hlavní tábor svůj u Velkého Újezdce nedaleko Smi-řic rozbil. O výhodném postavení Piccolo-mini-ho zapsal Fridrich II. v Pamětech svých, že prý bylo lepší než řada pevností, a takž obmezil se Schwerin na vydírání okolní kra-jiny, která tím arci velice trpěla. Podvakerát vydal se na obhlížení sil císařských, zda by se k útoku na ně odvážiti mohl, ti stáli však tak výhodně a byli vždy k okamžitému boji připraveni, že po oběkrát od úmyslu svého upustil, neboť měl od krále svého nařízeno, aby se v žádný boj nedával, při němž by již napřed vítězstvím svým jist nebyl. Takž trvali Prusové ve svém táboře u Smiřic do

21. října, kteréhož dne ustoupili k Jaroměři a o den později ke Skalici. Také zde dal je maršál Piccolomini stíhati jezdci uherskými, kteří však od nich u Skalice citelnou ztrátu utrpěli, když nerozvážně na hlavní sbor pruský vrazili. Dne 28. října odtáhli poslední Prusové z Náchoda, aby se do zimních kvartýrů v Kladsku a ve Slezsku rozložili. Vojsko císařské pak obsadilo hned na to všechny krajiny pohraniční, jež byly nyní i na této straně království Českého úplně Prusův prosty.

Nemaje takto na půdě české žádného nepřitele více proti sobě, mohl maršál Browne hlavní stan svůj z Budyně přeložiti nazpět do Prahy, kam se ku konci října také sám odebral, aby ustrašené obyvatelstvo opět upokojil. Bylť se hned po vpádu Prusů do Saska zejména vyšších stavův zmocnil tak veliký strach před vydíravou soldateskou pruskou, jejíž loupeživé řádění v palácích Pražských roku 1744 ještě v dobré paměti bylo, že všichni šlechticové střemhlav z hlavního města českého na vzdálený venkov a do jiných zemí rakouských ujížděli. Totéž se opakovalo v míře ještě zvýšené po bitvě u Lovosic, tak že si maršál Browne v listu svém ku státnímu kancléři hraběti Kounicovi právem stěžoval na toto chování se šlechty české, která prý tím špatný příklad ostatním stavům dává. Ale také u dvora ve Vídni nebyli se stavem věcí v Čechách příliš spokojeni, jen že to aspoň vojsku na jevo dáno nebylo; naopak byli generálové, kteří se byli u Lovosic vyznamenali, povýšení a plukovníci, mezi těmito též hrabě Lascy, generály jmenování, kdežto vojáci, kteří byli s Brownem k Žandovu táhli, obdrželi za dny obtížného onoho pochodu dvojnásobný žold. Celé armádě v Čechách pak dala Marie Teresie vysloviti svou spokojenost a každý voják dostal jeden zlatý odměny.

Lepších úspěchů dodělalo se Rakousko na poli diplomatickém, na kterém státní kanclér hrabě Václav Kounic po celou zimu 1756—57 co nejúčinněji působil, aby Marii Teresii vydatné a spolehlivé spojení získal. Vpád Prusů do Saska a zabránění toho kurfiřtství způsobilo velký hluk v Evropě, zejména při dvorech v Petrohradě a ve Versaillu, při kterémžto posledním byla choť dauphinova dcerou vypuzeného kurfiřta saského. Proto bylo tam snadno Kounicovi uzavřiti výbojnou smlouvu proti Prusku, dle níž mělo Francouzsko přispěti Marii Teresii v říši vojenským sborem 30.000 mužův a pokud by válka trvala, roční podporou 12 milionů zla-

tých. Podobná smlouva ujednána dne 2. února 1757 s Ruskem, později pak též se Švédskem a s Dánskem, vše za tím výslovným cílem, aby byl Evropě trvalý mír tím zajištěn, že se moc krále pruského tou měrou obmezí, aby nikdy více mír evropský porušovati nemohl. Proto neměla válka býti dříve skončena, dokud by král Fridrich císařovně Marii Teresii vévodství Slezské a hrabství Kladské nenavrátil; rovněž i knížetství Krosenské a větší část Lužice měly zase koruně české na zpět připadnouti, kdežto Sasko mělo vévodství Magdeburské se Salským krajem obdržeti. Francouzsko mělo býti v Nizozemsku odškodněno, kdežto Švédsku, Dánsku a kurfiřtům německým byly za válečnou pomoc jejich jinaké země pruské slíbeny. Bylať také stará říše římsko-německá své vetché údy proti králi Fridrichovi obnovila a sice tehdyž mnohem rychleji než kdy jindy, neboť již dne 17. ledna 1757 vypověděla říše Prusku válku, císař František I. prohlásil nad králem Fridrichem II. říšský acht, a říšské vojsko mělo se pod velením prince Josefa z Hildburghausenu v březnu k výboji proti Prusku shromáždit.

Vidno z toho, že Rakousko, Francouzsko, Rusko a ostatní spojenci uzavírali smlouvu o kůži lva, který dávno ještě nebyl skolen; staré dvě mocnosti Rakousko a Francouzsko nečelily k jinému, než aby nově vzniklá velmoc Prusko byla zase na mocnost třetí třídy snížena, by mír evropský nikdy více ohrožovati nemohla. Naproti tomu všemu Fridrich II. uzavřel dne 11. ledna 1757 smlouvu s Anglií, dle níž se totéž zavázalo, že rozmnoží armádu svou v Hanoversku na 70.000 mužů a že po čas války bude Prusku poskytovat roční podpory 10 milionů zlatých. Smlouva tato zněla sice na papíře velice výhodně pro Prusko, ale ve skutečnosti ji Anglie právě tak nedostatečně prováděla, jako když s Rakouskem spojena byla. Proto spolehal se Fridrich i potom jen v síly vlastní a kdežto celý svět očekával, že se král ve válečném roce 1757 bude pouze obranně chovati, překvapil Evropu již v dubnu tohoto roku nejprudším útokem na království České.

Bitva u Štěrbohol. — Ústup do Prahy.

Meškaje po celou zimu 1757 v Drážďanech připravoval se Fridrich II. na všech stranách k novému výboji proti Marii Teresii,

jenž mu hmotnější výsledky než v roce předcházejícím přinesti měl. V očekávání tomto byl podporován tou okolností, že ve vrchním vedení vojska rakouského stala se nenadálá změna. Nejlepší vojevůdce Marie Teresie maršál Browne byl toho náhledu, aby se polní tažení co nejranněji na jaře zahájilo, do Slezska a do Lužice aby se vyslaly dva sbory pozorovací, kdežto hlavní síla rakouská měla se na pruského krále v Sasku vrhnouti a jej z této země vypuditi. Všichni generálové souhlasili s plánem tímto a obecně se očekávalo, že jej též Marie Teresie schválí a provedení jeho maršálu Brownovi svěří. Avšak císařovna dala se tehdaž ovládati poměry příbuzenskými a jmenovala nejvyšším velitelem vojska v Čechách svého švakra vévodu Karla Lotrinského, který přece byl již v obou slezských válkách neschopnost svou osvědčil a od Fridricha II. vždy poražen byl, kdekoli se s ním v boji utkal. Přes to byl mu Browne podřízen a statečný vojevůdce tento vykonával rozkazy vévody Lotrinského s velkým sebezapřením, aby chyby jeho co možná napravoval a předvídané neštěstí zmírnil. Brownův výbojný plán byl odložen stranou a ve Vídni usneseno, aby se rakouská armáda v Čechách na pouhou obranu obmezila. Hlavní síla vojenská měla tábořiti dále u Budyně, k Chebu vyslán sbor pod velením vévody z Ahrembergu, k Liberci sbor generála hraběte Königsecka, kdežto u Hradce Králové na místě zemřelého maršála knížete Piccolominiho převzal velení hrabě Serbelloni, jež ale za krátko maršál Daun nahradil. Žádný z těchto čtyř sborův nebyl o sobě dostatečně silný, aby opěťovaný vpád Prusův do Čech zamezil, zvláště an žádný z nich netušil, jaké překvapení jim král pruský chystá.

Fridrich II. zachoval válečný plán svůj v největší tajnosti, aby Rakušané překvapení byli, a činil vše možné, aby svět přesvědčil, že jen k obraně se chystá. Dal město Drážďany opevňovati a v okolí několik vojenských táborů vytýčiti, do Čech pak vysílal drobné sbory picovnické, jakoby se chtěl mstiti za vpády Rakušanův do Lužice, jichž za doby zinní několikero podniknuto bylo. Také k Chebu a k Liberci byly učiněny podobné výpady, což vše sesilovalo domněnku rakouských generálů, že se pruský král pouze na podobné dráždění obmezí, na provádění velkých plánů výbojných však nepomýšlí. Ale Fridrich II. rozdělil na jaře 1757 vojenskou moc svou ve čtyři sbory, z nichž první pod

velením prince Maurice Dessavského stál v okolí města Cvikova; hlavní síla pod králem samým tábořila mezi Drážďany a Pernem; princ Bevernský shromáždil sbor svůj u Žitavy v Lužici, maršál hrabě Schwerin pak měl z Kladska a ze Slezska poznovu u Náchoda do Čech vtrhnouti. V době ode dne 20. do 29. dubna měly se všechny tyto sbory dáti na pochod do Čech a setkat se před Prahou, která společným útokem překvapena a dobyta býti měla.

Plán tento byl také s neobyčejnou rychlostí a účinností prováděn. Princ Bevernský vtrhl již dne 20. dubna od Žitavy k Liberci, kdež následujícího dne sbor generála Königsecka porazil, způsobiv mu ztrátu 1800 mužů, tak že Königseck rychle k Hodkovicům ustoupiti musil. Tam zaujal sice tak pevné postavení, že princ Bevernský k útoku naň odvážiti se nemohl, ale v pravý čas přispěl témuž ku pomoci maršál Schwerin, jenž byl dne 19. dubna u Trutnova do Čech vtrhl a potáhnuv k sobě sbor generála Ostermanna v Kladsku ležící, který již o den dříve krajinu Broumovskou a Polickou zaplavil, spěchal dále k Hodkovicům, aby hraběte Königsecka s východní strany napadl. Nedbal při tom na sbor rakouský u Králové Hradce stojící, který příliš pozdě k Novému Bydžovu a k Miletínu vtrhl, aby mu další postup k Hodkovicům zamezil. Tam by se byl hrabě Königseck takto ocítil mezi dvěma ohni a proto rychle ustoupil přes Mladou Boleslav až ku Praze, při čemž zadní jeho voj po spojení se Schwerina s princem Bevernským od předvoje jejich, jemuž generál Wartenberg velel, na hlavu poražen byl. Wartenberg sice při tom padl, ale postup Prusů ku Praze nebyl tím zamezen, neboť již dne 1. května překročil maršál Schwerin Labe a rozbil hlavní stan svůj půldruhé hodiny cesty před hlavním městem českým.

Rovněž úspěšně počínaly si ostatní sbory pruské na svém soustředivém pochodu ku Praze. Princ Dessavský přitrl přes Chomutov a Most ku hlavní armádě pruské, která pod velením krále Fridricha s výšin Nollendorfských do nitra Čech postupovala a u Trebenic se utábořila. Pouze řeka Ohře dělila ji od tábora vévody Lotrinského u Budyně. Ale Fridrich II. překročil řeku tuto mnohem výše, a ohrozil tím postavení vévody u Budyně tou měrou, že týž rychle přes Velvary ustoupiti musil a dne 30. dubna na výšině Bělohorské před Prahou se položil. Ale již dne

2. května opustil vévoda i toto místo, jež po něm Prusové ihned obsadili, a skrze města Pražská přešel na pravý břeh Vltavy rozložil se na vysočině za vrchem Žižkovem, nepomýšleje ni vzdáleně na to, aby nedaleko ležící sbor maršála Schwerina napadl a porazil, než se s hlavní armádou královou spojil. Maršál Browna mu sice k tomu radil, poukazuje k výhodě toho, aby sbor maršála Dauna byl na rychlo ku Praze povolán, načež byla porážka mnohem slabšího Schwerina jista, ale vévoda nezachoval se dle rady této a nečinně setrval ve svém postavení, kde si ho Fridrich II. míti přál, aby jej s plnou bezpečností na hlavu poraziti mohl. Rozumí se samo sebou, že všechny sbory císařského vojska na kvapném ústupu svém ku Praze musily v severních Čechách zůstaviti veškeré potravni i válečné zásoby své, jež tam po celou zimu svázeny byly a nyní lehkou kořistí Prusův se staly.

Dne 1. května přitřhl král Fridrich na Bílou horu u Prahy a zvolil si příbytek v král. letohrádku Hvězdě, načež následujícího dne s četným průvodem vojenským přibyl ke klášteru Břevnovskému, kde byl, jak vědomo, již před třinácti lety meškal. Vypptával se převora, jak silní jsou Rakušané, a když mu řečeno, že předešlého dne po šest hodin dlouho s Bílé hory do Prahy táhli, pravil úsměšně: „Je-li jich tolik, proč pak nás nečekají, proč pak před námi vždy utíkají, kdykoli nás spatří?“ Když pak jej převor žádal za milostivé ušetření kláštera a za odpuštění, že vojsku piva dáti nemohou, nemajíce potřebného dříví k várce, odvětil král, ukazuje na blízkou král. oboru Hvězdu: „Tanto jest dříví dosti,“ a skutečně byla obora od Prusů po šest týdnů kácena, že v ní jediného stromu nezůstalo. Z letohrádku tanního přeložil král téhož dne hlavní stan svůj do Ovence, načež dne 5. května přešel s větší částí armády své u Sedlce před Roztoky po ložkovém mostě přes Vltavu, aby se se sborem maršála Schwerina spojil a bez prodlení na vévodu Lotrinského udeřil, než se s ním maršál Daun, teprv u Poděbrad stojící, bude moci spojit. Neměl Fridrich II. tehdejší jiné na mysli, než armádu vévody Karla Lotrinského úplně zničiti a Marii Teresii nejkrutší podmínky míru předepsati. Proto kázal maršálu Keithovi, aby prince Dessavského se sborem jeho odeslal ku Zbraslavi nad Prahou na pravý břeh Vltavy, kde měl týž mezi bitvou Rakušanům vzad vpad-

nouti, kdežto Keith měl zameziti, aby se poražený nepřítel skrze města Pražská na levý břeh Vltavy nedostal. Avšak princovi Dessavskému nezdařil se přechod přes Vltavu, neboť řeka byla tehdejší silně rozvodněna a také nebylo dosti pontonů po ruce, aby se ložkový most dokončiti mohl.

Takž stála armáda pruského krále v počtu 64.000 mužů, mezi nimiž bylo 18.000 jezdcův, na pravém břehu Vltavy proti Rakušanům, kterých se celkem 60.000 mužů čítalo, kdežto obsádka Pražská, 13.000 mužův silná, počítána býti nemůže, anáž se v bitvě vůbec nesúčastnila. Sbor maršála Dauna byl sice 34.000 mužů silný, ale v den bitvy dospěl teprve k Poděbradům, tak že nikterak na váhu nepadal. Vévoda Karel Lotrinský pokládal postavení své za nedobytné, neboť k vysočině, na níž vojsko jeho od Žižkova u Prahy až ku Stěrboholum u Dubče rozloženo bylo, vedly cesty jen po bahnitých lukách a po hrázích mezi četnými rybníky; návrší u Hloubětína vévodilo celému okolí několika bateriemi svými. Souběžně s postavením nepřítele rozestavil též Fridrich II. pluky svoje na prostore od Proseka až k Hostavicům a hned při první obhlídce se přesvědčil, že levé křídlo Rakušanů je skutečně nedobytné, za to ale že se dá jejich pravé křídlo obejít. Bez prodlení kázal tudíž veškeré armádě své, aby se ve třech proudech dala přes Dolní Počernice na pochod ku Stěrboholum, od kteréhož místa bitva tam svedená název svůj nese, ač ji prustí dějepisci bitvou u Prahy nazývají. Sotva že maršál Browne tuto změnu v šiku pruském spozoroval, již také pravému křídlu kázal v souběžný pochod se dáti a u rybníka v Dolních Měcholupích proti nepříteli čelem se postavit. Mezera po odchodu pravého křídla nastala byla rychle vyplněna dvaceti třemi granátnickými setninami pod velením plukovníka Guaska, pak několika praporek ze zálohy a jízdou prince Hohenzollernského.

Ještě než Rakušané byli postavení toto úplně zaujali, kázal maršál Schwerin levému křídlu pruskému na Stěrboholy a Dolní Měcholupy útokem hnáti, kdežto záložní jízda Ziethenova proti Dubči se dala. Útok tento počal o desáté hodině dopoledne, ale když pruská pěchota potok Stěrboholský překročovala, bylo to s tak velkými překážkami spojeno, že jednotlivé pluky mimo všecku souvislost s bitevním šikem přišly. Císařští opominuli tohoto příznivého okamžiku k útoku

použití, ba nechali i pruskou jízdu po hrázi rybníka Štěrboholského beze všeho odporu ku předu postupovati. Teprve když pěchota pruská za potokem opět sešikována byla, počali do ní císařští kartáči páliť, ale Prusáci hnali se přes prudký tento oheň s bodáky spuštěnými proti císařským granátníkům. Ti však sesílení jsouce pěšími pluky Harrasovým a Riesovým, sehnali divisi Winterfeldovu se stráně, odňali jí dvanáct děl a zatlačili ji až za potok u Štěrbohol, kterážto dědina pak od císařských znovu obsazena byla. Bohužel byla při tomto zápasu maršálu Brownovi noha dělovou kulí roztržena, tak že s koně spadl a s bojiště odnesen býti musil. Druhá řada vojska Schwerinova přispěla na to poražené divisi Winterfeldově ku pomoci a podnikla nový útok na pravé křídlo císařských, ve kteroužto dobu také pruská jízda na levé křídlo jejich udeřila, dostavši se k čelu jeho přes hráz u Hostavic a přes dědinu Kyje, kterou Rakusané byli obsaditi opominuli.

Nyní stal se boj všeobecným, neboť i vévoda Brunšvický udeřil na střed císařských na výšině u Hloubětína, odkud při změněném šiku bitevním děla rakouská zase odklizená byla, aby snad Prusům do rukou nepadla. Nejlitěji zuřil boj na levém křídle pruském, kde princ Schönaich se dvaceti kyrysnickými škadronami na jízdu pravého křídla rakouského podvkrát útokem hnál, ale vždy odražen byl. Teprv když plukovník Warnery s pěti škadronami Měcholupský rybník obešel a Ziethen jej se záložní jízdou následoval,

načež oba rakouské jízdy v bok padli, musila tatáž při obnoveném třetím útoku na útek se dáti. Bohužel nebylo před bitvou ustanoveno, v kterou stranu má se armáda v případě porážky uchýliti, a tak se stalo, že část jezdců prchala ku Praze, druhá na jih k řece Sázavě a třetí přidružila se ku pěchotě, která se na levém křídle ještě držela.

Vévoda Karel Lotrinský vrhl se s několika důstojníky proti prchajícím, aby je zastavil, ale též on byl s proudem stržen a mohl se před pronásledující pruskými husary jen stěží do Prahy zachrániti. Mimo to byl vévoda na útěku tomto napaden prudkými křečmi v prsou, tak že průvodčí jeho, an byl bez vědomí a blízek zadusení, musili s ním ve vsi Nūslich před Prahou zastaviti, kde mu lékař žilou pustil. Jelikož ale prusští husari i do Nūsli se přihnali, odvezen jest vévoda střemhlav na Vyšehrad, kde teprv po druhém puštění žilou opět vědomí nabyl. Vsedl pak sice zase na kůň a chtěl se Žitnou branou na bojiště vrátiti, ale tisíce prchajících vojinů zatara-



Václav Antonín kníže Kounic.

silo mu další cestu a vše svědčilo, že jest bitva u Štěrbohol pro císařské úplně ztracena.

Na bojišti byli se mezitím granátníci císařští na pravém křídle i po útěku jízdy co nejstatečněji drželi a ku předu postoupili, jen že je generál Lucchesi se svou jízdou nedostatečně podporoval. Toho použil král Fridrich k tomu, že v nastalou mezeru vyslal svou jízdu, kdežto maršálu Schwerinovi ostře vyčetl, že pěchota jeho jest zbabělá. V zoufalství nad tímto příkrým soudem královým ssedl

s koně a chopiv do ruky prapor spěchal, aby prchající svou pěchotu opět sebral a osobně ji proti granátníkům vedl. Ve vražedném boji padl zde staříčkový hrdina, trefen jsa pěti kullemi, což pěchotu jeho k nejlítějšímu vzdoru přimělo.*) Ale též granátníci ustupovali jen krok za krokem, když bez všelikého přispění zůstávali. Byliť Prusové též levé křídlo a střed císařských prorazili, když se tam zpráva o divém útěku jízdy na pravém křídle rozhlásila, a nyní také od Kyj a od Hrdlořez vše zpět ku Praze prchalo. Jen granátníci Guaskovi, kteří couvajíce přece útok pronásledující je jízdy pruské hrdinsky odrazili, ustoupili přes Nůsle a Jeseňnice k Sázavě, aby se u Benešova s ostatními uprchlíky zase spojili. Také sbory ku Praze prchající nemohl Fridrich II. účinnivě pronásledovati, neboť hrabě Königseck byl mezi Malešicemi a Strašnicemi nové postavení zaujal, jež generál Lucchesi se 7300 jezdci na pravém křídle kryl. Také generál O'Donnell, jenž byl se značnou silou vojenskou po čas bitvy nečinně na vrchu Žižkově stál, opřel se pronásledujícím Prusům, takže poražená armáda bez větších ztrát do Prahy uchýliti se mohla. O třetí hodině byla skončena bitva u Štěrbohol, která Fridrichovi II. skvělé vítězství zjednala.

Připravila každou z obou bojujících stran o slavného vojevůdce, neboť maršál Schwerin padl na bojišti a maršál Browne zemřel na těžké poranění své dne 26. června v Praze; **) Prusové ztratili 340 důstojníků a 12.169 mužů, Rakusané 375 důstojníků a 12.912 mužů, tak že ztráty na obou stranách skoro stejné byly. Prohrána však byla bitva tato pouze neschopností vrchního velitele vévody Lotrinského, jenž po zranění maršála Browna a po útěku svém z bojiště ani žádného vojevůdce na místě svém neustanovil, tak že vojsko císařské úplně bez vůdce zůstalo. K tomu nepočítáme chyby a opominutí, která již před bitvou zaviněna byla a každého jiného vojevůdce by byla před

trestní soud vojenský přivedla. Ano na smrt raněný maršál Browne vzpíral se, aby se vojsko poražené do Prahy uzavěbrž naopak k vojsku maršála Dauna jíziti hledělo, což v první noci po bitvě srby bylo lze provesti, nebylo rady jeho dle a takž uzavřelo se 50.000 mužů v Praze ani o válečné zásoby pro ně nebylo postaráno. Od počátku dějin válečných nebylo se v Evropě nikdy nic podobného událo, aby se tak ohrožený počet vojska do jednoho města uzavřel, čím jest charakterisována bezhlavost, jaká dáž při vrchním velitelství vojenském v chách panovala. Jak Fridrich II. ve svých Pamětech píše, nechtěl ani sluchu svému, když slyšel, že se vévoda Karel Lotrinský s poraženou armádou svojí v Praze uzavřel, kde jí jiného nezbyvalo, než vítěznému nepříteli na milost a nemilost se vzdáti. Bůh Prozřetelnost však smýšlela milostivěji: svou království Českého a nedopustila, aby skutkem stal se osud, ježž vlasti české uchvatitel vinou jiných připravoval.

Také ve Vídni zdáli se něco podobného při vévodovi Lotrinském předpokládati, již dne 2. května vyslali za ním maršála Daunera, který měl vůdcovství sboru Serbelloniho převzít a s týmž ku Praze pospíšiti. Dne později pak vydal se z Vídne ku Praze sám státní kancelér hrabě Kounic, jehož slánní ve veškerém světě největší povyk roveň obavu, že již vše ztraceno jest, spůsobil. Hrabě Kounic přinášel ale jen ústní rozhořčení císaře a císařovny vévodovi Lotrinskému, si má dále na válečném jevišti počínati, než ku Praze dorazil, byla již bitva u Štěrbohol prohrána, o čemž se hrabě Kounic 7. května v Českém Brodě od uprchlíků věděl. Zdrčen jsa zprávou o kruté porážce armády císařské zaslal císařovně a císaři semnou zvěst o katastrofě před Prahou a uzavřel s maršálem Daunem, který byl tak sborem svým od Poděbrad do Českého Brodu přibyl, jaká válečná opatření jest třeba u Prahy. Hrabě Kounic vzdává horlivosti a obezřetnosti vojevůdce tohoto všecku chválu, a ujezdil s ním, aby vojsko jeho přes Plaňany ke Kladsku odtáhlo a tam se novými sbory sesílilo, se zase zpět do Vídne, kde mezitím neustále zděšení panovalo. Marie Teresie slavila své narozeniny v největší odloučenosti v Leobersdorfu a hned po návratu Kounicovu přivedla velké ministerské radě, v níž bylo rozhodeno, že sbor vojska u Benešova stojící se s Daunem spojití a též hrabě Nádas

*) Mrtvola padlého maršála Schwerina byla i s mrtvolou rovněž zastřeleného pruského generála prince Holsteinského druhého dne po bitvě převezena přes Zbraslav do Břevnova, kde v kostele sv. Markéty obě mrtvoly na máry složeny jsou. Tam z nich vynaty vnitřnosti, jež byly v klášterní zahradě pochovány, těla však byvše balsamována do Pruska odvezena jsou.

**) Pochován byl v kapucínském kostele sv. Josefa v Novém městě Pražském, kde mramorový náhrobek jeho v podobě pyramidy, vojenskými trofejemi bohatě ozdobené, při pravé stěně chrámové dodnes lze viděti.

svou jízdu z Moravy ke Kolínu přitřhnouti. Vévodovi Karlovi Lotrinskému, který se chtěl z Prahy skrz řady pruské protlouci, zaslán po tajném poslovi určitý rozkaz, aby se z Prahy nevzdaloval, nébrž vyčkal, až by maršál Daun Frídřichovi novou bitvu nabídnouti mohl. Konečně dány rozkazy ku shánění co nejhojnějších zásob válečných a potravních, neboť zásoby dosavadní byly se skoro vesměs Prusům v moc dostaly. Jinak byla Marie Teresie v těchto dnech smutku a všeobecného strachu potěšena tím, že do Vídně došla tajná smlouva s Francouzskem o společném výboji proti králi pruskému uzavřená a dále list krále Ludvíka XV., v němž též sliboval, že bez prodlení postaví v Elsasku sbor 30.000 mužů francouzského vojska, ježž dle potřeby do Čech vyšle.

Co takto ve Vídni opět myslí nabývati počali, dopadalo to tím hůře v Praze, ježž obyvatelstvo dne 6. května v trapném očekávání od počátku bitvy naslouchalo dunění děl od Štěrbohol a Dolních Počernic, vysílajíc v kostelích Pražských vroucí prosby k nebesům za zdar zbraní císařských. O polednách docházely zprávy o tom, kterak všechny útoky Prusů byly dosud vítězně odraženy, kterak pruský maršál hrabě Schwerin padl, tak že lze vítězství vévody Karla Lotrinského s jistotou očekávati. Ale za nedlouho na to počali se ve vinicích před Novým městem objevovati první uprchlíci, kteří přinášeli zdrcující zprávu, že Prusové pravé křídlo císařských u Štěrbohol obešli a pěchotu tamní ku Praze zatlačili, kdežto rozražená jízda rakouská k Benešovu na útěk se dala. Podobné zvěsti Jobovy docházely též o středu císařských a v prvních hodinách odpoledních množilo se již uprchlíků do set a tisíc, že jim silnice a cesty nestačily. Když pak i vévoda Lotrinský byl v bezvědomí svým do Nüslí a maršál Browne s ustřelenou nohou do Prahy přivezen, nemohl již nikdo pochybovati o katastrofě, která armádu Marie Teresie na bojišti před Prahou stihla.

Dosvědčovaly to také ty stále rostoucí davy prchajících, mezi nimiž všechny pluky a druhy zbraní pomíseny byly. Vše hrnulo se střemhlav k Nové, Poříčské a Konské bráně, které za nedlouho ucpány byly, tak že maršál Browne, ležící v klášteře Hybernském nedaleko Nové brány, sotva že zvěděl o nepořádku tomto, ihned kázal vojsku obsádky Pražské, aby brány a silnice kol města uvolnilo. Prchající vojíní byli komandováni na hradby městské, kam také zachráněná z bitvy děla dopravena.

Maršál právem se obáváje toho, že by stíhající jízda pruská mohla až ku městu se dostat i do Prahy se vedrati, vyslal jízdné posly k ustupujícím plukům s přísnými rozkazy, aby se bez prodlení proti pronásledujícím je Prusům čelem postavily a další postup jejich zdržovaly, by ostatní vojsko v pořádku do města ustoupiti mohlo. Bylať vysočina nad Sklenářkou až k Vršovicům a Nüslím plna císařské pěchoty, čekající na chvíli, kdy se bude moci těsnými branami do města zachrániti. Všickni tito tisícové by byli upadli v zajetí pruské a mimo to by byli musili ještě četné oběti na životech přinesti, kdyby se bylo pruské jízdě podařilo je zaskočiti a od města je odříznouti. Bez ožretného rozkazu maršála Browna by bylo zajisté k nové této katastrofě došlo, takž ale jízdní pluk Pallavicini-ho obrátil se v údolí mezi vrchem Žižkovem a protějším návrším proti Prusům, jež tak dlouho zdržoval, až největší část rakouské pěchoty do města vešla; pluk zaplatil však hrdinnost svoji ztrátou skoro osmi set mužů (mezi nimi 20 důstojníků) mrtvých a raněných. Zbytek pluku odrazil Prusy, kteří taktéž velikých ztrát byli utrpěli, vešel pak sám do města, jehož brány potom zataraseny byly. Pruská jízda, vidouc hradby Pražské vojskem i děly osazené, obrátila se na to zpět, neboť i mužstvo její bylo na smrt znavené.

Do šesté hodiny večerní bylo veškeré pozůstalé vojsko armády císařské uvnitř zdí Pražských shromážděno a nikomu již nebyly brány městské otevřeny. V ulicích a na náměstích Nového i Starého města jevil se nezvyklý obraz, neboť všude kupilo se obyvatelstvo kol vojínů, potravních posil jim přinášejíc a výjevy z bitvy si vypravovati dávajíc; všude pak tísnilo se vojsko, pěší i jízdní, dalších rozkazů představených svých očekávajíc, neboť nikdo nemohl tušiti, co dále následovati bude. Jen Pražané věděli, co je očekává, totiž obležení a dobývání města od Prusů, jako před třinácti lety, a kdo z nich by v to nebyl věřil, tomu se mělo ještě téhož večera o dalším osudu Prahy jistoty dostat. O půl 9. hodině večer přibyl totiž k Nové bráně parlamentář krále pruského s vyzváním, aby se Praha vítěznému králi vzdala, jinak že ohněm a mečem vyhubena bude. K rozkazu vévody Lotrinského byl parlamentář uveden k maršálu Brownovi, který mu na vyzvání jeho dal mužně v odpověď: „Velitel Prahy doufá hrdinným obhajováním města vážnosti královny si dobytí!“

Sotva že se byla zpráva o vyzvání krále pruského ve městech rozhlásila, již počalo obyvatelstvo v domech poblíž hradeb stojících všechen majetek svůj z příbytků dolů do bezpečnějších sklepů odnáseti, s půd pod střechami bylo odstraňováno vše, co by v případě požáru bylo mohlo plameny podporovati, a naopak dopravovány tam kádě a sudy na vodu, aby každý oheň hned při vzniku svém hasen býti mohl. Největší část rodin v ohrožených takto domech ubytovala se jako před třinácti lety zase společně ve sklepech, kam také všechny zásoby potravin sneseny byly. Se strany vojenské byly ještě téže noci všechny brány městské pevně zataraseny, pěchota a dělostřelectvo rozloženo po hradbách, jízda pak rozestavena po větších náměstích, kdežto husarům bylo Řejdiště pod kamenným mostem za tábořiště vykázano. K rozkazu obezřetného maršála Browna musilo všechno toto vojsko po celou noc ve zbrani pohotově státi, přičemž prudkým lijákem, té noci nastalým, jsouc bez stanů a baráků, velikou svízeľ trpělo. Ještě nejlépe se vedlo jízdě, která pod loubími, všechna náměstí vroubicími, aspoň v suchu dlíti mohla. Ranění byli dopraveni v první chvíli do soukromých domů, pak ale přeneseni z největší části do kolejí jezuitských, ke křižovníkům, k dominikánům a do jiných klášterů. Po celou tu osudnou noc na 7. května nebylo v Praze snad jedinkého člověka, který by byl oka zahmouřil, jelikož každé hodiny bylo se co útoku vítězného nepřítele obávati.

Každému Pražanu oživla té noci v mysli upomínka na vyhrůžku v listu pruského generála Einsiedla k magistrátu Staroměstskému roku 1744 pronesenou, že města Pražská mečem a ohněm za to pykati budou, že tehdejší ustupujícím Prusům byla v ulicích města krvavou lázeň připravila. Výhrůžka tato měla se bohužel již v krátké době na to nejděsnějším způsobem vyplniti. Opakoval ji král Fridrich II. podruhé již za jitra dne 7. května, když bar. Krokowa poznovu jako parlamentáře do Prahy vyslal s vyzváním, aby se mu město vzdalo, a sám se přiznává v Pamětech svých, že Prahy mělo pouze bombardováním a nikoli útočením na pevně obsazené hradby dobyto býti. Také toto druhé vyzvání jeho bylo ovšem odmítnuto a takž měla se hrozba jeho již neodvratně skutkem státi.

Obložení Prahy.

Hned druhého dne po dobytém ví v bitvě u Štěrbohol počala se veškerá a pruská, na pravém břehu Vltavy stojící ku Praze stahovati, aby město od vý i jižní strany úplně obklíčila. Ale hradbám Nového města nemohla dost poněvadž výšiny nad tímto městem byly od rakouského vojska osazeny, zejména na vrchu Žižkově oddělení Chorvatů děly stálo. První dva dni po bitvě, totiž 7. a 8. května Prusové nic nepřátelského vojsku tomuto před městem stojícímu nikli, jelikož uzavřeli s Rakušany pro dñi klid zbraní, aby padlí obou stran býti pochováni. Takž byli Rakušané i Prusové do společných hrobů mezi Olšany a Štěrbohol vloženi a současně stavělo pruské nad Vyšehradem a u Troje ložkové přes Vltavu, aby docílilo na obou stranách stálého spojení s armádou maršála F. K. která Hradčany a Malou stranu obklíčila. Stěsím velikým bylo pro Prahu, že nepostoupil od Andělky nad Štřešovicemi blíže ku hradbám města, tak že Rakušané nemohli vysočinu Letenskou v moci své udržeti a zřídívše tam později silné baterie, též planinu u Ovence, Buben a Holčovice chrániti, jinak by byli Prusové mohli s přímo do středu měst Pražských z děl a zejména Hradčany a Malou stranu střelbou ještě více poškozovati, než skutečně stalo.

První útok Fridrich II. podnikl rakouskému vojsku, jež na výšinách nad Novým městem a na vrchu Žižkově stálo, 9. května již o 4. hodině ráno počali Prusové, kteří byli na návrší Sklenářce 6 děl a 1200 pěšic postavili, na vrch Žižkov páliti, což čtyři hodiny trvalo, ale silnou dělostřelbou se Žižkova opětováno bylo. Vida, že se postavení Rakušanův nezmocní, král Fridrich II. vyslal své granátníky nejdříve pruskému vojsku na výšinách nad Novým městem stávajícímu, ač je byl vévoda Lotrinský sborem mužů sesíliti dal, po krátkém boji do zatlačeno bylo. Po té hnalo 10.000 Prusův útokem na vrch Žižkov, kde ale Chorvaté porováním účinně dělostřelbou s hradbami městských, tak statečně se chovali, že Prusův odrazili a velikých ztrát jim spílili. O 10. hodině dopoledne kázal Fridrich II. nový útok s rozmnoženou silou na

vesti a tu po krvavém zápasu zmocnili se granátníci pruští vrchu, s něhož se však Chorvátům podařilo do města ustoupiti a ze šesti děl tamních čtyři zachrániti. Prusové ztratili při těchto dvou útocích přes 1000 mužů, kdežto rakouské vojsko jen 120 mrtvých i raněných čítalo. Fridrich II. pokládal dobytí vrchu Žižkova za tak veliké vítězství, že dal z baterií u Vysočan radostné salvy vypalovati.

Teprve nyní byla Praha na pravém břehu Vltavy úplně obklíčena, neboť Prusové rozložili se táborem od Špitálska ve velikém polokruhu až k Podolu pod Vyšehradem, postavivše na celé prostore této tisíce stanův, pak barákův z prken, chvojí a slámy, což vše z okolních vesnic naloupeno bylo, že se jimi celá krajina černala. Na výšinách vyházeny baterie, z nichž ale v prvních dnech obležení nebylo do města páleno. Jelikož po čas dělostřelby na vrch Žižkov vedené bylo mnoho kulí dělových až na Poříč a do ulice Hybernské zalétalo, byl raněný maršál Browne převezen z kláštera Hybernů do paláce hraběte Mansfelda nedaleko kamenného mostu (nyní palác Auerspergův), kdež u lože maršálůva další vojenské porady konány jsou. Hned v první z nich bylo jednáno o tom, nemělo-li by se vojsko z města protlouci a se sborem císařských u Benešova se spojit, kdežto by v Praze jen dostatečná obsádka zanechána byla. Náhled tento zastával poznovu maršál Browne a také stála již u večer dne 9. května větší část vojska v ulicích Nového města pohotově, aby za doby noční Vyšehradskou branou vypadla a k řece Sázavě se probíla, když v poslední chvíli opřel se tomu vévoda Lotrinský, odvolávaje se k tomu, že bez přímého rozkazu císařovna nesvolí k opuštění Prahy.

Vojsko vrátilo se tudíž zase na stanoviště svá na hradbách a po městech Pražských a podnikáno již jen vše, co by k opevnění a obhajování města sloužilo. Všude opravovány a sesilovány hradby, dne 13. května rozmnoženy obsádky na Letné, v Bubnech a v Holešovicích, kde sta lidí dnem nocí pracovalo o vyhazování příkopů a zemních hradeb, jichž zbytky dodnes se zachovaly. Již od francouzského obsazení Prahy roku 1742 byla známa důležitost postavení tohoto, které nejen k udržení města přispělo, ale i spojení armády Fridricha II. s vojskem Keithovým jen velikou oklikou přes Troji a Podbabu umožňovalo. Proto hleděli Prusové dělostřelbou s vrchu Žižkova a s návrší u Andělky tyto opevňovací práce překaziti, ale nezdařilo se jim toho, a chýba

maršála Keitha, že Rakušany v obsazení místa toho nepředěšel, nedala se již odčiniti.

Neméně pečováno o všechna potřebná opatření uvnitř města, aby úmyslům a podnikům nepříteli co nejúčinněji bylo čeleno. Dne 9. května bylo zastaveno všeliké zvonění i bití hodin na věžích, aby zvony jen v případě nebezpečí poplašné znamení dávaly. Dne 12. května vyhlášen rozkaz, aby se každý obyvatel Pražský potřebnou zásobou potravin zaopatřil, načež následujícího dne počaly zvláštní komise obcházeti dům od domu, aby všechny zásoby potravin a nápojů zaznamenaly. Tu se ale objevil tak značný nedostatek masa, že již dne 19. května vyzvala arcibiskupská konsistoř k vyzvání král. representace zemské všechny členy řeholních řádů, aby se po čas obležení všeho požívání masa zdrželi, by totéž pro nemocné a raněné vojiny zachováno bylo a aby tím též ostatnímu lidu chvalný příklad zdržlivosti dán byl. Nikdo nesměl bez povolení velitelstva vojenského žádný kus dobytka poraziti neb jej prodati, ke konci května pak byl veškerý ve městě se nalézající dobytek na náměstí sehnán a pro vojsko zakoupen. Od provedení rozkazu, aby všechny zásoby potravin byly v každém městě Pražském do určených domů sneseny, musilo býti však upuštěno, anof obyvatelstvo právem namítalo, že by v případě požáru všechny tyto nahromaděné zásoby zničeny býti mohly. Jelikož všechny zemské i státní pokladny ještě před příchodem Prusů byly z Prahy odvezeny, a tudíž v obleženém městě brzo nedostatek mince se objevil, ražena jest od 15. května mince cínová po 1, 3, 10 a 20 krejcarích a po 1 zl., kterou každý na místě stříbrné přijímati musil, aby si ji později za stříbrnou vyměnil. Cínových mincí těchto bylo ale raženo celkem jen za 70.000 zl., což jest důkazem, že obyvatelstvo Pražské mělo ještě dosti stříbrných a zlatých mincí, jak to vysvitá též z té okolnosti, že když kláštery a zámožní měšťané vyzváni byli, aby vojsku hotové peníze půjčovali, za jediný den přes 100.000 zl. k tomu účelu se sešlo, což zajisté o vlastenecké obětovnosti Pražanů svědčí. Slavnost Svatojanská v den 16. května byla jen bohoslužbami v kostelích Pražských oslavována, k nimž se do chrámu Svatovítského též vévoda Karel Lotrinský a oba šaští princové Xaver a Karel dostavili.

Skvělá tato jindy církevní slavnost předního patrona zemského byla tehdež ovšem trudná, ale přece nezakoušeli Pražané v oble-

ženém městě ještě oněch hrůz, jaké již po čtrnácti dnech na ně přikvačiti měly. Prusové obmezovali se té doby na pouhé obklíčení města a jen dne 10. a 11. května dělostřelbou je znepokojovali. Za to činili Chorvátí ode dne 12. května po celý týden výpady z měst Pražských, při nichž hlavně na ukořistění koní a hovězího dobytka namířeno měli. Vraceli se vždy s hojnou kořistí a pokaždé zničili Prusům ohněm mnoho stanů a baráků, ba i dosti zajatých s sebou přiváděli. Hlavní takovýto výpad podniknut byl v noci na 24. května ze Strahovské a Bruské brány proti oblehacímu sboru Keithovu a vedl jej plukovník Laudon, pozdější vítěz nad Turky. Rakušané dobyli při něm Andělky a ukořistili tři děla, leč vlastní vinou nemohli postavení onoho držeti, jelikož granátníci, považující Chorváty pro modré jejich uniformy za Prusy, granáty mezi ně vrhali, tak že titěž z dobyté Andělky zase ustoupiti musili. Hradčany a Malá strana by při pozdějším bombardování města byly mnohem více ušetřeny bývaly, kdyby Rakušané byli Andělku v moci své udržeti mohli, neboť právě z tamních baterií Prusové nejvíce na tyto části města pálili. Když pak Prusové od Břevnova se značnou přesilou přikvapili, musili Rakušané zase do města nazpět ustoupiti, zanechavše půl osma sta mrtvých a raněných na bojišti, kdežto ztráty Prusův byly ještě větší. Bratr Fridricha II., princ Ferdinand, pod nímž byl kůň zastřelen, utrpěl lehké poranění a na sta poraněných bylo do kláštera Břevnovského dopraveno, tak že tam k žádosti Prusů šest raněných z Prahy bylo vysláno. V klášteře i kostele Břevnovském leželo již od bitvy u Štěrbohol tolik raněných, že po čas oblehání Prahy do půltřetího tisíce jich tamže zemřelo, kteříž všichni za klášterním špejcharem na „Prejsovce“ pochováni jsou; dne 17. května zemřel v klášteře generál Hautchermois, nejspíš katolík, jenž ve zvláštním hrobě u vchodu chrámového pohřben jest.

Jiný útok na oblehající Prusy byl veden v noci na den 27. května z brány Vyšehradské, aby ložkový most u Podola byl rozmetán a aby poslovi Marie Teresie, jež v oné krajině té noci očekávali, přístup do města umožněn byl. To se také podařilo, neboť posel onen, setník to granátnický, byl na svém místě a dostal se s vojínů při návratu jejich do Prahy, kdež vévodovi Karlu Lotrinskému odevzdal vlastní list císařovnin, ve kterém se mu co nejrozhodněji přikazovalo, aby s vojskem svým

z Prahy neodcházel, jelikož od udržení hlavního města českého blaho celého státu Habsburského závisí. Rozkazu takového bylo tím více třeba, jelikož ještě dne 19. května měl býti proveden plán k odchodu z Prahy, jen že tehdaž mělo se vojsko protlouci k Berounu; vojíní stáli toho dne opět již pohotově a každý muž byl mimo chléb obdržel žejdlík vína na cestu, když v poslední chvíli zase vše odvoláno bylo, aniž i Prusové byli se o plánu tomto dověděli a Rakušany s velikou přesilou napadnouti se chystali. Nyní po listu Marie Teresie musily ovšem všechny podobné úmysly přestati a také vévoda Lotrinský si pospíšil ještě téhož dne vydati veřejné prohlášení k generálům, velitelům a veškerému vojsku, v němž se pravilo, „kterak Její cis. a král. Milosti líto jest, že tolik generálů s četným vojskem jest v Praze uzavřeno, kterak si ale právě od toho dobré následky připovídá. Uvádí prý tudíž všem na mysl, že od udržení města Prahy závisí též udržení celého království, všech ostatních zemí dědičných, ba též blaho římské říše. Armáda maršála Dauna prý se co nejvíce sesiluje, aby Praze přispěti mohla, a za krátko prý též pomocná vojska francouzská a švédská do Čech přibudou.“ Podivné jest, že se v prohlášení tomto o pomoci ruské, která přece mnohem blíže stála, ni slovem zmínky nečiní. Tolik ale docílilo se prohlášením tímto, že v Praze nikdo více na vytrhnutí císařského vojska z města nepomýšlel, zvláště když i hlavní zastánce plánu tohoto maršál Browne od provedení téhož konečně upustil.

Po čas dosavadního obklíčení Prahy nebylo město dělostřelbou pruskou obtěžováno, neboť Fridrich II. seznal, že polními děly svými ve městě přílišných spoust nenadělá, a přece bylo od počátku jediným úmyslem jeho, Praze za vypuzení Prusů roku 1744 se pomstiti a zničením všech vynikajících budov i skladišť jejich ku vzdání se přinutiti. Vandálský úmysl tento zůstává věčnou a nesmazatelnou skvrnou na povaze pruského uchvátitele, který jej na roveň Attilovi a Tamerlanovi staví, a již ve krátké době na to zdrcující jeho porážkou v bitvě u Kolína od Prozřetelnosti samé pomstěn byl. Prováděje nečestný úmysl tento, kázal Fridrich II. hned po bitvě u Štěrbohol ze Saska přivážeti ku Praze všechna oblehací děla a hmoždíře, ohromné zásoby granátů a traskavých pum, jimiž nikoli hradby města, nýbrž všechno vnitřní město se všemi historickými stavbami, chrámy a paláci svými

v ssutiny obráceno býti mělo. V poslední týden května byl všecken tento oblehací park pruský před Prahu dopraven a v sobotu dne 28. i v neděli dne 29. května (byl to Boží hod svatodušní) pozorovali Pražané neobyčejný ruch v pruských bateriích kolem města, kde oblehací děla a hmoždíře s obrovskými zásobami nábojů a prachu rozestavována byla. Nikomu nebylo již tajno, co chvatné tyto přípravy znamenají, a že bombardování města v několika hodinách lze očekávati.

Patero dobývacích baterií bylo zřízeno kolem města a sice jedna na vrchu Žižkově, druhá na výšině u Sklenářky a třetí na planině nad Nūslemi proti Karlovu; na levém břehu Vltavy stála baterie na návrší nad Smíchovem a poslední u Ořechovky před Strahovskou branou, odkud celé Hradčany byly zhoubné dělostřelbě v plen vydány.

Boží hod svatodušní minul v klidu, ale Pražané tušili dobře, že je to ticho před bouří, která pak při vypuknutí svém tím krutěji zuřiti bude. Poukazovalo k tomu zjevně čilé ono hnutí, jaké po celý den až do pozdní noci v oněch pěti bateriích panovalo, neboť tam ohromné zásoby kulí, pum a střelného prachu snášeny byly. S pozdním večerem spustil se sice prudký liják nad Prahou, z čehož čerpalo ustrašené obyvatelstvo naději, že také noc klidně mine, avšak půl hodiny před půlnocí zazněla hromová rána z baterie u Ořechovky a první puma odtamtud vržená roztrátila pilíř v okně chrámu Svatovítského nad kazatelnou. Hned první dělová rána tato byla svědectvím, jak vandálské úmysly pruský král proti metropoli české choval, neboť každý jiný dobyvatel by byl především hradby městské roztrástiti hleděl, aby se města útokem zmocniti mohl, ale teprv králi Fridrichovi II. bylo zůstaveno, zuřiti nikoli proti hradbám vojenským, nýbrž proti nejvzácnějším stavitelským a uměleckým památkám starobylé Prahy, která již po pŕltisíciletí k nejslavnějším sídelním městům v Evropě náležela, kdy hlavní město téhož Fridricha II. Berlin ještě špinavou vesnicí v písku braniborském bylo.

První onen výstřel z Ořechovské baterie byl znamením pro všechny ostatní oblehací baterie, aby z dělových jícňů svých současně spoustu a zkázu do měst Pražských chrliti počaly. Ani za švédského obležení, ani za válek na počátku panování Marie Teresie nebyla Praha zakusila tak děsného bombardování, jako za osudné noci na 30. května, kteráž střelba pak po celý následující den bez ustání

se opětovala. Neméně než 1069 pum, 3559 dělových kulí a 51 karkas (obrovských kulí zápalných) bylo toho dne od půlnoci do města vrženo, jež na nesčetných místech zapálily. A právě na ta místa, kde se plameny a kouř objevovaly, bylo nejlitěji páleno, aby lidé nemohli vzniklé požáry hasiti, a aby celé město bylo v popel a ssutiny obráceno. Slabou útěchou bylo toho dne Pražanům, že rozvodněná nočním deštěm Vltava protrhla pruský loďkový most u Modřan, z něhož četné pontony v Praze zachyceny byly. To přivedlo Pražany na myšlenku, zničiti též druhý loďkový most pruský u Podbavy, i spuštěno po rozvodněné řece několik vorů, které most onen skutečně ve tři kusy roztrhly. Ze zlosti nad touto pohromou, která spojení pruských sborů na obou březích Vltavy přerušila, pálili Prusové dne 31. května ještě divočeji do města, neboť toho dne bylo do téhož vrženo 1329 pum, 4363 kulí, z největší části před vystřelením do ruda rozžhavených, a 45 karkas, tak že skoro každá z těchto kulí požár způsobila. Střecha chrámu Svatovítského vzňala se toho dne několikráte, rovněž i paláce Hradčanské a Malostranské byly vesměs zapáleny, leč nadlidským namáháním lidu byl požár všude zase uhasen, ač hasení toto s největším nebezpečím života spojeno bylo. Hůře se vedlo budovám za Prašným mostem na hradě, které i s král. jízdnou tamní požárem zničeny byly. Rovněž lehlo v noci na 9. června popelem velkolepé letní divadlo v král. zahradě, které byl císař Karel VI. roku 1723 zbudovati dal, tak že ni památky po něm nezůstalo. Jedna z traskavých pum dopadla na Vlaské náměstí na Malé straně, kde 45 vozů se střelným prachem stálo, na štěstí ale rozdrtila jen kolo a nápravu u jednoho z vozů těchto, jinak by výbuchem tohoto množství prachu bylo veškeré okolí v ssutiny obráceno bývalo.

Dne 1. června zdvojnásobili Prusové střelbu proti Praze, zejména chrám Svatovítský za terč kulí svých si volice, aby především památnou stavbu tuto v rupy proměnili. Zhavé pumy zapálily střechu chrámovou na několika místech, leč oheň byl zde vždy s vynaložením všech sil utlumen; také do chrámu padlo mnoho kulí trhacích, tak že kanovníci všechny vzácnosti svatyně této, stříbrný hrob sv. Jana Nep., všechny oltární obrazy, zlaté a stříbrné sochy světcův, lampy a jinaké ozdoby z kostela na bezpečnější místa odnáseti dávali. Bohoslužby musily býti z velechrámu přeneseny do kostela Všechn Svatých a jen v kapli

sv. Václava a v sousední kapli Martinické mohly mše sv. slouženy býti. Když pak toho dne též vížka na průčelní straně chrámu Svatovítského hořeti počala, zachránil ji s nasazením života vojín pěšího pluku Sincérova Jan Hauer, jenž jediný k uhasení plamenů tamže se odvážil. Rovněž lítě páleno toho dne na Nové město Pražské, kdež v okolí kostela sv. Jindřicha způsoben požár, který do 80 domů v popel obrátil a až do příštího jitra trval. Totéž se opakovalo následujícího dne 2. června, kdy ve farnosti sv. Petra na Poříčí přes 70 domů shořelo, nejkrutěji však si vedl barbarský nepřítel v noci téhož dne, kdy na Novém a na Starém městě patero obrovských požárů vzniklo, jimiž celý Poříč, Jindřišská ulice, Konský trh, část Uhelného trhu, Míčový dům a všechny domy až ke kostelu sv. Jiljí v popel obráceny jsou. Co tyto požáry na všech stranách města zuřily, podnikli Chorvátí a dobrovolníci o 1. hodině s půlnoci výpad z brány Strahovské, při němž zmocnili se jedné baterie pruské o 10 dělech, pobili veškeré dělostřelce je obsluhující a zmocnivše se čtyř děl, zatloukli ostatní, načež se s mnohou kořistí bez valné vlastní ztráty do města vratili. Úspěch tento podnítil plukovníka hraběte Browna, nejstaršího syna poraněného maršála Browna, že následující noci s 900 dobrovolníky podnikl útok proti baterii na Ořechovce, která Hradčanům a Malé straně největších škod způsobovala. Se šavlí v ruce vrhli se plukovník Browne a jeho chrabří dobrovolníci na baterii, rozsekali její mužstvo, dobyli tří děl a rozmetali náspý tamní; ztratili sice při útoku tomto dva důstojníky a 16 vojáků, ale docílili tolik, že příštího dne z baterie této ani třetina dosavadních ran vypálena býti nemohla.

Ale nepřítel nahradil bez meškání ztracená děla a dne 5. června zuřil odtud tím lítěji proti Hradčanům, tak že toho dne jediné na chrám Svatovítský 1550 kulí vrženo bylo (537 pum, 989 kulí a 17 karkas), jež střechu chrámovou na 215 místech prorazily, všechny gotické ozdoby na severní straně chrámu i hodiny na věži zničily. Nemenší spousta způsobena uvnitř chrámu, kde vzácné varhany z doby Ferdinanda I. již dne 3. června dopoledne jedinou třaskavou pumou na padrti roztrženy byly, a dne 5. června největší část oltářů v runy obrácena jest. Jen nadlidskému namáhání kanovníka Kaisera, který dnem nocí s četou dělníků na stráži byl, aby každý požár uvnitř chrámu v zárodku utlumil,

podařilo se, velechrám před vyhořením zachrániti. Nemenší spousta způsobily kule pruské na kapli sv. Vojtěcha, na budově děkanství a na hřbitově před chrámem Svatovítským, kde třaskavé granáty rakve z hrobů vyryly a mrtvolý z nich na vše strany rozmetaly. Neméně děsně trpěly ústav šlechtičen, kostel i klášter Svatojirský, Ferdinandská část král. hradu, kdež do španělského a německého sálu na sta pum padlo; Prašný most přes Jelení příkop vedoucí pak jen tím zachován byl, že hořící střecha i zábradlí jeho byly rychle do příkopu strženy. Neméně spustošeny ostatní vynikající budovy Hradčanské, zejména klášter a kostel Strahovský, na něž bylo za jediný den 4. června 344 pumových kulí vrženo, dále palác Černínský, kostel kapucínský s kaplí Lorotánskou, palác Martinický a Schwarzenberský, jejichž střechy a průčelní zdi od kulí jako síta provrtány byly.

O něco mírněji ráčila v dnech 4. a 5. června dělostřelba proti Novému a Starému městu Pražskému, ačkoli též tam vzniklé požáry neustále haseny býti musily. Jako na Hradčanech proti chrámu Svatovítskému obrátil se na druhém břehu Vltavy všecken vztek Prusů proti chrámu Páně na Karlově, kterážto velebná stavba z doby Karla IV. taktéž v ssutiny měla býti obrácena. Neméně než 807 kulí udeřilo do chrámu samého, přes 1300 jich padlo na prelaturu a ostatní stavení klášterní, kdežto v nejbližším okolí Karlova bylo za 21 dní 3583 dělových kulí vesměs z protější Karlovské baterie vržených napočítáno. Více než padesátkrát vznikl v kostele a v klášteře oheň, jenž nejmiloslovnějším namáháním několika setnin pěšího pluku hraběte Pálffyho vždy zase utlumen byl. Také na všechny ostatní kostely Nového a Starého města měli nepřátelé namířeno, ano na kostel sv. Jindřicha házeli smolou a sirou napuštěné ohnivé koše, které ke dveřím chrámovým dopadše, bez dalšího poškození uduseny byly. Štíhlá střecha blízké zvonice však byla stržena a též kvádrová věž v hořejší části své tak silně poškozena, že později zcela nově dostavena býti musila. Na kostel Týnský dopadlo 14 pum, z nichž 4 střechu prorazily a severní věž chrámovou zapálily, jen že požár brzo uhasen byl. Se sochy P. Marie na náměstí Staroměstském urazila kule jednoho ze čtyř andělů kol podstavce sochy stojících, jenž teprva v našich časech zase novou sochou nahrazen byl. Také do kostela a do kláštera sv. Jakuba litaly pumy, z nichž jedna v refektáři

šest mnichů při stole sedících zranila. Také do radnice Staroměstské, ba až do paláce hraběte Gallasa v Jesuitské ulici doletovaly kule z baterie u Sklenářky, pročez vévoda Karel Lotrinský sídlo své z paláce tohoto do Klementinské kolleje přeložil. Neméně trpěly kostel a klášter sv. Josefa, kostel františkánský, kostel hybernský, kostel sv. Mikuláše na Starém městě, nedaleký kostel sv. Salvatora, kostel a klášter sv. Havla a j., kde všude někdy oheň vznikl. Proto mimo sbor městských hasičů bylo na Staroměstském náměstí stále dvě stě židů pohotově, aby hasičské služby konali, kamkoli by zavolání byli. Jelikož při každém požáru našlo se dosti lůzy, která všeobecného zmatku ku krádežím a loupení zneužívala, byly již dne 1. června na náměstích všech čtyř měst Pražských vztyčeny šibenice, z nichž každá nesla desku s nápisem: „Šibenice pro ty, kdož kradou a loupi!“

V den 6. června zdvojnásobila se opět dělostřelba a zejména z baterie na Ořechovce dštily kule a pumy na Hradčany a na Malou stranu, kde se již nikdo ani neodvažoval z domu na ulici vycházeti a kde každé chvíle požáry vznikaly. Dnem nocí trval barbarský oheň tento proti nešťastnému městu, jehož obyvatelé také již nedostatkem potravy trpěti počali, tak že zabíjení již vojenští koně, jejichž maso se chudým lidem po 2 krejcařích za libru prodávalo. Jelikož polní děla na hradbách Pražských stojící nemohla těžkým oblehacím dělům pruským dostatečně čeliti, tím méně je k mlčení přivesti, ustanovil se vévoda Karel Lotrinský na tom, že přímým útokem vojska pokusí se učiniti neškodnou baterii, která v Praze největších spoust způsobovala. Byla to baterie na Ořechovce, proti níž v noci na 10. června podniknut výpad od granátníků a Uhrů, kteří vzdor prudké dělostřelbě Prusů až na návrší k baterii pronikli a když jim za jitra značné posily z města se dostalo, také se jí po tuhém odporu nepřátel zmocnili. Po poledni chtěli Prusové ztracené posice, jejíž strategickou důležitost obě strany znaly, poznovu dobytí, ale Rakušané, podporováni jsoouce dělostřelbou s hradeb strahovských, odrazili každý útok jejich, ač jednou první řady pruské až do zákop kol baterie vnikly. Když ale podmaršál hrabě Maquiére s novou posilou z Prahy přibyl a dělová kule s hradeb velícího pruského plukovníka s koně srazila, musili Prusové, až do večera vždy nové útoky ženoucí,

od dalšího zápasu o baterii Ořechovskou upustiti a ustoupiti až na návrší, od Dejvic k Podbabě se táhnoucí. Dobyť baterie této bylo skutečným úspěchem Rakušanů a kdyby útok tento byl vévoda Lotrinský již dříve podnikl, mohly Hradčany a Malá strana děsných spoust ušetřeny býti. Od noci na 10. června nebyla z osudné této baterie, z níž bylo od počátku bombardování přes 14.000 ran na město vypáleno (4699 pum, 9225 kulí a 127 karkas), již ani jediná kule na Hradčany a Malou stranu vržena. Naopak stali se nyní Rakušané pány celého prostranství od Strahovských lomů a Dejvic až k Ovenci a Holešovicům, zvláště když Prusové opominuli na výšině nad Podbabou nové baterie vyzkoušet.

Opominutí toto zakládalo se však v té okolnosti, že král Fridrich té doby již věděl, kterak nebude moci dlouho barbarský pokus o zničení hlavního města českého provozovati, jelikož nová armáda Marie Teresie pod maršálem hrabětem Daunem co nevidět k osvobození Prahy přikvapí. Co Pražané ovšem nevěděli, bylo králi Fridrichovi od vyzvědačů jeho dobře známo, že totiž maršál Daun má u Čáslavi armádu více než 50.000 mužů již pohromadě a že od císařovny obdržel rozkaz, aby za každou cenu obležené Praze ku pomoci přispěl. Byloť již několik důstojníků rakouských od Prusů kol Prahy polapeno, které byl maršál Daun z tábora svého vyslal, aby se hleděli do obleženého města vplížiti a vévodovi Lotrinskému zprávu dáti, že nová armáda císařská již v několika dnech proti Prusům vytrhne, aby s nimi bitvu svedla a Prahu osvobodila. Avšak ani jediný z těchto tajných posílů nedostal se do obleženého města a takž Pražané neměli ni nejmenší vědomosti o tom, co se mimo obvod města děje. Mohli se jen nadějí kojiti, že císařovna vše podnikne, aby nepřítel byl od města odražen, ale to se mohlo ještě kdo ví jak dlouho protáhnouti, a takž panovala v Praze největší nejistota, co dále následovati bude. Tím jistěji pociťovali však obyvatelé zhoubu bombardování, které i po ztracení baterie na Ořechovce v tétěž děsnosti dnem nocí vedeno bylo. Hradčany a Malá strana si sice po vzetí baterie oné poněkud oddechly, poněvadž od té doby s té strany již nižádná kule dělová na ně vypálena nebyla, tím hůře se však dařilo Novému a Starému městu, na nichž si Prusové nyní všechnu zlost svou vylévati počali. Od Žižkova až k Vyšehradu sypal se

ve dne v noci déšť kulí a pum, které do Starého města až ku chrámu sv. Mikuláše a do kolleje Klementinské zalétaly, tak že žádná část obou měst bezpečna nebyla. Ve Staroměstské radnici spustošily třaskavé pumy sál úřadu šestipanského a vnitřek starobylé kaple ve věži, největší část paláců a vynikajících budov byla strašně poškozena, celé ulice ve zříceniny obráceny, slovem nevýslovná spousta, jaká od počátku bombardování nastala trvala i v polovici června v nezměněné míře dále, ba v noci k 16. červnu vyházeli Prusové novou baterii na výšině před Novou branou, z níž hned za jitra téhož dne déšť kulí na město sypati se počal.

Ke hrůzám těmto družil se zároveň každým dnem rostoucí nedostatek potravin, neboť hovězí a jinaký dobytek byl již v prvních dnech června spotřebován a ač uherští jezdcí skoro každého dne výpady do okolí města činili, aby nějaký kus dobytka ukořistili, a ač pravidelně s větší menší kořistí do města se vraceli, přece to pro denní potřeby 90.000 stísněných lidí daleko nestačilo a takž bylo již jen konské maso jedinou potravou, porce chleba pro vojsko musily o pětinu zmenšeny býti, neboť ani nebylo kde jej péci, jelikož vojenská pekárna v Hyberské ulici byla v ssutiny obrácena a kdekoli jinde pekař péci počal, sypalo se tam okamžitě sta kulí, aniž tam Prusové dle vystupujícího kouře požár tušili. Z téže příčiny musilo se i v pivovarech od vaření piva ustati, tak že cena piva při pintě (dva litry) na 5—6 krejcarů vystoupila. Na běžné vydeje vojenské musila dne 6. června nová půjčka u duchovenstva učiněna býti a rovněž obce všech čtyř měst Pražských měly denně nesmírné vydeje, jelikož bylo se jim starati o lid z vyhořelých domů a o sta nemocných, jejichž počet se denně množil. Celkem nedostoupila ale nouze o potraviny v Praze při tomto obležení ani vzdáleně té výše jako za obsazení francouzského roku 1742, za to však byla spousta dělostřelbou ve městech Pražských způsobená stokrát větší než tehdy, neboť Marie Teresie kázala roku 1742 města co nejvíce šanovati a pouze na hradby střeleti, kdežto Fridrich II. nyní hradby na pokoji nechával, za to ale tím divočeji na kostely, paláce a domy páliť kázal. Tím se vysvětluje také, že vojsko ve městě a na hradbách stojící od kulí dělových po čas celého bombardování skoro žádných ztrát neutrpělo, kdežto z obyvatelstva v domech bylo 28 osob zabito a

52 jiných zraněno. Vedlť král pruský válku s obyvatelstvem a nikoli s vojskem, neboť pokusil se ani jednou o průlom ve hradbách, nedal ani jednou na hradby útokem hnáti. Jen hlavní město české mělo zničeno býti, aby nehrozilo území pruskému za Labem. Jeť Fridrich II. jakožto kořist z války této uchováti hleděl.

Avšak herostratské plány jeho proti Praze a proti celistvosti království Českého byly obezřetností císařovny Marie Teresie a vojévůdce jejího maršála Dauna zmařeny a již již byla mu spravedlivá Nemesis v patách. aby na něm vandálské jednání jeho proti královské Praze pomstila. Dne 13. června pozorovali Pražané neobyčejné hnutí v pruském táboře mezi Žižkovem a Vyšehradem a když následujícího dne Chorvátí ze zbitné bitvy výpad učinili, přivezli s sebou do města dvanáct ukořistěná děla a několik zajatých Prusů, o nichž se Pražané dověděli, že král Fridrich skutečně den před tím s částí vojska své směrem k Českému Brodu odtáhl. Zpráva tato vzpružila naděje obyvatelstva, že se již brzo již pomoci dostane, neboť dalo se nyní určitě souditi, že císařští jsou na pochodu v Praze, když král pruský proti nim vytrhnout musil. Také ta okolnost, že v dnech 15. 16. června bombardování města poněkud ustálo, zvyšovala naděje tyto, zvláště když pruská vojska Karlovu a Vyšehradu v těch dvou dnech vůbec nebylo páleno. Avšak již dne 17. června měla děla zase z baterií na Sklenářce a na Žižkově tím krutěji proti městu, na něž to bylo dne a v následující noci celkem 495 pum a 1607 kulí a 26 karkas vypáleno bylo. Totéž se opakovalo i v den 18. června, kdy palba z pěti baterií na východní straně Prahy novou spoustu na město chrlila, tak že obyvatelstvo počalo se obávati, že se Prusům podaří císařské poraziti a že nyní se zvýšenou mocí města dobývati budou.

Avšak týž den 18. června byl již tak dnem slavného vítězství maršála Dauna nad Fridrichem II. ve veliké bitvě u Kolína, která Prahu osvobodila a celistvost království Českého zachovala. Domnívaliť se Pražané toho dne, kdy mezi oblehací dělostřelbou krátké přestávky nastaly, zaslýchati vzdálený dunění děl, jež nepochybně velkou bitvu na východ od Prahy věstilo. To se opakovalo po celý den, ale též oblehací vojsko neustávalo ve střelbě, aby snad Pražané dle vzdálené střelby vědomí o svedené bitvě nenašli. Proto stříleno z baterií na Žižkově a

na Sklenářce se zdvojnásobenou zuřivostí až do druhé hodiny s půlnoci. Ale dne 19. počala střelba ochabovati a za krátko oznamovaly stráž na hradbách a na věžích, kterak jest v pruském táboře vše na nohou, kterak se z baterií děla odvázejí, stany strhují a dřevěné baráky zapalují. Ačkoli stále ještě na město z jednotlivých baterií páleno bylo, poukazovalo vše k tomu, že Prusové byli asi ve včerejší bitvě poraženi, následkem čehož také oblehací sbor jejich střemhlav k ústupu od Prahy se chystá. V prvních hodinách odpoledních ustávala střelba vždy více a o 5. hodině zazněla poslední dělová rána u Žižkova proti městu. Byl to jaksi rozluční pozdrav Prusů osvobozené Praze, v jejichž spustošených ulicích se zároveň jásot obyvatelstva rozlehati počal.

Byloť se neohrožené markytánce od krysnického pluku Pretlachova, taktéž v Praze uzavřeného, která byla od Kolína koňmo ku Praze spěchala, podařilo Vyšehradskou branou do města se vplížiti, aby se k mužovi svému dostala, a ta do Prahy první zprávu o slavném vítězství císařských nad Prusy v bitvě u Kolína přinesla. Rychlostí blesku rozšířila se tatáž po všech městech Pražských a potvzovalo ji náhlé umlknutí dělostřelby pruské a věnec ohňů v táboře pruském, za doby noční celou krajinu od Prahy až k Hrdlořezům ozařující. Během noci odvezli Prusové též děla z baterií na Žižkově a na Sklenářce a na úsvitě dne 20. června nebylo již ničádného pruského vojína na východní straně Prahy zřítí. Ihned vyřítí se sbor Chorvátů Poříčskou a Novou branou proti vrchu Žižkovu, jež také bez prodlení obsadil; nalezeno tam ještě sto kulí a pum, jakož i značné zásoby střelného prachu a tři zatlučená děla, jež Prusové již odvléci nemohli. Před bateriemi vypátráno několik podkopů, které ihned neškodnými učiněny jsou. Četa husarů hnala se za ustupujícími Prusy k Hrdlořezům, kde zadní jejich sbor napadla a značnou část jich posekavši se 37 zajatými a s poručíkem jich do města se vrátila. Avšak též mnoho uprchlíků pruských přibývalo po celý den do Prahy a s podivením bylo, že čty po 30 a 40 mužích a více s veškerou zbrojí přicházely, aby se císařským v zajetí daly. Jiné oddělení Laudonových Chorvátů dalo se od Žižkova přes Libeň a Troji k Podbabě, aby tamní lodkový most pruský zničili, což se jim také zdařilo, čímž spojení vojska maršála Keitha s pravým břehem Vltavy přerušeno bylo.

Vida se takto od hlavní armády pruské odříznuta, musil nyní maršál Keith, který po odchodu krále Fridricha hlavní velení nad pruským vojskem u Prahy vedl, pomýšleti na záchranu sboru svého, ač týž na vysočině od Dejvic kol Břevnova ku Hvězdě se táhnoucí velmi opevněné postavení za násypy a příkopy zaujímal. Aby jej z téhož vypudil, byl polní zbrojmistr Kheul vyslán z Prahy se sborem 27.000 mužů, kterýž vytrhnuv z města Újezdskou branou vyslal granátníky své proti pruské baterii nad Šmichovem, jež také po tuhém zápasu dobyta byla. Prusové ustoupili ku Hvězdě, kde se maršál Keith chtěl Rakušanům opřít, ale útok těchže byl tak neodolatelný, že šik pruský byl za krátko rozražen a obě křídla jeho v divý útěk se dala. Teprv u Řep podařilo se Keithovi prechající sbory zase poněkud spořádati, ale i tam pronásledovali je husaři pod plukovníkem Laudonem až ku Velvarům, tak že teprva v noci mohl Keith pravidelný ústup ke Slanému a k Litoměřicům nastoupiti; Keith ztratil při tom 650 mrtvých a raněných, 9 děl a všecka zavazadla, kdežto Rakušané měli jen 4 mrtvé a 29 raněných. Tito poslední dopraveni do kláštera Břevnovského, kde již na dva tisíce raněných a nemocných leželo, mezi nimi 400 zajatých Rakušanů. V klášteře padla vítězům v korist celá polní lékárna pruská, která měla cenu přes 50.000 říšských tolarů.

Mimo raněné a zajaté nebylo toho dne odpoledne žádných Prusů v okolí Prahy více, hlavní město české bylo prosto nepříteli a obyvatelstvo jeho mohlo po krutých sedmi týdnech opět volně dýchat. Téhož večera, kdy důstojník od maršála Dauna k vévodovi Lotrinskému vyslaný přinesl do Prahy úřední zprávu o skvělém vítězství císařské armády u Kolína, zahlaholily ve městě opět poprvé zvony a počaly hodiny na věžích bít, následujícího dne pak hrnulo se venkovské obyvatelstvo všemi branami do města, přinášeje vyhladovělým vojinům a Pražanům všecky zbylé zásoby potravin svých, aniž by za to bodří venkované byli vyšších cen žádali, než jaké před obležením města na Pražských trzích běžné byly. Dne 22. června bylo v kapli sv. Vojtěcha na hradě slouženo slavné Te deum na poděkování Bohu za osvobození města, při němž veškeré vojsko na oslavu z děl a ručnic střílelo a obyvatelstvo vroucí modlitby díky za vyproštění z tak kruté válečné bídý pronášelo. V neděli dne 26. června

bylo za týmž úmyslem vedeno slavné procesí z chrámu sv. Jindřicha na Novém městě ku chrámu Svatovítskému, do jehož posvátných klenb ale vojíti nemohlo, jelikož vnitřek jeho v jediné rumišťě obrácen byl.

Takž skončilo se osudné oblehání a dobývání Prahy, jemuž podobného nebylo hlavní město české ani roku 1648 za obležení švédského ani roku 1742 a 1744 za tehdejších válek zakusilo. Vandálský dobyvatel Fridrich II., jenž si každého dne, co bombardování Prahy trvalo, dával přinášeti raport o počtu kulí na město vypálených, zhanobil barbarským a zcela zbytečným ničením kostelů, paláců a jiných vynikajících budov Pražských pověst svou pro všechny věky, kteroužto skvrnu s ní ani dvorní historikové prouští nesejmou. Dle raportů oněch bylo od 30. května do 19. června vrženo do měst Pražských celkem 23.063 pum, 58.376 dělových kulí, z největší části čtyřiaadvaceti-liberek, a 548 karkas. Ranami těmi bylo vypáleno 880 domů, z nich 491 na Novém městě, kde celé ulice ve zříceninách ležely a ještě po mnoha desetiletích stopy těchto spoust zřítí bylo. Z vojska císařského padlo při rozličných výpadech z města 15 důstojníků a 165 mužů mrtvých, 41 důstojníků a 702 mužů raněných; ztráty Prusů byly při těch příležitostech ovšem mnohem větší, jak to zejména poslední útok císařských na vojsko Keithovo dosvědčuje. Hmotná škoda obyvatelstva Pražského sáhala do nespočetných milionů, spousta na stavebních a uměleckých památkách, chloubě to hlavního města českého, pak byla přímo nezměrná. Až do naší doby to trvalo, než všechny stopy pruského řádění tohoto na chrámě Svatovítském vyhlazeny byly.

Bitva u Kolína.

V den bitvy u Štěrbohol meškal maršál hrabě Daun se svým pomocným sborem ještě u Sadské, nemohl tudíž více k obratu bitvy přispěti, která jen na tři míle k západu od jeho postavení zuřila. Následujícího dne přitřhl k Českému Brodu, kde teprve k půlnoci obdržel zprávu o porážce císařských u Prahy, ač mu pověst o ní byl již během dne do Brodu přibyvší hrabě Kounic sdělil. Státník i vojevůdce radili se po celou noc o tom, co nyní počíti, a konečně usneseno, aby maršál Daun ustoupil zpět na východ a očekával

u Kutné Hory neb Časlavi příchod uherské jízdy a pomocných sborů z Moravy a potáhl k sobě zbytky poražené armády od Benešova. Ústupu tohoto bylo tím více třeba, jelikož pruský generál vévoda z Bevernu byl od krále Fridricha II. se sborem 25.000 mužů vyslán proti vojsku Daunovu, aby je na dalším postupu ku Praze zadržel. Jízdní předvoj generála Ziethena podnikl již dne 9. května prudký útok na císařské, aby postavení jejich obhlédl, byl ale odražen, a generál Daun uznal, že jej Prusové za každou cenu v bitvu zaplesti chtějí. Jelikož ale jiný sbor nepřátelský táhl vzhůru po Sázavě ohrožoval tím zásoby, v zádech Rakušanů se nalézající, ustanovil se maršál Daun již do konce na ústupu, pamětliv jsa rozkazu císařovny, aby se v bitvu nepouštěl, nebude mítí vítězství zabezpečeno.

V noci na 10. května ustoupil tudíž o Českého Brodu do Plaňan a dne 11. přitřhl do Kolína, kde se po dva dni zdržel a na tábor mezi Kutnou Horou a Starým Kolínem rozbil. Vévoda z Bevernu sledoval jej v patách ale maršál Daun nenalezaje výhodného postavení, vyhýbal se všeliké srážce s nepřitelem a ustoupil dne 19. května až k Čáslavi, kde k němu pomocné sbory z Uher a z Moravy přirazily, tak že armáda jeho na 70.000 mužů vzrostla. Proto vyslal oddíl vojska po generálem hrabětem Nádasdym ke Kolínu, kdež napadl též část voje pruského, táboř jim zapálil a mnoho jich zabil; Fridrich I. odeslal nyní vévodovi z Bevernu od Prahy opět značnou posilu, což maršála Dauna přimělo, že také Čáslav opustil a u Golčova Janíkova pevné postavení zaujal. Zde obdržel rozkaz císařovny Marie Teresie, aby bez prodlení k osvobození Prahy vytrhl a bude třeba, s Prusy bitvu svedl, nechť již výsledkem její bude jakýkoli. I opustil Daun tábor u Janíkovy dne 12. června a postoupil téhož dne k Janovičkám, následujícího pak dne táhl vojsko jeho ve čtyřech proudech ke Kutné Hoře. Přední voj hraběte Nádasdyho byl u Bykáně, vsi to půldruhé hodiny daleko od Čáslavi ležící, proudeč napaden od vévody Beverského, ale opřel se Prusům tak statečně, že titěž se značnou ztrátou rychle ke Kolínu ustoupili. Ústup tento byl stížen tím, že obyvatelstvo u Malešova protřhalo hráze tamních rybníků, čímž se potok Pácha velice rozvodnil, že jej jízda pruská sotva přebřísti mohla a mnoho jezdců v dravých vlnách potoka zahynulo.

Téhož dne 13. června obsadili Rakušané ou Horu a rozložili se tábořem k Male- kdežto Prusové opustivše Kolín ustou- ce Kouřimi, kde se k nim král Fridrich skem od Prahy vzatým připojil a vrchní í nad celou armádou převzal. Daun za- lne 16. pevné postavení u Svojsic, kam ich následujícího dne přitrhnutí chtěl. však spatřil veškeré výšiny obsazené šany, kteří již toho dne k bitvě připra- byli. Rychle přivolal král ještě prince vského se šesti prapory pěchoty a de- kadronami jízdy od Prahy a čítaje takto 0 mužů vojska, rozestavil je tím spů- a, že se pravé křídlo o Kouřim opíralo. směrem k Nymburku stálo a střed ůnan se nalezal. Toto změněné postavení í přimělo maršála Dauna k tomu, že er dne 17. taktéž bitevní šik svůj změnil. é křídlo opíralo se o vrch Kamýcký a o výšinu u Bošic, kterážto obě vyvý- místa děly silně obsazena byla; rovněž ty vsi Hradenín a Poboř dělostřelectvem nátníky, kdežto jízda generála Stam- í stála na rovině mezi Poboří a vrchem íckým, pěchota Kollaredova pak na nej- n levém křídle, jež dvěma brigádami ty sesíleno bylo. Jiné dvě brigády po- ny u Bošic, kde také největší část jízdy ské pod generálem Beckem rozestavena. Ve středu stála jízda generála Nádasdy- ho, ná 1000 německých jezdců, nedaleko . Křečhořského, kdežto Chorváci a hu- obsadili všechny vesnice, před čelem šiku stranách jeho stojící. Vojsko pro ostatek ani stanů nerozbilo a odpočívalo ve í na místech vykázaných. Maršál Daun íl na pravém křídle v čele pluku svého. í voj čítal 6200 pěších a 8720 jízdních, ím šiku stálo 13.550 mužů pěchoty a jezdců, ve druhém 9650 pěších a 3490 ých. záložní sbor pak tvořilo 5760 pé- a 2780 jezdců. Celkem čítala armáda 0 mužů pěchoty a 18.630 jezdců, dohro- tudí 53.790 mužů. Velké části tohoto a byla celá tato krajina od manévry omnosti císařovny Marie Teresie pořá- předvídáje prozíravým duchem svým, že í právě zde bude s pruským dobyvatelem hodným boji setkatí. Tato znalost terénu také jednou z příčin, která ku slavnému tví jeho v bitvě u Kolína přispěla.

Armáda pruská čítala pouze 36.000 mužů a sice 22.000 pěších a 14.000 jízdních, jež v řečeném postavení ve třech řadách roze- staveny byly. Fridrich II. podceňoval ve své vojenské hrdopysnosti nejen vůdcovské na- dání maršála Dauna, ale též sílu jeho armády, o níž neměl tušení, že jest skoro o dvacet tisíc mužů silnější, než vojsko jeho, neboť po laciném úspěchu svém v bitvě u Štěrbohol, jehož se mu pouze chybami vévody Lotrin- ského dostalo, pohrdal nejen všemi vojevůdci rakouskými, ale též armádou císařovny Marie Teresie, ač vůdcové tito i armáda byli mu roku 1744 v Čechách řádnou vyučenou dali. Za jitra dne 18. června byl Fridrich II. pře- svědčen, že se mu dostane téhož lehkého vítězství jako dne 6. května u Štěrbohol, a dle toho kázal také vojům svým hned v prvních ranních hodinách od Plaňan proti Rakušanům postupovati. V zájezdním hostinci u „zlatého slunce“, ležícím na silnici mezi Plaňany a Kolínem, oznámil generálům své dispoice, kteréž ale ještě v téže chvíli změnití musil, poněvadž se seznalo, že levé křídlo císařských jest přímo nedobytné. Protož ustanoveno, že se hlavní útok povede na pravé křídlo, které se králi nejslabším býti zdálo. Tam také vyslán generál Zietzen s 55 škadronami jízdy, k nimž se generál Hülsen se 7 prapory pěchoty při- pojil.

Ale maršál Daun pozoroval s vrchu Ka- mýckého, odkud celé postavení nepřítel jako na šachovnici přehlížel, pohyb Prusů proti pravému křídlu a dal totéž k radě majora bar. Vittesza od pěšího pluku arcivévody Karla značně sesílití, ano proměnil i čelo středu svého, které ku vsi Křečhoři, západně od Kolína a jižně od silnice císařské ležící, posunul. Jak ve středu tomto, tak na pravém křídle stály pluky císařské nepohnutě, leč každým okamžikem útok nepřátel očekáva- jíce. Pomaten tímto klidem císařských, jež marně snažil se z pevných postavení jejich vylákati, zastavil král postup vojska svého, tak že nastalo poledne, aniž by se byl k útoku odvážil. Již se maršál Daun domníval, že toho dne k bitvě více nedojde, a také gene- rálové jeho jej v tomto domnění utvrzovali. Ale opět to byl major Vittesz, který maršála ubezpečoval, že Fridrich II. najisto již dnes bitvu podnikne, a skutečně pojednou o půl 1. ho- dině s poledne veškeré vojsko pruské dalo se v pochod a jízda Zietzenova na sbor Ná- dasdy-ho u Křečhoře udeřila. Útok Prusů byl tak lýtý, že husaři byli ze vsi zatlačeni a ne-

přítel i tamní baterie se zmocnil. Ale za vsi narazil na pěší divisi Wiedovu, která jej tak prudkou palbou uvítala, že musil, bez posily jsa zůstaven, nejen zase z Křečhoře ustoupiti, ale až ke vsi Kutlířům se uchýliti. Divise Wiedova pak sesílila rovněž pravé křídlo, na něž nyní hlavní útok Prusův očekáván byl. Avšak tu nastal obrat v plánu Fridricha II., jež si tehdež nikdo nedovedl vysvětliti a jenž snad nikdy vysvětlen nebude.

Král kázal totiž všem sborům levého křídla svého, kterými se chtěl na pravé křídlo Rakušanů vrhnouti, u dědiny Bříství pojednou zastaviti a přes všechny prosby prince Maurice nedával rozkazu k dalšímu pochodu, kdežto maršál Daun použil této přestávky k nejvýdatnějšímu sesílení pravého křídla, které nyní bez obav útok nepřátelský očekávati mohlo. Tak se přiblížila druhá hodina odpolední a teprv nyní dal Fridrich rozkaz k pochodu proti Rakušanům, za obcí Bříství stojícím. Tu však počalo výhodně rozestavené rakouské dělostřelectvo do postupujících pluků pruských tak účinně páliť, že celé řady vojnů k zemi klesaly. Mezery tím povstaly byly za krátko tak značné, že král musil čtyři prapory pěchoty z druhého šiku přivolati, aby první šik doplnily. Za nejprudší střelby kartáčové hnali se Prusové přes všechny tyto ztráty odhodlaně ku předu, až se srazili s jízdou podmaršála Benedikta Dauna, v prvním šiku stojící. Jízda tato však rychle rozstoupila se na obě strany a odhalila tak za ní ukryté tři pěší pluky, které vražednou palbu do těsných řad pruských spustily a v krátké chvíli nepřítel se svalu zahrnaly. Fridrich II. hnál své sbory k novým útokům, ale vždy byly tytéž strašnými salvami uvítány a pak bodákem zahrnány.

Takž stal se boj všeobecným podél celého pravého křídla rakouského a ve středu až k místu, kde jízda stála. Před očima vůdce svého držela se pěchota Daunova hrdinsky a páliła tak pravidelně, jako to bylo dva roky před tím při manévrech na těchže místech dělala. Neméně statečně drželo se dělostřelectvo, které děsné ztráty nepříteli způsobovalo; byloť v posledních letech zreformováno od proslulého odborníka knížete Liechtensteina, který těžkopádné druhy dělostřelstvo rakouské v pohyblivá, lehká tělesa proměnil, jež v poli i při oblehání stejně dobře mohla operovati. Nyní měla se též jízda osvědčiti a takž vyslal maršál Daun generála jízdy hraběte Stampacha s veškerou ve středu

válečného šiku stojící jízdou (37 škadron a 15 setnin karabinníků), aby nepříteli v pravý bok padla. Ale generál Stampach pro nepříznivý terén mohl jen zvolna postupovati a mimo to mu Prusové ze vsi Břežan neustálou střelbou velice škodili, tak že v postupu ustati musil. Teprva když dvě setniny granátníků se čtyřmi děly Břežan dobyly a vesnici tuto zapálily, mohl Stampach opět ku předu postupovati, chtěje ale příznivější půdu vyhledati, dal se příliš v levo, tak že Prusové z Břežan ustupující nabyli času, aby se o druhý šik, který posud nebyl v ohni stál, opřeli. Vévoda Bevernský zde velící odrazil několik útoků a donutil i pěchotu rakouskou od Břežan vyrazivší, že zase ustoupiti musila.

Na levém křídle nesklidilo tedy císařské vojsko valných vavříků, ba neúspěch generála jízdy Stampacha byl hlavní vinou toho, že poražená armáda pruská nemohla důrazně býti pronásledována, jinak by z ní Fridrich II. nebyl ani jediného muže zachránil. Za to tím hrdinněji vedlo si rakouské vojsko na pravém křídle a ve středu šiku, kde pruský generál Hülsen lesíka za Křečhoří se zmocnil, ale za nedlouho odtamtud opět vypuzen byl, načež lesík i ves Křečhoř již stále v držení Rakušanův zůstaly. Hülsen opětoval sice svoje útoky, ale bez výsledku, načež pět čerstvých praporů pruských podniklo tak prudký útok bodákem proti pravému křídlu divise Wiedovy, že tatáž ustoupiti musila a v útek se dala, ač jí uherský pěší pluk Hallerův ku pomoci přispěl, ale taktéž couvati musil. Tu kázal generál Wied své jízdě, aby ustupující pěchotu třeba násilím zadržela, a to pomohlo. Vojáci se zastavili a obrátivše se zase proti nepříteli, spatřili, kterak tři pluky jízdy císařské pronásledujícím Prusům v levý bok padly. A když pak i s druhé strany generál hrabě Starheimberg s 1000 německými jezdci jako divá bouře se přihnál, byla jízda pruská zahrnána a všecka jízda rakouská mohla se nyní na pěchotu pruskou vrhnouti.

Bylo jen ještě třeba, aby též pravý bok pěchoty této byl od jízdy napaden a tu se nabídl maršálu Daunovi velitel nově naverbovaného dragounského pluku prince de Ligne, plukovník Thiennes, rodem Valon, že útok tento podnikne. „Co chcete počítí se svými holobrádky,“ odtušil úsměšně maršál, věda, že pluk tento skládá se ze samých mladých nováčků, kdežto ostatní armáda rakouská takřka ze samých veteránů sestávala. Velitel

pluku odvětil: „Přijde na zkoušku, co moji holobrádci dovedou!“ Pak sdělil mladým vojínům svým slova maršálova a ti všickni přisahalí, že se chtějí i nejstatečnějším veteránům vyrovnati, a také slovu tomu dostáli. Když totiž k útoku vedeni byli, napadli čtverec pěchoty pruské s tak neodolatelnou silou, že jej v několika okamžicích rozrazili a tím počátek k záhubě veškeré pěchoty pruské dali.*) Ostatní jízdní pluky obklopily čtverce pěchoty pruské se všech stran, pošavlovaly polovici mužstva a ostatní část, která neuprehla, musila se jim v zajetí dáti. Marně snažil se generál Hülsen, jenž byl u Kutlír zbytky svých roztržštěných praporů opět poněkud shromáždil, stisněné pěchotě ku pomoci přispěti, neboť již byla také divise Wiedova opět se sebrala a Hülsena u Kutlír napadla. Tím zůstalo jádro pěchoty pruské bez posily, jízda rakouská vrhla se na ni se všech stran a ve čtvrt hodině bylo čtrnáct praporů pěšího vojska nadobro zničeno. Prusové ztratili zároveň všechna děla a jen málo který z vojáků se k ostatním sborům vrátil.

Fridrich II. pohlížel na tuto záhubu armády své s vrchu, jenž posud jméno jeho nese, a vysílal zbývající pluky jízdecké jeden za druhým, aby aspoň útek kryly, ale vše nadarmo. Poražená pěchota levého křídla pruského dala se v divý útek a jízda gardová, již po šestkrát k útoku hnaná, nejevila již mnoho chuti, k novým útokům proti vítězům se hnáti. Tu zahřměl Fridrich proti svým vojákům pověstnými slovy: „Chcete, psové, věčně žíti!“, jakéž by jen asijský despot který byl mohl pronesti. Jezdci si pod tímto projevem králova hněvu dodali mysli a podnikli útok proti vítězné jízdě rakouské, která ale v neodolatelném návalu svém v několika okamžicích řady nepřátelské roztržtila. K tomu objevil se večer na této části bojiště podmaršál Sincère se čtyřmi prapory pěchoty, se všemi setninami granátnickými a s několika škadronami dragounů, které zničily vše, co z Prusů ještě na místě stálo. Fridrich II. viděl, že jest bitva nadobro prohrána a po-

ručiv principi Desavskému, aby se zbytky poražené armády odtáhl přes Labe k Nymburku, sám pak, provázen jsa škadronou tělesní stráže a 30 husary, přechal v nejprudším evalu ku Praze. Ještě nikdy nebyl doznal tak kruté porážky a nikdy nebyla také hrdlopýšnost jeho tak hluboce pokořena jako v bitvě u Kolína. Tím dostalo se královské Praze spravedlivé odvety za vandálské bombardování měst jejích, jež ovšem, jak již vyličeño bylo, hned následujícího dne ustalo, když Prusové v hanebný útek od Prahy dáti se musili.

Bitva o 2. hodině odpoledne počavší byla o 8. hodině večerní skončena a to úplnou porážkou Prusů, kteří měli neméně než 13.773 mrtvých, raněných a zajatých, mezi nimi 326 důstojníků, z nichž bylo 117 štábních a vyšších důstojníků; dále ztratili 22 praporů, 45 děl a veškerá zavazadla. Za jitra po bitvě dostavilo se k císařským ještě přes 3.000 přeběhlíků, kteří do rakouských služeb vstoupili. Na straně vítězů činily ztráty celkem 8114 mužů a sice mrtvých 1002, raněných 5472 a 1640 zajatých. Nejvíce trpěli pěší plukové Hallerův, Deutschmeisterský, Starhembergův, Pueblův a Salmův (z nichž oba první ztratili po 30 důstojníků); při jízdě doznali největších ztrát plukové Savojský, Portugalský, de Ligne a Birkenfeldův, pak jízda saská. Rakouské dělostřelectvo vypálilo v bitvě celkem 5800 ran.

To byl průběh veliké bitvy u Kolína, jedné z nej památnějších ve vlasti české svedených, neboť nejen že obleženou Prahu trvale osvobodila, ale zachovala též celistvost království Českého, od něhož byl by král pruský, kdyby se byl vítězem stal, bez prodlení severovýchodní část země až po Labe odtrhl a jako Slezsko a Kladsko ke Prusku ji připojil. Máť tudíž vítězství Daunovo u Kolína pro národ český význam předúležitý a lid nás zachoval památku téhož dlouho u vděčné paměti, skládaje a zpívaje o bitvě Kolínské četné písně, z nichž ona od známého Milčického sedláka Františka Vaváka, jadrnou řečí a zároveň věrností v líčení se vyznačující, až do našich dob v krajině Kolínské zpívána byla.**) Německých písní a li-

*) Pluk tento, nyní Windischgraetzův, obdržel od Marie Teresie za tuto chrabrost svoji výsadu, že žádný příslušník jeho nesmí vousy nositi, aby tím památka hrdinných „holobrádků“ zvěčněna byla. Byl to nejstarší jízdní pluk v rakouském vojstě, an byl již roku 1619 od hraběte Dampierra zřízen a císaře Ferdinanda II. z rukou odbojníků ve Vídni vysvobodil, začož také od panovníka toho výsadami nadán byl.

**) Otištěna se nalezá v plném znění v německém spisu c. k. podplukovníka Bohumíra šl. Uhlíga „Památky bitvy u Kolína“, který roku 1857 při stoletém výročí bitvy této ve Vídni vyšel a mnoho zajímavých spomének v krajině Kolínské nasbíraných obsahuje.

dových spisků o bitvě Kolínské pak jest řada nepřehledná, jakož se vůbec o žádné bitvě tolik nenaveršovalo a nenazpívalo, jako o bitvě u Kolína, ač lépe by se bylo stalo, kdyby se bylo méně zpívalo a raději více jednalo.

Také císařovna Marie Terezie věnovala vítězům plnou vděčnost svou a zahrnovala je poctami a vyznamenáními. Major Vettesz, jež maršál Daun vyslal s první zprávou o vítězství k Marii Teresii, byl od císařovny povýšen ihned na plukovníka (padl ale ještě téhož roku v bitce u Vratislavi), dále následovala vyznamenání a čestná uznání generálům, všemu důstojnictvu povolena měsíční gráže (raněným dvojnásobná) a veškerému mužstvu třídní plat, raněným pak dvojnásobný plat měsíční. Maršálu Daunovi zaslala císařovna později nanejvýš lichotivý vlastní list, jež dne 18. června „v den znovuzrození mocnářství“ nadepsala a nejsrdlečnější díky v něm mu vyslovovala. Jakožto zvláštního daru dostalo se mu šesti dobytých děl pruských. Na věčnou památku skvělého vítězství u Kolína založila císařovna vojenský řád Marie Terezie, který jen za nejvýtečnější činy válečné se udílí a od té doby k nejvzácnějším řádům evropským náleží. Maršála Dauna pak jmenovala vděčná panovnice prvním velkokřížníkem nového řádu.

Bylť maršál co do osobní statečnosti a chladnokrevnosti v bitvě u Kolína pravým vzorem a příkladem pro veškerou armádu. Několikrát vydal se i nepřátelskému ohni v šanc, kdy rozkazů jeho na místě třeba bylo, tak že byl dvakrát lehce raněn a dva koně pod ním zastřeleni, a přece se ani na okamžik s bojiště nevzdálil a do poslední chvíle ve středu vojska svého vytrval. Dne 22. června dal v kostele ve Svojsčicích slavné Tedeum zpívat, při němž dělové salvy na počest vítězství zazněly a veškerá pěchota střílela, načež tatáž slavnost na širém poli opětována byla; sto čtyřicet dvě děla po třikrát tu zahřímala a armáda v obrovský čtverec rozestavená rovněž třikrát na počest vypálila. Ve dvou dnech na to vytáhl maršál s veškerým vojskem ku Praze, přibyl dne 22. června do Černého Kostelce a den na to do Škvorče, načež dne 26. června u Dolních Počernic vojsko vévody Karla Lotrinského, z osvobozené Prahy vytáhnuvší, s armádou Daunovou se spojilo. Tím byla i poslední část veliké úlohy maršálovy vykonána a skromný vítěz odevzdal opět vrchní velení

nad armádou vévodovi Lotrinskému, ač veškerí ministři byli Marii Teresii varovali, vévodově nešťastné ruce nejvyšší velitelství opět svěřovati. Ale císař František zasazoval se důrazně za bratra svého a takž stal se týž jen ku škodě říše opět vrchním velitelem armády rakouské v Čechách.

Bitva u Kolína měla však také velký význam politický, neboť byl-li by v ní král Fridrich II. zvítězil, byla by veškerá říše římsko-německá, po vítězství pruském v bitvě u Prahy beztoho již váhající, od Marie Terezie úplně odpadla. Francouzové, jejichž plány by se tím byly zhatily, byli by svůj výboj v říši zastavili a zejména Švédové by se byli k míru naklonili. Také dvůr ruský by se byl po ztrátě bitvy u Kolína a po dobytí Prahy asi rozmýšlel, s Marií Teresií dále ve spojenství zůstávat, an by byl Fridrich II. svou vítěznou armádu proti Rusům obrátiti mohl. Úvahy tyto byly, jak se král pruský v Pamětech svých přiznává, hlavní příčinou toho, proč se slabším vojskem svým na Dauna u Kolína udeřil. To však zamlčuje, že k nerovné bitvě svedlo jej jeho pohrdání vojskem rakouským, nad nímž byl dosud v každé bitvě zvítězil, a podceňování vůdcovského nadání maršála Dauna, který se mu jako strateg i taktik v každém ohledu vyrovnal. Bohužel nemohl hrdina tento po vítězství svém již samostatně jednati, jinak by sedmiletá válka byla již v druhém roce trvání svého skončena bývala.

Ústup Prusů z Čech. — Uznání Pražanům. — Další běhy válečné.

Již podruhé přechal král Fridrich II. z českého Polabí, kteréžto území stalo se mu přímo osudným, neboť po oběkrát byla zde pověst jeho jako výtečného vojevůdce a stratega co nejcitelněji poškozena. Roku 1744 ustupoval však s celou armádou svoji přes Labe zpět ku Slezsku, když jej byl maršál Traun i bez bitvy pouhými strategickými pohyby svými z jižních Čech a z Polabí vymanévroval, kdežto po bitvě u Kolína byla polovice vojska jeho zničena, on sám poražen a na zoufalém útěku, na kterém mu každá četa odvážných husarův uherských zajetím hrozila. Ta tam byla u večer dne 18. června 1757 všechna hrdopýšnost jeho, s kterou téhož dne ráno v hostinci u „zlatého slunce“ svým generálům hlásal, že v nastá-

vající bitvě s maršálem Daunem dostane se mu najisto vítězství, po němž prý s armádou svojí přímo na Vídeň potáhne a císařovnu Marii Teresii ve vlastním sídelním městě jejím co nejlouběji pokoří. A nyní sám byv na hlavu poražen, jak se mu nikdy ještě nebylo stalo, prchal s bojiště, aby aspoň vojsko své před Prahou ležící pro sebe zachoval a do Saska zpět je uvedl.

Avšak ani tento úkol provést nebylo mu dopřáno, neboť již ve mnohých vesnicích, kterými se musil se skrovným průvodem svým na útěku ku Praze bráti, vyskytovaly se čtyři uherských husarů a Chorvátů, které by jej byly snadno napadnouti mohly. Tak dorazil do městyse Plaňan, kde bezpochyby vznikla se v něm odůvodněná obava, že vévoda Lotrinský, jenž snadno mohl již zprávu o porážce jeho v bitvě u Kolína dostati, mohl by oblehacím sborem Prusův z Prahy vyraziti, tak že byl král v nebezpečí, nepříteli přímo do rány vběhnouti. Zanechal tudíž v Plaňanech původního úmyslu svého, ku Praze spěchat, a obrátil se odtamtud v pravo přes Radim a Milčice k Nymburku, kam byl zbytkům poražené armády své z bitvy u Kolína uchýliti se kázal. Nepodstatné jsou tudíž všechny zprávy, že Fridrich II. po porážce své u Kolína ku Praze přibyl, zde v Michli v chalupe přenocoval, kde prý s bratrem svým divoký výjev měl, neboť současná svědectví v Nymburku zachovaná dí, že král o 10. hodině večerní od Plaňan do tohoto města s malým průvodem přibyl, maje na útěku tomto dosti nesnázi na silnici, která uprchlíky pruskými každé chvíli zatarasena byla. Z Plaňan vyslal pouze jednoho z ordonančních důstojníků svých k maršálu Keithovi s rozkazem, aby okamžitě od oblehání Prahy upustil a s vojskem svým k Litoměřicům ustoupil, kde se král s ním se zbytky poražené armády své od Nymburka spojití hodlá. Na cestě z Plaňan povstal pojednou poplach, že husaři slezští královu družinu již stíhají a takž byl dosavadní eval v nejprudší trysk proměněn. Poplach ten byl jalový, ale kuň králův byl prudkou jízdou tak velice schvácen, že Fridrich II. v Sadské zastaviti musil, aby dal koně napájeti, jinak by další cestu do Nymburka nebyl vykonal.

Město Nymburk bylo již plno raněných a stále ještě byli noví s bojiště přiváženi, tak že jimi nejen kostely a soukromé domy, ale i stáje v domech a podloubí na náměstí naplněny byly. Proto nevešel král ani do

žádného domu, nébrž utrmácen divokou jízdou a též duševně všecek jsa schvácen, usedl uprostřed náměstí poblíž kašny na dřevěnou rouru vodní, která starou rouru vyměnití měla. V zoufalé myšlenky pohřížen seděl za jasné noci tehdejší po dlouhou dobu na rouře, holi svou v písku rýsuje a ničeho vůkol sebe si nevšímaje. Teprva když vřava přehajících vojáků kol něho vždy více se stupňovala, probral se král ze svých myšlenek a dověděl se, že jediný most Labský před městem návalu utíkajících nestací, rozkázal postavití druhý most lodkový, aby vojsko jeho snadněji do města vcházeti mohlo. Pak povstav s dřevěné roury uchýlil se do podloubí u domu č. 14, který tehdež pekařskému mistru Dovolovi patřil. Ten měl v loubí kránek s pečivem svým a vedle téhož stolicí, v níž za dne prodavačka seděla. Do stolice této usedl Fridrich II. a opřev se rukama o pultík, sklonil na ně hlavu, aby se krátkému spánku oddal. Ale již ve dvou hodinách na to se opět probudil a krátce po půlnoci odjel s průvodem svým z Nymburka dále k Lysé a ku Brandýsu n. L., aby přes Mělník co nejdříve Litoměřic dosáhl. Každou hodinou musil se obávati, že obdrží zprávu, kterak maršál Daun s vítěznou armádou svojí dal se v pronásledování poraženého vojska Fridrichova a kterak neustane, dokud i posledního Prusa na půdě české nezničí.

Avšak nic takového se nestalo; maršál Daun vytrhl, jak víme, od Kolína ku Praze, aby se s vojskem vévody Lotrinského spojil a vrchní velitelství vévodovi odevzdal. Nový velitel však nepomýšlel na vykořistění vítězství Kolínského a popřál Prusům celého měsíce času, aby všechny své raněné a nemocné z Čech vykliditi a všechny zásoby svoje přes hranice zpět přepraviti mohli. Poražená armáda shromáždila se dne 22. června v táboře u Lysé, kdež nejstarší bratr krále pruského princ August Vilém vrchní velení nad ní převzal a pak ji nejdříve ku Mladé Boleslavi a později k České Lípě vedl. Byloť se spojené vojsko rakouské dne 1. července vydalo za ustupujícími Prusy a překročilo za tím účelem Labe u Čelakovic, jen že teprva ve 14 dnech k Mimonu přibýlo. V Jablonném zanechal princ pruský generála Puttkamera s oddělením vojska, které se však dne 15. července přesile Řakušanů vzdáti musilo. Jiné oddělení Prusů obsadilo Žitavu, kdežto princ August Vilém se zbytkem vojska v táboře u města Budýšina postavení zaujal. Raku-

šané bombardovali a vypálili Žitavu, což jim výčurku zbytečné ukrutnosti způsobilo. Takž bylo veškeré nepřátelské vojsko pruské z pravého poříčí Labe úplně za hranice české zatlačeno a musilo mnoho děl a zavazadel i zásob válečných a potravních v Čechách zanechat. Avšak úplně zničení jeho, jak v plánu maršála Dauna spočívalo, váhavému vévodovi Lotrinskému přece se nepodařilo, ač to při poněkud větší rychlosti pohybů a zvýšené důraznosti snadno možné bylo.

Po ztrátě města Jablonného a ústupu prince Augusta Viléma do Lužice seznal Fridrich II., že se u Litoměřic takéž dlouho neudrží a že tudíž lépe učiní, ustoupí-li z Čech a spojí se v Lužici s vojskem bratra svého, aby pak s takto sesílenou armádou na vojsko maršála Dauna u Žitavy udeřiti mohl. V prvních dnech srpna vytrhl král od Litoměřic k Nollendorfu a překročil zase hranice saské na též místě, kudy byl na jaře s tak pyšnými a velkými záměry do království Českého vtrhl. Ni jediný z těchže nebyl se vyplnil, naopak král sám vracel se jako poražený s troskami veliké své armády zpět do Saska, odkud byl výboj svůj započal. Takž byla země česká opět prostá nepřítelů a obyvatelstvo její mohlo si oddechnouti od útrap válečných, jaké mu třetí vpád Prusů do Čech přivodil.

Zvlášť radostné nadšení nad nenadálým osvobozením panovalo v Praze, která byla největších spoust a škod od oblehajících ji Prusův doznala a jejíž obyvatelstvo přes to po celý čas obležení co nejstatečněji a nejobětovněji se chovalo. Král česká reprezentura a komora (české místodržitelství) podala již dne 21. června císařovně zprávu „o událostech za čas nepřátelského obležení Prahy se sběhlých,“ v níž chování se duchovenstva, měšťanstva i židovstva k Nejvyššímu zalíbení vychvalovala. Zvlášť pak se poukazovalo k tomu, kterak několik tisíc nemocných a raněných bez polní lékárny, bez lékařů i beze všech zásob na obvazech a prádla do města dopraveno bylo; nemocní tito prý našli útulek v klášterích, školách, panských i měšťanských domech, kdež se jim všeho pohodlí dostalo; také prý lékaři, lékárníci a bradýři největší horlivost projevovali. Městský fysik, Milosrdní bratři, ano i židovští bradýři prý se vyznamenali a veškerí obyvatelé Pražští prý špitálům co nejochotněji slavníky, peřiny, obvazy, houně, měděné i hliněné nádoby poskytovali. Ke konci zprávy však se nezatajovalo, že mnohé magistrátní osoby, starší

cechovní, měšťtí fysikové, ranlékové ano i mnozí duchovní, zapomenuvše na povinnost svou, město opustili.

Ke zprávě této připojila císařovna vlastnoručně poznámku, aby jí o důkladné této zprávě byl podán řádný referát a Vídenské direktorium aby jí mínění své vyslovilo. Direktorium ve svém referátu ode dne 1. července 1757 navrhlo, aby císařovna obyvatelstvu Pražskému, jak křesťanům tak židům, nad osvědčeným vlastenectvím jejich Nejvyšší zalíbení projevila a též reprezentaci české uznání své vyslovila; lékaři a měšťtí hejtmani, kteří se zvlášť vyznamenali, měli zlaté a stříbrné medalie neb doživotní pense (nejvýše 200 zl. ročně) obdržeti. Později (23. července) navrhovalo direktorium dále, aby soukromým osobám v Praze, jejichž koně po čas obležení byli poraženi, dána byla náhrada, což se i sedlákům na venkově státi mělo. Dále bylo navrženo, aby místo městského fysika Vigneta, jenž byl se z města vzdálil, doktor Bauer byl fysikem jmenován a na místo uprchlého městského hejtmana hraběte Bredy byl baron Vernier dosazen. Císařovna schválila všechny tyto návrhy, připojivši, aby jí byli oznámeni křesťané i židé, kteří se nad jiné vyznamenali, aby je odměniti mohla. Dle návrhů těchto byly četné osoby od císařovny vyznamenány, mezi nimi všichni krajští hejtmani, vyjímaje hejtmana kraje Žateckého Antonína Údrčského z Údrče, který svůj úřad byl opustil, ač to všem úředníkům zakázáno bylo. Neméně dostalo se odměn osobám, které byly vojsku rakouskému platné služby vyzvědačstvím prokazovaly; zejména kázala císařovna vyhledati v Praze vdovu po onom řezníkovi, který důstojníky z obležené Prahy vysílané přes Vltavu převážel a při jednom takovém pokusu v řece utonul. Kdož pak byli střelbou nepřátelskou v Praze nějakých škod utrpěli, měli škody tyto u české reprezentace ohlásiti, aby jim nahrazeny býti mohly.

Ze všeho, co jsme o průběhu válečných událostí roku 1757 vypravovali, jakož i ze zpráv české reprezentace i Vídenského direktoria vysvitá, kterak se bylo v Praze i ve veškerých Čechách za posledních let dynastické smýšlení utužilo; neboť kdežto roku 1743 komise vyšetřovací zřízena býti musila, aby osoby pro spojenství s nepřátely Marie Teresie obviněné odsoudila, bylo po obležení Prahy roku 1757 veškeré obyvatelstvo hlavního města českého pro vlastenectví své od

císařovny pochváleno a zvláště zasloužilé osobnosti vyznamenány neb odměněny. Také vzhledem k židům Pražským změnila císařovna dosavadní smýšlení své, neboť kdežto je byla roku 1745 z Prahy i z veškerých Cech vypověděla, žádala nyní opětovně, aby jí byla oznámena jména Pražských židů, kteří za obležení města zvláště působností svou vynikli, načež vrchní rabín, asesori rabínatní, starší židovský Israel Franekl a židovský ubytovatel David Khon vyznamenání obdrželi. Také hmotných náhrad za utrpené škody dostalo se Pražanům a neméně o to pečovala Marie Teresie, aby aspoň nejhlavnější spousty na král. hradě Pražském a na chrámě Svatovítském byly odčiněny. Opravy tyto provedli dvorní architekti Loragho a Gunz, ale jen v částech nejnutnějších, načež teprve v pozdějších letech důkladná obnova král. hradu provedena byla. Také všechny ostatní poškozené kostely ve městech Pražských a v okolí byly v krátké době opraveny a znova vysvěceny, že v nich zase bohoslužby konány býti mohly.

Hůře se vedlo krajům českým, kde byla soldateska pruská ráčila, obyvatelstvo o veškerý majetek jeho odírajíc a o poslední sousto chleba je připravujíc. Zvláště kruté počínali si Prusové v kraji Litoměřickém, kamž byli musili od Prahy odtáhnouti, aniž by se jim ve hlavním městě českém bylo bohaté kořisti dostalo, kterou již s plnou bezpečností očekávali. Proto vylévali si vztek svůj na obyvatelstvu v Litoměřicku, kde jako rota lupičů si počínali, že ani hřebík ve stěně před nimi neobstál. Za takových okolností bylo v dobré polovici království Českého těžko lze sháněti zásoby potravin a píce pro rakouské vojsko v Lužici stojící, tím méně pak vybírat daně, kterých se v Čechách již v první polovici toho roku o více než milion zlatých méně sešlo, než předepsáno bylo. Poněvadž pak se nedalo očekávat, že se bídné tyto poměry v blízké dobělepší, naleháno z Vídně na to, aby armáda rakouská z Lužice vytrhla do bohatého Slezska, aby tam pak i přezimovati mohla, aniž by se musila z Rakouska zásobovati. To se mohlo tím spíše státi, když král Fridrich, marně snaže se maršála Dauna z pevného postavení u Budyšína vylákati a k bitvě přiměti, s polovicí vojska svého do západního Saska odtáhl, aby se postavil proti spojené armádě říšské a francouzské, která Rakusanům měla ku pomoci přispěti.

Výprava do Slezska byla zahájena tím, že generál hrabě Nádasdy byl vyslán proti pruskému sboru Winterfeldovu poblíž Hořelice, ježž dne 1. září napadl a se značnou ztrátou jeho jej zahnal. Následkem této nešťastné bitky musil i hlavní sbor pruský pod princevem Bevernským ustoupiti k Lehnici, aby spojení s Vratislavou udržel. Vévoda Lotrinský následoval jej s vojskem svým ku Svídnici, aby po pádu pevnosti této k Vratislavi postoupil, což se ale až do polovice listopadu protáhlo, jelikož se Svídnice teprva dne 12. listopadu Rakusanům vzdala. Mezitím byl generál Hadík podnikl odvážný útok proti hlavnímu městu pruskému Berlinu, který sice neměl žádného vlivu na další průběh války, ale přece o odvážnosti generálů rakouských svědčil. Se sborem 4000 husarův uherských a se šesti děly vytrhl Hadík od Budyšína do marky Braniborské, kde se po celé cestě ani s jediným pruským vojákem nesetkal. Dne 16. října o 11. hodině dopoledne objevil se s jezdcí a s děly svými před Berlinem, kde se po prvním náběhu rozstřílené brány a pak i celého města zmocnil a obsádku tamní po krátkém boji zajal. Vynutiv na zděšeném městě výpalné v obnosu 225.000 tolarů, opustil generál Hadík po dvou dnech zase Berlin a obrátil se za týmž účelem na město Frankfurt nad Odrou, které se sumou 30.000 tolarů vykoupiti musilo. Dne 23. října vrátil se Hadík zase do tábora u Budyšína zpět, když byl strach a hrůza přede zbraněmi rakouskými až do nitra pruského státu rozšířil; přes dva tisíce pruských zajatých bylo do vnitřních Čech odesláno. Marie Teresie byla „husarským kouskem“ tímto v té míře potěšena, že Hadíkovi udělila velký kříž řádu Marie Teresie a věnovala mu tři tisíce dukátů; ostatní vůdcové a důstojníci byli taktéž hojně odměněni.

Fridrich II. uslyšev o tomto odvážném podniku nepřátel, seznal ihned, jak hluboký dojem týž v zemích jeho způsobí a pocit nejistoty a nedůvěry v lidu jeho rozšíří. Proto vyslal rychle prince Desavského k Berlinu, dav mu rozkaz, že „rakouské smělce ony živé nebo mrtvé míti musí“, ale generál Hadík byl již dávno v bezpečí, zanechav v Berlině daleko čestnější památku než Prusové v Čechách, neboť mužstvo jeho musilo v Berlině zachovávatí nejprísnější kázeň a majetku soukromého nesměl se nikdo dotknouti. Kdyby si Rakusané byli v Berlině počínali týmž způsobem jako Prusové v Praze v září 1744,

mohla vyprázdněná státní pokladna císařská nesčetnými miliony naplněna býti. Takovýto loupežným způsobem nevedlo však válku vojsko Marie Teresie, čest podobná musí zůstavena býti jen Fridrichovi II., který při obležení Prahy roku 1757 sám vojsku svému příklad dal, jak barbarsky se má se soukromým majetkem a s uměleckými památkami zacházeti.

Chápaje zároveň nebezpečí, jaké vpádem vévody Lotrinského a maršála Dauna do Slezska dalšímu jeho držení země této hrozilo, musil neodkladně vše podniknouti, aby Rakušany opět ze Slezska vypudil, než se jim pevnost Svídnice vzdá a než by hlavního města Vratislavi dobyli. K tomu ale bylo třeba dříve učiniti spojenou armádu francouzskou a říšskou neškodnou, ku kterémužto úkolu však přílišného namáhání třeba nebylo. Stav vojska říšského byl ode dávna znám co bedný a vůdce vojska francouzského princ Soubise vyhýbal se úzkostlivě každé bitvě s Prusy. Maje pouze 22.000 mužů vojska, mezi nimi 5000 jezdců, udeřil Fridrich dne 5. listopadu 1757 na spojenou armádu o síle 5000 mužů u Rossbachu stojící a ve dvou hodinách porazil ji na hlavu tak důkladně, že ztratila přes 8000 mužů, 67 děl a 22 praporů, kdežto Prusové jen 541 mrtvých a raněných měli. Vítězstvím tímto Fridrich II. obnovil opět vůdcovskou svoji čest, která porážkou u Kolína tak velice pošramocena byla.

Po úspěchu tomtom, kterým se král nepříteli v zádech zbavil, mohl se nyní do Slezska obrátiti, kam také dne 12. listopadu z tábora u Lipska vytrhl. Ale v týž den musila se pevnost Svídnice generálu Nádasdy-mu vzdáti, čímž Rakušané 180 děl a 6000 mužů obsádky v moc svou dostali. Ze zajatých nebyl nikdo na čestné slovo, že po jistou dobu nebude proti Rakousku bojovati, propuštěn, poněvadž bylo ode dřívějšíka známo, že žádný Prusák čestného slova tohoto nedodržel. Po pádu Svídnice spěchal Fridrich tím více, aby aspoň Vratislav, před kterou vévoda Bevernský se sborem svým stál, zachránil. Na pochodu z Lipska vyslal král ještě maršála Keitha do Čech, aby se Litoměřic a tamních bohatých skladišť rakouských zmocnil, což se témuž také podařilo, načež také on za armádou královou do Slezska se dal. Ale tam je byli Rakušané opět předešli, neboť ku přímému rozkazu Marie Teresie udeřil vévoda Lotrinský dne 22. listopadu na sbor vévody Bevernského a porazil jej v bitvě u Vratislavi, v níž

Prusové 6000 mužů a 36 děl ztratili, kdežto vévoda Bevernský druhého dne po bitvě od předních stráží rakouských zajat a do Znojma odeslán byl. Dne 24. listopadu vzdala se Vratislav Rakušanům a takž zdálo se, že jest panství Fridricha II. ve Slezsku nyní již konec učiněn.

Ve Vídni a v Praze panovala nad těmito úspěchy rakouských zbraní radost nesmírná a Marie Teresie kázala ihned, aby vláda její v nově dobytém Slezsku zase obnovena byla. Již dne 12. července byl zemský vojenský komisař při císařské armádě bar. Netolický z tehdejšího hlavního stanu v Mnichovu Hradišti do všech obsazených krajů slezských zaslal patent, v němž obyvatelstvu ochrana císařovny zabezpečena byla a zároveň se totéž vyzývalo, aby všech rozkazův nově ustanoveného zemského komisaře slezského Františka šl. Sádlo poslouchalo. Dne 21. září pak vydala císařovna sama ku Slezanům patent, v němž prohlašovala, že jsou nyní všech závazností ku králi Fridrichovi prosti, an týž byl vloni svým vpádem do Čech uzavřenou s ní smlouvu porušil. Vůdcům vojenským se nařizovalo, aby ve vojště přísnou kázeň udržovali, pouze řádné daně vybírali, na každou dodávku k vojsku přijímací list vystavovali a každému obyvateli bez rozdílu náboženství ochrany doprávali. Po obsazení Vratislavi byl hrabě Kolovrat jmenován nejv. zemským komisařem ve Slezsku a podmaršál šl. Sprecher guvernérem ve městě Vratislavi. Hrabě Kolovrat přijal ihned úředníky v přísahu věrnosti Marii Teresii, obyvatelstvo katolické vítalo s radostí návrat panství rakouského a také protestanté nechovali se nikterak odmítavě, neboť jim v cis. patentu svoboda víry zabezpečena byla.

Ale všechna tato opatření zůstala bez praktických výsledků, neboť již byl král Fridrich přikvapil do Slezska se svým vojskem, které, spojivši se se zbytky poraženého vojska Bevernova, na 33.000 mužů vzrostlo. Vévoda Lotrinský, jehož armáda 80.000 mužů čítala, dopustil se chyby, že na vojsko Fridrichovo, dvanáctidenním pochodem unavené, neudeřil dříve, než se se sborem Bevernským spojilo. Nemenší chybou bylo, že bitevní šik rakouské armády byl příliš roztažen, což král ihned postřehnuv k bitvě proti dvojnásob silnějšímu nepříteli se odhodlal. Byla to bitva u Lysé (Leuthen), jejíž výsledek bylo lze předvídati jako vždy, kdykoli vévoda Karel Lotrinský proti králi Fridrichovi v poli

stál. Potáhnuv k sobě všecko těžké dělostřelstvo z pevnosti Hlohova udeřil král dne 5. prosince o 8. hodině ranní na pravé křídlo armády rakouské, kde generál Lucchesi místo své jízdy byl pomocnou pěchotu bavorskou a virtemberskou do prvního šiku postavil. Ta byla od jízdy pruské hned při prvním útoku rozražena a podobně zahnaná jízda saská, která se byla přece v bitvě u Kolína tak statečně chovala. S hlavní silou svojí vrhl se král na levé křídlo rakouské, do něhož dal zároveň z těžkých děl páliť, a také zde neodolala německá pěchota útoku Prusův, nébrž v divém útěku strhla i rakouské pěší pluky s sebou. Současně dobyli Prusové rakouských baterií ve středu bitevního šiku a když i ves Lysá, v níž o každý dům tvrdošíjně bojováno, padla v moc Prusů, byla bitva nadobro prohrána. Jen brzká noc a vhodná opatření generála Nádasdyho, který ústup poražené armády kryl, působily, že armáda rakouská nebyla úplně zničena. Rakušané ztratili v nešťastné bitvě u Lysé 6500 mrtvých a raněných, 21.000 zajatých, 51 praporů, 116 děl a 4000 vozů. Prusové měli 6000 mrtvých a raněných, ztráta tato ale byla daleko převážena mravními i hmotnými následky vítězství tohoto.

Fridrich II. zaskvěl se opět v září vítězného vojevůdce, v desíti dnech na to dobyl Vratislavi, kde se mu 18.000 Rakušanů vzdali musilo, a do Nového roku 1758 bylo opět veškeré Slezsko až na pevnost Svídnici v moci jeho. Z armády Marie Teresie vrátilo se jen 17.000 mužů do Čech, kde teprv nyní neschopný vévoda Lotrinský složil vrchní velitelství a odebral se jako mistodržící do Nizozemska. Chybami jeho bylo Slezsko již po třetí ztraceno pro Marii Teresii, již těžká úloha nastala, aby armádu svoji zcela znova zřídila, neboť opět vpád Prusů do zemí českých na jaře roku 1758 mohl se s jistotou očekávat.

Vpád Prusů do Moravy a do Čech.

Po ústupu do Čech utábořilo se vojsko císařské z největší části v Hradecku, kde následkem toho obyvatelstvo těžké břemeno tohoto ubytování snášeti musilo. Jen několik sborů bylo ponecháno na půdě slezské směřem ku Svídnicí, aby s pevností touto spojení udrženo bylo. Pluky v Čechách ležící byly straně zdecimovány, tak že v Náchodě patero

pěších pluků dohromady jen 2080 mužů čítalo; z některé setniny zbylo jen šest mužů, ostatní byli buď padli neb byli zraněni, jakož vůbec byla všechna města v severovýchodních Čechách raněnými a nemocnými vojiny přeplněna. Jelikož tehdejší kruté mrazy panovaly a lékařů bylo jen poskrovnu a zdravotní opatření nedostatečná, vznikly v nemocnicích nakažlivé nemoci a pak i skutečný mor, jež tisíce obětí vyžadovaly. Pouze v Náchodě čítalo se za tu zimu přes 400 zemřelých a podobná úmrtnost panovala též v ostatních obcích a městech v Hradecku, čímž doplňování seřídilých pluků velice stíženo bylo. Proto bylo již ke konci prosince 3000 raněných z Jaroměře a z Kuksu do okolí Čáslavského odvezeno, aby bylo místo učiněno pro nové pluky vojenské, které od polovice ledna 1758 z Vojenské Hranice a z Uher do Čech docházeti počaly a vesměs v Hradecku se sestřeďovaly. Velitelem vojska tohoto ustanoven byl, pokud vrchní velitel maršál Daun ve Vídni meškal, baron Laudon, po bitvě u Kolína s plukovníka na generálmajora povýšený. Týž přibyl dne 10. ledna do Police, odkud řídil další postup rakouských pluků na hranice slezské od Žacléře až ku Králíkům, jelikož bylo se obávati, že král pruský opět bude chtít vtrhnouti do království Českého.

Dalo se to souditi z toho, že Fridrich II. postavil své vojsko u Landshutu a blíže odtamtud k pomezí českému za Aberspachem až ku Křesoboru, jakoby mínil skutečně vtrhnouti do Čech. Proto přispěchal maršál Daun dne 9. března z Vídne do Hradce Králové, aby vrchní velitelství nad armádou v Čechách převzal a vpád Prusů do Čech zamezil, především ale pevnosti Svídnici ku pomoci přispěl. To tuše král pruský vyslal generála Fouqueta se sborem 10.000 mužů do Kladska, jehož jižní část s městy Bystricí a Mezilesím ještě od císařských obsazena byla. Odtamtud měl znepokojovati Broumovsko, kam dne 20. března druhý sbor pruský o síle 5000 mužů od Fridlandu vpadl, ale od Laudona zadržen byl. Když pak se generál Fouquet, zatlačiv císařské z Kladska ke Králíkům, vrhl též na Broumovsko, ustoupil odtamtud Laudon s nedostatečným sborem svým, obsadil ale silně průsmyky ve Stěnách, horském to hřbetu mezi Polickem a Broumovskem. Dne 3. i 8. dubna hnali Prusové útokem na postavení toto, vždy byli ale s velkými ztrátami odraženi, což se v míře zvýšené opětovalo dne 11. dubna, kdy generál Fouquet na čtyřech stranách na

průsmyky ve Stěnách útokem hnál, žena před sebou do ohně lid selský z Broumovska, kteří měli před vojskem trhati záseky. Ale i tentokrát Laudon nepříteli statečně odrazil, tak že se k dalšímu útoku již neodvážil, nébrž sám dlouhými valy od Halbstadtu až k Dittersbachu se ohradil.

Avšak pevnosti Svidnické nemohl maršál Daun ku pomoci přispěti, jelikož rekrutů ku plukům jeho málo docházelo a i ti, kteří se dostavili, ještě ve zbrani vycvičení nebyli. Naopak měl Fridrich II. proti českým hranicím státi nejstatečnější pluky své, jež po celou zimu z Pruska i Saska doplňovány byly. Proto spokojil se maršál Daun tím, že zamezil obávaný vpád Prusů do království Českého, a zůstavil Svidnici samu sobě. V noci na 2. dubna počal pruský generál Treskow na pevnost z oblehacích děl páliti a již dne 18. dubna vzdal se velitel hrabě Thierheim s obsádkou 5000 mužů, čímž se stal Fridrich II. opět pánem celého Slezska, na jehož půdě se žádný voják císařovny Marie Teresie více nenalezal. Maršál Daun by byl rád Svidnici osvobodil a také psal podmaršálu hraběti Thierheimovi, aby se hleděl aspoň do 15. dubna udržeti, pak že s veškerou armádou svojí ku Svidnici přitrhne. Avšak dříve by byl musil svesti vítěznou bitvu s králem Fridrichem, ku kteréž se však, ač armáda jeho v polovici dubna již 63.000 mužů čítala, přece odhodlati nemohl; polovice vojska toho byli rekruti a také děl a vozatajstva se v potřebné míře nedostávalo. Prohraná bitva by ovšem byla veškerou moc Marie Teresie zničila a panovnici donutila, i nejtěžším podmínkám pruského vítěze se podrobiti.

Po pádu Svidnice, který za takovýchto okolností nemohl nikoho překvapiti, očekávalo se všeobecně, že Fridrich II. bez prodlení nový vpád do království Českého podnikne, ale král pruský k jinakému způsobu výboje proti Marii Teresii se odhodlal. Království České bylo se mu již podvakrát stalo pastí, v níž byl citelných ztrát utrpěl, potřetí se nechtěl více do osudné země odvážiti. Za to vyhlídl si k válečnému podniku svému Moravu, kteroužto zemi však taktéž nechtěl, jak se v Pamětech svých přiznává, pro sebe získati, nébrž měla mu tatáž k tomu sloužiti, aby v ní vojsko Marie Teresie upoutal, by mu v zádech škoditi nemohlo, až by se s hlavní silou svojí na sever proti Rusům obrátil. Tito spojenci Marie Teresie totiž si konečně poněkud čileji počínali, dobyli města Kralovce

a chystali se do Pomoránska a vlastního Pruska vtrhnouti. Proto pojal král plán o vpádu na Moravu, jež také bez prodlení jal se prováděti; již dne 19. dubna povolal k sobě své vojsko z Broumovska a z Kladska, za nímž se generál Laudon směrem ku Fridlandu a ku Giersdorfu na silnici Svidnické pustil. Rovněž i maršál Daun hnul se s hlavní mocí svou blíže ku pomezí a rozbil dne 20. dubna hlavní stan ve Skalici, stále vpád Prusů do Čech očekávaje.

Ale již v několika dnech došly určité zprávy o tom, že se král Fridrich s veškerou armádou svojí dal na pochod do Moravy, aby tamní pevnost Olomouc oblehal. Proto maršál Daun zanechav generála Harsche se sborem 20.000 mužů u Skalice, odtáhl s ostatním vojskem dne 3. května přes Častolovice k Litomyšli, kde na samých hranicích moravských tábor rozbil. Také zde povolával k sobě pomocné sbory a dával vojny své neustále ve zbrani cvičiti. Této pohotovosti vojska k boji bylo tím více třeba, jelikož v polovici května došel maršála určitý rozkaz Marie Teresie, aby Olomouc za každou cenu osvobodil a byť se i v bitvu s králem Fridrichem dáti musil. Obávali se ve Vídni, že by mohl král až k sídelnímu městu na Dunaji proniknouti, a skutečně bylo císařovně raděno, aby se z Vídně do Hradce Štyrského uchýlila. Jelikož také generál Laudon maršála neustále k rozhodnějším krokům proti nepříteli pobádal, povolal hrabě Daun sbor generála Harsche ku své armádě, s kterou pak od Litomyšle na Moravu vytrhl. Dostal se až k Jevíčku, kde tak pevně postavení zaujal, že se žádného útoku Prusův obávati nemusil. Sem svolával stále ještě posily vojenské, rozmnožoval dělostřelstvo i vozatajstvo své a den co den byly nově najaté pluky ve zbrani a pohybech vojenských cvičeny. Zde bylo otálení Daunovo zcela na místě, neboť kdyby byl s nevyvycvenými pluky svými na Fridricha udeřil, byl by jistě porážku utrpěl. Za to vysílal lehkou jízdu svou, kteráž jediná nad pruskou vynikala, na všechny strany, aby nepříteli co nejvíce škodila a transporty jeho přepadávala, což také husaři uherští s největším úspěchem prováděli.

Prusové, přitrhnuvše pod velením maršála Keitha přes Opavu k Olomouci, zahájili dne 22. května střelbu na pevnost, která však bez výsledku zůstávala, jelikož baterie od hradeb příliš vzdáleny byly. V pevnosti velel obsádek

nužů polní zbrojmistr hrabě Marschall, z nejlepších generálů rakouských, jenž ruce neméně výtečného velitele měřičů a zákopnického sboru Rochepina, od ání Prahy roku 1742 proslulého, se kterým činiteli dalo se výsledku oblehání m zdarem vstříc hleděti. Několik výz pevnosti zdařilo se nade vše očeká-neboť byla děla v celé řadě baterií pruzatlučena a mužstvo jejich buď pobito a jaté do pevnosti odvedeno, kdežto huhraničáři oblehací sbor pruský bez od zadu napadávali a velkých škod ůsobovali. Proto stávalo se postavení před Olomoucí vždy osudnějším a král ch, jenž měl hlavní stan svůj na výšinezi Prostějovem a Holešovem, počal řáti, že mu z jeho vpádu na Moravu a ehaní Olomouce žádného úspěchu ne- . Vojsko jeho chovalo se tak neobezřetně, erál Bülow vyslán byv od maršála Dauna 0 mužů k sesílení obsádky Olomoucké, se dne 22. června do pevnosti, aniž by nepřítel spozoroval. Po té postoupil ještě blíže k Olomouci, přeloživ hlavní vůj z Jevíčka do Ejvanovic, aby pak ovýchodu rozhodný útok na Prusy pod- Avšak vlastní záhuba strojila se Prusům veru, kde zdařil se Rakušanům kousek ý, který sám o sobě Olomouc osvobodil e Fridricha k plnému ústupu z Moravy l.

ylť generál jízdy bar. Bukov v Konici dostal tajnou zprávu, že ze Slezska e k Olomouci dopravní sbor o 5.000 i s nesmírnými zásobami střeliva, po- a peněz, ježž 8000 mužů provází, kteříž ásinou z násilně odvedených mladíků se jí a ničeho si vroucněji nepřejí, než aby d Rakušanů napadení a tím nenáviděné ůiny zbavení. Generál Bukov oznámil to maršálu Daunovi, který bez meškání generála Laudona se silným sborem nice, aby tento transport pruský přepadl. útok císařských byl sice od jízdy Zie- ry odražen, ale u Domašova napadl Lau- růvod transportu tak účinnivě, že pouze ě vozů k Olomouci se dostalo a všechny í s obrovskými zásobami svými kořisti anů se staly. Dva tisíce Prusů padlo nebo aněno, kdežto Rakušané jen tisíc mužů i. Pokladny pruské však se našly vlních vozech, k Olomouci pronikších, ráta tato byla daleko vyvážena odvá- úspěchem Laudonovým, neboť král Fri-

drich, jak v Pamětech svých doznává, pouze následkem této ztráty toužebně očekávaného transportu ihned se odhodlal k tomu, od oblehání Olomouce upustiti. Generálmajor Laudon byl za tento hrdinský výkon svůj od císařovny na podmaršála povýšen a obdržel velkokříž řádu Marie Teresie; též ostatním generálům a důstojníkům dostalo se odměn za to, že Olomouc byla osvobozena, aniž by byl maršál Daun musil rozhodnou bitvu proti králi pruskému podniknouti.

Avšak očekávání, že Fridrich II. po nezdaru tomto ustoupí s vojskem svým z Moravy rychle zase do Slezska zpět, se nesplnilo; přišel u Domašova o všechny očekávané potraviny a pícní zásoby a ztrativ výbuchem před Olomoucí největší část střelného prachu, odhodlal se k tomu, že vtrhne do Čech, aby tam nové zásoby obilí a mouky pro vojsko své na obyvatelstvu vynutil. Kdyby byl do Slezska ustoupil, byl by se na cestě této stále srážel s lehkou jízdou rakouskou, která celou krajinou od Olomouce až k Opavě projížděla. Mimo to byl by jej maršál Daun na ústupu tomto snadno pronásledovati mohl. Zrychlenými pochody dal se tudíž dne 2. července přes Třebovou a Svítavu k Litomyšli, aby se především tamních potravních zásob rakouského vojska zmocnil. Vojsko jeho musilo v jednotlivých sborech ku předu postupovati, poněvadž musilo též oblehací děla od Olomouce s sebou vleci. Nyní by měl maršál Daun své otálavosti zanechat a co nejrychleji na Prusy udeřiti, jejichž sbory, od sebe až na den cesty vzdálené, by byl snadno mohl jednotlivě sporážeti. Takž ale vyslal jen generály Laudona, Žižkoviče, Las- cyho a Bukova s několika pluky lehké jízdy za ustupujícími Prusáky, kteří téměř sice citelných škod způsobovali a několik děl a vozů se střelným prachem jim odňali, ale pochod jejich přece nikterak nezdrželi. Takž dostal se král Fridrich dne 5. července k Litomyšli, kde před ním ustupující plukovník Zobel skladiště se značnými zásobami mouky zapálil. Sklamav se takto v očekávání svém, dal král v dalekém okolí všecku mouku a obilí do Litomyšle svážeti. Zde bylo pak na náměstí vystaveno čtrnáct pecí k pečení chleba, ježž král za ostatními sbory, ku Králové Hradci táhnoucími, dal odesílati. Za sbory těmito byl vyslal maršál Daun generála Bukova, aby jim cestu do Hradce zamezil, což se ale po bezvýsledném útoku u Borohrádku nezdařilo; musilť Bukov až k Pardubicům ustou-

piti, tak že nepříteli přes Holice cesta do Králové Hradce otevřena byla.

Dne 11. července odpoledne objevilo se pruské vojsko před Hradcem, kdež jeden díl pod Lhotu přes pole za Třebeš až k Labi se roztáhl a tu hned stany k táboru svému postavil; druhý větší díl obrátil se k Malešovicům, kde přes řeku Orlici mosty položil a pandury, kteří jim v tom překážeti chtěli, několika ranami z kusů odehnal. Generál Bukov byl mezitím ustoupil do Chlumce, kam se též krajský úřad z Hradce uchýlil. Proto mohli Prusové za jitra následujícího dne bez odporu do města vejíti, kdež podle obvyklého způsobu svého hospodařiti počali. S mnohými výhrůžkami žádal velitel pruského sboru princ Desavský ve čtyřech hodinách 60.000 porcí chleba a výpalné od obce 50.000 tolarů a od jesuitů 100.000 tolarů, což prý dle rozkazu králova mělo býti náhradou za suny, které byl rakouský generál Hadík v Berlíně a ve Frankfurtu n. O. vymohl. Do města přivezeno přes 4000 nemocných, kteří ponejvíce do koleje jezuitské vtěsnáni byli, kdežto v semináři přes 300 raněných leželo. Sousedstvo dostalo do domů po 40 i 50 mužích, jež potravou zásobovati musilo, a jelikož Prusáci byli náramně hladovi a vytrávení, bylo město již v několika dnech beze všech potravin, tak že četní měšťané raději z domů svých uprchli, nemohouce břemen tak ohromných snášeti. Na to dal princ Desavský všechny domy ve městě bedlivě prohledati a všechnu vsudy mouku, obilí, vaření, chléb, víno, pivo a kořalku vybrati; ba i sladovnu a pivovary Prusové opanovali a jenom pro vojsko pivo vařili. Když pak i tyto pobrané zásoby nestačily, dali se vojáci do požívání obilí, právě dozrávajícího, kteréž na vozích a na koních do města přiváželi, tady je v domích a na podsíních mlátili, v ručních mlýnech mleli a v desíti železných pecích uprostřed velkého náměstí pekli; a když k tomu dříví s dostatek neměli, dali se na podměstích do dvorů, stodol i v měšťanská stavení, ano u sv. Jakuba pod městem nejen celou ohradu hřbitovní, ale i nově tam vystavenou poustevnu roztrhali a spálili, učinivše takto jenom na staveních 20.960 zl. škody. Obec Hradecká pak za tohoto krátkého obsazení pruského neméně než 324.330 zl. škod utrpěla.

Král Fridrich přibyl hned druhého dne po obsazení města z Litomyšle do Hradce Králové, kdež na podměstí Slezském v domě pekaře Petržilký se usídlil, často ale též v tá-

boře vojska svého před městem bydlil, dojížděje do biskupského paláce ve městě, kde princ Desavský hlavní stan si zvolil. Nedo-statek potravin a střeliva stával se však vojsku jeho denně citelnějším, ještě více ale tísnilo je císařští, kteří byli od Svitav do Hradecka přitáhli a u Pardubic postavení zaujavše, odtud pak ku Hradci Králové blíže postupovali. Král poslal tudíž veškerá oblehací děla, raněné i nemocné, jakož i všecka nepotřebná zavazadla pod ochranou šestnácti praporů pěchoty a tolikéž švadron, jimž generál Fouquet velel, do Kladska, načež sám vytáhl s částí vojska svého proti Laudonovi, který však zase nazpět ustoupil. Bylť mu maršál Daun zakázal s králem v přímý zápas se dávat, anť stále byl toho domnění, že Fridrich co nejdříve i bez boje Čechy opustí, aby se obrátil proti Rusům, kteří byli již do Braniborska vtrhli. Proto vyslal Laudon k Opočnu, aby ustupujícím Prusům na pochodu jejich co nejvíce škod učinil. Dne 17. července udeřil zde Laudon na generála Fouqueta, který velký transport s oblehacími děly, s četnými raněnými a nemocnými, jakož i s hojnými zavazadly do Kladska vedl. Prusové však byli ve velké přemoci a Laudon musil až do Rychnova n. Kn. ustoupiti, tak že se Fouquet bez velkých ztrát do Kladska dostal.

Mezitím postupoval maršál Daun od Pardubic blíže ku Hradci Králové a rozbil hlavní stan svůj v Dobřenicích, odkud v noci dne 25. července vyslal své hraničáry proti opevnění pruskému na západní straně města, jehož se hraničáři také zmocnili a obsádku pobívše tři děl tamních se zmocnili. Tu počal se král Fridrich obávat, že by mu maršál Daun cestu do Slezska zaskočiti mohl, pročež hned následujícího dne opustil v největším kvapu Hradec a ač po celé cestě lehkou jízdu rakouskou znepokojován byl, dostal se přes Broumov a Fridland do Slezska, po třetí jsa vypuzen z království Českého, z něhož jej Daun právě tak vymanévroval, jako to byl před čtrnácti lety maršál Traun učinil. Ještě osudnějším by se byl králi Fridrichovi tento ústup z Čech stal, kdyby jej byl maršál Daun s celou mocí svou do Slezska pronásledoval; leč tomu nechtěli ve Vídni, majíce za to, že výhodnější bude, obrátí-li se Daun do Lužice a odtamtud vyrazí do Braniborska, aby se s Rusy tam stojícími spojil a společně s nimi na Fridricha udeřil. Tím mělo býti též Sasko osvobozeno, neboť prý pak Prusové,

z Lužice od Rakušanův ohrožení, město any i celou saskou zemi vyklidí.

maršál Daun zachoval se dle rozkazu to-
terý se i s jeho vlastními záměry sho-
ale vykonával jej příliš loudavě, tak
ojskem svým přibyl do Lužice, když
Fridrich byl již spojení jeho s ruskou
ou nemožným učinil. S obvyklou ry-
a rozhodností svou, která ovšem od
ch rozkazů dvorní rady vojenské nezá-
hnal se ze Slezska s armádou svoji
Rusům pod Fermorem v Braniborsku
n a svedl s nimi dne 25. srpna u Zorn-
i památnou bitvu, v níž 32.000 Prusů
52.000 Rusův stálo. Pěchota pruského
křídla dala se dvakrát na útěk a bitva
y pro Fridricha II. nešťastně skončila,
generál Seidlitz se svou jízdou nebyl
datnosti konal. Po jedenáct hodin bylo
no a teprve noc učinila divnému boji

Prusové ztratili 12.061, Rusové 20.590
tak že bitva tato náleží k nejkrvavěj-
š dějiny válečné znají. Poražení Ru-
ustoupili ke Kestrínu, aniž by je Pru-
byli pronásledovati mohli. Zanechav
im sbor generála Donína, obrátil se
ch II. bez meškání do Saska, aby tam
u Daunovi týž osud jako Rusům při-
Již v prvních dnech září přikvapil
žice, kde se však maršál Daun všeliké
opatrně vyhýbal, dokud by pevného
ení s vyhlídkou na bezpečné vítězství
al. To stalo se konečně v prvních dnech
i dědiny Hochkirchu nedaleko Lo-
kam byl Daun též veškeré vojsko z Čech
ě povolal, tak že armáda jeho skoro
mužů čítala.

Fridrich II. opojen jsa svým vítězstvím
usy měl za to, že maršál Daun ustoupí
lo Čech, aby tam zimní kvartýry vyhle-
chtěl se za ním s veškerou silou svoji
ati. Ale sotva že se s voji svými od Bu-
dal v pochod k Hochkirchu, byl napá-
d husarů Laudonových a tu teprv naby-
l, že Rakušané, jak mu to též výpovědi
ch dosvědčovaly, stojí s veškerou silou
u Hochkirchu a to v postavení mnohem
nější, než jaké vojsko jeho zaujímalo.
l Keith prohodil zde žertovně ku králi:
li nás Rakušané v postavení tomto na-
nechají, zaslouží šibenici!“, načež král
ž vesele odvětil: „Doufejme, že se bojí
ás, než šibenice!“ Přes to ale pozná-
bezpečí svého postavení a hodlal v noci

na 15. října ustoupiti k Reichenbachu, aby
se dříve se sborem generála Retzowa spojil.

K tomu ale nedopřál mu maršál Daun
více času, neboť již v noci na 14. října byl
se s veškerou armádou svojí přiblížil až na
dostřel k postavení Prusův, kteří o tomto po-
stupu nepřítele ni zdání neměli. Ráno o 5.
hodině udeřily přední sbory rakouské na všech
stranách na Prusy, jejichž pluky ještě ve spá-
nek pohříženy byly, a v pravém slova smyslu
je za tmy přepadly. V hodině na to byly
přední valy pruské, dědina Hochkirch a ná-
vrší za touže v rukou Rakušanů, kdežto levé
křídlo pruské od jízdy polního zbrojmistra
vévody z Arenbergu rozraženo bylo. Ale
za Hochkirchem srazily se rozptýlené pěší
pluky pruské poznovu v řad bitevní, odrazily
útok rakouských granátníků, kteří se byli při-
liš daleko odvážili, a podnikly po třikráte
útok na dědinu Hochkirch, o jejíž každý dům
bylo tvrdošíjně bojováno. Po velkých ztrá-
tách musili konečně Prusové z Hochkirchu
ustoupiti a rovněž učinilo i levé křídlo, tak
že o desáté hodině byla bitva skončena, když
Fridrich i středu vojska svého kázal ku Pře-
dlici couvnouti. Tam je pronásledoval generál
Laudon se třemi pluky jízdy, četných žrát
Prusům na ústupu tomto působuje; vedle
čtyř tisíc zajatých padl též celý pruský tábor
se všemi zavazadly, se 100 děly a třiceti pra-
pory v moc Rakušanů, kteří měli celkem 6000
mužů mrtvých a raněných, kdežto ztráta Pru-
sů činila přes 9000 mužů; mezi padlými je-
jich nalezali se též maršál Keith a princ
František Brunšvický. Ve Vídni panovala
z vítězství tohoto radost veliká, zvláště anať
zpráva o něm došla ke dvoru ještě u večer
císařovniných jmenovin, načež Marie Teresie
ihned Tedeum zpívati dala.

V odměnu za vítězství toto obdržel mar-
šál Daun od panovnice dar 250.000 zl. ja-
kožto svěření pro rodinu svou, pět generálů
stalo se velkokřížníky řádu Marie Teresie a
třiatřicet vyšších důstojníků bylo ve stav ry-
tířský povýšeno. *)

*) Bajkou však jest, že papež Kliment XIII.
zaslal maršálu Daunovi z téže příčiny svěcený kord
a klobouk, jak to král Fridrich ve svých Pamětech
sděluje. Čtěje vítězného protivníka svého zlehčiti,
sepsal král sám v šibeničním humoru svém fingo-
vané papežské br. ve ode dne 30 ledna 1759, v jehož
pravost všichni protestanté věřili, které však, jak
dnes dokázáno jest, nikdy z Vatikánu vydáno nebylo.
Již roku 1764 papežský vyslanec ve Varšavě magr.

Obecně se mělo za to, že maršál Daun obrátí se nyní za králem Fridrichem do Slezska a přispěje zejména k dobytí pevnosti Nisy, kterou generál Harsch, od Hradce Králové se sborem svým k úloze této povolaný, oblehal. Avšak ve Vídni chtěli, aby byly dříve Drážďany a celé Sasko od Prusův osvobozeny, a takž zanechal Daun dalšího výboje proti králi Fridrichovi, čímž byl generál Harsch přinucen, od oblehání Nisy upustiti a do Čech se vrátiti. Avšak též Daunovi nezdařil se úmysl, zmocniti se Drážďan, neboť tam byl Fridrich vyslal vojsko, kterému v Braniborsku po porážce Rusů uvolněno bylo; podobně zůstal útok generála Hadíka na Torgavu bez úspěchu, a když došla dokona zpráva, že král Fridrich po osvobození Nisy zase s celou armádou do Saska táhne, ustoupil maršál Daun s veškerým vojskem svým ze Saska přes Perno do Čech, aby zde zimní kvartýry vyhledal. Vítězství jeho u Hochkirchu zůstalo tudíž beze všeho výsledku, ni jediné píď země nebylo jím získáno a vítěz musil se zrovna, jako by byl poražen býval, domů vrátiti kdež obyvatelstvo mu za neplodné takovéto vavříny ovšem příliš vděčno nebylo. Třetí rok války sedmileté uplynul, aniž by byl jediné z válčících stran i dosti skrovného prospěchu hmotného přinesl. V Čechách a na Moravě hlásaly pak četné spustošené kraje, vypálené dědiny a vyloupená města, jakou zhoubu byl v nich vpád pruského dobyvatele způsobil.

Další průběh války.

Podobaloť se tomu, jakoby Fridrich II. byl válku tuto proti císařovně Marii Terešii pouze proto zdvihl, aby země koruny české co nejvíce spustošil a obyvatelstvu jejich co možná největších škod způsobil. Barbarský úmysl, s jakým byl na jaře roku 1757 proti hlavnímu městu království Českého vytáhl, sledoval též na jaře roku 1759, kdy mu již známo bylo, že roku toho bude mu zápasiti výhradně na půdě německé s Francouzy a s Rusy, kteří dle nových úmluv s Marií Terešií se zdvojnásobenou silou válečnou na něho ve vlastní jeho zemi útočiti měli. Na výboj

Visconti vůči pruskému vyslanci Benoitovi pověst o zaslání onoho papežského daru Daunovi za lež prohlásil.

proti zemím českým nemohl tudíž roku toho ani pomyslet, přes to však měly tytéž zlobu a mstu jeho pocítiti za porážku u Hochkirchu, neboť král dobře věděl, že hlavně vojsko v Čechách a na Moravě rekrutované bylo se k téže příčině.

Proto již v dubnu 1759 vyslal dva sbory vojska svého do Čech a jeden do Moravy a to za žádným jiným účelem, než aby v obou těchto zemích co nejvíce škod způsobily, co největší výpalné ve městech a obcích vydřely, všech zásob obilních a píce i všeho dobytka se zmocnily a s kořistí takto nabytou zase rychle přes hranice se vrátily. Dne 15. dubna vrazily oba pruské sbory ze Saska do Čech a sice jeden pod velením králova bratra prince Jindřicha přes Peterswalde k Ústí nad Labem a druhý pod vůdcovstvím generála Hülse na přes Bastianperk do krajiny rudohorské a žatecké. Slabé pohraniční stráže rakouské byly zatlačeny a obsádky ve městech do zajetí pruského odvedeny (celkem 2500 mužů a 60 důstojníků s generálem Reinhardem a plukovníkem Mikasinovičem v čele). Od prvního vkročení na půdu českou počínali si Prusové tito v obcích a městech zdejších jako asijská barbaři, po jejichž šlépějích ani tráva již nerostla. Množství vesnic bylo vypáleno, všechen dobytek z nich odveden, klášterům a městům výpalné uloženo a co z měst nemohlo na rychlo odvezeno býti, zničeno a spáleno. Tak se stalo s bohatými vojenskými skladišti v Litoměřicích, v Lovosicích, v Budyni a v Žatci, nepočítaje v to škody, které loupežením na soukromém majetku způsobeny byly.*)

Po celý týden trvalo toto řádění Prusů na území českém, načež když se rakouské vojsko se všech stran do severních Čech pohybovati počalo, ustoupily oba loupeživé pruské sbory rychle zase spět do Saska a do Lužice, kam všecku svou kořist v bezpečí odveklly. S mnohem menším výsledkem setkal se sbor generála Fouqueta, který byl přes Opavu na Moravu vyslán, aby ji rovněž, jako se bylo v Čechách stalo, spustošil a vyloupil. Dne 16. dubna překročil Fouquet hranice slezské a dne

*) Klášter Osecký musil Prusům dáti výpalného 25.000 zl. a utrpěl za tři dni pruského řádění přes 16.000 zl. škody: klášteru Doksanskému uloženo výpalné 40.000 tolarů, které později sníženo na 19.000 zl., na kterouž sumu směnky vystaveny býti musily. V obci Hlinné způsobena za jediný den (15. dubna) loupežením škoda 11.489 zl., kdežto na panství Trmickém škoda na 136.088 zl. odhadnuta byla.

ikl až k řece Moře, za kterou se však odvážil, neboť tam stál generál jízdy se svým sborem, a takž ustoupil s holýma rukama zase až do Hlubruském Slezsku zpět. Ba generál pustil se za ním do Slezska, kdež Fridrich, dosud u Landshutu stojící, chtěl svým sborem jeho zničit, čemuž ale generál v čas unikl. Král Fridrich nepronásledoval, neboť nemínil toho vojnovou válku vésti, nýbrž jen na obranu ziti, anož bylo mu známo, že ruská armáda z Polska do Slezska a Braniborlnouti, kdež se s ní měl maršál Daun m svým spojení a společného nepřibro potřít.

tou příčinou přibyl maršál Daun ke ubna do Hradce Králové, v jehož jsko rakouské rozloženo bylo, a dne a rozbil tábor mezi Žírčem a Jaro- dežto sbor maršála Becka, čítající mužů, stál v krajině Polické. Tam opět velké polní hradby u Hutberka, šína, u Lachova a u Teplice, při čemž oddaný lid netoliko z Policka, nýbrž choda a z jiných okolních panství ati, tak že každého dne stavělo se 1000 dělníků ku pracím těmto. Mar- a obhlížel častěji opevněná postavení lával nově sebrané vojsko neustále i cvičiti, aby se v každém ohledu Pru- ovnati mohlo. Mnohdy učiněny též zá- o Slezska a do Kladska, nikde však zelo k nějaké srážce s Prusy, kteří od hranic do vnitra země ustupovali. ávil maršál Daun s veškerou armádou ečinnosti, neboť Rusové se pořád ještě na Slezsko neměli a on přece pří- jich vyčkávati musil, měl-li s nimi operovati. Dne 21. června svolal o Hoříček vojenskou radu, v níž na- y se přikročilo k obléhání pevnosti , což ale nebylo schváleno, nýbrž dle sařovny Marie Teresie usneseno, aby da přímo do Slezska hnula, by tím ové k rychlejšímu pochodu přiměni eprve nový ruský velitel hrabě Sol- vědčil se rychlejší, než dřívější ge- ermor, a opustiv s armádou svojí dne nce město Poznaň, zatlačil dne 23. pruský sbor generála Wedella a vešel do města Frankfurtu n. O., kdežto se eho na návrší u dědiny Kunersdorfu rozložilo.

to postup Rusů byl Rakušanům i Pru-

sům heslem, aby se s voji svými taktéž ku předu dali, a sice vytrhl maršál Daun dne 28. června, kdy Rusové již proti marce Brani- borské postupovali, od horního Labe přes Jičín, Turnov, Liberec a Fridland do Lužice, kdež dne 6. června u Gerlachshheimu táborem se položil. Také král Fridrich opustil na to své pevné postavení u Landshutu, kde gene- rála Fouqueta zanechal, a zaujal dne 10. čer- vence výhodné postavení u Šmotějova. Téhož dne dorazil generál Laudon se svým sborem do Lubaně a v několika dnech na to do Ho- řelice, odkud měl k řece Odře postoupiti, aby spojení s Rusy docílil. To se mu také dne 3. srpna podařilo, čímž král Fridrich ocítil se v tak kritickém postavení, že mu jiné nezby- valo, než k rozhodné bitvě s Rusy se odvážiti, aby jim další postup na Berlin a spojení s ar- mádou Daunovou překazil. Měl sice jen 48.000 mužů, kdežto spojená armáda rakousko-ruská čítala 70.000 mužů, ale přes to byl Fridrich vítězstvím svým tak velice jist, že poboční- kovi prince Brunšvického, jenž mu zprávu o vítězství Prusů nad říšským vojskem v bitvě u Mindenu přinesl, pravil: „Sečkejte zde, abych vás podobně příjemnou zprávou mohl překvapiti!“ Nenadál se, jak kruté si s ním osud ve výbojném pychu jeho zahrá.

Dne 12. srpna 1759 došlo k bitvě u Ku- nersdorfu, rovněž krvavé, jakou byla bitva u Zorndorfu. Za nejčasnějšího jitra toho dne vyrazil král pruský proti Rusům, jejichž levé křídlo bylo divým útokem pruské jízdy roz- raženo a mnoho děl při tom ztratilo; přes to ale hnaly se vždy nové pěší pluky ruské v před, tak že postup Prusů byl zadržen, rovněž jako pravé křídlo ruské všem útokům jejich odolalo. Jelikož byl současně pruský generál Wünsch města Frankfurtu se zmocnil, měl král Fridrich za to, že se mu naskytá vhodná příležitost k tomu, aby celou ruskou armádu zničit mohl, a takž dal rozkaz k dal- ším útokům na celý válečný šik ruský, který by nebyl téměř skutečně více odolal, kdyby v rozhodném okamžiku nebyl rakouský ge- nerál Laudon spojencům ruským ku pomoci přispěl. S několika jízdnými a pěšími pluky udeřil Prusům v pravý bok tak prudce, že nepřátelské řady přímo byly skoseny a co nebylo porubáno, v divý útěk se dalo. Jako v bitvě u Kolína král Fridrich vysílal marně poslední pluky své proti Rakušanům, sbory Laudonovy rozrážely řady jejich hned při prvním útoku tak mocně, že vše prchalo v ne- pořádku zpět k lesu, z něhož byli Prusové

ráno proti Rusům vyrazili. Do večera Fridrich II. byl úplně na hlavu poražen, neboť armáda jeho ztratila přes 18.000 mužů, kdežto spojenci měli 14.000 mrtvých a raněných. Laudonova jízda pronásledovala prchající Prusy a způsobila jim nových ztrát, tak že král Fridrich, jak ve svých Pamětech vyznává, již vše za ztracena pokládal, neboť z veškeré armády své měl již jen 3000 mužů kolem sebe.

Pád jeho zdál se nyní býti neodvratný, kdyby Rusové byli vítězství své náležitě vykoristili, avšak hrabě Soltikov, žárliv jsa na rakouské vůdce, nehnul se proti Fridrichovi více s místa, pravě, že nyní Rakušánům náleží, aby jako on dvě bitvy slavně vyhráli. Proto mohl král se zbytky vojska svého klidně za Odru ustoupiti a u Lebuze ostatní sbory své shromáždit, tak že tam za krátko zase 18.000 mužů ve zbrani stálo. Když pak i generál Kleist z Pomořanska přitáhl, měl pruský král zase armádu 28.000 mužů pohromadě, tak že mohl pobočníkovi prince Brunšvického říci: „Lituji, že jsem vám nemohl příznivější odpověď dáti, leč nic není ztraceno!“ Bylť mezi tím generál Fouquet Rakušany pod generálem de Ville ze Slezska do Čech zatlačil a princ Jindřich vtrhnuv přes české hranice, zničil velká skladiště rakouského vojska ve Fridlandu a v Jablonném, tak že Fridrich II., nejasa více od Rusův obtěžován, mohl opět na dobytí Saska pomýšleti. Plán tento byl však zmařen tím, že se Drážďany vzdaly a pruský generál Fink po ztracené bitvě u Maxenu maršálu Daunovi se sborem 13.000 mužů, s 71 děly a 96 prapory v zajetí dáti se musil, za kteréhožto vítězství v Praze i ve všech městech českých Tedeum zpíváno bylo. Podobnému osudu jako vojsko generála Finka propadl sbor generála Dierecke-ho u Mišně a takž skončil váleční rok 1759 pro Fridricha II. zcela nešťastně.

Proto není divu, že král pomýšlel na docílení míru, ale všechny pokusy, které buď sám buď ve spolku s Anglickem v tom směru podnikl, zůstávaly bez výsledku, neboť ani Marie Teresie, ani carevna Alžběta, ani král francouzský nechtěli o míru dříve slyšeti, dokud by hmotnějších výsledků než dosud nedocílili. Rovněž nezdařil se Fridrichovi záměr, aby Španělsko a Sardinsko za spojence získal, neb aspoň Turecko proti Rakousku poštal, by Marie Teresie brannou moc svou též na jih obrátiti musila. Takž zuřila válka též roku 1760 dále, na štěstí mimo území české, neboť

dle usnesení ve válečné radě Vídenské měl výboj proti Fridrichovi II. ve Slezsku a v Sasku veden býti. Do Slezska měl z Moravy vtrhnouti Laudon, mezitím na polního zbrojmistra povýšený, kdežto v Sasku maršál Daun hlavní armádě Fridricha II. čeliti měl. Výboj Laudonův proti Slezsku byl však ustanoven v předpokládání, že do země této též vojsko ruské vtrhne, Rusové ale dávali na sebe stále čekati a také přední sbory Laudonovy braly se tak liknavě ku předu, že k obmyšlenému přepadení pevnosti Kozlu a pruského sboru u Hlubčic nedošlo.

Proto obrátil se Laudon z Moravy do Čech ke Králové Hradci, aby odtud sbor generála Fouqueta u Landshutu stojící napadl a po porážce téhož k dobytí pevnosti Kladské přikročil. Dne 10. května přitřhlo vojsko v síle 15.000 mužů ku Hradci, kamž Laudon dne 16. května přibyl a vyčkav příchod ostatních sborů, čímž vojsko jeho na 50.000 mužů vzrostlo, vyslal jeden oddíl pod velením generála Draškoviče do Kladska a sám obrátil se k Landshutu, kdež dne 23. června se tří stran na opevněné postavení generála Fouqueta udeřiv, přes zoufalý odpor Prusů ve třech hodinách ho dobyl. Fouquet musil se vzdáti vítězům, kteří 8000 zajatých se všemi generály a důstojníky, pak 67 děl do Hradce odeslali; Fouquet sám, ze tří ran krvácející, poslán do zajetí v Mostu n. L. a později do Karlovce v Chorvátsku, odkud teprve po skončené válce propuštěn byl. Vítězný Laudon spěchal na to před Kladsko, kteráž pevnost se mu hned po prvním útoku dne 26. července s veškerou obsádkou vzdala. Fridrich II. obdržev po dvou dnech na to zprávu o pádu pevnosti této, která po Magdeburku byla nejsilnější ve státu pruském, upustil ihned od oblehání Drážďan a obrátil se zpět do Slezska, kde Rakušané Vratislav a Rusové Berlin ohrožovali.

Maršál Daun pustil se za ním a kázal Laudonovi, aby od Vratislavi proti vojsku královu vytrhl. Laudon setkal se u Lehnice s nepřitelem a domnívaje se, že armáda Daunova bude též na místě, udeřil na Prusy, kteří mu však krutou porážku připravili, než mu Daun ku pomoci přispěti mohl. Rakušané ztratili 10.000 mrtvých, raněných a zajatých, pak 86 děl, kdežto ztráta Prusů činila jen 2000 mužů. Maršál Daun následkem toho ustoupil, tak že Fridrich II. měl cestu na Vratislav otevřenu. Avšak postup jeho ku městu tomuto překazili mu Rusové, kteří podpo-

rování jsouce sborem rakouského generála Lacyho dne 9. října Berlina dobyli. Ovšem musili hlavní město pruské již v několika dnech zase opustiti, an byl král Fridrich s vojskem svým k osvobození jeho vytrhl, ale válka byla tím ze Slezska převedena do Saska, kam se král po vyproštění Berlina proti Rakušanům pod Daunem obrátil. Zde svedl s nimi dne 3. listopadu pamětihodnou bitvu u Torgavy, která v první polovici průběhu svého byla od Rakušanů slavně vyhrána, tak že maršál Daun již posla o dosaženém vítězství do Vídně odeslal. Hned na to ale byl sám ranou do nohy trefen a pro přílišnou ztrátu krve musil se dáti do města Torgavy dopravit, když byl velitelství generálu O'Donnellovi odevzdal. Také král Fridrich byl lehce raněn a domnívaje se, že bitva jest již ztracena, postoupil velitelství generálu Hülseňovi, který ale poznovu na pravé křídlo Rakušanů se vrhnuv s bojiště je sehnal, načež celá armáda jejich do Torgavy ustoupila. Prusové byli nyní vítězi, ztrativše ovšem 14.000 mužů, kdežto ztráta Rakušanův 16.000 mužů činila. Maršál Daun mohl sice druhého dne bitvu obnoviti, ale vrátil se zpět přes Labe, když jej došla zpráva, že též ruské vojsko do Polska nazpět táhne. Obě armády vyhledaly na to zimní kvartýry a čtvrtý rok sedmileté války byl zase bez výsledku skončen; vyjímaje dobytí pevnosti Kladska nemohl se maršál Daun žádným trvalým úspěchem vykáhati, kdežto král Fridrich v listech svých naříkal na nezdar roku 1760 hůře než roku předcházejícího.

Cinil tudíž opět pokusy o docílení míru, které tehdejší i ve Vídni nebyly tak příkře odmítány jako před rokem, neboť císařovna přišla již ku přesvědčení, že pomoc Francouzská i Ruska nikterak není tak vydatná, jak byla zpočátku války očekávala. Francouzové pak nesklidili v říši německé žádných vítězů a na moři byli proti Angličanům rozhodně nešťastni, pročež král Ludvík XV. souhlasil s návrhem ministra Kounice, aby byl svolán do Augšpurku kongres všech válčících mocností, na němž by se o zjednání míru vyjednávalo. Kongres tento se sice sešel, ale nedospěl k žádnému věčnému vyjednávání, rozešel se za krátko zase, tak že rozhodnutí mezi válčícími mocnostmi musilo opět ostří meče zůstaveno býti.

Marie Teresie, majíc z Petrohradu bezpečné zprávy, že carevna Alžběta jest nebezpečně nemocna, a vědouc, že následník ruského trůnu Petr jest zbožňovatelem krále

Fridricha II. a že tudíž po nastoupení vlády ihned mír s ním uzavře, viděla v tom novou příčinu, aby veškeré síly své vynaložila, Slezska poznovu a to již trvale pro sebe dobyti. Jelikož maršál Daun nechtěl více s nespolehlivými Rusy společně operovati, vykážana mu vedlejší úloha, aby Saska udržel, kdežto do Slezska vyslán polní zbrojmistr Laudon, jemuž obsáhlá plná moc dána, aby i bez ohledu na ruské spojence samostatně postupovati mohl. Dne 23. dubna 1760 vytrhl Laudon na třech stranách do horního Slezska, maje především v úmyslu, aby se pevnosti a města Svidnice zmocnil. Avšak král Fridrich přichvátal s hlavní částí své armády od saských hranic do Slezska, následkem čehož ustoupil Daun do Čech, kdež v krajině Broumovské velmi pevné postavení zaujal a všechny přechody přes pomezí hory střežiti dal. Hlavní stan nalezal se Hejtmánkovicích, v Broumově byly zřízeny pekárny a v Polici hlavní zásobárna pro vojsko. Na pevné postavení toto neodvážil se král Fridrich, jenž nedaleko Svidnice táborem ležel, udeřiti, a takž stál Laudon přes dva měsíce v Broumovsku, až se mu od vojska Daunova ze Saska posil dostalo a též o Rusech zpráva došla, že titíž konečně pod generálem Buturlinem řeku Odru přešli, aby se s Laudonem k dobytí Slezska spojili.

Následkem toho opustil Laudon dne 19. července Broumovsko a táhl přes Vartu a Silberberk ku Frankensteínu, ale jelikož se byl král Fridrich obezřetně postavil mezi voje nepřátelské, nedošlo ke spojení obou armád, ba Rusové za krátko vrátili se zase za Odru zpět. Laudon zaujal na to pevné postavení u Kunzendorfu a Fridrich II. u Boleslavic, dvě míle od Svidnice. Zde ležela obě vojska nečinně až do měsíce září, kdy se jim již spíše nedostávati počalo. Proto vytrhl král dne 26. září k Minsterberku, jakoby chtěl do Kladska a do Moravy vpadnouti. Ale Laudon nedal se tímto pochodem Prusův zmásti, aby nedobytné výšiny u Kunzendorfu opustil, nébrž použil nepřítomnosti královny ku provedení hrdinského činu, jenž k nejodvážnějším v celé sedmileté válce náležel. Jednalo se totiž o to, aby pevnost Svidnická byla nenadále přepadena a útokem dobyta. Velitel pevnosti generál Zastrow dověděl se však od přeběhlíků, že Laudon hodlá dne 1. října o třetí hodině ranní na pevnost udeřiti, pročež rozestavil vojsko své do zevních tvrzí a jen jediný prapor pěchoty zanechal ve městě. Rakušané podnikli v ustanovenou dobu útok

s takovou prudkostí, že za krátko zmocnili se předhradí a mostů do tvrzí vedoucích, načež i tvrzí dobyli. S hradb tamních obrátili nepřátelská děla proti městu, které jen slabý odpor činíc taktéž útokem dobyto bylo. Podnik Laudonův se tudíž úplně zdařil, neboť ve dvou hodinách byla pevnost se všemi tvrzemi v moci Rakušanův a generál Zastrow musil se s obsádkou na milost a nemilost vzdát. Mimo 3776 zajatých padlo vítězům 211 děl do rukou a bohaté zásoby válečné i potravní staly se jejich kořistí.

Dobytí Švídnice bylo pro rakouskou armádu proto důležité, že si mohla nyní zimní kvartýry ve Slezsku vyhledati, čehož po všeka předcházející léta válečná nebylo. Mimo to byl smělým podnikem Laudonovým plán krále Fridricha, ještě v tomto podzimu do Moravy vpadnouti, úplně zvrácen, tak že pruská armáda dala se v zimní kvartýry kol Vratislavi, kdežto sbory Laudonovy od Odry a Ratiboru až k Hirschberku se rozložily. Také maršál Daun udržel se v Sasku ve všech obsazených krajích a městech, v nichž bylo vojsko jeho již v minulé zimě leželo. Rusům v Pomořansku stojícím bylo se konečně toho roku podařilo dobytí přímořské pevnosti Kolobřehu, odkud pak další podniky válečné vésti mohli, kdyby se jim opravdově bylo o ně jednalo. Avšak generálové ruští, očekávající každým dnem zprávu o úmrtí carevny Alžběty, počínali si velmi liknavě proti králi pruskému, o němž jim bylo známo, že jest ve stálém písemném spojení s carevičem Petrem. A když carevna Alžběta dne 5. ledna 1762 zemřela, povolal nový car Petr III. ihned vojsko své z Pruska zpět a uzavřel s Fridrichem II. mír, jemuž pak za krátko též mír se Švédskem následoval.

Tím byl král Fridrich z nebezpečného postavení svého, v jakém se na začátku roku 1762 nalezal, vysvobozen, a ač car Petr III. byl již dne 9. července téhož roku od své choti carevny Kateřiny II. s trůnu zase svržen a zavražděn, nemusil se král již útoku se strany ruské a švédské obávat a mohl nyní všecku sílu svou proti císařovně Marii Teresii a spojenému s ní Francouzsku a říši římsko-německé obrátiti. Jelikož byl hlavní útok jeho ve Slezsku očekáván, svěřila císařovna nyní velitelství nad vojskem tamním opět maršálu Laudonovi, kdežto maršál Serbelloni velení nad vojskem v Sasku stojícím převzal, poněvadž byl zároveň velitelem vojska říšského. Tento poslední počínal si však

v té míře neobezřetně, že Prusové pod princem Jindřichem levé křídlo Rakušanů u Döbeln dne 12. května přepadli a je i s velitelem téhož generálem Zedtwitzem zajali, načež Serbelloni ku Drážďanům ustoupil a ostatní území saské Prusům zůstavil. Princ Jindřich pak vyslal dva sbory pod generálem Seidlitzem a pod plukovníkem Kleistem do Čech, které v Žatecku, Chebsku a Litoměřicku mnoho spoust způsobily a velké sumy výpalného na městech a obcích vynutily. Jelikož u Teplice stál sbor knížete Löwensteina, udeřil naň generál Seidlitz, musil ale se ztrátou dvou děl a 1200 mužů ustoupiti do tábora u Horního Litvínova. Rakušané ztratili v bitvě této 1083 mrtvých a raněných, pak 400 zajatých, sami ale čtyři důstojníky a 250 Prusů zajali. Přes úspěch tento nemohl kníže Löwenstein pro nedostatek lehké jízdy Prusy pronásledovati a takž řádili titěž ještě po celý měsíc srpen v Žatecku a Chebsku, ba dali dne 24. srpna i pevnost Cheb vyzvati, aby se vzdala. Vrhli do ní také několik dělových kulí, jelikož tytéž ale ani ku hradbám nedolétaly, nechali Prusové dobývání Chebu a padli jako kobylinky na okolní města a dědiny, kde barbarským způsobem veškerý majetek lidu vyloupili a ze země odvěkli.

Nelépe se vedlo vojsku rakouskému ve Slezsku, kde se mezitím Rusové k rozkazu cara Petra musili s pruskou armádou proti Rakušanům spojit. Teprve dne 6. května přibyl maršál Daun do Hradce Králové, odkud vytrhl do Slezska, aby Švídnicu uhájil. Tím ale zanechal zemi českou bez obrany, kamž pak Fridrich II. vyslal generála Neuwieda s přidělenými mu kozáky, aby Hradecko co nejvíce vyplenil a spustošil. Dne 2. července oloupen a vypálen starobylý kostel sv. Václava v Koclířově, dne 7. přepadena krajina Broumovská, v níž všechny vesnice vydrancovány a výpalné od nich vydíráno. Dne 10. července stihl týž krutý osud město Jaroměř a druhého dne na to přihnala se tlupa pruských kozáků do Hradce Králové, odkud obsádka pod plukovníkem Weissem a všechny úřady byly zbaběle k Pardubicům uprchly, ač měšťané k obraně hradb se nabízeli. Prusové a kozáci vyloupivše domy ve městě, zapálili je s několika stran, tak že po celou noc hořelo, jelikož největší část obyvatelstva byla z města uprchla a tudíž nikdo hasiti nemohl. Přes dvě stě domů bylo požárem v seutiny obráceno a měšťanům tím za půl milionu zlatých škody způsobeno.

Barbarským způsobem tímto chtěl Fridrich II. maršála Dauna přinutiti k ústupu od Svidnice, aby se odtamtud k ochraně země české vrátil, ale Daunovi záleželo především na udržení Svidnice a teprve když nepřítel pravé jeho křídlo u Burkersdorfu obešel a hradeb tamních se zmocnil, ustoupil zpět k českým hranicím, aby Hradecko a hrabství Kladské kryl. Nyní mohl Fridrich přikročiti k dobytí Svidnice, kde velel generál Guasko sboru 12.000 mužů, kteří po celý čas obležení co nejstatečněji si počínali. Plných devět neděl musil král pevnosti, které se chtěl nejdéle v desíti dnech zmocniti, s velikými oběťmi dobývat, a teprve když prachárna ve tvrzi Javornické s 200 vojiny do povětří vyletěla a hradby tak silně rozstříleny byly, že nebylo jich možno hájiti, vzdal generál Guasko dne 11. října pevnost Prusům, kteří statečněmu nepříteli odchod se všemi vojenskými počty povolili. Rakušané ztratili 3000, Prusové 3500 mužů v zápasu o Svidnici. Pádem této pevnosti skončeno bylo roku 1762 válečné tažení ve Slezsku, kdežto v Sasku svedl princ Jindřich ještě dne 29. října vítěznou bitvu u Freibergu s velitelem říšské armády princem Stolbergem, který zde přes všecko udatenství pomocné jízdy uherské byl na hlavu poražen. Vítěz vyslal na to plukovníka Kleista poznovu do Čech, aby zde vojenská skladiště v Žatci a v Litoměřicích spálil. V Žatci se mu to podařilo, kdežto Litoměřice zachránil generál Hadík, který od Drážďan rychle vyslal sbor rakouského vojska k Teplici, před nímž Kleist ustoupil a do Bavorska za podobným kořistěním a loupežením se obrátil. Poslední tyto nehody a zejména ztráta Svidnice učinily na císařovnu hluboký dojem, že vzdala se již zamilované myšlenky své o opětném dobytí Slezska, která ji po celých sedm válečných let ovládala. Dne 24. listopadu uzavřeno příměří pro oboje vojsko ve Slezsku i v Sasku, které se na to v zimních kvartýrech rozložilo.

Tu nastala doba, aby veškeré válčící mocnosti o potřebě míru přemýšlely, neboť již plných sedm let zuřila válka, která byla statisíce statečných vojinů sklátila a nespočetné miliony na penězích vyžádala, rozlehlé kraje v poušť obrátila a blahobyt měst zničila. Zejména Francouzsko přálo si míru co nejsnazněji, neboť finance jeho byly na dobro vyčerpány, obchod a živnosti jeho nalezaly se v plném úpadku, námořské loďstvo jeho bylo od Angličanův zničeno a všechny zámořské

osady byly mu od vítězných nepřátel odňaty. Z politických příčin domácích bylo též Anglicko míru nakloněno a takž byly již dne 3. listopadu 1762 mezi Anglickem, Francouzskem a Španělskem předběžné podmínky míru ujednány, načež dne 10. února 1763 v Paříži skutečný mír podepsán jest. Toto jednání dosavadních spojenců působilo ovšem nutně k tomu, aby mezi Rakouskem a Pruskem byl trvalý mír uzavřen. Ku konci prosince 1762 sešli se splnomocněnci Rakouska, Pruska a Saska na zámku Hubertsburku nedaleko Lipska, aby se o předběžných výminkách míru usjednotili. Hlavní obtíž činil požadavek Marie Teresie, aby aspoň hrabství Kladské bylo koruně České navráceno, když ostatní Slezsko má při Prusku zůstat; ale Fridrich II. byl v tom ohledu nesklonný a žádal neustupně, aby mu Kladsko, již třikrát Prusku postoupené, bylo vráceno. Císařovna vidouc, že by se nyní bez spojenců nemohla v novou válku s Pruskem dáti, a berouc ohled na zbědované finance své, upustila, ovšem s těžkým srdcem, od požadavku svého vzhledem ku Kladsku, začož Fridrich II. se zavázal, že při volbě německého císaře dá svůj hlas arcivévodovi Josefovi a že vstoupí v přátelské obchodní poměry s říší Habsburskou.

Dne 15. února 1763 byla smlouva o mír mezi Rakouskem a Pruskem v Hubertsburku podepsána a dne 1. března od Marie Teresie stvrzena. Císařovna zříkala se všech nároků na Slezsko a na Kladsko, ze kterýchžto zemí mělo všecko rakouské vojsko do tří neděl odvoláno býti, rovněž jako pruské vojsko mělo v téže době zemi saskou vykliditi. Ve vojenském i politickém ohledu byl tudíž Fridrich II. vítězem nad Marií Teresii, neboť při uzavírání míru měla císařovna hrabství Kladské s důležitou pevností ve svém držení, kdežto král pruský neměl ani pídě území rakouského v moci své. Uhájil veškerou državu svou z roku 1756 a skvěl se před světem jako vojévůdce, který i přes mnohé ztracené bitvy přece vždy zase nových úspěchů nad četnými protivníky svými dobýval a konečně z dlouholeté války s neskrácenou državou vyšel.

Takž skončila sedmiletá válka, která byla zejména v zemích koruny České nezměrných obětí na lidu i majetku vyžádala, aniž by se byla jediná z těch nadějí vyplnila, jaké Marie Teresie v tak důmyslně založený plán státníka Kounice o spojení s Francouzskem, Ruskem, říší německou a Švédskem kladla. Příčiny nezdaru toho spočívaly v neschopno-

sti prince Karla Lotrinského, ve váhavosti maršála Dauna, jenž žádné z vítězství svých proti Prusům nedovedl vykořistiti, a konečně v nespolehlivosti spojenců, které byl Kounic panovníci své vyhledal. Vůdcovská ženiálnost krále Fridricha II., jenž žádné odpovědnosti nepodlehla, dovršila úspěchy jeho, že roku 1763 byl pánem téhož území jako roku 1756, kdy výboj svůj proti Sasku a proti říši Marie Teresie započal. Země jeho byly ovšem spustošeny a odlidněny, ale hrdinským duchem svým povznesl království Pruské mezi velmoci evropské, v jichž středu od té doby zůstávalo.

Stav země po válce. — Hlad v Čechách.

Z předcházejícího líčení běhů válečných jde na jevo, jak krutých ztrát a škod Čechy a Morava během sedmileté války utrpěly a jak zbědovaný byl stav jejich v době, kdy konečně mír Hubertsburský byl uzavřen. Zvláště severní polovice obou zemí těchto, v nichž se tak často jeviště válečné bylo nalezalo, stíženy byly pohromami největšími, neboť tam mnohé kraje obráceny v pravou poušť a obyvatelstvo měst i dědin přivedeno na hůl žebračkou. Na nějaké náhrady za škody válečné po čas války nebylo lze pomysleti, neboť všechen výtěžek daní a důchodů státních musil po celou dobu války jen na potřeby vojska obračován býti a teprva po uzavřeném míru přikročilo se k odhadování a nahražování škod válečných, po čemž ožebračené obyvatelstvo tak hlasně volalo. Avšak jak nedostatečná byla tato náhrada, snadno lze si při vyprázdněných zemských i státních pokladnách tehdejších pomysleti. V Čechách vypočítáno, že po čas války dodáno vojsku spíše v ceně 10.709.867 zl. a za to dána náhrada 28 zl. ze sta, tak že vrchnosti a poddaní jen při těchto dodávkách přes 7 milionů zlatých trátili. Ještě hůře to dopadlo s náhradami za škody válečné, kterých celkem napočteno za 13.062.067 zlatých, ač tato suma ve skutečnosti aspoň dvojnásob větší byla. A tu dána náhrada pouze 2 zl. 40 kr. ze sta, tak že zde utrpené ztráty obyvatelstva přes 12 milionů zlatých činily. A kdyby se bylo náhrady této nutnému lidu aspoň hned dostalo; tak ale trvalo to po léta, než bonifikace splaceny byly a též tu pamatováno nejdříve na vrchnosti a pak teprv spomenuto na poddané.

Ke škodám takto vypočteným sluší připočísti dluhy, jaké města a obce učinili musily, aby vlastní potřeby hraditi mohly; tolikéž dluhy vrchností, které z téže příčiny činěny byly*), konečně pak každoročně sněmem stavovským na vojsko povolovaný vydej, jenž v posledních letech války na 7 milionů zlatých a více vzrostl; a tu snadno pochopíme, že válka sedmiletá stála království České daleko přes sto milionů zlatých, nepočítaje v to nezměrné ztráty, jaké zaražením všeho obchodu a průmyslu, všech živností a řemesel i jiné výroby domácí vznikly.

Jak truchlé poměry panovaly v krajích válkou přímo zastížených, hlásají místní dějiny měst a obcí, z nichž některé doklady zde uvedeme. O stavu na panstvích Polickém a Broumovském, které jakožto krajina pomezí ovšem nejvíce za vpádův pruského vojska trpěly, píše V. V. Tomek ve svých „Dějínách města Police n. M.“ následovně: „Statky selské byly následkem velkých berní a válečných škod velice zadluženy a dílem od hospodářů opuštěny. Domkáři a podruzi ve vesnicích, kteří se jindy živili nejvíce od přástva a tkalčení, neměli výdělků a trpěli krutou nouzí. Poněvadž se obilí velice zdražilo, dělал se chléb z otrub, z prachu mlýnského, ze zkažené mouky, kterou prodával profiantní úřad vojenský, a pekl se nekvasený v trubách a kamnech; jedli se psi a kočky i sciplé maso konské a jiné; všudež pak hemžil se lid žebrající. Pokud vrchnost stačila, vypomáhala poddaným půjčkami obilí a peněz, kterých sama musila se vypůjčovati; docela chudým rozdával se chléb v klášteře Brou-

*) Obec města Náchoda ku př. zadlužila se na 24.000 zl., neméně i sousedé městští a vesští. Na konec války Náchodští poddaní dlužní byli 20.000 zl. vrchnosti za obilí, pivo a kořalku. Vrchnost sama pak již roku 1759 nucena byla knížecí šperk majordátní dáti v Praze v zástavu ve 34.000 zl. Na panství Polickém bylo jen na rok 1763 od vojska vybráno napřed 13.546 měřic ovsa a 9521 centů sena. Vrchnost počítala si škodu z toho, co měla za poddanými na půjčkách a promínutých dávkách, na 20.000 zlatých. Město Turnov hned na počátku války v říjnu 1756 musilo Prusům složití výpalného 1000 dukátů, což uhradilo jen půjčkou; držitel panství Turnovského hrabě Desfours donucen k složení výpalného 3000 zl. Město Nová Paka musilo ještě v červenci roku 1762 dáti Prusům výpalného 815 zl. a o několik dní později 100 dukátů a vším potřebným je opatřiti, tak že se obec musila 4500 zl. vydlužiti, kdežto obyvatelstvo schudlo a připravilo se do dluhů. Podobných příkladů dalo by se ještě na sta uvést.

kém a po farách, ač musil větším dílem kupován; nebylo také lze vymáhati platyoty od poddaných jako v letech pokoj-; čím pak dále tím bylo hůře, poněvadžlost chudla a se zadlužovala s poddanýmiou měrou.“

Šterak zle se vedlo měšťanům v Hradci lové, již požárem od Prusův zákeřnický

eným ro-
62 o vše-
majetek
přišli, o
zapsal
ký písař
24. října
do pa-
í knihy
skénásle-
ě: „Mě-
pro uby-
ú vojska,
ě vypa-
í várky
o srážce
várečné-
aní z do-
vých ne-
vají; ře-
níci pro
otu a ne-
tsvé prá-
nemohou
vyživiti;
město ze
půl ose-
platiti
musí
8 zlatých
., in ex-
ordinario
zl. 34 kr.,
dé várky
berniční
26 zl.

r., šoso-
peněz

207 zl. 34 kr. a tak i s jinými daněmi: invalidy, musikální impost a t. d., nepočítá tabáku, soli, mýta a jiných přídavků, město bez vesnic 27.329 zl. 44¹/₂ kr. iceti musí. A v tolika břemenech, po erých škodách, nejmenšího dopomůžení, požární bonifikace zemské, kterou sice ý země obyvatel obdržuje, doprositi se izeme, anobrž s dvěma zlatými 44 kr.

na sto, jako s vojanskou náhradou spokojiti se musíme.“ (Že město Hradec Králové pouze roku 1758 vpádem Prusův bylo 324.330 zl. 41 kr. a jesuité tamní přes 124.000 zl. škody utrpěli, o tom byla již zmínka učiněna.)

Neméně bědné byly poměry v Kolíně, jak o tom dějepisec tohoto města Jos. Vávra („Dějiny Kolína nad Labem“, II. str. 230)

takto vyprauje: „Neumíme pověditi, jak velké byly škody, touto válkou městu Kolínu vzešlé; jedno jest na pravdě, že chudší měšťané, jichž živnost nespočívala než na prostičkém řemesle a výnosu várečnosti, neměli odkud své domy opravovati, takže v letech 1760—1770 prodáváno bylo mnoho domů, co byly na spadnutí. Mnoho měšťanů upadlo válkou v těžké dluhy, z nichž vybřísti nemohouce, potom ve křidě se ocitnuli, a statky pak jejich ve veřejné dražbě byly prodávány.

Rodiny, před válkou v blahobytu trávě, potom v nezámožnosti i chudobu upadly, jako jest příklad na císařském rychtáři Janu Ignáci Jindrovi z Orebthalu, který pro vojnu a náklad na dívky své do roku 1770 udělal do 20.000 zl. dluhů, načež synové jeho statek rozprodavše, potom v nájmu bydlili, nuznými řemesly se živili a šlechtictví užívati přestali.“



Císař František I. Lotrinský.

O podobných škodách a zhoubách vypravují všechny místní kroniky z krajův severních a východních Čech, plny jsouce nářkův na bezměrné ochuzení obyvatelstva městského, jehož živnosti, řemesla a obchody dlouholetou válkou potuchly a všeliká domácí výroba k úpadku přišla. Ještě hůře tomu bylo mezi obyvatelstvem vesnickým, které při každém vpádu Prusů do země nejen o veškerý hmotný majetek svůj, hlavně ale o koňstvo, všechn dobytek a drůbež od hladového žoldáctva připraveno bylo. Neméně trpělo v postižených krajích neustálými pochody vojsk všecko osení na polích, tak že mnohde po kolik let nemohlo na zdeptaných polích ničeho býti sklizeno, a jelikož nebylo zrní k osevu, nemohlo se také osévat, čímž polnosti v celých krajích zůstávaly ladem ležeti. K dovršení všeho neštěstí byla země česká v těch dobách válečných a též v letech po sedmileté válce skoro každoročně neúrodou a živelnými pohromami stíhána, že tím trpěly též kraje, které nebyly bezprostředně válkou dotknuty, a tudíž nouze v celé zemi české všobecnou se stala. Opakoval se tu týž neblahý zjev v Čechách, jako před pěti stoletími za řádění Braniborcův, kdy konečně i zkázonosný hlad se všemi děsnými následky svými do spustošených krajů a měst českých se dostavil. Bohužel měla i tentokrát zubožená vlast česká touto nejkrutější metlou člověčenstva nejděsnějším způsobem navštívena býti, tak že jí zde poznovu na statisíce lidí v obět padlo. Po pět století nebyly úrodné a žirné kraje české stíženy pohromou tak krutou, jako v roce 1770 a ještě ve dvou letech následujících, jakoby katastrofou všeobecnou měla spoustám a zhoubným následkům sedmileté války koruna vstavena býti. Kdežto válka jen asi poloviny země byla se přímo dotkla, zachvátila katastrofa tato veškerou vlast českou, zuřila stejně v rovinách středních Čech jako v pohraničních horách, ve městech i dědinách nejdlehljších, týmž nemilosrdným způsobem je od lidňujíc.

Jak již řečeno, byly v letech šedesátých Čechy následkem stálých dešťů a lijáků i dlouho dodržujících zim skoro každoročně stíženy neúrodou, tak že v četných krajinách ani k osevu potřebného zrní se neskldilo, jinde všude pak obilí jen stěží k výživě obyvatelstva dostačovalo. Tím zdražovaly se všechny druhy obilí vždy více a jelikož válkou ochuzené obyvatelstvo nemělo žádných peněz, nebylo také zač drahé obilí zakupovati, a ne-

měla-li pole neoseta zůstávati, musily sti poddaným ze zásob svých vypo. To se také na větší části panství s hodnou ochotou dalo, ale přes to byl chách dosti kavalírů, kteří z rozmanitých (ponejvíce k vůli sporům o právo h na obce nevražíce, k žádostem a prosbám daných o výpomoc hluchými zůstával množil se nedostatek v zemi každým více, drahota všech životních potřeb i se vzrnáhala, podporována jsouc ještě ným opatřením vlády Vídenské, která zemi české poněkud pomoci, panující ještě zvýšila. Když se totiž na sněvovském i ve veřejnosti vůbec opakovsky na to, že všechny daně a dávky odcházejí za vojskem do jiných zemí, v Čechách již i nedostatek běžné mical se pocítovati, usnesla se vojenská k žádosti stavův českých na tom, že několik pluků vojska do Čech, aby prý na vydržování jich připadající v zen zůstávaly a za hranice české se nevy. Takž bylo neméně než 35.000 mužů i jízdního vojska do Čech vloženo, k chota obsádky ve městech tvořila a j vesnicích se rozložila. Za pravidelný měřů a při obvyklé úrodě polní bylo tření toto na místě bývalo, ale při st úrodě a nedostatku zásob obilních a pomáhala armáda tato celou zemi jen a nouze o potraviny byla ještě větší.

Poněvadž pak podobnou neúrodou v těchto letech stíhány též ostatní země Evropy, zejména Bavorsko a válssáté Sasko, bylo tam od zničných nř vrchností vyváženo z Čech obilí, po tam ještě draze placeno bylo než v zem. Vyvolalo to sice hojné stížnosti lidu krajským úřadům tak ku král. gub v Praze, ale v čele správy zemské stojí purkrabí hrabě Filip Kolovrat, stař než osmdesát let věku čítající, nestál kterak na výši úlohy své a při tom vždy vrchnostem opomíjel toho, aby s poddaných a obcí byly vyšetřeny a co jim odpomoženo. Nejvyšší kanclér čkouský hrabě Rudolf Chotek pak delší doby těžce nemocen, a jelikož jené dvorní kanceláři nikdo jiný se neodvážil, aby vykonávání důležitých ností kancléřských na svá bedra vzal, se také ve dvorní kanceláři česko-ra ve Vídni nic k nápravě poměrů v Č zvláště když, jak Josef II. té doby v

níku“ svém výslovně si stěžoval, od král. gubernium v Praze a od ostatních místodržitelství nic nebylo se lze dovědět, jak to vlastně v zemích dopadá.

Takž spojovalo se vše k tomu, že nebezpečí v Čechách vždy hrozivěji rostlo a že činnost zemských i státních úřadů, které nejrychleji měly zakročovati, takřka úplně ochromena byla. Touto nedbou na povolaných místech lze si vysvětliti, kterak děsný stav věcí v Čechách a ve velké části Moravy mohl tak netušené míry dosáhnouti, neboť jen nejrychlejšími a nejprůběžnějšími opatřeními mohlo se skouposti přírody a živelním pohromám aspoň poněkud čeliti. Takž ale nedělo se od úřadů pranic k zažehnutí neblahých účinků této nepřízné přírody, která každým rokem nemilosrdnějším se stávala.

Již v letech 1766 a 1767 byla sklizeň obilnin a píce pro neustálé deště hluboko pod mírou prostřední a přes to musila se největší část sklizně pro nově zřízené vojenské zásobárny odváděti, tak že domácí zásoby velice skrovné byly. V míře zvýšené opakovalo se to v letech 1768 a 1769, kdy již také do ciziny mnoho obilí vyváženo bylo, aniž by se strany úřadů bylo proti tomu nějak zakročeno bývalo. V zimě na rok 1770 napadlo v Čechách veliké množství sněhu a ještě na jaře pozdní sněhy se dostavovaly. Tím bylo obilí zimní veskrz vymoreno a co bylo na jaře znovu zaseto, zrostlo deštivým počasím již na poli, tak že sotva vyseté zrno sklizeno bylo. Tím byla ve veškeré zemi sklizeň roku 1770 z největší části zmařena a nedostatek potravy počal se již na podzim toho roku nejcitelnějším způsobem jeviti. Na trhy ve městech nebylo žádného obilí dováženo a takž i lid ve městech strádal těmito následky neúrody. Jež nyní v celé zemi krutě byly pocítovány. Všeobecný tento nárek z Čech zaznívající musil konečně i ve Vídni slyšen býti, a upozornil zároveň vládu na nedostatky správy zemské, která proti zažehnutí kalamity této dosud nic nebyla podnikla. Příčina nedbalosti této byla ve Vídni záhy seznána a takž vyslán již v únoru r. 1771 tajný rada při česko-rakouské dvorní kanceláři svob. pán František Karel Kressl jakožto splnomocněný komisař vládní do Prahy, aby předsevzal vše, co nejv. purkrabí hrabě Kolovrat dosud byl opominul. Především vydán zákaz vyvážeti obilí z Čech do ciziny, což za krátko také na všechny rakouské země rozšířeno bylo. Dále odvolána z Čech zase největší část vojska zde ležícího a konečně

postaráno se o dovážení obilí z Uher do Čech, za kterýmž účelem Marie Teresie v červenci 1771 milion zlatých věnovala, načež o tři měsíce později sumu tuto zdvojnásobila. Z peněz těchto bylo především zakupováno obilí k setí, aby pole na rok 1772 neoseta nezůstala, a také sněm stavovský povolil k témuž účelu milion zlatých. Konečně vydáno nařízení, kterým se měly ceny obilí upravit a sice nemělo žito býti prodáváno draže než za 4 zl. neb nejvýš za 4 zl. 30 kr. a kdo by je draže prodával, tomu mělo mocí vzato a za tuto cenu zapláceno býti.

Avšak tím vším nebylo odpomoženo okamžité nouzi, neboť žaludek vyhladovělého lidu chtěl každého dne nasycen býti, a pro tuto denní potřebu se v zemi jen málo obilí a to ještě velmi drahého nalezalo. Na začátku roku 1771 byla drahota obilnin již tak veliká, že se za ně platilo pětkrát více než v letech úrodných. Proto lidé chudí, nemohouce si tak drahé obilí kupovati, svářeli trávu, jen aby hlad ukojili, jiní zase z mlýnského prachu chléb si pekli, v horách pak řezanku v kamnech sušili a pak ji na prach rozemleli, aby z ní chléb upéci mohli. Z hladu naučili se tu konečně lidé v Čechách i brambory jísti, kteréžto hlízy byly dosud i u nejchudších lidí v největší ošklivosti, ač již po několik desítek let byl lid k požívání jich nabádán. Teprv hlad přinutil venkovany, kteří brambory do těch dob ani vepřům dávati nechtěli, že počali péci a vařiti nenáviděné hlízy cizozemské, jež Prusové či Braniboři do Čech přinášeli, pročež jich zde „Branibory“ a z toho skomoleně „brambory“ nazýváno. Od těch časův se brambory v Čechách vždy více šířily, až pak ke konci předešlého století, zvláště když se lepší druhy jich ze semene pěstovati počaly, staly se všeobecnou potravou nejen selského, ale i městského lidu.

Leč mělo přijíti ještě hůře. V zimě na rok 1771 napadlo zase množství sněhu jako roku předcházejícího, kterýžto sníh do polovice března sice na dobro slezl, avšak již na květnou neděli dne 24. března a v dnech následujících napadlo v celých Čechách opět tolik sněhu, že cesty musily se prohazovati. K tomu uhodila taková zima, že ptactvo zmrzlé s povětří padalo, ano i mnoho lidí pomrzlo. Zima tato trvala až do 1. května, což mělo za následek, že všechno zimní osení na polích vymrzlo a jarní setí, kde k němu vůbec zrní měli, teprva ve květnu počítati mohlo. Tím zhoršily se vyhlídky na budoucí sklizeň, že ceny

obilní vystoupily ve květnu 1771 u pšenice na 7 zl. 14 kr., u žita na 6 zl. 30 kr., u ječmene na 7 zl. 14 kr., tedy dvoj- a trojnásob výše než na začátku roku. Oves platil 3 zl., hrách 7 zl. 45 kr., proso 8 zl., což vše byly ceny před tím v Čechách neslýchané, při čemž uvážiti sluší, že cena tehdejších peněz byla pětkrát větší než dnes.

Když jarní setí, s největšími obětmi vrchností i poddaných provedené, ve květnu skončeno bylo, těšil se lid, že aspoň nyní lepší sklizni odměněn bude, tu však počalo dne 3. června pršet a plných pět neděl opakovaly se den co den prudké lijáky, tak že v celých Čechách pole pod vodou stála a sta měst a tisíců dědin povodněmi stíženo bylo. „Na mnoha místech,“ jak kronika města Liberce vypravuje, „ssedaly se neustálými dešti těmito vrchy a odplavaly, obilí na polích bylo i s prstí odneseno a kde co ještě zbylo, bylo od nesmírného množství plžů zničeno.“ Totéž se opakovalo též na všech jiných stranách země a celá sklizeň roku 1771, na kterou bylo obyvatelstvo Čech jedinou nadějí skládalo, byla do posledního zrna zničena. Nyní dostupovaly ceny obilnin výše přímo závratné, neboť pšenice a žito platily se za 10, 12, ano i za 16 zl., ječmen za 7 i 10 zl., oves za 7 zl.; korec hrachu stál 14 zl., čočky 12 zl., vikve 11 zl., jáhel 16 zl.; v pohraničních krajinách horských pak byly ceny tyto ještě mnohem vyšší.

Po nezdařené takto sklizni, kdy stodoly vrchností i poddaných úplně prázdné stály a ve mlýnech ničeho mlýti nebylo, nastal již dokona všeobecný hlad v zemi, neboť zásoby obilí z Uher do Čech přivážené a obyvatelstvu rozdělované byly vždy v několika dnech stráveny a lid musil k nejnepřirozenějším prostředkům sáhati, jen aby hladu nepomřel. Tu mlely se i žaludy a slupky z řepy na mouku, požívány košťály a rozličné trávy, aby hlad byl zahnán; o zdechlíny ovcí, na něž byl tehdáž v celé zemi mor přišel, sváděny pravé boje a kde pohodní zdechlíny tyto ze zdravotních ohledů do řek a potoků házeti musili, lovil je lid, kdekoli se v kořání zachytily, a hlta maso jejich jako pravou lahůdku. Kůra se stromů byla seškrabována a ve vodě v polévku svářena, ano i pouhá prst takovýmto způsobem připravována, jen aby si hladem zmírající lidé žaludek něčím naplniti mohli. Jinde pařili kopřivy a pýřavku, jedli kořínky a cévnaté rostliny — slovem požívány věci, jakých by se jindy ani němé tváři nebylo dá-

valo, ba šťastným pokládal se každý, kdo zdechlíny hladem posílých psů a koček zmocniti se mohl. V davech hrnulo se vyhladovělé obyvatelstvo vesnické do měst, aby si žebrotou ke skývě chleba pomohlo,* a zvláště v Praze hemžily se všechny ulice takovými žebráky; leč i zde panovala v obyvatelstvu bída nezměrná, tak že cizí žebráci v ulicích hladem zmírali, a také mnoho jich zde hladem zemřelo, ač šlechta v Praze sídlící denně přes šest set těchto ubožáků vyživovala a jistý bohatý žid pražský sto měric žita a patnáct měric mouky mezi ně rozdělil.

Takž zmáhala se bída každým dnem víc a více, neboť přivážení obilí z Rakous a z Uher dalo se při tehdejších bídnych a nedostatečných cestách velmi zdlouhavě, domácí zásoby byly pak dokona vyčerpány. Hlad stal se obecným a k tomu přidružil se již záhy v létě roku 1771 mor, který při požívání škodných a nepřirozených krmí s jistotou očekávan býti mohl. Strašný tento host počal hladem zmořené lidi zachvacovati v červnu 1771 a zmáhal se po veškeré zemi tak rychle, že lidé jako mouchy padali a nebylo dosti rukou, aby mrtvoly jejich pohřbívaly. Tím byla katastrofa dovršena a celá země u zoufalství uvedena. To pohnulo Josefa II., který byl se, jak později ještě vyprávěti budeme, po smrti otce svého císaře Františka I. roku 1765 císařem římsko-německým a spoluvládcem Marie Teresie v zemích rakouských stal, k lidumilnému úmyslu, že osobně odeběře se do zemí hladem zachvácených, aby prostředky k vydatné a vytrvalé odpomoci naznačiti mohl. V listu svém ode dne 25. září 1771 k bratrovi svému Leopoldovi stěžoval si na to, že se přes všecko naléhání jeho pro země české nic neděje, a když prý císařovně v té věci řadu návrhů podal, byla teprve po desíti dnech státní rada svolána, ale i ta prý zase nic nevyřídila. Přes všechny obavy císařovny, která se o zdraví ba i život syna svého strchovala, pojedleli do zamořených Čech, opustil císař Josef dne 1. října Vídeň a přibyl ještě téhož dne do Brna, kde po dva dni s hodnosty zemskými porady o prostředcích k odpomožení všeobecné nouzi konal. Dne 4. října přibyl do Olomouce a o den později do Opavy ve Slezsku, kdež ještě dě-

*) V kronice obce Maffersdorfu u Liberce jest zaznamenáno, že té doby napočteno v jednom domě za den 800 žebráků! Za kus chleba byla dána věc nejvzácnější; jistý rolník v horách dal celé své hospodářství za bochník chleba a za půl měrice ovsa.

snější zprávy o stavu věcí než na Moravě obdržel. Nařídil zde jako v Brně, aby mu byla podána zpráva o tom, zda tyto truchlé poměry nejsou zaviněny jen neúrodou, nébrž také soustavou vládní a jinými okolnostmi, obrátil se do Čech, kde na okružní cestě své ještě horší stupeň zla seznal.

Navštívil na cestě této města Hradec Králové, Pardubice, Trutnov, Litoměřice, Chomutov, Zatec, Plzeň, Klatovy, Písek, Tábor a četná jiná města a obce, kdež všude slyšel nářky nejtrpčí a to nejen na nouzi a hlad, neúrodou vzniklý, nébrž také na utiskování poddaného obyvatelstva se strany vrchností. Po tři neděle ztrávil císař na cestách těchto, a přibyv dne 24. října do Prahy, zaslal odtud již po dvou dnech císařovně obšírnou zprávu s návrhy, jak by se krutým poměrům v Čechách odpomoci mohlo. Především mělo zůstatí při zákazu vyvážeti obilí ze země, k vůli čemuž i vojenský kordon na hranicích rozestaven býti měl; z Uher a z Banátu mělo se co největší množství obilí do Čech, Moravy a Slezska dovážeti a dovoz tento všeho cla a mýta zbaven býti i vojenské povozy při něm vypomáhati. Za dalšího pobytu svého v Praze, kde až do 10. listopadu meškal, nařídil všem povozníkům a nájemným vozkům, jezdit do Uher pro obilí a kdo se zdráhal, byl pokutou stížen. Dále navrhoval císařovně též změny v zemské správě, ve zřízení krajských úřadů a správě duchovenské, pro níž dvě nová biskupství v Plzni a Budějovicích zřízena býti měla, hlavně ale naléhal na upravení poměrů poddanských a robotních, které byl na cestách svých v nejděsnějším stavu jejich seznal. Z Prahy vrátil se přes Votice, Tábor, Budějovice a Linec do Vídně, kde však pouze s návrhy jeho na odpomožení nouzi souhlaseno, v následku čehož vydán dne 7. ledna 1772 patent, kterým se na vyvážení obilí ze země nejtěžší tresty ustanovovaly a každému se dovoľovalo chléb péci a prodávati. Všecky ostatní navržené reformy však době pozdější zůstaveny byly. Toliko nejv. purkrabí hrabě Kolovrat byl donucen úřadu svého se vzdáti a povolán v čelo gubernia českého kníže Karel Egon Fürstenberg, na místě nejv. kancléře hraběte Chotka pak hrabě Hatzfeldt, který ale již dne 30. listopadu 1771 hrabětem Blümegenem z Moravy nahrazen byl.

Netušeně hrozné byly poměry, jaké císař Josef na této cestě své po Čechách očitě seznal, neboť všude spatřoval jen hladem zmořený lid, jenž v núzné hadry oděn jsa ko-

stlivcům se podobal a tím nejvyšší soustrast císařovu vzbuzoval. Hned v první vesnici české počal lidu rozdávatí podpory peněžité, což se po celé cestě v dědinách i ve městech opakovalo, tak že císař na třínedělní cestě své po Čechách plných 50.000 dukátů ze své soukromé pokladnice rozdal, kdežto na Moravě byl 60.000 zl. mezi núzný lid rozdělití dal. Z Hradce Králové dal nařízení, aby ze zásobáren vojenských byly veškeré zásoby obilí lidem rozdány a tolikéž musily též vrchnosti a kláštery své špýchary vyprázdniti. V Praze navštívil nemocnici, kde několik set hladem zmořených lidí leželo, jež všechny penězi a šatstvem poděliti dal, nemocnici pak značnou sumu věnoval a roční důchody její o 24.000 zl. rozmnožil. Ubohým tkalcům v Krkonoších dal rozdati všecko plátno, které v přádelnách a továrnách bylo lze zakoupiti, aby je tkalci zase speněžiti a potravu si nakoupiti mohli. Totéž se opakovalo v Rudohoří, kterážto horská krajina hladem a morem zvláště krutě byla stížena. Slovem nebylo města a obce, kterými se císař na cestě své ubíral, kde by nebyl peněžité podpory k ulevení bídy zanechal*) a proto získal si jako lidumil a dobrodinec oné všeobecné lásky v lidu, která jej po celý život jeho provázela a pověst jeho na dlouhé doby zejména v lidu selském takřka posvátnou učinila.

Ale i přes tuto vydatnou pomoc císařovu nebyl hlad a mor v Čechách zažehnán, neboť všecko udílení peněz a potravin stačilo vždy jen na krátkou dobu a vždy poznovu dostavoval se zase nedostatek všech potřeb životních, jelikož všechny podmínky vlastní pomoci scházely. Během zimy na rok 1772 stal se hlad opět všeobecným a poznovu musil lid sáhati k nepřirozeným potravinám, čímž i morní nemoci se opět zmáhaly a úmrtnost nebyvalého stupně dostupila. Od června 1771 do června 1772 zhynulo dle úředních výkazů v Čechách na mor neméně než 250.000 lidí (z toho v kraji Hradeckém 32.960 a v Boleslavském přes 18.000 osob), a jelikož tehdaž království České pouze pŭltřetího milionu obyvatelů čítalo, vidno z toho, že každý desátý člověk na mor zemřel. Na silnicích a v lesích, kde ubožáci kořínky hledali, leželo množství mrtvol, jak

*) Z nesčetných příkladů štědrosti císařovy buďtež uvedeny jen tyto: V Mnichově Hradišti zanechal císař faráři 50 dukátů k rozdělení mezi chudé; v Mimoní a ve Vartemberku dal chudým po 200 zl., ve Světlé a ve Svěbořicích po 100 zl., ve Vrchlabí dostali chudí od něho 100 dukátů, v Litoměřicích 50 dukátů atd.

o tom svědčí zápis Dokesského faráře Jana Prokopa Lutny ve farní knize tamní, jenž zní: „Sám jsem množství těchto v lesích nalezených pochoval.“ Ve farnosti Dokesské za ten rok morem přes 1200 osob zemřelo a podobný poměr též ve všech ostatních obcích panoval.

Srdcelomné jsou zápisy v obecních a farních kronikách o řádění tohoto hladomoru v Čechách, jež překonalo ještě zhoubné účinky moru z let 1680 a 1713. Kdekoli morová nákaza v domě se objevila, zachvátila povlovně veškeré obyvatelstvo tamní a poněvadž takový dům ze strachu před nákazou byl od každého míjen, byli onemocnění beze všeliké pomoci sami sobě zůstaveni. Milosrdní sousedé donášeli jim sice tu a tam potraviny před dům, kde je státi nechali, volajíce do vnitř, aby jeden z nemocných, který ještě choditi mohl, si je odnesl, ale mnohde ani to se diti nemohlo a morem napadení zmírali, aniž by jim byl kdo z lidí přispěl. Často musili v domě pozůstaté dívky mrtvoly svých zemřelých rodičů samy před dům vyvleci, odkud je teprv nosiči odnesli. Větším dílem nemohly mrtvoly ani do rakví vloženy býti, nébrž byly jen do slámy zabaleny a tak na káře neb na trakaři na hřbitov odvezeny. Mnoho lidí bylo pohřbeno, aniž by se bylo jméno jejich zvědělo; do matriky byl jednoduše „člověk“ jako zemřelý zapsán. Hrobníci nestačili ani vzdáleně k tomu, aby pro každého morem zachváceného zvláštní hrob kopali; proto vykopány na hřbitovech velké „šachty“, do nichž mrtvoly na sebe kladeny, načez je vápnem a prstí zasypali.

Děsné tyto poměry trvaly až hluboko do léta roku 1772, kdy konečně pravidelnější poměry povětrnostní v Čechách zavládly a sklizeň obilní vydatnější byla, než ve všech pěti letech předcházejících. Poněvadž se také hojně ovoce urodilo, byla tím konečně nedostatku a hladu přítrž učiněna a též morová nákaza počala se poznenáhla ztráceti, až pak s počátkem podzimu úplna pominula. Tím zakončena doba jednoho z nejkrutějších utrpení obyvatelstva v Čechách, na níž ještě po mnohá desetiletí v lidu českém s bolestí bylo spomínáno, neboť nebylo rodiny, která by za katastrofy této nebyla ztráty na členech svých utrpěla. Rovněž veliké ztráty byly na dobytku a koňstvu, které za času hladu bylo vesměs poraženo, aby za potravu sloužilo; neméně padla všechna drůbež a havěť, tak že statky a chalupy byly zcela prázny a žádný hlas domácího zvířectva se v nich neozýval. Tu vy-

pomáháno rolnictvu půjčkami, aby si mohlo zrní k výsevu a drůbež i dobytek znovu zakoupovati, dále slevena sedlákům daň 9 zl. z každého lánu, tak že místo 66 zl. přišť 57 zl. roční daně platili. A když také roku 1773 hojná žeň se urodila, byly konečně všechny zlé následky hladu a moru překonány a země mohla se zase z úpadku svého zotavovati. Ale teprva roku 1778 dostoupil počet obyvatelstva v Čechách zase té výše jako roku 1771.

Josef II. jako císař a spoluvládce.

Že vláda Marie Teresie tak dlouho prodlévala nahražovati škody válečné v Čechách a na Moravě, jakož vůbec odčiňovati zhoubné následky sedmileté války v obou těch zemích, mělo vedle prázdných pokladnic státních svoji příčinu též v té okolnosti, že hned po skončení války zabývaly vládu Vídenskou zcela jinaké starosti, než aby především na zvelebení spustošených zemí koruny české pamtovála. V první řadě byla tu starost o zvolení nejstaršího syna Marie Teresie a císaře Františka I. Josefa ještě za živobytí otcova na císařský trůn římsko-německý. Starost ministrův císařovniných v té věci byla tak veliká, že neuplynul ještě ani měsíc od podepsání míru Hubertsburského, a již kancléř hrabě Kounic, za krátko na to do stavu knížecího povýšený, císařovně na pamět uváděl, kterak prý je třeba, aby záležitost zvolení římského krále v proud uvedena byla. V prvním zvláštním článku míru Hubertsburského bylo ujednáno, že král Fridrich dá při volbě římského krále hlas svůj arcivévodovi Josefovi, a také většina kurfiřtů slíbila pro téhož hlasovati; nebylo tudíž třeba nějaké oposice se obáhati. Leč skoro všichni kurfiřti chtěli za svůj hlas dosíci rozličných výhod a to buď na území neb na hotových penězích, pročež to trvalo po celý rok, než příslušné diplomatické vyjednávání ke konci přivedeno bylo.

Marie Teresie vzpírala se totiž z příčin snadno pochopitelných všem požadavkům kurfiřtův a když choť její císař František na měsíc leden 1764 svolal do Frankfurtu sjezd kurfiřtský, uložila zástupcům českého hlasu kurfiřtského, aby se všem zjištěným snahám jednotlivých kurfiřtů co nejrozhodněji opřeli. Charakteristické pro vládu Marie Teresie jest, že zástupcem českého hlasu kurfiřtského tehdyž nebyl, jako tomu dosud bývalo, ustanoven žádný z velmožů českých, nébrž uherský magnát kníže

Mikuláš Esterházy, druhým zástupcem pak hrabě Pergen a třetím baron Borié, oba byrokraté němečtí. I v tom možno viděti kyselost Marie Teresie proti šlechtě české, která přece provinění své z roku 1741 přijetím recessu z roku 1748 a nesčetnými jinými obětmi a loyálními projevy byla více než odčinila. Ale zástupci tito, byť i nebyli příslušníky království Českého, jehož hlas kurfiřtský reprezentovali, počínali si aspoň tak obratně ve smyslu císařovně, že se nemusila k žádným hmotným obětem kurfiřtům zavázati, a že také volební kapitulace byla tatáž, jako při volbě císaře Františka I., ač někteří z kurfiřtův i tehdáž moc císařovu ještě více obmeziti se snažili.

Dne 12. března 1764 nastoupil císař František s oběma nejstaršími syny a s okázalým průvodem z Vídně cestu do Frankfurtu, kde arcivévoda Josef byl dne 27. března jednohlasně za krále římského zvolen. Byl však tehdáž velice sklíčen smrtí své choti arcivévodkyně Isabelly Parmánské, která mu byla dne 27. listopadu 1763 smrtí na neštovice odervána, a ani slavná korunovace na krále římského, dne 3. dubna konaná, nedovedla truchlou jeho mysl povznesti. Marie Teresie však dle ženské povahy své usilovala o opětnou ženitbu jeho a vyhledla mu za nevěstu princeznu Kunhutu Saskou, se kterou se měl Josef v lázenském městě Teplici v Čechách setkati. Za záminku ke schůzi této sloužila předstíraná touha krále římského, seznati bojiště sedmileté války v Čechách, kdežto o princezně řečeno, že navštíví bratra svého, jenž v lázních Teplických meškal. Provázen jsa bratrem svým arcivévodou Leopoldem, který chtěl před odjezdem svým do Toskánska též zemi českou seznati, nastoupil Josef dne 6. října 1764 z letohrádku Schönbrunn u Vídně cestu do Prahy, kamž dne 8. října přibyl. Byl to první vjezd krále římského Josefa II. do hlavního města království Českého, a ač císařovna byla všeliké okázalé slavnosti vítací a zejména střelení z děl odmítla, byl syn její v královské Praze nadšeně vítán. „Všecky ulice a domy,“ píše současná zpráva, u dvorního knihtiskaře J. Clauserna v Praze vydaná, „počínajíc od Nové brány, kterou se slavný vjezd dál, až ku královskému hradu byly nesčetnými davy lidstva všeho stavu naplněny; každý byl unesen vlídností, laskavostí a dobrotvostí Jejich král. Výsostí, jímž se všechno obyvatelstvo v nadšení svým přímo obdivovalo.“

V král. hradě na Hradčanech, kdež vítal jej kníže-arcibiskup hrabě Antonín Přichovský s kapitolou Svatovítskou a s nejvyššími důstojníky zemskými, přijímal Josef II. večer téhož dne hodnosty zemské i městské, načež druhého dne v úterý 9. října vyjel si s bratrem svým arcivévodou Leopoldem nejdřív za Strahovskou bránu, aby shledl místa, odkud byli Prusové při obležení Prahy roku 1757 takovou spoustu na Hradčany chrlili; dále navštívil též oboru Hvězdu, kde bylo rakouské vojsko ustupujícím Prusům porážku připravilo, a konečně odebral se i ku Štěrboholům, kde byla 6. května 1757 nešťastná bitva s Prusy svedena, v níž pruský maršál hrabě Schwerin padl. Druhého dne na to ve středu dne 10. října ráno odjel král s arcivévodou z Prahy do Teplice, kdež byl guberniální rada hrabě Karel Clary nákladné přípravy k uvítání a pohostění jich vykonal. Vítání vznešených hostů bylo tamže velice slavné, ozbrojení měšťané a havíři tvořili špalír až ku slávobráně pod zámkem, která znakem českého lva ozdobena byla. Večer bylo ve městě uspořádáno skvělé osvětlení, mezi nímž Josef svou návštěvu u kurfiřtské rodiny saské učinil. Totéž se opakovalo i druhého dne, jenž skvělým plesem skončil, ale již dne 12. října ráno spěchal Josef s bratrem svým zase do Prahy zpět, na kteréžto cestě též bojiště u Lovosic navštívil.

Přestárlá a suchá princezna Kunhuta byla naň tak špatný dojem učinila, že o nějakém sňatku mezi nimi řeči býti nemohlo. Josef opustil Teplici, aniž by byl kurfiřtské rodině jediným slovem o pravém účelu cesty své se zmínil, a z Prahy psal císařovně, že princezna jest snad cnostná a rozumná, ale také beze všech tělesných vнад. V Praze zdržel se Josef již jen přes následující noc a druhého jitra odjel přes Jihlavu do Vídně zpět, kdežto bratr jeho arcivévoda Leopold až do 18. října v Praze prodlel a pak přes Brandýs a Poděbrady zpáteční cestu do Vídně nastoupil. Také ke druhé vyhlédnuté nevěstě, princezně Josefě Bavorské, necítil mladý král od počátku žádné náklonnosti, přece ji ale ku přání matky své pojal za choť, jen že mu tatáž již po třech letech (28. května 1767) také na neštovice zemřela. Od té doby Josef II. v žádný sňatek již nevešel a když se bratrovi jeho Leopoldu jakožto velkovévodovi Toskánskému prvorozený princ narodil, prohlásil téhož za nástupce trůnu svého.

V nerovně hlubší smutek byla císařská

rodina Habsburská uvržena již roku 1765 náhlým úmrtím císaře Františka I., který k největšímu žalu choti své císařovny Marie Teresie dne 18. července téhož roku v cis. hradě v Inšpruku život svůj dokonat. Bylť se císařský dvůr v červenci řečeného roku odebral z Vídně do hlavního města tyrolského, aby tam slavil sňatek arcivévody Leopolda s infantkou Marií Louisou, druhorozenou dcerou španělského krále Karla III. Dne 15. července přibyl dvůr do Inšpruku, kde si však císař, v poslední době již několikrát ochuravělý, na stísněnost prsou a návaly krve do hlavy stěžoval. Dne 18. července byl při tabuli zamlklý, večer ale šel přece do divadla, kde několikrát z lóže ven vyšel, jakoby se z nevolnosti své probrati chtěl, načež po skončeném balletu odebral se do komnat arcivévody Leopolda, aby s ním šel k večerní tabuli u císařovny. Král Josef jej následoval a tu spatřil v chodbě, kterak se otec jeho pojednou nejbližších dveří chytá a k zemi potácí. Zachytil jej v náruči a s pomocí hraběte Salma odnesl jej na lože ve vedlejší komnatě, odkud dal co nejrychleji tělesního lékaře císařského van Swietena přivolati, ale než ten se dostavil, byl císař František I. mrtvolou. Bylať jej srdeční mrtvice ranila.

Císařovna Marie Teresie byla náhlou smrtí milovaného chotě svého všecha zdrcena, po dlouhou dobu žila zcela odloučeně od světa a do smrti neodložila více oděvu smutečního, aniž od té doby nějakých klenotův nosila. Hned po návratu svém do Vídně (dne 18. srpna 1765) jmenovala Josefa, který se stal nyní císařem římsko-německým, velmistrem řádu Marie Teresie a řádu sv. Štěpána, jakož i svým spoluvládcem, ačkoli tím ničeho „své vládě nad nerozdílnými rakouskými státy nezadávala.“ Císař Josef oddal se od prvního dne horlivě své úloze vladařské, pracoval po větší část dne o státních záležitostech, což se mnohdy až hluboko do noci protáhlo; obyvatelstvu zemí rakouských pak se zavděčil tím, že po otci zděděné obligace v ceně 22 milionů zlatých, jež od jednotlivých zemí splaceny býti měly, plamenům odevzdal a tím poplatníky této obrovské dlužní sumy zbavil. Vídeňany pak zavázal si tím, že jim uzavřenou dosud císařskou oboru v Prateru k veřejné návštěvě otevřel. Sníživ úroky větší části státního dluhu se šesti na čtyři ze sta, ušetřil tím státu ročně 870.000 zlatých, a také reformy jeho v oboru vojenském, jež mu císařovna nyní úplně odevzdala, měly, ač po

válce armáda o značnou část pluků zmenšena byla, za následek, že se branná síla říše valně povznese. Mezi jiným dal Josef II. poříditi spolehlivé mapy Čech, Moravy a Slezska, načež později také mapy ostatních zemí k účelům vojenským vypracovány býti měly.

Hlavní péči obracel však v souhlasu s císařovnou Marií Teresií na opevnění království Českého proti Prusku, v jehož trvalé přátelství císařovna ani po uzavřeném míru nevěřila. Především obráceno zření ku městu Králové Hradci, které bylo, jak vyliceno, při vojenských operacích rakouské armády za sedmileté války tak důležitou úlohu hrálo. Město toto mělo nyní na dobro v silnou pevnost upraveno býti a také se s příslušnými pracemi bez prodlení započalo. Již dne 31. ledna 1766 přibyli do Hradce měřiči, kteří pod vedením podplukovníka Pavlovského všechno okolí města vyměřovali a obyvatelstvu předměstskému nová místa k usazení vykárali, kde Nový Hradec založen jest. Dne 8. května přijel do Hradce generál Harsch, pod jehož návodem první bašty okolo města zakládány a to neobyčejně rychle, aby císař, jenž v červnu do Hradce očekáván byl, již celý obraz nové pevnosti shlednouti mohl. Bylť se císař zpočátku června toho roku odebral z Vídně na cestu do Čech, kde hranice zemské proti Bavorsku prohlížel a pak u Týna nad Vltavou tamní dělostřelecký tábor navštívil, aby v krajině oné místa válečných běhů z r. 1744 seznal.

Po čtyři dni sledoval zde s velkým zájmem cvičení dělostřelecká, jež reformátor rakouského dělostřelectva kníže Václav Liechtenstein řídil, načež večer dne 13. června opustil Týn a bral se přes Písek do Plzně a do Chebu. Přes Teplici odjel pak do Perna, kde si prohlédl tábor, v němž roku 1756 saské vojsko od Prusů obklíčeno bylo. Dne 24. června přibyl do Drážďan, kde se dva dni zdržel a pak i Torgavu navštívil. V Sasku shlednuv též bojiště u Hochkirchu, kde byl maršál Daun tak skvělého vítězství nad Prusy dosáhl, a bojiště u Freibergu, kdež starý sedlák byl císaři průvodcím, vyhledal dne 29. června též osadu českomoravských Bratří v Ochranově, kde si školy, společenské závody i dílny a kostel prohlédl a velmi podrobně na církevní zřízení Bratří se vyptával. Přenocovav v Ochranově, kde na obyvatelstvo nesmazatelný dojem učinil, odebral se druhého dne přes Žitavu zpět do Čech, kde nejdříve ve městě Hrádku zastavil a pak v Liberci a v Jablonci od obyvatelstva s velikou počtou vítán byl.

Totéž se opětovalo ve Vrchlabí, kde na děkanství nocoval, odpočívaje k žádosti své na pouhé slámě, prostěradlem postřené. Dne 4. července přibyl s generály Lacym a Laudonem v největším dešti všecek unaven do Hradce Králové, kdež v příbytku generála Harsche sestoupiv, celý převleci se musil. Jelikož velikými dešti vše, co k nové pevnosti založeno neb

vytýčeno bylo, voda zatopila, nemohl tu ničeho popatřit a odjel v kočáře na Opočno, odkud pak na cestu po Krkonoších a po Kladském pohoří se vydal, kde všude stopy pruských vpádů za války sedmileté vyhledával. Nedaleko města Žamberka vystoupil na vrch Sněžník, odkud část hrabství Kladského přehledl.

„Jako Mojžíš,“ psal tehdaž Josef své matce, „zřel jsem zaslíbenou zemi, aniž bych byl do ní vejít mohl.“ Podél hranic slezských dostal se až ke průmysku Jablunkovskému, načež se přes Olomouc a Brno dne 20. července do Vídně vrátil.

Okružní tato cesta císařova měla veskrz vojenské účele, neboť Josef II. chtěl celé hranice českých zemí proti Bavorsku, Sasku a Prusku osobně seznati, pročež jej na cestě této nejpřednější jeho

generálové provázeli a krajiny ony v ohledu vojenském s ním studovali. Doplnkem studií těchto měly býti velké vojenské

manévry, které téhož roku po žních v krajině mezi Čáslavou, Německým

Brodem a Jihlavou u přítomnosti císařovy pořádány býti měly. Ku konci srpna shromáždilo se v krajině té 38.000 mužů vojska všeho druhu zbraně, které po tři neděle vojenská cvičení provádělo.

Dne 4. září přibyl císař do Jihlavy, kde byl po tři dni cvičení vojska přítomen, načež se dne 7. září

odebral do Německého Brodu, aby převzal velení nad tamním sborem, kdežto sboru moravskému generál Laudon velel, napodobuje vpád Fridricha II. od Olomouce do Čech. Po deset dní trvaly manévry tyto, načež císař dne 17. září tábor u Německého Brodu opu-



Císařovna Marie Teresie v pozdějším věku.

stil a navštívil v Kladrubech hřebčinec, dne 18. září opět do Králové Hradce přibyl.

Zde meškali již francouzští inženýři vojenští, které si byl císař od krále Ludvíka XV. k založení velké pevnosti Hradecké vyžádal; ti vyložili mu však, že Králové Hradec jest příliš stísněné město, které nemá dostatečných kasemat a klenutých místností, kde by velká skladiště neb celý park dělostřelecký bezpečně uschovány býti mohly. Proto prý Hradec při útočném postupu nikdy mnoho užitku nepřinese a v případě obležení pro skrovnou obsádku dlouho se neudrží. Proto navrhovali císaři, aby byla založena zcela nová pevnost, která by všem požadavkům moderního válečnictví vyhovovala, a sice severně od Hradce Králové, kde se nedaleko města Jaroměře dědina Ples na Labi a Metuji rozkládala. Císař souhlasil ihned s plánem tímto a druhého dne po svém příjezdu do Hradce vyjel si do Plesu, aby krajinu tamní obhlédnul. Seznav, že jest ku zřízení pevnosti velmi příhodná, bez prodlení nařídil práce vyměřovací, které sice rychle provedeny byly, ale trvalo to několik let, než se ke skutečné stavbě nové pevnosti přikročilo. Obávali se ve Vídni, aby Fridrich II. z opevňování tohoto nevzal si příčinu k nové válce proti Marii Teresii, ale císař Josef neustoupil od provedení úmyslu svého a kázav kol Plesu stavěti aspoň reduty prozatímní, přibyl roku 1768 i 1769 opět do Hradce Králové, aby postup prací pevnostních u Plesu seznal, které do roku 1774 provedeny byvše, při pozdější válce s Pruskem, tak zvané „bramborové“, přes všechnu prozatímnost svou velmi dobře se osvědčily.

Rovněž obmezován byl Josef II., ač mu Marie Teresie po smrti chotě svého správu všech vojenských záležitostí odevzdala, i v jiných důležitých věcech tohoto oboru se týkajících, z nichž některé i na Čechy se vztahovaly. Tak jmenovala císařovna po smrti maršála Dauna hraběte Lacyho presidentem dvorní rady vojenské, ač Josef pro tento úřad mnohem zasloužilejšího generála Laudona navrhoval. Lacy, řevniv jsa na vavříny, jichž si Laudon v sedmileté válce dobyl, neměl jako president dvorní rady vojenské nic rychlejšího na práci, než aby zrušil úřad generálního inspektora pěchoty, jenž byl Laudonovi po válce propůjčen. Laudon vzdálil se na to v ústraní na svůj statek Bečváry u Kouřimi v Čechách, kde v nečinnosti trávil, že byl v listopadu 1769 vojenským velitelem na

Moravě jmenován.*) Neméně pánovitě počínal si Lacy proti nejv. kancléři česko-rakouskému hraběti Chotkovi, když vydal v lednu 1769 nové nařízení o vojenské soustavě kan-tonování v Čechách, proti níž hrabě Chotek oprávněné námítky činil. Lacy obviňoval jej u Marie Teresie z toho, že hoví příliš zájmům vrchností v Čechách, ale císařovna dala tehdaž hraběti Chotkovi za pravdu, ačkoli již v následujícím roce musila býti větší část vojska z Čech za příčinou hladu odvolána, jak jsme o tom dříve vypravovali.

Úspěšněji se dařilo Josefovi II. jakožto spoluvládcí v jinakých oborech státní správy, ve kterých reformy své prováděti se jal. Zvláště to byl obor správy církevní a duchovenské, jež si za působistě oprav ve smyslu pokrokovém a osvětářském vyhledl. Sám kloně se k zásadám osvíceného absolutismu, jak byly od počátku XVIII. století na západě Evropy běžny, a stavě na základě roku 1765 vyšlého pověstného spisu Febroniova (biskupa Trevírského Jana z Hontheimu) svrchovanost státu v každém ohledu nad právomocnost církve, přiměl i císařovnu k důraznějšímu vystupování ve směru tomto, jak by toho sama o sobě nebyla učinila. Avšak kancléř Kounic, ode dávna nepřítel jezuitského řádu a nyní též plně oddán zásadám febronianským, byl mu zde vydatným spojencem, jenž u císařovny všechny reformní plány jednak navrhoval, jednak s neoblomnou důsledností je odůvodňoval a pak i ve skutečnosti prováděl. Tak došlo k úplnému zrušení práva asylního v kostelích a klášterích, které byl již císař Karel VI. obmezil a za jehož zrušení byla Marie Teresie již v únoru roku 1764 v Římě marně žádala. Ale nejv. kancléř česko-rakouský hrabě Rudolf Chotek přesvědčil nyní císařovnu, která česká dvorní kancelář již roku 1729 z listin a zákonů dokázala, že se asylní právo ani v božském ani v přirozeném právu nezakládá, nébrž jen v milosti zeměpána původ svůj má a tudíž také od panovníka zase zrušeno býti může. Náhled tento sdílela dvorní kancelář i nyní a když i císařovna jej za správný seznala, bylo právo asylní v zemích rakouských a tudíž i v Če-

*) Pro churavost svoji vzdal se později zase úřadu tohoto a uchýlil se poznovu do Bečvář. Sel-ský odboj roku 1775 znechutil mu další přebývání v Čechách a ohlížel se po kupci statku Bečvářského, jehož ale naleztí nemohl. Marie Teresie uslyševši o tom, koupila statek onen pro dvorní komoru, na-čez se Laudon do Dolních Rakous přesídlil.

a na Moravě přes všecko vzpírání se úplně zrušeno.

ště důležitější a významnější pro obyvo bylo zrušení valného počtu svá- ch dnů, jichž počet byl papež Bene- XIV. ku přání Marie Teresie již roku dvacet čtyři zmenšil. Ale průběhem i tento ústupek za nedostatečný uznán svolána v březnu 1770 zvláštní ko- by se za předsednictví nejv. kancléře Chotka o zrušení dalších svátků radila. uhých poradách bylo usneseno, aby třináct svátků bylo na dny ne- řeloženo neb dokona zrušeno, patnáct však aby dále v platnosti zůstalo. Za lid ku svěcení nedělních a svátečních n přísněji přidržován býti a všecka ve- ráce v těch dnech odpočívati. Podi- zbudilo, že Marie Teresie, která byla dí svého tak zvláštní cititelkou sv. Jo- e i nejstaršímu synovi svému jméno tohoto dala, přece na zrušení zasvěce- vátku jeho stála. V Římě však kladli ýž tuhý odpor jako dalšímu požadavku ny, aby o Velkonocích a o Letnicích i jeden zasvěcený den, a takž Marie od obého opustila, jen aby rychlé zru- tatních svátků umožněno bylo. S ad- roku 1771 zrušení toto také v pla- šlo. *)

líší reforma, která v duchu Josefa II. lére Kounice zahájena byla, týkala se ní počtu řádových duchovních, o počet každým rokem vzrůstal a tím i mnoho dělných sil v jiných oborech nských odnímalo. Dlouho nechtěla Ma- esie přání syna svého v tomto oboru ti, ale když také česko-rakouská dvorní ř příslušné návrhy kancléřovy podpo- vyšlo dne 18. srpna 1770 nařízení, á nikdo před dokonaným 24. rokem ívazné sliby řádové skládati, jinak že představený kláštera, nechť mužského enského, peněžitou pokutou tři tisíc zla- ťzen bude; kdyby pak se přestoupení

zákazu tohoto v některém klášteře opakovati mělo, měl klášter zcela zrušen býti. Teh- dejší papež Klement XIV. žádal sice vlastním listem císařovnu, aby skládání slibů řeholních mohlo již od 18. roku věku počínati, ale přes všecko namáhání papežského vyslance ve Ví- dni Visconti-ho zůstalo při původním ustano- vení, ba bylo rozšířeno ještě tím, že příště v žádném klášteře české provincie řádové ne- smělo býti více mnichů neb jeptišek, než se jich tam roku 1770 čítalo. Výjimka učiněna pouze při řádu jesuitském a piaristickém, po- něvadž vyučováním mládeže státu užitek a prospěch přinášely. Pokud tyto a všecky další reformy v oboru správy církevní zemí českých se týkaly, budeme ve zvláštní stati vypravovati.

Poměry církevní v Čechách a na Moravě.

Druhá polovice vlády císařovny Marie Teresie, započavši s dokončením války sedmi- leté, byla dobou neustálých reform ve všech oborech správy státní, tak že jest jaksi pří- znakem dějin zemí Habsburských, že jen ne- úspěšné války zavdávají podnět k opravám vnitřního zřízení říše, k nimž by bez válek oněch asi nebylo došlo. Zjev tento opakuje se i v době naší, kdy pouze nešťastné války roku 1859 a 1866 příčinu k podobným pře- vratům vnitřním zavdaly. Válka sedmiletá, přes všecky obrovské oběti zemí rakouských na lidech a penězích bez nejmenšího úspěchu skončená, mohla rozhodujícím činitelem obje- viti nedostatky a vady, které tento neúspěch zavinily, ale tytéž spatřovány na stranách a ve věcech jiných, než ve kterých vlastně spo- čívaly. Zásady centralisace a absolutistické moci státu, od roku 1748 ve Vídni tak oblí- bené, zůstávaly i dále v platnosti, obmezování státoprávní samostatnosti zemí koruny české bylo dále prováděno a centralistické vytvá- ření říše i svrchovanost moci státní ve všech oborech za nejvyšší měřítko ustanovena.

Zásady tyto platily za normu také v oboru církevním, v němž nejzřejměji obyvatel- stvu do oka padaly. Lid stavu měšťanského a rolnického, vyloučen jsa z veškerého úča- stenství ve správě zemské a vůbec ze všech záležitostí veřejných, nestaral se následkem tohoto vyhostění svého o běh věcí zemských a politických; za to však dojímal jej tím více vše, co se zřízením církevním souviselo,

Zrušené tyto zasvěcené svátky byli dnové solů Matěje, Filipa a Jakuba, Jakuba st., Bar- to, Matouše, Šimona a Judy, Ondřeje, Tomáše ěvang., pak dnové sv. Vojtěcha, Víta, Jana okopa, Marii Magdaleny, Anny, Vavřince, Martina a Kateřiny, konečně úterý velko- svatodušní. Rovněž zrušeny byly některé oloviční, kdež křesťané měli povinnost, při- ýti mši sv., pak ale práce všeliké konati mohli ny všední.

a v tom ohledu následovala jedna novota za druhou, tak že neustálými reformami těmito v myslích prostého lidu v Čechách a na Moravě valný převrat byl přivoděn. Momentem tímto lze si z velké části vysvětliti, kterak se státi mohlo, že v obou zemích takové množství nekatolíků se objevilo, když ku prohlášení tolerance došlo, dále že v Čechách zmočila se tak velice sekta deistů a Adamitů, a že též velké hnutí v lidu selském roku 1775 nejen z odporu proti poddanství a robotě, ale též z příčin náboženských vznik svůj bralo. Prostý lid vida, že státní moc neustále moc církevní obmezuje a ji v podruží jindy nebývalé uvádí, počal i viru samu v neváznost bráti a s lehkým srdcem k jinověrcům se přidávati.

Proto měl Pražský arcibiskup hrabě Antonín Petr Příchovský z Příchovic, jenž hned po skončení sedmileté války vysoký svůj duchovenský úřad nastoupil, dvojnásob těžké postavení, když se po slavném nastolení svém ve chrámě Svatovítském v Praze dne 12. května 1764 vlády církevní ujal. Se strany absolutistického státu pracováno všemi silami o to, aby se úřady církevní staly podřízenými úřady státními, jak to učení Febroniovo zřejmě hlásalo; se strany lidu pak jevila se vždy více rostoucí lhostejnost k víře, objevoval se vždy větší počet tajných nekatolíků a sekt kacířských, kdežto obmezením missií a odejmutím jich řádu jezuitskému také potřebné poučování lidu ve věcech náboženských utuchlo.

Za takovýchto poměrů byla to pro nového primasa království Českého doba trpkých zkoušek a jest se diviti, že uprostřed víru jejich plná tři desetiletí na stolci Arnošta z Pardubic oseděl. Dočkal se sice hned v prvním roce úřadování svého zadostučinění, že nebezpečný spis Febroniov o právomocnosti církve a státu byl dne 28. února 1764 v Římě odsouzen, tak že jej též v arcidiecezi své dne 20. května 1764 mohl zakázati: ale co to bylo platno, když duch knihy této vanul v nestenčené míře ve vládních kruzích Vídenských, jež se o císaře Josefa II. opírali mohly, a když se nalezlo i dosti biskupů, opatů a kněží, kteří ochotně k tomu přispívali, aby nové změny v oboru církevní správy také skutkem prováděny byly. Proto nezbyvalo vrchnímu arcipastýři Pražskému mimo veřejné pobožnosti vlastně již nic jiného nařizovati, za to ale měl tím více, „vysokých nařízení“ duchovenstvu oznamovati. Ze záplavy těchže buďtež zde některé uvedeny a sice předem

ony, které byly aspoň druhu blahodějného a o zbožné mysli císařovny Marie Teresie svědčily.

Takž byl dne 16. října 1767 zrušen tak zvaný zpovědní krejcar, jež bylo lidu po každé zpovědi kněžím odváděti; dne 23. září 1768 vydán patent, že nikdo nesmí z katolické církve vyloučen býti, dokud by se též příslušný krajský úřad v té věci nevyšloval; dne 22. dubna 1769 nařízeno vrchnostem, aby při pozůstalostech dbaly na vykonávání zbožných nadací a odkazů; dne 14. července 1770 vyšel patent, jímž se přikazovalo, aby žádný nedělní a sváteční den nebyl těžkou prací znesvěcován, což ještě roku 1772 potřikrát znovu vyhlášováno byti musilo; dne 26. a 31. srpna 1771 vyšla nařízení v příčině majetkových záležitostí kněží a posledně jmenovaného dne též cis. patent o zrušení všech žalářů v klášteřích; o čtyři dni později zakázáno duchovním podpisovati kšafty jako svědci a zasílati peníze ze země; podle nařízení ode dne 20. března 1772 bylo kněžím přímě zakázáno všeliké zaměstnání, které by se s jejich duchovenskou důstojností nesrovnávalo. Dne 13. září 1777 nařízeno, aby ve všech kostelích farních a pokud možno též ve všech kostelích filiálních byla konána křesťanská cvičení a slouženo sv. požehnání, kdežto kandidáti úřadu kněžského měli si na nových školách normálních schopnost ku katechisování zjednati; správcové duchovenští pak měli dle nařízení ode dne 20. února 1780 aspoň jednou v týdnu ve farní škole katechisovati.

Proti jinakým vládním nařením nebylo ani od duchovenstva nic namítáno, jelikož dělily také ku prospěchu téhož; kdo byl v cizině studoval, měl dle patentu ode dne 29. května 1773 před dosažením kněžského benedictia zkoušku složiti; kostelní matriky měly dle dvorských dekretů ode dne 14. srpna 1772 a ode dne 10. května 1774 svědomitě vedeny a bezpečně ukládány býti; konečně ustanoveno dne 16. března 1780, že jen ti mají duchovenských hodností dojíti, kdož na vysokých školách akademického stupně dosáhli. Ostatní „vysoká nařízení“ dotýkala se již citelněji oboru právomocnosti církevní a duchovenské a tu sluší na předním místě uvéstí roku 1771 provedené zrušení dosavadní Vídenské komise pro církevní záležitosti, jejíž agenda nyní státní kanceláři odevzdána byla; již dne 27. března 1767 bylo obmezeno další zřizování nových klášterů, o rok později byly všechny zbožné nadace, které zvláštního určení

neměly, přikázány vojenským ústavům vychovavacím a důchody interkalární na vzdělávání učitelů; dle patentu ode dne 17. srpna 1771 neměla se bez svolení úřadu zeměpanského žádná nová bratrstva zřizovati a všechna dosavadní musila přehlednuta býti. Zvláště významné bylo nařízení ode dne 21. března 1772, dle kterého byly všechny bohoslovecké spisy, kázání, modlitební knihy a pod. cí. censuře podrobeny; s tím souviselo též zavedení tak zvaného Zahaňského katechismu, jenž byl v duchu rozumovém sestaven, do všech škol obecných; zakázána byla dále všechna procesí do cizích zemí a rovněž všechna procesí v tuzemsku, při nichž poutníci přes noc zdržeti se musili; ano ani k pouti do Říma neměl dle nařízení od 4. března 1775 nikdo více povolení a průvodní list obdržeti. Také v případech dispensace ve věcech manželských nesměl se nikdo více osobně do Říma vydati, nébrž k ordinariátům se obracet. Konečně bylo patentem ode dne 5. října 1776 kněžím co nejprísněji zakázáno, proti zeměpanským zákonům a nařízením ve věcech církevních se vyslovovati. Nebyl to vše již hotový josefinismus, ač všechny tyto patenty a nařízení od zbožné Marie Teresie podepsány byly?

Týkaly-li se tyto kroky státní moci všech zemí rakouských, zbýval ještě jeden, který měl význam pouze pro zemi českou, a po delší dobu předmět vážného sporu mezi dvorem císařským a papežskou stolicí tvořil. Jednalo se totiž o důchody ze solní pokladny v Čechách, o kterých jsme již při líčení událostí za císařův Leopolda I. a Karla VI. vypravovali. Důchody tyto byly, jak známo, od císaře Ferdinanda II. církevním účelům odevzdány a spravovaly se z Říma se souhlasem Pražského arcibiskupa. Za válečných let Leopolda I. byly se svolením papeže z větší části vynakládány na boje proti nevěřicím a totéž se stalo za stísněných finančních poměrů ve válce sedmileté. Sotva že byl ale mír Hubertsburský uzavřen, vystoupila vláda Vídenská s návrhem, aby důchodů solní pokladny české bylo upotřebeno ku zřizování nových far v Čechách a k vydržování většího počtu misionářů v zemi této, jak to bylo vlastně úmyslem císaře Ferdinanda II., když solní pokladnu českou zakládal. Ale v Římě nechtěli se vlivu na správu těchto důchodů vzdáti, poněvadž z nich tamní kongregace pro šíření víry v zemích pohanských především pro své účele těžila a nejnutnější potřeby kostelů a duchovenstva v Čechách zanedbávala. Avšak dvorní

kancléř hrabě Blümegen přesvědčil císařovnu, že se z důchodů solní kasy na faráře a na učitele nic nevynakládá, a takž zaslán dne 1. února 1770 do Říma přepis, kterým se papeži oznamovalo, že solní pokladna česká bude příště jen od Pražského arcibiskupa a od obou ostatních biskupův českých spravována a propagandě Římské že pouze tři rozličné položky zůstaveny budou. Papežská stolice činila sice ostré námítky, ale císařovna byla v té věci nesklonna a takž se papež již déle neprotivil, aby důchody solní pokladny české byly příště v Praze spravovány, ale vymínil si jen tolik, aby se arcibiskup Pražský při správě této pouze ohledem na prospěchy církve řídil. Arcibiskup hrabě Přichovský dostál očekávání tomuto také plnou měrou, ale jen v arcidiecési své, kdež byla řada nových far zřízena, mnoho chudých kostelů nadáno a též počet misionářů rozmnožen, jen že téže péče ostatním diecésím se nedostalo.

A přece bylo toho zejména ve východních Čechách již velice třeba, aby se též se strany duchovenské účinněji proti zmáhajícímu se duchu nekatolickému čelilo, když všechno zakročování světských úřadů v té věci bez patrných výsledků zůstávalo. Za posledních let válečných přicházelo do Čech a do Moravy s protestantským vojskem pruským též mnoho nekatolických emigrantův českých, kteří mezi krajany svými nekatolické knihy šířili, utvrzující je ve víře, že prý král Fridrich II. stane se panovníkem v Čechách a pak že zde opět vyznání evangelické jako za časův předběllohorských panujícím bude. Ti všichni byli od tajných nekatolíků ve východních Čechách vždy s otevřenou náručí vítáni, a rovněž i kalvíni, kterých se zvláště mnoho v uherských plucích do Čech posílaných nalezalo. Bez ostychu pořádány za těch časův válečných schůze nekatolíků, v nichž protestantští duchovní kázali a lidu českému pod obojí podávali, což se pak i po válce sedmileté potají provozovalo. Proto byl již dne 15. června 1764 obnoven přísný reformační patent ode dne 11. září 1749, který pak každoročně až do roku 1780 byl znovu vyhlášován. Neméně zostřen na hranicích dohled na dovážení knih kacířských a dne 15. prosince 1764 nařízeno duchovním správcům a misionářům bojovati proti všemu kacířství a bludařství i stíhati každého, kdo by byl ve víře podezřelým. Ale přes to vše konány na všech stranách tajné schůze nekatolíků a když roku 1765 císař Josef II. stal se spoluvládce

Marie Teresie, šířilo se zejména v lidu selském mínění, že týž jest ve věcech náboženských jinakého přesvědčení než mateř jeho, a že za příští vlády jeho dostane se potomkům českých husitů a Bratří úplné svobody.

Domnění, toto bylo utvrzeno návštěvou Josefa II. v Čechách za doby hladu a moru, kdy mladý panovník lidumilnost svoji tak skvělým způsobem projevil a jako pravý přítel lidu poddaného se osvědčil. Lidu českému vešlo ve známost, kterak Josef II. po své cestě v Čechách podal císařovně nepříznivou zprávu o poměrech duchovenstva českého, o nízké úrovni jeho vzdělání, jakož i že nelze jako dosud proti všem nekatolíkům s pokutami a tresty vystupovati. Tím osmělení nekatolíci čeští podali císaři žádost, aby jim dovolil volně vyznávatí jich náboženství, ale když Josef II. žádost tuto císařovně předložil, odezdala ji tatáž dvorní kancelář k úřednímu vyšetřování, jež mělo za následek, že všickni podpisatelé žádosti byli u vazbu vzati a z trestu do Sedmíhradska k práci v dolech zavedeni. Mimo to sebráno jim v příbytcích přes čtyři tisíce knih, které byly všecky veřejně spáleny, ač bylo mezi nimi zajisté mnoho knih nezávadných, jež horlivci misionářští bez ohledu na obsah jejich do plamenů vrhali. Na stížnosti proti tomu vedené nařídilo české gubernium, aby zabavené knihy byly příště do Prahy zasílány, kdež se o závadnosti jejich rozhodnouti mělo; komu pak byly knihy nezávadné spáleny, měly mu býti za to v náhradu dány knihy nákladem Dědictví sv. Václava v Praze vydané, zejména Písmo sv., které bylo z rozkazu arcibiskupa Příchovského r. 1771 podruhé vydáno.

Přes všecko úsilí světských i duchovenských úřadů bujilo proto nekatolické hnutí zejména v diecési Kralohradecké vždy více, k čemuž také ta okolnost přispívala, že za dvacet let v Králové Hradci čtyři biskupové se vystřídali, z nichž dva vůbec v biskupském městě onom nesídlili, třetí již v roce zemřel a čtvrtý jazyka českého mocen nebyl. Prvním z nich byl hrabě Antonín Petr Příchovský, který jako koadjutor Pražského arcibiskupa hraběte Manderscheida stále v Praze sídlil, pročež o jeho duchovenské působnosti v biskupské diecési Kralohradecké nic zaznamenáno není. Nástupce jeho hrabě Heřman Blümegen, roku 1763 biskupem jmenovaný, byl stále neduživ a když byl za krátko též mrtvici raněn, žil až do své smrti v Brně, kdež býval druhdy proboštem při kolegiálním

chrámě sv. Petra a Pavla; v Králové Hradci pak se dal po čas biskupování svého zastupovati Brněnským kapitulním děkanem hrabětem Matiašem Chorinským, který ovšem poměrů českých dostatečně neznal a proto také potřebné různé činnosti na potlačení zmáhajícího se nekatolictví v lidu selském nerozvíjel. Když pak biskup hrabě Blümegen dne 17. října 1774 v Brně zemřel a také tam pohřben jest, dosazen na jeho místo světící biskup Pražský Jan Ondřej Kaizer z Kaisernu, který však teprv dne 15. října 1775 na biskupský stolec v Hradci dosedl, tak že diecése opět plný rok bez vrchního pastýře zůstávala. Avšak již dne 5. května následujícího roku rozloučil se s životem, tak že ani po dlouhá léta spustlou residenci biskupskou v Hradci nemohl dáti opravit. K tomu došlo teprv za nástupce jeho, jímž se stal kanovník Šolnohradský hrabě Josef Adam z Arco, který ale již po dvou letech Hradec opustil a více se nevrátil, an byl biskupem Sekavským jmenován. Všecky tyto časté proměny na biskupském stolci Kralohradeckém a dlouholetá nepřítomnost vrchních pastýřů přičinily se k tomu, že v diecési této, kde se z celých Čech nejvíce nekatolíků a fanatických sektářů nalezalo, vydatná činnost reformační vyvíjena býti nemohla a jen jedinkrát čtyři misionáři jesuitští povoláni byli, kteří na jaře r. 1766 misie v Králové Hradci, v Horicích a v Jičíně konali, ale do kraje mezi selský lid, kde toho nejvíce třeba bylo, ani jednou nepřišli.

Příznivější poměry panovaly v diecési Litoměřické, kterou od r. 1760 biskup hrabě Emanuel Arnošt Waldstein po celou ostatní dobu panování císařovny Marie Teresie spravoval. Nebyloť v ní daleko tolik tajných nekatolíků jako v krajích východních Čech a po třicet let neudálo se v ní žádné změny na biskupském stolci jejím, tak že vrchní pastýř všecky poměry a potřeby oveček svých co nejlépe znal a o prospěchy jejich jako pravý otec pečoval. Jsa výborným českým kazatelem, kázal i jako biskup velmi horlivě a zřídil při velechrámě svém dvě místa pro kazatele, tak že se katedrála Litoměřická vzornou školou pro úřad kazatelský stala. Založil při tamní residenci své velkolepou knihovnu a ozdobný park; na biskupském statku Trebouticích vystavěl nový letní zámek a v Křešicích rozšířil tamní kostel poutnický; v letech 1771 a 1772 za hladu a moru tehdejšího byl pravým otcem zuboženého lidu, jenž k němu nejvroucnější láskou lpěl. Roku 1762

založil pro svou diecési nový kněžský seminář, nynější budovu konsistoře v Litoměřicích, později též místo prebendata při velechrámě pro správu duchovní a hojné nadace i jinaká zřízení blahodějná. Přeživ všechny josefínské reformy zemřel dne 7. prosince 1789 a zanechal v diecési své památku nejšlechetnějšího lidumila a vzorného hodnosty církevního.

Byla-li působnost duchovenstva diecése Kralohradecké vzhledem k potlačování nekatolictví a vůbec celého tehdejšího směru nevěreckého nedostatečná, počínali si tím čileji tajní jednatelé českých nekatolických vystěhovalců, kteří neustále ze Slezska, z Pruska a z Lužice do Čech i do Moravy přicházeli, aby spojení se zdejšími tajnými nekatolíky udržovali, knihami je zásobovali a proti kněžím katolickým i proti církvi římsko-katolické podněcovali. V počínání tomto byli v posledních letech podporováni od tajných jednatelů a hlasatelů řádu zednářského čili freimaurův, kterýžto řád i přes zákaz v prvních letech panování Marie Teresie vydaný přece potají v Čechách dále trval a v Praze i v některých venkovských městech (jako v Litoměřicích, v Hradci Králové, v Chomutově, v Lokti, v Plzni a v Klatovech) tajné lože měl a z nich na lid v proticírkevní směr působil. Také druhá tajná společnost, která se zednáři tytéž cíle sledovala, totiž tak zvaní bratři růžového kříže (Rosenkreuzer), měla sídlo své v Praze a zdá se, že se též pikly politickými zabývala, což se na začátku roku 1764 vyzradilo, načež byli tři přední členové její k šestileté vazbě na Špilberku odsouzeni a jeden v Praze veřejně na pranýř postaven. Poněvadž při tom vyšlo na jevo, že též někteří zednáři Pražští byli členy společnosti „růžového kříže“, bylo i proti zednářům přísně, ač marně, nastupováno, zejména roku 1766, kdy se roznesla po Praze pověst, že prý chtějí zednáři o Svatojanské slavnosti vzbouření lidu způsobiti, a samostatnost království Českého prohlásiti. Zednářská lože „u tří sloupů“, která si již příliš zjevně počínala, byla tehdaž vojskem přepadena a přítomní členové zatčeni. Vyšetřování proti nim zavedené zůstalo sice bez výsledku, ale přes to byl dne 8. října 1766 vydán nový zákaz všeho zednářství v Rakousku, jen že ani ten mnoho nepomohl, neboť žádná ze starých loží nezanikla, ba stále se nové zřizovaly a na veřejné mínění působily, jak o tom na svém místě ještě vyprávěti budeme.

Pověsti, jako ona o bouři Svatojanské v Praze roku 1766, opakovaly se v dalších letech po venkově vždy hlasitěji a byly jednou z příčin rozčilení mysli v lidu selském, který každou zvěst o opětném vzniku církve husitské a někdejší samostatnosti království Českého s dychtivostí přijímal, až pak mylné zprávy o upravení poddanských a robotních poměrů roku 1755 k velikému vzbouření selského lidu ve východních a severních krajích Čech vedly. Vylíčení této bouře selské, která se oné z roku 1680 podobala, musí však zvláštní kapitole ve vypravování našem zůstaveno býti; zde zmíníme se ještě jen o tom, jaké kroky byly za posledních let panování císařovny Marie Teresie v Čechách a na Moravě proti šíření se nekatolictví podnikány.

Ve Vídni měli dobrou vědomost o tom, kterak zmáhající se nespokojenost v selském lidu v Čechách a na Moravě nemá jedinou příčinu v břemenu poddanství a roboty, nýbrž že zejména ve východních a severních Čechách má z valné části původ svůj v agitaci protikatolické, která ze sousedních protestantských zemí neustále živena byla. Aby agitaci této byla půda odňata, vyšlo ještě před vypuknutím bouře selské, totiž dne 11. února 1775, císař. nařízení, dle něhož neměl nikdo více pro pouhé bludařství ve víře trestán býti, leda že by se byl při tom nějakého protizákonného činu dopustil. Tito poslední měli jen světským soudům k potrestání odevzdáni býti, kdežto nekatolíci a sektáři, kteří se jinak neprovinili, příkazáni kněžím a misionářům, aby je poučováním k víře katolické obrátili hleděli. Dále zakázáno kněžím a misionářům bráti lidem bludařské knihy, nýbrž měli jen udati, kdo je u sebe chová, načež úřad knihy takové zabavil. Když pak povstání selské v Čechách násilně potlačeno bylo, zřízena smíšená komise z kněží a úředníkův, která by navrhla způsob a prostředky, jak by se proti nekatolíkům a sektářům postupovati mělo. Návrhy komise této byly dne 30. května 1775 předloženy císařovně, která je po delší úvaze také schválila, ač komise již valně na stanovisku osvětovém stála. Odvolávajíc se na zkušenost, že násilím, inkvisicí a žalářováním ještě nikdo trvale k víře katolické obrácen nebyl, nýbrž že se takovýmto způsobem jen odpor proti víře katolické a proti kněžím jejím šíří, navrhovala komise, aby tajní nekatolíci byli mírným způsobem a bez užití vazby a želez od duchovních správců o svých bludech poučováni a když by to k cíli nevedlo, aby

to bylo krajskému úřadu oznámeno, jenž pak další zprávu do Prahy podal. Teprv gubernium české mělo uznati, má-li se tvrdošíjný bludař do erárních dolů v Uhrách neb v Sedmihradsku z trestu dopravit, při čemž útraty převezení měly se ze jmění transmigrantova hraditi. Návrhy tyto byly dvorním dekretem ode dne 12. srpna 1775 vyhlášeny a od té doby také praktikovány, jen že od roku 1780 nebyli tací odsouzení již dávání k nucené práci v rudných báních uherských a sedmihradských, nýbrž zavázání na korunní panství v Uhrách, v Haliči a v Bukovině, kde práce robotní vykonávati musili, ale ve víře své více zdržováni nebyli, poněvadž v těch zemích vyznání nekatolická zákonně připuštěna byla.

Duchovenstvu v Čechách byl ve smyslu císař. dekretu onoho dne 4. listopadu 1775 vydán obšírný návod, jak bludařské knihy po domích vyhledávati a ke gubernium v Praze zasílati mají; jak třeba jest kněžím lid v kostele poučovati a to ve všech osadách farnosti; jak mládež školní má nejméně dvakrát týdně býti v náboženství vyučována a zejména jak cvičení misionářská zaváděti a veškeré osadníky k nim přivolávati. Kdo se ku cvičením těmto nedostavoval a ve víře podezřele se choval, měl úřadu krajskému oznámen býti, aby se s ním dle platných zákonů naložilo. Stihání cizích emissarů, kteří kacířské knihy potají do země přinášeli a lid selský k vytrvalosti ve víře nekatolické nabádali, bylo vždy pouze úřadům světským zůstaveno. Ty ale počínaly si v té věci vždy vlažněji, zvláště když prolomena byla zásada, půldruhého století v Čechách panující, že v celé zemi výhradně jen katolická víra panovati smí.

Roku 1775 povolila totiž Marie Teresie ve městě Aši v Chebsku zříditi konsistoř lutherskou, jelikož obyvatelstvo tamní veskrz k víře protestantské se přihlásilo, kterážto významná událost nezůstala ovšem bez vlivu u nekatolíků v českých krajích země. V Hradecku, Chrudimsku, Pelhřimovsku, ba i v Jindřichohradecku pořádány tajné schůzky nekatolíků a hned po Novém roku 1776 počalo se opět stěhování rodin nekatolických do Kladska a do Pruska, což vrchnosti a úřady marně snažily se staviti. Obnoveny tudíž přísné dřívější patenty proti emigraci, zjevní kacíři vyvázeni zase do Uher a do Sedmihrad, ale hnutí náboženského působením tajných emissarů a proticírkevních společností

neubývalo, neboť mezi zednáři a bratřími „růžového kříže“ nalezalo se již mnoho vysokých státních hodnostů, důstojníků, ano i kněží, kteří všickni věděli, že po smrti císařovny Marie Teresie zavládne ve Vídni zcela směr osvětářský. Za jehož předního zástupce císař Josef II. již všeobecně považován byl. Proto také dále se působení protireformační vždy slaběji, až pak s koncem vlády Marie Teresie úplně za své vzalo.

Zcela podobné, ba ještě nepříznivější poměry jako v Čechách panovaly též na Moravě, kde v pohraničních horských krajích takřka veškeré obyvatelstvo k evangelické víře se hlásilo a od roku 1717 na tisíce rodin tajných nekatolíků do Slezska a do Lužice se vystěhovalo. Tvořila celá Morava jedinou diecési, kterou biskup Olomoucký spravoval, a která roku 1775 čítala 1,134.674 duší a k níž také vévodství Opavské a Krnovské příslušela, ač v celé diecési roku 1777 ve 62 děkanstvích pouze 525 far se nalezalo. Obrovská tato rozsáhlost diecése přivozovala ovšem nedostatky ve správě duchovenské a proto navrhoval císař Josef II. již roku 1771, když byl Moravu za řádění tehdejšího hladu navštívil, aby v zemi té bylo nové biskupství zřízeno a sice v Brně, jelikož jeden biskup celou zemi přehlížeti nemůže, zvláště když prý biskup Olomoucký hrabě Maxmilian Hamilton, na nějž poddání všude stížnosti vedli, úkolu svému nedostává. Návrh ten však nedospěl tehdež ku provedení a takž není divu, že v odlehlých pohorských krajinách na pomezí českém i uherském nekatolictví vždy více se zmáhalo.

Nic nepomáhalo časté vysílání jezuitských misionářů do krajin těchto, ještě roku 1765 oznamoval misionář P. Jan Voves konsistoři, že ves Kateřinice na Valašsku úplně jest protestantská a že tam mají mnoho kacířských knih, ba i svou modlitebnu, následkem čehož někteří občané tamní ve vazbu vzati a krajskému soudu v Hradišti odezdnáni byli. Tím nedali se však ostatní nekatolíci nikterak zstrašiti, docházeli do Uher a do Slezska, kde s protestanty styky udržovali a hojné knihy nekatolické si odtamtud domů přinášeli. U koho však misionáři knihu takovou našli, byl tuhou vazbou trestán, ano jistý Jan Matouš, který za 15 zl. „kacířských“ knih na Vsacko přinesl, byl od král. tribunálu v Brně k smrti mečem odsouzen, avšak od nejvyššího soudu pardonován.

Vůbec stopovali misionáři, kteří i po zru-

šení řádu jezuitského v úřadě tomto setrvali, každý krok obyvatelstva na Valašsku, zda-li kdo jí maso v pátek, chodí-li do kostela, čte-li „kacířské“ knihy atd.; při prohlídkách po zapovězených knihách prošťourali každý kout i sklep v domě, tak že každý hospodář trpěl touto trýzní, proti níž se nesměl slovem ozvat. To přivádělo lid v rozčilení a nenávisť i pomstychtivost doutnaly pod povrchem jako oheň pod popelem. Tu došla zpráva, že císařovna povolila nekatolíkům v Ašsku v Čechách zvláštní konsistoř lutherskou a nyní vzmohla se mezi nekatolíky na Valašsku již dokona touha po tom, aby jejich církev též na Moravě byla za veřejnou uznána. Tohoto vzrušení myslí obyvatelstva použili tři misionáři na Valašsku působící (Petr Jiříček, Jan Kořistka, bývalí jesuité, a Petr Sasina) k tomu, aby jednou ranou všechny protestanty v té krajině seznali. Na jaře roku 1777 počali totiž mezi lidem šířit pověst, která prý císařovna Marie Teresie povolí pro Moravu protestantskou konsistoř jako pro Ašsko v Čechách, budou-li obce moravské za to žádati. Pod touto záminkou vyluzovali od obcí a jednotlivých rodin podpisy na podobnou žádost a tím zjistili všechny protestanty na Valašsku, kteří již najisto brzké vydání tolerančního patentu očekávali. Bylo jich přes 15.000 osob ve více než v 60 vesnicích a sice první se přiznala písemně k evangelické víře dědina Zádřevice, po níž během tří neděl všechny ostatní následovaly. Ve městě Vsetíně přihlásily se dne 3. května 933 osoby k víře evangelické, kdežto katolíků bylo pouze 153; podobný poměr panoval i v ostatních obcích a městech na veškerém Valašsku, tak že tímto neočekávaným zjevem i vrchnosti i světské úřady poděšeny byly.

Rozčilení v lidu rostlo, když se objevilo několik vůdců, kteří jako kazatelé po kraji chodili, hlásající svobodu víry evangelické a slibující osvobození od berní, desátků a jiných dávek; vláda katolíků prý navždy pomine, kdežto evangelíci prý se budou těšiti dnům veselým a šťastným. Sliby těmito dalo se množství lidu zaslepití a snadno lze pochopiti, jak velice zlost jeho se zmohla, když vyšlo na jevo, že ono předstírání misionářů o zřízení evangelické konsistoře na Moravě a o brzkém vydání tolerančního patentu bylo pouhým klamem, jímž měl toliko počet evangelíků zjištěn býti, aby se tím přísněji proti nim nastupovati mohlo. Z toho vznikla strašná bouře po veškerém Valašsku, jež zasáhla

i krajiny mimovalašské. Lid vypovídal poslušnost nejen úřadům církevním, jež nesměly v katolických kostelích žádné bohoslužby více konati, ale i úřadům světským a vrchnostem, neodváděl daně, nekonal roboty a každým dnem výhrůžněji se choval, tuše, že za nedlouho dojde zase ku pronásledování nekatolíků, jemuž ale do poslední krůpěje krve byl odhodlán se brániti.

Ve Vídni způsobila zvěst o této bouři na Moravě pravé zděšení a v první chvíli nevědělo se u dvora, jakým způsobem ji nejrychleji a nejvhodněji zažehnati. Bylť císař Josef II. té doby vzdálen z vlasti, anť meškal návštěvou u krále dvora francouzského ve Versaillu, kdežto Marie Teresie zpočátku klonila se k náhledu, aby bouře na Valašsku nejprísnějším zakročením státní a vojenské moci utlumená byla. Avšak ještě v čas bylo poukázáno k tomu, která potom veškerí evangelíci z Moravy do pruského Slezska utekou, a to právě chtěla císařovna zameziti, neboť by z toho jen král Fridrich II. byl největší prospěch měl, kdežto by východní Morava odlidněna zůstala. Proto usneseno se na tom, vyslati na Valašsko vyšetřující komisi, skládající se z vysokých hodnostů duchovenských i světských, kterou silné oddělení vojska jízdního i pěšího doprovázeti mělo. Jak velická důležitost komisi této přikládána byla, vysvitá z té okolnosti, že se k ní též nejv. dvorní kanclér hrabě Blümegen a jeho bratr, zemský hejtman moravský, přidružili. Předsedou jejím byl státní rada bar. Kressl a zpravodajem Mikulovský probošt Jan Leopold Háj, pozdější biskup Kralohradecký.

Ale ještě před vysláním této komise snažila se císařovna jinakými prostředky k utlumení nekatolictví na Moravě přispěti, jelikož za to měla, že obyvatelstvo tamní jen z nedostatku bohoslužeb a vyučování náboženského od církve katolické odpadávalo. Proto mělo býti na Moravě čtyřicet nových far zřízeno a proto dle dřívějšího návrhu císaře Josefa II. žádáno u papežské stolice, aby biskupství Olomoucké na arcibiskupství povýšeno a v Brně nové biskupství zřízeno bylo. Ba Marie Teresie byla v té věci pojednou tak nedočkava, že ještě před svolením papežovým z vlastní pravomocnosti dosadila hraběte Antonína Colloreda na uprázdněné právě arcibiskupství Olomoucké a nové biskupství Brněnské světícímu biskupovi Olomouckému hraběti Matiaši Chorinskému

udělila. *) Když pak komise, jejíž členové, jak duchovenští tak světští, z přívržencův nového směru se skládali, na Valašsku od vesnice k vesnici chodíc působiti počala, uvedla hned v první zprávě své, aby s pobloudilým lidem bylo co nejmírněji nakládáno a všecky obvyklé tresty církevní aby byly opomíjeny. Proto odesláni misionáři tamní zpět do Olomouce a musili titěž k žádosti lidu vyložené zápisy obcí vrátiti, načež listiny ty před očima obyvatelstva zničeny byly. Většina obcí valašských se podrobila a lid chodil zase do kostelů ke mši sv., jen nejzatvrzejší vzdorovali domlouvám probošta Háje, načež vojenskou mocí proti nim zakročeno bylo. V obci Roustce, kde měl jeden z nejvášnivějších „kazatelů“, Pavel Hořanský, jat býti, opřelo se obyvatelstvo zatčení jeho násilím, tak že vojsko střelné zbraně užití musilo; tři mužové a žena byli při tom zastřeleni a sedm jiných zraněno. To zastrašilo ostatní dosud vzdorující obce a šmahem přihlašoval se lid opět k víře katolické. Když pak nové kostely a školy byly v celém kraji zakládány a neoblíbení kněží jinam přeloženi, zdálo se, že jest na Valašsku opět klid zjevný a obyvatelstvo tamní že jest zase k víře katolické převedeno.

Avšak zdání toto bylo klamné, neboť přes všechno vlnné a poučující působení probošta Háje, jenž od vesnice k vesnici chodil, některé vesnice vrátily se zase k víře evangelické a mnoho obrácených vydávalo se i za doby zimní do Těšína do evangelického kostela, aby tam obcovali službám Božím a přijali večeri Páně pod obojí způsobou. Když pak se to v rostoucí míře opětovalo a celé společnosti potají do Těšína docházely, byly od úřadů stíhány a všelijak pokutovány, mladší mužové pak k vojsku odváděni. Přední zatvrzelci, kteří ani teď ještě ke katolické víře

se přiznati nechtěli, byli odsouzeni k nucené práci v Uhrách, jen že si mohli jmění své s sebou vzíti a směly je i ženy jejich, byť i katoličky, provázeti; pouze děti do 15 let měly v zemi zůstat a chtěla se Marie Teresie sama o ně starati. Trestání toto bylo by bývalo přísnější, kdyby nebyl panoval strach před králem Fridrichem II., který se toho času již zase k válce s císařovnou pro tak zvané bavorské dědictví chystal a podél rakouských hranic již pluky své rozestavoval. Mimo to obáváno se, že tajní nekatolíci budou do Pruska ubíhati, a když i probošt Háj po nové návštěvě Valaška k mírnosti radil, vydala císařovna dne 25. července roku 1778 nařízení, aby všeliké vyšetřování proti nekatolíkům moravským se zastavilo. To mělo za následek, že se zase tři valašské obce veřejně za nekatolické prohlásily, že mnoho lidí opět do Těšína docházelo, ba v době uzavírání míru Těšínského podali někteří nekatolíci ze Vsetína ruskému zástupci knížeti Repninovi žádost o ochranu a svobodu náboženství. Rakouský splnomocněnec hrabě Kobenzl dal je ovšem jíti, načež byli do Uher vypořezáni, to ale bylo také poslední vystoupení státní moci proti nekatolíkům moravským, neboť dne 8. března 1780 vyšel císař. patent, v němž nařizovalo se, že přestati má veškeré tajné vyzvídání, zda nekatolíci chodí do kostela a posílají děti do školy a do kostela, anebo zda náboženská cvičení pro sebe konají. Rovněž nemělo se brániti lidem docházeti do Těšína neb do Trenčína k evangelickým bohoslužbám, a vše ostatní zůstaveno k nápravě katolickému duchovenstvu.

Jevilo se v nařízení tomto již zcela zřejmý duch tolerančního patentu Josefa II., kterýžto panovník vždy mocněji v řízení vnitřních záležitostí zemí českých zasahoval. Když se počátkem května 1780 ubíral přes Moravu do Ruska, podali mu ve městě Vsetíně tři sousedi jmenem 35 obcí evangelických žádost, aby jim byla svoboda náboženská udělena. Císař slíbil, že se jim brzo po právu stane, a takž již v krátce po odjezdu císařovu ze Vsetína povolali tam slibem císařovým rozradostnění nekatolíci evangelického kazatele z Uher, který v den narozenin císařovny dne 13. května na poli u Vyzovic velkou církevní slavnost protestantskou uspořádal, ale za to od úřadu ve vazbu vzat byl. Obyvatelstvo však vymohlo opět propuštění jeho, načež probošt Háj, poznovu na Valaško přišedší, zase klid v lidu zjednal, jako se mu

*) Papežskou bullou ode dne 5. prosince 1777 byl Olomoucký velechrám povýšen na arcibiskupský a Brněnský kollegiatní chrám u sv. Petra a Pavla na biskupský, jenž ale metropolitnímu chrámu podřízen býti měl. Papežskou bullou ode dne 15. prosince 1777 byl hrabě Chorinský na Brněnského biskupa potvrzen a nové diecése ze 525 farností Olomoucké diecése přiděleno 151 farností v Jihlavském, Znojenském a Brněnském kraji nové diecése Brněnské, která zmajetku arcidiecése Olomoucké obdržela panství Chřlčké u Brna jakožto dotaci s ročním výnosem 18.235 zl. K obmyšlenému zřízení biskupství v Opavě však nedošlo, nébrž zůstalo tamže při generálním vikářství, které roku 1771 pro podíl Vratislavské diecése v rakouském Slezsku zřízeno bylo.

bylo rok před tím podařilo v Nosislavě na Brněnsku, kde taktéž prudké hnutí náboženské bylo vzniklo. Odebrav se do Vídně, byl probošt Háj od Marie Teresie v odměnu za tuto záslužnou činnost dne 29. července 1780 jmenován biskupem v Hradci Králové v Čechách, aby též tam jako na Moravě k utlumení nekatolictví působil. Starost ohledně náboženství na Valašsku svěřila císařovna Kroměřížskému děkanovi Janu Geringovi, který za tento dohled ročně tisíc zlatých dostával. Bylo to poslední opatření císařovny Marie Teresie v oboru církevním na Moravě, neboť za nedlouho na to se panovnice se světem rozžehnala a nástupce její císař Josef II. hned po svém nastoupení na trůn splnil slib, ježž byl ve květnu 1780 Vsetínským o brzkém udělení svobody náboženské učinil.

Zrušení řádu jezuitského. — Zednářství v Čechách.

Vedle tak mnohých výsad a práv, o něž byla církev katolická v zemích rakouských vyličenými reformami připravena, přišla tatáž roku 1773 také o jednu z hlavních bašt, která zejména v Čechách a na Moravě byla po roku 1620 opět výhradní vládu katolicismu přivodila a po celý XVII. i XVIII. věk všem poměrům v zemích těchto znak svůj vtiskla. Baštou touto byl řád Tovaryšstva Ježíšova čili řád jezuitský, na počátku druhé polovice XVI. století do Prahy uvedený a přízní katolických velmožův českých tak rychle se zmožší, že již za věku císaře Rudolfa II. velice důležitým činitelem v záležitostech církevních i veřejných se stal. To se jevílo měrou mnohonásob zvýšenou v době pobělohorské a moc řádu Tovaryšstva Ježíšova rostla během století XVII. a XVIII. ve všech oborech života církevního i kulturního tak velice, že řád měl v rukou svých všechno vyučování na školách vysokých a na největší části škol středních, mimo to pak rozhodující vliv na společenské i rodinné poměry stavů vyšších a bohatých kruhů měšťanských. Působení protireformační v Čechách i na Moravě spočívalo až do časů Marie Teresie veskrz jen v rukou řádu Tovaryšstva Ježíšova, jehož kolleje a residence v obou zemích tak rychle se množily, že roku 1747 čítal řád v provincii české 43 sídel se 1295 osobami, jejichž nemovité jmění přes šest milionů zlatých činilo.

A to vše mělo nyní pro řád ztraceno býti, ba řád sám konce svého dojíti. Mimo vše nadání totiž řád jezuitský skutečně o svou dosavadní výhradní moc a o svůj majetek přišel, když bulla papeže Klimenta XIV. ode dne 21. července 1773 řád Tovaryšstva Ježíšova úplně zrušila.

Stalo se to vlivem cizím z Evropy západní, kdež nejdříve v Portugalsku tehdejší všemohoucí ministr slabého krále Josefa I. markýz Pombal ze zjištěných ohledů vypověděl řádu jezuitskému boj, poněvadž z Paraguaye v jižní Americe obchodu portugalskému v Brazílii škodil. V noci na 20. září 1757 dal Pombal všechny jezuity u král. dvora v Lisabonu ve vazbu vzíti a světskými duchovními nahraditi; když pak o rok později byl na krále Josefa I. vražedný útok podniknut, vyličil to ministr Pombal jakožto dílo jesuitův a král dal všechny jezuity v Portugalsku zjímati a do papežské země vyvezti. Statky jejich byly vesměs zabaveny a celý řád Tovaryšstva Ježíšova na věčné časy ze země vypovězen. Příklad tento následovaly za krátko Španělsko i Francouzsko, ze kterýchž obou říší byli jesuité taktéž do papežské země vyvezeni. Papeži pak domlouvali králové španělský i francouzský, aby pro uvarování většího zla řád jezuitský ve veškerém světě křesťanském za zrušený prohlásil.

Pokud byl papež Kliment XIII. na živu, nebylo na takovýto krok lze pomysleti, neboť papež tento byl velkým přítelem jesuitů; ale jakmile nástupce jeho papež Kliment XIV. na stolec papežský dosedl, tušil každý, že řád jezuitský dlouhé trvání míti nebude. Bylať se proti němu již většina katolických říší a panovníků evropských vyslovila a jednalo se jen ještě o to, jak se císařovna Marie Teresie a její spoluvládce císař Josef II. v té věci zachovají. Marie Teresie jakožto věrná dcera církve katolické byla řádu Tovaryšstva Ježíšova velice nakloněna a po dlouhou dobu nechtěla o zrušení jeho ani slyšeti, nemohouc pochopiti, jak může kdo co míti proti řádu, který prý tolik bohabojných, výtečných a učených mužů ve středu svém čítá. Za to císař Josef II. smýšlel o jesuitech velmi nepřátelsky a rovněž i většina ministrův císařovniných byla proti nim nanejvýše zaujata, jako to u všech tehdejších přívržencův osvěťářských zásad v obyčeji bylo. Přes to by byl řád Tovaryšstva Ježíšova v zemích Habsburských až do smrti Marie Teresie klidně žíti mohl, kdyby papež Kliment XIV. nebyl

jej pro veškerou církev katolickou zrušil a zakázal. Stalo se tak známou papežskou bullou ode dne 21. července 1773, počínající slovy „Pán a Spasitel náš Ježíš Kristus“ (Dominus ac Redemptor noster), kterou papež Klement XIV. řád Tovaryšstva Ježíšova zcela potlačil, všelikou moc představeného generála řádu, provinciálů, visitátorů a jiných představených řádu jak ve věcech duchovních tak světských úplně zrušil a právomocnost jejich na biskupy přenesl.

Snadno lze pochopiti, jak veliké pohnutí myslí a jak všeobecný rozruch toto zrušení řádu jezuitského ve veškerém světě katolickém způsobilo. Zejména bylo tomu tak v zemích koruny České, kde Tovaryšstvo Ježíšovo od prvního počátku svého tak hluboce ve všech církevní a politický, hmotný a kulturní život národa českého zasahovalo, tak že dějiny jeho po více než dvě století s dějinami řádu jezuitského neodlučně souvisí. Vždyť zdál se býti řád Ignáce z Loyoly jen k vůli potlačení víry husitské v Čechách založen, neboť hned v prvních letech působení řádu Loyola vyslání členové jeho do Prahy, aby zde dílo Husovo potírali a Čechy i Moravu zase do lůna katolické církve nazpět přivedli. Co se po dvě století ve směru tomto v obou zemích dalo, o tom bylo již na svých místech ve spisu našem vypravováno, z čehož vysvitá, jak zejména v době pobělohorské všecken veřejný a kulturní život národa českého od působení řádu jezuitského závisel a ve všech oborech výhradní znak téhož nesl.

Viděli jsme však také, kterak již za císaře Karla VI. vlivem zásad osvětářských byla tato působnost jezuitův ve mnohem obmezována, kterak za císařovny Marie Teresie bylo ve směru tomto pokračováno tou měrou, že dosavadní vliv Tovaryšstva Ježíšova na vysoké školství byl takřka zcela zničen, že odňata členům jeho působnost protireformační v Čechách i na Moravě, slovem že zde všechna dřívější moc jeho k úpadku se chýlila. Ale to vše bylo překonáno osudnou ranou ode dne 21. července 1773, která jako bleskem dosavadní všemohoucnost řádu jezuitského zničila. Vyhostění byli tu bullou papežskou jesuité ze všech oborů dosavadní působnosti své a předestřeny jim v ní příčiny, proč papež ku zrušení řádu jejich přikročiti musil, z kterýchžto příčin závažnou byla i ta, že řád proti původnímu určení svému příliš o hmotné prospěchy své pečoval a tím vládám i lidu podnět ku stížnostem zavdával.

Právě tato příčina to byla, která konečně i odpor císařovny Marie Teresie proti zrušení řádu jezuitského přemohla, neboť ve svém listu ku hraběnce Enzenbergové psala císařovna, kterak „na jesuity v peněžních záležitostech mnoho ošklivých věcí na jevo přichází, neboť prý v Nizozemsku a zvláště v Čechách mnoho peněz stranou uklidili, ano mluví se prý o 40 milionech zlatých, jež od roku 1757 do Anglicka, Hollandska a Lipska zaslali.“ Pod dojmem takovýchto pověstí není divu, že Marie Teresie hned po první zprávě o připravované bulle papežské psala králi španělskému, kterak papeži nikdy nepřizná práva, aby o jmění zrušeného řádu jezuitského v zemích jejich rozhodovati mohl. Proto vypustil papež příslušnou větu z bully své a zůstavil císařovně právo, aby o statcích a jmění zrušeného řádu jezuitského dle svého uznání rozhodla. Teprve nyní přivolila Marie Teresie též ku zrušení řádu Tovaryšstva Ježíšova v zemích jejich, jako to byli z téže příčiny též ostatní panovníci katolických zemí evropských učinili. Dne 7. září 1773 vydala Marie Teresie česko-rakouské dvorní kanceláři vlastní list, v němž ji zrušení řádu jezuitského oznamovala a zároveň nařizovala, aby biskupové papežskou bullu u přítomnosti vládních komisařů vyhlásili a komisaři tito pak hned po vyhlášení členům zrušeného nyní řádu ochranu a milost císařovninu oznámili. Pak měli komisaři jmenem císařovny veškeré jmění a statky řádu jezuitského zabaviti, všech archivů a spisův jejich se zmocniti a o všem důkladně seznámenání sestaviti. Zvláštní komise, v jejíž čelo postaven jest člen státní rady baron Kressl, vypracovala pravidla, co se má s členy rozpuštěného řádu díti, jaké platy mají dostávati, jaká má další působnost jejich býti a jak jest se statky jejich naložiti. Zvláštní bylo nařízení ve vlastním listu císařovnině ode dne 17. září 1773, kterým se jesuitům povolovalo, že mohou spisy a listiny, vnitřního zřízení a domácí správy jejich se týkající, spáliti, čehož od nich později velice zneužito bylo *).

*) Když dvorním dekretem ode dne 6. února 1777 císařovna Marie Teresie nařídila, aby všechny knihovny jezuitské v Čechách, totiž v Krumlově, v Hradci Jindřichově, v Klatovech, v Chebu, v Litoměřicích, v Bohusudově, v Jičíně, v Kutné Hoře, v Březnici a v Chomutově, pak v Pražských kolejích Novoměstské a Malostranské byly do nově zřízené universitní knihovny v Klementinu odvedeny, dále se to jen s mnohými obtížemi a překážkami,

Dne 5. října 1773 přibyli do kolleje Kleinské ve Starém městě Pražském, jakožto ejstaršího a nejpřednějšího sídla řádu je-
rého v Čechách, vládní komisaři, aby
m řádovým, jichž zde bylo 164 přítomno
statních nalezalo se na missiích v cizině),
ili bullu papežskou o zrušení řádu je-
a sdělili další rozhodnutí císařovny o bu-
m zaopatření jejich. Se slzami v očích
chli otcové Tovaryšstva Ježíšova, kteří
n již dříve na tento neblahý osud svůj
aveni byli, sdělení vládních komisařův
čky i důstojně podrobili se rozkazům
žovým i císařovniným a totéž opako-
se během měsíce října ve všech ostatních
jích, profesních domech a residencích
jesuitského v Čechách i na Moravě, aniž
byl kde nejmenší odpor jevil, neb ně-
výtržnost při tom se udála. Všickni
vé zrušeného řádu, kteří byli na kněze
šcení, obdrželi výslužné 200—300 zl., vět-
jich však mohla jako světšti duchovní
listopadu 1773 nastoupiti místa učitelská
universitě Pražské neb při gymnásiích
lých kolleji, z nichž prefektům vykázáno
služné po 400—500 zl. a professorům po
400 zlatých z fondu studijního. Laikové
ní byli sprostěni slibů svých a dostali
výslužné po 150 zlatých. Všecko toto
žné činilo v Čechách celkem 123.796 zl.
., z čehož připadlo na služné učitelů při
rsitě a při gymnásiích 35.600 zl., na vý-
é exjesuitů při správě duchovní 10.509 zl.
a na výslužné všech ostatních exjesuitů
k 77.686 zl. 25 kr.

Bylo pak v době zrušení řádu v české
ncii jezuitské ve 32 sídlech (ve 20 kol-
a 12 residencích) celkem 1071 členů,

z nichž připadalo na Čechy: 43 misionářů
v cizích zemích, ve 13 kollejích a 9 residen-
cích 588 členův, totiž v kollejích u sv. Kli-
menta ve Starém městě Pražském 164, v Men-
ším městě Pražském 33, v Novém městě Praž-
ském 23, v Jičíně 45, v Klatovech 38, v Kutné
Hoře 33, v Chomutově 29, v Březnici 27,
v Hradci Králové a v Hradci Jindřichově po
26, v Krumlově 25, v Chebu 20 a v Lito-
měřicích 18; dále v residencích: v Bohusu-
dově a v Liběšicích po 20, v Opořanech 10,
v Boleslavě Staré 8, v Košumberku 7, v Dou-
pově, v Jeníkově a v Tuchoměřicích po 4
a na Sv. Hoře u Příbrami 3. Na Moravě
bylo v 6 kollejích a v 1 residenci celkem
372 členův Tovaryšstva Ježíšova a sice v Brně
112, v Olomouci 128, v Hradišti 42, ve Znojmě
31, v Telči 29, v Jihlavě 24 a v residenci
Tuřanské 6, pak 4 misionáři. Ve Slezsku
bylo celkem 40 členů, totiž v kolleji Opavské
a v residencích Těšínské 10 (z nichž 5 misio-
nářů) a Jemetické 6 (z nichž 5 misionářů).

Cís. patentem ode dne 9. října 1773 bylo
slavně prohlášeno, kterak nyní veškeré jmění
řádu jezuitského po zrušení jeho na císařovnu
spadá, a tudíž má se výše jeho důkladně
vyšetřiti, aby se všechny podvody a zatajení
zamezily. Vlastním listem císařovniným ode
dne 25. ledna 1774 pak se nařizovalo, aby
ze všeho tohoto jmění řádu jezuitského byl
zřízen studijní fond, z něhož by se po
zaopatření členův zrušeného řádu a uhrazení
všech zbožných nadací budoucí náklad na
vyučování kryl. V Čechách bylo všecko toto
jmění řádu jezuitského odhadnuto na 6,985.270
zlatých 45 kr. a po odražení dluhů na 6,397.914
zlatých 32 kr., které však roku 1777 pouze
129.543 zl. 28³/₄ kr. úroků vyneslo. Nej-
větší část jmění toho připadala na kolleji Kle-
mentinskou v Praze a sice ve výši 2,223.859 zl.,
pak následoval profesní dům u sv. Mikuláše
v Menším městě Pražském se sumou 356.145
zlatých, kolleji sv. Ignáce v Novém městě
Pražském se sumou 260.325 zlatých 45 kr.,
kdežto z venkovských kollejí a residencí
vykazovala největší jmění residence v Žirči
v obnosu 572.275 zl. a kolleji Krumlovská
414.504 zl. Na Moravě činilo jmění býva-
lých kollejí jezuitských (nepočítaje v to cenu
budov a jistin) celkem 1,953.621 zl., z če-
hož náleželo kolleji Hradištské (Kroměříž-
ské) 560.000 zl., kolleji Olomoucké 536.085
zlatých, kolleji Brněnské a residenci Tuřan-
ské 374.000 zl., kolleji Znojenské 260.000 zl.,
kolleji Jihlavské 153.536 zl. a kolleji Telecké

jesuité si nejvzácnější a nejcecnnější knihy
ali a mezi sebe rozdělili. Tak zvaná „malá“
bersteinská knihovna v Klementinu byla od
zapřena a když se po nich přejímací komise,
nž čele byl světící biskup Kaiser, pídila, bylo
eno, že „jsou to zcela zvetšelé a nepotřebné
“, čímž se komise spokojila. (Úřední zpráva
tekáře ode dne 7. ledna 1784.) Použivše výhody
stu o spalování nepotřebných rukopisů spálili
é, jak bibliotekář Jos. Hanslik ve svých „Dě-
Pražské universitní knihovny“ str. 69 vypra-
v zahradě kolleje Klementinské na vysoké hra-
nnožství vzácných starých rukopisů z bývalé
vny jezuitské, z jejichž oken je do zahrady
ovali, namluvivše lehkověrné vládní komisi.
ý „jsou to ascetická cvičení, školácké pokusy
ch členův řádu.“ Podobným způsobem bylo
jiných knihovnách jezuitských se vzácnými
mi a rukopisy nakládáno.

70.000 zl. Mimo to měly jezuitské semináře na Moravě svého vlastního jmění 399.633 zl., z čehož připadalo na konvikt Olomoucký 260.000 zl.

Z číslic tuto uvedených patrně se jeví, kterak nikterak nepodstatná nebyla výčitka ve zrušovací bulle papežské, že řád jezuitský proti původnímu stanovení zakladatele svého Ignáce z Loyoly přespříliš o své obohacení dbal a tím revnivost ve vládních a osvětářských kruzích vzbudil. Velké massy tehdejšího lidu katolického v Čechách a na Moravě však těžce nesly zrušení řádu, který jim po dvěstěletém působení svém v zemích těchto byl pravým výkvětem všeho života a zřízení duchovenského, jemuž se žádný jiný z ostatních řádů církevních vyrovnati nemohl. Zvláště cenil si lid tento horlivost řádu jezuitského v zakládání nádherných chrámů a obrovských budov klášterních, při jejichž stavbách dělný lid po celou tu dobu hojný výdělek nalezal. Spomínáno vděčně toho, jak vydatně byli jesuité pro umění výtvarná působili, jak to žádný z ostatních řádů činiti nemohl, a proto tklivě loučeno se s otci Tovaryšstva Ježíšova, když z kollejí a residencí svých navždy odcházeli, kteréžto budovy pak zcela prosaickým účelům, z největší části vojenským a erárním, odevzdány byly. Nemělo lid obecný tehdejší vědomí toho, co řád jezuitský v oboru duchovním a kulturním na národu českém zavinil, kterak odvracoval jej i násilným způsobem od historické minulosti jeho: on přihlížel v tehdejší zatemnělosti ducha svého jen ku stránce zevnější a proto litoval osudu jesuitův, jehož by se ovšem z věřících současníkův tehdejších nikdo nebyl nadál. Ale přes to vše nedošlo v zemích českých, což právě jako charakteristickou známku uvéstí sluší, k vůli zrušení řádu jezuitského se strany katolického lidu k nižádným projevům bouřným, jako se z té příčiny bylo ve Španělsku, ve Francouzsku a v Nizozemsku dále.

Působila k tomu hlavně ta okolnost, že císařovna Marie Teresie v praktickém smyslu svém hned v první chvíli zrušení řádu jezuitského ustanovila, aby všecko jmění jeho bylo věnováno kulturním potřebám obyvatelstva, totiž školství jeho, pro něž studijní fond ze zabavených milionů jezuitských zřízen jest. Neopakoval se tu již neblahý zjev z prvních let pobělohorských, kdy císař Ferdinand II. v přemrštěné štědrosti své rozdával konfiskovaná česká panství a zabavené jmění českých emigrantův cizáckým generálům a dobrodru-

hům, aniž by se bylo dosti málo na potřeby země a pozůstalého obyvatelstva jejího pomnělo. Jméni řádu, jenž byl měl po půldruhého století takřka všecko školství v Čechách a na Moravě ve svých rukou, mělo zase ve prospěch tohoto školství věnováno býti a vedle toho i správa duchovenská zakládáním nových far z něho těžiti. Za toto moudré opatření veliké císařovně všecko uznání vzdáti náleží.

Ve středních a vyšších kruzích obyvatelstva, ve stavu úřednickém i vojenském, vůbec se veškeré intelligenci tehdejší bylo zrušení řádu jezuitského zcela chladně, ba se zadostučiněním přijato, neboť kruhové tito byli ve všech vrstvách svých proniknutí zásadami osvětářskými, které v Čechách tajný řád zednářský již po půl století šířil a jež zejména v kruzích šlechticů, úředníků státních i zemských a vyšších důstojníků vojenských vnímavého sluchu docházely. Uvedli jsme již, kterak tajná společnost zednářů, za obsazení bavorsko-francouzského roku 1742 tak bujně v Praze se rozmohší, přes všechny pozdější zákazy císařovny Marie Teresie zde dále trvala a též v některých městech na venkově poboční lóže zřizovala. V Praze působila provincialní lóže „u tří korunovaných hvězd“, v níž hrabě Sebastian Künigl úřad velmistra do roku 1758 zastával, kdy byl jako krajský hejtman do Plzně přeložen, načež v tomto městě vedlejší lóže založil. Někdejší lóže Malostranská v Praze „u tří hvězd“ trvala i po zmíněném již sloučení tří lóží Pražských pod jménem „u tří sloupů“ tajně dále a jako stoliční mistr její připomíná se roku 1752 setník Schindler, kdežto členy jejími byli mimo jiné hrabě Spaar, baron Trieste a baron Jan Seeger z Dürrenbergu, pozdější podmaršálek ve vojště rakouském. Také Litoměřická lóže „Sincerité“ pokračovala té doby tajně v pracích svých, při skrovném počtu členův ale jen živořila.

Proto nebyly lóže v Čechách, toho času od řádu jezuitského neustále stíhané a u státních i zemských úřadů jakožto nepřátelé státu a církve podezřívány, od lóží v cizině ani za pravé lóže uznávány a z té příčiny obrátila se provincialní lóže Pražská „u tří korunovaných hvězd“ dne 5. srpna 1763 na Drážďanskou lóži „u tří granátů“, aby byla za „spravedlivou a úplnou lóži“ uznána. Žádost podepsalo několik členův lóže této, mezi nimiž se nalezali hrabě František Karel Clary-Aldringen, hrabě Filip Clary-Aldringen, hrabě Jan Lützow, hrabě Karel Martinic, baron Vilém

Skölen, baron Jan František Goetz, podplukovník baron Leopold Pracht, klenotník Pražský Jakub Koberwein, baron Jan Karel Furttenberg, obchodník Josef František Martinelli a místní hejtman Pražský Jan Kessler z Kestenachu. Mimo to patřili k lóži této ještě podplukovník baron Karel Fridrich Schimburg, plukovník hrabě Josef Thun, hrabě Kašpar Heřman Küniĝl, syn zmíněného již zednářského velmistra hraběte Šebestiana Küniĝla, a setník baron Brady, rodem Irčan. Žádosti Pražských zednářů bylo v Drážďanech vyhověno a lóže „u tří korunovaných hvězd“ znovu zřízena. Mistrem stoličním stal se setník baron Skölen, který v seznamu lóží české prefektury zednářské uvádí k roku 1764 ještě lóže v Chomutově, v Lokti, v Litoměřicích a v Hradci Králové.

Dne 22. srpna byla nově zřízená lóže „u tří korunovaných hvězd“ slavně zahájena a přijato do ní několik nových členů, mezi nimiž byl také guberniální rada a pozdější rada česko-rakouské dvorní kanceláře baron František Karel Kressl. Ale již roku následujícího vzdal se baron Skölen svého úřadu a nástupcem jeho stal se hrabě Karel Martinic, který dne 16. ledna 1765 předložil lóži návrh, aby provedla nějaký velký skutek humanitní, jenž by předsudky profanního světa, od řádu jezuitského proti lóžím zednářským stále živěné, rozplášil. Měl býti v Praze péčí lóže založen sirotčinec, ale právě v tu dobu vystoupili úřadové zase přísně proti zednářům, jejichž řád císařským patentem ode dne 8. října 1766 poznovu ve všech zemích rakouských zakázán byl. Stoliční mistr provincialní lóže Pražské hrabě Martinic složil proto svůj úřad, jež na začátku roku 1769 převzal po něm opět hrabě Šebestian Küniĝl, jenž byl mezi tím zase do Prahy přeložen.

Avšak již nastávaly zednářství v Praze a vůbec v Rakousku přes všechny tyto překážky lepší časy, neboť již se jednalo o zrušení řádu jezuitského, následkem čehož největší tento nepřítel zednářův měl nyní dosti starostí o vlastní trvání své, než aby se zabýval pronásledováním tajných spolkův zednářských, které si v těch letech mohly volněji oddechnouti a vždy více nových přívržencův si zjednávaly. Meškalt v Praze od roku 1770 proslulý učenec Ignác L. Born, tehdaž přisedící úřadu mincovního a jeden z nejhörlivějších šířitelův zásad zednářských, jenž pak za Josefa II. byl hlavním reprezentantem zednářství v Rakousku. Týž nejen

získal hlavní lóži Pražské, jejímž členem byl od svého příchodu do Prahy, velký počet nových členů, ale zřídil lóži „u tří sloupů“, která od té doby přijala jméno „u tří korunovaných sloupů“, na nových základech a povzbuzoval i stejně smýšlejících ku zřizování nových lóží, tak že v době zrušení řádu jezuitského roku 1773 setkáváme se v Praze již se čtyřmi lóžemi zednářskými, neboť v průběhu posledních let vznikly zde dvě nové lóže, jež měly název „u devíti hvězd“ a „u poctivosti.“*)

Ale hlavní lóži zůstávala vždy lóže „u tří korunovaných hvězd“, která majíc nyní po boku tří lóže vedlejší, také „Svatojanské“ zvané, byla tudíž skutečnou lóží provincialní. Lóže tato čítala vždy nejvíce členův a patřilo k ní také nejvíce osobností vznešených a učenců; působení její v oboru filantropickém bylo také účinné a blahodárné, největší zásluhu pak si získala o trpící lid český v době hladu a moru v letech 1771 a 1772, kdy, jak vědomo, byla též v Praze úmrtnost tak veliká, že pouze v Menším městě zemřelo ve čtrnácti dnech 1770 osob, tak že zbylo mnoho sirotků, kteří byli nuceni v ulicích Pražských žebrotou se živiti. Opuštěným stavem tolika osiřelých dítek pohnuti unesli se lidumilní členové lóže „u tří korunovaných hvězd“ s velmistrem appellačním radou hrabětem Kašparem Heřmanem Küniĝlem v čele, že provedou dřívější myšlenku lóže a založí vychovávací ústav pro chudé sirotky, což se také za krátko skutkem stalo, neboť sbírky za tím účelem mezi zednáři zavedené měly tak utěšený výsledek, že již roku 1773 byl zřízen v Novém městě Pražském v Klimentské ulici (nyní dům č. 1235) ústav pro 25 sirotků. Sirotčinec tento, jenž byl postaven pod ochranu sv. Jana Křtitele, patrona zednářův, děkoval tudíž původ svůj hlavní lóži

*) Tato poslední byla jakožto lóže skotská otevřena dne 17. března 1772. od kteréhož dne datují účty její, vedené do roku 1779 a nyní v archivu musea království Českého chované. Mnozí členové provincialní lóže byli přiděleni k této nové lóži, jejímž prvním velmistrem byl ryt. Nigroni, kdežto se roku 1779 v hodnosti této baron Jan Koc z Dobrušky připomíná: mezi nejstaršími členy jejími se jmenují baron Seckendorff, ryt. Běšín, Petrelli, Elvenich, Tiller, Ondřej Gotthard, Obstzierer a j. Služebným bratrem byl jakýsi Vávra. V zachované účetní listině lóže této se připomíná, že se taxy a poplatky členův scházely do roku 1777 velmi správně, pak ale nedostatečně. Kde se lóže tato scházela, nevysvítá ze zachovaných pramenů.

zednářské a zednáři Pražští pečovali horlivě o další rozkvět i o vnitřní správu jeho. Proto nalezal se ústav jento po celou dobu trvání provincialní lóže pod správou její a byl s ní vůbec tak těsně spojen, že představenstvo sirotčince bylo vždy v lóži voleno a první výroční účty sirotčince byly opatřeny v čele třemi korunovanými hvězdami, znakem to lóže oné.*)

K dobrodincům sirotčince tohoto patřila i císařovna Marie Teresie, která mu na začátku roku 1780 darovala též bývalý hraběcí Bredovský palác v Bredovské ulici v Novém městě Pražském (nyní nový dům Šebkův č. 936) a v tom konala pak i provincialní lóže až do rozpuštění svého zednářské schůze, pro něž byly vyhrazeny tři velké sály, odznaky řádovými zdobené, v nichž křesla byla potažena látkou modrou, taktéž baldachyn nad křeslem velmistrovým byl zhotoven z modrého damašku a záslony v oknech byly téže barvy; rovněž nosili zednáři při svých schůzích zástěry modré, jakož byla barva modrá barvou všech loží zednářských, pročez i „modrými“ zvané bývaly. První sál sloužil ku přijímání učňů, v druhém sálu, do něhož měli přístup jen mistři, nalezal se trůn s baldachynem pro velmistra a křesla pro mistry, uprostřed sálu byla malována na podlaze rakev, u jejíchž nohou ležela lidská lebka se dvěma kostmi na kříž přeloženými, a tři vysoké svícny, každý se třemi svícemi, stály v trojhranu kolem ní. Zde byli s obřady příslušnými přijímáni mistři a sděleno jim heslo mistrovské, které žádnému učni neb tovaryši řádovému prozrazeno býti nesmělo. Třetího sálu konečně užívalo se za večeřadlo, v němž byly pořádány hostiny společné, jež měly připomínati hody lásky Esseův a agapy prvních křesťanů.

*) Mezi členy lóže „u tří korunovaných hvězd“, kteří ku sbírkám na sirotčinec přispěli, nalezájí se tyto mužové: hrabě Jáchym Pacht, plukovník hrabě Antonín Vratislav, hrabě Karel Desfours, hrabě František Salm, hrabě O'Reilly, hrabě Brandis, hrabě Mansfeld, hrabě Rindsmaul, baron František Mladota, zemský podkomoří baron Běšín, známý Pražský měšťan Tochtermann z Treumuthu, několik vyšších důstojníků a hohatých měšťanů, z čehož jest viděti, že se hlavní lóže Pražská jen z vynikajících osobností skládala. Také kněží byli členy jejími a sice mimo jiné převor augustinského kláštera sv. Tomáše v Menším městě Pražském P. Alois Fickert, arcibiskupský bibliotekář Martin Piehl, bývalý jezuita P. František Zeidner, baron Jan Fehlnér, probošt a arciděkan v Krumlově, člen řádu benediktinského P. Prokop Hartlieb atd.

Podobné zřízení měla lóže „u tří novaných sloupů“, která roku 1771 působil Bornovým vyvinula se z tajné lóže Malo ské „u tří sloupů“, a měla své místnosti zvaném „Kutnohorském domě“ na Kortru v Novém městě Pražském, jehož v klenuté síně v prvním poschodí upraven k zednářským potřebám svým. V lóži byl roku 1771 stoličním mistrem baron Hammer a o dvě léta později plukovník Josef Thun, který důstojnost tuto po dvazastával; při výroční slavnosti Svatoj v den 24. června 1775 čítala lóže tato c. 25 členů, mezi něž patřil také člen řád benediktinského P. Modest Guth a arcibiskupský sekretář Karel Nun. Později přistoupilo této působením šl. Borna mnoho učen spisovatelů, zejména tři proslulí matkově a bývalí jezuité Josef Stepling, Jsánek a Antonín Strnad, český dějepisec tišek Martin Pelcl, proslulý slavista abbé Dobrovský a bývalý jezuita a stavební i Tobiáš Gruber, kteříž všickni byli záčleny učené společnosti, kterou byl tak Born v Praze založil a z níž se později společnost věd vyvinula. Roku 1779 byl známý hrabě Jan Canal z Malabailly ministoličním, universitní bibliotekář Unga strem deputovaným, a učenec P. Ignác nova dozorcem. Tento poslední vydal 1779 spisek pod názvem „Zákoník lóže korunovaných sloupů v Orientu Pražském“ v němž se o zednářstvu a zřízení jeho širně pojednává a o jehož obsahu zmíní až dobu rozkvětu zednářstva v Praze ; sefa II. líčiti budeme.

Další reformy ve školství.

Co již za první polovice panování císařovny Marie Teresie v oboru školství váno bylo, totiž opravy v duchu no ském a osvětářském, opakovalo se v míře zvýšené za druhé polovice panování j kdy císař Josef II. jakožto spoluvládce slovo ve správě státní vedl. Zejmena zování dosavadní právomocnosti církevní jsme je již dříve vyličili, bylo směřová i pro další reformy v oboru školství, vliv duchovenstva na vyučování byl nestenčován a zvláště řádu jezuitskému mány důsledně bývalé výsady jeho, t za posledních let před zrušením řádu t

byl vliv téhož na školství již jen pouhým stínem jeho moci někdejší. Pronikavé změny na filosofické i bohoslovecké fakultě vysokých škol Karlo-Ferdinandských v Praze, do roku 1760 provedené, postupovaly též v dalších letech zrychleným krokem dále, veskrz namířeny jsouce proti řádu Tovaryšstva Ježíšova, jakoby duch Pombalův též v Čechách i ve Vídni byl rozhodující kruhy nakazil.

Jakkoli již dříve bylo výhradní panství jesuitův na filosofické a bohoslovecké fakultě prolomeno, musilo se jich nad jiné citelně dotknouti, když císařovna dekretem ode dne 22. listopadu 1760 ustanovila vedle dosavadních dvou profesorů dogmatiky z řádu Tovaryšstva Ježíšova ještě dva další professory pro tentýž předmět a sice P. Erazima Schmalfussa z řádu augustiniánův a P. Norberta Göpferta z řádu dominikánův, kteříž oba musili býti i bez předcházejících zkoušek na doktory bohosloví povýšeni a za členy bohoslovecké fakulty přijati. Onen měl přednášeti bohosloví dle učení sv. Tomáše a tento dle učení sv. Augustina, aby bohoslovci čeští nebyli vedeni jen dle scholastické učební soustavy jesuitův. Proto musil ředitel bohoslovecké fakulty na začátku každého školního roku vstupující alumnny rozdělit na dvě polovice, z nichž jedna poslouchala dogmatiku u jesuitů a druhá u jmenovaných dvou profesorů.

Snadno si lze pomyslit, že jesuité zařazení tomuto všechny možné překážky v cestu kladli a zejména oběma novým profesorům žádných poslucháren v budově Klementina otevřít nechtěli. Nebylo jim to však nic platno a vicerektor i senior kolleje Klementinské musili zemskou studijní komisi a před-

sedu jejího za nepřístojnost tuto ještě odprosit. Rovněž v neprospěch jesuitů dopadl i jiný spor jejich s dominikánem P. Göpfertem, který jakožto universitní professor měl složit obyčklou přísahu, že věří v neposkvrněné početí P. Marie, ale tak učiniti se zdráhal, poněvadž svoji řádovou přísahou na opačné učení sv. Tomáše Aquinského vázán byl. Světští professoři Pražské university souhlasili tehdež s jesuity, ale císařovna rozhodla dekretem ode dne 29. dubna 1761, že nový

professor onu přísahu složit nemusí. Jiným dekretem ode dne 19. března 1763 bylo ustanoveno, že jesuité nemají více určité osobnosti ku professurám na bohoslovecké a na filosofické fakultě navrhovati, nébrž že mají přístě vždy tři členy řádu presentovati, z nichž si vláda jednoho zvolí. Dále vypátrala zemská studijní komise, že dle nadační listiny císaře Ferdinanda I. měl řád Tovaryšstva Ježíšova všechny akademické stupně na bohoslovecké i na filosofické fakultě bez promočních tax udíleti, ač řád taxy tyto ode dávna vy-

bíral. I bylo rozpočteno, že jesuité od roku 1622, kdy jim Pražská universita odevzdána byla, takových tax za 194.548 zlatých vybrali, pročez nyní sumu tuto universitě nahraditi měli. Jesuité se tomu ovšem vzpírali a takž vznikl z toho proces, který se až do zrušení řádu jesuitského roku 1773 táhl a potom bez konečného rozhodnutí odložen jest.

Byla-li povoláním dvou světských profesorů (Seibta a Bučka) na filosofickou fakultu Pražskou dosavadní privilej řádu jesuitského k obsazování professur též na této fakultě prolomena, odstraněna jest zrušením řádu jesuitského poslední překážka, která se



Marie Teresie u hrobu svého chotě.

důkladné reformě studií v Čechách dosud byla v cestu stavěla. Bohoslovecká fakulta byla nyní svěřena duchovním světským neb z jiných řádův duchovenských vzatým, kdežto na fakultě filosofické, jejíž učební místnosti byly z Klementinum přeloženy do budovy někdejšího semináře sv. Václava v Dominikánské ulici, svěřeny dvě učitelské stolice exjesuitům P. Vydrovi a P. Chládkovi, z nichž onen matematiku a tento fysiku přednášel; professorem ethiky stal se Dr. Jan Schöpel a professorem logiky i metafysiky dr. Meissler, oba stavu světského. Obě tyto professury však byly již roku 1775 v jedno spojeny. Ředitelem matematiky a fysiky zůstal až do své smrti (1778) exjesuita P. Stepling, který teprv po zrušení řádu jesuitského mohl od středověkého přežilého učení upustiti a fysiku dle moderních zásad Newtonových přednáseti. V uznání této zásluhy jeho dala mu Marie Teresie po smrti jeho v universitní knihovně v Klementinumu pomník s poprsím jeho postaviti. Professorům na fakultách právnické a lékařské bylo služné zvýšeno a na této poslední zřízen r. 1769 veřejný professor porodnictví pro pomocnice ku porodu *) a r. 1773 professor ranlékařství.

Jaká zásadní proměna v učení a zřízení na bohoslovecké fakultě Pražské po zrušení řádu jesuitského se udála, vysvitá nejzřejměji z té okolnosti, že roku 1774 jmenován byl ředitelem fakulty této opat kláštera Břevnovského P. František Štěpán Rautenstrauch, proslulý svou učeností a zároveň svými liberálními náhledy a spisy z oboru církevního práva, pro něž s Pražským arcibiskupem hrabětem Přichovským ve spor přišel. Dostalo se mu však z Vídně ochrany, ano císařovna udělila mu zlatou medaili, kterou mu arcibiskup osobně odevzdati musil a to se slovy, kterak císařovna si přeje, aby dílo své na universitě brzo dokonal a že totéž s potěšením uvítá.

*) Již patentem ode dne 13. října 1755 nařídila Marie Teresie, aby padlých osob ženských bylo šetřeno, a roku 1762 zřízen v Praze popudem jejím porodinec a nalezinec v Soukennické ulici, když hraběnka Augustina Kinská k tomu účelu 50.000 zl. odkázala. Později byl ústav tento spojen s Vláským špitálem v Menším městě Pražském a roku 1776 přikázán mu též důchod ze sadů morušových a z trávníků při nich okolo Prahy. Roku 1787 přeložen porodinec Pražský na Větrov do bývalé budovy kanovnícké při kostele sv. Apollináře, načež v době naší nákladem zemským postavena v sousedství velkolepá budova porodnice, kterýž ústav tudíž první vznik svůj lidumilné snaze Marie Teresie děkuje.

Dílem tímto mínila Marie Teresie spracování návrhu pro novou soustavu učení na fakultě bohoslovecké a P. Rautenstrauch pospíšil si s ním tak velice, že nová soustava jeho, od učební soustavy jesuitův nadobro se lišící, již roku 1774 na bohoslovecké fakultě Pražské zavedena byla. Ve Vídni setvalo se dílo Rautenstrauchovo s tak velkým uznáním, že jeho soustava bohosloveckého učení na všech universitách a lyceích rakouských jediné platnou se stala. Avšak i opat Rautenstrauch sám byl již po roce z Prahy do Vídně povolán a jmenován ředitelem tamní fakulty bohoslovecké, vedle toho pak radou při česko-rakouské dvorní kanceláři a přisedicím studijní i censurní komise. Nástupcem jeho v úřadě ředitele fakulty bohoslovecké v Praze stal se převor kláštera Břevnovského P. Jeronym Fritz, taktéž vzácný bohoslovec, který v duchu Rautenstrauchovu o lepší a důkladnější vzdělání posluchačů fakulty bohoslovecké pečoval.

Ještě větší převrat než na universitách byl zrušením řádu jesuitského způsoben na gymnásiích, jichž větší část nalezala se ve správě otcův Tovaryšstva Ježíšova. Byla-li učební jejich soustava na universitách nedostatečná, byla tím nedostatečnější na gymnásiích, jak k tomu poukazovali zejména piaristé, kteří se na svých gymnásiích učební soustavou jesuitskou řídit musili a tudíž chyby a nedostatky její vůbec seznali. Již r. 1763 konali představení řádu piaristického opět poradu, kterak by se dala soustava učební i způsob vyučování opravit. Byl v té věci navržen plán a zaslán do Vídně, kdež ale k němu nepřistoupili, nýbrž od ředitele středních škol professora Gaspariho nový návod pro vyučování na všech gymnásiích vypracovati dali. Nebylo jím mnoho změněno, poněvadž se k věcným návrhům piaristův nepřihlíželo; jen na učení se němčině byla zvýšená váha kladena a mezi předměty učební pojatý též arithmetika a zeměpis, kterým dosud na gymnásiích vyučováno nebylo. Více se dbalo o to, aby gymnasia byla uvedena ve větší odvislost od státu, neboť každá změna v učitelském personálu musila býti studijními řediteli oznámena a každé jmenování i propouštění učitelů mělo od státu vycházeti.

Jelikož jesuité dle obyčeje svého všem těmto novotám odpor kladli a dle soustavy své dále vyučovali, seznána ve Vídni již za krátko nutnost obsáhlé reformy vyučování, která se nejen na gymnasia, ale též na školství obecné vztahovati měla. Hrabě Jan An-

tonín Pergen, příručí knížete Kounice, vypracoval plán k reformě této, jehož hlavní podstatou bylo, aby správu všeho školství vzal výhradně stát do svých rukou a aby se všechno vyučování na gymnásiích řádům duchovenským odňalo a pouze světským učitelům neb nanejvýš světským kněžím svěřilo. Radikální tento plán došel sice souhlasu velikého přívržence zásady centralistické knížete Kounice, ale ostatní ministři, zejména česko-rakouský dvorní kancléř hrabě Blümegen vyličili císařovně vyloučení duchovenských řádů ze školství za tak nebezpečný pokus, že bylo od provedení téhož upuštěno a jen tolik ustanoveno (15. ledna 1772), aby professoři krásných věd na universitách v Praze a ve Vídni konali veřejné přednášky o vychovatelství a o způsobu vyučování, by dorost učitelů vzděláván byl.

Avšak již po roce na to došlo ke zrušení řádu jezuitského a tu stalo se provedení reformy ve školství neodbytným. K pobídnutí bar. Kressla vypracoval professor Martini již dne 1. prosince 1773 všeobecný plán k opravám ve školství, na jehož základě professor Matiaš šl. Hess ve květnu 1774 nový učební plán pro gymnasia sestavil. Učení z paměti a mechanický způsob vyučování měly ustoupiti oživující a povzbuzující metodě sokratické; učitel měl seznati povahu a osobitost každého žáka a dle toho své vyučování zaříditi; řeči klassické, dosud hlavní jádro všeho studia na gymnásiích tvořící, měly ustoupiti do řady druhé a za to dějepisu tím větší péče se věnovati, mimo to zeměpis, fysika a matematika neměly již tou měrou zanedbávány býti, jako dosud bylo se dalo; také učení němčině mělo býti rozšířeno, jak to v germanisační povaze celé doby spočívalo; duchovní řádoví a též bývalí jesuité měli k vyučování na gymnásiích připuštěni býti. Dvorní studijní komise schválila sice plán tento, ale císařovna dala jej piaristovi P. Gracianu Marxovi, rektorovi savojské akademie ve Vídni, v tom směru přepracovati, aby vedle náboženství latina i dále hlavním předmětem vyučování na gymnásiích zůstávala; v té době pak vešel nový studijní plán pro školy latinské roku 1775 v platnost, když jej byla císařovna dne 13. října téhož roku schválila.

Jelikož zrušením řádu jezuitského ubylo sil učitelských a v náhradu za to světských učitelů dosti nebylo, nezbyvalo vládě jiné, než některá gymnasia zcela zrušiti, zvláště když studijní fond v prvních letech jen skro-

vné úroky na vydržování těchto ústavů vynášel. Proto byla hned po zrušení řádu jezuitského zrušena tři gymnasia jezuitská a sice v Kutné Hoře, v Hradci Jindřichově a v Březnici, načež jich následovalo ještě 28: 7 piaristických, 6 světských, 4 premonstratské, 3 jezuitské atd. Neboť ustanovoval cis. dekret, dne 25. května 1777 vydaný, aby se v Čechách přístě vyučovalo jen na třinácti gymnásiích a sice v Praze na Starém městě, na Novém městě a v Menším městě, pak v Broumově, v Budějovicích, v Doupově, v Hradci Králové, v Chebu, v Kosmonosích, v Litoměřicích, v Litomyšli, v Plzni a ve Strakoniciích. Za to musila města, v nichž gymnasia přes všechny prosby obcí a nabízené oběti zrušena byla, zřizovati německé hlavní školy, na něž pak propuštění jesuité za ředitele dosazeni neb na výslužbu dáni byli. Školní komise Pražská ustanovila, aby v Kutné Hoře, v Jindřichovu Hradci, v Klatovech, v Jičíně, v Krumlově a v Chomutově byly zřízeny hlavní školy o čtyřech třídách, v Chrudimi, v Pelhřimově, v Rakovníku a v Bohusudově o třech třídách, pak ve městech Lounech, Březnici a Žatci tak zvané městské školy. Budovy zrušených gymnasií zabrány pro účele erární, ponejvíce vojenské, neb za laciný peníz prodány soukromníkům. Byla to předehra k podobnému jednání s budovami klášterními, za císaře Josefa II. zrušenými.

Další důležitá změna ve zřízení škol gymnasiálních byla způsobena cis. dekretem ode dne 13. srpna 1777, kterým se nařizovalo, aby přístě školním rokem dosavadní šestitřídní gymnasia měla pouze pět tříd, totiž tři třídy grammatikální a dvě humanitní, rhetoriku a poesii, kterážto poslední byla nyní třídou nejvyšší. V každé třídě měl jako dosud učiti jeden professor všem předmětům, vyjma náboženství, pro něž byl zvláštní katecheta ustanoven. Za vyučovací jazyk ustanovena ve dvou nejnižších třídách němčina (čeština ještě po tři léta jen na gymnásiích Novoměstském v Praze, v Plzni, v Německém Brodě a v Kosmonosích), v ostatních třídách vyšších latina. Dalším dekretem z téhož roku bylo nařizno, aby krajští hejtmanové byli direktory všech gymnasií v každém kraji, čímž stala se gymnasia již dokona ústavy státními, jen že nazývala se královskými a mohla na pečeti užívati znaku království Českého, což při tehdejší centralistické směru vládním jako bílou vránu zaznamenati sluší. Vrchní dozor nade všemi gymnásií v Čechách vedl král. studijní

direktor v Praze, jímž byl zmíněný již universitní professor K. J. Seibt, krásoduch to německý, který však pro potřeby školství českého nižádného porozumění neměl a jen o rozvoj německví v Čechách pečoval.

Konečně upraveny dvorním dekretem ode dne 19. října 1775 také prázdniny a veřejné zkoušky na gymnásiích. V prvním ohledu ustanovovalo se následovně: „Aby studující mládež mohla si oddechnouti, aby také učitelé se zotavili a novou přípravu vykonali, lépe jest místo dvou půldní v týdně dáti celý čtvrtek prázno; kdyby však na čtvrtek připadl svátek, může ještě jiného dne býti prázno. Prázdniny vánoční nechť trvají od štědrého dne do sv.těpána, masopustní od neděle Quinquagesima přes popeleční středu, velikonoční od Květné neděle po 15 dní, počítaje v to tři dni exercitií po Květné neděli a zpověď velikonoční.“ Dvorním dekretem ode dne 3. dubna 1776 byla ustanovení tato doplněna předpisem, aby o Letnicích prázno bylo v neděli a v pondělí, o křížových dnech tři půldne: za příčinou procesí a v den narozenin a jmenin královských; prázdniny podzimní pak měly trvati od 21. září do 31. října. Školní rok zakončil se po vykonané zpovědi měsíční dne 20. září slavnými službami Božími, načež téhož dne odpoledne měla se rozdati praemia a tištěné seznamy žákův a známek. Veřejné zkoušky měly se dít na jaře a na podzim a sice způsobem slavnostním, neb měl při nich předsedati direktor nebo zástupce jeho krajským úřadem ustanovený a farář i místní úřad měli k nim pozváni býti; přítomni pak mohli býti rodiče a příbuzní žákův a jiní hosté. Po zkouškách byly slavnostním způsobem předčítány známky žáků, při čemž přednášeli přední z nich proslov a poděkování, jež pro žáky prvních dvou tříd po německu, pro žáky vyšších tříd professori po latinsku sepsali. Za praemia dávaly místo knih medalie, které císařovna roku 1774 povolila a jež podobiznu její s příslušným obpisem nesly. Medalie tyto mohly v nedělní a sváteční dny na stužce na prsou noseny býti a objednával je každý ústav prostřednictvím krajského úřadu u nejv. dvorní kanceláře ve Vídni. Žáci nižších tříd musili je na konci školního roku vrátiti prefektovi gymnasia, žákům nejvyšší třídy však byly ponechány na památku.

O zbědovaném stavu obecného školství, totiž škol ve městech a na vesnicích, za první polovice vlády císařovny Marie Teresie byla již na svém místě zmínka učiněna,

zde pak dlužno dodat, že stav tento trval i po sedmileté válce v nezměněné míře dále. Teprva po skončené reformě universitního a gymnasiálního školství uznána potřeba toho, aby též obecné školství bylo na nové základy postaveno a z pokleslosti své povzneseno. Takž vyvinuta v posledním desetiletí panování Marie Teresie v oboru tomto činnost skutečně záslužná, jen že se všechny příslušné kroky z Vídně daly ve směru centralistickém a v duchu německém, jakoby v zemích Habsburských jiných národností nebylo. Již roku 1771 byla ve Vídni první normální škola zřízena a o rok později vypracoval rada při dolnorakouské zemské vládě František Karel Hägelin učební plán pro školy obecné, ale teprve povoláním výtečného paedagoga Jana Ignáce Felbigera, probošta ve městě Zahani v pruském Slezsku, přišla věc do proudu, neboť Felbiger, přišed roku 1774 do Vídně, sestavil obsáhlý školní řád pro normální, hlavní a obecné školy, jež pak císařovna Marie Teresie dne 6. prosince 1774 potvrdila. Platil ovšem původně jen pro školy německé v Dolních a Horních Rakousích, ale k návrhu nejv. kancléře hraběte Blümegena zaveden byl také ve všech českých i ostatních zemích, kde zvláštní školní komise o provádění jeho pečovateli měly.

V Praze byli do školní komise této povolani guberniální rada hrabě Karel Clary-Aldringen jakožto předseda, přisedící gubernia Matiaš Jos. šl. Smitmer, generální sekretář Josef Duchek, světící biskup Jan Ondřej Kaiser a guberniální rada šl. Pögel. Vrchním inspektorem nad veškerým obecným školstvím v Čechách jmenován dosavadní farář v Kaplici Ferdinand Kindermann, rodák z Königswaldn u Sluknova, který byl již po několik let na Kaplicku k povznesení školství působil a dle jehož metody vyučovací mnoho učitelů v jižních Čechách se řídilo. Všecko toto vyučování dalo se však i v místech českých jen po německu a Kinderman byl již co farář vzorem germanisace, kteroužto pro národnost českou škodlivou činnost rozvíjel v míře zvýšené, když do školní komise v Praze povolán byl a zde děkanem kapitoly u Všech Svátých, později proboštem v Bohusudově a konečně biskupem v Litoměřicích se stal. Jako inspektor školní i jako hodnosta církevní pečoval všemožně o zvelebení obecného školství, ale pouze ve směru německém, tak že na sta smíšených a českých obcí v Litoměřicku tímto působením jeho poněmčeno bylo.

Národnost česká doznala tudíž reformou obecného školství z roku 1774 veliké pohromy, ale právě tato poněmčovací činnost, Kindermannem a jeho vrstevníky příliš bezohledně po celých Čechách provozovaná, probudila živel český, po půldruhého století v hluboký spánek pohřížený, tak mocně k novému vědomí a životu, že právě od roku 1774 znovuzrození národa českého počítáme.

Jsa tudíž jako stvořen pro praktické provádění centralistického a germanisačního školního řádu Felbigerova pro normální, hlavní a obecné školy, vyvíjel Kindermann od povolání svého do Prahy činnost co nejhorlivější a nejvydatnější, tak že kulturní stav v Čechách v posledním čtvrtstoletí XVIII. věku jest jedině jmenem jeho charakterisován. Již dne 15. listopadu 1775 otevřena jest působením jeho normální škola Pražská v budově někdejší kolleje jezuitské v Menším městě Pražském, při čemž měl děkan Kindermann slavnostní řeč, v níž vliv nižších škol na školy vyšší a na život občanský líčil. Ředitelem normálky této stal se A. Schindler a působilo při ní ještě osm učitelů, kteří vyučovali též kandidáty učitelství v běhu, roku 1776 při normálce zřízeném. Téhož roku utvořena v Praze péčí obce Staroměstské první hlavní škola v Týně, načež v následujících dvou letech zřízeny ze zrušených gymnásií podobné hlavní a městské školy ve městech venkovských, jak jsme je již výše uvedli *).

Aby se seznámili s vyučovací soustavou Felbigerovou, byli do Vídně povoláni z Čech učitelé a kaplani z jednotlivých panství, kteří pak doma na obecných školách způsob „novonormální“ zaváděli. Z panství Zbirovského byli za tím účelem vysláni do Vídně zámecký lokálista P. Ignác Veselý a učitel František Lego, kteří mimo cestovné denní podporu a sice onen 1 zl. a tento 45 kr. obdrželi. V únoru 1774 vydali se na cestu do Vídně, kdež v jezuitské kolleji u sv. Anny asi 150 kněží a učitelův ubytováno bylo. Přednášky trvaly

*. Na normální škole Pražské i na všech hlavních školách vyučovalo se jen po německu, a že způsob tento v Čechách neměl úspěchu, vysvitá z poznámky Pražského kanovníka Jos. Locatelli-ho, jenž ve své současné kronice o Josefovi II. píše, kterak z Pražské normálky nemůže pojití valný prospěch, poněvadž se v ní všecko přednáší po německu, a Čechové, jichž většina do ní dochází, přednáškám tím nerozumí. V normálce učí se žáci čeští všemu jako papouškové nazpamět a nerozumějí tomu. To též platilo o německém vyučování na hlavních školách.

do konce srpna a učitel Lego byl ze všech předmětů za spůsobilého uznán. Hned po jeho návratu byla na Zbirově přičiněním panských úředníků německá normální škola zřízena, aby v ní děti úředníků těchto německy vyučovány býti mohly. Z bývalé panské kovárny byla upravena budova pro novou školu normální, která roku 1774, tudíž ještě před Pražskou hlavní normální školou, otevřena byla, poněvadž z Prahy žádný učitel k poslouchání kursu Felbigerova do Vídně vyslán nebyl. Do školy této povolávání pak učitelé z panství Zbirovského a z panství korunních, aby se novému způsobu vyučování přiučili. Vyučování na této první normální škole v Čechách bylo zahájeno dne 1. května 1775 a ustanovení na ní P. Veselý jako ředitel s ročním služným 300 zl. a Fr. Lego jako učitel se služným 100 zl. Děkan P. Kindermann stav se nejv. normálním direktorem v Čechách, přijel roku 1776 na Zbirov a všechny čekatele učitelství zde vyzkoušev, správě školy největší chválu vyslovil a všem čekatelům vysvědčení první třídy udělil. Vysvědčení školy Zbirovské měla podle výsady císařovny Marie Teresie platnost jako z Pražské školy normální a po dvě desetiletí docházeli na školu Zbirovskou, které „professorna“ říkáno, kněží a učitelé z jiných panství, aby se novému způsobu vyučování přiučili. Při zavedení nového řádu školního roku 1806 přestala škola Zbirovská býti přípravnou učitelskou a se školy normální snížena na školu trivialní, ač ji ještě dlouhá léta „professornou“ nazýváno.

Pro školy vesnické obsahoval nový školní řád ode dne 6. prosince 1774 podrobná ustanovení, jimiž se zároveň tehdejší stav škol těchto líčí. Ustanovovati učitele příslušelo i dále těm, kdož právo toto dosud vykonávali; ale neměl nikdo již za učitele přijat býti, kdo se vysvědčením z normální školy nevykázal. Obce nesměly více za učitele dosazovati, kdo nejlacinější požadavky činil, a nesměly jej dle libosti jako čeledína zase propouštěti; proto dostal každý nově ustanovený učitel dekret od úřadu, jímž mu bylo místo jeho zajištěno. Požitky dosavadní měly býti učitelům ponehány, ale vždy se mělo více k naturálním dávkám než k penězům hleděti, jen že požitky tyto byly stále ještě tak nedostačné, že i gubernium v příslušném dekretu svém ode dne 28. srpna 1777 pravilo, kterak „sotva deset učitelů v Čechách ze své školní služby živi býti mohou, ostatní pak velmi zle, mnozí ještě hůře než pastevcí a čeledínové

se mají.“ Proto nemělo učitelům býti bráněno, zaměstnávat se vedle služby školní nějakým počestným výdělkem neb řemeslem, jenom neměli v létě pastevce sedlákům dělati, pak v krémách při muzikách hráti, nébrž spíše zahradnictvím, sadařstvím, včelařstvím atd. se zabývati. Vrchnosti a obce měly k tomu hleděti, aby rodiče za dítky řádně sobotáles odváděly, aneb měly jej jako daň z hlavy s ostatními daněmi vybírati a učitelé pravidelně dodávati.

Vyšší duchovenstvo a šlechta, jakož i četná města podporovaly vydatně tuto snahu vlády po zlepšení hmotného stavu učitelstva, jehož poměry zejména na komorních panstvích se zlepšily, kde školní inspektor Kindermann a ředitel panství těchto František Antonín ryt. Raab o zvelebení školství co nejhorlivěji pečovali. Zvláštní zásluhu zjednal si však onen tím, že zavedl do škol městských i vesnických vyučování ručním pracím řemeslnickým a průmyslnickým, kteréžto praktické odvětví za doby císaře Josefa II. v Čechách k utěšenému rozvoji dospělo. Ovšem zůstávala prospěšná ustanovení nového školního řádu pro obecné školství na četných místech země české pouhým písmenem na papíře, ale celkem znamenalo toto záslužné dílo císařovny Marie Teresie veliký pokrok v oboru obecného školství v Čechách, jen kdyby provádění téhož bylo kráčelo také ruku v ruce s pěstěním jazyka českého, čehož při sledování zásady germanisační, z Vídně tak vytrvale za přední účel státní správy hlášené, bohužel jen nepatrné stopy znamenati lze.

A též tyto stopy děkují původ svůj pouze šlechtetným synům lidu českého, kteří jaksi jen kradmo v mládeži školní znalost jazyka českého pěstili, jinak by dle nového řádu školního, jak to veliký germanisátor Kindermann s bezpečností očekával, skutečně byl v Čechách jazyk český za padesát let úplně vymizel. Nebyloť v celém školním řádu pro obecné školství z roku 1774 ani na jediném místě zmínky o řeči české a kdekoli se v něm mluví o vyučování v „řeči mateřské,“ vždy jest tím míněna řeč německá, jakoby česká řeč už tehdyž byla za vyhynulou pokládána bývala. Když pak roku 1776 bylo nařízeno, že na gymnasia nesmí žádný žák bez znalosti německé řeči přijat býti a o dvě léta později tatáž podmínka pro vstoupení do stavu duchovního neb do řádu klášterního předeepsána byla: vidělo se jasně, kterak všechny kroky vlády Vídenské jen k vyhlazení národnosti

české a jazyka českého směřují. Ještě zřejměji šlo to na jevo, když v listopadu 1778 byla čeština z gymnasií v Čechách na dobro vypuzena a dne 9. ledna 1779 nařízeno, aby rozdíl mezi gymnasiemi českými a německými přestal a aby poslední čtyři gymnasia česká v německá proměněna byla. Pokleslý tehdejší stav písemnictví a jazyka českého vysvětluje sice poněkud germanisační toto úsilí, ale nikdy je neomluví, neboť byla pokleslost tato zaviněna pouze nedbou těchže rozhodujících kruhů, které po půldruhého století dovedly na lidu českém nezměrných obětí hmotných vymáhati, ale o duševní potřeby jeho ni v nejmenším se nestaraly.*)

V témže duchu poněmčovacím jako v Čechách byly reformy školské prováděny též na Moravě, kdež vysoké, střední i obecné školství týmže způsobem jako v království upravováno bylo. Pro universitu Olomouckou, která se však jen z bohoslovecké a z filosofické fakulty, pak ze dvou právnických professorů beze zvláštní fakulty skládala, byl cís. reskriptem ode dne 20. června 1752 předeepsán též řád studijní, jaký byl pro Vídenskou universitu vydán a současně též v Praze zaveden. Řádu jesuitskému byl též zde odňat vrchní dozor na obě fakulty a svěřen zvláštním direktorům, kdežto biskup Olomoucký kardinál hrabě Trojer protektorem university jmenován byl; jemu po boku stál superintendent universitní Frant. bar. Šubír, který dozor na professory vedl, v prvních letech ale mnohé spory a rozdíly s professory z řádu Tovaryšstva

* Poněmčení obecných škol nedalo se ovšem dekretovati ve dvou, třech letech, jako se stalo při školách vysokých a středních, neboť na vesnicích a ve venkovských městech nebylo jednoduše žádných učitelů němčiny znalých a mládeži české nemohly se hned od počátku školní knihy německé do rukou dávat. Proto tiskla c. k. normální školní knihtiskárna v Praze, z bývalé jesuitské knihtiskárny v Klementinu cís. reskriptem ode dne 10. června 1775 zřízená, od prvního počátku všechny učebné knihy a pomůcky též v jazyku českém. Nejdříve a sice roku 1776 byl vytištěn Řád školní. Abecední tabulka. Slabikář pro selské i pro městské školy. Náboženství a Uvedení k umění početnímu, načež roku 1777 následovala „Školní pravidla pro obecné české školy,“ „Kniha methodní pro učitele českých škol,“ Slabikář, Epištoly a evangelia, konečně Příběhové Starého i Nového zákona. Avšak na mnohých místech, zejména na panstvích komorních, byly též do škol obecných již tehdyž německé školní knihy bez ohledu na mládež ryze českou zaváděny, tak že již roku 1777 bylo přes 300 obecných škol „normálně“ to jest po německu zřízeno.

Ježíšova zakoušel, neboť titíž jako v Praze do nových poměrů se vpraviti a světské examinatory vedle sebe trpěti nechtěli. Totéž se opakovalo, když po zřízení dvorní studijní komise ve Vídni roku 1760 byla reskriptem ode dne 22. listopadu 1760 v Olomouci zřízena zemská studijní komise, která odvislá jsouc od zemského úřadu politického, skládala se z Hradišského preláta Pavla Václavíka jakožto předsedy, z krajského hejtmána bar. Pillersdorfa, pro záležitosti politické, z direktorův bohoslovecké a filosofické fakulty a z obou profesorův práv, kteří na záležitosti universitní dosud žádného vlivu nebyli měli, jakožto přisedících. Komise tato byla dnem 13. května 1764 v činnost uvedena a bylo jí až do zrušení řádu se stálou oposicí téhož co činiti, zejména když roku 1772 jesuitům stolice práva kanonického odňata a světskému professoru svěřena byla. Neméně těžce byli jesuité dotčnuti, když císařovna roku 1760 dominikána P. Ignáce Světeckého a premonstráta P. Bernarda Purkyni professory bohosloví jmenovala a jesuitům dosavadní právo jmenování profesorův universitních odňala. Roku 1762 bylo jim zakázáno, nazývati universitu Olomouckou „universitou Tovaryšstva Ježíšova“, a když se tomu rektor P. Ignác Thomas vzpíral, byl se své hodnosti sesazen a z Olomouce odstraněn. Po zrušení řádu jesuitského bylo roku 1774 universitnímu kancléři bar. Šubířovi uloženo, aby studium i celou správu na universitě Olomoucké znovuzřídil *), následkem čehož byli Hradišský prelát a studijní direktori úřadů svých sprostěni, tak že studijní komise roku 1775 na krátko působiti přestala, ale po smrti kancléře téhož roku opět zřízena byla.

Roku 1777 kázala císařovna, aby právnícké studium v Olomouci bylo odděleno od fakulty bohoslovecké a aby trvalo pro sebe, nikoli však jako skutečná fakulta; v roce následujícím pak byl profesor Josef Monse jmenován direktorem studia právníckého. Současně bylo uznáno za vhodné, přeložiti universitu Olomouckou do Brna jakožto do sídla zemských úřadů, kde pro ni vyhledány pro-

stornější místnosti, než jakých v těsné pevnosti Olomoucké dosud požívala. K návrhu guberniálního rady markýza de Valle, který byl všecky nedostatky na universitě této vyšetřoval, vydala Marie Teresie dne 24. května 1778 dvorní dekret, jímž se universita moravská z Olomouce do Brna přenášela, což se také bez prodlení stalo, tak že vyučování na vysokých školách v Brně dne 1. listopadu 1778 počíti mohlo: posluchačů bylo zde zpočátku půlšesta sta, tedy o dobré sto méně než v Olomouci. Rozumí se samo sebou, že se také zemská studijní komise moravská přesídlila z Olomouce do Brna, kde působila do roku 1783, kdy od císaře Josefa II. zároveň s universitou zrušena byla.

Gymnásii bylo na Moravě toho času celkem šestnáct a sice bylo 6 z nich v držení jesuitů, 9 v držení piaristů a 1 v držení pavlání v Krumlově. Učebná soustava na těchž byla tatáž jako na gymnásiích českých, neboť i zde hledělo se především ku pěstění řeči latinské a německé, a až reskriptem ode dne 9. července 1763 bylo nařizováno, aby v nižších třídách gymnasiálních byli žáci též ku překladům do české řeči nabádáni, přece hlavní zřetel obracen k tomu, aby znalost němčiny co nejvíce byla rozšiřována. Školní knihy brali jesuité moravští z Klementinské knihovny v Praze, když je byli dle nové soustavy učebné upravili, jak jim to reskript ode dne 9. února 1754 přísně prikazoval. Vůbec mělo se hleděti k tomu, aby byli jen schopní a nadaní žáci vychováni a neschopní od studií zdržováni; žádný synek poddaného rolníka nesměl bez dovolení vrchnosti býti dán na studie gymnasiální, mladíci měšťanského a selského stavu měli každého roku od zvláštní komise co do schopnosti svých skoumání a každý neschopný neb prostředně schopný měl od zemské vlády ihned ze studií vyloučen býti. Reskriptem ode dne 31. srpna 1771 bylo však tolik dovoleno, že každý mladík mohl čtyři nižší třídy gymnasia studovati a teprv potom měli neschopní žáci ze studií vyloučení býti. Roku 1764 zaveden na všech gymnásiích moravských nový učebný řád, jak byl dne 4. března téhož roku pro všecky země rakouské vydán, a koncem toho roku zakázány též všecky školské komedie, jak byly po staletí zejména na školách jesuitů od žáků provozovány.

Po zrušení řádu jesuitského musilo býti jako v Čechách též na Moravě několik gymnásií zrušeno, jednak že se profesorů a po-

*) Po znovuzřízení tomto vyučovali na filosofické fakultě pouze dva jesuité, na bohoslovecké však již ani jediný: direktorem fakulty filosofické byl premonstrát z Hradiště hrabě Norbert Schaumburg, direktorem fakulty bohoslovecké probošt od Věch Svatých Tadeáš Slaviček. Professory na fakultě bohoslovecké byli vesměs řádoví neb světští duchovní, kteří však po jesuitech nižádných knih a učebných prostředků neobdrželi.

třebného nákladu na ně nedostávalo, jednak že na místě ústavů těchto měly německé normální školy zřízeny býti. Tak zrušena jsou jezuitská gymnasia v Hradišti a Telči a pak gymnasia, na nichž jen jeden neb dva profesori ve čtyřech třídách vyučovali, jako v Krumlově, Strážnici, Hustopeči, Kyjově a Staré Vodě u Kroměříže, kteréžto ústavy v letech 1774 a 1775 vesměs v německé normální školy proměněny byly. Pozůstalá gymnasia byla dle nového řádu na pět tříd omezena a dle dvorního dekretu ode dne 2. července 1774 neměl na ně žádný žák přijat býti, který neodbyl s prospěchem německou školu normální. Konečně roku 1777 byla zrušena též gymnasia v Lipníku a v Příboře, tak že jich na Moravě pouze 7 zůstalo. Dvě z nich připadla na kraj Brněnský a na ostatních pět krajů po jednom. Města, jejichž gymnasia zrušena byla, nabízela se sice ku hmotným obětem, budou-li ústavy tyto udrženy, avšak žádné ze žádostí těchto nebylo vyhověno. Rovněž zrušeny semináře při gymnasiích těchto a ze jmění jejich zřízeny nadace pro chudé schopné žáky; na čtyřech gymnasiích vyučovali někteří exjesuité, kdežto gymnasia v Kroměříži, Mikulově, Strážnici a Bílé Vodě byla v držení piaristův. Direktory gymnasií byli krajští hejtmánové, kdežto k udržování kázně a domácího pořádku byli studijní prefekti zřízeni. Tím bylo veškeré střední školství na Moravě postátněno a zároveň poněmčeno.

V oboru školství obecného panovaly na Moravě tytéž bedné poměry jako v Čechách, neboť péče o školy městské i vesnické byla zůstavena vrchnostem a obcím, jež v tom ohledu všem obětem co nejvíce se vymykaly. V prvních letech panování Marie Teresie bylo na Moravě jen asi 500 farních škol a i ty byly málo navštěvovány, kdežto učitelé vesničtí byli hůře placeni, než nejnižší zřízení obecní*). Stavové moravští na sněmu roku 1749 drženém nařídili sice vrchnostem, aby se o řádné učitele staraly, a o rok později vydala též císařovna Marie Teresie podobné nařízení, ale až do skončení války sedmileté zůstávalo vše při starém a teprve úsilí vlády o šíření němčiny razilo cestu k lepšímu zařízení škol obecných. Směr tento zavládl pak již všeobecně po zrušení řádu jezuitského,

*) Ve městě Olomouci byli roku 1773 jen čtyři zkoušení učitelé, z nichž první měl 12 zl. ročního platu. Dle toho lze si pomyslet, jak to na vesnicích dopadalo.

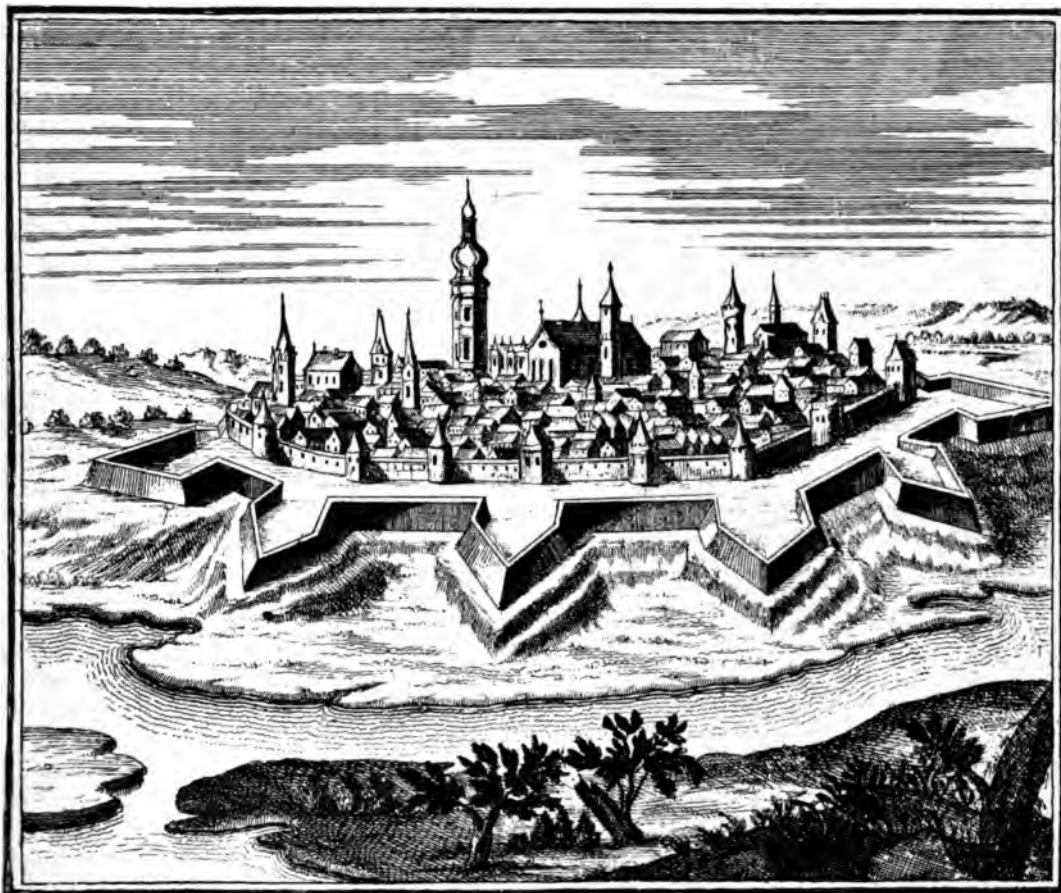
když germanisační soustava Felbigerova, školním řádem ode dne 6. prosince 1774 zosobněná, také na Moravě prováděti se počala. V Brně byla školním rokem 1775 otevřena normální hlavní škola, dle níž ve všech městech hlavní školy zařizovány býti měly. Nejdříve byly takovéto školy otevřeny ve městech, v nichž gymnasia zrušena byla, načež ostatní města následovala. Nejprřednějšími podporovateli těchto hlavních škol, které ovšem veskrz německé byly, byl guberniální rada markýz de Valle a ředitel Brněnské normální školy Ignác Mehoffer, kteříž oba úlohu germanisátora Kindermanna v Čechách na Moravě prováděli a zejména tento poslední tak vydatně, že roku 1780 ze všech 737 triviálních škol moravských již 342 německy zařízeno bylo. Diviti jest se při tomto úsilí germanisačním, že Morava jen tak slabě poněmčena byla, jak ji dnes zříme. Vznesená zásada Komenského, od německého paedagoga Felbigera v pravý opak svůj zvrácená, způsobila div tento, jehož se poněmčovatelé tehdejší neméně byli nadáli.

Jakkoli snahy Marie Teresie a vlády její na zvelebení školství národního v Čechách a na Moravě uznávány býti musí, protože proti dobám dřívějším přece nějaký pokrok znamenaly, musí uznání toto býti valně omezeno tou okolností, že snahy ony nevycházely z ryzího popudu po šíření osvěty a vzdělanosti lidu, nýbrž že jediným cílem jejich bylo poněmčování téhož, hřích to tedy na duchu národním, kterým přechválená dosud doba Teresiánská na váze své velice ztrácí. Pro nedostatek mravní a ethické stránky při celém osvětářském tomto působení v oboru českého školství nedocílil také germanisující onen směr skoro žádného úspěchu přímého, neboť národ český v Čechách a na Moravě nebyl nikterak poněmčen, nýbrž naopak právě toto nesmyslné počínání německé centralisace Vídenské probudilo jej z dlouholetého spánku k novému životu a rozmachu sil národních, jak toho málo příkladů v dějinách vzdělaných národů nalezáme. Trpká ironie osudu pro germanisátory Vídenské spočívala v tom, že pruský Němec Felbiger musil přijíti, aby zde ve skutek uváděl zásady velikého paedagoga moravského, které již před stoletím, jen že tehdy v duchu českém a nikoli německém hlášány byly. Tím se také přeceňované zásluhy Teresiánské doby v oboru povznesení školství českého na pravou míru uvádějí.

Reformy v soudnictví a v jiných oborech.

Neméně důležité a četné byly reformy ve všech jiných oborech státní správy, jež zejména za druhé polovice panování císařovny Marie Teresie prováděny byly a při nichž všem také jen zásada centralisace sledována byla. Nebráno totiž ohledu na dosavadní zá-

kony a řády jednotlivých zemí, na právní zvyklosti a obyčeje jejich, nébrž nové zákony vydávány již společně pro veškeré země rakouské, jakoby v nich veskrz totožné poměry a ve všem stejné potřeby panovaly. Jevil se tu zejména vliv státní rady, která jakožto nejvyšší orgán centralisace Vídenské také ve všech oborech státní správy zásadu centrali-



Králové Hradec v 18. století.

ní v platnost uváděla a to i v případech, kterých nejv. dvorní kancelář a ostatní ústřední chtěly práv a zřízení jednotlivých zemí šetřiti. Proto státní radě předklá-ly k úvaze všechny návrhy k reformám, ať se nejrozdílnějších oborů týkaly, a ta již horlivě o to starala, aby skutkem stal výrok císařovny Marie Teresie, že „ve všech říšských zemích jejich má jedno právo a,

stejně měrné provádění jeho panovati.“ Částečnou omluvou tohoto centralisujícího směru mohlo býti, kdyby se všechny reformy byly aspoň v duchu moderní osvěty a časového pokroku dály, ale tak lpěl na mnohých ještě duch středověku a absolutismu, že již za mnohá léta musily takovéto reformy zase reformovány býti.

Jevilo se to hlavně v oboru soudni-

ctví, které ovšem zásadních oprav vyžadovalo, aby přežilých forem středověkých zbaveno a na moderní základ postaveno bylo. Za neustálých válek prvního desetiletí panování Marie Teresie nedalo se v oboru tomto mnoho dělati, ale jakmile byla se po roce 1749 Haugvicova centralisační soustava v zemích Habsburských panující stala, obrácena velká píle k opravám justičním, které od doby zřízení nejv. dvoru soudního jako přívalem do všech zemí se proudily. Zvláště soudnictví trestní a hrdelní bylo velice nedotatečné a proti způsobu provádění jeho vedly se v Čechách i na Moravě četné stížnosti, tak že nejdříve zde bylo nápravy třeba. Počátek byl učiněn na Moravě, kdež dvorním reskriptem ode dne 18. listopadu 1752 zrušena největší část hrdelních soudů, jichž se v zemi té přes dvě stě čítalo. Ty však byly skoro veskrz nedostatečné k vedení při hrdelních, nemajíce potřebného počtu učených soudců, že tím vyřizování soudních procesů se zdržovalo a všeliké jiné neprístojnosti při tom se dály. Proto odňato právo hrdelní všem menším městům moravským a ponecháno pouze městům královským a 26 městům ochranným, kterýž počet ale o dvě léta později ještě zmenšen byl, když některá z těch měst neměla potřebných prostředků, aby útraty vedením hrdelních procesů vzniklé hraditi mohla. Proto zřízen zvláštní fond kriminální, do něhož také ostatní města přispívati musila.

Podobné poměry v oboru hrdelního soudnictví panovaly též v Čechách, neboť zde vedle čtyř magistrátův měst Pražských a akademického senátu Pražského bylo ještě neméně než 381 měst, městysů a panství právem hrdelním čili právem meče nadáno. Ale také zde málokteré z měst těchto mělo tolik cvičených soudců, aby právo to mohlo vykonávati, nébrž musilo vždy u appellačního soudu Pražského o vynesení rozsudku žádati. To mělo za následek, že procesy byly zbytečně protahovány, ba stávaly se případy, že dle starobylého hrdelního práva českého mohl obžalovaný, i když vraždy se dopustil, s rodinou zavražděného peněžitou náhradou neb jinak se vyrovnati. Aby se tomuto nešváru přítrž učinila, mělo býti opatření, jež se v té věci na Moravě osvědčilo, též v Čechách provedeno, a takž vydala císařovna Marie Teresie dne 19. prosince 1754 nejv. reskript k appellačnímu soudu v Praze, aby podal návrh na zrušení všech menších hrdelních soudů v Čechách a na zřízení fondu kriminálního, z něhož by

soudní úředníci v Čechách přiměřeně mohli placeni býti.

Ale provedení rozkazu tohoto protáhlo se po několik let a teprve když státní rada zřízena byla, ujal se v ní člen její hrabě Blümenegen, který byl zrušení hrdelních soudů na Moravě provedl, horlivě věci této též v Čechách, načež president appellačního soudu Pražského hrabě Věžník dne 30. října 1762 návrh na zmenšení počtu hrdelních soudů v Čechách předložil. Dle zprávy jeho měla vedle Prahy a Chebu pouze města královská v Čechách dostatečné soudy hrdelní, kdežto v ostatních městech nebylo ani soudců, ani potřebných místností vězenských a mučireň, jak to trestní řád Josefský předpisoval. Po delším vyjednávání, při němž se hlavně o pojištění nákladu v obnosu 211.830 zl. 46 kr. na vydržování nových hrdelních soudů v Čechách jednalo, schválila císařovna dne 25. června 1765 návrh appellačního soudu Pražského, kterýž pak cis. patentem ode dne 19. srpna 1765 v Praze prohlášen byl. Tím zmizela v království Českém opět podstatná část soudnictví staročeského, která se na dávných právech měst českých zakládala, jen že toto omezení hrdelních soudů bylo tehdež na prospěch soudnictví, které se tím dle zvýšených požadavků časových upravilo a dosavadním neprístojnostem v důležitém tomto oboru justice přítrž učinilo *).

Již dvě léta před touto pronikavou reformou justiční došlo též k vydání nového patentu směnečního, který byl pro království České dne 31. října 1763 vyhlášen, načež dne 22. prosince téhož roku zřízen v Praze

*) Vedle magistrátův čtyř měst Pražských, university Pražské a města Chebu požívala ode dne 1. ledna 1766 pouze tato 24 města v Čechách práva hrdelního: Hradec Králové, Trutnov, Bvdžov Nový, Jičín, Chrudim, Hora Kutná, Kouřim, Rakovník, Beroun, Žatec, Most, Loket, Žlutice, Litoměřice, Ústí n. L., Tábor, Pelhřimov, Budějovice, Písek, Plzeň, Stříbro, Klatovy, Boleslav Mladá a Nymburk. Všecka ostatní města ztratila dosavadní právo toto a musila ku kriminálnímu fondu přispívati dle čtyř tříd po 30 zl., 22 zl. 30 kr., 15 zl. a 7 zl. 30 kr., což ročně 4710 zl. vynášelo. Za to ponecháno jim právo, že se mohou hrdelního soudu opět domoci, jakmile se uvolí zkoušeného syndika a jednoho magistrátův radu vydržovati. Mimo to mohla města ona zločinem podezřelé osoby ve vazbu bráti, v nutných případech stav věci zjistiti, inkulpáty sumárně vyslýchat i corpora delicti v držení vzíti, načež měla vše nejbližšímu nově organisovanému soudu hrdelnímu odevzdati. Po třech letech na to byla však ustanovení tato novým Teresiánským trestním řádem opět změněna.

zvláštní směneční a obchodní soud první a druhé stolice, který měl o všech sporech směnečních a obchodních rozhodovati. Soud tento byl v první stolici podoben obchodním soudům naší doby, neboť vedle soudce zasedali v něm též čtyři přísedící ze stavu obchodního; úřadoval vždy v pondělí a ve čtvrtek a projednával vznesené naň pře sumárně a ponejvíce ústně; jen v důležitých případech připouštěla se odpověď písemná, leč musila býti ve třech dnech podána. Odvolání šlo k appellačnímu soudu směnečnímu a obchodnímu, při němž také dva zkušeni obchodníci přísedícími byli; exekuce pak byla vedena na hmotný majetek dlužníkův a nedostačovali-li týž ku krytí dluhu, mohl dlužník ve vazbu pro dluhy vzat býti.

Menšího úspěchu dodělala se kompilační komise, které bylo již roku 1757 uloženo, aby vypracovala nový občanský zákoník, který by měl platnost pro veškeré země rakouské; po sedmnáct let pracovala komise tato o své úloze a výsledkem nekonečných porad jejích bylo pět obrovských svazků, jimž ještě dva svazky řádu soudního připojeny byly. Většina státní rady vyslovila se proti nestvůrné práci této, a když i kníže Kounic proti ní se prohlásil, odevzdala ji Marie Teresie přípisem svým ode dne 26. dubna 1773 zvláštní smíšené komisi, aby ji do tří let přepracovala. Komise počínala si tak horlivě, že každého roku při změnách náhledech a širších zkušenostech vždy znova začala; ve čtvrtém dílu měla sestaviti obecní řád soudní a ten k opětovnému nalehání také k místu přivedla, tak že mohl zároveň s obecným řádem konkursním dnem 1. května 1781 platnosti nabyti, které až do naší doby požíval. Všecka ostatní práce komise teprv po letech tvořila základ k výbornému našemu občanskému zákoníku, který roku 1811 vyhlášen byl.

Lépe se dařilo dvorní komisi, která za předsednictví hraběte Jana Michala Althanna pracovala o novém trestním zákoníku, jenž by zákoník Josefinský z roku 1708 nahradil. Měly jím býti odstraněny všechny trestní zákony jednotlivých zemí rakouských, jež tak velice od sebe se různily, a měl nyní jednotný hrdelní řád pro všechny země tyto platiti. Ačkoli v komisi nej přednější právníci Vídeňští zasedali a též státní rada při celém tomto díle svou radou nápomocna byla, přece nemohlo se totéž jinak zváti, než pouhou kompilací, sestavenou z jednotlivých trestních

řádů zemských, které ze středověku pocházejíce také tomuto novému trestnímu zákoníku ráz svůj až příliš viditelně na čelo vtiskly. Humanitní a osvětový duch XVIII. století neovládal ještě v komisi této a takž panovala v trestním zákoníku Marie Teresie celkem ještě tatáž drakonická přísnost jako v zákoníku Josefa I. Byly z něho sice nejkrutší tresty vymýtěny, ale přece zachován v něm trest upalování na hranici a lámání kolem za života, zostření trostu smrti smýkáním na popravisti, dření řemenů žhavými kleštěmi a podobných krutostí více. Také mučení, jímž měli delinkventi ku přiznání viny své přivedeni býti, bylo zachováno, ale jen když se jednalo o zločin, na nějž byl trest smrti uložen. Jinak se mělo inkvisitům mučením pouze vyhrožovati, kdežto osoby přes 60 let staré neb pod 14 let věku čítající, pak těhotné ženy a šestinedělky, nemocní neb ranění, hluchoněmí, blbci a šilení nesměli vůbec mučení býti. U osob stavu šlechtického směřlo se mučidel užiti jen při zločinu rouhání se Bohu, uražení Veličenstva, zemězrády, otcovraždě atd.

Dne 18. února 1769 potvrdila císařovna Marie Teresie trestní zákoník tento, ale již po dvou dnech na to vydala vlastní list, kterým se nařizovalo, aby vyhlášení jeho bylo zadrženo a rozeslané již výtisky zákoníka byly neprodleně nazpět zaslány. Bylť kníže Kounic císařovnu upozornil na četné nedostatky a příkrosti zákoníku, jenž libověli soudcové příliš volné meze zůstavuje, pak cejchování zločinců připouští, tak že se titíž nemohou k počestnému životu navrátiti, konečně že se v něm jedná ještě o kouzlech a čarodějnictví, čemuž prý se „naše osvícená doba jen směje“; zvláště povážlivé pak prý jest, že k zákoníku jest připojena celá řada vyobrazení, jak si má kat při mučení počínati, a to v zákoně, který jmeno Její Milosti císařské na čele nese! Když ale knížeti vyličeno bylo, že nový trestní zákoník jest jen kompilací starších řádů hrdelních, které ve mnohém ohledu zmírněny byly, tak že jest prý nový řád Teresiánský mnohem lepší, zřetelnější a přiměřenější, než všechny předešlé, stal se týž přese všechny nedostatky a příkrosti své zákonem, jenž dne 1. ledna 1770 ve všech zemích českých i německých v platnost uveden byl. V prohlašovací patentu mluvílo se v důsledku centralisačního směru vládního opět o tom, „kterak není nic přirozenějšího, spravedlivějšího a pro soudnictví prospěšněj-

šího, než když se mezi sbratřenými dědičnými zeměmi pod týmže zeměpánem totéž stejné právo ustanovuje.“

Jako kníže Kounic sdílelo též mnoho jiných osvětářů ve Vídni lehké téhož smýšlení o ceně nového trestního zákonníku a zejména to byl Vídenský universitní professor Josef šl. Sonnenfels (křtěný to žid rodem z Mikulova na Moravě), který v přednáškách a spisech svých proti mučení a trestu smrti co nejrozhodněji vystupoval a tím tudíž posluchače své proti novému trestnímu zákonníku přímo podněcoval. Bylo mu to sice zakázáno, ale Sonnenfels podal císařovně pamětní spis o škodlivosti mučení, který na Marii Teresii tak hluboký dojem učinil, že dne 19. listopadu 1773 nařídila státní radě, aby o tom jednala, má-li se mučení zrušiti neb obmeziti, a jaká opatření soudní by se na místě téhož měla zavesti. Většina státní rady, jejímž mluvčím byl baron Kressl, vyslovila se pro úplné zrušení tortury a rovněž učinil i císař Josef, jemuž byla císařovna jakožto studovnému právníkovi rozhodnutí v té věci zůstávala. Dne 23. prosince 1775 rozhodl císař, aby mučení bylo ve všech zemích rakouských zrušeno, a takž vyšel dne 2. ledna 1776 vlastní list císařovnin, kterým užívá i mučidel při hrdelních procesech ve všech zemích rakouských úplně zrušeno bylo. Také o zrušení trestu smrti bylo k popudu Sonnenfelsovu tehdyž mnoho jednáno, ale ve státní radě bylo dne 30. června 1776 usneseno, že rozřešení záležitosti této není ještě na čase, a když nedlouho na to válečné běhy o dědictví bavorské nastaly, byla celá otázka až k nastoupení vlády císaře Josefa II. odročena.

Vedle těchto obsáhlých reform justičních zavedeno ještě mnoho jiných oprav v oboru právnictví a soudnictví, z nichž zde ještě jenom některé uvedeme; již roku 1753 ustanoveno, že plnoletost počíná teprve dosažením 24. roku věku, kdežto dosud skoro všude věkem 18—21 let dosažena byla; roku 1763 vyhraženo právo jmenování advokátů nejv. dvoru soudnímu a stal se advokátem jen ten, kdo byl na rakouské univerzitě studoval; roku 1766 odstraněno veřejné vystavování jistých provinilců před vchodem do kostelů, nechtěl byl trest tento od církevního neb světského úřadu pronesen; současně bylo duchovním správcům zakázáno, ukládati peněžité pokuty jakožto církevní pokání; roku 1767 byl ze zákonodárství vymýtn zločin kacířství a zrušena očišťovací přísaha pro pouhé přestupky

obžalovaných; téhož roku zbavena pl dosavadní výsada šlechticů, že při vý svědecké na místě přísahy mohli se na svou šlechtickou čest odvolávat; 1770 byl vydán řád dědičné poslou pro poddané a o rok později nařízeno, konci každého vojenského roku, kteří též pro soudní úřady zaveden a měsíc nem končil, musily podrobné výkazy dení hrdelního soudnictví od každého tlivého soudu nejvyššímu dvoru soudní Vídni předkládány býti.

Také ve všech jinakých oborech správy a státního hospodářství byly za polovice panování Marie Teresie čině běhy k reformám, které ovšem také ve směru centralistickém prováděny proto jednotlivým zemím valného pro nepřinášely. Pro povznesení obchodu průmyslu zřízena ve Vídni tak zvaná putace pro státní hospodářství, v její byl nejv. kancléř hrabě Rudolf Chotek ven, která však celkem při dosavadní nářské politice setrvala. Teprva rok byl dovoz některých druhů zboží z uvolněn, za to ale clem 20 procent, aby prý výroba v domácích továrnách podporována byla. K vůli dopravní zakládány na mnoha místech nové a staré opravovány a také pro upravení splavnění řek zřízeno ve Vídni zvláštní ředitelství, jehož činnost se však více na mimočeské země vztahovala. Většinou byla povznesení továrenské v severních Čechách a na Moravě, která za sedmileté války k velkému úpadku ale po válce soutěže průmyslového pro Slezska zbavena jsou opět brzo se vzpěla. V oboru soukennictví působí spěšně císař. patent ode dne 20. července, kterým byl pro celé Čechy zrušen dosavadní zákaz, že žádný soukennický mistr než na jednom stavu pracovati. V roce zřídila vláda v Brně první továrnu sukna, následkem čehož vznikaly tam četné továrny soukromé, tak že i soukennictví té doby ze staletého diskva svého v Jihlavě do Brna přešlo. Výroba sukna podporována dále tím dekretem ode dne 7. září 1768, kterým se za každý kus vyvezeného sukna jednoho zlatého ustanovovala; později tak zvaný groš z vlny a groš tkalcovských cechů soukenníků a tkalců nesvěd o vrchnostem odváděti musili. Roku 177

hlášeno plátenictví za svobodnou živnost a podobná ulehčení činěna též průmyslu sklářskému, tak že všechna tato tři odvětví průmyslová v Čechách a na Moravě opět zkvétala. Rovněž vzrůstalo se zejména v Bolešlavském a Hradeckém kraji punčochářství, jehož výrobky do všech zemí rakouských i do ciziny vyváženy byly.

Vývoz všech průmyslových a řemeslnických výrobků z Čech a z Moravy do ostatních zemí rakouských byl ulehčen tím, když r. 1773 ve všech českých i rakouských zemích zrušeny všechny dosavadní celní hranice mezi jednotlivými zeměmi a ve všech zavedena jednotná soustava celní. Téhož centralistického směru byl cíl. patent, dne 22. listopadu 1764 v Čechách vyhlášený, kterým se kvůli ulehčení obchodu s ostatními zeměmi rakouskými zrušovaly Staroměstské míry a váhy, jež od pradávnych dob ve veškerých Čechách jedinou platnost měly. Ode dne 1. ledna 1765 vešly zde v platnost dolnorakouské míry a váhy, čímž opět jedna zvláštnost staročeská pominula. Patentem ode dne 24. března 1764 upravovaly se též poměry obchodní a sice přikazovalo se jim, že všechno cizí zapovězené zboží musí v 6 měsících ze země vyvezeno býti; že úřední zřízení mají krámy a skladiště obchodníků častěji přehlížeti; že cizí obchodníci směji jen hlavní trhy navštěvovati; že žádný žid nesmí s cizími tovary a výrobky obchod vésti a že všeliké zboží musí býti opatřeno značkou, z níž by se původisté a jmeno vyrábitele seznalo; obchod s moukou byl dovolen pouze mlynářům a pekařům, ale v dny nedělní nesměli ani ti prodávati.

K povznesení řemesel vydány dne 21. dubna 1770 generální cechovní artikule, v nichž se mimo jiné ustanovovalo, že mistři nemají více tovaryšům vypláceti mzdu týdně, než brž denně, strava pak že se jim má dávatí též v dny nedělní a sváteční, ale beze mzdy; u kterého řemesla se od kusu pracovalo a platilo, mělo při tom i dále zůstatí. Výpověď z práce musil tovaryš dáti osm dní napřed, nekázalo-li cechovní zřízení jinak; chtěl-li mistr mzdu jen týdně platiti, mohl tovaryš každé hodiny z práce vystoupiti, aniž by jej směl mistr žalovati. Za to mohl mistr tovaryše každé hodiny z práce propustiti, když se týž nechtěl stávajícím rozkazům a obyčejům podrobiti. Kdo se nemohl vykázáti, že pracuje od kusu neb za denní mzdu, neměl u žádného cechu neb řemesla za mistra přijat býti.

nad čímž starší cechovní přísně bdíti měli. Konečně měli mistr i tovaryš pokutováni býti, proneslo-li se, že jen za týdenní mzdu pracují.

Ku zvelebení polního hospodářství, při kterém dalo se dosud vše jen dle zděděného zvyku a beze všeho smyslu pro pokrok, povoleno patentem ode dne 22. prosince 1769 zříditi v Praze hospodářskou společnost, která od počátku velice prospěšně v oboru svém prosperovala a největší část české šlechty za členy čítala, majíc za prvního předsedu svého hraběte Františka Pachtu. Od r. 1773 musili veškerí hospodářští úředníci u společnosti zapísáni býti a již roku 1771 zřízena pro tytéž zvláštní škola; péči společnosti vydáno několik poučných hospodářských spisů a obrácen především zřetel na zlepšení lnu, na včelařství a ušlechťení bravů, k vůli čemuž císařovna značný počet španělských a padovanských ovcí do Čech poslala. Roku 1775 ustanovila společnost učitele hospodářství a příštího roku na to učitele včelařství. Zvláště pro tento poslední obor nastala tehdejší příznivá doba, když roku 1775 vyšel pro Moravu a Slezsko a v roce následujícím pro Čechy cíl. patent, kterým se užitečnost včelařství lidu rolnickému co nejdůtklivěji vykládala a pěstění jeho doporučovalo. Dále bylo nařízeno, aby v Čechách i na Moravě byly zřízeny školy včelařské*), a vůbec včelařství velké výsady dány. Také ku povznesení českého chmelařství bylo horlivě přihlíženo a vydána roku 1758 a opět roku 1769 nařízení, kterými se zapovídalo, český chmel s cizím míchatí a zboží falšovati, mimo to pak zaveden jest policejní dozor, aby chmel, kterého se již tenkrát značné množství z Čech do ciziny vyváželo, byl na každém žoku soudní pečeti opatřen a při vývozu provázen vysvědčením, jímž bylo se u pohraničních úřadů prokázati.

Neméně podporováno hedbávnictví, které toho času v Čechách pilně pěstováno bylo; již roku 1744 byli Pražští obchodníci s hedbávím od daně živnostenské osvobozeni,

*) V Čechách byla založena první škola včelařská roku 1776 v Novém Kníně a učitelem na ní jmenován Jan Hallmann; současně zřízena podobná škola ve Starém Brně, odkud po dvou letech byla přeložena do Vsetína, kdež na ní učil Jan Špan a dohlídku vedl člen moravského zemského výboru hrabě Kořenský z Terešova. Bohužel netrval tento rozkvět včelařství dlouho, neboť již po pěti letech byly obě školy včelařské zase zrušeny; udělovány sice ještě roční odměny nejpilnějším včelařům po 12 a 6 zl., i tyto však roku 1772 přestaly.

kterážto výsada jim roku 1763 znovu potvrzena a rozšířena byla. Ve hradebních příkopech Pražských založeny sady morušové, aby pěstování bourců zkvétalo, a k udržování sadů těchto vykázán příspěvek z výnosu veřejných plesů, jež v tanečním sále v domě Vusínovském ve Starém městě Pražském pořádány byly. Učitel hlavní školy u sv. Štěpána na Novém městě v Praze Vavřinec Amort dobyt si velikých zásluh o pěstování bourců, začej později zlatou čestnou medailí vyznamenán byl. Příklad jeho následovali četní učitelé vesničtí, kteří z pěstování moruší a bourců vedlejšího výdělku nabývali. Jelikož se tehdaž v Čechách počalo též dobývání kamenného uhlí v krajinách rudohorských zmáhati, vydalo král. gubernium české roku 1761 nařízení, jímž se všeliké kutání na uhlí v okolí lázeňských míst Karlových Var a Teplice zakazovalo, aby tamní zřídla léčivých vod snad poškozena nebyla, což jest důkazem, že se v tom ohledu tehdaž lepší péče vedla, než za našich časův, jinak by ku známým nedávným katastrofám v Teplici a v Mostu nebylo došlo.

Rozvojem obchodu a továrních živností zmáhalo se v Čechách též poštovníctví a zejména po válce sedmileté vzrostla agenda pošty Pražské tak rychle, že roku 1771 personál poštovního úřadu Pražského musil býti rozmnoužen na 22 osob; čítal tehdaž 1 vrchního poštmistra, 2 kontrolory, z nichž jeden byl zároveň výpravčím vozů poštovních*), 1 kasíra, 8 officialů, 2 neplacené akcesisty, 1 písaře, 3 poslíčky, dva sběratele psaní ve městě, dále 1 sluhu úředního a 1 dohlížitele na listy v branách městských, který měl v každé braně ještě svého pomocníka. Dohlídkou touto mělo se zamezení dovážení soukromých listů do takových míst, kde erární pošty byly zřízeny, což bylo pod pokutou 10 říšských tolarů zapovězeno. Platilo to hlavně vozům obchodním a nájemným, kteří z dovážení listů soukromých hojný výdělek měli, pročez byli od roku 1752 vozy jejich v branách Pražských pilně prohlíženy. Při zakládání každé nové silnice poštovní čili erární musily obce, kudy

silnice šla, spolupůsobiti a vrchnosti robotníky své na práci tuto vysílati, čemuž se poddaní ovšem často vzpírali, odvolávajice se na vlastní těžké roboty, leč obyčejně marně. Poštovní úřad Pražský měl od roku 1742 sídlo své v paláci Liechtensteinském na Vlaském placu v Menším městě Pražském, kde se až do roku 1790 nalezal. V ohledu správním bylo poštovníctví v Čechách a na Moravě reskriptem ode dne 14. února 1749 scentralisováno ve Vídni pod generálním poštovním ředitelstvím, kterému nevyhnutelný hrabě Haugvic v čele stál. Při vrchním poštovním úřadě v Brně bylo ke konci panování Marie Teresie pouze 10 osob zaměstnáno; na začátku téhož bylo na Moravě jen 12 poštovních stanic v činnosti a roku 1752 byly tamže jen dvě poštovní silnice zřízeny; teprve po válce sedmileté počal se počet stanic i silnic též tam množiti.

Konečně dlužno se zmíniti ještě o tom, že v království Českém bylo za panování císařovny Marie Teresie zavedeno pravidelné sčítání lidu, které dosud jen jednou v polovici XVII. století, ale velmi nedostatečně, konáno bylo. K ponuknutí dolnorakouské reprezentace a komory vydala císařovna Marie Teresie dne 13. října 1753 ku všem zemským reprezentacím cís. patent, jímž se nařizovalo, že „ve všech německých zemích dědičných mají duchovenští úřadové vykonati konsignaci duší, která se má přistě na počátku každého roku prováděti.“ Ale již dne 19. ledna 1754 bylo vydáno další nařízení, že také vrchnosti a magistráty měst mají dle navržené popisané tabelly sčítání obyvatelstva provesti, což se ale teprv každého třetího roku opakovati má. Poněvadž i zde „německými dědičnými zeměmi“ byly míněny též země koruny České, platila nařízení tato ovšem též pro všechny tři země české a počala se počátkem roku 1754 prováděti. V království Českém napočteno tehdaž 1,941.284 duší, ale nedlouho na to vzniklá válka sedmiletá překazila další práce sčítací, které teprv zase roku 1762 zahájeny byly. Roku toho napočteno se v Čechách pouze 1,669.003 duší (mezi nimi 28.393 židů), kteréžto zmenšení počtu obyvatelstva přičítala úřední zpráva účinkům války sedmileté, ubíhání mladého lidu ze země ze strachu před rekrutýrkou a řádění nakažlivých nemocí, které vojskem do země zaylečeny byly.

Další sčítání lidu v Čechách bylo provedeno roku 1768, kdy světští úřadové napočtli 1,797.682 duší (k tomu 18.120 židů), kdežto úřadové duchovenští zapsali o 494.954

*) Dovážení osob po rychlé poště, tak zvané diligenci, vzalo počátek svůj v Praze dne 21. března 1750, kdy byla první diligence z Prahy vypravena do Drážďan a do Lipska, kdežto podobná současně též z Vídně do Prahy docházeti počala. Z Brna byla první diligence roku 1749 do Opavy a roku 1752 do Prahy vypravena. Od roku 1750 jezdily do Vídně z Prahy i z Brna již každodenní pošty jízdní.

lidí více, kterýžto větší počet lze mít za věrohodnější, jednak že duchovenstvo mělo lepší znalost o počtu obyvatelstva ve svých osadách, než cizí komise sčítací, jednak že se vyšší číslce lidu z roku 1768 lépe shoduje s číslci z roku 1770, kdy poprvé přesné úřední sčítání lidu v království Českém provedeno bylo. Aby se totiž ona neshodnost ve statistických údajích více neopakovala, nařídila Marie Teresie roku onoho cís. patentem nové sčítání lidu v Čechách, při němž měl především správný počet mladého mužstva branné povinnosti podlehajícího zjištěn býti. Proto měli sčítání prováděti komisaři krajských úřadů a vojenští důstojníci, kteréžto komise měly též poměrům obyvatelstva v jednotlivých krajích pozornost svou věnovati a povšechnou zprávu zejména o stavu lidu selského do Vídně podati. Současně bylo nařízeno, aby při té příležitosti všecky domy ve městech a v obcích byly řádně číslovány, čehož dosud v Čechách nebývalo, a aby též počet tažného dobytka sepsán byl. Napočteno tehdy v Čechách 2.493.878 obyvatelů, z nichž bylo 1.288.879 ženských, tudíž o 104.000 více než mužských, z čehož se dá souditi, jak valný počet mužského obyvatelstva byla sedmiletá válka pohubila. Obyvatelstvo toto sídlilo ve 244 městech, 303 městysech a 11.287 obcích, kteréž dohromady 388.907 domů čítaly. Praha měla tehdy 87.567 obyvatelů, kteří ve 3264 domech bydlili; cena těchto domů páchla se na 4.795.978 zlatých. Židů bylo tehdy v Čechách zjištěno 32.074 osob, z nichž dobrá třetina v Praze ve 278 domech přebývala.

Hladem a morem v letech 1771 a 1772 sklesl počet obyvatelstva v Čechách sice opět o více než o čtvrt milionu duší, kterýžto úbytek byl však již v několika málo letech zase vyrovnán. V posledním roce panování Marie Teresie (1780) čítalo obyvatelstvo v Čechách opět již 2.561.784 duší, z nichž bylo 1.345.292 ženských, tak že zde ženské pohlaví stále ještě převahovalo. Co do stavu napočtenose v tom roce 6.449 duchovních, 1.588 šlechticů (byli tu však počítáni jen dospělí mužští a jejich synové), 3.315 úředníků, 93.587 měšťanů, řemeslníků a umělců, konečně 123.713 selských hospodářů. Měst uvádí se tehdy v Čechách 243, městysů 367 a vesnic 11.347, kterýžto rozdíl proti roku 1770 spočívá v tom, že mezitím bylo jedno město Sasku postoupeno, 64 obcí na městyse povýšeno a 60 nových obcí na pozemcích rozdělených panství komorních založeno. Domů bylo ve veškeré zemi napočteno již 406.395,

z nichž bylo 167 klášterů. Do úhrnného počtu obyvatelstva nebylo však vpočítáno v zemi ležící vojsko, které se onoho roku na 60.000 mužů páčiti mohlo. Od roku 1780 vedeny byly v Čechách statistické záznamy o počtu obyvatelstva až na několik výjimek v pozdějších letech válečných již pravidelně každým rokem.

Reformy v poměrech poddanských.

Vedle reform významu politického, které státoprávním převratem a obmezením stavovské moci roku 1749 zahájeny byly, neznáme obsáhlejší a pronikavější reformy, než jaká se udála na sklonku panování císařovny Marie Teresie v poměrech poddanských, které od staletí přímo bouřně po nápravě volaly. Byla to reforma rázu ryze sociálního, neboť týkala se největší části tehdejšího obyvatelstva země českých, totiž lidu vesnického, který nemaje žádných práv občanských, tím méně pak politických neb stavovských, byl pouhým parobem vrchností, jež od staletí nejen o majetku, o práci a výrobě jeho, ale též o osobě jeho dle libovůle své rozhodovaly, všem zákonům a nařízením vládním, pokud ve prospěch parobů těchto od moci státní vydány byly, drze se posmívající. Kterak k tomuto žalostnému porobení nejpočetnější a nejdělnější části lidu českého v Čechách a na Moravě došlo, o tom bylo již na svém místě vypravováno, a zejména vyličili jsme obsírně, jak zvláště po třicetileté válce v obou vlastech českých stav rolnický od nesvědomitých a většinou cizáckých vrchností byl ujařmen, že se takřka stavem otrockým stal. Teprve veliká bouře selská, roku 1680 v Čechách vzniklá, obrátila poprvé pozornost státní moci k děsným poměrům ve stavu selském, jimž měla lidumilným robotním patentem císaře Leopolda I. ode dne 28. června 1680 náprava přivoděna býti. Avšak patent tento zůstal z příčin již uvedených pouhou písmenou na papíře, neboť vrchnosti a zřízení jejich necítili se nikterak vázána ustanoveními patentu onoho, a takž přešel bedný stav českého lidu selského ze století XVII. v téže kruté podobě do věku XVIII., aniž by svou povahu byl v nejmenším změnil.

Ovšem počala státní moc hned v prvních letech panování císaře Karla VI. k nápravě poddanských poměrů bedlivěji přihlížeti, než jak tomu dříve bývalo, a proto vyhlášen roku 1717 poznovu robotní patent císaře Leopolda I.

a roku 1724 zřízen v Praze zvláštní úřad k rovnání sporů mezi vrchnostmi a poddanými, kterýmžto posledním měli v procesech těchto zvláštní právníci zemští pomáhati. Ale všechna tato vládní opatření zůstávala při tvrdosti sobeckých vrchností a jich úředníků beze všeho účinku a břemena poddaných i utiskování těchže neměnilo se nic k lepšímu. Teprva když v druhé polovici vlády Karla VI. bouře selské na mnoha místech v Čechách se opětovaly a zejména když lid selský počal z východních a severních krajů českých do Saska a Pruska houfně ubíhati, vydal císař roku 1738 nový robotní patent, kterým se mělo lidu selskému uleviti, ale i ten nedocílil lepších výsledků, než patent z roku 1680, ba při nedostatku výkonné moci státní počínaly si vrchnosti proti poddaným ještě příkřeji než dříve. Válečná léta za první polovice panování Marie Teresie podporovala staletý zlořád vrchností, jenž i po válce sedmileté poddaný lid v staré kruté míře tížil.

Teprva když nově zřízené krajské úřady, neodvislé již od moci stavovské a tudíž i od vrchností, počaly zprávami svými ve Vídni šířiti vědomost o pravém stavu věcí v selském lidu v Čechách a na Moravě, a zvláště když císař Josef II. jakožto spoluvládce císařovnin častými cestami svými po obou těchto zemích o stavu poddaných očité se přesvědčoval: seznána ve Vídni potřeba toho, aby též v poměrech poddanských byly reformy zaváděny, jaké se již ve všech jiných oborech státní správy daly. Neodbytná nutnost oprav těchto vyplývala z celé řady příčin, které však bohužel ani dohromady nedocílily tolik, aby se ku pravému jádru věci přihlíželo, a takž i zde zase všechno příslušné jednání jen k polovičatým opatřením vedlo, jako tomu při četných jinakých reformách Teresiánských a Josefinských bylo. Přední úlohu při tom hrála autokratická vůle Marie Teresie i Josefa II., kteří při vši rozdílnosti povah svých přece v tom se shodovali, že jednou započatou věc do všech důsledností provádějí; reformy byly zaváděny ve všech jiných oborech, musily býti tudíž prováděny i v poměrech poddanských, aniž by byla účastněná třída obyvatelstva o náhledy své při tom byla tázána bývala. S tím souviselo dále též všírané obmezování samosprávy zemí koruny České, mohla-li se reforma poměrů poddanských z Vídně dekretovati stejně pro všechny země rakouské, aniž bylo třeba historického jejich vývoje a společenských zvláštností dbáti. Neméně vybízelo k re-

formě této vábivé další obmezování moci stavovské, které bylo císařovně i spoluvládařovi jejímu takřka ideálem veškeré moci panovníčí; moc stavovskou na nejmenší míru snížit a za to absolutistickou moc státu vyvýšiti, bylo i při této úloze hlavním heslem vlády Vídeňské, která dobře seznala, že položením sekery na dosavadní zlořády v poměrech poddanských bude podřata též valná část právomoci vrchností nad pátým stavem. Tím vším měla zároveň získati zásada centralismu a absolutismu, která za druhé polovice panování Marie Teresie již zcela nepokrytá byla sledována a kterou Josef II. aspoň pláštěm lidumilství a humanismu přikrýval, kdežto císařovna Marie Teresie se ženskou upřímností se k ní přiznávala, jak to sterá místa obou jejích pamětních spisů dosvědčují. Konečně též ohledy finanční nabádaly k tomu, aby v poměry poddanské byla nějaká náprava přivoděna, neboť zprávy berních úřadů poukazovaly vždy povážlivěji k tomu, kterak stálým přeměňováním statků rustikálních v dominikální a soustavným vyssáváním poddaných se strany vrchností ubývá též důchodů státních, kdežto naopak tytéž zvýšením vydejů na vojsko a na jinaké rostoucí potřeby státní značného rozmnožení vyžadovaly.

Ke všem těmto příčinám vnitřním připojily se pak i popudy zevnější, aby se ve Vídni konečně již opravdově na upravení poměrů poddanských pomýšlelo. Zmíněné již komise, které roku 1770 v Čechách sčítání lidu prováděly, měly za úkol, podati též zprávu o hmotných poměrech selského obyvatelstva v Čechách a na Moravě, a příslušné zprávy jejich byly obsahu tak srdcervoucího, že nebylo před děsným stavem lidu selského více lze oči uzavírati. Zprávy tyto, sestavené od vojenských členův oněch sčítacích komisí během roku 1770, tedy ještě před řáděním hladu a moru v Čechách v letech 1771 a 1772, byly zaslány nejv. dvorní radě vojenské, která pak z nich dne 8. července 1771 císaři Josefovi přehlednou zprávu dle 16 českých krajů podala. Obsah její vrhá nejostřejší světlo na tehdejší stav lidu v Čechách a na poměr jeho k vrchnostem, že nutno se o něm blíže zmíniti; o pravdivosti jeho pak není nižádné pochybnosti, jelikož se na osobním pozorování nestranných vojenských důstojníků zakládal a povahu úřední listiny v sobě měl.

V Prachensku, praví se v listině oné mimo jiné, jest lid nečistý a líný a následkem bída a špatné výživy vznikají v něm mnohé

nemoci; drůbež chová se po celou zimu ve světnicích, které mají malinká okénka, tak že vzduch přístupu nemá. Lidé spí na lavici u kamen a za pecí, málo kdy se svlékají a mokřý oděv suší na těle. Mladí lidé jsou nízkého vzrůstu a často zakrnělí, poněvadž se již v útlém věku na robotu honí, aby sedlák pacholka ušetřil. Sedláka v tomto kraji pokládá vrchnost za pachtýře, jemuž vrchnost, není-li s ním spokojena, hospodářství odejme a jiného sedláka na ně dosadí. Nejhuře jsou na tom poddaní, jejichž vrchnosti nejsou na panství přítomny a všecku moc panským úředníkům zůstávají. Obchod jest v Prachensku nepatrný, pročť si sedlák s potahem svým málo vydělati může; chov koní jest nedostačelný, poněvadž není žádných hřebců a hřibata se k vůli robotě již ve druhém roce věku zapřahají.

V Plzensku jest v hornatých krajích a podél hranic mnoho volatých ano i málo-mocných; řemeslníci ve městech pracují jen pro domácí spotřebu a živí se rolnictvím; ná denníci táhnou se ženou a dětmi v době žní do jiných krajů, kde obilí dříve zraje, aby při žních výdělek našli. Chov koní a dobytka jest špatný, poněvadž tažný dobytek jen pro vrchnost slouží a ještě nedospělý na robotu se zapřahati musí. Kde jest sedlák přílišnou robotou a dávkami pro vrchnost stížen, musí kus dobytka prodati neb lepší za špatnější vyměnit, aby aspoň část kontribuce zapraviti mohl. Okolo města Boru leží již od několika let mnoho tisíc jiter polí ladem, poněvadž sedláci nemají zrní k osevu.

Na Klatovsku jsou vesničané veskrz k nečistotě náchylni, staří spějí na drchance, mladí nazí za pecí nebo na peci, pročť tam časté nakažlivé nemoci a zejména peteče v nezdravých jizbách vznikají; pomoci lékařské pak nikde není. Ani panské úředníky ani lékaře to nepřekvapovalo, když ve vsi Újezdě ve 30 chalupách 28 osob toutéž nemocí zhylo. Největší náрек vedou poddaní na panství hraběte Palma na statku Bystřici; v zimě musí týdně po tři dni, v létě po celý týden s dobyt看em robotovati a mimo to jednu neb dvě osoby k ruční robotě dostavovati. O školu nestará se nikdo, děti jsou zanedbány a proto se tak mnoho mrzáků a zakrnělých mladíků k vojsku předvádí. Lid by byl pracovitý a pilný, jen kdyby mu také bylo dopráno ovoce této pilnosti pro sebe sklízeti. Ale vrchnosti přesazují řádné a pracovité hospodáře na zanedbané grunty a tu ovšem chuť a láska ku

práci přestává. Počítá-li úřad vzhledem k zeměpanské dani sedláka za püllánika, musí přece vrchnosti robotu jako celoláník konati. (Komise zde dokládá, že by sedláci byli ještě četnější stížnosti pronášeli, kdyby jim vrchnostenští úředové nebyli dříve přísně zakázali, vojenským komisím nějaké stesky přednášeti.)

V Loketsku byla bída zvláště v horských krajinách veliká, tak že tam lidé ani dostatečného oděvu neměli a polonazi chodili; robota jest tak velice obtížná, že mnoho mužů do sousedních zemí ubíhá a jen na zimu domů přicházejí, kdežto ženské krajky pletou a děti na žebrotu se posílají.

V Žatecku jest hojný obchod s ovocem a s chmelem, ale také jest tam mnoho opuštěných hospodářství, poněvadž pozemky byly od vrchnosti zabrány a hospodáři z nich tudíž odešli. Na Černínských panstvích musí sedláci s fůrami do Prahy jezdit, aniž by se jim předepsané náhrady 7 kr. za den a píce pro koně dostalo. Na panstvích hraběte Losyho dostává se aspoň náhrady za každý kus padlého dobytka, kdežto baron Kneyel pozemky desíti selských hospodářství ke dvoru svému zabral, jež pak zbytek ostatních sedláků zdělávati musil, což jim bylo jen tím možno, že vlastní pozemky své zanedbávali. Když pak některý z vypuzených taktó sedláků o lepší náhradu žádal, než jaké se mu bylo dostalo, bylo mu trestem bití pohroženo.

V Litoměřickém kraji stěžovali si poddaní nejen do výšky robot, ale hlavně též na to, že vrchnosti jim nechťely povolení ke sňatkům udíleti, neb jen za poplatek 21 až 62 zlatých; také výhostné činilo 12 až 56 zlatých. Zeměpanské patenty prý se nikde nevyhlašují, pročť prý sedláci o robotních patentech a o výši sněmem předepsaných kontribucí ani tušení nemají a v tom zcela od libovůle vrchnostenských úředníků závisí. Veliké stížnosti vedly se na škody panskou zvěří na polích selských způsobené a na to, že vrchnosti nedovolují poddaným lada v pole neb ve chmelnice proměňovati, neboť prý jich vrchnosti pro své ovce potřebují. Všecky stížnosti tyto byly prý komisi jen potají přednášeny, jinak by se byl ještě horší stav věci zjistil.

Na Boleslavsku seznala komise poněkud lepší poměry, poněvadž tam ze sklářství a z obchodu lidem hojný užitek vzcházal. Také tam nebylo opuštěných hospodářství a nezdělaných polí nalezeno, ale na výši robot

přece si všeobecně stýskáno. Proto pokládala komise za jedinou odpomoc zmenšení roboty a zákaz všeho vydírání peněz se strany panských úředníků, poněvadž by si pak poddaní lepší stravu opatrovati mohli.

V Bydžovském kraji byla komise v pracích svých účinnivě podporována, ale v obcích kolem Bydžova panovala nečistota následkem bídy; na panství Chlumeckém bylo mnoho mladých lidí následkem namáhání při robotě kýlou stíženo. V horských krajinách jest lid pracovitější a povolnější, než v kraji, kde jsou lidé líní a vzdorní. Hříbata jsou v tomto kraji pěkná, poněvadž od erárních hřebců pocházejí; zapřahají se však příliš brzo ku pracím robotním a nemohou se pak vyvinouti a často oslepnou.

V Hradecku pozorovala komise mezi lidem úplný nedostatek peněz, tak že selský lid ovesný chléb jísti musil; pacholci selští dávají se houfně na práci v pruském Slezsku, poněvadž doma na robotě jsou od panských úředníků krutě týráni, ano i holemi biti. Proto také mnoho mladíků z Hradecka do Pruska ubíhá a to nikoli ze strachu před rekrutyrkou, která také v Prusku dávno panuje, ale aby týráni na robotě ušli. V Rychnově n. Kn. a v Novém Městě n. M. naříkali poddaní, mezi nimi 70letí starci, se slzami v očích, že by pro nesmírné roboty a vrchnostenské dávky také nejraději ze země uprchli, nemajíce čím sebe a rodiny své uživiti, aniž pro neustálou práci na panském polička svá obdělávati nemohou. Obchod s plátnem jest v kraji tomto hojný, ale chov koní zanedbaný, poněvadž poddaní musí vrchnosti koně své ku příprežím do Prahy a k honbám dostavovati a k polní práci vlastní jich použití nemohou, aniž by za kus při robotě padlý náhrady obdrželi.

V Chrudimsku chválila si komise chov koní, jen že se titěž brzo do robotní práce berou aneb do Slezska prodávají; nečistota v selském lidu jest veliká a proto nemoci časté, kdežto lazebníků a felčarů se nedostává. Ve městech jest dědicem hospodářství syn nejstarší, na vsích syn nejmladší, od kteréhož obyčejně otec uchýliti se nesmí.

V Čáslavsku trpěli sedláci nejvíce tím, že je vrchnost neustále na horší grunty překládala, při čemž si ani svůj tažný dobytek s sebou vzíti nesměli. K robotě honí se lid bitím a poněvadž sedlák nemá čím čeledína živiti, musí své děti k tuhé práci robotní vysílati, čímž tělesný vývoj jejich trpí. Proto jsou selská pole všude špatně zdělána, neboť

jelikož jest dobytek stále na robotní práci na panském, nemá sedlák doma žádné mrvy k pohnování vlastního pole. Tu a tam tvoří se ze selských gruntů panské dvory a sedláci přesazují se do jiných vesnic, kontribuce se ale vyměřuje pozůstalým hospodářům tak veliká jako dříve. Odvážili se sedlák u krajského úřadu k žalobě proti své vrchnosti, povolil se mu sice někdy vyšetřující komise, ale komisari uhostí se u vrchnostenských úředníků a — sedlák zůstane v nepravu. Roboty jest všude neurčitá a závisí zcela od libovůle panských úředníků. Jelikož na mnohou faru připadá 30—40 vesnic, jest nevědomý beztoho lid v náboženství nedostatečně vyučován a dává se snadno od emigrantů sváděti.

Na Kouřimsku mělo taktéž platiti pravidlo, že dědicem selského gruntu má býti nejmladší syn, ale na mnoha panstvích ustanovují si vrchnosti nového hospodáře samy, který pak vypuzenému hospodáři nepatrnou náhradu dá. Lid chodí na robotu jen s nechutí a také sedmileté dívky se na ni honí. Mnoho domů bylo bez obyvatelů, poněvadž šli do světa žebrotou; také dosti polí bylo pro nedostatek zrní neoseto.

V Rakovnickém kraji měl dle zemské ústavy taktéž nejmladší syn sedlákův býti dědicem gruntu, ale obyčejně ustanovují úředníci nástupce hospodářova. Na četných panstvích jest mnoho spálenišť a opuštěných domů i nezdělaných polí. Na panství Zvoleňovském naříkali si poddaní trpce na to, že jim po žních byly stodoly zamčeny a obilí v nich vymláčeno a odvečeno, tak že po mnoho měsíců bez chleba byli. Poddaným na Krivoklátsku byla od vrchností odňata pole, lada i lesy, na Tachlovicku a Chraštském luka. Na panstvích Toužetinském, Plasském a Vranském byly sedlákům pozemky vzaty a jiným připsány.

V kraji Berounském jsou sedláci pracovití a nenesou vinu toho, že jsou pole jejich neobdělána; chov koňstva tu býval jindy dobrý; teď ale nemají sedláci žádných pastvin, tak že nemohou na zimu seno dělati, a kde koně mají, musí je došky se střech krmiti. Všeobecný jest nárek na břemeno robotní, k setí ozimu ve mnohých krajinách pro nedostatek zrní ani nedošlo.

V Tábořsku seznala komise, že císařský patent o konskripci nebyl od vrchností ani vyhlášen, jen aby se mnoho poddaných ke komisi nedostavilo; za to je kněží s kazatelen o významu sčítání tohoto poučovali. Všude

panují nemoci a vrchnosti nečiní ničeho, aby bídě odpomohly. Nejmladší syn má býti dědicem na gruntu, ale přechasto se i cizí v hospodářství dosazují. Mnoho polí zůstalo nezděláno pro nedostatek osevu a pro škody lesní zvěří páchané.

Na Budějovicku panovalo mnoho nemocí a přes to nebylo tam žádných lékařů. Na jaře odchází mnoho rodin do sousedních zemí po práci a vrací se teprv o Martině zase do svého domova zpět. Koně a volí jsou zde dosti dobří, ale nejlepší hříbata zaznamenají se pro vrchnost a sedlák nesmí s nimi více dle vůle své nakládati. Roboty jest nesmírná a při fůrách do horských lesů pro dříví vysílaných zhyne mnoho dobytka, aniž by sedlák nějaké náhrady obdržel. Mnoho polí zůstalo neobděláno, což se přičítá tomu, že hospodáři s gruntů těch sběhli.

Ku prostým těmto zprávám nestranných vojenských důstojníků, kteří jen skutečný stav věcí v Čechách líčili, aniž by byli měli nějakou příčinu přeháněti, není třeba ni slova přičiňovati. Mluvit samy za sebe a v prostodušnosti své podávají tak jasného obrazu o děsných poměrech selského lidu českého a o bezměrném jeho utiskování se strany vrchnosti a jich úředníků, že by sebe výmluvnější péro toho tou měrou nedovedlo. Všecky druhy útisků a břemen poddaného lidu jsou zde uvedeny, všecky příčiny hlubokého ponížení jeho pod úroveň důstojnosti lidské vypočteny, tak že souhrnná zpráva dvorní vojenské rady, dne 16. července 1771 císaři Josefovi podaná, bez vážného účinku u lidumilného spoluvladaře zůstati nemohla. Hlavně zprávě této můžeme přičítati, že císař již v září téhož roku odhodlal se ku své vyličené již cestě po Čechách, na níž se očitě přesvědčil, kterak nejen hlad tehdejší zde panující, ale ještě více tyranství vrchností zubožený stav lidu selského zavinilo.

Hned po svém návratu z českých zemí podal císař Josef, jak jsme již uvedli, císařovně své návrhy na upravení poddanských poměrů v Čechách, kterým tehdejší ochotněji bylo slechu popráno, jelikož již ode dvou let byla poměrům těmto ve Vídni zvýšená pozornost věnována a kroky k nápravě jich činěny. První popud k tomu zavedla stížnost, došla v létě roku 1768 nejv. dvorní kanceláři od poddaných na Dobříšském panství knížete Mannsfelda, která ve státní radě obsahem svým pravé zděšení způsobila. Dvorním dekretem ode dne 19. srpna 1768 bylo nařízeno, aby

krajský úřad Kouřimský toto utlačování poddaných co nejprísněji vyšetřil a zprávu o tom do Vídně podal. Na začátku roku 1769 došly podobné stížnosti od poddaných panství Manětinského (majetek hraběte Lažanského), během téhož roku pak se opětovaly žaloby poddaných na panství Strakonickém (velkopřevora řádu Maltežského) Lovosickém (markraběte Bádenského), Benáteckém (hraběte z Klenové) a Libchavském (velkopřevora řádu Maltežského). kam všude vyslány vyšetřující komise, jimž stál v čele vždy jeden z radův guberniálních, kterému přidán k ruce buď jeden z radův appellačních, pak hejtman z jiného kraje, poněvadž se seznalo, že zprávy domácích hejtmanů vrchnostem straní. Zejména dalo se toto strannictví na Dobříšsku, kde vyšetřování bylo po dvě léta protahováno, načež dvorním dekretem ode dne 19. ledna 1770 byl na Dobříš vyslán dvorní rada z Vídně baron Koch, ježž musil provázeti krajský hejtman Kouřimský Jan Streer ze Streeruwitzu, a jehož zpráva podala obraz děsného utlačování poddaných vrchností tamní a úřednictvem jejím. Následkem toho vystoupeno přísně proti vinníkům, neboť reskriptem ode dne 12. května 1770 odsouzen jest kníže Mannsfeld k náhradě poškozeným poddaným i k pokutě 2000 dukátů a na několik let odňata mu správa panství Dobříšského; rovněž pokutováni úředníci vrchnostenští a lesmistr tamní odevzdán appellačnímu soudu v Praze k hrdelní inkvisici; krajský hejtman Kouřimský, který byl tyto nešváry trpěl, odsouzen k pokutě 100 dukátů ve prospěch chudých na panství Dobříšském, kdežto řečená pokuta 2000 dukátů Pražskému nalezinci přidělena byla; avšak ve skutečnosti se mu jí nedostalo, anať císařovna knížeti za krátko pokutu prominula. Týmž způsobem zakročeno ostře proti vrchnostem na ostatních panstvích, z nichž stížnosti poddaných byly do Vídně podány, kteréžto dosud neobvyklé tresty v Čechách mezi selským lidem veliký rozruch způsobily. K rozkazu císařovny ode dne 12. července 1770 nařídila totiž dvorní kancelář, aby rozsudek proti vinníkům Dobříšským vynesený i všecky křivdy, jichž se titěž na poddaných dopouštěli, byly všem krajským úřadům oznámeny, by podobné přehmaty vrchností ve svých krajích co nejprísněji vyšetřovaly a gubernium v Praze ohlašovaly.

Avšak nezůstalo jen při pouhém trestání vrchnostenských vinníků, nébrž působeno z Vídně též k tomu, aby podobné utiskování poddaných bylo i jinde pro budoucnost nemožným

učiněno. Již v prvních měsících roku 1770 byla dvorními reskripty ode dne 14. dubna a 12. května celá řada nepřístojností a samovolných zlovyků vrchností zakázána a pro budoucnost zamezena; tak zrušen zákaz vrchností, že žádný poddaný nesmí polní plodiny prodávati neb kupovati dříve než vrchnost; že poddaní musí vrchnosti plodiny své pod cenou tržní přenechávati a naopak plodiny vrchnostenské draze než na trhu kupovati; že každý poddaný musil od vrchností určité množství piva, vína a pálenky odebrati; dále zrušeno všecko nucené sloužení mládeže selské na zámcích a dvorech, rovněž zrušen poplatek za to, když sedlák chtěl synka svého na řemeslo dáti, neb chtěl-li sám při živnosti své nějaké řemeslo provozovati neb hodlal-li sňatek uzavřít. Rovněž zakázáno vrchnostem, požadovati od poddaných robotní fúry a poselecké cesty mimo obvod panství, na kterýchžto cestách se dosud sedláci sami vydržovati musili; dále nesměli rodiče již býti nuceni, proti své vůli rolnickou živnost dětem postupovati; dne 14. července 1770 bylo přesně vyměřeno, k čemu mají krajští úředníci při svých inspekčních cestách především přihlížeti; dále zakázáno vrchnostem ukládati poddaným pokuty peněžité a vyměřeny tresty pro vrchnosti, které by poddaným větší berni ukládaly, než jaká snesením sněmovním povolena byla. Rovněž nesměly již vrchnosti na sedláky pro nezaplacené dávky exekuci vésti atd. Současně s tím jednáno o rozdělení a zdělání obecních pastvisk a lad, o zmenšení stavu zvěře v panských lesích a o nahrazování škody zvěří touto na selských pozemcích způsobené, konečně o vykoupení se z roboty vzájemnou úmluvou, jako se to již na korunních i bývalých jezuitských panstvích s prospěchem dalo.

Snadno si lze pomyslet, že všechny tyto reformní kroky, které se zakořeněných zlořádů vrchností, ale také zároveň jejich sáček citelně dotýkaly, v kruzích šlechty s velmi nepříznivým dojmem se setkaly. Skoro plné století byly se vrchnosti v Čechách a na Moravě posmívaly všem, státní mocí ve prospěch poddaných vydaným zákonům: nyní však byla tato státní moc již tak valně zmožutněla a dovedla se tak vydatnou silou výkonnou obklopiti, že všechno bývalé posmívání vrchnostem pojednou zašlo a rozkazy státní moci také již skutečně vykonávány býti musily. Dělo se to ovšem za nejhouževnatějšího odporu vrchností a zejména stavové čeští kladli odpor tento

ve všem, co se vládních reformních kroků v poměrech poddanských týkalo. Bylať císařovna Marie Teresie smýšlení příliš konservativního, než aby byla uvedené reformy bez vědomí stavů prováděla, a ač stavy v politických právech a výsadách jejich co nejvíce obmezovala, přece zachovávala od počátku zásada, že se chystané reformy v poměrech poddanských mají za vzájemného souhlasu se stavy zemskými dít. Všecky roboty a důchody ze svazku poddanského vrchnostem pocházející byly totiž za soukromý zděděný majetek pokládány, jehož se dotýkati ani panovník práva neměl.

Proto vyžadováno dvorním dekretem ode dne 31. srpna 1769 na stavech českých, aby podali své „vlastenecké“ dobrozdání, kterak by se dal odstraniti zlořád, že úředníci vrchnostensští oduímali pilným poddaným pozemky zlepšené a přesazovali je na pozemky horší, a kterak by poddaní mohli nabývatí vlastnictví půdy a práva dědičného. Zemský výbor český, který zde jmenem stavů mluvil, slíbil sice ve své zprávě ode dne 4. listopadu 1769, že vrchnosti budou snažiti se, aby obmezily nepotřebné měnění hospodářů, ale zakupování statků prý se poddaní sami vzpírají a mělo by jim totéž státní mocí nařízeno býti. Avšak sedláci znali příliš dobře ze zkušenosti, že zakupování vlastních pozemků nečinilo z nich nikterak ještě svobodníky, neboť vrchnosti i potom nutily je k obvyklým robotám a uvalovaly na ně dřívější kontribuci, tak že peníze na zakoupení statků byly vlastně vyhozeny. Takž zůstalo zakročení vlády v této věci bez účinku, rovněž jako nařízení, v září 1770 vydané, aby vrchnosti vrátily poddaným všechny rustikální pozemky, které k panským dvorům zabrány a za dominikální prohlášeny byly. Zemský výbor český ohradil se proti tomu podvackrát, žádaje, aby se zabrané pozemky ponechaly vrchnostem tak dlouho, až by je tytéž samy působilým hospodářům přenechati mohly. Pak ale měl nový hospodář odvésti poplatek zápisný, který měl býti akcidenčí úřadnictva vrchnostenského. Vláda sice k tomu přistoupila, ale poplatek o polovici snížila. Neméně šlo stavům proti srsti, když v prosinci 1770 žádala, aby byl upraven poplatek za výhost, jímž by poddaní po třech letech byly otrocké vázanosti k půdě panství pozbyli a skutečné svobody nabyli. Proti takovému převratu, jenž by byl zrušení poddanství v Čechách již roku 1770 zahájil, ohražoval se stavovský výbor zemský tak důrazně, že od dal-

šího jednání ve věci té upuštěno, načež tatáž teprve roku 1779 obnovena byla.

Avšak největší nepříjemné překvapení způsobeno v kruzích stavů a vrchností, když u vlády Vídenské počala se na přetřes bráti též otázka o ulevení robot poddaným. Vláda byla k tomu, jak již řečeno, vedena též uvažováním finančního stavu říše, který byl po válce sedmileté velice pokleslý, ačkoli daně a všechny jiné poplatky státu odváděné každým rokem zvyšovány byly. Státní dluh, který před válkou pouze 48 milionů činil, vrostl po válce na 150 milionů, tak že jen úrok z dluhu tohoto pohlcoval nyní tutéž sumu, kteráž se před válkou ze všech zemí rakouských jakožto řádný příjem do státní pokladny Vídenské scházela. Na uhražování ostatních potřeb státních nedostávalo se tudíž peněz a rozpočet státní končil každoročně schodkem, který jen novými dluhy a zvyšováním daní uhražován býti mohl. Leč toto ukládání nových břemen poplatníkům nemohlo se provozovati do nekonečna, neboť síly poplatníků, k nimž především stav selský náležel, nemohly dále přepínány býti. Lid poddaný vedle břemen státních nesl totiž také břemeno dávek a poplatků vrchnostem odváděných, které se takměř berním státním rovnaly.

Zcela přirozeně došlo se tehdy ve vládních kruzích Vídenských k závěrku, že bude třeba poplatníkům stavu selského uleviti v dávkách vrchnostenských, aby daně státní spíše odváděti mohli, a aby se zvyšování těchž snáze mohlo prováděti. To bylo lze arcí provesti jen ulevením dosavadních robot, zvláště takových, které se na zákoně nezakládaly a jen z libovůle vrchností poddaným ukládány byly. Tím přišel stát již dokona ve spor se zájmy stavův a vrchností, jejichž hmotný prospěch by tím valně byl utrpěl. Proto musila vláda býti připravena na tuhý odpor stavův, který se ovšem také hned projevovali počal, jakmile otázka ulevení robot určitých rysů na se bráti počala. Tehdáž stála i nejv. dvorní kancelář česko-rakouská na straně stavův, poukazujíc k tomu, že všeliká změna robotního patentu z roku 1738 přičila by se zemské ústavě království Českého a nelze ji tudíž provesti. Dle patentu onoho byla robota v Čechách ustanovena pouze na tři dny v týdnu, ale vyprávnili jsme již, kterak vrchnosti a úředníci jejich ustanovení toto obcházel, dělice ony tři dny robotní na šest půldnů a zdržující poddané na robotě dlouho přes čas, tak že se vlastně

po celý týden robotovalo *). To vše bylo ve Vídni dobře známo a proto žádáno r. 1769 na stavech, aby novým zákonem pouze třídení robota v týdnu ustanovena byla. Zemský výbor český však se vyslovil rozhodně proti tomu, pravě, že i patent z roku 1738 za zvláštních poměrů připouští také robotu více než třídení a že nelze v celé zemi všeobecné robotní pravidlo stanoviti. Jelikož se k tomuto náhledu též české gubernium připojilo, upustilo se ve Vídni od vydání nového zákona robotního a vydán pouze dvorní dekret ode dne 30. března 1770, kterým se zakazovalo třídení robota na šest půldnů rozdělovati.

Neméně bylo ve Vídni povědomo, kterak vrchnosti v Čechách ve svém přiznání k berní zatajují valnou část robot a poplatků selských, pročež dáno 22. prosince 1769 krajským úřadům nařízení, aby v případech sporných jen ty smlouvy mezi vrchnostmi a poddanými pokládaly za platné, jež byly v berním přiznání vrchností uvedeny. To zavdalo sněmu stavovskému novou příčinu k důraznému protestu, neboť podobné zatajování důchodů bylo u vrchností dávným obyčejem, aby se daním státním vyhnuly. Obsáhlým spisem ode dne 18. února 1771 ohradil se sněm proti tomuto kroku vládnímu, který byl dne 1. června 1771 skutečně zase odvolán, když se seznalo, že ve formuláři přiznání nebylo žádné rubriky pro pěší čili ruční roboty. K vůli nedopatření správnímu musila se tudíž pokladna státní i dále o značnou část svých důchodů dáti připravovati, aniž by se poddaným bylo nějaké úlevy na robotách zjednáno. Za to poddaní zvěděvše, že ruční roboty nejsou v přiznání vrchností uvedeny, počali je od jara r. 1771 šmahem odpirati, což se i v následujících letech opakovalo a v lidu selském, tehdejší nedostatkem a hladem beztoho proti vrchnostem rozkvašeném, stále rostoucí odpor proti robotě způsobovalo.

Kvasení toto v lidu selském, pak tehdejší bída a hlad v Čechách, hlavně ale zprávy císaře Josefa, jenž tehdy svou cestu po krajích českých konal, přiměly císařovnu Marii Teresii k tomu, aby cestou správní k ulevení poměrů robotních v Čechách přikročila. Při houževnatém odporu sněmu stavovského, ná-

*) Vyšetřováním na Dobříšském panství vedeným se zjistilo, že přiznání tamní vrchnosti z roku 1749 vykazovalo 31.148 dnů roboty potažní a 34.476 roboty pěší, že však po celých dalších dvacet let požadovalo se 49.572 dnů roboty tažní a 89.648 pěší.

sledkem jehož nebyla sněmovní deputace ve Vídni přijata a protesty stavovské odmítnuty, nedalo se očekávat, že stavové v záležitosti umírnění robot dobrovolně spolupůsobiti budou, a proto musila císařovna z moci zeměpanské podniknouti úpravu urbánních závazků v Čechách, jako se to bylo před nedávnem ve Slezsku podařilo. Úprava tato neměla však býti kázána od zeleného stolu ve Vídni, nýbrž v zemi samé měly od povolaných a poměrů znalých osobností býti vypracovány přiměřené návrhy, jak by se záležitosti robotní nejlépe urovnati daly. Dvorním dekretem ode dne 10. října 1771 byla zřízena urbánní komise pro Čechy, jejímž předsedou jmenován jest hrabě František Khevenhüller a povoláni do ní guberniální radové Antonín šl. Blanc a Jan Streer ze Streeruwitzu, rada uherské dvorní komory Achač, přisedící většího zemského soudu českého šl. Karvinský a rada Hoyer; stavové čeští měli do komise taktéž zástupce svého vyslati. Hlavní úlohou komise bylo, sestaviti pro každé panství a pro každou obec nový urbář o všech robotách, dávkách a povinnostech, jimiž poddaní vrchnostem zavázáni byli. Byla to úloha obrovská a tím obtížnější, jelikož i v komisi rozdílné náhledy o věci panovaly a stavové od prvního počátku jí odpor kladli. Také hlad a mor roku 1772 v Čechách v děsné míře rádicí překážel pracím komise a takž se stalo, že od zřízení urbánní komise po dvě léta ničeho k nápravě robotních poměrů se neučinilo a teprve cis. reskriptem ode dne 28. září 1773 dán komisi nový návod, jak s úpravou urbářů v Čechách již doopravdy počíti. Reskript zaslán také stavovskému výboru, který ale v odpovědi své ode dne 27. října 1773 všeliké upravování poddanských poměrů státní mocí popíral a při tom za dvouměsíční lhůtu žádal, aby stavové instrukci onu důkladně uvážiti mohli. Lhůta byla jim povolena a ještě před uplynutím téže podali stavové vládě žádost, aby nejdříve vrchnosti a poddaní sami o urbánních smlouvách se domluvili a teprv potom, když by se dohodnutí nedocílilo, aby krajské úřady zakročily a dle starých urbářů a zvyklostí rozhodly.

Proti původnímu zhola odmítavému stanovisku vrchností byl to již částečný ústupek a takž i ve Vídni hlavně působením císaře Josefa upustilo se od prvního diktátu a reskriptem ode dne 28. března 1774 bylo dovoleno, aby vrchnosti a poddaní v době šesti měsíců uzavírali dobrovolné smlouvy urbánní.

Avšak po původním odporu vrchností následoval nyní odpor sedláků, kteří nechtěli se smlouvat s vrchnostmi, majíce za to, že by za působení státní moci příznivějších smluv urbánních dosáhli. Jevilo se tu působení cizích vlivů mezi lidem českým, které najmě od emigrantův českých z Pruska živeno bylo, již při tom zase tajné podpory vlády pruské docházeli. Účinnou pomocnou pákou byla jim při tom agitace náboženská, která v severních a ve východních Čechách v selském lidu všude vlivného sluchu docházela a nyní hnutí robotního pro reformační cíle své chytře používala. Neméně přičiňovalo se k rozčilení lidu selského osvětářské působení tajných spolků zednářských, jež revoluční zásady encyklopedistů francouzských a protikatolických filosofů anglických, nizozemských a německých v Čechách rozsévaly. Prostý a nevzdělaný lid na venkově českém zásad těchto arcíť nepochopoval, ale přes to dovedl si nepochopené filantropické zásady jejich vykládati ve smyslu svém proti moci vrchnostenské i duchovenské, tak že hlavně z těchto dvou pramenů vzniklo ono veliké bouřlivé hnutí selské roku 1775, které konečně v témže roce k ulevění robotních poměrů v Čechách vedlo.

Podporováno bylo všechno toto kvasení v myslích lidu selského v Čechách též nerozhodným chováním se vlády Vídenské, která se zdála řídití zásadou, dle níž měl vlk syt býti a koza celá zůstati. Původní instrukce pro zemskou urbánní komisi byla totiž zase změněna a sestaveno „poučení“ o úpravě roboty, které dne 7. dubna 1774 vyhlášeno byvši, ve všech případech platiti mělo, kde se dobrovolné smlouvy mezi vrchnostmi a poddanými nedocílilo. Avšak i „poučení“ toto bylo v té míře nejasné, že si stavové čeští vlivem svým u dvora v červnu 1774 novou revisi jeho vymohli, která ovšem v neprospěch poddaných dopadla. Kdežto dříve platilo za zásadu, že žádnému poddanému nesměla dle nové urbánní smlouvy býti uložena robota vyšší, než jaká dosud platila, připouštělo se nyní zvýšení její, což ovšem také pobouření v myslích lidu selského zvýšilo*). Všeobecne mělo se za to, že vrchnosti u dvora zvítězily a že nyní již všechna naděje na zlepšení pod-

*) Jednání vlády se stavy českými v příčině slevení roboty vylíčil šíře dr. B. Rieger ve „Věstníku české společnosti nauk“ (1891), leč výlučně s hlediska stavovského.

danských poměrů marna jest. Všude rozšiřována a věřena pověst, že císařovna Marie Teresie vlastně všecku robotu zrušila, že však vrchnosti a úředníci jejich příslušný patent zatajili a poddaným jej vyhlásiti nechtějí. Následkem toho rostlo jítření v lidu selském každým dnem, na mnoha panstvích odpirány již i roboty potažní, jako dosud roboty ruční, slovem celá země česká nalezala se v druhé polovici roku 1774 v témže ovzduší revolučním, jako před rokem 1680, kdy největší bouře selská v Čechách z těchže příčin robotního poměru se týkajících byla zuřila.

Předzvěsti bouře selské v Čechách.

Vylíčili jsme ve vypravování svém podrobně zubožený stav selského lidu českého po válce třicetileté, osvětlili příčiny, které k velikému odboji lidu tohoto proti vrchnostem roku 1680 vedly, a zobrazili též poměry poddanské v Čechách v XVIII. století, jak i po vydání nového robotního patentu císaře Karla VI. z roku 1738 až do posledního desetiletí panování císařovny Marie Teresie v míře vždy krutější se utvářely. Nyní přikročující k vypsání příběhův, jež po století novou bouří selskou v Čechách přivodily, musíme dříve poukázati k mylnému náhledu, jaký o právním postavení českého lidu selského v době pobělohorské dosud všeobecně panuje a ve všech dějepisných dílech domácích i cizích, ve všech učebnicích školních i encyklopedických slovnících jako „nevolnictví“, „tělesné poddanství“ neb i „člověčenství“ se označuje.

Takovéhoto ponižujícího a lidskou důstojnost hluboce urážejícího právního postavení lidu selského však v Čechách a na Moravě nikdy nebylo. Ano, lid tento byl, jak sami jsme dovodili, od vrchností až na pokraj možnosti ujařmen a ke hrudě polní upoután, byl do úpadu stížen robotou a poplatky, musil se dle libovůle vrchností a zřizencův jejich stěhovati s místa na místo, žebroniti a platiti za všechny úkony životní, rodinné a společenské: ale podle práva nebyl přes to vše český sedlák žádným „nevolníkem“, žádným „tělesně poddaným“, jak se to dodnes všeobecně hlásá. Ve skutečnosti bylo to sice „nevolnictví“ a „tělesné poddanství“, v něž byl selský lid v obou zemích českých od vrchností přiveden, ale stalo se tak jen z libovůle, jen násilím se

strany vyšších stavů, jejichž usurpaci státní moc nečinně trpěla a po staletí žádné kontrole ji nepodrobovala. Právního podkladu však tato despotická moc vrchností nad poddanými neměla nižádného, neboť ni jediný zákon, ni jediné snesení sněmův stavovských v Čechách a na Moravě, ni jediný patent z moci panovnické o poměrech poddanských v těchto zemích vydaný neobsahuje ve znění svém šeredného slova „nevolnictví“, „tělesné poddanství“ neb „člověčenství“, jaké tehdaž jen v Rusku a v Turecku platnost mělo.

Ani v prvním robotním patentu císaře Leopolda I. z roku 1680, ani v druhém robotním patentu císaře Karla VI. z roku 1738 nenalezá se stopy po oněch ponižujících slovech, naopak v obou těch projevech státní moci, které k ulehčení poddanských poměrů lidu selského čelily, doporučují se vrchnostem, aby s lidem poddaným po křesťansku jednaly a důstojnosti lidské v něm šetřily. Rovněž i všechna pozdější nařízení vládní, v příčině poddanských poměrů vydaná, neznají slov těchto, žádné snesení sněmův stavovských jich neuzákonilo, marně je hledáš v rejstříku Weingartenovy sbírky zákonů pro Čechy, Moravu a Slezsko od roku 1347 do roku 1719 vydaných, kterážto sbírka roku 1720 v Praze tiskem vyšla, a rovněž jich neobsahují pozdější sbírky zákonů a nařízení vládních, do posledních let panování císařovny Marie Teresie jdoucích.

Kde se tedy vzala osudná ta slova, která po více než sto let i v osvěcené době XIX. věku za pravá brána byla, kdykoli se jednalo o označení poměrův českého lidu selského ve dvou stoletích pobělohorských?

Císařovna Marie Teresie to byla, která první slova „nevolnictví“ užila a sice ve vlastním listu svém ode dne 4. května 1771 k nejv. dvornímu kancléři hraběti Chotkovi, jehož se tázala, zdaž by nebylo státu prospěšnější, aby nevolnictví zrušeno a změněno bylo? Císař Josef II. pak uvedl slovo „člověčenství“ v patentu svém od 1. listopadu 1781, jímž poddanství zrušoval a robotní poměry upravoval. Zemské právo v Čechách a na Moravě o slovech těch zhola nevědělo, neboť znalo jen „poddané“ neb „dědičné poddané“, kterýžto poslední název se taktéž často objevuje, ale nižádných „nevolníků“ neb „tělesně poddaných“, kteří by jako mužikové v Rusku neb jako otroci v Turecku byli dle libosti držitele panství prodáváni neb zastavováni býti mohli. Sám o sobě

nemohl tudíž poddaný v Čechách a na Moravě prodán býti a jen bylo-li celé panství prodáno, obdržel poddaný nového držitele, neboť majetek jeho lpěl na panství, nikoli však také osoba jeho touze měrou, aby jako jiný nemovitý majetek prodána býti mohla. Sedlák český mohl o své movité pozůstalosti dle své vůle rozhodovati, což by žádnému nevolníkovi nebylo dovoleno bývalo, a až vrchnosti též v tomto ohledu přehmatů se dopouštěly, byla to pouhá libovůle, žádným zákonem odůvodněná. Konečně mohl český sedlák dle robotního patentu z roku 1738 vrchnost svou před soud poháněti, a až i v tom byl mnohonásob obmezen, přece tím požíval práva, jehož by si byl žádný „nevolník“ neb „tělesně poddaný“ osobovati nemohl. Nebylo tudíž i z těchto praktických důvodů v Čechách a na Moravě žádného nevolnictví, žádného tělesného poddanství neb človecenství, neboť jen při témže jest poddaný co takový prodejný a majetek jeho, zejména pozůstalost, jest zároveň majetkem vrchnosti.

Kterak tedy mohla slova ona v listu Marie Teresie z roku 1771 a v zákoně Josefa II. z roku 1781 vzniknouti, když se skutečným stavem věcí se neshodovala?

Byl to zase jen výron osobní nepřítelny obou ke stavům království Českého, jejichž práva a výsady oba od počátku až do konce panování svého obmezovali, až by průběhem času úplně byly odstraněny a na místě starého ústavního zřízení zemského zcentralizovaný absolutistický a poněmčený stát nastoupil. Světu mělo býti namluveno, že v Čechách a na Moravě udržují stavové skutečné nevolnictví, jež zrušiti neb aspoň obmeziti jest záslužným činem panovníkovým. Ulevení roboty a poddanství měl dále býti získán lesk absolutismu, jenž tehdy již všecky obory správy v říši Habsburské ovládal a opravdu i pozdější věk oklamal, jakoby stavovské zřízení v zemích koruny České bylo „nevolnictví“ přivodilo, kdežto celý právní stav lidu selského pouze „dědičným poddanstvím“ zván býti mohl. Jsouce si v absolutistických a centralistických snahách svých na vlas podobni a chtějíce minulou dobu stavovského zřízení před světem přítomným i budoucím zostuditi a za to lesk absolutistické vlády své zvýšiti, užili císařovna Marie Teresie i císař Josef II. ponižujících slov těch, aby jimi byla přihana na celou dobu předešlou vržena. Podařilo se jim to na dlouhou dobu, ale konečně přece musí pravda na světlo proniknouti.

Přivedše takto skutečný stav věcí do pravého světla, můžeme opět ve vypravování svém pokračovati, majíce při tom především na zřeteli známky a zjevy, které vypuknutí brzké bouře v Čechách neklamně věstily.

Dusné ticho panovalo za letních a podzimních měsíců roku 1774 po veškeré zemi české v životě veřejném, avšak pro znalce poměrů znamenalo to ticho před bouří, která již neodvratně nad zemí se stahovala. Zemská komise urbánní, nemohouc na panstvích soukromých činnost svou rozvíjeti, poněvadž vrchnostem byla lhůta k narovnání s poddanými povolena, obmezila se na zjednávání nových urbárů s poddanými na panstvích komorních a jezuitských, odkud poddaným na sousedních panstvích nadějně sliby činila a tím sedláky jen k novému vzdoru proti vrchnostem podněcovala. Zejména popírali titěž, že jim zmíněné „poučení“ o nové úpravě urbárů bylo od vrchnostenských úředníků dodáno, a kdekoli se tak dodatečně dalo, odpírali písemné stvrzení toho, obávající se, že by jim z podpisu toho mohla nová břemena robotní vzniknouti. Gubernium české, o tomto odporu poddaných zpraveno byvši, kázalo následkem nerozhodnosti vlády Vídenské krajským hejtmanům, že vrchnosti nesmí nikoho k podpisu nutiti a že mají mírnými prostředky poddaným stav věcí vysvětliti. To však sedláky jen ještě více ve vzdoru jejich podporovalo, potvrzujíc v nich domněnku již všeobecně utkvělou, že císařovna již dávno všecku robotu zrušila a že vrchnosti patent o zrušení tomto zatajují. Proto za doby žní na všech stranách robotní práce od poddaných odpírána, tak že sklizeň jen za největších obtíží provedena býti mohla. Totéž se opakovalo i na podzim v době osevu, čímž množství polí panských neoseto zůstalo.

Tím větší a vydatnější činnost byla vyvíjena potají, neboť na všech stranách země hemžili se tajní agenti a emigranti, z Pruska a z Lužice přicházející, kteří rozčilenému lidu selskému již nejen brzký obrat ve věcech náboženských, ale také již přímo převrat politický hlásali. Rozdávány po vesnicích knihy nekatolické, šířena tištěná proroctví, že pruský král Fridrich II. za krátko poznovu do království Českého s armádou svojí vtrhne, aby zde vládě císařovny Marie Teresie na vždy konec učinil a víru evangelickou za panující prohlásil. Listy takové roznášeli po vesnicích cizí agenti času nočního od domu k domu, vznětlivými slovy lid selský k od-

boji proti vrchnostem a úřadům vyzývající. Ošemetné počínání jejich bylo u nesoudného lidu selského podporováno náhodnou okolností, že právě v té době vydal Pražský arcibiskup hrabě Příchovský k duchovenstvu arcidiecése své provolání o založení arcibratrstva nejsvětější svátosti oltářní, v němž byli kněží vyzváni, aby na cvičení do kostelů a do vesnic chodíce co nejvíce členův pro bratrstvo toto získávali a je do něho zapisovali. To vykládáno od tajných nekatolíků ihned v ten smysl, že prý jest to prostředek, aby katolíci byli od nekatolíků rozeznáni, by pak proti těmto posledním tím důrazněji mohlo býti nastupováno. Výklad tento byl vodou na mlýn

tajných podněcovatelů, kteří zdarem piklůsvých v nespokojeném lidu selském povzbuzeni již i ku provádění plánů velezrádných se odvažovali.

Tak podařilo se na Poděbradsku a v Chrudimsku svesti nejhorlivější tajné ne-

katolíky k tomu, že obrátili se prosebným spisem k největšímu nepříteli a škůdci zemí koruny České pruskému králi Fridrichovi II., aby „království České z moci císařovny Marie Teresie pod moc a žezlo své přivedl a obyvatelstvo jeho účastným učinil svobody náboženské, již jeho poddaní již dávno požívají.“ Tak hluboce bylo tehdejší již kleslo vědomí národní v lidu českém, že takovýmto velezrádným spisem obracel se o pomoc a přispění k cizímu panovníkovi, který byl trojí zhoubnou a nespravedlivou válkou země české v poušť obrátil a korunu České Slezsko odcizil. Jediné duch lidu, pretireformací a poddanstvím zblblého, byl schopen kroku tak ponižujícího, nad nímž dobrý genijus národa českého líce své v největším smutku zakryti musil. Byl to projev

nejhlubšího úpadku národního v Čechách, neboť vycházel ze středu svedeného lidu samého, který si nebyl již ani vědom pokleslosti své, do níž jej cizí násilí a ukrutenství bylo přivedlo. Krok tento jest nejčernější skvrnou v dějinách národa českého, neboť ani více než stoletá poroba v ohledu státoprávním, politickém a náboženském nedovede ni v nejmenším omluviti, že Čechové pomoc a spásu hledali — v německém Prusku. Na štěstí byl to pouze hlouček zfanatisovaných lidí, kteří se ve své obmezenosti ducha domýšleli třímati prapor Husův a Komenského, ale o významu téhož ni nejmenšího vědomí neměli. Ač v následujícím roce následoval ještě činný odpor

lidu selského ve směru tomto, přece nemělyž více motivy velezrádné a protidynastické, a takž jest spis králi Fridrichovi II. z Čech zaslaný závorou děsné doby pobělohorské, neboť současně objevily se v Čechách první stopy červánků



Řád Marie Teresie.

probuzení národního, vzniklé působením mužův, kteří s řáděním pozdějších deistův a Adamitův nic společného neměli.

Kdo list tento sepsal a kde myšlenka k sestavení jeho vznikla, není při tajnostném původu jeho arcíť známo. Není ani datován ani určitými osobnostmi podepsán, nébrž nese jen všeobecný podpis „Obyvatelů Chrudimského a i jiných krajů v Čechách.“ Na snadě však leží, že dali k němu přední podnět emigranti čeští, z Lužice a nanejvýš z města Žitavy, kdež se v opisu při aktech z roku 1775 nalezá. O době sepsání jeho podává zprávu v Pamětech svých známý český rychtář Fr. J. Vavák pravě, že „roku 1774 kolem sv. Havla Prokop Miška z Peček u Poděbrad byl obviněn, že s jinými sektáři podal spis velmi obšírný J. Mti.

králi pruskému Fridrichovi II.“ Tím jest zjištěno, že spis byl sestaven a přes Žitavu zaslán do Berlína v době příprav k velkému povstání lidu selského v Čechách, čímž obsah jeho nabývá též nejtěžší váhy politické, neboť mělo jím podle všeho válečné zakročení krále pruského ve prospěch povstalcův českých přivoděno a království České pod moc pruskou přivedeno býti. Znění osudného tohoto listu jest pak v českém překladu následující:

„Nejjasnější a nejnepřemoženější králi, milostivý kníže a pane, pane náš! Vaší královské Milosti padáme k nohám, my ubozí utlačení a pro náboženství své trpce zkoušení poddaní Chrudimského kraje a Vaší královskou Milost, jakožto panovníka spravedlivého a pravou křesťanskou víru vyznávajícího jménem svým i svých v okovech úpicích bratří za vyslyšení a zjednání spravedlnosti prosíme. Nejmilostivější panovníče! Tak kormoutlivé příběhy mezi námi stále dějou se, že nemůžeme jinak, než se slzami v očích je vypravovati: neboť katoličtí duchovní s námi nejnak než jako vlci s beránky zacházejí, jednoho po druhém chytají a v okovech do hnusných žalářů zavádějí, kdež nic jiného než nejhorší smrt nás očekává. A to vše jedině z té příčiny se děje, že my osvíceni byvše, poznali jsme hrubé poklesky, jež protiví se zásadám apoštolským a nechceme k záhubě duší svých do oněch pekelných stájí svesti se dáti, kam nás falešní proroci zaváděti usilují. Ačkoliv jsme my již také k Jeho Císařské Milosti utekli se se žádostí poníženou, byli jsme klamnými záminkami odbyti, poněvadž prý J. M. Cská apoštolské stolici přisahou jest zavázána a proto nemůže nám volné hlásání slova božího povoleno býti. Od doby této odpovědi tím hůře páteři misionáři s námi zacházejí, neboť nám přes čtyři tisíce knih, ježto jsme k povzbuzení myslí svých sobě zjednali, sebrali a přes tři sta bratří našich, u nichž tyto knihy nalezeny byly, do vězení odvedli. A v této naší sirobě a bídě nevíme V. K. Mti., pane nejmilostivější, kam jinam se utéci, než pod velemocná V. K. Mti. křídla ochranná a pro živého Boha prosíme, aby V. K. Mt. naší potlačené víry se ujmouti a u nejmilostivějšího císaře Josefa II. zakročiti ráčila, abychom my a naši bratři v pokoji žítí mohli, naše knihy nám navraceny a všickni vězňové, již k vůli těmto do žalářů přišli, propuštěni byli.

Kdyby však (ač my nedomníváme se) nejvyšší přímluva Vaší Král. Milosti byla

oslyšána, tedy úpěnlivě prosíme, aby Vaše Milosti Královská, jakožto panovník spravedlnost a právo milující a čest boží ochraňující, nám ubohým potlačeným na pomoc přijíti, a jako statečný Gideon se pozvednouti, a nepřátele boží a zhoubce pravého náboženství ozbrojenou mocí potříti ráčila. A k tomuto kroku my veškerou podporou na životech a statcích svých se zaslibujeme, ačkoliv nás pouze 20 tisíc jest, tedy přece doufáme, že Bůh sám za naši spravedlivou věc v boj půjde a k vítězství nám dopomůže. Prosíme tedy, králi a pane nejmocnější, abyste brzo přijíti ráčil a my pak s bratry svými ze žalářů osvobozenými zapějeme velebné „Hosannah“ a nepřestane dříve na modlitbách pozvedati ruce k nebesům, dokud Hospodin celé království České pod moc a žezlo Vaší Královské důstojnosti nepřivede. Protož neračítež Vaše Král. Mil. odpuzovati nás s prosbami úpěnlivými, račíte vítěznou zbraní osvoboditi nás a účastnými učiniti té svobody, již poddaní Vaší Král. Mti. již dávno užívají, a koruna nebes za skutek takový V. K. Mt. nemine. — V. K. Mti. atd. Obyvatelé Chrudimského a i jiných krajů v Čechách.“

Není povědomo, zda tento list králi Fridrichovi do rukou přišel, ale i kdyby bylo tak se stalo, zůstal obsah jeho beze všeho účinku. Znalť pruský král z vlastní zkušenosti nejlépe, kterak obyvatelstvo v Čechách o Prusku vlastně smýšlí, a proto nezaměňoval trestuhodný hlas několika fanatiků se smýšlením veškerého národa českého v Čechách a na Moravě; mimo to měl ode dávna zcela jinaké prostředky a záminky po ruce, kdykoli chtěl výboj proti císařovně Marii Teresii počíti, a nikdy by nebyl čekal na vyzvání hloučku sektářů českých, kteří v zemi této ve veřejném životě ničeho neznamenalí a jen jménem nepatrné hrstky lidu českého mluvití mohli. Proto zůstavil jej spis jejich zcela chladným a král nehnul ni jediným prstem, když na jaře příštího roku v Čechách skutečně veliké povstání lidu selského vypuklo a vláda císařovny Marie Teresie zde v nemilé rozpaky přišla. Jinak ale byl tomu Fridrich II. zajiště povděčen, že císařovně v dědičné zemi její nesnáž tato vznikla, neboť s jistotou mohl očekávati, že se následkem toho zase mnoho sedláků z Čech do pruského Slezska a Braniborska stěhovati bude. Proto také za tajné pomoci jeho vysílání emigrantů čeští z Pruska neustále do Čech, kdež agenti tito hlavně ná-

boženských důvodů k pobuřování mysli lidu českého používali. Ku vlastnímu vojenskému zakročení v Čechách však z uvedených příčin jinak přece se neodhodlal, ač pro starého podmanitele a bezohledného kořistníka, jakým byl Fridrich II., byla by to zajisté nejvhodnější příležitost bývala, počítí nový výboj proti císařovně a zbrojně vtrhnouti do království Českého, jehož držení mu svedení tajní nekatolíci nabízeli. Avšak nepoužil nikterak příležitosti této a obvinil tak ze lži všechny ty ošemetné emigranty české, kteří tajnou agitaci v Čechách provádějící, lidu selskému zbrojnou pomoc krále pruského slibovali, jen aby se lid tento zbrani proti vrchnostem a pak i proti vládě císařovny Marie Teresie chopil.

Roku 1774 věřil však svedený lid český ještě v cizí pomoc tuto, která prý mu též svobodu náboženskou přinese, a proto tím ochotněji chovali se sedláci dle vyzývání tajných podněcovatelův, aby nejen vrchnostem robotu, ale též berním úřadům daně odpírali. Zejmena k tomuto poslednějšímu kroku oposičenímu nebylo již proto mnohého přemlouvání třeba, poněvadž tehdejší po krutém hladu a moru předcházejících let v lidu selském největší nedostatek peněz panoval. Proto vedle robot odpírání též daně zeměpanské, což během letních měsíců roku 1774 na všech stranách země v té míře se dalo, že berní úřady jen ve vojenské exekuci odpomoc spatřovaly. Posíláno tudíž vojsko do všech obcí, kde sedláci berni odváděti se spěchovali, a jak vydatně se tohoto násilného prostředku proti sedlákům používalo, vysvitá z té okolnosti, že na podzim roku 1774 bylo ve výkazech pluků, v Čechách obsádkou ležících, neméně než 6000 mužů na exekuci vyslaných uvedeno. Jelikož každému vojáku na exekuci vyslanému musil poplatek jednoho groše denně dáván býti, činil vydej tento 300 zlatých denně a počítá-li se na stravu jednoho muže jen 7 kr. denně, vzrostl tím vydej na 1000 zlatých za každý den exekuce. Tím byli sedláci již dokona na mizinu přivedeni a není divu, že rozhořčení jejich nejvyššího stupně dosáhlo a že tisícové jich už bez rozmýšlení byli ochotni, tajný plán spiklencův proti vrchnostem i proti úřadům činně podporovati.

Původní odpor selského lidu proti vrchnostem vedl tudíž i k odporu proti státní moci, které lid hlavně dvojí vinu zbědovaného svého mravního a hmotného stavu přičítal. V prvním ohledu bylo to stíhání všech nekatolíků, které v posledních letech, jak jsme dříve uvedli,

již jen od moci světské prováděno bylo, ve druhém pak bezohledná soustava exekuc, která v druhé polovici roku 1774 stala se kapkou, jež naplněnou nádobu steskův a dlouho utajovaného záští všeho lidu selského ku přetečení přivedla. Dodejme k tomu ještě mylnou domněnku lidu tohoto, že císařský patent o novém zřízení urbárů a o vykupování se z robot smlouvami s vrchností jest vlastně podvržen, aby jím úplné osvobození z robot a z poddanství bylo zastřeno, připomeňme pak ještě jednou tajné podněcování všech agentů emigrantských, pruských a zednářských: pak pochopíme již snadno veliký ten rozruch v lidu selském, který ke konci roku 1774 v největší části země české panoval a k činnému účastenství ve spiknutí proti vrchnostem i proti vládě jej naklonil.

Plán spiklencův byl důmyslně a obzřetně zosnován a ač původcové jeho na jev nepřišli, můžeme z té okolnosti, že podobný byl již deset let před tím od Pražských zednářův a illuminátův připravován, s mnohou pravděpodobností souditi, že též spiknutí z roku 1774 mělo přední původ svůj v kružích českých zednářův, kteří osvětářskými i revolučními hesly ze západní Evropy přicházejícími se řídili. Jak pozdějším soudním vyšetřováním ze zabavených listin povstalých sedláků bylo zjištěno, byl plán odboje již v létě roku 1774 umluven a sice mělo v den před slavností svatojanskou roku 1775 neméně než 100.000 sedláků ze všech krajů českých jako poutníci ku Praze přitřhnouti a zde po ulicích a náměstích se rozložit; 15.000 ozbrojených mužů, pro něž byly ve Slezsku, v Braniborsku a ve Falcku střelné zbraně objednány, měli se večer dne 15. května potají ku Praze na vrch Žižkov přiblížiti a v noci brány městské osaditi. Sedláci uvnitř města tábořící měli o půlnoci na král. hrad Pražský, na paláce šlechty a na budovy úřadův udeřiti a jich se zmocniti, přičemž jim mělo čtyři sta měšťanů Pražských, ve spiknutíúčastněných, pomáhati. Vojska ve městě obsádkou ležícího se spiklenci příliš neobávali, poněvadž bylo známo, že vojáci nemají ostrých patron, a takž měli přesilou selských útočníkův utlačeni býti. Až by pak se města Pražská v moci vzbouřencův našla a všickni zemští a státní úředníci v zajetí sedláků se ocitili, měly podmínky vyrovnání vrchnostem i vládě diktovány býti.

Odvážný plán tento došel zejména ve východních i v severních Čechách plného souhlasu a přiklonili se mu sedláci čeští i ně-

mečtí rovněž ochotně, poněvadž útisk roboty i státní moci na příslušníky obou národností stejně krutě doléhal. Na všech stranách byly zaváděny tajné sbírky peněžní na opatření zbraně a střeliva, na něž se dle svědectví kronikáře Fr. Vaváka z Milčic na Poděbradsku při vši peněžité bídě tehdejší přes 30.000 zlatých sešlo. Vedle toho pak byla od tajných vůdců spiknutí vypsána dávka 6 krejcarů z každého příbytku, která po všech krajích byla sbírána. Peníze takto sebrány byly zasílány do krajiny Náchodské a Broumovské, kde měli sídlo své předáci sedláků z kraje Hradeckého, ve kterém chystaný odboj z příčin náboženských i poddanských nejvíce přívrženců čítal. Tam byl také hlavním náčelníkem všech nespokojenců v Hradecku Antonín Nývlt, rychtář a svobodník v obci Rtyni na panství Náchodském, vůbec „Rychetský“ zvaný; byl od mnoha let znám co vlastenec a muž na svou dobu osvícený, u něhož přednější mužové z vesnic okolních i vzdálených od léta roku 1774 se scházeli. Proto rychtu jeho obecně selské „guberno“ pojmenovali, neboť tam i celá „rada guberniální“ z předních vůdců selských zřízena byla, majíc i své sekretáře a písaře, kdežto rychtář Nývlt „nejvyšším purkrabím“ selským zván byl. *)

K „radům“ tohoto gubernu patřil Karel Dostál ze Lhoty Machovské, rovněž na panství Náchodském, jemuž říkáno „generál“, anož svěřeno mu panství Polické a Broumovské, aby v tamních vesnicích odboj sedláků organizoval a nařizoval, co za tím účelem třeba prováděti. Jiným čilým členem „gubernu“ byl německý sedlák Antonín Seidel z Teplice (Weckelsdorfu), náčelník tak zvaných „černých Němců“, kteří zvláště horlivě lid selský od konání roboty zdržovali, ode vsi ke vsi psané listky rozesílající, aby se nikdo neopovažoval na robotu jezdit, nébrž aby každý, jakmile uslyší hlas na velký zvon, k tomu hlasu ozbrojen se sešel. Z tohoto střediska spiklenců na Náchodsku vysílalo selské „guberno“ své posly a listy do Hradecka, Byd-

žovska a jiných krajů, aby všude byl lid připravován na vzpouru selskou, jež o příští slavnosti svatojanské v Praze vypuknouti měla.

Vše to udržovalo lid selský v rostoucím rozčilení, podporovaném nejen působením tajných agentů, ale též četnými listy, po vsích rozesílanými, jakož i pobuřlivými písničkami, které po celé zemi mezi lidem obíhaly. K výtvorům tohoto posledního druhu patřil i pověstný „Selský Otčenáš“, počínající slovy: „Pohled, kterak jsme souženi, od karabáčníků sedřeni, Otče náš!“ a dále praví: „Vždyť nemůžeme už obstáti, neboť chtějí nám již bráti chléb náš vezdejší. Ani do zejtrí čekat nechťejí, pořád karabáčem hrozejí: dej nám dnes. My dost prosíme sice, ach, pane, nebij nás více a odpusť nám. Na prosby naše nic nedá, na zádech karabáčem hledá naše viny atd. *) Dojemná byla píseň „Při orání“, která počínala takto: „Kdyby nebe vyschlo — a přestaly by deště — nevyschlo by proto — naše pole ještě, — trýzněných oráčů — dost je pot skropuje — slze robotníka — denně je svažuje atd.“ Avšak počátkem roku 1775 ozývaly se již také písně výhrůžné, z nichž jedna ku povzbuzení sedláků zvláště složená počínala takto: „Sedláčkové nuzní — máte vyschlé chřtány — kabát samé cáry — boty roztrhány. — Ale už se hněte — seberte své vidle — s pány na lavičce — sedláci na křídle atd.“ Jiná píseň, zvaná „Rozmlouvání selské“, nesla se vážným tónem, k lidu selskému takto mluvíc: „Pomni, jak starí Čechové — se měli statní předkové — Ti nedali lva sedlati — a lid tak utrhovati. — Dali králi, co jest jeho — nevšak co je neslušného. — Nepřátelů se nebáli — jak skála při sobě stáli atd.“

Prosté tyto projevy lidových rýmovníků, které sice žádného nároku na umělost skladby a jazyka nečinily, tím více však s pravdou a se skutečným stavem věcí se shodovaly, byly tolikerymiž jiskrami do hořlaviny zapadajícími, všude lid selský ku vzdoru proti vrchnostem i úřadům vzněcující. Byly na všech stranách země zpívány a stejně jako slova agentů a emigrantů v tajných nočních schůzích nekatolíků vybízely po svém způsobu

*) Antonín Nývlt, jehož bratr David býval druhdy vrchnostenským direktorem panství Náchodského, patřil k nejváženějším rychtářům v severním Hradecku a byl muž poměrně vzdělaný, což tím více platilo o bratru jeho direktoru Davidu Nýltovi, který byl též v českém písemnictví znalý; sepsal dílko o znamenitostech panství Náchodského, jež pod názvem „Prospěšný potok vody Svatoňovské“ roku 1736 tiskem vyšlo, ač je ani Jungmann ani jiní bibliografové neuvádějí. Rychtář Vavák uvádí však v Pamětech svých, že je měl mezi knihami svými.

*) Jakožto „Odpověď na selský Otčenáš“ sepsal nějaký přívrženec vrchností nový „Otčenáš“, v němž se sedlákům a tajným husitům vyhrožuje čekáním a galejemi a končí se výstrahou lidu selskému: „Pakli stropíš bouřky větší — máš mít biče mnohem těžší. Amen.“

lid selský k činnému odporu, když v dobrotě nebylo lze nápravy bedných poměrů poddaného lidu zjednatí. Žijíce ve víře, že císařovna robotu a poddanství úplně zrušila, a že císař Josef vydal „zlatý patent“ o úplné svobodě lidu selského v Čechách, ale že vrchnosti oba tyto patenty úmyslně zatajují, silili se sedláci všemi zde uvedenými činiteli a prostředky ve vzdoru svém proti vrchnostem, jejichž despotismu propuknutím bouře svatojanské roku 1775 navždy konec učiněn býti měl.

Pod heslem bouře této, která však proti původnímu plánu příliš brzo vypukla a pro nedostatek organisace již sama v sobě zárodek nezdaru nesla, vstupoval lid český do osudného roku 1775, který v ohledu duševního i kulturního rozvoje národa našeho nad jiná léta důležité místo zaujímá.

Selské bouře v Čechách roku 1775.

Z předcházejícího vypravování jest vidno, kterak již ke konci roku 1774 bylo mnohé připraveno k chystanému odboji lidu selského v Čechách, jenž lidu tomuto nejen osvobození od roboty a poddanství, ale též svobodu víry zjednatí měl. Obojí tento účel byl od původců spiknutí sledován od prvního počátku tajné působnosti jejich, ba emigranti čeští, z pruského Slezska do Čech za podpory vlády pruské vysílání, kladli hlavní váhu na náboženský ráz celého hnutí, jak se to zjevně zračí v listu králi Fridrichovi II. zaslaném, v němž se žádá výhradně za zjednání svobody náboženské, kdežto o vymanění z roboty a poddanství žádné zmínky se nečiní. Tento směr tajných podněcovatelů docházel největšího úspěchu v pohraničních krajích krkonošských, kam měli agenti a emigranti z Lužice, Slezska a Kladska nejbližší a nejsnadnější přístup a kde horlení jejich pro víru evangelickou u tajných nekatolíků českých i německých nejlidnějšího slechu docházelo.

Fanatikům těmto, jakž každý z vracejících se emigrantův českých zván býti mohl, nejednalo se ani o vyproštění sourodákův z jařma poddanství a roboty, nýbrž především o propagandu náboženskou, aby v Čechách půda pro brzké panství protestantského Pruska připravována byla. Proto zdála se jim na počátku roku 1775 lůžka k vypuknutí všeobecné bouře selské ustanovená, totiž doba Pražské slavnosti svatojanské v polovici kvě-

tna, býti příliš dlouhá, a takž nepomýšlejíce ve fanatické zaslepenosti a zelotické horlivosti své na to, že tím příznivý výsledek celého zosnovaného spiknutí zmařen býti může, působili již v měsíci lednu 1775 k vypuknutí bouře selské v krajině krkonošské, majíce za to, že svedený lid v ostatních krajích českých příklad „horáků“ následovati bude. Záměr jejich se jim v první části také podařil, ale v druhé části zůstal za očekáváním jejich.

Již dne 23. ledna 1775 srotili se návodem zmíněného německého sedláka Antonína Seidla obyvatelé Horní i Dolní Teplice a pod vedením jeho vytrhli v zástupu do okolních dědin Velké Vsi, Skřínice, Martinkovic, Božanova a Bohdašína, kde všude se k nim sedláci přidávali a kteří s sebou jíti nechtěli, násilím k tomu donuceni jsou. Dav takto vzrostlý hnál se dále na Jetřichov, kdež na panský dvůr se obořil, jej vydrancoval a vypálil. V nedalekém Šonově spustošena fara a vypálen kostel sv. Markéty, že od těch dob v ssutinách ležeti zůstal. Hned prvního dne tudíž osvědčili vzbouření fanaticové nenávisť svou k víře katolické, podávše tím světu důkazu, že chystaná bouře selská skutečně má též původ náboženský, jak se to podobným zhoubným způsobem později též na četných jiných místech osvědčilo. V Šonově byl zástup buřičů rozmnožen lidem z panství Polického, zejména ze vsí Lachova, Dědového a Hlavňova, načež se hrnul do města Police, kdež na vrchnostenské kanceláři předložil vůdce povstalců Seidel nově sestavený urbář, prohlašuje při tom jmenem všech sedláků, že více robotovati nebudou. K dalším výtržnostem prozatím zde nedošlo, neboť byl mezitím do Police přispěchal z dědiny Bělé řečený již přední řečník sedláků Karel Dostál, který německému sedláku Seidlovi trpce vytýkal, že proti rozkazu „selského guberná“ odboj proti vrchnostem příliš brzo započal, čímž prý celé velké podniknutí zvráceno býti může. Domluvě této, ještě více však okolností, že vrchnostenský správce Polický vystavil ve strachu svém žádaný revers na osvobození poddaných od robot, bylo co děkovati, že se vzbouřený lid zase do dědin svých rozešel.

Avšak Broumovská vrchnost, totiž tamní konvent benediktinský, byla hned na první zprávu o vzniklé bouři selské vyslala jízdného posla do Hradce Králové o pomoc vojenskou, kterou tamní krajský baron Vančura z Řehnic také bez prodlení do Police vyslal. Bylo jí

tím více třeba, jelikož ve mnohých jiných vesnicích tamní krajiny počal se lid selský rovněž shlukovati a proti úředníkům panským velmi vzdorně a výhrůžně si počínal. „Gubernu selské“ ve Rtyni působilo však opět k dočasnému utišení lidu, poněvadž všecko bouřné hnutí toto bylo za předčasné pokládáno, neboť hlavní přípravy ku všeobecné bouři v době svatojanské nebyly ještě provedeny. Rovněž loupežení, jaké se v panském dvoře v Jetřichově a na faře v Šonově událo, bylo od „gubernu“ odsuzováno, hlavně ale vyloupení a vypálení kostela Šonovského vzbudilo odpor v celém „gubernu“, tak že na vše strany rozepisány listky mezi lid selský, aby sice na robotu nejezdil, nebude-li mu placena, ale aby se všelikého plenění zdržoval a teprve v ustanovenou dobu, kdy na poplach zvoněno bude, k odboji proti vrchnostem se připravil; k té době měl každý na tři dni býti zachystán chlebem a dnem nocí býti k vytrhnutí připraven; jen hospodáři, kteří by svůj příbytek opustili, měli vyřabováním a vypálením statku svého potrestáni býti.

Varovné tyto listy, které při pozdějším soudním vyšetřování proti vůdcům odboje Nývtovi a Dostálovi velice na váhu padly, tak že oběma byl jen mírný trest přisouzen, docílily tolik, že na ten čas v krkonošských krajích od dalšího srocování lidu selského upuštěno bylo. Hlavně ale působil k tomu strach před mocí vojenskou, která z Police jednotlivé čety po všech vzbouřených vesnicích vysílajíc po účastnících vzpoury pátrala. Takž bylo do polovice února přes sto sedláků jako a k hrdebnímu soudu do Hradce Králové k potrestání odesláno. Přední z rebelův byli tam ve vazbě podrženi, ostatní pak zase propuštěni. Do konce února zůstalo vojsko na Policku a na Broumovsku, tak že tam k dalším výtržnostem nedocházelo. Avšak již počal se lid také „v kraji“ bouřiti a to nejen v Hradecku, ale již i v Bydžovsku a v Bolešlavsku, o čemž se roznášely zprávy nanejvýš přeháněné a lid tím více rozčilující. V polovici března událo se srocení lidu selského ve všech vesnicích v okolí Králové Hradce, kdež obecně bylo hlášáno, že jati sedláci musí z vězení v Hradci býti vysvobozeni. V krajině Bydžovské opět byl lid vybízén, aby vysvobodil vězně v Bydžově, kteří tamže pro sektářství a pro svou náklonnost k víře israelitské ve vazbě drženi byli. Skutečně přitrhlo dne 17. března o 11. hodině dopolední přes čtyři sta sedláků, všelijak

ozbrojených a divoce hlučících, ku Hradci, ale vojsko zabránilo jim vstup do města. Toliko směli dvanáct mužův ze středu svého vybrati, kteří stížnosti své na krajském úřadě přednesti měli. Krajský hejtmán baron Vančura vyslechnuv je, odpověděl, že žádosti jejich za propuštění zatčených sedláků proto vyhověno býti nemůže, poněvadž proces jejich ještě není skončen; co se pak žádaného slevení robot týče, to že se právě zakládáním nových urbářů prováděti počíná. Napomenuv je ještě, aby se v tichosti do svého domova vrátili, docílil tímto vlídným jednáním tolik, že se sedláci zase rozešli.

Sedláci tito byli poddaní města Králové Hradce a sice z „Velké strany“, z vesnic za Labem ležících, a z „Malé strany“, z dědin za Orlicí ležících, kteří majíce stálé styky s městem a obyvatelstvem jeho, dali se snáze k rozejití přiměti. Avšak na panstvích vzdálenějších, jako na Smiřicku, Pardubsku, Bydžovsku a Chlumecku dalo se již v prvních dnech března shlukování lidu selského, které na všech stranách vždy povážlivěji se zmáhalo, aniž by o tom byla krajskému úřadu v Hradci zpráva dána bývala. Proto nevyšlalo tam také žádné vojsko, které by bylo mohlo všecken odboj hned v zárodku utlumiti, a tím se stalo, že na panstvích těch v tu dobu, kdy sedláci Hradečtí od města domů se vraceli, bylo na řečených panstvích již tisíce vzbouřenců selských na nohou, tak že dne 19. března shrnulo se jich na 2000 do Smiřic, kdež především hledali panského direktora, který jim ale šťastně do Hradce ujel. Vyplenivše a spustošivše zámek tamní padli na Hoříněves, kdež sídlil hrabě Jan Karel Špork. Ten shlednuv blížící se sedláky uprchl zahradou a na rychlém koni ujel taktéž do Hradce. V míře ještě zvýšené bouřil se v těchž dnech selský lid na Trutnovsku, Kralodvorskou a Ždírecku, odkud se několik davů již dne 17. března do „kraje“ vydalo, všude na cestě zámky a dvory panské vybíjejíce, při čemž úředníky vrchnostenské do krve týrali a jinakých scestností se dopouštěli.

Jelikož podobné zprávy docházely z Náchodsku a jiných krajů Hradecka, pak z Bolešlavsku a z Chrudimsku, bylo zjevno, že se fanatickým spiklencům podařilo selský lid proti původnímu ujednání dříve k povstání přiměti, než jak „selské gubernu“ bylo ustanovilo. Takž nezbyvalo „gubernu“ jiné, než s obecným proudem plouti, aby výsledek celého spiknutí nebyl ještě více ohrožen, než

jak se již nyní každému prozíravému účastníku jeviti musil. Nebyloť zde ještě žádných střelných zbraní po ruce, které z ciziny pro výpravu svatojanskou dojíti měly, nebyla ještě provedena jednotná organizace odboje selského, která by k jedinému cíli směřovala, a takž byla na snadě obava, že porůzné a nesouvislé výpravy sedláků, pouze holemi, podávkami neb kyji ozbrojených, i před sebe skrovnějšími četami vojenskými v zápasu nikterak neobstojí. V uvážení tohoto nepříznivého stavu věcí svolalo „selské gubernu“ ve Rtyni na neděli dne 19. března veškeré rychtáře ze severního Hradecka k poradě, jak jest se vůči této předčasně vypuklé rebelii selské zachovati, aby k obávaným zlým následkům jejím nedošlo.

Mnoho rychtářů dostavilo se na toto vyzvání do Rtyně a s nimi přišlo též na sta sedláků, pamětlivi jsouce hesla: všichni za jednoho a jeden za všechny. Jen o rychtáři ze vsi Slatiny na Náchodsku došla zpráva, že vydal se na zámek Náchodský, aby se dříve s tamními úředníky poradil. Nad tím zanevřeli shromáždění ve Rtyni, že ještě v noci padesát sedláků na koních pro něho vyslati chtěli, však sešlo s toho, aniť se mnozí nějakého neštěstí dobou noční obávali. Výsledek úřady „selského gubernu“ pak byl ten, že nelze již jinak, než předčasně vzniklé bouři průběh nechati a také na Policku a Broumovsku k odboji sedláků se připojiti. Hned následujícího jitra dne 20. března vytrhlo ze Rtyně přes tři sta shromážděného lidu z dědin Kyjí, Radče, Sedloňova, Červené Hory a jiných vsí, majíce v čele rychtáře Havlovického, Maršovského a Libnětovského, ke Slatině, kde rychtáře Řeháka nutili předložený spis podepsati, že se k povstání přidává. Když Řehák tak učiniti se zdráhal, vzali jej s sebou k Náchodu, aby se osoby jeho zjištěly. Když pak zástup ke Lhotce se přiblížil, setkal se s jiným zástupem Kosteckých, Rtyňských a Batňovských, kteří hned rychtáře Řeháka jakožto domnělého zrádce přepadli a zbili, až omráčený ležeti zůstal. Když se opět spamatoval, byl doveden do kovárny Lhotecké, kdež ho ještě jeden „štrejch“ holí; rychtář Nývlt, kterýž právě byl přijel, osvobodil sice Řeháka od dalšího týrání, avšak s večerem uložil mu v kovárně pokutu peněžitou, která měla mezi 28 vesnic rozdělena býti*). Po té braly se shluklé davy dále a

sice ve třech proudech, v každé vesnici lid k sobě přibírajíce. Proud první pod Karlem Dostálem čelil k Polici, druhý k Náchodu a třetí k Novému Městu n. M. Sedláci stojíce pod velením členův „gubernu“ nedopouštěli se na tomto tažení žádných scestností, neboť zejména rychtář Nývlt k udržování kázně mezi nimi hleděl. Spokojili se také na kancelářích řečených tří měst vydáním reversů o zmírnění robot, a ač mnozí chtěli si počínati výstředně, Karel Dostál a jiní někteří z přednějších zdržovali lid, že se nedopustil větších výtržností a již v několika dnech se zase do svých domovů rozešel.

Mnohem hůře než v tomto severovýchodním cípu země české dopadalo to v „kraji“, totiž v rovině polabské, která od Králové Dvora, Jaroměře, Smiřic, Bydžova a v dalších západních krajinách v jediném pozdvižení se nalezala a kam též z horských pohraničních krajů tisíce vzbouřeného lidu jako divý příval se valily, všude velké scestnosti a škody páchající. Dne 20. března přitrhly davy vzbouřených sedláků od Ždírcu a Králové Dvora do Pecky, kde do zámku se vedrali, okna, kamna a všecken nábytek roztrískali, spisy v kanceláři rozházeli a za nepřítomnosti purkrabí písaře chopivše, notně mu nabili. Na to jali se v Pecce a v okolí verbovati lid, který s nimi táhnouti musil do Bělé, odkud vzdálenější mohli se domů vrátiti. Ostatní v počtu 300 osob, donutivše purkmistra z Pecky, aby se jim v čelo postavil, přitáhli téhož dne okolo 9. hodiny večer do Nové Paky, kdež mermocí žádali, aby purkmistr dal sousedstvu rozkaz, že mají s nimi dále do Lomnice táhnouti. Novopactí žádosti jich nevyhověli a když do domů začali se vtírati, na odpor se jim postavili, že nuceni byli s nepořízenou zpět se vrátiti. Zbouřenci dali o tom rychle zprávu „selskému gubernu“ na Náchodsku a pátého dne přitáhl do Nové Paky sbor ozbrojeného lidu asi 3000 hlav čítající od Stikova a přes 2000 lidí od Vidochova. Do města vrazili k večeru a strašlivě v něm řádili. V domech vytloukli všechna okna, v hospodách sklepy zotvírali, víno, pivo i všecku kořalku vypili, pekařům chleba pobrali, kupecké krámy a mnohé domy vydrancovali, peníze na občanstvu vymohli, vyhrožující vypálením, pakliže z každého příbytku jeden statečný muž s nimi

vojsko odboji brzy konec učinilo, kdežto vrchnost Náchodská rychtáři Řehákoví na odměnu osvobodila živnost jeho ve Slatině od veškeré roboty na časy budoucí.

*) S pokuty této ovšem za krátko sešlo, když

dále nepůjde. Když se Novopačtí časně z rána na náměstí shromáždili, bylo jim vůdcem zbouřenců oznámeno, že mají se co nejdříve vykázati spisem od vrchnosti, že jsou ode všech robot a břemen osvobozeni, kteréhožto spisu také Novopačtí ještě téhož dne od Kumburského úřadu dosáhli. Po té musili někteří s povstalci táhnouti přes Bělou k Libštátu, jiní do Lomnice, kde v zámku rovněž zle hospodařeno, načež se přes Kartouzy a Jičín dále ku Praze táhlo.

Sedláci z panství Lomnického, připojivše se ke sboru do Lomnice přibývšímu, obrátili se přes Nedvězí a Stružinec do Semil, kdež dne 24. března v zámku v kanceláři všechna okna vytloukli, mříže vylámali a železné tyče jako zbroj s sebou vzali, peří z peřin vysypali, všechny písemnosti a knihy ven vyházeli. V pivovare dvě várky piva vytočili neb vyteci nechali, u pekařů, co kde k jídlu bylo, všechno snědli. Druhého dne na to přišli sedláci z Jilemnice a z tamního okolí a ti spoustu 'od prvního sboru spáchanou dodělali. Hraběcí kasu roztloukli a peníze, jichž v ní přes 4000 zl. bylo, s sebou vzali. Škoda v zámku Semilském od nich způsobená na 35.000 zl. se páčila. Odtud táhlo se do Vysokého, kdež v kostele byla právě slavná mše sv. počala; děkan však musil k rozkazu sedláků jen čtenou mši sloužiti. Když purkmistr v čele měšťanů na rynku stojících se jich tázal, čeho si přejí, vystoupil „generál“ jejich v záplatané haleně a slavně prohlásil, že „nesou svobodu na zlatém patentu“, a když purkmistr patent tento viděti chtěl, praveno, že jej mají ti zadní ve sboru u sebe, kdežto ti zadní odvolávali se s ním na ty v předu, jak se to také u všech ostatních davů povstaleckých dalo. Město musilo jim opatřiti jídla a pití a z každého stavení jednoho muže dostaviti. Z Vysokého obrátili se sedláci k Jesenskému a tam jako všude přímo na zámek. Paní baronka vyšla jim vstříc a prosila jich, aby zámku neuškodili, jídla a nápojů že jim dobrovolně dosyta dá. Tu jakýsi snělec „Jíra ševců“ z Přívlastu vystoupil ze zástupu, pravě, dá-li mu paní baronka hubičku, že ani jí ani zámku nebude ublíženo. Baronka neviděvši pomoci, odhodlala se a políbení na odulé pysky Jírovy vtiskla. I bylo zámku Jesenského ušetřeno a dav bral se dále k Navarovu, na kteréž cestě se k němu mnoho sedláků, ale též rozličné luzy připojovalo, která jen loupežní a ničení majetku na mysli měla.

Ještě téhož dne přitáhl divoký dav tento

do Železného Brodu, kde byla fara vyloupena a co se z ní odnesti nedalo, vše zničeno. Ještě hůře si počínali zbouřenci v dědině Nabzí, kde v kostele tropili si nevážné žerty a posměchy se svatými věcmi, z čehož lze souditi, že se ve sboru tomto mnoho tajných nekatolíků nalezalo; farář tamní byl k zemi sražen a nemilosrdně ztýrán. Po dvouhodiném řádění hnal se dav s divokým křikem na Malou Skálu, kde byl zámek dokona vyloupen a všechn nábytek roztráštěn; když byly veškeré zásoby piva a kořalky vypity nebo ze sudů vypuštěny, šla výprava dále na Hrubou Skálu, kde by spítí sedláci málem byli direktora uškrtili.

Ve městě Turnově uzavřelo však měšťanstvo ještě před příchodem buřičů brány a zbrojné je osadilo, tak že sedláci k útoku na ně se neodvážili a za noční doby, zapálivše četné pochodně, dále na Jenšovice a na zámek Sychrov táhli, v obou těch místech děsně plénice. Kdekoli na cestě kříž neb svatý obraz shledli, rozbili je na kusy a po těch pak nevážně šlapali, v náboženské vášni své si z nich posměch tropíce. Do města Hodkovic vyslali osm mužů, aby tam byty objednali; ale městská rada tamní dala je u vazbu vzíti. To když se povstalci dověděli, přepadli plni zlosti v neděli dne 26. března ráno město, kde nejdříve zajaté osvobodili a pak zejména ve farní budově a v četných měšťanských domech, jak místní kronikář Lissner zaznamenal, jako líti ďáblové si počínali. Jelikož sbor jejich zde již na 1500 hlav vzrostl, rozdělili se ve dva davy, z nichž jeden táhl na Rychnov, kde jako všude chtěli nejdříve faru vydrancovati a spustošiti. Avšak tu se proti buřičům postavilo do osmi set domácích obyvatelstva obou pohlaví k ochraně svého faráře a kyji a obušky tak udatně do nich bušili, že sedláci s krvavými hlavami na útěk se dali. Ještě horší osud stihl druhý dav, který se na město Český Dub obrátil, kde zámek, děkanství a mnoho domů spustošil a jistému židovi přes 2000 zl. v hotovosti odňal. Tu však překvapila je četa husarů ve chvíli, kdy panskému důchodnímu byla již od divochů oprátka na krk hozena, aby jej oběsili. Husari některé z nich pošavlovali a ostatní zahnali, jen že je pro nedostatečný počet svůj dále pronásledovati nemohli. Uprchlíci obrátili se na to k vrchu Ještědu, kde ves Světlou přepadli. Tam pomáhal jim domácí lid faru vyplniti, ba jeden z konšelů tamních vyzradil jim skrýš, kde byl farář vzácnosti a klenoty

přítele svého ze Starého Dubu uschoval. Tyž krutý osud stihl farní budovu v obci Křížanech, kde byl farář po schodech dolů smýkán a do krve ztýrán.

Ve Vratislavicích rozdělil se dav vzbouřenců zase ve dvě a sice táhl menší sbor na Lemberk, kde panské úřadnictvo bylo stlučeno a z důchodenské kasy přes 400 zl. vyloupeno, panský dům i pivovar pak spustošen; v Jablonném však očekávalo je deset husarů pluku Naundorfova, kteří bez prodlení na buřiče se vrhli, 19 jich zajali a ostatní rozprášili. Druhý větší sbor obrátil se na město Vartemberk, na kteréžto cestě připojil se k němu nový dav sedláků z horního Pojizeří a ve spolku s těmi vtrhli ve městysi Osečném na faru, kde faráře tak krutě strýznili, že z toho smrt měl. Ve městě Vartemberku vyloupili zámek, v němž na 5000 zl. škod způsobili, dále pivovar a vinopalnu, kde 32 věder kořalky vypili neb vypustili a tak velice se spili, že mnozí z nich bez vědomí ležeti zůstali a po odchodu ostatních zatčení býti mohli. Všecky uloupené věci byly v širém poli na hromadu sneseny a pak rozděleny. Staříčský farář ušel plenění tím, že se penězi vykoupil, dav každému z buřičův po stříbrném dvacetníku. Jen onen zrádný konšel ze Světlé nebyl s tím spokojen a křičel, aby farář byl rovněž tak o vše oloupen, jako farář Světelský.

Na cestě z Vartemberka vzrostl tento sbor povstalcův již na 3000 hlav a proto osmělil se hnáti útokem i na město Zákupy a tamní nádherný zámek, který byl úplně vyloupen a spustošen, všecky dvěře i okna v něm roztrženy, peřiny roztrhány a z panské pokladny mnoho tisíc zlatých odcizeno. Staříčský hrabě Lažanský byl zde tak hrubě ztýrán, že o jeho uzdravení pochybováno a pověst vznikla, že ranám svým podlehl. V zámeckých sklepích oddalo se vše obžerství, mnozí z opilých sedláků sázeli si paruky oloupených vrchnostenských úředníků na hlavu, jiní oblekli se do parádních šatů panských, ano někteří vykračovali si i v hedbávných sukních ženských. Ale tu přispěchalo do města na rychlo z České Lípy přivolané oddělení vojenské pěchoty, k níž se ozbrojené domácí měšťanstvo připojilo. Setník kázal nyní všecky vchody rozsáhlého zámku obsaditi a na spité sedláky útokem hnáti, tak že se jich mnoho vzdalo a ostatní z oken vyskákali, jen aby se útekem zachránili. Přes 170 jatých zbouřenců bylo do Mladé Boleslavi

dopraveno a tam do kostela sv. Václava uzavřeno, aby přísnému trestu neušli. Škoda v Zákupském zámku spáchaná činila přes 25.000 zl. Vojáci ukořistili zde také dva odznaky povstalých sedláků a sice slamou vypaného panáka s nadpisem: „Svobodu nebo smrt!“, jenž byl na tyči v čele davu nosen, pak prapor, na jehož jedné straně nalezal se kříž a na druhé nápis: „Zlatý věk!“ Ostatní rozprchlí zbouřenci tohoto sboru shlukli se jižně od Zákup zase poznovu, aby dle ujednání plánu dále na Prahu táhli.

Také pod Krkonoši na Trutnovsku nalezla vzpoura selská z těchže příčin jako v jiných krajích českých silný ohlas, tak že tam až k velkému krveprolití přišlo. Na panství Vlčickém kníže Schwarzenberkův vypověděl poddaní v polovici března všelikou práci robotní a v neděli dne 26. března přihnali se sedláci z obcí Forštu a Lauterwasseru, k nimž připojil se poddaný lid ze všech vsí, kudy táhli, na zámek Vlčický, aby od vrchnosti „svobodu“ žádali. Ustrašený vrchnostenský direktor podepsal jim listinu, v níž se jménem vrchnosti všech robot a poplatků vzdával a sedlákům svobodnou honbu propůjčil. Sedláci tímto úspěchem rozkuráženi žádali na to za vydání nenáviděného panského purkrabí, aby si na něm za týrání jeho zlost svou schladiti mohli. Ten ale byl se již útekem spasil a takž musil direktor sedlákům v náhradu za to ještě placení štoly odpustiti a dále se zavázati, že se panské ovce již na selských gruntech pásiti nebudou. Nyní obrátil se dav vítězných sedláků Vlčických též do Maršova, aby také tamním poddaným hraběte Šaigče „svobodu“ přinesl. Tam byl již sedlák Ferdinand Salvender z Malé Úpy všecky soudruhy pozdvihl, aby si na vrchnosti všecky možné svobody vymohli. Rychtáři ze 17 obcí byli násilím přinuceni, k povstalým sedlákům se připojiti, načež se táhlo na kancelář vrchnostenskou, odkud byla však polovice úředníků prechla, kdežto pozůstali krutě strýzněni jsou. Po té táhl dav zbouřenců na město Trutnov, jehož poddaným rovněž „svoboda“ zjednána býti měla. Trutnovští byli však již dne 26. března k obraně své požádali za pomoc vojenskou, které se jim také v setnině pěchoty pod velením setníka hraběte Lamberg a čtyř husarů dostalo. Vojsko toto vytáhlo proti povstalcům a setkavši se s nimi na návrší před městem, vyzvalo je, aby se v pokoji rozešli. Sedláci nedali si však říci a takž vojáci podvakrát na slepo vystřelili. Teď zbouřenci

hlasně na se volali, že císařské vojsko nesmí na ně ostře páliť, a divoce na vojáky se řítili. Setník kázal nyní do útočícího davu na ostro vystřeliti a v okamžení válelo se 8 zabitých a 10 těžce raněných povstalců na zemi. Všichni ostatní se střemhlav na vše strany rozprchli a také vůdci jejich Salwendrovi podařilo se přes blízké hranice do pruského Slezska uprchnouti. Tím byl povstání selskému na Trutnovsku konec učiněn: z tlupy zajatých nechtěl se nikdo k vině přiznati, jedna obec sváděla všecku vinu odboje na druhou a všichni tvrdili, že byli jen násilím k účastenství ve vzpouře přinuceni, svádějíce vše na uprchlého Salwendra. Trutnovští pokládali 8 mrtvých za dostatečnou obět svedených poddaných a již v několika dnech všechny zajaté zase na svobodu propustili.

Mnohem menší ruch v lidu selském než v krajinách krkonošských a v podhoří tamním jevil se v Litoměřicku a v dalších západních krajích Čech. ačkoli též tam došlo ku srocování sedláků, kteří podle hesla od „selského guberny“ na Náchodsku daného k výpravě ku Praze se odhodlali a uslyševše o tom, že ve východních a severních Čechách vzbouření selské na místě o slavnosti svatojanské ve květnu již v polovici března vypuklo, také tu se soudruhy svými v lidu poddaném za jedno státi ochotni byli. Od Žatce, Chebu, Teplé a Stříbra přitrhly davy vzbouřených sedláků dne 24. března ku Praze, žádajíce — ovšem marně — aby do města vpuštění byli. Také v Plzensku a Kralovicku byl selský lid v nesčetných vesnicích hotov k povstání se připojiti a čekalo se jen, až by zbouření k nim přišli. K tomu však nedošlo, jelikož vzbouření selské ve východních a středních Čechách bylo tak záhy vojenskou mocí utlumené, a proto zůstaly rudohorské a západní kraje země české ušetřeny oněch neblahých výjevů a hrůz, které se v krajích krkonošských byly udály.

Snadno lze pochopiti, že zprávy o vzbouření sedláků českých v severních a v severovýchodních Čechách způsobily též velký postrach v sousední Lužici a v pruském Slezsku, zvláště když tam přicházelo z Čech mnoho uprchlíků stavu šlechtického a patricijského, a mnohá města z Čech tam své pokladny a důležité listiny zachraňovala, jako to učinilo město Liberec do lužické Žitavy dne 25. března. Podél hranic lužických i slezských rozestaveny četné hlídky a ve mnohých městech a obcích pohraničních zřízena z obyvatelstva

místního obrana, již dán návod, jak by možné vpády selských povstalcův z Čech měly býti odvráceny. Obavy tyto ukázaly se však marnými, neboť, jak již výše uvedeno bylo, potlačen jest odboj českých i německých sedláků v pohraničních krajích krkonošských hned v prvních dnech začátku svého a podobný osud připraven mu v téže době i ve středních Čechách přes to, že tam povstání selské nerovně větších rozměrů nabylo.

Porážka sedláků u Chlumce.

Co se toto vše dalo v krajinách krkonošských a v tamním podhoří, zdvihala se bouře lidu selského ještě hrozivěji v Polabí, kteréž mnohem hustěji zalidněno bylo než kraje pohorské a kdež tajných nekatolíků bylo daleko více, než v obcích podél hranic zemských, pročež zde podněcování k bouři selské proti vrchnostem i proti moci státní a duchovní také nejúrodnější půdu nalezalo. Zmínili jsme se již o tom, kterak Pardubsko, Smiřicko a Bydžovsko na severu a Chrudimsko, Vysokomýtsko a Čáslavsko na jihu od Labe již v polovici března 1775 byly veskrz pobouřeny a selský lid tamní dle daného hesla na pochod ku Praze se dával. Také ze severního Hradecka a Boleslavska hnaly se davy zbouřeného lidu selského do krajiny polabské, aby po pravém břehu řeky Labe ku Praze postupovaly, načež u Čelakovic a u Brandýsa na břeh levý přejíti a s davy tamními ku společnému pochodu na Prahu spojití se měly. V krajině polabské přicházel původní plán spiklenců tudíž mnohem účinněji ku platnosti, než jak tomu bylo na Náchodsku a Trutnovsku, ačkoli též odtamtud silné sbory sedláků k Labi se hrnuly, aby k ostatním povstalcům se přidružily. Nenalezal se však v čele jejich žádný ze členův „guberny selského“, kteří vůbec s předčasným vypuknutím rebelle nesouhlasili, přes to ale pokladnu se sebranými penězi povstalcům ku Praze vytrhnuvším vydali. Toto stranění se všech předních členův spiknutí ve skutečném odboji sedláků, proti vůli jejich započatém, mělo za následek, že v celém postupu bouře selské nebylo od počátku žádné organizace a že každý sbor povstalců na vlastní pěst jednal, jak jsme to již při bouřích v krajích krkonošských znamenali. Proto také nebylo žádných uznaných vůdcův lidu zbouřeného, kteří te-

prve v poslední chvíli byli vyhledáváni, aniž by ale titíž v prvotní záměry spiklencův byli zasvěceni bývali. Nedostatek tento mstil se hned v prvních dnech odboje v krajině polabské, kde hlavní síla povstalců od moci vojenské u Chlumce zničena byla, než se na pochod ku Praze dáti mohla, a ještě hůře se vedlo zbouřencům před Prahou, kde vojsko celému povstání selskému pojednou konec učinilo.

Na levém břehu Labe srotili se sedláci kolem Vysokého Mýta a Chrudimi, kteří ve spojení s poddanými panství Pardubského vrhli se především na zámek ve městě Pardubicích, kde týmže způsobem hospodařili, jako zbouřenci v Hradecku a v Boleslavsku. Ačkoli bylo panství Pardubské panstvím komorním, přece si tam úřadnictvo počínalo s poddanými rovněž karabáčnický, jako na všech ostatních panstvích soukromých, a bylo proto právě tak u lidu nenáviděno, jako všichni ostatní úředníci vrchnostensští. Vědomi jsouce si této nenávisti poddaných uprchli direktor a veškerí úředníci, když zpráva o bližení se zbouřenému lidu selského do Pardubic došla, ze zámku tamního, kdež jediného písaře ku střežení vrchnostenských kancelářů zanechali. Sedláci vhrnuvše se bez odporu do města vrhli se především na zámek, jehož vrata roztrživše pány jeho se stali. V kancelářích tamních byly všechny listiny a spisy rozházeny a zničeny, nábytek rozbit a všeobecná spousta způsobena. Písař v zámku zanechaný byl z úkrytu svého vytažen a na něm schladili si sedláci záhu způsobem, který byl spíše vtipným než zlomyslným, a lišil se velice od ukrutenství, s jakým si povstalci selští v severních Čechách proti vrchnostenským úředníkům a kněžím počínali. Vtáhnuvše písaře do dvora zámeckého, svlekli jej do naha a polili od hlavy až k patám inkoustem ze všech kalamářů kancelářských sneseným, načež jej posypátkem na celém těle posypali; načmáral prý toho za živobytí svého inkoustem tak mnoho, že může býti nyní úředně potvrzeným svědectvím, kterak si sedláci jen práv svých dobývají. Po veselém kousku tom hnuli se povstalci od Pardubic dále ke Kladrubům a k Týnici Labské, kde taktéž velkých spoust nadělali a pak až ke Kolínu a k Poděbradům se dostali, na cestě této ve všech vesnicích lid k sobě přibírajíce, tak že povstalecký sbor tento již do 8.000 hlav čítal. Sesílení pak jsouce u Sadské a u Čelakovic zbouřenci z Boleslavska přicházejícími táhli bez odporu dále

ku Praze, nevědouce o tom, co se bylo mezi tím s povstalci na pravém břehu Labe událo.

Tam přibyli sedláci ze severního Hradecka a Trutnovska, kteří byli tamže od vojska zahánáni, ale na Bydžovsku a Smiřicku s četnými sbory selskými se setkali a nyní po pravém břehu Labe dále ku Praze postupovati chtěli. Táhli po celé cestě své od vesnice k vesnici, na každém návrší se zastavující a do hrozného ryku se dávající, aby je po celé krajině slyšeti bylo a lid selský se k nim připojoval. Kdekoli se některý hospodář nechtěl k nim přidati, vytloukli mu okna a rozbili kamna, načež jej přece násilím s sebou odvěkli. Ano i ze škol, jež tehdaž za zimní doby dospělí hoši navštěvovali, byli školáci tito do řad buřičů bráni. V Babicích zahřměl na churavého učitele jeden z vůdců, aby bez prodlení táhl s sebou. Tu vyskočil jeden z dorostlých žáků, vzkřiknuv: „Pane kantore, já půjdu za Vás!“ A zaběhnuv na dvůr, vytrhl kůl z plotu a dal se s buřiči.

Zle se vedlo všem zámkům a vrchnostenským dvorům, ku kterým na cestě své přišli, a neméně to odnášely fary, kaple a kostely, v nichž tajní nekatolíci s největší nevázností řádili. Ve vsi Velkém Barchově tamní chalupník Radoň, jeden z nejzarputilejších tajných nekatolíků, do kaple sv. Jana Nep. se vloupil a monstranci s nejsvětější svátostí uchopiv, jako zběsilý, svým soudruhům posměšně požehnání dávaje, po návrší běhal. Ve Chvalkovicích vysypali z ciboria sv. částčky, zneuživše ho pak k opilství, což se ještě ve mnoha jiných kostelích podobně bezbožným způsobem opětovalo. Vůbec počínali si nekatolíci mezi zbouřenci v kostelích a svatozáncích katolických při rozmetávání oltářů a ničení obrazů svatých proto tak zběsile, aby všem lidem zjevno bylo, že původem této bouře selské jest nejen odpor proti robotě, ale též odpor proti víře katolické*). Ze zámků nejvíce utrpěly ony v Nedělišti, v Libčanech, ve Velkém Barchově (kde baron Josef z Vlkánova za 25.000 zl. škody si páčil) a v Malém Barchovku, jenž patřil baronu Václavu Vančurovi z Řehnic. Vůdcem nezřízených těchto davů byl mladý muž, který byl pokladnu

*) Proto píše kronikář v pamětní knize kláštera Opočenského: „Pravá příčina tohoto selského povstání nebyla ani tak robota, jako sektářství náboženské a hlavně kacířství tak zvaných „beránků“ Beránky (německy Lampelbrüder, nazývali se tajní nekatolíci tehdejší a vůbec sektáři nesoudným čtením a vykládáním Zjevení sv. Jana.

„selského gubernu“ z Náchoda do kraje přivezl, kdež ji odevzdal sboru, který nejčastěji jsa k Novému Bydžovu táhl. Muž tento, o kterém se v několika současných zprávách zmínka děje, byl přes to osobnost jinak tajemná, o níž z lidu nikdo bližšího nevěděl a o níž mezi zbourenci pověst šla, že prý je to nějaký „ruský princ.“

Ve čtvrtek dne 23. března ráno přitáhl vůdce tento s předním sborem svého davu na návrší Homolí nad dělinou Roudnicí, která již k panství Pardubskému patřila. Spustivše na návrší obvyklý ryk, vylákali tím ve vsi všechny obyvatele z domů, z nichž mnozí ale ze strachu před bouřící rotou hned zase na vše strany se rozprchli. Jen před jedním statkem na návsi stál neohroženě mladý hospodář, pěkně urostlý a intelligentního vzezření, něco málo přes třicet let starý. Lišil se v zevnějšku i ve způsobech prospěšně od zuboženého lidu selského a v obličeji i v postavě měl neobyčejnou podobnost s císařem Josefem II., který byl v Hradecku a na Pardubsku častými návštěvami svými všemu lidu dobře znám, tak že lidé podobnost mladého onoho hospodáře ze vsi Roudnice s císařem Josefem snadno porovnatí mohli *). Mladý hospodář tento byl Matěj Chvojka, starší syn bývalého hospodáře na statku v Roudnici, jemuž otec byl u direktora komorního panství Pardubského povolení vymohl, že směl jíti na studie a také všech pět tříd na gymnásium ve Hradci Králové a později v Praze odbyl. Když však otec i mladší bratr jeho rychle za sebou zemřeli, musil Matěj Chvojka zanechatí studií a převzít správu statku otcovského, kterou nyní také již od několika let vedl. K mužovi tomuto obrátil kroky „ruský princ“ a po krát-

kém rozhovoru s ním přiměl jej, že se ke zbourěncům připojil, ano i vůdcovství nad nimi převzal. Tajemný „ruský princ“ hned na to zmizel z celé krajiny a více se u žádného sboru povstaleckého neobjevil, tak že pravá osobnost jeho navždy v rouško tajemství zahalena zůstává.

Matěj Chvojka, jenž v krajině velké vášnosti požíval, byl přijat za vůdce lidu a od počátku počínal si obezřetně v postavení svém, udržuje v povstalém lidu selském potřebnou kázeň, která témuž dosud tak velice byla scházela. Pro podobnost jeho s císařem Josefem II. říkáno Chvojkově od prvního počátku obecně „selský císař“, kterýžto název též u ostatních sborů povstaleckých běžným se stal, ač Chvojka ani ku vzniku ani k udržení jeho příčiny nezavdával. S ostatními sedláky a mužskými čeledíny z Roudnice připojiv se k povstalcům, rozdělil sbor jejich ve tři tlupy, z nichž každá měla jinou cestou ke Chlumci postupovati a tam opět s ostatními se spojit, aby se pak společně ku Praze táhlo. První sbor s Chvojkou v čele dal se ještě za noci na Kratonohy, kde byl správcem muž velmi nenáviděný, jmenem Matěj Graulich, který v čas zakopal všechny peníze z vrchnostenské pokladny kdesi v zámecké zahradě, nechav několik zlatých v pokladnici, aby podezření nevzbudil. Ze zlosti nad malou kořistí touto vyloupili zbourenci v zámku vše, co se odnesti dalo, a co pobratí nemohli, roztrhali a potloukli, že v zámku nezůstalo jiné než zdi, stropy a střechy. Osobnímu týráni vyhnul se správce tím, že k zakročení Chvojkovu vystavil sedlákům „atestaci“, že jak měli od přednějších poručeno, také udělali. *) Také po statečích

*) Osobnost císaře Josefa II. uváděl tehdejší lid vůbec ve spojení s celým původem povstání selského. Vyprávělo se totiž, kterak prý císař Josef za pobytu svého na zámku Pardubském v době hladu roku 1771 pravil k deputaci sedláků stížnost si vedoucích: „Jděte na pány!“ chtěje prý vlastně říci: „Jděte pány prosit!“ Neznaje prý dobře česky, zavdal prý slovy těmito první příčinu k odboji sedláků, kteří pak skutečně na pány šli, ale s cepy a s obuškami v rukou. Vše toto ale jest pouhou pověstí, třebaž se o ní professor Martin Pelcl roku 1793 při zahájení přednášek svých o českém jazyku na universitě pražské zmiňoval. Zcela podobná anekdota připisuje též původ selského povstání v Sedmihradsku téměř špatně porozuměným slovům císařovým, ač i zde základu nemá. Císař Josef II. mluvil zcela dobře česky a anekdota ona děkuje původ svůj některému vtipálkovi, který chtěl rebelii selské jakýsi neobyčejný původ dáti.

*) Atestaci tuto vystavil správce Graulich, poněvadž neměl na čem psáti a čím psáti ve spustošeném zámku, ve škole Kratonožské a zněla tato: „Já níže psaný tímto atestuji, že co trojník platilo a ruka lidská přemohla, v rub a nic obrátili. Jenž se stalo v zámku Kratonožském dne 24. Martii r. 1775. Matěj Josef Graulich, toho času správce.“ Na jiných místech musili direktori a správce panství dle diktátu sedláků počínati atestace tyto slovy: „Já šelma parukatá stvrzuji tímto . . .“ Listinu Graulichovu i s vyličením udalostí tehdejších v Kratonohách se sběhších zapsal do pamětní knihy obce Kratonožské tehdejší učitel Václav Kovanda za času rychtáře Jiřího Kříže. Za laskavé sdělení výpisův těchto děkujeme panu Josefu Blatníkovi, nynějšímu učiteli v Kratonohách, jenž k žádosti naší také v Roudnici u potomků Matěje Chvojky a v celé tamní krajině hojně zprávy o „selském císaři“ tomto sebral a nám k použití zaslal, začož mu zde příslušný dík vzdán budiž.

a chalupách v obci byla velká spousta spůsobena, poněvadž se sedláci a čeledínové nechtěli k povstalcům připojit. Druhá tlupa zbouřenců táhla na Třesice, kde byl churavý mlynář Slavík s hanlivým spíláním nucen, aby se k výboji přidal, a jen Obědovický rychtář Luňák dovedl spůsobiti, že mlynář mohl za sebe stárka svého s odbojníky poslati. Třetí dav se hrnul přes Obědovice, Káranice, Chuděřice a Starou Vodu, ve kterýchžto vsích bylo též mnoho loupeno a všecko mužské obyvatelstvo násilím s sebou vzato.

Mezi vesnicemi Pískem a Novým Městem nedaleko města Chlumce se všechny tři sbory opět spojily v jeden, nad nímž Chvojka zase vrchní velení převzal. Na návrší Opuce nad městem seřadil zástupy své a rozeslal jednotlivé čety do okolních obcí, aby odtamtud nové posily přivedly. Ty se však daly raději v loupení v těch obcích a nabravše hojné kořisti, více se do tábora u Chlumce nevrátily. Jelikož byl tímto marným čekáním den promařen, rozhodnuto tím zároveň o osudu celého sboru „selského císaře“. Kdyby totiž byli sedláci hned z jitra dne 24. března na Chlumec udeřili, byli by nepřipraveného města i zámku snadno dobyli, takž ale bylo měšťanům Chlumckým možno k obraně se připravit a všechny vchody do města zatarasiti, při čemž zejména tamní řezníci statečností a neohrožeností se vyznamenávali. Také důstojník, jenž s osmi vojáky stráž u vojenského skladu v Chlumci konal, byl neunavně bedliv, sám ozbrojen a na koni se svými osmi muži objížděky konaje kol rozsáhlé panské budovy, v níž se vedle pivovaru též úřady a příbytky úředníkův nacházely. Hlavní výhody však poskytli sedláci Chlumckým tím, že konšelé mohli vyslati jízdného posla o pomoc do Kolína a do Kutné Hory, ve kterémžto posledním městě pěší pluk hraběte Wallisa obsádkou ležel a tudíž vojenská pomoc snadno již příštího dne do Chlumce přikvapiti mohla.

V sobotu ve sváteční den Zvěstování P. Marie 25. března, když již bylo zjevno, že žádné další posily zbouřencům nedojde, dal Chvojka lidu svému povel, aby se k útoku na město uchystal. Za obvyklého křiku a jásotu hrnuli se sedláci s návrší Opuce po hrázi (bývalého) Velkochlumckého rybníka na město, majíce především namířeno na panský dům, kde myslii všechny vrchnostenské úředníky v moc svou dostati, aby si na nich zlost vylili. Ti však byli se už předešlého dne zbaběle rozprchli a pouze direktor Antonín

Píč, muž to obrovské postavy a neohroženého ducha, vytrval na svém místě, aby kanceláře chránil. Před vraty pivovaru stál řečený důstojník se svými osmi muži na stráži a když se přední davy zbouřenců s vůdcem Chvojkou v čele před pivovarem objevily, popojel důstojník proti nim, tázaje se, koho hledají a jaká jest žádost jejich. Zbouřenci strhli zase hlučný ryk, že slova nebylo lze vyrozuměti. Důstojník vyzval na to buřiče, aby k němu rychtáře a vůdce své vyslali, s nimiž by promluvit mohl. Tu přestoupil Chvojka s několika předními muži a pravil ve jménu všech přítomných: „S panem direktorem chceme mluvit, zda miní od roboty upustiti!“ Bouřlivý hluk celého davu provázel slova tato a zároveň vše se hrnulo ku předu. Důstojník vida, že se svým hloučkem vojáků proti takovému množství ničeho nesvede, ustoupil do vrat a dále do dvora, že se celý dav do panského domu vedrati mohl.

Při tom rozdělili se povstalci na tři části a sice jedna s Chvojkou v čele obrátila se do kanceláří v prvním patře, druhá z lidu nejsprostšího se skládající vrhla se na pivovar a do jeho sklepů, kdežto třetí pustila se do města, kde hojné kořisti nabyti doufala. První sbor nalezl v kancelářích jediného direktora Píče, který při vši odvaze své přece brzo seznal, že rozzuřenému davu nebude moci dlouho čeliti, pakliže se požadavkům jeho nepodrobí. Vytácel se sice všelijak, pravě, že za takovýchto okolností nelze mu nějaké závazné písemnosti sestavovati: tu však Chvojka bez rozpaků ke stolu se posadiv, požadavky sedláků sepsal, načež direktor je volky nevolky podepsati musil. Byl k tomu donucen voláním hlučícího davu ze dvora, který na sedláky v kanceláři výhrůžně volal, aby mu direktora oknem dolů vyhodili, kdež prý mu kosami dodají. Chvojka však provodil zděšeného direktora do příbytku jeho, kdežto ostatní v kanceláři zle řádití počali, skříně a stoly vylánavše, všechny listiny na kusy trhali a nohama šlapali. Podobně počínalo si druhé oddělení v příbytcích panských úředníků, kde vylámali dvěře, vytloukli okna, rozbíjeli kamna i pece, naplňovali pytle naloupenými věcmi, mazali a psali po stěnách věci hrubé a urážlivé. Ze sklepa vyvalili několik sudů, kolem nichž ve dvoře se rozloživše, oddali se nelidskému chlastu, při tom divě hulákajíce a jako zběsilci si počínajíce.

Třetí tlupa, která chtěla po domech ve

městě své loupeživosti hověti, setkala se v zata-
rasených úzkých uličkách města mimo vše na-
dání s tuhým odporem měšťanů Chlumeckých,
kteří na barikády útokem ženoucí zbourence
statečně odrazili a majíce střelnou zbraň ně-
kolik jich zastřelili a mnoho jiných zranili.
Marné byly vzteky sedláků, kamkoli se obrá-
tili, aby se do města vedrali, všude byli s krva-
vými hlavami odrazení, že se ni jediný z nich
do města nedostal. Zvláště statečně tepal se-
dláky řeznický mistr Vambra, který však
sám několik těžkých ran utrpěl. Avšak v po-
ledne přibýlo do Chlumce Kolinským před-
městím šest setnin pluku Wallisova z Kutné
Hory, které byl rychtář z obce Napolis Josef
Levinský nejkratšími pěšinami ke Chlumci
vedl. Četa jízdných dragounů pěchotu tuto
provázela. Tak dostalo se vojsko až na náměstí,
aniž by buřičové byli o příchodu jeho něco
tušili. Tu přinesl jeden z měšťanů setníkovi
vojáků zprávu, že se tlupa zbourenců žene
na zámek „Karlovu korunu“, který na návrší
městu vévodí. Setník kázal dvaceti mužům
k pochodu se uchystati a vyslal s nimi dů-
stojníka k ochraně zámku. Na náměstí pak
dal nenadále vírem zabubnovati, aby sedláky
náhle zastrašil a k útěku je přiměl. Do zbour-
enců jakoby byl blesk s čista jasná udeřil,
když vířivý zvuk vojenských bubnů zaslechl,
ale přes to ustoupili jen k pivovaru, kde se
obušky, cepy a okovanými háky svými k čin-
nému odporu proti postupujícímu vojsku chy-
stali.

Setník, muž rozvázný a opatrný, chltěje
sedláky mírným způsobem ukrotiti, napome-
nul je k rozchodu, nezákonnost jednání je-
jich živými barvami jim líče. Ale slova jeho
vznívala nazmar, zbourenci se naopak vrhali
na vojsko, majíce za to, že je přemocí svou
zatlačí. Direktor Pič rovněž marně volal
z okna dolů, aby Chlumečtí poddaní domů
se odebrali, že žádným trestem za odboj tento
stíhání nebudou: ale jen málo jich vyhovělo
vyzvání tomuto, kdežto ostatní, sesílení jsouce
spitou chátrou, ze dvora pivovaru se vyří-
tivší, na vojáky doráželi, děšt kamení na ně
metajíce, tak že několik vojáků zraněno bylo.
Ti však buď plochými šavlemi buď pažbami
ručnic svých bušili do útočníků tak vydatně,
že celý dav od pivovaru až ke mlýnu u ry-
bníka ustupoval. Tam však sedláci nový útok
na vojsko podnikli, načež kázal setník ně-
kolik ran proti zbourencům na slepo vypáliti.
Vidouce, že nikdo nepadl, ani zraněn nebyl,
křičeli přední z davu posměšně: „Císařské

vojsko má cucky nabito!“ a poznovu na vo-
jáky dotírali a tím více kamením na ně házeti
počali. Nyní teprv kázal setník pušky ostře
nabiti a proti útočníkům vypáliti. Rány za-
hřměly a hned se dva sedláci mrtvi k zemi
svalili a několik raněných divoce zařvalo. To
bylo všem ostatním pobudkou k zoufalému
dalšímu odporu, a jakoby teprv nyní srdna-
tosti nabyli, hnali se s nedostatečnou zbrojí
svou na vojáky, kteří je ale již společnou
salvou uvítali. Neméně než dvanáct mrtvol
válelo se opět v krvi na hrázi a třikrát tolik
bylo raněných, kteří s nářkem a skřekem na
útěk se dali a ostatní s sebou strhli. Nyní na-
stal na úzké hrázi rybníka zmatek k nevy-
psání. Na všeobecném útěku tomto bylo množ-
ství prchajících s hráze do rybníka svrženo,
jiní tam samovolně ze strachu před dalšími
výstřely vojáků skákali, tak že se jich mnoho
utopilo, poněvadž nebylo jediné lodice po ruce,
aby se tonoucím bylo ku pomoci přispěti mohlo.
Největší část uprchlíků pak se vrhala v pravo
od hráze do bahnitého úvalu, kdež v suchém
trtí útočiště hledali. Ostatní hnali se střemhlav
po hrázi k návrší Opuce, kamž je ale četa
jízdných dragounů předjela a větší část jich
zajala.

Podobný neblahý osud stihl tlupu sedláků,
která se byla na zámek „Karlovu korunu“
hnala. Postavila se sice na odpor vyslaným
proti ní vojákům a jeden z nich jedinou ranou
cepem zabil jednoho z předních vojinů, že se
mrtev k zemi skácel; ale důstojník prchajícího
vraha kordem veskrz proklál. Dva jiní zranili
obušky svými dva vojáky, byli ale bodáky
na místě probodnuti.*) Ostatní obávající se
podobného osudu, vzali do zaječích a na vše
strany prchali; mnoho jich však bylo od pro-
následujících je jízdných dragounů zajato a
s ostatními jatými nejdříve do masných krámů
ve městě a pak do panské jizdárny uzavřeno.
U mnohých z nich nalezeny kalichy, štoly,
kasule a jiné kostelní paramenty, jež v koste-
lích a kaplích byly uloupeny. Všecky tyto
předměty byly děkanovi v Chlumci odevzdány.
Aby nikdo ze zajatců na útěk pomysliti ne-
mohl, uřezali jim komínky u kožených spodků
a odňali jim šle, tak že sedláci po dvou k sobě
připoutáni spodky rukama na těle přidržovali

*) Mrtvoly těchto tří zabitých buřičů byly na
místě, kde padli, zahrabány, načež se v šedesátých
letech našeho věku na těch místech na kostry je-
jich přišlo, když tam základy ke stavbě domu vy-
kopávali.

musili a tím k rychlému úprku neschopnými se stali.

Tímto způsobem skončila porážka selských zbourěnců u Chlumce, která zavládla příčinu k českému přísloví: „Vyhrali jako sedláci u Chlumce!“, kteréž dodnes ve veskerých Čechách slychati lze, má-li se nějaká velká nehoda neb ztráta označiti, jako tomu bylo po celé předcházející století s příslovím: „Vyhral jako Kec u Jankova!“ Zda-li se též „selský císař“ Matěj Chvojka v činném odporu zbourěncův proti vojsku u Chlumce osobně účastnil, není v žádné současné zprávě zaznamenáno, naopak lze z té okolnosti, že direktora Píče před pomstou sedláků zachránil, souditi, že zbourěnce proti vojsku nevedl a v čas před jetím se ustránil. Nepodstatna je totiž zpráva, že byl taktéž u Chlumce zajat a s ostatními sedláky v panské jízdně tamní vězněn, neboť teprve o několik dní později byl zatčen na svém statku ve vsi Roudnici, kam pro něho přijel černý kočár se šesti husary, kteří ho jako „selského císaře“ do Prahy dopravili. O dalších osudech jeho ještě se zmíníme.

Ostatní zajatí zbourěnci, kteří se v Chlumci ve vazbě nalezali a jichž do půlčtvrta sta bylo, zakusili po čas třínedělní této vazby ještě mnoho útrap. Uhodily v těch dnech silné mrazy, tak že vězňové v lehce stavěné jízdně zimou stuhli byli, jsouce polonazi a nedostatečně stravou zaopatřováni. Ač jim ženy jídla a peřiny do Chlumce přinášely, přece se jim z toho ničeho nedostalo, za to direktor Píč, jenž výsledky jejich vedl, dával je bitím ku přiznání se nutiti, načež nejvinější z nich byli k soudu do Hradce Králové a do Prahy dodáni a ostatní, větší neb menší počet ran býkovcem jakožto přisouzený trest vytrpěvše, po třech týdnech konečně na svobodu propuštěni jsou. Po dlouhá léta provázel je posměšek, i v pamětní knize obce Kratoňovské zaznamenaný: „Sedláci by byli všecko vyhráli, kdyby nebylo vojáků!“

Postup zbourěnců ku Praze. — Porážky jejich.

Po levém břehu Labe na Prahu postupující davy sedláků braly se tak rychle ku předu, že dostaly se ku hlavnímu městu ještě dříve, než udála se katastrofa u Chlumce. To také bylo příčinou, že nebylo proti nim vy-

sláno žádného vojska, aby se postupu jejich ku Praze násilně opřelo; jen ve třech městech na celé cestě této setkali se zbourěnci s místními obsádkami vojenskými a sice v Poděbradech, v Čelakovicích a v Brandýse n. L., aniž by tam ale k nějaké srážce bylo došlo. Jednak nemělo vojsko toto ještě žádných rozkazů z Prahy, aby zbrojně proti povstalemu lidu selskému zakročovalo, jednak byly obsádky vojenské v oněch třech městech tak slabé, že velitelé jejich proti veliké přesile neodvážili se na vlastní pěst násilně dalšímu postupu zbourěnců se opírat. V tomto posledním ohledu dlužno také poukázati k okolnosti, že ve vojště tehdejších nepanovalo dokonce tak nepříznivé smýšlení proti ujařmenému a vyssátému lidu selskému, jak by si toho nemilosrdné vrchnosti a jejich úředníci, ba i správy politické v Praze i ve Vídni byly přály. Prostí vojáci byli skoro veskrz vyšli z lidu selského, znali tudíž z vlastní zkušenosti a ještě více z nesčetných lonských exekucí bídu a útrapy téhož, než aby už napřed byli mohli býti naplněni nějakou hořkostí a nenávistí proti těmto mužům; důstojníkům pak byl tento zubožený stav českého lidu selského znám z komisí konskripčních roku 1771, při nichž, jak jsme vypravovali, ku přímému rozkazu císaře Josefa II. musili též poměry lidu tohoto ve všech směrech vyšetřovati a o nich zprávy dvorní radě vojenské do Vídně podávati. Proto na počátku bouří selských nevystupovali důstojníci nikde z vlastního pobudku proti povstalým sedlákům, tak že jim to potom v Praze i ve Vídni vyčítáno bylo, jakoby k lidu selskému nenáležité sympatie chovali. Ovšem vyhovovali později, když vyšší rozkazy přišly, vojenské povinnosti své, ale zpočátku opomíjeli všecko násilí proti zbourěncům, zvláště když jim opatrnost kázala, s nedostatečnými silami proti obrovské přemoci v lehkovážný zápas se nepouštěti.

Čítal sbor povstalých sedláků, jenž od Pardubic po levém břehu Labe ku Praze táhl, hned v prvních dnech do 8000 mužův, kteří ponejvíce z Chrudimska, z Mýtska, z jižního Hradecka a Pardubsku pocházeli; byli při něm však také sedláci z krajiny Orlické, kde se zejména na panstvích Častolovském, Týništském, Doudlebském a Potštýnském (kde všude mnoho tajných nekatolíků žilo) lid selský již v první polovici března proti vrchnostem rotil a pak v davech k Pardubicům vytrhl, aby se s ostatními zbourěnci spojil. Na pochodu od Pardubic rostl dav tento každým dnem, neboť

jako ve všech ostatních zbouřených krajích byli též na této straně Labe sedláci a jejich čeledínové, pak-li se dobrovolně k povstalcům nepřipojili, násilím k tomu donucováni. Ovšem přechali titěž za nejbližší noci ponejvíce zase nazpět do svých dědin, ale přes to množily se tlupy zbouřenců vždy více, neboť i poddaní z komorních panství Pardubského i Poděbradského, ač té doby již valného polevení v robotě užívali, nevylučovali se z řad ostatních povstalců selských, těchž výhod se domáhajících. Zvláštních vůdců tento sbor povstalecký taktéž neměl a jen rychtářové jednotlivých obcí, kteří všichni taktéž s sebou táhnouti musili, udržovali jakous takous kázeň, která arcí trvala jen tak dlouho, dokud se k nějakému pivovaru neb panskému sídlu s plnými sklepy a spížirami nepřitáhlo. *) Pak nastalo také na této straně podobné hýření a totéž týrání vrchnostenského úřadnictva, jak jsme o tom již při líčení bouří v Podkrkonoší a v Pojizeří byli psali. Kde direktori neb správcové panští vydali sedlákům žádané reversy, že vrchnost od všelikých robot upouští, neb kde hojně pití a zásoby potravin jim dány, nedopouštěno se přílišných výtržností, které pouze tam se daly, kde sedláci a čeledínové jejich nechťeli se dobrovolně k dobývání společného cíle připojiti. Zmíněná současná zpráva nejmenovaného faráře dí v té věci takto: „Do kterékoli vesnice přišli, první ptaní bylo po rychtáři. Ten tu musel ihned bejt, sic mu všechn státek zruinovali, okna, kaimna, dvěře vytloukli atd. Byl-li tu ihned rychtář, tak mu sice nic neublížili, ale hned jemu přednášeli: „Mocí nám dané svobody od Jejich Císařských Milostí, kolik jest v té vesnici numer? A ihned nám z každého numera většího statku dostavíte dva muže, z chalup ale jednoho. Pokudž se to hned nestane, uhlídáte, že v malé chvíli vaše vesnice v nic obrácena bude. A tak od vesnice k vesnici jdouce se sílili.“

Tímto způsobem sbor povstalcův selských, od Pardubic přes Přelouč, Týnici Labskou a Kolín ku Praze táhnoucí, čítal již přes 8000

*) V současné zprávě jistého faráře (snad ve Vrbčanech), nyní v musejním archivu chované, dí se sice, že „vůdci jejich byli Broumovský, Náchodský a Smiřický“, čímž asi míní se „rychtářové“ tamní jakožto členové „gubernia selského“, leč města ona neměla rychtáře, nýbrž purkmistry, kteří se povstání selského neúčastnili. Také rychtář Frant. Vavák dí ve svých Pamětech, že s vrchním panstvím Poděbradského vyjednávali jakožto vůdcové povstalců selských „někteří rychtářové a sousedé z Chlumecka“, což se nám zdá věrohodnějším býti.

hlav, když v úterý dne 21. března o 4. hodině odpoledne přes Labský most k Poděbradům přitáhl. Obsádku ve městě tomto tvořila setnina pěšího pluku Wallisova, která se zbouřencům sice v bráně kostelní vstříc postavila, chtějíc jim přístup do města zabrániti; avšak sedláci vedrali se dvěma jinými stranami do města, tak že jich bylo již plné náměstí, když setník vojenský ještě s davem před kostelní branou vyjednával. Seznav z řečí rychtáře, že shluklý lid selský nemá nic proti Její Milosti císařské ani proti její vládě, nýbrž že jen na vrchnosti žádají vydání zadrženého patentu císařského, vpustil setník rychtáře již bez odporu do zámku, kde titěž na vrchního naléhali, aby jim bez prodlení vydal zápis, že nikdy již nebude žádných robot poddaným předpisovati, aniž mimo kontribuci jinakého platu na nich žádati. Zámecký hejtman baron Hohern chtěl ujeti do Prahy, ale vůz jeho byl nedaleko za městem od sedláků, do města od jihu a západu se hrnoucích, zastaven a on sám s vozu stržen a zpět na zámek přiveden. Zde musil přes všecko zdráhání svoje podepsati žádaný revers, jež byl mezi tím vrchní sestavil, a mimo to i důchodenského písaře Vorlíčka se sedláky na další pochod ku Praze vyslati. Zůstavše z větší části v Poděbradech a na předměstích tamních na noc, odeslali sedláci ostatní soudruhy své do okolních dědin k odpočinku, jakož i k sebrání nového mužstva tamže.

Ve středu dne 22. března rozdělili se zbouřenci v Poděbradech ve tři tlupy, z nichž první k Velimi, druhá k Sadské a třetí ku Přerovu na další pochod ku Praze se vydala. Jako vždy dříve byly též na této cestě všechny vesnice vybíjeny, z každého numera lidi s sebou bráni a na faráích i v panských dvorech veliké spousty páčány. Rovněž zle vedlo se židům, jejichž majetek byl do posledního hřebíku roznesen. Na zámcích v Cerehnicích, v Dobřichově a v Radimi musily jim vrchnosti vystaviti attestáty, že na poddaných žádných robot již nebudou žádati; v Radimi čekal zástup zbouřenců na nenáviděného direktora, aby si na něm notným výpraskem zlost vylil, ten však byl ujel závčas do Prahy, a takž vrhli se na příbytek jeho, ježž vyloupili a spustošili tak velice, že nezůstaly z domu než zdi střechou přikryté. Týž osud stihl též tělesního myslivce panského, kterýž byl mimo to náramně zbit, tak že stěží se jim vyrvál a v bažantnici se ukryl. Nejhuře se však vedlo v Kounicích vrchnostenskému di-

rektoru Vojtěchu Doubravovi, který nechtěje sedlákům vydati patent na jejich svobody, byl do krve zbit, svázán a za neustálého trýznění vlečen až do Brandýsa n. L., kde polonahý a všecek ranami zohyzdění ležeti zůstal. Zámek Kounický byl při tom vyloupen a spustošen a všickni ostatní úředníci panští na krev ztýráni; z pivovaru tamního bylo 22 sudů piva přes noc vypito a ráno dva zbylé sudy na návsi vypuštěny. Také statek Karlovské kanonie v Praze Dechtary byl toho

dne nadobro spustošen a z prelatury tamní vše odneseno, načež lupiči odcházejíce v šibeničním humoru svém křidou na dvěře napsali: „Pokoj domu tomuto!“ Pozdější davy povstalců ovšem domu takto vyrabovanému již pokoj dávali.

Druhého dne na to 23. března postupovalo se dále k Čelakovicům, kdež se sbory na levém břehu Labe jdoucí měly spojití s povstanci, od Jičína, Mladé Boleslavi, Nového Bydžova, Mnichova Hradiště atd. při-



Zámek Chlumec roku 1775. (Dle současné rytiny.)

cházejícími. Ve městě Čelakovicích ležela obsádkou setnina pluku Wallisova pod velením setníka Hubra stojící. Vytáhla sice proti zbouřencům, ale když setník Huber seznal, že odboj jejich není namířen ani proti moci císařské ani státní, odkázal je na purkmistra, který jim ale všelikou činnou pomoc odepřel. Také nepřidal se nikdo z města k buřičům, kdežto z okolních vesnic značná posila k nim přišla. U Toušeně a u Staré Boleslavi přišly výš řečené sbory s pravého břehu řeky, mezi nimiž bylo do 5000 mužův z krajiny Jičínské, na břeh levý a spojily se s hlavním vojem od Poděbrad se hrnoucím. Když pak

téhož dne k večeru přitrhly ještě davy od Přerova a od Českého Brodu, od Nehvizd a Černého Kostelce, vzrostl počet všech povstalcův selských na 15.000 hlav, kteří se nyní všickni po Brandýsské silnici již přímo ku Praze pohybovali. Poslední noc tábořeno ponejvíce pod širým nebem, při čemž okolní zámky, fary a pivovary o hrdla a žaludky povstalců dostatečně pečovali musily; ale také mnohých scestností se dopouštěno od chátřů vesnické, která valným počtem v davech sedláků zastoupena byla. „Nejvíce ale dáli ti“, dí rychtář Vavák, který byl předcházející noci z řad zbouřencův uprchl, v Pa-

mětech svých, „jimžto se více Berlin nežli Řím a více Žitava nežli Praha líbí“, čímž ovšem tajně nekatolíky mezi povstalcí mínil, ukazuje tím taktéž k náboženskému rázu celé této bouře selské.

Za jitra pátečního dne 24. března vytrhla armáda zbouřenců od Brandýsa ku cíli cesty své, ku Praze, kdež ve veškerém obyvatelstvu veliký strach panoval, ač všechna vojenská opatření učiněna byla, aby se povstalí sedláci do města nedostali. Všecky brány Nového města byly uzavřeny a četnými oddíly vojska obsazeny, u všech tří hlavních stráží městských byla postavena děla, aby lid byl zastrašen, a rovněž na hradby Novoměstské a Vyšehradské vytažena děla, jelikož ve tvrzi Vyšehradské, kde se prachárny nacházely, byl již po třikrát oheň založen. Podobně byly stráže a hlídky dnem nocí sesíleny a dvě škadrony Koburské jízdy do města povolány. Na Špitálsku před Poříčskou branou pak postaven jízdní pluk v plné výpravě válečné, kdežto z pěchoty každý voják obdržel 16 ostrých patron. V kruzích vládních i vojenských neobáváno se však do poslední chvíle skutečného boje s povstalcí, neboť krvavé srážky se sedláky u Chlumce a u Trutnova udály se teprv později, a obecně se v kruzích řečených mělo za to, že pouhé vyslání větší moci vojenské proti sedlákům dostačí, aby se nezřízené houfy jejich na vše strany rozprchly. Proto dán vojenskému sboru, jenž z jízdy a pěchoty se skládal a po Brandýské silnici proti sedlákům z Prahy vypraven byl, přísný rozkaz, aby se s povstalcí v žádnou srážku nedával, nýbrž po případě zase zpět ku Praze ustupoval. Sedláci měli jen zastrašení býti pohledem na brannou moc, o níž předpokládali mohli, že je před Prahou v desateronásobné síle očekávati bude. Výzvědný sbor vojenský setkal se s prvními řadami sedláků až u Vínore nedaleko Brandýsa a dle daných rozkazův neopřel se dalšímu postupu jejich, nýbrž obrátil se zase zpět ku Praze, což ovšem nerozvážní sedláci za útěk vojska pokládali a s tím větší kuráží ku předu se hnali.

Bojechtivost jejich vzrostla, když před polednem u Vysočan a Libně nové zástupy povstaleho lidu selského z krajiny Vltavské a Mělnické jakož i z krajiny Sázavské k nim se připojily, tak že se všech zbouřencův mohlo již na dvacet tisíc čítati. Přesné číslo nelze zde udati, jelikož se příslušné soukromé zprávy velice rozcházejí a úředních záznamů ani na

té ani na oné straně nebylo. Každým způsobem však byl počet povstalcův velice značný, jen že úplný nedostatek zbroje i rázného vedení činil i veliký tento počet bezvládnou hmotou, která, jak se hned na to objevilo, ani jedinému pluku vojenskému čeliti nedovedla. Mimo to byla dobrá polovice davu jen z donucení do řad povstalců přivedena a ti všichni, jak se taktéž v první chvíli ukázalo, na pouhé vyzvání úřední moci ihned od hlavního zástupu odrazili a zpáteční cestu do rodných obcí nastoupili.

Nedaleko velkolepé budovy invalidovny na Špitálsku, kterýžto ústav byl císař Karel VI. založil a jehož rovinaté okolí výtečně hodilo se k rozestavení moci vojenské mezi řekou Vltavou a vrchem Žižkovem, zastavilo se vojsko k Vínorům proti zbouřeným sedlákům vyslané, kdežto na louce před invalidovnou stál onen jízdní pluk, který další postup sedláků ku Praze zameziti měl. Avšak ani nyní ještě nepomýšlelo se na násilné rozeznání svedeného lidu selského, nýbrž mělo s ním smírně vyjednáváno býti. Nejvyšší purkrabí kníže Fürstenberg, maje po boku polního zbrojmistra šl. Wieda a dva hodnosty zemské, dostavil se k invalidovně, aby s vůdci sedláků osobně vyjednával. Maje k ochraně své vojsko, jež se bylo od Vínore vrátilo, popošel proti zbouřencům, v jejichž čele čtyři ze samozvaných vůdcův jejich se brali. Zastaviv se u nich, když byli dříve obušky své na zem odhodili, tázal se jich, proč přicházejí v takovémto počtu a jaká jest žádost jejich? Jeden z nich odpověděl: „Jdeme do Prahy a chceme svobodu!“ Při tom sáhl pod kabát, kde patrně něco ukrýval. Na otázku, co pod kabátem ukrývá, odpovéděl výhrůžně: „Karabáč na panské šelmy, jako jsi ty!“ Nejv. purkrabí uražen odpověděl takovouto, odvrátil se od spupných rychtářů a přistouпив k hlavnímu zástupu lidu, tázal se jako dříve. Tu někteří vlídně, jiní spurně se ozvali, že osvobození od roboty jest příčinou jejich tažení. Nejv. purkrabí je na to vyzval, aby dvacet rychtářů ze středu svého vybrali a do Prahy k zemskému gubernu pro odpověď vyslali, ostatní pak aby se zase v pokoji domů vrátili. Skutečně veliká část zbouřenců na toto vyzvání se obrátila zpět, nechtějíc míti ničeho více s lidmi, kteří vůči tak veliké moci vojenské slepě do záhuby své spěchali. Byli to veskrz hospodáři, kteří jen násilím byli přinuceni k povstalcům se připojit, kdežto luza a chátra jen k vůli loupežení odboje se účastnivší též nyní v slepě

vášni své nejv. purkrabí zlořečila a na vojsko uderiti se strojila. Také zvoleným již dvaceti rychtářům bylo zabráněno do Prahy k zemskému gubernu se odebrati, načež kníže Fürstenberg vida, že všecko smírné jednání jest marné, obrátil se zpět, pokynuv veliteli vojska, aby již svou povinnost konal. Hned na to vrátil se s oběma průvodčími svými do města, které v největší úzkosti vývoj na Špitálsku očekávalo. Přes to ale vydalo se množství obecného lidu, ano i mnoho panstva Poříčskou branou z města na Špitálsko, aby se podívali, jak vojsko sedláky honiti bude. Smýšlení měšťanstva jim nebylo nijakž příznivé, ale mezi řemeslnickou chasou jevílo se dosti chuti přidati se k rebelantům. Ta ovšem pominula brzo, když polní zbrojmistr šl. Wied kázal pěchotě i jízdě své, aby na fanatické zbourěnce, kteří již již na vojsko vrhnouti se chystali, rozhodný útok podnikli a je rozehnali. Ostře stríleli však bylo i nyní zakázáno a měla pěchota jen bodáků a jízda plochých šavlí proti povstalcům užívat.

Jsouce takto s jedné strany od pěchoty a s druhé od jízdy napadeni, byli zbourěnci v malé chvíli a po krátkém odporu na vše strany rozprášeni, ale do osmi set jich od jízdy je pronásledující zajato a nejprve do blízké invalidovny uzavřeno. Odtamtud bylo jich ještě téhož dne do dvou set Pražským soudům k vyšetřování a potrestání odevzdáno a ostatní tamže ve vazbě ponecháni. Tak skončil před Prahou odboj sedláků českých úplným nezdarem, jak to každý povážlivější mohl očekávat, vida, že povstání dělo se bez všeliké organizace a bez nejn nutnějších prostředkův, jakých proti moci vojenské bylo potřebí. Obyvatelstvo Pražské opět si oddechlo a nemusilo se obávat podobných krutých výjevů, jakých bylo šlechticům na sídlech venkovských, úředníkům vrchnostenským na zámcích a dvorech panských i duchovním na farách v míře tak děsné zakoušeti.

Avšak ani porážkou hlavního sboru povstaleckého před Prahou nebyly bouře selské v Čechách úplně utlumeny a musilo se též na jiných stranách země moci vojenské k rozeznání zbourěnců selských užiti. Hned následujícího dne 25. března následovala vyličená již porážka sedláků u Chlumce, kdežto z Bydžovska, z Jičína a z jiných stran do Prahy zprávy docházely, že také tam ještě tisíce povstálých sedláků na pochodu ku Praze se nalézají a všude spoustu na vrchnostenském i jinakém majetku způsobují. Teprv nyní

bylo u gubernium zemského seznáno veliké nebezpečí této všeobecné bouře selské, která byla již přes polovici země české zachvátila, a takž nejv. purkrabí kníže Fürstenberg musil se již neodkladně pro násilné potlačení celého odboje selského rozhodnouti. Vyzval tudíž velitele Pražské obsádky, polního zbrojmistra šl. Wieda, aby vypravil vojenské sbory na všecka ohrožená místa proti zbourěným sedláckům, načež bez prodlení zaslány příslušné rozkazy velitelům vojenských obsádek ve venkovských městech, jak proti povstalcům vytrhnouti a je násilím rozeznati mají. Z Prahy, již nehrozilo žádné nebezpečí více, vytáhla rovněž část obsádky do severních a severovýchodních částí země, kde zbourěnci ještě ve zbrani stáli.

Nejdříve vyslány jednotlivé čety vojenské podél obou břehů Vltavy ku Mělníku a k Roudnici; na pravém břehu Vltavském toulaly se totiž davy zbourěnců, které po srážce s vojskem u Libně byly se přes Prosek a Libeznice k severu rozprchly, kdežto na levém břehu stály ještě zbytky německých selských tlup od Litoměřic a Mostu, k nimž se obyvatelstvo ve vsích od Roudnice až ku Praze připojovalo. Jedna tlupa přitáhla v den Zvěstování Panny Marie do Veltrus, kdež jim kněz musil mši sv. odsloužiti, načež se přes dřevěný most u Mirovic pustili na Nelahozeveský zámek, jenž úplně vyloupen byl. Avšak tu přichvátala již od Prahy četa vojska a současně přibýlo ze Slaného něco vojáků, jež tam byl krajský hejtman poslal. Se dvou stran byl zámek obklopen a všickni zbourěnci, kteří se v něm uzavřeli, jsou zatčeni a hned v přísný výslech vzati. Méně vinní potrestáni jsou 25 neb 50 ranami holí a propuštěni, ostatní pak v železech dopraveni do Prahy. Největší část německých sedláků od Litoměřic, Mostu a z Rudohoří, kteří byli dle původního plánu tajných spiklenců touto cestou ku Praze táhli, dala se při prvním spatření vojáků na útěk a takž na celém levém břehu Vltavy a Labe bylo nadobro po bouři selské. Totéž se opakovalo na pravém břehu Vltavy, kde od Labského Kostelce až k Obríství všecka krajina od povstalcův vyklizena byla, jen že tamní sídla šlechtická a panské dvory velikých spoust utrpěly. Poprv po tomto úspěchu zbraní vojenských v okolí Prahy vyslány početnější sbory do Jičína a Bydžovska, kterýmžto posledním generál hrabě Wallis v čelo postaven byl.

V Jičíně, kde si městští poddaní již dne

11. března byli od magistrátu mandát o osvobození od roboty a od děkana snížení štolý vymohli, objevila se v sobotu dne 25. března stranou od Nové Paky a Vokšic nová tlupa zbouřenců, nejméně 5000 hlav čítající, která po celé cestě největší spoustu páchala. V obci Chotči, která patřila řádu Pavlánů v Nové Pace, vyloupen byl zámek i pivovar, ve kterémžto posledním musil tehdejší sládek Matěj Major z okna šest sáhů vysokého vyskočiti, aby před pronásledujícími jej zbouřenci život zachránil. Ve sklepích pivovaru, co nebylo vypito, bylo vše vypuštěno. V Jičíně žádali zbouřenci, aby magistrát Jičínský také svým poddaným Železnickým podobné listiny osvobozující vydal. Když této žádosti jejich vyhověno bylo, a když se povstalci ve všech hospodách a krčmách na útraty města dobře napili a chlebem i jinými potravinami zásobili, obrátili se téhož dne k Novému Bydžovu, kde ještě silnější sbor sedláků stál. Tam bylo nyní jaksi středisko všeho zbouřeného lidu selského, neboť při sboru tomto nalezala se též pokladna „selského gubernu“, kterou tam byl, jak jsme již sdělili, tajemný „ruský princ“ z Náchodska přivezl; tam také nalezal se „archiv guberniální“, od selského purkrabí Nývltu ve Rtyni rovněž sedlákům do kraje zasláný, slovem byl to nyní po porážce sedláků u Chlumce a u Prahy hlavní stan zbouřenců, jejichž dav každým dnem vzrůstal. Právě v krajině Bydžovské bujelo již od třiceti let tajné nekatolictví v největší míře, až se v ohyzdnou sektu Abrahamitů a Adamitů zvrhlo. V městské šatlavě a v krajském vězení v Bydžově nalezalo se ve vazbě mnoho těchto kacířů, kteří nyní od zbouřeného lidu vesměs vysvobození byli; byloť to jednou z podmínek všech tajných nekatolíků ve východních Čechách, že se k povstání selskému připojí, budou-li zajatí „bratři a sestry“ jejich ze žalářů v Bydžově a v Hradci Králové na svobodu vyproštěni. Stalo se tak, když povstalci v tak ohromném počtu k Novému Bydžovu přitrhli, že domácí obyvatelstvo nemohlo na odpor pomyslet. Věznové selští byli ze žalářů vyvedeni a sedláci utábořili se kolem města, nových posil ze všech stran očekávající, aby pak dále na Prahu táhli.

Když pak dne 26. března přitrhli silný onen sbor od Jičína a tábor povstalců tím na 10 až 12 tisíc hlav vzrostl, nabyli tím titíž takové odvahy, že nikterak je nezalekla zpráva, že od Jičína táhne generál hrabě Wallis s několika setninami pěchoty a ška-

dronou jízdy, aby hlavní tábor zbouřených sedláků potřel. Také zprávy o porážce soudruhův jejich u Chlumce a před Prahou, které byly se již do Bydžova dostaly, nezmenšily bojechtivost jejich, nébrž chtěli tím krutěji padlé a poražené bratry své pomstít. Měliť v řadách svých mnoho vrchnostenských myslivců a hajných, kteří buď z donucení neb dobrovolně se k nim připojili a střelnou zbraní zaopatření jsouce, od sedláků za vybraný sbor pokládáni byli, o němž měli za to, že celému pluku vojska dovede se postavit. Mezi těmi bylo několik starých vojáků, kteří sedlákům poradili, aby sami z města vyšedše, nechali vojsko bez odporu do téhož vejíti a pak je jako v pasti sevřeli a hladem ku vzdání se donutili. Plán tento byl bez prodlení proveden a sedláci ustoupivše z města, rozložili se na východní straně téhož, kde na dvou výšinách výhodné postavení zaujali, jež zásekami dříví lesního chráněno bylo. Když pak někteří namítali, kterak nyní vojsko již jen ostře do sedláků střílí, voláno vzdorně ve veškerém davu: „Cepy a podávky nadělají děr více než dva tisíce císařských bodáků!“

U večer dne 26. března přitrhli hrabě Wallis s vojskem svým k Novému Bydžovu, kamž bez odporu vešel, nemaje tušení o tom, jak obrovská síla povstalců jest u města shromážděna. Teprva když vyhladovělé vojsko ve městě nížádných potravin sehnati nemohlo, aniť je sedláci do posledního sousta byli vyjedli, seznal generál, že vlastně do naličené pasti vlezl. Ještě více však ustrnul, když následujícího jitra spatřil veškerá návrší kol města sedláky obsazena a to v počtu takovém, jenž sílu vojska jeho nejméně dvacetkrát přesahoval. Byla to přesila tak obrovská, že na útok nebylo lze pomýšleti, zvláště anť se z řad povstalců neustále střílení z pušek ozývalo, což se dalo proto, aby vojsko vidělo, že též sedláci jsou střelnou zbraní opatřeni. Vida se takto od nesmírné přemoci ve vyhladovělém městě obklíčena, nesměl se k výboji proti povstalcům odvážiti, a proto vyslal tajného posla k generálu Wiedovi do Prahy, aby o vydatnou posilu vojenskou a zároveň o děla požádal. Za takových okolností nesmělo se v Praze otálet a již dne 1. dubna vytrhl sbor více než 6000 mužů pěchoty a jízdy i 16 děl čítající k Novému Bydžovu, aby obležený Wallis selskou armádu v „hlavní bitvě“ zničil. „jinak prý“, jak se v současném rozkazu ode dne 1. dubna 1775 dí, „tato neplecha selská ještě dlouho potrvá.“

Proti takovéto síle vojenské nemohli ovšem sedláci dlouho čeliti. Rady jejich byly v posledních dnech valně seřídly, poněvadž hospodáři každé noci houfně domů ubíhali a též skoro všichni panští myslivci a hajní povstalce opustili. Tak sevrkl se sbor povstalců na více než polovici a pozůstalým nedostávalo se již i potravin a tím klesala též dosavadní bojechtivost tou měrou, že nebylo třeba než vojsku od Prahy táhnoucímu na obzoru se objeviti, a zmizela i poslední stopa výbojnosti mezi povstalci, kteří nyní již zcela jinak o účinku svých cepů a podávek proti střelné zbraní vojáků smýšleli. A když i takové množství děl se neočekávaně objevilo, kleslo srdce i nejdůležitější a největší část pozůstalého davu prchala na vše strany od Bydžova, z jehož bran generál Wallis při bližení se Pražského vojska proti posledním houfům sedláků vyrazil a po několika výstřelech je rozprášíl, tak že ani pomocné vojsko ani děla k akci již nepřišla. Několik mrtvol a raněných pokrývalo bojiště „hlavní bitvy“, která vlastně za řeč nestála, a poslední povstalecký sbor selský byl zničen, zanechav mnoho zajatých v rukou pronásledujících jej dragounů, tak že jimi všecky žaláře Bydžovské přeplněny byly.

Bouře selská v Čechách, která nejen ve vlasti české a ve všech ostatních zemích rakouských, ale též v cizině byla veliký hluk způsobila, byla na ten čas utlumená a nastalo teď stíhání a pokutování všech hlavních účastníků odboje, kteří se v moci úřadů nalezali neb po nichž teď všude pátráno bylo. Pátrání toto bylo usnadněno tím, že v opuštěném táboře selském u Bydžova byl vedle „guberniální“ pokladny, v níž se 20.000 zlatých nalezalo*), ukořistěn též „selský archiv“ s četnými listy a písemnostmi, ze kterých plán spiknutí a četné podrobnosti provádění jeho na jevo vyšly. Na základě toho mohla ruka spravedlnosti odvetnou práci svou počítí.

Pokutování buřičů. — Další bouře selské.

Současně s vysláním vojska z Prahy bylo v krajích bouří selskou zachvácených prohlášeno stanné právo a do východních a sever-

*) Suma tato se vysvětluje tím, že množství pokladen vrchnostenských bylo vyloupeno, kteréžto peníze do kasy „selského gubernu“ byly zasilány.

ních Čech vysláni čtyři radové appellačního soudu s příslušnými úředníky, aby se zajatci vyšetřování zavedli a po případě „všecky šibenice a silnice oběšenými povstalci vyšpalirovali.“ Přísný tento rozkaz platil však pouze v prvních dnech, kdy v Praze měli za nutné, dáti odstrašující příklad všemu lidu selskému, načež z Vídně došly za krátko rozkazy, aby se s vinníky mírně zacházelo, neboť právem obávala se císařovna Marie Terezie, že by přílišná přísnost vedla sedláky a tajné nekatolíky k tomu, aby ze strachu před trestem do Pruska ubíhali. To právě mělo ale hned od prvního počátku zamezeno býti, aby starý nepřítel císařovnin král Fridrich II. neměl žádného užitku z povstání českého lidu selského, které byl ze sobeckých příčin potají podněcoval a podporoval*). Proto také byly dány rozkazy, aby neprodleně byl postaven vojenský kordon podél hranic pruských, aby nikdo z nespokojeného lidu českého do Pruska ubíhati nemohl, neboť po nešťastném konci odboje selského skutečně davy povstalců a tajných nekatolíků českých do Kladska a do pruského Slezska ubíhaly.

Jelikož z listin v „archivu selském“ u Bydžova nalezených vysvítalo, kde tajné „gubernium selské“ sídlo své má, vyslal generál hrabě Wallis bez prodlení nadporučíka Kolloredova pluku hraběte Rajskeho se 30 muži na Náchodsko, aby všecky členy „gubernu“ toho zajal a do Prahy u vazbu přivedl. Hrabě Rajskeý, jemuž se podařilo, na cestě posla „gubernu“ s listem zachytiti, počínal si při této úloze tak obezřetně, že přibyv dne 4. dubna do Rtyně, přepadl rychtu Nývltovu v té době, kdy právě schůze „selského gubernu“ byla konána. Vrazil s pistolí v ruce do jízby, kázal hrabě selského „purkrabí“ a ostatní „rady guberniální“ svázati a na voze do Hradce Králové dopravit, odkud pak s jinými 12 předními zajatci do Prahy odvezeni jsou. Jediné pobočníkovi Nývltovu Karlu Dostálovi, který byl v čas varován, podařilo se do Kladska

*) Jak ošemetně král Fridrich II. v této věci jednal, vysvítá z té okolnosti, že již dne 21. března 1775 nařídil svému ministrovi vnitra šl. Hoymovi, aby přijímal všecky uprchlíky z Čech, katolíky jako protestanty, by se mohli ve Slezsku usaditi, kdež prý jim ve vesnicích nově postavené domy odevzdány budou. Ministr také všem úřadům slezským nařídil, aby se k uprchlíkům českým zdvořile chovali a je všemi potřebami opatrovali. Všecky tyto rozkazy byly od tajných agentů pruských v Čechách oznamovány, pročez lid selský i vzdor kordonu vojenskému houfně z Čech do Pruska ubíhal.

uprchnouti, odkud se ale později sám k soudu v Hradci Králové dostavil a za to mírnějším vězením strestán byl. Současně byli veškerí rychtářové z Náchodského panství zatčeni a do Smiřic odvedeni, kde taktéž vyšetřování po předních původcích bouře selské vedeno bylo. Do Hradce Králové byli k soudu dodáni též jati poddaní z panství Polického, kteří ještě dne 31. března přitáhli na panskou kancelář v Polici, chtějící si od ustrašených úředníků nových svobod dobytí. Tu však přibyla do města setnina vojska, jejíž velitel udeřil na sedláky tak mocně, že se ihned na všechny strany rozutekli. Kdo se opozdil, byl lapen a na lavici zmrskán, zejména obdržel kovář Florian Peysker plné sto ran, že byl sedlákům okovával hole, když do pole táhli. Neméně musili sedláci list o narovnání s vrchností Polickou jakožto úřadu vynucený zase vrátiti.

V těch dnech byl v rodišti svém dědině Roudnici zatčen „selský císař“ Matěj Chvojka, o jehož účastenství ve výpravě sedláků na Chlumec jsme již vyprávěli. Přijelo pro něj do statku jeho, jak už řečeno, šest husarů s uzavřeným kočárem, do kterého byl Chvojka vsazen a nejdříve do Hradce Králové vezen, kdež jej krajský hejtman krátce vyslechl a druhého dne do Prahy odeslal. Všude, kudy průvod se bral, vzbuzoval „selský císař“ velkou pozornost v lidu, který si o něm nejrozmanitější pověsti vyprávěl, jež ale vesměs přehnané byly, neboť Chvojka neměl v původním spiknutí sedláků žádného účastenství a bral v odboji činném podíl pouze tou měrou, jak jsme již uvedli. Když jej skrz Poděbrady vezli, spatřil jej též kronikář Fr. Vavák, jenž o něm v Pamětech svých zaznamenal, že Chvojka „byl člověk zvláštní a možný a toho jsem já znal; byl nevinně osočen a po půl léte z Prahy puštěn.“ V Praze byl Chvojka, poněvadž všechna vězení byla zajatými sedláky přeplněna, uzavřen s četnými jinými zajatci v budově kolleje jezuitské ve Starém městě, která od zrušení řádu jezuitského prázna stála a již nyní za věznicí pro jaté buřiče užívali. Také v Praze způsobila pověst o zajatém „selském císaři“ velký hluk a mnoho zvědavých, mezi nimi i „vážení páni“, jak Chvojka ve své pozdější písni o „selské rebellii“ dí, chodilo se naň do Klementina dívat. Jednoho dne, jak tradice rodiny Chvojkovy vypravuje, přišla do vězení jeho též služka z hostince u „modré štiky“ v jezuitské ulici na Starém městě, kamž byl Chvojka za

svých studií v Praze na obědy chodil, a ta okamžitě ho poznavši zvolala: „To že je selský císař?“ Vždyť je to student Chvojka z Roudnice!“

V Klementinu seděl Chvojka po tři měsíce, podrobován jsa neustálým výslechům, neboť vyšetřující komise mu přisuzovala hlavní účastenství v „selském gubernu“ na Náchodsku, což Chvojka právem co nejdůrazněji popíral. Po čtvrt léte převezli jej do Novoměstské radnice Pražské, kde seděli Nývt a ostatní členové „selského gubernu“, aby s nimi konfrontován byl. Z těch však nikdo Chvojku neznal a takž nemohlo mu účastenství v původním spiknutí dokázáno býti. V radnici Novoměstské seděl Chvojka půltřetí neděle, načež jej z Prahy poslali pod silnou stráž do Poděbrad a pak do Nového Bydžova, aby se prokázalo, zda-li též tam v pozdvížení selském účasten byl. Ale ani tam nebylo při něm viny zjištěno, poněvadž v těch městech Chvojka za bouře selské vůbec nebyl. Z Bydžova byl vezen do Chlumce, kde k potěšení svému po tak dlouhé útrapě spatřil manželku svoji, která jej tam očekávala, aby jej po tak dlouhé odloučenosti aspoň spatřiti mohla. Chlumecký direktor Píč, jež Chvojka v osudný den porážky u Chlumu před zuřivým lidem ochránil, ba snad život mu zachoval, dosvědčil, kterak „selský císař“ od prvního počátku povstalec mírnil a v útoku na vojsko v Chlumci osobně se nesúčastnil. Ale vyšetřující komise soudní, která Chvojku na všech těchto cestách provázela, chtěla při něm stůj co stůj důkaz viny zjistiti, pročez vezen byl z Chlumce ještě do Chrudimi a do Pardubic, zda nebyl aspoň tam bouře selské účasten. Ale ani zde nebylo při něm žádné viny nalezeno a takž odevzdal jej direktor panství Pardubského správci v obci Ždánicích, pod jehož právomocnost Chvojka jakožto poddaný sedlák příslušel, aby jej již svobodného do rodné obce jeho Roudnice dopravil. Po této čtyřměsíční trpké zkoušce vrátil se „selský císař“, když jej správce u Opatovic opustil a Chvojka si u tamního splavu ještě hlavu umyl, do svého domova, kdež jej manželka s dětmi a přecetní příbuzní a známi co nejradostněji vítali*).

*) Z líčení tohoto jest zjevné, kterak nepodstatné jsou všechny dosavadní zprávy o bouři selské z roku 1775, ani onu prof. Fr. A. Slavíka v „Osvětě“ r. 1875 nevyjímaje, že byl Chvojka po skončeném vyšetřování na osm let do žaláře odsouzen. Nedostalo se mu vůbec trestu žádného a již v červnu 1775 sedlačil dále na svém statku v Roudnici, kdež po návratu

Mnohem hůře vedlo se ostatním zatčeným předákům selských buřičův a zvláště těm, o kterých ze zabavených listin vyšlo na jevo, že se účastnili spiknutí, jež pozdvížení lidu selského v Čechách za účel mělo. Nejtíže však byli trestáni ti, kdož pod vládou stanného práva byli se zbraní v rukou lapeni neb z činného odporu proti vojsku usvědčeni; těm byl proto již v prvních dnech uložen trest nejkrutější, totiž trest smrti na šibenici, aby krutým trestáním tímto byli zastrašeni všickni ostatní příslušníci stavu selského. Hned 29. března byl u Prahy na silnici u invalidovny před Poříčskou branou oběšen onen konšel, který se byl na purkrabí knížete Fürstenberga tak spurně osopil a karabáčem mu pohrozil; byl to sedlák Josef Miran ze vsi Přezletic na panství Ctěnickém v Kouřimsku, poddaný hraběte Losy-ho z Losynthalu. Šibenice jeho postavena byla právě na témže místě, totiž na rozcestí mezi Libní a invalidovnou, kde se byl urážky proti osobě purkrabí knížete Fürstenberga dopustil. *) O dva dni později vyveden před Ujezdskou bránu syn statkářův Josef Dvořák z Roztok, poddaný knížete Liechtensteina, a tam taktéž oběšen. Josef Černý, pacholek téhož statkáře z Roztok, skončil na šibenici před branou Bruskou. Oběma bylo kladeno za vinu, že se účastnili útoku na zámek Nelahozeveský u Veltrus a vydrancování téhož. Konečně Josef Šafář z Postřižína na panství Veltruském, poddaný hraběte Chotka, oběšen

z vyšetřovací vazby (a nikoli ve vězení, jak se taktéž všude mylně píše) sepsal obsáhlou píseň o více než 70 slokách „Lamentace o rebellii selské“, která se po dlouhá léta ve východních Čechách zpívala, neb tisíce lidí ji z paměti znalo a o muzikách vesničských si ji pro čipernou melodii její hráti dávali. Laskavostí zmíněného již učitele Kratonožského p. Jos. Blatníka dostalo se nám z majetku právnuka Chvojkovy, nyní v dědině Obědovicích žijícího, úplného opisu písně této, která jest zároveň pramenem zpráv o působnosti „selského císaře“ roku 1775. Nápěv její sdělil p. Blatníkovi jiný potomek Chvojkův, starý to muzikant český, a týž i ten laskavě nám zaslal. Matěj Chvojka spravoval své hospodářství v Roudnici, na němž posud potomkové jeho žijí, až do své smrti roku 1790, načež byl na hřbitově v Libčanech pochován. Před několika lety bylo pátráno tamže po jeho náhrobku, ale bez výsledku: byl prý to jen prostý hrob bez pomníku. Tot vše, co jsme o zajímavé osobnosti „selského císaře“ českého vypátrali.

*) Fr. Vavák udává ve svých Pamětech další příčinu smrti jeho, že byl „oběšen na čekanu proto, že když se tam buřiči přihrnuli, on k nim se připojiv, jiné k tomu nutil, až tam u spolusouseda jednoho špitálníka udeřice zabil.“

dne 4. dubna před branou Vyšehradskou. Každé této popravě byly vždy veliké davy obyvatelstva Pražského přítomny. Každému z delinkventův pověšena na prsa tabulka s nápisem: „Buřič a lupič z rebelantské bandy selské.“ Náhodou byli všickni tito čtyři popravení Josefové, pročez se o nich v Praze a v okolí ještě dlouhá léta potom říkalo „čtyři oběšení Josífkové.“

Na venkově dále se také několik poprav a sice byl v Novém Bydžově oběšen onen Radoň ze vsi Puchlovic, který byl ve Velkém Barchově kapli sv. Jana Nep. vyloupil a s monstrancí a nejsvětější svatostí nevážené kejkle tropil. Pravilo se o něm, že jest nestoudný Adamita, a také skutečně kněze před smrtí k sobě nepřipustil a nížádné lítosti na sobě nejevil. V Mladé Boleslavi odsoudil krajský soud dva buřiče k smrti provazem a sice Jana Kopřivu, jenž se byl v Českém Dubu účastnil vyloupění tamního zámku a fary, a Jindřicha Pichlera, z téhož zločinu usvědčeného. Oba byli z Mladé Boleslavi dopraveni do Českého Dubu, aby na místě zločinů svých ohavnou smrt vytrpěli; onen oběšen tamže dne 4. a tento dne 8. dubna. Popravami těmi však bylo trestání na hrdle skončeno, neboť již dne 9. dubna vydala císařovna Marie Teresie generální pardon pro všechny účastníky selských bouří v Čechách, dle něhož neměl se již žádný rozsudek na smrt vykonati a jen usvědčení původcové povstání žalářem a lupičové tělesnými tresty, veřejnými pracemi neb vězením trestáni býti. Těžšího trestu se dostalo třem původcům zmíněného listu králi pruskému, kteří za velezrádný tento čin byli na galeje odsouzeni; byli to známí nekatolíci Prokop Miška, mlynář z hořejšího mlýna od Peček, sedlák Hollan z Bohnic a kovář z Hořátve. („Mohli propuštění býti“, dodává Vavák, „ale nechtěli vyznání víry katolické učiniti.“) Všickni ostatní méně vinní pak měli bez prodlení na svobodu propuštění býti.

Následkem toho byly oba rozsudky na smrt, jež nad členy „selského guberny“ rychtářem Antonínem Nývltem ze Rtyně a Adamem Koliskem z Havlovic od Novoměstského soudu v Praze proneseny byly, zase zrušeny a změněn trest onomu v tříletou veřejnou práci ve prospěch panství Náchodského a to-muto v desítiletou vazbu v zemské trestnici. Soudní dvůr pak obdržel ostrou důtku, že u Nývltu nebral ohledu na polehčující okolnosti a trest smrti nad ním vynesl pro zločin, na který vůbec trest tento ustanoven nebyl.

V Trutnově byl rychtář Karel Menzl z Voletin jakožto hlavní původce selské bouře v krajích krkonošských odsouzen na čtyři léta do žaláře a měl každého půl léta 25 ran karabáčem obdržeti; trest bití byl mu však hned od počátku odpuštěn a později mu císařovna Marie Teresie prominula též polovici vazby, kterou si v zemské trestnici v Praze odbýval. V Mladé Boleslavi odsouzeni Jan Assmann a Kr. Niesig ku dvoutleté těžké práci veřejné a onen čtvrtletně, tento půlletně k 15 ranám karabáčem, kterýžto tělesný trest však na nich vykonán býti nesměl. Jiní z předních vinníků odsouzeni k vězení více neb méně delšímu neb ku práci veřejné, ale přisouzené jim mrskání karabáčem bylo všem odpuštěno, kdežto méně vinní po řádné výplatě hůlkou neb bejkovcem propuštěni byli. Jičínský měšťan Vít Goll zaznamenal ve svých Pamětech, že byl očitým svědkem, kterak v Jičíně jeden pondělek deset sedláků dostalo po 50 ranách bejkovcem. Podobně se dalo v Semilech, v Novém Bydžově*) a zejména v Hradci Králové, kde valný počet zajatých, dříve než domů propuštěni byli, veřejně na náměstí po 20, 25 i více ranami poděleni jsou.

Tímto pokutováním předních vinníků bylo na ten čas povstání selské skončeno a v zemi na pohled zase pokoj zaveden. Již v polovici dubna vracelo se vojsko, na venek proti zbouřeným sedlákům vyslané, zase zpět do svých obsádek, na četných panstvích oddal se poddaný lid zase obvyklé robotě, ale kyselost z myslí nezmizela a také spokojenost se nedostavila. Obě toto platilo o vrchnostech i o sedlácích, neboť obě strany měly dostatečné příčiny k nespokojenosti. Valná část vrchností byla již předcházejícího roku poškozena odpiráním robotních prací, tak že na podzim mnoho tisíc jiter polí neosetých zůstalo, což se i na jaře roku 1775 opětovalo; avšak daleko citelnější ztráty utrpěly vrchnosti v krajích, kde byla bouře selská zuřila, a to bylo skoro v polovici země. Přes třicet zámků a panských sídel bylo vyloupeno a spustošeno, přes sto vrchnostenských dvorů vyrabováno a jinaká škoda na panském majetku způsobena, tak že ztráty vrchností v Čechách na několik milionů zlatých se páčily. Na nějakou ná-

hradu se strany státu nedalo se mysliti, naopak mohly vrchnosti chystaným slevením robot jen nové ztráty na zděděném majetku svém očekávati. Sedláci pak byli nespokojeni tím, že ku slíbenému snížení robot stále ještě nedochází, tak že obrovské povstání jejich zcela bez výsledku minulo. Naopak již ke konci března a ještě více v dubnu byli poddaní od vrchnostenských úředníků honěni jako vždy jindy na bývalou robotu ruční i tažní a zapisovány jim do berních knížek tytéž dávky a úroky vrchnostenské jako druhdý.

Tato nespokojenost v lidu selském byla úřadům dobře známa a proto činěna v čas opatření, aby všeliké podněty k novým bouřím byly zamezeny. V neděli dne 23. dubna v den sv. Vojtěcha prohlášen na všech sídlech vrchnostenských a se všech kazatelen čten lidu cis. patent, v němž se nařizovalo, aby nikdo z Čech, Moravy a Slezska ku svátku sv. Jana Nep. do měst Pražských nechodil, neboť v době svatojanské pouti prý nikdo z venkova do Prahy vpuštěn nebude. Očividně panovala obava, že by v tu dobu, kdy dle původního spiknutí vlastně bouře selská propuknouti měla, bude snad nový pokus odboje způsoben. Proto bylo také ve všech městech, kde vojsko obsádkou leželo, vojsko toto od počátku května neustále v hotovosti drženo, v Jindřichovu Hradci byly všechny stráže zdvojnásobeny, nabitá děla před hlavní stráž postavena a podobná opatření bezpečnosti v Praze i ve všech jiných městech učiněna. Avšak pokoj nebyl nikde porušen a obávaný den 16. května minul ve veškeré zemi v plném klidu.

Ale byl to klid pouze zdánlivý, neboť čím více se přibližovala doba žní, kdy lidu poddanému nejtěžší povinnost robotní nastávala, tím více kvasilo se v myslích sedláků, kteří dosud marně slevení roboty této očekávali. Již v první polovici července počali se na některých panstvích v krajích Bechynském a Čáslavském shlukovati sedláci, valíce se v davech na zámky neb úřady vrchnostenské, aby za snížení robot žádali. Totéž se stalo dne 17. června v Pečkách u Kolína a o dva dni později na panství Zásmuckém; dle příkladu toho zachovali se sedláci Ratajští a vydavše se na zámek Rataje, žádali za snížení roboty v době žní. Odkázání byvše na ústřední vrchnostenskou kancelář na zámku Černém Kostelci, zbouřili veškeré vesnice tohoto rozsáhlého panství knížat Liechtensteinův a v počtu několika set mužů, vesměs hospo-

*) „Před svátky v pátek“, píše Fr. Vavák, „to jest dne 2. Juní Jiří Jiroušek, rychtář z Kostelní Lhoty, přišel domů z Bydžova, podělav tam dva měsíce na obecním díle, s ním též i jiní, kteří tam byli od té selské bouřky.“

dárů, sešli se dne 21. července na historickém bojišti u Lipan, odkud druhého dne na to, jak Fr. Vavák v Pamětech svých vypráví, „vydali se do Kostelce, kdež před městem za branou Kouřimskou skrze vojáky zastaveni byli a žádost svou skrze některé rychtáře složivše, která, když jim odepřena byla, odtud hnouti se nechtěli. Tu od tamního vojenského osazení nuceni a zbrání šfoucháni byvše, na zem lehali hole zahodivše, a tak od poledne až do večera s panem direktorem Petrem Blažkem o to handlovali, až polovic obyčejné pěši a ve žni krom obyčejnou robotu, to jest ještě jednoho pěšáka, kteréhož posílávat musili, jim sleveno bylo. A na to se pokojně každý do svého příbytku rozešli.“

Nikoli tak klidně vedlo se na jiných stranách země, jako na příklad na panství Kosteckém u Jičína, kdež v těch dnech bouřili se sedláci proti robotě na polích panských

a když jim z trestu vloženo vojsko do bytů, přechali do lesů, odkud pak na lup vycházeli. Za tou příčinou přitáhli dne 21. července k Sobotce, kde se jim ale vojsko vstříc postavilo a dav jejich rozehnavši. 112 jich zajalo, kdežto ostatní se po lesích rozutekli. Podobným způsobem dělo se na panství Rohozeckém, načež jatí zbouřenci Kostech i Rohozečtí byli v Jičíně nemilosrdně bitím trestáni. Ještě hůře se vedlo nespokojeným sedlákům na panství Konopištském, patřícím nezletilému hraběti Františku Josefovi z Vrtby, jež spravovala matka téhož hraběnka Marie Anna rozená z Klenového a z Janovic. Direktorem na panství tomto byl tehdejší Jan Josef Schaller, pravý dřívě lidu selského, jenž spatřiv davy sedlákův dne 18. července k zámku Konopištskému se blížiti, uzavřel se

na zámku s ozbrojenými úředníky, myslivci a hajnými panskými. Vyzvav marně sedláky, aby se rozešli, dal do nich zbrojencům svým střelati, tak že jich sedm zabito a mnoho jiných zraněno bylo.*) Právem rozhořčený lid chystal se k zoufalému útoku na zámek, ale přivolané vojsko rozešlo povstalce a zjednalo opět klid v celé krajině Konopištské. Hlavním dvěma původcům bouře této Václavu Preisovi a Václavu Novákovi podařilo se uprchnouti, načež dne 27. července na oba zatykač vydán byl.

Rovněž velké hnutí v lidu selském panovalo, jak Fr. Jelínek ve své „Historii města Litomyšle“ vypravuje, na Litomyšlsku a Lanškrounsku, kde se poddaní chystali na

Litomyšl táhnouti a zmenšení robot násilím si vynutiti. Přestali v čas žni robotovati a sedláci panští i městští v Litomyšli slyšeti se dali, že přitáhnou-li buřiči na Litomyšlsko, ra-

ději k nim se přirazí, než by si živnosti od nich hubiti nechali. I povolal Litomyšlský primátor František Berlák jednoho z poddaných městských k sobě, aby mu jistou povinnost robotní vykonati kázal. Sedlák však rozkazu jeho vzdorně se protivil a s výhrůžkou, že po projití málo dnů koš paruk za krejcar ku koupi bude, s hřmotem dvěře zavíraje od něho odešel. Jiný po rynku města se potáčeje, že zítra celé město ohněm zkaženo bude, veřejně pokřikoval. Na takovéto výhrůžky

*) Jména zastřelených jsou: Vojtěch Chobotský z Černíkovic, stár 51 let, Jakub Hanibal z Kozmic, stár 45 let, Jakub Starosta z Přibýšic, stár 48 let, Pavel Vnouček z Pecirad, stár 53 let, Matěj Forman z Čařovic, stár 34 let, Tomáš Přeučil z Mráče, stár 40 let, a Václav Platil z Karhanic, stár 37 let. Těla pohřbena byla při kostele Chvojenském.

Kia in Bistva Mladá a Společnost Mladých
vyměšuje: Dne 21. července, 1848. Dne 21. července, 1848.
vyměšuje: Dne 21. července, 1848. Dne 21. července, 1848.

MARIA THERESIA.



Illegible text below the seal

Ad Mandatum bene Car.
Illegible text below

Robotní Patent

Patentní úřad

Illegible text below



W. W. H. A. I.
Illegible text below

Nový patent robotní.



Illegible text in a decorative frame

zataraseny hlavní dvěře do zámku, brána do téhož i průchod do panské zahrady hmoždíři nabitými osazeny a též brány městské náležitě stráží opatřeny byly. Mimo to vyžádána pomoc vojenská z Chrudimi, odkud dne 29. července dva prapory pěšího pluku hraběte Batthiány-ho do Litomyšle přišly a ostatní vojsko téhož pluku na Lanškrounsko vytrhlo. Tam rozeznány davy sedláků, kteří již na Litomyšl táhli, ale ještě v polovici srpna musil plukovník Stuart s praporem vojska vytáhnouti do vesnic Litrbachu, Jansdorfu a Trčnice, kde se byli sedláci poznovu shlukli; dne 18. srpna dali se zbouřenci smírnými slovy plukovníka k rozejití se přiměti, ale 25 původců bouře selské na Lanškrounsku a Litomyšlsku bylo ku krajskému soudu v Chrudimi dopraveno, aby potrestáni byli. Také na Policku a Broumovsku panovalo tehdy hluboké znepokojení lidu poddaného, jenž byl od hospodářského správce obou těchto klášterních panství P. Odilona velice vydírán, ale včasné povolání vojska zamezilo všechny chystané výtržnosti, k nimž hlavně zmíněný již někdejší člen „selského gubernu“ Karel Dostál z Bělé sedláky obou panství popouzel.

Rovněž na nedalekém panství Heřmanickém u Jaroměře shluklo se ještě v září, tedy již po vydání robotního patentu ode dne 13. srpna 1775, několik set sedláků, s patentem tímto nespokojených, aby si většího slevení robot vymohli. Seznáváme to ze zápisku Krabčického rychtáře Antonína Otta, jenž ve svém kalendáři takto zaznamenal: „R. 1775 dne 21. září přišli v noci do Krabčic Brodští, Heřmaničtí a Bělunští sedláci i jiní obyvatelé, zburcovavše nás, a my musili ihned na tom místě v noci zase dále táhnouti do Střezoměřic, do Velké Bukoviny a do Vlčkovíc, beze vši výmluvy, a nesměl ani jeden doma zůstat.“ Kterak hnutí toto na oné straně skončilo, není blíže známo, zajisté ale bylo i zde jako všude jinde mocí vojenskou utlumeny, neboť v blízké Jaroměři ležela tehdy dostatečná obsádka vojenská.

Neméně prudké bouře vznikly téhož času též v německých krajích severních Čech, kde poddaní zdráhali se taktéž na robotu v čas žní přicházeti. Tak oznámil direktor biskupského panství Stolinek dne 28. července 1775 krajskému úřadu v Litoměřicích, že se téhož dne pouze pět poddaných na robotu dostavilo a ostatní že se k násilným činům hotoví. A skutečně srotilo se v noci na pondělek 31. července půldruhého sta sedláků z Blíž-

vedel, z Radoušova, z Javorské, z Merbotic, Trěšňovic, Velké a Malé Vsi a jiných dědin, aby společně na vrchnostenský úřad ve Stolinkách táhli a snížení roboty si vymohli. Byli to vesměs sedláci a kontribuenti, neboť z čeledi a potulného lidu se k nim nesměl nikdo připojiti; také všecko loupení a ničení cizího majetku bylo všem účastníkům přísně zakázáno. Za časného jitra řečeného dne přibyl shluklý dav na cestě do Stolinek k městyši Radoušovu, kde však byla ubytována četa pěchoty pod velením poručíka šl. Reichelta. Důstojník tento kázal vojákům proti blížícímu se davu vyraziti a jej rozpráskati, což také v krátké době provedeno bylo. Čtrnáct sedláků bylo při tom jato a k úřadu ve Stolinkách dopraveno, pět hlavních původců pak později dodáno k hrdebnímu soudu v Litoměřicích, který je k trestu bitím a vězení odsoudil.

Podobně mírnějším způsobem počínali si poddaní na Grabšteinském panství braběte Trauttmansdorffa u Chrastavy, kteří po předcházející úmluvě v obci Křižanech dne 27. července na zámek Grabšteinský přitrhli. Vchod do téhož byl však obsazen 40 muži vojska pod velením setníka, ale nebylo zakročení jejich třeba, neboť vrchnostenský inspektor vyšel proti sedlákům, jichž vlídně se tázal, čeho si přejí. „Chceme císařský patent a snížení roboty!“ zněla jednohlasná odpověď. Inspektor vzal na to s sebou několik rychtářů do zámku, aby s nimi blíže o snížení jednotlivých druhů roboty pojednal. Jelikož jednání toto až do večera se protáhlo, ustoupili sedláci s panských polí a utábořili se na polích selských, kde za zpěvu a modlení teplou noc přechkali. Ráno vydali se zase na kancelář, kde jim inspektor poznovu opakoval, že skutečně žádný nový robotní patent vydán nebyl, ale že vydání jeho každým dnem očekává. „Pak nebudeme více robotovat a také žádné daně platit!“ prohlásili jednosvorně a v klidu se rozešli. Ale již v neděli přitáhli sedláci Křižanští, kteří byli původci hnutí tohoto, poznovu do Grabšteina, kde odevzdali písemné prohlášení, jak mnoho roboty chtějí dobrovolně dělati. Místo odpovědi byli však již ve středu na to v Křižanech schytáni a na Grabštein odvedeni, kde méně vinní byli holí potrestáni a hlavní původcové do Mladé Boleslavi jako rebellové odesláni.

Také na panství Česko-dubském srotili se sedláci ke konci července 1775 poznovu, aby si snížení roboty vymohli, a shromáždivše se ze všech okolních vesnic v obci Dlouhých

Mostech táhli do Českého Dubu na zámek. Ale tamní vrchní dověděl se v čas o nově chystané bouři této, vyžádal si z Mladé Boleslavi setninu vojáků, která sedláky v zámeckém dvoře očekávající, jakmile se objevili, ihned je obklopila a za vydání hlavních buřičů žádala. Neočekávaným tímto vystoupením vojska zastrašení nemohli sedláci ovšem na vymožení svých požadavků naléhati a vydali úředníkům panským vůdce své, kterým vrchní u přítomnosti všech ostatních po 25 ranách holí vysázeti kázal. Marně nabízel bohatý jeden sedlák dukát za každou odpuštěnou ránu, musil celý trest in natura vytrpěti.

V Jablonném žádali shluklí sedláci dne 25. července na své vrchnosti hraběti Pachtovi, aby jim byla tříletní robota na jeden den v týdně snížena, jako to sedláci z jiných vsí žádali a také toho od vrchností svých vymohli. Stalo se tak zejména na panství Vartemberšském a takž i hrabě Pacht s poddanými svými podobným způsobem se vyrovnal. Avšak úředníci vrchnostní již druhého dne po té prohlašovali smlouvu za vynucenou a za neplatnou, naléhající na sedláky, aby konali roboty v témže rozsahu jako dosud. Ti však vyslali deputaci ku krajskému hejtmánovi v Mladé Boleslavi, který bez meškání na panství přijel a uzavřenou smlouvu potvrdil.

Mimo shluknutí lidu na Heřmanicku a Jaroměřsku, které se ještě v druhé polovici září 1775 událo, byly uvedené zde výtržnosti v německých krajích posledními výbuchy selských bouří osudného roku 1775, neboť již dne 13. srpna téhož roku vydala císařovna Marie Teresie nový robotní patent pro království České, který pak za krátko na to po veškeré zemi české slavným způsobem prohlášen byl.

Co všechno se na straně vládní dále, než k vydání nového patentu tohoto došlo, budeme v následující kapitole vypravovati.

Nový patent robotní.

Uvedli jsme již výše (viz str. 726), kterak ve Vídni na základě zpráv krajských úřadův a Pražského gubernia byli si dobře vědomi toho, že veliké hnutí v selském lidu v Čechách má původ svůj nejen v odporu proti robotě a vůbec proti poměrům poddanským, nýbrž také v odporu proti víře katolické a hlavně proti krutému způsobu provádění protirefor-

mace, která nyní již skoro zcela v rukou moci světské spočívala. Proto jakmile do Vídně došla zpráva o prvním vzplanutí bouře selské v krajině krkonošské ve druhé polovici ledna, při níž si zbouřenci proti kostelům a fám tak násilně počínali, jako by prý nová doba bouří husitských v Čechách měla nastati, seznána ihned potřeba toho, aby v úsilí protireformačním zavládla praxe mírnější, by tím hlavní osten nenávisti lidu selského aspoň v ohledu náboženském otupen byl. Proto již dne 11. února 1775, tedy dávno před vypuknutím hlavních bouří selských ve druhé polovici března, vyšlo císařské nařízení, od českého gubernia dne 2. března obecně vyhlášené, dle kterého od dosavadní přísnosti ve stíhání bludařů mělo býti upuštěno a zejména zabavování knih nekatolických, na něž si tajní nekatolíci čeští nejvíce stěžovali, nemělo již od kněží, nýbrž jen od úřadů světských vykonáváno býti.

Nařízení toto přišlo ovšem již pozdě, neboť víme, že až do posledních dnův bouří selských ve všech povstalých krajích katolické kostely a kaple byly od buřičův loupeny a pustošeny, farní budovy vybíjeny a kněží katolíci do krve ba až do smrti týráni, ale přes to i potom setrváno při mírnější praxi protireformační, jak ji obsáhlý patent ode dne 1. srpna 1775 vymezoval, jen aby další emigraci tajných nekatolíků českých do pruského Slezska a do Lužice přítrž učiněna byla. Ovšem nespomohlo ani toto mírnější vystupování vlády Vídenské mnoho, neboť i potom ještě dosti tajných nekatolíků z Čech ubíhalo do Pruska, kde je vláda s otevřenou náručí přijímala, jen aby pusté kraje tamní opět zalidnila. Dokázáno tím bylo poznovu, kterak intolerance náboženská při bouři selské v Čechách roku 1775 důležitou úlohu hrála, že ani obrat v dosavadním úsilí protireformačním, jenž toho roku nastal, nedovedl další emigraci tajných nekatolíků českých do protestantského Pruska zabrániti. Pouze prohlášení svobody náboženské by toho bylo docílilo, avšak na podobnou obrovskou reformu nebylo za panování císařovny Marie Teresie ani lze pomysleti, a setrváno i zde při krocích polovičitých, právě jako reforma poměrů poddanských i roboty, velikou bouří selskou roku 1775 vynucená, jen polovičním krokem na dráze oprav ve stavu selském zvána býti musí. Jen zrušení dědičného poddanství a zrušení neb aspoň vykoupení robotních povinností vůbec bylo by stav selský zase k důstojnosti lidské povzneslo

a vládě císařovny Marie Teresie k nehynoucí slávě v dějinách sloužilo: ale ani v tom ohledu nemohla se za panování jejího podobná radikální reforma očekávat, neboť ani císař Josef II. nedospěl než ku provedení první polovice programu osvobození stavu selského, jehož druhá polovice teprve roku 1848 skutkem učiněna jest.

Současně s potřebou mírnější praxe protireformační uznali ve Vídni nutnost toho, aby náprava poddanských poměrů v Čechách, již po léta připravovaná, byla konečně v čilejší proud přivedena, aby i s této strany byla nespokojenosti lidu selského půda odňata. Sestavování nových urbářů, které pro opposici vrchností i pro odpor poddaných v poslední době úplně odpočívalo, musilo zase důrazně prováděno býti, a takž dne 18. února 1775 nařízeno zřízení dvorské komise urbární v Praze, již měl nejv. purkrabí kníže Fürstenberg, předsedati, aby urbáře na všech panstvích v Čechách v určité lhůtě poríženy byly. Lhůta tato řídila se dle velikosti panství, což si vrchnosti vzaly opět za zámínku k žádosti, aby lhůta tato platila pro všechna panství stejně, anť prý by z toho mohla vzniknouti nespokojenost poddaných, když by někde byla závaznost k robotě menší ustanovena než jinde, jak se to také na četných místech osvědčilo. Jednalof se vrchnostem o to, aby celé upravení poddanských poměrů vypadlo ve prospěch a nikoli ke škodě jejich, kdežto zásadou císařovny Marie Teresie a především císaře Josefa II. bylo, aby robotní povinnosti poddaných nikde nebyly zvyšovány, nýbrž naopak umírněny. Veliký odboj selského lidu českého, jenž mezi tímto jednáním vlády se stavy českými měl svůj průběh, působil již dokona k tomu, že požadavky vrchností byly ve Vídni zamítnuty a stanovisko vlády k lidu poddanému se přiklonilo, jen aby zase byl v Čechách pokoj přivoděn a lid selský ze země české do nenáviděného Pruska neubíhal.

Bylyť zprávy o veliké bouři selské v Čechách na mysl stárnoucí císařovny Marie Teresie v té míře trapně působily, že dokona pojala myšlenku, vzdáti se trůnu a zůstaviti všechnu odpovědnost císaři Josefovi II., jemuž císařovna beztoho vyčítala, že ve své snaze po popularnosti na svých častých cestách po Čechách a po Moravě ve věcech poddanských i náboženských lidem rozličné sliby činil, jimiž rozčilení v myslích obyvatelstva jen ještě více živeno bylo. Mnohých domluv jejich důvěrných rádcův a ministrův bylo třeba, než

císařovna zase od tohoto úmyslu upustila, ale přece dala se přesvědčiti, že tato bouře selská, kterou za „skvrnu svého panování“ prohlásila, přece není dostatečnou příčinou k tomu, aby k vůli ní korunu skládala. Avšak rovněž byla přesvědčena, že násilným potlačením odboje selského v Čechách nejsou ještě také příčiny téhož odstraněny, které i po zavedeném klidu v Čechách nespokojenost v lidu selském dále udržovaly.

Mimo to docházely též z Moravy vždy vážnější zprávy, že také tam nespokojenost mezi sedláky se zmáhá a titěž vždy rozhodněji dalšímu konání roboty se opírají. Ano na mnohých panstvích moravských dala se již i sročení lidu selského, byť i tam k podobným zjevným bouřím, jako v Čechách nedocházelo. Ale když nastala doba žní, nechtěli poddaní na Moravě nikde již robotu konati, tak že na četná panství musilo býti vojsko vysláno, aby je mocí k tomu donutilo. Avšak tu se na Znojemsku udál povážlivý případ, že vojáci, na místě aby sedláky násilím k žetí obilí nutili, sami kos a srpů se chopili, aby robotníkům v těžké práci jejich ulevili.

To vše přispívalo k tomu, aby se ve Vídni konečného upravení robotních poměrů důrazně chopili, zvláště když i císař Josef II. nyní naléhavěji než kdy jindy proti dosavadní nerozhodnosti vlády vystupoval. Ta však měla základ svůj v opposičním působení stavův i vrchností, které by byly nejraději všelikou reformu v poměrech poddanských i robotních zmařily. Jím podařilo se vyřízení celé věci po několik měsíců protahovati, tak že císařovna po několikrát rozhodnutí své změnila neb aspoň odročila. Teprve když císař Josef v prvních dnech srpna císařovně pamětní spis předložil, v němž důrazně poukazoval k tomu, co se má v Čechách státi, aby selský lid byl uspokojen, čehož jedině prý se docílí vydáním nového robotního zákona, v němž by povinnosti poddaných jasně a přesně byly vyznačeny: sneseno se konečně na zásadě, že má takovýto robotní patent již co nejdříve vydán a vyhlášen býti. Ovšem bylo tu ještě třeba překonati odpor knížete Kounice, který se vůbec vyslovoval proti vydání nového patentu, jenž prý bude se rovnati jakési odměně rebellův českých, rovněž jako neměl býti do Čech vyslán splnomocněný komisař vládní, jenž by stav věci na místě vyšetřil a pak císařovně konečné určité návrhy podal.

Avšak tehdaž zvítězil nad tímto míněním

ho kancléře náhled císaře Josefa a se o na vydání nového patentu robotního vyslání státního rady bar. Kressla do z, jak to byl císař navrhl. Avšak nebyla aci tomu dána žádná plná moc, nébrž en stav věci vyšetřiti a zprávu o nich dně podati. Baron Kressl zaslal císa- zprávu tuto již dne 11. srpna, liče v ní ecné rozčilení obyvatelstva v Čechách í škoda zemi z neupravených takto po- vyplývá; příčinu nespokojenosti lidu ho spatřoval v opětovném sklánění pod- h, v nesjednocenosti a slabosti českého nia, kde prý stará a nová doba stále lek zápasí. Proto radil k další mírnosti účastníkům odboje, k vydání trvalého ího patentu a přesných nařízení pro gubernium, jak prý za to též nejv. abí kníže Fürstenberg ve zprávě své bude. Když pak i tato zpráva v téže u do Vídně došla, odevzdala císařovna átní radě, aby o nich bez odkladu úvahu podala, a totéž učinili v krátké době do 19. srpna též hrabě Hatzfeld, kníže ic a císař Josef, tak že posledně jme- ého dne všechny příslušné listiny císa- k sankci předloženy byly.

Císař Josef přepracoval ještě navržené lání k lidu selskému v Čechách, že eji a důtklivěji znělo, prohlašující mírné stání a částečné prominutí dřívějšího pro- í, leč přísné stíhání každé nové viny, nemohl se nyní nikdo neznalostí zákona vati. Guberniu českému nařízeno, aby a přesně dle zákona postupovalo a návrh ní pro krajské úřady předložilo, jak při žalobách poddaných proti vrchnostem í mají. Nový robotní patent měl zvlá- císařským komisařem v každém kraj- městě s příslušnou vojenskou okázalostí ířům a zástupcům poddaných z každého í slavně přečten a prohlášen býti. Patent usné listiny podepsala císařovna Marie e ještě téhož dne 19. srpna, ale nový í patent k návrhu císaře Josefa datován t ke dni 13. srpna.

akž došlo konečně k vydání nového tního patentu ode dne 13. srpna jehož potřeba byla již po pět let uzná- aniž by ale po celou tu dobu jednání bylo ke konci dospělo. Byl to poslední í zákon v zemích rakouských vydaný, až do roku 1848, kdy robota úplně ía byla, nebyl již žádný podobný zákon něn. Byl nerovně obsáhlejší než robotní

zákon císaře Leopolda I. z roku 1680 a císaře Karla VI. z roku 1738 a sestával z osmi článků, jež v několikeré oddíly se rozpadaly. *) Hlavní zásadou patentu bylo, že se v něm robota vyměřovala poddaným pouze dle jejich berní povinnosti, čímž byla robota u všech sedláků na tutéž míru uvedena a nesměla od vrchnosti více libovolně zvyšována býti. Poněvadž berní povinnost řídila se dle velikosti statku a po- zemků, byla dle toho také robota rozdělena a sice v jedenáct tříd; který poddaný neměl žádného pozemku a pouze ruční prací se živil, byl zavázán k ruční robotě po 13 dní v roce; kdo měl chalupu a platil 57 krejcarů berně, musil 26 dní v roce robotovati; kdo měl pol- nosti, z nichž nejvýše 9 zl. 30 kr. daně platil, robotoval týdně tři dni; čtvrtláník, jenž až 14 zl. 15 kr. daně odváděl, robotoval týdně tři dni s 1 kusem tažného dobytka. Tak stou- pala robotní povinnost s velikostí pozemků, že celoláník robotoval tři dni v týdnu se čtyřmi kusy tažného dobytka a mimo to do- stavil 1 osobu ku třídní robotě v týdnu ku práci ruční, tuto poslední však jen v době od sv. Jana Křt. do sv. Václava, tedy jen pro čas žní a osevu; musil však takový ro- botník v té době od vrchnosti půldruhé libry chleba denně dostávat.

Zachováno tudíž pravidlo, jaké již v obou předešlých robotních patentech obsaženo bylo, že totiž nižádný poddaný nesmí než ku tří- denní robotě v týdnu nucen býti, což až dosud zejména v době žní a osevu od vrchností důsledně překročováno bylo. To mělo nyní pod nejostřejším trestem přestati a každý poddaný, který by se domníval, že mu vrch- nost něco více ukládá, než se v tomto patentu dovolovalo, mohl se ke krajskému úřadu se stížností svou obrátiti, kteréžto právo ovšem také vrchnostem proti spurným poddaným zůstaveno bylo. Další ulehčení záležela v tom, že všechna robotní práce přes vyměřený čas vyžadovaná musila poddaným od vrchností placena býti, že v neděli a ve svátek nesmělo se vůbec roboty vyžadovati a dle toho musily

*) Vytiskn byl pod názvem „Robotní patent pro království České, vydaný třináctého dne měsíce srpna roku 1775 ve Vídni u Jana Tomáše z Trattnera, císař. král. dvorského impressora“, ve foliovém formátu, v němž plných 40 stran zaujímá. Úřední čeština jeho jest prabídná, zvláště an český překlad něme- ckého originálu víže se otrocky k textu a slovosledu německému. Vedle podpisu císařovny Marie Teresie nese patent ještě podpisy tehdejšího česko-rakou- ského nejv. kancléře hraběte Jindřicha Blümegena a státního rady Frant. šl. Greinera.

se také tak zvané daleké fůry ustanovovati, aby při nich poddaný nedělní a sváteční dny mimo dům nemeškal. Rovněž vyměřena délka jednoho robotního dne v zimě na osm a v létě na dvanáct hodin, při čemž v zimě trvala doba poledního odpočinku 1 hodinu a v létě 2 hodiny, nepočítajíc v to čas, ježž poddaný od svého příbytku cestou k robotnímu místu strávití musí. Pouze v čas žní mohli jak potažní tak pěší robotníci nejvýš dvě hodiny déle ku práci přidrženi býti. Žádným způsobem ale neměly celé robotní dny na dvakrát tolik polovičních dnů proměňovány býti, jako se dosud ke škodě poddaných skoro na všech panstvích bylo dalo. Konečně měl se každý poddaný do dne 16. října 1775 vyjádřiti, podporuje-li se ustanovením tohoto nového patentu robotního, nebo chce-li robotu dle starého patentu z roku 1738 vykonávati, pročež nebyl tento starý patent novým patentem za zrušený prohlášen, nýbrž současně s novým poznovu uveřejněn.

Vidno z toho, že se novým robotním patentem ode dne 13. srpna 1775 dostalo sedlákům značných úlev a že vrchnosti jím valného úbytku utrpěly*), ale sedláci čeští byli se již tak velice vžili ve svou klamnou domněnku o „zlatém patentu“, jímž prý všecka robota zrušena byla, že nový patent robotní v nich žádného nadšení nespůsobil, tak že, jak jsme již vypravovali, též po vydání jeho na mnohých stranách země české k novým bouřím selským došlo. Rovněž nechtěli se sedláci prohlašovati ani pro starý ani pro nový patent robotní, jak do 16. října 1775 učiniti měli, neboť by nejraději vůbec žádné roboty nebyli konali, jak si to od roku předcházejícího navykli. Jen přítomnost četného vojska v zemi, které během léta 1775 o čtyři jízdní pluky rozmnoženo bylo, zabránila nové výbuchy nespokojenosti lidu selského, která i po slavném vyhlášení nového patentu robotního v myslích téhož dále vřela.

Bylť k tomuž okázalému vyhlášení nového patentu v Čechách ustanoven generál-

major hrabě Olivier Wallis, jenž byl k potlačení bouří selských platně přispíval a jehož pěší pluk hlavně o utišení zelné zásluhu si získal. V polovici září dal se generál, provázen jedním majorem, dvěma setníky a jedním poručíkem, jakož i přiměřeným počtem pěchoty a jízdy z Prahy na okružní cestu po zemi, aby všude nový robotní patent vyhlášoval a od poddaných slib věrnosti a poslušnosti k císařovně přijímal. Měl za tím účelem navštěvovati pouze krajská města, ale vyhledával i větší panství, aby tam rychtáře a poddaný lid kol sebe shromáždil a nový patent o ulehčení robot jim ve známost uvedl. Ještě než do nejbližšího krajského města Kouřimi přibyl, zastavil se na panství knížete Liechtensteina v Černém Kostelci, kdež se přes 150 vrchnostenských úředníků, veškerí rychtáři z panství a přes tisíc sedláků shromáždilo. Na náměstí byl všem přítomným předčítán nový patent a sedláci k zachování téhož vyzváni. Každý vrchnostenský úředník a každý rychtář dostal po výtisku patentu a po té dal se hrabě Wallis s průvodem svým do Kouřimi, načež také města Kolín, Kutnou Horu, Pardubice a Chlumec navštívil, všude od úradů a obyvatelstva s velkou počtou vítán jsa. O svátku sv. Václava přibyl do Hradce Králové, odkud mu nový krajský hejtman rytíř Karel Josef z Bienenberka, provázen jsa svým komisařem, šesti husary a měšťanskou jízdní stráží, až do Plačic vstříc vyjel. Po příjezdu do města uvítán byl hrabě Wallis na náměstí hlaholem všech zvonů, zvukem trub a bubnů, pak trojím vystřelením z městských hmoždírů a tolikouž střelbou šesti setnin vojska od cís. pěšího pluku vévody z Arenburka. V hostinci u „černého orla“, kdež se byl hrabě ubytoval, učinili jemu poklonu pevnostní velitel, biskupská kapitola a magistrát. Druhého dne ráno zasedl generál na náměstí ke stolu, vedle něho seděl krajský hejtman a po stranách stálo množství vojenských důstojníků. Rychtáři z celého kraje Hradeckého svolaní předstoupili a šest setnin vojska je obstoupilo. Po té četl jeden z důstojníků veřejně a hlasitě v češtině nový patent robotní, načež každý rychtář po výtisku téhož obdržel. Rychtářům německým byl patent přečten v němčině na radnici u přítomnosti krajského komisaře a důstojníkův. Po té generál hrabě Wallis odebrav se na radnici, propustil všechny dosud uvězněné sedláky na svobodu a shromážděným vrchnostenským úředníkům napomenutí učinil, kterak by mírně

*) Vysvitá to ze stížnosti hraběte Františka Kolovrata, ve které si týž na bezpráví vrchnostem prý spůsobené trpce nařiká, udávaje, že mu následkem nového robotního patentu na jeho panství Košátkách bylo odňato 6114 dní ruční roboty a na jeho panství Velkých Dvorech 7575 dní ruční roboty. Byly-li pak polnosti na obou panstvích i přes to řádně zdělávány, vysvitá z toho, že celá dřívější robota byla vlastně jen lenošení, při níž v lidu selském všecka chuť ku práci a pilnosti ubýjena byla.

měli nakládati se sedláky, z nichž každému také patent onen dán byl. Druhého dne na to odjel generál za týmže účelem do Nového Bydžova a s podobnou okázalostí byl nový patent též v ostatních krajských městech a sídlech větších panství veřejně vyhlášován.

Jakkoli císařovna i její státní rada před vydáním patentu nerozhodně si počínaly, dbaly po vyhlášení jeho důrazně o provádění téhož a když zemská urbární komise působením českých stavů v únoru 1776 některé změny a dodatky k nařízení o ustanovení urbárů navrhovala, zamítla císařovna dne 3. března návrh tento a nový patent robotní byl roku 1777 také na Moravě za platný prohlášen. Tam byl vyslán generálmajor d'Alton, aby patent podobně slavným způsobem jako hrabě Wallis v Čechách lidu selskému ve známost uváděl. Značná síla vojenská, po zemi moravské rozložená, působila při tom k utlumení všeho hnutí mezi tamním lidem poddaným. Jen jeden ústupek podařilo se českým stavům ještě na císařovně vymoci, ovšem více ke škodě státu než poddaných. Novým patentem byla robota dle daní vyměřena, při čemž daň dle přiznání vrchností za základ brána byla. Tu se ale objevilo, že udání tato byla ode dávna velmi nízká, tak že by vrchnosti byly nyní též na výši roboty tratily. I stěžovali si tudíž stavové u císařovny a ta rozhodla, že vrchnosti nemají tímto přiznáním nízké berně škodu na robotách trpěti, poněvadž prý se tak již od dědův jejich dalo. Císařským rozhodnutím ode dne 3. srpna 1776 neměly tudíž rozdíly mezi přiznáním a skutečným stavem berně více stíhány býti, a stát připravil se touto nemístnou velkomyslností panovnice o značnou část důchodů svých. Teprv nyní stavové čeští, kteří byli novému patentu tak tuhou opposicí činili, mluvili o něm ve sněmovním snesení svém jako o „zákonu nejmoudřejším.“ Marie Teresie však právem nevěřila mnoho v upřímnost slov těchto a když stavové za krátko na to o náhradu za ušlé roboty se hlásili a též hrabě Wallis k podpořování nároků těchto se nakloniti dal, vyslovila se císařovna u vědomí své zmohutnělé moci státní: „Se stavy českými nechci více míti co činiti, nemají ani rozumu ani vůle; musí se jim jen předpisovati!“ Slova to trpká, ale vůči chování se tehdejších stavův a vrchností českých k poddaným nikoli nespravedlivá. Proto sešlo také s návrhu knížete Kounice, aby k vůli podpoře českých stavův, bouří selskou tak velice poškozených, byla státní

půjčka učiněna, neboť byl se císař Josef proti tomu rozhodně vyslovil a císařovna s odporem tímto souhlasila. Tím zase byl státní kancléř tak velice rozmrzen, že podal císařovně žádost za propuštění z úřadu, kteréž ovšem vyhověno nebylo. Jelikož byl také císař Josef před vydáním nového patentu robotního císařovně podal žádost, aby jej ze spoluvladařství propustila, nebude-li patent vydán, působilo povstání sedláků v Čechách roku 1775 zajímavé faktum, že k vůli němu chtěli se tři nejmocnější činitelé v říši Habsburské úřadů svých vzdáti. Veliký význam odboje tohoto tím arciť ještě více vyniká, neboť kdyby též stavové čeští byli příslušným způsobem proti Vídeňským centralisačním plánům vystupovali dovedli, mohlo nešťastné dílo Haugvicovo v zemích koruny české zase tak lehce odčiněno býti, jako se mu stavové uherští ubránili.

Takž ale o důležitosti velikého hnutí v lidu českém roku 1775 v Čechách a na Moravě pro kulturní, politické a státoprávní poměry zemi koruny české k říši Habsburské neměl mezi stavy českými a moravskými nikdo ani ponětí, stavové sledovali jen sobecké záměry kastovní a to způsobem tak křiklavým, že úsudek císařovnin o „bezhlavosti“ jejich musíme za zcela případný uznávati. Proto není divu, že Marie Teresie již bez ohledu na stavy, o kterých v ohledu politickém a státoprávním beztoho níže smýšlela, počala též otázku poddanskou a robotní i bez nich řešiti, byť i ku vznešené zásadě zrušení poddanství a roboty nebyla dospěla. Nezaznívaly ke trůnu jejímu ty prosté a přece tak hluboce významné písně, jež lid selský roku 1775 po celé zemi české zpíval a v nichž už tehdež tytéž zásady se ozývaly, které teprve veliká revoluce francouzská roku 1789 na jevo vynesla: svoboda víry, svoboda občanská a rovnost všech stavů — ve kterýchžto slovech temnou ozvěnu působení zednářského v lidu českém spatřujeme. To vše ale nebylo ve Vídni známo, tam působeno dle obvyklé šablony centralistické a byrokratické, která chápala se nahodilých teorií, při nichž nedbáno, zda hodí se na dané poměry a potřeby obyvatelstva, jen když okamžitý úspěch ve smyslu Vídeňské byrokratické a germanisační soustavy slibovaly.

Jednalo se totiž o zavedení nového způsobu hospodaření na komorních panstvích, k nimž nyní také bývalá panství řádu jesuitského slušelo počítati. Na obrovských těchto

pozemcích měl býti zaveden nový způsob hospodaření velkostatkářského, který, kdyby se byl zdařil, byl by poměry vrchností ze základu vyvrátil a stavu velkostatkářskému v zemích českých konec přivodil. Co ve Francouzsku za doby republiky bylo násilím provedeno, bylo by se v Čechách a na Moravě smírným a dobrovolným způsobem docílilo, jen že by dosavadní stavovské zřízení bylo pevnou svoji půdou pod nohama ztratilo. Dalekosáhlý tento plán navrhl císařovně František Antonín Raab, v Celovci roku 1722 zrozený a pak jakožto advokát ve Hradci Styrském působící; roku 1750 byl povolán do služby státní a jako dvorní rada u komerční komise ve Vídni získal si četnými návrhy na zvelebení výroby průmyslové a hospodářské přízeň císařovny, která mu za doby poddanského a robotního hnutí v Čechách svěřila správu všech panství nadačních, komorních, klášterních, ano i městských, jež dosud spravována byla pod dohlídkou státní. Hospodářská soustava Raabova záležela v tom, že vrchnosti měly se vzdáti zdělávání svých polních pozemků a pouze lesy ve správě své si ponechati; dále měly své hospodářské dvory zrušiti a polnosti mezi poddané své rozdělit, kteří by z nich určitý poplatek dle strychu rozměry vrchnosti odváděli. Poněvadž pak vrchnosti potom žádné roboty nepotřebovaly, měla tatáž od sedláků vykoupěna býti a vrchnosti jen určitý důchod z panství svého dostávati. Plán tento došel souhlasu císařovny Marie Teresie a Raab počal jej v Čechách nejdříve na panstvích Žitčském a Žacléřském prováděti. Hned v prvním roce docílilo při tom zdánlivých úspěchů a takž obdržel Raab roku 1777 povolení, aby soustavu svou na veškerých komorních a fondových panstvích (jichž bylo tehdy v Čechách 105) ve skutek uvedl.

Na největší části panství těchto byly tudíž dvory hospodářské zrušeny a pozemky rozděleny sedlákům, kteří za každý korec výměry 1 zl. 30 kr. poplatek odváděli. Rovněž ustanoven poplatek za bývalou robotu, a sice musil podruh, který dříve 13 dní v roce robotoval, platiti 1 zl. 30 kr., domkář s robotou 26 dní platil 3 zl. a sedlák za každý korec polí 21 kr. ročně. To však byl důchod, jehož vrchnost i za doby roboty požívala, při tom ale vlastní správu a úřednictvo z toho platiti musila, kdežto nyní jim vlastní režie odpadala. To přimělo mnohé vrchnosti k tomu, že přijaly taktéž soustavu Raabovu a dvory své mezi

sedláky rozdělily. Ale již v málo letech objevil se rub celé soustavy, se kterou se tehdy tak mnoho hluku v Čechách nadělalo. Emfyteuti, jak noví taci hospodáři nazýváni byli, nemohli totiž za krátko poplatky z nedostatečných pozemků svých odváděti, z čehož stále spory vznikaly, tak že jim vrchnosti pozemky zase odniti chtěly. To ale bylo úředně zakázáno a proto zmenšovaly se důchody vrchností vždy více, tak že tytéž soustavu Raabovu za nedlouho co nejpříkřeji odsuzovaly.

Takž přidružila se k nespokojenosti sedláků, která na všech ostatních panstvích i přes částečné úlevy robotní, patentem ode dne 13. srpna 1775 poskytnuté, panovala, též nespokojenost vrchností, které soustavou Raabovou ke škodě přišly. Proto vyzněly reformy Teresiánské též v oboru poddanském a robotním v neúspěch, který se každým rokem jen ještě zveličoval, jak se to i za panování císaře Josefa II. osvědčilo. K tomu připojovala se dále ta neblahá okolnost, že i při provádění soustavy Raabovy byla sledována zásada germanisační, neboť do nových obcí, které na místě někdejších hospodářských dvorů zakládány byly, uváděni jsou osadníci němečtí a obcím těm dávána jména německá, jak to četné osady na Pardubsku, na Kolínsku, na Poděbradsku, na Nepomucku a j. dodnes hlásají. Rozumí se samo sebou, že ve všech těchto nových osadách byly zřizovány veskrz jen německé školy obecné, tak že se Raabova soustava stala novou pákou k poněmčování, neboť i čeští sedláci musili dítky své do těchto německých škol posílati. Tím nazlí další příčinu k nechuti proti celé soustavě Raabově, od níž soukromé vrchnosti, které ji byly přijaly, počaly zase šmahem ustupovati. Sedlákům bylo totiž při tehdejší nedostatku peněz vždy obtížněji platiti robotu v hotových penězích a když ji vrchnosti v naturálních příjímání nechtěly, vznikaly z toho nové bouře selské, které se i za dalších let panování Marie Teresie na mnoha místech opakovaly.

Již v polovici října 1776 přišlo k opětné bouři na panstvích Broumovském a Polickém, kdež sedláci nechtějící konati robotu ani starou ani novou, žádali na úřednicích panských, aby jim vydali zápis z předešlého roku, kterým jim robota úplně odpuštěna byla. Na Policku způsobil vzpouru tuto opět známý sedlák Karel Dostál a šířila se tatáž tou měrou, že dne 21. října musil přijeti krajský hejtman z Hradce s vojskem, jinak by byli zbouření sedláci, jak při výslechu vyznali, klášter Brou-

movský vyloupili a všechen majetek vrchnostenský zničili. Hlavní původcové vzpoury byli jati a uvězněni, ale když přijel do Broumova ode dvora Videnského zvláště vyslaný generál hrabě Wallis, vyšetřoval týž nejen viny, ale též stížnosti poddaných. A tu vyšlo na jevo, že byly činěny od vrchnosti sedlákům mnohé křivdy proti starším i novějším nařízením císařským, a takž rozhodl generál Wallis, že vrchnost má vrátiti sedlákům všechny bez práva vybrané platy a faráři přebrané stoly, což mnoho tisíc zlatých činilo. Teprv když v následujícím roce vrchnost poddaným třetinu nové roboty slevila, utišilo se poněkud rozčilení v lidu selském v této severní části Hradecka, ač i roku 1778 několik pobuřovatelů tamních do Hradce do vazby odvedeno býti musilo.

Rovněž i na Lanškrounsku propukla v březnu 1777 nespokojenost v lidu selském, když vrchnost přes všechny zápisy v nových urbářích vyžadovala na poddaných větších robot, než jak novým patentem robotním předepsáno bylo. Sedláci se tamže rotili tak hrozně, že musilo býti proti nim taktéž vojsko vysláno, které 11 původců bouře této v železích do Hradce přivezlo. Přes to trvalo tam rozčilení v lidu dále a když čtyři sedláci do vězení dáni, že stížný spis proti vrchnosti sestavili a podpisy naň sbírali, hned do tří set sedláků do Lanškrouna se shrnulo, vězení násilně otevřeli a vězně propustili. Ovšem i ti pak za vzpoutru tuto vězením a citelnými tresty stíženi byli.

Podobné výtržnosti dály se v těch letech i na jiných stranách země, jsouce svědectvím tomu, že ani robotní patent ode dne 13. srpna 1775, ani založení nových urbářů neučinily stav lidu selského o mnoho snesitelnějším, jelikož vrchnosti a úředníci jejich dovedli ustanovení patentu stále obcházeti, k čemuž jim další nezměněné trvání dědičné poddanosti desaterou rukojet podávalo. Dobré, ale přece jen polovičaté úmysly císařovny Marie Teresie byly tudíž tímto všeobecným odporem vrchností z valné části zmařeny.

Sněmy zemské v letech 1750—80.

Tuhý tento odpor vrchností a stavův proti všelikému upravování robotních a vůbec poddanských poměrů v Čechách a na Moravě vysvětluje se z velké části hmotnými oběti

a břemeny, jaké stavové za panování císařovny Marie Teresie říšským potřebám a požadavkům na vojsko přinášeti musili. Uvedli jsme již, kterak jen za prvních osmi let panování Marie Teresie musilo království České na válečné požadavky vlády povolití kolem 50 milionů a markrabství Moravské skoro 20 milionů zlatých. Recessem z roku 1748 uvolili se stavové čeští, že budou pro následujících deset let vládě na daních a poplatcích každoročně odváděti úhrnnou sumu 5,270.488 zlatých a stavové moravští každoročně sumu 1,538.718 zl., nepočítaje v to sumy na každoroční splácení dluhů komorních ustanovené. Jelikož větší část těchto peněz šla za vojskem do Uher a do Vlach a do jiných zemí, byly tím země české za toto desetiletí opět o nesmírnou sumu více než 70 milionů zlatých ochuzeny, neboť z celých těch sum se jen velice skrovná částka zase do země vrátila.

Ačkoli větší polovici těchto každoročních berní a poplatků musili sehnati poddaní, přece byla část na vrchnosti připadající stále ještě tak velká, že ji tytéž zejména za válečných a za neúrodných let velice těžce pocitovaly a tudíž všelikému skracování dosavadních důchodů a požitků svých se opíraly, když konečně i na reformy robotní došlo. Bylať tytéž předcházela krutá doba války sedmileté a po té nastala v Čechách léta stále neúrody a konečně i hladu a moru — což vše bylo vrchnostem tím větší pobudkou, aby se chystaným opravám poddanským protivily, neboť jim tytéž nový úbytek dosavadního majetku způsobiti měly.

Nebyloť ani na obrovské oběti, k jakéž se stavové recessem z roku 1748 zavázali, dosti, nébrž v krátkce na to přicházela vláda na sněm český vždy s novými a novými požadavky, jak to nyní blíže doličíme, abychom celkový obraz sněmování v Čechách a na Moravě v době od roku 1750 do roku 1780 podali.

Povolující roku 1748 císařovně recess na deset přístích let, stavové vyslovili v příslušném snesení svém bezpečné očekávání, že v té době nebudou žádnými jinými finančními požadavky obtěžováni, než jak jest recessem ustanoveno. Ale v očekávání takovém byli již za nedlouho nemile sklamáni. Ještě téhož roku 1748 musil sněm povolití na král. českou dvorní kancelář dalších 18.000 zl., kteráž suma pak již každoročně na direktoriální dvorní taxárnu ze židovské berní kasy odváděna byla. Na rok 1750 musilo pak duchovenstvo v krá-

lovství Českém, kdež sněm byl již recessní sumu 5.270.488 zl. povolil, vládě učiniti ještě půjčku v obnosu 300.000 zl., jejíž 6procentní zúrokování musili převziti stavové, kterým bylo za tím účelem zvýšení přírážky z vína povoleno. Vláda omlouvala půjčku tuto tím, že hodlá po skončené válce propustiti značnou část vojska a že musí tudíž vojákům dlužný žold vyplatiti. Roku 1754 musili stavové čeští převziti rukojemství za dvě půjčky státní v Holandsku učiněné a sice v obnosu 500.000 zl. u bankéře Jana Kogelsa a v obnosu 3 milionů zlatých u Amsterdamského purkmistra Gideona z Assendelftu, za kteréžto půjčky se úroků 4 ze sta platilo.

Tak se dalo za let pokojných, ale hůře bylo za války sedmileté. Sotva že se v létě roku 1756 k nové válce s Pruskem schylovati počalo, předstoupila císařovna Marie Teresie dne 9. července 1756 před sjezd stavovský se žádostí, aby jí na zaopatření válečných zásob a potravin pro vojsko v Čechách se shromažďující povolil dva miliony zlatých, a když suma tato nestačila, žádala dne 6. prosince ještě třetí milion zlatých, kterýmžto oběma požadavkům ovšem vzhledem k válečným poměrům vyhověno býti musilo, načež císařovna stavy naléhavě žádala, aby recess z roku 1748 i v dalších letech platil. Co zbývalo zubožené zemi, v níž válečné škody za jediný rok 1758 úřadně na 4.050.599 zl. 28 kr. vyšetřeny byly, než požadavku tomuto se podrobiti a mimo to též k bezplatnému dostavování veškeré vojenské přípraze se zavázati. Přípraze tyto, od nichž ostatní země rakouské nesprávně ušetřeny zůstávaly, pak dodávání sena a ovsu pro koňstvo vozotajské způsobily Čechám roku 1758 přes 1.000.000 zl., roku 1759 pak již 1.584.000 zl. vydejů a přes to vojenští komisaři a krajské úřady ještě pokuty peněžité za každé opoždění dodávky ukládaly. Vrchole svého dosáhly nezměrné oběti tyto, když císl. listem ode dne 23. května 1759 bylo na království Českém jakožto mimořádný příspěvek válečný žádáno na rok 1760 ještě 4.200.000 zl., ze kteréžto sumy se měly dvě třetiny později jakožto půjčka s pěti ze sta splatiti, ale třetina bez oplaty převziti. Stavové rozvrhli dvě třetiny této sumy na vrchnosti, duchovenstvo a zemské židovstvo, poslední třetinu pak na poddané dle usedlosti po 20 zl., a také žádanou sumu do konce února 1760 odvedli. Mimořádný požadavek tento opakoval se roku 1761 již bez dalšího odůvodnění a teprva roku 1762 byl snížen na 2.100.000 zl., kdežto vše-

cky dřívější poplatky v předešlé výši zůstávaly. Ale ještě v roce 1763, kterýž byl posledním rokem války sedmileté, zvýšen jest nadobyčejný požadavek tento zase na 2.636.244 zlatých 22 kr. a stavové, marně domáhající se nějaké slevy, musili jej v plné výši zapraviti.

Povolili tudíž stavové čeští za dobu sedmileté války na potřeby vojenské přes 60 milionů zlatých, kteréžto sumy dosahovaly zajiště i škody lýtým nepřitelem pruským na hmotném majetku obyvatelstva v krajinách válkou bezprostředně dotknutých způsobené. Tu pak ovšem pochopíme, proč poškozené takto vrchnosti opíraly se dalšímu stenčování zděděného majetku svého zmenšováním robot a poplatků lidu poddanému, jak to vláda po válce obmýšlela.

Mír nastal a sněm český sešel se dne 12. září 1763 na král. hradě Pražském, ale hned první proposice císařská zněla v ten smysl, aby stavové ještě na rok 1764 povolili tutéž sumu na vojsko, jaká recessem již po čtrnáct let stanovena byla. Místo očekávané úlevy kladen tudíž zemi týž požadavek jako za doby válečné, ano sněm vyzván jest, aby převzal na rok 1764 státní dluh v obnosu 525.000 zl., dále aby každý poddaný celoláník mimo obyčejnou kontribuci 60 zl. platil ještě 6 zl., dále aby v Praze byla zavedena daň z koní, v celé zemi pak aby byla vybírána mimořádná přírážka z cukru a syruhu a též cena soli aby byla zvýšena. A jakoby na této řadě nadobyčejných daní a poplatků nebylo ještě dosti, žádáno proti zřejmému ustanovení recessu, aby stavové čeští přispěli sumou 150.000 zl. na cestu Josefa II. ke korunovací do Frankfurtu. A stavové také, ač obsáhlé námítky činili, konečně přece veškerým požadavkům těmto „věrno-poslušně“ vyhověli. Ano i když finanční recess z roku 1748 císl. patentem ode dne 28. prosince 1764 za zrušený prohlášen byl, povolena přece tatáž suma na rok 1765, jak recessem dosud stanovena byla, aniž by kterému ze sněmovníků bylo napadlo, žádati za snížení berně, jak to původně bylo slíbeno, jakmile recess zrušen bude. Proto přišla vláda i roku 1766, ač tehdež následkem stálých dešťů v Čechách již neúroda panovala, s týmž požadavkem recessním ve výši 5.270.488 zl., což se i v následujících letech stále ještě opakovalo, ač každého roku bylo v císl. proposici slibováno, že se tak vysoký požadavek již jen pro tento rok činí.

Když ale vláda i za doby hladu a všeobecné neúrody v Čechách roku 1770 přišla před sněm s obvyklou výší daní, vyzněl nárek stavův v trpkou výčitku, že se ve Vídni nížadného ohledu na zubožené království České nebere; ale nárek i výčitky zůstaly bez účinku, také roku 1770 musili stavové plnou požadovanou sumu povolit a to dalo se beze slevy jediného krojcaru berně také v osudných letech 1771 a 1772, kdy nešťastné obyvatelstvo v celé zemi české o trávě a kůře stromové žilo a půl milionu lidí hladu pomřelo. Teprve na rok 1773 bylo poddaným v Čechách k žádosti deputace stavův českých, která dne 28. srpna 1772 u císařovny ve Vídni audienci měla, půl milionu na daních odpuštěno a také obvyklý požadavek 5,270.488 zlatých byl na 4,770.480 zl. snížen. Úleva tato platila v obojím směru také na rok 1774, ale již roku 1775 musili stavové zase starou recessní berni ve výši 5,270.488 zl. odvesti.

To však byla poslední berně od stavův v této někdejší výši povolená, neboť veliká bouře selská roku 1775 v Čechách zuřivší způsobila ve Vídni též ten účinek, že tam dospěli k náhledu, kterak je třeba, aby království Českému, neúrodou posledních let tak velice utrpěvšímu, bylo v ohledu berním nějaké úlevy poskytnuto. Již ve květnu 1775 vyslán do Prahy prezident dvorní komory hrabě Leopold Kolovrat, aby se stavy českými zjednal novou smlouvu či recess o výši každoroční berně, kterážto smlouva zase na deset let platiti měla. Po dalším smlouvání bylo ujednáno, že se poddaným má sleviti těch 6 zl., které od roku 1764 z každých 60 zl. berně více odváděti musili; to dělalo celkem 320.206 zl., kdežto vrchnostem snížena berně celkem o 894.127 zl. Dle nového tohoto recessu mělo království České pro příštích deset let platiti ročně již jen 4,156.146 zl. na místě dosavadních 5,270.488 zl. čili každoročně o 1,114.342 zl. méně než dosud. Marie Teresie podepsala nový tento recess ve Vídni dne 16. srpna 1775 a též vešel v platnost následujícího roku vojenského totiž dnem 1. listopadu 1775. Nebyla to sice úleva veliká, ale poplatníci byli za ni tím spíše vděční, anžť císařovna současně též mimořádné poplatky z piva, z masa, z dobytka atd. ve výši ročních 2,336.175 zl. 38 kr. zrušila. Za to musili se stavové zavázati, že po deset let budou z každého sudu navařeného piva 3 zl. zapravovati, a kdyby nová tato nápojná daň převyšovala zrušené ony poplatky ve výši

ročních 2,336.175 zl. 38 kr., měly dvě třetiny tohoto přebytku k dobru království Českého obráceny býti a třetina téhož eráru připadnouti.

Recess od hraběte Kolovrata se stavy roku 1775 uzavřený byl tudíž pro Čechy mnohem výhodnější, než jaký byl hrabě Haugvic stavům českým roku 1748 přímo poloudně vnutil, a sněm český také v příslušném snesení svém vyslovil, kterak „skrzo účinek tohoto nejvyššího recessu království České téměř všeobecně potěšeno a občerstveno jest.“ Následkem toho také stavové snížený požadavek berní ve výši 4,156.146 zl. 54 kr. na rok 1776 již ochotně na sebe vzali, jak tomu též za ostatních čtyř let panování císařovny Marie Teresie bylo. Sečteme-li sumy, jaké stavovský sněm český za čtyřicetiletého panování císařovny Marie Teresie každého roku panovníci povoloval, obdržíme obrovský obnos 225 milionů zlatých, z nichž dobré tři čtvrtiny šly na potřeby říšské a vojenské, tudíž jen z nejmenší části do země se vracely*).

Co se ostatního jednání sněmovního v letech 1750 — 1780 týče, sluší především poukázati k tomu, že za druhé polovice panování císařovny Marie Teresie ozýval se ve starobylé sněmovní síni na královském hradě Pražském již čilejší duch, než za prvního desetiletí vlády její, kdy stavové čeští, strachující se trestů pro nedynastické chování své roku 1741, byli ve všem zamlklí a povolovali vládě Vídenské šmahem vše, čehokoli bylo na nich žádáno, jen aby zase ztracenou přízeň panovnice získali. Jediné proto mohl centralisátor hrabě Haugvic své triumfy v Čechách slaviti a zřízení stavovské byrokratickým svým všerakouským strojem nahrazovati. Když ale starší pokolení vymřelo a mladší v osvícenských názorech XVIII. století vycvchané veřejného působení se ujímalo; když zásady zednářské ve velké části

*) Tato obětovnost království Českého vynikne tím více na jev, porovnáme-li s ní oběti království Uherského. Ač totéž zaujímalo celou polovici tehdejší državy Habsburkův, nepřesahovala roční kontribuce jeho v první polovici XVIII. století nikdy výše 3 milionů zlatých. Teprve roku 1764 povolil sněm uherský po nekonečných průtazích zvýšení kontribuce o 310.000 zl., z čehož 100.000 zl. sloužilo k vydržování uherské gardy tělesní; později přidáno ještě 300.000 zl., tak že roční kontribuce království Uherského vystoupila od té doby na 3.900.000 zlatých, tudíž pořád ještě o půldruhého milionu ročně méně, než co řádná kontribuce v Čechách činila, mimořádné požadavky ani nečítaje.

šlechty české zavládly: mizela též suchopárnost a bezmezná devotnost z jednání sněmovního, která byla přes století jediným příznakem jeho. Jižť neobmezovali se stavové čeští na nejponiženější schvalování vládních proposicí, jižť odvažovali se i ku pronášení rozličných desideríí či přání a často opírali se požadavkům vlády Vídenské, jak tomu dosud nebývalo. Kdyby si byli bývali vědomi českých poměrů státoprávních, kdyby též duch národní byl je ovládal, byli by se i při obmezené prostotě, na níž se jednání sněmovní pohybovalo, vždy větší volnosti domohli a byli by zejména centralisační a germanisační soustavu Haugvicovu s úspěchem mohli potírat. Ale právě vědomí státoprávního a národního při nich nebylo a proto zůstávalo čilejší jinak hnutí jejich v obojím směru tomto beze všech výsledků pozitivních. Zabráni jsouce příliš ve své předsudky kastovní nedovedli čeliti ani útokům Vídenských ministrův na vlastní stavovské a hmotné zájmy jejich, jak se to zejména při řešení otázky robotní a poddanské jevilo.

Jako vždy dříve nalezají se i nyní král. proposice o záležitostech církevních a duchovenských ve správách sněmovních vždy na prvním místě, kdežto ale za dřívějších dob bývaly stručnými slovy odbyvány, stávají se za druhé polovice panování císařovny Marie Teresie vždy obšírnějšími a též věcnějšími. Byl to následek toho, že v těch dobách přebírala státní moc dílo protireformační vždy více ve své ruce, tak že i sněm musil se více šíriti o tom, co se v oboru tomto v Čechách děje a jak se vládní nařízení v té věci provádějí. Roku 1750 bylo na sněmu prohlášeno, že v uplynulém roce byly v zemi tři nové fary a dvojce kaplanství zřízeny, krajsí hejtmané a zvláště hraniční celníci že dávají bedlivý pozor na potulující se popy a na přinášení kacířských knih do země; načež povolil sněm dalších 3500 zl. na zakupování nábožných knih, které mezi lid šířeny byly; za týmž účelem byla též z kasy farářské podobná suma vykázána. O rok později děkovali již stavové císařovně, že v Římě vymohla, aby pokladna solní byla v Čechách spravována a část důchodův jejich aby byla ku prospěchu náboženství v zemi vynakládána. Roku 1754 bylo v Čechách zřízeno opět dvanáct nových far a troje kaplanství a o rok později jedna fara a šestero kaplanství, mimo to pak v obou těch letech povolen příspěvek na udržování missionářů ve východních krajích

českých, k čemuž roku 1759 ještě roční příspěvek 1200 zl. na kněze pokání hlásající připojen byl.

Zvláštní zmínky zasluhuje, že i ve válečném roce 1760 bylo v Čechách zřízeno 12 farářství, 1 administrátorství a 18 kaplanství, což o péči duchovenských patronů chvalné svědectví vydává. Dobou válečnou vysvětluje se stesk v příslušném snesení sněmovním, kterak prý ze Slezska a ze Saska mnoho nekatolíků za obchody svými k císařské armádě do Čech přichází, kteří sem kacířské knihy potají přinášejí a lid od víry katolické odluzují. Proto hned po skončené válce naléhal sněm na to, aby duchovenstvo zvláště na propuštěné vojáky v rodných obcích jejich dohlíželo, zda žádných kacířských kněh z vojny s sebou nepřinesli, a skutečně těchže do mnoha tisíc zabaveno bylo. Roku 1763 vyvíjeli missionáři tak horlivou činnost, že 683 domácích tajných nekatolíků, 84 cizích protestantů a 35 židů k víře katolické obrátili; 12 tvrdošíjných nekatolíků pak bylo appellačnímu soudu v Praze k potrestání odevzdáno. Poněvadž se seznalo, že se knihy kacířské rozšiřují tím způsobem, že se jim v čelo dávají titulní listy katolických knih, neb že se na nich uvádí falešné schválení duchovenské censury, byla censurní komise Pražská rozmnožena o dva duchovenské členy, aby komise podobné knihy tím účinněji stíhati mohla. Zvláště roku 1764 liboval si sněm horlivou činností arcibiskupa Pražského hraběte Přichovského, který byl hned po nastoupení svém pro duchovenstvo nové pastorale a pro mládež nový katechismus vydal, za jediný rok 89 far a kostelů visitoval a 63.446 osobám svátost sv. biřmování udělil, kdežto missionáři několik set tajných nekatolíků a 47 židů k víře katolické převedli. Podobná horlivost byla vyvíjena též v diecésích Hradecké a Litoměřické, načež císařovna Marie Teresie listem z Inšpruku dne 26. července 1765 daným sněmu za tuto zprávu obzvláštní své zalíbení vysloviti dala.

Každým následujícím rokem pak rostl počet nových far a kaplanství v zemi, při čemž zprávy sněmovní také již jména obětovných patronů jejich uvádějí. Roku 1768 vykonal arcibiskup hrabě Přichovský po třiceti letech opět první kanonickou visitaci po hrabství Kladském, které i po odloučení svém od Čech při arcidiecési Pražské zůstávalo; mimo to horlivý tento arcipastýř duchovní téhož roku takměř veškeré kláštery ženské

i mužské v zemi přehlížel, což mu zpráva sněmovní za zvláštní zásluhu přičítá. Roku 1770 vyzval sněm vrchní vojenské velitelství v Praze, aby všem vojenským duchovním nařídilo, pátrati u vojáků, kteří prý mnoho kacířských knih u sebe chovají, po knihách těchto, jež jim vesměs odebrati měli, aby vojáci v lidu ostatním proti víře katolické působiti nemohli. Rozkaz tento musil však i v dalších letech ještě znovu ohlašován býti, z čehož jde na jevo, že asi nebyl přesně vykonáván. Při zprávě o roku 1773 setkáváme se se zajímavým údajem, že vedle četných tajných nekatolíků též několik „naturalistů“ k víře katolické obráceno bylo, čímž se asi přívrženci sekty Adamitů rozumní. V obsáhlé sněmovní zprávě za tento rok udílí se také důtka Litoměřickému biskupovi hraběti Waldsteinovi, že již po několik let zdráhá se sněmu podávati zpráv o působnosti missionářů v diecési své, na něž přece sněm každoročně potřebných sum povoluje; zvláště nyní po zrušení řádu jezuitského prý jest třeba vědět, jak to s missionářstvím v Litoměřické diecési dopadá. Avšak i v následujícím ještě roce bylo biskupovi hraběti Waldsteinovi podobné napomenutí dáti třeba.

Zvláště čile počínáno si v šíření víry katolické po bouři selské roku 1775, kdy pouze v kraji Hradeckém 16 missionářů působilo, kteří z pohraničních krajín tamních 18 cizích osob kacířské učení roztrušujících světskému právu dodali a 563 osob domácích duchovnímu vyšetření odevzdali. Při tom se připomíná, že toho roku v Pražské diecési 47 židů k víře katolické převedeno bylo, mezi nimi rodina Dobruškovská o 6 osobách (o níž později ještě řeč bude, neboť za doby Josefinské pověstnou se stala). Tataž horlivost opakovala se i v dalších letech zejména ve východních krajích českých, tak že příslušné sněmovní zprávy rozsahem svým nad ostatní sněmovní jednání vynikají, ačkoli již krátká budoucnost na to objevila, kterak všechno toto protireformační úsilí namnoze beze všeho účinku v lidu českém zůstalo. Ještě v posledním roce panování císařovny Marie Teresie vyplňuje sněmovní zpráva o této působnosti protireformační plných 14 stran, ale již v roce 1781, kdy císař Josef II. již vládl, sevrkla se tato zpráva na stránku jedinou, kterážto okolnost již sama sebou zásadní rozdíl mezi soustavou císařovny Marie Teresie a císaře Josefa II. charakterisuje.

Ve sněmovní zprávě z roku 1754 setká-

váme se poprvé s jedním z desiderii, které se nyní vždy častěji na sněmu stavovském ozývati počaly, jak to přes celé století bylo z obyčeje vyšlo. Týkalo se to listin korunního archivu českého, které byl, jak jsme se o tom již zmínili, Vídenský tajný archivář Theodor Antonín z Rosenthalu roku 1749 k rozkazu císařovny Marie Teresie z Prahy do Vídně odvezl, aniž by zde byl řádných opisův zanechal, jak to původně ujednáno bylo. Stavové naléhali nyní na to, aby opisy ony byly do Prahy zaslány, jelikož ale žádosti této jen z části vyhověno bylo, opakoval sněm po roce toto vyzvání své, při čemž užil již výrazu, že archivář Rosenthal původní ony listiny z korunního archivu českého „odňal“. Teprva po dvou letech byly vidimované opisy všech odvezených státních listin do Prahy zaslány a tím korunní archiv český zase v pořádkost přiveden, jen že originály pouhými prepisy nahrazeny byly. Aby však sněm byl žádal též za navrácení koruny Svatováclavské a ostatních korunovačních klenotův českých z Vídně do Prahy, k tomu se stavové ani tehdy ještě neodvážili.

Neméně důrazně počali stavové roku 1753 nastupovati na to, aby vrchnostem byl nahražován poplatek 1 zl. z každého sudu piva, které si z pivovarů svých ku vlastní spotřebě své do Prahy přivážeti dávaly, jak to při vypsání nápojní sbírky roku 1748 ustanoveno bylo, ač to berní úřady od prvního počátku obcházely. Ještě podvakrát musil sněm žádost tuto opakovati, než jí vyhověno bylo. Roku 1754 žádali stavové za podrobný výkaz toho, jak se obnosu ročních 40.000 zl. na zřizování a udržování silnic zemských používá, poněvadž vláda od vrchností stále požadovala, aby robotníci při pracích silničních bezplatně vypomáhali. Stížnosti na toto udržování silnic opakovaly se i v dalších letech, neboť právem poukazovali stavové k tomu, kterak jest povinností vlády, když mýta na silnicích vybírá, aby sama z výnosu toho silnice v řádném stavu udržovala. Roku 1768 prohlásil sněm již rozhodně, že ničím více k udržování a zřizování veřejných silnic přispívati nemůže, aniž robotníkům nějakou práci silniční prikazovati bude. O dvě léta později pak bylo vládě ostře vytčeno, že vrchnosti podél Vltavy pozemky mající vodních mýt zbavila a přece pro splavnění této řeky ničeho nedělá. Teprve po roce 1775 byly příslušné stížnosti stavův českých ve Vídni za podstatné uznány a sněmu roku 1777 oznámeno, že již

žádných příspěvků na silnice a na splavnění řek českých od stavův žádáno nebude.

Zvláště četná desideria byla pronesena na sněmu roku 1750, kdy stavové žádali, aby všechny potřeby pro vojsko v zemi ležící byly také v zemi samé obstarávány a nikoli v cizích zemích zakupovány, k čemuž se ještě zemské přípreže dostavovati musí. Domácí soukenníci, sedláři, brašnáři a zbrojíři prý dovedou všechny potřeby vojenské právě tak dobře obstarati, jako řemeslníci a továrníci v cizích zemích; koňstvo pro vojsko potřebné pak prý se má v zemi kupovati, aby tím chov domácího koňstva zveleben byl. Vše to bylo v příslušné cis. resoluci slíbeno, ale pozdější podobné stížnosti nasvědčují tomu, že namnoze při pouhém slibu zůstalo, neboť ani tehdejší vojenská správa nedala si v tom ohledu mnoho předpisovati. Rovněž bez účinku zůstala stížnost stavův na sněmu roku 1754 přednesená, že se v pohraničním obchodu trpí oběh špatné mince cizozemské, ač se tatáž u veřejných kas nepřijímá, čímž domácímu obyvatelstvu velká škoda vzechází; musilať stížnost tato i v pozdějších letech ještě opětována býti.

Neobvykle příkrým a dosud neslýchaným způsobem vyslovil se sněm roku 1760 o tom, že v roce předcházejícím musila země česká armádě císařské dodati neméně než 1.500.000 centnýřů sena a jednotlivým plukům je dostaviti, aniž by se na ostatních zemích rakouských bylo podobné oběti žádalo. „Má snad toto království jakožto nejvznešenější a nejhlavnější díl celé monarchie docela klebnouti?“ volal sněm ve spravedlivém rozhorlení tehdejší doby, kdy země české válkou sedmiletou nejvíce trpěly a přece od vojenské správy k největším hmotným obětím nuceny byly. Proto důrazně naléhali stavové na to, aby též ostatní země rakouské byly potaženy k dodávkám sena a píce pro koňstvo vojenské a zároveň aby dovoz toho samy si obstarávaly, tak aby království České samojedino nemusilo povinnost tuto vykonávati, jako se dosud dalo. Jak málo ohledu ale na tyto stížnosti ve Vídni bráno bylo, vysvitá z té okolnosti, že již v následujícím roce 1761 musila země česká opět 346.666 centnýřů mouky a 800.000 měřic ovsu k vojsku dodati a z největší části za armádou do Saska dopravit. Zvláště proti této povinnosti dovozní ohražovali se stavové poznovu roku 1762 co nejdůrazněji, neboť tím veškeré polní hospodářství na pozemcích panských i selských trpělo; jediné řečeného roku do 40.000 kusů dobytky na těchto pojízdkách za

vojskem zahynulo. Tklivě zní stesk ve sněmovní zprávě: „Ale všechna jejich (stavův) dosavadní představení vinšované účinnosti nedošly a nerovnost břemena české země den ode dne se rozmáhá, posledně pak dokonce nesnesitelné bude.“

Srdcelomné tyto nářky opětovaly se i v posledních dvou rocích sedmileté války, načež roku 1766 stěžoval si sněm zase na zvýšení cla z vlny ze země vyvážené (3 zl. na místě 1 zl. z každého centnýře vlny), čímž chov ovcí a výroba soukennická v zemi velice poškozeny byly. Neúroda dalších let zavládla stavům taktéž příčinu k důrazným, leč rovněž marným steskům, neboť uvedli jsme již výše, kterak i v letech hladu a moru musila země česká tytéž obrovské sumy daní do státní pokladny odváděti, jakoby v ní byl největší blahobyť panoval. Na rok 1771 ozývají se ve zprávě sněmovní již také stížnosti na to, kterak lid poddaný návodem tajných štváčů počíná vrchnostem roboty odpírati, tak že tím téměř nová škoda vzechází a stavové již se zavazovati nemohou, že se budou zeměpanské daně v žádané výši a v čas scházeti. Tím se vysvětluje také, proč stavové, když upravování poměrů poddanských a robotních v sedmdesátých letech na denní pořádek přišlo, tak vytrvale všem příslušným opatřením vlády svou součinnost a přispění odpírali, až pak císařovna z vlastní moci vydáním nového robotního patentu ode dne 13. srpna 1775 věc tuto aspoň částečně rozřešila.

Ze všeho tuto uvedeného jde na jevo, že stavové čeští za druhé polovice panování císařovny Marie Teresie počínali si na sněmu zemském již mnohem čileji a rozhodněji, než jak tomu ve Vídni od doby pobělohorské zvyklí byli, jen že i potom ještě nedala se účinnost oposice českých stavův ani vzdáleně porovnat s účinností a rázností oposice stavův uherských.

Také zprávy o sněmu moravském jsou za druhé polovice panování císařovny Marie Teresie objemnější, než po celé předcházející století, neboť kdežto dříve pravidelně jen 10 nebo nejvýše 15 stránek čítaly, vzrůstaly v letech šedesátých až na nebyvalý druhdy počet 100, 120 až 150 stránek. Avšak nevzrůstal tím zároveň věcný obsah jejich, nýbrž největší část přírůstku toho záležela v rozbredění některých kapitol, zejména o šíření víry katolické na Moravě, aniž by se zde ale po všechna ta léta uváděla také některá fakta z toho oboru, jak je české

sněmovní zprávy přinášely. Nejvíce místa bylo věnováno stálým steskům na ochuzování země, na nesnesitelnost daní, jež přece vždy v žádané výši povolovány byly, na neúrodu a časté pohromy živelní atd. Ale o návrzích ku zlepšení bídných poměrů země, o důraznějším vystupování stavův ve prospěch práv a výsad zemských, jak se na sněmu českém přece tu a tam osvědčovalo, není ve zprávách těchto ni stopy, ve všech těch letech byli moravští stavové pokornými vykonavateli proposicí vládních, a nikdy se v nich opposiční žilka neozvala ani v té míře, jak se to aspoň někdy na sněmu českém projevílo.

Zvláště v oboru finančním mohla vláda Vídenská Moravě ukládati oběti sebe těžší, neboť byly přes všechn nárek, jak byl ve zprávách sněmovních veden, přece v plné výši povolovány, čímž požadavky Vídně jen ještě více vzrůstaly. Přijavše bez odmluvy finanční recess z roku 1748, zavázali se tím stavové moravští, že budou po příštích deset let každoročně vládě bez dalšího jednání odváděti 1,856.490 zl. 48 kr., tudíž poměrně také tak mnoho jako království České. Mimo to musili stavové moravští jako v dřívějších letech přispívati na královský tribunál v Brně ročně 3000 zl. a na Vídenské direktorium jakožto nástupce bývalé nejv. dvorní kanceláře české 8000 zl., naproti čemuž odmítnuli příspěvek na appellační soud v Praze, neboť byl hrabě Haugvic stavům moravským již tehdež zřízení vlastní appellace v Brně slíbil. Když pak slib tento skutkem se stal, připláceli stavové na appellační soud moravský ročně 1600 zl. Roku 1752, kdy byla Morava neúrodou stížena a žádné pomoci z Vídně dovolati se nemohla, povolili stavové selským kontribuentům 40.000 zl., aby daně spíše odváděti mohli. Když o rok později zvýšeno bylo sekretářům při šesti krajských úřadech služné každému o 300 zl., bylo sněmu uloženo, aby tento náklad ročních 1800 zl. ze zemských prostředků hradil, ač krajské úřady byly již úplně úřady státními a nikoli zemskými neb stavovskými. Stavové moravští tomuto „nejvyššímu poručení“ bez odmluvy se podrobili.

Roku 1758 uplynula platnost desítiletého recessu a poněvadž té doby již válka s Pruskem po tři léta zuřila, nelze se diviti, že vláda jako v Čechách též na Moravě žádala za prodloužení tohoto recessu na rok 1759, což se ovšem i v následujících letech opakovalo. Avšak válka vyžadovala ještě dalších

obětí a takž předstoupila císařovna roku 1759 před sněm moravský ještě s požadavkem mimořádné válečné daně v obnosu 1,538.718 zl. 55 kr., kterou stavové nejen v tomto, ale i v následujícím roce v téže výši povoliti musili. Ano roku 1760 musili vojsku dostaviti mimo to 140.000 centnýřů mouky a 20.000 měr ovsa, jejichž doprava k vojsku dalších 80.000 zl. stála. V roce následujícím vystoupila mimořádná daň válečná opět na 769.359 zl. 27 kr. a v posledním roce válečném na 928.245 zl. 24 kr.

Sněm roku 1763 dne 12. září zahájený byl velmi četně obeslán, poněvadž stavové moravští právem očekávali, že nyní po skončené válce bude od požadavku recessu stanoveného a již po pět let dále vybíraného upuštěno a zemi že se ulehčení na berních dostane; avšak k velikému překvapení stavův žádalo se v král. proposici jako vždy dříve opět 1,856.490 zl. 48 kr. berně, poněvadž i po válce prý jest „tíhota dluhův“ veliká. Marné byly námitky sněmu, že platnost recessu již dávno uplynula a že po celou tu dobu neměly zemi mimořádné požadavky ukládány býti, jak to císařským slovem zaručeno bylo: požadavku vlády musilo v plném rozsahu vyhověno býti, a to se opakovalo i v následujících letech, tak že tehdež na Moravě poplatek z jednoho lánů pozemku na 70 zl. vzrostl, kdežto i ve válečných letech byl jen 66 zl. činil.

Tepřve roku 1772, kdy také na Moravě následkem neúrody velká nouze panovala, bylo poddaným 176.121 zl. 15 kr. na jejich obyčejných daních sleveno, kterážto sleva také v následujících dvou letech platila, tak že roční kontribuce v těch třech letech jen 1,680.369 zl. 33 kr. činila. Avšak již roku 1775, kdy se byla země po dřívějších neúrodách zase poněkud zotavila, vzrostl požadavek vlády na dřívější obnos 1,856.490 zl. 48 kr., který též v roce 1776 v téže výši odveden býti musil. Roku 1777 snížena jest suma tato na 1,749.603 zl. 50 kr., kterou Morava také po ostatní tři léta panování Marie Teresie státu odváděla. Sečteme-li sumy, které markrabství Moravské po čas čtyřicetiletého vladaření této panovnice na vojsko a na ostatní říšské potřeby vydalo, obdržíme úhrnný počet jednoho sta milionů zlatých, z nichž země sama jen velmi skrovný užitek měla.

Právě tak skrovné byly ale v té době též ostatní zákonodárné práce sněmu morav-

ského, tak že v oboru tomto pramálo co důležitějšího z jednání jeho sděliti zbývá. Když roku 1753 stavové vyzváni byli, povolit, aby ku zřizování tak zvaných obchodních silnic obyvatelé naturální robotou povinni byli, vymohli si tolik, aby robotníci na místě skutečné práce mohli se poplatkem 2 zl. 28 kr. z každého lánu vykoupiti, neboť by touto prací na silnicích byla ovšem robotu panská trpěla. Roku 1766 zmohli se stavové k požadavku, aby u zeměpanských pokladen mince měděná právě tak jako zlatá a stříbrná byla od poddaných při placení daní přijímána, jelikož bylo vešlo v obyčej, při placení měděnou mincí až 5 procent více žádati, což lidem poddaným, kteří zlaté a stříbrné mince často po léta neviděli, citelnou škodu způsobovalo. Jinakých bolestí stavové moravští po celá ta tři desetiletí nepociťovali a protož o sněmovní činnosti jejich nic jiného zaznamenati nelze.

Byla to doba nejhlubšího úpadku stavovského zřízení jak v Čechách tak na Moravě, a proto daly se při této nestatečnosti a při národní i státoprávní neuvědomělosti stavův obou zemí centralistické experimenty hraběte Haugvice a následovníkův jeho tak snadno a lehce prováděti, aniž by se dosti skrovná opozice byla proti nim ze středu povoláných kruhův ozvala.

Bramborová válka v Čechách.

Mír v Hubertsburku roku 1763 s pruským králem Fridrichem II. uzavřený nepokládala Marie Teresie nikterak za bezpečnou záruku toho, že se bojechtivý a hrabivý soused její bude k zemím jejím nadále jako dobrý přítel chovati. Tajné podněcování nekatolíků v Čechách a na Moravě, které se i po sedmileté válce stále opakovalo a z návodu pruského krále i vlády jeho se dalo, pak odluzování lidu poddaného z obou zemí českých do Slezska a do Braniborska, aby vyssáté a nežírné kraje tamní znovu zalidněny byly: vše to bylo ve Vídni důkazem, kterak král Fridrich II. je stále týmž zapřísáhlým nepřitelem dcery posledního Habsburka, jakým byl hned při nastoupení trůnu svého. Vědělo se, že král pruský i v době míru jen na vhodnou příležitost čeká, aby proti císařovně zase válečně vystoupiti a též ostatní dvě země koruny České pro sebe uchvátiti mohl,

jako se mu bylo se Slezskem podařilo. Zejména tajné podporování selské bouře v Čechách roku 1775 se strany vlády pruské otevřelo ve Vídni oči o záměrech krále Fridricha II., které sice tehdež k činnému zakročení nevedly, ale aspoň půdu pro ně v blízké již budoucnosti připraviti měly. V Čechách a na Moravě měly veřejné poměry býti co nejvíce rozrušeny, obyvatelstvo obou zemí proti císařovně a vládě Vídenské co nejvíce podněceno, načež by byl dosti skrovný podnět k tomu stačil, aby král Fridrich po čtvrté meč proti Marii Teresii tasil.

U vědomí tohoto stálého nebezpečí, které drzavě Habsburské ze severu hrozilo, pečovali ve Vídni ve všech letech po sedmileté válce o organizaci a rozmnožení armády, o vycvičení její a vůbec o zabezpečení Čech a Moravy proti Prusku, které vždy ku vpádu do obou zemí těchto pohotově bylo. K opatřením příslušným náleželo důkladnější opevnění Hradce Králové a založení nové pevnosti u Jaroměře, k vůli čemuž císař Josef v letech 1766, 1768. i 1769 do Čech zavítal a též vojenským manévřům v Čechách přítomen byl, jak jsme o tom již dříve byli vyprávěli. Cesta císařova po zemi české roku 1771 konaná platila sice jen odpomožení tehdejšímu hladu, ale přes to navštívil Josef II. v polovici října toho roku Hradec Králové i Jaroměř, aby se o postupu tamních opevňovacích prací přesvědčil. Ale teprv o tři léta později přikročilo se úsilněji k opevňování krajiny Jaroměřské, kde nynější pevnost Josefův založena býti měla. Dne 21. září 1774 přibyl tam císař Josef již po páté, ale ani tu nedošlo ještě ku stavbě vlastní pevnosti, jelikož se ve Vídni obávali, že by král pruský, k válce vždy hotový, mohl si z toho příčinu k novému výboji proti císařovně Marii Teresii vzíti. Proto zřizovány tam pouze jednotlivé reduty na důležitějších místech dalekého okolí, aby měly mezi sebou vzájemné spojení; takž opevněna redutami těmi celá krajina od Jaroměře přes Kuks a Žitč podél Labe až k Vrchlabí, což v následující na to válce s Fridrichem II. skutečně lépe než jediná pevnost se osvědčilo.

Roku 1776 v září navštívil císař Josef opět Prahu, aby byl přítomen vojenským manévřům, jež byly pořádány v těchže místech, na kterých roku 1757 byla bitva u Štěrbohol svedena. Když se při manévrech těchto přibýlo k místu, kde byl v bitvě oné dne 6. května 1757 pruský maršál Schwerin padl, kázal císař kol toho místa, rozložitým

stromem označeného, šesti praporům vojska svého čtverec utvořiti, postavil se do středu téhož a kázal podmaršálu bar. Nugentovi, aby dal vojsku tři čestné salvy vypáliti, k čemuž střelba děl hřměla. Po každém společném výstřelu zazněla hudba a císař obnažil hlavu. Veškeré vojsko obdrželo téhož dne dvojnásobnou mzdu a každý granátník, který se byl v oné bitvě účastnil, dostal dva dukáty. Tím způsobem poctil císař Josef II. památku padlého hrdiny pruského, ač vlastní účel tehdejší cesty jeho do Prahy byl jediný ten, aby na někdejších bojištích pruských v Čechách vycvičil vojsko vznešené matere své proti témuž nepříteli, jehož výbojně záměry proti zemím českým již v roce na to skutkem se staly.

Zemřel ke konci prosince roku 1777 kurfiřt bavorský Maximilian Josef, poslední mužský člen starší větve bavorského rodu Wittelsbašského, po němž mladší větev falccká Bavorsko zděditi měla. Jelikož koruně České náležela některá léna v horním Falcku, která byl český král Jiří Poděbradský vévodům bavorským postoupil, měla tatáž nyní po vymření mužských potomkův zase království Českému nazpět připadnouti. Rovněž mělo Rakousko od roku 1424 nároky na několik okresů východního Bavorska, které byla druhdy Štraubinská větev rodu Wittelsbašského pro případ vymření tohoto rodu Rakousku přirklá. Právem činila tudíž císařovna Marie Teresie nárok na země tyto a dala je hned po smrti kurfiřta Maximiliana Josefa vojskem svým obsaditi. Dva sbory vojenské, z nichž jeden pod generálem Langloisem čítal 7 pluků pěchoty a dvě setniny dělostřelectva, druhý pak pod generálem hrabětem Kinským 8 pluků pěchoty a 70 dělostřelců, vtrhly do Bavor a sice první z Horních Rakous a druhý z Čech, kde se byl v okolí města Domažlic soustředil. Oba sbory čítaly dohromady 60.000 mužů se 60 děly i nebylo se co obávati, že jim v obsazeném území nějaký odpor kladen bude. Vydal následník kurfiřtův Karel Theodor, dosud kurfiřt falccký, svolání k obyvatelstvu bavorskému, v němž je vyzýval, aby se chovalo přátelsky k vojsku rakouskému, svému vojsku pak nařídil, aby všude před Rakušany ustupovalo. Dne 18. února 1778 uzavřel dokonce přátelské dohodnutí s Rakouskem, jemuž jihovýchodní část Bavorska s obyvatelstvem 600.000 duší čítajícím postoupil.

Takovéto značné rozšíření državy Habs-

burské bylo však proti mysli starému nepříteli císařovny Marie Teresie králi pruskému Fridrichovi II., který jen na vhodnou příležitost čekal, aby císařovně poznovu válku vypověditi mohl. Nemaje sám ani stínu nějakého důvodu k válce, prohlásil se za ochrance falcckrabí Zweibrückenského, který jakožto dědic bezdětného kurfiřta Karla Theodora byl protestoval proti dohodnutí Bavorska s Rakouskem. Již zpočátku února 1778, ještě dříve tedy než dohodnutí toto ujednáno bylo, mobilisoval Fridrich II. veškerou armádu svou a v březnu i dubnu stahovaly se vojenské sbory jeho ku hranicím českým a moravským. Dne 6. dubna vypravil se král taktéž k vojsku u pevnosti Silberbergu stojícímu, kdežto bratr jeho princ Jindřich se sborem svým vytrhl do Saska, aby se spojil s vojskem kurfiřta saského, jenž s králem pruským byl ve spolek proti Marii Teresii vešel. Takž čítala spojená armáda pruská a saská skoro 200.000 mužův a půlosma sta děl.

Avšak neméně činnost panovala též na straně rakouské, kde již v únoru 1778 z veškerých zemí posíláno vojsko do Čech a do Moravy, zejména z Vojenské Hranice 20.000 mužů jízdného vojska chorvátského, tak zvaných Pandurův, kteří se byli již za války sedmileté chrabrosti, ale i koristivostí svou pověstnými stali. Za středisko vojska tohoto byla původně ustanovena Praha, kam také obrovské zásoby válečné svázeny byly. Později pak rozhodnuto se pro pevné postavení mezi Hradcem Králové a Jičínem, poněvadž z rozestavení vojska pruského ve Slezsku bylo zjevno, že Fridrich II. s hlavní silou svojí jako vždy vtrhne u Náchoda a Broumova do Čech. Tam v reduty nedávno zřízené rozestaveno přes tři sta těžkých děl a zřízena druhá opevněná čára, za kterou armáda pod velením maršála Laudona postavení zaujala. Na Moravě velel vojsku zpočátku princ Albert Těšínský, když ale týž do Čech povolán byl, podmaršál markýz Botta a generál Hadík, kteří taktéž výhodné postavení u Olomouce si vyhledali. Celkem čítala armáda rakouská 187.000 mužů, 60.000 koní a 768 děl, tak že síly obou válečných stran skoro stejné byly. Dne 2. dubna odjel k vojsku do Čech maršál Laudon, jenž hlavní stan svůj v Sobotce u Jičína zvolil. Jelikož od počátku válečného hnutí tohoto bylo heslem císařovny Marie Teresie, že nová válka s králem Fridrichem má býti pouze válkou obrannou, obmezil se maršál Laudon na to, aby vyhledal armádě

své postavení výhodná, která by ji už napřed zabezpečovala před útoky nepřítele. To se mu také tou měrou podařilo, že Fridrich II. od počátku války v něm mistra seznal, na kterého se po celou dobu válčení ani odvážit nesměl.

V postavení tuto vyličeném setrvaly obě armády ještě po čtyři měsíce, než ke skutečnému vypovězení války došlo, neboť po celý ten čas vedlo se mezi Vídní a Berlinem vyjednávání diplomatické, ba císař i král vyměnili spolu několik listů, v nichž se sice vzájemně mírumilovností svou ubezpečovali, ale přes to na požadavcích svých setrvali. Rovněž zůstalo bez výsledku jednání hraběte Kobenzla, jež byla císařovna Marie Teresie do Berlina vyslala, neboť kníže Kounic souhlasil tehdy s císařem Josefem, aby se věrolomnému a hrabivému králi pruskému žádných ústupků nečinilo. A když Fridrich II. učinil ve Vídni rozhodný dotaz, hodlá-li se císařovna s ním o bavorském dědictví dorozumět, dal mu státní kancléř dne 24. června odpověď tak kousavou, že král všechno další vyjednávání přerušil a vyslance svého z Vídně odvolal. Tím byla válka vypovězena a Marie Teresie musila s Fridrichem II. po čtvrté meč křížiti, aby ostatních dvou zemí koruny České před severním uchvatitelem uhájila. Zástupcem jejím byl sice císař Josef ve válce této, bohužel ale rozhodl se týž taktéž pro pouhou válku obrannou, kterážto zásada mu ani nyní ani v pozdější válce s Turky žádných vavřínů nepřinesla a konečně ve válkách s revolucí francouzskou Rakousko na kraj záhuby přivedla. Naopak kdyby si byl Josef II. jako vojevůdce výbojně počínal, byl by sestárlého a neduživého krále pruského snadno přemohl a císařské mateři své ztraceného Slezska nazpět dobyl. Avšak Josef II. nebyl žádným vojínem, tím méně pak vojevůdcem, byl jen centralisátorem a germanisátorem, ale na poli válečném byl zcela malým, a kdyby mu v nové válce s Fridrichem II. nebyli stáli po ruce věhlasní vojevůdci, jako maršálové Laudon a Lascey, a kdyby král pruský byl tehdy ještě týž rázný hrdina býval, jako za války sedmileté, byl by roku 1778 též Čechy a Moravu ku své říši připojil, jako se mu bylo roku 1741 se Slezskem podařilo.

O sobě máje však mínění, že jest vojevůdcem, postavil se císař Josef II. v čelo veškeré armády jako nejvyšší velitel, učinil však aspoň v tom dobře, že jmenoval maršála Laudona velitelem levého křídla s hlavním

stanem v Mnichovu Hradišti a maršálovi Lascey-mu svěřil pravé křídlo s hlavním stanem u Jaroměře. Sám velel středu vojska, jehož hlavní stan se ve Smiřicích nalezal. Dne 3. července přibyl císař Josef do Hradce Králové, provázen jsa svým bratrem arcivévodou Maxmilianem, ale ještě téhož dne odjel do Smiřic, jelikož od hranic docházely zprávy, že se Prusové ku vtrhnutí do země chystají. Náleželo tu hranice a zejména tamní průsmyky vydatně obsaditi, neboť by se pak ani jediný Prus nebyl do Čech dostal; tomu ale bránila neblahá Josefova zásada obranné války a takž zůstaly pohraniční průsmyky zcela neobsazeny, tak že Fridrich II. s vojskem svým beze všeho odporu do Čech vtrhnouti mohl. Stalo se tak v neděli dne 5. července, kdy král, v čele druhého armádního sboru svého stojící, od města Levína v Kladsku k Náchodu se přiblížil, kteráž město byli téhož rána uherští husaři, od Květné neděle v něm ubytovaní, opustili a k České Skalici ustoupili. Právě o velkých službách Božích vešel král s hlučnou hudbou do Náchoda, ale nezdržev se ve městě táhl dále k Vysokovu, kdež se po dva dni ubytoval v chalupě u kapličky, očekávaje příchod dalších sborů válečných.

Druhého dne následoval jej sbor prince Brunšvického se 30 prapory pěchoty a 33 škadronami jízdy a o den později sbor generála Tauenziena, rovněž tak silný, tak že celá armáda slezská na půdč české soustředěna byla. Avšak o další postup její do vnitra země bylo zle. Z chalupy u Vysokova přesídlil se král Fridrich do Kramolny, kde se ubytoval v hostinci „u Turků“, na návrší stojícím. Z oken téhož rozeznával ozbrojeným okem za Labem postavení rakouské armády; zřel tu v první řadě hradby po výšinách, v nevelkých mezerách od sebe vyházené; za nimi vojenské tábory u Jaroměře, za Plesem, na návrší u Jezvin a od Hořenic ke Kuksu. Okamžitě poznal Fridrich II. nedobytnost tohoto postavení, přes to ale podnikl dne 7. července se sborem 4000 mužů obhlídku rakouských posicí, aby se osobně o síle těchže přesvědčil. U Ratibořic překročil král se sborem tímto řeku Úpu, obsadiv zároveň tamní průsmyk pěchotou, aby měl zpáteční cestu zabezpečenu. Pak rozdělil se sbor na tři oddíly, z nichž jeden bral se po levém břehu Úpy k Doubravici, druhý po silnici přes Skalici k Dolanům a třetí přes Chvalovice k Malé Bukovině. Celá okolní krajina

byla rakouského vojska prosta, jen na jednom místě narazil druhý oddíl na pět škadron husarů, které ale bez boje rychle ustoupily. Král Fridrich se štábem svým nalezal se u oddílu třetího a odvážil se až k dědině Čáslavkům, odkud již z blízkosti shledl silná opevnění, podél břehův Labe a na návrší Brdském se vypínající a nesčetnými děly opatřená, ve středu jejich pak Jaroměř, též hradbami v pravou pevnost proměněnou. Seznáním tímto jsa přímo ohromen, poznovu prohlásil král, že těchto jako pevnost silných posicí nebude lze dobytí. Pln nevrlosti vrátil se král zase na Kramolnu, aniž by jej vojsko rakouské na zvidce této bylo obtěžovalo.

Tím výbojněji počínali si však Prusové, když druhého dne na to 8. července císař Josef vydal se taktéž na obhlídku postavení pruského. Maje s sebou sbor 2000 jezdcův vydal se až ke Skalici, odkud byl předvoj 200 husarův ke Klanům vyslán. Tam však napadl je pruský plukovník Götz se silným oddělením husarů Ziethenských a útok těchže byl tak lýtý, že uherští husaři musili přesile pruské ustoupiti až ku Skalici, kam Ziethenští zároveň s nimi vrazili a ve městě krvavou seč s nimi svedli. Rakušané ztratili 42 mrtvých a 30 zajatých, kdežto Prusové měli jen 13 mrtvých, mezi nimi 2 důstojníky. Císař Josef byl s ostatním sborem svým již dříve do Smiřic zpět ustoupil.

Úspěch v této první šarvátce mezi oběma vojsky přiměl krále Fridricha k tomu, že se odhodlal k dalšímu pochodu do země. Ve dvou sborech vytrhl k Vlčkovcům a ke Kuksu, kam za ním sbor prince Brunšvického přichvátati měl. U Kuksu sestoupiv s koně položil se král na trávník pod strom, s netrpělivostí očekávaje příchod hlavního sboru, který ale cestou na drancování vesnic se dal a tím velice na pochodu se zdržel. Bylť Fridrich II. hned v první chvíli, kdy hranice české překročil, dovolil vojákům svým, pleniti jak jim libo, aby prý Rakušané, jak do slova se vyjádřil, „cítili, že mají nepřitele v zemi.“ Za barbarský výrok tento byl nyní spravedlivě strestán mukami, jakých pocítil u Kuksu, když vojsko jeho nepřicházelo, kdežto Rakušané mohli jej každým okamžikem od Jaroměře přepadnouti, ano i v zajetí své jej dostati. Rakouští generálové sice viděli nebezpečné postavení krále a průvodu jeho u Kuksu, ale nešťastná obranná soustava císařovny Marie Teresie i císaře Josefa bránila jim ve všem výboji, a takž nepodniknuto nic proti ne-

příteli, který konečně za noční doby ke Kuksu přitrhl a tamní výšiny obsadil.

Odtud podnikali Prusové četné výpady proti předním strážím a sborům rakouským, ale vždy musili se zase s nepořízenou vracet, když na pevná ohrazení císařských narazili. Zejména o dědinu Heřmanice u Kuksu byl dne 10. července sveden tuhý boj, jelikož Chorvátí odtamtud spojení mezi sbory pruskými ohrožovali, a teprve když pruská dělostřelba vydatně v boj zasáhla, ustoupili Chorvátí, načež se tam Prusové opevnili. Dne 15. července udeřil zase generál Wurmser na ležení pruské u Kramolny, musil ale přemoci nepřátelské ustoupiti. Podobné srážky opětovaly se i v následujících dnech, neboť král Fridrich snažil se všemožně císařské vyhládkati z pevného postavení jejich, jen že se mu to nechtělo dařiti, čímž i poměry ve vojstě jeho vždy povážlivějšími se stávaly. Bylť Fridrich II. na to zvyklý, vydržovati armádu svou v Čechách vždy na útraty obsazených krajín, tehdaž ale nemohl od hranic dále do země vniknouti a obsazený pruh země byl již úplně vyssát, tak že vojsko jeho již hlad trpělo a koňstvo nedostatkem píce hynulo, anť ze Slezska jen skrovné zásoby za armádou dováženy byly. Proto vytrhl král dne 20. července z tábora u Vlčkovíc se sborem 5000 mužů ku Hradišti Choustníkovu a současně vyslán generál Anhalt s 8 prapory pěchoty a 17 škadronami jízdy do krajiny Trutnovské, aby též tam Rakušané k boji přinuceni byli. Avšak na obou stranách byli Prusové od bdělých císařských zahánáni a král sám ocítil se u cihelny za Hradištěm v nebezpečí života, když uherský husar naň ze vzdálenosti 15 kročejů karabinu vypálil. Jen rychlostí koně svého měl Fridrich II. co děkovati, že živ odtud vyvázl: jízda rakouská pronásledovala Prusy až k Vlčkovcům, odkud ustoupila, když silné sbory pruské vytrhly z ležení tamního, aby náběh Rakušanů zdržely.

Přes neúspěch tento pokusil se král Fridrich dne 23. července o ztečení redut mezi Jasenou a Plesem, kdež velel vojsku rakouskému generál Wurmser. Za šera raního dostali se Prusové nepozorovaně až ku Lhotě Králově, kdež ale narazili na jízdu rakouskou, která by přední voj jejich snad dokona byla zničila, kdyby se nebyl hlavní voj v čas dostavil, jehož dělostřelectvo pak útok jízdy Wurmserovy odrazilo. Tu však přichvátala od Šestovic pěchota, která rychlým pohybem hrozila Prusům ústup roklínou

u Roztok zameziti, a takž musil král dáti znamení k ústupu, který jen proto v pořádku se zdařil, poněvadž Rakušané měli rozkaz, nevzdalovati se daleko od opevnění Plesských, jelikož bylo Wurmserovi známo, že jest na východní straně přichystán druhý sbor pruský, aby se opuštěných hradeb zmocnil. Po pětihodinovém boji, v němž měli Prusové 150 mrtvých a raněných, musil král Fridrich opět bez všelikého výsledku ustoupiti a ještě rádl býti, že i se štábem svým neupadl v zajetí, což by se i dle relace pruské nevyhnutelně bylo stalo, kdyby Rakušané byli rokli u Roztok dříve obsadili.

Jelikož také podobné zvědky a výbojné pokusy ostatních sborů pruských setkávaly se s týmže nezdarem, nabýval generální štáb pruský vždy zjevněji přesvědčení, že postavení pruské armády u Vlčkovic jest nanejvýš nevýhodné; mimo to počala se ve vojstě Fridrichově jeviti nekázeň, poněvadž vojáci trpěli hladem a červenou nemocí, tak že jich na sta denně bez pomoci zmrálo. Veškerá okolní krajina byla již vyssáta, do žírné roviny polabské nemohli Prusové proniknouti a dovoz potravin ze Slezska byl nedostatečný, poněvadž král Fridrich byl zvyklý, aby se vojsko jeho v nepřátelské zemi samo vyživovalo. Proto zbíhalo mnoho vojáků pruských, zejména Poláků, k Rakušánům, u nichž byly zásoby hojné a postavení jejich za nedobytnými hradbami bezpečné. Všecky tyto nepříznivé okolnosti uváživše, radili generálové králi Fridrichovi, aby krajinu u Jaroměře opustiv obrátil se na Trutnovsko, odkud bude se spíše lze s armádou prince Jindřicha spojití a na sbor maršála Laudona uderiti. Kdyby se podařilo jej zničiti, byla pak cesta na Prahu volná a hlavní armáda císaře Josefa byla pak v Hradecku přímo v pasti uprostřed hradeb svých.

Plán tento byl snadno navržen, ale těžko bylo jej lze prováděti. Došlá sice dne 6. srpna do pruského stanu zpráva, že princ Jindřich se svým sborem u Řízemburka u Jablonného již do Čech vtrhl, načež král bratrovi svému zaslal rozkaz, aby všechna důležitá místa na hořejší Jizeře obsadil a k Vrchlabí směřoval, kde se obě armády pruské spojí. Avšak již dne 10. srpna sděloval princ králi, kterak jej maršál Laudon všude předešel a za Jizerou pevné postavení zaujal, tak že na pochod k Vrchlabí pomysliti nelze. A když přes to vyslal král přední sbory od Vlčkovic k Zárovu u Vrchlabí, zda by si tamtudy mohl cestu

ke sboru prince Jindřicha proklestiti, dověděl se, že také krajina na vrchním toku Labe jest rovněž jako na Jaroměřsku hradbami opevněna a silnými sbory obsazena. Následkem toho musil se řečeného plánu, prodrati se k Jizeře, úplně vzdáti, zvláště když jej současně stihla nehoda, že zničen byl první velký transport se spíží, z Kladska k armádě králově u Vlčkovic vypravený. O výpravě této dověděl se generál Wurmser, u Nového Města nad Metují se sborem jízdy stojící, a týž vyslal ihned majora Nauendorfa se 400 husarů, aby transport onen u Dušníků na silnici k Náchodu vedoucí přepadli a zničili. Od Kladska blížilo se 240 vozů vojenských a 13 markytánských, zásobami až po vrch naložených. Provázel je pouze 80 mužův obsádky Kladské, neboť na území pruském se přepadu ni vzdáleně neobávali. Tu však vyřítilo se na ně u Dušníků 400 husarů, kteří pěšáky z větší části pošavlovali a ostatní zajali, po té byla řada vozů zapálena, že jich 80 úplně shořelo a ostatní i se spíží silně poškozeny byly.

Nyní nastal v pruském táboře u Vlčkovic již dokona největší nedostatek, tak že nebylo lze kusa chleba dostati, i kdyby jej byl zlatem vyvážil. To konečně přimělo krále Fridricha, že se rozhodl vyjednou krajinu Vlčkovickou opustiti a spojení s armádou prince Jindřicha vyhledati. Od pochodu na Vrchlabí bylo však upuštěno a mělo se vytrhnouti k Hostinnému, odkud vyzvědači přinesli zprávu, že Rakušané mají na té straně slabší sbory rozestaveny. Dne 16. srpna ještě za šera ranního vytrhla pruská armáda od Vlčkovic a sice ve čtyřech sborech, z nichž druhý král sám přes Hoříčky a Brusnici ku Stříteži vedl. Sbor generála Anhalta byl však napaden od silného sboru generála d'Altona tak účinně, že musil ustoupiti, čímž plán králův valně pomaten jest. Generál Anhalt padl proto v nemilost u krále a musil velení odezdati princí Brunšvickému. Následkem toho musilo se od pochodu k Hostinnému upustiti a král obrátil se přece jen k Vrchlabí. Na cestě stihla jej však Jobova zvěst, že maršál Laudon, zvěděv o vytrhnutí Prusův od Vlčkovic, vyslal bez prodlení sbor generála Kollareda o síle 12.000 mužů, aby krajinu mezi Vrchlabím a Hostinným obsadil, čímž levé křídlo rakouské značně sesíleno bylo. Nechtěje tomu věřiti, vydal se král Fridrich se 400 husary osobně na zvědku ze Stříteže na vrchy Lanovské, aby postavení a sílu Rakušánů na levém křídle za Černou až k Lanovu seznal.

Při tom strhly se šarvátky s předními strážemi rakouskými a u Sejtů Heřmanových málem by se bylo stalo, že by král byl upadl v zajetí; bylať již celá družina jeho obklopena, ale podařilo se jim přece prosekati se.

Po šarvátkách těchto dostav se pracně na vrchy Lanovské, spatřil ku překvapení svému, že mezi Vrchlabím a Kunčicemi táboří sbor nejméně 15.000 mužů a odtud dále k Hostinnému zřel několik menších sborů, které se nacházely v plném pochodu na opevněný pravý břeh Labe proti přicházející armádě pruské. Rovněž opevněny byly všechny ostatní vrchy až do neschůdných krajín Krkonošských, tak že odevšad pevnostní děla proti Prusům zela. Dostav se na obhlídce této až do tábora prince Brunšvického, prohlásil témuž přímo, že nepronáží-li tuto obrannou čaru Rakušanův, neslavně skončí celé válečné jeho tažení tohoto roku. Výtečná strategie maršála Laudona učinila tuto předtuchu královi také za krátko skutkem, neboť den co den sesiloval týž levé křídlo rakouské, ba pobídl maršála Lascyho, aby vyslal generála Wurmsera od Jaroměře přes Hradiště Choustníkovo ke Trutnovu, aby Prusům do zad vpadl, dopravu spíše ze Slezska jim zamezoval a při každé příležitosti jednotlivé sbory jejich napadal. Úkolu tomuto generál Wurmser výtečně dostál, zajal několik transportů potravních a dne 25. srpna přepadl u Trutnova jízdní pluk generála Podevilsa, jenž po ztrátě 50 mrtvých a třikrát tolik raněných rychle do města ustoupiti musil.

Mistrovským tímto tahem maršála Laudona na šachovnici válečné cítil se král Fridrich i ze zad ohrožen, ba hrozilo mu nebezpečí, že mu bude též ústup do Slezska zamezen, vyšlou-li Rakušané značnou sílu vojska ke Trutnovu. Přesvědčiv se, že se nesmí odvážiti k útoku na levé křídlo rakouské armády, tím méně pak na nedobytný střed její, musil se rozhodl k ústupu z Čech, kdež se byl sám ve skutečné pasti ocítil. Kdyby se aspoň nyní byla obranná válka císaře Josefa ve výbojnou proměnila, nebyl by se ni jediný Prusák do Slezska navrátil a zajatému králi Fridrichovi byla by mohla císařovna Marie Teresie jednoduše navrácení celého Slezska k državě Habsburské diktovat. Takž ale zůstalo při slibu, jež musil maršál Laudon císařovně rukou dáním specetiti, že žádného útoku proti Fridrichovi II. nepodnikne, a týž mohl zpáteční ústup z Čech nastoupiti, aniž by jej Rakušané až

na několik nepatrných srážek byli znepokojovali.

Jak snadno bylo lze celou armádu pruskou i s králem v zajetí dostat, jeví se z okolností, za jakých Fridrich II. tento nečestný ústup z Čech nastoupiti musil. Pokořil jej nejen výtečný vojevůdce rakouský maršál Laudon, jako se to bylo maršálu Traunovi roku 1744 pouhými strategickými pohyby podařilo, ale obrátila se proti němu i všechna příroda, jako by jej za spupnost a domýšlivost jeho strestati chtěla. Hned v prvních dnech září dostavily se vydatné deště, ba v Podkrkonoší též sněžilo, tak že veškeré cesty a silnice byly proměněny v pravá bahniště. V tu dobu dal král sestaviti soupis všech zásob potravních při vojskě svém a tu k ustrnutí svému shledal, že nanejvýše na dva neb na tři dni se zásobami vystačí a z koňstva že pro nedostatek píce přes polovici již zhubeno jest. Kamkoli byly vyslány sbory vojenské, odevšad vracely se s nepořízenou, neboť všude byli je již Rakušané předešli a kořistictivé Prusáky s krvavými hlavami nazpět zahnali. K tomu došla od generála Wunsche z Levína v Kladsku zpráva, že Rakušané se třemi prapory pěchoty vpadli u Hrádku do Kladska, kde pěší pluk Gillernův stěží se jim ubránil.

Za takovýchto bědných okolností musil král Fridrich přes všechny odpor svůj nastoupiti ústup z Čech, kde byl plně tři měsíce zmařil a nižádného úspěchu se nedomohl. Stalo se tak dne 8. září, kdy pruská armáda ve třech sborech vytrhla od Lauterwasseru, kde se byl hlavní stan Fridrichův našel. Princ Brunšvický bral se úzlabinou Černodolskou ku Třem Domům, kde se utábořil; druhý sbor vedl generál Ramin přes Sejfy Heřmanovy na Vlčice, táhna s sebou 40 polních děl. V průsmyku Leopoldském objevili se rakouští husáři, kteří přední sbor pruské jízdy rozeznali, ale když do nich kartáči paleno bylo, zase ustoupili. Mimo to dostavil se císař Josef osobně blízko bojiště a poručil, aby se od dalšího pronásledování upustilo. Jen tomuto nečasnému zakročení císaře Josefa měl král Fridrich co děkovati, že nepadl s celým tímto sborem svým v zajetí Rakušanů, nebřž pozdě v noci dostal se do Vlčic, neuraziv za ten den ani půldruhé míle.

Také další pochod ustupujících Prusů ke Trutnovu a Žacléři byl od Rakušanů stále znepokojován a zvláště generál Wurmser svedl u Trautenbachu s Prusy prudkou bitku, v níž

jen dělostřelectvo dovedlo dotírající husary a pěchotu rakouskou zahnat. Mezitím byl sbor prince Brunšvíckého u Býchor překročil již hranice české a ustoupil do horního Slezska, kdežto král Fridrich setrval se sborem svým v táboře u Zacléře až do 14. října, nejsa ni v nejmenším od Rakušanů znepokojován. Dne 15. října vytrhl též on k Landshutu ve Slezsku a takž skončil výboj jeho proti Čechům nečestně, ač by byl mohl plnou záhubu jeho přivoditi, kdyby na místě císaře Josefa byl maršál Laudon vrehní velení nad rakouskou armádou vedl.

Již dříve byla také druhá armáda pruská pod princem Jindřichem z Čech do Lužice ustoupila, aniž by se taktéž byla dost skrovného úspěchu domohla, za to ale nezměrných škod a spoust v Čechách způsobila. Jak již podotčeno bylo, měl princ Jindřich se sborem svým a s přiděleným sborem saským vtrhnouti do Čech přes Rudohoří směrem k Chomutovu a odtud dále k Litoměřicům a ku Praze postupovati. Ale sotva že byl princ Jindřich výpravu svou zahájil, došel jej rozkaz králův, aby se rychle přes Rudohoří vrátil, řeku Labe přešel a přes Rumburk sboru maršála Laudona do zad vpadl. Princ Jindřich, ač s velkou nevolí, nastoupil obtížnou cestu hornatou krajinou zpět a teprva v prvních dnech srpna překročil u Rumburka zase hranice české. U Chomutova zanechal sbor saského generála Platteny se 20.000 mužů, rozkázav mu, rovně jako byl král Fridrich učinil, aby zemi českou co nejvíce hubil a největší kořisti dobýval, což také Sasíci věrně plnili. Za to Praha si nad nenadálým obratem tímto velice oddechla, neboť z výpravy prince Jindřicha, jehož sbor 90.000 mužů čítal, vznikl v Praze strach veliký, a když dělostřelectvo odtud odváženo bylo, utíkal z Prahy kde kdo mohl, tak že Marie Teresie, uslyševši o tom, zaslala do Prahy po rychlém poslu přísný rozkaz, aby již nikdo z města pouštěn nebyl.*) Princ Jindřich přibyl dne 11. srpna přes Hanšpach a Rumburk do Liberce, kde městu ihned výpalné 10.000 zl. uložil. Ale když dále k řece Jizeře vytrhl, aby maršála Laudona odtud vytlačil, shledal rakouské vojsko u Tur-

nova a Mnichova Hradiště v tak pevném postavení, že se ani k útoku na ně odvážiti nemohl. Proto rozkázal generálu Plattenovi, který se byl již po celém Litoměřicku rozšířil a města Teplici, Litoměřice, Ústí n. L. Ústěk a Českou Lípu obsadil, aby nyní přes Budín přímo na Prahu táhl. Z druhé strany pak byl pruský generál Möllendorf vyslán se silným sborem vojska k Mělníku, aby s druhé strany proti Praze postupoval. Dvoji výpravou touto chtěl princ Jindřich maršála Laudona donutiti, aby hlavnímu městu českému na pomoc spěchal a tím jemu samému cestu do Hradecka otevřel, by se s králem Fridrichem spojití a s veškerou armádou pruskou na Rakušany pod císařem Josefem stojící udeřiti mohl.

Plán tento byl velmi chytrý, neboť Praha, všeho vojska jsouc zbavena, byla by hned v první den útoku nepřátel podlehla a král Fridrich, po spojení svém s princem Jindřichem armádu 130.000 mužů čítající, byl by nad nestatečným císařem snadno vítězství dobyl. Avšak princ Jindřich podceňoval příliš důmysl výtečného vojevůdce, jakým byl maršál Laudon, kterýž celý jeho plán proti Praze zhatil. Povolal k sobě část vojska z Moravy, kde již nebezpečí nehrozilo, a z Hradecka podmaršála hraběte Kinského s několika pluky jízdy, jež vyslal ku Kostelci n. L., aby pochod Prusů pod Möllendorffem od Mělníku táhnoucích zarazil, kdežto sbor generála Sauera měl se u Velvar Sasům pod generálem Plattenem vstříc postaviti. Sám pak maršál Laudon pevné postavení své u Mnichova Hradiště ani na okamžik neopustil a tím armádu prince Jindřicha nadále v šachu držel. Plán Laudonův zdařil se plnou měrou. Prusové byli zatlačeni od Mělníka, Sasové od Velvar, a Praze, která již za ztracenou pokládána byla, nehrozilo žádného nebezpečí více, kdežto princ Jindřich marně se namáhal, přes Jizeru se dostatí a s králem se spojití.

Tím byla úloha jeho v Čechách dohrána a v posledních dnech srpna stihl jej rozkaz králův, aby roveň s ním Čechy opustil a do Lužice nazpět ustoupil. Princ poslal děla i zavazadla do Lužice a do Drážďan, se sborem svým ale obrátil se do Litoměřicka, aby na kořistil vše ostatní, co tam Sasové byli zanechali. Leč maršál Laudon počínal si statečněji, než císař Josef, který nechal krále Fridricha roklemi Krkonošskými bez všeliké překážky z Čech ustupovati; opustiv tábor u Mnichova Hradiště a překročiv Labe u Brandýse a Vltavu u Veltrus hnál se proti Prusům

*) Dne 22. července psala císařovna císaři Josefovi: „Ztratíme-li Čechy, pak se zmenší naše prameny na mužstvu i na penězích převelice, kdežto pro nepřítel se rozmnoží, neboť na obojí jest země česká bohatá. Král bude zadarmo žíti a rekrutovati. Čech raději než Němce při statku svém a na půdě své setrvá.“

u Litoměřic stojícím, kdež jim generálové Otto, Janer, Nugent a de Vins v oba boky padnouti měli. Armádu prince Jindřicha byla by zde tatáž záhuba stihla, jako ona krále Fridricha, kdyby ji byl císař Josef v průsmykách Krkonošských přepadl: což princ Jindřich předvídal, rychle tábor svůj u Litoměřic opustil a již ve třech dnech byl nazpět v Sasku, aniž by se byl jediného úspěchu v Čechách domohl. Skončil výpravu svou do království Českého právě tak nečestně, jako královský bratr jeho, maje pouze to herostratské vědomí, že všechny kraje, kterých se byl na čas zmocnil, v pravou poušť obrátil a obyvatelstvo v neskonalou bídu uvedl, jak o tom ještě vyprávěti budeme.

Ve válečném tažení tomto, které lid český „bramborovou válkou“ nazýval, poněvadž v něm hladoví Prusáci veškeré brambory v obsazených krajích českých vyjedli, aniž by v celé válce mimo menší šarvátky bylo knějaké bitvě došlo, ztratili Rakušané mrtvých 9 důstojníků a 265 mužů, raněných 4 důstojníků a 2802 muže; zajatých 62 důstojníků a 2802 muže; nemocemi zemřelo 5 generálů, 74 důstojníků a 12.546 mužů. Ztráty pruské byly uvedeny takto: 1 generál, 87 důstojníků 19.416 mužů; mimo to ztratili 5 děl a 22 praporů.

Na Moravě nebylo vůbec došlo k vážnějším událostem válečným, poněvadž král Fridrich II. od počátku nevyhledával tam bojiště, nýbrž vyslal do rakouského Slezska a do severní Moravy pouze pozorovací sbor 20.000 mužů, který měl v tom směru operovati, jakoby pevnost Olomouc ohrožoval. Proto zaujalo rakouské vojsko v počtu 30.000 mužů pod vévodou Albertem Těšínským a generálem Hadíkem pevné postavení před Olomoucí, kdežto velitel dělostřelectva markýz Botta s několika pluky v severní Moravě se rozeřadil. Jelikož také na Moravě musila býti zachována zásada pouhé války obranné, nesměl se ani tam žádný sbor k výboji odvážiti a jelikož i Prusové útokův nepodnikali, stály obě vojska nečinně proti sobě. Následkem toho povolal maršál Laudon vévodu Alberta i generála Hadíka s polovicí vojska moravského k sobě do Pojízce a markýz Botta zůstal jediným velitelem vojska na Moravě stojícího. To bylo asi příčinou, že Prusové dne 11. srpna u Mladecka udeřili na přední sbor generála bar. Knebla, jemuž citelnou porážku připravili. Císař dal neostražitěho generála postaviti před soud vojenský, který

jej na dva měsíce na pevnost odsoudil. Po té bylo na Moravu vysláno několik pluků vojska z Čech a velitelství nad ním svěřeno generálu Etrichshausenovi, který Prusy z Moravy úplně zatlačil, ale z Krnova a z Opavy je vypuditi nemohl. Byl také Fridrich II. tamní voje své sesílil, aby aspoň část rakouského Slezska v moci své udržeti mohl. Ano sám osobně přibyl na nějaký čas do Krnova, načež se v prvních dnech listopadu do Vratislavi odebral. Skončilo tudíž i válečné tažení na Moravě s úplným nezdarem Prusů, a také veškeré území moravské bylo na podzim 1778 pruského vojska prosto.

Svizele války. — Mír Těšínský. — Josef II. v Čechách.

Ani za předešlých tří válek s Pruskem nezakusily kraje české, v nichž moc nepřátelská rozhodovala, tak krutých svízeli a bezměrných škod, jako za „války bramborové“, na kterou lid český v krajích postižených ještě déle a bolestněji spomínal, než na válku sedmiletou. Jakmile byl král Fridrich II. dne 5. července 1778 u Náchoda hranice království Českého překročil, dal totiž všemu vojsku svému plnou moc, pleniti a drancovati, jak komu libo, a podobný rozkaz zaslal též princ Jindřichovi v západních Čechách, aby jej v armádě své rovněž vyhlásil. Barbarického pokynu tohoto z úst královského Čingischána nebylo sice ani třeba, neboť plenění a loupežení v bohaté zemi české bylo vyčrtlým Prusákům druhou přirozeností: nyní však výslovný rozkaz králův působil na kořistníky pruské tím mocněji, že skutečně, kamkoli loupežná ruka žoldáků těch dosáhla, bylo zámožné obyvatelstvo české veskrz ožebračeno a celé krajiny v pravou poušť obráceny. Zvláště krutě počínala si armáda prince Jindřicha, o níž současný dějepisec český Pelcl dí, že „mnohem více se stodolami, sýpkami, vinnými sklepy, s občanstvem a s úřadnictvem, než s vojsky Laudonovými válku vedla.“ Také veškerí místní kronikáři srovnávají se v tom, že „bramborová válka“ ze všech čtyř válek s Pruskem vedených byla sice nejkratší, ale přes to nejzáhubnější.

Přitrhliť Prusové do Čech právě na žně a skoro plné dva měsíce v zemi stojíce, všecko obilí na polích skřmili, brambory ani nedozrálé do poslední hlízy pojedli, louky vy-

pásli, lesy zmýtili, dobytek pobrali a příbytky selského lidu vypráznil, že v nich ani hřebíku ve zdi ani měděnce v kamnech nezůstalo. Tím se stalo, že když obyvatelé měli zasévat ozim, nebylo ani zrna obilí, ani peněz k zakoupení téhož, neboť lid byl o veškerý majetek oloupen. Ba tisíce vesničanů bylo též o přístřeší připraveno, neboť spurní vojáci prusští za studeného a sychravého počasí chtějíce si ohně rozdělati, nešli do lesů nakácet si stromů, nýbrž strhovali prostě celé chalupy, aby z nich vyschlého dříví nabyli. Na panství Náchodském však vysekány též tři celé lesy, Branka, Homolka a Kobylce, mimo to vymýtěno tamže 55 korců jiných lesů a v zahradách Náchodských skáceno 413 stromů ovocných, dále odvezeno 800 sáhů dříví k pecím vojenským, sena pak pobráno na 520 vozů. Všecka škoda jen ve městě Náchodě od nepřátel způsobená vypočtena na 94.968 zl., mimo to náklady a škody od vojska císařského na 21.342 zlatých.

Ve městě Broumově počato taktéž nejdříve s vydíráním peněz na kláštere a obci tamní i s olupováním obyvatelstva; a když klášter výpalné složit nemohl, odvedeni převor a starý kněz P. Placidus husary pruskými do Kladska, odkud neměli býti propuštěni, dokud by klášter nesložil 25.000 tolarů. Město Police nestačilo do Náchoda posílati vozy s pivem, kořalkou, solí, tabákem a jinými potřebami, jakož i dobytek k zabíjení; přes to odvedeni tři přední měšťané Poličtí do zajetí, dokud město nesloží 1500 zlatých výpalného. A i když tak se stalo, vyloupeny městské krámy, odvezeno všecko víno a pivo i potraviny, kdežto panství Polické musilo do tábora pruského u Trutnova dostaviti 200.000 cihel na stavbu pekáren vojenských, z panství Broumovského pak tolikéž cihel dodáno a denně 20 lidí na práci dostavováno. Dne 13. září zaslal generál Bülow z Broumova do Police rozkaz, aby z města a panství dodáno bylo do zejtrka 1000 korců ovsa, jinak že město a všechny vesnice vydrancovány budou, kterážto hrozba také hned druhého dne jak na Policku tak na Broumovsku vyplněna byla. Všude sebráno obilí i píce napořád, tak že ozebračené obyvatelstvo bez jediného zrna zůstalo. V České Skalici způsobil nepřítel škod na 37.000 zl. a podobně tomu bylo ve všech městech a v dědinách severního Hradecka, kam se moc pruská vztahovala. Celé horní Polabí bylo v jedinou spoušť obráceno a obyvatelstvu ani sousta chleba neponecháno,

tak že mnoho lidí hlady zemřelo a sta jiných nakažlivými nemocemi, od Prusů do těch krajů zavlečenými, zachváčeno bylo. V chudém městysi Vrajetu pod Sněžkou, kde žoldáci prusští i poslední chatře vydrancovali, bylo jen obci přes 6000 zl. škody způsobeno.

Ve městě Trutnově objevili se první Prusáci dne 21. července, žadajíce, aby ve čtyřech hodinách bylo složeno výpalné 3000 tolarů; jelikož peníze tyto ve městě sehnány býti nemohly, byli primátor Josef Stief a radní Kašpar Just jakožto rukojmí do Náchoda odvedeni a do města vložena exekuce 734 mužů, která obyvatelstvu všemožných škod způsobovala, i školním dítkám školní knihy odnímající. Teprv když výpalné složeno bylo a také „exekuce poplatků“ 700 zl. zapraven jest, mohli se primátor a radní zase navrátiti. Vojsko zůstalo ale dále ve městě a musilo mu totéž denně 50 zl. na pekárnu platiti. Na to přitáhl dne 26. července další sbor nepřátelský, který nejdřív všecko obilí na polích sežal, domy, stodoly a mosty ničil, všechny zásoby potravní a zásobu sladu na vozech odvezl a na penězích 8126 zl. vydřel. Mimo to odvedl primátora a tři radní jako rukojmí do Landshutu ve Slezsku. Podobného osudu zakusil městys Žacléř, kde později král Fridrich s ustupující armádou svojí plný měsíc ležel, tak že veškerá okolní krajina do posledního zbla vyssáta byla. V dědinách krkonošské krajiny této nezůstalo ani jediného koně ani jediného kusu hovězího dobytka, obyvatelstvo tamní přivedeno na hůl žebráckou, což vše bylo pomstou za to, že dne 3. září bylo v Temném Dolu u Maršova oddělení Prusáků, do údolí Úpického na zajmání dobytka vyslané, od Chorvatů nenadále přepadeno, při čemž velitel rytmistr baron Unruh a 11 husarů zastřeleno bylo a většina ostatních žoldáků pruských v zajetí upadla.

Ještě hůře nežli armáda Fridrichova počínalo si, jak již řečeno, vojsko prince Jindřicha v Litoměřicku a Boleslavsku, když bylo se spojenými Sasy dříve celé Rudohoří, Žatecko a Litoměřicko vyplnilo. Místní zápisy v Liberci a v Turnově i v jiných od těchto Prusův obsazených městech sdělují souhlasně, kterak „počinání si pruského vojska předstihlo hrabivost i doby války sedmileté.“ Ve městě Ústí nad Labem objevilo se nepřátelské vojsko nejdříve dne 5. srpna a vyloupilo dům purkmistrův a farní budovu, že tam nic cenného více nezůstalo; o tři dni

později přibýlo dalších 600 mužů, kteří si i v domech měšťanů již jako praví loupežníci počínali, a dne 15. srpna rozlehl se městem nářek největší, když do města přibýli tři důstojníci prusí s plnou mocí prince Jindřicha, aby na městu žádali 30.000 zl. výpalného, jinak že na všech stranách zapáleno bude. Vyslání tudíž čtyři měšťané ku princ Jindřichovi, jenž tehdaž u Mimoně táborem ležel, aby výpalné ono, pakli ne zcela odpuštěno, aspoň sníženo bylo, leč bylo vše nadarmo, a poněvadž město výpalné složit nemohlo, byl purkmistr Josef Tham jako rukojmí do Drážďan odveden a teprv roku 1779 ze zajetí propuštěn.

Jako za války sedmileté vedlo se i nyní též klášteru Osekému nad míru zle, neboť již dne 15. srpna 1778 rozkázal princ Jindřich, aby klášter v 48 hodinách 30.000 tolarů válečné kontribuce odvedl, a když suma tato ihned selhána býti nemohla, odvedení převor a provisor kláštera jako rukojmí do zajetí. Do 8. září bylo teprva 17.000 zl. splaceno a mimo to potravin a jiných zásob v ceně 10.000 zl. nepříteli odvedeno. Touže dobou bylo na klášteru Doksanském vynuceno výpalné 3000 tolarů — žádáno bylo 10.000 tolarů ve zlatě a ve stříbre — a denně musilo býti vojsku množství potravin a jiných zásob dopravováno. Při častých šarvátkách kolem kláštera sváděných bylo dělostřelbou na budovách klášterních škoda přes 6000 zl. způsobena; po čas bojů těchto, z nichž jednomu dne 22. září byl i maršál Laudon přítomen, panny klášterní vždy ve sklepích ve smrtelných úzkostech na modlitbách trávil.



Arnošt svob. pán z Laudonu.

Také všecka okolní města až k Roudnici a k Velvarům od loupeživého nepřítele největších škod trpěla a když pak princ Jindřich přes Litoměřicko do Boleslavska táhl, podobal se celý kraj, kudy vojsko jeho se bralo, skutečné pustině, v níž pro obyvatelstvo ni sousta chleba nezbylo.

Vůči těmto nezměrným škodám, jaké v krajích od Prusův obsazených způsobeny byly, uznal císař Josef toho potřebu, aby kraje

ty po odtáhnutí nepřátelských vojsk z Čech osobně navštívil a zuboženému obyvatelstvu tamnímu první pomoci poskytl. Provázen jsa maršálem Lascym a několika důstojníky vydal se na cestu po krajíně krkonošské a rudohorské, všude obyvatelstvo vlídnými slovy těše a peněžité podpory udíleje, aby ožebračení rolníci aspoň zrní k osevu zakoupiti mohli. Také ze skladišť vojenských v Hradci Králové, v Litomyšli a v Kolíně kázal císař hojnost

žita, ječmene a ovsa rozdílet. Mimo to slíbil další pomoc ze zemských a státních prostředků, že tím kleslá mysl obyvatelstva opět povznesena byla a mladý panovník jako v roce 1771 za doby hladu všude jako pravý otec lidu vítán a veleben byl. Do polovice listopadu protáhla se tato cesta Josefova, při níž císař žádného osobního namáhání nelitoval, aby se vlastníma očima o krutém stavu obyvatelstva přesvědčil, jakož také všude rychtářů a hospodářů na poměry poddaných se vyptával, aby pak dle seznání tohoto odpomoc připravovati mohl. Obyčejně přenocoval na farách, spokojil se ale ve spustošených obcích nejskrovnějším pohodlím, jakož v pamětní knize

fary Vernerické (u Ploskovic v Litoměřicku) zaznamenáno jest, že tam dne 13. října 1778 přespal na otepi ječné slány, maje za pokrývku plášť svůj z modrého sukna; byliť Prušáci peřiny a všecken ostatní majetek tamního faráře P. Kristiana Nečasa odvěkli, že v celé fare jen holé stěny pozůstaly. Že to ve statech a chalupách poddaného lidu ještě hůře dopadalo, snadno si lze pomysleti, a měl tu císař jako všude jinde příležitost přesvědčiti se, jakého bohopustého řádění soldateska pruského prince Jindřicha se dopouštěla. Před odjezdem svým od armády do Vídně konal císař ještě na Plesu u Jaroměře poradu o stavbě pevnosti tam navržené, nařídív, že hned po skončení války má se ku stavbě této přikročiti, aby tím zároveň válkou vyhubenému kraji podkrkonošskému bylo výdělkem poskytnuto.

Jelikož vojenské sbory pruské stály podél celých severních hranic země české, musila též celá armáda císařská v severních Čechách v zimních kvartýrech rozložena zůstat, čímž ovšem obyvatelstvu zase jen obtíž spůsobena byla. Tataž byla zveličena tím, že jednotlivá oddělení vojsk v pohraničních krajích po celou zimu neustále na se dotírala a v dědinách i městech nové škody páchala. Zvláště odvažný výpad podařil se generálu hraběti Wurmsrovi, který měl hlavní stan svůj v Novém Městě nad Metují a byl velitelem vojska v severním Hradecku ležícího. V polovici ledna 1779 dověděl se generál tento, že pruský generál Wunsch zamýšlí vypuditi Rakušany z rakouského Slezska, za kterýmž účelem vytrhl z Kladska se silným sborem vojska proti městu Cukmantlu ve Slezsku. Toho použil generál hrabě Wurmser k tomu, aby se sborem svým do hrabství Kladského vpadl a tamních opevněných měst Bystřice a Světějova se zmocnil. Rozděliv svůj sbor na pět kolon, které v noci na 18. ledna 1779 české hranice přesešše do Kladska vpadly, načež dvě z nich před Bystřicí se spojivše, města toho po krátkém boji se zmocnily, tak že obsádka 350 mužů s 25 důstojníky zbraň složila.

Rovněž plného úspěchu domohla se kolona barona Terzy-ho, která proti Světějovu postupovala, ale pro silné zdi tvrže tamní, pro široké příkopy a palisády útok podniknouti nemohla. Dal tudíž velitel tvrž z houfnic bombardovati, načež obsádka ve dvou hodinách na milost a nemilost se vzdala. V tom ale přikvapil z nedaleké pevnosti Kladska

pomocný sbor pod generálem Lengsfeldem, dávaje obsádce právě kapitulující dvěma výstřely z děl znamení, že se pruská pomoc blíží. Ale bylo již pozdě a též celá výprava pomocná setkala se s nezdarem. Generál Terzy vyslal totiž tři husarské divise proti nepříteli, načež pruská jízda ustoupila bez boje zpět a osamělá nyní pěchota utvořila čtverec, do kterého rakouští husari tak statně sekali, že co nezůstalo na místě, bylo zajato. Jako vítěz vrátil se generál Wurmser z této podařené výpravy, při níž Rakušané zajali 1 generála, 3 plukovníky, 1 majora, 34 důstojníky a 853 muže, ukořistili pak 4 děla, 3 hmoždíře a 10 praporů. Ztráty císařských činily 6 důstojníků a 65 mužů mrtvých, 7 důstojníků a 189 mužů raněných. Všecky důležité posice od Bystřice až k Dušníkům pak byly od Rakušanů pevně osazeny, a až do konce války proti všem nájezdům generála Wunsche obhájeny, tak že Prusové na podobný vpád z Kladska do Čech pomýšleti nemohli.

Proto odhodlal se král Fridrich II. vzíti za porážku tuto odvetu na jiné straně Čech a vyslal tudíž ze Saska silný sbor pod generálem Möllendorffem, aby do Čech vpadl a města Mostu s tamní obsádkou se zmocnil. Ležel tam pěší pluk hraběte Kinského a oddělení Lobkovicova pluku dragounského. Jelikož Rakušané o blížení se nepříteli v čas zvěděli, vytáhli dne 5. února z Mostu, aby města od bombardování pruského ušetřili. Před městem postavili se však Prusům statečně vstříc a odrazili všecky útoky jízdy jejich, tak že s nevelkou ztrátou před pruskou přesilou do pevného postavení u Bedína nedaleko Jesenice ustoupiti mohli. Nepřátelská pěchota obsadila na to město Most a jízda rozložila se po okolních vesnicích. Současně vytrhl jiný sbor pruský ze Saska o síle 6000 mužů k Oseku, aby se města Teplice zmocnil. Avšak velící tamže generál Rajský zaujal dne 6. února se sborem svým tak výhodné postavení, že Prusové hlouběji do země vniknouti se neodvážili. Vidouce, že úmyslu svého nedosáhnou, obrátili se ještě téže noci zpět a také z Mostu dalo se pruské vojsko ve zrychleném pochodu přes Rudohoří zase do Saska nazpátek, načež rakouští generálové Kinský a Thun opět do města Mostu vešli.

Mrzut nad nezdařenou výpravou touto vyslal král Fridrich dne 17. února sbor knížete Anhaltsa proti městu Broumovu, kdež se pouze obsádka 40 Chorvatů nalezala. Po

tuhém boji, který tři hodiny trval, a při němž, jak se pravilo, stateční hraničáři i své knoflíky vystřelili, ustoupili Chorváci, jimž asi 30 husarů z okolních vesnic ku pomoci přispělo, z Broumova, aby o tomto vpádu Prusů generálu Wurmserovi zprávu podali. Týž vytrhl hned následujícího dne k Polici, kdež dal všecky cesty přes pohoří Stěny zahraditi a vojskem i děly obsaditi. Po několik dní sváděny zde šarvátky a když Wurmser sbor svůj dostatečně sesílil, chystal se udeřiti na Broumov, jelikož major Nauendorf byl již Prusy z hořejších vesnic na Broumovsku vypudil. Ale v tom došla zpráva, že dne 7. března bylo příměří uzavřeno, následkem čehož na obou stranách všecko další nepřátelství přestati musilo a obě vojska v dosavadních postaveních svých klidně státi zůstala.

Během zimy roku 1779 byly se politické poměry mezi evropskými státy ve mnohém ohledu změnilý, tak že to ve Vídni bez vlivu na další rozhodnutí vlády zůstati nemohlo. Carevna Kateřina II. postavila se již rozhodně na stranu Pruska a vyslala silný vojenský sbor ku hranicím haličským, jakoby se k válce s Marií Teresií chystala; Francouzsko pak dalo ve Vídni na jevo, že nesouhlasí s tím, aby tak velká část východního Bavorska byla s Rakouskem spojena, jak to kurfiřt Karel Theodor smlouvou ode dne 3. ledna 1778 byl povolil. Uvážil-li pak se dále, že ani císařovna Marie Teresie ani král Fridrich II. neměli chuti k další neúspěšné válce: pochopíme snadno, že obě válčící strany již bez odporu přijaly sprostředkovací návrh Ruska a Francouzka, aby se na zvláštním sjezdu zástupců velmocí evropských o mír jednati počalo. Marie Teresie navrhla zpočátku, aby sjezd tento byl konán buď v Opavě neb v Krnově, kteráž dvě města slezská v držení svém měli Prusové, kteříž by je pak byli vykliditi musili. Ale tomu se opřel Fridrich II. a takž zvoleno za sídlo sjezdu slezské město Těšín, kde sjezd dne 13. března zahájen byl.

Objevily se na něm přes všecko nadání značné obtíže, tak že diplomatické vyjednávání plné dva měsíce trvalo, než smlouva o mír dne 13. května 1779 podepsána býti mohla. Ustanovovalo se v ní, že smlouva ode dne 3. ledna 1778 mezi císařovnou a kurfiřtem Karlem Theodorem uzavřená jest zrušena, císařovna že se zříká svých práv na léna koruny České v Bavorsku a ve Falcku a spokojí se s Innskou čtvrtí bavorskou, která čítajíc 60.000 obyvatelů k Horním Rakousům

se připojuje; kurfiřt Falcký pak se uvoluje k náhradě 6 milionů zlatých Sasku, kdežto mezi Rakouskem a Pruskem při dosavadních majetkových poměrech zůstalo. Válka bramborová, která obě říše nesčetné miliony stála a severní kraje Čech a Moravy v pravou spoušť obrátila, nepřinesla tudíž Fridrichovi II. úspěchu ni nejmenšího, Marii Teresii pak jen skrovné území, jehož velikost a význam v žádném poměru s vynaloženými oběťmi nestály. Přes to bylo uzavření míru Těšínského oslavováno okázale ve všech zemích rakouských, zejména pak v Čechách a na Moravě, kde ve všech městech byly konány děkovací bohoslužby, při nichž se obsádky vojenské a sbory měšťanské účastnily.

Za to bylo během bramborové války na straně rakouské již zcela nepokrytě seznáno, že severní Čechy jsou každému vpádu Prusův bez obrany ve psí vydány a že odvěký nepřítel tento beze všeho odporu až k srdci země vniknouti může. nebude-li v čas o potřebnou ochranu pomocí vojenských pevností postaráno. Proto uznána ve Vídni potřeba toho, aby jak na horním tak na dolním Labi v Čechách byly zřízeny pevnosti, před nimiž by se každý příští vpád pruského nepřítele, ze Slezska neb ze Šaska vedený, zastaviti musil. Za tou příčinou vyslal císař Josef v červenci 1779 generála hraběte Pellegriiniho do Čech, aby nejen zdejší již stávající pevnosti Hradec Králové, Prahu a Cheb novými hradbami sesíliti dal, ale aby též nejvhodnější místa k založení dvou nových pevností vyhledal. Když pak generál císaři ohlásil, že tato dvě místa na Labi nalezl, odhodlal se císař Josef, že místa ona osobně shledne a zároveň slezské i české hranice, jež byly jevištěm lonské války, co nejdůkladněji v ohledu vojenském probádá a při tom všecka opatření učiní, jak by země české proti všem útokům a vpádům nejnebezpečnějšího nepřítele říše Habsburské, krále pruského, zabezpečeny byly.

Dne 18. srpna 1779 opustil císař Vídeň, aby cestu po Moravě, Slezsku a Čechách nastoupil, na níž jej vedle maršálů Laudona a Lasceyho ještě několik generálů a vyšších důstojníků provázelo. Dne 20. srpna přibyl císař do Olomouce, dne 22. do Těšína a dne 26. do Opavy, odkud následovala obtížná cesta hornatou krajinou podél hranic Kladska do Orlického pohoří v Čechách. Noc na 4. září ztrávil císař v nejvýchodnějším městě země české Králíkách, odkud se za časného

jitra vyjelo ke Kunštátu, u kterého městyse byl právě na poli hospodáře Františka Nutze oves kosen. Jako byl již roku 1766 u Slavíkovíc na Moravě učinil, když chtěl stav selský počtiti, pluh z rukou rolníka vzav sám brázdou vyoral, opětoval Josef II. významný tento čin též u Kunštátu. Vzav z rukou sekáče Espamera kosu, vlastní rukou značný kus ovsu posekal, od kteréž doby se ono pole „císařským“ zve a také statek Nutzovský dodnes „císařským“ se nazývá.* Se hrbetu hor Orlických, odkud císař poznovu s bolným pocitem na ztracené hrabství Kladské pohlížel, sjel s průvodem svým do města Dobrušky a odtud bral se do Nového Města nad Metují, pak dále do Náchoda a do Police, kde všude lonské postavení pruských vojsk studoval. Dne 11. září nastoupil obtížnou cestu po Krkonoších ke Trutnovu, odkud dne 15. září dorazil do Liberce, kdež v zámku se ubytovav, prohlídl si v zahradě nově vynalezený pluh zahradní a vlastní rukou jím tamže brázdou vyoral, o čemž pamětní kámen s nápisem dodnes zprávu podává. Podobným způsobem prokázal císař Josef II. poctu stavu rolnickému ještě na několika jiných místech v Čechách i na Moravě, tak že stavové moravští ono orání u Slavíkovíc za tak okázalý projev pokládati nemusili.

Z Liberce navštíven též Fridland, pak se vydal císař do průmyslových míst Jablonného a Sloupu, kde tehdy sklárství velice kvetlo, načež následovala návštěva v Runburku a ve Warnsdorfu, kde císaře zase pokročilé tkalcovství české zajímalo. Hlavní pozornost ale věnoval císař místům, kde byli lonského roku Prusové stáli a kudy pochody své do země řídili. Zvláště s Křížové hory u Chřibské obzírál s průvodci hornatou pohraniční krajinu, která jako přirozená pevnost se jevila, tak že tu Josef II. zvolal: „Proti takovéto moci marno bojovati!“ Přes Děčín a Hřensko jelo se dne 22. září dále k Oseku, a Mostu, ve kterémžto městě císař jako předešlého roku u radního Alexandra Nagyho přenocoval. Také zde a v okolí přehlednuta jeviště lonských srážek s Prusy, načež v den sv. Václava přibyl císař do Litoměřic, kde se ke družině jeho připojil generál hrabě Pellegrini, který byl v Poohří

* Podnes chová se na památku udalosti této ve statku Nutzovském v Kunštátě ona památná kosa i přehrsti ovsu, císařem skoseného, červenou stuhou svázané. Roku 1879 byl na stoletou památku kosení císařova na onom poli pomník postaven.

vhodné místo pro založení nové pevnosti vyhledával. S tím vyjel si císař hned druhého dne k obci Německým Kopistům na Ohři, kde dle návrhu Pellegriniho pevnost založena býti měla. Místo toto se Josefovi sice mnoho nezamlouvalo, poněvadž leželo příliš nízko, ale přes to se přece pro ně rozhodl, a již následujícího roku 1780 na jaře počato se stavbou pevnosti, kteréž pak císař k počtě mátere své jméno Tereziín dal.

Téhož dne 29. září navštívil císař Doksany, kde mu prelát tamního ženského kláštera sloužil za průvodce po bojišti, kde vloni bitka s Prusy svedena byla. Odtud následovala cesta vzhůru po Ohři, na níž císař města Louny, Postoloprty, Kadaň a Žatec navštívil a pak dne 2. října do Chebu přibyl. Zde věnoval všecken čas pobytu svého důkladné prohlídce hradeb pevnostních, které však byly v tak chatrném stavu shledány, že ani obsáhlá oprava jich by nebyla Cheb nadále jakožto pevnost udržela, a takž uznáno, že město toto má své dosavadní povahy jako pevnost pozbyti. Z Chebu vrátil se císař přes Plzeň, Rokycany a Beroun do Prahy, kamž odpoledne dne 6. října přibyl a v král. hradě na Hradčanech sestoupil. Meškal zde po celý týden, výhradně jen vojenskými záležitostmi se zabýváje: projížděl totiž s důstojníky celé okolí Prahy, pomýšleje na to, aby kol hlavního města českého byly zřízeny tvrze, které by je v nedobytnou pevnost proměnily. Pro nedostatek peněžních prostředků nedošlo ku provedení plánu toho, který se ostatně stal zbytečným, když v severních Čechách pevnosti Tereziín a Josefov založeny byly.

Dne 13. října opustil císař Josef opět Prahu, aby pokračoval ve své okružní cestě po Čechách a seznal krajiny, v nichž lonského roku maršál Laudon jako výtečný strateg proti armádě pruského prince Jindřicha tak skvěle se osvědčil, že armáda tato bez nejmenšího úspěchu válečného z Čech prchati musila. Přes Brandýs n. L. dorazil dne 14. října do Mnichova Hradiště, kde se byl hlavní stan Laudonův nalezal, pak prohlídl celé Pojízce a přes Jičín bral se ku Hradci Králové, aby konečné rozhodnutí o stavbě nové pevnosti u Jaroměře učinil. Po několik dní prohlíženo položení krajiny tamní a když generál inženýrstva Querlonde, rodilý Francouz, podrobné plány ke stavbě nové pevnosti, pozdějšího Josefova, vypracoval, byly tytéž od příslušné komise vojenské jednohlasně

schváleny a císař uložil řečenému generálovi, aby se stavbou pevnosti hned příštího jitra započal. Jelikož dědina Ples, na jejímž místě nová pevnost postavena býti měla, patřila k panství Smiřickému, zakoupil císař panství toto od knížete Paara za vysokou sumu a v prvních letech zvána pevnost po oné obci též Ples, načež jí císař František I. ku cti zakladatele jejího jméno Josefov udělil.

Z Králové Hradce vrátil se císař Josef přes Nymburk a Český Brod zase do Prahy, kamž v poledne dne 19. října přibyl, ale jen po tři dni zde se zdržel. Při té příležitosti učinil však dvě opatření, která nevážnost jeho ku slavné minulosti české pádně charakterisují. Navštívil dne 20. října poznovu oboru Hvězdu, nařídil, aby královský letohrádek tamní, o jehož přímo klassických štukaturách, jež dnes obdiv všeho světa uměleckého budí, neměl ani tušení, byl ve vojenskou prachárnu proměněn, což také neprodleně vykonáno bylo a tím krásný letohrádek tento ostatnímu světu na celé století uzavřen. Ještě větší profanaci pak měl propadnouti též královský hrad Pražský, k němuž nejslavnější historické upomínky království Českého se vízí, neboť měl dle rozkazu císařova býti proměněn — v dělostřelecké kasárny. Jen pozdější rázný protest nejvyšších úředníkův zemských zachránil někdejší sídlo králův českých před pokorujícím potupením tímto.

Dne 22. října opustil císař opět Prahu, bera se přes Tábor a Budějovice do Horních Rakous, aby nově nabytou čtvrt Innskou navštívil, která mírem Těšínským k říši Habsburské téhož rodu přivtělena byla. Tím skončila se dvouměsíční okružní cesta císaře Josefa II. po Čechách, která sice především účelům vojenským platila, při níž ale lidumilný panovník též poměrům obyvatelstva všecku pozornost věnoval a hojnou pomocí mu přispíval. Jelikož cesta císařova vedla z největší části po krajinách, kde bylo vloni pruské vojsko řádilo, seznal Josef II. vlastníma očima veškerou tu bídu, v jakou bylo tamní obyvatelstvo loupeživým nepřítelem přivedeno. Rozkázal tudíž, aby všecky kontribuce, jež bylo rakouské vojsko na pruském území vybralo, mezi lid český rozděleny byly, jenž válkou nejvíce utrpěl. Aby pak pohraničním krajům českým, kde se lid výhradně tkalcovstvím živil a v největší nouzi se nalezal, poněkud se pomohlo, zakoupil císař z vlastních peněz za 400.000 zlatých plátna v nej-

menších částkách, jež pak zase chudým pláteníkům daroval.

V následujícím roce byl císař Josef II. hned od února zabavován obmýšlenou cestou do Ruska, aby carevnu Kateřinu osobně seznal a o rozličných politických záměrech svých se s ní domluvil. V červnu došlo ve městě Mohylově k setkání s carevnou, ale politické úmluvy zůstaly stranou, ač pak Josef II. v Moskvě a v Petrohradě několik týdnů ztrávil. Carevna Kateřina byla příliš velkou přítelkyní pruského krále Fridricha II., než aby se byla k politickému vystupování proti němu přemluvit dala, a takž zůstala císařova cesta do Ruska beze všech politických následků, k čemuž byl také dvůr Berlinský valnou měrou přispěl. Vida v Petrohradě i v Moskvě zřejmě, kterak úhlavní nepřítel říše jeho má v Berlíně sídlo své, ustanovil se tím pevněji na tom, že severní Čechy zabezpečí vystavením dvou nových pevností proti Prusku, které jak na poli válečném tak na poli diplomatickém vždy jen jako nepřítel rodu Habsbursko-Lotrinského vystupovalo.

Proto také brzo po návratu svém z Ruska spěchal císař Josef poznovu do Čech, aby se o pokroku staveb obou pevností osobně přesvědčil a základní kámen do staveb těchto vlastní rukou položil. Ke konci září 1780 vyjel z Vídně, bera se přímo do Hradce Králové, odkud dne 1. října odpoledne přijel s četným komonstvem a provázen jsa též nejv. dvorním kancléřem českým hrabětem Kolovratem a některými hodnosty zemskými, na Ples, kdež jej generál Querlond uvítal. Císař prohledl si hned přípravné práce ke stavbě pevnosti, pak cihelny, zařízení baráků atd., načež odebral se na noc do Jaroměře. Tam přijav druhého dne ráno purkmistra a městskou radu, navštívil též radnici tamní, kdež rozličné žádosti písemné přijal. Po té vyjel si s veškerým komonstvem k cihelnám u Klouzkova a Dolců a prohledl veškeré práce, jakož i ohromné zásoby hotových cihel, načež po nově zřízené silnici jel do panského dvora na Plesu, kdež prohledl knihy účetní a pokladniční. Po té následovala tantéž porada a zase prohlídka stavby, zvlášť upravování nových řečišť pro řeky Labe a Metuji. Po poledni vrátil se do Jaroměře, kdež po obědě až do noci vyřizoval běžné záležitosti státní, jež mu kurýři došli přinesli.

Dne 3. října z rána odebral se císař s průvodem koňmo na Ples, kam dostavil se též velitel pevnosti Králohradecké generál

d'Arco. Po slavných bohoslužbách odebral se s kněžími a s komonstvem na místo, kde nyní Jaroměřská brána stojí, a za hřmění děl vlastní rukou položil ku pevnosti základní kámen. Kněz kámen posvětil, načež byla v něj slavnostní, ode všech přítomných podepsaná listina vložena, jakož i běžné tehdejší mince zlaté, stříbrné i měděné. Slavnost dala se za účastenství nesčetného lidu pracovního, neb ten den byl na Plesu jako sváteční svátek. Druhého dne na to vyjel si císař též do lomů u Stanovic, kde byl kámen ke stavbě pevnosti dobýván, a dále až za Hradiště Choustníkovu. Na zpáteční cestě navštívil klášter Kukulský, kdež ukázati si dal hrobku hrabat Šporkův, načež odpoledne vrátil se do Jaroměře. Odtud dne 5. října odcestoval do Hostinného, zastaviv se ještě na krátko ve Dvoře Králové, aby přijal poklonu purkmistra a městské rady.

Z Hostinného vedla cesta přes Novou Paku a Jičín přímo do Litoměřic, kam císař s maršály Laudonem a Lascym dne 9. října přibyl a již následujícího dne podobně slavným způsobem základní kámen ke stavbě nové pevnosti Tereziína položil. Tatáž byla založena na místě dědin Německých Kopist a Travčic, jejichž obyvatelstvo do sousedství přesídleno bylo. Přehlednuv celé okolí i všechny započaté práce stavební odjel dne 13. října do Prahy, kdež se po pět dní zdržel a dne 15. října jmenoviny císařské matere své skvěle oslavil. Bylť toho dne dopoledne přítomen slavným bohoslužbám ve chrámě Svatovítském, načež v král. hradě přijal stavy, v neobyčejně hojném počtu tehdejších v Praze shromážděné, a kapitolu Pražskou. Dne 19. října opustil opět hlavní město české, spěchaje zpět do Vídně, kam jej zpráva o vážném onemocnění císařovny Marie Teresie neodkladně volala.

Úmrtí císařovny Marie Teresie.

Od smrti chotě svého císaře Františka I. změnila se císařovna Marie Teresie valně jak v letoře své sanguinické tak i v zevnějšku, aby též tímto způsobem zármutku svému nad nenadálou ztrátou milovaného chotě stálý výraz dala. Veselá a rozmarná druhdy nálada mysli její ustoupila melancholické vážnosti, jež mimo vše jiné jevila se též tím, že jako vdova nikdy již neodložila černého šatu smutečního a v každý osmnáctý den měsíce —

den to úmrtí chotě jejího — ztrávila několik hodin v císařské hrobce u kapucínů ve Vídni u rakve chotě zvěčnělého. Již dvě léta po smrti téhož byla ve 49. roce věku svého přepadena nemocí neštovic, která ji na kraj hrobu přivedla a ač nemoc tato od tělesního lékaře van Swieteny šťastně zažehnána byla, přece hluboké stopy v obličejí jejím zůstavila. Ztraceno tím bylo dosavadní kvetoucí vzezření její a štíhlá dosud postava její počala přecházeti v otylost, která čím dále tím více chůzi jí obtížnou činila a zároveň dýchání jí vždy více stěžovala. Četnými porody — bylat šestnácti dítkám život darovala — byla tělesná soustava její citelně dotknuta, tak že předčasně sestárla, kdežto nepřetržité starosti vládní, neúspěchy válečné a hojná sklamaní v oboru centralistické a germanisační soustavy od ní zaváděné na mysl její jen rozrušujícím vlivem působila. V posledních letech života jejího množila se sklamaní tato vždy více, přišla bouře selská v Čechách, přišla neúspěšná čtvrtá válka s králem Fridrichem II., dostavovaly se takřka denně spory zásadní se synem jejím císařem Josefem II. a když roku 1780 dne 4. července též bratr chotě jejího princ Karel Lotrinský se životem se rozloučil, lkala císařovna nad tím, že stalo se jí nešťastným údělem, zřítí vymření obou rodův Habsburského i Lotrinského.

Neméně bolestně dotknuta jsouc neskrocenou touhou císařského syna svého, jenž mužského potomka neměl, po cestování jak v zemích vlastních tak po cizině, v čemž další důkaz nesouhlasu jeho s vládní soustavou svojí spatřovala: pocitovala císařovna vždy více osamělost svojí na trůně v letech, kdy jí podpory syna a spoluvladaře jejího nejvíce bylo potřebí. Na tento nedostatek podpory se strany syna svého stěžovala si císařovna v posledních listech svých, jež dítkám a důvěrníkům svým během podzimu roku 1780 zaslala, a skoro v každém naříkala si, kterak zdraví její schází a naděje na uzdravení není. V tušení brzké smrti napsala dne 15. října svou závěť, neboť dýchavičnost její každým dnem se zmáhala a vnitřní horkost těla tou měrou rostla, že císařovna po návratu z letohrádku Schönbrunnského do dvorního hradu Vídenského v komnatách svých dnem nocí všechna okna otevřena nechávala, v největším průvanu seděla a množství v ledu chlazené limonády pila. Léků nechtěla užívatí a žilou jí pouštěti, což se za dřívějších let často bylo stávalo, nechtěli lékaři připustiti, obávající

se, že by tím vznik vodnatelnosti přispěli. Již od počátku října soužila ji též pakostnice v pravé ruce, která jí ve psaní překážela, a dostavil se i silný kašel, jímž císařovna sice každé zimy trpěla, jenž ale tehdáž s neobvyklou prudkostí vystoupil. Přes to navštívila dne 2. listopadu o slavnosti Dušiček podvakerát hrobku u kapucínů, ba za týden na to byla přítomna honbě na bažanty, kterou císař Josef k počtě sestry své princezny Marie a prince Alberta v Schönbrunnu pořádal, přičemž silně promokla a prudké nastuzení si přivodila.

Ale i při této povážlivé chorobě navštívila dne 18. listopadu jako každého měsíce císařskou hrobku, aby v pamětní tento den u rakve chotě svého modlitbu vykonala. Nemohouc již po schodech dolů do hrobky sestupovati, dávala se do téže v křesle po provazech spouštěti, jako to již po několik let bylo se dálo. Řečeného dne však přetrhl se jeden z provazů ještě než křeslo bylo k zemi spuštěno, což Marie Teresie ihned za věstné znamení pokládala, že již brzo bo boku svého oplakávaného chotě v hrobce předků svých spočine. Hned následujícího dne byla tak prudkým návalem kašle napadena, že tím život její vážně byl ohrožen. Tělesní lékař její dr. Störk pustiv jí žilou, docílil tím sice chvílkové úlevy, ale bolestná choroba nedala se více zažehnati. Císařovna nemohla již ani ležeti, nébrž musila jen v křesle seděti, které také do posledního vzdechnutí svého již neopustila. V dnech následujících stěžovalo se jí dýchání vždy více a zřetelně bylo lze chrapot v prsou jejích rozeznati; tepna tloukla jí vždy slaběji, tak že se lékaři již neodvážili poznovu jí žilou pustiti. Mimo to dostavila se dne 24. listopadu prudká horečka a lékaři si více netajili, že život císařovny jest nanejvýše ohrožen.

Také veškerý dvůr obával se za takovýchto okolností již nejhoršího, jedině císař Josef nechtěl v žádné nebezpečí věřiti a obviňoval tělesního lékaře dosti příkrými slovy, že stav nemoci císařovny proto přehání, aby pak po uzdravení panovnice mohl si tím skvělejší zásluhu o zachování její připisovati. Dr. Störk nedal se tím však ve své povinnosti mýliti a znaje nebezpečný stav císařovny, radil jí u večer dne 24. listopadu, aby za jitra příštího dne dala k sobě svého zpovědníka, prelátu Müllera, povolati. Marie Teresie děkovala lékařovi vřelými slovy za radu tuto, poznovu jej zapřisáhajíc, aby jí nižádnou okolnost o stavu jejím nezamlčoval, za to ale aby

dítěm jejím zatajil, že se příštího jitra vyzpovídati chce. Sama také dcerám svým, když s nimi druhého dne snídala, ničeho nesdělila, že již v příští hodině zpovědníka svého očekává. Po sv. zpovědi se jí ulehčilo, že mohla s dětmi svými stolovati, ale dne 26. listopadu po bezsenné noci zhoršil se stav její opět v té míře, že synovi svému oznámila, že chce téhož dne odpoledne svátostmi umírajících zaopatřena býti. Císař ji chtěl sice od toho odvrátiti, nevěře ani nyní ještě v nebezpečnost stavu jejího, a docílil tolik, že císařovna pouze nejsv. svátost přijme a poslední pomazání k pozdější době odloží.

Slavný obřad církevní byl vykonán o čtvrté hodině odpolední u přítomnosti všech dítek císařovniných, které se právě ve Vídni nacházely. Provázely do ložnice císařovny papežského vyslance arcibiskupa Garampi-ho, jenž nejsvětější svátost nesl a klečící císařovně tělo Páně podal. Po té odpočinuvši po dvě hodiny dala k sobě Marie Teresie o 6. hodině veškeré své dítky povolati a pravila k nim takto: „Drahé dítky, přijala jsem nyní nejsvětější svátost oltářní, neboť vím, že pro mne žádné naděje na uzdravení není. Pomněte, s jakou péčí a starostlivostí Váš otec, zvěčnělý císař, a já vychováni vaše řídili, jak jsme Vás milovali a šťastnými Vás učiniti hleděli.“ Obrátivši pak se k nejstaršímu synovi dodala: „Poněvadž vše, co mi na světě patří, nyní právem Tobě náleží, netřeba mi o tom nic ustanovovati. Pouze dítky mé patří mně a zůstanou vždy mými. Odevzdávám Ti je, budiž jim otcem! Žemru spokojeně, slíbíš-li mi, že jim ve všem a vždy otcem budeš!“ Když pak císař Josef vroucně tak učiniti slíbil, pravila císařovna k ostatním dítkám: „Od nynějška pokládejte císaře za svého pána, poslouchajte a ctěte jej! Následujte jeho rad, důvěřujte mu a milujte jej upřímně, aby též on Vám svou péčí své přátelství a svou lásku věnoval!“ Po té požehnala všechny dítky své jednoho po druhém a také nepřítomným dítkám požehnání udělila. V nezměrné bolesti své rozplývaly se dítky v slzách, načež císařovna vlídně je pobídla do vedlejší komnaty, aby opět klidu nabyly. Po celou noc vytrval císař Josef v předsíni ložnice matere své, která nemohouc spáti, u psacího stolku poslední listy vzdáleným dítkám svým psala.

Po všechny tyto dny zachovávala Marie Teresie i v nejbolestnějších útrapách tělesných klidnou a pevnou mysl, že to všeobecný obdiv způsobovalo a nejvýmluvnější svědectví

o velikém jejím duchu dávalo. Chvillemi vyřizovala i státní záležitosti a přiváděla věci své do pořádku, ač ji záducha i kašel v tom stále přerušovaly, tak že se jí pot s čela lil. A přece nezazněl žádný stesk se rtův jejích, neproněsala ni jediného slova netrpělivosti. V noci na 28. listopadu zhoršil se stav její v té míře, že ji tělesní lékař radil, aby svátost posledního pomázání přijala, k čemuž se císařovna také bez prodlení odhodlala, přejíc si, aby svatému obřadu tomuto všechny její děti přítomny byly. Když všechny v ložnici císařovnině shromážděny byly, udělil zpovědník hlasitě se modlící císařovně poslední pomazání a pak u ní po čtvrt hodině samotný prodlel. Po té se k ní opět děti její dostavily a ona děkovala všem za lásku jejich, poznovu je císaři Josefovi doporučujíc. Týž klesl na kolena, rozplývá se v slzách, načež Marie Teresie mu opět požehnání udělila. On políbil jí ruce a mateř vtiskla mu polibek na čelo; podobně učinily všechny ostatní děti, v slzách tonoucí, kdežto jediná císařovna klidnou mysl zachovala.

Po celý ostatní den zabývala se panovnice ještě záležitostmi, které před smrtí svou urovnati chtěla, činila dodatky k závěti své a ustanovila, jak se má pohřeb její konati, načež mluvila dlouho s císařem Josefem o budoucnosti a blahu svých národů, tak že jí císař připomenul, aby si odpočinku dopřála. Odvětila však na to: „V několika hodinách budu státi před soudnou stolicí Boží a ty míníš, že bych mohla spáti!“ O polednách dne 28. listopadu cítíc chlad v nohou, pravila tiše sama k sobě: „To jest sněh, která ve dvaceti čtyřech hodinách všemu konec učiní!“ A když jí za nedlouho na to opět dusivý kašel přepadl, tázala se lékaře: „Jsou to již poslední známky?“ a když lékař záporně odpověděl, vzdychla si: „Tedy ještě horší mne očekává? Bože, kdy tomu bude konec?“ Zvláště zlá byla noc k 29. listopadu, neboť několikrát schvátla ji záducha tak silně, že každým okamžikem bylo lze smrt její očekávat. Když jí děti radily, aby hleděla usnouti, odvětila: „Chcete, abych spala, kdežto já každým okamžikem očekávám, že budu před svého soudce povolána. Nechci spáti, neboť nechci býti překvapena a chci přicházející smrti v oči hledět!“ O třetí hodině k ránu dala k sobě povolati arcivévodu Maxmiliána, jehož velice milovala, a přes hodinu s ním rozmlouvala. O 5. hodině posnídala jako obyčejně, ano císař Josef musil s ní

posnídati, načež jej s ostatními dětmi ku mši sv. poslala. Duch její byl stále jasný, ale hlas ochábl a obličej se přes noc k nepoznání změnil, že na něm příznaky smrti již zřejmě viděti bylo.

Pohovořivši toho dne dopoledne ještě s dcerami svými, jimž poznovu žehnala, mluvila skoro již jen s císařem a sice stále francouzsky, ač jindy s dětmi svými vždy jen německy mluvila. Tělesního lékaře pak žádala, aby jí oči zatlačil, neb toho prý na císaři žádati nemůže. O deváté hodině večerní povstala pojednou s křesla a učinila několik kroků k loži svému, u něhož ale slabostí k zemi klesla. Pozdvihli ji na lože a ona sama si při tom pomáhala. „Vaše Milost leží špatně,“ připomenul císař Josef. „Ovšem,“ odpověděla, „ale pro zemřítí je to dost dobré!“ Ještě dvakrát nebo třikrát vydechla, načež náhle se na loži vzhopila. „Kam ráčí Vaše Milost?“ tázal se císař, za rámě jí podpíraje. „K Tobě! Přicházím!“ zvolala a klesla zase zpět. To byla poslední slova její a Marie Teresie nebylo více! V této poslední hodině její byli pouze oba její synové Josef a Maxmilian a zeť její princ Albert Sasko-Těšínský přítomni. V slzách klesl císař u mrtvoly matere své na kolena a bolest jeho nad ztrátou její byla tím opravdovější, an se zajisté ve chvíli této rozpomenul na stálé zásadní spory, jaké byly v posledních letech mezi ním a matěří jeho panovaly.

Dne 29. listopadu 1780 o deváté hodině večerní dotlouklo srdce císařovny Marie Teresie ve čtyřiašedesátém roce jejího, poslední člen rodu Habsburkův odebral se k otčům, aby rodu Habsbursko-Lotrinskému místo učinil. V neděli dne 3. prosince 1780 byla mrtvola císařovny s obvyklou smuteční obřadností po boku chotě jejího v císařské hrobce u kapucínů ve Vídni pohřbena a tím jedna z nej památnějších kapitol v dějinách říše Habsburské navždy uzavřena. Ač ale Marie Teresie od počátku panování svého byla nazývána matěří národů rakouských, přece nejvíce se při pohřbu jejím v nižších třídách obyvatelstva Vídenského ono účastenství, jaké očekáváno bylo. Lid byl totiž rozhořčen nedávno před tím vypsanou daní nápojovou a proto se také při okázalém pohřbu císařovny s nápadnou lhostejností obcovali. Za to okázalé byly smuteční slavnosti v Praze a v Brně i ve všech městech českých a moravských, kde za císařovnu upřímně truchleno bylo.

V dějinách říše rakouské zaujímá osobnost císařovny Marie Teresie skvělé místo a historikové rakouští také ji v každém ohledu jako jednu z nejslavnějších panovnic všeho světa velebí. Národ český ovšem ji posuzuje jen dle činův jejích, kterými se k němu projevovala, a také my zůstáváme čtenáři soud o Marii Teresii, majíce za to, jak jsme již v úvodu k dějinám jejím pravili, že skutkové panovnice této povahu a smýšlení její i celou

vládní soustavu její vzhledem k zemím koruny české a národu českému nejvýmluvněji charakterisují. Nejsvětější známkou panování jejího jest pro nás, že národ český za posledních let téhož takřka zázračně z dvoustoletého spánku k novému životu se vzkřísil, avšak vzkříšení toto děkuje jediné vlastní nezmarné životní síle své. Jinému nikomu zásluha zázraku tohoto nepřísluší.

OBSAH KNIHY SEDMÉ.

HLAVA I.

Panování císaře Josefa I.

	Strana
Charakteristika císaře Josefa I.	1
Válka o dědictví španělské.	14
Odboj Rákoczyho II.	23
Hmotné oběti zemí českých v letech 1701—1711	33
Císař Josef I. a jeho poměr k říši	39
Náběhy k reformám vnitřním za Josefa I.	52
Výzdoba mostu Karlova za Josefa I.	62
Úmrtí císaře Josefa I.	62

HLAVA II.

Panování císaře Karla VI.

Charakteristika císaře Karla VI.	69
Dosednutí Karla VI. na trůn	79
Pragmatická sankce	87
Mor v Čechách a na Moravě roku 1713 a 1714	97
Konec války o dědictví španělské. — Narození prince	112
Konec reform Josefa I.	116
Nová válka s Turky a se Španělskem. — Náklady Čech na tytéž	127
Další činnost sněmů v letech 1701—1720	145
Pragmatická sankce na sněmu českém	158
Koronování Karla VI. na krále českého	168
Poměry církevní za Karla VI.	180
Pronásledování nekatolíků za Karla VI.	194
Svatořečení Jana z Pomuku	210
Hrabě Špork a uvedení zednářů do Čech	220
Poměry poddanské za Karla VI.	237
Obchod a průmysl. Poštovníctví. Řemesla a cechy.	251
Činnost sněmů v letech 1721 až 1740	266
Veřejná správa země za Karla VI.	276

Poslední léta panování Karla VI.	290
Úmrtí posledního Habsburka	302

HLAVA III.

Panování císařovny Marie Teresie

Charakteristika Marie Teresie	309
Nastoupení Marie Teresie na trůn. — Právní spor s Bavorskem	314
Vpád Fridricha II. do Slezska	322
Vpád Bavorů a Francouzů do Čech	330
Pochod Karla Alberta ku Praze	337
Dobytí Prahy	342
Kurfiršt Karel Albert v Praze	346
Holdování stavův Karlu Albertovi. — Jednání sněmovní	353
Karel Albert zvolen za císaře. — Prusové v Čechách	362
Řádění Francouzů v Praze r. 1742. — Jednání o mír	376
Obléhání a dobývání Prahy	387
Ústup Francouzů z Prahy	393
Praha za doby obležení	399
Pokutování protivníků Marie Teresie	415
Koronování Marie Teresie	431
Druhý vpád Prusů do Čech	443
Řádění Prusů v Praze	451
Další průběh války s Pruskem v Čechách	459
Vypovězení židův z Čech	469
Úmrtí Karla VII. — Konec války slezské	482
František I. císařem. — Mír Čáský. — Hmotné oběti zemí Českých.	495
Finanční přípravy k reformám vnitřním	505
Počátky reform vnitřních	517
Další provádění reform vnitřních	528
Nové zřízení krajských úřadů	541

Reformy v oboru školství	548
Poměry církevní. — Blouznivci náboženští	565
Návštěvy Marie Teresie v Čechách	580
Nové přeměny ve službě státní i zemské	598
Hrabě Kounic. — Zřízení státní rady	602
Přípravy k válce sedmileté	611
Vpád Prusů do Saská a do Čech	620
Bitva u Štěrbohol. — Ústup do Prahy	628
Obležení Prahy	640
Bitva u Kolína	655
Ústup Prusů z Čech. — Uznání Pražanům. — Další běhy válečné	664
Vpád Prusů do Moravy a do Čech	673
Další průběh války	683
Stav země po válce. — Hlad v Čechách	695
Josef II. jako císař a spoluvládce	702
Poměry církevní v Čechách a na Moravě	718
Zrušení řádu jezuitského. — Zednářství v Čechách	733
Další reformy ve školství	744
Reformy v soudnictví a v jiných oborech	761
Reformy v poměrech poddanských	774
Předzvěsti bouře selské v Čechách	789
Selské bouře v Čechách roku 1775	801
Porážka sedláků u Chlumce	812
Postup zbouřenců ku Praze. — Porážky jejich	821
Pokutování buřičů. — Další bouře selské	833
Nový patent robotní	845
Sněmy zemské v letech 1750 až 80	857
Bramborová válka v Čechách	871
Svízele války. — Mír Těšínský. — Josef II. v Čechách	886
Úmrtí císařovny Marie Teresie	899

REJSTŘÍK

jmen a věcí v VII. knize Kroniky Česko-Moravské obsažených.

Aberspach 674.
Abrahamité 579, 831.
Absolutismus osvícený 505, 716.
Adamité 579, 831, 865.
z Adlerberku, rytíř 239, 240
Adminiculaní daň 31.
Agricola, rada 396.
Ahremberk, vévoda 629, 682.
Achač, rada 787.
Akciz 31, 134.
Alberoni, ministr 131, 132.
Albert Těšínský, princ 874, 885.
Ali, velkovezír 128.
Alsterle z Asfeldu Maxm. František 45, 125, 146.
Althan, hrabě 84.
Althan Heřman, hrabě 142.
Althan Jan Michal, hrabě 765.
d'Alton, generálmajor 853, 880.
Alžběta, carevna 687, 689, 691.
Alžběta Kristina choť Karla VI., 77, 80, 148, 169, 170, 179, 214, 215, 223, 292, 305, 582.
Alžběta Parmánská 131.
Alžbětinky v. Rád Alžbětinek.
Amadeus Viktor, vévoda savojský 80, 131, 132.
Amort Vavř. 771.
Anna, královna angl. 17.
André St., generál 490.
Anhalt, generál 878, 880, 892.
z Anspachu, princ 589.
Appellace česká 156, 196, 197, 199
z Arco Jos. Adam, hrabě 724, 899.
d'Argenson, ministr 394.
Arneth, dějepisec 613.
Arnold z Dobroslavína Karel Ferdinand 288.
Arnošt z Pardubic, arcib. 192.
Asseburgová Marie Karolina, hraběnka 569.
z Assendelftu Gideon 859.
Assessor český ve Wetzlaru 32, 36, 156.
Assman Jan 839.
Astroa, zpěvačka 590.
Asylní právo 66, 183, 716.
Aš 727.

Ašský okres 547, 729.
August, kurfiřt saský 80, 92, 97, 162, 229, 292, 367, 625.
August Vilém, princ pruský 666, 667.
Augustiani bosí, řád 186.
Ausšuskomise 153.
Azzoni Josef, Dr. práv 420, 521.

Babice 814.
Balbín Bohuslav P., 212, 213, 214, 215.
Baloun Frant. 105.
Baluzzi, nuncius 432.
Barcelona město 73, 75, 77, 80.
Bärenklau, generál 483, 485.
Barchovek Malý 814.
Barchov Veliký 814.
Bartenstein, baron 302, 304, 318, 320, 324, 325, 331, 320, 526, 604.
Bartenstein Jan Krištof, baron 78.
Bastianperk 684.
Bassevi Jakub, bankéř 469.
Batňov 805.
Batthiany, generál 448, 469, 485.
Bathiany Karel, generál 583, 586, 589.
Batthiany-ová, hraběnka 294.
Bauer, doktor 663.
Bavorské nároky k trůnu č. 317.
Bayer Štěp. Vác., konšel 45.
Beck, generál 657, 685.
Bečváry 716.
Bedlno 892.
Beinlich Mart., velmistr 146.
Bechyně z Lažan, svob. pán 351, 419, 420.
Bechynský kraj 148, 150, 545, 840.
Belleisle, maršál 329, 333, 348, 361, 365, 372, 376, 381, 383--386, 389, 392--395, 397, 400, 401.
Benátské panství 782.
Bendel, rabín 577.
Beneda, hrabě 390.
Benediktině v. řád benediktinský.
Benedikt XIV., papež 565, 568, 717.
Benoit, vyslanec 683.
Benešov 440, 464, 558.
Beránci, sekta 814.

Berghauer Jan Tomáš 220, 567, 568.
Berlák Frant. 842.
Berlín 670, 696, 688, 689.
Bernard Tobiáš 209.
Berně měsíčné 149.
Berní knížka 157.
de Bernis abbé František 604.
Beroun 150, 448, 449, 478, 764, 780, 896.
Berounský kraj 218, 516.
Bessels Bohumír, historik 320.
Běšín rytíř 742, 743.
Bevernský, princ 621, 630, 656, 660, 670--672.
Bělá 802, 807, 813.
Bělehrad 94, 128, 129, 297, 298.
Blanc šl. Ant. 787.
Bláha Mich. Václ., purkmistr 181.
Blažek Petr, direktor 841.
Blížvedly 843, 844.
Bloviský Jan Frant. 45, 121.
Blouznivci náboženští 573--580.
Blümegen, hrabě 705, 722, 730, 749.
Blümegen Heřman baron, biskup 572, 723, 724.
Blümegen Jindřich, baron 510, 531, 532; hrabě 850.
Bieber Ferdinand, hejtman 241.
Binago Václ. Ehrenfried, ryt. 45.
z Bienenberka Karel Josef 852.
z Bilenberka Kupec Kašpar Jan 51.
Birelli Petr Theodor 45, 47, 124, 125.
Birelli, superitendent 550, 552.
Bischof Engelbert P., zpovědník 63.
Bischof Jan, nožíř 99.
Bock Arnošt z Oettingenu, lékař 101.
Bohdašín 685, 802.
Bohnice 838.
Bohugudov 187, 786, 738, 750.
Boleslav Mladá 764, 826, 838, 839, 845.
Boleslav Stará 11, 186, 433, 738.
Boleslavice 690.
Boleslavský kraj 148, 150, 206, 218, 300, 367, 408, 546, 706, 778, 779, 803, 804, 813, 890.

Rejstřík.

Borié, baron 610, 709.
Born, šl. 744.
Born Ignác L. 741.
Borobrádek 678.
Borovička Václav, měšťan 423.
Bošek Václav, emigrant 574.
Bošice 637.
Botta, major 390.
Botta, markýz 324, 874, 885.
Boura Jan, bludař 578.
Božanov 802.
Böhm Kamil, sochař 62.
Brady, baron 741.
Bramborová válka 716, 871—886, 894.
Brambory do Čech přineseny 109, 702.
Brandl Petr, malíř 56, 225, 227.
Brandt Jan Kašpar, radní 153.
Brandýs nad Lab. 76, 292, 293, 401, 408, 433, 569, 666, 710, 822, 896.
Brandýšské panství 150.
Braniborsko 680, 681, 685.
Branka les 887.
Bratři Čeští 50, 72, 194, 203, 209, 231, 247, 712.
Bratři rážového kříže 725, 728.
Braun Matiš, malíř 56, 59, 61, 225, 227.
Braun Ondřej P., jesuita 70.
Breda Karel Jachym, hrabě 161, 240, 241, 668.
Breitenberger, Konrád 288.
z Breitenberku Barthold vikář 211.
Breuner, hrabě, arcibiskup 27, 182, 212.
Brno 98, 109, 110, 141, 156, 158, 368, 369, 562, 705, 723, 724, 728, 730, 731, 738, 757, 758, 768, 904.
Brno Staré 770.
Brod Český 636, 656, 826, 897.
Brod Německý 170, 180, 433, 478, 714, 750.
Brod Uherský 602.
Brod Železný 808.
Broglie, vévoda 368, 374, 375, 380, 381, 389, 393, 403, 407.
Broumov 187, 255, 690, 750, 887, 892, 893.
Broumovský kraj 108, 621, 674, 690, 692, 696, 856.
Browne, hrabě 328, 621—623, 626—628, 633, 635—638, 641, 647.
Brozan Jan Josef 237.
van Brugge, malíř 173.
Brunšvicko-Hanoverští vévodové 34.
Brusnice 880.
Brühl, ministr 492.
Břevnov 105, 106, 187, 346, 347, 409, 590, 631, 643, 654.
Březnice 736, 738, 750.
Březnické panství 300.
Břežany ves 660.
Břežany zámek 570.
Břežany Dolní 191.
Břežské knížectví 323.
Bříství 659.
Bubna Antonín, hrabě 419.

Bubna František Václav, hrabě 421, 422.
Bubna Jan Arnošt, hrabě 535.
Bubna Kazimír Ferdinand, hrabě 421.
Buček Josef Ignác 557.
Buček, professor 746.
Budějovice 122, 160, 161, 175, 218, 333, 338, 440, 441, 461, 463, 478, 569, 705, 750, 764, 897.
Budějovický kraj 546, 781, 782.
Budínská Magdalena 569.
Budyň 684.
Budyň n. O. 622.
Budyšín 669, 670.
Bulla zlatá 36, 37, 164.
Bukov, plukovník 461.
Bukov, baron 677, 678.
Bukovina Malá 876.
Bukovina Velká 843.
Buky Staré 239.
Buquoi Leopold František, hrabě 351, 528, 529.
Burgavské markrabství 21.
Burkersdorf 693.
Burmania Berthold, baron 475—477.
Buterlin, generál 690.
Bülow generál 677, 887.
Bydžov Nový 460, 462, 577—579, 779, 803, 806, 826, 831, 832, 838, 889, 853.
Bydžovský kraj 546.
Býchory 883.
Bykaň 656.
Bystřice 674, 777, 891, 892.
Byteš, město 248.
Bzenecký z Prorubě Václav 437.
Canal z Malabailly Jan, hrabě 744.
Cassano 16.
Cassinis z Bugelly Jan Antonín 99.
Caretto z Millesimo Jan Václav, hrabě 437.
Cataldi, šlechtic 540.
Catinat, maršál 12.
Čech soukenický 256.
Čech židovských řezníků 116.
Čechovní artikule 769.
Čechovní pokladny 263.
Čechy ovčácké 65.
" řemeslnické 189, 263, 264.
" sklářské 259.
Cerhenice 824.
Cerhenické panství 592.
Cesty v Čechách 151, 158, 380, 866.
Cesty a silnice na Moravě 262.
Cikáni 66, 152, 158.
Clary František, hrabě 420.
Clary Jan Filip, hrabě 127, 740.
Clary Karel, hrabě 710, 740, 752.
Claußern J., knihtiskař 709.
Colloredo Antonín, hrabě 730.
Colloredo Rudolf, hrabě 204.
Cognazzo, major 467.
Conti, princ 485.
Cornova Ignác P. 744.
Cosa, plukovník 389.
Cukmantl 891.

Cvikov 630.
Czáky, kardinál 95.
Čarodějnictví 540.
Čáslav 107, 478, 653, 714.
Čáslavky 877.
Čáslavský kraj 148, 150, 206, 218, 546, 779, 780, 840.
Častolovice 676, 822.
Čebišová M. 569.
Čejka z Olbramovic Václav, hrabě 528.
Čejkova z Olbramovic Benedikta, hraběnka 569.
Čelakovice 666, 813, 822, 825.
Čermná 880.
Černíkovice 842.
Černín František, hrabě 127.
Černín Jan Vác., hrabě 172.
Černín Heřman, hrabě 30, 147, 351, 419.
Černín Prokop, hrabě 591.
Černodoly 882.
Černohorský Antonín, měšťan 423.
Černý Josef 837.
Černý P., děkan kolínský 106.
Česká louka 151.
Člověčenství 789, 790.
Dalaň, chléb 410, 411.
Daller Frant., opat 54.
Dampierre, hrabě 661.
Daně z komínu 249, 274, 504.
Daně z lánu 249, 274, 275, 504.
Daň turecká 275.
Dánsko 614, 628.
Danzer sekretář 423.
Darmstadtský Jiří, princ 589.
Daun Benedikt, podmaršál 659.
Daun Leopold, maršál 96, 131, 581, 583, 587, 588, 610, 632, 636, 644, 650, 652, 655—664, 666, 674—676, 680—682, 683, 685, 686, 688, 689, 691—693, 695.
David šl. Karel 234, 235, 338, 350, 351, 351, 400—402, 415, 416, 423 až 429.
David Kristian, tesař 203.
z Deblinu Max Fr. 149.
Dechtary 825.
Deisté v. Adamité.
Delbrück, dějepisec 613.
Demeradt šl., vyslanec 322.
Deputací v. komise zemské.
Desavský Leopold kníže 16, 367, 444, 447.
Desavský Mauric, princ 459, 630, 632, 657, 659, 662, 670, 679.
Desfours Albrecht Maximilian, hrabě 437.
Desky zemské 284.
Dettin, generál 129.
Deym ze Stříteže, svob. pán 421.
Děčín 446, 895.
Dědov, ves 802.
Diebel Frant. a Křištof 173.

Rejstřík.

Dienzenhofer Kilian 186, 187, 294, 439.
Dienzenhofer Křištof, architekt 186, 187.
Dierecke, generál 687.
Diesbach, klenotník 346.
Dietrichstein Ferd., kníže 12.
Dietrichstein, hrabě 88.
Diligence (rychlá pošta) 771.
Dingfelder, rytmistr 18.
Direktorium pro polit. a kamerální záležitosti 525, 530, 593, 594, 668.
Dittersbach 675.
Dny sváteční 717.
Dobenina 626.
Dobner, píarista 213.
z Dobroslavina Arnoltová Anna Kateřina 65
Dobrovský Josef 744.
Dobřežovické panství 570.
Dobřenice 680.
Dobřenský Jakub 46.
Dobřenský Václav, rytíř 419.
Dobřichov 824.
Dobříšské panství 781, 782, 786.
Dobruška 895.
Dobruškový žid 865
Dohalský Jan Křištof, hrabě 351.
Doksany 187, 684, 889, 896.
Doksy 707.
Dolany 876.
Dolce 898.
Domašov 677.
Domažlice 82, 83, 85, 873.
Domy v Čechách 773.
Domy Tři 882.
Donín, generál 681.
Donner, sochař 70.
Dostál Karel 799, 802, 803, 806, 834, 843, 856.
Doubrava Vojtěch, rektor 825.
Doubravice 876.
Doudleby 822.
Doupov 255, 738, 750.
Dovol, mistr 666.
Doxat, generál 296.
Döbeln 692
Dölling, rada 319.
Draškovič, generál 688.
Dražďanský mír 493.
Dražďany 681, 683, 688, 712, 884.
Dualismus rakouský 511.
Dub Český 808, 838, 844, 845.
Dub Starý 809.
Dubeč 632.
Duchek Josef 752.
Duchovenská nadace 118.
Duchovenská škola 539, 540.
Duchovenstva práva 118, 300.
Duchovenstvo řádové 717.
Dušníky 880, 892.
Dvory Nové 584, 586, 589.
Dvory Velké 851.
Dvořák Josef 837.
Dvůr Králové 33, 460, 577, 806, 899.
Ebenholz šl. dr. 521.
Eger, sekretář 530.
Einsiedel, generál 450, 456, 465, 469.

Ejvanovice 677.
Eleonora císařovna 67, 69, 117.
Elvenich 742.
Ender Valentin, měšťan 423.
Enzenbergrová, hraběnka 736.
z Erlsfeldu Frant. Lev, professor 214.
z Erlsfeldu Jan Jos. Lev 45, 46.
Escherich, děkan 577.
Espamer, sekáč 895.
Esterházy, generál 487.
Esterházy, kníže 15.
Esterházy Mikuláš, kníže 709.
Etrichshausen, generál 886.
z Eybenu Eliáš 12.
Falcké kurfiřtství 34.
Falknovské panství 150.
Faktor dvorní 469, 470, 471.
Fary české 48, 49, 145, 147, 155, 184, 185, 225, 271.
Fary moravské, 275.
Febronius 716 719.
Fehlner Jan, baron 743.
Felbiger Jan J. 752, 760.
Fénélon, markýz 398.
Ferdinand I. 87, 164, 181, 278, 317, 318, 321, 337.
Ferdinand II. 162, 164, 280, 323, 721.
Ferdinand III. 222, 285.
Fermore, generál 681, 685.
Festetič, generál 375, 382, 394.
Fickert Alois P. 743.
Filip V. 17, 131.
z Fineckenu Eleonora šlechtice 222.
Fink, generál 687.
Firm P., jesuita 204.
Fischer z Erlachu 70, 219.
Fleischmann, cis. resident 128.
Fleury, kardinál 291, 317, 373, 384, 385.
Fond studijní 738, 739.
Fontanelle, podplukovník 368.
Forman Matěj 842.
Formané 254, 255.
Forát, ves 810.
Fouquet generál 674, 680, 684—688.
Franckl Israel 669.
Frankenstein 690.
Frankfurt nad Odrou 670, 685, 686.
František Štěpán Lotrinský 294, 296, 298, 304, 313, 314, 316, 325, 336, 375, 381, 382, 385, 491; císař František I., 493, 495—497, 628, 708, 709, 711, 897.
Freiberg 693, 712.
Freimaur v. zednář.
Freistadt, město 49.
Fremmrich Jan, soukeník 256.
Fridland 255, 686, 687, 895.
Fridrich August Saský, princ 10.
Fridrich Falcký, zimní král 332, 484.
Fridrich Jan Václav, purkmistr 433.
Fridrich II., král pruský 322—325, 327—329, 334, 367, 369—372, 444, 445, 447, 449, 450, 459, 464, 486, 486, 493, 505, 573, 574, 612, 613, 615—620, 623, 626, 628—630, 644,

651, 652, 655, 657—661, 664, 666, 670—672, 674, 675, 678—683, 685—691, 693—695, 715, 722, 732, 792—796, 834, 871, 874, 875, 877, 878—882, 884—888, 892, 894, 898.
Fridrich II., vévoda lehnický 323.
Fridrich V., kurfiřt falcký 34.
Fridrich Vilém I., král pruský 293, 312, 323.
Fuchsová Karolina, hraběnka 310.
Fuchs Dr., lékař 101.
Fulnek 261.
Furtenberg Jan K., baron 741.
Fux Jan Jos., kapelník 173.
Fünfkirchen Jan Frant., svobod. pán 437.
Fürstenberg Egon Karel, kníže 601, 705.
Fürstenberg, lantkrabě 96.
Fürstenbergová Marie Anna, kněžna 270.
Füssenský mír 486.
Gallas Filip, hrabě 350, 351, 419, 433, 520.
Gallasová Johanna, hraběnka 257, 268.
Gaspari, professor 748.
Galli-Bibienna Ferd., architekt 173.
Galloway, generál 73.
Galloway, lord 17.
z Gansendorfu viz Schönpluf.
Gassion, generál 342.
Gering, děkan 733.
Gerlachshheim 686.
Gertruidenburg 18.
Giersdorf 676.
Girard, baron 349.
z Glouchova Vilém Matiaš 127.
Goetz Jan Frant., baron 741.
z Golče Jan Frant. 286, 521, 528.
Goll Vít 839.
z Goetzu Jan Frant. 121.
Gotter, hrabě 324, 325.
Gotthard Ondřej 742.
Göpfert Norbert P. 745.
Grabásteinské panství 844.
Grandt, major 624.
Graulich Matěj 816.
Gränitzer Karel Frant. 45.
Greiner šl. Frant. 850.
de Grisors, hrabě 589.
Groš tkalcovský 768.
Groš z vlny 768.
Gruber Tobiaš 744.
Grundman Fridrich P. 590.
Grünne generál 492.
Guasko, plukovník 632, 693.
Guberniální archiv selský 831, 834.
Guberniální pokladna 833.
Gubernium zemské kr. v Čechách a na Moravě 600—602.
Guberno selské 799—807, 812, 834.
Gunz, architekt 669.
Guth Modest P. 744.
Gymnasia česká 748—751.
Gymnasia moravská 758—759.

Rejstřík.

Haake, plukovník 448.
 Habry 170.
 Hadík, generál 626, 670, 679, 683, 693, 874, 885.
 Háj Jan Leop. probošt 730—733.
 Hajda 569.
 Hájek z Libočan, kronikář 211, 213, 214, 215.
 Halbstadt 675.
 Haller plukovník 660.
 Hallmann Jan 770.
 Hamilton Maximilian, hrabě 728.
 Hammer Josef, baron 744.
 Hamr ves 108.
 Hanibal Jakub 842.
 Hannl Vác. Rehoř 45.
 Hanšpach 883.
 Hartinger, sekretář 319.
 Harrach Friderich, hrabě 324.
 Harrach Friderich August, hrabě 493, 507—509, 511, 514, 515, 519, 520, 524, 526—528.
 Harrach Alois Tomáš, hrabě 151.
 Harrachové, hrabata 150.
 z Harasova Hřán Frant., hrabě 72.
 Harcourt, generál 371, 381.
 Harras, plukovník 633.
 Harsch, hrabě, generál 387, 389, 447, 449, 450, 676, 683, 712, 713.
 Hartlieb Prokop P. 743.
 z Hartigu Jan Hubert 45.
 Hartmann, baron 318.
 Hatzfeld, hrabě 705.
 Hauser Jan 647.
 Haugvic Friderich Vilém, hrabě 507—509, 511, 513, 515, 519, 524, 530, 541, 543, 593—600, 606, 610, 614, 869.
 Havlov 805.
 Havlovice 838.
 Hägelin Karel Fr. 752.
 Hebenstreit ze Streitenfeldu Petr 557.
 Hedvábnictví čes. a mor. 770, 771.
 Heiger Dr., dějepisec 320.
 Heigl K., historik 283.
 Heiligfeld František, měšťan 423.
 Heim Václav, měšťan 423.
 Heintsche Jan Jifí, malíř 182.
 Heissler Josef, hrabě 510.
 Heister, maršál 15, 20.
 Hejtmánkovice 690.
 Hennersdorf 203, 492.
 Hennet Dr., rada 418, 424.
 Herberstein, hrabě 88, 150.
 Herberstein Augustin, hrabě 532.
 Herbersteinová knihovna 737.
 Herbeville, generál 5, 21, 27.
 Herbst Bohumír, scholastik 83, 146, 153.
 Heßmann Marian, opat 83, 179, 218.
 Herrnhut v. Ochranov.
 Hertsch z Herzensteinnu Michal 557.
 Heřmanice 878.
 Heřmanické panství 843.
 Hess, professor 749.
 z Hildburghausenu Josef, princ 628.
 Hirschberg 49, 50, 891.
 Hlad v Čechách 699—708.

Hlavňov ves 802.
 Hlinná 684.
 Hlohov 49, 329, 673.
 Hloubětín 171, 632, 633.
 Hlubčice 685.
 Hluboká, zámek 374, 384, 385, 461, 464.
 Hodánková Rosalie 217.
 Hodkovice 630, 808.
 Hofmann František P. 555—557.
 Hoch šl. Dominik Isidor Dr. 121.
 Hoch z Hochů 83.
 Hohenfriedberg 488—490.
 Hohern, baron 824.
 Hochkirch 681—684, 712.
 Holice 679.
 Hollan, sedlák 838.
 Holzendorf, plukovník 624.
 Homole vrch 815.
 Homolka les 887.
 Hontheim Jan 716.
 Hora Bílá 590, 631.
 Hora Cervená 806.
 Hora sv. Hippolyta 572.
 Hora Křížová 895.
 Hora Kutná 122, 160, 161, 163, 167, 174, 175, 186, 585—587, 655, 657, 736, 738, 750, 764, 852.
 Hora Svatá 192, 193, 738.
 Horáci 802.
 Horák Jan, probošt 4.
 Horák Ignác, primátor 340.
 Horažďovice 85.
 Hormayr, baron 320.
 Horst, setník 344.
 Hostavice 632.
 Hořanský Pavel 731.
 Hořátev 838.
 Hořice 724.
 Hořelice 670, 686.
 Hořenice 876.
 Hořický 685, 880.
 Hoříněves 222, 223, 804.
 Hospodářství polní v Čechách a na Moravě 770.
 Hostinné 880, 881, 899.
 Hostouň 192.
 Hoyer, rada 787.
 Hoym, ministr 834.
 Höckenaue V., ryjec 173.
 Höchstädt 18, 19.
 Höpflinger Dr., rada 418, 424, 428, 535.
 Hradec Jindřichův 74, 85, 254, 479, 736, 738, 750, 840.
 Hradec Králové 107, 255, 354, 478, 571, 572, 577, 621, 679, 680, 685, 688, 692, 697, 698, 705, 712, 713, 715, 723—725, 738, 741, 750, 764, 804, 835, 839, 852, 857, 864, 872, 874, 894, 896, 898.
 Hradec Nový 712.
 z Hradce Zachariáš 180.
 Hradecká (Jindř.) stolice stříbrná 180.
 Hradecký kraj 148, 150, 200, 206, 210, 367, 444, 546, 706, 727, 779, 803, 813.
 Hrádek 257, 712.
 Hradenín, ves 657.

Hradiště Choustníkovo 186, 222, 223, 225, 236, 569, 878, 899.
 Hradiště Mnichovo 672, 796, 826, 884, 896.
 Hradiště Uherské 111, 368, 738, 759.
 Hradištský kraj 157, 548.
 z Hrádku Markvart Vác. Arnošt místosudí 54, 83, 121, 146.
 Hranice, město 110, 111.
 Hranice Vojenská 874.
 Hranice zemské (upravení) 150, 151.
 Hrdelní řád Josefův 183, 289.
 Hrdelní případy kněžské 181.
 Hrdelní řád soudní 43, 50, 51; právo 66.
 Hrdlořezy 635, 653.
 Hřán z Harasova Zikmund Gustav, hrabě 437.
 Hřán z Harasova Zikm. Valentin 286.
 Hřensko 895.
 Hubálek Karel Jan 45, 121.
 Huber, setník 825.
 Hubertsburk 694, 708, 871.
 Hukvald 246.
 Humpolec 107, 255.
 Hustopeč 759.
 Hutberk 685.
 Hülse, generál 658, 660, 661, 684, 689.
 Hvězda 172, 187, 631, 654, 710, 897.
 Hyndford, lord 370.

Chabařovice 842.
 Cheb 18, 24, 32, 133, 150, 159, 349, 374, 384, 397, 399, 431, 441, 442, 478, 540, 692, 736, 738, 750, 811.
 Chebský kraj 148, 167, 168, 175, 219, 276, 286, 432, 444, 510, 547, 692, 894, 896.
 Chevert, generál 398, 399, 414.
 z Chevreuse, vévoda 375.
 Chládek P. 747.
 Chlumec 579, 679, 816—821, 852.
 Chlumecké panství 779, 804.
 Chlumec Vysoký 300.
 Chmelářství české a mor. 770.
 Chobotský Vojtěch 842.
 Chotické panství 300.
 Chomutov 255, 478, 705, 725, 736, 738, 741, 750, 883.
 Chorinský, hrabě 572, 724, 730, 731.
 Chorvátsko 93.
 Chotěč 831.
 Chotek Rudolf Jan, hrabě 170, 351, 437, 541, 595, 597, 598, 600, 700, 716, 717.
 Chotěšov 187.
 Chotusice 370, 371.
 Chřastanské panství 780.
 Chrudim 107, 478, 764, 813, 843.
 Chrudimský kraj 148, 150, 200, 206, 210, 300, 546, 727, 779, 793, 796, 804.
 Chřepický Zdeněk z Modliškovic, probošt 361, 395, 419, 571.
 Chřibská 895.
 Chudějice 817.
 Chuchle, ves 380.

Rejstřík

z Chudenic Černín Frant. Jos., hrabě 85.
Chvalkovice 814, 876
Chvojka Matěj 815, 816—818, 831, 835.
Chvojno 842.

Illésházy Mikuláš, hrabě 89.
Impost hudební 30.
Infekční řád pražský 102.
Innská čtvrt 893, 897.
Inocenc XIII., papež 115.
Ispruk 711.
Isabella Parmánská 709.
Israelité čeští, sekta 575—580.
Ivanité v. řád poustevníků sv. Ivana.

Jablonné 666, 667, 687, 712, 809, 845, 895.

Jablunkovský průsmyk 713.
Jáchym II. Braniborský 323.

Jáchymov 569.

Jager, město 22.

Jan z Jenšteina, arcibis. 213, 214.
sv. Jan Nepomucký, v. Jan z Pomuku.
Jan z Pomuku 52, 53, 210—220; zá-
raky sv. Jana Nepom. 213, 214,
216, 217.

Janer, generál 885.

Janovičky 656.

Jansdorf 843.

Jaroměř 577, 674, 685, 692, 806, 845,
872, 876, 877, 879, 891, 896, 898.

Jasena 878.

Javor, město 49.

Javornice, tvrz 693.

Javorská 844.

Jäckel Matias, sochař 54, 55.

Jäckel Dr. fysik 99, 101.

Jemetice 738.

Jeníkov 170, 656, 738.

Jenšovice 808.

Jefábek Karel Jan, knihtiskař 51.

Jesenice 635, 892.

Jesenický zámek 807.

Jesuité viz Řád Tovaryšstva Ježíšova.
Jetřichov 802, 803.

Jevíčko 676.

Jezviny 876.

Jičín 724, 736, 738, 750, 764, 807,
825, 826, 830, 831, 839, 841, 896.

Jičín Nový 261, 562.

Jihlava 180, 261, 368, 562, 710, 714,
738, 768.

Jihlavský kraj 157, 548, 731.

Jilemnice 150, 807.

Jindra z Orebthalu Jan Ignác 698.

Jindřich, princ pruský 684, 687, 692,
693, 874, 879, 880, 883—886, 889,
891.

Jiroušek Jiří 839.

Jiříček Petr, missionář 729.

Jiří Poděbradský, král 873.

Jizera 879, 880, 883, 884.

Joanelli šl. Marek 55.

Jordán Jan Křištof, rytíř 418.

Josef arcivév., syn Marie T. 904.

Josef I., císař 1—14, 15—22, 89, 91,
117, 119, 120, 123, 147, 150, 152,

155, 158, 159, 182, 183, 184, 208,
247, 582, 734.

Josef II., císař 63, 153, 185, 189, 331,
605, 700, 704, 708—718, 728, 730,
733, 734, 786, 790, 791, 795, 801,
815, 822, 847—849, 860, 865, 872,
873, 875—877, 882, 890, 891, 894—
904.

Josefa Bavorská 710.

Josefov 890, 896, 867.

Junkerova rodina v Chebě 12.

Junta španělská 277.

Just Kašpar 888.

Kacířství v Čechách 146, 183, 195
—200, 203, 204.

Kacířství na Moravě 198—200, 203,
204.

Kacířské knihy 205, 206, 722, 723,
726, 727, 729.

Kacířské popravy 200.

Kacířský učitel 199.

Kačínská obora 586.

Kadaň 254, 478, 569, 896.

Kaiser, kanovník 647.

Kaiser ryt. z Kaisernu Jan Ondřej,
biskup 571, 572, 724, 737.

Kaiserstein Václav, hrabě 234, 235,
300, 351, 354, 400, 416, 420, 421.

Kaje 685.

Kalous Jan, písař 134.

Kamberk 190.

Kamenice 570.

Kamenský J. J. 61.

Kamýk, vrch 657.

Kancelář dvorní česká 277—279,
518, 519, 523, 524, 526, 527, 594, 595.

Kancelář česká dvorní ve Vídni 156,
174, 529.

Kancelář českorakonská dvorní 595,
785.

Kancelář český 280, 281, 518, 519, 523.

Kannegiesser, baron 530.

Kaňka Frant. Maxm., stavitel 126.

Kaplanek, rychtář 423.

Kapucini v. Řád Kapucínů.

Káranice 817.

Kanody Jindřich, měšťan 423.

Karel Albrecht, bavorský kurfiřt 10,
93, 235, 236, 320—322, 329, 338,
340, 341, 344, 346—348, 350, 352
—359, 361—364, 366, 367; císař

K. VII. 373—375, 380, 382, 383,
399—402, 407, 434, 435, 443, 444,
445, 482—484, 620.

Karel, arcikníže 17, 18, 26, 31.

Karel III. 69, 88.

Karel IV., císař 86, 164.

Karel VI., císař 8, 33, 69—196, 208,
210, 214, 216, 221, 228, 229, 235,
241, 245, 247, 271, 272, 276, 277.

280, 284, 290, 293, 296, 299, 301
—308, 323, 582, 612, 721, 738, 850.

Karel Lotrinský, vévoda 78, 304, 369
—371, 375, 385, 391, 392, 463, 465,
486—490, 492, 629, 631, 632, 634,

636, 638, 642, 644, 666, 667, 672,
673, 695, 900.

Karel, princ saský 642.

Karel XII. 49, 208.

Karel Theodor, kurfiřt falcký 873,
854, 893.

Karhanice 842.

Karlovec 128.

Karlovy Vary 108.

Karlštejnské panství 592.

Károly, generál 487.

Kartouzy 807.

Karvinský šl. 787.

Kaspar Gabriel P., opat 413.

Katastr nový 242, 514.

Katastr starý 146.

Kateřina II., carevna 691, 893.

Kateřinice 728.

Kegler Vojtěch, radní 583, 585.

Keith, maršál 621, 623, 626, 631,
632, 640, 643, 653, 654, 665, 671,
676, 681, 682.

Kessler z Kestenachu Jan 741.

Kesselsdorf, bitva u Kolína 492.

Kestřín 681.

Kheul, zbrojmistr 654.

Khevenhüller Frant., hrabě 787.

Khevenhüller, hrabě 82, 89, 366.

Khevenhüller Josef, kníže 517.

Khon David 669.

Kindermann Ferdinand 752—754,
755.

Kinská Marie Augusta, hraběnka
422, 747.

Kinský Ferd. Frant., hrabě 79—81,
95, 123, 176, 280.

Kinský Filip Josef, hrabě 79, 280,
316, 324, 325, 434, 435, 506, 508,
519, 524.

Kinský Josef, hrabě 234, 431.

Kinský Oktavian V. Norb. ze Vohy-
nic 83.

Kinský Oldřich, hrabě 279.

Kinský Štěpán Vilém, hrabě 285,
370, 419, 435, 520.

Kladruhy 171, 187, 715, 813.

Kladsko, kraj 9, 43, 148, 286, 327,
349, 365, 367, 368, 370, 371, 572,
432, 439, 886, 493, 500, 513, 621,

628, 674, 680, 694, 727, 801, 864,
880, 882, 895.

Kladsko, pevnost 148, 688, 689, 891.
892.

Klánský 877.

Klatovský kraj 546, 777.

Klatovy 82—84, 168, 705, 725, 736,
738, 750, 764.

Kleist generál 687, 692, 693.

Klenka Josef, měšťan 423.

z Klenové hrabě 782.

z Klenové Marie Anna 841.

Kleych Václav, knihkupec 203.

Kliment XI., papež 129, 191.

Kliment XII., papež 190.

Kliment XIII., papež 567, 568, 682,
734.

Kliment XIV., papež 718, 734, 735.

Klinggräf, vyslanec 616.

Klouzkov 898.

Knebl, baron 885.

Knín Nový 770.

Kneyel, hrabě 778.

Kobencel, hrabě 732, 875.
Koberwein Jakub 741.
Kobylice, les 887.
Koc z Dobruže, baron 742.
Koclíř 692.
Kogels Jan, bankéř 859.
Kohl Jeronym, sochař 54.
Koch, baron 782.
Kojetín 191.
Koledy vybírání 564.
Kollegium komerční 272, 273.
z Kokořova Ferdinand 419, 521.
z Kokořova Václav, hrabě 121, 286, 350, 419, 521.
Kollatury české a moravské 48, 145, 271, 275.
Kollet šl. František 55.
Kolín 106, 444, 465. 620—622, 652, 653, 656—658, 662—664, 698, 813, 823, 852.
Kolín Starý 585.
Kolisko Adam 838.
Kolobřeh 691.
Kolonič, primas 15.
Kolovrat František, hrabě 851.
Kolovrat Karel Josef, hrabě 286.
Kolovrat Leopold, hrabě 861.
Kolovrat Prokop, hrabě 419.
Kolovrat Zdeněk, hrabě 125.
Kolovrat Krakovský Filip, hrabě 395, 597, 601, 700, 701, 705.
Kolovrat Krakovský Maxm. Norbert, hrabě 25, 153, 242.
Kolovrat Krakovský Vilém Albrecht, hrabě 79, 280.
Kolovrat Krakovský Vilém, hrabě 125.
Kolovrat Libsteinský Norb. Leop., hrabě 186.
Kolovrat Novohradský Ferdinand Frant., hrabě 418, 421.
Kolovratová Vilémína, hraběnka 591.
Kolloredo Jeronym hrabě 146.
Komenský Amos 231, 232, 560.
Komise censurní, pražská 864.
Komise církevní 720.
Komise česká revisní, druhá 121—124, 127, 163.
Komise merkantilní 254—257.
Komise náboženská 271, 272.
Komise k opravě Obnoveného zřízení zemského 521, 522.
Komise státní (1733) náboženská 207.
Komise studijní dvorní 556, 757.
Komise studijní zemská 556, 746.
Komise visitační 146.
Komise veyhozní viz výbor zemský 153.
Komise vyšetřovací (1743) 668.
Komise universitní 550—552.
Komise zemská 515, 5 6, 531, 537.
Komora královská 286, 287.
Komorní účtárna 286.
Komořanský Jan Jindřich, rytíř 418.
Komořany, ves a zámek 383.
Konsens nejv. úředn. zemských 529, 535, 594, 596, 597, 600.
Koniáš Antonín, jezuita 205, 206, 235.
Konice 677.

Konojedy 222, 225, 569.
Konopištské panství 841.
Konsignace v. Sčítání
Konsistoř lutherská 727.
Kopiaty Německé n. O. 896, 899
Kopřiva Jan 838.
Koref Salomoun 474.
Kornberg, generál 297.
Kornis, hrabě 89.
Korutansko 96.
Kořenský hrabě z Terešova 770.
Kořenský Rudolf, hrabě 418, 524.
Kořistka Jan, missionář 729.
Kosmonosy 558, 750.
Kostecké panství 841.
Kostelec Černý 663, 826, 840, 852.
Kostelec Labský 830, 884.
Kostelecký ze Sladové Baltazar 442.
Kostelecký ze Sladové Jindřich 442.
Košice 20.
Košítky 851.
Košumberk 738.
Kounic Jan Adolf, hrabě 437.
Kounic Max Oldřich, hrabě 494, 531, 602.
Kounic Václav Ant., hrabě 599, 600, 602—611, 614, 615, 617, 627, 636, 655, 689, 694; kníže 708, 766, 848, 853, 875.
Kounice 824.
Kounicové, hrabata 602, 603.
Kouřim 657, 764, 852.
Kouřimský kraj 148, 150, 351, 546, 780.
Kouzelnictví 540.
Kovanda Václav 816.
Kozel, pevnost 494, 688.
Kozmice 842.
König z Kronbergu 609, 610.
Königseck, hrabě 291, 295, 297, 383, 884, 419, 629, 630, 635.
Königsmann Mikuláš 417.
Königswald 752.
Krabčice 843.
Krajinsko 96.
Krajské úřady 282, 283, 536, 541 až 548.
Krajské zřízení v Čechách 148—150.
Krajské zřízení na Moravě 156, 157.
Krajští hejtmané 282, 283, 541—544, 547.
Krajští missionáři 208.
Kráľky 674, 894.
Kralovec 675, 688.
Kralovice 811.
Kramolna 626, 876, 877, 878.
Kranichstätt šl. rada 530.
Krassner Ondřej, měšťan 423.
Kratonohy 816.
Krauseneck Vilém František 417.
Krčmy 207.
Krebsova Teresie 217.
Krejcar zpovědní 720.
Kressl Karel z Qualtenbergu 555.
Kressl Frant. Karel, svob. pán 701, 730, 736, 849.
Krenz, generál 461.
Kriesch šl. Václav Maxmil. 532.
Krisch šl. Václ. Maxm. 121.

Krkonoše 706, 713, 801, 802, 810, 811, 823, 881, 882, 885.
Krnov 893.
Krnovské vévodství 728, 886.
Krokowa, baron 639.
Kroměříž 368.
Krumlov 108, 478, 736, 738, 750, 759.
Krusius Jan Frant. 146.
Krusius Jos. Frant., primátor 288.
Křečhoři, ves 658—660.
Křečhořský lesík 657, 660.
Křesobor 674.
Křešice 724.
Křivoklát, panství 270, 300, 780.
Kříž Jiří 816.
Křizany 844.
Kubecius Leopold 423.
Kuenburgové, hrabata 190 191.
Kuenburg Ferd. hrabě, arcib. 160, 173, 184, 185, 189—191, 195, 197, 198, 212—215, 217, 219, 420.
Kukus 186, 225, 227—230, 235, 674, 872, 876—878, 899.
Kulich Karel, malíř 61.
Kumburk 807.
Kunčice 881.
Kuneradorf 685, 686.
Kunhuta Saská 709.
Kunštát 895.
Kunz Josef, kancelista 352, 353, 423, 528.
Kunzendorf 690.
Kutlitz, ves 659, 661.
Künigl Kašpar Heřm., hrabě 741.
Künigl hrabě Sebastian 429, 740.
Kyje ves u Prahy 633, 635.
Kyje v Hradecku 805.
Kyjov 759.
Kynastské panství 150.
Labe 662, 667, 679, 686, 715, 804, 812—814, 821, 822, 830, 876, 877, 880, 881, 883, 884, 887, 894, 898.
Lachner Tomáš 467, 468.
Lachov 685, 802.
Lamberg Leopold Matiaš, kníže 13.
Lamberg, biskup kardinál 15.
Lamberg, setník 810.
Lambertini Prosper, kardinál 212, 214, 216, 217.
Lampelbrüder viz Beránci.
Landava 10, 12, 13, 113, 114, 147.
Landshut 50, 883.
Lanov 780.
Langer Frant. Ant. Dr. 313.
Langlois, generál 873.
Lansškroun 842, 843, 857.
Lansškrounské panství 108.
Landshut 674—686, 688.
Larisch František, hrabě 542, 543, 545.
Laroque Konstantin, sekretář 523.
Lascy, generál 623, 624, 627, 678, 689, 715, 716, 775, 875, 876, 881, 890, 899.
Laudon, maršál 643, 654, 674, 677, 678, 680, 682, 686—688, 690, 691, 713—715, 874, 875, 879—881, 883, 884, 896, 899.

Rejstřík.

Lauterwasser 810, 882.
Lay Petr, krejčí 99.
z Lažan v. Bechyně.
Lebuz 687.
Lede, markýz 131.
Ledeč 546.
Legát český kurfiřtský 32, 36.
Ledecký František, děkan 373.
Legie studentské 417, 462.
Lego František 753, 754.
Lehnice 670, 688.
Lehnická knížectví 323.
Leibnitz, filosof 72.
Leisten, ranílekař 99, 101.
Lemberk 809.
Lengsfeld, generál 892.
Lenox, lord 589.
Leopold, arcivévoda 709—711.
Leopold Jan Josef, syn Karla VI.
77, 114, 116.
Leopold I., císař 33, 34, 39, 52,
89, 91, 95, 159, 162, 175, 180—182,
184, 192, 194, 223, 237—239, 246,
582, 721.
Leopoldov 20.
Leopoldovský průsmyk 882.
Lesczynský Stanislav, král 73, 290,
291.
Lešický Frant. Jos. 121.
Lenthen viz Lysá.
Levin 876.
Levinský Josef 819.
Levoč 22.
Lhota 679.
Lhota Davidova v. Lhota Vysoká.
Lhota Kostelní 839.
Lhota Králova 878.
Lhota Machovská 799.
Lhota Vysoká 351, 426, 429.
Lhotka 805.
Libeň 408, 470, 653, 827, 830.
Liberda Jan, kazatel 203, 204, 243,
574.
Liberec 255, 256, 703, 712, 811, 883,
888, 895.
Liberecký kraj 108.
Liběšice 738.
Liběznice 830.
Libnětov 805.
Libochovice 12.
Libštát 807.
Libchavské panství 782.
Liebl Jakub, ryjec 173.
Liechtenstein Ant. Florian, kníže 17.
Liechtenstein Filip, hrabě 250.
Liechtenstein Jan Adam, kníže 33.
Lichtenstein Jakub hrabě, biskup 434.
Liechtenstein Karel, kníže 323.
Liechtenstein Václav, kníže 712.
de Ligne, princ 660.
Lichtenhain 625.
Lichva 539.
Lilienstein 625.
Lindenfels, baron 390.
Linec 334.
Lípa Česká 255, 256, 666, 809, 884.
Lipany 841.
Lipník 759.
z Lisova Rudolf, hrabě 53.

Lissner, kronikář 808.
Litochleb Jan 209.
Litochleb Kristian, emigrant 573.
Litoměřice 394, 478, 572, 573, 624.
665, 667, 671, 684, 692, 693, 705,
706, 724, 725, 736, 738, 740, 741,
750, 764, 778, 811, 830, 844, 864,
883, 884.
Litoměřický kraj 148, 150, 219, 408,
546, 669, 884, 888, 890.
Litomyšl 108, 245, 369, 370, 462, 463,
558, 561, 676, 678, 679, 842, 843.
Litrbach 843.
Littwerig Benedikt P., opat oaseký
55, 187.
Litvínov Horní 256.
Lnářské panství 300.
Lobava 681.
Locatelli J., kanovník 753.
Lobkovic Eusebius Václav, kníže 40,
221, 224, 605, 606.
Lobkovic Ferd. Aug., kníže 12.
Lobkovic Filip, hrabě 176.
Lobkovic Kristian, kníže 393, 394.
Loboš, vrch 623, 624.
de Lofrano, markýz 79.
Lobelius, biskup 211.
Loket 393, 725, 741, 764.
Loketský kraj 546, 547, 778.
Lomnice 807.
Lokte pražské 151.
Loragho, architekt 669.
Losy z Losenau Sebastian 437.
Losy z Losynthalu Adam Filip,
hrabě 437.
Loterie malá 540.
Louny 101, 106, 107, 479, 750, 896.
Lovosice 623, 684, 710.
z Löwenmachtu Macht Matias Al-
brecht, děkan 60, 147.
Lubaň 203.
Luc Jan, kuchař 369.
Lucchesi, generál 438, 624, 634, 635,
673.
Ludeger Ondřej Ignác 467.
Ludwig šlecht., kancléř 322.
Ludvík XIV. 16, 18, 19, 21, 62, 96,
112, 128, 181.
Ludvík XV. 330, 373, 604, 689.
Ludvík Badenský 4, 10, 12, 16.
Luňák Vác. Jan, opat 182.
Luňák, rychtář 817.
Luragh, vlas. mistr 380.
Lutna Jan Prokop, farář 707.
Lužice 628, 680—682, 684, 725, 728,
801, 846, 883, 884.
Lüderitz, major 624.
Lützow Jan hrabě 740.
Lysá 186, 223 225—227, 230, 235,
236, 666, 672, 673.
Macquière, generál 626, 649.
Mac-Neven Vilém, lékař 555.
Maffersdorf 704.
Maggi Dr., lékař 101.
Maillebois, maršál 386, 392, 393.
Major Matěj, sládek 831.
Malešice 635.
Malenov 250.

Malešov 222, 223, 225, 656.
Malešovice 679.
Malovec z Chejnova Arnošt Václav,
svob. pán 437, 521, 535.
Malplaquet 18, 19.
Manderscheidské panství 571.
Manderscheid Mauric Gust., hrabě
arcibiskup 193, 194, 208, 235, 346,
352, 355, 419, 420, 436, 512, 513,
566, 567, 570, 590.
Manětín 782.
Mansfeld Jindřich, hrabě 422.
Mansfeld, kníže 781, 782.
Marie Alžběta, arcivévodkyně 269,
274.
Marie Amalie 10, 268, 274, 312, 321.
Marie Anna, arcikněžna 31, 64, 148,
169, 185, 304, 592.
Maria Jos. Alžběta, arcikněžna 61,
92, 144, 162.
Marie Louisa, infantka 711.
Marie Teresie, císařovna 51, 63, 74,
78, 92, 93, 95, 124, 169, 170, 219,
235, 271, 294, 301, 304, 309—318,
322, 324, 330, 335, 336, 339, 364
—366, 372, 385, 386, 399, 402, 410,
414, 418, 430—440, 485, 493, 505,
506, 511, 517, 518, 555, 580—582,
586—588, 596, 599, 600, 603, 604,
613, 616—619, 627, 631, 636, 637,
644, 663, 668, 672, 682, 687, 689,
694, 702, 708, 709, 711, 717, 730,
733, 736, 765, 766, 772, 786, 791,
834, 847—847, 849, 853, 855, 856,
858, 861, 865, 871, 875, 893, 899
—906.
Marinoni, professor 311.
Markvart z Hrádku Vác. Arnošt 153,
177, 286.
Markvart z Hrádku Václav Jan 420.
Marlborough 16, 19—20, 49, 112.
Marschall, hrabě 677.
Maršov 805, 810, 888.
Martin Jindřich, ryjec 173.
Martinelli Frant. Josef 741.
Martini, arcidiakon 192, 417, 419,
467.
Martini, professor 749.
Martinic Karel, hrabě 740.
Martinkovice 802.
Martinic Guidobald, hrabě 234.
Marwitz, hrabě 336, 446.
Marusius Jan Kamil 417.
Matheides Gabriel, měšťan 55.
Matheides, děkan 183.
Matouš Jan 728.
Mayer Daniel, probošt 83, 135, 146,
153, 191—193, 206, 212, 217.
z Mayernu viz Mayer Daniel.
Mayerovská pokladna 192.
Mayer Jan Jiří, purkm. 192.
Mayer Oldřich, sochař 54, 55.
Mauric Saský, hrabě 345, 346, 362,
374, 499.
Max Jos., sochař 61.
Maxen 687.
Maxmilian, arcivévoda 876, 903, 904.
Maxmilian Emanuel, bavors. kurfiřt
10, 34, 332.

Rejstřík.

Maximilian Josef, kurfiřt bavorský 285, 873.
Mehoffer Ignác 760.
Meissler dr. 747.
Mendel, rabín 577, 578.
Mendel, sochař 60.
Manévry vojenské první 583.
Menzl Karel 839.
Merbotice 844.
Mercy, maršálek 131.
Merkantilní systém 252, 260.
Messina, pevnost 131.
Metastasio, básník 70.
Metuje 715, 898.
Mezileší 674.
Meziříčí Valašské 261.
Měcholupy Dolní 632.
Mělník 107, 150, 160, 478, 830, 884.
Města královská 119, 159, 160, 174, 288.
Města privilegovaná 122.
Města neprivilegovaná 162, 243, 288.
Městský stav 119, 120, 122—124, 163, 176, 178, 300, 773.
Městec Heřmanův 222, 223.
Město Nové n. M. 779, 806, 880, 891, 895.
Městská správa 287, 288.
Městysy v Čechách 773.
Michle, ves 408, 665.
Michna z Vacinova Martin, hrabě 421.
Mika Jos., probošt 187.
Mikasinovič, plukovník 684.
Mikulov 111, 562, 759.
Milán 80.
Miltice 665.
Milčín 190.
Milič, město 50.
Milnské panství 592.
Mimoň 666, 706, 889.
Mince cizozemská 867.
Mince Karla Alberta 380.
Mince korunovační 177, 179.
Minden 686.
Minský, generál 461.
Minsterberk 690.
Minuzzi, generál 333.
Mír Cášský 499, 500, 603.
Miran Josef 837.
Míry 151.
Míry Staroměstské 769.
Miřovice 830.
Miška Prokop 794, 838.
Mladecko 885.
Mladota ze Solopisk, baron 351, 379.
z Modlišovic rytíř v. Chřepický.
Mohylov 898.
Molck, generál 366.
Molvice 329.
Mons, pevnost 19.
de Monte Santo, hrabě 84.
Monti, generál 390.
de Montijo, hrabě 435.
Monse Jos., professor 757.
Mor v Čechách a Moravě 97—112, 704—708.
Morava, řeka 685.
Morava 9, 14, 23, 28, 33, 88, 43, 64,

109, 110, 111, 114, 117, 120, 123, 124, 140—144, 156, 308, 869, 494, 495, 509—511, 603, 675, 683, 701, 705, 706, 712, 728—733, 738, 764, 772, 840, 848, 853—851, 875, 885, 886.
šl. Moravec Frant. 142.
Morové sochy 112.
Morový štítek 102.
Morzin Karel, hrabě 420.
Moskva 898.
Most 160, 478, 688, 764, 830, 892, 895.
Mosty Dlouhé 844, 845.
Motol, kaple 439, 455.
Möllendorf, generál 884, 892.
Möllerová Barbora, měšťanka 411.
Mráč 842.
Müller Jan P., jesuita 47.
Müller, prelát 901.
Müllersdorf šl. 521.
Münchow, vyslanec 302.
Myslivosti řád (1713) 152.
Mýtní tabulky 161.
Mýto Vysoké 812, 813.
Nabzí 808.
Nádasdy, hrabě 341, 375, 636, 656, 658, 670.
Nádoby kostelní 156.
Nagy, radní 895.
Náchod, město a zámek 626, 627, 674, 685, 696, 806, 835, 876, 886, 887, 895.
Náchodské panství 494, 799, 804, 811, 887.
Naturalisté viz Adamité.
Nauendorf, major 880, 893.
Naundorf 809.
Navarov 807.
Neapolsko 96.
Nečas Kristian P. 891.
Neděliště 814.
Nedvězí 807.
Nehvizdy 826.
Neipperg, hrabě 298, 325, 328, 329, 337, 368.
Nelahozeves 830.
Nell Frant. Ant. šl. 396, 586.
Nepatrný Kašpar 468.
Nepolisy 819.
Nepomuky 856.
Netolický z Eisenbergu Václav Kazimír 286, 431, 433, 513, 516, 528, 543.
z Nemyšle Mitrovský Sezima Frant. 54.
Neuberg, rada 396.
z Neubergu Neumann Jan Fridrich 59.
Neumann z Buchholzu Václav 45, 46, 117, 121, 123, 150, 230, 343, 396.
Neureiter Augustin, ryjec 61.
Neuroda v Čechách (1744) 501.
Neuwied, generál 962.
Nevolnictví 246, 401, 789, 790.
Niesig Kr. 839.
Nigrelli, generál 20.
Nigróni ryt. 742.
Nicht Quido, piarista 560.

Nisa 683.
Nosáslava 733.
Nostic Ant. Jan, hrabě 150, 285.
Nostic Josef Vilém, hrabě 528, 535.
Novák Tomáš, spisov. 220.
Novák Václav 842.
Nové Zámky 20, 21, 259.
Novojičinský kraj 157.
Nugent, baron 873, 885.
Nun Karel 744.
Nusle u Prahy 634, 645.
Nutz Frant. 895.
Nutzovský statek 895.
Nymburk 478, 661, 665, 666, 764, 897.
Nymphenburské smlouvy 320.
Nývlt David 799.
Nývlt Antonín 799, 803, 806, 881, 834, 836, 838.
Obříství 830.
Obstzierer 742.
Obědovice 817.
z Obitce Obitecký Jan Václav na Janovicích 53.
z Obitce Obitečtí 53.
Obitecký Václav, rytíř 419.
z Ocelovic Hora Fridrich 84.
Odilon P. 843.
O'Donnel, generál 635, 689.
Odra 686, 687, 690, 691.
Oedt, hrabě 524.
Oertzen, major 624.
Ogilvy hrabě 327, 342, 344.
Ohře 895, 896.
Ochranov 203, 247, 712.
Oktavian, pražský sochař 54.
Olavské knížectví 323.
z Olbramovic v. Čejka.
z Olbramovic Čejka Ferd. Frant. 45.
Olecký Kristian 423.
Olivier hrabě, maršál 296.
Olomouc 98, 110, 111, 155, 156, 368, 562, 676—678, 713, 730, 731, 738, 557—759, 885, 894.
Olomoucký kraj 157, 546.
Olšany, hřbitov 100.
Onšov 571.
Opatovice 836.
Opava 731, 738, 886, 893, 894.
Opavské vévodství 728.
Opitz Jan August 418, 424.
Opočno 680, 713.
Opořany 738.
Oppenheimer Samuel, bankéř 470.
z Oppersdorfu Jan Václav, svob. pán 487.
Opočno 203, 204, 206, 243, 245.
Opuka, návrší 817.
O'Reilly, hrabě 742.
Orlice 679, 804.
Orlické pohoří 894.
z Orlicka Zahořanský Jan Leopold 121.
z Ormondu, vévoda 113.
Ořechovka 388.
Osečná, městys 809.
Osek 185, 684, 889, 892, 895.
Osík, ves 108.

Rejstřík.

v Ostende společnost obchodní 97
132.
Ostermann, generál 680.
Ostrov 558.
Ostřihom 21.
Ott Antonín 843.
Otto, generál 885.
Ottovský František Antonín 531.
Oudenard 18.
Ovci chov v Čechách 65, 868.

Paar hrabě, hofm. 88.
z Paaru svob. pán 261. .
Pacák Frant., sochař 107.
Pách, potok 656.
Pachta z Rájova Ant. Frant., hrabě
170, 171, 180.
Pachta z Rájova Jáchym, hrabě
395, 396.
Pachta z Rájova Josef, hrabě 419.
Pachta z Rájova Frant., hrabě 521.
Pachter Michal P., jesuita 310.
Paka Nová 460, 696, 806, 831, 899.
Pálffy, maršál 128.
Pálffy Jan, hrabě 805, 866.
Pallavicini Alexander, markýz 193,
638.
Palm, hrabě 777.
Pandurí Trenkovi 366, 874.
Paradise Ferdin., hrabě 234, 235,
349, 416.
Paradise Jan Václav, hrabě 351, 421.
Pardubice 620, 678, 680, 692, 706,
812, 813, 815, 822, 823, 852.
Pardubské panství 300, 440, 478.
Pariali Petr, básník 173.
Parlérový stavby 52.
Patent robotní (1680) 774.
Patent robotní (1717) 774.
Patent robotní (1738) 775.
Patent robotní, nový (1775) 845—
857.
Patent směneční (1763) 764.
Patenty systemální 541.
Patent reformační (1749) 722.
Patent cis. 9. řj. (1778) 738.
Patent cis. 8. břez. (1780) 732.
Patent zlatý 801, 861.
Patzelt Jindř. 121.
Pavlovský, podplukovník 712.
Pavlovský fysik 100.
Pawer Jan Ferd. 121.
Päming Jan a Augustin 121.
Pecirady 842.
Pecka 806.
Pečky 240, 241, 840.
Pelcl Frant. M. 744.
Pelegriini, hrabě 894, 895.
Pelhřimov 727, 750, 764.
Pergen, hrabě 709, 749.
Pergler z Perglasu Karel, baron 422.
Perlenec z Perlsbachu Nathanael
288.
Perno 622, 683, 712.
Perusa, hrabě 317, 318.
Pešek Kristian 203.
Pěšina, děkan 212.
Peteče, nemoc 98.

Peterka Dominik P., 83.
Peterswald 684.
Petr carevic 689; car 691, 692.
Petr Jiří P., jesuita 343, 396.
Petrelli 742.
Petrohrad 898.
Petrovaradín 128.
Petržilka, pekař 679.
Peuerbach, městys 334.
Peysker Florian, kovář 835.
Philippi, maršál 297.
Piaristické kolleje 186.
Piatti František Petr 417.
Piccolomini, generál 399, 314, 622,
626, 627, 629.
Píč, direktor 818, 819, 821, 836.
Piehl Martin 743.
Pichler Jindřich 838.
Pichlerova, hraběnka 311.
Piper, hrabě 49.
Písek 107, 340, 341, 373—375, 479,
705, 712, 764.
Písek, ves 817.
Pita Jan, sektař 577, 578.
Piter Bonaventura P., 409.
Pivní táb 24, 25.
Placidus P., 887.
Plačice 852.
Planá 12, 259.
Plaňany 657, 665.
Planice městys 256.
Plasa 187.
Plátenictví české 257, 258, 769.
Platil Václav 842.
Platten, generál 883, 884.
Platzer Ignáz, sochař 54.
Ples 715, 878, 891, 897—899.
Ploskovice 891.
Pluk Birkenfeldů v 66.
Pluk Deutschmeistrů 662.
Pluk de Ligne 662.
Pluk Portugalský 662.
Pluk Pueblův 662.
Pluk Salmův 662.
Pluk Savojský 662.
Pluk Starhembergův 662.
Pluk Windischgraetzův 661.
Plzeň 107, 122, 148, 160, 161, 174,
175, 218, 341—343, 375, 444, 705,
712, 725, 750, 896.
Plzeňský kraj 148, 150, 546, 777.
Poboř, ves 657.
Počernice Dolní 632.
Podbaba 641, 653.
Podbrdský kraj 148.
Poddanství v Čechách 60, 119, 231,
237—246, 300, 774—791.
Poddanství na Moravě 246—251.
Poddaní dědičné 790, 791.
Poddanství tělesné 789.
Podewils, hrabě 322, 323, 372, 493,
881.
Poděbrady 171, 710, 818, 822—834.
Pojizeří 823.
Pokladny solní 184, 185, 721.
Pokorný Jan, felčar 106.
Polák Antonín, poručík 376.
Polastron, generál 836.

Police 108, 187, 674, 685, 690, 696,
802, 835, 856, 887, 893, 895.
Polička 107.
Pombal, markýz 734.
Pompadour, markýza 604, 605.
Pontanus v. Breitenberku Barthold.
Poplatek exekuční 888.
Porta 614.
Portáši, členové sborů 251.
Posnopné 564.
Postoloprty 896.
Postřižín 837.
Poštovníctví české 260, 261, 771, 772.
Potštýn 822.
Poznaň 685.
Požarevecký mír 94, 130.
Pögel šl., rada 752.
Pötting Václav, hrabě 420.
Praha 9, 16, 17, 24, 32, 46, 52, 53,
60, 66, 67, 77, 84, 98—104, 114,
115, 119, 120, 122, 125, 133, 149,
150, 159, 161, 163, 165, 167—172,
174, 175, 177, 179, 180, 188, 194,
207, 208, 215—217, 219, 260, 281,
288, 331, 334, 336, 337, 342—345,
347—350, 352, 353, 361—363, 370,
375—384, 386—396, 398—400, 402
—406, 409—415, 430, 447—457,
466, 582, 590, 630, 631, 636—655,
662, 665, 667, 668, 703, 706, 709,
719, 725, 726, 740, 764, 773, 798,
811, 821, 827—838, 840, 866, 874,
883, 884, 894, 897, 899, 904.
Praha, Staré město: 98, 100, 103,
104, 115, 160, 163, 171, 211, 288,
345, 346, 378, 648, 651, 753; dům
u královny lázně 535, u tří modrých
kulí 535; radnice 377, 649, 654;
sloup P. Marie na náměstí 648;
Staroměstská věž 53, 60, 66, 67;
škola v Týně 753.
Praha, Nové město 98, 99, 101, 103—
105, 115, 134, 160, 288, 345, 346,
378, 412, 449, 647, 648, 655, 742;
andělská zahrada 168, 232; franc.
pekárna 380, 651; Hyberská ulice
380; Jindřišská ulice 647; Kutno-
horský dům 744; Radnice 171; Si-
rotčinec sv. Jana Kř. 742.
Praha, Malá Strana, 55, 98, 99, 103,
104, 115, 160, 172, 211, 288, 346,
346, 348, 378, 412, 413, 452, 640,
643, 646, 649, 650, 742, 747; Mal-
tézské náměstí 105; Stará Pošta
261; Újezd 98, 99; uhelný plácek
350; ústav angl. panen 569; Vlaský
palác 350.
Praha, Hradčany a královský hrad
170, 172, 174, 285, 288, 346, 348,
354, 355, 362, 388, 412, 413, 640,
643, 645—647, 649, 650, 710; Bel-
vedere 390; divadlo letní 173,
646; letenská pláň 390; míčový
dům 11, 173, 647; náměstí 105,
219; obrazárna 72; Pražský most
648; rytířská světnice 175; sně-
movní světnice 175, 176; Špa-
nělský sál 179; Vladislavský sál

Rejstřík.

176, 179, 285, 355; zelená světnice 161; zemská světnice 175.
 Praha, Židovské město 98—100, 104, 115, 288, 381, 470—473.
 Praha, Vyšehrad 345, 379, 380, 399, 466, 468; kapitola vyšehrad., 567, 568.
 Praha, Universita 46, 47, 52, 59, 61, 124, 125, 172, 215, 417, 550—556, 745—748; Karolinum 47, 48, 126, 127, 376, 555; Klementinum 126, 376, 378, 455, 651, 736, 737, 745; kollej jesuitská 125, kollej Pia-ristická 558, 569; kollej na Malé Straně 738; konvikt sv. Bartol. 557; seminář arcib. v Král. Dvoře 126, na Starém Městě 126, 127; seminář sv. Václava 557.
 Praha, kostely, kaple, kláštery: sv. Anny 456, sv. Augustina na Karlově 645, 648; sv. Bartoloměje 557, sv. Benedikta 54; sv. Boromea na Zderaze 187; sv. Havla 649, Hi-bernácký 641; sv. Jakuba 648; sv. Jana N. 591; sv. Jindřicha kaple 456, 647; chrám na Novém Městě 655; sv. Jiří 405, 648; sv. Josefa 649; klášter na Karlově 182, karlovský obraz 172; Klementa 186, Lamottovská kaple 103; Loreta 187, 648; P. Marie z Einsiedlu 54, Matky Boží Vítězné na Malé Straně 591; P. Marie Zvěstování 186; Martinická kaple 647, Matf Mag-daleny na Újezdě 186; sv. Mikuláše na Malé Straně 186; sv. Mi-kuláše na St. Městě 186, 406, 648, 651; sv. Petra a Pavla na Zde-razě 186; sv. Salvatora 649; Stra-hovský kostel 27, 179, 217, 218, 391, 456; klášter 344, 345, 391, 438, 648; sv. Tomáše na Malé Straně 186; Trinitářů kl., 186, 22; sv. Václava 65, 177, 178, 216, 355, sv. Vítký 27, 147, 172, 176, 177, 185, 190—192, 194, 211, 214—217, 219, 293, 353, 355, 456, 571, 591, 642, 645—648, 654, 719; sv. Voj-těcha 456, 648, 654.
 Praha, Most Karlův 52, 53, 211, 218; nemocnice Alžbětinek na Slupi 71; Porodnice 747; Špitál Vlasský 747; Tereziánský ústav šlechticů 582, 588, 592, 648.
 Praba, Andělka 413, 640, 641, 643; císařský ostrov 102; Holešovická rovina 390; Kampa ostrov 55, 59; Obora královská 172; Ořechovka 645, 649, 650; na Sklenářce 640, 645, 652; Střelecký ostrov 172, 218; Špitálské pole 390; na Větrově 747.
 Praha, paláce, Bredovský 743; Cav-rianův 454; Gallaský 454, 648; Kolovratský 454; Lichtensteinský 772; Mansfeldský 450, 641; Mar-tinův 454, 648; Nostický 454; Rožmberský 589; Schwarzenber-ský 648; Toškánský 348; Vlasský 105, 379.

Prachatice 108, 188, 218, 253, Prachenský kraj 148, 444, 546, 776, 777.
 Pracht Leop., baron 741.
 Prandau, hrabě, vyslanec 364.
 Prandt Jan Kašpar, primátor 172, 288.
 Prater 711.
 Predikanti v Čechách 195.
 Professorna viz školství obecné.
 Preis Václav 842.
 Prejsovka 643.
 Prejšov město 22.
 Prešpurk 20, 86, 94.
 Prokov Jan, sochař 53, 55, 105.
 Prokov Ferdinand, syn Jana 53, 55, 56, 59, 61.
 Prosek 632, 830.
 Protector studiorum 552.
 Protestantism v Čechách 194, 203.
 Protestantism na Moravě 729.
 Předlice 682.
 Přehořovský Frant. Karel, hrabě 45
 Přelouč 823.
 Přerov 111, 171, 824, 826.
 Přerovský kraj 157.
 Přenčil Tomáš 842.
 Přezletice 837.
 Příboř 261.
 Příbram 478.
 Příbýšice 842.
 z Přichovic Přichovská Teresie, hra-běnka 53.
 Přichovice, tvrz 570.
 Přichovský svob. pan z Přichovic Antonín, kanovník 570—572; arcibiskup 710, 719, 721—723, 793, 864.
 Pundocháfstvi české 257, 769.
 Purkrabí pražský nejv. 281.
 Purkyně Bernard P., 757.
 Puttkamer, generál 666.
 Pytláci 152.
 Querlonde, generál 896, 898.
 Quitainer Aliprandi Ondřej, archi-tekt 105.
 Quantum kamerální 24, 140, 141, 144, 154, 268.
 Quantum militare 24, 26.
 Raab Frant. A., ryt. 755, 855.
 Raabova hospodářská soustava 855, 856.
 z Rabsteinu Ludvík Ferdinand 562.
 Rabutin, generál 21.
 Rada státní 608—610.
 Rada tajná 81.
 Radeš 805.
 Radicati Julius, hrabě 624.
 Radim 665, 824.
 Radoň, chalupník 814.
 Radoušov 844.
 Rajský, hrabě 834, 892.
 Rákoczy František 15, 19—22, 33, 62, 124, 128, 130.
 Rakousko 277, 619, 873, 875.
 Rakousy Dolní 98, 99, 109.

Rakousy Horní 333, 334, 873, 893, 897.
 Rakovník 750, 764, 780.
 Rakovnický kraj 148, 150, 300, 546.
 Rašín z Riesenburka Josef, rytíř 419.
 Ramillies 18.
 Ramin, generál 882.
 Randstätt Starý 49.
 Ranstátská smlouva 208.
 Rastadt 113.
 Rastátský mír 114, 133.
 Rataje 840.
 Ratibor 691.
 Ratibořice 876.
 Rautenstrauch F. Št. P., 747, 748.
 Readmissi 36, 38, 81, 156.
 Recess (1714) 135, 136, 139, 140, 143.
 Recess (1748) desíletý 567, 600, 858.
 Recess (1775) 861.
 Reformy církevní 717—733.
 Reformy finanční v Čechách 508—517.
 Reformy Marie Teresie, vnitřní 517—541.
 Reformy poddanské 774—789.
 Reformy v soudnictví 761—768.
 Reformy školské 548—550, 744—760.
 Regalie 119.
 Regalie kuchynské 542.
 Reichenbach 682.
 Reichelt, poručík 844.
 Reinhard, generál 684.
 Renz Michal, ryjec 225, 227, 229.
 Representace král. v Úřad král. re-presentace.
 Representura česká viz Úřad repre-sentace.
 Retz P., jesuita 172.
 Retzow, generál 682.
 Riegl Jiří, primátor 288.
 Ries, plukovník 633.
 z Riesenburka v. Rašín.
 z Riesenbergu Reissmann Frant. Vác. 121.
 z Richmondu vévoda 589.
 Rindsmaul, hrabě 743.
 z Rineku Nostic Ant. Jan, hrabě 83.
 Ring Bohumír, rada 72.
 z Rittbergu Marie Arnoštka 603.
 Rizemburk 879.
 Robinson Tomáš sir 476.
 Robota 243—246, 248, 785, 850.
 z Roggendorfu Ludvík, hrabě 167.
 Rohoz 841.
 Rochepin, plukovník 387, 677, 732.
 Rochezang von Isacern v. Zschack-witz.
 Rokycany 102, 107, 160, 479, 896.
 Romeo, markýz 89.
 Rosenkreuzer viz Bratři růžového kříže.
 Rosenthal Antonín 531.
 z Rosenthalu Theodor A., archivář 866.
 Rossbach 671.
 z Rossi Václav, baron 422.
 Roth, baron 368.
 Roudnice, dědina u Pardubic 815, 821, 836.

Rejstřík.

Roudnice, město 12, 107, 830, 890.
Roudnická Teodora Konstancia, abatyše 179.
Roudnický zámek 473.
Rouška 731.
Roztoky 408, 631, 879.
Röllig Petr, hudebník 223.
Řáva Nová 297.
Rtyně 803, 805, 831, 838.
Rudohoří 684, 706, 771, 811, 830, 883,
Rudovský, generál 327, 341, 344, 346,
350, 376, 493.
Rumburk 883, 895.
z Rumerskirchu Ign. Leopold, baron 121.
Rummel Frant. Ferd., svob. pán 3.
Rusko 616, 617.
Rutovský, maršál 622, 625.
Rübner, sekretář 423.
Rychnov n. Kněžnou 186, 558, 779, 808.

Řád Alžbětinek 569.
Řád „anglických panen“ 569.
Řád benediktinský 184, 187, 567.
Řád Celestinek 225.
Řád cisterciácký 184, 187.
Řád Františkánský 570.
Řád kapucínský 569.
Řád o lesnictví 540.
Řád maltézský 567.
Řád Marie Teresie, vojenský 663.
Řád myslivecký sv. Huberta 223.
Řád nový exekucní 272.
Řád Piaristický 558, 560—562, 569, 718.
Řád poustevníků sv. Jana 189, 190.
Řád Premonstrátský 184, 187.
Řády řeholní v Čechách 569, 570.
Řád studijní nový 536, 551—556.
Řád Tovaryšstva Ježíšova 48, 59, 124—126, 155, 193, 204, 220, 221, 227, 228, 231, 557, 558, 562, 718, 733—740, 745, 746, 748.
Řád Zednářů 220, 227, 232.
Řečický Dominik, děkan 176.
Řehák, rychtář 805, 806.
Řemesla v Čechách a Moravě 262—265, 769.
z Říčan Erantíšek, svobodný pan 437.
Řepy 654.
Řízení panské 289.

Sádlo šl. František 672.
Sadská 813, 824.
Sachsel Samuel 115.
Seint-Severin, vyslanec 603.
Salava z Lipy Antonín 167.
Salm František, hrabě 743.
Salm, hrabě, podkoní 89.
Salm Karel Theodor, kníže 3, 13, 49.
Salwender Ferd. 810, 811.
Sankce pragmatická 79, 87—91, 93—97, 116, 121, 123, 158—169, 179, 230, 290, 299, 306, 517, 518.
Santini, vlas. mistr 380.
Saský vévoda Mauric Adolf, biskup 572, 573.

Sasko 613, 618, 620, 625, 626, 680, 683, 684, 687, 689, 690.
Sasina Petr, missionář 728.
Satmar 22.
Sauer, generál 854.
Savojský Eugen 3, 4, 13, 15, 16, 18—20, 22, 39, 63, 64, 73, 74, 78, 80, 81, 87, 88, 94, 112, 113, 127—130, 291, 294, 295, 296.
Sbírka nápojní 866.
Sbírka z muziky 273.
Sborové literáři 188, 189.
Scavala, hrabě 84.
Sčítání lidu, pravidelné 772.
Seckendorf, baron 742.
Seckendorf, maršál 291, 296, 298.
Sedeler Josef, primátor 288.
Sedlec 171.
Sedmíhradsko 16, 20, 21, 95.
Sedloňov 805.
Seeger Jan, baron 740.
Segur, generál 366.
Sechelles šl., intendant 358, 359, 361, 406, 408, 473.
Seibt Jindřich Karel 557.
Seibt, professor 746.
Seidel Antonín 799, 802.
Seidl Josef, bludař 579.
Seidel Jan P., 193.
Seidlitz, generál 681.
Seilern, hrabě 524, 531.
Seipel Vít P., biskup 54.
Sejfy Heřmanovy 881, 882.
Sekta židovská v. Israelité.
Selské bouře 300, 726—733, 774, 775, 789—845.
Selský císař viz Chvojka.
Selský stav 401, 402.
Serbelloni, arcibiskup 568.
Serbelloni, hrabě 629, 636, 691, 692.
Semily 807, 839.
Schabský Antonín šl. 535.
Schaller Jaroslav P., 60.
Schaller Jos., direktor 841.
Schaumburg Norbert, hrabě 757.
Schellhorn, prokurátor 417.
Schertzer šl. dr. 521.
Schick šl. referendář 89, 91.
Schindler, setník 740.
Schindler Ferdinand 419.
Schindler Fridrich, lékař 101.
Schirmer Jan Dominik 311.
Schleichert Jan Václav, registrátor 422.
Schmalfuss Erazim P., 745.
Schmettau, generál 298.
Schmidburg Karel Frid., baron 741.
Schmidtpauer Jan, měšťan 423.
Schneller šl. rada 319.
Schönaich, princ 633.
Schönborn, hrabě 64, 88.
Schönbrunn 709, 900.
Schönkirchová Karolina Justina, hraběnka 569.
Schönpflug z Gansenbergu Petr 423.
Schönpflug z Gansendorfu Frant. 288.
Schöpel Jan dr., 747.
Schöpf Václav, měšťan 423.

Schrattenbach, hrabě 523, 531.
Schuhbauer, kancelista 423.
Schulemburg, maršál 129.
Schulz Augustin, kazatel 209.
Schulz Frant. Vojtěch, hejtman 240.
Schutzbreth šl. 521.
Schutzbrett, ránlek 213.
ze Schwanenfeldu Jan Veith 111.
Schwarzenberk Adam Fr., kníže 76, 88, 293.
Schwerin, hrabě, maršál 322, 323, 325, 367, 446, 447, 450, 459, 622, 626, 630, 632, 634, 635, 710, 872.
Sicilie 131.
Silberberk 690, 874.
Silnice české v. cesty.
Simbschen, major 468.
Sincère, maršál 661.
Sincerité, lože zednář. 429, 740.
Sinzendorf, baron 7.
Sinzendorf Filip Ludvík, hrabě 78, 84, 113.
Sinzendorf Frant. Václav, hrabě 535.
Sinzendorfová Anna Frant., hraběnka 12.
Sjezd stavovský 25, 32, 159, 165.
Skála Hrubá 808.
Skála Malá 808.
Skalice Česká 676, 876, 887.
Sklářství české 258—260, 769.
Sklářství moravské 259, 769.
Skölen Vilém, baron 741.
Skrinice 802.
Skuč 183.
z Sladové v. Kostelecký.
Slané 558, 830.
Slanský kraj 148, 150.
Slatina 805.
Slatiňany 239.
Slaviček Tadeáš 757.
Slavík, mlynář 817.
Slavkovice 895.
Slavkov 602.
Slavnost jména Ježíše v Čech. 191.
Slavnost jména Ježíše na Moravě 191.
Slavnost korunovace P. Marie na Sv. Hoře.
Slavnosti pražské 115, 116.
Slezsko 28, 37, 48—59, 93, 150, 157, 194, 208, 269, 286, 306, 322—329, 367, 370—372, 486, 490, 493, 509, 605, 613, 614, 621, 628, 673, 685, 670—672, 690, 692, 712, 725, 728, 738, 801, 834, 840, 846, 864, 871, 874, 875, 881, 883.
Sloup 895.
Smederevo 297.
Smířice 626, 804, 806, 877.
Smířické panství 897.
Smitner šl. Matías J., 752.
Sněmy české 23—36, 44, 48, 122, 124, 132, 145, 147—149, 151—154, 158—166, 169, 174, 180, 206, 266—273, 358—360, 431, 432, 500—503, 511, 512, 857—868.
Sněmy generální 159, 162, 167.
Sněmy moravské 141, 142, 155, 157,

Rejstřík.

158, 166, 167, 169, 273—276, 503, 504, 863—871.
Soběská Kunhuta, princezna 484.
Soběslav 478.
Sobotka 841.
Solnice 134, 257.
Soltikov, velitel 685, 687.
Sonnenfels Josef, professor 767.
Soubise, princ 671.
Souboje 539.
Soud appelační na Moravě 536.
Soud komorní královský 285.
Soud zemský menší 283.
Soud zemský větší 283.
Soudní dvůr nejvyšší 524, 527.
Soudní řád (1752) 537.
Soudní dvůr vojenský (1753) 538.
Soukenictví v Čechách 255—257, 768.
Soukenictví na Moravě 261, 262, 768.
Spaar, hrabě 740.
Span Jan 770.
Spannagel, professor 310.
Sprecher šl. 672.
Sperling, primátor kolínský 106.
Stainville, generál 129.
Stampach, generál 657, 659, 660.
Stanovice 899.
Starhemberk, hrabě, generál 660.
Starhemberg Gundakar 95.
ze Starhembergu Gunderman, hrabě 167.
Starhemberg Jiří, hrabě 604, 615.
Starhemberg Guido, hrabě 17, 31, 77, 78, 80, 88.
Starhemberg Vintřít Tomáš, hrabě 135.
Starosta Jakub 842.
Stauderer Jan, měšťan 423.
Stepling Josef P., jesuita 555, 557, 744, 747.
Sterneck, šlechtic 521.
ze Sternfeldu Kriegelstein Vác. Jan 121, 127.
Stessl Jakub P., 99.
Stey Ant. Dominik 190.
Stěny, horský hřbet 674, 675, 893.
Stief Josef 888.
Stillenau, svob. pán 234.
Stolberg, princ 693.
Stoličky 843, 844.
Störk dr., lékař 901.
Straka Josef, čtvrtník 423.
Straka Mikuláš z Nedabílic 161.
Strakonice 750.
Strašnice 635.
Strážnice 759.
Streer ze Streeruwitzu Jan 782.
Strnad Antonín 744.
Strolz Jan Kristian, šlechtic 420.
Stružinec 807.
Střezoměřice 843.
Střibro 160, 188, 479, 764, 811.
Střítež 880.
Stuart, plukovník 843.
Stubenbergova, hraběnka 310.
Stupan, šlechtic 510.
Sulice 570.
Sušice 479.
Sušický Max F. 45.

Svatohorské zázraky v. Hora Svátá.
Svébořice 706.
Svět Nový 151.
Světlá 706, 808.
Světecký Ignác P., 757.
Světějov 891.
Svida Václav, hudebník 223.
Svidnice 49, 670, 671, 673—675, 690—693.
Svitava 678.
Svoboda Tomáš, kacíř 200, 220.
Svoboda Václav 423.
Svojsice 657, 663.
Sweerts Karel Frant., baron 234.
Sweerts-Spork František Karel, hrabě 569.
Sweertsova z Reistu Františka Apolonie šlecht. 223.
Swieten, lékař 551, 711, 900.
Sychrov 808.
Sýpký obilní 151, 152.
Szirmayův pluk 390.
Šafář Josef 837.
Šafgoč Antonín, hrabě 151.
Šafgoč Antonín Hanuš 326.
Šafgoč Jan Arnošt, hrabě 45, 121, 125, 127, 135, 150, 153, 161, 209, 281, 286, 347, 350, 354, 417, 432, 434, 437.
Šafgoč Josef, hrabě 521.
Šafgoč Karel, hrabě 528.
Šamský Dr. 101, 106.
Šestovice 878.
Šasek Jan, radní 422.
Škody živelní 152.
Škody požární 152.
Školní knihtiskárna v Praze 756.
Školství obecné v Čech a na Moravě 562—565, 751—760.
Školství střední 558—562.
Školy reálné v. Školství střední.
Školy včelařské 770.
Školy Vysoké viz Praha, Universita.
Škvoreč 663.
Šlik Frant. Jindřich 438.
Šlik Jindřich, hrabě 350, 431.
Šlik, generál, hrabě 20.
Šlik Leopold, hrabě 78, 88.
Šlik Josef, hrabě 147, 286.
Šlik Jos. Leopold, hrabě 198, 280.
Šmotějov 686.
Sourov 802, 803.
Šopka, město 150.
Špaček Daniel, vikář 84.
Španělské dědictví 14—19, 23, 33, 112—114, 141, 292.
Španěly 88, 130, 131.
Špilberk 725.
Spork Ant. Frant., hrabě 56, 76, 160, 186, 222, 224—237, 349.
Spork Ferd. Leopold, hrabě 222.
Spork Karel Jan, hrabě 804.
Spork Rudolf, hrabě, biskup 193.
Sporkova Marie Eleonora, hraběnka 225.
Štastný, sekretář 423.

Šternberg Adam, hrabě 437.
Šternberg František Leopold, hrabě 286, 419, 516.
Šternberg Vác. Vojtěch, hrabě 24, 28, 51.
Šteyer Jos. Ludvík, kanovník 214.
Štěnovice 186.
Štěrboholy 632, 633, 635, 710.
Štikov 806.
Štramberk 262.
Štraubinská větev 873.
Šubít, baron 736.
Šumavský kraj 18.
Švédsko 614, 628.
Štýrsko 96, 98.
Tábor 464, 479, 705, 764, 780, 897.
Tachlovické panství 780.
Tachovský kraj 108.
Tauenzien, generál 876.
Taxovní úřad (1711) 67.
Tejčovský z Einsiedlu Jan Michal svob. pán 437.
Telč 180, 738, 759.
Temešvár, pevnost 128.
Temný Dol 888.
Tempelmann Jan Jiří, primátor 288.
Tennemann Vít Jiří P., 86.
Teplá 811.
Teplice 685, 693, 709, 771, 884, 892.
Teplice Dolní 802.
Teplice Horní 802.
Teptín 570.
Terezní 896, 899.
Terzy, baron 891, 892.
Tesánek Jan 744.
Tessin, hrabě 294.
Textor šl. František 535.
Těšín 50, 731, 732, 738, 893, 894.
Těšínsko 372.
Těšínský mír 893, 894.
Tham Josef 889.
Therer z Thererheimu Dr. 417, 422.
Thiennes, plukovník 660.
Thierheim, hrabě 675.
Thomas Ignác P., 757.
Thun Josef, hrabě 565, 741, 744.
Thun Jos. Frant., hrabě 60.
Thun Romedius Jan, hrabě 59.
Thurn, hrabě, hofmistr 88.
Thurnová Anna, hraběnka 310.
Tillier 742.
Tirschenreuth 18.
Tittel Eugen P., opat 56, 83.
Točník 33.
Tochtermann Alois, konšel 407, 408, 467, 743.
Toniolo Dominig, měšťan 423.
Torgava 683, 689, 712.
Tortury zrušení 767.
Toušen 825.
Toužetinské panství 780.
Tökely 124.
Töring, generál 366, 485.
z Trattneru Tomáš 850.
Traun, maršál 88, 463, 465, 466, 486, 487, 496, 664, 680.
Trautenberg 882.

Rejstřík.

Trautson, arcibiskup 558.
 Trautsohn, kníže 64, 88, 135.
 Trautmannsdorfové hrabata 188.
 z Trautmannsdorfu Václav, hrabě 171.
 Trenčín 21, 732.
 Trenk, plukovník 468.
 Treskow, generál 675.
 Trieste, baron 740.
 z Treumuthu Tochtermann v. Tochtermann.
 Trmické panství 684.
 Tribunál královský 598.
 Trinitářů řád 186.
 Trnava 21.
 Troje 641, 653.
 Trojer, hrabě 756.
 Troyer, hrabě, arcibiskup 510.
 Trutnov 705, 784, 810, 811, 879, 881, 888, 895.
 Trutnovský kraj 108.
 Třebeň 630.
 Třebeš 679.
 Třeboň 478.
 Třeboutice 724.
 Třebová 678.
 Třebová Moravská 494.
 Třesice 817.
 Třešnovice 844.
 Třténice 843.
 Tufštejn šl. Jan Michal 121.
 Tuchoňovice 738.
 Turba Jan Frant., rytíř 420.
 Turba šl. Frant. 125.
 Turino 18.
 Turecké války 127—130, 136, 139, 144.
 Turnov 689, 696, 888.
 Tuřany 788.
 Týn nad Labem 588.
 Týn n. Vl. 712.
 Týnice Labská 813, 823.
 Týniště 822.
 Tyrolsko 23, 76, 96.
 Ubelli, baron 416.
 Udrčský z Udrče Antonín, hejtmann 668.
 Udrčský z Udrče, rytíř Vác. Josef 351, 521.
 Uhlífeld, hrabě, ministr 604, 609.
 Uhlí kamenné 771.
 Uhlig šl. Bohumír 662.
 Uhry 7, 15, 16, 19, 20, 22, 82, 94, 95, 98, 161, 163, 168, 365, 366, 615.
 Újezd, ves 777.
 Újezdec Velký 626.
 Umění české výtvarné 60.
 Ungar, bibliothekář 744.
 Ungelt malý 273.
 Universitní studium (1743) 550.
 Universita v. Praha.
 Unruh, baron 888.
 Úpa 876.
 Úpa Malá 810.
 Úřad berní vrchní 287.
 Úřad fiskální 286.
 Úřad mincovní 286.
 Úřad král. místodržících v Praze 278—282, 520, 526, 529, 595.

Úřad stavební 287.
 Úřad král. representace a komory 525, 528—531, 535, 542, 543, 593, 594, 596, 600, 667, 668.
 Úřad rychtářský 289.
 Úředníci zemští 598.
 Úřad podkomorský 286.
 Úřad lenní 286.
 Utrechtský sjezd 113.
 Útrpný řád v. hrdební řád.
 Ústí n. L. 160, 354, 478, 623, 684, 764, 884, 888, 889.
 Ústěk 884.
 Vacek Václav, ovčák 578.
 sv. Václava, rytíři 178.
 Václavík Pavel, prelát 757.
 z Vacinova v. Michna.
 Váhy české 151.
 Váhy Staroměstské 769.
 Valašský kraj 155.
 de Valle, markýz 760.
 Vambra, řezník 819.
 Vančura z Řehnic Josef 513, 528, 577, 578, 802.
 Varta 690.
 Vartemberk 191, 706, 809.
 z Vartemberka Waldstein Frant. Jos., hrabě 85.
 Vary Karlovy 170, 292, 298, 771.
 Vavák František 662, 794, 799, 837, 839.
 Vávra, sluha 742.
 Včelařství české a moravské 770.
 Vejvoda Jan Václav, měšťan 361, 417, 467, 513.
 Velehrad 156.
 Velim 824.
 Veltrusy 830, 884.
 Velvary 630, 890.
 Venda Osvald, svrchař 108.
 Vendomský, vévoda 16.
 Verneřice 891.
 Vernier, baron 668.
 Ves Malá 844.
 Ves Velká 802, 844.
 Veselý Ignác P., 753, 754.
 Veselý Václav, bludař 182.
 Věžník František, hrabě 419, 764.
 Vídeň 68, 682, 683, 689, 700, 705, 709, 712, 713, 730, 787, 834, 845, 849, 854, 857, 861, 866, 867, 869, 875, 891, 894, 898, 899.
 Vidochoy 806.
 Vignet, fysik 668.
 Vilémína Amalie, choť Jos. I., 9.
 de Ville, generál 685, 687.
 Villeroi, maršál 16.
 Vinaři pražští 207.
 Vinohř. 827.
 de Vins, generál 885.
 Visconti msgr. 683, 718.
 Vitteš, baron 658, 663.
 Vladimír, velkokníže 277.
 Vladislav I., 164.
 Vlček Josef, hrabě 437.
 Vlčice 810, 882.
 Vlčkovice 843, 878—880.
 z Vlkánova Josef 814.

Vltava 632, 829, 830, 866, 884.
 Vltavský kraj 148, 150.
 Voda Bílá 759.
 Voda Stará 759, 817.
 Vodňany 479.
 Vogel Frant. P., jesuita 310.
 Vojenské záležitosti 286, 326, 327.
 Vojenství reforma 581, 582.
 Vojásko zemské 445.
 Vokoun Václav Antonín, kanovník 467, 568, 571.
 Vokšice 831.
 Voletiny 839.
 Volný Lukáš z Kratonoh prostonár. zpěvák 65.
 Volný Václav 65.
 Vorlíček, písař 824.
 Volný 192.
 Voos Dr. lékař 98.
 Voršílek řády 186.
 Vofikovský z Kunratic Jan Boh. 83, 135, 146, 153, 288.
 Voves Jan P., 728.
 Vožice Mladá 300.
 Vrajt, měšťan 888.
 Vranaké panství 780.
 Vratislav 93, 326, 328, 671, 673, 688, 731.
 Vratislav, hrabě, biskup litoměř. 160.
 Vratislav Antonín, hrabě 743.
 Vratislav z Mitrovic Jan Adam, hrabě, arcibiskup 193.
 Vratislav z Mitrovic Josef, hrabě, biskup 570.
 Vratislav Frant. Karel, hrabě 286, 419, 521.
 Vratislav Jan Vác. hrabě 49, 64, 78, 87.
 Vratislav z Mitrovic Václav Hynek, hrabě 150.
 Vratislav Vincenc, hrabě 535.
 Vratislavský mír 372, 373.
 Vratislavice 809.
 Vražda z Kunvaldu Jan Václav, rytíř 361.
 Vrbčany 828.
 Vrbna Frant. Josef, hrabě 177, 350, 358, 359, 361, 420.
 Vrchlabí 706, 713, 879, 880, 881.
 z Vrtby Frant. Jos., hrabě 841.
 z Vrtby Jan, hrabě 429, 520.
 z Vrtby Jan Jos. 45, 146, 153, 160, 161, 163, 171, 176—178, 281, 286, 422, 591.
 z Vrtby Václav, hrabě 422.
 z Vrtby, hraběnka 108.
 Vsacko 728.
 Vsetín 579, 729, 732, 733.
 Vuněvic Matias, baron 211, 337.
 Vuněvic Jan Ferdinand, baron 421.
 Výbor zemský 153.
 Vydra P., 747.
 Výhostné 778.
 Vysočany 827.
 Vysoká, vrch 225.
 Vysoké 807.
 Vysoké školy pražské v. Universita v Praze.
 Vysokov 626, 876.

Rejstřík.

Vyškov 111, 368.
Vyzovice 732.
z Waffenburgu Kyblín Krištof 46.
z Wagenfelsu Wagner svob. pán 3.
Wagenhueber Jan, radní 142.
Wrt. Dr. lékař 101.
W. Isassen 18.
Waldstein, hrabě 45.
Waldstein Jan Josef, hrabě 177, 256.
z Waldsteina Jan Arnošt 437.
z Waldsteina Emanuel Arnošt, hrabě 181, 571, 572, 724, 865.
Waldstein Frant. Jos., hrabě 146.
z Waldsteina Jan Jiří, hrabě 437.
Waldsteinová Marie Markéta, hraběnka 186.
Wallis, hrabě 297, 298, 327, 328, 831—834, 852, 853, 857.
Wallner, opat 142.
Walpolovo ministerstvo 128.
Wardová Marie 569.
Warnery, plukovník 633.
Warnsdorf 895.
Wartenberg, generál 630.
Weber Jan, měšťan 423.
Wedell, generál 685.
Weingarten, rytíř Jan Jakub 282.
Weiss, plukovník 692.
Weissbach, generálmajor 344.
z Weissenfelsu, vévoda 489.
Wermuth Kristian, ryjec 233.
Wertheimer Samson, bankéř 470.
Westfálský mír 34, 49.
Wetzker Frant. Ant. Dr. 121.
Wetzlar 36.
Wickhart Wolfgang, knihtiskař 191.
Widemann P., jezuita 6.
Wied šl., zbrojmistr 622, 660, 661, 828—830, 832.
z Wiedersperka Maximilian, rytíř 419, 521.
Wiedt, hrabě 390.

Wilfert Raimund P. 12.
Windischgraetz, hrabě 64.
Winterfeld 633.
Wittauer šl. Krištof Mauric 54.
z Wolfenbüttlu Alžběta Kristina 18, 31.
Wunsch, generál 882, 891, 892.
Wurmser, generál 878, 880, 881, 891—893.
Wünsch, generál 686.
Würth Jan Josef, zlatník 219.
Xaver, princ saský 642.
Záhorský Frant. Ign. z Brloha 83.
Zábřeh 394.
Zádřevice 729.
Zahájí, vesnice 374.
Zahaň, město 49.
Zach Lambert P., 105.
Zákoník občanský, nový 765.
Zákoník trestní, nový 765, 766.
Zákupský zámek 810.
Žarov 490, 491, 879.
Zásmucké panství 840.
Zastavárna státní 540.
Zastrov, generál 690, 691.
Zbirov 33, 754.
Zbirovské panství 733.
Zbraslav 386, 395.
Zbraslavice 106.
Zdravotnictví v Čechách 98, 108.
Zdravotnictví na Moravě 110.
Žednáři v Čechách 220, 232—237, 340, 347, 349, 350, 429, 430, 725, 728, 740—744, 798.
Žednářské poháry 259.
Zedtwitz, generál 692.
Zedtwitz, slechtic 416.
Zeidler Jeronym P., opat 61.
Zeidner František P., 743.
Zelenka Jan Dismas čes. skladatel 71.
Zeno, básník 70.

Ziegler Leopold, měšťan 423.
Ziethen, generál 632, 633, 656, 658.
Zimmermann Jos., křížovník 220.
Znojmo 562, 738.
Znojemský kraj 548, 731.
Zobel, plukovník 678.
Zorndorf 681.
Zřízení nové moravské 45.
Zřízení vesnické 288, 289.
Zřízení zemské obnovené 40, 43, 44, 63, 117—121, 124, 164, 165, 278, 278, 279, 530, 599.
Zschackwitz J. E. 320.
Zweibrückenský falckrabí 874.
Zvoleňovos 780.
Zvonecká Anna, kacířka 200.
Zumsanda ze Sandberku Josef 239.
Žacléř 674, 855, 882, 883, 888.
Žaláře klášterní 720.
Žalšovský Jiří šl. 531.
Žamberk 713.
ze Žampachu Hložek Václav Krištof 45, 121, 135, 146, 153, 177.
Žandov 622, 624.
Žatec 219, 478, 684, 693, 705, 750, 764, 896.
Žatecký kraj 148, 150, 546, 684, 692, 778, 811.
Ždánice 836.
Žďárský kapitál 156.
Ždírec 804, 806.
Želiv 187.
Ženy padlé 747.
Židé 84, 116, 116, 455, 456, 469—481, 511, 513, 565, 575, 579, 668, 669, 769, 772, 773, 865.
Žireč 228, 685, 738, 855, 872.
Žitava 203, 666, 667, 712, 811.
Žižkov 382, 640, 641, 652, 653.
Žižkovič, generál 678.
Žlutice 396, 764.

